K. MARX

B. ENGELS

SPISY

11

PROLETÁŘI VŠECH ZEMÍ, SPOJTE SE!

VYDÁVÁ SE NA ZÁKLADĚ

USNESENÍ ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU

KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

ČESKÉ VYDÁNÍ PŘIPRAVIL

ÚSTAV DĚJIN

KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

K. MARX
B. ENGELS
SPISY

SVAZEK

11

1962

STÁTNÍ
NAKLADATELSTVÍ
POLITICKÉ LITERATURY
PRAHA

I. 33440

Z fotokopií listů „Neue Oder-Zeitung“, „New-York Daily Tribune“ aj. přeložili Jiří Starý, Vladimír Smrž a Hana Pštrossová. Uspořádáno a revidováno podle Marx-Engels, Sočinčnija, izdanije vtoroje, tom 11, Gospolitizdat, Moskva 1958.

PŘEDMLUVA

Jedenáctý svazek Spisů Karla Marxe a Bedřicha Engelse obsahuje články a příspěvky, které napsali od konce ledna 1855 do dubna 1856. Většina těchto prací byla uveřejněna v německém buržoazně demokratickém listu „Neue Oder-Zeitung", s nímž Marx spolupracoval od konce prosince 1854. Zároveň Marx i nadále posílal články do tehdy pokrokových amerických novin „New-York Daily Tribune". Jednotlivé Marxovy práce otiskoval stejně jako v předcházejících letech chartistický list „People's Paper", který vycházel od května 1852 za redakce Ernesta Jonese.

V době, kdy vládla politická reakce a kdy téměř vůbec neexistoval dělnický a revolučně demokratický tisk, považovali Marx a Engels za nutné využívat pokrokových buržoazních listů, aby mohli mluvit k masám, ovlivňovat veřejné mínění v zájmu proletariátu a bojovat proti reakčním silám. Spolupráce s „Neue Oder-Zeitung" umožňovala Marxovi udržovat těsnější spojení s Německem, čemuž Marx a Engels vždy přikládali velký význam, vysvětlovat německým čtenářům důležité otázky mezinárodní politiky, hospodářského vývoje a politické situace v kapitalistických zemích, především v Anglii a Francii, a objasňovat problémy dělnického a buržoazně demokratického hnutí.

Protože hrozilo nebezpečí, že práce pro „Neue Oder-Zeitung" a „New-York Daily Tribune" pohltí všechen Marxův čas a vytrhne jej z badatelské práce v oblasti politické ekonomie, kterou zakladatelé marxismu pokládali za nejdůležitější, psal na Marxovu žádost některé články pro „Tribune" Engels. Jsou to především vojenské přehledy, které Marx často překládal do němčiny a posílal také

do „Neue Oder-Zeitung". Marx si byl vědom specifické odlišnosti článků psaných pro Německo, a proto v některých případech reprodukoval obsah Engelsových vojenských článků vlastními slovy nebo je v lecčems měnil, krátil a někdy i doplňoval vlastními přehledy parlamentních rozprav a mezinárodních událostí. Takové články jsou v podstatě dílem obou autorů a jsou jedním z příkladů tvůrčí spolupráce zakladatelů marxismu.

Marxova a Engelsova publicistická práce, která představuje nejdůležitější stránku revoluční činnosti zakladatelů vědeckého komunismu v padesátých letech, byla nerozlučně spjata s jejich teoretickými studiemi, s dalším rozpracováváním revoluční teorie proletariátu. Vedle své badatelské práce v oblasti politické ekonomie studuje Marx problémy zahraniční politiky a diplomacie evropských států. Engels se nadále zabývá vojenskou vědou, především dějinami vojenského umění, studuje dějiny slovanských národů a jazykovědu. Výsledky Marxova a Engelsova vědeckého bádání se zčásti odrazily v jejich článcích a příspěvcích. Při novinářské práci shromažďovali zakladatelé marxismu zároveň nový faktický materiál, jehož později využili ve svých vědeckých pracích. Tak využil Marx některých materiálů o pozemkových vztazích v Irsku a zpráv továrních inspektorů, uvedených v článcích pro „Neue Oder-Zeitung", později v „Kapitálu".

Revoluční publicistika zakladatelů marxismu měla velký význam pro mezinárodní dělnické a demokratické hnutí padesátých let. Ačkoli pruská reakce velmi ztěžovala revoluční propagandu na stránkách „Neue Oder-Zeitung" a ačkoli se Marx a Engels v mnohých otázkách rozcházeli s redaktory „New-York Daily Tribune", přece jen se jim dařilo uplatňovat ve svých článcích revoluční proletářskou linii. Pranýřovali reakční režimy v evropských zemích, odhalovali zlořády kapitalistického systému, podrobovali zdrcující kritice reakční teorie, jichž vládnoucí třídy využívaly k ideologické obraně tohoto řádu. Marx a Engels zdůvodňovali ve svých článcích taktiku proletariátu v nejdůležitějších otázkách zahraniční a vnitřní politiky evropských států. Při rozboru současných událostí používali metody dialektického a historického materialismu a na konkrétních příkladech ukazovali působení zákonů

společenského vývoje, které objevili, konkretizovali a rozvíjeli své materialistické učení o společnosti, svou teorii třídního boje.

Z četných problémů, o nichž se pojednává v článcích tohoto svazku, věnovali Marx a Engels největší pozornost mezinárodním vztahům a krymské válce, která v tomto období vstoupila do svého závěrečného stadia. Články na tato témata pojaté do tohoto svazku navazují obsahově na Marxovy a Engelsovy články o východní otázce otištěné v 9. a 10. svazku Spisů. Značnou část svazku zaujímají články charakterizující hospodářskou a vnitropolitickou situaci evropských zemí, především Anglie, a články o anglickém dělnickém hnutí.

K rozboru všech těchto problémů, k hodnocení historických událostí přistupovali zakladatelé marxismu jako proletářští revolucionáři, přičemž měli na zřeteli především perspektivu nového rozmachu buržoazně demokratického a proletářského hnutí v Evropě, o němž byli pevně přesvědčeni. Při určování taktické linie proletariátu v období krymské války vycházeli, jak ukázal V. I. Lenin, z objektivních podmínek epochy let 1789—1871, pro niž bylo charakteristické, že dosud neskončil boj mezi kapitalismem a feudalismem. Ve většině evropských zemí zůstávaly i po revoluci z let 1848—1849 nevyřešeny hlavní úkoly buržoazní revoluce a na pořadu dne bylo „svrhnout absolutismus a feudalismus, podkopat je, svrhnout cizácký útlak" (V. I. Lenin, Spisy, sv. 21, čes. vyd. 1959, str. 302).

Nezbytnou podmínku vítězství proletářské revoluce viděli Marx a Engels v důsledném revolučním uskutečnění buržoazně demokratických přeměn v Evropě. Jejich taktika byla tehdy určována týmiž hlavními úkoly, před nimiž stáli proletářští revolucionáři už v revoluci z let 1848—1849, a v podstatě navazovala — ovšem v nových formách odpovídajících změněné historické situaci — na revoluční taktiku „Neue Rheinische Zeitung" z let 1848—1849.

V článcích „Krize v Anglii", „Nejbližší perspektivy ve Francii a Anglii" a dalších orientovali Marx a Engels dělnickou třídu a představitele revoluční demokracie na to, aby využili mezinárodního konfliktu, krymské války, k rozpoutání evropské revoluce namířené proti existujícím kontrarevolučním režimům. Zdůrazňo-

vali, že je v zájmu dělnické třídy, aby se krymská válka, kterou vládnoucí třídy zahájily s protilidovými cíli, stala podnětem k velkým revolučním událostem. Marx doufal, že tyto události „proletariátu umožní opět zaujmout to postavení, které ve Francii v důsledku červnové bitvy roku 1848 ztratil. A to se netýká jen Francie, nýbrž celé střední Evropy včetně Anglie" (viz tento svazek, str. 222).

Velké naděje vkládali zakladatelé marxismu do revoluční iniciativy francouzského proletariátu. V článku „Osud velkého dobrodruha" mluví Engels o možnosti „čtvrté a největší francouzské revoluce" a píše, že taková revoluce by mohla vyvolat revoluční otřesy na celém evropském kontinentě. „Němci, Maďaři, Poláci, Italové, Chorvati odhodí vnucená pouta, která je navzájem svazují, a namísto dnešních neurčitých a náhodných svazků a antagonismů se Evropa zase rozdělí na dva velké tábory s různými prapory a novými cíli. Pak se povede boj pouze mezi *demokratickou revolucí* na jedné straně a *monarchistickou kontrarevolucí* na druhé straně" (viz tento svazek, str. 164).

Stejně jako v letech 1848—1849 považovali Marx a Engels za hlavní baštu feudálně absolutistické reakce v Evropě carské samoděržaví. V řadě článků pranýřovali nevolnický řád vládnoucí v carském Rusku, odhalovali dobyvačné plány carismu a činnost carské diplomacie a ukazovali, že carismus sehrál spolu s jinými kontrarevolučními silami Evropy při potlačování revolučního hnutí úlohu četníka. Marx a Engels rozhodně vystupovali proti snahám vládnoucích tříd evropských mocností zachovat carismus a využít ho jako nástroje boje proti revoluci. Zničení carismu a odstranění jeho reakčního vlivu na Evropu považovali za nejdůležitější předpoklad vítězné evropské revoluce.

V článcích „Německo a panslavismus" odhaluje Engels kontrarevoluční charakter pokusů carského samoděržaví využít pro své zájmy národního hnutí slovanských národů ve střední a jižní Evropě, snahu carismu učinit z výzvy ke sjednocení Slovanů jeden z prostředků své dobyvačné politiky. Engels ukazuje reakční podstatu panslavistických idejí a poznamenává, že monarchistické živly v národním hnutí některých slovanských národů, které tyto ideje rozšiřovaly, byly v letech 1848—1849 objektivně oporou reakční

habsburské monarchie v jejím boji proti revoluci v Německu a v Uhrách. Marx a Engels vystupovali rozhodně proti jakékoli nacionalistické ideologii, ať už měla podobu pangermanismu nebo panslavismu atd. Zdůrazňovali, že tato ideologie vede k rozněcování národnostních třenic mezi národy, že je v hlubokém rozporu se zájmy demokratického vývoje národního a sociálního osvobození všech národů, tedy i slovanských.

Engels podporoval požadavek, aby byla poskytnuta nezávislost jižním Slovanům a Polákům, ale nevztahoval tento požadavek na některé jiné porobené slovanské národy (Čechy, Slováky aj.), které žily na území tehdejší rakouské monarchie. Když mluví v článcích „Německo a panslavismus" o těchto národech a o jejich budoucnosti, vychází z mylné teze obsažené již v pracích „Demokratický panslavismus" a „Revoluce a kontrarevoluce v Německu", že totiž tyto národy nejsou už schopny samostatné národní existence a jsou odsouzeny k tomu, aby je jejich silnější sousedé pohltili. Tento závěr lze vysvětlit hlavně tím, že Engels pokládal centralizaci, vytváření velkých států a pohlcování malých národů velkými za všeobecnou tendenci kapitalistického vývoje a nedocenil dostatečně druhou tendenci, totiž boj malých národů proti národnostnímu útlaku, jejich úsilí o národní nezávislost. Historická zkušenost ukázala, že slovanské národy, které byly dříve součástí rakouské monarchie, nejenže osvědčily svou schopnost samostatně se národně rozvíjet a vytvořit vlastní stát, nýbrž že se spolu s jinými národy socialistického tábora staly tvůrci nového, socialistického společenského řádu.

Marx a Engels hájili nutnost revoluční války proti carismu v zájmu demokratických přeměn v Evropě, osvobození porobených národů, revolučně demokratického sjednocení Německa a Itálie, a odhalovali proto politiku vládnoucích tříd Anglie a Francie, které rozpoutaly válku pro agresívní cíle, aby upevnily monarchické a buržoazně oligarchické režimy v Evropě.

V mnoha článcích zařazených do tohoto svazku ukazují Marx a Engels na základě pečlivého rozboru historických faktů, diplomatických dokumentů, zejména pak protokolů vídeňské konference z roku 1855, parlamentních rozprav atd., jaké jsou příčiny vzniku

krymské války a jaký byl její skutečný charakter. Odhalují pokrytecká prohlášení státníků a oficiálního západoevropského tisku, v nichž se anglo-francouzská válka proti Rusku líčila jako válka na „obranu" nezávislosti Turecka, jako válka proti „despotismu", za „svobodu" a „civilizaci". Krymská válka, jak dokazují ve svých článcích Marx a Engels, vznikla především jako důsledek toho, že se střetly hospodářské a vojenské zájmy jejích účastníků, a její charakter určovala ziskuchtivá politika vládnoucích tříd těchto států. Marx a Engels odhalují rozpory mezi evropskými mocnostmi na Blízkém východě, ukazují jejich vzájemný boj o rozdělení držav turecké říše, o vládu na Balkáně a nad černomořskými úžinami a jejich konkurenční boj ve Střední Asii.

V článku „Palmerston. — Fyziologie vládnoucích tříd Velké Británie" a v dalších článcích odhaluje Marx politiku západních mocností vůči „spojeneckému" Turecku. Demaskuje lupičské metody koloniálního zotročování, jimiž evropské mocnosti spoutávají zaostalé Turecko, zejména finanční závislost, kterou mu vnucují pod rouškou pomoci. Západní mocnosti, říká Marx, ovládly turecké ministerstvo zahraničních věcí i ministerstvo vnitra, podřídily si tureckou armádu a teď „sahají po tureckých financích" (viz tento svazek, str. 427).

V článku „Podivná politika" a v řadě dalších odhaluje Marx, jaké byly skutečné politické cíle anglických a francouzských vládnoucích tříd v krymské válce. Marx a Engels jasně viděli, že buržoazně oligarchická Anglie a bonapartovská Francie chtěly sice odstranit Rusko jako soupeře na Blízkém a Středním východě, dobýt Sevastopol, odtrhnout od Ruska Kavkaz, zničit ruské loďstvo, a tím oslabit vojenskou moc Ruska, ale neměly vůbec zájem na tom, aby byl carismus zničen jako kontrarevoluční síla. Západní mocnosti se nijak nesnažily podrýt reakční politický systém v Evropě namířený k potlačování revolučních a národně osvobozeneckých hnutí, jehož základy byly položeny již na vídeňském kongresu roku 1815 a jehož jedním pilířem byl ruský carismus. Naopak, vládnoucí kruhy západních mocností hodlaly tento systém ještě upevnit. Krymská válka, zdůrazňoval Marx, když odhaloval kontrarevoluční plány vládnoucích klik Francie a Anglie, „nebyla zahájena proto,

aby byla zrušena vídeňská smlouva, ale spíše proto, aby byla upevněna tím, že se Turecko dodatečně připojí k protokolům z roku 1815. Potom se očekává tisíciletá říše konzervatismu a vlády budou moci spojit své úsilí a zaměřit se výlučně na ‚uklidňování' evropského veřejného mínění" (viz tento svazek, str. 350).

V článcích „Z parlamentu: Rozprava o Disraeliho návrhu", „Napoleonovy válečné plány", „Incident v Dolní sněmovně. — Krymská válka", „Lokální válka. — Debata o správní reformě. — Zpráva Roebuckova výboru" a dalších Marx a Engels dokazují, že se anglické a francouzské vládnoucí kruhy obávaly, aby konflikt na Východě nepřerostl ve všeobecný revoluční požár na kontinentě, a že tato okolnost silně ovlivnila diplomacii, vojenské plány a způsob vedení války. Marx a Engels zdůrazňovali, že vládnoucí kruhy západních mocností podněcují šovinistické nálady ve Francii a Anglii a zároveň se snaží lokalizovat válku, aby nepřerostla ve válku evropských národů proti carismu a jiným kontrarevolučním silám. Marx a Engels ostře kritizovali plán „lokální války pro lokální cíle", vypracovaný francouzskou a podporovaný anglickou vládou, a ukazovali, že tento plán je výrazem strachu bonapartovské kliky a anglické oligarchie z revolučních důsledků celoevropské války proti carskému Rusku a že je diktován kontrarevolučními, dynastickými a podobnými úvahami francouzských a anglických vládnoucích horních vrstev. Bez odhalení politiky vládnoucích tříd těchto zemí, bez rozhodného boje proti této politice nebylo možno dosáhnout, jak zdůrazňovali Marx a Engels, zásadní změny v charakteru války, změnit ji ve válku za demokratické přebudování Evropy. Marx a Engels spojovali vyřešení tohoto úkolu především s aktivizací proletářských a revolučně demokratických sil. Místo kontrarevolučních vlád Anglie a Francie, napsal Marx, „musí vstoupit na jeviště jiné síly" (viz tento svazek, str. 355).

V řadě článků ukazuje Marx, že západoevropská koalice, která vede válku proti Rusku, je nepevná a že se mezi spojenci v průběhu války stále projevují rozpory. V článcích o anglo-francouzském spojenectví odhaluje historické kořeny hospodářského a politického soupeření mezi anglickými a francouzskými vládnoucími třídami, které nutně vyvolává stále nové konflikty.

Příliv nové revoluční vlny spojoval Marx s blížící se hospodářskou krizí, která musela vést k zostření všech rozporů a zesílení třídního boje, a proto si zvlášť pozorně všímal kapitalistické Anglie, kde byly tehdy rozpory mezi buržoazií a proletariátem nejvyvinutější.

V mnoha článcích otištěných v tomto svazku rozebírá Marx hospodářskou a politickou situaci v Anglii, vnitřní a zahraniční politiku vládnoucích tříd a vládnoucích politických stran, a odhaluje protilidovou podstatu této politiky. Marx zkoumá anglickou zahraniční politiku za několik století a v článcích „Tradiční anglická politika", „Lord Palmerston", „Nová odhalení v Anglii", „Polský mítink" a rovněž v práci „Pád Karsu" i v řadě dalších článků ukazuje, že anglické vládnoucí třídy prováděly vždy věrolomnou, licoměrnou politiku a diplomacii, že se pod různými falešnými záminkami vměšovaly do vnitřních záležitostí jiných zemí a že Anglie hrála v mnoha konfliktech, zejména na Blízkém a Středním východě, provokační úlohu. Na postoji Palmerstona, Russella a jiných státníků k Polsku, Irsku, Uhrám a Itálii odhaluje Marx kontrarevoluční charakter anglické politiky, ukazuje, že anglické vládnoucí třídy nenávidí národně osvobozenecké hnutí a že tuto nenávist často zakrývají lživými frázemi o svých sympatiích k národům, které bojují proti despotismu.

V článcích „Peněžní trh", „Obchodní a finanční situace", „Krize v Anglii" a dalších objasňuje Marx hospodářskou situaci v Anglii, charakterizuje stav průmyslové výroby, vnitřního a zahraničního obchodu, tržních cen a devizových kursů. Na konkrétních příkladech zkoumá působení ekonomických zákonitostí kapitalismu, které objevil, analyzuje vývoj probíhajícího cyklu kapitalistické výroby a upozorňuje na to, že vývoj kapitalistického hospodářství není plynulý. Dochází k závěru, že období hospodářské prosperity, které nastalo po revoluci z let 1848—1849, bylo vystřídáno obdobím stagnace v některých anglických průmyslových a obchodních odvětvích, především v textilním průmyslu. Marx konstatuje, že stejně jako koncem roku 1853 a počátkem roku 1854 dochází i v roce 1855 k hospodářskému poklesu. Tento pokles se projevoval, jak ukazuje Marx ve svých pracích, omezením výroby řady

průmyslového zboží, růstem nezaměstnanosti, přechodem mnohých podniků k neúplnému pracovnímu týdnu a bankrotem velkých obchodních firem. Marx předpovídal, že v blízké budoucnosti postihne Anglii ještě těžší hospodářská krize, než byly dosavadní; tato krize bude tím prudší, že anglické hospodářství je závislé na světovém trhu. Marxova předpověď se potvrdila, když v roce 1857 propukla nová hospodářská krize, která měla poprvé v dějinách světový charakter.

Při rozboru hospodářské situace v Anglii Marx ve svých článcích ostře kritizuje anglický buržoazní liberalismus představovaný freetradery, kteří šířili iluze, že se zavedením zásady svobodného obchodu hospodářské krize zmizí. Marx ukazuje, jak se tyto iluze hroutí a jak neopodstatněná jsou tvrzení freetraderů a jiných buržoazních ekonomů, že se kapitalismus může vyvíjet bez krizí. Odhaluje freetraderskou buržoazii a její ideology Cobdena, Brighta a jiné představitele takzvané manchesterské školy jako obhájce kapitalismu, jako nejhorší nepřátele dělnické třídy. Marx strhává freetraderům masku „zastánců svobody", „obhájců" zájmů lidových mas proti aristokracii. Freetradeři jsou proti zasahování státu do hospodářského života, poznamenává Marx, ale zároveň vyzývají parlament a vládu k zásahu pokaždé, když hnutí třídy námezdních dělníků začíná ohrožovat vykořisťovatelský řád. Marx pranýřuje ve svých článcích útoky freetraderů proti instituci továrních inspektorů a jejich pokusy dosáhnout zrušení zákonů, které omezují pracovní den žen a dětí.

Marx odhaluje lživá tvrzení freetraderů o „blahobytu" anglických pracujících a na základě zpráv továrních inspektorů líčí otřesný obraz vykořisťování anglických dělnických mas, zejména žen a mladistvých. Ukazuje těžké pracovní podmínky v kapitalistických podnicích, upozorňuje, že zde téměř vůbec neexistuje ochrana práce a že zdraví a životy dělníků jsou proto neustále ohroženy. „Tato průmyslová zpráva továrních inspektorů," psal Marx, „je strašnější a hrůznější než nějaká zpráva o bitvě na Krymu. Pravidelně a ve značném počtu se v seznamu zabitých a zraněných objevují ženy a děti" (viz tento svazek, str. 429).

Marxovy články ostře odsuzují postoj vůdců manchesterské

školy ke krymské válce, odhalují skutečný smysl Cobdenových a Brightových vystoupení na „obranu míru" a jejich hesla „mír za každou cenu". Manchesterská škola usiluje o mír proto, zdůrazňoval Marx, „aby mohla vést průmyslovou válku v zemi i mimo ni" (viz tento svazek, str. 325). Poznamenal, že pseudomírové fráze freetraderů zastírají expanzívní snahy anglické buržoazie, její boj za ovládnutí světového trhu.

Články „Poslední britská vláda", „Svržená vláda", „K vládní krizi", „Dvě krize", „Britská ústava", „Palmerston a anglická oligarchie" podávají všestrannou charakteristiku anglického politického zřízení. „Britská ústava," psal Marx, když odhaloval protilidový charakter vlády buržoazně aristokratické oligarchie, „je vlastně jen promlčený, přežilý a zastaralý kompromis mezi buržoazií, která *neoficiálně*, ale fakticky *vládne* ve všech rozhodujících sférách buržoazní společnosti, a mezi pozemkovou aristokracií, která *vládne oficiálně*" (viz tento svazek, str. 130). Jednou z hlavních překážek pokrokového vývoje v zemi a jedním z pilířů oligarchického režimu, zdůrazňuje Marx, je to, že si aristokracie udržela monopol na nejdůležitější státní funkce a může tak rozhodujícím způsobem ovlivňovat anglickou vnitřní i zahraniční politiku. Oligarchický politický systém, konstatuje Marx v mnoha svých článcích, poznamenal celý politický život oficiální Anglie, odrážel se v činnosti parlamentu, ve složení a politice vlád, v organizaci státní a vojenské správy, v postavení hlavních politických stran. Když Marx charakterizuje činnost anglických vlád — koaličního kabinetu Aberdeenova a whigovského kabinetu Palmerstonova, který jej v únoru 1855 vystřídal — poukazuje na to, že jejich činnost ztělesňuje všechny vady oligarchického režimu, že cílem těchto vlád bylo všemožně bránit uskutečnění jakýchkoli pokrokových přeměn, které by mohly ohrozit politický monopol špiček anglických vládnoucích tříd.

Články „Ke krizi kabinetu", „Strany a kliky", „‚Morning Post' proti Prusku. — Whigové a toryové" a další dokreslují dřívější Marxovu klasickou charakteristiku anglických oficiálních stran, tradičního systému dvou stran spočívajícího v tom, že se k moci střídavě dostávají hned konzervativní toryové, hned liberální whigové. Marx připomíná zkostnatělý konzervatismus to-

ryů, kteří jsou horlivými zastánci „všech staroanglických předsudků o církvi a státu, ochranářství a antikatolicismu“ (viz tento svazek, str. 258). Zároveň odhaluje domnělý liberalismus whigů, těchto aristokratických představitelů buržoazie, kteří se stejně jako toryové snaží upevnit oligarchický režim, ale jsou přitom pružnější a přizpůsobivější. Whigové, poznamenal Marx, „nikdy neváhali zbavit se předsudků, které jim bránily získat státní úřady do dědičného nájmu“, a měnili „podle okolností své kabáty a názory“ (viz tento svazek, str. 258, 259).

Whigovskou politiku odhaluje také pamflet „Lord John Russell“, který je zařazen do tohoto svazku. Je namířen proti typickému představiteli této, jak říká Marx, „strany kariéristů“, významnému státníkovi, který často zastával vedoucí vládní funkce. V tomto pamfletu i v jiných článcích Marx dokazuje, že boj mezi toryi a whigy je pouhé hašteření mezi dvěma frakcemi vládnoucí třídy, že tou měrou, jak se v souvislosti se zostřováním třídního boje mezi buržoazií a proletariátem spolčovaly různé frakce vykořisťovatelů, mizely i rozdíly v politice obou stran. Ostré útoky, které podnikala proti vládě ta či ona strana, když byla právě v opozici, sloužily jen k tomu, aby zbavily konkurenční stranu moci. Marx odhaluje mechanismus anglického systému dvou stran a poukazuje na to, že jakmile se ta či ona strana dostala k moci, pokračovala v politickém kursu své předchůdkyně. Obě strany bez rozdílu usilovaly o to, aby monopol státní moci zůstal i nadále v rukách buržoazně aristokratických špiček.

Marx si ve svých článcích všímá hlubokých rozporů v anglickém oligarchickém režimu. Zastaralý politický systém již neodpovídá hospodářskému vývoji země a tradiční parlamentní strany degenerují. „Staré parlamentní strany,“ píše Marx, „které mají vládní monopol, existují už jen ve formě klik“ (viz tento svazek, str. 75). Marxovy články o anglickém politickém zřízení vrhají jasné světlo na proces rozkladu starých aristokratických stran a jejich přeměny v konzervativní a liberální stranu anglické buržoazie. Tento proces probíhal v Anglii v polovině 19. století a byl odrazem rostoucího vlivu třídy kapitalistů, upevňování jejích pozic ve všech oblastech společenského života.

Ve svých článcích o Anglii věnuje Marx zvlášť velkou pozornost anglické dělnické třídě. V článcích „Schůze v London Tavern", „K dějinám agitačních kampaní", „Buržoazní opozice a chartisté", „Hnutí za reformu", „Sdružení pro správní reformu. — Lidová charta", „Proticírkevní hnutí. — Demonstrace v Hyde Parku", „Srážky mezi policií a lidem. — O událostech na Krymu" a v mnoha dalších se Marx zabývá nejdůležitějšími problémy tehdejšího anglického dělnického hnutí. Konstatuje ve svých článcích, že došlo k určitému oživení politické aktivity anglického proletariátu. Marx poukazuje na to, že se zároveň stupňují snahy představitelů buržoazní opozice, mezi nimi opozičních obchodních a finančních kruhů City, podřídit anglickou dělnickou třídu svému vlivu, a neustále zdůrazňuje, jaký význam měl odpor chartistů proti těmto pokusům buržoazních živlů. Marx ve svých článcích cituje projevy, které pronesli na masových mítincích Ernest Jones a jiní chartističtí vůdcové a v nichž poukazovali na to, že buržoazní opozice vystupuje proti oligarchii umírněně a nedůsledně, že se bojí dělnického hnutí, že je ochotna ke kompromisům s aristokracií, a odhalovali také pokusy buržoazních vůdců využít dělnického hnutí pro své sobecké zájmy. Proti umírněnému buržoaznímu požadavku správní reformy, která by příslušníkům buržoazie usnadnila přístup ke státním funkcím, vyzdvihovali chartisté požadavek široké demokratické volební reformy na základě šesti bodů Lidové charty. Marx vysoce oceňoval úsilí chartistů vymanit dělnickou třídu z vlivu buržoazie, uhájit její samostatné postavení, zajistit jí vedoucí úlohu v boji za demokratizaci anglického politického řádu.

Velmi zajímavý a obsahově bohatý je zmíněný Marxův článek „Sdružení pro správní reformu. — Lidová charta". Marx v něm vyzdvihuje historický význam politického programu chartistů, jehož ústředním bodem byl požadavek všeobecného volebního práva. Marx zdůrazňuje, že v Anglii padesátých let by realizace tohoto programu mohla dělnické třídě otevřít cestu k převzetí státní moci a k uskutečnění socialistických přeměn. „Je to *Charta* lidových tříd," píše Marx, „a znamená získání politické moci jako prostředku k uskutečnění jejich sociálních potřeb" (viz tento svazek, str. 310). Tento článek svědčí o tom, že Marx a Engels vždy žádali, aby se

k politickým heslům přistupovalo konkrétně historicky, což platí i o heslu všeobecného volebního práva, jehož obsah a význam se měnil, jak učili, podle historických podmínek. Jestliže ve Francii a vůbec na kontinentě obsah hesla všeobecného volebního práva nepřerůstal rámec buržoazně demokratických požadavků, pak v anglických podmínkách měl tento požadavek spolu s dalšími body chartistického programu jiný charakter. Násilnou revoluci považovali Marx a Engels za jediný možný prostředek k nastolení diktatury proletariátu ve všech zemích na kontinentě, ale u Anglie dělali za tehdejší situace výjimku. Přihlíželi k takovým zvláštnostem tehdejší Anglie, jako že tu na rozdíl od Francie a ostatních kontinentálních zemí neexistoval rozvinutý vojensko-byrokratický státní aparát a že většinu obyvatelstva Anglie tvořil proletariát. Proto Marx a Engels připouštěli možnost, že anglická dělnická třída dobude politickou moc pokojnou cestou, zavedením všeobecného volebního práva, radikální přeměnou parlamentního systému a důslednou demokratizací celého politického zřízení v Anglii. Z hlediska této perspektivy hodnotili také Marx a Engels chartistické heslo všeobecného volebního práva, přičemž ovšem počítali i s možností jiných, ne už pokojných cest v boji anglického proletariátu o moc. Hlavní podmínku vítězství anglického proletariátu viděli Marx a Engels v růstu jeho politické uvědomělosti a organizovanosti, ve vytvoření masové proletářské strany.

Avšak Marxovy a Engelsovy naděje, že boj za oživení chartistického hnutí povede k vyřešení tohoto úkolu, se nesplnily. Pokus chartistů rozvinout v padesátých letech masové hnutí za Chartu se nezdařil. Samo chartistické hnutí brzy definitivně zaniklo. Příčinou toho bylo zesílení oportunistických tendencí mezi anglickým dělnictvem, způsobené monopolním postavením Anglie na světovém trhu a podplácením špiček anglického proletariátu — „dělnické aristokracie" z ohromných koloniálních nadzisků buržoazie.

Velká skupina článků obsažených v tomto svazku osvětluje zahraniční a vnitřní politiku Francie za krymské války. Ve zmíněných článcích „Osud velkého dobrodruha", „Napoleonovy válečné plány", „Lokální válka. — Debata o správní reformě. — Zpráva Roebuckova výboru" a též v článku „Napoleonův poslední tah" a

v dalších Marx a Engels odhalují skutečné cíle bonapartovské Francie ve válce — dobýt cizího území a upevnit bonapartovský režim. Engels zdůrazňuje, že bonapartovská Francie byla jedním z hlavních iniciátorů krymské války, odhaluje záměry Napoleona III. a poznamenává, že válečná dobrodružství jsou nedílnou součástí bonapartovské politiky, že výboje a agrese jsou jednou ze zásad, na nichž spočívá politické panství bonapartovské kliky a sama vláda dynastie Bonapartů. Pro Ludvíka Bonaparta, napsal Engels, „nemožnost dobýt Sevastopol znamená ztratit Francii" (viz tento svazek, str. 187). Marx a Engels demaskují bonapartovský režim jako režim vojenské a policejní diktatury kontrarevoluční buržoazie a podávají ve svých článcích břitké charakteristiky pohlavárů bonapartovské Francie: samého císaře Napoleona III., nestydatého uzurpátora a dobrodruha, jeho nejbližších přisluhovačů — maršála Saint-Arnauda, generálů Espinasse, Foreye, Canroberta a jiných prodejných a chamtivých kariéristů, kteří byli na bojištích neschopní, ale zato vynikali bestiální krutostí při potlačování revolučního hnutí.

S napjatou pozorností sledovali Marx a Engels vnitropolitickou situaci ve Francii. V článcích „Hlášení generálů. — Anglické soudy. — Zprávy z Francie", „Francouzská banka. — Posily pro Krym. — Noví polní maršálové" „Anglo-americký konflikt. — Situace ve Francii" konstatují, že se politická situace v zemi v důsledku rostoucí drahoty a jiných hospodářských potíží, rozsáhlé spekulační horečky atd. zostřila. Příznaky nespokojenosti lidových mas, projevy revolučních nálad mezi dělníky, studenty, určitou částí buržoazie a dokonce i v armádě, která byla dosud oporou bonapartovského režimu — to vše svědčilo o nepevnosti druhého císařství a dokazovalo, jak psal Marx, že „doba největší slávy bonapartismu už minula" (viz tento svazek, str. 650).

Proti bonapartismu Marx ostře vystoupil také v článku „Francie Bonaparta Malého" uveřejněném v „People's Paper". Tento článek je skvělým příkladem Marxovy bojovné revoluční publicistiky. Marx tu výstižně a názorně odhalil protilidovou podstatu režimu druhého císařství. Ukázal čtenářům anglického dělnického listu hluboký protiklad mezi oficiální bonapartovskou Francií,

která bezohledně promrhává národní bohatství země, a Francií lidových mas, kterým panství bonapartovské kliky přineslo jen strádání a bídu, policejní perzekuce a krvavé represálie. V lůně této lidové Francie, zdůrazňoval Marx, dozrává revoluční kvas proti režimu Ludvíka Bonaparta, objevují se příznaky „pádu císařství burzovních machinací" (viz tento svazek, str. 656).

Ve svých článcích z tohoto období Marx a Engels dále osvětlovali postavení Rakouska v krymské válce; zkoumali postup rakouské vlády za války, sledovali boj, který se rozpoutal mezi anglo-francouzskou a ruskou diplomacií o postoj Rakouska, analyzovali vnitřní situaci rakouské říše a odhalovali příčiny dvojaké, kolísavé politiky habsburské monarchie v období východní krize. Jako mnohonárodní stát, založený na utlačování národů, které žily na jeho území, a na podněcování národnostních rozbrojů mezi nimi, skrývala v sobě reakční rakouská monarchie, jak poznamenávají Marx a Engels, mnoho zápalných látek. Rakouská vládnoucí klika se bála revoluce, a potřebovala proto carismus jako oporu, k níž by se mohla uchýlit, kdyby propukly nové revoluční bouře. Současně však Rakousko sledovalo dobyvačné cíle na Balkáně, dělalo si nárok na turecké državy v Evropě, a mělo tedy zájem na oslabení Ruska; proto soustředilo na Dunaji ohromnou armádu, uzavřelo smlouvu se západními mocnostmi a jednalo s nimi o finanční pomoci. Rakousko, zmítané protichůdnými tendencemi, zaujalo vůči Rusku nepřátelský postoj, ale až do konce války se neodhodlalo proti němu otevřeně vystoupit. Tato váhavost rakouské vlády, konstatovali Marx a Engels, byla do značné míry ovlivněna jejími obavami, aby v případě, že by vyhlásila válku Rusku, nevzplanulo osvobozenecké hnutí slovanských národů porobených habsburskou říší.

V souvislosti s rozborem postoje Rakouska zabývá se Marx také politikou Pruska. Soudí, že neutralita, kterou pruské vládnoucí kruhy vyhlásily, byla rovněž diktována obavami z revolučních následků v případě, že by se dějiště války proti carskému Rusku přeneslo do střední Evropy. Vstup Pruska do války by mohl být podnětem k rozpoutání boje za národní sjednocení Německa revolučně demokratickou cestou, což by ohrozilo samu existenci pruské

a rakouské monarchie. V článku „Prusko" charakterizuje Marx hospodářskou a politickou situaci v zemi a zaznamenává rychlý růst průmyslu a obchodu a s tím spojený nebývalý růst bohatství pruských majetných tříd — statkářů a buržoazie. Pokud jde o buržoazii, Marx znovu zdůrazňuje myšlenku, kterou vyslovil spolu s Engelsem již v letech 1848—1849, že německá buržoazie není s to hrát vedoucí úlohu v boji za uskutečnění úkolů buržoazní revoluce. Marx odhaluje reakční podstatu politického zřízení pruské monarchie, jehož charakteristickým rysem byla všemocnost byrokracie a bezprávnost většiny obyvatelstva, které nemělo žádné demokratické svobody. Marx upozorňuje na těžké postavení pruského rolnictva, které se znovu dostalo „pod přímé správní i soudní jho šlechty" (viz tento svazek, str. 696).

Důležité místo ve svazku zaujímají Engelsovy články, v nichž rozebírá průběh vojenských akcí na krymském a kavkazském válčišti, poměr sil válčících stran a jednotlivé bojové operace. Tyto vojenské přehledy mají velký význam pro vojenskou historickou vědu. Umožňují sledovat všechny významné etapy krymské války, obsahují cenné závěry a poučky o dějinách vojenského umění, o otázkách strategie a taktiky a zobecňují zkušenosti z tehdejších válek na základě historického materialismu.

V řadě článků kritizuje Engels anglo-francouzské velení, jeho strategii a způsob, jakým představitelé západních mocností řídili vojenské operace. Poukazuje na nedostatky a hrubé chyby spojeneckého velení, na to, že nemá širší strategické plány a chybí mu iniciativa, že je omezené a rutinérské, a dovozuje, že tyto chybné metody, jakými Anglie a Francie vedou válku, plně odpovídají oněm úzce sobeckým a protilidovým cílům, které válkou sledovaly vládnoucí kliky těchto zemí. V článcích „Boj na Krymu", „Odhalení vyšetřovacího výboru", „Britská armáda", „Trestání vojáků" a v dalších článcích poukazují Marx a Engels na konzervatismus anglického vojenského systému, na zkostnatělou organizaci anglické armády, konstatují nízkou úroveň teoretické a vojenské přípravy anglických důstojníků, neschopnost velení a náčelníků intendantury, která nedovedla přes poměrně příznivé podmínky zajistit anglické armádě výzbroj a výstroj. Kontrarevoluční poměry, které bona-

partovské kruhy zavedly ve francouzské armádě, a bezcharakternost mnoha vojenských činitelů druhého císařství charakterizují Marx a Engels ve zmíněných již článcích, v nichž odhalují bonapartismus.

Převážná většina Engelsových vojenských přehledů je věnována obléhání a obraně Sevastopolu. Hrdinná jedenáctiměsíční epopej obrany tohoto města ruským vojskem, která na sebe upoutala pozornost celého světa, byla přirozeně i ve středu pozornosti Marxe a Engelse. Engels považuje obléhání a obranu Sevastopolu za novou etapu krymského tažení a podrobně rozebírá jak metody, jichž použila při obléhání anglo-francouzská vojska, tak i metody, jimiž obránci Sevastopolu hájili město. Na základě zkušeností ze sevastopolského tažení vyvodil Engels důležitá zobecnění o významu pevností v tehdejších válkách a o součinnosti polních armád a pevností.

V článcích „Událost z 23. března", „Bitva u Sevastopolu" a dalších analyzuje Engels spojenecké obléhací metody. Píše, že „od obléhání Tróje se nenajde v análech válek obléhání, které by bylo tak nesystematické, bezhlavé a neslavné jako obléhání Sevastopolu" (viz tento svazek, str. 232). Ve stavbě opevňovacích zařízení, zdůrazňuje Engels, Rusové daleko předstihli Angličany a Francouze. Engels vysoko oceňuje organizaci obrany Sevastopolu, vojenskotechnické umění obránců a vyzvedá hrdinství a statečnost obránců ruské pevnosti. V článcích „Průběh války", „Ze Sevastopolu" a dalších dává Engels spojencům za vzor mistrovství ženijních důstojníků sevastopolské posádky, mezi nimi ženijního náčelníka Totlebena, jejich schopnost rychle a správně se orientovat v každé situaci, dovednou organizaci palby a obranných prací. To, že Rusové vybudovali během obrany nová opevnění, byl podle Engelsova názoru „zcela bezpříkladný, nejvýš odvážný a mistrovský kousek, jaký kdy podnikla obležená posádka" (viz tento svazek, str. 209). Engels konstatuje, že terasovité rozmístění baterií umožňovalo Rusům maximálně využít výhod terénu. Ukazuje, že důležitým prostředkem v celkovém systému ruské obrany byly úspěšné výpady, při nichž Rusové projevili „velkou obratnost a svou obvyklou houževnatost" (viz tento svazek, str. 191). Celkově dochází

Engels k závěru, že „celá organizace této obrany byla klasická“ (viz tento svazek, str. 210).

Z toho je patrno, že Engels plně oceňoval hrdinství a vojenské umění obránců Sevastopolu, že si dovedl při charakteristice válečných událostí najít objektivní kritérium, i když měl k dispozici pouze jednostranné a často velmi tendenční informace o průběhu válečných akcí z anglo-francouzských zpráv, které si tehdy nemohl často ani prověřit. Později se Engels na základě důkladnějšího a všestranného studia nejednou vracel ke zkušenostem z hrdinské obrany Sevastopolu, kterou považoval za vynikající příklad aktivní obrany, za vzor vojenského mistrovství a hrdinství obránců (viz například Engelsovy články o národně osvobozeneckém povstání v Indii v letech 1857—1859 a jeho vojenské stati, napsané za francouzsko-pruské války).

Tehdejší Engelsovo studium vývoje vojenství se odráží v souhrnné práci „Evropské armády“ obsažené v tomto svazku. Engels se tu, stejně jako ve vojenských přehledech, jeví jako skvělý vojenský odborník, vynikající znalec válečných dějin i stavu tehdejších ozbrojených sil. Tato práce obsahuje podrobnou charakteristiku armád evropských států, ukazuje zvláštnosti každé armády — její organizace, doplňování, způsobu výcviku, bojových vlastností vojáků a důstojníků. Engels tu poukazuje na význam národních zvláštností a tradic ve vývoji každé armády a zároveň zdůrazňuje, že všeobecný pokrok ve vojenské technice a zdokonalení, která se ve vojenství zavádějí, nutí každou armádu přihlížet ke zkušenostem všech ostatních armád a využívat jich. Engels kritizuje idealistické a nacionalistické tendence, charakteristické pro vojenskou historickou literaturu vládnoucích tříd, zejména rozšířenou „teorii“, že ta či ona armáda je jednou provždy neporazitelná. Celým tímto Engelsovým dílem prolíná velmi důležitá poučka historického materialismu, že stav a bojeschopnost té či oné armády jsou určovány především stupněm hospodářského rozvoje, společenským a politickým zřízením té které země — poučka, kterou později obšírně rozvedl v knize „Anti-Dühring“. Když charakterizuje pruskou armádu, ukazuje Engels, že pokroková zásada doplňování a výcviku vojska v krátkodobé vojenské přípravě všeho oby-

vatelstva schopného vojenské služby nemohla být za reakčního pruského politického zřízení důsledně uplatněna a byla překroucena, protože vládnoucí kruhy chtěly „mít pohotovou a spolehlivou armádu, aby jí v případě potřeby mohly použít proti nepokojům doma" (viz tento svazek, str. 493). Národnostní útlak a podněcování národnostní nevraživosti, které byly charakteristické pro politický systém habsburské monarchie, se odrážely v rakouské armádě a nepříznivě ovlivňovaly její bojeschopnost. Zaostalý feudální řád v Turecku, zvůle a zlořády pašů znemožňovaly, jak ukazuje Engels v oddílu „Turecká armáda", provést nutné vojenské reformy. Vliv feudálních přežitků zjišťuje Engels i v armádách mnoha evropských států.

O stavu tehdejší ruské armády píše Engels v této práci a rovněž ve zvláštním článku „Ruská armáda"; příčiny její technické zaostalosti, zastaralého způsobu doplňování a výcviku vojsk, „kasárenského drilu", defraudací atd. vidí v hospodářské zaostalosti carského Ruska, ve feudálních nevolnických vztazích a v reakčním politickém zřízení. Engels zároveň vyzvedává vysoké bojové vlastnosti ruských vojáků, které je snazší „postřílet, než je donutit k ústupu" (viz tento svazek, str. 505).

Je však třeba mít na paměti, že Engels ve své charakteristice zaostalosti armády nevolnického Ruska některé věci zveličoval. V rozporu s historickou skutečností je například tvrzení o ustavičné pasivitě ruských vojáků, o zvláštní úloze cizinců v ruské armádě, o tom, že v jejích řadách byli schopní lidé výjimkou, že při stejných podmínkách Rusové vždy podlehli svým západoevropským protivníkům. Pramenem těchto nepřesných tvrzení, která Engels ve svých pozdějších pracích („Pád a Rýn" aj.) do jisté míry zrevidoval, byl tendenční výklad vojenské minulosti Ruska v dílech západoevropských vojenských historiků, z nichž musel Engels čerpat faktické údaje, protože jiné prameny nebyly. Engelsovy názory na ruskou armádu byly do určité míry ovlivněny politickým zaměřením jeho článků proti ruskému carismu jako tehdejší hlavní opoře evropské reakce.

V řadě článků — „Anglo-francouzská válka proti Rusku", „Evropská válka" a dalších — které Marx a Engels napsali v době,

kdy už bylo o výsledku války v podstatě rozhodnuto, jsou shrnuty některé výsledky krymské války. „Anglo-francouzská válka proti Rusku bude nesporně zaznamenána v dějinách válek jako ‚*nepochopitelná* válka'. Velká slova spolu s nicotnými činy, ohromné přípravy a bezvýznamné výsledky... neobyčejná průměrnost generálů provázená neobyčejnou chrabrostí vojáků... zkrátka celá sbírka rozporů a nedůsledností. A to vše platí téměř stejně o Rusech jako o jejich nepřátelích" (viz tento svazek, str. 546). Krymská válka, uzavírají Marx a Engels, nesplnila naděje, že se změní ve válku za demokratické a revoluční principy, a nevedla k zásadním přeměnám v Evropě, k pádu reakčních režimů v evropských zemích. Nevyřešila také rozpory mezi evropskými státy ve východní otázce a v jiných problémech. Když Marx mluví ve výše zmíněné práci „Pád Karsu" o pařížských mírových jednáních mezi válčícími státy, hodnotí je jako jednání naoko a pařížskou mírovou smlouvu označuje za mír naoko. Marx tím zdůrazňuje, že pařížský mír uzavřený po krymské válce nejen nevyřešil sporné otázky, nýbrž že v sobě od samého začátku skrýval nové, ještě ostřejší konflikty mezi evropskými mocnostmi.

Zakladatelé marxismu konstatují, že krymská válka nevedla sice k radikálním změnám společenského a politického zřízení v Evropě, že však měla vliv na vnitřní vývoj mnoha zemí, mezi nimi i Ruska. Tak se Marx v roce 1871 vrací k hodnocení krymské války a v prvním náčrtu svého díla „Občanská válka ve Francii" píše: „I když snad Rusko obranou Sevastopolu zachránilo svou čest a svými diplomatickými triumfy v Paříži oslnilo cizinu, přece jen po porážce na Krymu, která odhalila prohnilost sociálního a správního systému v zemi, osvobodila jeho vláda nevolníky a přebudovala celý svůj správní a soudní systém" (Archív Marxe a Engelse, svazek III [VIII], Moskva 1934, str. 280, anglicky). Tuto souvislost, na niž upozornil Marx, mezi porážkou Ruska v krymské válce a reformami, které carská vláda musela provést shora, s výše trůnu, jak řekl Marx, aby zamezila revoluci zdola, vyložil později hluboce a všestranně V. I. Lenin. Lenin napsal, že „krymská válka ukázala prohnilost a bezmocnost nevolnického Ruska" (Spisy, sv. 17, čes. vyd. 1958, str. 111).

Do tohoto svazku bylo zařazeno 36 Marxových a Engelsových článků, které nebyly otištěny v prvním ruském vydání Spisů. V roce 1855 byla řada Marxových a Engelsových článků uveřejněna současně v „Neue Oder-Zeitung" a v „New-York Daily Tribune"; do tohoto svazku byly zařazeny ty varianty, které jsou úplnější a v nichž je méně redakčních zásahů. V těchto případech se v poznámkách odkazuje na nezařazenou variantu. Odchylky v textu jednotlivých variant jsou uvedeny pod čarou. Některé články jsou v tomto vydání otištěny podle variant, které nebyly obsaženy v prvním ruském vydání. V některých případech byly do tohoto svazku pojaty obě varianty, pokud má každá z nich svůj samostatný význam. Celkem je do svazku zařazeno deset variant, které nebyly pojaty do prvního ruského vydání Spisů. Články „Výsledky války" a „Mír v Evropě", které byly otištěny v prvním ruském vydání a jejichž autorství není dokázáno, nejsou do tohoto vydání zahrnuty.

Marx a Engels ve svých dopisech často psali o tom, že redakce „New-York Daily Tribune" svévolně nakládá s textem jejich článků. U řady příspěvků, zejména u vojenských přehledů, které psal Engels, chtěla redakce vyvolat dojem, že byly napsány v New Yorku, a proto do nich vkládala redakční vložky; k některým Marxovým a Engelsovým článkům byly připojeny dodatky; v tomto vydání se na redakční zásahy upozorňuje v poznámkách k příslušnému místu článku.

Při studiu konkrétního historického materiálu obsaženého v článcích tohoto svazku je třeba mít na zřeteli, že Marx a Engels měli u značného počtu článků o současných událostech k dispozici hlavně informace z buržoazního tisku, z listů „Times", „Moniteur universel", z časopisu „Economist" aj. Odtud zpravidla přejímali zprávy o průběhu válečných událostí, o početnosti armád válčících stran, o stavu financí, obchodu atd. V některých případech se tyto zprávy rozcházejí s údaji, které byly zjištěny při pozdějším zkoumání.

Tiskové chyby v textu „New-York Daily Tribune", „Neue Oder-Zeitung" a jiných listů ve vlastních jménech, zeměpisných názvech, číselných údajích, datech atd. byly prověřeny a oprave-

ny jednak podle pramenů, jichž Marx a Engels používali, jednak porovnáním variant jejich článků.

Na rozdíl od prvního ruského vydání Spisů, kde redakce seskupovala některé články do tematických celků, jsou v tomto vydání všechny Marxovy a Engelsovy články otištěny tak, jak vyšly svého času v novinách. Tam, kde název článku doplnil Institut marxismu-leninismu, je nadpis označen hvězdičkou.

Institut marxismu-leninismu
při ÚV KSSS

KAREL MARX

A

BEDŘICH ENGELS

LEDEN 1855–DUBEN 1856

Neue Oder-Zeitung.

Mittagblatt. Breslau, Sonnabend, den 27. Januar 1855 № 45.

K. MARX

ZASEDÁNÍ PARLAMENTU BYLO ZAHÁJENO[1]

Londýn 24. ledna. Včera bylo znovu zahájeno zasedání parlamentu.[2] V Horní sněmovně oznámil hrabě Ellenborough, že ve čtvrtek 1. února navrhne, aby byly předloženy oficiální údaje o počtu vojsk vyslaných na Krym — pěšáků, jezdectva a námořníků — a rovněž o počtu zabitých, raněných, nemocných a vůbec služby neschopných. Vévoda z Richmondu se dotázal ministra války, proč byli při udělování medailí opominuti bojovníci od Balaklavy[3]. Ministr války, vévoda z Newcastlu, přetrumfl vévodu z Richmondu tím, že medaile mají dostat nejen bojovníci od Balaklavy, nýbrž i všichni námořníci na Černém moři, kteří nebojovali. Vévoda z Richmondu, hrabě Ellenborough a Hardwicke uvedli proti tomu starou poučku Adama Smitha, že hodnota „luxusního zboží", tudíž i medailí, je nepřímo úměrná jeho množství. Po této důležité debatě, která trvala asi půl hodiny, se lordové rozešli.

V Dolní sněmovně byl velký nával. Ale očekávání se nesplnilo. Disraeli nebyl přítomen a mluvil sir Benjamin Hall. Zasedání, zahájené ve tři čtvrtě na čtyři, skončilo už před šestou. Obdivujeme se vznešenému klidu římského senátu, s nímž přijal zprávu o porážce u Kann[4]. Angličtí commoners* teď svým klidem římské patres conscripti** překonali. Při pohledu na ně by nikdo neuvěřil ve zkázu anglické armády na Krymu. Zdá se, že zdravotní stav armády přiměl sira Benjamina Halla, aby předložil dva návrhy zákonů na lepší organizaci anglické zdravotní policie. Sir Benjamin Hall je jeden z takzvaných radikálů typu sira Williama Molesworthа, Osborna a spol. Radikalismus těchto pánů spočívá v tom, že žádají ministerská křesla, ačkoli ani nepatří k oligarchii, ani nemají plebejský talent. Radikální je však již sama skutečnost, že sedí ve vládě. Tak to říkají jejich přátelé. Když proto v létě 1854 v Anglii povážlivě řádila cholera a „zdravotní úřad", podléhající tehdy kontrole ministra vnitra Palmerstona, se ukázal právě tak neschopný jako lékařská služba v táboře u Sevastopolu, koalice usoudila, že je to vhodná chvíle k tomu, aby vytvořila nové ministerské křeslo samostatného předsedy zdravotního úřadu a posílila své postavení přibráním „radikálního" sira Benjamina Halla. Sir Benjamin Hall se tedy stal ministrem zdravotnictví. Cholera sice z Londýna nezmizela, když se v „Gazette" objevilo jeho jmenování, zato z „Punche"[5] zmizel jistý Taylor, který v tomto listě zesměšňoval koalici a ruského cara. Sir Benjamin Hall ho totiž jmenoval tajemníkem zdravotního úřadu s platem 1000 liber šterlinků. Jako radikál má sir Benjamin Hall rád radikální léčení. Mluvit o záslužnosti jeho návrhů zákonů bude dost času, až budou předloženy. Včera mu daly jen příležitost k jeho ministerskému entrée*** do Dolní sněmovny.

Na Layardův dotaz

„zda vláda nemá námitky, aby Dolní sněmovně byla předložena korespondence s cizími mocnostmi o smlouvě z 2. prosince 1854 a zejména některé dokumenty týkající se výkladu čtyř bodů, které anglo-francouzská strana předložila ruské vládě, nikoli k projednání, nýbrž k přijetí",

* — členové Dolní sněmovny. *(Pozn. red.)*
** — senátory. *(Pozn. red.)*
*** — vstupu. *(Pozn. red.)*

lord John Russell odpověděl, že ani neví, zda bude moci některý z těchto dokumentů předložit. Takový postup prý není parlamentární. Pokud jde o historii čtyř bodů[6], může prý svému ctihodnému příteli sdělit povšechně toto: Koncem listopadu oznámilo Rusko prostřednictvím Gorčakovovým, že takzvané čtyři body přijímá; poté následovala smlouva z 2. prosince[7]; 28. prosince se pak Gorčakov sešel ve Vídni s vyslanci Anglie, Francie a Rakouska. Francouzský vyslanec přečetl jménem spojenců dokument, v němž podávali výklad čtyř bodů — výklad, který měl být považován za základ jednání. V třetím bodě se navrhovalo skoncovat s převahou Ruska na Černém moři. Gorčakov s výkladem nesouhlasil, prohlásil však, že požádá svou vládu o instrukce. Po deseti dnech oznámil hraběti Buolovi, že tyto instrukce dostal. 7. nebo 8. ledna došlo k další schůzce v kanceláři rakouského ministra zahraničních věcí. Gorčakov přečetl memorandum obsahující názor jeho vlády. Hrabě Buol, lord Westmorland a baron Bourqueney prohlásili, že nejsou zmocněni memorandum přijmout. Základem jednání musí prý být souhlas s výkladem čtyř bodů. Gorčakov vzal pak své memorandum zpět a přijal tento výklad za základ jednání. Přesto, dodává Russell, že Rusko přijalo tento „základ", má právo vznést námitky proti „každému jeho bodu", jakmile bude přesně formulován. (Předběžně formulován už byl.) Anglická vláda prohlásila, že je ochotna začít jednat na zmíněném základě. „Dosud však svého vyslance k jednání nezmocnila." Ze všeho, co Russell „commoners" prozradil, je novinkou jen tato poslední věta.

Nejdůležitější událostí na zasedání bylo Roebuckovo oznámení, že

> „příští čtvrtek navrhne, aby byl jmenován zvláštní výbor, který by zjistil početní síly a situaci armády u Sevastopolu a vyšetřil, jak si počínaly vládní resorty, jejichž povinností bylo uspokojovat potřeby armády".

„Times"[8] „zapřísahá" Roebucka, aby „křičel hlasitě a ničeho nešetřil". Ani zapřísahání „Times", ani minulost pana Roebucka nemohou zcela odstranit podezření, že Roebuck bude křičet či spíše krákorat, aby zabránil mluvit jiným. Pokud víme, Odysseus

nikdy nevyužil Thersita; zato však whigové, kteří jsou svým způsobem stejně mazaní jako Odysseus, využívají Roebucka.

Napsal K. Marx 24. ledna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung", čís. 45 z 27. ledna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

KE KRIZI KABINETU

Londýn 26. ledna. Když posel sultána Malika šáha přišel do Alamútu a vyzval Hasana bin Sabbáha, aby se vzdal, „stařec z hor" se místo odpovědi obrátil na jednoho ze svých fidájů[9] a přikázal mu, aby se usmrtil. Jinoch si okamžitě vrazil dýku do prsou a klesl mrtev na kamennou podlahu. Stejně tak „stařec"* z koalice vyzval lorda Johna Russella, aby se za něj zabil v Dolní sněmovně. Avšak starý parlamentní lidumil Russell, který si přikázání „miluj svého bližního jako sebe samého" vykládal vždy jako „bližší košile než kabát", pokládal za lepší zabít „starce". V Roebuckovi jsme se nezklamali. Svůj návrh podal po úmluvě s Russellem, aby při pádu koalice zachránil její „lepší část" — whigy.

A vskutku! Tento návrh není namířen proti vládě, nýbrž proti těm „resortům", jež jsou přímo pověřeny vedením války, tj. proti *peelovcům*[10]. Bylo také jasné, že Russell ne náhodou zahájil zasedání parlamentu prohlášením, že základ jednání není žádný základ, pokud si Rusko vyhradilo právo vznést námitky proti každému ze čtyř bodů — a že právě tak nelze mluvit o jednání, pokud k němu anglická vláda nikoho nezmocnila. Sotvaže tedy Roebuck podal svůj návrh — v úterý — píše Russell ještě téhož večera „starci", že účelem tohoto návrhu je udělení důtky ministerstvu války (peelovcům), a že *on* proto musí podat demisi. Aberdeen jede do windsorského zámku ke královně a radí jí, aby demisi

* — tj. Aberdeen. *(Pozn. red.)*

přijala, což se také stane. Odvahu „starce" si snadno vysvětlíme, když zjistíme, že Palmerston demisi *nepodal*.

Na čtvrtečním zasedání se Dolní sněmovna doví o těchto důležitých událostech. Odročí své zasedání na dnešní večer a totéž udělá Roebuck se svým návrhem. Celá Dolní sněmovna se teď řítí do Horní sněmovny, kde se očekává Aberdeenovo vysvětlení. Ale Aberdeen je natolik chytrý, že se nedostaví — prý je opět ve Windsoru — a vévoda z Newcastlu vypráví v Horní sněmovně tytéž báchorky, které vyprávěl Palmerston v Dolní sněmovně. Whigové z Dolní sněmovny zatím v Horní sněmovně s hrůzou zjistí, že jejich plán je odhalen a cesta k ústupu odříznuta. Toryové nijak nedychtili po tom, aby dopomohli whigům na účet peelovců opět k jejich starému privilegiu „z boží milosti nájemců britské říše", a přiměli lorda Lyndhursta, aby podal návrh, který na rozdíl od Roebuckova návrhu není namířen jen proti jednotlivým vládním resortům, nýbrž proti celé vládě a nejen — à la Roebuck — odsuzuje, nýbrž přímo obviňuje. Návrh lorda Lyndhursta říká doslova toto:

„V pátek 2. února předložím návrh, že podle názoru této sněmovny ministři Jejího Veličenstva podnikli krymskou výpravu s velmi nedostatečnými prostředky a bez náležité obezřelosti, tj. bez dostatečného prozkoumání charakteru a síly odporu, který bylo možno očekávat ze strany nepřítele, a že nedbalost a neschopnost vlády při řízení výpravy vedly k osudným následkům."

Je naprosto jasné, že Lyndhurstův návrh je namířen právě tak proti whigům jako Roebuckův návrh proti aberdeenovcům. Mimochodem podotýkáme: Lord John Russell oznámil Dolní sněmovně prostřednictvím Hayterovým, že při první příležitosti, tedy dnes večer, vysvětlí důvody svého odstoupení. „Kdo nic nečeká, nebude zklamán."[11]

Napsal K. Marx 26. ledna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung", čís. 47 z 29. ledna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

Z PARLAMENTU

Londýn 27. ledna. Vzhled a tón včerejšího zasedání Dolní sněmovny jasně ukázaly, jak hluboko klesl anglický parlament.

Na začátku zasedání, kolem čtvrté hodiny odpoledne, byla sněmovna přeplněna, neboť se očekávala skandální scéna — vysvětlení lorda Russella, proč podal demisi. Jakmile však skončila debata osobního rázu a začala diskuse o podstatě věci — o Roebuckově návrhu — spěchali rozhořčení vlastenci k obědu; zasedací síň prořídla a tu a tam se ozývalo volání: „Hlasovat, hlasovat!" Nastala trapná přestávka, až se konečně zvedl tajemník pro vojenské záležitosti* Sidney Herbert a pronesl k prázdným lavicím dlouhý, důkladný projev. Potom se nasycení členové parlamentu courali jeden po druhém zpět na svá místa. Když začal mluvit Layard, asi v půl desáté, bylo tu kolem 150 poslanců; když domluvil, asi hodinu před koncem zasedání, byla sněmovna znovu naplněna. Zbytek zasedání se však velmi podobal parlamentní siestě.

Lord John Russell, jehož jedinou předností je rutina v parlamentní taktice, nepronesl svůj projev, jak bývá při takových příležitostech zvykem, od řečnického stolku, nýbrž z třetí lavice za ministerskými křesly, v níž sedávají nespokojení whigové. Mluvil tichým, sípavým hlasem, protahoval slova, byl jako vždy na štíru s anglickou výslovností a často povážlivě zápolil s pravidly skladby. (Mimochodem: To, jak jsou projevy uveřejňovány v tisku, nelze

* V originále: Kriegsminister. *(Pozn. red.)*

nikterak zaměňovat s tím, jak jsou skutečně pronášeny.) Jestliže řečníci obvykle zakrývají špatný obsah dobrým přednesem, pokusil se Russell omluvit špatný obsah špatným přednesem. Mluvil tak, jako by zároveň za svá slova odprošoval.

A vskutku, odprošení bylo na místě! Minulé pondělí ještě na rezignaci nepomýšlel, ale v úterý, sotva Roebuck oznámil svůj návrh, zjistil, že je nevyhnutelná. To připomíná lokaje, který neměl nic proti lhaní, ale sotva vyšla lež najevo, zjistil, že se příčí jeho svědomí. Z jakého hlediska měl také vystoupit proti návrhu na parlamentní vyšetřování, jak to bylo jeho povinností jako předsedy Dolní sněmovny! Že zlo není dost velké, aby vyžadovalo vyšetření? Nikdo nemůže popřít trudné postavení armády u Sevastopolu. Není jen žalostné, ale přímo hrozné a nesnesitelné. Nebo měl tváří v tvář parlamentu tvrdit, že jeho vyšetřovací výbor je zbytečný, protože zlu se už čelí lepšími prostředky? Tato otázka byla ošemetná, neboť Russell byl za použití takovýchto prostředků nejen jako člen vlády, ale zejména jako předseda Privy Council* přímo odpovědný. Přiznává, že souhlasil s tím, aby byl vévoda z Newcastlu jmenován „nejvyšším" ministrem války. Nemůže popřít, že nezbytná opatření, aby armáda byla zabezpečena potravinami, oděvem a lékařskou péčí, měla být učiněna nejpozději v srpnu a září. Co dělal podle svého vlastního přiznání v tomto kritickém období Russell? Cestoval po Anglii, pronášel krátké projevy v „literary institutions"** a vydával korespondenci Charlese Jamese Foxe[12]. Zatímco on cestoval po Anglii, cestoval Aberdeen po Skotsku a ministerská rada se až do 17. října nesešla. Na této schůzi ministerské rady nenavrhoval lord John — jak sám říká — nic, o čem by měl být parlament informován. Lord John se potom celý měsíc rozmýšlí a 27. listopadu posílá Aberdeenovi dopis, v němž mu navrhuje sloučit úřad ministra války s úřadem tajemníka pro vojenské záležitosti [Secretary at War] a oba svěřit lordu Palmerstonovi — jinými slovy sesadit vévodu z Newcastlu. Aberdeen to odmítne. 28. listopadu mu Russell píše znovu v témž smyslu. Aberdeen mu 30. listopadu velmi správně odpovídá, že smyslem celého jeho návrhu není nic jiného než

* — tajné rady. *(Pozn. red.)*
** — „vědeckých společnostech". *(Pozn. red.)*

nahradit jednu osobu druhou, Newcastla Palmerstonem. Když však bylo ministerstvo pro kolonie odděleno od ministerstva války, Russell ochotně souhlasil, aby se ministrem války stal Newcastle, neboť tak mohl do ministerstva pro kolonie dosadit jednoho ze svých whigů — sira George Greye. Aberdeen se potom osobně Russella otázal, zda chce svůj návrh předložit ministerské radě. Russell od toho upustil, aby, jak říká, „*nerozbil* vládu". Nejdříve tedy vláda, a potom teprve armáda na Krymu.

Žádná opatření k nápravě zla, přiznává Russell, nebyla učiněna. Celá reforma vojenské správy se omezila na to, že intendantura byla podřízena ministrovi války. Přestože však nebyla učiněna *žádná* opatření, zůstává Russell klidně ve vládě a od 30. listopadu 1854 do 20. ledna 1855 již také žádné další návrhy nepředkládá. Toho dne, tj. minulou sobotu, informuje Aberdeen Russella o některých návrzích reforem vojenské správy, ale Russell je pokládá za nedostačující a podává naopak písemně své protinávrhy. Teprve po třech dnech pokládá za nutné podat demisi, protože Roebuck ohlásil svůj návrh a Russell není ochoten sdílet odpovědnost s kabinetem, jehož byl členem a na jehož činech se podílel. Slyšel jsem, vysvětluje Russell, že Aberdeen se nikdy nerozhodne jmenovat Palmerstona diktátorem v ministerstvu války. Je-li tomu tak, pak on, Curtius, si může jen blahopřát, že se ne nadarmo vrhl z pevné půdy vlády do zející propasti opozice. Když už náš lord John sklouzl tak hluboko po šikmé ploše, rozbíjí i poslední zdánlivou záminku svého odstoupení prohlášením, 1. že vyhlídky války nejsou nikterak takové, aby opravňovaly k panující beznaději; 2. že Aberdeen je velký ministr, Clarendon velký diplomat a Gladstone velký finančník; 3. že stranu whigů netvoří kariéristé, nýbrž vlastenečtí nadšenci, a konečně že on, Russell, se zdrží hlasování o Roebuckově návrhu, i když prý odešel z vlády proto, že vlastenec nemůže proti tomuto návrhu *nic* namítat. Russellův projev byl přijat ještě chladněji, než byl pronesen.

Jménem vlády vystoupil Palmerston. Byl v komické situaci. Curtius Russell rezignuje proto, že Aberdeen nechce jmenovat Palmerstona vojenským diktátorem. Brutus Palmerston napadá Russella proto, že ve chvíli nebezpečí nechává Aberdeena na holič-

kách. Palmerston se cítil v této komické situaci dobře. Využil jí k tomu, aby, jak to dělává v kritických okamžicích, vyvolal smích a změnil vážnou situaci ve frašku. Když Russellovi vytkl, proč své hrdinské rozhodnutí neučinil už v prosinci, Disraeli, který svou radost nad zánikem benátské ústavy alespoň neskrývá, se hlasitě rozesmál a Gladstone, který si zakládá na své vážnosti, zřejmě přeříkal všechny puseyistické[13] modlitby, aby se nerozchechtal. Palmerston prohlásil, že přijetí Roebuckova návrhu znamená pád vlády. Bude-li zamítnut, projedná vláda otázku svého přetvoření (včetně Palmerstonovy diktatury).

Jaký kouzelník je ten Palmerston! Jednou nohou stojí v hrobě, ale dokáže Anglii přesvědčit, že je homo novus* a že jeho kariéra teprve začíná! *Dvacet let* byl tajemníkem pro vojenské záležitosti, proslavil se jen tím, že soustavně hájil tělesné tresty a prodej hodností v armádě[14], a nyní se smí vydávat za člověka, jehož pouhé jméno je s to odstranit nedostatky systému! Jako jediný ze všech anglických ministrů byl Palmerston v parlamentě znovu a znovu, zvlášť vážně v roce 1848, označován za *ruského agenta*, a nyní se může vydávat za člověka, který jediný je s to vést Anglii do války s Ruskem. Jaký velikán je ten Palmerston!

O debatě k Roebuckově návrhu, která byla odročena na pondělí večer, podám zprávu příště. Tento návrh je formulován tak obratně, že odpůrci vlády prohlásili, že pro něj budou hlasovat, i když je nehorázný, a stoupenci vlády se chystají pro něj mluvit, i když budou hlasovat proti. Na zasedání Horní sněmovny nebylo nic zvlášť zajímavého. Aberdeen dodal k Russellovu prohlášení jen to, že je překvapen: Russell prý překvapil celý kabinet.

Napsal K. Marx 27. ledna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung“, čís. 49 z 30. ledna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

* — nový člověk. *(Pozn. red.)*

New-York Tribune.

Vol. XIV.....N° 4.316 NEW-YORK, SATURDAY, FEBRUARY 17, 1855. PRICE TWO CENTS.

B. ENGELS

VÁLKA V EVROPĚ[15]

Čím více se blíží datum zahájení nové konference ve Vídni[16], tím mlhavější a nejistější jsou vyhlídky na jakékoli ruské ústupky. Díky skvělému úspěchu velkého diplomatického tahu, který car učinil tím, že bez prodlení přijal navrhovaný základ jednání, získal — alespoň v daném okamžiku — velmi výhodné postavení, a je jisté, že ať jsou důvody, proč souhlasí s mírovými návrhy, jakékoli, jedinou reálnou základnou, na níž nyní přistupuje k urovnání sporu, je v podstatě zachování statu quo*. Přijetím čtyř bodů[17] vyvedl car Rakousko opět z konceptu, a tím, že udržuje Prusko na uzdě, získává čas, aby mohl shromáždit všechny své zálohy a nově sestavené jednotky na hranicích dřív, než vypukne nepřátelství.

Již to, že byl vysloven souhlas s jednáním, okamžitě uvolňuje tolik vojáků ruské pozorovací armády[18] na rakouských hranicích, kolik jich může být vystřídáno ve dvou měsících či deseti týdnech — tj. nejméně šedesát až osmdesát tisíc mužů. Protože celá bývalá dunajská armáda přestala jako taková existovat — 4. sbor je od

* — současného stavu *(Pozn. red.)*

konce října na Krymu, 3. sbor tam dorazil koncem prosince a zbytek 5. sboru spolu s jezdectvem a zálohami se tam přesunuje — musí být tyto jednotky nahrazeny na Bugu a Dněstru svěžími silami ze západní armády v Polsku, Volyni a Podolí. Jestliže by se tudíž válka měla přenést do středu kontinentu, je pro Rusko nanejvýš důležité získat dva tři měsíce času, neboť síly, které jsou nyní rozptýleny na dlouhé linii od Kališe po Izmail, musí být nutně posíleny, aby mohly čelit rostoucímu počtu rakouských vojsk. Rusko nyní tento čas získalo. Dále ukážeme, v jakém stadiu jsou nyní ruské vojenské přípravy.

Nástin ruské vojenské organizace jsme podali už dříve.[19] Velká armáda v poli, určená k operacím na jihu a západě Evropy, se původně skládala ze šesti armádních sborů po 48 praporech, ze dvou sborů vybraných jednotek po 36 praporech kromě poměrně silného jezdectva, pravidelného i nepravidelného, a z dělostřelectva. Jak jsme oznámili už dříve, vláda povolala nejen zálohy, z nichž byly utvořeny čtvrté, páté a šesté prapory u vybraných jednotek a páté a šesté prapory v ostatních šesti armádních sborech, ale z nově odvedených branců vytvořila ještě v každém pluku sedmý a osmý prapor, takže se počet praporů v šesti řadových armádních sborech zdvojnásobil a u vybraných jednotek (gardistů a granátníků) se víc než zdvojnásobil. Nyní lze tyto síly přibližně odhadnout takto:

Gardisté a granátníci — první čtyři prapory v každém pluku	96 praporů po 900 mužích	— 86 400
Gardisté a granátníci — zbývající čtyři prapory v každém pluku	96 praporů po 700 mužích	— 67 200
1. a 2. sbor (dosud nenasazené) — první, čili aktivní čtyři prapory v každém pluku	96 praporů po 900 mužích	— 86 400
1. a 2. sbor — zbývající čtyři prapory v každém pluku	96 praporů po 700 mužích	— 67 200
3., 4., 5. a 6. sbor — aktivní prapory	192 praporů po 500 mužích	— 96 000

3., 4., 5., 6. sbor — zbývající čtyři prapory v každém pluku	192 praporů po 700 mužích —	134 400
Finský sbor	16 praporů po 900 mužích —	14 400
Celkem	784	552 000
Mimoto: jezdectvo pravidelné		80 000
jezdectvo nepravidelné		46 000
dělostřelectvo		80 000
	Úhrnem	758 000

Některé z těchto odhadů se mohou zdát vysoké, ale ve skutečnosti nejsou. Velkými odvody, které byly od začátku války provedeny, se početní stavy armády přes ztráty, které mělo vesměs 96 aktivních praporů 3., 4., 5. a 6. sboru, jistě zvýšily víc, než jsme uvedli, ale vzali jsme v úvahu, že mnoho branců zemře dřív, než se dostanou ke svým plukům. Mimoto náš odhad počtu jezdectva je velmi nízký.

Z uvedeného počtu je 8000 mužů (jedna divize 5. sboru) na Kavkaze a je ji tudíž nutno odečíst, neboť vojska rozmístěná mimo Evropu tu nepočítáme. Zbývajících 750 000 mužů je rozmístěno přibližně takto: na pobřeží Baltského moře je baltská armáda pod velením generála Siverse, kterou tvoří finský sbor a zálohy gardy, granátníků a 6. sboru — celkem, spolu s jezdectvem a dělostřelectvem, asi 135 000 mužů; část této armády však pravděpodobně tvoří nevycvičení nováčci a sotva zformované prapory. V Polsku a na hranicích Haliče, od Kališe po Kamenec, jsou gardisté, granátníci, 1. sbor, jedna divize 6. sboru a část záloh granátníků a 1. sboru — celkem, spolu s jezdectvem a dělostřelectvem, asi 235 000 mužů. Tato armáda je nejlepší částí ruských ozbrojených sil; tvoří ji vybrané oddíly a nejlepší zálohy. V Besarábii a mezi Dněstrem a Bugem jsou umístěny dvě divize 2. sboru a část jeho záloh — celkem asi 60 000 mužů. Byla to část západní armády, ale po přesunu dunajské armády na Krym byla ze západní armády vyčleněna a poslána na místo armády dunajské. Nyní stojí pod velením generála Paňutina proti rakouskému vojsku v podunajských knížectvích. K obraně Krymu jsou určeny 3. a 4. sbor, jedna

divize 5. sboru, dvě divize 6. sboru a část záloh, které tam už jsou, a kromě toho tam pochodují ještě dvě divize, jedna z 2. a jedna z 5. sboru; počet těchto vojsk, spolu s jezdectvem a dělostřelectvem, lze odhadnout přinejmenším na 170 000 mužů. Velí jim Menšikov. Ze zbývajících záloh a nově zformovaných jednotek, zejména 1., 2., 3., 4. a 5. sboru organizuje nyní generál Čeodajev velkou záložní armádu. Soustřeďuje se ve vnitrozemí a má jistě na 150 000 mužů. Jaká část této armády je na pochodu do Polska nebo na jih, nelze ovšem říci.

Tak imperátor Mikuláš, který měl minulého léta na západní hranici své říše, od Finska po Krym, necelých 500 000 mužů, má zde nyní k dispozici 600 000 mužů a kromě toho stopadesátitisícovou záložní armádu formující se ve vnitrozemí. Přesto je nyní ve srovnání s Rakouskem slabší než tehdy. V srpnu či září bylo v Polsku a Podolí 270 000 ruských vojáků a na Prutu a Dněstru byla dunajská armáda v počtu asi 80 000 mužů — tato armáda tam byla víc kvůli Rakušanům než komukoli jinému. Celkem by tedy bylo mohlo operovat proti Rakušanům 350 000 mužů. Nyní je tam, jak jsme viděli, jen 295 000 mužů, soustředěných podél rakouských předsunutých postavení, zatímco Rakousko zde nyní bezprostředně proti nim postavilo jistě 320 000 mužů, jimž může poslat na pomoc ještě 70 000 až 80 000 z Čech a Moravy. Tyto momentálně nižší početní síly ruské armády a velká nejistota, přijdou-li v tomto ročním období a v zemi, kde celá administrativa je zkorumpovaná, svěží jednotky z vnitrozemí včas, jsou dostatečným důvodem, aby se ruská vláda snažila získat co nejvíc času. Nižší početní síly znemožňují Rusům ofenzívní operace, což v otevřené krajině, jako je Polsko, kde mezi oběma armádami nejsou velké vodní toky, znamená, že při první srážce budou ruská vojska muset ustoupit do postavení, které lze udržet. V tomto případě by ruská armáda byla roztržena na dvě části, z nichž jedna by musela ustupovat k Varšavě a druhá ke Kyjevu, přičemž by mezi nimi zůstaly nepřístupné poleské bažiny, rozprostírající se od Bugu (přítok Visly, ne Jižní Bug) až k Dněpru. Za těchto okolností by Rusové měli vskutku větší štěstí, než obvykle v takových případech mívají, kdyby velký počet jejich vojáků nebyl zatlačen do těchto bažin.

Tak by zcela bez boje musela být vyklizena větší část jižního Polska, Volyň, Podolí, Besarábie, tedy území od Varšavy až po Kyjev a Cherson. Na druhé straně, kdyby ruská armáda měla početní převahu, snadno by mohla, aniž by podstoupila rozhodující boj, vytlačit Rakušany z Haliče a Moldavska a vynutit si průchod do Uher; důsledky toho si lze snadno představit. V takové válce mezi Rakouskem a Ruskem má pro obě strany jistě velký význam první úspěšná ofenzívní akce a každá strana učiní všechno, aby se první zachytila na území strany druhé.

Už nejednou jsme řekli, že dokud nevyhlásí Rusku válku Rakousko, nebude tato válka z vojenského hlediska tak zajímavá, jako bývají války v Evropě. Dokonce ani události na Krymu nejsou nic jiného než velkou válkou v malém měřítku. Obrovské pochody ruských vojsk a útrapy spojenců snížily početní stavy soupeřících armád tak, že dosud nedošlo k žádné skutečně velké bitvě. Jaké to jsou boje, když je na obou stranách nasazeno pouze po patnácti až dvaceti pěti tisících mužů! Jaké strategické operace, opravdu zajímavé z vědeckého hlediska, lze podniknout na malém prostoru mezi Chersonésem a Bachčisarají! A i tady, ať už dojde k čemukoli, nikdy nebude dost vojska, aby obsadilo celou linii. Zajímavé je tudíž spíše, co se nestane, než naopak. Všechno ostatní je anekdota, a ne historie.

Něco jiného by bylo, kdyby zahájily akce dvě velké armády, stojící proti sobě na hranicích Haliče. Ať už by úmysly a schopnosti velitelů byly jakékoli, sama velikost armád a povaha terénu vylučuje každou válku naoko a nerozhodnost. V takové situaci jsou pak zcela nezbytné a samozřejmé rychlé soustřeďování, usilovné pochody, válečné lsti, obchvaty velkého rozsahu, změny operačních základen a linií, zkrátka manévrování a boje ve velkém měřítku a podle skutečně vojenských zásad; velitel, který se za takových podmínek dá ovlivňovat politickými úvahami anebo je nerozhodný, pak nutně svou armádu ztratí. Válka v takovém měřítku a v takovém terénu se stává okamžitě vážnou záležitostí a opravdovou válkou, a právě proto bude válka Rakouska proti Rusku, dojde-li k ní, jednou z nejzajímavějších událostí od roku 1815.

Pokud jde o vyhlídky na mír, nejsou již tak jasné, jak se zdálo

před několika týdny. Jsou-li spojenci ochotni skončit boj v podstatě na základě statu quo, je mír možný; našim čtenářům však není třeba říkat, jak nepatrné jsou tyto vyhlídky. Jistě nemůžeme očekávat, že Rusko přistoupí na jakékoli podmínky, které Francie a Anglie pravděpodobně navrhnou nebo na které by přistoupily, víme-li, že Rusko má přinejmenším morální podporu poloviny Německa a že postavilo tak ohromné armády, jejichž síly jsme výše popsali. Po téměř nepřetržité řadě výhodných mírových smluv, které Rusko uzavřelo od dob Petra Velikého až po drinopolský mír[20], lze nyní sotva očekávat, že Rusko uzavře smlouvu, jíž by se vzdalo nadvlády na Černém moři — v době, kdy Sevastopol ještě nepadl a kdy byla dosud nasazena do boje jen jedna třetina ruských sil. Jestliže však nemůže být mír uzavřen dřív, než bude rozhodnuto o osudu Sevastopolu, či než spojenci plně rozvinou svou expedici, bude tím méně pravděpodobné, že bude uzavřen, až bude o krymském tažení rozhodnuto. Padne-li Sevastopol, pak ruská čest — a budou-li poraženi a zahnáni do moře spojenci, pak jejich čest — nedovolí uzavřít mír, dokud nebude dosaženo rozhodnějších výsledků. Kdyby příměří, tak jak jsme to předpokládali, když bylo oznámeno, že car přijal čtyři body, bylo dosaženo v době příprav na konferenci, byly by naděje na mír ještě opodstatněny; za nynějších okolností jsme však nuceni připustit, že je mnohem pravděpodobnější velká válka v Evropě.

Napsal B. Engels kolem 29. ledna 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4316 ze 17. února 1855

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

Z PARLAMENTU. – Z VÁL

Londýn 29. ledna. Náš soud o anglickém parla
dnes anglický tisk.

„Anglický parlament," říká „Morning Advertiser"[2
a rozešel se hned první noci se smíchem, který byl odporn
u rakve otcovy."

Také „Times" byly nuceny poznamenat:

„Je jen málo těch, kdo po pročtení zprávy o pátečních
nou pocitu melancholie. Při bližším zkoumání se tento poc
čení, že náš zákonodárný sbor svolaný z nejnaléhavějších dů
nejzávažnější otázky, dává přednost vedlejším věcem před h
a stranickým zájmům věnuje hodiny, které by měl věnova
situaci naší armády na Krymu."

„Times" proto radí jmenovat Palmerstona p
protože na ministra války je prý „příliš starý".
podniknout krymskou výpravu v takovém ročním
vými silami, které podle svědectví největšího anglic
kritika sira Howarda Douglase téměř zaručovaly j

K charakteristice pátečního zasedání ještě
Ačkoli chronická nemoc, kterou už po léta trpí, Roe
aby po deseti minutách přerušil svou řeč a přešel
návrhu, přece jen ještě stačil položit osudnou otázk
na Východ dobře vyzbrojenou a vystrojenou a
54 000 mužů; zůstalo z nich jen 14 000; kam se po

40 000? A jak odpověděl tajemník pro vojenské záležitosti* Sidney Herbert, veliký patron anglických pietistů, traktariánů[22]? Prý nestojí za nic systém. Kdo se však před několika měsíci stavěl proti jakékoli zásadní reformě systému, když bylo prosazeno oddělení ministerstva války od ministerstva pro kolonie? Sidney Herbert se svými kolegy. Sidney Herbert se nespokojuje jen s výmluvou na „systém" a obviňuje velitele brigád a pluků z naprosté neschopnosti. Kdo však zná systém, ten také ví, že tito velitelé nemají nic společného se správou, a tudíž ani se špatnou správou, jejíž obětí, jak se přiznává, se stala vzorná armáda. Ale zbožnému Herbertovi se zdá, že se ještě dost nevyzpovídal z *cizích* hříchů. Angličtí vojáci jsou prý nešikovní. Neuměli si sami pomoci. Stateční prý jsou, ale hloupí.

„Rváti se, na to jsou vždycky v ráži,
myslit však? To je hned po kuráži."**

On, Sidney Herbert, a jeho kolegové jsou prý samí zneuznaní géniové. Lze se pak divit, že Herbertovo kázání vyburcovalo podivína Drummonda a podnítilo jej k otázce, zda nenastal čas pozastavit platnost ústavy a jmenovat diktátora Anglie? Vernon Smith, bývalý whigovský ministr, vyjádřil nakonec klasickým způsobem všeobecný zmatek tímto prohlášením: Neví prý, ani co návrh vlastně sleduje, ani co má on sám dělat, ani zda vzniká nová vláda, ani zda kdy existovala stará, a proto nehodlá pro návrh hlasovat. „Times" však soudí, že návrh bude dnes večer přijat. Jak známo, 26. ledna 1810 se anglický parlament stavěl proti návrhu lorda Porchestera na ustavení výboru, který by vyšetřil walcherenskou výpravu[23]. Podobně tomu bylo 26. ledna 1855. 29. ledna 1810 návrh prošel, a Anglie je země historických precedentů.

Pouhý souhlas s mírovým jednáním umožnil Rusku stáhnout z pozorovací armády na rakouských hranicích tolik vojska, kolik lze ve dvou měsících nebo deseti týdnech znovu nahradit, tj. při-

* V originále: Kriegsminister. *(Pozn. red.)*

** Parafráze Goethových veršů z cyklu „Sprichwörtlich" („Příslovečně"), *(Pozn. red.)*

nejmenším 60 000–80 000 mužů. Víme nyní, že celá bývalá (ruská) dunajská armáda přestala jako taková existovat, neboť 4. sbor je už od konce října na Krymu, 3. sbor tam dorazil koncem prosince a zbytek 5. sboru, spolu s jezdectvem a zálohami, se tam přesunuje. Nové rozmístění těchto jednotek, které mají být na Bugu a Dněstru nahrazeny jednotkami ze západní armády (rozložené v Polsku, Volyni a Podolí), a skutečnost, že mimoto části 2. sboru a jezdeckých záloh také pochodují na Krym, už samy o sobě dostatečně vysvětlují — nehledě ani na všechny ostatní diplomatické pohnutky — proč Rusko neváhá ani okamžik a opět souhlasí s jednáním na takzvaném „základě". Lhůta dvou až tří měsíců má pro Rusko rozhodující význam, protože jeho armáda, rozptýlená na dlouhé linii od Kališe po Izmail, nemůže už bez posil čelit početně stále rostoucí armádě rakouské. Abychom to lépe objasnili, podáváme následující přehled o síle a postavení velké ruské armády v poli, určené k operacím na jihu a západě Evropy; tento přehled čerpá z nejspolehlivějších pramenů a ruskou válečnou moc spíš *přeceňuje*, než *podceňuje*. Tato armáda se původně skládala ze 6 armádních sborů po 48 praporech, ze 2 sborů vybraných jednotek (gardistů a granátníků) po 36 praporech a poměrně velkého počtu jezdectva — pravidelného i nepravidelného — a z dělostřelectva. Ruská vláda povolala potom zálohy, aby zformovala čtvrté, páté a šesté prapory u vybraných jednotek a páté a šesté prapory v ostatních armádních sborech. Hned nato provedla nové odvody a doplnila každý pluk o sedmý a osmý prapor, takže v řadových sborech se počet praporů zdvojnásobil a u vybraných jednotek se víc než zdvojnásobil.

Tyto ozbrojené síly lze odhadnout přibližně takto: *Gardisté a granátníci* — první čtyři prapory v každém pluku, 96 praporů po 900 mužích, celkem 86 400 mužů; zbývající čtyři prapory v každém pluku, 96 praporů po 700 mužích, celkem 67 200 mužů. *1.* a *2. sbor* (dosud nenasazené) — první čtyři prapory v každém pluku, 96 praporů po 900 mužích, celkem 86 400 mužů; zbývající čtyři prapory v každém pluku, 96 praporů po 700 mužích, celkem 67 200 mužů. *3.*, *4.*, *5.* a *6. sbor* — první čtyři prapory v každém pluku, 192 praporů po 500 mužích, celkem 96 000

mužů; zbývající čtyři prapory v každém pluku, 192 praporů po 700 mužích, celkem 134 400 mužů. *Finský sbor* — 14 400 mužů. Úhrnem 784 praporů, 552 000 mužů. *Jezdectvo* (pravidelné) — 80 000, *jezdectvo* (nepravidelné) — 46 000 mužů. *Dělostřelectvo* — 80 000 mužů. Součet 758 000 mužů. Ztráty mělo dosud jen 96 aktivních praporů 3., 4., 5. a 6. sboru.

Odečteme-li první divizi 5. sboru, která je na Kavkaze, zbývá 750 000 mužů rozmístěných nyní takto: Na pobřeží Baltského moře je baltská armáda pod velením generála Siverse, kterou tvoří finský sbor a zálohy gardy, granátníků a 6. sboru, spolu s jezdectvem atd. celkem asi 135 000 mužů, z nichž část jsou nevycvičení nováčci a sotva zformované prapory. V Polsku a na hranicích Haliče, od Kališe po Kamenec, jsou gardisté, granátníci, 1. sbor, druhá divize 6. sboru a část záloh granátníků a 1. sboru — celkem spolu s jezdectvem a dělostřelectvem asi 235 000 mužů. Této nejvybranější části ruské armády velí Gorčakov. V Besarábii a mezi Dněstrem a Bugem jsou umístěny dvě divize 2. sboru a část jeho záloh, celkem asi 60 000 mužů. Tyto jednotky byly dříve částí západní armády. Když však byla dunajská armáda přesunuta na Krym, byly ze západní armády vyčleněny a poslány na její místo. Nyní stojí pod velením generála Paňutina proti rakouské armádě v podunajských knížectvích. K obraně Krymu jsou určeny: 3. a 4. sbor, dvě divize 6. sboru se zálohami a po jedné divizi z 2. a 5. armádního sboru, které jsou nyní na pochodu — celkem spolu s jezdectvem 170 000 mužů pod velením Menšikovovým. Ze zbývajících záloh a nově vytvořených praporů, zejména 1., 2., 3., 4. a 5. sboru, organizuje generál Čeodajev znovu velkou záložní armádu. Je soustředěna ve vnitřních oblastech Ruska a má asi 150 000 mužů. Jaká část této armády je na pochodu do Polska nebo na jih, není známo.

Zatímco tedy koncem minulého léta postavilo Rusko na západních hranicích své říše od Finska až po Krym necelých 500 000 mužů, má zde nyní 600 000 mužů kromě záložní armády 150 000 mužů. Přesto je ve srovnání s Rakouskem slabší než tehdy. Tehdy, v srpnu a září, bylo v Polsku a Podolí 270 000 Rusů, zatímco armáda na Prutu, Dněstru a Dunaji měla asi 80 000 — celkem

350 000 mužů, kteří mohli operovat proti Rakousku. Nyní je tam už jen 295 000 mužů, zatímco Rakousko postavilo přímo proti nim 320 000 mužů, jimž může poslat na pomoc ještě 70 000 až 80 000 z Čech a Moravy. Rusko se proto nemůže *v této chvíli* odvážit žádné ofenzívní operace, což v otevřené krajině, jako je Polsko, kde mezi oběma armádami nejsou velké vodní toky, znamená, že se bude muset stáhnout do postavení, které lze udržet. Kdyby teď Rakousko zaútočilo, byla by ruská armáda roztržena na dvě části, z nichž jedna by musela ustupovat k Varšavě a druhá ke Kyjevu, přičemž by mezi nimi zůstaly nepřístupné poleské bažiny, rozprostírající se od Bugu až k Dněpru. Proto je *v této chvíli* pro Rusko rozhodující, aby získalo čas. Odtud také jeho „diplomatické úvahy".

Napsali K. Marx a B. Engels 29. ledna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 53 z 1. února 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX A B. ENGELS

POSLEDNÍ BRITSKÁ VLÁDA[24]

Máme-li psát o nástupu vlády lorda Palmerstona, kterou nečeká, jak jsme přesvědčeni, ani dlouhá, ani příliš skvělá kariéra, bude správné podívat se v krátkosti na historii její předchůdkyně. Těžko říci, co u ní budou historikové nejvíc zdůrazňovat, zda lesk jejího počátečního programu, vážnost událostí, na nichž se podílela, její bezpříkladnou neschopnost či hanbu jejího pádu.

Je třeba připomenout, že lord Aberdeen a jeho koalice se dostali k moci při hlasování 16. prosince 1852, v němž byla poražena vláda Derbyho. Disraeli se při hlasování o rozpočtu, který předložil, ocitl v menšině. Rozpočet byl zamítnut většinou 19 hlasů pod záminkou, že navrhované rozšíření domovní daně a celého rozsahu přímého zdanění neodpovídá zásadám zdravé politické ekonomie, které hlásají whigové a peelovci. O výsledku hlasování však ve skutečnosti rozhodla irská brigáda[25], jejíž pohnutky nejsou, jak je dobře známo, zdaleka tak teoretické povahy; a dokonce i u takzvaných liberálů a liberálních konzervativců se musela slova rozcházet s činy, když ve svém rozpočtu opakovali mnohé návrhy Disraeliho a většinu jeho argumentů. Ať už tomu bylo jakkoli, toryové byli vypuzeni a po určitých půtkách a bezvýsledných pokusech se vytvořila tato koalice, s níž, podle londýnských „Times", Anglie nyní stanula „na prahu politické tisíciletě říše". Tato tisíciletá říše trvala přesně dva roky a jeden měsíc; skončila úplnou porážkou a katastrofou za všeobecného rozhořčení britské-

ho lidu. A právě „Times", které označily příchod vlády „všech talentů" za počátek tisícileté říše, přispěly nejvíc ze všech novin k jejímu pádu.

„Talenty" se představily parlamentu 10. února 1853. Znovu předložily onen program whigů, který už jednou, v roce 1850, slavnostně přednesl lord John Russell a který tehdy způsobil velmi rychlý pád vlády. O hlavní otázce, reformě parlamentu, se prý nedá jednat dříve než na „příštím zasedání". Země se zatím má spokojit s menšími, zato však hojnějšími a praktičtějšími správními reformami, jako je právní reforma, nové železniční předpisy a drobné reformy ve školství. Odchod lorda Johna Russella z ministerstva zahraničních věcí, kde ho vystřídal lord Clarendon, byla první ze změn, které tuto talentovanou vládu charakterizují a které všechny skončily zřízením nových míst, vytvořením nových sinekur a stanovením nových platů pro její věrné stoupence. Russell byl po nějakou dobu členem vlády bez portfeje a zastával pouze funkci předsedy Dolní sněmovny. Nedostával také plat, ale velmi brzy se o něj začal ucházet a nakonec dostal hodnost a titul předsedy tajné rady s velmi slušně zaokrouhleným ročním platem.

Lord John předložil 24. února návrh zákona na zrušení právních omezení židů, který však nikam nevedl, neboť Horní sněmovna jej pohřbila. Poté, 4. dubna, předložil návrh zákona o školské reformě. Oba tyto návrhy byly tak mírné a neškodné, jak se jen dá od takové nanicovaté vlády očekávat. Mezitím Palmerston jako ministr vnitra odhalil nové prachové spiknutí — velkou raketovou aféru Kossutha-Halea. Palmerston, jak známo, dal prohledat Haleovu dílnu na výrobu raket a zabavit množství raket a výbušnin; celý případ byl uměle zveličen, a když se 15. dubna projednával v parlamentě, Palmerston jej svými tajemnými řečmi ještě více nafoukl. Z jedné věci však žádné tajemství nedělal. Prohlásil, že je pro kontinentální policii hlavním informátorem o emigrantech, a udělal to stejně otevřeně jako už sir James Graham roku 1844, když dal otevírat dopisy Mazziniho[26]. Jenže nakonec musel urozený informátor od celé té aféry fakticky upustit, neboť Halea mohli vinit jen z toho, že vyráběl výbušniny v nezákonné blízkosti londýnských předměstí; a tak se velké spiknutí,

jehož cílem bylo vyhodit celou Evropu do povětří, změnilo v pouhé porušení policejních předpisů, které se trestá pokutou.

Nyní byla opět řada na Russellovi. Ve svém projevu v Dolní sněmovně 31. května urazil římské katolíky[27] — lidi, kteří jej dosadili do úřadu — takovým způsobem, že irští členové vlády okamžitě podali demisi. To bylo víc, než „silná vláda" mohla snést, neboť podpora irské brigády byla první podmínkou její existence. Proto Aberdeen v dopise jednomu irskému členovi vlády svého kolegu desavuoval a Russell musel v parlamentě svůj projev odvolat.

Hlavní otázkou projednávanou na tomto zasedání byl návrh zákona o Východní Indii. Vláda v něm navrhovala, aby se platnost charty Východoindické společnosti bez jakéhokoli podstatného zlepšení ve správě Indie prodloužila na dalších dvacet let. To bylo i pro tento parlament příliš, a od návrhu se muselo upustit. Bylo rozhodnuto, že parlament bude mít právo chartu vypovědět, oznámí-li to rok předem. Sir Charles Wood, bývalý břídilský ministr pokladu v Russellově vládě, projevil nyní své schopnosti v Kontrolním úřadě, tj. v úřadě pro záležitosti Indie. Všechny navrhované reformy spočívaly jen v několika nepatrných a málo účinných změnách v soudním řízení a v tom, že o zaměstnání v civilních úřadech a ve speciálních oborech vojenské služby bylo možno se ucházet ve veřejném konkursu. Tyto reformy byly však jen záminkou, podstata návrhu zákona byla ve skutečnosti jiná: plat předsedy Kontrolního úřadu sira Charlese Wooda se zvyšoval z 1200 liber šterlinků na 5000 liber šterlinků. Z 24 ředitelů volených Společností mělo zůstat jen 18, 6 jich měla jmenovat vláda; toto zesílení patronátu vlády nijak ředitele nepoškozovalo, neboť jejich plat se měl zvýšit ze 300 na 900 liber šterlinků, přičemž předseda a místopředseda měli dostat 1000 liber šterlinků. Toto mrhání státními penězi jim nestačilo, a proto generální guvernér pro Indii, který byl dříve zároveň guvernérem Bengálska, bude mít nyní pro toto presidentství zvláštního guvernéra, který mu bude podléhat, a zřídí se ještě nové presidentství s novým guvernérem v oblasti Indu. Každý z těchto guvernérů musí přirozeně mít svou radu a křesla v těchto radách jsou věru skvěle placenou

a výnosnou sinekurou. Indie by měla být šťastná, že ji konečně budou spravovat podle ryzích whigovských zásad!

Poté přišel na pořad rozpočet. Touto skvělou finanční kombinací i Gladstonovým plánem na likvidaci státního dluhu se „Tribune" důkladně zabývala, takže není třeba znovu uvádět podrobnosti. Mnohé převzal Gladstone do svého návrhu z Disraeliho rozpočtu, který u něho svého času vyvolal spravedlivé rozhořčení. Nicméně v obou rozpočtech se navrhovalo snížení cla z čaje a rozšíření přímého zdanění. Některá z nejvýznamnějších opatření rozpočtu byla velkému finančníkovi vnucena, když jeho protinávrhy byly v parlamentě několikrát přehlasovány; jde například o zrušení dávky z inzerátů a rozšíření platnosti dědické daně na pozemkový majetek. Od reformy licenčního systému, jejíž návrh se v průběhu diskuse několikrát přepracovával, se muselo upustit. Návrh rozpočtu chtěl působit dojmem dokonalého systému, v debatě se však změnil ve zmatené mixtum compositum* vzájemně nijak nesouvisících drobných položek, a ty nestály ani za zlomek toho, co se o nich napovídalo.

S ještě větším nezdarem se Gladstone setkal v otázce snížení státního dluhu. Jeho plán, od něhož si sliboval ještě víc než od rozpočtu, měl ten výsledek, že místo jednoprocentních pokladničních poukázek byly vydány 2,5procentní pokladniční bony, takže veřejnost ztrácí $1^1/_2$ procenta celkové částky; dále se musely odkoupit, k velké škodě veřejnosti, všechny pokladniční poukázky, a ještě za 8 miliónů akcií Společnosti jižních moří[28]; vydání pokladničních bonů skončilo úplným nezdarem, neboť je nikdo nechtěl. V důsledku těchto skvělých opatření mohl Gladstone s uspokojením konstatovat, že za rok, k 1. dubnu 1854, klesla bilance pokladu ze 7 800 000 liber šterlinků na 2 800 000 liber šterlinků, jinými slovy, bezprostředně v předvečer války se platební prostředky státní pokladny snížily o 5 miliónů liber šterlinků. Přitom, jak se ukazuje z tajné korespondence sira H. Seymoura, vláda musela už rok předem vědět, že válka s Ruskem je nevyhnutelná.

Nový návrh zákona o majitelích půdy a pachtýřích[29] v Irsku,

* — směsici. *(Pozn. red.)*

který ještě za vlády lorda Derbyho předložil tory Napier, schválila Dolní sněmovna alespoň zdánlivě se souhlasem vlády, ale Horní sněmovna jej zamítla a Aberdeen nad tím vyslovil 9. srpna své uspokojení. Návrhy zákonů o deportacích[30], o námořní plavbě a další, které byly uzákoněny, se převzaly od Derbyho kabinetu. Návrhy zákonů o reformě parlamentu, školství a téměř všechny návrhy týkající se právní reformy se musely odložit. Britští whigové by zřejmě považovali za neštěstí, kdyby kterékoli jejich opatření mělo tomuto osudu uniknout. Jediný návrh zákona, který byl přijat a za jehož autora se může tato vláda právem považovat, je velký drožkářský zákon, ale i ten se musel hned druhý den po schválení pozměnit, neboť se setkal se všeobecným odporem drožkářů. A tak „všechny talenty" nedokázaly uvést v život ani několik nařízení pro drožkáře.

20. srpna 1853 zakončil Palmerston zasedání ujištěním, že pokud jde o potíže na Východě, může být lid klidný; z podunajských knížectví vojsko odejde; zárukou prý je „jeho důvěra v čest a charakter ruského imperátora, které cara povedou k tomu, aby svá vojska z podunajských knížectví odvolal"! 3. prosince přišla zpráva, že Rusové zničili u Sinopu turecké loďstvo. 12. prosince zaslaly čtyři mocnosti Cařihradu nótu, v níž požadovaly od Porty ve skutečnosti ještě větší ústupky, než se žádaly v předchozí nótě vídeňské konference[31]. 14. prosince britská vláda telegrafovala do Vídně, že nepovažuje sinopskou záležitost za překážku dalšího jednání. Palmerston s tím výslovně souhlasil, ale příštího dne podal demisi — formálně pro jakési názorové rozdíly v otázce návrhu zákona o parlamentní reformě, který předložil Russell, ve skutečnosti však proto, aby se veřejnému mínění zdálo, že podává demisi v důsledku zahraniční a vojenské politiky. Když dosáhl svého cíle, vrátil se po několika dnech do vlády a vyhnul se tak všemu nepříjemnému vysvětlování v parlamentě.

V roce 1854 začalo představení demisí jednoho z mladších lordů pokladu, pana Sadleira, který byl současně vládním makléřem irské brigády. Skandální odhalení irského soudu připravilo vládu o jeden z jejích talentů. Pak přišla další skandální historie. Pan Gladstone, počestný Gladstone, se pokusil dostat na místo

australského guvernéra jednoho ze svých příbuzných, svého osobního tajemníka, jakéhosi Lawleyho, který byl znám jen jako sázkař a burzovní dohazovač. Naštěstí vyšla tato věc brzy najevo. Gladstone byl rovněž nepříjemně zapleten do případu jistého O'Flahertyho, svého podřízeného, jehož sám na jeho místo dosadil a který upláchl se značnou částkou státních peněz. Jiné individuum, jakýsi Hayward, napsal proti Disraelimu objemný pamflet bez jakékoli literární nebo vědecké ceny a odměnou za to dostal od Gladstona místo v Úřadě chudinské péče.

Parlament se sešel začátkem února. 6. února oznámil Palmerston, že předloží návrh zákona o organizování milice v Irsku a ve Skotsku, ale vzhledem k tomu, že 27. března byla skutečně vyhlášena válka, považoval za svou povinnost nepředkládat návrh před koncem června. 13. února předložil Russell svůj návrh zákona o parlamentní reformě, aby jej pak po deseti týdnech „se slzami v očích" opět stáhl, také jen proto, že byla vyhlášena válka. V březnu předložil Gladstone svůj rozpočet, kde žádal pouze „částku nezbytnou k tomu, aby mohl *vrátit zase zpět* 25 000 mužů, kteří měli právě opustit britské pobřeží". Dík svým kolegům je nyní těchto starostí ušetřen. Car mezitím uveřejnil tajnou korespondenci[32] a donutil tak vlády Francie a Británie, aby vyhlásily válku. Tato tajná korespondence, která začíná jednou z Russellových depeší z 11. ledna 1853, ukázala, že britští ministři už tenkrát velmi dobře věděli o útočných plánech Ruska. Všechna jejich tvrzení o Mikulášově cti a charakteru a o mírumilovném a umírněném postoji Ruska se nyní jeví jako holé výmysly, které měly jen obalamutit Johna Bulla.

7. dubna pocítil lord Grey silnou touhu dostat se na místo ministra války, aby rozvrátil kázeň armády, tak jako narušil poslušnost téměř všech britských kolonií, když stál v čele koloniální správy; proto zahájil filipiku proti nynější organizaci vojenské správy. Žádal, aby se všechny její úřady soustředily v rukou jednoho ministra války. Greyův projev umožnil ministrům, aby vytvořili v červnu nové ministerské křeslo — funkci ministra války, tím, že ministerstvo války bylo odděleno od ministerstva pro kolonie. Všechno zůstalo stejně nedokonalé jako dosud, jen s tím roz-

dílem, že se vytvořil nový úřad s novými platy. Vcelku se dají výsledky celého zasedání parlamentu shrnout takto: bylo předloženo 7 významných návrhů zákonů; tři z nich byly zamítnuty, návrh na změnu zákona o přesidlování chuďasů[33], o školství ve Skotsku a o změně textu parlamentní přísahy[34] — jiná forma návrhu zákona o právech židů; tři další návrhy zákonů, a to o zamezení volebního úplatkářství, o reorganizaci státní služby a o parlamentní reformě — byly staženy; jeden návrh zákona, o reformě university v Oxfordu, prošel, ale v úplně změněné podobě.

O vedení války a o diplomatickém úsilí koalice zde není třeba mluvit — každý to má v čerstvé paměti. Parlament, jehož zasedání bylo 12. srpna minulého roku odročeno, se znovu sešel v prosinci, aby narychlo přijal dvě nejvýš naléhavá opatření: návrh zákona o cizinecké legii a návrh zákona povolující milici vysílat dobrovolníky pro výkon vojenské služby v zahraničí. Oba tyto návrhy zákonů zůstaly dodnes jen na papíře. Mezitím došly zprávy o katastrofálním stavu britské armády na Krymu. Byly to křiklavé a nepopiratelné skutečnosti a vyvolaly rozhořčení veřejnosti; ministři museli uvažovat o demisi. Parlament se sešel v lednu, Roebuck oznámil, že předloží svůj návrh, lord John Russell ihned zmizel a po debatě trvající jen několik dnů stihla „všechny talenty" porážka, jaká nemá obdoby v dějinách parlamentu.

Velká Británie se může pochlubit mnoha ubohými vládami, ale žádná z nich nebyla tak ubohá a nicotná, chamtivá a současně tak troufalá jako vláda „všech talentů". Svou činnost zahájila bezuzdným chvástáním, vyžívala se v puntičkářských sporech, utrpěla mnoho porážek a skončila s takovou hanbou, že větší nemůže nikoho potkat.

Napsali K. Marx a B. Engels 1. února 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4321 z 23. února 1855

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

K VLÁDNÍ KRIZI

Londýn 2. února. Včera večer, když Palmerston oficiálně oznámil demisi vlády, Dolní sněmovna se znovu odročila.

V Horní sněmovně pronesl lord Aberdeen pohřební řeč nad vládou „všech talentů". Postavil se prý proti Roebuckovu návrhu nikoli proto, že by se jeho vláda bála vyšetřování, nýbrž proto, že návrh je v rozporu s ústavou. Aberdeen se však nepokoušel toto své tvrzení historicky ilustrovat, jako to udělal jeho přítel Sidney Herbert, který se sněmovny otázal, zda se nechystá napodobovat francouzské direktorium (vytvořené roku 1795), jež vyslalo své komisaře, aby zatkli Dumourieze — jak známo, vydal Dumouriez roku 1793 tyto komisaře Rakousku.[35] Projevům takové učenosti se skotský thane* vyhýbá. Jeho vláda, ujišťuje nás, by jmenováním vyšetřovacího výboru mohla jen získat. Jde ještě dále. Předjímá výsledek vyšetřování a pronáší chvalořeč na sebe sama a své kolegy, nejdříve na ministra války, potom na kancléře pokladu, potom na ministra námořnictva** a konečně na ministra zahraničních věcí. Každý na svém místě byl veliký, každý byl talent. Pokud jde o vojenské postavení Anglie, situace armády na Krymu je sice svízelná, ale Bonaparte vyložil Evropě, že francouzská armáda má 581 000 mužů; mimoto nařídil nové odvody 140 000 mužů. Sardinie dala lordu Raglanovi k dispozici 15 000 výborných vojáků. Kdyby snad mírová jednání ve Vídni ztroskotala, bude prý mít

* — nižší skotský šlechtic. *(Pozn. red.)*
** — tj. prvního lorda admirality. *(Pozn. red.)*

Anglie zajištěnu pomoc velké vojenské mocnosti s armádou 500 000 mužů.

Skotský thane netrpí rozhodně stejnou vadou jako známý ekonom a historik Sismondi, který podle svých vlastních slov viděl jedním okem všechno černě. Aberdeen vidí oběma očima růžově. Tak v této chvíli objevuje ve všech oblastech Anglie kvetoucí blahobyt, zatímco obchodníci, továrníci a dělníci předstírají, že trpí velkou obchodní krizí. Z atické soli, kterou u skotského thana velebil už lord Byron[36], sype tuto špetku na svého odpůrce lorda Derbyho:

„Vážení lordové! Země nyní potřebuje silnou vládu. Není na mně, abych tu říkal, jak ji vytvořit. Kolující pověsti s jistotou tvrdí, že Její Veličenstvo dalo lordu Derbymu příkaz, aby sestavil vládu. Protože však vidím lorda Derbyho na jeho místě, soudím, že tomu tak není a že se pověsti mýlí."

Aby bylo možno porozumět celé atické jemnosti tohoto prohlášení, je nutno uvést odpověď lorda Derbyho:

„Urozený hrabě Aberdeen podceňuje pramen, z něhož má svou zprávu. Nikoli kolující pověsti, nýbrž on sám" (Derby) „informoval, dříve než se odebral do Sněmovny lordů, Aberdeena osobně o návrhu, který mu královna učinila. Kolující pověsti, pro něž urozený hrabě pokládal za možné, že on" (Derby) „se sešel s Jejím Veličenstvem, jsou tedy jen řečnický obrat, jehož urozený hrabě použil v důsledku své obvyklé úzkostlivosti, aby se uvaroval přehánění a nestranně vyložil každou podrobnost svého sporu."

Při této příležitosti Derby také prohlásil, že nynější stav stran a současná situace v Dolní sněmovně mu nedovolily, aby se podjal úkolu sestavit novou vládu.

Prohlášení ministra války vévody z Newcastlu a jeho vylíčení vztahů uvnitř „svorné rodiny" odvrátily pozornost posluchačstva Horní sněmovny a urozených pairů samých nejen od armády na Krymu, nýbrž i od vládní krize. Výklad lorda Johna Russella v Dolní sněmovně, říká vévoda z Newcastlu, jej nutí, aby se vyjádřil o svém osobním postavení ve svržené vládě. To, co o tom řekl Russell, není ani úplné, ani pravdivé. Russell vylíčil věc tak, jako by při oddělení ministerstva války od ministerstva pro kolonie jen nerad vyhověl „naléhavému přání" Newcastlovu, když souhlasil, aby se vévoda stal ministrem války. Když se ministerská rada usnesla na tomto oddělení, on (Newcastle) naopak prohlásil:

„Pokud jde o mou osobu, jsem ochoten převzít kterýkoli z obou resortů, anebo také žádný.“ Nevzpomíná si, že by kdy Russell vyslovil přání svěřit ministerstvo války lordu Palmerstonovi, dobře si však vzpomíná, že je jednou chtěl Russell převzít sám. Jeho (Newcastla) nikdy ani nenapadlo, aby mu stál v cestě. Převzal ministerstvo války s plným vědomím, že v případě úspěchu mu zásluhy připsány nebudou, kdežto v případě neúspěchu padne všechna vina na něho. Považoval však za svou povinnost nevyhýbat se tomuto nevděčnému úřadu plnému nebezpečí a obtíží. Někteří to nazývali „domýšlivostí“ a lord Russell to ušlechtile protektorským tónem nazval „zdravou ctižádostí“. Lord Russell záměrně zatajil před Dolní sněmovnou toto místo z Aberdeenova dopisu urozenému lordovi:

„Sdělil jsem obsah Vašeho dopisu vévodovi z Newcastlu a Sidneymu Herbertovi. Jak se dalo očekávat, oba na mne energicky naléhali, aby pokud jde o jejich úřady, byly učiněny takové kroky, které budou uznány za nejprospěšnější veřejnému zájmu.“

On (Newcastle) při té příležitosti ještě Aberdeenovi řekl:

„Nedávejte lordu Russellovi záminku k odchodu z vlády. Neodporujte jeho přání odstranit mě z úřadu. Jednejte se mnou tak, jak to vyžaduje veřejný zájem.“

Lord John Russell poukazoval v Dolní sněmovně tajemně na chyby, o nichž psal v dopise Aberdeenovi. Střežil se však příslušná místa dopisu přečíst. První se týká toho, že 97. pluk nebyl poslán z Atén na Krym; ministr zahraničních věcí prý prohlásil, že odvolání anglických vojsk z Atén je nepřípustné a nebezpečné. Pokud jde o druhou chybu, že opomněl vyslat 3000 nováčků, protestoval lord Raglan proti tomu, aby mu byli posíláni další tak mladí a neukáznění vojáci. Kromě toho nebyly tehdy k dispozici vůbec žádné dopravní lodě. Tyto dvě takzvané chyby jsou také všechno, co dokázal vymyslit Russell, který se svými kolegy odpočíval v lázních, zatímco on (Newcastle) po celý rok 1854 vytrval na svém místě a v potu tváře pracoval. Ostatně jemu samému Russell 8. října o těchto „chybách“ nakonec napsal: „Učinil jste všechno, co bylo možno udělat, a já s plnou důvěrou očekávám úspěch.“

Aberdeen předložil ostatně Russellův návrh na personální

změny celému kabinetu. Tento návrh byl jednohlasně zamítnut. On (Newcastle) vystoupil 13. prosince v Horní sněmovně s obšírným projevem na obranu své správy; 16. prosince oznámil Russell Aberdeenovi, že změnil svůj názor, a ustoupil od svého přání, aby byly provedeny personální změny. Opatření a návrhy na reformu vojenské správy Russell nikdy nepředložil, s výjimkou dvou případů. Tři dny před jeho demisí a Roebuckovým návrhem zasedala ministerská rada. Russell navrhl, aby porady náčelníků všech vojenských odborů, které se od nějaké doby konaly v kanceláři ministra války, dostaly formální a oficiální charakter. Jeho návrh byl přijat. Krátce nato Russell poslal písemný návrh, který kromě novinky ministerskou radou již schválené obsahoval jen dva body: 1. vytvořit nejvyšší úřad v čele s ministrem války, který by převzal zbrojní správu a kontroloval celou civilní správu armády; 2. přibrat do tohoto nejvyššího úřadu kromě dosavadních náčelníků vojenských odborů ještě dva vyšší důstojníky. Russell prohlásil v Dolní sněmovně, že měl všechny důvody k tomu, aby se domníval, že jeho „písemné návrhy" budou zamítnuty. To nebylo správné. První návrh byl vévodou z Newcastlu přijat; druhý návrh byl zamítnut, mimo jiné proto, že „generální intendant", jehož chtěl Russell přibrat, je už léta mytickou osobou, v anglické armádě už neexistuje. Russell tudíž nikdy nepředložil návrh, který by nebyl přijat. Ostatně on (Newcastle) již 23. ledna sdělil hraběti Aberdeenovi, že ať už parlament rozhodne jakkoli — pro nebo proti vládě — on z vlády odejde. Nechtěl prý jen, aby se zdálo, že utekl dříve, než parlament vynesl svůj rozsudek.

Lord John Russell, jehož celý život, jak říká starý Cobbett, byl jen řadou „falešných záminek k životu", skonal teď, jak ukazuje Newcastlova řeč, rovněž pod falešnou záminkou.

Napsal K. Marx 2. února 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung", čís. 59 z 5. února 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

PÁD ABERDEENOVY VLÁDY

Londýn, v pátek 2. února 1855

V dějinách zastupitelského zřízení nemusela dosud nikdy vláda odstupovat s takovou hanbou jako proslulá vláda „všech talentů" v Anglii. Každému se může stát, že se ocitne v menšině, ale být poražen 305 hlasy proti 148, tedy více než dvěma třetinami, a to v takovém shromáždění, jako je Dolní sněmovna Velké Británie — taková výsada je vyhrazena pouze plejádě géniů, vedených *ce cher* Aberdeenem.*

Hned jak se sešel parlament, vláda jistě poznala, že její dny jsou sečteny. Skandální situace na Krymu, zkáza celé armády, nemohoucnost všech orgánů a osob, které mají co dělat s vedením války, nespokojenost v zemi, živená jízlivými výpady listu „Times", pevné rozhodnutí Johna Bulla dovědět se jednou, kdo je tím vinen, nebo alespoň vylít si na někom zlost — to všechno muselo vládě ukázat, že se blíží její poslední hodinka.

Najednou se začaly kupit otázky a návrhy, které vládě naháněly hrůzu; zvlášť hrozivé bylo ohlášení Roebuckova návrhu, aby byl vytvořen výbor, který by vyšetřoval vedení války a sledoval činnost všech, kdo jsou za její řízení jakkoli odpovědni. To všechno vedlo k rychlému rozuzlení. Politický čich lordu Russellovi okamžitě napověděl, že Roebuckův návrh bude přijat bez ohledu na to, jak budou hlasovat menšiny[37]; státník, jako je Rus-

* — tím milým. *(Pozn. red.)*

sell, který se může chlubit, že byl víckrát v menšině, než kolik je mu let, si nemůže dost dobře dovolit, aby byl znovu přehlasován. A proto s příznačnou pro něj zbabělostí a podlostí, která se u něho v celé jeho kariéře prozrazuje pod maskou chvástavé mnohomluvnosti a vrozené povýšenosti, usoudil, že „lepší část rekovnosti jest opatrnost"*, a odešel z úřadu, aniž svým kolegům cokoli předem řekl. I když je to člověk, o němž se těžko dá předpokládat, že by mohl být někde postrádán, přece byly zřejmě „všechny talenty" jeho náhlým odstoupením úplně vyvedeny z míry. Anglický tisk sice malého státníka jednomyslně odsoudil, ale k čemu to bylo dobré? Žádný tisk a žádné odsuzování nemohlo překonat vládní zmatky. A za tohoto stavu dezorganizace, kdy ministr války vévoda z Newcastlu podal demisi a lord Palmerston toto ministerstvo ještě nepřevzal, stála vláda tváří v tvář hrozivému Roebuckovu návrhu.

Pan Roebuck je malý právník a byl by stejně směšným a neškodným malým whigem, jako je lord John Russell, jen kdyby byl úspěšnější ve své parlamentní kariéře. Ale ci-devant** advokátovi bez klientů a nyní parlamentnímu mluvkovi se přes všechnu jeho břitkost a aktivitu nepodařilo nahromadit žádný politický kapitál, který by stál za zmínku. I když býval vždy jakýmsi tajným a důvěryhodným přisluhovačem každé whigovské vlády, nikdy se mu nepodařilo dosáhnout takového postavení, aby měl zajištěno „místo", nejvyšší to cíl všech britských liberálů. Náš přítel Roebuck, zklamán ve svých nejlepších nadějích, podceňován vlastní stranou, zesměšňován svými odpůrci, postupně zatrpkl a stával se tím nejnevraživějším, nejnespolečenštějším, nejnepříjemnějším a nejvyzývavěji provokujícím psíkem, jaký kdy v Dolní sněmovně štěkal. A v této funkci sloužil postupně všem, kdo věděli, jak s ním mají jednat, aniž si kdy činil nároky na vděčnost nebo ohledy kterékoli strany. A nikdo ho nedovedl využít lépe než náš starý přítel Palmerston, jemuž 26. ledna znovu posloužil jako nástroj.

* Toto rčení je vzato ze Shakespearova dramatu „Král Jindřich IV.", I. díl, 5. jednání, 4. scéna. *(Pozn. red.)*

** — bývalému. *(Pozn. red.)*

Roebuckův návrh, tak jak byl formulován, mohl mít sotva nějaký smysl ve shromáždění, jako je britská Dolní sněmovna. Každý ví, jak těžkopádně, zdlouhavě a neplodně pracují výbory Dolní sněmovny; bude-li vedení války vyšetřovat takový výbor, nebude to mít vůbec žádný praktický význam, neboť výsledky jeho šetření se dostaví teprve po mnoha měsících, takže sotva budou k něčemu — i kdyby z vyšetřování mohlo vůbec něco dobrého vzejít. Takové výbory mohly být k něčemu dobré jen v revolučním shromáždění za diktatury, jakým byl francouzský Národní konvent z roku 1793. V takových případech však je vláda vlastně sama takovým výborem; její členové jsou přímými zmocněnci shromáždění, a proto by tam byly podobné návrhy zbytečné. Pan Sidney Herbert se přece jen zcela nemýlil, když poukázal na to, že návrh (jistě bez jakéhokoli Roebuckova úmyslu) má poněkud neústavní charakter, a když se se svým obvyklým smyslem pro historickou přesnost tázal, zda Dolní sněmovna zamýšlí poslat na Krym své zmocněnce, tak jako je poslalo direktorium (sic!) za generálem Dumouriezem. Mimochodem upozorňujeme, že tato přesná chronologie, podle níž direktorium (vytvořené roku 1795) vyslalo ke generálu Dumouriezovi své komisaře, které Dumouriez zatkl a vydal Rakousku již roku 1793 — že tato přesná chronologie je věrným obrazem zmatku v čase i místě, který je charakteristický pro všechno, co Sidney Herbert a jeho kolegové podnikají. Pokud jde o Roebuckův návrh, zmínka o jeho neústavním charakteru poskytla mnoha kandidátům na místa záminku, aby pro něj nehlasovali a ponechali si tak možnost podílet se na kterékoli možné kombinaci. A přece protivládní většina byla tak drtivá!

Vlastní debata se vyznačovala zejména vzájemnými spory a obviňováním různých vládních resortů. Tajemník pro vojenské záležitosti Sidney Herbert řekl, že všechno zavinila doprava; sekretář admirality Bernal Osborne prohlásil, že příčinou všeho zla je špatný a prohnilý systém, který se usídlil v hlavním štábu [Horse Guards][38]. Jeden z lordů admirality, admirál Berkeley, dal Herbertovi dost jasně najevo, že musí dávat vinu především sám sobě atd. Podobně příjemná debata probíhala současně v Horní sněmovně mezi ministrem války vévodou z Newcastlu a vrchním velitelem vikomtem

Hardingem. Je pravda, že lord John Russell velmi ztížil Herbertovo postavení, neboť když vysvětloval svou rezignaci, přiznal, že všechno, co bylo v tisku napsáno o stavu armády na Krymu, je v podstatě správné a že situace vojska je „strašná a nesnesitelná". Sidneymu Herbertovi proto nezbylo, než aby bez námitek přiznal skutečnost a ospravedlnil se několika nejvýš chabými a částečně i neopodstatněnými omluvami. Přesněji řečeno, musel dokonce přiznat naprostou neschopnost a dezorganizaci vojenské správy. Podařilo se nám, řekl Herbert, poměrně snadno dopravit 240 000 tun různých zásob a početnou armádu do Balaklavy, 3000 mil daleko (následuje pohotový výčet různého oblečení, stanů, potravin, dokonce i luxusních předmětů štědře armádě zaslaných). Ale běda! Zásob nebylo třeba v Balaklavě, nýbrž o 6 mil dále ve vnitrozemí. Dopravit všechny tyto zásoby do vzdálenosti 3000 mil bylo možné, ale dopravit je do vzdálenosti 3006 mil — to možné nebylo! Skutečnost, že měly být dopraveny o šest mil dál, všechno zmařila!

Přesto by byl Herbertův kajícný postoj mohl vyvolat určitý soucit, kdyby nevystoupil Layard, Stafford a Herbertův kolega Gladstone. Poslanci Layard a Stafford se teprve nedávno vrátili z Východu; všechno, o čem vyprávěli, viděli na vlastní oči. Zdaleka se neomezili jen na to, co už bylo uveřejněno v tisku, nýbrž uvedli příklady nedbalosti, špatného řízení a neschopnosti. Vylíčili hrůzné scény, daleko překonávající všechno, co bylo dosud známo. Koně byli posíláni na plachetnicích z Varny do Balaklavy bez jakéhokoli krmení. Vojenské tlumoky s šatstvem a jídlem putovaly pětkrát nebo šestkrát z Krymu do Bosporu, zatímco vojáci umírali hladem, mrzli a mokli. „Rekonvalescenti" se posílali zpět do činné služby na Krym, ačkoli byli ještě tak slabí, že sotva stáli na nohou; nemocní a ranění, ponechaní ve Skutari, v Balaklavě a na palubách lodí napospas osudu, zůstali ve strašné špíně bez jakéhokoli ošetření a péče. To všechno dávalo takový obraz, že před ním úplně bledla líčení od „našeho vlastního dopisovatele" nebo sdělení obsažená v soukromých dopisech z Východu.

Měl-li být setřen hrozný dojem těchto líčení, musela pomoci Gladstonova samolibá moudrost, ale naneštěstí pro Sidneyho Her-

berta odvolal Gladstone všechno, co jeho kolegové přiznali první večer debaty. Roebuck se Herberta bez obalu otázal: Vyslali jste z této země 54 000 vojáků, nyní je jich ve zbrani jen 14 000, kam se podělo zbývajících 40 000? Herbert na to Roebuckovi jednoduše odpověděl, že někteří z nich zahynuli již v Gallipoli a ve Varně; nikdy nepochyboval o správnosti celkových výkazů ztrát či vyřazených z boje. Nyní se však ukázalo, že Gladstone je lépe informován než tajemník pro vojenské záležitosti: „Podle nejnovějších údajů, které jsme dostali," řekl, není skutečný stav vojska 14 000, nýbrž 28 200, nepočítaje v to 3000—4000 vojáků námořní pěchoty a námořníků, konajících službu na pobřeží. Gladstone si dal ovšem pozor, aby neřekl, o jaké „nejnovější údaje" jde. Ale vzhledem k obvyklým průtahům, s nimiž všechny instance, zejména štáby brigád, divizí a generální štáb výkazy ztrát sestavují, můžeme předpokládat, že skvělé Gladstonovy údaje jsou datovány někdy kolem 1. prosince 1854 a zahrnují mnoho mužů, kteří po tomto datu byli definitivně vyřazeni v šesti týdnech špatného počasí a přílišné námahy. Gladstone zřejmě věří v oficiální dokumenty tak slepě, jak dříve chtěl, aby veřejné mínění věřilo v jeho finanční plány.

Nebudu tuto debatu obšírněji rozebírat. Vedle mnoha dii minorum gentium* mluvil Disraeli a také bývalý toryovský ministr vnitra Walpole a konečně Palmerston, který se „šlechetně" zastal svých pomlouvaných kolegů. Po celou dobu debaty neřekl ani slovo, dokud si nebyl zcela jist, jaký bude její výsledek. Teprve potom se ujal slova. Informace, které posílali do ministerské lavice podřízení, jakož i všeobecná nálada ve sněmovně — to všechno nasvědčovalo, že porážka vlády je nevyhnutelná — porážka, která měla zničit jeho kolegy, ale jemu uškodit neměla. I když Palmerston naoko odešel z vlády spolu s ostatními, byl tak přesvědčen o svém pevném postavení a tak si byl jist prospěchem, který bude mít z odchodu svých kolegů, že považoval téměř za povinnou slušnost vyslovit jim při jejich odchodu poklonu. A učinil to ve svém projevu těsně před hlasováním.

* — mladších bohů; v přeneseném smyslu slova: druhořadých veličin. *(Pozn. red.)*

Palmerston si opravdu vedl velmi dobře. V souvislosti s Pacificovou záležitostí byl prohlášen za „ryze anglického ministra“[39] a od té doby si tuto pověst dokázal natolik udržet, že se John Bull přes všechna ohromující odhalení cítil vždy zaprodán některé cizí velmoci, kdykoli Palmerston opustil ministerstvo zahraničních věcí. Když byl Palmerston z tohoto ministerstva velmi nešetrně vypuzen lordem Johnem Russellem, přiměl tohoto človíčka výhrůžkami, aby mlčel o příčinách jeho nuceného odchodu; tu ihned ještě víc vzrostl zájem o „ryze anglického ministra“, o nevinnou oběť ctižádostivých a neschopných kolegů, o muže, jehož whigové zradili. Po pádu Derbyho vlády byl Palmerston poslán do ministerstva vnitra, tedy na místo, které mu opět dodávalo aureolu oběti. Nemohou se obejít bez tohoto velkého muže, jehož nenávidí, a protože ho nechtějí postavit na místo, které by mu náleželo, odbývají ho místem, které zdaleka není důstojné takového génia. Tak smýšlel John Bull a byl na svého Palmerstona ještě víc hrdý, když viděl, jak se tento ryze anglický ministr na podřízeném místě tuží, jak zasahuje do činnosti smírčích soudců, zakročuje proti drožkářům, kárá orgány pečující o kanalizaci, zkouší sílu své výmluvnosti na licenčním systému, zápolí s vážnou otázkou kouře, pokouší se o centralizaci policie a staví se proti pohřbívání v městském obvodu. Ryze anglický ministr! Vodítkem, zdrojem informací, pokladnicí nových opatření a reforem byla Palmerstonovi nekonečná řada dopisů „Paterfamilias“* v „Times“. Největší radost z toho měl sám Paterfamilias, prototyp většiny voličů z řad anglické buržoazie, pro něž je Palmerston modlou. „Hleďte, co dokáže velký muž v nízkém postavení! Kterého dřívějšího ministra vnitra vůbec napadlo odstraňovat takové zlořády!“ Pravda, u drožkářů zůstalo všechno při starém, kouř také nebyl odstraněn, hřbitovy z města nezmizely, policie nebyla centralizována — zkrátka, ani jedna z těch velkých reforem nebyla provedena, ale to byla chyba Palmerstonových závistivých a omezených kolegů! Postupně se tato Palmerstonova zbytečná starostlivost a všetečnost začala považovat za důkaz velké energie a aktivity. A tento nejnestálejší ze

* — „Otce rodiny.“ *(Pozn. red.)*

všech anglických státníků, který nikdy nedokázal dovést v parlamentě nějaké jednání nebo návrh zákona k uspokojivému konci, tento politik, který se lopotil jen kvůli vlastnímu uspokojení a jehož všechna opatření nakonec zase klidně usnula, tento Palmerston byl halasně vychvalován jako jediný muž, na něhož se Anglie může v kritické chvíli spolehnout. K tomuto vychvalování ovšem velkou měrou přispěl sám. Nestačilo mu, že je spolumajitelem listu „Morning Post"[40], který jej každodenně označoval za budoucího spasitele země, ale najímal si i chlapíky, jako byl dobrodruh Wikoff, aby o něm šířili chválu ve Francii a v Americe; před několika měsíci podplatil list „Daily News"[41] tím, že mu dal telegrafické zprávy a jiné užitečné informace; měl vliv v redakcích téměř všech londýnských novin. V důsledku špatného vedení války nastala ona kritická situace, za níž se právě Palmerston na troskách koalice chtěl stát velkým, nedostiženým a nedostižitelným. V této rozhodující chvíli si získal bezvýhradnou podporu „Times". Jak se mu to podařilo, jakou dohodu s panem Delanem uzavřel, nemůžeme ovšem říci. A tak den po hlasování všechny londýnské deníky kromě „Heraldu"[42] jednohlasně volaly po tom, aby se předsedou vlády stal Palmerston, a předpokládáme, že ten považoval svá přání za splněná. Na neštěstí však královna tohoto ryze anglického ministra příliš dobře zná, a bude-li moci, jeho plány překazí.

Napsal K. Marx 2. února 1855
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 4316 ze 17. února 1855
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

SVRŽENÁ VLÁDA

Londýn 3. února. 16. prosince 1852 byl první bod Disraeliho rozpočtu — rozšíření přímých daní, především domovní daně — zamítnut většinou 19 hlasů. Toryovská vláda podala demisi. Po desetidenním pletichaření se vytvořila koaliční vláda. Skládala se z části whigovské oligarchie — greyovský klán byl tentokrát vyloučen — z byrokracie peelovců, z příměsi tzv. mayfairských radikálů[43], jako byl Molesworth a Osborne, a konečně z makléřů irské brigády — Sadleira, Keogha a Monsella — kteří 16. prosince rozhodli o výsledku hlasování a kterým byla svěřena druhořadá ministerská křesla. Tato vláda nazvala sama sebe „vládou všech talentů". Skutečně v ní také byly téměř *všechny* talenty, které se už po 30 let a déle střídaly ve vládě. List „Times" ohlásil „vládu všech talentů" těmito slovy: „Stanuli jsme nyní na prahu *politické tisíciletá říše.*" Skutečně, pro vládnoucí třídy nastala „politická tisíciletá říše" od chvíle, kdy objevily, že se jejich stranické útvary rozložily, že jejich vnitřní rozpory spočívají už jen v osobních rozmarech a ješitnostech a že jejich vzájemné třenice nejsou už s to budit zájem národa. Koaliční vláda nezastupovala žádnou zvláštní frakci. Zastupovala „všechny talenty" třídy, která dosud Anglii vládla. Je proto důležité podívat se zpátky na to, co vykonala.

Po pádu Derbyho vlády se parlament rozešel na vánoční prázdniny. Potom se znovu rozešel na velikonoční prázdniny. Teprve potom začalo skutečné zasedání z roku 1853, které téměř úplně zabraly debaty o Gladstonově rozpočtu, o návrhu zákona

Charlese Wooda o Indii a o Youngově návrhu zákona o úpravě vztahů mezi majiteli půdy a pachtýři v Irsku.

Dříve než předložil svůj rozpočet, ohlásil Gladstone velké operace ke snížení státního dluhu, a to jak nezaloženého, tak založeného. Pokud jde o první, spočívala jeho operace v tom, že snížil úrok z pokladničních poukázek z $1^1/_2$ penny na 1 penny denně, a to ve chvíli, kdy tržní úroková sazba stoupla. Výsledek byl ten, že musel nejdřív 3 milióny pokladničních poukázek vyplatit a potom je znovu vydat na vyšší úrok. Ještě významnější byl jeho pokus s ohromným založeným státním dluhem. Údajně měl být snížen. Gladstone operoval tak obratně, že na konci finančního roku musel odkoupit v nominální hodnotě 8 miliónů dluhopisů Společnosti jižních moří, které měly podle tehdejšího burzovního kursu hodnotu jen 85 %. Současně vrhl na burzu nový cenný papír — pokladniční bony — který sám vynalezl. Vyžádal si od parlamentu plnou moc k vydání takovýchto papírů za 30 miliónů liber šterlinků. Udal jich stěží za 400 000 liber šterlinků. Zkrátka, jeho operace ke snížení státního dluhu skončily tím, že se zvětšil kapitál založeného státního dluhu a zvýšila úroková sazba nezaloženého státního dluhu.

Jeho *rozpočet*, pýcha koalice, se skládal z různých nesourodých prvků. Některé jeho části převzal Gladstone z rozpočtu svého předchůdce, jako např. snížení cla z čaje, nepřímých daní (jen s tím rozdílem, že Gladstone je snižoval z mýdla a Disraeli ze sladu) a zvýšení přímých daní. Jiná a nejdůležitější ustanovení, jako uvalení dědické daně na pozemkový majetek a zrušení dávky z inzerátů atd., byla Gladstonovi vnucena, když sněmovna dvakrát zamítla jeho protinávrhy. Jiné části svého plánu, jako například novou úpravu licenčního systému, musel vzít vůbec zpět. To, co předložil sněmovně jako encyklopedický systém, je jen směsice různorodých a odporujících si položek. Z jeho vlastního díla zůstává už jen to místo v rozpočtu, kde se listu „Times" promíjí 30 000—40 000 liber šterlinků ročně v důsledku zrušení kolkovného z novinových příloh, které ze všech listů vydávají jedině „Times". Tím rozhodněji trval na tom — a získal si tím takovou přízeň „Times", že ho chtějí vidět i v nové vládě — aby bylo za-

chováno kolkovné z vlastních novin. To byly tedy Gladstonovy mistrovské výtvory, z nichž koalice žila po celé zasedání z roku 1853.

Platnost charty *Východoindické společnosti* vypršela 30. dubna 1854. Poměr Anglie k Indii musel být tedy znovu upraven. Koalice zamýšlela obnovit chartu Východoindické společnosti na dalších 20 let. To se jí nepodařilo. Indie nebyla znovu „pronajata" na desetiletí Společnosti. Charta zůstává v platnosti už jen do „vypovězení", které může parlament Společnosti kdykoli poslat. Tento jediný důležitý bod návrhu zákona o Indii byl prosazen *proti* vládě. Kromě několika bezvýznamných reforem v indickém soudnictví a kromě toho, že se civilní a odborná vojenská místa zpřístupňují všem, kteří k nim mají kvalifikaci, dá se vlastní podstata návrhu zákona o reformách v Indii shrnout takto: plat ministra pro Indii se sídlem v Londýně (předsedy Kontrolního úřadu) se zvyšuje z 1200 na 5000 liber šterlinků ročně. Z 18 ředitelů Východoindické společnosti bude napříště 6 jmenovat vláda a akcionářská rada Společnosti jich bude volit už jen 12. Plat ředitelů se zvýší z 300 na 900 a plat obou předsedů ze 400 na 1000 liber šterlinků. Mimoto se od úřadu generálního guvernéra pro Indii odděluje napříště úřad guvernéra pro Bengálsko (spolu s vládní radou); rovněž se vytvoří nový úřad guvernéra spolu s radou pro vlastní oblast Indu. A toto zvýšení platů a zřízení nových sinekur — to je celá indická reforma, kterou provedla „vláda všech talentů".

Návrhy zákonů týkající se vztahů mezi majiteli půdy a pachtýři v Irsku převzala koaliční vláda od svých toryovských předchůdců. Nesměla za nimi zůstat pozadu. Předložila je a krátce před ukončením zasedání je po desetiměsíční debatě v Dolní sněmovně prosadila, nebo spíše dovolila, aby tam prošly. V Horní sněmovně však Aberdeen naopak souhlasil s tím, aby tyto návrhy zákonů byly zamítnuty — pod záminkou, že mají být na příštím zasedání podrobněji prozkoumány a znovu předloženy.

Vládní návrhy zákonů o reformě parlamentu, o reformě školství, o právní reformě atd. byly na žádost vlády odloženy na příští zasedání. Velké dílo „všech talentů" — návrh zákona o směrnicích pro londýnské drožkáře — se skutečně stalo zákonem, ale sotva

se tento zákon dostal za práh parlamentu, musel být vrácen k přepracování. Ukázalo se, že je neproveditelný.

Konečně byl parlament 20. srpna odročen. Zahraniční politiku vlády během zasedání shrnul Palmerston, rozloučiv se s parlamentem, těmito slovy: parlament se může klidně rozejít. „Plně věřím v čest a charakter ruského imperátora", který dobrovolně vyklidí podunajská knížectví.

Veřejné Palmerstonovy zásahy do zahraniční politiky se po dobu zasedání z roku 1853 omezily na toto prohlášení, na parlamentní řeč několik dní před odročením Dolní sněmovny, v níž ruskou blokádu Sulinského hrdla Dunaje označil za špatný vtip, a konečně na přiznání, které na něm bylo vynuceno na zasedání 15. dubna 1853 — v souvislosti s tzv. Kossuthovým prachovým spiknutím — že z příkazu kontinentálních dvorů používá anglické policie k dozoru nad politickými emigranty.

Napsal K. Marx 3. února 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 63 ze 7. února 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

STRANY A KLIKY

Londýn 5. února. Délka nynější vládní krize je víceméně normální, neboť takové krize trvaly v Anglii průměrně 9 až 10 dní. *Quetelet* ve svém proslulém díle o „schopnostech člověka“[44] vzbuzuje úžas důkazem, že v civilizovaných zemích lze téměř s matematickou přesností předem stanovit každoroční počet neštěstí, zločinů atd. Normální délka anglických vládních krizí v různých obdobích 19. století není naproti tomu nijak udivující, neboť zde, jak známo, musí vždy proběhnout určitý okruh kombinací, musí se přiklepnout určitý počet míst a musí se navzájem paralyzovat určité množství intrik. Neobvyklý je pouze charakter kombinací, které si tentokrát vynucuje rozklad starých stran. Právě pro tento rozklad bylo možné a nevyhnutelné vytvořit koaliční vládu, která byla nyní svržena. Vládnoucí kasta, která v Anglii není nikterak totožná s panující třídou, bude nucena přebíhat od jedné koalice k druhé, dokud se plně neprokáže, že ztratila schopnost vládnout. Derbyovci se, jak známo, velmi pateticky vyslovovali proti koalicím. Jakmile však královna pověřila lorda Derbyho sestavením nového kabinetu, jeho prvním krokem bylo, že se pokusil vytvořit koalici nejen s Palmerstonem — jemuž Disraeli při projednávání Roebuckova návrhu výslovně řekl, že navrhované udělení důtky není namířeno pouze proti vévodovi z Newcastlu nebo Aberdeenovi, ale právě tak i proti němu samému — nýbrž i s Gladstonem a Sidneym Herbertem, tedy s peelovci, které toryové zvlášť nenávistně pronásledují jako hlavní nástroje rozkladu své strany.

Když byl sestavením vlády pověřen Russell, pokoušel se vytvořit koalici s týmiž peelovci, jejichž přítomnost ve staré vládě si vzal za záminku k demisi a kteří jej na slavnostním zasedání parlamentu usvědčili ze lži. A konečně, podaří-li se Palmerstonovi sestavit vládu, bude to jen druhé, poněkud pozměněné vydání staré koaliční vlády. Whigovský klán Greyů možná nastoupí na místo whigovského klánu Russellů atd. Staré parlamentní strany, které mají vládní monopol, existují už jen ve formě klik, ale tytéž příčiny, které tyto kliky zbavily síly vytvářet strany, odlišit se, jim znemožňují, aby se spojily. Proto v žádném období parlamentních dějin Anglie nedochází k takovému roztříštění na množství bezvýznamných a nahodilých klik jako právě v období koaliční vlády. Co do počtu jsou významné pouze dvě z těchto klik, derbyovci a russellovci. V jejich družině je široce rozvětvená skupina mocných starých rodů s početnou klientelou. Ale právě tato početní síla je zdrojem slabosti jak derbyovců, tak russellovců. Je jich příliš málo, takže nemohou tvořit samostatnou parlamentní většinu, ale zároveň je jich příliš mnoho a mají mezi sebou příliš mnoho kariéristů, které je třeba uspokojit, takže si nemohou koupit dostatečnou podporu zvenčí poskytnutím důležitějších úřadů. Početně slabé kliky peelovců, greyovců, palmerstonovců atd. jsou proto k vytváření koaličních vlád vhodnější. Ale to, co jim umožňuje tvořit vlády — slabost každé z těchto klik — způsobuje, že jejich parlamentní většina je jen věc náhody a může být kdykoli rozbita, ať už dohodou derbyovců s russellovci, nebo dohodou manchesterské školy[45] atd. s derbyovci.

Nové pokusy o vládní kombinace jsou zajímavé i v jiném směru. Ve všech figurovali členové staré vlády. V čele poslední kombinace stojí nejvlivnější člen předcházející vlády. Ale cožpak se Dolní sněmovna neusnesla přijetím Roebuckova návrhu proti všem členům staré koalice — jak prohlásil sám Palmerston ve své odpovědi Disraelimu — nejen na udělení důtky, nýbrž i na ustavení vyšetřovacího výboru? Výbor ještě není jmenován, vyšetřování ještě nezačalo a obžalovaní se znovu chápou kormidla státu. Je-li však v moci parlamentu svrhnout vládu, pak v moci vlády je *rozpustit* parlament. Jak asi vyhlídka na rozpuštění působí na

nynější parlament, je vidět z prohlášení, které učinil sir J. Trollope 1. března 1853 v Dolní sněmovně:

„Nyní zasedá," poznamenal, „již 14 výborů, které sněmovna vytvořila ze svých členů, aby vyšetřily případy podplácení, k nimž došlo při posledních parlamentních volbách. Budeme-li pokračovat stejně rychle, brzy se celý parlament rozpadne ve vyšetřovací výbory pro volební úplatky. A nejen to. Počet obviněných členů parlamentu je tak velký, že zbytek těch, kteří jsou mimo podezření, nestačí, aby je mohl soudit nebo jen vést proti nim vyšetřování."

Bylo by kruté ztratit tak draze koupená místa hned na začátku třetího zasedání parlamentu — z patriotismu.

Napsal K. Marx 5. února 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung", čís. 65 z 8. února 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

DVĚ KRIZE

Londýn 6. února. V této chvíli soustřeďují na sebe pozornost veřejnosti dvě krize — krize armády na Krymu a krize vlády. První zajímá lid, druhá kluby a salóny. Podle posledních zpráv z Krymu, které líčí situaci v nejchmurnějších barvách, se anglická armáda ztenčila ze 14 000 na 12 000 mužů a vbrzku lze očekávat, že obléhání Sevastopolu bude zrušeno. Mezitím Dolní sněmovna projednává salónní intriky. Lord Russell a pan Gladstone zavalují celé zasedání znovu a znovu obšírnými výklady pro i proti vystoupení velikého Russella z neexistujícího již kabinetu. Ani jedna strana neuvádí nové skutečnosti, přou se jen o staré. Lord John si dělá advokáta sám, Gladstone dělá advokáta vévodovi z Newcastlu. Hlubokým úvahám, zda se vévoda hodí pro úřad ministra války, dodává nové zabarvení okolnost, že už neexistuje armáda, kterou by bylo třeba spravovat. Ale dokonce i nynější Dolní sněmovna projevila svou nevoli známým tradičním bručením, když Gladstone v závěru svého obšírného projevu prohlásil, že „by si přál, aby celé nedorozumění (mezi Russellem a Newcastlem) bylo zapomenuto".

Tedy ne vyslovení nedůvěry sněmovny, tím méně pak zkáza anglické armády, ale jen a jen „nedorozumění" mezi starým lordem a mladým vévodou — na to se redukuje vládní krize. Krym je pouhá záminka pro salónní intriky. Nedorozumění mezi vládou a Dolní sněmovnou nezasluhuje ani zmínky. To bylo příliš dokonce i pro tuto sněmovnu. Propadl Russell, propadl Gladstone, propadlo celé zasedání.

Oběma sněmovnám bylo oznámeno, že sestavením vlády byl pověřen lord Palmerston. Narazil však na nepředvídané překážky. Lord Grey odmítl převzít řízení války, kterou od začátku neschvaloval a stále ještě neschvaluje. To bylo štěstí pro armádu, neboť by byl rozvrátil její kázeň právě tak, jako svého času rozvrátil kázeň kolonií. Ukázalo se však, že také Gladstone, Sidney Herbert a Graham se zpěčují. Žádali, aby se peelovci do jednoho vrátili do vlády. Tito státníci jsou si vědomi, že tvoří velmi malou kliku, která v Dolní sněmovně disponuje přibližně 32 hlasy. Jen při semknutosti svých „velkých" talentů si tato malá klika může zachovat samostatnost. Část vedoucích peelovců *ve* vládě a část *mimo* ni — to by byl konec tohoto důstojného klubu státníků. Palmerston sahá mezitím ke krajnímu prostředku a pokouší se vnutit se parlamentu, kde nemá žádnou stranu, tak jako se vnutil královně. Jeho vláda ještě neexistuje, a on už v „Morning Post" vyhrožuje, že se odvolá od parlamentu k lidu. Vyhrožuje, že rozpustí sněmovnu, kdyby se odvážila „neprojevit mu tu úctu, jakou požívá mimo Westminsterský palác, u lidu". Tento „lid" jsou jen noviny, které mu napůl nebo zcela patří. Tam, kde se v poslední době ozval hlas lidu, například v Newcastle-upon-Tyne — odkud se parlamentu posílaly petice, aby na vládu byla podána žaloba — byl Palmerston prudce napadán jako tajný vůdce padlé koalice.

Ještě několik poznámek, aby nekrolog nad „vládou všech talentů" byl úplný. 30. listopadu 1853 došlo k události u Sinopu; 3. prosince se o ní dověděl Cařihrad; 12. prosince odevzdali zástupci velmocí Portě nótu, v níž se žádaly větší ústupky Rusku než v proslulé vídeňské nótě; 14. prosince telegrafovala anglická vláda do Vídně, že kvůli Sinopu nemá být přerušena vídeňská mírová konference. Lord Palmerston se zúčastnil zasedání kabinetu, na němž bylo toto usnesení přijato. Schválil je, ale příštího dne podal demisi pod záminkou, že návrh zákona o reformě parlamentu, který Russell hodlá předložit, je v rozporu s jeho konzervativními názory. Ve skutečnosti chtěl jen v očích veřejnosti vyvolat dojem, že nemá se sinopskou událostí nic společného. Jakmile tohoto cíle dosáhl, hned se zas do vlády vrátil.

Počátkem února 1854 se opět schází parlament. Mají mu být

předloženy diplomatické dokumenty o komplikacích na Východě. Nejdůležitější listiny však chybějí. Místo od anglických ministrů je parlament dostává od imperátora Mikuláše via* Petrohrad. „Tajná a důvěrná korespondence“[46], která je tam uveřejněna, dokazuje udivenému parlamentu nad slunce jasněji, že jej jeho ministři po celé dosavadní zasedání roku 1853 a 1854 vodili v otázkách zahraniční politiky záměrně za nos. Ministři jsou tak donuceni vyhlásit 27. března válku. 6. února Palmerston oznámil, že předloží návrh zákona o povolávání do milicí ve Skotsku a Irsku. Jakmile je však vyhlášena válka, odkládá svůj návrh a až do konce června jej nepředloží. 13. února předkládá Russell svůj návrh zákona o reformě parlamentu, odkládá druhé čtení návrhu na konec dubna, ale již v březnu jej s patetickým vzlykotem bere zpět a jeho kolegové jej za tuto oběť odměňují tím, že mu — dosud tak říkajíc mimořádnému ministrovi bez portfeje a bez platu — dávají ministerskou sinekuru s platem, předsednictví tajné rady. 6. března předkládá velký finančník Gladstone svůj rozpočet. Omezuje se na požadavek, aby po dobu 6 měsíců byla zdvojnásobena daň z příjmů. Požaduje „jen částku nezbytnou k tomu, aby mohl vrátit zase zpět 25 000 mužů, kteří měli právě opustit Anglii“. Této starosti ho teď jeho kolega Newcastle zbavil. Již 8. května je Gladstone nucen předložit druhý návrh rozpočtu. 12. dubna se vyslovuje proti jakékoli státní půjčce; 21. dubna žádá sněmovnu, aby schválila půjčku ve výši 6 miliónů na krytí výloh jeho nešťastného pokusu o konverzi státního dluhu. 7. dubna pronáší lord Grey řeč o nedostatcích anglické vojenské správy. 2. června využívá vláda tohoto návrhu na reformu přesně tak, jako využila reformy ve správě Indie a reformy v souvislosti s cholerou — vytváří nový úřad. Ministerstvo války je odděleno od ministerstva pro kolonie. Všechno ostatní zůstává při starém. Úspěchy zákonodárné činnosti vlády na tomto zasedání lze shrnout takto: Předkládá sedm významných návrhů zákonů. Tři z nich propadnou: návrh na změnu zákona o přesídlování chuďasů, o školství ve Skotsku a o změně textu parlamentní přísahy. Tři návrhy zákonů

* — přes. *(Pozn. red.)*

stáhne: návrh zákona o zamezení volebního úplatkářství, o úplné reorganizaci státní služby a o parlamentní reformě. Jeden návrh zákona, o reformě university v Oxfordu, projde, ale s tolika změnami, že z jeho původního znění nic nezbylo. Velké diplomatické a vojenské činy vlády jsou ještě v živé paměti. Taková byla „vláda všech talentů".

Napsal K. Marx 6. února 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung", čís. 67 z 9. února 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

BOJ NA KRYMU

Ihned po bitvě na Almě a po pochodu spojenců na Balaklavu jsme vyslovili názor, že konečný výsledek krymského tažení bude nutně záviset na tom, která z obou soupeřících stran dříve přisune dostatek čerstvých sil, aby jí zajistily početní i kvalitativní převahu nad protivníkem.[47] Od té doby se stav věcí značně změnil a mnoho iluzí se rozplynulo. Ale po celou tu dobu probíhaly mezi Rusy i spojenci jakési dostihy v přísunu posil a musíme přiznat, že Rusové získali náskok. Přes všechno vychloubání spojenců, jak zlepšili techniku a dopravní prostředky, překonají armády ruských barbarů mnohem snáze tři sta až pět set mil po souši než armády vysoce civilizovaných Francouzů a Angličanů dva tisíce mil po moři, zvláště když Francouzi a Angličané přímo schválně nevyužívají výhod, které jim poskytuje jejich vysoká civilizace, a když si ruští barbaři mohou dovolit ztratit dvakrát tolik vojáků co spojenci, aniž oslabí svou početní převahu.

S čím však mohou spojenci počítat, jestliže jedna z jejich armád — britská, když už nemůže doufat, že ji zničí Rusové, se začíná záměrně sama ničit, a to s tak soustavnou a houževnatou cílevědomostí a tak důkladně a úspěšně, že to překonává všechny jejich dosavadní úspěchy v tomto směru? Ale je to tak. Podle informací, které máme, přestala britská armáda jako taková existovat. Z 54 000 mužů zůstalo ve zbrani jen několik tisíc, ale i o těch se hlásí, že jsou „schopni služby" jen proto, že pro ně není místo v nemocnicích, aby tam mohli zemřít. Z Francouzů může být

ještě ve zbrani asi 50 000 mužů z původního dvojnásobku tohoto počtu. V každém případě se jim podařilo udržet ve stavu schopném služby přinejmenším pětkrát víc mužů než Britům. Co je to však padesát či šedesát tisíc mužů, když musí celou zimu držet heraklejský Chersonés, blokovat Sevastopol z jihu, bránit zákopy a s tím, co zbude, přejít na jaře do ofenzívy?

Britové zatím zastavili přísun posil. Ve skutečnosti však Raglan, který přestal doufat, že armádu zachrání, si zřejmě nové posily nepřeje: neví, jak nasytit, kde ubytovat a čím zaměstnat ani ty vojáky, kteří mu zůstali. Francouzi snad připravují několik nových divizí k naloděnímu v březnu, ale mají plné ruce práce s přípravami na eventuální velké jarní tažení na kontinentě a je zde pravděpodobnost deset ku jedné, že posily, které pošlou, budou buď příliš slabé, nebo přijdou příliš pozdě. K nápravě tohoto stavu věcí byly podniknuty dva kroky a oba svědčí o naprosté bezmocnosti spojenců odvrátit katastrofu, která, jak se zdá, nevyhnutelně, i když pomalu hrozí jejich armádám na Krymu. Předně, aby napravili ohromnou chybu, že podnikli výpravu se čtyřměsíčním zpožděním, dopouštějí se nesrovnatelně větší chyby, když čtyři měsíce po svém příjezdu a uprostřed zimy posílají na Krym poslední použitelné zbytky turecké armády. Jakmile se tato armáda, ruinovaná a v rozkladu již v Šumle následkem nedbalosti, neschopnosti a korupce turecké vlády, vylodí na Krymu, bude se zimou a hladem ztrácet tak rychle, že před tím zblednou i úspěchy britského ministerstva války v tomto směru. Dojde k tomu, jestliže Rusové budou tak chytří a ponechají Turky na čas v klidu a nenapadnou je. Dovolí-li počasí útok, budou Turci zničeni hned, ale Rusy to přijde dráž a nebudou z toho mít žádnou jinou výhodu než morální.

Kromě toho spojenci najali — jinak to nelze nazvat — patnáct až dvacet tisíc Piemonťanů, kteří mají doplnit prořídlé řady britské armády a být zásobováni britskou intendanturou. V letech 1848—1849 se Piemonťané osvědčili jako stateční a dobří vojáci. Protože jsou většinou horalé, mají pěchotu, která v boji jednotlivců a v potyčkách v členitém terénu předčí i Francouze. Rovina kolem řeky Pádu dodává jezdce, jejichž štíhlé, dobře rostlé postavy

připomínají vybrané pluky britského jezdectva. Navíc se ještě lecčemus naučili v tvrdých bojích za revoluce. V nynější válce budou tyto dvě piemontské divize nepochybně dobrou „cizineckou legií". Co si však počnou tito lehkonozí, hbití a obratní chlapíci pod velením starého anglického pedanta*, který nemá ani ponětí o manévrování a od svých vojáků vyžaduje jen neústupnou houževnatost, v níž spočívá sláva a zároveň jediná vojenská ctnost britského vojáka? Rozmístí je do postavení nevhodných pro jejich obvyklý způsob boje; nebudou moci dělat to, k čemu se hodí, a budou je žádat, aby plnili úkoly, které by jim žádný rozumný člověk neuložil. Vést britskou armádu tak nesmyslně, neuváženě a hloupě na jatky, jak tomu bylo na Almě, znamená možná nejkratší cestu ke splnění uloženého úkolu. Starý vévoda** obvykle také bral podobné věci na lehkou váhu. Německé vojsko by snad bylo možné donutit udělat totéž, i když dobrá vojenská příprava německých důstojníků by jim nedovolila, aby se dlouho smiřovali s tak špatným velením. Není však možné pokoušet se provádět podobné věci s francouzskou, italskou nebo španělskou armádou, s vojsky vycvičenými hlavně pro lehkou pěchotu, pro manévrování, využívání terénních výhod, to jest s vojsky, jejichž bojeschopnost do značné míry závisí na pohyblivosti a důvtipu každého jednotlivého vojáka; pro taková vojska se podobný těžkopádný způsob vedení války naprosto nehodí. Ubohým Piemonťanům se však podle všeho podaří uniknout těžké zkoušce — bojovat po anglicku. Vždyť o jejich zásobování se bude starat britská intendantura, a tato smutně proslulá instituce dovedla dosud zásobovat jen sama sebe. Piemonťané budou tudíž sdílet osud čerstvých záloh britských vojsk. Budou stejně jako oni umírat po stovkách týdně a třikrát tolik jich bude týdně plnit nemocnice. Domnívá-li se lord Raglan, že Piemonťané budou snášet neschopnost jeho i jeho intendantů stejně odevzdaně jako britská vojska, brzy se přesvědčí, jak hluboce se mýlí. Jen Angličané a Rusové by za těchto podmínek nevypověděli poslušnost a je třeba říci, že to jejich národnímu charakteru nedělá čest.

* — tj. Raglana. *(Pozn. red.)*
** — tj. Wellington. *(Pozn. red.)*

ještě ve zbrani asi 50 000 mužů z původního dvojnásobku tohoto počtu. V každém případě se jim podařilo udržet ve stavu schopném služby přinejmenším pětkrát víc mužů než Britům. Co je to však padesát či šedesát tisíc mužů, když musí celou zimu držet heraklejský Chersonés, blokovat Sevastopol z jihu, bránit zákopy a s tím, co zbude, přejít na jaře do ofenzívy?

Britové zatím zastavili přísun posil. Ve skutečnosti však Raglan, který přestal doufat, že armádu zachrání, si zřejmě nové posily nepřeje: neví, jak nasytit, kde ubytovat a čím zaměstnat ani ty vojáky, kteří mu zůstali. Francouzi snad připravují několik nových divizí k naloděnní v březnu, ale mají plné ruce práce s přípravami na eventuální velké jarní tažení na kontinentě a je zde pravděpodobnost deset ku jedné, že posily, které pošlou, budou buď příliš slabé, nebo přijdou příliš pozdě. K nápravě tohoto stavu věcí byly podniknuty dva kroky a oba svědčí o naprosté bezmocnosti spojenců odvrátit katastrofu, která, jak se zdá, nevyhnutelně, i když pomalu hrozí jejich armádám na Krymu. Předně, aby napravili ohromnou chybu, že podnikli výpravu se čtyřměsíčním zpožděním, dopouštějí se nesrovnatelně větší chyby, když čtyři měsíce po svém příjezdu a uprostřed zimy posílají na Krym poslední použitelné zbytky turecké armády. Jakmile se tato armáda, ruinovaná a v rozkladu již v Šumle následkem nedbalosti, neschopnosti a korupce turecké vlády, vylodí na Krymu, bude se zimou a hladem ztrácet tak rychle, že před tím zblednou i úspěchy britského ministerstva války v tomto směru. Dojde k tomu, jestliže Rusové budou tak chytří a ponechají Turky na čas v klidu a nenapadnou je. Dovolí-li počasí útok, budou Turci zničeni hned, ale Rusy to přijde dráž a nebudou z toho mít žádnou jinou výhodu než morální.

Kromě toho spojenci najali — jinak to nelze nazvat — patnáct až dvacet tisíc Piemonťanů, kteří mají doplnit prořídlé řady britské armády a být zásobováni britskou intendanturou. V letech 1848—1849 se Piemonťané osvědčili jako stateční a dobří vojáci. Protože jsou většinou horalé, mají pěchotu, která v boji jednotlivců a v potyčkách v členitém terénu předčí i Francouze. Rovina kolem řeky Pádu dodává jezdce, jejichž štíhlé, dobře rostlé postavy

připomínají vybrané pluky britského jezdectva. Navíc se ještě lecčemus naučili v tvrdých bojích za revoluce. V nynější válce budou tyto dvě piemontské divize nepochybně dobrou „cizineckou legií". Co si však počnou tito lehkonozí, hbití a obratní chlapíci pod velením starého anglického pedanta*, který nemá ani ponětí o manévrování a od svých vojáků vyžaduje jen neústupnou houževnatost, v níž spočívá sláva a zároveň jediná vojenská ctnost britského vojáka? Rozmístí je do postavení nevhodných pro jejich obvyklý způsob boje; nebudou moci dělat to, k čemu se hodí, a budou je žádat, aby plnili úkoly, které by jim žádný rozumný člověk neuložil. Vést britskou armádu tak nesmyslně, neuváženě a hloupě na jatky, jak tomu bylo na Almě, znamená možná nejkratší cestu ke splnění uloženého úkolu. Starý vévoda** obvykle také bral podobné věci na lehkou váhu. Německé vojsko by snad bylo možné donutit udělat totéž, i když dobrá vojenská příprava německých důstojníků by jim nedovolila, aby se dlouho smiřovali s tak špatným velením. Není však možné pokoušet se provádět podobné věci s francouzskou, italskou nebo španělskou armádou, s vojsky vycvičenými hlavně pro lehkou pěchotu, pro manévrování, využívání terénních výhod, to jest s vojsky, jejichž bojeschopnost do značné míry závisí na pohyblivosti a důvtipu každého jednotlivého vojáka; pro taková vojska se podobný těžkopádný způsob vedení války naprosto nehodí. Ubohým Piemonťanům se však podle všeho podaří uniknout těžké zkoušce — bojovat po anglicku. Vždyť o jejich zásobování se bude starat britská intendantura, a tato smutně proslulá instituce dovedla dosud zásobovat jen sama sebe. Piemonťané budou tudíž sdílet osud čerstvých záloh britských vojsk. Budou stejně jako oni umírat po stovkách týdně a třikrát tolik jich bude týdně plnit nemocnice. Domnívá-li se lord Raglan, že Piemonťané budou snášet neschopnost jeho i jeho intendantů stejně odevzdaně jako britská vojska, brzy se přesvědčí, jak hluboce se mýlí. Jen Angličané a Rusové by za těchto podmínek nevypověděli poslušnost a je třeba říci, že to jejich národnímu charakteru nedělá čest.

* — tj. Raglana. *(Pozn. red.)*
** — tj. Wellington. *(Pozn. red.)*

Další průběh této smutné kampaně, tak smutné a pochmurné jako rozblácená sevastopolská planina, se rýsuje takto: Jakmile Rusové plně soustředí své síly a až jim dovolí počasí, zaútočí pravděpodobně nejdříve na turecké vojsko Ömera paši. Angličané, Francouzi i Turci to čekají, protože dobře vědí, jak nezávidění-hodné postavení bylo Turkům vykázáno. V každém případě to svědčí o tom, že Turci jsou posíláni na sever zcela vědomě; a těžko si vymyslet lepší důkaz zoufalé situace spojenců, než je toto nedobrovolné přiznání jejich vlastních generálů. Je téměř jisté, že Turci budou poraženi. A jaký bude osud armád spojenců a piemontského vojska? Chvástavé řeči o zteči Sevastopolu nyní téměř úplně přestaly. Londýnský list „Times" uveřejnil na toto téma dopis plukovníka E. Napiera z 3. února, který tvrdí, že zaútočí-li spojenci na Jižní stranu Sevastopolu, proniknou pravděpodobně do města, ale budou smeteni drtivou palbou severních pevnůstek a baterií a zároveň budou obklíčeni ruskou polní armádou. Bylo by třeba, říká Napier, porazit nejdříve tuto armádu a potom obklíčit město ze severu i z jihu. Jako příklad uvádí, že vévoda z Wellingtonu dvakrát přerušil obléhání Badajozu, aby mohl vytáhnout proti armádě, která měla město vyprostit.[48] Plukovník Napier má plnou pravdu a přibližně totéž psal list „Tribune" v době skvělého bočního pochodu na Balaklavu.[49] Avšak když plukovník říká, že spojenci vtrhnou do Sevastopolu, zřejmě nepřihlíží ke zvláštnímu charakteru ruských obranných staveb, které zcela vylučují, že by bylo možné dobýt město jedinou zteč. Předně jsou tam vnější opevnění, po nich následuje hlavní val a městské budovy přeměněné v tvrze; ulice jsou zabarikádovány, celé bloky domů opatřeny střílnami a střílny jsou konečně proraženy i v zadních stěnách pobřežních pevnůstek, takže dobytí kterékoli z nich vyžaduje zvláštního útoku a snad i samostatného obléhání nebo dokonce minových podkopů. Mimoto úspěšné výpady, které Rusové v poslední době podnikli, jsou dostatečným důkazem, že obléhatelé se dostali k městu do takové vzdálenosti, že vznikla úplná rovnováha sil obou protivníků a útočící strana má převahu jen v dělostřelectvu. Dokud nelze zabránit ruským výpadům, je každá myšlenka na útok pošetilá; jestliže obléhající není s to uzavřít

obleženého ve zdech samé pevnosti, tím spíš není schopen dobýt tuto pevnost v boji muže proti muži.

Pak budou obléhatelé dál živořit ve svém táboře. Budou k němu připoutáni vlastní slabostí a ruskou polní armádou, jejich řady budou dál řídnout a Rusové zatím přisunou čerstvé síly; nepoužije-li nová anglická vláda nějakých nových, dosud zcela nečekaných zdrojů, pak nutně přijde den, kdy Angličané, Francouzi, Piemonťané i Turci budou z krymské půdy vyhnáni.

Napsal B. Engels kolem 9. února 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4323 z 26. února 1855

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX A B. ENGELS

PALMERSTON. – ARMÁDA

Londýn 9. února. Protože Palmerston a Sidney Herbert přijali nová ministerská křesla, bylo nutné znovu je formálně zvolit do parlamentu. Z tohoto důvodu se včera obě sněmovny o týden odročily. Zprávy lorda Derbyho a markýze Lansdowna v Horní sněmovně o zákulisí vládní krize opakovaly to, co bylo už častokrát omíláno. Důležitý byl pouze jeden výrok Derbyho, který odhaluje tajemství postavení lorda Palmerstona. Jak známo, za Palmerstonem nestojí žádná parlamentní strana nebo klika skrývající se pod tímto jménem. Whigové, toryové i peelovci mají k němu stejnou nedůvěru. Manchesterská škola proti němu vystupuje otevřeně. Mezi mayfairskými radikály (na rozdíl od manchesterských radikálů) má sotva tucet osobních přívrženců. Kdo a co mu tedy umožnilo vnutit se koruně a parlamentu? Jeho popularita? Právě tak ne, jako nezabránila nepopularita Gladstonovi, Herbertovi, Grahamovi a Clarendonovi, aby se znovu chopili kormidla státu. Nebo je to muž, který nikdy nepatřil k žádné straně, střídavě sloužil všem, postupně všechny opouštěl a stále mezi nimi balancoval, přirozená hlava rozložených stran, které se pokoušejí zadržet běh dějin tím, že se sdružují do koalic? V *této* chvíli tato okolnost nic nedokazuje, neboť nestačila, aby byl Palmerston roku 1852 postaven do čela koalice místo Aberdeena.

Klíč k vysvětlení záhady poskytl Derby. Palmerston je zjevný přítel Bonapartův. Jeho překotné uznání státního převratu v prosinci 1851 se pokládalo za příčinu jeho odstranění z whigovské

vlády.[50] Je proto „persona grata" — člověk požívající Bonapartovy důvěry. A spojenectví s Bonapartem je v této chvíli rozhodující. Palmerston hodil tedy na misku vah vládních kombinací zahraničně politický faktor — nebylo to poprvé, jak se můžeme snadno přesvědčit, nahlédneme-li blíže do dějin anglických vlád v letech 1830 až 1852.

Protože situace armády na Krymu nemůže už být využito k vládním intrikám, přestal lord John Russell na včerejším zasedání Dolní sněmovny vidět černě a dal britské armádě vzrůst o několik desítek tisíc mužů, k čemuž si s pravověrným Gladstonem navzájem blahopřáli. Není nejmenší pochyby, že přes toto své „parlamentní vzkříšení" přestala v této chvíli britská armáda jako armáda existovat. Několik málo tisíc vojáků je ještě uváděno jako „služby schopných", protože nemohou být pro nedostatek místa přijati do nemocnice. Ze 100 000 Francouzů zůstalo ještě nějakých 50 000, ale co znamená 50 000 nebo 60 000 mužů, když musí celou zimu držet heraklejský Chersonés, blokovat Sevastopol z jihu, bránit zákopy a s tím, co zbude, přejít na jaře do ofenzívy? Francouzi jsou snad připraveni poslat nové divize po moři v březnu, ale mají plné ruce práce s přípravami na jarní tažení na kontinentě a podle všeho se zdá, že jednotky, které pošlou, budou buď příliš slabé, nebo přijdou příliš pozdě.

O tom, že anglická a francouzská vláda jsou bezmocné, ba že udělaly nad krymskou armádou kříž, svědčí dva kroky, které podnikly k odčinění zla.

Aby napravily chybu, že podnikly výpravu se čtyřměsíčním zpožděním, dopouštějí se nesrovnatelně větší chyby, když čtyři měsíce po svém příjezdu a uprostřed zimy posílají na Krym poslední použitelné zbytky turecké armády. Tato armáda, ruinovaná a v rozkladu již v Šumle následkem nedbalosti, neschopnosti a korupce turecké vlády, bude se na Krymu ztrácet hladem a zimou tak rychle, že to předčí dokonce i anglické výkony v tomto oboru.

Jakmile Rusové plně soustředí své síly a počasí jim dovolí zahájit bojové operace, zaútočí pravděpodobně nejdříve na turecké vojsko Ömera paši. Angličané a Francouzi to čekají. Dobře vědí, jak nezáviděníhodné postavení Turkům vykázali. Ukazují

tak jasně, že když nyní poslali Turky na sever, dopustili se této strategické chyby zcela vědomě. Pouze naprosto nepochopitelné chyby Rusů by mohly zachránit Turky před jistou záhubou.

Za druhé, Angličané a Francouzi najali 15 000 Piemonťanů, kteří mají doplnit prořídlé řady britské armády a mají být zásobováni britskou intendanturou. V letech 1848 a 1849 se Piemonťané osvědčili jako stateční a dobří vojáci. Protože jsou většinou horalé, mají pěchotu, která v boji roztroušených střelců a v potyčkách v členitém terénu předčí i Francouze. Na druhé straně pádské roviny dodávají jezdectvo, které se vyrovná anglické jízdní gardě. A konečně, prošli tvrdou školou posledních revolučních tažení. Tito lehkonozí, hbití a obratní malí chlapíci se hodí ke všemu, jen ne k tomu, aby se stali anglickými vojáky, které z nich chtějí udělat, a k jednoduchým a těžkopádným čelním útokům, na něž se omezuje celá taktika takového Raglana. A k tomu být ještě zásobován britskou intendanturou, která až dosud dovedla zásobovat jen samu sebe! 15 000 Piemonťanů se proto může ukázat jako nový přehmat.

Přísun anglických posil je v současné době zastaven. Patrně to nařídil sám Raglan, protože si nedovede poradit už ani se zbytkem armády, který má k dispozici. Věřil by někdo, že stejně rychle, jak v britském táboře vzrůstají nemoci, přepracování a nedostatek odpočinku, vzrůstá i obdivuhodná praxe mrskání? Vojáci, kteří by měli být už jen posláni do nemocnice, kteří po celé týdny spí a konají službu v mokrém oděvu a na mokré zemi a snášejí to všechno s téměř nadlidskou tvrdošíjností — jsou častováni „devítiocasou kočkou“* a holí, přistihnou-li je v zákopech rozespalé. „Padesát ran povaleči!“ — to je jediný strategický příkaz, který lord Raglan čas od času vydává. Lze se potom divit, že vojáci autora slavného „bočního pochodu“ na Balaklavu napodobují svého velitele a „bočním pochodem“ k Rusům se vyhýbají holi? Jak oznamuje dopisovatel „Times“, dezercí do ruského tábora den ze dne přibývá.

Chvástavé řeči o zteči Sevastopolu přirozeně přestaly. Nej-

* — tj. karabáčem s devíti prameny. *(Pozn. čes. red.)*

dříve by musela být ruská armáda poražena v otevřeném poli. Tak Wellington dvakrát přerušil obléhání Badajozu, aby mohl vytáhnout proti armádě, která měla město vyprostit. Mimoto jsme už dříve viděli, jak nově vybudované ruské obranné stavby znemožňují vzít město ztečí.[51] A konečně poslední výpady Rusů dokazují, že spojenecká armáda má nad Rusy převahu už jen v dělostřelectvu. Dokud nebude možno zabránit výpadům, je každá myšlenka na útok směšná; obléhatelé, kteří nejsou s to uzavřít obležené ve zdech samé pevnosti, budou tím méně s to dobýt tuto pevnost v boji muže proti muži. Tak budou obléhatelé živořit ve svém táboře; budou k němu připoutáni vlastní slabostí a ruskou polní armádou. Jejich řady budou dále řídnout, zatímco Rusové přisunou čerstvé síly. Předehra k evropské válce, která se předvádí na Krymu, skončí záhubou spojeneckých vojsk, ledaže by byly objeveny nové, zcela nečekané a předtím nepředpokládané pomocné zdroje.

Napsali K. Marx a B. Engels 9. února 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 71 z 12. února 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

*Z PARLAMENTU: GLADSTONŮV PROJEV

Londýn 10. února. Gladstone — kancléř pokladu dogmatiky a Duns Scotus financí — znovu potvrdil staré pořekadlo, že „víra hory přenáší". Vírou vzkřísil mrtvé a vírou zvětšil anglickou armádu na Krymu z 11 000 na 30 000 mužů. Chce, aby tuto víru sdílel také parlament. Na neštěstí právě došla zpráva dr. Halla, náčelníka lékařské služby v táboře u Sevastopolu. Podle této zprávy 63. pluk už vůbec neexistuje a ze 46. pluku, který v listopadu minulého roku odjel z Anglie v počtu 1000 mužů, zbylo už jen 30 bojeschopných, a nejen to, říká dr. Hall, polovina těch, kteří ještě slouží, patří do nemocnice, takže v táboře je nanejvýš 5000 až 6000 skutečně bojeschopných vojáků. Kdo ví, jaké kousky dovedou dělat zbožní apologeti, nebude pochybovat, že Gladstone, podobně jako Falstaff, dokáže ze 6000 mužů „v režných kytlích"* udělat 30 000. Což nám nevysvětlil už na posledním, čtvrtečním zasedání, že dva druhy odhadů vycházely z různých hledisek; například ti, kdo měli tendenci počet armády na Krymu snižovat, nepočítali jezdectvo jako on — jako by po bitvě u Balaklavy vůbec ještě existovalo jezdectvo, které by stálo za zmínku! Gladstonovi nedělá žádné potíže započítat „nezvěstné". Nedostižná byla veleb-

* Shakespeare, „Král Jindřich IV.", I. díl, 2. jednání, 4. scéna. *(Pozn. red.)*

nost, s níž na posledním, čtvrtečním zasedání uzavřel svůj „rozpočet" stavu armády — kde každé „má dáti" figuruje jako „dal" a každý schodek jako přebytek — tímto výrokem: „Odpouštím odpůrcům vlády jejich zveličování." Ještě nedostižnější byly jeho tón a póza, když nabádal poslance, aby se nepoddávali „citům". *Cizí* utrpení je třeba snášet odevzdaně a pokorně — to je heslo pravověrného Gladstona.

Napsal K. Marx 10. února 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 73 z 13. února 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

LORD PALMERSTON[52]

I

Londýn 12. února. Lord Palmerston je bezesporu nejzajímavější zjev oficiální Anglie. I když je už stařec a na politickém kolbišti se pohybuje od roku 1807 téměř bez přestávky, má to štěstí, že je stále považován za nového muže a vzbuzuje naděje, jaké se obvykle vkládají do slibných a nezkušených mladíků. Ačkoli je jednou nohou v hrobě, soudí se o něm, že má opravdovou kariéru teprve před sebou. Kdyby zítra zemřel, celá Anglie by byla překvapena, až by se dověděla, že byl ministrem polovinu tohoto století. Není-li univerzálním státníkem, je jistě univerzálním hercem — dovede se uplatnit v rolích hrdinských i komických, patetických i familiárních, v tragédii i frašce, ačkoli fraška se lépe hodí k jeho povaze. Není vynikající řečník, zato je dokonalý diskutér. Má obdivuhodnou paměť, mnoho zkušeností, dokonalý takt, neselhávající duchapřítomnost, světáckou zběhlost a zná dopodrobna všechny parlamentní triky, intriky, strany a osobnosti, a proto si v obtížných situacích počíná s žoviální nenuceností, přizpůsobuje se vždy předsudkům publika. Jeho nonšalance ho chrání před jakýmkoli překvapením, jeho sobecká mazanost před jakýmkoli bezděčným doznáním, nesmírná lehkovážnost a aristokratická povýšenost před vzplanutím vášně. Svou neobyčejnou vtipností si dovede získat každého. Protože nikdy neztrácí chladnou hlavu, imponuje svým horkokrevným protivníkům. Když o něčem nemá

celkový názor, dovede to vždy pohotově zastřít záplavou líbivých frází. Když něčemu nerozumí, umí si s tím pohrávat. Když se obává podstoupit boj s mocným nepřítelem, dovede si opatřit nepřítele slabého.

Ačkoli slovy čelí cizímu vlivu, ve skutečnosti mu podléhá. Od Canninga — který však na smrtelném loži před ním varoval — zdědil názor, že posláním Anglie je šířit konstitucionalismus na kontinentě, a proto si samozřejmě vždycky dovede najít příležitost, aby zalichotil nacionálním předsudkům a zároveň živil žárlivost a podezíravost cizích mocností. Když se mu takto celkem snadno podařilo stát se bête noire* evropských královských dvorů, není divu, že si doma získal pověst „ryze anglického ministra". Třebaže byl původně tory, dokázal vnést do řízení zahraniční politiky všechny „shams"** a rozpory, jež jsou podstatou whigismu. Dovede spojovat demokratickou frazeologii s oligarchickými názory; buržoazní kázání o míru zastírat vznešenými obraty anglické aristokratické minulosti; vydávat se za útočníka tam, kde souhlasí, a za obránce tam, kde zrazuje; šetřit zdánlivého nepřítele a popuzovat údajného spojence; dostat se v rozhodném okamžiku sporu na stranu silnějšího proti slabému a pronášet hrdinná slova na útěku.

Jedna strana jej obviňuje, že je v ruském žoldu, druhá jej podezírá z karbonářství.[53] Jestliže se roku 1848 musel v parlamentě bránit proti návrhu, aby byl obžalován z tajného spolčení s Ruskem, dostalo se mu roku 1850 zadostiučinění, že se stal obětí intrik cizích vyslanectví, které měly úspěch ve Sněmovně lordů, ale ztroskotaly v Dolní sněmovně.[54] Jestliže zrazoval cizí národy, činil to vždy velmi zdvořile. Jestliže utlačovatelé mohli vždy počítat s jeho aktivní podporou, nemohli si ani utlačovaní nikdy stěžovat na nedostatek okázalých řečnických projevů jeho přízně. Kdykoli byli potlačeni Poláci, Italové, Maďaři a jiné národy, vždy to bylo v době, kdy byl u moci, ale jejich přemožitelé jej vždy podezírali z tajných intrik s těmi, kdo se s jeho souhlasem stali jejich oběťmi. Dosud měl vždy pravděpodobnou vyhlídku na úspěch ten, kdo byl

* — černou ovcí, postrachem. *(Pozn. red.)*
** — „přetvářky". *(Pozn. red.)*

jeho protivníkem, a jistou vyhlídku na špatný konec ten, kdo byl jeho přítelem. Jestliže však jeho diplomatické umění nepřinášelo opravdové výsledky při zahraničních jednáních, přinášelo tím skvělejší výsledky v tom, jak se mu dařilo předkládat anglickému lidu místo faktů fráze, místo skutečnosti fantazie a místo podlých pohnutek šlechetné záminky.

Henry John Temple, vikomt Palmerston, byl roku 1807 při vytvoření vlády vévody z Portlandu jmenován mladším lordem admirality. Roku 1809 se stal tajemníkem pro vojenské záležitosti [Secretary at War] a tuto funkci zastával do května roku 1828 ve vládách Percevala, Liverpoola, Canninga, Goderiche a Wellingtona. Je jistě zvláštní vidět tohoto Dona Quijota „svobodných institucí", tohoto Pindara „slavného konstitučního systému" jako vynikajícího a stálého člena toryovských vlád, které vydaly obilní zákony[55], povolaly na anglickou půdu cizí žoldnéře, čas od času — podle výroku lorda Sidmoutha — „pouštěly žilou" lidu, které umlčely tisk, zakázaly shromažďování, odzbrojily lidové masy, na čas potlačily normální soudnictví a zároveň i osobní svobodu — zkrátka zavedly ve Velké Británii a v Irsku stav obležení! Roku 1829 přešel Palmerston k whigům, kteří jej v listopadu 1830 jmenovali ministrem zahraničních věcí. Kromě dvou mezidobí toryovské vlády, od listopadu 1834 do dubna 1835 a od roku 1841 do roku 1846, řídil jedině on anglickou zahraniční politiku od revoluce z roku 1830 do státního převratu z roku 1851. Stručný přehled jeho činnosti v tomto období až v příštím článku.

II

Londýn 14. února. V posledních týdnech karikoval „Punch" Palmerstona jako šaška z loutkového divadla. Tento šašek je, jak známo, kazimír z povolání, milovník hřmotných pranic, původce zlovolných nedorozumění, virtuos skandálů, cítí se doma jen ve všeobecném zmatku, který sám vyvolá a při němž vyhazuje z okna ženu, děti a potom i policii; nakonec, když nadělal mnoho povyku pro nic, vyklouzne téměř bez úhony z léčky a škodolibě se chechtá skandálu. A tak se lord Palmerston jeví — alespoň v této

karikatuře — jako nepokojný a neúnavný duch, který vyhledává obtíže, zápletky a zmatky jako přirozený materiál pro svou činnost, a proto vytváří konflikty tam, kde je už nenajde. Ještě žádný anglický ministr zahraničních věcí nebyl tak čilý ve všech koutech světa. Blokáda Šeldy, Taja, Duera, blokáda Mexika a Buenos Aires,[56] neapolská výprava, výprava v souvislosti s Pacificovou záležitostí a výprava do Perského zálivu,[57] války ve Španělsku za „svobodu" a v Číně za dovoz opia,[58] pohraniční srážky v Severní Americe, tažení do Afghánistánu, bombardování Saint Jean d'Acre,[59] skandály v západní Africe kolem práva lodních prohlídek, nepokoje dokonce i v „Pacifiku"* — a to všechno provázeno a doplňováno nesčetným množstvím výhrůžných nót, haldami protokolů a diplomatických protestů. Celý tento povyk obvykle končí bouřlivými parlamentními debatami, z nichž každá přinese urozenému lordovi chvilkový triumf. Zdá se, že přistupuje k zahraničním konfliktům jako umělec, dohání je až k jistému bodu, ale ihned ustupuje, jakmile hrozí nebezpečí, že se příliš vyhrotí, a jakmile dosáhl dramatického vzrušení, o něž mu šlo. Samy světové dějiny jsou pro něho pouhou kratochvílí, zvlášť vymyšlenou pro soukromé uspokojení urozeného vikomta Palmerstona z Palmerstonu. Takový je první dojem, jakým působí pestrá Palmerstonova diplomacie na nezaujatého pozorovatele. Při podrobnějším zkoumání se však ukáže, že ze všech jeho diplomatických manévrů měla kupodivu prospěch jen jedna země, a to nikoli Anglie, nýbrž Rusko. Palmerstonův přítel Hume prohlásil roku 1841:

„Kdyby měl ruský car v britském kabinetě svého agenta, sotva by mohl hájit carovy zájmy lépe, než je hájí urozený lord."

Lord Dudley Stuart, jeden z největších Palmerstonových obdivovatelů, se k němu obrátil v roce 1837 s těmito slovy:

„Jak dlouho ještě hodlá urozený lord trpět, aby Rusko uráželo Velkou Británii a poškozovalo britský obchod? Urozený lord snižuje Anglii v očích světa, když jí vnucuje úlohu chvastouna, který jedná povýšeně a tyransky vůči slabým, ponížene a povolně vůči silným."

* — tj. „Tichém" oceáně. *(Pozn. red.)*

Přinejmenším nelze popřít, že všechny pro Rusko výhodné smlouvy, od drinopolské až po balta-limanskou[60] a po smlouvu o dánském následnictví[61], byly uzavřeny pod Palmerstonovou záštitou; v době uzavření drinopolské smlouvy nebyl Palmerston sice ve vládě, nýbrž v opozici, ale jednak smlouvu uznal teprve on, a dosáhl toho úskokem; jednak tehdy jako vůdce whigovské opozice napadl Aberdeena pro jeho rakousko-tureckou orientaci a prohlásil, že Rusko je zastáncem civilizace. (Viz například protokoly ze zasedání Dolní sněmovny z 1. června 1829, 11. června 1829, 16. února 1830 aj.) Sir Robert Peel řekl při této příležitosti v Dolní sněmovně, že „mu není jasné, koho vlastně Palmerston zastupuje". V listopadu 1830 převzal Palmerston ministerstvo zahraničních věcí. Nejenže odmítl francouzskou nabídku na společný zákrok ve prospěch Polska vzhledem k „přátelským vztahům mezi svatojakubským a petrohradským kabinetem", ale zakázal Švédsku zbrojit a hrozil Persii, která právě vyslala armádu k ruským hranicím, válkou, jestliže ji nestáhne zpět. Uhradil dokonce část ruských válečných výdajů tím, že bez zmocnění parlamentu pokračoval ve vyplácení úroku a splácení kapitálu podle takzvané rusko-holandské půjčky, i když belgická revoluce dohodu o této půjčce anulovala.[62] V roce 1832 připustil, aby hypotéka na národní domény, kterou řecké Národní shromáždění poskytlo anglickým kontrahentům jako záruku na řecko-anglickou půjčku z roku 1824, byla odřeknuta a převedena jako záruka nové půjčky uzavřené pod záštitou Ruska. V jeho depeších panu Dawkinsovi, anglickému rezidentovi v Řecku, se ustavičně opakuje: „Musíte postupovat v dohodě s ruským zástupcem." 8. července 1833 si Rusko na Portě vynutilo hünkjariskeleskou smlouvu, která uzavřela Dardanely pro evropské válečné lodi a zajistila Rusku (viz druhý článek dohody) osmiletou diktaturu v Turecku.[63] Sultánovi* byla tato smlouva vnucena, neboť ruské loďstvo bylo v Bosporu a ruská armáda před branami Cařihradu — prý na obranu před Ibráhímem pašou. Palmerston opětovně odmítal naléhavé prosby Turecka, aby zasáhl v jeho prospěch, a tak je donutil přijmout po-

* —tj. Mahmudovi II. *(Pozn. red.)*

moc Ruska. (Svědčí o tom jeho prohlášení v Dolní sněmovně 11. července, 24. srpna atd. 1833 a 17. března 1834.) V době, kdy se Palmerston stal ministrem zahraničních věcí, byla Persie téměř úplně pod anglickým vlivem. Angličtí zástupci dostávají od něho stále týž příkaz, že „musejí za všech okolností postupovat v dohodě s ruským vyslancem". S jeho podporou dosazuje Rusko na perský trůn svého pretendenta*. Lord Palmerston připouští rusko-perskou výpravu proti Herátu. Teprve když tato výprava skončila neúspěchem, nařizuje anglo-indickou výpravu do Perského zálivu — fingovaný manévr, který posílil ruský vliv v Persii. V roce 1836 uznává Anglie za vlády urozeného lorda poprvé uchvácení ústí Dunaje Ruskem i jeho karanténní a celní předpisy[64] atd. Téhož roku využívá Palmerston zabavení anglické obchodní lodi „Vixen" ruskou válečnou lodí v čerkeském zálivu Sudžuk-Kale — a „Vixen" tam byla poslána z popudu anglické vlády — aby oficiálně uznal ruské nároky na čerkeské pobřeží. Přitom se ukázalo, že už před 6 lety tajně uznal nároky Ruska na Kavkaz. Tehdy urozený vikomt unikl důtce v Dolní sněmovně jen díky většině 16 hlasů. K těm, kteří tehdy Palmerstona nejvášnivěji obviňovali, patřil sir Stratford Canning, nyní lord Redcliffe a anglický vyslanec v Cařihradě. V roce 1836 uzavřel jeden z anglických diplomatických zástupců** v Cařihradě obchodní smlouvu s Tureckem výhodnou pro Anglii. Palmerston odsunul ratifikaci a roku 1838 podstrčil novou smlouvu, tak výhodnou pro Rusko a tak nevýhodnou pro Anglii, že se někteří angličtí obchodníci v Levantě rozhodli obchodovat napříště pod záštitou ruských firem. Smrt krále Viléma IV. byla podnětem k proslulému skandálu s „Portfoliem"[65]. Za varšavské revoluce padla s palácem velkoknížete Konstantina do rukou Poláků sbírka tajných zpráv, depeší atd. ruských diplomatů a ministrů. Hrabě Zamojski, synovec knížete Czartoryského, přivezl tyto dokumenty do Anglie. Zde byly na králův rozkaz uveřejněny za Urquhartovy redakce a Palmerstonova vrchního dozoru v „Portfoliu". Sotvaže král zemřel, Palmerston popřel svou účast na „Portfoliu", zdráhal se zaplatit vý-

* — tj. šáha Muhammada. *(Pozn. red.)*
** — tj. Urquhart. *(Pozn. red.)*

lohy tiskaři atd. Urquhart uveřejnil svou korespondenci s Palmerstonovým náměstkem Backhousem. „Times“ (z 26. ledna 1839) k tomu poznamenávají:

„Není na nás, abychom pátrali, jaké jsou pocity lorda Palmerstona. Snadno si však představíme, jaké pocity by asi měla po uveřejnění této korespondence kterákoli jiná osoba považující se za gentlemana a zastávající funkci ministra.“

Napsal K. Marx 12. a 14. února 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung“,
čís. 79 a 83 z 16. a 19. února 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

ZNOVUZVOLENÍ HERBERTA – PRVNÍ KROKY NOVÉ VLÁDY – ZPRÁVY Z VÝCHODNÍ INDIE

Londýn 16. února. Včera se ve velkém městském sále v Salisbury konala fraška znovuzvolení Sidneyho Herberta do parlamentu za jižní část Wiltshiru. Wiltshire je dokonce i mezi anglickými hrabstvími proslulé takovou koncentrací pozemkového vlastnictví, že se veškerá jeho půda soustředila v rukou necelého tuctu rodin. S výjimkou některých oblastí v severním Skotsku není půda nikde jinde tak důkladně „očištěna" od obyvatel a nikde jinde není tak důsledně zaveden systém moderního zemědělství. Kdyby občas nedocházelo mezi několika vlastníky k rodinným sporům, Wiltshire by žádný volební boj ani nezažil.

Kromě Sidneyho Herberta nikdo nekandidoval. Vrchní šerif, který volbě předsedal, mu proto hned po zahájení schůze oznámil, že je znovu zvolen podle všech ustanovení zákona. Sidney Herbert se potom zvedl a pronesl ke svým pachtýřům a vazalům několik otřepaných banálních frází. Mezitím se v sále ponenáhlu shromáždilo městské obecenstvo, které nemá volební právo a které anglická ústava odbyla výsadou otravovat kandidáty na hustings*. Sidney

* – volebních schůzích. *(Pozn. red.)*

Herbert si nestačil ještě ani sednout, a už se jeho posvěcená hlava octla v křížové palbě dotazů: „Jak je to se zelenými zrnky kávy, kterými častovali naše vojáky?“ — „Kde je naše armáda?“ — „Co o vás včera napsaly ‚Times‘?“ — „Proč jste šetřil Oděsu?“ — „Nemá váš strýc, ruský kníže Voroncov, v Oděse paláce?“ atd. Těmto neparlamentním tazatelům se přirozeně nevěnovala nejmenší pozornost. Naopak, Sidney Herbert využil prvního vhodného okamžiku, a jakmile se hluk poněkud utišil, navrhl, aby byl vysloven dík šerifovi za to, že tak „nestranně“ řídil „jednání“. Tento návrh byl přijat potleskem parlamentního obecenstva a syčením a bručením neparlamentního. Pak následovala druhá salva zdrcujících otázek: „Kdo mořil naše vojáky hladem?“ — „Ať jde sám válčit“ atd. Výsledek byl stejný jako předtím. Nato šerif oznámil, že představení, které trvalo něco přes půl hodiny, skončilo, a opona spadla.

První kroky obnovené vlády nebyly přijaty nijak pochvalně. Protože nový ministr války lord Panmure je invalida, leží hlavní břemeno jeho povinností na bedrech jeho náměstka. Jmenování Fredericka Peela, mladšího syna zemřelého Peela, na toto důležité místo vyvolává tím větší pobouření, že Frederick Peel je — jak je všeobecně známo — člověk ve všem všudy prostřední. Přes své mládí je ztělesněním rutiny. Jiní lidé se byrokraty stávají. On se byrokratem narodil. Frederick Peel děkuje za svůj úřad vlivu peelovců. Na druhou misku vah bylo tedy nutno hodit whiga. Proto byl sir Francis Baring jmenován kancléřem lancasterského vévodství. Byl kancléřem pokladu ve whigovské vládě lorda Melbourna a vysloužil si tehdy plně zaslouženou přezdívku „pan deficit“. Všechna nová jmenování v armádě zůstávají v rámci systému gerontokracie. Tak byl víc než osmdesátiletý lord Seaton jmenován vrchním velitelem v Irsku. Starý, podagrický, hluchý lord Rokeby byl poslán jako velitel gardové brigády na Krym. Velení 2. divize na Krymu — předtím jí velel sir Lacy Evans — připadlo generálu Simpsonovi, který se však nijak nepodobá Samsonovi; naopak, klidný úřad guvernéra v Portsmouthu byl pro tohoto přestárlého generála zcela vhodný. Generál Somerset, který byl velitelem brigády již v roce 1811, odplul jako velící generál do

Východní Indie. Konečně admirál Boxer, tento starý „anarchista", jak jej nazývají „Times", který v Cařihradě uvedl celou dopravní službu atd. do naprostého nepořádku, byl nyní poslán do Balaklavy, aby uvedl „do pořádku" tamější přístav.

„Obáváme se," píší „Times", „že se budeme muset poohlédnout někde jinde po zdrojích ministerské energie. Bylo by zbytečné odvolávat se proti tak krutému a lehkomyslnému plýtvání nejlepšími zdroji národa k těm, kdo takové věci pášou. Kdyby nebyli zaslepeni tím, jak dlouho už mají v rukou moc, která ustavičně přecházela z jedné části jejich třídy na druhou, byli by si přinejmenším dali pozor a nevystavovali by právě v této chvíli na odiv tak svévolné a krátkozraké sobectví. Pud sebezáchovy jim už mohl napovědět něco lepšího; my se však anglického lidu slavnostně ptáme, zda hodlá dovolit, aby jeho krajané byli takto obětováni na oltáři kruté apatie nebo bezmocné neschopnosti." „Nikoli vláda, dokonce ani Dolní sněmovna, nýbrž sama britská ústava stojí před soudem," píší výhrůžně „Times".

Poslední zprávy z Východní Indie jsou důležité, neboť svědčí o neutěšeném stavu obchodu v Kalkatě a Bombaji. V oblastech textilního průmyslu narůstá pomalu, ale jistě krize. Na schůzi, která se konala předevčírem, se majitelé přádelen jemné příze v Manchesteru usnesli, že od 26. února budou jejich továrny pracovat jen čtyři dny v týdnu a že do té doby vyzvou okolní továrníky, aby učinili podobné opatření. V továrnách v Blackburnu, Prestonu a Boltonu byli už dělníci upozorněni, že napříště budou pracovat jen „zkrácený týden". Bankrotů bude o to víc a budou o to větší, že vloni mnoho továrníků ve snaze dobýt trhy obešlo obchodní firmy a vzalo vývoz do vlastních rukou. „Manchester Guardian"[66] přiznal minulou středu, že existuje *nadvýroba*, a to nejen výrobků, ale i továren.

Napsal K. Marx 16. února 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 85 z 20. února 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

PARLAMENT

Londýn 17. února. Včera obnovil parlament své zasedání. V Dolní sněmovně panovalo rozladění. Jak se zdá, soužilo ji vědomí, že přesuny posledních tří týdnů úplně podryly její autoritu. Seděla tu opět stará vláda, jen s novým nátěrem. Dva staří lordové, kteří se nemohli snést, z ní zmizeli, ale třetí starý lord, jemuž byla stejně jako oněm dvěma vyslovena nedůvěra, nespadl ani o stupínek níž, ale naopak vystoupil na nejvyšší stupeň. Lord Palmerston byl přijat slavnostním mlčením. Žádné „cheers"*, žádné nadšení. Jeho řeč byla výjimečně přijata se zjevnou lhostejností a nevraživým skepticismem. Výjimečně mu také vypověděla paměť, takže rozpačitě listoval ve svých poznámkách, až mu konečně ztracenou myšlenku pošeptal sir Charles Wood. Jeho posluchači patrně nevěřili, že změna vývěsního štítu zachrání starou firmu před bankrotem. Celé Palmerstonovo vzezření připomínalo výrok kardinála Alberoniho o Vilému Oraňském:

„Tento muž byl silný, dokud držel váhy ve svých rukou; je slabý od chvíle, kdy na jednu z misek hodil sám sebe."

Nejdůležitější skutečností bylo nepochybně to, že se objevila nová koalice proti obnovené staré — koalice toryů vedených Disraelim s nejrozhodnější částí radikálů — Layardem, Duncombem, Horsmanem a jinými. Právě mezi těmito mayfairskými radikály

* — „ovace". *(Pozn. red.)*

měl Palmerston dosud nejvěrnější stoupence. Layard se zklamal v nadějích, že dostane nějaké nižší místo v ministerstvu války, šuška jeden vládní list. Dejte mu přece nějaké místo! našeptává druhý.

Dříve než představil svou novou vládu, vyložil lord Palmerston krátce historii vládní krize. Potom začal vychvalovat svůj vlastní výrobek. Vláda, kterou sestavil,

„má dostatek administrativních schopností, dostatek politické prozíravosti, dostatečně liberální zásady, dostatek patriotismu a odhodlanosti plnit svou povinnost".

Lord Clarendon, lord Panmure, pan Gladstone, sir James Graham — všichni byli pochváleni. Ale přestože je to vláda vynikající, naráží prý zatím na velkou potíž. Je tu pan Roebuck a trvá na tom, aby příští čtvrtek byl jmenován jeho vyšetřovací výbor. Nač potřebuje sněmovna výbor? Připomíná jí anekdotu z doby Richarda II., která se udála za povstání Wata Tylera. Mladý panovník potkal zástup vzbouřenců, jejichž náčelník před jejich očima právě padl. Směle k nim přistoupil a zvolal: „Ztratili jste svého vůdce; já budu, přátelé, vaším vůdcem!" „Tak i já" (mladý[!] diktátor Palmerston) „říkám: jestliže vy, Dolní sněmovna, se tohoto výboru zřeknete, pak bude sama vláda vaším výborem."

Toto nepříliš uctivé přirovnání sněmovny k tlupě „vzbouřenců" a troufalý požadavek, aby byla vláda ustanovena svým vlastním soudcem, byl přijat s ironickým smíchem. Co vlastně chcete, zvolal Palmerston zvýšeným hlasem a s hlavou po známém irském způsobu vyzývavě zakloněnou, co je účelem vyšetřovacího výboru? Zlepšit správu? Výborně! Poslyšte tedy, co všechno jsme se rozhodli zlepšit. Dosud jste měli dva ministry války, tajemníka pro vojenské záležitosti a ministra války. Napříště budete mít jen jednoho, toho druhého. Pokud jde o zbrojní správu, bude vojenské vrchní velení přeneseno na vrchního velitele (Horse Guards), a civilní správa na ministra války. Dopravní správa bude rozšířena. Podle zákona z roku 1847 trvala dosud vojenská služba deset let. Nyní se ponechá každému na vůli, aby vstoupil do armády na libovolný počet let od 1 do 10. Osoby mladší 24 let

a starší 32 let nebudou přijímány. Nyní o válčišti! Aby zajistil jednotu, energii a pořádek ve vedení války a správě, volí zde Palmerston podivný prostředek: ke každé funkci ustanovit kontrolora s neurčitou pravomocí. Lord Raglan zůstává vrchním velitelem, ale generál Simpson bude náčelníkem generálního štábu a Raglan „bude považovat za svou povinnost řídit se jeho radami". Sir John Burgoyne bude odvolán a sir Harry Jones bude jmenován generálním intendantem s neurčitou diktátorskou mocí. Zároveň však bude na Krym poslána civilní osoba, sir John McNeill (autor známé brožury „Postup Ruska na Východě"[67]), aby vyšetřil zpronevěry, neschopnost a porušování povinností ze strany intendantury. Ve Smyrně a Skutari budou zřízeny nové nemocnice; lékařská služba na Krymu i v samé Anglii bude reformována; mezi Krymem a Anglií budou každých 10 dní jezdit dopravní lodi pro přepravu nemocných a raněných. Zároveň však požádá ministr války ministra zdravotnictví o tři civilisty a pošle je na Krym, aby tam s příchodem jarního počasí učinili nezbytná zdravotnická opatření k odvrácení moru a prozkoumali činnost personálu a vedení zdravotnické služby. Jak je vidět, o kompetenční spory je postaráno. Aby byl lord Raglan odškodněn za to, že jeho „vrchní velení je obklopeno ústavními institucemi", dostává plnou moc jednat v Cařihradě o vytvoření sboru 300 tureckých metařů a hrobníků, kteří budou muset, jakmile nastane obleva, odklidit mrtvé vojáky, hnijící koně a ostatní nepořádek do moře. Na válčišti bude zřízena vlastní pozemní doprava. A tak, zatímco se budou konat přípravy k dalšímu vedení války, bude na druhé straně lord John Russell připravovat ve Vídni mír, pokud to bude možné.

Disraeli: Když posloucháme chvalozpěvy urozeného lorda na „administrativní schopnosti a politickou prozíravost" jeho kolegů, nechce se nám věřit, že mluví o týchž „nesrovnatelných břídilech", které sněmovna před 19 dny odsoudila! Připusťme, že slíbená zlepšení budou uskutečněna a budou mít slibované výsledky; ale což to není největší satira na vládu, která se jediná proti nim stavěla, která prohlásila, že rozhodnutím sněmovny, aby byly vyšetřeny nepořádky v dosavadní správě, jí byla vyslovena nedůvěra? Dokonce i lord John Russell prohlásil, že si záhadný zá-

nik armády nedovede vysvětlit a že vyšetření jeho tajemných příčin je nevyhnutelné. Má si snad sněmovna dělat sama ze sebe blázny a usnesení, které přijala teprve před deseti dny, zase odvolat? Tím by na léta úplně ztratila svůj vliv ve veřejnosti. Jakým to argumentem chtějí urozený lord a jeho staronoví kolegové přimět Dolní sněmovnu, aby se představila v roli hlupáka? Slibem, který by nikdy nedali, nebýt hrozby vyšetřovacího výboru. On sám trvá na parlamentním vyšetření. Palmerston se ujímá svého nového úřadu s hrozbou proti samostatným akcím parlamentu. Ještě nikdy se žádná vláda nesetkala s takovou podporou a ochotou ze strany opozice jako vláda lorda Aberdeena, jako „poslední" vláda, může-li ji ovšem tak nazvat! Ti dva Dromiové jej prý dokonale popletli; chce vlastně říci — „poslední vláda a její nynější věrní — její dvojníci ve vládní lavici".

Roebuck prohlásil, že příští čtvrtek navrhne kandidáty do výboru, který sněmovna už schválila. Vláda zůstala táž, byly pouze promíchány karty, ale dostaly se opět do starých rukou. Jen přímý zásah Dolní sněmovny může zlomit okovy rutiny a odstranit překážky, které vládě nedovolují provést nezbytné reformy dokonce ani v tom případě, kdy je provést chce.

T. Duncombe: Urozený lord nám sdělil, že on a vláda chtějí být naším výborem! Pěkně děkujeme! Sněmovna si přeje vyšetřit právě činnost urozeného lorda a jeho kolegů! Lord slíbil reformy, ale kdo je má uskutečnit? Tíž lidé, jejichž správní činnost si tyto reformy vynutila. Ve správě se nic nezměnilo. Zachovává se status quo ante Roebuck*. Lord John Russell zbaběle utekl ze svého úřadu. Lord Palmerston sám je „uvadlý květ" třinácti kabinetů, které se už odebraly do lůna Abrahámova, kabinetem lorda Liverpoola počínaje a nynějším konče. Musí mít proto nesporně „bohaté zkušenosti a velký administrativní talent". Jeho lord Panmure se nevyrovná dokonce ani vévodovi z Newcastlu. Jmenování výboru není ještě odsouzení. Jde o vyšetření. Odsouzení bude patrně vzápětí následovat. Pokud jde o jednání ve Vídni, pak i zde je vláda v rozporu s lidem. Lid si přeje revizi vídeňských smluv

* — stav, jaký byl před Roebuckem (tj. Roebuckovým návrhem). *(Pozn. red.)*

z roku 1815 ve prospěch Poláků, Maďarů a Italů. Válku proti Rusku ale chápe lid doslovně jako zničení ruské převahy.

Vidíme tedy, že Palmerstonova vláda začíná tím, čím Aberdeenova vláda končila — bojem proti Roebuckovu návrhu. Do příštího čtvrtka se nasadí všechny páky, aby se stloukla vládní většina proti vyšetřovacímu výboru.

Napsal K. Marx 17. února 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 88 z 22. února 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

KOALICE TORYŮ S RADIKÁLY

Londýn 19. února. O koalici toryů s radikály, na niž jsme upozornili v našem posledním příspěvku,* mluví dnes všechen londýnský denní tisk jako o fait accompli**. Vládní list „Morning Chronicle"[68] k tomu poznamenává:

„Ještě nebylo takové *revoluce*, jejíž příchod by nebyly urychlily podrážděnost, uražená ješitnost, falešná ctižádost nebo čiré bláznovství těch, kteří, aniž si to uvědomovali, byli předurčeni stát se její obětí; a pestrá kombinace derbyovců a liberálů, kteří se spojili s panem Roebuckem, jde ve šlépějích těch členů francouzského Národního shromáždění, kteří, když v roce 1848 zahájili banketovou kampaň ve prospěch reformy, chtěli odstranit jen vládu a skončili tím, že svrhli trůn."

Roebuck je prý odhodlán sehrát roli Robespierra *nebo* (nanejvýš pozoruhodné „nebo"!) Ledru-Rollina. Zamýšlí prý vytvořit „Výbor veřejného blaha". Nerozpakoval se doporučit do vyšetřovacího výboru, jehož vytvoření navrhl, tyto osoby: Roebucka, Drummonda, Layarda, sira Josepha Paxtona (stavitel paláce světové průmyslové výstavy), lorda Stanleyho (syn Derbyho), Ellice, Whitesida, Disraeliho, Butta, Lowa (člen tajné rady „Times") a Milese.

„Bylo by zbytečné," pokračuje „Morning Chronicle", „zamlčovat, že stojíme před zjevnou hrozbou revolučního křížového tažení proti aristokracii naší země. Demagogové se pokoušejí svrhnout vládu lorda Palmerstona tím, že

* Viz tento svazek, str. 102–103. *(Pozn. red.)*
** — hotové věci. *(Pozn. red.)*

proti ní obratně využívají sdružených, ale ne spojených bojových sil Disraeliho a Roebucka. Demokracie se pokouší vyvolat revoluci tím, že bude metodicky svrhávat jeden kabinet za druhým."

A konečně jeden vládní list hrozí rozpuštěním parlamentu, „odvoláním se k lidu", jako to udělal Bonaparte několik měsíců před státním převratem.

„Economist"[69], který vydává tajemník ministerstva financí *Wilson*, prohlašuje „zastupitelské zřízení" za neslučitelné s vedením války. Bývalý kloboučník Wilson proto navrhuje, aby poslanci, kteří zastávají státní funkce, nemuseli být znovu voleni a aby ministři — členové kabinetu — dostali ex oficio* místo a hlas v Dolní sněmovně. Vláda se tak stane nezávislou na voličích a Dolní sněmovně, ale Dolní sněmovna bude závislá na vládě. V souvislosti s tím „Daily News" varují:

„Anglický lid musí být na stráži a připravit se na obranu svých zastupitelských institucí. Dá se očekávat, že bude učiněn pokus oslabit závislost vlády na Dolní sněmovně. To by vedlo ke konfliktu mezi vládou a sněmovnou. Výsledkem by byla *revoluce*."

A skutečně je na příští středu do Marylebonu, který je považován za jednu z nejradikálnějších londýnských čtvrtí, svoláno shromáždění, které se má vyslovit proti „pokusům vlády zmařit parlamentní vyšetřování".

Zatímco „Morning Chronicle" předpovídá takto revoluci a „Daily News" pokus o kontrarevoluci, dělají také „Times" narážky na únorovou revoluci, ne však v souvislosti s bankety ve prospěch reformy, nýbrž s vraždou Praslinovou. Před několika dny se totiž u irského kancléřského soudu projednávala dědická záležitost, v níž markýz Clanricarde — anglický pair, velvyslanec u petrohradského dvora za Melbournovy vlády a generální poštmistr za Russellovy vlády — figuruje jako hlavní osoba ryze balzakovského románu s vraždou, cizoložstvím, nezákonným přivlastněním dědictví a podvodem.

„V pochmurném podzimu roku 1847," poznamenávají „Times", „když byl duch Francie zachvácen temnou předtuchou blížící se revoluce, vypukl

* — z titulu funkce. *(Pozn. red.)*

v nejvyšších kruzích pařížské společnosti velký skandál, který ještě víc rozrušil beztak už rozjitřenou veřejnost a značně urychlil nadcházející katastrofu. Kdo si dnes pozorně všímá nanejvýš rozbouřené hladiny veřejného mínění, musí s podobným pocitem rozrušení sledovat velký skandál, který byl odhalen u irského kancléřského soudu."

Zločin v kruzích vládnoucí kasty, odhalený zároveň s její nadutou nemohoucností a bezmocností, záhuba výkvětu anglické armády, rozklad starých stran, Dolní sněmovna bez většiny, vládní koalice na základě dávno přežilých tradic, výdaje na evropskou válku zároveň se strašlivou obchodní a průmyslovou krizí — to je už dost příznaků nadcházejícího politického a sociálního převratu ve Velké Británii. Zvlášť významné je, že současně se ztroskotáním politických iluzí ztroskotávají i iluze o svobodném obchodu. Jestliže jedny zajišťovaly vládní monopol aristokracii, pak druhé zajišťovaly zákonodárný monopol buržoazii.

Napsal K. Marx 19. února 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 92 z 24. února 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

VÁLKA HROZÍCÍ EVROPĚ[70]

Ještě několik týdnů, a nebude-li ve Vídni rychle uzavřen mír, což, jak se zdá, nyní nikdo v Evropě neočekává, budeme svědky toho, že na tomto kontinentě vypukne válka, vedle níž krymské tažení bude hrát zcela bezvýznamnou úlohu, která mu ve válce mezi třemi největšími národy světa nutně přísluší. Dosud navzájem nezávislé operace na Černém a Baltském moři budou potom spojeny bitevní linií táhnoucí se přes celý kontinent, který odděluje tato dvě ohromná vnitrozemská jezera; armády, jejichž velikost odpovídá téměř nekonečným prostorám sarmatské roviny*, budou bojovat o její ovládnutí. Teprve pak bude možno říci, že válka se stala skutečně válkou evropskou.

Ke krymskému tažení je zapotřebí dodat jen krátkou poznámku. Jeho charakter a vyhlídky jsme popisovali tak často a tak podrobně, že nyní stačí uvést jen několik nových skutečností potvrzujících naše zprávy. Před týdnem jsme psali**, že se toto tažení zvrhlo v dostihy posil a že Rusové pravděpodobně tento závod vyhrají. Nyní se dá sotva pochybovat o tom, že až počasí dovolí zahájit nepřetržité operace podle předem stanoveného plánu, budou mít Rusové na poloostrově 120 000 — 150 000 mužů, proti nimž budou moci spojenci s nadlidským úsilím postavit možná 90 000 mužů. I když předpokládáme, že Francie i Anglie

* — starý název východní Evropy. *(Pozn. čes. red.)*
** Viz tento svazek, str. 81. *(Pozn. red.)*

mají dostatek vojska, které mohou poslat na Krym, zůstává otázka, kde pro ně vezmou dopravní prostředky, dokud z každých čtyř parníků poslaných na Černé moře tam tři pod nejrůznějšími záminkami zůstávají? Anglie už úplně dezorganizovala své transatlantické poštovní linky a potřebuje teď ze všeho nejvíc zaoceánské parníky, ale nemá je kde vzít. Spojence by mohlo zachránit jen to, kdyby v pravý čas přišel na Krym rakouský sbor v počtu asi 30 000 mužů, který by se nalodil v ústí Dunaje. Bez takové posily nemohou spojencům nijak podstatně pomoci ani piemontský a neapolský sbor, ani nepatrné anglo-francouzské posily nebo armáda Ömera paši.

Nyní se podívejme, jakou část svých sil už Anglie a Francie na Krymu nasadily. Budeme mluvit jen o pěchotě, neboť poměr, v jakém se k takovým expedicím přiděluje jezdectvo a dělostřelectvo, je tak nestálý, že se o jejich počtu nedají dělat přesné závěry. Mimoto je nasazení všech bojových sil té které země vždy určováno nasazením pěchoty. O Turecku nemluvíme, neboť armáda Ömera paši, kterou nasadilo v tomto boji, je poslední a jediná turecká armáda. To, co Turecku zůstalo v Asii, není žádná armáda; je to jen jakási sebranka.

Anglie má celkem 99 pluků čili 106 praporů pěchoty. Z nich nejméně 35 praporů koná službu v koloniích. Ze zbytku je dalších 40 praporů zahrnuto v prvních pěti divizích, které byly poslány na Krym, a od té doby tam bylo posláno nejméně osm praporů jako posily. Zbývá přibližně 23 praporů, z nichž se dá vyšetřit sotva jediný. Svými posledními vojenskými opatřeními Anglie také otevřeně přiznává, že mírový stav její armády je úplně vyčerpán. Uchyluje se proto k různým úskokům, aby napravila to, co bylo zanedbáno. Milicionářům, kterých je asi 50 000, je dovoleno, aby se dobrovolně hlásili do služby v zahraničí. Mají obsadit Gibraltar, Maltu a Korfu a uvolnit tak z kolonií asi dvanáct praporů, které pak mají být poslány na Krym. Bylo rozhodnuto vytvořit cizineckou legii; na neštěstí však cizinci zřejmě nechtějí dobrovolně vstupovat do armády, kde vládne devítiocasá kočka. Nakonec byl 13. února vydán rozkaz, aby byly u 93 pluků vytvořeny druhé prapory — 43 praporů po 1000 mužích a 50 praporů po 1200 mu-

žích. To by znamenalo přírůstek 103 000 mužů a kromě toho asi 17 000 mužů pro jezdectvo a dělostřelectvo. Zatím ale nebyl z těchto 120 000 mužů naverbován ani jeden; jak mají být potom vycvičeni a kdo jim bude velet? Obdivuhodné organizaci a celkovému řízení britské armády se podařilo tak či onak rozdělit mezi Krym a kolonie téměř všechnu pěchotu, s výjimkou náhradních rot a několika náhradních praporů — a to nejen vojáky, nýbrž i velitelské kádry. V britských armádních seznamech je nadbytek penzionovaných generálů, plukovníků a majorů, kterých je možno použít pro tyto nové síly. Ale pokud je nám známo, penzionovaní kapitáni nejsou, nebo je jich jen velmi málo, a poručíky, praporčíky a poddůstojníky, kteří by prošli nutnou přípravou, nelze nikde nalézt. Surového materiálu je mnoho, ale aby nepřipravení důstojníci cvičili právě odvedené nováčky, to prostě nejde; páteří každé armády jsou přece, jak známo, staří, zkušení a spolehliví poddůstojníci. Navíc, podle takové autority, jako je sir W. Napier, je třeba plných tří let, aby bylo možno vycvičit luzu staré Anglie v to, co John Bull nazývá „nejlepšími vojáky na světě" a „výkvětem Anglie". A je-li tomu tak, když jsou po ruce velitelské kádry, jak dlouho bude trvat, než se bez nižších důstojníků nebo poddůstojníků nadělají hrdinové ze 120 000 vojáků, které je nutno teprve najít? Dá se říci, že všechny vojenské síly Anglie jsou tak zaměstnány touto válkou, že v příštích 12 měsících může britská vláda postavit proti nepříteli nanejvýš „hrstku hrdinů" o 40 000 až 50 000 mužích. Tento počet by bylo možno překročit jen na velmi krátké období, ale tím by se podstatně narušila celá příprava budoucích posil.

Francie, která má větší armádu a mnohem dokonalejší organizaci, nenasadila zdaleka tak velkou část svých sil. Má 100 pluků řadové pěchoty, 3 pluky zuávů a 2 pluky cizinecké legie — každý z těchto pluků má po 3 praporech; kromě toho má 20 praporů střelců a 6 afrických praporů — tj. celkem 341 prapor. Z nich se 100 praporů, čili po jednom na každý řadový pluk, považuje za náhradní prapory, kam se zařazují a kde se cvičí nováčci; do bojové služby se posílají jen první dva prapory, kdežto náhradní prapor připravuje posily, které mají udržet jejich plný početní

stav. Od celkového počtu praporů je tedy třeba hned odečíst 100. Použije-li se těchto náhradních praporů potom jako základu třetího polního praporu, jak tomu bylo nejednou za Napoleona, může se toho dosáhnout tím, že do nich bude zařazen značný počet nováčků, ale pak bude zapotřebí nějaké doby, než se jich bude moci použít v boji. V současné době tudíž síly francouzské armády, které jsou k dispozici, nepřevyšují 241 prapor. Z nich nejméně 25 musí být v Alžírsku. Čtyři prapory jsou v Římě. Devět pěších divizí, čili nejméně 80 praporů, bylo posláno na Krym, do Cařihradu a do Atén. Celkem je nasazeno zhruba 110 praporů, čili téměř polovina mírového stavu francouzské pěchoty, která je k dispozici, tj. bez náhradních praporů. Opatření provedená ve francouzské armádě, včasné vytvoření náhradních praporů, povolání vojáků propuštěných v posledním roce služby na dovolenou, schopnost povolat plný počet nováčků z každoročních odvodů a ještě provést mimořádný nábor, a konečně vlohy Francouzů k vojenské službě, to všechno vládě umožňuje, aby během roku počet své pěchoty zdvojnásobila. Uvážíme-li, že Francie od poloviny roku 1853 v tichosti, ale ustavičně zbrojila, že vytvořila 10 nebo 12 praporů císařské gardy, a uvážíme-li početní stav francouzských jednotek, které se loni na podzim shromáždily ve svých táborech, můžeme předpokládat, že francouzské pěší síly v zemi jsou nyní právě tak velké, jako byly, než oněch 9 divizí opustilo Francii, a přihlédneme-li k možnosti vytvořit z náhradních praporů třetí polní prapory, aniž se nějak zvlášť naruší jejich funkce náhradních částí, můžeme počty francouzské pěchoty považovat dokonce za vyšší. Odhadneme-li však pěší síly, které bude mít Francie na vlastním území koncem března, na 350 000 mužů, spíš je přeceníme, než podceníme. Podle francouzské organizace by tento počet pěchoty spolu s jezdectvem, dělostřelectvem atd. představoval armádu asi 500 000 mužů. Z nich bude muset nejméně 200 000 zůstat v zemi jako kádry pro náhradní prapory, k udržování pořádku v zemi a pro službu ve vojenských dílnách či nemocnicích. Francie by tak k 1. dubnu mohla vytáhnout do pole s 300 000 muži; tj. přibližně s 200 prapory pěchoty. Ale těchto 200 praporů by se ani organizací, ani kázní

a bojovou houževnatostí nemohlo měřit s oddíly, které už byly na Krym poslány. Bylo by tu mnoho mladých nováčků a mnoho praporů sestavených jen pro tento účel. Všechny sbory, kde jsou si důstojníci a vojáci navzájem cizí a jejichž organizace podle předepsaného plánu se narychlo ukončuje těsně předtím, než se dají na pochod, se zdaleka nevyrovnají starým útvarům, v nichž dlouhá společná služba, společně prožitá nebezpečí a dlouholetý každodenní styk vytvořily onen esprit de corps*, jehož mocný vliv velmi rychle ovládne i nejmladší nováčky. Je tedy nutno připustit, že osmdesát praporů poslaných na Krym představuje mnohem významnější část francouzské armády, než se může zdát podle pouhých čísel. Jestliže Anglie poslala do války nejlepší část své armády téměř do posledního muže, poslala také Francie na Východ téměř polovinu svých nejlepších vojáků.

Údaje o ruských ozbrojených silách zde není třeba opakovat, neboť o jejich počtech a rozdělení jsme psali teprve nedávno**. Stačí říci, že z ruské armády v poli, čili z armády určené pro akce na západních hranicích říše, zasáhly v dosavadním průběhu války do bojů pouze 3., 4., 5. a 6. sbor. Gardové a granátnické sbory, jakož i 1. sbor jsou zcela nedotčeny; z 2. sboru, jak se zdá, byla na Krym poslána zhruba jedna divize. Vedle těchto vojsk je utvořeno nebo se ještě utváří osm záložních sborů, které se rovnají, ne-li počtem mužů, tedy aspoň počtem praporů, osmi sborům armády v poli. Rusko tedy staví proti Západu ozbrojené síly přibližně o 750 praporech, z nichž se však 250 praporů možná teprve tvoří a budou vždy početně slabé a dalších 200 utrpělo velké ztráty ve dvou taženích. Jestliže se až dosud postupovalo podle původního organizačního plánu, musí zálohu, pokud jde o páté a šesté prapory každého pluku, v podstatě tvořit staří vojáci; sedmé a osmé prapory však musely být sestaveny z nováčků a jsou velmi nezkušené, neboť Rusové, přestože jsou chápaví, se velmi pomalu učí vojenské službě. Mimoto mají všechny zálohy málo důstojníků. Rusko má tedy nyní ve válce přibližně polovinu své pravidelně organizované armády v poli. Ale druhá polovina, která

* — hrdost na příslušnost k jednotce. *(Pozn. red.)*
** Viz tento svazek, str. 41—44. *(Pozn. red.)*

se ještě nezúčastnila bojových akcí — garda, granátníci, 1. a 2. sbor — je skutečný výkvět armády, carovo oblíbené vojsko, o jehož bojeschopnost car zvlášť pečuje. A pak, čeho Rusko dosáhlo tím, že nasadilo polovinu své armády v poli?* Téměř úplně zničilo útočné i obranné síly Turecka; donutilo Anglii obětovat armádu 50 000 mužů a nejméně na rok ji vyřadilo z boje; mimoto donutilo Francii poslat do války stejnou část vojska, jakou nasadilo samo. A zatímco Francie už postavila své nejlepší africké pluky proti nepříteli, elita ruské armády ještě ani jednou nevystřelila.

Rusko je tedy zatím ve výhodě, i když se jeho vojsko v Evropě nemůže pochlubit ani jediným úspěchem; naopak, při všech důležitých akcích bylo donuceno ustoupit a muselo upustit od každého vlastního podniku. Ale jakmile vstoupí do války Rakousko, situace se od základu změní. Rakousko má v bojové pohotovosti armádu o 500 000 mužů; kromě toho má 100 000 mužů v náhradních útvarech a dalších 120 000 v zálohách; stačí docela malé mimořádné odvody a rakouská armáda může dosáhnout počtu až 850 000 mužů. My však budeme vycházet z čísla 600 000, včetně náhradních útvarů; nebudeme tedy počítat se zálohami, které dosud nebyly povolány. Z těchto 600 000 mužů je 100 000 v náhradních útvarech a asi 70 000 v Itálii a v jiných částech země neohrožovaných Ruskem. Zbývajících 430 000 mužů je uskupeno do několika armád, rozmístěných na čáře z Čech přes Halič k dolnímu Dunaji, a tak může být na kterémkoli místě soustředěno ve velmi krátké době 150 000 mužů. Tato ohromná armáda ihned vytvoří převahu proti Rusku, jakmile Rakousko proti němu vystoupí; vždyť od doby, kdy Rusko přesunulo celou bývalou dunajskou armádu na Krym, Rakušané jsou všude silnější než Rusové a mohou přisunout své zálohy na hranice právě tak rychle jako Rusové, přestože ti nyní mají před nimi náskok. Zbývá jen poznamenat, že Rakousko má daleko menší zálohy než Rusko a že jakmile povolá oněch 120 000 záložníků, bude další

* Při překladu tohoto článku pro „Neue Oder-Zeitung" změnil Marx tuto větu takto: „Výsledky, jichž Rusko už dosáhlo, se dají vysvětlit jen vlivem, který na vedení války západními státy měla diplomacie." *(Pozn. red.)*

růst armády jen velmi pomalý, neboť bude záviset na nových odvodech. Proto čím déle Rakušané odkládají vyhlášení války, tím větší výhody Rusům poskytují. Říká se, že do Rakouska má přijít francouzská pomocná armáda, aby to napravila. Ale cesta z Dijonu nebo Lyonu do Krakova je dost dlouhá, a nebude-li celá akce dobře organizována, může francouzská armáda přijít příliš pozdě, jestliže reorganizovaná rakouská armáda nebude díky svým kvalitám stačit na Rusy sama, i když jsou početně poněkud silnější.

Rakousko je tedy za dané situace rozhodujícím činitelem. Od doby, kdy zaujalo vojenské postavení na svých východních hranicích, udržuje si převahu nad Rusy. Jestliže je včasný přísun ruských záloh na nějaký čas o tuto převahu připraví, může se spolehnout na své zkušené generály — ti jediní, až na několik Maďarů, prokázali v posledních letech vojenský talent — a na své dobře organizované vojsko, které už většinou má bojové zkušenosti. Několik obratných manévrů a nepatrný ústup přinutí protivníka k takovému rozptýlení sil, že to Rakousku zajistí dobré vyhlídky na úspěch. Vojensky řečeno, jakmile Rakousko uvede do pohybu své armády, bude Rusko nuceno úplně přejít do obrany.

Je třeba se ještě zmínit o jedné okolnosti. Jestliže Francie zvětší svou armádu uvnitř země na 500 000 mužů a Rakousko zvýší celkový počet svých ozbrojených sil na 800 000, je každá z obou zemí schopna povolat během roku do zbraně ještě nejméně 250 000 mužů. A naopak, jestliže car vůbec dá dohromady sedmé a osmé prapory svých pěších pluků a zvýší tak své celkové bojové síly řekněme na 900 000 mužů, učiní tím pro obranu téměř všechno, co je v jeho silách. Jeho poslední odvody prý všude narazily na značné potíže; bylo nutno snížit předepsanou výšku branců a učinit i jiná opatření, aby bylo možné odvést požadovaný počet mužů. Carův dekret, jímž se povolává do zbraně všechno mužské obyvatelstvo jižního Ruska, zdaleka nevede k faktickému vzrůstu armády a je zjevným přiznáním nemožnosti provádět další pravidelné odvody. Takové opatření, a to ještě jen v sedmnácti provinciích, bylo učiněno za francouzského vpádu roku 1812, kdy nepřítel skutečně pronikl do země. Moskva tehdy dodala 80 000

dobrovolníků, tj. desetinu obyvatel provincie; Smolensk poslal 25 000 mužů atd. Ale za války je nikde nebylo vidět a tyto statisíce dobrovolníků nemohly zabránit tomu, aby Rusové nedorazili k Visle ve stejně žalostném stavu a naprostém rozkladu jako sami Francouzi. Tyto nové masové odvody kromě toho znamenají, že se Mikuláš rozhodl bojovat až do konce.

Ale jestliže účast Rakouska ve válce donutí Rusko z vojenského hlediska k defenzívě, z politického hlediska to může dopadnout docela jinak. Car má mocný politický prostředek k ofenzívě — nejednou jsme na něj upozorňovali — a to povstání rakouských a tureckých Slovanů a vyhlášení nezávislosti Uher.

Našim čtenářům je známo, jak se tohoto prostředku rakouští státníci bojí. Není pochyby, že bude-li to nutné, car k tomuto prostředku sáhne; k čemu to povede, to se teprve uvidí.

Nemluvili jsme o Prusku. Nakonec se nejspíš spojí se Západem proti Rusku, i když snad teprve po bouřlivých sporech, které nikdo nemůže předvídat. Ať už je tomu jakkoli, dokud nevzplane nějaké národní hnutí, bude pruské vojsko sotva hrát nějakou zvlášť významnou úlohu, a proto zatím nemusíme brát Prusko téměř v úvahu.

Napsal B. Engels kolem 20. února 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4332 z 8. března 1855
a v „Neue Oder-Zeitung“,
čís. 91 a 93 z 23. a 24. února 1855

Podle textu
v „New-York Daily Tribune“,
srovnaného s textem
v „Neue Oder-Zeitung“
Přeloženo z angličtiny

K. MARX A B. ENGELS

Z PARLAMENTU A Z VÁLKY

Londýn 20. února. Ačkoli Dolní sněmovna zasedala včera od 4 hodin odpoledne až do 2 hodin v noci a odhlasovala asi 7,5 miliónu liber šterlinků na pozemní armádu, nebylo na jednání nic tak zajímavého, aby to stálo za zprávu. Zmíníme se jen o tom, že Palmerston vyvedl své liberální protivníky z míry, a to jak strojenou obhroublostí svých replik, tak vyzývavě sebevědomou drzostí, s níž tyto obhroublosti pronášel. Zatímco sám deklamoval o bitvě u Balaklavy způsobem, který známe z Astleyova cirkusu, osopil se zároveň na Layarda pro jeho „sprostou deklamaci o aristokracii". V intendantuře, v dopravní správě a v lékařské službě prý nesedí aristokracie. Zapomněl ovšem, že tam sedí její lokajové. Layard správně zdůrazňuje, že komise vynalezené Palmerstonem jsou dobré jen k tomu, aby v expediční armádě vyvolávaly kompetenční spory. Jakže! zvolal Palmerston — už opět představoval Richarda II. a parlament byl v roli chátry Wata Tylera — vy chcete vytvořit parlamentní výbor, který je dobrý jen k tomu, aby sestavoval Blue Books[71], a pohoršujete se nad mými komisemi, „které mají pracovat"! Palmerston jednal s parlamentem tak nadutě, že tentokrát pokládal dokonce za zbytečné vymýšlet si své vlastní vtipy. Vypůjčil si je z vládních raníků, které měli poslanci před sebou na stolech. Nechyběla tu ani „Morning Chronicle" s „výborem obecného blaha", ani „Morning Post" se svým špatným vtipem, aby poslanci chtiví vyšetřování byli dopraveni na Krym a tam ponecháni. Něco takového si bylo možno dovolit jen vůči tomuto parlamentu.

Zatímco Palmerston takto v parlamentě přeaberdeenovává starého Aberdeena, dává — ale ne ve svých orgánech, nýbrž v lehkověrném orgánu spojených majitelů pivnic* — rozšiřovat pověst, že prý nemůže svobodně jednat, že je spoután dvorem atd.

Protože brzy začne ve Vídni zasedat mírová konference**, je na čase promluvit o válce a odhadnout bojové síly, jimiž disponují velmoci, které až dosud ve větší nebo menší míře zasáhly do boje. Nejde přitom jen o početní síly vojsk, nýbrž o tu jejich část, které může být použito k ofenzívním operacím. Podrobně se budeme zabývat jen pěchotou, neboť početní stav ostatních druhů vojsk jí musí být úměrný.

Anglie má celkem 99 pluků čili 106 praporů pěchoty, z nichž nejméně 35 praporů koná službu v koloniích. Ze zbytku odčerpalo prvních 5 divizí, které byly odeslány na Krym, dalších 40 praporů a od té doby tam odplulo ještě nejméně 8 praporů jako posily. Zbývá tedy přibližně 23 praporů, z nichž se dá vyšetřit sotva jediný pro službu v zahraničí. Milicionářům, kterých je přes 50 000, je povoleno sloužit za hranicemi Anglie. Obsadí Gibraltar, Maltu a Korfu a uvolní tak asi 12 praporů, které pak mohou být poslány na Krym. Z cizinecké legie, jak prohlásil včera Palmerston v Dolní sněmovně, není zatím nic. Nakonec byl 13. února vydán rozkaz, aby byly u 93 pluků vytvořeny druhé prapory, 43 po 1000 mužích a 50 po 1200 mužích. To by znamenalo přírůstek 103 000 mužů vedle 17 000 mužů pro jezdectvo a dělostřelectvo. Z těchto 120 000 mužů nebyl naverbován ještě ani jediný. Potom musí být teprve vycvičeni a musí dostat své důstojníky.

Nynější skvělá organizace dosáhla toho, že na Krymu a v koloniích je dnes téměř všechna pěchota s výjimkou náhradních rot a několika náhradních praporů — a to nejen mužstvo, nýbrž, což se zdá neuvěřitelné, i velitelské kádry. V britských armádních seznamech je nadbytek penzionovaných generálů, plukovníků a majorů, kterých je možno použít pro tyto nové síly. Ale penzionovaní kapitáni nejsou téměř žádní a poručíci a poddůstojníci vůbec nejsou. Poddůstojníci jsou však, jak známo, páteří každé

* — tj. v „Morning Advertiser". *(Pozn. red.)*
** — v originále: Kongress. *(Pozn. čes. red.)*

armády. Podle největší autority v tomto oboru, generála sira Williama Napiera, historika pyrenejské války[72], je třeba plných tří let, aby se z „tag-rag" a „bob-tail" (lumpenproletariátu) staré Anglie vycepoval „výkvět Anglie", „nejlepší vojáci na světě". A to jen v případě, když jsou po ruce velitelské kádry a je třeba je pouze doplnit. Jak dlouho bude tedy trvat, než se z těchto 120 000 mužů nadělají hrdinové? V příštích 12 měsících může anglická vláda postavit proti nepříteli nanejvýš „hrstku hrdinů" o 50 000 mužích. Tento počet by bylo možno na krátká období překročit, ale tím by se podstatně narušila celá příprava budoucích posil.

Protože co nevidět odjíždí pošta, musíme zde svůj výklad přerušit.

Napsali K. Marx a B. Engels 20. února 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 91 z 23. února 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

K NOVÉ VLÁDNÍ KRIZI

Londýn 24. února. Dolní sněmovna byla včera nabita, neboť bylo ohlášeno, že ministři podají vysvětlení, proč se rozpadla *první* Palmerstonova vláda. V zasedací síni, zaplněné do posledního místečka, očekávali poslanci netrpělivě příchod urozeného vikomta, který se konečně hodinu po zahájení zasedání objevil, uvítán z jedněch lavic posměšky a z druhých cheers*. Odstoupivší ministři — Graham, Gladstone, Herbert — zaujali svá místa v lavicích takzvaných radikálů (manchesterské školy), kde je, jak se zdá, uvítal pan Bright. V lavici před nimi trůnil Cardwell, který rovněž rezignoval. Lord Palmerston navrhl, aby se hned přistoupilo k jednání o Roebuckově výboru. Sir James Graham zahájil poté svou ministerskou zpověď, ale ještě ani náležitě nerozvinul své řečnické umění, a už ho Palmerston doprovázel neklamným znamením zdravého spánku.

Grahamova polemika proti vyšetřovacímu výboru se omezila v podstatě na to, že tu jde o zásah Dolní sněmovny do prerogativů koruny. Víme, že už půldruhého století mají angličtí ministři ve zvyku dovolávat se proti koruně privilegií sněmovny a proti sněmovně prerogativů koruny. Ve skutečnosti Graham strašil, že šetření výboru ohrozí anglo-francouzské spojenectví. To byla ovšem zřetelná narážka, že se francouzský spojenec ukáže jako hlavní původce všech nezdarů! Pokud jde o jeho vystoupení

* — ovacemi. *(Pozn. red.)*

z vlády, považovala prý vláda od samého počátku Roebuckův návrh jen za skryté vyslovení nedůvěry. Proto byli obětováni Aberdeen a Newcastle a starý kabinet rozpuštěn. Nový kabinet je kromě Canninga a Panmura složen ze starých známých. Proč by tedy měl být Roebuckův návrh najednou vykládán jinak? Ne on, nýbrž lord Palmerston změnil od pátku do úterka své názory. Dezertérem není on, nýbrž jeho urozený přítel. Kromě toho — a to bylo naivní přiznání — uvedl Graham ještě jeden důvod, pro který vystoupil z obnoveného kabinetu: přesvědčil prý se,

„že nynější vláda nemá o nic větší důvěru sněmovny než ta, která před několika týdny odstoupila".

Graham ve svém projevu také řekl:

„Když se sestavovala nová vláda, zeptal jsem se urozeného lorda" (Palmerstona), „zda dojde k nějakým změnám v zahraniční politice hraběte Aberdeena, a také, zda se má něco změnit na stanovených mírových podmínkách. Lord Palmerston mě rozhodně ujistil, že v tomto směru zůstane všechno při starém."

(Citujeme tato slova tak, jak byla *pronesena* v Dolní sněmovně, a ne v uhlazenější formě, jak byla *otištěna* v novinách.)

Bright se ihned chopil tohoto Grahamova prohlášení a konstatoval, že nechce, aby Palmerstonova vláda byla svržena, že osobně nechová k urozenému lordovi žádnou nenávist a je naopak přesvědčen, že Palmerston a Russell mají to, čeho se nedostávalo nespravedlivě pronásledovanému Aberdeenovi, totiž dostatečnou popularitu, aby mohli uzavřít mír na základě čtyř bodů.

Sidney Herbert: Roebuckův návrh se rozpadá na dvě zcela odlišné části. Za prvé navrhuje vyšetřit stav armády u Sevastopolu; za druhé navrhuje vyšetřit, jaké bylo řízení těch vládních resortů, které se měly o zabezpečení armády přímo starat. Sněmovna má právo učinit to druhé, ale ne to první. Snad z tohoto důvodu se Herbert 26. ledna stavěl právě tak vášnivě proti „druhému", jako se teď, 23. února, staví proti „prvnímu"? Když on (Herbert) přijímal svou funkci v nynější vládě, prohlásil lord Palmerston, v souladu se svým projevem z minulého pátku, výbor za neústavní a vyslovil názor, že Aberdeenovým a Newcastlovým odchodem je tato otázka vyřízena. Palmerston dokonce nepochyboval o tom,

že sněmovna nyní bez dalšího jednání Roebuckův návrh zamítne. Výbor, pokud jeho cílem není obvinit vládu, nýbrž vyšetřit stav armády, se ukáže jako hrozné mámení. Tím, že nemá odvahu jednat podle svého přesvědčení, které už několikrát vyslovil, oslabuje lord Palmerston vládu. Jakou prý má cenu silná osobnost, provádí-li slabou politiku?

Gladstone nedodal k vysvětlení svých kolegů ve skutečnosti nic kromě argumentů toho druhu, které svého času přiměly zemřelého Peela, aby po Gladstonově odchodu z jeho vlády — šlo tehdy o kolej v Maynoothu[73] — prohlásil: domníval prý se, že chápe důvody, pro něž jeho přítel odchází z vlády, dokud si jeho přítel nezamanul, že je vyloží parlamentu v dvouhodinové řeči.

Palmerston považoval za zbytečné zabývat se vysvětleními svých kolegů. Lituje, že odcházejí, ale obejde se i bez nich. Podle něho není cílem výboru obviňovat, nýbrž vyšetřit stav armády. Zpočátku se stavěl proti ustavení výboru, ale přesvědčil se, že sněmovna své rozhodnutí nezruší. Země nemůže zůstat bez vlády, a proto on zůstane v čele vlády, s výborem nebo bez něho. Na Brightovu otázku prohlásil, že mírová jednání jsou míněna vážně a že Russellovy instrukce byly vypracovány na základě čtyř bodů. O situaci své vlády neřekl sněmovně nic.

Palmerston už nesporně dobyl přes náhlý rozpad své první vlády řady vítězství, ne-li v očích veřejného mínění, tedy ve vládě a v parlamentě. Russellovou misí do Vídně se zbavil nepohodlného a vrtošivého soupeře. Jeho kompromis s Roebuckem proměnil parlamentní vyšetřovací výbor ve vládní komisi, která bude až čtvrtá za třemi komisemi, které vytvořil sám. Postavil, jak říká Sidney Herbert, na místo reality „hrozné mámení". Odchod peelovců mu umožnil vytvořit vládu ze samých nul, mezi nimiž bude sám jedinou veličinou. Není však pochyb, že vytvoření takovéto skutečně palmerstonovské vlády narazí na téměř nepřekonatelné obtíže.

Napsal K. Marx 24. února 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 97 z 27. února 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

HUME

Londýn 24. února. V Humovi ztratila Dolní sněmovna svého veterána. Jeho dlouhý parlamentní život je přesným barometrem buržoazně radikální strany, která dosáhla svého zenitu roku 1831. V prvním období reformované sněmovny[74] je jakýmsi parlamentním Warwickem čili „tvůrcem poslanců". O osm let později vystupuje spolu s Danielem O'Connellem a Feargusem O'Connorem jako jeden z autorů Lidové charty[75], která je ještě dnes politickým programem chartistů a v podstatě obsahuje jen požadavek *všeobecného volebního práva* a podmínky, za nichž by mohlo být v Anglii uskutečněno.

Když došlo brzy nato k roztržce mezi dělníky a buržoazními agitátory, stál Hume na straně druhých. Za Russellovy vlády sestavil „malou chartu"[76], která se stala programem takzvaných „parlamentních a finančních reformátorů"[77]. Místo šesti bodů Lidové charty obsahuje tři body a místo „všeobecného" volebního práva žádá volební právo jen víceméně „rozšířené". Konečně roku 1852 vyhlásil Hume nový program, v němž se zříká i své „malé charty" a trvá už jen na *jednom* bodu — na volbě kuličkami (tajném hlasování). Jinak byl Hume klasickým představitelem takzvané „nezávislé" opozice, kterou Cobbett trefně a přesně charakterizoval jako „pojistný ventil" starého systému. Ke konci svého života se jeho zvyk předkládat parlamentu návrhy a potom je v poslední chvíli na pokyn ministrů zase odvolávat stal skutečnou manií. Jeho koketování s „hospodařením státními prostředky"

se stalo příslovečným. Všichni ministři mu dovolovali napadat a zkracovat drobné položky, aby tím snadněji prosadili ve sněmovně položky velké.

Napsal K. Marx 24. února 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 98 z 28. února 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

*PALMERSTON A ANGLICKÁ OLIGARCHIE

Londýn 27. února. Na pokřik proti aristokracii odpověděl Palmerston ironicky tím, že sestavil vládu z deseti lordů a čtyř baronetů, přičemž osm z těchto deseti lordů sedí ve sněmovně pairů. V odpověď na nespokojenost, kterou vyvolal kompromis mezi různými frakcemi oligarchie, uzavírá kompromis mezi různými rody uvnitř whigovské frakce. V jeho vládě dostal svůj podíl klán Greyů, vévodský rod Sutherlandů a konečně rod Clarendonů. Ministr vnitra sir George Grey je bratranec hraběte Greye, jehož švagrem je první lord admirality sir Charles Wood. Hrabě Granville a vévoda z Argyllu zastupují rod Sutherlandů. Sir G. C. Lewis, kancléř pokladu, je švagr hraběte Clarendona, ministra zahraničních věcí. Pouze Indie se dostala osobě bez titulu, i když sešvagřené s whigovskými rody, Vernonu Smithovi. „Království za koně!" zvolal Richard III.*; „Koně pro království!" volá Palmerston napodobuje Caligulu[78], a dělá z Vernona Smitha Velikého Mughala Indie[79].

„Lord Palmerston," stěžuje si „Morning Advertiser", „nám dal nejen nejaristokratičtější vládu, jaká kdy byla v našich dějinách, ale navíc ji sestavil z nejhoršího aristokratického materiálu, jaký jen mohl najít." Ale, utěšuje se

* Shakespeare, „Král Richard III.", 5. jednání, 4. scéna. *(Pozn. red.)*

bodrý „Advertiser", „ale Palmerston stále ještě nemůže jednat svobodně, stále ještě je v poutech a řetězech..."

Jak jsme již řekli*, lord Palmerston vytvořil vládu ze samých nul, mezi nimiž je on sám jedinou veličinou. Lorda Johna Russella, který jej v roce 1851 nediplomaticky vyhodil z whigovského kabinetu, poslal diplomaticky na cesty[80]. Peelovců použil k tomu, aby se ujal Aberdeenova dědictví. Jakmile měl místo ministerského předsedy v kapse, zřekl se aberdeenovců a Russellovi, jak se vyjádřil Disraeli, ukradl nejen whigovskou garderobu, nýbrž i samy whigy. Přes velkou podobnost, ba téměř totožnost, mezi nynější vládou a whigovskou vládou Russellovou z let 1846—1852 by nic nebylo nesprávnějšího, než kdybychom je zaměňovali. Tentokrát nejde vůbec o kabinet, nýbrž o lorda Palmerstona na místě kabinetu. I když je kabinet z velké části obsazen stejnými osobami, jsou místa mezi ně tak rozdělena, jsou jeho stoupenci v Dolní sněmovně tak rozdílní a objevuje se znova na scéně za tak zcela změněných okolností, že byla-li to dříve slabá whigovská vláda, je to teď silná diktatura jediného muže, za předpokladu ovšem, že Palmerston není nepravý Pitt a Bonaparte nepravý Napoleon, a že lord John Russell zůstane na cestách. I když je anglickému měšťákovi neočekávaný obrat věcí nepříjemný, zatím ho ještě baví, jak obratně a bez skrupulí Palmerston napálil a přelstil přátele i nepřátele. Palmerston, říká obchodník z City, znovu ukázal, že je „clever". Ale „clever" je nepřeložitelný, mnohoznačný přívlastek s různým smyslem. Zachycuje všechny vlastnosti člověka, který se dovede ukazovat v nejlepším světle a který se vyzná stejně dobře v tom, jak vytěžit výhody pro sebe, jako v tom, jak poškodit druhého. Při vší své morálce a důstojnosti obdivuje se anglický měšťák především takovému muži, který je „clever", kterého morálka neuvádí do rozpaků, který se nedá zmást ohledy, pro kterého jsou zásady jen osidla, jež lze nastražit svému bližnímu. Je-li tenhle Palmerston tak „clever", což nevyzraje na Rusy stejně dobře, jako vyzrál na Russella? Tak uvažuje politik z vyšších kruhů anglické buržoazie.

* Viz tento svazek, str. 123. *(Pozn. red.)*

Pokud jde o torye, ti se domnívají, že se vrátily staré dobré časy, že zlé kouzlo koalice je zlomeno a tradiční střídání vlády whigů a toryů obnoveno. Skutečná změna, neomezená jen na pasívní rozklad, by mohla opravdu nastat teprve za toryovské vlády. Jen tehdy, když jsou u vesla toryové, začíná mocný tlak zvenčí — pressure from without — a uskutečňují se nevyhnutelné převraty. Tak k emancipaci katolíků[81] dochází za vlády Wellingtonovy; ke zrušení obilních zákonů za vlády Peelovy; totéž lze říci ne-li o samém návrhu zákona o parlamentní reformě, tedy přinejmenším o hnutí za reformu, které mělo větší význam než jeho výsledek.

Když Angličané povolali ze zámoří Holanďana*, aby jej prohlásili za krále, udělali to proto, aby spolu s novou dynastií zahájili novou éru — éru spojení pozemkové aristokracie s finanční. Od té doby až do dnešního dne je privilegium krve a privilegium zlata v konstituční rovnováze. Například část míst v armádě je rozdělována převážně podle privilegia krve, tj. na základě rodinných styků, strýčkování a nadržování, ale také princip zlata si přichází na své, neboť všechna důstojnická místa se prodávají a kupují za zvonivý kov. Tak je vypočítáno, že důstojníci, kteří nyní slouží v plucích, zaplatili za svá místa kapitál 6 miliónů liber šterlinků. Chudší důstojník, aby neztratil nároky, kterých nabyl ve službě, a aby nebyl vytlačen mladým boháčem, zajišťuje si svůj postup tím, že si na to vypůjčuje peníze, a tak se z něho stává dlužník zavalený hypotékami.

Stejně jako v armádě i v církvi vládne vedle rodinného principu princip placení hotovými. Dostávají-li část církevních hodností mladší synkové z aristokratických rodin, pak druhá část připadá těm, kdo nejvíc zaplatí. Obchod s „dušemi" anglického lidu — pokud patří ke státní církvi — je stejně běžný jako obchod s černochy ve Virgínii. Také v tomto obchodu jsou nejen prodávající a kupující, ale i dohazovači. Královský soud [Court of Queen's Bench] projednával včera žalobu jednoho z takových „klerikálních" dohazovačů, jakéhosi Simpsona, který vymáhal ná-

* — tj. Viléma Oraňského. *(Pozn. red.)*

hradu od jistého Lamba; ten se smluvně zavázal, že mu obstará ustanovení na faru ve West Hackney pro faráře Josiaha Rodwella, přičemž si Simpson vymínil od kupujícího i od prodávajícího 5 % provize a některé drobné poplatky. Lamb svůj závazek nesplnil. Věc se sběhla takto: Lamb je syn sedmdesátiletého faráře, který má dvě obročí v Sussexu: jejich prodejní cena je stanovena na 16 000 liber šterlinků. Cena je pochopitelně přímo úměrná výnosnosti obročí a nepřímo úměrná stáří jeho majitele. Mladý Lamb je patronem far, které patří starému Lambovi a zároveň bratrem ještě mladšího Lamba, majitele obročí a faráře ve West Hackney. Protože tento farář ve West Hackney je ještě velmi mladičký, je cena příštího ustanovení na jeho sinekuru poměrně nízká. Ačkoli vynáší 550 liber šterlinků ročně, nepočítaje v to farářův byt, prodává majitel fary příští ustanovení za pouhých 1000 liber šterlinků. Jeho bratr mu slibuje, že po otcově smrti dostane farnosti v Sussexu, ale takto uvolněné místo ve West Hackney slibuje prodat prostřednictvím Simpsonovým Josiahu Rodwellovi za 3000 liber šterlinků, přičemž shrábne čistý zisk 2000 liber šterlinků, jeho bratr dostane lepší obročí a dohazovač vydělá při pětiprocentní provizi za zprostředkování 300 liber šterlinků. Proč z této smlouvy sešlo, zůstalo nevyjasněno. Soud přiznal dohazovači Simpsonovi „za vykonanou práci" odškodné 50 liber šterlinků.

Napsal K. Marx 27. února 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 105 z 3. března 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

BRITSKÁ ÚSTAVA

Londýn 2. března. Zatímco britská ústava selhala v každém svém jednotlivém bodě všude, kde ji válka vystavila zkoušce, rozpadla se v zemi koaliční vláda, nejústavnější ze všech vlád, jakou kdy anglické dějiny poznaly. 40 000 britských vojáků zemřelo na březích Černého moře jako oběť britské ústavy! Důstojníci, generální štáb, intendantura, zdravotnická služba, dopravní služba, admiralita, hlavní štáb, zbrojní správa, armáda i námořnictvo — to všechno se zhroutilo a zdiskreditovalo v očích celého světa. Pro všechny však bylo zadostučiněním vědomí, že plnili jen svou povinnost vůči britské ústavě. „Times" byly blíž pravdě, než samy tušily, když o tomto všeobecném krachu napsaly: „Před soudem stojí sama britská ústava!" Ústava stanula před soudem a byla shledána vinnou.

Ale co je to britská ústava? Je její podstatou zastupitelské zřízení a omezení výkonné moci? Těmito znaky se nijak neliší ani od ústavy Spojených států severoamerických, ani od stanov nesčetných akciových společností, které znají „svou věc". Britská ústava je vlastně jen promlčený, přežilý a zastaralý kompromis mezi buržoazií, která *neoficiálně*, ale fakticky *vládne* ve všech rozhodujících sférách buržoazní společnosti, a mezi pozemkovou aristokracií, která *vládne oficiálně*. Původně, po „slavné" revoluci z roku 1688, se na tomto kompromisu podílela jen jedna část buržoazie — *finanční aristokracie*. Návrh zákona o reformě z roku 1831 uvolnil cestu další části, „millokracii", jak říkají Angličané

velmožům *průmyslové* buržoazie. Dějiny zákonodárství od roku 1831 jsou dějinami ústupků průmyslové buržoazii, od nového chudinského zákona[82] až po zrušení obilních zákonů a od zrušení obilních zákonů až po zavedení dědické daně z pozemkového majetku.

Jestliže buržoazie — vlastně jen její nejvyšší vrstva — byla takto vcelku uznána i *politicky* za *vládnoucí třídu*, stalo se tak jen s podmínkou, že všechna skutečná vláda ve všech jednotlivostech, dokonce i výkonná funkce zákonodárné moci, tj. skutečné zákonodárství v obou sněmovnách parlamentu, zůstane v rukou pozemkové aristokracie. Okolo roku 1830 dala buržoazie přednost obnovení kompromisu s pozemkovou aristokracií před kompromisem s masami anglického lidu. A tu aristokracie, která se sice podřídila určitým zásadám stanoveným buržoazií, ale neomezeně rozhoduje ve vládě, v parlamentě, ve státní správě, v armádě a námořnictvu — tato jedna a poměrně nejdůležitější část britského národa je právě nyní nucena podepsat svůj vlastní rozsudek smrti a před celým světem přiznat, že není schopna dál Anglii vládnout. Všimněme si jen pokusů o vzkříšení její mrtvoly! Tvoří se jedna vláda za druhou, a po několika týdnech se sama rozpouští. Krize je trvalá, vláda jen dočasná. Všechna politická činnost je podvázána a každý přiznává, že mu jde už jen o to, jak politický stroj aspoň dostatečně namazat, aby se úplně nezastavil. Sama Dolní sněmovna se už nepoznává ve vládách vytvořených podle jejího vlastního obrazu.

Za této všeobecné bezmocnosti se musí nejen vést válka, nýbrž i bojovat s protivníkem, který je nebezpečnější než sám car Mikuláš. Tímto protivníkem je *obchodní* a *průmyslová krize*, která je od září minulého roku den ze dne prudší a všeobecnější. Její železná ruka rázem umlčela pošetilé apoštoly svobodného obchodu, kteří už po léta hlásali, že po zrušení obilních zákonů se přesycené trhy a sociální krize navždy staly jen stínem minulosti. Ale teď jsou trhy přesyceny, a nikdo tak hlasitě nekřičí, že továrníci nebyli dost prozíraví a neomezili výrobu, jako právě ti ekonomové, kteří ještě před pěti měsíci s dogmatickou neomylností učili, že se nikdy nemůže vyrábět příliš mnoho.

V chronické formě se nemoc projevila už za prestonské stáv-

ky[83]. Brzy nato vyvolalo přesycení amerického trhu krizi ve Spojených státech. Indie a Čína, i když byly zaplaveny zbožím, plnily stejně jako Kalifornie a Austrálie i nadále funkci odvodních kanálů pro nadvýrobu. Protože angličtí továrníci už nemohli prodat své zboží na domácím trhu, aniž snížili ceny, sáhli k nebezpečnému prostředku — posílali sami své zboží na konsignaci do zahraničí, zejména do Indie, Číny, Austrálie a Kalifornie. Tento nouzový prostředek jim umožnil udržet obchod ještě nějakou chvíli s menšími potížemi, než kdyby byli zboží vrhli najednou na trh. Jakmile se však zboží dostalo na místo určení, ihned tam ovlivnilo ceny a koncem září byl účinek citelný i v Anglii.

Chronická krize se potom změnila v akutní. První závody, které se zhroutily, byly kartounky — mezi nimi velmi staré firmy v Manchesteru a okolí. Potom přišli na řadu rejdaři a obchodníci s Austrálií a Kalifornií, potom firmy obchodující s Čínou, a konečně i ty, které obchodovaly s Indií. Na všechny došlo; většina utrpěla velké ztráty, mnozí museli obchod přerušit a žádné z těchto obchodních odvětví není ještě mimo nebezpečí. To naopak stále vzrůstá. Postiženi byli rovněž majitelé továren na zpracování hedvábí; jejich výroba klesla nyní téměř na nulu a v centrech tohoto průmyslu panuje největší bída. Nyní přicházejí na řadu majitelé přádelen a tkalcoven bavlny. Někteří z nich už podlehli a větší část ještě čeká stejný osud. Už jsme se zmínili o tom*, že v přádelnách jemné příze se pracuje jen zkrácený týden a v přádelnách hrubé příze sáhnou továrníci brzy k témuž prostředku. Část těchto továren pracuje nyní už jen několik dní v týdnu. Jak dlouho to budou moci vydržet?

Ještě několik měsíců a krize v továrních oblastech se vyrovná krizi z roku 1842, nebude-li ještě větší. Jakmile však její účinky plně pocítí dělnická třída, znovu začne politické hnutí, které v této třídě v posledních šesti letech víceméně dřímalo a zanechalo jen kádry pro novou agitaci. Konflikt mezi průmyslovým proletariátem a buržoazií začne znovu ve chvíli, kdy dosáhne svého vrcholu konflikt mezi buržoazií a aristokracií. Potom

* Viz tento svazek, str. 101. *(Pozn. red.)*

spadne maska, která až dosud zakrývala před ostatním světem skutečné rysy politické fyziognomie Velké Británie. Ale jen ten, kdo neví, jak bohaté lidské a materiální zdroje má tato země, bude pochybovat o tom, že z nadcházející velké krize vyjde vítězně a s novými silami.

Napsal K. Marx 2. března 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung", čís. 109 z 6. března 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

LAYARD

Londýn 8. března. V řeči, kterou pronesl předevčírem ke svým voličům v Aylesbury, uvedl velký asyriolog Layard zajímavé podrobnosti, které charakterizují na jedné straně způsoby a metody, jimiž oligarchie rozděluje nejdůležitější státní úřady, a na druhé straně krajně dvojsmyslné stanovisko takzvaných liberálních a nezávislých členů parlamentu vůči této oligarchii.

Lord Granville, říká Layard, jej jmenoval náměstkem ministra zahraničních věcí; sloužil tu tři měsíce, když padla Russellova vláda a byla vytvořena vláda Derbyho. Derby mu navrhl, aby na tomto místě zůstal do té doby, dokud se nevrátí z Indie lord Stanley (Derbyho syn) určený za jeho nástupce. Potom prý ho (Layarda) chce pověřit diplomatickým posláním v zahraničí.

„Všichni moji političtí přátelé," říká Layard, „byli toho názoru, že mám návrh přijmout, kromě lorda Russella, který vyslovil opačné mínění; zařídil jsem se podle Russellovy rady."

Layard tedy Derbyho nabídku odmítl. Výborně! Lord Russell se znovu stává ministrem a Layard není zapomenut. Russell jej zve k vládní hostině, při níž má zaujmout místo místopředsedy Kontrolního úřadu, tj. náměstka v ministerstvu pro Indii. Layard s tím souhlasí. Náhle si však Russell vzpomene, že starší whigovský gentleman sir Thomas Redington, který byl kdysi pověřen irskými, nikdy však asijskými záležitostmi, „ještě není zaopatřen" (doslova). Dá Layardovi na srozuměnou, že nemá stát umístění starého pána v cestě. Layard znovu ustupuje. Russell, povzbuzen

učencovou obětavostí a skromností, jej teď přesvědčuje, aby šel vůbec z cesty a přijal místo konzula v Egyptě. Tentokrát se Layard rozzlobí, návrh odmítne a obrátí na sebe v parlamentě pozornost svými významnými řečmi proti politice vlády na Východě.

Jakmile Palmerston sestaví svou vládu, snaží se Layarda uspokojit místem sekretáře zbrojní správy. Layard to odmítá, protože dělostřelectvu atd. vůbec nerozumí. Jak je naivní! Jako by odstoupivší sekretář — pan Monsell, jeden z makléřů irské brigády — dovedl někdy rozeznat obyčejnou mušketu od jehlovky! Palmerston mu pak nabízí místo náměstka v ministerstvu války. Layard přijímá, ale příštího rána přijde Palmerston na to, že Frederick Peel — ta byrokratická nicka — je v této chvíli naprosto nezbytný v ministerstvu války, o jehož funkcích nemá, jak známo, ani potuchy. Jako náhradu nabízí Layardovi konečně Russellovým jménem místo náměstka v ministerstvu pro kolonie. Layard považuje za příliš obtížné, aby se okamžitě obeznámil s 50 koloniemi, jimiž se dosud nikdy nezabýval. Odmítá, a tím tento poučný příběh končí.

Vládní listy z toho vyvozují jen toto mravní naučení: Layard je prý ještě velmi nezkušený v tom, jak to na světě chodí, a sám je vinen, že promarnil svou asyrskou slávu.

Napsal K. Marx 2. března 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung", čís. 107 z 5. března 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

KRIZE V ANGLII

Nejzajímavější novinkou, kterou přivezl z Evropy parník „Atlantic“,[84] je jistě zpráva o úmrtí cara a vliv této události na současné komplikace. Ale jakkoli jsou zprávy o této události nebo o jiných evropských záležitostech důležité, přemýšlivého pozorovatele sotva mohou zajímat víc než stále větší příznaky a vývoj vážné vnitropolitické krize, v níž se v současné době proti své vůli ocitl anglický národ. Poslední pokus udržet zastaralý kompromis zvaný britská ústava — kompromis mezi třídou, která vládne oficiálně, a třídou, která vládne neoficiálně — zřejmě ztroskotal. V Anglii se nejen zhroutila koaliční vláda, nejústavnější ze všech vlád, ale ztroskotala i celá ústava všude tam, kde ji válka vystavila zkoušce. Čtyřicet tisíc britských vojáků našlo smrt na březích Černého moře jako oběť britské ústavy! Důstojníci, generální štáb, intendantura, zdravotnická služba, dopravní služba, admiralita, hlavní štáb, zbrojní správa, armáda i námořnictvo — to všechno se zhroutilo a zdiskreditovalo v očích celého světa. Pro všechny však bylo zadostiučiněním vědomí, že plnili jen svou povinnost vůči britské ústavě. Londýnské „Times“ byly blíž pravdě, než samy tušily, když o tomto všeobecném krachu napsaly, že před soudem stojí sama britská ústava!

Ústava stanula před soudem a byla shledána vinnou. Britská ústava je vlastně jen zastaralý kompromis, jímž byla všeobecná vládní moc předána určitým vrstvám buržoazie, ovšem s podmínkou, že všechna skutečná vláda, výkonná moc ve všech svých

jednotlivostech, dokonce i výkonná funkce zákonodárné moci, tj. skutečné zákonodárství v obou sněmovnách parlamentu, zůstane v rukou pozemkové aristokracie. Tato aristokracie, i když se podřídila všeobecným zásadám, které stanovila buržoazie, neomezeně rozhoduje ve vládě, v parlamentě, ve státní správě, v armádě a námořnictvu — tato velmi významná součást britské ústavy musela nyní podepsat svůj vlastní rozsudek smrti. Byla nucena přiznat, že není schopna dál Anglii vládnout. Tvoří se jedna vláda za druhou, jen aby se po několika týdnech opět sama rozpustila. Krize je trvalá, vláda jen dočasná. Všechna politická činnost je podvázána; nikdo ani nepředstírá, že zamýšlí udělat víc, než politický stroj dostatečně namazat, aby se nezastavil. Sama Dolní sněmovna — chlouba všech anglických konstitucionalistů — se dostala do mrtvého bodu. Sama sebe už nepoznává, neboť je rozdělena na nesčetné frakce, které zkoušejí všechny matematické kombinace a variace, jaké jen jsou při daném počtu jednotek možné. Nemůže se už vyznat v různých vládách, které vytváří podle svého vlastního obrazu jen proto, aby je opět rozpustila. Bankrot je úplný.

Za této národní bezmocnosti, která jako epidemie na Krymu postupně zasáhla všechny údy politického organismu, se musí nejen vést válka, nýbrž i bojovat s protivníkem, který je mnohem nebezpečnější než Rusko, s protivníkem, na něhož nestačí minulé, přítomné ani budoucí vlády všech těch Gladstonů, Cardwellů, Russellů a Palmerstonů dohromady. Tímto protivníkem je obchodní a průmyslová krize, která od září minulého roku propukla tak ostře, všeobecně a s takovou prudkostí, že její existenci nikdo nemůže popírat. Její neúprosná, železná ruka rázem umlčela ty pošetilé apoštoly svobodného obchodu, kteří už po léta hlásali, že po zrušení obilních zákonů je přesycení trhu nemožné. A přesycení je už zde, se všemi svými důsledky a ve své nejakutnější formě, a nikdo tak ostře neobviňuje továrníky, že nebyli prozíraví a neomezili výrobu, jako právě ti ekonomové, kteří jim ještě před několika měsíci říkali, že se nikdy nemůže vyrábět příliš mnoho. Již dlouho upozorňujeme na existenci této chronické choroby. Nedávné potíže v Americe a krize, která způsobila pokles americ-

kého obchodu, tuto nemoc zhoršily. I když Indie a Čína byly zaplaveny zbožím, využívalo se jich dále jako odbytiště, a stejně tak Kalifornie a Austrálie. Když angličtí továrníci už nemohli své zboží prodat na domácím trhu nebo je tu nechtěli prodávat, aby nemuseli snižovat ceny, sáhli k absurdnímu prostředku — posílali zboží na konsignaci do zahraničí, zejména do Indie, Číny, Austrálie a Kalifornie. Tento nouzový prostředek jim umožnil udržet obchod ještě nějakou chvíli s menšími potížemi, než kdyby byli zboží vrhli najednou na domácí trh. Jakmile se však zboží dostalo na místo určení, ihned tam vznikly potíže a koncem září minulého roku začal být účinek citelný i v Anglii.

Chronická krize se potom změnila v akutní. První, kdo ji pocítil, byly kartounky; mnohé z nich, mezi nimi velmi staré firmy v Manchesteru a okolí, udělaly úpadek. Potom přišli na řadu rejdaři a obchodníci s Austrálií a Kalifornií, potom firmy obchodující s Čínou a konečně i ty, které obchodovaly s Indií. Na všechny došlo; většina utrpěla velké ztráty, mnozí museli obchod přerušit a žádný z nich není ještě mimo nebezpečí, to naopak stále vzrůstá. Postiženi byli rovněž majitelé továren na zpracování hedvábí. Jejich výroba klesla téměř na nulu a v jejích centrech zavládla a dosud vládne největší bída. Pak přišli na řadu majitelé přádelen a tkalcoven bavlny. Podle posledních zpráv někteří z nich už podlehli a mnoho dalších čeká stejný osud. Také se dovídáme, že přádelny jemné příze začaly pracovat jen čtyři dny v týdnu a v přádelnách hrubé příze budou muset učinit v brzké době totéž. Ale kolik jich to bude moci vydržet delší dobu?

Ještě několik měsíců a krize dosáhne takového rozmachu, jaký Anglie nepoznala od roku 1846 a možná dokonce od roku 1842. Až její účinky plně pocítí dělnická třída, znovu začne politické hnutí, které v posledních šesti letech dřímalo. Angličtí dělníci potom opět povstanou k boji a začnou ohrožovat buržoazii právě tehdy, až bude definitivně vytlačovat aristokracii od moci. Potom bude stržena maska, která až dosud zakrývala skutečné rysy politické fyziognomie Velké Británie. Pak se střetnou tváří v tvář dvě skutečně soupeřící strany této země — střední třída a dělnická třída, buržoazie a proletariát — a Anglie bude konečně

nucena podílet se na všeobecném sociálním vývoji evropské společnosti. Když Anglie uzavřela spojenectví s Francií, vzdala se definitivně své izolovanosti, kterou umožňovala její ostrovní poloha, ale která byla už dávno narušována světovým obchodem a rozšiřujícími se možnostmi styků. Těžko proto může nyní Anglie zůstat nedotčena velkým vnitřním hnutím, které probíhá v ostatních evropských státech.

Pozoruhodné je také to, že poslední dny britské ústavy poskytují hojné důkazy prohnilosti společenského řádu, podobně jako poslední dny monarchie Ludvíka Filipa. Již jsme se zmiňovali o parlamentních a vládních skandálech, o skandálu Stonorově, Sadleirově, Lawleyho,* ale korunou všeho je odhalení aféry Handcockové a de Burghovy — aféry, v níž anglický pair lord Clanricarde vystupuje ne-li jako přímý, tedy jako nepřímý účastník nejodpornějších zločinů. A nemůžeme se divit, jestliže to postačí k analogii a jestliže lid po přečtení hanebných podrobností aféry bezděčně zvolá: „Vévoda Praslin! Vévoda Praslin!" Anglie se dožívá svého roku 1847; kdo ví, kdy přijde a jaký bude její rok 1848?

Napsal K. Marx 2. března 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4346 z 24. března 1855

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* Viz tento svazek, str. 56—57. *(Pozn. red.)*

K. MARX

OBCHOD HODNOSTMI. – ZPRÁVY Z AUSTRÁLIE

Londýn 3. března. Jak známo, byl předevčírem na zasedání Dolní sněmovny zamítnut návrh lorda Goderiche, aby poddůstojníci mohli být povyšováni až do hodnosti kapitána. Palmerston uvedl proti tomuto návrhu staré dilema: Dílčí reforma je nemožná, protože jeden článek starého systému podmiňuje druhý. Jednotlivá praktická reforma je tedy nemožná, protože není možná teoreticky. Reforma celého systému je nemožná, protože by to nebyla reforma, nýbrž revoluce. Teoretická reforma je tedy nemožná, protože není možná prakticky. Nynější Dolní sněmovna — sněmovna, která se řídí zásadou „principiis obsta"* — se přirozeně dala ráda přesvědčit, správněji řečeno, nebylo třeba ji přesvědčovat, neboť vynesla rozsudek před zahájením procesu.

Palmerston přitom poznamenal, že systém prodeje důstojnických hodností je velmi starého data, a v tom měl pravdu. Již dříve jsme upozornili, že vznikl v době „slavné" revoluce z roku 1688, současně se zavedením státních dluhů, bankovek a nastolením holandské dynastie. Již v zákonu o vzpourách z roku 1694[85] se poukazuje na nutnost zabránit

* – „braň zlu v zárodku". *(Pozn. red.)*

„velkému zlořádu, jakým je prodávání a kupování důstojnických hodností v královské armádě", a nařizuje se, aby „každý důstojník s patentem" (jen poddůstojníci *neměli* patenty) „přísahal, že si svůj patent nekoupil".

Toto omezení se však nikdy neuskutečnilo; naopak, v roce 1702 sir N. Wright, lord strážce tajné pečeti [Lord Keeper] učinil opačné rozhodnutí. Dne 1. května 1711 byl tento systém výslovně uznán v jednom nařízení královny Anny, kde se říkalo,

„že žádný důstojnický patent nemá být prodán bez královského svolení a žádný důstojník nesmí prodat svůj patent, dokud neodsloužil 20 let nebo se nestal neschopným služby" atd.

Od tohoto oficiálního uznání obchodu vojenskými patenty byl už jen krůček k oficiálnímu řízení tržních cen patentů. Poprvé byly tyto tržní ceny stanoveny v letech 1719—1720. Ceny důstojnických patentů byly znovu upraveny v letech 1766, 1772, 1773, 1783 a konečně v roce 1821, kdy byly stanoveny nynější ceny. Již v roce 1766 uveřejnil ministr války Barrington dopis, v němž se říkalo:

„Obchod s důstojnickými patenty často způsobuje, že lidé, kteří vstoupili do armády s největší láskou k službě, kteří se při každé příležitosti vyznamenávali, zůstávají po celý život v nejnižší hodnosti, protože jsou chudí. Tito zasloužilí důstojníci zakoušejí často kruté ponížení, že jsou podřízeni mladým hochům z bohatých rodin, kteří vstoupili do služby mnohem později a kterým jejich jmění umožňuje, aby se bavili mimo pluk, zatímco druzí, kteří jsou stále v kasárnách, si zvykli vykonávat povinnosti těchto pánů i své vlastní."

Je pravda, že anglické obecné právo považuje za nezákonné dávat za nějaký veřejný úřad dar nebo „odměnu za zprostředkování", právě tak jako řády státní církve stíhají klatbou svatokupectví[86]. Ale historický vývoj je právě v tom, že ani zákon neurčuje praxi, ani praxe neodstraňuje zákon, který je s ní v rozporu.

Poslední zprávy z Austrálie dokreslují obraz všeobecné stísněnosti, neklidu a nejistoty. Musíme rozlišovat mezi vzpourou v Ballaratu (nedaleko Melbourne) a všeobecným revolučním hnutím v provincii Victoria. První je v této chvíli už asi potlačena; druhé může být potlačeno jen tak, že se vyhoví všem požadavkům. První je pouze symptom, náhodný výbuch druhého. Pokud jde

o vzpouru v Ballaratu, jsou fakta stručně takováto: Jakýsi Bentley, majitel hotelu „Heuréka" u nalezišť zlata v Ballaratu, měl různé konflikty se zlatokopy. Když v jeho hotelu došlo k vraždě, nenávist k němu ještě vzrostla. Při vyšetřování vedeném ohledávačem mrtvol byl Bentley propuštěn jako nevinný. Ale 10 z 12 přísežných svědků, kteří byli přítomni při ohledání mrtvoly zavražděného, uveřejnilo protest proti stranickosti coronera (ohledávače mrtvol), který se snažil ututlat výpovědi svědků nepříznivé pro zatčeného. Na všeobecnou žádost obyvatelstva bylo provedeno druhé vyšetřování. Přestože jej svědecké výpovědi stavěly do velmi podezřelého světla, byl Bentley znovu propuštěn. Mezitím se zjistilo, že jeden ze soudců vložil do jeho hotelu peníze. Četné dřívější i pozdější stížnosti svědčí o pochybném charakteru vládních úředníků ballaratského obvodu. V den, kdy byl Bentley podruhé propuštěn, uspořádali zlatokopové hrozivou demonstraci, zapálili jeho hotel a pak se rozešli. Na rozkaz sira Charlese Hothama, generálního guvernéra provincie Victoria, byli tři původci demonstrace zatčeni. 27. listopadu žádala deputace zlatokopů, aby zatčení byli propuštěni na svobodu. Hotham tuto žádost odmítl. Zlatokopové nato uspořádali obrovský mítink. Guvernér vyslal z Melbourne policii a vojsko. Došlo ke srážce, v níž bylo několik lidí zabito. Podle posledních zpráv — kolem 1. prosince — pozvedli zlatokopové prapor nezávislosti.

Již toto vylíčení, převzaté v podstatě z jednoho vládního listu, nemluví nijak ve prospěch anglických soudců a vládních úředníků. Svědčí o všeobecné nedůvěře vůči nim. Revoluční hnutí v provincii Victoria se točí v podstatě kolem dvou hlavních sporných otázek. Zlatokopové žádají, aby byly zrušeny patenty na těžbu zlata, tj. aby byla zrušena daň uvalená přímo na práci; za druhé žádají, aby byl zrušen majetkový census pro členy poslanecké sněmovny, aby tak sami získali kontrolu nad daněmi a zákonodárstvím. Vidíme, že to jsou v podstatě podobné motivy jako ty, které vedly k vyhlášení nezávislosti Spojených států, jen s tím rozdílem, že odpor proti monopolistům, spojeným s koloniální byrokracií, vychází v Austrálii od dělníků. V „Melbourne Argus" čteme na jedné straně o velkých shromážděních pro reformy a na

druhé straně o velkých vojenských přípravách vlády. Mezi jiným se tam říká:

„Na jednom shromáždění bylo za účasti 4000 osob přijato usnesení, že poplatky z patentů jsou velkým břemenem a nespravedlivým zdaněním svobodné práce, a proto se účastníci shromáždění zavazují, že je okamžitě zruší tím, že všechny patenty spálí. Kdyby byl někdo zatčen proto, že nemá patent, bude jej lid spojenými silami hájit a bránit."

30. listopadu se v Ballaratu objevili komisaři Reed a Johnson v doprovodu jezdectva a policie, a s tasenými šavlemi a nasazenými bodáky žádali zlatokopy, aby předložili patenty. Zlatokopové, většinou také ozbrojení, uspořádali tábor lidu a rozhodli se, že se budou do posledního dechu bránit proti vybírání nenáviděné daně. Odmítli předložit své patenty; prohlásili, že je spálili. Byl jim přečten zákon o vzbouřeních[87], a skutečné vzbouření začalo.

K charakteristice společného řádění monopolistů hospodařících v místních zákonodárných sborech a spojené s nimi koloniální byrokracie postačí uvést, že v roce 1854 činily vládní výdaje v provincii Victoria 3 564 258 liber št., přičemž schodek činil 1 085 896 liber št., tedy víc než třetinu všech příjmů. A vzhledem k nynější krizi a všeobecnému bankrotu žádá sir Charles Hotham na rok 1855 částku 4 801 292 liber št.! Victoria má sotva 300 000 obyvatel a z uvedené částky je 1 860 830 liber št., tedy 6 liber št. na hlavu, určeno na veřejné práce, tj. na stavbu silnic, doků, nábřeží, kasáren, vládních budov, celnic, botanických zahrad, státních stájí atd. Podle tohoto měřítka — 6 liber št. na hlavu — by muselo obyvatelstvo Velké Británie platit ročně jen na veřejné práce 168 000 000 liber št., tj. třikrát větší daně, než jaké platí nyní. Je pochopitelné, že se pracující obyvatelstvo bouří proti takovému přemrštěnému zdanění. Lze si také snadno představit, jak asi byrokraté a monopolisté společně vydělávají na tak rozsáhlých veřejných pracích podnikaných na cizí účet.

Napsal K. Marx 3. března 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 111 ze 7. března 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

ANGLICKÝ TISK O ZEMŘELÉM CAROVI

I

Londýn 3. března. Všechny dnešní deníky a týdeníky přinášejí pochopitelně úvodníky o smrti ruského cara — ale bez výjimky bezduché a frázovité. „Times" se alespoň snaží nafouknout svůj styl patosem o 100 koňských silách na úroveň Tímúra-Tamerlána. Zmíníme se jen o dvou místech — obě jsou poklonou lordu Palmerstonovi. Jmenování Palmerstona, „nejhoršího carova nepřítele", ministerským předsedou prý ještě víc vystupňovalo Mikulášovu předrážděnost, která uspíšila jeho smrt. V letech 1830 až 1840 (první desetiletí Palmerstonovy zahraniční politiky) se prý car vzdal své politiky výbojů a světovlády. Jedno tvrzení lepší než druhé.

„Morning Advertiser" se zase vyznamenává objevem, že prý Michal je nejstarší carův syn a je proto zákonným následníkem trůnu. „Morning Post", Palmerstonův soukromý moniteur, odhaluje ve svém nekrologu anglické veřejnosti, že

„vídeňská konference je nyní sice na nějaký čas odložena, ale bude prý brzy zahájena s novými výhledy do budoucna", a že „dnes odpoledne se lord Clarendon setká s císařem Napoleonem v Boulogni, kde si obě vlády vymění názory na tuto nenadálou a důležitou událost".

„Daily News" nevěří v mírové důsledky „nenadálé události", neboť západní mocnosti nemohou ukončit válku *před* pádem Sevastopolu a Rusko *po* něm.

II

Londýn 6. března. V souvislosti s úmrtím cara Mikuláše se ve zdejším tisku objevují zvláštní reklamy. Pan James Lee nedělal žádná lékařská pozorování a překonal dr. Granvilla[88]:

„6. února," píše v dnešním „Morning Advertiser", „jsem vám poslal dopis, v němž jsem tvrdil, že do tří týdnů, počítáno od data mého dopisu, ruský car zemře."

Redakce „Morning Advertiser" k tomu dodává, že Leeův dopis skutečně dostala, ale že jej hodila do koše jako výplod chorobného mozku. Lee jde ještě dál. Nabízí listu „Advertiser", že předpoví brzkou smrt jiného potentáta, a to s jedinou podmínkou, že jeho sdělení bude otištěno. Zdá se, že Leeovy předpovědi jsou levnější než knihy Sibyliny.

Carova smrt inspirovala také Urquharta, který je jako skotský horal obdařen jasnozřivostí, k několika pythickým výrokům, z nichž nejcharakterističtější a nejsrozumitelnější je tento:

„Krev byla mezi Mikulášem a Poláky, kteří nemohli zůstat bez dohledu a jejichž 500 000 bojovníků bylo zapotřebí. Je zcela pochopitelné, že restaurace bílého dvouhlavého orla — symbolu sjednocení slovanských ras, vyhlášeného v moskevském chrámu Mikulášovým předchůdcem Alexandrem — se nemohla za jeho života uskutečnit."

Urquhart tedy soudí, že nyní nastala chvíle, kdy Rusko splyne se Slovanstvem, tak jako kdysi splynula moskevská říše s Ruskem.

Napsal K. Marx 3. a 6. března 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 109 a 116 ze 6. a 10. března 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

K DĚJINÁM SPOJENECTVÍ S FRANCIÍ

Londýn 6. března. Dnešní „Morning Herald" překvapil Londýn tímto oznámením:

„Máme všechny důvody věřit, že francouzský císař protestoval proti jmenování výboru, který má vyšetřovat vedení války, a prohlásil, že kdyby tento výbor pokračoval ve své práci, nemohly by už armády obou národů společně postupovat, i když sledují stejný cíl. Aby byl Ludvík Napoleon uspokojen a přitom nebyla vyvolána nespokojenost anglického lidu, bude parlament při první vhodné příležitosti rozpuštěn."

I když této poznámce „Heraldu" nepřikládáme zvláštní význam, zaznamenáváme ji jako jeden z mnoha příznaků toho, že *na obou stranách Kanálu pracují skryté síly na rozbití anglo-francouzského spojenectví.* Připomeňme si prohlášení odstoupivších ministrů.

Sir *James Graham.* — Pod tlakem vyšetřovacího výboru bude náš admirál nucen odhalit všechny důvody, které vedly k oddálení blokády, a vyšetřování se tak dotkne našich svazků s velkým a mocným spojencem, a to v době, kdy je nanejvýš důležité, aby nedošlo ani k sebemenšímu nedorozumění.

Sidney Herbert. — Vyzývá výbor, aby šel na kořen věci, a to tak, aby nepotupil naši armádu na Krymu a nepodryl snad důvěru našich spojenců. Nebude-li ani jeden člen výboru s to odvrátit jej od nebezpečné cesty, bude spácháno velké bezpráví; může

se stát, že důstojníci, které předvolá, budou obětováni, neboť je mohou obviňovat otázkami, na něž jim však nebude dovoleno odpovědět, protože by se museli odvážit nebezpečných a delikátních odhalení. Pokud jde o Herberta, považuje prý za svou povinnost zabránit, aby se důstojníci britské armády ocitli v situaci, kdy budou obviňováni a přitom budou mít svázané ruce a nebudou se moci sami bránit.

Gladstone. — Výbor musí mimo jiné zjistit, proč cesta z Balaklavy nebyla postavena dříve. Jestliže to výbor nevyšetří, neudělá vůbec nic; jestliže to vyšetří, bude odpověď taková: nedostatek pracovních sil. Bude-li pátrat dál, čím je tento nedostatek způsoben, dozví se, že se lidé dřeli v zákopech a že zákopy *byly velmi rozsáhlé v důsledku poměru, v jakém byly rozděleny linie mezi Francouze a Angličany.* Prohlašuji také, že vyšetřování bude úplnou fikcí, neprozkoumá-li otázku cest, a prozkoumá-li ji, pak se obhajoba obviněných přímo dotkne nejdelikátnější stránky vztahů mezi Anglií a Francií.

Je pochopitelné, že po těchto prohlášeních ministrů poroste zaseté už sémě nedůvěry jako ve skleníku. Přidělení anglické armády na Krymu ke strážní službě u Balaklavy se silně dotklo národních citů Angličanů. Potom se v „Moniteuru“[89] objevil poloficiální článek s „imperátorskými“ úvahami o anglické ústavě. Tento článek vyvolal ostré repliky ve zdejších týdenících. Nato byl uveřejněn bruselský „Memoár“[90], v němž je Ludvík Napoleon líčen jednak jako iniciátor krymské výpravy, jednak jako iniciátor ústupků Rakousku. Komentáře k tomuto „Memoáru“, které vyšly například v „Morning Advertiser“, připomínají svou bezohledností „Dopisy Angličana“ o státním převratu z 2. prosince.[91]

Jaký ohlas to všechno má v opravdu lidovém tisku, lze posoudit z následujícího výňatku z chartistického orgánu „People's Paper“[92]:

„Bonaparte vylákal Anglii na Krym... Když už byla naše armáda v této pasti, přivedl ji do takového postavení, že otupila ostří ruské armády, dříve než toto ostří mohlo zasáhnout jeho vlastní armádu. Na Almě, u Balaklavy, u Inkermanu, u Sevastopolu byli Britové nastrčeni na nejnebezpečnější místa. Museli nést hlavní tíhu boje a utrpět největší ztráty. Podle dohody měla Anglie ve

srovnání s Francií postavit jen jednu třetinu vojska. Tato třetina musela vybojovat téměř všechny bitvy. Tato třetina musela obsadit přes polovinu linií u Sevastopolu. Naše armáda byla zničena proto, že se nemohla dostat k potravinám a šatstvu, které hnily v Balaklavě; nemohla se k nim dostat proto, že mezi Balaklavou a Sevastopolem nebyla cesta, a tato cesta nebyla proto, že Napoleon trval na tom, aby Angličané s méně než jednou třetinou všeho vojska vykonali víc než polovinu zákopových prací; a proto neměli žádné lidi na stavbu cest... To je ono tajemství, na něž naráželi Graham, Herbert a Gladstone... Napoleon tak záměrně zahubil 44 000 našich vojáků" atd.

Všechny tyto známky nedůvěry a rozladění vůči francouzskému spojenci nabývají významu tím, že v čele vlády stojí lord Palmerston — muž, který pokaždé vyšplhá k svému postavení po žebříku francouzského spojenectví, a potom náhle obrátí toto spojenectví v téměř nevyhnutelnou válku mezi Anglií a Francií. Tak tomu bylo v době turecko-syrských událostí roku 1840 a smlouvy z 15. července[93], jíž korunoval desetileté spojenectví s Francií. Sir Robert Peel o tom v roce 1842 poznamenal, že

> „*nikdy jasně nepochopil*, proč bylo zrušeno spojenectví s Francií, jímž se, jak se zdálo, urozený lord vždy tak pyšnil".

Totéž se opakovalo roku 1847 v souvislosti se španělskými sňatky[94]. Tehdy Palmerston — kterému se roku 1846 podařilo znovu zaujmout svůj úřad teprve poté, když vykonal návštěvu u Ludvíka Filipa, s velkou okázalostí se s ním smířil a v jednom svém projevu v Dolní sněmovně lichotil Francouzům — dokazoval, že Ludvík Filip rozbil spojenectví, protože porušil utrechtskou smlouvu[95] (tato smlouva zanikla roku 1793 a od té doby nebyla už obnovena) a dopustil se „věrolomnosti" vůči anglické koruně. Na této věrolomnosti něco je, ale jak dokázaly později uveřejněné dokumenty, Palmerston francouzský dvůr k této věrolomnosti velmi rafinovaně dovedl, aby měl *záminku* k roztržce. Zatímco se chytrák Ludvík Filip těšil, že ho přelstí, upadl sám do pečlivě nastražené léčky „žertumilovného" vikomta. Pouze únorová revoluce zabránila tehdy vypuknutí války mezi Anglií a Francií.

Napsal K. Marx 6. března 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 115 z 9. března 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

VYŠETŘOVACÍ VÝBOR

Londýn 7. března. Pověsti o tom, že parlament má být rozpuštěn pod záminkou, že vyšetřovací výbor kompromituje spojenectví s Francií, se jak se zdá potvrzují. Dopisovatel listu „Morning Advertiser" k tomu poznamenává:

„Kdo učinil z výboru veřejnou záležitost? Lord Palmerston, který, jak se proslýchá, chce rozpustit parlament. Roebuck, který vyšetření žádal a vynutil, trval na tom, aby bylo tajné. Lord Palmerston, který byl proti vyšetřování a byl k souhlasu donucen, prosazoval zveřejnění. Nejdříve nutí výbor, aby zvolil postup, který je pro našeho zahraničního spojence nejurážlivější, a potom mu tato urážlivost poslouží jako důvod, aby rozpustil parlament, zastavil vyšetřování a potají se tomu i onomu vysmál."

„Morning Herald" o tom v jednom úvodníku píše mimo jiné toto:

„Když spojenecké armády u Sevastopolu zaujaly svá postavení, byl anglický kontingent větší než francouzský; pozdější zkázu naší armády je třeba přičíst plně na vrub tomu, že ve Středozemním moři nebyly zálohy a v samé Anglii organizovaná milice, neboť z těchto důvodů nemohla anglická armáda dostat nezbytné posily. Pokus zaplést do debaty jméno našich spojenců je celkem průhledný úskok zoufalých a nesvědomitých lidí, kteří se chtějí uchránit před vyšetřováním, o němž vědí, že bude pro jejich budoucí politickou existenci nutně osudné. Lord Clarendon se nepřípustným způsobem domáhal schůzky s francouzským císařem jen proto, aby z něho vymámil nějaké prohlášení nebo názor, který by se dal vyložit jako nesouhlas s vyšetřovacím výborem. Když se to podařilo, chtějí se tito vlastenečtí ministři pokusit zastrašit sněmovnu hrozbou, že ji rozpustí, a obrátit se k zemi s heslem: *spojenectví s Francií je ohroženo!*"

Je jasné, že používá-li anglická vláda této záminky k tomu, aby se zbavila vyšetřovacího výboru, ohrožuje tím zároveň spojenectví s Francií a připravuje tak právě to, čemu prý chce zabránit. Francouzského spojence kompromituje už samo tvrzení, že výbor je třeba rozpustit, protože by prý mohl odhalit „delikátní a nebezpečná" tajemství, která by kompromitovala francouzského spojence. Potlačení výboru by proti němu mluvilo mnohem víc, než může učinit sám výbor. Ostatně každý, kdo jen trochu zná nestálost anglického veřejného mínění, musí být přesvědčen, že vědomí tak velkého ústupku cizí mocnosti, jakým by bylo potlačení parlamentního výboru nebo rozpuštění parlamentu na domnělou žádost Bonapartovu, by na druhé straně při nejbližší příležitosti vyvolalo obrovskou reakci proti francouzskému vlivu.

Ze zpráv o prvních dvou zasedáních vyšetřovacího výboru uvedeme výpovědi generála sira de Lacy Evanse. Na Maltě, kam byl nějaký čas předtím, než armáda opustila Anglii, poslán intendant, zjistil k svému úžasu, že nebyla zakoupena ani jedna mula. Ve Skutari nebyly učiněny nezbytné přípravy k porážení dobytka a pečení chleba. Již tehdy se projevil rušivý vliv některých finančních předpisů. Evans je pevně přesvědčen, že na začátku války vládla iluze, že se celá záležitost vyřídí bez jediného výstřelu, a že proto není nutné zřizovat nějaká skladiště. I když je intendantura pod kontrolou velícího generála, je přesto těsně spjata také se státní pokladnou (tedy s ministerským předsedou) a úředníkům intendantury se zřejmě vštípilo, že by bylo pošetilé vydávat peníze potřebné na skutečnou válku. Ve Varně nebylo připraveno téměř nic k přijímání a ošetřování raněných. Zřejmě převládal dojem, že v této válce žádní ranění nebudou. Nebyly učiněny žádné přípravy, aby armáda byla připravena ke službě v poli. Když Rusové přešli Dunaj, požádal Ömer paša Angličany o pomoc a dostal odpověď, že armáda nemá nezbytné dopravní prostředky, o něž ovšem mělo být už dávno postaráno. Vláda stále ještě čekala na nóty a protokoly z Vídně a nevyvíjela příliš velké úsilí, aby se armáda mohla vydat na pochod. Za tyto průtahy je ovšem odpovědná vláda, a ne intendantura. Rusové už obléhali Silistru, a armáda stále ještě nebyla připravena vyrazit.

Obstaráváním potravin byly pověřeny dva resorty — intendantura a generální ubytovatel. Konflikty s intendanturou byly na denním pořádku. Její úředníci by možná byli dobrými písaři v ministerstvu financí. Ve skutečnosti se také zabývali jen dopisováním na toto ministerstvo. V poli se ukázali jako neschopní. Dokonce už 18 mil od Varny bylo nanejvýš obtížné sehnat potraviny. Ukázalo se, že personál intendantury ve Varně je tak malý, že jí muselo být přiděleno 100 poddůstojníků. Úmrtnost vojáků ve Varně byla způsobena hlavně sklíčeností v důsledku úmorné a dlouhé nečinnosti.

Pokud jde o situaci vojsk na Krymu, opakoval de Lacy Evans zčásti už známé věci — nedostatek potravin, oděvu, dřevěných baráků atd. Uvedeme jen tyto jeho výroky, protože obsahují zajímavé podrobnosti:

„Přestárlý Filder, který byl pověřen vedením intendantury už za pyrenejského tažení a nyní je generálním ubytovatelem, se s ním nikdy neradil o potřebách jeho (Evansovy) divize, ač to byla jeho povinnost; on (Evans) jej k tomu vyzýval, Filder to však odmítl. Filder je sice podřízen Raglanovi, ale mimoto je v přímém písemném spojení se státní pokladnou.“ „Používání dělostřeleckých a jezdeckých koní k pícování také naprosto nevyhovovalo. Tím se stalo, že jeho (Evansovy) kanóny měly v poslední době jen polovinu koní.“ „Cesta z balaklavského přístavu do tábora byla strašně rozmoklá a rozbředlá. Kdyby se na ni bylo poslalo 1000 vojáků, byli by ji v 10 dnech učinili sjízdnou; on (Evans) se však domnívá, že všichni lidé, kteří mohli být uvolněni, byli posláni kopat zákopy.“

O tom, proč tak prořídla anglická armáda u Sevastopolu, Evans nakonec prohlašuje:

„Jsem přesvědčen, že ani nedostatečný přísun šatstva nebo potravin a topiva by v armádě nevyvolal tak úžasnou úmrtnost a nemocnost, kdyby vojáci nebyli přetíženi prací v zákopech. Vyčerpání lidí napáchalo velké škody. Od začátku se jim ukládalo mnohem víc práce, než mohli při svém počtu zvládnout. Neúnosné vypětí sil při nočních pracích bylo nepochybně hlavní příčinou všech útrap armády.“

Napsal K. Marx 7. března 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung“,
čís. 117 z 10. března 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

BRUSELSKÝ MEMOÁR

Londýn 7. března. Palmerstonův soukromý moniteur „Morning Post" přináší dnes anglický překlad známého bruselského „Memoáru" s krátkou předmluvou, v níž se za pravděpodobného autora tohoto pamfletu označuje princ Napoleon. Týž list přináší zároveň úvodník plný jízlivých výpadů proti Napoleonu Bonapartovi, s nechutně často opakovanou pointou, že autorem memoáru může být „jen *ruský špión*".

Pod záminkou, že láme kopí za Ludvíka Bonaparta proti jeho bratranci a že chrání neposkvrněnou památku Achilla Leroye, alias Florimonda, alias de Saint-Arnauda, hromadí „Morning Post" zřejmě jen materiál k francouzsko-anglickým kolizím. *Saint*-Arnaud byl jedním z těch *Saints**, kteří se objevují v kalendáři francouzských šejdířů ve všech dobách, jako například Saint-Germain, Saint-Georges aj. „Morning Post" patří zásluha, že tyto Saints kanonizovala a udělala z nich svaté příslušného řádu. Tvrzení, že „Memoár" prozrazuje Rusům „vojenská" tajemství, je úplný nesmysl. Ani v Anglii, ani v Americe nebo v Německu nečekala kritika na „Memoár", aby označila krymskou výpravu za nezdar. „Memoár" nedoplnil dosavadní kritiku ani o jedno slovo, i když mu patří zásluha, že kreslí nenucené portréty těch průměrných veličin, které mají u Sevastopolu velké slovo. Jen Rusové mají zájem na tom, aby se udržela iluze o krymské výpra-

* — svatých. (Jde o slovní hříčku: „Saint" ve francouzských příjmeních znamená doslova „svatý".) *(Pozn. red.)*

vě, a patos, s nímž „Morning Post" deklamuje o ruských agentech a špiónech, připomíná Aischina, který se také vychloubal, že první prohlédl plány makedonského krále, zatímco Démosthenovi vytýkal, že si ho Filip koupil. Tím ovšem zdaleka nechceme vydávat prince Napoleona Bonaparta za Démosthena.

Napsal K. Marx 7. března 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 118 z 11. března 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

BRUSELSKÝ MEMOÁR

Londýn 7. března. Palmerstonův soukromý moniteur „Morning Post" přináší dnes anglický překlad známého bruselského „Memoáru" s krátkou předmluvou, v níž se za pravděpodobného autora tohoto pamfletu označuje princ Napoleon. Týž list přináší zároveň úvodník plný jízlivých výpadů proti Napoleonu Bonapartovi, s nechutně často opakovanou pointou, že autorem memoáru může být „jen *ruský špión*".

Pod záminkou, že láme kopí za Ludvíka Bonaparta proti jeho bratranci a že chrání neposkvrněnou památku Achilla Leroye, alias Florimonda, alias de Saint-Arnauda, hromadí „Morning Post" zřejmě jen materiál k francouzsko-anglickým kolizím. *Saint*-Arnaud byl jedním z těch *Saints**, kteří se objevují v kalendáři francouzských šejdířů ve všech dobách, jako například Saint-Germain, Saint-Georges aj. „Morning Post" patří zásluha, že tyto Saints kanonizovala a udělala z nich svaté příslušného řádu. Tvrzení, že „Memoár" prozrazuje Rusům „vojenská" tajemství, je úplný nesmysl. Ani v Anglii, ani v Americe nebo v Německu nečekala kritika na „Memoár", aby označila krymskou výpravu za nezdar. „Memoár" nedoplnil dosavadní kritiku ani o jedno slovo, i když mu patří zásluha, že kreslí nenucené portréty těch průměrných veličin, které mají u Sevastopolu velké slovo. Jen Rusové mají zájem na tom, aby se udržela iluze o krymské výpra-

* — svatých. (Jde o slovní hříčku: „Saint" ve francouzských příjmeních znamená doslova „svatý".) *(Pozn. red.)*

vě, a patos, s nímž „Morning Post" deklamuje o ruských agentech a špiónech, připomíná Aischina, který se také vychloubal, že první prohlédl plány makedonského krále, zatímco Démosthenovi vytýkal, že si ho Filip koupil. Tím ovšem zdaleka nechceme vydávat prince Napoleona Bonaparta za Démosthena.

Napsal K. Marx 7. března 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 118 z 11. března 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

IRSKÁ POMSTA

Londýn 13. března. Irsko se pomstilo Anglii: *sociálně* tím, že každé větší tovární, přístavní nebo obchodní anglické město obdařilo *irskou čtvrtí, politicky* tím, že britský parlament obdařilo „*irskou brigádou*". V roce 1833 pranýřoval Daniel O'Connell whigy jako „podlé, krvežíznivé a surové". V roce 1835 se stal nejužitečnějším nástrojem týchž whigů a Melbournova vláda se díky podpoře O'Connella a jeho irské brigády udržela od dubna 1835 do srpna 1841, přestože anglická většina byla proti ní. Co způsobilo, že se O'Connell od roku 1833 do roku 1835 tak změnil? Takzvaná „*lichfieldhouská*" *úmluva*[96], jíž whigovská vláda zaručila O'Connellovi svou „záštitu" v Irsku a O'Connell za to zaručil whigovské vládě hlasy irské brigády v parlamentě. Sotvaže byli whigové svrženi, začala agitace „krále Dana"* za Repeal[97], ale jakmile byli poraženi toryové, změnil se „král Dan" opět v obyčejného advokáta. Smrt O'Connella neznamenala nikterak konec vlivu irské brigády. Naopak, ukázalo se, že za svůj vliv nevděčí talentu jediného člověka, ale všeobecným poměrům. Obě velké tradiční strany v anglickém parlamentu, toryové a whigové, byly skoro v rovnováze. Není proto divu, že nové, početně slabé frakce, které zaujaly svá místa v reformovaném parlamentě — manchesterská škola a irská brigáda — byly jazýčkem na váze, který rozhodoval. Proto hrála „irská čtvrť" v britském parlamentě tak důležitou úlohu.

* — tj. Daniela O'Connella. *(Pozn. red.)*

Po smrti O'Connella nebylo už možné uvést irské masy do pohybu agitací za Repeal unie s Anglií. Také „katolická" otázka mohla posloužit už jen příležitostně. Od katolické emancipace nemohla už být trvalým tématem agitace. Irští politikové museli tudíž udělat to, čemu se O'Connell stále vyhýbal a co stále odmítal, sáhnout na kořen irského zla — na pozemkové vlastnické vztahy a jejich reformu vytyčit jako volební heslo, tj. heslo, které by jim dopomohlo ke zvolení do parlamentu. Jakmile už byli v parlamentě, použili práv pachtýřů atd., stejně jako dříve Repealu — k uzavření nové „lichfieldhouské" úmluvy.

Irská brigáda svrhla vládu Derbyho. Získala místo — i když jen druhořadé — v koaliční vládě. K čemu ho využila? Pomohla koaliční vládě „vyřídit" opatření k reformě irských pozemkových vztahů, které se toryové sami rozhodli navrhnout, protože spoléhali na patriotismus irské brigády a doufali, že ji tím získají na svou stranu. Palmerston, který jako rodilý Ir zná svou „irskou čtvrť", obnovil v roce 1835 „lichfieldhouskou" úmluvu na nejširším základě. Vůdce brigády Keogha jmenoval vrchním státním návladním [Attorney General] Irska, Fitzgeralda, který byl rovněž liberálně katolickým poslancem za Irsko, jmenoval generálním prokurátorem [Solicitor General] a třetího člena brigády jmenoval do zákonné rady irského místodržitele [Lord Lieutenant], takže celý generální právní štáb irské vlády je nyní katolický a irský. Monsella, sekretáře zbrojní správy [Clerk of Ordnance] v koaliční vládě, potvrdil po určitém váhání znovu ve funkci, i když Monsell, jak správně poznamenal Muntz (poslanec za Birmingham a zbrojař), nerozezná mušketu od jehlovky. Místodržitelům hrabství dal pokyn, aby při obsazování míst plukovníků a jiných vyšších funkcí v irské milici dávali všude přednost chráněncům irského duchovenstva spojeného s parlamentní brigádou. Přechod serjeanta* *Sheeho* na vládní stranu svědčí o tom, že Palmerstonova politika už zapůsobila. Dále o tom svědčí to, že katolický biskup z Athlone prosadil Keoghovo znovuzvolení a katolické duchovenstvo podporovalo rovněž znovuzvolení Fitzgeraldovo. Všude, kde

* — vysoký právní úředník. *(Pozn. red.)*

nižší katolické duchovenstvo bere „irský patriotismus" vážně a vystupuje proti členům brigády, kteří přešli na stranu vlády, dostává důtky od svých biskupů, zasvěcených do tajů diplomacie.

„Mezi lordem Palmerstonem a irským duchovenstvem," běduje jeden protestantský toryovský list, „je naprostá shoda: přenechá-li Palmerston Irsko kněžím, zvolí kněží do parlamentu takové poslance, kteří přenechají Palmerstonovi Anglii."

Irská brigáda slouží whigům k tomu, aby mohli ovládat anglický parlament; whigové jí za to dávají místa a platy; katolické duchovenstvo dovoluje jedněm kupovat a druhým prodávat s podmínkou, že obě strany budou uznávat, upevňovat a rozšiřovat jeho vliv. Velmi pozoruhodné však je, že tou měrou, jakou roste irský vliv v Anglii *politicky*, upadá keltská moc v Irsku *sociálně*. Ani „irská čtvrť" v parlamentě, ani irské duchovenstvo si, jak se zdá, neuvědomují, že za jejich zády převrací anglosaská revoluce od základu irskou společnost. Tato revoluce spočívá v tom, že *irský systém pozemkových vztahů ustupuje anglickému, že systém drobného pachtu ustupuje velkému* — právě tak jako staří pozemkoví vlastníci ustupují *moderním kapitalistům*.

Hlavní momenty, které připravily tento převrat, jsou: hladový rok 1847, který zahubil asi milión Irů; vystěhovalectví do Ameriky a Austrálie, které smetlo z půdy druhý milión a stále ještě odvádí další tisíce; neúspěšné povstání roku 1848[98], které zlomilo poslední zbytky irské sebedůvěry; a konečně zákon, který vydal statky staré zadlužené irské šlechty napospas kladívku exekutora a dražebního vyvolavače a vyhnal ji z půdy právě tak, jako hladomor vyhnal její drobné pachtýře, podpachtýře a domkáře.

Napsal K. Marx 13. března 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 127 ze 16. března 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

UDÁLOSTI NA KRYMU[99]

Londýn 16. března. Iluze, jimiž oficiální neschopnost, pikle anglické vlády a ziskuchtivý bonapartismus opentlovaly válečné operace na Krymu, začínají tát jako sněhový háv, který v posledních měsících pokrýval bojiště. Pamflet Jérôma Bonaparta (mladšího) prohlašuje výslovně, že zatímco se na Krymu všechno hatilo, „měli velící generálové u sebe vládní rozkazy ututlávat a zamlčovat potíže, na něž naráželo dobytí Sevastopolu". To plně potvrzují zprávy těchto generálů a zejména pověsti, jež znovu a znovu roztrušovali, že ke zteči dojde toho či onoho dne. Od 5. listopadu až do začátku března byla veřejnost na té i oné straně Kanálu udržována v ustavičném očekávání, kdy tato podívaná konečně začne. Mezitím dlouhé oblehání vytvořilo v samém táboře jakési veřejné mínění, založené na netajeném názoru důstojníků, kteří tomu rozumějí, a páni z generálního štábu nemohou už šuškat, že toho a toho dne bude provedena zteč a město padne. Každý obyčejný voják to teď ví lépe. Povaha obranných staveb, převaha nepřátelské palby, nepoměr mezi silami obléhatelů a jejich úkolem, a především rozhodující důležitost Severní pevnosti, to všechno se v této chvíli v táboře příliš dobře zná, než aby se daly opakovat staré pohádky. Viděli jsme dokonce dopisy anglických důstojníků, které o tom nenechávají na pochybách.

Koncem února měli prý spojenci u Sevastopolu tyto síly: 58 000 Francouzů, 10 000 Angličanů a 10 000 Turků, celkem asi 80 000 mužů. Ale i kdyby jich bylo 90 000, nebyli by stále ještě

s to pokračovat s jednou částí v obléhání a druhou část vyčlenit k ofenzívním akcím proti Rusům u Bachčisaraje; neboť spojenecká polní armáda by mohla nasadit u Bachčisaraje pouze 40 000 mužů, kdežto Rusové by proti ní mohli postavit nejméně 60 000 mužů, a to v otevřeném poli, kde by spojenci neměli nezranitelné boky jako v postavení mezi Inkermanem a Balaklavou. Tak zůstanou spojenci obklíčeni na svém Chersonésu, dokud nebudou s to proniknout s asi 100 000 muži přes Černou. To je však ten bludný kruh, v němž se pohybují: čím víc vojska vrhnou do této zamořené myší pasti, tím větší ztráty jim způsobí nemoci; a přesto jediná cesta, jak se z toho šťastně dostat, je poslat tam víc vojska.

Druhé východisko, na které přišli, turecká expedice do Jevpatorije, se teď jeví jako přesné opakování původní chyby. Turci, kteří se vylodili u Jevpatorije, jsou příliš slabí na to, aby mohli postoupit do vnitrozemí. Polní opevnění kolem města jsou, jak se zdá, tak rozsáhlá, že k jejich obraně je zapotřebí armády asi 20 000 mužů. Rozloha opevněného tábora určeného pro 40 000 mužů musí být ostatně tak veliká, že bude zapotřebí asi poloviny mužstva pro bojové akce v případě útoku. Tak bude město potřebovat asi 20 000 mužů pro svou obranu a jen 20 000 jich bude k dispozici pro polní operace. Ale 20 000 mužů se nemůže vzdálit od města víc než několik mil, nechce-li se vystavovat všem možným útokům z boků a z týlu a dokonce riskovat, že je Rusové od města odříznou. Naproti tomu Rusové, kteří mají dvojí ústupovou linii, buď na Perekop, nebo na Simferopol — k tomu jsou ještě na vlastním území — se mohou snadno vyhnout jakémukoli rozhodujícímu boji s 20 000 Turky, kteří by vytáhli od Jevpatorije. 10 000 Rusů vzdálených jeden denní pochod od města stačí proto držet v šachu 40 000 Turků, kteří jsou v něm soustředěni. Každých 10 nebo 12 mil, o které Rusové ustoupí, snižuje počet Turků, kteří se mohou odvážit na větší vzdálenost od své operační základny. Jinými slovy: Jevpatorija je druhý Calafat, ale s tím rozdílem, že Calafat měl v týlu Dunaj, a ne Černé moře a že to bylo defenzívní postavení, kdežto Jevpatorija je ofenzívní postavení. Jestliže 30 000 mužů v Calafatu stačilo k úspěšné obraně spojené s příležitostnými a rovněž úspěšnými ofenzívními výpady na určitou

vzdálenost, pak 40 000 mužů v Jevpatoriji je příliš mnoho na obranu města, které asi 1 000 Angličanů a Francouzů drželo po pět měsíců, ale je to příliš málo pro jakékoli ofenzívní operace. Důsledek je ten, že jedna ruská brigáda a rozhodně pak jedna ruská divize úplně stačí, aby držela v šachu všechny turecké síly v Jevpatoriji.

Takzvaná *bitva u Jevpatorije*[100] byla z ruské strany pouhým průzkumem. Přiblížili se v síle 25 000 — 30 000 mužů k Jevpatoriji od severozápadu, z jediné zranitelné strany, protože z jihu je město kryto mořem a od východu bažinatým jezerem Sasyk. Na severozápad od města je nízký zvlněný terén, odkud, soudě podle map a podle zkušeností z této poslední akce, nelze na dostřel polního dělostřelectva ovládat město. Rusové, o 10 000 mužů slabší než posádka a mimoto vystaveni na obou bocích, zejména na pravém, palbě válečných lodí v zátoce, nemohli vážně pomýšlet na to, že vezmou město ztečí. Omezili se proto na energický průzkum. Začali tím, že zahájili na celé linii dělostřelbu ze vzdálenosti, jež vylučovala možnost, že způsobí vážné škody; posunovali pak baterie blíž a blíž, zatímco své kolony drželi pokud možno z dostřelu; potom přisunuli své kolony jako k útoku, aby přinutili Turky ukázat své síly, a podnikli skutečný útok v bodě, kde kryti pomníky a porostem hřbitova se mohli přiblížit až těsně k obranným stavbám. Když si zjednali jistotu o poloze a síle polních opevnění a rovněž o přibližném počtu posádky, stáhli se zpět, jak by to učinila kterákoli jiná rozumně vedená armáda. Dosáhli svého cíle; že měli větší ztráty než Turci, to bylo předem jasné. Tuto úplně prostou záležitost nafoukli spojenečtí velitelé v slavné vítězství. Co jiného to dokazuje, než že je velká poptávka po vítězstvích a malá dodávka skutečných vítězství? Rusové se jistě dopustili velké chyby, když dovolili spojencům, aby se pět měsíců udrželi v Jevpatoriji, až do příchodu Turků. Jedna ruská brigáda s dostatečným počtem dvanáctiliberních děl by je byla stačila zahnat do moře a několik jednoduchých zemních opevnění na pobřeží by bylo udrželo i válečné lodi v uctivé vzdálenosti. Kdyby bylo spojenecké loďstvo poslalo do Jevpatorije převahu válečných lodí, mohlo být město spáleno a tak znehodnoceno jako

budoucí základna pro výsadek pozemních sil. Ale jak se teď věci vyvinuly, mohou být Rusové úplně spokojeni, že nechali Jevpatoriji v rukou spojenců. 40 000 Turků, poslední zbytek jediné turecké armády, která stojí za zmínku, blokováno v táboře, kde je 10 000 Rusů může držet v šachu a kde jsou vystaveni všem chorobám a útrapám, jež s sebou přináší nakupení lidských mas na malém prostoru — těchto 40 000 zneškodněných Turků znamená už pořádný úbytek ofenzívní síly spojenců.

Francouzi a Angličané obležení na heraklejském Chersonésu, Turci obležení v Jevpatoriji, Rusové mající volné spojení se Severní a Jižní stranou Sevastopolu — to je slavný výsledek pětiměsíčního experimentování na Krymu. K tomu přistupují ještě vojenská a politická hlediska, která vyložíme v příštím článku.

Napsal B. Engels kolem 16. března 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung“,
čís. 131 z 19. března 1855
a jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4353 z 2. dubna 1855

Podle textu
v „Neue Oder-Zeitung“,
srovnaného s textem
v „New-York Daily Tribune“
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

OSUD VELKÉHO DOBRODRUHA

Nedávno jsme uveřejnili několik zajímavých výňatků ze spisku, který před časem vydal princ Napoleon; nepochybujeme, že jim naši čtenáři věnovali patřičnou pozornost.[101] Z tohoto pamfletu vychází najevo překvapující a nanejvýš důležitý fakt, že krymská expedice je originální nápad samého Ludvíka Bonaparta, který vypracoval její plán do všech podrobností, aniž se s kýmkoli poradil, a poslal jej napsaný vlastní rukou do Cařihradu, aby se vyhnul námitkám maršála Vaillanta. Když to všechno je nyní známé, vysvětluje se velká část křiklavých vojenských chyb této expedice dynastickými zájmy jejího původce. Na válečné radě ve Varně ji musel Saint-Arnaud přítomným admirálům a generálům vnutit tím, že se přímo odvolal na autoritu „císaře", zatímco panovník sám veřejně pranýřoval všechny názory odpůrců jako „ustrašené rady". Jakmile však Saint-Arnaud přišel na Krym, přijal přeochotně Raglanův skutečně ustrašený návrh táhnout na Balaklavu, protože i když nevedl přímo do Sevastopolu, vedl alespoň blízko k jeho branám. Horečné úsilí popohnat obléhání i bez dostatečných prostředků; nedočkavost zahájit palbu, pro niž Francouzi vybudovali svá opevnění tak ledabyle, že nepřítel umlčel jejich baterie v několika hodinách; ustavičné přetěžování vojáků v zákopech, které, jak je nyní dokázáno, přispělo ke zkáze britské armády neméně než cokoli jiného; nesmyslná a zbytečná kanonáda od 17. října do 5. listopadu; zanedbání všech obranných staveb, dokonce i nedostatečné obsazení řetězu pahorků, který se

táhne k řece Černé, což skončilo ztrátami u Balaklavy a Inkermanu — to všechno je nyní vysvětleno tak jasně, jak si jen můžeme přát. Dynastie Bonapartů potřebovala dobýt Sevastopol za každou cenu a v co nejkratší době a spojenecké armády to měly provést. Kdyby se to Canrobertovi podařilo, udělali by ho maršálem Francie, hrabětem, vévodou, princem, čím by jen chtěl, s neomezenou mocí „narušovat" finance; kdyby však utrpěl nezdar, zradil by císaře a musel by jít do vyhnanství za svými dřívějšími druhy Lamoricièrem, Bedeauem a Changarnierem. A Raglan byl taková baba, že svému zištnému kolegovi ustoupil.

Ale to jsou jen ty nejméně závažné důsledky tohoto císařského operačního plánu. Devět francouzských divizí čili 81 praporů se zúčastnilo tohoto beznadějného podniku. Největší úsilí, nejmarnotratnější oběti nebyly nic platné. Sevastopol je silnější než kdykoli předtím. Francouzské zákopy, jak se teď dovídáme z hodnověrných pramenů, jsou vzdáleny ještě plných čtyři sta yardů od ruských opevnění a britské dvakrát tolik. Generál Niel, kterého Bonaparte poslal, aby zkontroloval obléhací práce, prohlašuje, že na zteč není ani pomyšlení. Přenesl těžiště útoku z francouzské strany na britskou, a tak nejen prodloužil obléhání, ale také zaměřil hlavní útok na předměstí, které, i když bude dobyto, je stále ještě odděleno od města zátokou vnitřního přístavu*. Zkrátka tah na tah, úskok na úskok, aby se udržela ne už naděje, nýbrž pouhé zdání naděje na úspěch. A když věci dospěly až k tomuto bodu, když je v dohledu všeobecná válka na kontinentě, když se chystá nová výprava do Baltského moře, která musí v této sezóně něčeho dosáhnout, a proto musí mít mnohem víc výsadkového vojska než výprava z roku 1854 — v tomto okamžiku žene Ludvíka Bonaparta tvrdošíjnost, aby poslal dalších pět pěších divizí do krymského bahna, kde lidé a dokonce celé pluky mizejí jako kouzlem! A jako by to stále ještě nestačilo, usmyslel si, že se tam vydá sám, aby viděl, jak jeho vojáci půjdou na konečnou zteč.

Do takové situace přivedl Francii první strategický experi-

* — tj. Jižní zátokou. *(Pozn. red.)*

ment Ludvíka Bonaparta. Tento člověk, který si z nějakého důvodu myslí, že bude velkým vojevůdcem a poněkud se přiblíží vzoru zakladatele dynastie, se od samého začátku jeví jako neschopný nadutec. Ze vzdálenosti nějakých 3000 mil, s velmi kusými informacemi zosnuje plán výpravy, vypracuje jej do všech podrobností a odešle jej tajně, aniž se s někým poradil, svému vrchnímu veliteli, který, ač je jen několik set mil od místa útoku, ví právě tak málo o povaze překážek a o síle protivníkově, s kterou je třeba počítat. Sotva výprava začala, pohroma stíhá pohromu. Dokonce ani vítězství nepřináší žádné plody a jediný výsledek je zničení vlastní expediční armády. Napoleon na vrcholu své slávy by na takovém podniku nikdy netrval. V takovém případě si obvykle vymyslel nějaký nový tah, neočekávaně převedl své vojsko a zaútočil proti jinému bodu a skvělým, úspěšným manévrem dokázal vyvolat dojem, že dokonce i dočasná porážka přispěla ke konečnému vítězství. Co kdyby se byl u Aspern[102] držel až do konce? Teprve ve dnech úpadku, když katastrofa z roku 1812 otřásla jeho sebedůvěrou, zvrhla se jeho silná vůle v slepou tvrdošíjnost, takže například u Lipska[103] hájil až do konce postavení, jejichž naprostou nesprávnost musel svým vojenským úsudkem rozpoznat. Ale v tom je právě rozdíl mezi oběma císaři: čím Napoleon končil, tím Ludvík Bonaparte začíná.

Je velmi pravděpodobné, že Ludvík Bonaparte je pevně odhodlán vydat se na Krym a sám dobýt Sevastopol. Možná, že svůj odjezd odloží, ale nic kromě míru jeho rozhodnutím neotřese. Jeho osud je vlastně spjat s touto výpravou, s jeho prvním vojenským pokusem. Ale ode dne, kdy se opravdu vydá na cestu, můžeme datovat začátek čtvrté a největší francouzské revoluce. Všichni v Evropě to cítí. Všichni ho od toho zrazují. Francouzské měšťáky jímá hrůza, kdykoli padne zmínka o jeho odjezdu na Krym. Ale hrdina od Štrasburku[104] je neoblomný. Po celý život hráč, a v poslední době hráč zvyklý na nejvyšší sázky, sází všechno na jednu kartu, na svou „hvězdu", navzdory těm nejhrozivějším vyhlídkám. Mimoto dobře ví, jak liché jsou naděje buržoazie, že unikne krizi, zadrží-li ho v Paříži. Ať už zůstane v Paříži nebo ne, v zákopech u Sevastopolu se teď rozhoduje o osudu francouzského

císařství, o osudu existujícího společenského řádu. Když tu proti všem předpokladům dosáhne úspěchu, pak svou účastí překročí, aspoň v očích Evropy, hranici mezi loupežníkem a hrdinou. Když neuspěje, je s jeho císařstvím stejně konec. Že s takovou možností počítá, je zřejmé z toho, že s sebou bere svého soka a pravděpodobného následníka, mladého Jérôma Bonaparta, v uniformě generálporučíka.

V daném okamžiku neposlouží krymská výprava nikomu víc než Rakousku. Toto bahnisko, které pohlcuje jeden armádní sbor za druhým a vyčerpává síly Francie i Ruska, učiní Rakousko — potrvá-li boj u Sevastopolu ještě několik měsíců — hlavním rozhodčím na evropském kontinentu; 600 000 rakouských bodáků zůstane volně k dispozici jako kompaktní celek, který lze vhodit na váhy jako rozhodující závaží. Ale naštěstí existuje proti této rakouské převaze protiváha. V okamžiku, kdy Francie znovu vstoupí na cestu revoluce, tato rakouská síla se roztříští na protichůdné prvky. Němci, Maďaři, Poláci, Italové, Chorvaté odhodí vnucená pouta, která je navzájem svazují, a namísto dnešních neurčitých a náhodných svazků a antagonismů se Evropa zase rozdělí na dva velké tábory s různými prapory a novými cíli. Pak se povede boj pouze mezi *demokratickou revolucí* na jedné straně a *monarchistickou kontrarevolucí* na druhé straně.

Napsal B. Engels kolem 16. března 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4353 z 2. dubna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX A B. ENGELS

KRITIKA FRANCOUZSKÉHO ZPŮSOBU VEDENÍ VÁLKY

Londýn 17. března. Když brožura Jérôma Bonaparta (mladšího) prozradila, že krymská expedice je originální nápad Ludvíka Bonaparta, že vypracoval její plán do všech podrobností, aniž se s kýmkoli poradil, a že jej poslal napsaný vlastní rukou do Cařihradu, aby se vyhnul námitkám maršála Vaillanta — když to všechno je nyní známo, vysvětluje se velká část nejkřiklavějších vojenských chyb této expedice dynastickými potřebami jejího původce. Na válečné radě ve Varně ji musel Saint-Arnaud přítomným generálům a admirálům vnutit tím, že se přímo odvolal na autoritu „císaře", který veřejně pranýřoval názory odpůrců jako „ustrašené rady". Jakmile však přišel na Krym, přijal Saint-Arnaud přeochotně Raglanovu skutečně „ustrašenou radu" táhnout na Balaklavu, protože i když nevedla přímo do Sevastopolu, vedla alespoň blízko k jeho branám. Horečné úsilí popohnat obléhání, i bez dostatečných prostředků; dychtivost zahájit palbu, pro niž Francouzi vybudovali svá opevnění tak ledabyle, že nepřítel umlčel jejich baterie v několika hodinách; přetěžování vojáků v zákopech, které, jak je nyní dokázáno, přispělo ke zkáze britské armády neméně než intendantura, dopravní služba, lékařská služ-

ba atd.; nesmyslná a zbytečná kanonáda od 17. října do 5. listopadu; zanedbání všech obranných staveb — to všechno je nyní dostatečně vysvětleno. Dynastie Bonapartů potřebovala dobýt Sevastopol, a to v co nejkratší době; spojenecká armáda to měla provést. Kdyby se to Canrobertovi podařilo, stal by se maršálem Francie, hrabětem, vévodou, princem, čím by jen chtěl, s neomezenou plnou mocí, pokud jde o finance. Kdyby utrpěl nezdar, byla by jeho kariéra u konce. Raglan byl taková baba, že svému zištnému kolegovi ustoupil.

To však nejsou nejzávažnější důsledky císařského operačního plánu. Devět francouzských divizí čili 81 praporů se zúčastnilo tohoto beznadějného podniku. Uznává se, že byl téměř beznadějný; největší úsilí, nejmarnotratnější oběti nevedly k žádnému výsledku. Sevastopol je silnější než předtím; francouzské zákopy, jak se teď dovídáme z hodnověrného pramene, jsou vzdáleny ještě plných 400 yardů od ruských opevnění a britské dvakrát tolik. Generál Niel, kterého Bonaparte poslal, aby zkontroloval obléhací práce, prohlašuje, že na zteč není ani pomyšlení; přenesl těžiště útoku z francouzské strany na britskou, a tak nejen prodloužil obléhání, ale také zaměřil hlavní útok na předměstí, které i když bude dobyto, je stále ještě odděleno od města vnitřním přístavem. Zkrátka plán na plán, úskok na úskok, aby se udržela nikoli už naděje, nýbrž pouhé zdání naděje na úspěch. A zatímco věci dospěly k tomuto bodu, zatímco je v dohledu všeobecná válka na kontinentě, zatímco se chystá nová výprava do Baltského moře, která má tentokrát něčeho dosáhnout a proto musí mít mnohem víc výsadkového vojska než roku 1854 — v tomto okamžiku posílá Bonaparte dalších pět pěších divizí do krymského bahna, kde lidé mizejí a pluky se rozplývají jako kouzlem. Ano, Bonaparte je odhodlán jít tam sám a také tam půjde, jedině nepravděpodobný mír nebo důležité události na polské hranici mohou změnit toto rozhodnutí. Do takové situace přivedl Bonaparta a „císařskou" Francii jeho první vlastní strategický experiment. Nepohání ho jen svéhlavost, nýbrž i fatalistický instinkt, že se osud francouzského císařství rozhodne v zákopech u Sevastopolu. Dosud ještě žádné Marengo neospravedlnilo druhé vydání 18. brumairu[165].

Lze pokládat za ironii dějin, že třebaže se restaurované císařství úzkostlivě snaží napodobovat svůj vzor, je nuceno dělat vždy opak toho, co dělal Napoleon. Napoleon útočil na srdce států, s nimiž válčil; dnešní Francie zaútočila na „cul de sac"* Ruska. Nepomýšlela na velké vojenské operace, nýbrž na šťastné coup de main**, na zaskočení, dobrodružství. V tomto odlišném záměru je celý rozdíl mezi prvním a druhým francouzským císařstvím a jejich představiteli. Napoleon vstupoval do hlavních měst *moderní* Evropy jako vítěz. Jeho nástupce přemístil pod různými záminkami — ochrany papeže, ochrany sultána, ochrany helénského krále — francouzské posádky do hlavních měst *antické* Evropy, do Říma, Cařihradu a Atén, což ve skutečnosti neznamená vzrůst moci, nýbrž jen roztříštění sil. Napoleonovo umění spočívalo v soustředění, umění jeho nástupce v roztříštění. Když byl Napoleon nucen vést válku na dvou různých válčištích jako například ve válkách proti Rakousku, soustředil daleko nejvýznamnější část svých sil na rozhodující operační linii (ve válkách s Rakouskem linie od Štrasburku po Vídeň), kdežto na podružném válčišti nechal jen poměrně nepatrné síly (Itálie), neboť si byl jist, že i kdyby tu bylo jeho vojsko poraženo, budou jeho vlastní úspěchy na hlavní linii brzdit postup nepřátelské armády spolehlivěji než nějaký přímý odpor. Naproti tomu jeho nástupce rozptyluje francouzské síly na mnoho míst a část z nich soustřeďuje v bodě, kde nejnepatrnější, jestliže vůbec nějaké, výsledky musejí být vykoupeny největšími oběťmi. Kromě vojska v Římě, Aténách, Cařihradě a na Krymu má být vyslána jedna pomocná armáda do Rakouska na polské hranice a druhá do Baltského moře. Francouzská armáda by tedy musela operovat nejméně na třech válčištích, vzdálených od sebe nejméně tisíc mil. Podle tohoto plánu by byly téměř všechny francouzské síly nasazeny ještě *dříve*, než by válka v Evropě opravdu začala. Když Napoleon shledal, že některý jeho už zahájený podnik je nerozumný (jako u Aspern), netrval na něm a uměl najít nějaký nový obrat, přesunul neočekávaně své vojsko a zaútočil proti jinému bodu a skvělým, úspěšným manévrem do-

* — slepou uličku. *(Pozn. red.)*
** — přepadení. *(Pozn. red.)*

kázal vyvolat dojem, že i sama dočasná porážka přispěla ke konečnému vítězství. Teprve ve dnech úpadku, když se po roce 1812 zhroutila jeho sebedůvěra, zvrhla se jeho silná vůle v zaslepenou tvrdošíjnost, takže například u Lipska hájil postavení, která jeho vojenský úsudek zavrhoval. Avšak jeho pokračovatel je *nucen* začínat tím, čím předchůdce končil. U jednoho to byl výsledek nevysvětlitelných porážek, u druhého je to výsledek nevysvětlitelných šťastných náhod. Jeden věřil ve hvězdu vlastního génia; druhý musí nahrazovat génia vírou ve hvězdu. Jeden porazil skutečnou revoluci, protože byl jediným mužem, který ji byl schopen uskutečnit; druhý porazil znovu oživlou reminiscenci minulé revoluční epochy, protože měl jméno tohoto jediného muže, a byl tedy sám reminiscencí. Bylo by snadné dokázat, jak se ve vnitřní správě druhého císařství zrcadlí domýšlivá prostřednost jeho způsobu vedení války, jak i zde nastoupilo zdání na místo skutečnosti a jak jeho „hospodářská" tažení nebyla o nic úspěšnější než vojenská.

Napsali K. Marx a B. Engels 17. března 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 133 z 20. března 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

*TISKOVÁ KAMPAŇ PROTI PRUSKU. — POSTNÍ DEN. — POTYČKY MEZI PROLETARIÁTEM A BURŽOAZIÍ

Londýn 19. března. K charakteristice nálady zdejšího tisku proti Prusku uvádíme dva výňatky — jeden z toryovského orgánu „Morning Herald" a druhý z Palmerstonova orgánu „Morning Post". „Morning Herald" se odvolává na řeč sira Roberta Peela, nově jmenovaného mladšího lorda admirality, kterou pronesl ke svým voličům v Portsmouthu, a poznamenává:

„Sir Robert Peel naprosto správně vyjádřil cítění anglického lidu, když žádal, aby Prusko bylo donuceno k jasné politice, protože jinak bude naše druhá výprava do Baltského moře stejně marná, jako byla výprava první. Bylo už dost protokolů, dost ‚bodů'; teď je na čase odříznout Rusko od jeho zdrojů a připravit příslušnou reakci uvnitř Ruska."

List „Morning Post" otiskuje zprávu z Paříže o poslání generála Wedella:

„Generál Wedell sdělil Napoleonovu kabinetu své instrukce. Jaké jsou to instrukce? Generál Wedell oznamuje francouzské vládě 1. že Jeho Veličenstvo pruský král je hluboce zarmoucen úmrtím svého carského švagra; 2. že pokud

jde o protokol z 28. prosince, souhlasí Prusko naprosto se západními mocnostmi a je ochotno jej v jakékoli náležité formě podepsat, a že proto Prusko musí zaujmout své místo na vídeňské konferenci. Ale vtip je v tom, že protokol z 28. prosince nikoho k ničemu nezavazuje a je spíš jen diplomatickou skicou historického díla. A protože Prusko odmítá podepsat *skutečnou* spojeneckou smlouvu mezi Anglií, Francií a Rakouskem, je nutno považovat pánč Wedellovo poslání za skončené."

Je známo, že vládcové Tyru a Kartága nekonejšili hněv bohů tím, že se jim sami obětovali, nýbrž tím, že kupovali děti chuďasů a ty pak házeli do rozžhavené náruče Molochovy. Oficiální Anglie předpisuje lidu, aby se pokořil před Pánem, postil se a činil pokání za hanbu, kterou na něho uvalila špatná správa dřívější vlády, za milióny liber šterlinků, které z něho zbytečně vyždímala, a za tisíce životů, které mu nesvědomitě uloupila. Tajná rada vyhlásila na příští středu den pokání a modliteb,

„abychom si vyžádali odpuštění našich hříchů a vysílali k božímu majestátu naše nejponíženější a nejzbožnější modlitby a prosby, vyprošujíce si jeho požehnání, pomoc našim zbraním a obnovení míru pro královnu a její říši".

Stejně jako dvorní maršálek při dvorních slavnostech vydal i arcibiskup z Canterbury pro tuto náboženskou slavnost „formulář", v němž se předpisuje, jak se lidé mají k božímu majestátu obracet. V této podivné konkurenci mezi anglickou státní církví a církví ruskou, která také úpěnlivě prosila o boží požehnání pro ruské zbraně, jsou Rusové zřejmě ve výhodě.

„Až si modlitbu, kterou předepsal arcibiskup z Canterbury, přečtou carovi krajané," poznamenává „Leader"[100], „budou v ní vidět modlitbu zbabělců; až si ji přečtou Angličané, budou v ní vidět modlitbu pokrytců; když si ji přečtou disidenti, budou v ní vidět modlitbu sekty, která chce diktovat jiným; když si ji přečte dělnictvo, bude v ní vidět modlitbu boháčů, kteří patří k jedné sektě a zachovávají tuto maškarádu v naději, že jim nepřímo pomůže udržet monopol na hodnosti a místa. Licoměrný arcibiskupův výplod vydráždil dělnickou třídu v různých částech země. Pro ni je den postu a pokory něčím reálným. Kromě těch, jejichž vyznáním víry je chudoba, znamená tento den pro všechna ostatní vyznání víry jen tolik, že se k obvyklému jídlu přidá vejce a rybí omáčka a zavřou se podniky jako v neděli. Pro dělníka znamená *postní den* ztrátu mzdy a tím i oběda."

V jednom svém dřívějším příspěvku jsme napsali: „Konflikt mezi průmyslovým proletariátem a buržoazií začne znovu ve

chvíli, kdy dosáhne svého vrcholu konflikt mezi buržoazií a aristokracií.*

Na velké schůzi, která se konala minulý pátek v London Tavern, byla tato věta názorně dokázána. Dříve než podáme zprávu o této schůzi, zmíníme se o potyčkách, k nimž došlo v poslední době mezi proletariátem a buržoazií, a to jak v parlamentě, tak i mimo něj. Zcela nedávno uspořádali manchesterští továrníci schůzi, na níž se rozhodli zahájit agitaci za zrušení úředních „továrních inspektorů", neboť tito inspektoři si dovolují nejen dozírat na dodržování zákonné pracovní doby, ale dokonce vyžadují, aby v továrnách byla skutečně provedena parlamentní nařízení o opatřeních, která by zabránila zraněním a smrtelným úrazům dělníků u strojů. Nelibost továrníků vyvolal zejména tovární inspektor v jižním Lancashiru, známý Leonard Horner, protože ve své poslední zprávě trvá na tom, aby v přádelnách byla provedena zákonem předepsaná opatření, jejichž opomenutí, jak naivně zvolal jeden z továrníků — přirozeně člen Mírové společnosti[107] — „zaplatilo v minulém roce životem *pouze* pět dospělých dělníků".

To se událo *mimo parlament. V Dolní sněmovně samé* byl ve druhém čtení zamítnut návrh zákona sira Henryho Halforda, podle něhož měl být systém „stoppage of wages" prohlášen za nezákonný. Systém „stoppage of wages" znamená *srážky z nominální mzdy* jednak ve formě peněžních pokut za porušení továrních předpisů stanovených zaměstnavatelem, jednak ve formě nájemného atd. za tkalcovské stavy atd., které jsou dělníkům půjčovány v těch průmyslových odvětvích, kde ještě není zaveden moderní systém.

Tento systém panuje zejména v pletárnách punčoch v Nottinghamu a sir Henry Halford dokázal, že zde dělník, místo aby dostal zaplaceno od podnikatele, musí naopak často sám zaplatit podnikateli. Dělníkovi se totiž pod různými záminkami sráží z nominální mzdy tolik, že musí dokonce doplácet rozdíl mezi mzdou a částkou, kterou mu kapitalista zapsal jako dluh. Když se tak dělník stal zaměstnavatelovým dlužníkem, nutí ho zaměstnavatel, aby obnovoval pracovní smlouvu za stále nevýhodnějších podmí-

* Viz tento svazek, str. 132. *(Pozn. red.)*

nek, až se stane v plném slova smyslu nevolníkem, jenže s tím rozdílem, že nevolník má alespoň zajištěnu fyzickou existenci.

Byl-li návrh zákona sira Henryho Halforda, který měl tomuto zlořádu učinit přítrž, Dolní sněmovnou zamítnut ve druhém čtení, pak návrh zákona, který předložil Cobbett, syn známého anglického pamfletisty, *nevzala sněmovna ani v úvahu.* Tento návrh zamýšlel: 1. nahradit zákon o desetiapůlhodinovém pracovním dni z roku 1850 zákonem o desetihodinovém pracovním dni z roku 1847[108]; 2. zákonné omezení pracovní doby v továrnách učinit „skutečností" tím, že na konci každého zákonem stanoveného pracovního dne budou nuceně zastaveny stroje.

Zítra o velké schůzi v London Tavern.

Napsal K. Marx 19. března 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 137 z 22. března 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

*SCHŮZE V LONDON TAVERN

Londýn 20. března. List „Morning Advertiser" se už několik měsíců snaží zorganizovat agitační společnost s názvem „Národní a ústavní sdružení" a s cílem svrhnout oligarchický režim. Po mnoha přípravách, provoláních, podpisových akcích atd. byla konečně minulý pátek svolána veřejná schůze do London Tavern[109]. Měl to být den zrodu Sdružení, kterému se dělala veliká reklama. Dlouho před zahájením schůze zaplnili velký sál dělníci, a když se konečně objevili samozvaní vůdcové nového hnutí, našli jen stěží na tribuně místo. Pan James Taylor, který byl zvolen předsedou, přečetl dopisy od Layarda, sira de Lacy Evanse, Wakleyho, sira Jamese Duka, sira Johna Shelleyho a jiných, kteří se dušovali svými sympatiemi s cíli Sdružení, zároveň však pod různými záminkami odmítali pozvání, aby se osobně zúčastnili schůze. Potom byla přečtena „Výzva k lidu". Obsahovala ostrou kritiku vedení války na Východě a vládní krize. Následovalo prohlášení,

„že zdatní mužové každé třídy, *zvláště pak buržoazie*, mají všechny potřebné předpoklady k tomu, aby převzali vládu".

Tato neobratná narážka na zvláštní nároky buržoazie byla přijata hlasitým sykotem.

„Hlavním cílem tohoto sdružení," říká se dále, „bude zničit monopol aristokracie na vládní moc a místa, který je tak neblahý pro životní zájmy země. K vedlejším cílům patří *odstranění tajné diplomacie*. Zvláštním posláním společnosti bude obrátit se na všechny voliče Spojeného království a varovat je, aby pozorně

sledovali, do jakých rukou svěřili zdroje a svobody země, a zejména aby už nedávali své hlasy nicotným představitelům aristokracie a bohatství a jejich kreaturám."

Potom se ujal slova pan Beales a v obšírném projevu se přimlouval za první návrh:

„Nebezpečný stav veřejných záležitostí a skutečnost, že zřejmě není naděje na jakékoli zlepšení, dokud trvá nynější oligarchický systém, který uzurpuje funkce vlády, monopolizuje místa a privilegia a přivádí zemi do hanby a neštěstí, si vynucují, aby se lid sjednotil a skoncoval se starým systémem... Proto je třeba vytvořit společnost s názvem *Národní a ústavní sdružení*."

Pan *Nicholay*, jedna z hvězd Marylebonu, tento návrh podpořil. Stejně tak *Apsley Pellatt*, člen parlamentu:

„Lid se pustí do díla vládní reformy s rozhodností, rozvahou, vytrvalostí a odhodlaností *Cromwellových Ironsides**. Angličtí voliči by měli plnou možnost napravit jakýkoli zlořád, kdyby se rozhodli poslat do parlamentu *zdarma* čestné muže; nemohou však nikdy očekávat, že budou čestně zastupováni, jestliže muž, jako je lord Ebrington, se dostane do parlamentu za Marylebone jen proto, že zaplatil 5000 liber št., zatímco jeho nešťastný soupeř si mohl ušetřit 3000 liber št."

Nyní vystoupil pan *Murrough*, člen parlamentu, ale pro značný odpor musel ustoupit Georgu Harrissonovi (dělník a chartista z Nottinghamu).

„Toto hnutí," řekl Harrisson, „je pokusem buržoazie uchopit vládu do svých rukou, rozdělit si místa a penze a vytvořit horší oligarchii, než je nynější."

Poté přečetl *pozměňovací návrh*, v němž označil jak pozemkovou šlechtu, tak i peněžní aristokracii za stejné nepřátele lidu a prohlásil, že jediným prostředkem k obrodě národa je zavedení *Lidové charty* s jejími pěti body: všeobecné volební právo, tajné hlasování kuličkami, stejné volební obvody, roční parlamenty, zrušení majetkového censu.

Ernest Jones (vůdce chartistů, původem z aristokratické rodiny) tento pozměňovací návrh podporoval a poznamenal mimo jiné:

„Lid by byl sám proti sobě, kdyby podporoval toto hnutí buržoazie, které jí má pomoci uchvátit moc a místa. Na tribuně je nepochybně mnoho lidí, kteří by se rádi stali ministerskými předsedy" (projevy souhlasu), „mnoho těch, kteří

* — tj. Cromwellovy „železné" jízdy. *(Pozn. red.)*

se honí za místy in partibus*" (projevy souhlasu). „Lid však nesmí uzavírat spojenectví s Brighty, Cobdeny a peněžními zájmy. Nikoli pozemková aristokracie, nýbrž peněžní zájmy se postavily proti humánnímu továrnímu zákonu, zamítly návrh zákona proti stoppage of wages (srážkám z nominální mzdy), znemožnily přijetí dobrého zákona o sdružování, a právě tyto peněžní a tovární zájmy se snaží potlačit a ponížit lid. Pokud jde o něho, je kdykoli ochoten připojit se k hnutí, jehož cílem je zlomit vliv vévody z Devonshiru a dalších, ale nehodlá to udělat proto, aby byli na jejich místo postaveni vévodové továrního prachu a lordové vřeten." (Výkřiky souhlasu a smích.) „Říkalo se, že dělnické hnutí, že chartismus je mrtev. Prohlašuji zde pánům buržoazním reformátorům, že dělnická třída je tak živá, aby zabila jakékoli hnutí. Nedovolí buržoazii ani se pohnout, jestliže se nerozhodne pojmout do svého nového programu Lidovou chartu a jejích pět bodů. Ať se buržoazie nemýlí — se starými podvody už nepochodí."

Po další krátké diskusi se předseda za značného pobouření pokusil zbavit pozměňovacího návrhu prohlášením, že to není žádný pozměňovací návrh, ale byl nucen své rozhodnutí změnit. Pozměňovací návrh byl předložen a přijat většinou hlasů v poměru přinejmenším 10 ku 1. Účastníci schůze projevovali hlučně svůj souhlas a mávali klobouky. Předseda oznámil, že pozměňovací návrh byl přijat, a za hlasitého smíchu prohlásil, že se stejně jako předtím domnívá, že většina přítomných je pro založení „Ústavního a národního sdružení". Budou proto pokračovat v jeho organizování a později se znovu obrátí k veřejnosti — naznačil přitom, i když zastřeně, že příště budou, aby se zabránilo opozici, připuštěny jen osoby, které budou mít členské průkazy. Chartisté, v nejlepší náladě, poctili předsedu tím, že mu odhlasovali poděkování, a schůze se rozešla.

Nelze popřít, že logika byla na straně chartistů, dokonce i z hlediska otevřeně vyhlášených zásad Sdružení. Sdružení chce svrhnout oligarchii tím, že se odvolá od vlády k parlamentu. Co je to však vláda? Výtvor parlamentní většiny. Nebo chce svrhnout parlament tím, že se odvolá k voličům? Co je to však parlament? Svobodně zvolený reprezentant voličů. Zbývá tudíž jen jedno — rozšířit okruh voličů. Odmítají-li jej rozšířit přijetím Lidové charty, aby zahrnoval všechen lid, přiznávají tím, že se snaží nahradit

* — dosud neexistujícími. *(Pozn. red.)*

starou aristokracii aristokracií novou. Rádi by mluvili s nynější oligarchií *jménem lidu*; zároveň však chtějí zabránit, aby se objevil skutečně sám lid, když jej volají.

Napsal K. Marx 20. března 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 141 z 24. března 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

ZPRÁVY ANGLICKÉHO TISKU

Londýn 20. března. Vévoda z Newcastlu nařídil odvolání lorda Lucana, lord Panmure uveřejnil Raglanův dopis proti Lucanovi a lord Hardinge, báječný connétable* anglické armády, odepřel Lucanovi vyšetření a vojenský soud. Přes opozici dvou ministerstev, vrchního velitele na Krymu a náčelníka hlavního štábu v Londýně dokázal lord Lucan svým včerejším obšírným výkladem ve Sněmovně lordů, že za obětování lehkého jezdectva u Balaklavy není odpovědný on, nýbrž jen a jen Raglan a že obě vlády, Aberdeenova i Palmerstonova, aby zachránily tohoto poddajného, omezeného a povolného vojevůdce na Krymu, předhodily pobouřené veřejnosti jako kořist lorda Lucana. Nestvůra veřejného mínění musela být nasycena. V této otázce je rozhodující nedokončený dopis, který byl nalezen u mrtvého generála Cathcarta, adresovaný jeho ženě a datovaný 2. listopadu — tři dny před bitvou u Inkermanu[110] a týden po útoku jezdectva u Balaklavy. V tomto dopise se říká doslova:

„Ani lordu Lucanovi, ani lordu Cardiganovi nelze nic vytýkat, právě naopak, neboť se podřizovali rozkazům."

Článek o vídeňské konferenci[111], který přinášejí dnešní „Times", obsahuje tuto charakteristickou poznámku: bude-li se na konferenci jednat vážně, pak lze hlavní obtíže očekávat od Turků.

* — vrchní velitel. *(Pozn. čes. red.)*

Hlavní ústupky v rámci čtyř bodů nebude nutno vymáhat od cara, ale od sultána.

Předevčírem mystifikovaly „Times" zase jednou své čtenáře „autentickou" zprávou, že ještě před 19. březnem došlo zcela jistě k velkému bombardování a ke konečné zteči Sevastopolu. Kde se vzal ten náhlý obrat od zoufalé beznaděje k optimistické pověře? „Times" zahájily své krymské tažení proti svržené koalici a své „ceterum censeo"[112], že je třeba zřídit vyšetřovací výbor, právě ve chvíli, kdy Gladstone ohrozil jejich monopol návrhem, aby bylo zrušeno kolkovné a aby váha novin, které se dají posílat poštou za jeden penny, byla omezena na čtyři unce — méně než váží jeden výtisk „Times". Jakmile byl Gladstone svržen, vzal jeho nástupce sir G. C. Lewis návrh zákona zpět a „Times" v naději, že všechno zůstane při starém, změnily náhle svůj chmurný žlučovitý názor na krymské události a začaly je líčit jako živé panoráma plné nadějí na úspěch, panoráma, v němž opět bojuje táž armáda, nad níž před třemi měsíci pronášely pohřební řeč. Dnes jsou „Times" znovu zachmuřené, protože včera předložil sir G. C. Lewis proti všemu očekávání také návrh zákona na zrušení kolkovného z novin. Pisatel retrospektivních přehledů nenávidí čerstvé zprávy! volají „Times". Lewis byl, jak známo, vydavatelem „Edinburgh Review"*.

K tomuto návrhu zákona se vrátíme, jakmile bude podrobně vyložen v Dolní sněmovně; zatím však poznamenejme, že je ústupkem *manchesterské školy*, které patří zásluha, že neúnavně agitovala pro uskutečnění svobodné konkurence v oblasti tisku. Ústupek Palmerstonovy vlády *manchesterské škole* je captatio benevolentiae** pro případ rozpuštění Dolní sněmovny a nových parlamentních voleb.

Napsal K. Marx 20. března 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 139 z 23. března 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

* — slovní hříčka: „Edinburgh Review" = „Edinburský přehled". *(Pozn. čes. red.)*

** — vemlouvání se do přízně. *(Pozn. red.)*

K. MARX

*Z PARLAMENTU:

DEBATA O PRUSKU

VE SNĚMOVNĚ LORDŮ

Londýn 21. března. Na včerejším zasedání Sněmovny lordů předložil lord Lyndhurst, starý kolega Liverpoolův a Castlereaghův, svůj dávno ohlášený návrh „o poměru Pruska k vídeňské konferenci". Dvě okolnosti, poznamenal, vzbudily o tuto otázku v poslední době znovu zájem: poselství umírajícího ruského cara pruskému dvoru a manifest Alexandra II., v němž slibuje, že dovede k cíli politiku Petra, Kateřiny, Alexandra a svého otce. Jak Rusko samo chápe pruskou politiku, je vidět z následujícího výňatku z tajné depeše, kterou poslal Pozzo di Borgo krátce před vypuknutím války z let 1828—1829 Nesselrodovi. Říká se tu mimo jiné:

„Všechny důvody nasvědčují tomu, že sáhne-li Rusko k donucovacím opatřením proti Turecku, nebude mu v tom Prusko nijak bránit, nýbrž naopak, nezávislý a zároveň přátelský postoj Pruska bude působit jako mocná překážka na jiné státy a přiměje je, aby souhlasily s výsledky, které odpovídají důstojnosti a zájmům Ruska. Bude nutné, abychom berlínský kabinet do určité míry zasvětili do našich úmyslů a přesvědčili jej, že úloha, kterou Prusku přidělujeme, přispěje k prohloubení blahodárných důvěrných vztahů mezi oběma suverény a oběma dvory."

Bylo možné, zvolal Lyndhurst, proročtěji předpovědět kurs, který pruský dvůr sledoval v posledních šesti či dvanácti měsí-

cích? Prusko ovšem spolupodepsalo protokoly z 5. prosince, 13. ledna a 9. dubna. Cílem těchto protokolů bylo dosáhnout vyklizení podunajských knížectví a získat záruky ochrany sultánovy nezávislosti a nedotknutelnosti Turecka. Řídil se pruský dvůr tímto cílem? V souvislosti s půjčkou 30 miliónů tolarů na vojenské operace prohlásil baron Manteuffel: ve zmíněných protokolech se Prusko vyslovilo o politice Ruska v tom smyslu, že bylo spácháno velké bezpráví; necítí se však být vázáno jít dále a aktivně se zúčastnit války. Je toto řeč velkého národa? A což se Prusko výslovně nezavázalo smlouvami z let 1840 a 1841, že bude Turecko chránit? Baron Manteuffel k tomu dodal, že konflikt se nedotýká nezávislosti Německa nebo německých zájmů, a že se proto Prusko necítí být vázáno přinášet jakékoli oběti. V jiném dokumentu však baron Manteuffel sám konstatoval opak. Ostatně zmocní-li se jednou car Cařihradu, bude už zbytečné mluvit o německé nezávislosti a o německých zájmech. Ty potom nutně podlehnou přesile. Lord Lyndhurst se pak ještě dotkl propuštění ministra války Bonina, odvolání vyslance Bunsena z Londýna a toho, že pruské sněmovny odmítly vypracovat odpovědní adresu na trůnní řeč, a „přešel k druhému dějství tohoto politického dramatu". Teprve po dlouhé době, řekl, uznalo Rakousko za vhodné požádat, aby Rusko vyklidilo podunajská knížectví. Požadavek byl sepsán a poslán do Berlína k podpisu. Z Berlína poslali do Vídně naprosto nevyhovující protinávrhy, které však znamenaly ztrátu času, neboť musely být předloženy k prozkoumání spojencům. Rusko mezitím podunajská knížectví vyklidilo, ale v části z nich ponechalo z vojenských důvodů své vojsko a prohlásilo, že se hodlá omezit jen na obranu. Prusko potom ze spolku vystoupilo, protože prý Rusko vyhovělo všem rozumným požadavkům. Od této chvíle dělalo Prusko všechno, aby zmařilo rakouské plány. Za tím účelem předkládalo, většinou úspěšně, návrhy Spolkovému sněmu a jednotlivým německým státům. V téže době poděkovalo Rusko veřejně dvěma německým státům za to, že odmítly připojit se ke spojencům. On (Lyndhurst) přechází nyní k třetímu a poslednímu dějství dramatu. Spojenci stanovili na 8. srpna do Vídně schůzku, na níž se měli rozhodnout, jaké požadavky předloží Rusku jako základ

jakéhokoli předběžného jednání. Prusku to bylo obvyklým způsobem oznámeno, a to několikrát. Prusko svou účast výslovně neodmítlo, ale na konferenci se nedostavilo. V důsledku toho nevypracovali spojenci protokol a podepsali jen nótu, která stanovila za základ budoucího jednání čtyři body. Tyto čtyři body byly potom předloženy Rusku, ale Rusko je odmítlo přijmout. Prusko samo uveřejnilo a rozeslalo dokument, v němž vyslovuje proti čtyřem bodům námitky. Zároveň nepřestávalo ve Spolkovém sněmu a u jednotlivých německých dvorů působit proti tomu, aby se malé německé státy připojily ke spojencům. Když byla uzavřena smlouva z 2. prosince, bylo Prusku dáno na srozuměnou, že k ní může přistoupit. Prusko odmítlo, ale vyslovilo ochotu uzavřít podobné smlouvy separátně s Francií a Anglií. Od chvíle, kdy obě země tento návrh přijaly, požadovalo Prusko při různých jednáních a různých návrzích nesčetné změny, o nichž si bylo jisté, že je Francie a Anglie musí odmítnout. Mluví-li (Lyndhurst) o Prusku, má na mysli *oficiální* Prusko. Ví, že pruský národ smýšlí ve své převážné většině protirusky. Je nepochopitelné, jak může Prusko žádat, aby bylo přizváno k vídeňským jednáním, když odmítlo přistoupit ke smlouvě z 2. prosince. Doufá (Lyndhurst), že spojenecké mocnosti nedovolí pod žádnou záminkou, aby se mluvčí Pruska jednání zúčastnil. V opačném případě by mělo Rusko na vídeňském kongresu ne jeden, ale dva hlasy. Pruská diplomacie se od dob Bedřicha Velikého nezměnila. (Lyndhurst) připomíná rok 1794, dobu krátce před bitvou u Slavkova a po ní atd.

Lord Clarendon: Chce se omezit jen na to, že vyplní některé mezery v informacích o jednání mezi Anglií a Pruskem. Když ruský kabinet odmítl podmínky spojenců, byla svolána konference příslušných zmocněnců, která se však nemohla konat, protože se jí zástupce pruské vlády nechtěl zúčastnit. Později mu sice pruský vyslanec v Londýně řekl, že jeho vláda hodlá dát svému zmocněnci ve Vídni žádané povolení, ale on (Clarendon) na to řekl: „Už je příliš pozdě." Korespondence mezi Pruskem a Rakouskem posloužila Rusku. Ještě před podepsáním smlouvy z 2. prosince bylo Prusko vyzváno, aby se k ní připojilo, ale marně. Prusko žádalo, aby bylo bezpodmínečně přizváno na novou konferenci,

neboť prý je jen pokračováním dřívější konference, která dosud neskončila a kterou Prusko nikterak neopustilo. Vzhledem k tomu poukázala anglická vláda na skutečnost, že se dříve konference nemohla konat, protože se jí Prusko nechtělo zúčastnit, přestože bylo několikrát pozváno. Nová konference také vůbec není pokračováním staré, neboť když se Rakousko v říjnu a listopadu obrátilo na Francii a Anglii, aby byla konference opět svolána, dostalo odpověď, že doba protokolů a konferencí už minula, ale uzavře-li s nimi Rakousko dohodu o účasti na válce, prozkoumají možnost dosažení míru. To vedlo ke smlouvě z 2. prosince. Později byla vyslovena ochota uzavřít zvláštní smlouvy s Pruskem.

„Dovolit však Prusku, aby požadovalo všechna privilegia, aniž by se podílelo na nebezpečí — přizvat je bez jakýchkoli výhrad na konferenci, která může skončit mírem, ale může také vést k ještě větší válce, aniž by prohlásilo, jaké jsou jeho úmysly nebo jeho politika, aniž by s námi buď hned, nebo v případě potřeby uzavřelo spojenectví a aniž víme, zda přijde na konferenci jako neutrál, jako přítel nebo jako nepřítel — to je naprosto nemožné."

Zvláštní mise, řekl Clarendon, které Prusko později vyslalo, byly v Paříži i v Londýně přátelsky přijaty, ale dosud k ničemu nevedly. Nicméně nepovažuje tato jednání za skončená. Teprve před třemi dny byly předloženy nové návrhy. Ale na neštěstí byla vídeňská konference už zahájena a Prusko zůstalo svou vlastní vinou stranou. Taková velká mocnost, jako je Prusko, by se neměla uzavírat do uzoučkých německých hranic. Tento postoj mu byl opětovně vytýkán, ale stále na to odpovídalo, že jeho politikou je mír. Jeho politika však ve skutečnosti není „ani evropská, ani německá, ani ruská", je spíš zaměřena k tomu, aby hatila plány Rakouska, než aby držela v šachu Rusko. Přes to všechno nemůže Prusko setrvat dlouho v izolaci, jakmile půjde o velké evropské zájmy. Nemůže se postavit na stranu Ruska — to by bylo v rozporu s pruským a německým národním cítěním. Dobře ví, že postaví-li se na stranu Ruska proti Rakousku, upadne do závislosti na Rusku. Na stranu Rakouska se postavit nechce. Naopak, zaujalo vůči Rakousku nevraživý postoj.

„Proto říkám, že Prusko zaujímá osamocené a nesprávné stanovisko. To se může líbit jeho nepřátelům, ale jeho spojenci i jeho vlastní patriotické obyvatelstvo toho hluboce litují."

Bude vynaloženo všechno úsilí, ujistil lord Clarendon v závěru, aby bylo Prusko získáno pro spolupráci.

V Dolní sněmovně se dotázal *lord W. Graham* ministerského předsedy,

„zda rakouský vyslanec nepožádal lorda Clarendona, aby mu podal vysvětlení k výroku sira Roberta Peela, který pronesl při svém znovuzvolení, že totiž východní otázka nemůže být uspokojivě vyřešena bez obnovení Polska a Uher".

Lord Palmerston, místo aby na tuto otázku nějak odpověděl, vyslovil nejdříve uspokojení nad tím, že sir Robert Peel přijal místo v jeho vládě. Pokud jde o Uhry, ví prý Rakousko už dávno, že Anglie by považovala jejich odtržení od monarchie za velké neštěstí pro Evropu, neboť celistvá rakouská monarchie ve středu Evropy je podstatnou složkou rovnováhy sil. Pokud jde o Polsko (tu se ozval hlasitý smích, který vyvolalo krátké Palmerstonovo odmlčení a zvláštní tón, jímž ve své řeči pokračoval), je prý toho názoru, že polské království, tak jak je nyní ustaveno a spravováno, znamená trvalou hrozbu Německu. Přitom body, které se nyní projednávají ve Vídni, neobsahují žádná ustanovení o novém uspořádání Polska. Zároveň si Anglie a Francie vyhradily připojit podle okolností nebo válečných událostí ke čtyřem bodům, na jejichž základě se nyní jedná, další ustanovení, která by se jim zdála důležitá pro budoucí bezpečnost Evropy.

Napsal K. Marx 21. března 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 141 z 24. března 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

NAPOLEONŮV POSLEDNÍ TAH[118]

„Překročí-li Krésus Halys, zničí velkou říši." Tato odpověď delfské věštírny lydskému králi by se stejně dobře mohla poslat Ludvíku Bonapartovi před jeho nynějším výletem na Krym. Tato cesta však zřejmě nezničí ruskou říši, ale jeho vlastní.

Mimořádná, výjimečná situace vyvolává výjimečné potřeby. Každý jiný člověk na jeho místě by byl považován za pošetilce, kdyby podnikl tuto cestu, která má desetkrát větší vyhlídky na neúspěch než na úspěch. Ludvík Bonaparte si je toho jistě plně vědom, ale přesto musí jet. Je původcem celé výpravy; přivedl spojenecké armády do nynějšího nezáviděníhodného postavení a je jeho povinností vůči celé Evropě spojenecké armády z něho zase dostat. Je to jeho první vojenský čin a na jeho výsledku závisí, alespoň na nějakou dobu, jeho vojevůdcovská pověst. Za úspěch výpravy neodpovídá ničím menším než svou korunou.

K tomu, aby se tato hazardní cesta stala naléhavou státní záležitostí, přispívají i jiné méně významné důvody. Vojáci na Východě dali nejednou najevo, že byli krutě zklamáni ve svých nadějích na vojenskou slávu nového císařství. Ve Varně a v Bazardžiku poctilo paladiny falešného Karla Velikého jejich vlastní vojsko přízviskem „opičáci". „A bas les singes! Vive Lamoricière!"* volali zuávové, když je Saint-Arnaud a Espinasse posílali do bulharské pustiny umírat na choleru a horečky. Teď už vojáci

* „Pryč s opičáky! Ať žije Lamoricière!" *(Pozn. red.)*

nestavějí proti velitelům s pochybnou pověstí, kteří dnes velí francouzské armádě, jen slavné a oblíbené generály, kteří upadli v nemilost. Svérázné chování Jérôma Napoleona mladšího za jeho pobytu na Východě[114] připomnělo starým alžírským vojákům, jak docela jinak se chovali orleánští princové v Africe; ať už se o nich říká cokoli, byli vždy v čele svých vojáků a plnili svou vojenskou povinnost. Kontrast mezi mladým Aumalem a mladým Napoleonem byl jistě dost velký, takže vojáci začali říkat: kdyby byli ještě u moci Orleáni, princové by byli s námi v zákopech a sdíleli by s námi nebezpečí i únavu; a nejmenovali se Napoleon! Takhle vojáci *mluví*, a jak se mají umlčet? Muž, jemuž je „dovoleno nosit uniformu divizního generála", dokázal jen poskvrnit vojenské tradice spojené s Napoleonovým jménem; všichni ostatní členové rodiny jsou buď naprosto pokojní civilisté, milovníci přírody, kněží, nebo nenapravitelní dobrodruzi; se starým Jérômem už se nedá počítat vzhledem k jeho věku, a jeho bývalé válečnické činy jej ostatně žádnou velkou slávou neověnčily; Ludvíku Napoleonovi tedy nezbývá nic jiného, než aby se vydal na cestu sám. Navíc se pověst o jeho cestě na Krym donesla až do nejzapadlejších francouzských vesniček a rolnictvo ji přijalo s nadšením; a právě rolnictvo udělalo Ludvíka Napoleona císařem. Rolníci jsou přesvědčeni, že císař, jehož sami dosadili na trůn a který nese Napoleonovo jméno, musí být skutečně Napoleon redivivus*; podle jejich názoru je jeho místo v čele vojska, které si pod jeho velením v ničem nezadá s legiony velké armády. Sevastopol nebyl dosud dobyt jen proto, že tam císař ještě nepřibyl; jakmile se tam objeví, rozpadnou se valy ruské pevnosti v prach jako zdi Jericha. A tak, i kdyby Ludvík Napoleon chtěl odvolat svůj slib, že pojede na Krym, nemůže to teď udělat, protože zpráva o jeho cestě se už příliš rozšířila.

Proto se konají všemožné přípravy. Za deseti divizemi, které jsou nyní na Krymu, mají být poslány další čtyři divize, z nichž dvě mají na začátku tažení tvořit záložní armádu v Cařihradě. Jedna z těchto čtyř divizí se má skládat z císařské gardy, druhá

* — znovuzrozený Napoleon. *(Pozn. red.)*

ze spojených elitních rot, tj. z granátníků a voltižérů* pařížské armády; další dvě divize (11. a 12.) se už naloďují nebo soustřeďují v Toulonu a v Alžíru. Tyto nové posily zvýší počet francouzského vojska na Krymu přibližně na 100 000 nebo 110 000 mužů a koncem dubna tam přibude 15 000 Piemonťanů a početné britské posily. Přesto však se dá stěží očekávat, že spojenci budou s to zahájit v květnu tažení s armádou 150 000 mužů. Heraklejský Chersonés se změnil v jediné velké pohřebiště, jež je v žalostném stavu, takže až opět nastane teplé a vlhké počasí, celý poloostrov se určitě stane pařeništěm všemožných epidemií; ať už tu bude muset zůstat kolik chce vojska, způsobí mu nemoci a úmrtnost daleko hroznější ztráty než kdykoli dříve. Spojenci nemají naději, že vyrazí s armádou v poli ze svých nynějších postavení dřív, než dojdou všechny jejich posily; to bude někdy v polovině května, a do té doby určitě vypuknou nemoci.

V nejlepším případě musí spojenci ponechat 40 000 mužů před Jižní stranou Sevastopolu a budou mít pro výpravu proti ruské polní armádě volných 90 000 až 100 000 mužů. Nebudou-li spojenci velmi dobře manévrovat a nedopustí-li se Rusové vážných chyb, bude spojenecká armáda, až vyrazí z Chersonésu, muset nejdříve porazit Rusy a zatlačit je od Simferopolu, a pak se teprve bude moci spojit s Turky u Jevpatorije. Předpokládejme však, že se s nimi bez obtíží spojí; Turci tedy posílí toto pestré uskupení Francouzů, Angličanů a Piemonťanů nanejvýš o 20 000 mužů, ne zrovna nejvhodnějších pro boj v otevřeném poli. Dohromady tak vznikne armáda asi 120 000 mužů. Není právě snadné si představit, jak taková armáda hodlá existovat na území, které Rusové sami vysáli, které je chudé na obilí a jehož hlavní bohatství — dobytek — se Rusové jistě budou pečlivě snažit zahnat k Perekopu. Sebemenší postup bude nutně vyžadovat rozsáhlé pícování a bude nutné vyčlenit četné oddíly k zajištění boků a spojení s mořem. Ty pak začne znepokojovat svými operacemi ruské nepravidelné jezdectvo, které dosud nemělo příležitost zasáhnout. Také Rusové dostanou mezitím posily; publicita, s níž Francouzi

* — tj. z lehkých myslivců. *(Pozn. čes. red.)*

prováděli v posledních šesti týdnech své vojenské přípravy, umožnila Rusům, aby včas učinili potřebná opatření. V této chvíli už bezpochyby pochodují na Krym dvě či tři ruské divize, buď z armády umístěné na Volyni a v Besarábii, nebo z nově sestavených záloh, aby tam udržely rovnováhu sil.

Ale největší oddíl, který budou spojenci muset vyčlenit ze své armády, budou nesporně síly, které mají obklíčit Sevastopol ze severu. Pro tento účel bude nutné vyčlenit 20 000 mužů a je velmi pochybné, zda zbytek jejich sil, který musí být zásobován s velkými potížemi a je obtížen řadami vozů s vojenskými zásobami a proviantem, bude pak stačit na to, aby vytlačil ruskou polní armádu z Krymu.

Jedno je jisté: vavříny, s jejichž pomocí si Ludvík Bonaparte hodlá na Krymu vysloužit jméno Napoleona, rostou hodně vysoko a nebude tak snadné je utrhnout. Ale všechny potíže, o nichž jsme se dosud zmínili, jsou jen místního rázu. Hlavní námitkou proti tomuto způsobu vedení války na Krymu je konec konců to, že váže čtvrtinu všech sil, jimiž Francie disponuje, na druhořadé válčiště, kde ani sebevětší úspěch nemá rozhodující význam. Právě tato nesmyslná tvrdošíjnost, pokud jde o Sevastopol, která se zvrhává v jakousi pověru a přikládá jak úspěchům, tak i neúspěchům fiktivní váhu, je velkou základní chybou celého plánu. A tato fiktivní váha, která se přikládá událostem na Krymu, dopadá s dvojnásobnou silou zpátky na hlavu nešťastného původce plánu. Pro Alexandra neznamená Sevastopol ani zdaleka Rusko, ale pro Ludvíka Bonaparta nemožnost dobýt Sevastopol znamená ztratit Francii.

Napsal B. Engels kolem 23. března 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4358 ze 7. dubna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

BITVA U SEVASTOPOLU[115]

Dnešní číslo našeho listu přináší oficiální francouzské, anglické a ruské zprávy o bitvě mezi těmito protivníky, k níž došlo u Sevastopolu. Byla to dost závažná událost a je proto třeba, abychom k oficiálním dokumentům dodali několik slov na vysvětlenou a svůj komentář.

Asi před měsícem jsme na základě celkem úspěšných ruských výpadů došli k závěru, že zákopy byly natolik posunuty kupředu, že mezi silami obléhaných a obléhajících nastala rovnováha*; jinými slovy, zákopy byly posunuty tak blízko, že Rusové mohou použít pro výpad na kterémkoli úseku zákopů nejméně takových sil, jaké mohou spojenci přivést během jedné či dvou hodin. Protože jedna či dvě hodiny úplně stačí na roznýtování a zatlučení děl** v celé baterii, je přirozené, že spojenci své přibližovací zákopy už dál posunovat nemohli. Od té doby uvízlo obléhání na mrtvém bodě, dokud příchod tří francouzských brigád (jedné z 8. a dvou z 9. divize) neumožnil spojencům vystřídat část anglické pěchoty a zesílit zákopové stráže. Současně po příchodu generálů ženijních vojsk Niela a Jonese ožily obléhací operace a byly napraveny chyby, které zavinila hlavně tvrdohlavost francouzského generála Bizota a početní slabost britské pěchoty. Byly

* Viz tento svazek, str. 84. *(Pozn. red.)*

** „Zatlouci dělo" znamenalo vrazit do prachové pánvičky dělové hlavně dlouhý hřebík nebo tyč. Dělo se tak stalo dočasně nezpůsobilým k palbě. *(Pozn. čes. red.)*

zřízeny nové přibližovací zákopy, zejména na anglické straně, kde byla asi 300 yardů od ruských opevnění na Malachovské mohyle založena nová paralela.* Některé z nově postavených baterií byly posunuty tak daleko směrem k Inkermanu, že jakmile budou moci zahájit palbu, zasáhnou část ruských baterií z týlu nebo je budou postřelovat podélně. Rusové proti těmto novým liniím právě podnikli neobyčejně obratné a smělé kroky.

Jak je vidět z každého plánu, táhnou se ruské linie polokruhovým obloukem kolem města od vnitřního konce Karanténní zátoky ke konci vnitřního válečného přístavu a odtud až k vnitřnímu konci Kilenské zátoky. Tato zátoka je jen malý záliv, který tvoří konec hluboké úžlabiny sahající od Velké rejdy čili Sevastopolské zátoky hluboko do planiny, na níž se utábořili spojenci. Na západní straně této úžlabiny se táhne řada výšin, na nichž jsou ruské linie; nejvýznamnější z těchto vyvýšenin je Malachovská mohyla, která je pro své dominující postavení klíčem k celému pravému ruskému křídlu. Na východní straně úžlabiny a Kilenské zátoky je další vyvýšenina, která je úplně pod palbou ruských baterií i válečných lodí; spojenci jí proto nemohli dosáhnout do té doby, dokud se jim nepodařilo úplně přerušit spojení mezi Sevastopolem a Inkermanem, chráněné palbou pevnůstek a baterií na severní straně rejdy. Jakmile však spojenci zřídili postavení pro baterie na východ a jihovýchod od Malachovské mohyly, aby mohli zasahovat ruské linie z boku a z týlu, nabyla tato neutrální výšina významu. Rusové tam proto poslali v noci 21. února pracovní četu, aby na výšině postavila redutu**, jejíž projekt ruští inženýři vypracovali předem. Ráno uviděli spojenci dlouhý zákop a za ním vznikající náspy, ale zřejmě vůbec nedovedli pochopit smysl těchto prací, a proto v nich Rusům nebránili. Následujícího jitra byla však reduta téměř hotova, alespoň v hlavních rysech, neboť, jak se později ukázalo, její profil, tj. hloubka příkopu a odol-

* Přibližovací zákopy (approche) byly klikaté zákopy, budované směrem k obležené pevnosti; umožňovaly, aby obléhatelé skrytě pronikli co nejblíže k hlavnímu valu nebo hradbám. Spojovaly se paralelami probíhajícími rovnoběžně s pevnostním obvodem, z nichž se vedla proti pevnosti palba. Z poslední, nejbližší paralely se prováděla zteč. *(Pozn. čes. red.)*

** — tj. Selenginskou redutu. *(Pozn. red.)*

nost náspu, nebyl ještě zdaleka dostačující. Tehdy začali spojenci chápat, že toto opevnění je skvěle umístěno, neboť Rusům umožňuje podélně postřelovat jejich vlastní baterie určené pro podélné postřelování, takže nebudou vlastně k ničemu. Inženýři prohlásili, že toto opevnění musí být dobyto za každou cenu. Canrobert proto v největší tajnosti sestavil útočnou kolonu z asi 1600 zuávů a 3000 vojáků námořní pěchoty. Protože rozkazy měly být vydány pozdě v noci a zcela neočekávaně, došlo při shromažďování vojska na místo srazu k určitému zdržení a vojsko, se zuávy v čele, bylo s to zahájit zteč až 24. února ve dvě hodiny ráno. Po krátkém pochodu se dostali na 20 yardů od příkopu. Jako obvykle při zteči nesměl nikdo vystřelit; vojáci dostali rozkaz odstranit z pušek zápalky, aby se nedali strhnout ke zbytečné střelbě, která by je zdržela. Náhle zaznělo několik ruských povelů, silný oddíl Rusů uvnitř reduty se zvedl ze země, opřel pušky o hřeben náspu a vypálil salvu proti postupující koloně. Vzhledem k temnotě a dobře známému, zakořeněnému zvyku vojáků v zákopech střílet vždy přímo přes násep nemohlo úzké čelo kolony touto salvou nijak zvlášť utrpět. Zuávové, pro něž šikmé stěny nedokončeného příkopu a valu mohly být sotva nějakou překážkou, okamžitě pronikli do reduty a napadli svého protivníka bodáky. Rozpoutal se strašný boj muže proti muži. Za nějakou dobu se zuávové zmocnili poloviny reduty a později ji Rusové opustili celou. Mezitím vojáci námořní pěchoty, kteří v krátké vzdálenosti postupovali za zuávy, buď zabloudili, nebo se z jiných příčin zastavili na okraji vrchu. Zde je z obou boků napadla ruská kolona a přes zoufalý odpor je zatlačila dolů. Během tohoto boje nebo krátce po něm začalo už asi svítat, neboť Rusové se spěšně stáhli z vrchu a ponechali redutu v rukou zuávů, na něž pak začalo pálit všechno ruské dělostřelectvo, které bylo možno na toto místo zamířit. Zuávové na chvíli zalehli, zatímco několik střelců-dobrovolníků, kteří je doprovázeli, se připlížilo k opevněním na Malachovské mohyle, a pokoušeli se střílet na ruské dělostřelce střílnami. Palba však byla příliš silná a zuávové museli zakrátko ustoupit na svah obrácený k Inkermanu, kde byli chráněni před palbou většiny ruských baterií. Zuávové tvrdí, že všechny své raněné vzali s sebou.

V této nevelké akci projevili zuávové pod velením generála Moneta velkou odvahu a Rusové velkou obratnost a svou obvyklou houževnatost. Ruské síly se skládaly ze dvou pluků, Selenginského a Volyňského, jejichž počet po několika taženích nemohl být větší než 500 mužů na prapor, čili celkem 4000 mužů. Velel jim generál Chruščov. Počínali si tak obdivuhodně, že Francouzi prohlašují, že museli předem znát celý plán útoku. Ruský útok na námořní pěchotu měl naprostý a téměř okamžitý úspěch a jejich ústup z nedokončené reduty způsobil, že nešťastní zuávové, kteří byli ponecháni bez podpory, byli vystaveni drtivé palbě, jež nemohla být zahájena, dokud se v redutě bojovalo.

Generál Canrobert zjistil, že tato porážka velmi silně zapůsobila na jeho vojsko. Nespokojenost, kterou bylo možné u něho pozorovat při různých příležitostech už dříve, vypukla nyní s plnou silou. Vojáci žádali zteč na město. Hlasitě se mluvilo o zradě, kterou se obvykle omlouvala každá porážka Francouzů, a bez jakýchkoli zřejmých důvodů byl dokonce jmenován generál Forey, jenž prý nepříteli vyzradil tajné usnesení francouzské válečné rady. Canrobert byl tak zmaten, že ihned vydal denní rozkaz, v němž celou akci vylíčil jako skvělý, i když jen relativní úspěch, a současně poslal lordu Raglanovi nótu, v níž mu navrhuje provést okamžitě zteč, což lord Raglan ovšem odmítl.

Rusové tedy svou novou redutu udrželi a od té doby pilně pracují na jejím dokončení. Toto postavení je velmi důležité. Zajišťuje spojení s Inkermanem a přísun zásob z této strany. Ohrožuje z boku celý pravý úsek spojeneckých obléhacích staveb a nutí spojence budovat nové přibližovací zákopy, aby toto postavení paralyzovali. Navíc to ukazuje, že Rusové jsou nejen schopni se udržet, ale že jsou i s to postoupit dále. V druhé polovině února zřídili protizákopy od nové reduty ke spojeneckým opevněním. Ve zprávách se však neříká přesně, kterým směrem tyto stavby vedou. V každém případě přítomnost dvou řadových pluků v Sevastopolu dokazuje, že posádka, kterou dosud tvořili jen vojáci námořní pěchoty a námořníci, byla značně posílena a je dostatečně silná pro všechny eventuality.

Nyní se sděluje, že 10. nebo 11. března budou spojenci s to

zahájit ze svých baterií palbu na ruské obranné stavby. Ale vzhledem k tomu, jaké zdroje mají Rusové a s jakými potížemi se setkávají spojenci, se dá těžko očekávat, že bude splněna základní podmínka, aby totiž obléhatelé měli palebnou převahu nad obleženými, a to takovou převahu, že by jejich palba umlčela ruské baterie dříve, než Angličané a Francouzi vyčerpají své zásoby střeliva. Předpokládejme však, že i to se podaří. Předpokládejme dokonce, že ruská polní armáda promešká tento rozhodující okamžik a nezaútočí na postavení u Inkermanu a Balaklavy. Předpokládejme, že spojenci podniknou zteče na první ruskou linii a že tuto linii dokonce prolomí. Co potom? Před útočícími kolonami budou další obranné stavby, další baterie a pevné budovy změněné v malé citadely, takže bude třeba nových baterií, aby byly zdolány; krupobití kartáčů a hustá palba z pěchotních zbraní zatlačí kolony zpět, takže v nejlepším případě dokáží udržet první ruskou obrannou linii.

Potom bude následovat obléhání druhé a pak třetí linie, nemluvě už o četných menších překážkách; neboť jak už známe ruské inženýry, jistě neopomenuli nakupit tyto překážky uvnitř prostoru, který jim byl svěřen. A zatím se bude střídat déšť a horko, horko a déšť, a to zplodí na půdě prosycené produkty rozkladu tisíců lidských a koňských mrtvol dosud neznámé a neslýchané nemoci. Nákaza sice zachvátí právě tak město jako okolí, ale kdo ví, která strana bude muset před ní kapitulovat dříve?

Bude to hrozné jaro na tomto malém, pět mil širokém a deset mil dlouhém poloostrově, kde vedou tvrdošíjný boj tři největší evropské státy; a Ludvík Bonaparte bude mít dost důvodů, aby si blahopřál, jestliže jeho velká expedice začne přinášet všechny své plody.

Napsal B. Engels kolem 23. března 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4358 ze 7. dubna 1855
a v „Neue Oder-Zeitung“,
čís. 143 z 26. března 1855

Podle textu
v „New-York Daily Tribune“,
srovnaného s textem
v „Neue Oder-Zeitung“
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

K DĚJINÁM

SPOJENECTVÍ S FRANCIÍ

Londýn 24. března. Disraeliho orgán „Press“[116] vyvolal minulý týden bouři ve sklenici vody, když tvrdil, že „císař Ludvík“ je jedinou překážkou uzavření míru a že k sobě připoutal Rakousko tajnou „dohodou“, které by se Rakousko rádo zbavilo. Toryové vydávali dosud anglo-francouzské spojenectví za svůj výtvor. Což nezpečetil spolek s Bonapartem jejich lord Malmesbury[117]? Což si Disraeliho sarkasmus nevzal v parlamentě na mušku Grahama a Wooda za to, že před svými voliči rouhavě pomlouvali státní převrat z 2. prosince? Což toryové nebyli už po dva roky nejhorlivějšími hlasateli války na tribuně i v tisku? A teď náhle, bez jakéhokoli přechodu a bez jakýchkoli polehčujících okolností — insinuace proti spojenectví s Francií, jízlivosti na adresu „císaře Ludvíka“ a kázání o míru? Vetchý orgán letitých toryů „Morning Herald“, nezasvěcený do tajů vůdců strany, kroutil povážlivě hlavou a bručel ostrá slova protestu proti nepochopitelným mu halucinacím listu „Press“. „Press“ se však dnes k tomuto neblahému tématu vrací. V záhlaví otiskuje tučným písmem toto oznámení:

„Vyšly najevo důležité okolnosti. Když jsme o tom nedávno psali, dalo se očekávat, že congress re infecta* bude přerušen a lord John Russell se náhle vrátí do Anglie. Změněný tón Rakouska vůči Rusku po smrti cara Mikuláše

* — kongres, který k ničemu nedošel. *(Pozn. red.)*

a zejména pak prohlášení rakouského císaře zaslané Alexandrovi II. nepochybně přispěly k tomuto výsledku. Máme důvody se domnívat, že francouzský císař odstranil překážky, které bránily všeobecné pacifikaci, a že Francie bude souhlasit s úplným vyklizením Krymu bez jakýchkoli podmínek pokud jde o zboření nebo omezení opevnění v této oblasti."

Pokud jde o vysvětlení tohoto proroctví, odkazuje „Press" na „autentické podrobnosti svého úvodníku". Ale kupodivu, právě tyto podrobnosti odporují onomu ukvapenému závěru, který byl na nich založen.

„Záležitosti ve Vídni," říká se v úvodníku, „jsou každou hodinu méně rozumné a méně uspokojivé; je proto důležité, aby osvícené mínění na obou stranách Kanálu použilo svého vlivu a zabránilo výsledkům, které by mohly být mrzuté i politováníhodné. Kdyby to byli v roce 1853 naši ministři mysleli s anglo-francouzským spojenectvím upřímně, nebylo by pravděpodobně důvodu k válce; kdyby však válka byla nevyhnutelná, byl by její průběh se vší pravděpodobností vítězný a úspěšný. Místo takového upřímného spojenectví s Francií promrhala britská vláda celý rok na to, čemu říkala *přilnutí velkých německých států.* Válku západních mocností s Ruskem nebylo možno ospravedlnit ničím jiným než pevným rozhodnutím citelně oklestit ruskou říši na jihu. To je jediné řešení východní otázky. Roku 1853 byla vhodná příležitost, ale nebylo jí využito. Byl promarněn čas, peníze, armáda i sláva. Kdybychom byli v roce 1853 jednali s Francií upřímně, německé státy by byly musely jít v našich šlépějích. Co se stalo nyní? Rakouský císař ujistil cara Alexandra, že ‚Rakousko nechce ani omezit hranice Ruska, ani mu způsobit jakoukoli územní újmu'. Tato slova jsou jednoznačná. Pokud jde o tajnou dohodu mezi Francií a Rakouskem, o níž jsme se už dříve zmínili, byli jsme z autoritativního místa ujištěni, že i když nasvědčuje pravděpodobně trvalému spojení mezi oběma říšemi, neobsahuje nic, co by nutně muselo vést k napadení Ruska Rakouskem. — Ruský car je ochoten přijmout mírové podmínky, které sice nejsou řešením východní otázky, ale nepochybně jsou přiznáním nezdaru agrese a jakýmsi pokáním za spáchané násilí. Domníváme se, že příležitost k velkorysejší politice byla ztracena a že taková shoda okolností, která by mohla zajistit nezávislost Evropy, se nebude tak brzy opakovat; ale ještě nyní je možné dosáhnout míru, který by byl vcelku výhodný pro Evropu, prospěšný pro Turecko a nebyl by ponižující pro západní mocnosti. Máme oprávněné obavy, že o takovém míru se jednat nebude. Co tomu stojí v cestě?... Francouzský císař. Kdyby byl přes nynější nepříznivé okolnosti stále ještě toho mínění, že musí být vyřešena východní otázka, neříkali bychom, že Anglie má couvnout. Dovídáme se však, že císař má zcela jiné názory... Mezi zúžením ruských hranic a jednáním o zamýšleném míru zvolil francouzský císař mezzo termino*, která je nebezpečná a může být osudná. Hodlá zahájit kampaň

* — střední cestu. *(Pozn. red.)*

plnou skvělých hrdinských činů, která by obnovila jeho prestiž (lesk) a pak by byla ukončena mírem, který by na územním uspořádání Evropy nebo Asie nezměnil ani o chlup víc, než předpokládají rakousko-ruské návrhy, s nimiž byl mimořádný anglický zmocněnec ve Vídni ochoten souhlasit. Nehledě už k té části plánu, podle níž má být obětováno tisíce lidských životů pouze pro obnovení *prestiže*..., domníváme se, že nesmyslnost tohoto plánu je právě tak do nebe volající jako jeho nemorálnost. A co když bude tato prestižní kampaň neúspěšná?... Kromě překážek, které klade na Krymu ruská armáda, hrozí ještě mor, a to neméně než zbraně. Selže-li tato *prestižní* kampaň, co bude s Anglií a Francií? Na čí stranu se pak postaví německé velmoci? Perspektiva bude jen jedna: úpadek a pád Evropy. I kdybychom neměli špatné vyhlídky, máme právo podstoupit takové nebezpečí, a to ještě ne pro určitou politiku, nýbrž pro pouhou demonstraci? Pro francouzského vládce je možná bolestné, že se propásla tak velká příležitost; pro anglický lid je to neméně bolestné. Ale státníci musí brát věci tak, jak jsou. Ani Francie, ani Anglie, ani Rusko nejsou v roce 1855 ve stejné situaci jako v roce 1853. Běda těm, kdo zradili nejvyšší zájmy Evropy. Nechť je stihne osud, jaký si zaslouží. Vládce Francie a anglická královna jsou nevinni; ale nesmějí se podobat hráčům, kteří ztratili hlavu, a v šílenství, zklamání a v záchvatu zoufalství urychlovat své neštěstí."

Týž list upozorňuje na Girardinův pamflet „La Paix"[118], v němž se velebí současné odzbrojení Sevastopolu a Gibraltaru jako opravdu mírové řešení.

„Považte," volá „Press", „že tento pamflet, přesněji jeho prodej, povolila francouzská vláda a že jeho autorem je drahý a intimní přítel, rádce a společník předpokládaného dědice trůnu!"

Zde je třeba jen připomenout, že derbyovci, jejichž orgánem je „Press", usilují o vytvoření koalice s (mírumilovnou) manchesterskou školou a že vláda se na druhé straně snaží získat manchesterskou školu návrhem zákona o kolkovném z novin (k němuž se ještě vrátíme). Myšlenka pouhého demonstrativního tažení, myšlenka evropské války, která nemá ohrozit nepřátelskou mocnost, nýbrž jen zachránit vlastní *prestiž*, myšlenka války naoko musí přirozeně vyvést z rovnováhy každého střízlivého Angličana. Vzniká otázka: Není to jedna z „idées napoléoniennes"[119], jak ji chápe a musí chápat restaurované císařství?

Napsal K. Marx 24. března 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 145 z 27. března 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

NAPOLEON A BARBÈS. — KOLKOVNÉ Z NOVIN

Londýn 27. března. Ze spolehlivých pramenů se dovídáme, že Bonapartova návštěva ve Svatojakubském paláci[120], stanovená na 16. dubna, bude podnětem k velké *protestní demonstraci*. Chartisté totiž pozvali do Londýna francouzského emigranta *Armanda Barbèse* také na 16. dubna, a má být přivítán veřejným průvodem a velkým shromážděním. Zatím však není jisté, zda mu zdravotní stav dovolí cestu po moři.

Návrh zákona o zrušení kolkovného z novin prošel včera v Dolní sněmovně druhým čtením. Hlavní ustanovení tohoto návrhu zákona jsou: 1) Povinné kolkovné z novin se ruší. 2) Periodickým publikacím tištěným na okolkovaném papíře zůstává nadále výsada, že je pošta doručuje bezplatně. Třetí článek se týká objemu tiskovin posílaných poštou, a ještě jiný stanoví, že noviny tištěné na okolkovaném papíře musí složit kauce pro případ, že budou žalovány pro utrhání na cti. K charakteristice starého systému zdanění novin postačí dvě fakta. Vydávání deníku v Londýně vyžaduje kapitál nejméně 50 000 až 60 000 liber št. Všechen anglický tisk, až na nepatrné výjimky, zahájil proti novému návrhu zákona nestoudnou a neslušnou kampaň. Je třeba ještě dalších důkazů, že starý systém je ochranářským systémem pro nynější tisk a prohibitivním systémem proti svobodné duchovní tvorbě?

Svoboda tisku byla dosud v Anglii výlučným privilegiem kapitálu. Několik týdeníků, které hájí zájmy dělnické třídy — o denících nemohlo být přirozeně ani řeči — se udržuje při životě týdenními příspěvky dělníků, kteří dovedou v Anglii přinášet pro veřejné účely mnohem větší oběti než dělníci na kontinentě. Tragikomický je patos, s nímž leviatan anglického tisku — „Times" — hlučně vyzývá k boji pro aris et focis*, tj. za novinový monopol; hned se skromně přirovnává k delfské věštírně, hned zas ujišťuje, že v Anglii je jen jediná zachovánihodná instituce, totiž právě „Times", hned si zase osobuje nárok na samovládu nad světovým novinářstvím, a bez jakékoli kučükkajnardžské smlouvy na protektorát nad všemi evropskými novináři.

Na celé toto „cant"** listu „Times" dal na včerejším zasedání Dolní sněmovny patřičnou odpověď podivín *Drummond:*

„Nynější tisk není nic jiného než obchodní spekulace... Páni Walterové" (hlavní akcionáři listu „Times") „měli přirozeně stejné právo založit továrnu na politické žvanění jako pan Bright továrnu na výrobu kartounů... ‚Times' rozumějí své věci lépe než jejich rivalové. Walterové měli vždy po ruce prohnané muže, advokáty s dlouholetou praxí nebo lidi jim podobné, kteří byli vždy ochotni vystupovat pro všechno a proti všemu. Jsou to například pánové Barnes, Alsager, Sterling, Delane, Morris, Lowe a Dasent. Každý z těchto gentlemanů má jiné názory. Pošetilé listy, které nerozumějí obchodu, jako například ‚Morning Chronicle', se přimykají k jedné jediné straně. Jeden k peelovcům, druhý k derbyovcům atd. Vzkvétá-li strana peelovců, vzkvétají i její noviny; upadá-li, upadají i noviny. Je vidět, že to nejsou obchodníci. Pravé umění — a ‚Times' je mistrovsky ovládají — je najmout tlupu gentlemanů s různými názory a nechat je psát. Žádného z těchto pánů nelze ovšem obviňovat z nedůslednosti; každý z nich může zůstat věrný svému názoru a jako jednotlivci mohou být tito pisatelé velmi důslední; ale vezmeme-li je jako celek, není na světě nic nedůslednějšího. Opravdová dokonalost žurnalistiky spočívá, jak se zdá, v individuální počestnosti a kolektivní ničemnosti, politicky i literárně. Je to velmi výnosné, a ‚Times' mi vždy připomínají jednoho z mých pachtýřů, jemuž jsem nabídl, že mu vysuším močálovitý pozemek. ‚Ani za nic!' řekl pachtýř. ‚Nic nevysušujte! Za deštivého počasí se tam najde něco pro krávu, a nebude-li tam nic pro krávu, vyroste něco pro vepře; a nebude-li tam nic ani pro vepře, vždycky se ještě najde něco pro husu.' Co se týče úplatnosti novin, jsou tu pozitivní důkazy o ‚Times', o nichž Napoleon řekl: ‚Poslali mi »Times«, podlé »Times«, noviny Bourbonů.'

* — za oltáře a krby. *(Pozn. red.)*
** — chvástání. *(Pozn. red.)*

V jedné knize O'Meary[121] se tvrdí, že ‚Times' od něho dostávaly měsíčně 6000 franků. O'Meara měl na tyto peníze stvrzenky podepsané vydavatelem listu. O'Meara také tvrdí, že Napoleon dostal před svým odchodem do vyhnanství na Elbu návrhy od různých listů, jmenovitě od ‚Times', že budou psát v jeho prospěch. Odmítl je, ale později měl proč svého rozhodnutí litovat."

K tomu jen tolik, že v roce 1815 „Times" naléhaly, aby Napoleon, kterého vylíčily jako hlavního představitele evropské demagogie, byl postaven před válečný soud a zastřelen. A v roce 1816 se týž list dožadoval, aby Spojené státy severoamerické, „tento neblahý příklad úspěšného povstání", byly znovu podrobeny anglickému despotismu.

Napsal K. Marx 27. března 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 151 z 30. března 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

*ODHALENÍ VYŠETŘOVACÍHO VÝBORU

Londýn 28. března. Vyšetřovací výbor Dolní sněmovny zasedal už víc než dvanáctkrát a výsledky jeho šetření jsou veřejnosti z velké části již známé. Byli vyslechnuti svědkové z nejrůznějších společenských vrstev, od vévody z Cambridge až po pana Macdonalda z „Times", a zřídkakdy se při výslechu svědků projevila taková shoda výpovědí. Defilovala tu různá odvětví správy a ukázalo se, že všechna jsou nejen v neuspokojivém, ale přímo v hanebně skandálním stavu. Štáb armády, zdravotní služba, dodavatelská služba, intendantura, dopravní služba, nemocniční správa, zdravotní policie, přístavní policie v Balaklavě a v Cařihradě — všechny byly jednomyslně odsouzeny. Každý tento resort byl špatný už sám o sobě, ale v plné nádheře se celý systém zaskvěl teprve při vzájemném styku a součinnosti všech. Předpisy byly sestaveny tak skvěle, že když vstoupily v platnost, nevěděl nikdo, kde začíná a končí jeho kompetence, ani na koho se obrátit. Přečtěte si, jak to vypadá v nemocnicích, jaké hanebné surovosti se z nedbalosti nebo netečnosti pášou na nemocných a raněných na palubách dopravních lodí a při příjezdu na místo určení. Něco tak strašného se nedálo ani za ústupu z Moskvy. A k těmto věcem docházelo ve Skutari, kousek od Cařihradu, velkého města s rozmanitými zdroji, a ne na kvapném ústupu, kdy byli prchajícím

stále v patách kozáci a znemožňovali jim přísun: docházelo k tomu v průběhu dosud úspěšného tažení, v místě chráněném před jakýmkoli nepřátelským útokem, ve velkém ústředním skladu, kde Velká Británie nahromadila zásoby pro svou armádu. A původci všech těchto hrůz nebyli žádní barbaři, nýbrž gentlemani patřící k „horním deseti tisícům", svým způsobem mírní lidé. Fiat* reglement, pereat** armáda! „Obraťte se na jiný úřad, tato věc není v naší kompetenci." — „Ale na koho se obrátit?" — „Není v naší kompetenci znát, který resort je pro tuto věc kompetentní, a i kdyby to bylo v naší kompetenci, nejsme kompetentní vám to říkat." — „Ale nemocní potřebují košile, mýdlo, ložní prádlo, obydlí, léky, arrowroot***, portské víno. Umírají po stovkách." — „Je nám opravdu velmi líto, že výkvět Anglie tak rychle hyne, ale nemůžeme nijak pomoci. Bez řádné žádosti podepsané půltuctem lidí, z nichž dvě třetiny nejsou přítomny, neboť jsou na Krymu nebo jinde, nemůžeme nic dát, ani když máme." A podobně jako Tantalus museli vojáci umírat, přestože před jejich očima, téměř na dosah ruky byly všechny prostředky, které jim mohly zachránit život. Nenašel se tu ani jeden muž, který by měl dost energie, aby zpřetrhal sítě rutiny a jednal na vlastní odpovědnost podle toho, jak to vyžadovala situace a bez ohledu na předpisy. Jediný člověk, který se toho odvážil, byla *žena*, miss *Nightingaleová*. Když zjistila, že potřebné věci jsou ve skladech, vybrala si několik odvážných chlapíků a v pravém slova smyslu se vloupala do skladišť Jejího Veličenstva. Intendantům, kteří strnuli hrůzou, řekla:

„Teď mám, co jsem potřebovala. Nyní jděte a oznamte doma, co jste viděli. Všechnu odpovědnost beru na sebe."

Staré baby, které rozhodovaly v Cařihradě a ve Skutari, nejenže nebyly schopné tak odvážného kroku, ale byli to takoví zbabělci, že by tomu nikdo nevěřil, kdyby to sami otevřeně nepřiznali. Například jeden z nich, jakýsi *dr. Andrew Smith*, který byl nějaký čas náčelníkem nemocnic, na otázku vyšetřovacího výboru,

* — Ať žije. *(Pozn. red.)*
** — ať zhyne. *(Pozn. red.)*
*** — výživná škrobová moučka z tropických rostlin. *(Pozn. čes. red.)*

zda v Cařihradě nebyly žádné fondy, za něž by bylo možno koupit nezbytné věci, a trh, kde by se dostaly, odpověděl:

„Ale ano! *Ujišťuji vás však, že po čtyřiceti letech rutiny a dřiny doma jsem se těžko mohl za několik měsíců vyrovnat s myšlenkou, že mám skutečně nějaké fondy, kterými mohu volně disponovat.*"

A takové staré baby měly v rukou britskou armádu! Opravdu, i ta nejživější líčení v tisku a v parlamentě vypadají bezbarvě ve srovnání se skutečností, která se před námi rozvíjí při výsleších svědků. A co říci o všech těch Herbertech, Gladstonech, Newcastlech a tutti quanti*, o elegantních úřednících Peelových, kteří všechna tato nyní prokázaná fakta prohlašovali v parlamentě znovu a znovu za lež a odmítali je s tak vášnivým rozhořčením, jakého by se do té doby u těchto „veledůstojných" pánů nikdo nenadál! Tito dandyové z Exeter Hallu[122], puseyističtí elegáni, pro něž je rozdíl mezi *transsubstanciací* a *reálnou přítomností* životní otázkou, se chopili vedení války s takovou pro ně charakteristickou „skromnou" domýšlivostí a dosáhli takových úspěchů v „transsubstanciaci" britské armády, že zmizela její „reálná přítomnost". „Ano, někde je," odpovídá Gladstone, „1. ledna měla britská armáda na Krymu 32 000 mužů." Na neštěstí je zde svědectví vévody z Cambridge, že po bitvě u Inkermanu, 6. listopadu, neměla britská armáda ani 13 000 bodáků, a víme, že od listopadu a prosince ztratila asi 3000 mužů.

Mezitím se zpráva o vzbouření Dolní sněmovny proti ministrům, o Roebuckovu výboru a o všeobecném rozhořčení v Anglii dostala až na Krym. Vojáci ji uvítali s jásotem, generálům a náčelníkům různých správ nahnala naopak strachu. O týden později došla zpráva, že jsou na cestě zástupci výboru zmocnění vyšetřovat a jednat. To zapůsobilo jako galvanický proud na paralytiky. Současně se pustili do práce železniční dělníci, bez ohledu na precedenty, předpisy a byrokratické zvyklosti. Zajistili místo pro vyloďování, chopili se lopat, zřídili loděnice, baráky, hráze, a dříve než se směšní staří gentlemani vzpamatovali, byly už položeny první kolejnice. I když pro obléhání nemá tato železnice pravdě-

* — jim podobných. *(Pozn. red.)*

podobně příliš velký význam — všech jejích výhod se dalo dosáhnout levněji a jednodušeji — přinesla ohromný prospěch pouhým svým příkladem, živým protikladem moderní průmyslové Anglie k bezmocné Anglii rutiny. Energický „postup vpřed" železničních dělníků zlomil kouzlo, které opředlo celou britskou armádu, kouzlo vyvolané přízrakem fantastických nemožností, který dovedl britské důstojníky a vojáky téměř až k slepému fatalismu Turků a sváděl je k tomu, aby hleděli klidně vstříc jisté záhubě, jako by to byl nevyhnutelný osud. Dík železničním dělníkům se v armádě opět začalo říkat: „Aide-toi et le ciel t'aidera."* Za šest týdnů vypadalo už všechno jinak. Raglan a jeho štáb, divizní a brigádní generálové se denně objevují v zákopech, prohlížejí a nařizují. U intendantury se našli koně, káry a honáci a u jednotek prostředky, z nichž mohly svým nemocným a zčásti i sobě postavit střechu nad hlavou. Lékařský personál odstranil z nemocničních stanů a baráků nejkřiklavější nešvary. Začalo se objevovat střelivo, šatstvo, dokonce i čerstvé maso a zelenina. Začíná vládnout určitý stupeň pořádku, a i když je třeba napravit ještě mnoho starých zlořádů, je zlepšení poměrů nesporné a překvapující.

Napsal K. Marx 28. března 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 153 z 31. března 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

* „Pomoz si a nebe ti pomůže." *(Pozn. red.)*

K. MARX

BRITSKÁ ARMÁDA

Máme před sebou zprávu asi z dvanácti zasedání proslulého výboru, který Dolní sněmovna ustavila k vyšetření situace britské armády na Krymu. Výbor vyslechl svědky všech hodností a stavů, od vévody z Cambridge dolů, a je překvapující, jak jsou jejich výpovědi jednomyslné. Defilovaly tu všechny složky správy a ukázalo se, že všechny jsou nejen v neuspokojivém, ale přímo v skandálním stavu. Štáb armády, zdravotnická služba, dodavatelská služba, intendantura, dopravní služba, nemocniční správa, zdravotní a disciplinární policie, přístavní policie v Balaklavě — všechny byly odsouzeny bez jediného hlasu odporu.

Každá tato složka byla špatná už sama o sobě, ale v plné nádheře se systém zaskvěl až teprve při styku a součinnosti všech. Předpisy byly sestaveny tak skvěle, že když se po vylodění prvních vojsk v Turecku mělo začít s jejich plněním, nikdo nevěděl, kde začíná a končí jeho kompetence, ani na koho se obrátit. A tak ze spásného strachu před odpovědností začali všichni svalovat odpovědnost ze svých beder na druhé. Za tohoto systému se v nemocnicích odehrávaly hnusné a brutální scény. Bezcitnou nedbalostí nejvíc trpěli nemocní a ranění na palubách dopravních lodí i po příjezdu na místo určení. Skutečnosti, které vyšly najevo, jsou neuvěřitelné; věru, ani za ústupu z Moskvy se nedělo nic tak strašného. A přece docházelo k těmto věcem ve Skutari, kousek od Cařihradu, velkého města, kde je dostatek pracovních sil i všech materiálních prostředků. Nedělo se to na kvapném ústupu, kdy byli prchajícím stále v patách kozáci a znemožňovali jim přísun, nýbrž

za částečně úspěšného tažení, v místě chráněném před všemi nepřátelskými útoky, ve velkém ústředním skladu, kde Velká Británie nahromadila zásoby pro svou armádu. A původci všech těchto hrůz a ohavností nejsou nemilosrdní barbaři. Jsou to samí britští gentlemani z dobrých rodin, vzdělaní, mírní, lidumilní a zbožní. Sami o sobě by jistě byli ochotni kdykoli učinit dobrý skutek, ale jako oficiální osobnosti se musí chladně a se založenýma rukama dívat na všechny ty hanebnosti s vědomím, že pro takové případy není pro ně v reglementech Jejího Veličenstva nikde žádné ustanovení. Ať raději zahyne tisíc vojáků, než aby se porušily reglementy Jejího Veličenstva! A podobně jako Tantalus museli vojáci umírat, přestože před jejich očima, téměř na dosah ruky, byly všechny prostředky, které jim mohly zachránit život.

Nenašel se tu ani jeden muž, který by měl dost energie, aby zpřetrhal pouta rutiny a jednal na vlastní odpovědnost podle toho, jak to věc vyžadovala a bez ohledu na předpisy. Jediný člověk, který se toho odvážil, byla žena, miss Nightingaleová. Když zjistila, že potřebné věci jsou ve skladech, vzala si prý na pomoc několik odvážných chlapíků a v pravém slova smyslu se vloupala do skladišť Jejího Veličenstva! Staré baby, které rozhodovaly v Cařihradě a ve Skutari, nejenže nebyly schopné tak odvážného kroku, ale byli to takoví zbabělci, že by tomu nikdo nevěřil, kdyby to sami otevřeně nepřiznali. Jeden z nich, dr. Andrew Smith, který byl nějaký čas náčelníkem nemocnic, na otázku, zda v Cařihradě nebyly žádné fondy, za něž by bylo možno koupit mnoho postrádaných věcí, nebo trh, kde by se dostaly, odpověděl:

„Ale ano! *Ujišťuji vás však, že po čtyřiceti letech rutiny a dřiny doma jsem se těžko mohl za několik měsíců vyrovnat s myšlenkou, že mám skutečně nějaké fondy, kterými mohu volně disponovat!*"

Ani to nejčernější vylíčení situace podané v tisku a v parlamentních projevech zdaleka nevystihuje skutečnost, jak se nám teď jeví. O některých nejkřiklavějších skutečnostech se už mluvilo, ale i ty se nyní jeví v ještě chmurnějších barvách. I když obraz ještě není ani zdaleka úplný, viděli jsme už dost, abychom mohli posoudit celou situaci. Až na několik ošetřovatelek poslaných s armádou není v celém tomto obrazu jediné světlé místo. Jedni jsou

horší a stupidnější než druzí, a odváží-li se členové výboru uvést ve zprávě to, co vyplývá ze svědeckých výpovědí, těžko najdou v anglickém jazyce dost silných slov, aby vyjádřili své odsouzení.

Po všech těchto odhaleních nelze potlačit silný pocit nevole a pohrdání nejen vůči bezprostředním viníkům, ale především vůči vládě, která tuto výpravu organizovala a která se nestydí prohlásit, že všechny ty očividné skutečnosti jsou pouhé výmysly. Kde je nyní ta velká koalice „všech talentů", ta galaxie státníků, jejichž příchod k vládě měl být úsvitem zlatého věku Anglie? Všichni ti whigové a peelovci, russellovci a palmerstonovci, Irové a Angličané, liberální konzervativci a konzervativní liberálové pletichařili a handrkovali se mezi sebou, a teď se ukazuje, že každý, koho dosadili do funkce, je buď stará baba, nebo nenapravitelný hlupák. Tito státníci si byli tak jisti, že státní mašina, kterou už třicet let řídí, bude dál skvěle fungovat, že dokonce ani nevyslali na Krym nikoho, kdo by měl mimořádné plné moci pro nepředvídané okolnosti; za tak dobře řízené vlády přece nikdy nemohou vzniknout nepředvídané okolnosti! Tito britští ministři, kteří byli už od malička zvyklí poslouchat a náhle se dostali na rozhodující místa, přivedli Anglii k neskonalé hanbě. Tak například starý Raglan seděl celý život ve Wellingtonově štábu; nikdy nesměl o ničem samostatně rozhodnout a do svých 65 let byl veden jen k tomu, aby dělal to, co se mu přikazuje. A nyní je tento člověk najednou postaven do čela armády, kterou má vést proti nepříteli, a o všem rychle a samostatně rozhodovat! Nadělal v tom pěkný zmatek. Každý jeho krok svědčí o váhavosti, nesmělosti, naprostém nedostatku sebedůvěry, jistoty a iniciativy. Nyní je nám známo, jak slabošsky si vedl ve válečné radě, když rozhodovala o krymské výpravě. Být ve vleku chvástavého hulváta, jako je Saint-Arnaud, jehož by byl starý Wellington jednou provždy umlčel jediným suše ironickým slovem! A jeho nesmělý pochod na Balaklavu, jeho bezmocnost při obléhání a tváří v tvář útrapám zimních měsíců, kdy nedokázal nic lepšího než se před lidmi ukrýt! Pak je zde lord Hardinge se stejnou subalterní dušičkou, který velí armádě v Anglii. Je to sice starý válečník, ale z jeho úřadování a z toho, jak toto úřadování v Horní sněmovně obhajuje, by se dalo soudit,

že nikdy nevytáhl paty z kasáren nebo ze své kanceláře. Řekneme-li, že nemá ani potuchy o nejzákladnějších potřebách armády v poli nebo že je příliš líný, aby si na ně vzpomněl, je to to nejpříznivější, co o něm můžeme říci. Dále jsou to Peelovi úředníci — Cardwell, Gladstone, Newcastle, Herbert a tutti quanti*. Jsou to všechno dobře vychovaní, pohlední mladí gentlemani, jimž uhlazené způsoby a jemnocit nedovolují jednat hrubě nebo projevit byť jen zdání rozhodnosti v záležitostech tohoto světa. Jejich heslem je „úvaha". Všechno berou v úvahu; o všem uvažují; každého berou v úvahu, a takto uvažujíce očekávají, že i je bude každý brát v úvahu. U nich musí být všechno oblé a hladoučké. Nic jim není tak proti mysli jako hranaté formy, které jsou známkou síly a energie.

Tito mírní, pravdymilovní a zbožní gentlemani nestoudně odmítali všechny zprávy, které přišly od armády o tom, že ji špatně velení žene do záhuby; a kdo jiný než tito lidé, a priori** přesvědčení o dokonalosti své vlády, měl vystoupit a odmítnout tyto zprávy? A když už to nešlo dál a když dokonce i oficiální zprávy z bojiště přiměly vládu, aby tato obvinění částečně přiznala, zněla v jejich odmítání stále ještě určitá roztrpčenost a zloba. Jejich odpor proti Roebuckovu návrhu, aby se zavedlo vyšetřování, je nejskandálnějším příkladem veřejného setrvávání na nepravdě. Londýnské „Times", Layard, Stafford a dokonce i jejich vlastní kolega Russell je obvinili ze lži, ale oni trvali na svém. Celá Dolní sněmovna je dvoutřetinovou většinou hlasů obvinila ze lži, a oni stále ještě trvali na svém. Nyní stojí usvědčeni před Roebuckovým výborem; ale pokud víme, stále ještě setrvávají na svém. Na jejich tvrdošíjnosti však už nyní celkem nesejde. Když teď byla před světem odhalena pravda v celé své hrůznosti, není možné, aby nebyla provedena reforma systému a správy britské armády.

Napsal K. Marx 28. března 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4364 ze 14. dubna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* — jim podobní. *(Pozn. red.)*
** — předem. *(Pozn. red.)*

B. ENGELS

PRŮBĚH VÁLKY

Zatímco se do Vídně sjeli diplomaté, aby jednali o osudu Sevastopolu, a spojenci se pokoušejí uzavřít mír za co nejvýhodnějších podmínek, těží Rusové na Krymu z chyb nepřátel a ze svého klíčového postavení na poloostrově a znovu všude přecházejí do ofenzívy. Uvážíme-li, s jakým chvástáním zahájili spojenci svou invazi, vypadá to opravdu divně a je to jakási velká satira na lidskou domýšlivost a pošetilost. Přes tuto komickou stránku je to nicméně velmi tragické drama, a my znovu vybízíme naše čtenáře, aby se vážně podívali na skutečnosti obsažené v našich posledních zprávách, které sem došly v neděli ráno parníkem „Amerika"[123].

V Jevpatoriji je nyní Ömer paša z pevniny fakticky uzavřen. Jezdecká převaha dovoluje Rusům rozestavovat své polní stráže a jízdní hlídky až těsně u města, pročesávat svými hlídkami celé okolí, přetínat zásobovací spoje a v případě vážného výpadu ustoupit ke své pěchotě. Dělají to, co jsme předpověděli — poutají početnější síly Turků čtyřikrát či třikrát menším počtem svých vojáků.[124] Ömer paša proto čeká na posily jezdectva a byl mezitím v anglo-francouzském táboře informovat spojence, že za dané situace nemůže nic podnikat a že by bylo velmi žádoucí, aby dostal posilu asi 10 000 francouzských vojáků. Není pochyby o tom, že by to bylo žádoucí, ale stejně žádoucí by byly posily pro Canroberta, který už jistě zjistil, že má vojáků jednak příliš mnoho a zároveň příliš málo — příliš mnoho, bude-li pouze

pokračovat v dosavadním způsobu obléhání a bránit řeku Černou, ale málo k tomu, aby vyrazil od Černé, zatlačil Rusy do nitra poloostrova a obklíčil Severní pevnost. Kdyby bylo posláno 10 000 mužů do Jevpatorije, stejně by to Turkům neumožnilo provést úspěšné bojové akce; a nepřítomnost těchto vojsk by zato ochromila francouzskou armádu v době, kdy se očekává, že s posilami, které na jaře přijdou, vytáhne do pole.

S obléháním to nyní vypadá skutečně velmi neutěšeně. Důsledky nočního útoku zuávů 24. února byly dokonce ještě katastrofálnější, než jsme konstatovali před týdnem.* Z Canrobertovy vlastní depeše je zřejmé, že nevěděl, co chce, když dal rozkaz k tomuto útoku. Říká:

„Protože útok splnil svůj účel, stáhla se naše vojska zpět, neboť nikoho nemohlo ani napadnout, že se usadíme v bodě, který je zcela ovládán nepřátelskou palbou."

V čem splnil útok svůj účel? Jaký smysl mělo obsadit bod, který nebylo možné udržet? Naprosto žádný. Reduta zničena nebyla a pod palbou nepřítele ani zničena být nemohla, i kdyby zuávové, jak se tvrdilo v první zprávě, nějakou chvíli redutu plně ovládli, což se jim však nepodařilo. Ruská zpráva to co nejrozhodněji popírá a Canrobert nic podobného netvrdí. Jaký smysl měl tedy tento útok? Prostě tento: když Canrobert viděl, že Rusové se usazují v postavení, které je pro obléhatele velmi nepříjemné a zároveň ponižující, nenamáhal se nijak uvažováním o pravděpodobném výsledku celé operace a bez rozmýšlení poslal vojsko do útoku. Bylo to vysloveně zbytečné krveprolití a zanechá to vážnou skvrnu na Canrobertově vojenské pověsti. Jedinou omluvou by snad mohlo být to, že generál zamýšlel dát francouzským vojákům, kteří se už nemohli dočkat zteče, možnost, aby poněkud okusili, co to je. Ale tato omluva diskredituje Canroberta stejně jako sám útok.

Výsledkem boje u Malachovské mohyly bylo, že si Rusové zajistili převahu v prostoru bezprostředně před svými obrannými

* Viz tento svazek, str. 190–191. *(Pozn. red.)*

postaveními. Opevnění na hřebenu návrší, na něž zuávové marně zaútočili, nazvali Selenginská reduta podle jména pluku, který ji bránil. Rusové, povzbuzeni výsledkem, okamžitě využili výhod, které získali a zajistili si je. Rozšířili a zesílili Selenginskou redutu, dopravili na ni děla, přestože museli projít velmi silnou palbou obléhatelů, a z reduty prokopali protizákopy, pravděpodobně s úmyslem zřídit před ní jedno či dvě menší opevnění. Také na jiném místě, před Kornilovovou baštou, postavili řadu nových redut, 300 yardů před svými starými opevněními. Soudě podle dřívějších britských zpráv je něco takového opravdu překvapující, neboť se nám stále tvrdilo, že spojenci posunuli své zákopy ještě na kratší vzdálenost od ruských linií. Ale jak jsme si asi před měsícem mohli zjistit z nejlepšího odborného pramene, byly francouzské linie stále ještě nějakých 400 yardů od vnějších ruských opevnění a britské dokonce dvakrát tak daleko. Nyní konečně dopisovatel listu „Times" ve své zprávě ze 16. března přiznává, že až do poslední chvíle byly britské zákopy vzdáleny od ruských ještě 600—800 yardů a že *baterie připravené zahájit palbu na nepřítele jsou vlastně tytéž baterie, které zahájily palbu 17. října minulého roku!* To je tedy ten velký pokrok, jehož bylo při obléhání dosaženo, to je to posunutí zákopů, které stálo životy dvou třetin anglické armády!

Za těchto okolností měli Rusové dostatek prostoru k vybudování těchto nových opevnění v mezilehlém pásmu mezi dvěma liniemi baterií. Přesto je něco takového zcela bezpříkladný, nejvýš odvážný a mistrovský kousek, jaký kdy podnikla obležená posádka. Znamená to vlastně, že proti spojencům byla položena nová paralela, asi 300 až 400 yardů od jejich opevnění, obrovský protizákop proti obléhatelům, kteří se tím okamžitě dostávají znovu do obrany, zatímco první a základní podmínkou obležená je, aby obléhatelé drželi v obraně obležené. Role obou stran se tedy úplně vyměnily, přičemž Rusové jsou značně ve výhodě.

Ať už ruští ženisté dělali u Silistry pod Šilděrovým velením jakékoli chyby a fantastické experimenty, zde u Sevastopolu mají spojenci zřejmě co dělat s docela jinými lidmi. Přesná a rychlá orientace, pohotové, odvážné a bezvadné provedení, které ruští ženisté prokázali při stavbě linií kolem Sevastopolu, neúnavná

pozornost, s jakou byl hájen každý slabý úsek, jakmile jej nepřítel objevil, skvěle zvolené směry palby tak, aby bylo možné soustředit na kterýkoli bod před ruským postavením silnější palbu, než by byla palba obléhajících, příprava druhé, třetí a čtvrté linie opevnění za první linií — zkrátka celá organizace této obrany byla klasická. Poslední ofenzívní postup Rusů na Malachovské mohyle a před Kornilovovou baštou nemá v dějinách obléhání obdoby a svědčí o tom, že jeho organizátoři jsou prvotřídní kapacity ve svém oboru. Bude jen spravedlivé, dodáme-li, že ženijním náčelníkem v Sevastopolu je plukovník Totleben, v ruské armádě poměrně neznámý člověk. Avšak nesmíme považovat obranu Sevastopolu za typickou ukázku ruského ženijního umění. Budeme blíž skutečnosti, vezmeme-li průměr mezi Silistrou a Sevastopolem.

Na Krymu a stejně tak i v Anglii a ve Francii začínají nyní lidé, i když velmi pomalu, chápat, že není žádná naděje na dobytí Sevastopolu ztečí. V těchto trapných rozpacích se „Times" obrátily na „vysokou vojenskou autoritu" a bylo jim sděleno, že je nutno přejít do ofenzívy buď tím, že se překročí řeka Černá a naváže se spojení s tureckou armádou Ömera paši — ať už před bitvou nebo po bitvě s ruskou pozorovací armádou — nebo tím, že se provede diverze proti Kaffě, čímž by Rusové byli nuceni své síly rozdělit. Protože spojenecká armáda nyní má, jak se předpokládá, 110 000—120 000 mužů, musí na takové operace stačit. Nu, nikdo neví lépe než Canrobert a Raglan, že postoupit za Černou a spojit se s armádou Ömera paši by bylo nejvýš žádoucí; ale na neštěstí, jak jsme opětovně dokazovali,* spojenci nemají a nikdy neměli na výšinách u Sevastopolu 110 000—120 000 mužů. K 1. březnu tam nebylo víc než 90 000 vojáků schopných služby. Pokud jde o výpravu proti Kaffě, nemohou si Rusové přát nic lepšího, než aby se spojenci rozptýlili na tři různá místa ve vzdálenosti 60—150 mil od centra, a to v době, kdy na žádném z obou postavení, která nyní zaujímají, nemají dost sil, aby mohli splnit stanovené úkoly! „Vysoká vojenská autorita" si zřejmě z „Times"

* Viz např. tento svazek, str. 110—111. *(Pozn. red.)*

vystřelila, když jim vážně radila, aby se přimlouvaly za opakování výpravy do Jevpatorije!

Napsal B. Engels kolem 30. března 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4366 ze 17. dubna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

O SITUACI NA KRYMU

Londýn 30. března. Zprávy o průběhu mírových jednání se každý den mění. Dnes je jistý mír, zítra zase válka. Palmerston haraší v listu „Post"* meči a děly — na důkaz, že chce co nejdříve uzavřít mír. Napoleon nařizuje svému tisku, aby psal ódy na mír — neklamná známka, že hodlá pokračovat ve válce. Vývoj událostí na Krymu ani v nejmenším nenasvědčuje brzkému pádu Sevastopolu. V Jevpatoriji je teď Ömer paša z pevniny fakticky blokován. Převaha v jezdectvu dovoluje Rusům, aby své polní stráže a jízdní hlídky rozestavovali téměř u samého města, aby pročesávali hlídkami okolí, znemožňovali přísun a v případě vážného výpadu ustoupili k pěchotě, která je rozmístěna za nimi. Jak jsme předpokládali**, daří se jim držet tureckou přesilu v šachu třikrát až čtyřikrát menším počtem vojáků. Výpad, který turecké jezdectvo podniklo pod velením Iskandera bega (je to Polák Iliński, který se proslavil u Calafatu), byl odražen současným úderem tří ruských oddílů, které útočily ze tří různých míst. Jako každé špatně vycvičené a nespolehlivé jezdectvo se Turci, místo aby se vrhli s tasenými šavlemi na Rusy, zastavili v uctivé vzdálenosti a začali střílet z karabin. Tato neklamná známka nerozhodnosti povzbudila Rusy k útoku. Iskander beg se s jednou eskadronou pokusil zaútočit, ale všichni kromě bašibozuků jej nechali na holičkách, takže si musel mezi Rusy prosekat cestu k ústupu. Ömer paša čeká na příchod

* — tj. „Morning Post". *(Pozn. red.)*
** Viz tento svazek, str. 157—160. *(Pozn. red.)*

jezdeckých posil a byl mezitím v anglo-francouzském táboře, aby spojence informoval, že nemůže zatím nic dělat a že by bylo velmi žádoucí, aby dostal posilu asi 10 000 francouzských vojáků. O tom není pochyb, ale posily jsou neméně žádoucí i pro samého Canroberta, který už zjistil, že má k dispozici vojáků příliš mnoho a zároveň příliš málo. Příliš mnoho pro obléhání Sevastopolu starým způsobem a pro obranu řeky Černé; příliš málo, aby mohl vyrazit od Černé, zatlačit Rusy do vnitrozemí a obklíčit Severní stranu. Vyčlenění 10 000 mužů do Jevpatorije by Turkům neumožnilo vytáhnout s úspěchem do pole a francouzskou armádu by to pro operace v otevřeném poli oslabilo. *Obléhání* Sevastopolu je pro obléhatele každým dnem kritičtější.

Viděli jsme, že 24. února udrželi Rusové redutu na hoře Sapun (u Malachovské mohyly).[125] Nyní tuto redutu rozšířili, zesílili, umístili na ní děla a vybudovali od ní protizákopy. Rovněž na jiném místě, před Kornilovovou baštou, byla zřízena řada nových redut, o 300 yardů dál, než byla stará ruská opevnění. Čtenáři „Times" si to nebudou umět vysvětlit, neboť podle zpráv tohoto listu spojenci už dávno vykopali vlastní zákopy v menší vzdálenosti od ruských linií. Nyní konečně dopisovatel „Times" přiznává, například ve své zprávě ze 16. března, že dokonce i v poslední době byly anglické zákopy vzdáleny ještě 600—800 yardů a že *baterie připravené zahájit palbu na nepřítele jsou tytéž baterie, které zahájily palbu 17. října minulého roku.* To je tedy ten velký pokrok v obléhání, tak daleko byly posunuty zákopy za cenu života a zdraví dvou třetin anglické armády! Za těchto okolností měli Rusové dost místa, aby v prostoru mezi dvěma liniemi baterií vybudovali nová opevnění. Tato opevnění lze považovat za novou paralelu proti obléhatelům založenou ve vzdálenosti 300—400 yardů od jejich opevnění, za ohromný protizákop proti obléhající armádě. Obléhatelé se tak dostali do defenzívy, zatímco první a základní podmínkou každého obléhání je, aby obléhatelé zatlačili do defenzívy obležené.

Stejně jako v táboře u Sevastopolu začíná se nyní i v Anglii chápat, že není žádná naděje na vzetí Sevastopolu ztečí. Do těchto rozpaků se dostaly i „Times", obrátily se na „vysokou vojenskou autoritu" a dozvěděly se, že je nutno přejít do ofenzívy, a to buď

přechodem řeky Černé a spojením s tureckou armádou Ömera paši — ať už před bitvou s ruskou pozorovací armádou nebo po ní — nebo diverzí na Kaffu, která by donutila Rusy, aby rozptýlili své síly. Protože spojenecká armáda má nyní 110 000—120 000 mužů, musí na takové operace stačit. Tolik „Times".

Nuže, nikdo neví lépe než Raglan a Canrobert, že spojení s armádou Ömera paši je velmi žádoucí, ale na neštěstí neměli spojenci až do nynějška na výšinách u Sevastopolu přes 110 000 až 120 000, ale nejvýš přes 80 000—90 000 vojáků schopných služby. Pokud jde o výpravu do Kaffy, nemohou si Rusové přát nic lepšího. Rozptýlit spojenecké vojsko na tři různé body, vzdálené 60—150 mil od ústředního bodu, zatímco na žádném z obou bodů, které nyní drží, nemají dost sil, aby mohli splnit svůj úkol! Zdá se, že „Times" mají svou radu od ruských vojenských odborníků.

Protože 11. a 12. francouzská divize, alespoň jejich část, je nyní na cestě a zbytek spolu s 13. a 14. divizí a dvěma piemontskými divizemi je má co nevidět následovat, dosáhne spojenecká armáda do konce května takové síly, která jí umožní a zároveň ji donutí pohnout se vpřed ze svého obranného postavení na řece Černé. Tyto posily budou soustředěny v Cařihradě a budou pravděpodobně přepraveny najednou tak, aby se na osudném Chersonésu zdržely co nejkratší dobu. Toto opatření bude mít za následek určité zdržení, ale přinese velké výhody. Posily, které dosud přicházely na Krym v malých oddílech, neposílily, i když to byla dohromady celá armáda, expediční armádu nikdy natolik, aby byla s to zahájit ofenzívní operace.

Napsal B. Engels kolem 30. března 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 155 z 2. dubna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

SKANDÁL VE FRANCOUZSKÉM ZÁKONODÁRNÉM SBORU.

— VLIV DROUYNA DE LHUYS. —

STAV MILICE

Londýn 3. dubna. Z Paříže nám píší:

„V bonapartistickém Zákonodárném sboru se udála *scéna*, která nepronikla do anglického tisku. V debatě k zákonu o náhradnictví[126] vyskočil *Granier de Cassagnac* — po řeči *Montalembertově* — a jak byl vzteklý, ujel mu jazyk. Teprve až tento zákon nabude platnosti — řekl — bude armáda taková, jaká má být, oddaná pořádku a císaři, a nikdy se nám již nenaskytne potupný pohled na vojáky, kteří obracejí pušky dolů hlavní (soldats à baionnettes renversées). Tento závěr řeči, v níž otevřeně velebil janičárství jako ideál pro francouzskou armádu, vyvolal dokonce i v *tomto* shromáždění hlasité reptání a Granier se musel posadit. Vyskočil jiný zákonodárce a tepal Graniera. Vypukl takový skandál, že sám Morny musel vyzvat Cassagnaca, aby podal vysvětlení." (Guizot, jak známo, nazýval Cassagnaca, když ještě redigoval svůj pokoutní plátek „Globe", le roi des drôles*.) „Granier pronesl velmi pokorně *formální omluvu* a sám navrhl, aby se v ‚Moniteuru' přešel celý tento nešťastný případ mlčením. Zasedání bylo tak bouřlivé jako v nejkrásnějších dnech poslanecké sněmovny z dob Ludvíka Filipa."

* — králem bláznů. *(Pozn. red.)*

Dnešní „Morning Chronicle" píše:

„Anglická veřejnost dospěla k závěru, že pan Drouyn de Lhuys odjel do Vídně, aby našeptáváním a popichováním působil na lorda Johna Russella, jehož počínání neuspokojovalo dosud ani jeho vlastní krajany, ani naše spojence. Urozený lord je proslulý přílivy a odlivy svého patriotismu a liberalismu, svou vypjatou aktivitou na veřejnosti, dokud je v opozici nebo potřebuje získat politický kapitál, a svou netečností, jakmile pomine bezprostřední nutnost. Zdá se, že něco podobného se mu stalo i teď, a lid začíná reptat... Od pobytu pana Drouyna de Lhuys v Londýně lze ve vysokých kruzích pozorovat rozhodnější tón. Říkalo se dokonce, že jeho poslání bylo natolik úspěšné, že mírové snahy lorda Johna Russella byly oficiálně zmařeny a že *náš muž činu*" (Palmerston) „dal proti své vůli souhlas k ultimátu, které Rusko pravděpodobně s pohrdáním odmítne."

Anglická armáda zmizela a zmizení anglické milice je na nejlepší cestě. Milice, která byla zřízena za vlády lorda Derbyho parlamentním zákonem z roku 1852, neměla být podle zákona za normálních okolností povolávána na víc než 28 dní v roce. Avšak v případě nepřátelského vpádu nebo z jiného závažného a naléhavého důvodu mohla být povolána i ke stálé službě. Naproti tomu všichni, kteří vstoupili do milice po 12. květnu 1854, byli podle parlamentního zákona z roku 1854 povinni sloužit až do konce války. Vznikla otázka, jak je tomu se závazky těch, kteří vstoupili do milice podle zákona z roku 1852. Královští právní poradci prohlásili, že tato kategorie je rovněž povinna konat stálou vojenskou službu po dobu trvání války. V rozporu s tímto rozhodnutím právníků vydal lord Panmure před několika týdny nařízení, podle něhož všichni, kteří vstoupili do milice před zákonem z roku 1854, mohou vystoupit, ale dají-li se naverbovat na dalších pět let, dostanou prémii ve výši 1 libry šterlinků. Protože prémie branců, kteří nastupují na 2 roky do pravidelné armády, činí nyní u pěchoty 7 liber šterlinků a u jezdectva 10 liber šterlinků, byla prémie 1 libry šterlinků za pětiletou službu v milici nejspolehlivějším prostředkem, jak milici rozpustit. Lord Palmerston, který téměř rok otálel s povoláním milice, se jí patrně chce co nejdřív zase zbavit. V souvislosti s tím se dovídáme, že v posledních dvou týdnech ztratil jeden pluk milice za druhým $^2/_3$ až $^5/_8$ svého mužstva. Tak v prvním pluku somersetské milice bylo propuštěno 414 mužů z 500, v milici

severního Durhamu 770 z 800, v leicesterské milici 340 ze 460, v dělostřeleckém pluku hrabství Suffolk bylo propuštěno 90 ze 130 atd.

Napsal K. Marx 3. dubna 1855
Otištěno v „Neue-Oder Zeitung",
čís. 163 ze 7. dubna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

NEJBLIŽŠÍ PERSPEKTIVY VE FRANCII A V ANGLII

Londýn v úterý 10. dubna 1855

Dovolte mi, abych po dlouhé přestávce opět pokračoval ve svých příspěvcích pro „Tribune".

Včerejší a dnešní den budou velmi pravděpodobně první dva rozhodující dny vídeňské konference, neboť 9. dubna mělo být zasedání zahájeno za přítomnosti pana Drouyna de Lhuys a současně se očekávalo, že ruský velvyslanec obdrží instrukce k třetímu a čtvrtému bodu. Příjezd Drouyna de Lhuys od samého počátku na všech burzách halasně líčili jako nepochybný příznak míru. Říkalo se, že tak vynikající diplomat by se jistě tohoto jednání osobně nezúčastnil, kdyby si nebyl jist úspěchem. Pokud jde o „vynikající kvality" tohoto diplomata, jsou značně vybájené a existují hlavně v novinářských článcích, které sám zaplatil a v nichž se dává velebit jako druhý Talleyrand, jako by se během své dlouholeté kariéry za Ludvíka Filipa nebyl už dávno proslavil svou „vynikající" prostředností. Skutečný důvod jeho cesty je však tento: lordu Johnu Russellovi se díky jeho všeobecně známé neznalosti francouzského jazyka podařilo zaplést spojence v několika týdnech do ústupků, které nikdy nehodlal učinit, a bude třeba nemalého úsilí, aby se to napravilo. Francouzština lorda Johna

je pravý jazyk Johna Bulla, jakým mluví „mylord" ve „Fra Diavolo"[127] a jiných divadelních hrách, které byly dříve ve Francii populární; začíná slovy „Monsieur l'aubergiste"* a končí „très bien"**. Rozumí-li sám jen polovině toho, co se mu říká, může se utěšovat vědomím, že tomu, co říká on, rozumějí druzí ještě méně. Právě proto jej jeho přítel a soupeř lord Palmerston poslal do Vídně, neboť usoudil, že pár kopanců, jichž se na této scéně dopustí, postačí, aby chudák malý John byl definitivně zničen. To se také stalo. Russell nerozuměl ani polovině toho, o čem se mluvilo, takže Gorčakov nebo Buol si byli jisti, že na každou rychlou a neočekávanou interpolaci dostanou od nešťastného diplomata-začátečníka rozpačitou odpověď „très bien". A tak Rusko a do určité míry i Rakousko mohly tvrdit, že v některých bodech, alespoň v těch, které se týkají Anglie, se dosáhlo dohody, což chudák lord John nikdy nezamýšlel připustit. Palmerston by ovšem nic proti tomu neměl, pokud by všechna vina padala výlučně na hlavu jeho nešťastného kolegy. Ludvík Bonaparte si však nemůže dovolit, aby byl takovými úskoky donucen uzavřít mír. Aby se s takovou diplomacií skoncovalo, rozhodla se francouzská vláda pro rázné řešení. Sestavila ultimátum, s nímž Drouyn de Lhuys odjel do Londýna, získal souhlas britské vlády, a pak se s tímto dokumentem vrátil do Vídně. Nyní tedy může být považován za společného představitele Francie a Anglie a není pochyb, že tohoto svého postavení co nejlépe využije v zájmu svého pána. A protože jediným a výlučným zájmem Ludvíka Bonaparta je *neuzavírat* mír, dokud pro Francii nesklidí novou slávu a nové výhody a dokud válka plně slouží svému účelu jako „moyen de gouvernement"***, není poslání Drouyna de Lhuys samozřejmě ani zdaleka mírové; naopak, jeho cílem je zajistit, aby se ve válce pod nejpřijatelnějšími záminkami pokračovalo.

Mezi francouzskou a anglickou buržoazií je tato válka rozhodně nepopulární. Mezi francouzskou buržoazií je nepopulární od samého začátku, protože tato třída je od 2. prosince v naprosté opozici proti vládě „zachránce společnosti". V Anglii se buržoazie

* — pane hostinský. *(Pozn. red.)*
** — velmi dobře. *(Pozn. red.)*
*** — „prostředek vlády". *(Pozn. red.)*

rozdělila. Převážná většina přenesla svou nacionální zášť z Francouzů na Rusy. John Bull sám může sice tu a tam provést nějaké menší anexe v Indii, ale ani ho nenapadne dovolit jiným zemím, aby dělaly totéž jinde, v nepříjemné blízkosti Anglie nebo jejích držav. V tomto směru právě Rusko už dlouho budí jeho obavy. Mohutný vzrůst britského obchodu s Levantou a přes Trapezunt s vnitřní Asií způsobuje, že otázka svobodné plavby Dardanelami se stává pro Anglii nanejvýš významnou. Anglie nemůže dovolit, aby Rusko postupně pohltilo podunajské země, které mají stále větší význam jako obilnice, a aby zarazilo celou plavbu po Dunaji. Ruské obilí je už nyní příliš významnou položkou britské spotřeby, a kdyby Rusko anektovalo sousední země, které produkují obilí, byla by Velká Británie úplně závislá na Rusku a na Spojených státech, a tyto dvě země by se staly rozhodujícími činiteli světového obilního trhu. Mimoto stále kolují neurčité a poplašné zvěsti o ruském postupu ve střední Asii; tyto zvěsti šíří jednak politikové zainteresovaní na indických záležitostech, jednak ustrašení fantastové a anglická veřejnost jim věří, neboť se dost nevyzná v zeměpisu. Proto když Rusko napadlo Turecko, vzplanula nacionální zášť plnou silou a snad žádná válka nebyla nikdy tak populární jako tato. Mírová strana musela na čas umlknout; všeobecný proud strhl dokonce i značnou část jejích vlastních členů. Kdo však zná charakter Angličanů, nepochyboval, že toto válečné nadšení nebude mít dlouhé trvání, alespoň ne u buržoazie. Jakmile se válka dotkne jejích kapes, pak jistě obchodní duch převládne nad národní hrdostí a obava před ztrátou bezprostředních osobních zisků bude větší než obava před neodvratnou postupnou ztrátou velkých národních výhod. Peelovci — odpůrci války ani ne tak z opravdové lásky k míru, jako spíše pro svou úzkoprsost a ustrašenost, která v nich vyvolává hrůzu z každé velké krize a rozhodující akce — dělali, co mohli, aby uspíšili ten velký okamžik, kdy si každý anglický obchodník a továrník bude moci na halíř vypočítat, nač jeho samého válka ročně přijde. Pan Gladstone, pohrdaje všední myšlenkou na půjčku, naráz zdvojnásobil daň z příjmu a zastavil finanční reformu. Výsledek se ihned projevil. Mírová strana znovu zvedla hlavu. John Bright s neústupností a houževnatostí, která je mu vlastní, se

odvážil vystoupit proti všeobecně panující náladě a nakonec se mu podařilo získat na svou stranu průmyslové obvody. V Londýně stále ještě převládá nálada pro válku, ale i zde je už patrný vliv mírové strany. V této souvislosti musíme připomenout, že Mírová společnost neměla v hlavním městě vůbec nikdy žádný vliv, který by stál za zmínku. Její agitace však sílí ve všech částech země a bude stačit ještě jeden rok dvojnásobných daní z příjmu a vypsání půjčky — ta se nyní už považuje za nevyhnutelnou — a obchodní a průmyslová třída ztratí poslední zbytky bojovnosti.

Zcela jiný postoj zaujímají v obou zemích masy lidu. Francouzské rolnictvo bylo od roku 1789 horlivým stoupencem války a válečné slávy. Tentokrát si jsou rolníci jisti, že tíhu války příliš nepocítí; vždyť odvody v zemi, kde půda je rozdrobena mezi ohromné množství drobných vlastníků, nejenže zbavují zemědělské kraje přebytečných pracovních sil, ale dávají také každý rok asi 20 000 mladých mužů příležitost vydělat si slušné peníze službou jako náhradníci. Jen dlouhá válka by mohla na rolníky těžce dolehnout. Pokud jde o válečné daně, císař je nemůže na rolníky uvalit, neboť by tím riskoval svou korunu i život. Bonapartismus se může udržet mezi rolnictvem jen tím, že rolníci budou osvobozeni od válečných daní; je tudíž možné, že po nejbližší léta bude francouzské rolnictvo od daňového břemene osvobozeno.

V Anglii je podobná situace. V zemědělství je všeobecný nadbytek pracovních sil, a z nich pochází základní masa vojáků, k nimž teprve v pozdější fázi války začíná přibývat také značné množství různých pochybných elementů z měst. Protože na začátku války šly obchody vcelku dobře a v zemědělství bylo uskutečněno mnoho zlepšení, počet zemědělských branců byl tentokrát menší než dříve, a v milici nyní určitě převládá městský živel. Ale i tak byl počet odvedenců dostatečný, aby se projevil příznivý vliv na mzdy, a vesničané se vždy se sympatiemi dívají na vojáky, kteří vyšli z jejich řad a stali se v jejich očích hrdiny. Přímé daně nezatěžují drobné pachtýře a zemědělské dělníky, a kdyby měli pocítit zvýšení nepřímých daní, musela by válka trvat ještě několik let. Mezi těmito lidmi je válečné nadšení větší než kdykoli jindy a není vesnice, v níž by nebylo vidět nějakou novou pivnici s vývěs-

ním štítem „Hrdinové od Almy" apod., a téměř v každém domě jsou stěny ozdobeny podivuhodnými tisky zobrazujícími Almu, Inkerman, útok na Balaklavu, lorda Raglana aj. Ale jestliže ve Francii velká převaha drobných rolníků (čtyři pětiny obyvatelstva) a jejich zvláštní vztah k Ludvíku Napoleonovi způsobuje, že jejich mínění má velkou váhu, pak anglické rolnictvo, které tvoří jednu třetinu obyvatelstva, má sotva nějaký vliv a je vlastně jen přívěskem a přizvukovačem pozemkové aristokracie.

Průmyslový proletariát zaujímá k této válce v obou zemích osobité, téměř stejné stanovisko. Jak britští, tak francouzští proletáři jsou naplněni ušlechtilým národním cítěním, ale vcelku nejsou zatíženi zastaralými nacionálními předsudky, které má v obou zemích rolnictvo. Bezprostředně nemají na válce valný zájem, vyjma to, že vítězství spoluobčanů lichotí jejich národní hrdosti a vedení války — nerozvážné a troufalé ze strany Francie, nesmělé a bezhlavé ze strany Anglie — jim dává vhodnou příležitost agitovat proti nynějším vládám a vládnoucím třídám. Hlavní je však pro ně to, že tato válka, probíhající současně s obchodní krizí — z té se zatím projevily jen první příznaky — vedená lidmi, jejichž ruce a mozky na ni nestačí, a narůstající přitom do celoevropských rozměrů, nutně vyvolá události, jež proletariátu umožní opět zaujmout to postavení, které ve Francii v důsledku červnové bitvy roku 1848[128] ztratil. A to se netýká jen Francie, nýbrž celé střední Evropy včetně Anglie.

Ve Francii věru nemůže být žádných pochybností o tom, že každá nová revoluční bouře přivede dělnickou třídu dřív či později k moci. V Anglii to také rychle spěje k podobné situaci. Aristokracie chce pokračovat ve válce, ale nemá k tomu schopnosti, a špatným vedením války v minulé zimě se docela zkompromitovala. Buržoazie nechce ve válce pokračovat, ale nyní nelze válku zastavit. Tím, že všechno obětuje pro mír, buržoazie dokazuje, že není schopna Anglii vládnout. Jestliže události odstraní z vlády aristokracii s jejími různými frakcemi, ale buržoazii k vládě nepřipustí, zůstanou jen dvě třídy, jimž by mohla připadnout moc: maloburžoazie, třída drobných podnikatelů, která kdykoli byla vyzvána, aby přikročila od slov k činům, projevila nedostatek energie a rozhodnosti,

a dělnická třída, jíž se soustavně vytýká, že projevuje příliš mnoho energie a rozhodnosti, když začne jako třída jednat.

Která z těchto tříd vyvede Anglii z nynějšího zápasu a z komplikací, jež z něho začínají vznikat?

Napsal K. Marx 10. dubna 1855
Otištěno v „New-York Daily Tribune“, čís. 4375 z 27. dubna 1855
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

KRITIKA NAPOLEONOVA ČLÁNKU V „MONITEURU“[129]

Londýn 14. dubna. Zdá se, že dokonce i francouzská veřejnost už pronikla do tajemství obléhání Sevastopolu. Proto Ludvík Bonaparte, ve své funkci šéfredaktora „Moniteuru“, zplodil opět jeden dlouhý úvodník na toto téma. To má několikerý účel: obecný — utěšit veřejnost nad neúspěchem podniku; zvláštní — svalit odpovědnost za nezdar s beder Napoleonova nástupce; jedinečný — odpovědět na bruselskou brožuru. V onom polodůvěrném, polovznešeném stylu příznačném pro tohoto muže, který píše zároveň pro francouzské sedláky i pro evropské kabinety, se tu podávají jakési dějiny tažení s domnělými důvody pro každý krok. Dokument je svrchovaně nepolitický, protože je nadmíru slabý a nedostatečný. Ale „pressure from without“* je zřejmě považlivě silný, když Bonaparte musí takovýmto způsobem vystoupit a sám sebe hájit.

Po rozvláčném úvodu se sděluje část instrukcí, které dostal Saint-Arnaud na počátku tažení, a vysvětluje se, proč byla spojenecká vojska dopravena nejdříve do *Gallipoli*. Rusové prý mohli překročit Dunaj u Ruščuku a obejít linii Varna—Šumla, což by jim umožnilo překročit Balkán a pochodovat na Cařihrad. Ze

* — tlak zvenčí. *(Pozn. red.)*

všech důvodů, jež by mohly mluvit pro vylodění u Gallipoli, je tento nejhorší. Předně je Ruščuk *pevnost*, a ne otevřené město, jak si podle všeho namlouvá osvícený vydavatel „Moniteuru". Připomíná to historický omyl, jehož se nedávno dopustil „Moniteur" v nekrologu o caru Mikulášovi, kde si mimo jiné popletl drinopolskou smlouvu se smlouvou küčükkajnardžskou.[130] Co se týče nebezpečí takového ruského bočního pochodu, chtěli bychom připomenout, že by si nemohli nechat beztrestně v zádech tureckou armádu v síle 60 000 mužů, pevně usazenou mezi čtyřmi pevnostmi, a nevyčlenit silný sbor, který by ji poutal; že by tento boční pochod vystavoval Rusy v horských stržích Balkánu Dupontovu osudu u Bailénu a Vandammovu osudu u Chlumce[131] a že by v nejlepším případě mohli do Drinopolu dovést pouze 25 000 mužů. Kdo se snad domnívá, že by taková armáda ohrozila Cařihrad, může se přesvědčit o opaku z díla majora Moltka o rusko-turecké válce z let 1828—1829[132]. Slyšme dále. Kdyby nehrozilo Cařihradu nebezpečí, měli spojenci posunout několik divizí do Varny, aby odrazili jakýkoli pokus o obležení Silistry. Poté se nabízely další dvě operace: vylodit se v blízkosti Oděsy nebo se zmocnit Krymu. Obě možnosti měli spojenečtí generálové uvážit na místě. Instrukce končí několika prospěšnými vojenskými radami v podobě maxim a průpovědí:

„Buďte stále obeznámen s tím, co dělá nepřítel. Držte své vojsko pohromadě, nerozdělujte je; ale budete-li je muset rozdělit, zařiďte to tak, abyste je mohl ve 24 hodinách v určeném bodě opět spojit" atd.

To všechno jsou skutečně cenná pravidla, jak si počínat, ale tak strašlivě otřepaná, tak nevýslovně banální, že se hned vnucuje závěr: Saint-Arnaud platil asi v očích svého pána za úplného ignoranta, potřeboval-li takovéto dobré rady. A tu je instrukce neočekávaně zakončena:

„Máte mou plnou důvěru, maršále! Jděte, neboť jsem si jist, že pod Vaším zkušeným vedením se francouzský orel ověnčí novou slávou."

Co se týče hlavního bodu, krymské expedice, přiznává Bonaparte, že to byl jeho zamilovaný plán a že v souvislosti s ním poslal

později Saint-Arnaudovi další balík instrukcí. Popírá však, že sám plán dopodrobna vypracoval a poslal do hlavního stanu. Podle něho měli generálové na vybranou dát přednost vylodění u Oděsy. Na důkaz uvádí jedno místo z těchto nových instrukcí. Bonaparte zde navrhuje vylodění u Feodosije (Kaffy) vzhledem k bezpečnému a prostornému kotvišti pro loďstva, která musí být trvalou operační základnou armády. Co je to operační základna, to se pokusil už v první instrukci slavnému maršálovi vysvětlit co nejzevrubněji a nejelementárněji. Z tohoto bodu — Kaffy — měla armáda pochodovat na Simferopol, zatlačit Rusy k Sevastopolu, před jehož hradbami by asi došlo k bitvě, a konečně oblehnout Sevastopol. „Na neštěstí" spojenečtí generálové podle tohoto plánu nepostupovali! Tato „nešťastná" okolnost je o to šťastnější, že umožňuje Napoleonovi, aby se sebe setřásl celou odpovědnost za mrzutou záležitost a svalil ji na bedra generálů. Plán vylodit se se 60 000 muži u Kaffy a odtud pochodovat na Sevastopol je vskutku originální. Uznáváme-li všeobecnou platnost pravidla, že útočné síly armády na nepřátelském území ubývá přinejmenším stejně rychle, jak roste její vzdálenost od operační základny, kolik mužů by potom spojenci dovedli do Sevastopolu po víc než stodvacetimílovém pochodu? Kolik mužů by museli ponechat v Kaffě? Kolik by jich bylo třeba k obraně a opevnění mezilehlých bodů? Kolik k ochraně transportů a k očištění krajiny od nepřítele? Ani 20 000 vojáků by nemohli soustředit pod hradbami pevnosti, jejíž pouhá blokáda vyžaduje třikrát tolik. Potáhne-li Bonaparte sám někdy do války a povede-li ji podle těchto zásad, pak dějiny válek nepochybně zaznamenají nejpodivuhodnější antagonismus v jedné a téže rodině.* Co se týče bezpečného kotvení u Kaffy, každý námořník na Černém moři ví a každá lodní mapa ukazuje, že Kaffa je otevřená rejda, chráněná pouze proti severnímu a západnímu větru, kdežto nejnebezpečnější bouře na Černém moři hrozí z jihovýchodu a jihozápadu. Tak například bouře 14. listo-

* V Engelsově článku pro „New-York Daily Tribune" zní poslední věta takto: „Potáhne-li Bonaparte někdy sám do války a povede-li ji podle těchto zásad, může si hned objednat pokoje v Mivartově hotelu v Londýně, protože Paříž už nikdy neuvidí." *(Pozn. red.)*

padu. Kdyby bylo tehdy loďstvo kotvilo u Kaffy, bylo by určitě vrženo na návětrné pobřeží.

Nyní přichází nejobtížnější část díla. Ludvík Bonaparte sám, jak věří, šťastně se sebe svalil odpovědnost, kterou na něj vrhá bruselská brožura. Nelze však obětovat Canroberta a Raglana. Aby se proto dokázala zdatnost těchto generálů, podává se nástin obléhacího umění. Tato studie však slouží pouze k tomu, aby ukázala, jak Sevastopol *nelze* dobýt, neboť je provázena ujišťováním, že žádného z těchto pravidel nebylo možno použít pro Sevastopol.

„Například," říká se tu, „při obyčejném obléhání, kde se útočí na jednu frontu*, by byla poslední paralela asi 300 metrů dlouhá a celková délka zákopů by nepřesáhla 4000 metrů. Zde naproti tomu měří paralela 3000 m a celková lineární délka zákopů je 41 000 m."

Správně, ale je právě otázka, *proč* ráčili roztáhnout útok do takové obrovské šíře, když všechny okolnosti žádaly co největší soustředění palby na jeden nebo dva určité body. Odpověď zní:

„Sevastopol není jako jiné pevnosti. Má jen mělký příkop; nejsou tu zděné eskarpní stěny a tyto obranné stavby jsou nahrazeny *záseky* a *palisádami*. A tak mohla naše palba dosáhnout jen nepatrného účinku proti zemním náspům."

Ježto to nemůže být psáno pro maršála Saint-Arnauda, který snad tomu věřil, musí to být psáno výlučně pro francouzské sedláky, neboť každý poddůstojník francouzské armády se takové motanici musí zasmát. Palisády, nejsou-li postaveny na dně příkopu nebo alespoň mimo výhled nepřítele, lze velmi rychle smést kartáči. *Záseky* je možno zapálit. Musí být umístěny na úpatí glacis, asi 60 až 80 yardů od náspů, protože jinak překážejí dělostřelecké palbě. Kde se vzalo dříví na tyto záseky — dlouhé stromy poražené tak, aby byly obráceny špičatými větvemi proti nepříteli a pevně spolu spojené — kde se toto dříví vzalo v kraji bez lesů — to „Moniteur" zamlčuje. Že jsou palisády pokrokem proti zděným eskarpním stěnám, to je určitě novinka; vždyť tyto dřevěné hradby lze velmi snadno zapálit a dovolují tak zahájit zteč, jakmile jsou umlčena nepřátelská děla.

* Fronta pevnosti je část pevnostního obvodu, která tvoří linii obrácenou jedním směrem. *(Pozn. čes. red.)*

Konečně se dovídáme, což má uvedené expozé dokázat, že spojenečtí generálové udělali všechno, co bylo v jejich silách, ba ještě víc, než se za daných okolností dalo od nich očekávat, ba že se dokonce pokryli slávou. Je to zlé pro slávu, jestliže musí být *dokazována* a k tomu ještě takovým způsobem! Jestliže páni generálové nemohli obklíčit Sevastopol, jestliže nemohli zahnat ruskou pozorovací armádu, jestliže nejsou ještě v Sevastopolu — pak jenom proto, že nebyli dost silní! Skutečně nejsou dost silní. Ale jestliže nebyli dost silní, *kdo* je za tuto *kardinální chybu* odpovědný? Nikdo jiný než Bonaparte. To je nutný závěr, k němuž vedl článek „Moniteuru". Jaký dojem vyvolal v Paříži, ukazuje následující výňatek z dopisu jinak tak servilního pařížského dopisovatele „Times":

„Řada lidí pokládá tento článek za pouhý úvod k úplnému vyklizení Krymu. V jedné legitimistické společnosti se říkalo: Slibovali nám *válku à la Napoleon*, ale zdá se, že teď budeme mít *mír à la Ludvík Filip*. Na druhé straně převládá podobný dojem i mezi dělnickým obyvatelstvem předměstí Saint-Antoine. Vykládají si článek jako otevřené přiznání bezmocné slabosti."

Napsal B. Engels kolem 14. dubna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 177 ze 17. dubna 1855
a jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4377 z 30. dubna 1855

Podle textu
v „Neue Oder-Zeitung"
srovnaného s textem
v „New-York Daily Tribune"
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

UDÁLOST Z 23. BŘEZNA[133]

Londýn 15. dubna. Obléhání Sevastopolu se vleče pomalu, nezajímavě, bez událostí a rozhodnutí, jen tu a tam je oživeno několika bezvýslednými střetnutími nebo náhodnými útoky, z nichž každý je vždy kopií předcházejícího a originálem následujícího. S výjimkou převahy, kterou má obrana v ženijním sboru, najde se jistě málo stejně dlouhých tažení, která by skýtala obraz stejné prostřednosti, pokud jde o velící důstojníky na obou stranách.

Máme před sebou francouzské a anglické oficiální zprávy o události z 23. března; podrobnou ruskou zprávu jsme ještě neviděli. Zprávy spojeneckých generálů mají jako obvykle tak umělecky zastřenou formu, že z nich nelze vyčíst nic určitého. Ze soukromých dopisů Angličanů a z novinových článků lze však rekonstruovat hlavní rysy této události. *Pravý útok* spojenců, namířený proti jihovýchodní frontě Sevastopolu, byl posunut vpřed až na 600 yardů od první ruské linie třemi liniemi přibližovacích neboli klikatých zákopů, které jsou na koncích navzájem spojeny takzvanou druhou paralelou. Za tuto paralelu jsou zmíněné tři klikaté zákopy posunovány dále, i když pomalu a nepravidelně; zamýšlí se spojit je třetí paralelou a v centrálním přibližovacím zákopu zřídit zbrojiště* nebo kryté místo dostatečně prostorné, aby v něm mohla být umístěna záloha. Ze tří přibližovacích zákopů

* Zbrojiště v pevnosti nebo zákopech je opevněné postavení sloužící k soustřeďování vojska a bojových prostředků pro útočnou nebo obrannou akci. *(Pozn. čes. red.)*

mají střední Angličané, zatímco pravý a levý obsadili Francouzi. Tyto dva boční přibližovací zákopy jsou posunuty víc kupředu než centrální, takže francouzské zákopy jsou zde asi o 50 yardů blíže pevnosti než postavení, které zaujali Angličané.

23. března před svítáním vyrazily značné ruské síly, asi 12 praporů, z města na obléhací stavby. Rusové, kteří dobře věděli, že při budování zákopů byla naprosto zanedbána obvyklá a předepsaná opatření, že boky zákopů nejsou ani dostatečně staženy dozadu, ani chráněny redutami, že tudíž smělý úder na nejzazší boky paralely jim nutně otevře cestu do zákopů, zahájili svůj útok neočekávaným a prudkým manévrem, kterým obešli východní a západní konec paralely. Zatímco čelní útok zaměstnával zákopové stráže a jejich zálohy, vnikly ruské obchvatné kolony přes statečný odpor Francouzů do opevnění a hnaly se zákopem, až se dostaly k centrálnímu postavení, které bránili Britové. Britské linie zabezpečené zpředu před vážným ohrožením nebyly znepokojovány, dokud střelba z pušek na pravé a levé straně neodčerpala část britských záloh, a ani potom nebyl čelní útok příliš prudký, neboť hlavní síla výpadu byla soustředěna v obchvatných kolonách. Ale pro velkou délku zákopu, který již obsadily, ztratily i ty svůj počáteční bojový zápal, a když se dostaly k Britům, museli se jejich důstojníci zabývat už jen zajištěním závěrečného ústupu. Boj tedy dosáhl velmi brzy stadia, kdy obě strany drží své pozice, a to je okamžik, kdy oddíl, který podnikl výpad, musí pomýšlet na bezpečný ústup. To udělali i Rusové. Aniž se vážně pokusili vytlačit Brity z jejich postavení, udržovali boj tak dlouho, dokud se většina jejich vojska dostatečně nepřiblížila k Sevastopolu, a potom vzal do zaječích i jejich zadní voj, kterému francouzské a anglické zálohy způsobily velké ztráty.

Rusové zřejmě očekávali, že ve druhé paralele najdou mnoho děl, spoustu střeliva a jiného válečného materiálu. Svým výpadem mohli sledovat jen jeden cíl — všechen tento materiál zničit. Ale nenašli tam téměř nic, a tak výpadem nic nezískali, kromě jistoty, že jsou ještě schopni v této vzdálenosti od svých opevněných linií, v prvních dvou hodinách výpadu a dokud se neshromáždí nepřátelské zálohy, dosáhnout převahy. To má určitou cenu, ale

sotva to stojí za ztráty při takovém výpadu. Materiální škoda, kterou Rusové způsobili na obléhacích stavbách, byla za den nebo dva opět odstraněna a morální efekt tohoto výpadu se rovná nule. Protože každý výpad končí ústupem, považují se obléhatelé vždy za vítěze. Morální efekt je obvykle příznivější pro obléhatele než pro obležené, kromě těch případů, kdy jsou ztráty obležených nepoměrně menší než ztráty obléhatelů.

Canrobertovi a Raglanovi, kteří víc než kdy jindy potřebovali nějaký zdánlivý úspěch, přišel tento výpad se svými nepatrnými výsledky a kvapným závěrečným ústupem tentokrát neobyčejně vhod. Francouzské vojsko se chlubí zejména tím, že pronásledovalo nepřítele až k sevastopolským opevněným liniím. Za takových okolností to však není nic tak nesnadného, neboť pevnostní děla nemohou střílet z obavy, aby nezasáhla své vlastní vojsko. Britové zase přecházejí mlčením, že jejich postavení bylo mimořádně staženo vzad, takže měli spíš charakter zálohy než vojska v první bitevní linii, a chvástají se — tentokrát však k tomu mají méně důvodů než kdy předtím — svou nepřemožitelností a nezlomnou odvahou, která anglickému vojákovi nedovolí ustoupit ani o píď. Plukovník Kelly a jiní britští důstojníci, které Rusové zajali přímo ve středu těchto nezlomných vojáků a bezpečně dopravili do Sevastopolu, vědí, zač stojí toto chvástání.

Mezitím nepřestávají velcí stratégové anglického tisku velmi emfaticky vysvětlovat, že dříve než bude možno pomýšlet na zteč Sevastopolu, je třeba za každou cenu dobýt nová vnější opevnění, která Rusové vybudovali, a oni doufají, že se tak brzy stane. Jejich tvrzení je nepochybně právě tak správné jako otřepané; otázka však je, *jak* tato opevnění dobýt, jestliže spojenci nedovedli zabránit ani jejich vybudování před očima svých vlastních baterií? Útok na Selenginskou redutu (na hoře Sapun) dostatečně jasně ukázal, že za cenu velkých obětí na životech je možné zmocnit se na krátkou dobu takového opevnění, ale je těžko říci, s jakým užitkem, nelze-li je udržet ani tak dlouho, aby je bylo možno zničit. Faktem zůstává, že tato nová opevnění, která tvoří neodlučnou část celého ruského obranného systému a jsou z boků a z týlu ovládána hlavní ruskou obrannou linií, mohou být do-

byta jen tehdy, použije-li se proti nim stejných prostředků, jakých se používá proti hlavní linii. Dříve než bude možno vážně pomýšlet na útok a dobytí těchto vnějších opevnění, je nutné posunout na vhodnou vzdálenost přibližovací zákopy, dobudovat kryté paralely se zbrojišti, postavit a vyzbrojit baterie, aby mohly napadnout hlavní ruskou linii. „Times", které ze všech novin nejhalasněji volají po vzetí těchto vnějších opevnění, zapomněly jen povědět, jakou novou metodou má být tento obtížný úkol v několika hodinách zdolán, což s určitostí ohlásily. Stačily sotva své sangvinické naděje vyjevit, když tu přišel dopis jejich krymského dopisovatele, který prohlásil nová ruská vnější opevnění nejen za nedobytná, ale zároveň za pouhý první mezník v ruském plánu ještě víc posunout vpřed své protizákopy. Střelecké zákopy před Mamelonskou redutou (Rusové ji nazvali Kamčatskou) byly mezi sebou spojeny pravidelným zákopem a tvoří tak novou obrannou linii. Mezi Mamelonskou a Selenginskou redutou (na hoře Sapun) byl vykopán další zákop, který tvoří tři strany čtverce a z něhož je možné podélně postřelovat část francouzských přibližovacích zákopů. Je jasné, že Rusové usilují o úplný systém předsunutých opevnění, která by kryla Malachovskou mohylu z obou stran i čelně, a možná by se nakonec rádi usadili v zákopech spojenců. Kdyby se jim takový pokus podařil, byly by obléhací linie na této straně útoku prolomeny. Zatímco spojenci v posledních šesti měsících jen drželi své pozice a spíše zesilovali své baterie, než aby je posunovali kupředu, Rusové se k nim během jediného měsíce značně přiblížili a stále ještě přibližují. Opravdu! Byly slavnější obrany než sevastopolská, ale od obléhání Tróje se nenajde v análech válek obléhání, které by bylo tak nesystematické, bezhlavé a neslavné jako obléhání Sevastopolu.

Napsal B. Engels kolem 15. dubna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 179 z 18. dubna 1855
a jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4377 z 30. dubna 1855

Podle textu
v „Neue Oder-Zeitung",
srovnaného s textem
v „New-York Daily Tribune"
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

NĚMECKO A PANSLAVISMUS[134]

I

Z důvěrných pramenů se dovídáme, že *nynější* ruský car zaslal některým dvorům depeši, v níž se mezi jiným říká:

„V okamžiku, kdy se Rakousko neodvolatelně spojí se Západem nebo spáchá nějaký nepřátelský čin proti Rusku, *postaví se Alexandr II. sám do čela panslavistického hnutí* a svůj nynější titul *cara všech Rusů* změní v titul *cara všech Slovanů*(?)."

Je-li toto Alexandrovo prohlášení autentické, je to první otevřené slovo od začátku války. Je to první krok k tomu, aby válka dostala evropský charakter, zastíraný dosud všemožnými záminkami a zástěrkami, protokoly a smlouvami, paragrafy z Vattela a citáty z Puffendorfa. Otázka nezávislosti, ba přímo existence Turecka je tím zatlačena do pozadí. Nejde už o to, kdo bude vládnout v Cařihradě, nýbrž o to, kdo ovládne celou Evropu. Slovanstvo, již dávno rozdělené vnitřními sváry, zatlačené Němci na východ, zčásti podmaněné Němci, Turky a Maďary, po roce 1815 opět nenápadně sjednocující své větve postupným růstem panslavismu, prohlašuje teď poprvé svou jednotu, a vyhlašuje tím válku na život a na smrt římsko-keltským a německým kmenům, které dosud vládly v Evropě. Panslavismus není jen hnutí za národní nezávislost; je to hnutí, které se snaží zlikvidovat to, co vytvořily tisícileté dějiny; které nemůže dojít k cíli, nevymaže-li z mapy Evropy Turecko, Uhry a polovinu Německa, a ani kdyby

tohoto výsledku dosáhlo, nemůže zajistit svou budoucnost jinak než tím, že si podmaní Evropu. Panslavismus se nyní změnil z vyznání víry v politický program, který se opírá o 800 000 bodáků. Dává Evropě na vybranou: buď bude podmaněna Slovany, nebo musí jednou provždy zničit centrum jejich ofenzívní síly — Rusko.

Dále bychom si měli ujasnit, nakolik je panslavismem v té podobě, jakou mu dalo Rusko, zasaženo Rakousko. Ze 70 miliónů Slovanů, kteří žijí na východ od Českého lesa a Korutanských Alp, je asi 15 miliónů pod rakouským žezlem, včetně představitelů téměř všech odrůd slovanského jazyka. Český kmen (6 miliónů) je plně pod rakouskou nadvládou; polský představují asi 3 milióny Haličanů; ruský 3 milióny Malorusů (Rusínů) v Haliči a v severovýchodních Uhrách — je to jediný ruský kmen, který žije za hranicemi ruského impéria; jihoslovanský kmen představují asi 3 milióny Slovinců (Korutanců a Chorvatů) a Srbů s roztroušenými tu Bulhary. Rakouští Slované se tak dělí na dvě kategorie: jednu skupinu tvoří trosky národností, jejichž vlastní dějiny patří minulosti a jejichž nynější historický vývoj je závislý na vývoji národů rasově a jazykově odlišných. Aby bylo jejich žalostné národní postavení dovršeno, nemají tyto ubohé trosky bývalé velikosti ani žádnou národní organizaci uvnitř Rakouska, naopak, jsou roztroušeny po různých provinciích. Slovinci, ačkoli je jich sotva půldruhého miliónu, jsou rozptýleni po různých provinciích Kraňska, Korutan, Štýrska, Chorvatska a jihozápadních Uher. Češi, ačkoli nejpočetnější kmen mezi rakouskými Slovany, jsou usídleni zčásti v Čechách, zčásti na Moravě a zčásti (slovenská větev) v severozápadních Uhrách. Proto tyto národnosti, i když žijí výhradně na území Rakouska, nejsou vůbec uznávány za různé konstituované národy. Jsou považovány za přívěsky buď německého, nebo maďarského národa, a ve skutečnosti také nic jiného nejsou. Druhou kategorii rakouských Slovanů tvoří úlomky různých kmenů, které se v průběhu dějin oddělily od základní masy svého národa a jejichž těžiště leží proto mimo Rakousko. Tak rakouští Poláci přirozeně tíhnou k ruskému Polsku, Rusíni k jiným maloruským provinciím spojeným s Ruskem a Srbové

k tureckému Srbsku. Je samozřejmé, že každý z těchto úlomků oddělených od svých národností tíhne ke svému přirozenému centru, a je to tím patrnější, čím víc se mezi nimi šíří civilizace a tudíž i potřeba historické činnosti národa. V obou případech jsou rakouští Slované jen disiecta membra*, které usilují o opětné spojení, buď mezi sebou navzájem, nebo s hlavní částí své zvláštní národnosti. To je příčina, proč *panslavismus není ruský, nýbrž rakouský vynález.* Aby zajistily restauraci každé jednotlivé národnosti, začínají různé slovanské kmeny v Rakousku pracovat pro spojení všech slovanských kmenů v Evropě. Rusko, silné samo o sobě, Polsko, vědomé si nezdolné houževnatosti svého národního života a k tomu otevřeně nepřátelské vůči slovanskému Rusku — ani jeden z obou těchto národů nebyl ovšem povolán k tomu, aby vynalezl panslavismus. Srbové a Bulhaři v Turecku byli však příliš barbarští, aby se chopili takové myšlenky; Bulhaři se klidně podrobili Turkům a Srbové byli plně zaneprázdněni bojem za vlastní nezávislost.

II

Panslavismus měl zpočátku čistě literární formu. Jeho vynálezci byli Čech *Dobrovský*, zakladatel vědecké filologie slovanských dialektů, a *Kollár*, slovenský básník z uherských Karpat. U Dobrovského to bylo nadšení vědeckého objevitele, u Kollára brzy převládly politické ideje. Panslavismus se tehdy ještě spokojoval s elegiemi a hlavními tématy jeho poezie byly velikost v minulosti, potupa, neštěstí a cizí útlak v přítomnosti. „Bože, což už nikdo není na zemi, kdo by Slávům spravedlivost činil?“** Sny o panslavistické říši, která by diktovala Evropě zákony, byly tehdy ještě velmi nesmělé. Období nářků však brzy minulo a s ním i volání po pouhé „spravedlivosti pro Slávy“.

Historické bádání o politickém, literárním a jazykovém vývoji Slovanů dělalo v Rakousku ohromné pokroky. Jazykovědci *Šafařík, Kopitar* a *Miklošič* a dějepisec *Palacký* se postavili do čela, následováni spoustou dalších s menším nebo vůbec žádným vě-

* — rozptýlené údy. *(Pozn. red.)*
** Parafráze veršů z Kollárovy „Slávy dcery“. *(Pozn. čes. red.)*

deckým nadáním, jako byli *Hanka*, *Gaj* a jiní. Slavné epochy českých a srbských dějin byly líčeny v zářivých barvách na rozdíl od ponižující a skličující přítomnosti těchto národností; a právě tak jako v ostatních částech Německa byla pod pláštíkem „filosofie" kritizována politika a teologie, používali panslavisté v Rakousku, před očima Metternichovýma, filologie, aby hlásali učení o slovanské jednotě a vytvořili politickou stranu, jejímž zjevným cílem bylo dosáhnout převratu v poměrech všech národností v Rakousku a přeměnit je dokonce ve velkou slovanskou říši.

Zmatek jazyků, který vládne na východ od Čech a Korutan až k Černému moři, je vskutku úžasný. Proces odnárodňování Slovanů sousedících s Německem, pomalý, ale ustavičný postup Němců, vpád Maďarů, který rozdělil severní a jižní Slovany kompaktní masou sedmimiliónové finské rasy, Turci, Tataři a Valaši, kteří se vklínili mezi slovanské kmeny, to všechno způsobilo jazykový babylón. Od vesnice k vesnici, takřka od usedlosti k usedlosti se jazyk mění. Jen v Čechách jsou z 5 miliónů obyvatel 2 milióny Němců vedle 3 miliónů Slovanů, které mimoto Němci obklopují ze tří stran. Totéž platí i o slovanských kmenech v Rakousku. To, oč usilují panslavisté, totiž vrátit veškeré původně slovanské území Slovanům a Rakousko, kromě Tyrol a Lombardie, přeměnit ve slovanskou říši, by znamenalo vyhlásit historický vývoj posledního tisíciletí za neplatný, odkrojit třetinu Německa a celé Uhry, a Vídeň a Budapešť přeměnit ve slovanská města — postup, s nímž by Němci a Maďaři, kterým tyto oblasti patří, asi zrovna nesympatizovali. K tomu je rozdíl mezi slovanskými dialekty tak velký, že se jimi, až na několik výjimek, lidé navzájem nedomluví. Komickým způsobem to bylo dokázáno na Slovanském sjezdu v Praze roku 1848[135], kde se po různých marných pokusech najít jazyk, kterému by všichni rozuměli, muselo nakonec mluvit jazykem, který panslavisté nejvíc nenávidí — *německy*.

Vidíme tedy, že rakouskému panslavismu chyběly základní předpoklady úspěchu: masa a jednota. *Masa* proto, že panslavistická strana, omezená na část vzdělaných tříd, neměla žádný vliv na lid, a tudíž ani sílu, aby kladla odpor rakouské vládě a zároveň německé a maďarské národnosti, jimž vypověděla boj. *Jednota*

proto, že jeho princip jednoty byl čistě ideální, takže při prvním pokusu ztroskotal na různosti jazyků. Dokud zůstával panslavismus čistě rakouským hnutím, nebyl příliš nebezpečný, ale velmi brzy se pro něj našlo centrum jednoty a masa, které potřeboval.

Národní hnutí tureckých Srbů na začátku tohoto století[136] obrátilo brzy pozornost *ruské vlády* na to, že v Turecku žije na 7 miliónů Slovanů, jejichž jazyk se ze všech slovanských dialektů nejvíc podobá ruskému a jejichž náboženství a *bohoslužebný* jazyk — staroslověnský neboli církevně slovanský — jsou úplně stejné jako u Rusů. Právě mezi těmito Srby a Bulhary zahájilo Rusko poprvé panslavistickou agitaci, opírajíc se o své postavení hlavy a ochránce řecké církve. Když panslavistické hnutí zapustilo v Rakousku poněkud kořeny, rozšířilo Rusko velmi brzy síť svých agentur na území svého spojence. Tam, kde narazilo na římskokatolické Slovany, upustilo od náboženské stránky otázky a vystupovalo jen jako gravitační centrum všech Slovanů, jako jádro, kolem něhož se mají obrozené slovanské kmeny krystalizovat v silný a jednotný národ, který je povolán vytvořit velikou slovanskou říši od Labe až po Čínu a od Jadranu až po Ledové moře. Zde tedy byla nalezena chybějící jednota a masa! Panslavismus padl ihned do léčky. Vynesl tak sám nad sebou rozsudek. Aby znovu dokázali existenci domnělých národností, prohlásili panslavisté, že jsou ochotni obětovat svou osmisetletou faktickou účast na civilizaci rusko-mongolskému barbarství. Což to nebyl přirozený výsledek hnutí, které začalo rozhodnou reakcí proti vývoji evropské civilizace a chtělo zadržet chod světových dějin?

Metternich v době své největší moci postřehl nebezpečí a prohlédl ruské intriky. Potlačil hnutí všemi prostředky, které měl k dispozici. Všechny jeho prostředky lze však vyjádřit *jedním* slovem — *represe*. Jediný vhodný prostředek — svobodný rozvoj německého a maďarského ducha, který by snadno zaplašil slovanské strašidlo, se nehodil do systému jeho malé politiky. Proto po Metternichově pádu v roce 1848 vypuklo slovanské hnutí silněji než kdy jindy a zasáhlo širší vrstvy obyvatelstva než předtím. Ale zde se ihned projevil jeho veskrze reakční charakter. Zatímco německé a maďarské hnutí v Rakousku bylo rozhodně progresívní, zachrá-

nili právě Slované starý systém před zničením a umožnili Radeckému táhnout na Mincio a Windischgrätzovi dobýt Vídeň. Aby byla závislost Rakouska na Slovanech dovršena, musela v roce 1849 velká *slovanská rezerva*, ruská armáda, vtáhnout do Uher[137] a nadiktovat tam mír.

Ale jestliže se panslavistické hnutí svým příklonem k Rusku samo odsoudilo, pak i Rakousko jasně přiznalo, že není životaschopné, když přijalo tuto slovanskou pomoc — ba dokonce si ji vyžádalo — proti jediným třem národům na svém území, které mají a dokazují historickou životnost: proti Němcům, Italům a Maďarům. Od roku 1848 tížil Rakousko ustavičně tento dluh vůči panslavismu a vědomí tohoto dluhu bylo hlavní pružinou rakouské politiky.

První, co Rakousko učinilo, bylo, že zasáhlo proti Slovanům na svém vlastním území, a to bylo možné jen při alespoň částečně progresívní politice. Výsady všech provincií byly zrušeny, na místo federativní správy nastoupila správa centralizovaná a místo různých národností měla být uznávána jedině *umělá, rakouská* národnost. Ačkoli tyto novoty byly namířeny částečně také proti německému, italskému a maďarskému živlu, přece jen se nejvíce dotýkaly méně kompaktních slovanských kmenů a dávaly německému živlu značnou převahu. Byla-li tím vnitřní závislost na Slovanech odstraněna, trvala závislost na Rusku a bylo nutné alespoň na čas a do určité míry tuto přímou a ponižující závislost zlomit. To byla skutečná příčina nerozhodné sice, ale aspoň otevřeně proklamované protiruské politiky Rakouska ve východní otázce. Naproti tomu panslavismus nezmizel; je hluboce dotčen, rozezlen, mlčí a od intervence v Uhrách pohlíží na ruského cara jako na svého předurčeného mesiáše. Není naším úkolem zkoumat, zda v případě, že by Rusko otevřeně vystoupilo jako hlava panslavismu, může Rakousko odpovědět ústupky vůči Uhrám a Polsku, aniž tím ohrozí svou existenci. Jisté je tolik: teď to už není jen Rusko, ale panslavistické spiknutí, které hrozí založit svou říši na troskách Evropy. Sjednocení všech Slovanů donutí brzy svou nepopiratelnou silou, kterou má a které může nabýt, stranu, která proti němu stojí, aby vystoupila zcela jiným způsobem než

dosud. Nemluvili jsme zde ani o Polácích, kteří jsou ke své cti panslavismu většinou velmi nepřátelští, ani o domněle demokratické a socialistické formě panslavismu, která se od prostého, poctivého ruského panslavismu liší jen svou frazeologií a pokrytectvím. Právě tak jsme nemluvili o německé spekulaci[188], která ve své nehorázné nevědomosti natolik klesla, že se stala nástrojem ruského spiknutí. K těmto a jiným otázkám souvisícím s panslavismem se ještě podrobně vrátíme.

Napsal B. Engels kolem 17. dubna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 185 a 189 z 21. a 24. dubna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

K DĚJINÁM AGITAČNÍCH KAMPANÍ

Londýn 7. května. V době velkých agitačních kampaní v Anglii se londýnská City nikdy nedokázala postavit do prvních řad. Kdykoli se dosud k nějaké agitaci připojila, znamenalo to jen, že cíle agitace bylo dosaženo, že se stal fait accompli*. Tak tomu bylo s *hnutím za parlamentní reformu*, v němž se chopil iniciativy Birmingham. Tak tomu bylo s *hnutím proti obilním zákonům*, které bylo řízeno z Manchesteru. Výjimkou je zákon o bankovní restrikci z roku 1797[139]. Schůze bankéřů a obchodníků z londýnské City usnadnily tehdy Pittovi *zakázat* Anglické bance, aby i nadále vyplácela v hotovosti — *když* mu několik týdnů předtím bankovní ředitelé oznámili, že banka je na pokraji bankrotu a že ji může zachránit jen coup d'état**, nucený kurs bankovek. Okolnosti tehdy už nevyžadovaly, aby Anglická banka rezignovala a podřídila se *zákazu* výplat v hotovosti, nýbrž spíše, aby obchodníci ze City, jejichž úvěr stojí a padá s úvěrem banky, Pittův zákaz podpořili a doporučili jej zemi***. Záchrana Anglické banky byla záchranou City. Odtud její tehdejší „patriotické" schůze a její „agitátorská" iniciativa. Iniciativě, jíž se nyní City chopila tím,

* — hotovou věcí. *(Pozn. red.)*

** — státní převrat. *(Pozn. red.)*

*** Je neuvěřitelné, že se ještě v nejnovějších dějinách politické ekonomie uvádí tehdejší počínání City jako důkaz anglického patriotismu. Ještě neuvěřitelnější je, že pan von Haxthausen je ve svém díle o Rusku (třetí díl 1852) tak lehkověrný a tvrdí, že Pitt svým pozastavením hotových výplat v bance udržel peníze v Anglii.[140] Co asi teprve nabulíkovali člověku, který věří něčemu podobnému v Rusku? A co si máme myslet o berlínské kritice, která věří panu von Haxthausenovi se vším všudy a na důkaz toho od něho *opisuje? (Marxova poznámka.)*

že minulou sobotu uspořádala schůze v London Tavern a v Guildhallu a že vytvořila „Sdružení pro správní reformu“[141], patří zásluha novosti, zásluha, která je v Anglii vzácná, neboť nemá žádný precedens. Navíc se na těchto schůzích ani nejedlo, ani nepilo, což je rovněž novinkou v análech City, jejíž „patriotismus želví polévky“ zvěčnil už Cobbett. A konečně bylo nové to, že se schůze obchodníků ze City v London Tavern a Guildhallu konaly ve dne, v době jejich obchodů. Asi to trochu souvisí s nynější obchodní stagnací, která je vůbec fermentem, a podstatným fermentem, duchovního kvasu City. Přitom všem nelze popřít důležitost tohoto hnutí City, ať už se ve West Endu jakkoli namáhají, aby je zesměšnili. Listy buržoazních reformátorů — „Daily News“, „Morning Advertiser“, „Morning Chronicle“ (který od nějaké doby patří do této kategorie) — se pokoušejí dokázat svým odpůrcům „velkou budoucnost“ Sdružení City. Přehlížejí však to, co je nasnadě. Nepochopily, že již samo konání těchto schůzí vyřešilo velmi podstatné, velmi vážné otázky: 1. roztržku mezi třídou vládnoucí *mimo* parlament a třídou panující *uvnitř* parlamentu; 2. zatlačení buržoazních živlů, které dosud v politice rozhodovaly; 3. Palmerstonovo kouzlazbavení.

Layard, jak známo, ohlásil, že dnes večer předloží v Dolní sněmovně své reformní návrhy. Sotva před týdnem mu Dolní sněmovna, jak známo, syčením a bručením znemožnila promluvit, vypískala ho. Vládcové anglického obchodního světa v City na to odpověděli na svých schůzích křečovitým „sláva“ Layardovi. V London Tavern a v Guildhallu byl hrdinou dne. Cheers* City jsou vyzývavou odpovědí na groans** Dolní sněmovny. Ukáže-li se dnes večer, že se Dolní sněmovna nechala zastrašit, pak je její autorita tatam a může se poděkovat; obnoví-li své groans, pak budou protivníkovy cheers tím hlasitější. A z „Abdéřanů“[142] je známo, k čemu vede rivalita mezi cheers a groans. Schůze City byly přímou výzvou Dolní sněmovně, podobně jako když v prvním desetiletí tohoto století zvolil Westminster sira Francise Burdetta.

Až dosud, jak známo, stála v čele hnutí anglické buržoazie

* Ovace. *(Pozn. red.)*
** — bručení. *(Pozn. red.)*

manchesterská škola se svými Brighty a Cobdeny. Továrníci z Manchesteru byli teď vytlačeni obchodníky ze City. Jejich ortodoxní opozice proti válce přesvědčila anglickou buržoazii, která v Anglii nemůže zůstat ani na okamžik v klidu, že alespoň pro tuto chvíli pozbyli právo ji vést. Pánové z Manchesteru si mohou v tomto okamžiku udržet svou „hegemonii" už jen tím, že přetrumfnou pány ze City. Tato rivalita mezi dvěma nejvýznamnějšími frakcemi buržoazie, fakticky vyhlášená na mítincích City, z nichž byli Brightové a Cobdenové vyloučeni a sami se vyloučili, je dobrou předzvěstí pro lidové hnutí. Můžeme to doložit už tím, že tajemník výboru City poslal londýnským chartistům dopis a požádal je, aby do stálého výboru City jmenovali svého člena. Chartisté tam vyslali Ernesta Jonese. Mezi obchodníky a dělníky není přirozeně tak *přímý* antagonismus jako mezi dělníky a továrníky, millokracií*, a tak může dojít alespoň zpočátku k *společným* krokům, což by mezi chartisty a manchesteriány nebylo možné.

Palmerston, a to je poslední velký čin schůzí City, byl poprvé vypískán v nejdůležitějším volebním obvodu v zemi. Kouzlo jeho jména bylo navždy zlomeno. Nezostudil se v City svou ruskou politikou, která je delší než třicetiletá válka[143], zostudil se urážlivým posměchem, domýšlivým cynismem a především „špatnými vtipy", při nichž se tvářil, jako by pomáhal léčit nejstrašnější krizi, jakou kdy Anglie zažila. To pobouřilo svědomí buržoazie, i když to mělo úspěch ve zchátralé sněmovně „sprostých"**.

Na první pohled každý pozná, jak nelogická jsou zbožná přání provést správní reformu *s* parlamentem, jako je nynější. V našem století jsme však zažili reformující papeže.[144] Zažili jsme reformní bankety s Odilonem Barrotem v čele.[145] Není tedy divu, že se lavina, která smete starou Anglii, jeví zprvu jen jako sněhová koule v rukou reformujících obchodníků ze City.

Napsal K. Marx 7. května 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung", čís. 215 z 10. května 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

* — průmyslovými magnáty. *(Pozn. red.)*

** Slovní hříčka: „Haus der Gemeinen" znamená „Dolní sněmovna", ale doslova také „sněmovna sprostých". *(Pozn. red.)*

B. ENGELS

ZE SEVASTOPOLU[146]

Pošta, kterou sem přivezla v sobotu večer „Amerika", nám umožňuje, abychom našim čtenářům podali opět jasnější obraz válečné situace na Krymu, i když je to nesnadný úkol, neboť jak oficiální zprávy, tak zprávy dopisovatelů si dosud navzájem odporují a jsou neurčité. Je zřejmé, že nezdar ve Vídni[147] vyvolal ve spojeneckém táboře u Sevastopolu zvýšenou bdělost a aktivitu, a i když se dá říci, že bombardování bylo ukončeno 24. dubna, nebylo následujících čtrnáct dní docela neúspěšných. Je ovšem velmi těžké posoudit, jakých výhod spojenci dosáhli; v jedné zprávě se dokonce tvrdí, že Rusové vyklidili předsunutá opevnění — Selenginskou, Volyňskou a Kamčatskou redutu, jakož i střelecké zákopy před celou linií.[148] Budeme zatím předpokládat, že je to pravda, neboť je to jistě maximální úspěch, kterého spojenci dosáhli. Někteří dopisovatelé hlásí, že Francouzi vzali ztečí i Stožární baštu a usadili se v ní, ale tomu se nedá věřit. Tyto zprávy jen nezasvěceně zveličují epizodu z 21. dubna, kdy Francouzi odpálili řadu min a vytvořili tak před touto baštou předsunutý zákop.*

* V „Neue Oder-Zeitung" je místo prvního odstavce tento text:

„Navázání telegrafního spojení z Balaklavy do Londýna a Paříže bylo zatím dobré jen k tomu, aby vneslo do informací poskytovaných veřejnosti ještě větší zmatek.

Anglická vláda neuveřejňuje nic nebo nanejvýš nějaká neurčitá ujišťování o dosažených úspěších. Francouzská vláda uveřejňuje Canrobertovým jménem

Předpokládejme tedy, že Rusové byli opravdu zatlačeni na svou původní obrannou linii, i když je velmi podivné, že dosud nedošly žádné zprávy o tom, že spojenci obsadili horu Sapun a Mamelon. I když však Rusové už neovládají reduty na těchto dvou vrších, nikdo nemůže popřít, že jich velmi výhodně využili. Ovládali horu Sapun od 23. února a Kamčatskou redutu na Mamelonu od 12. března do konce dubna. Po celou tuto dobu byly zákopy spojenců buď pod ruskou podélnou palbou, nebo pod soustředěnou čelní palbou, zatímco klíč k celému postavení — Malachovskou mohylu — Rusové po celé dva týdny kanonády dokonale chránili. Když Rusové těchto výšin tak dobře využili, mohli si dovolit je ztratit.

Není zde třeba popisovat různé noční útoky, při nichž se spojenci zmocnili ruských střeleckých zákopů a protizákopů, ani výpad, který podnikli Rusové, aby je dobyli zpět. Takové operace jsou z hlediska taktiky zajímavé jen pro toho, kdo je sám obeznámen s terénem, neboť v nich převážně rozhoduje inteligence, odvaha a houževnatost nižších důstojníků a vojáků. V tomto ohledu jsou Angličané a Francouzi lepší než Rusové, a proto se jim na některých místech podařilo vytvořit opěrné body blízko ruských opevnění. Tu a tam se vzdálenost mezi oběma bojujícími stranami zkrátila na dohoz ručního granátu, tj. asi na 20 nebo 30 yardů od ruské skryté cesty, čili na 40 až 60 yardů od hlavního valu. Rusové říkají, že obléhatelé jsou od hlavního valu vzdáleni 30 sáhů, tj. 60 yardů. Taková je situace zejména před Stožární baštou, Ústřed-

depeše, ale ty jsou tak okleštěné a zfalšované, že se z nich nedá téměř nic vyčíst. Například bašta, proti níž vedli Francouzi hlavní útok, byla dosud stále nazývána *Stožární bašta — Bastion du Mât.* Nyní se dovídáme o velkých úspěších, jichž Francouzi dosáhli v akcích proti Ústřední baště, a pak proti baště čís. 4. Po důkladném srovnání s dřívějšími zprávami, zvláště také ruskými, se ukazuje, že jde stále o naši starou známou Stožární baštu, ale pod různými názvy a označeními. Tato mystifikace je naprosto tendenční, a proto do určité míry také ‚prorocká'.

Ale přestože veřejnost nemá z telegrafického spojení žádný užitek, v táboře spojenců vyvolalo nesporně určité oživení. Není pochyby, že první depeše, které Canrobert dostal, obsahovaly striktní rozkazy jednat rozhodněji a za každou cenu dosáhnout nějakých úspěchů. V jedné neoficiální zprávě se tvrdí, že Rusové vyklidili *všechna* předsunutá opevnění — Selenginskou, Volyňskou i Kamčatskou redutu — jakož i střelecké zákopy před celou linií." *(Pozn. red.)*

ní baštou a Redanem, kde nerovnosti terénu tvoří mrtvý prostor s prohlubeninami položenými tak, že ruská děla nemohou být dostatečně skloněna, aby je mohla postřelovat. Protože ruské dělostřelectvo rozhodně není umlčeno, udržovat spojení s těmito dolíky a změnit je v celý systém zákopů je velmi obtížné a spojenci těžce pocítí ruskou boční palbu. Pokud jsou spojenecké baterie 400—500 yardů za předsunutými zákopy, je opravdu těžké si představit, jak chtějí udržet tak nechráněná postavení proti náhlým a dostatečně silným výpadům; a po přiznávaném neúspěchu bombardování bude nějaký čas trvat, než bude možné zasadit nové a víc kupředu posunuté baterie.

Tento náhlý postup spojenců k samému úpatí ruských valů se zdánlivě velmi odlišuje od jejich dřívější váhavosti a nerozhodnosti, ale v podstatě se vůbec nic nezměnilo. Toto obléhání se nikdy neprovádělo systematicky ani důsledně, a protože obléhání je v podstatě systematická operace, v níž každá vybojovaná píď půdy musí být ihned výhodně využita, neboť jinak se ukáže být bezcenná, je jasné, že spojenci prováděli toto obléhání podle nejhoršího možného plánu. Nehledě na zklamání spojeneckých generálů, když poprvé uviděli bojiště, a bez ohledu na chyby, jichž se spojenci dopustili minulého podzimu, který se dá nazvat obdobím prvního obléhání, byli by už mohli dosáhnout větších úspěchů. Severní částí města se vůbec nebudeme zabývat, protože spojenečtí generálové se jí také nezabývali. Jednou provždy se rozhodli útočit zvlášť na Jižní stranu a riskovat, že se dostanou do města ovládaného pevností, která je pro ně nedostupná. Jsou zde však dvě možnosti: buď se spojenečtí generálové cítili dostatečně silní, aby dobyli Jižní stranu, a nyní tedy musí přiznat, že to byl neodpustitelný omyl, anebo se cítili příliš slabí, a pak je otázka, proč si neopatřili posily. Nyní je nesporno skutečností, že se v tomto „pamětihodném a bezpříkladném" obléhání dělala jedna chyba za druhou. Je vidět, že útrapy přezimování vyvolaly v armádě i mezi generály nepřekonatelnou ospalost, apatii a otupělost. Když v únoru Rusové odvážně vyšli ze svých linií a vytvořili před nimi nové linie, mělo to být pro spojence dostatečnou pobídkou, aby sebrali své síly; Canrobert však nedovedl využít této velmi vážné výstrahy k ničemu jinému, než že zchladil zápal

zuávů v útoku, o němž předem věděl, že k ničemu nepovede. Byly obnoveny zákopové práce, ale spíše proto, aby byly zřízeny skryté cesty pro úderné oddíly, než aby baterie byly posunuty blíž k nepříteli. Dokonce i po šesti měsících, které spojenci strávili před pevností, ukazuje každý jejich čin, že dosud nemají žádný konečný plán a že nezvolili žádný bod pro svůj hlavní útok; naopak, v hlavách spojenců stále ještě vládne stará utkvělá myšlenka dobýt Sevastopol náhlým úderem, která kříží jakýkoli rozumný návrh a maří každý pokus o systematický postup vpřed. I to málo, co spojenci vykonali, provedli třikrát pomaleji, než je obvyklé při pravidelných obléhacích operacích, přičemž vinou nedůslednosti a bezplánovitosti, které jsou charakteristické pro celé obléhání, si nemohou být ani jisti úspěchem, který je při pravidelných operacích tohoto druhu přirozený.

Ale všechno se čekalo od nedávno zahájené palby. Měla to být jakási generální omluva všeho zdržení a nicnedělání. I když je těžké říci, co se očekávalo od této velké události — od baterií, které jsou od cíle vzdáleny 600 až 1000 yardů — přece jen byla palba nakonec zahájena. První dva či tři dny bylo z každého děla vypáleno asi 150 výstřelů, potom 120, pak 80, 50 a nakonec 30 výstřelů; poté byla dělostřelecká palba zastavena. Účinek je sotva patrný, nepočítáme-li opotřebovaná děla a vyprázdněná spojenecká skladiště střeliva. Pětidenní bombardování o plné síle by bylo způsobilo Rusům víc škody a spojencům by dalo větší naději na úspěch než patnáctidenní palba, která byla zahájena s velkou prudkostí, ale ochabovala stejně rychle, jako začala. Ale byli by spojenci schopni využít těchto příznivých možností, když by vypotřebovali střelivo a jejich děla by už byla nepoužitelná? Výsledek by byl stejný; Rusové naproti tomu jsou od té chvíle, kdy zjistili, že palba ochabla a přestalo je sužovat krupobití 50 000 střel, které na ně v prvních pěti dnech denně padalo, v mnohem lepším postavení, než by byli mohli být. Tímto prodlužováním kanonády při současném snižování její intenzity se spojenci tolik a tak nevysvětlitelně odchýlili od všech vojenských pravidel, že v pozadí toho musí být politické důvody. Když první dva dny dělostřelecké palby zklamaly očekávání spojenců, vedla k tomuto zbytečnému plýtvání střelivem

zřejmě nutnost udržovat alespoň zdánlivé postřelování po dobu vídeňské konference.

Kanonáda končí, vídeňská konference se přerušuje a je navázáno telegrafní spojení. Obraz se najednou mění. Z Paříže přicházejí rozkazy jednat rychle a rozhodně. Upouští se od starého systému boje; namísto bezvýsledného hřmění děl přicházejí ke slovu dílčí zteče, postavení se dobývají minovými výbuchy, bojuje se puškami a bodáky. Spojenci získali předsunuté body a dokonce je udrželi při prvním výpadu obležených. Ale to všechno nic neznamená, dokud nebude prakticky možné vybudovat baterie v krátké vzdálenosti od ruských linií a zahájit na ně takovou palbu, aby obleženým bylo pořádně horko. Předsunuté body nelze udržet bez velkých každodenních ztrát, bez pravidelně se opakujících bojů s pochybným a proměnlivým výsledkem. I když připustíme, že se tyto baterie mají postavit ve druhé a třetí paralele a že proto museli být Rusové nejdřív vytlačeni ze svých střeleckých zákopů — jak dlouho bude trvat, než budou mít tyto nové baterie dost děl, aby mohly úspěšně odpovídat na ruskou palbu, která se při dvojím bombardování ukázala stejně silná jako palba spojenců? Čím jsou baterie umístěny blíž k nepřátelským opevněním, tím ničivější křížová palba může být na ně soustředěna a tím omezenější je prostor pro umístění děl; jinými slovy, tím víc se vyrovnává palba útoku palbě obrany, jestliže palba obrany nebyla předem utlumena palbou vzdálenějších baterií, což se v tomto případě nestalo.

Jak se tedy Rusům podařilo čelit tak úspěšně útokům spojenců? Předně díky chybám a váhavosti spojenců samých; za druhé díky chrabrosti posádky a schopnostem ženijního náčelníka plukovníka Totlebena; za třetí díky přirozené síle postavení. Musí se totiž přiznat, že je to silné postavení. Podle špatných map, které až do poslední doby byly jediné k dispozici, je Sevastopol položen na dolní části svahu a z týlu jej ovládají výšiny; ale z nejnovějších a nejlepších map je zřejmé, že město leží na několika okrouhlých izolovaných kopcích, které jsou od svahů náhorní plošiny odděleny úžlabinami; tyto kopce ve skutečnosti ovládají do jisté míry právě tak tuto plošinu jako město. Zdá se, že tento ráz krajiny plně ospravedlňuje váhání spojenců se ztečí pevnosti vloni v září. Terén zřejmě na spo-

jenecké generály zapůsobil tak silně, že se ani nepokusili přimět nepřítele, aby ukázal, jaké síly by mohl shromáždit k obraně. Ruský inženýr vytěžil z přirozených předností terénu maximální výhody. Všude, kde se terén svažuje od Sevastopolu k planině, byly na svazích postaveny dvě nebo dokonce i tři řady baterií jedna nad druhou, čímž byla mohutnost obrany zdvojnásobena i ztrojnásobena. Takové baterie byly stavěny při opevňování i jinde (například na svahu Mont-Valérien v Paříži), ale vcelku je inženýři neschvalují a nazývají je lapači střel. Je pravda, že skýtají obléhatelům větší cíl, neboť jejich střely mohou zasáhnout horní nebo dolní baterii, minou-li tu, na niž právě střílejí, a proto způsobí vždy obráncům větší ztráty. Ale tam, kde pevnost není dokonce ani obklíčena, jako je tomu v případě Sevastopolu, neznamená taková nevýhoda nic ve srovnání s mimořádně velkou palebnou silou, kterou tyto baterie obráncům dávají. Až skončí obléhání Sevastopolu, uslyšíme na tyto lapače střel podle všeho jen velmi málo stížností. V pevnostech prvního řádu, v nichž je mnoho vojenského materiálu a které lze těžko obklíčit, mohou být takové baterie velmi výhodně využity tam, kde je pro ně vhodný terén. Vedle těchto lapačů střel se Rusové ještě v jednom bodě uchýlili od obvyklé ženijní praxe. Podle zastaralého systému baštovaných opevnění by pro obranu celého obvodu pevnosti nestačilo ani patnáct či sedmnáct bašt, a byla by to velmi špatná obrana. Místo toho je zde jen šest bašt, které jsou umístěny na výšinách vybíhajících směrem k nepříteli, přičemž kurtiny, které tyto bašty spojují, jsou tak lomené, že umožňují boční palbu nezávisle na palbě bašt a těžká děla, umístěná na hrotech* kurtiny, postřelují prostor vpředu. Téměř po celé délce kurtin jsou rozmístěna děla, což je také novota, neboť v pravidelných baštovaných opevněních bývají kurtiny vyzbrojeny pouze jedním či dvěma děly pro zvláštní účely a celá palebná obrana je svěřena baštám a lunetám. Z toho, co bylo řečeno, je i bez dalších technických podrobností vidět, že Rusové maximálně využili svých prostředků; i kdyby se tedy spojencům podařilo zmocnit se Stožární nebo Malachovské bašty, mohou být jisti, že narazí na druhou a

* „Hrot" se v hradebnictví nazývá vrchol úhlu hradby nebo bašty, vybíhající směrem k nepříteli. *(Pozn. čes. red.)*

třetí obrannou linii a budou muset vzít opravdu rozum do hrsti, aby je zdolali.

Napsal B. Engels kolem 8. května 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4401 z 28. května 1855
a v „Neue Oder-Zeitung“,
čís. 217 z 11. května 1855

Podle textu
v „New-York Daily Tribune“,
srovnaného s textem
v „Neue Oder-Zeitung“
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

PIANORI. –

ROZMRZELOST VŮČI RAKOUSKU

Londýn 9. května. Listy „Morning Chronicle", „Advertiser", „Daily News" a další uzavírají všechny své filipiky proti úkladnému vrahovi Pianorimu víceméně ostýchavými výtkami proti tomu, že list „Moniteur" uveřejnil v jednom čísle obžalovací spis proti Pianorimu zároveň s dekretem, podle něhož má být bývalému francouzskému poddůstojníkovi a nynějšímu bruselskému krámskému hlídači Cantillonovi vyplacen Napoleonův odkaz 10 000 franků jako odměna za pokus o úkladnou vraždu na Wellingtonovi. Zvlášť komicky se točí a kroutí obvykle tak vážný „Chronicle". Napoleon III., soudí list, zřejmě neví o tomto podivném a v dané chvíli tak netaktním holdu Napoleonovi I. Jméno „Cantillon" zabloudilo zřejmě na bezúhonné stránky „Moniteuru" nějakým lapsus pennae*. Nebo nějaký příliš horlivý podřízený úředník o své vůli přidělil Cantillonovi 10 000 franků atd. Důstojný „Chronicle" si patrně namlouvá, že francouzská byrokracie se řídí vzorem byrokracie anglické, kde ovšem, jak je vidět z posledního výslechu před parlamentním vyšetřovacím výborem, podřízený úředník zbrojní správy skutečně může o své vůli, za zády svého představeného objednat určitý druh raket, a to za tisíce liber št., nebo kde, jak vysvět-

* – nedopatřením. *(Pozn. red.)*

luje Palmerston Dolní sněmovně, diplomatické spisy nemohou být parlamentu po celé týdny předloženy, protože „osoba", která je na ministerstvu zahraničních věcí pověřena, aby tyto dokumenty přeložila, má rýmu nebo revma.

Londýnský tisk už několik dní ustupuje od svého obdivování Rakouska a snaží se připravit své čtenáře na náhlý přechod k opačnému tónu. Jako obvykle musejí prorazit cestu „our own correspondents"*. Tak „Morning Chronicle" uveřejňuje tuto zprávu z Berlína:

„Pruskému kabinetu nelze vytýkat žádný podvodný čin nebo vyslovené porušení slova. Jestliže byly západní kabinety oklamány, byla to jejich vlastní chyba nebo chyba těch, kdo jim měli otevřít oči. Dá se však říci totéž o Rakousku? Jednalo stejně nepokrytě jako Prusko? Prusko škodilo západním mocnostem, jak jen mohlo, otevřeně a nepokrytě. Vystupuje proti nám a posmívá se nám drze do očí. Rakousko s Anglií a Francií 20 měsíců koketovalo, potají se nám vysmívalo, oficiálně a soukromě vyvolávalo naděje, lákalo nás z komise do komise, dávalo nejformálnější ujištění; a jak dávno předpověděli ti, kdo nebyli zaslepeni přehnanou důvěřivostí, chystá se nás nyní nechat na holičkách, nepřijmeme-li mírové podmínky, které jsou co nejvýhodnější pro Rusko a zcela nepříznivé pro Francii a Anglii. Vskutku! Rakousko napřed posloužilo Rusku jako štít na Prutu a umožnilo Gorčakovovi přesunout téměř všechny své síly z Besarábie na Krym, ale teď se dává slyšet a trvá na míru, který má nechat věci tak, jak jsou. Je-li to všechno, co můžeme od rakouského přátelství očekávat, pak čím dřív bude odhozena maska, tím lépe."

„Times" se zase dovídají z Vídně:

„Baron Hess, vrchní velitel 3. a 4. armádního sboru, nedávno sepsal a předal svému císaři memorandum, v němž se dokazuje, že za nynějších okolností není radno, aby Rakousko vyhlásilo Rusku válku. Pravděpodobně se proti mně zvedne povyk, že se tak otevřeně dotýkám tak delikátní záležitosti, ale podle mého názoru prokazuji Anglii a Francii službu, říkám-li jim, že musí spoléhat jen na své vlastní zdroje a sotva mohou očekávat rakouskou pomoc. Kdyby se Rakousku podařilo přemluvit Prusko a Německý spolek, aby kryly jeho levý bok armádou o 100 000 mužích, bylo by se přes mnoho překážek, které se stavěly v cestu, pravděpodobně už dávno zavázalo, že zahájí proti Rusku ofenzívu. O argumentech, které baron Hess uvádí ve svém memorandu, není známo nic určitého, ale proruští Rakušané, kteří jsou o takovýchto věcech vždy nejlépe informováni, ujišťují, že jsou zhruba tyto: Jasně se ukázalo, že západní mocnosti

* — „naši dopisovatelé". *(Pozn. red.)*

musejí vynaložit všechny své i turecké prostředky, aby obstály proti Rusům na Krymu. Rakousko by tedy jednalo nanejvýš nemoudře, kdyby vstoupilo do války s Ruskem, jestliže si nemůže zajistit pomoc Německého spolku. Všeobecně se uznává, že Rusko má v Polsku armádu 250 000 mužů včetně gardového a granátnického sboru; a protože je zde rozmístěna v oblasti sedmi největších pevností ruské říše, nemůže žádná armáda, která není alespoň dvakrát tak silná, dosáhnout proti ní úspěchu. Je také třeba vzít v úvahu, že Rakousko má rozvrácené finance, že Francie není s to dát Rakousku k dispozici 100 000 mužů, že britská vláda je zřejmě bezmocná, že nelze příliš spoléhat na Prusko atd. V posledním týdnu k tomu přistoupil ještě jeden argument — pomíjejícnost věcí vůbec, nejistota lidského osudu zvlášť a dilema, před nímž by se Rakousko ocitlo, kdyby se snad něco stalo s Ludvíkem Napoleonem, zatímco by už bylo ve válce s Ruskem."

Napsal K. Marx 9. května 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 219 z 12. května 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

KRYMSKÉ TAŽENÍ[149]

Londýn 11. května. Netrpělivost francouzské armády donutila Canroberta vyžvanit spojenecký operační plán. Na Krym má být přesunuto 25 000 mužů záložní armády; dále tam má být vysláno 30 000—40 000 Francouzů a Piemonťanů. Jakmile dorazí na místo záložní armáda, vytáhnou Francouzi do pole, překročí řeku Černou a napadnou Rusy všude, kde se s nimi setkají, někde poblíž Almy a Kači se pokusí spojit s vojskem Ömera paši a potom budou jednat podle okolností. Parníky loďstva mají mezitím napadnout Kaffu a Kerč, a podaří-li se jim dobýt je, mají tato města držet jako možné pivôts čili opěrné body pro armádu v poli. Je to skutečně jediné možný plán, chtějí-li spojenci krymské tažení úspěšně zakončit. Ale taková akce v otevřeném poli vyžaduje, aby spojenci měli značnou převahu vojska. Jinak nemohou očekávat, že dosáhnou nad ruskou pozorovací armádou rozhodujícího úspěchu. Jaký je tedy současný poměr sil?

Francouzi mají na Krymu 9 divizí pěchoty a jednu brigádu jezdectva (Chasseurs d'Afrique*). Má-li každá divize 7000 mužů, je to celkem 63 000 mužů pěchoty a 1500 mužů jezdectva. Angličané mají 5 divizí pěchoty, v každé nanejvýš 6000 mužů, a jednu divizi jezdectva v počtu 2000 mužů. Mimoto je tam jedna divize turecké pěchoty v počtu asi 6000 mužů. K tomu je třeba připočíst francouzskou záložní armádu, z níž nemůže být k datu, které Canrobert

* — afrických střelců. *(Pozn. red.)*

stanovil pro zahájení tažení, přesunuto na Krym víc než 20 000 mužů, včetně 4000 Piemonťanů, kteří zde byli vyloděni 3. května. Celkem tedy síly spojenců u Sevastopolu činí:

Francouzská	pěchota	83 000	jezdectvo	1500
Anglická	„	30 000	„	2000
Turecká	„	6 000	„	—
Celkem	pěchota	119 000	jezdectvo	3500

O složení francouzské záložní armády v Cařihradě je málo známo. Nevíme proto, zda může být momentálně přesunuto na Krym ještě nějaké jezdectvo. Nanejvýš se zvětší počet jezdectva, s nímž spojenci mohou zahájit tažení, o 2000 mužů, takže by vzrostl celkem na 5500 mužů. Aby se mohlo pokračovat v obléhání, je nutno mít přinejmenším stejně vojska, kolik je ho nyní tímto úkolem zaměstnáno, tj. 46 000 mužů (4 francouzské divize po 7000 a 3 anglické po 6000). K nim je třeba ještě přičíst námořníky a vojsko, které střeží Balaklavu a linii opevnění až k Inkermanu a současně tvoří zálohu obléhací armády. Při nízkém odhadu je to 12 000 mužů, včetně 6000 Turků, o nichž jsme se už zmínili. Odhadneme-li počet námořníků a námořní pěchoty na 4000 mužů, pak z celkového počtu 119 000 je třeba odečíst 54 000, takže pro polní operace zbývá 65 000 mužů pěchoty a 5500 jezdectva, dohromady něco přes 70 000 mužů. Kromě toho je třeba vzít v úvahu sbor Ömera paši u Jevpatorije, asi 35 000 pěšáků a 3000—4000 jezdců. Z tohoto počtu musí 15 000 zůstat jako posádka pevnosti, takže Ömer paša by mohl pravděpodobně vytáhnout do pole s 20 000 muži pěchoty a 4000 muži jezdectva, celkem tedy s 24 000 muži.

Celkový počet spojeneckých vojsk pro *polní operace* je tedy ve dvou oddělených armádách tento:

	Pěchota	Jezdectvo	Celkem
Sevastopolská armáda	65 000	5500	70 500
Jevpatorijská armáda	20 000	4000	24 000
	85 000	9500	94 500

Jestliže vezmeme nejnižší údaje, které o svých nynějších silách na Krymu uvádějí sami *Rusové*, dostaneme 120 000 mužů pěchoty

a 20 000 mužů jezdectva. Od toho je třeba odečíst 50 000 mužů na obranu Sevastopolu, tj. 26 000 pro Jižní stranu a 24 000 pro Severní pevnost a opevněný tábor. V poli je tedy možno použít 70 000 mužů pěchoty a 20 000 mužů jezdectva. Počet polního dělostřelectva nelze ani přibližně určit. Uvážíme-li, jak těžko si spojenci obstarávají koně a jaký počet děl ruskou armádu vždy doprovází, budeme sotva pochybovat o ruské dělostřelecké převaze. Převaha Rusů v jezdectvu je rovněž jasná. Pokud jde o pěchotu, mají *spojené* síly spojenců nad Rusy převahu, ale každý z jejich obou operačních sborů je sám o sobě početně slabší. Největší výhodou Rusů je však jejich postavení. Poněvadž jsou rozmístěni v trojúhelníku mezi řekou Almou, Sevastopolem a Simferopolem, mají na severu proti Ömeru pašovi opevněné postavení na Almě, které může proti čelnímu útoku ubránit 15 000 mužů pěchoty, zatímco boční manévr ruského jezdectva hrozí odříznout Turky od Jevpatorije. Proto kdyby Ömer paša měl sám táhnout k řece Almě, nebude ji nikdy s to překročit, dokud anglo-francouzská vojska nezatlačí Rusy k Simferopolu a tak je nedonutí, aby se postavení na Almě vzdali. V tom případě by se mohly obě armády spojit. Postup anglo-francouzské armády je tudíž základní podmínkou každého úspěchu. Spojenci však mohou stěží postupovat vpřed jinudy než po cestě na Mackenziův dvůr. Cesta směrem k Almě a Simferopolu je chráněna dvojí linií polních opevnění, z nichž jedna vede po horském hřebenu nad řekou Černou a druhá po severní straně horské rokle, která se svažuje od řetězu skal poblíž Mackenziova dvora až ke konci Sevastopolské zátoky. Tato druhá a hlavní obranná linie v délce jen asi dvou anglických mil je prý velmi silně opevněna a zde budou muset spojenci svést první rozhodující boj, na němž závisí, zda zůstanou uzavřeni na heraklejském Chersonésu, nebo zda se jim podaří proniknout do nitra poloostrova. Pro Rusy je výhodná úzká fronta, na níž zde musí spojenci operovat. Kdyby Rusové byli v tomto místě poraženi a ztratili své postavení, nezbude jim nic jiného než ustoupit k Belbeku a držet tuto linii proti spojencům, zatímco by vyčleněný sbor na Almě držel v šachu Turky. Kdyby byli Rusové poraženi i zde, jejich převaha v jezdectvu a špatné dopravní prostředky, které nedovolí spojencům usadit se ve větší vzdálenosti od pobřeží, umožní Rusům

stáhnout se z dosahu spojenců. Jejich ústupová linie by ležela na jejich prodlouženém levém křídle, což je rozhodně velmi nevýhodné postavení. Pravděpodobné však je, že Rusové se budou od začátku *pokoušet* zaměstnat spojence na řece Černé a své hlavní síly vrhnout proti Ömeru pašovi, obklíčit jej jezdectvem, rozdrtit jej, a potom se všemi silami obrátit proti anglo-francouzským vojskům.

Napsal B. Engels kolem 11. května 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 221 ze 14. května 1855
a jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4402 z 29. května 1855

Podle textu
v „Neue Oder-Zeitung",
srovnaného s textem
v „New-York Daily Tribune"
Přeloženo z němčiny

K. MARX

„MORNING POST" PROTI PRUSKU.

– WHIGOVÉ A TORYOVÉ

Londýn 14. května. Palmerstonův soukromý orgán „Morning Post" dnes otiskl výhružný článek proti *Prusku*, v němž se mimo jiné píše:

„V dubnu 1854 bylo rozhodnutím tajné rady povoleno dovážet ruské výrobky do Spojeného království na neutrálních lodích. Prusko využilo tohoto povolení kupodivu rychle. Následující statistické údaje (převzaté z oficiálních tabulek, které byly předloženy parlamentu) srovnávají objem dovozu loje, konopí a lnu z uvedené země v letech 1853 a 1854. Zvýšení dovozu v posledním roce jasně ukazuje, jaké množství ruských výrobků si našlo cestu na britský trh přes Klajpedu a Gdaňsk bez ohledu na naši přísnou blokádu ruských přístavů v Baltském moři. Z Pruska bylo do Spojeného království dovezeno:

	1853	1854
	(v centech)	
lůj	54	253 955
konopí	3 447	366 220
len	242 383	667 879
lněné semeno (kvartery) . . .	57 848	116 267

Tato čísla dostatečně ukazují význam tohoto nového obchodního odvětví pro Prusko. Výsledkem toho je, že Rusko přes naši blokádu může prodávat své výrobky stejně volně jako v době míru, kdežto my je musíme platit o 50 % dráže, což pohltí poplatky a zisky pruských obchodníků. Přiznáváme, že naše nynější politika je značně nedůsledná. Nápravu však nelze vidět v tom, že zrušíme blokádu nepřátelských přístavů, nýbrž v tom, že pokud je to v naší moci, zničíme kontinentální obchod, pokud se vede přes pruské državy."

Hnutí *proti aristokracii* v Anglii může mít jen jeden *bezprostřední* výsledek — *že se dostanou ke kormidlu toryové, tj. specificky aristokratická strana.* Ne-li, tedy nutně skončí několika whigovskými banalitami, několika zdánlivými správními reformami, které nestojí za řeč. Layardovo oznámení, že předloží rezoluce o „stavu národů", a způsob, jak bylo toto oznámení v Dolní sněmovně přijato, daly podnět ke schůzím v City. Vzápětí po těchto schůzích následoval však Ellenboroughův návrh ve Sněmovně lordů, jímž toryové berou za svou tuto novou agitaci za reformu, aby se s její pomocí vyšplhali do vlády. Layard sám ve svém návrhu nahradil slova *„aristokratické vlivy"* slovy *„rodinné vlivy"*, čímž učinil ústupek toryům. Každé hnutí mimo parlament nabývá *uvnitř* parlamentu formy hádky mezi oběma frakcemi vládnoucí třídy. V rukou whigů se Liga proti obilním zákonům stala nástrojem ke svržení toryů.[150] V rukou toryů se Sdružení pro správní reformu stalo nástrojem ke svržení whigů. Nesmíme ovšem zapomínat, že obě frakce tímto způsobem střídavě obětovaly jeden pilíř starého režimu za druhým, ale režim sám — třeba dodat — zůstal zachován. Již dříve jsme vyslovili názor, že jen toryové se dají donutit k velkým ústupkům, neboť jen za jejich vlády nabývá tlak zvenčí hrozivého, ba i revolučního charakteru.* Whigové představují pravou oligarchii v Anglii, vládu několika mocných rodů, jako jsou Sutherlandové, Bedfordové, Carlislové, Devonshirové aj. Toryové představují squireocracy, stranu junkerů, chcete-li, ačkoli mezi anglickým squirem a severoněmeckým junkerem je velký rozdíl. Toryové jsou proto nositeli všech staroanglických předsudků o církvi a státu, ochranářství a antikatolicismu. Whigové jsou *osvícení* oligarchové a nikdy neváhali zbavit se předsudků, které jim bránily získat státní úřady do dědičného nájmu. Whigové svým přátelským postojem vždy brzdili hnutí buržoazie; toryové svým přátelským postojem vždy vháněli lidové masy do náruče buržoazie a ta je dávala k dispozici whigům. V této chvíli není už mezi whigy a toryi žádný rozdíl, neboť toryové představují jakýsi plebs a whigové haute volée** aristokracie. Aristokratický plebs používá staroaristokratických úsloví a aristokratická haute volée liberálních

* Viz tento svazek, str. 128. *(Pozn. red.)*
** — vznešený svět, smetánku. *(Pozn. red.)*

frází. Ve skutečnosti však od pádu starých toryů (lord Bolingbroke aj.) stojí v čele strany parvenuové jako Pitt, Addington, Perceval, Canning, Peel a Disraeli. V řadách toryů byli vždy homines novi*. Když Derby (sám přeběhlík od whigů) vytvořil svou vládu, byla v ní, mimo něj, snad ještě dvě známá jména. Všichni ostatní byli prostí squirové a jeden literát. Naproti tomu whigové, kteří mžiknutím oka měnili podle okolností své kabáty a názory, kteří se sami stále zdánlivě obnovovali a proměňovali, nepotřebovali žádné nové lidi. Mohli zvěčnit svá rodinná jména. Podíváme-li se na celé anglické dějiny od „slavné" revoluce roku 1688, zjistíme, že whigové jsou iniciátory zákonů namířených proti masám lidu, počínaje zákonem, který prodlužoval funkční období parlamentu na 7 let,[151] až po nejnovější zákon o pracovních domech[152] a tovární zákonodárství. Avšak whigovská reakce vždy působila ve shodě s buržoazií. Toryovská reakce byla zaměřena více proti buržoazii než proti masám lidu. Odtud pověst o liberalismu whigů.

Napsal K. Marx 14. května 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 227 z 18. května 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

* — noví lidé. *(Pozn. red.)*

K. MARX

ZASEDÁNÍ HORNÍ SNĚMOVNY

Londýn 15. května. Galerie Sněmovny lordů byly včera odpoledne přeplněny už před zahájením zasedání. Byla ohlášena velká podívaná — návrh lorda Ellenborougha a obvyklý boj mezi *Ins* a *Outs**. Kromě toho budilo zájem spatřit na vlastní oči, jak dědiční tvůrci zákonů sehrají svou roli křižáků *proti* aristokracii. Představení bylo špatné. Herci stále vypadávali ze svých rolí. Kus začal dramaticky a skončil fraškou. Při předstíraném boji nebyla zachována ani iluze, ani divadelní iluze. Na první pohled bylo vidět, že urození bojovníci hleděli uchránit nejen sami sebe, ale dokonce i zbraně, jimiž bojovali.

Pokud se debata točila kolem kritiky dosavadního vedení války, nedostala se na úroveň debat kteréhokoli londýnského Debating Club** a bylo by plýtvání časem zastavovat se u ní, byť i na okamžik. Nicméně chceme několika tahy načrtnout, jak si urození lordové počínali v roli průkopníků správní reformy, odpůrců vládního monopolu aristokracie a jaký ohlas u nich vyvolaly schůze v City. „Pravý muž na pravé místo!" volal lord Ellenborough. Jako důkaz, že každý sklízí vavříny jen a jen za zásluhy, uvedl, že *on* (Ellenborough) a lord Hardwicke sedí v Horní sněmovně proto, že *jejich otcové* si vlastními zásluhami připravili cestu do sněmovny pairů. Zdá se, že to byl naopak právě příklad, jak lze s pomocí *cizích* zásluh, v tomto případě otcovských zásluh, na doži-

* — vládou a opozicí. *(Pozn. red.)*
** — diskusního klubu. *(Pozn. red.)*

votí dosáhnout nejen nějakého místa, ale i hodnosti anglického zákonodárce. A jaké jsou to *zásluhy*, jimiž si předseda královského soudu starý Ellenborough a pan Charles Yorke, otec lorda Hardwicka, připravili cestu do Horní sněmovny? Je to poučná historie. Zesnulý Ellenborough, anglický advokát a potom soudce, si dovedl za Pitta a jeho nástupců v tiskových procesech, v procesech se spiklenci a policejními špióny vytvořit pověst *Jeffreyse en miniature**. Za jeho vedení si special jury** v Anglii získaly takovou slávu, jakou nikdy neměli ani „jurés probes et libres"*** za Ludvíka Filipa. Takové byly zásluhy starého Ellenborougha, které mu otevřely cestu do Sněmovny lordů. Pokud jde o pana *Charlese Yorka*, předka lorda Hardwicka, ten svými *zásluhami* starého Ellenborougha daleko předčil. Charles Yorke byl dvacet let poslancem za Cambridge, byl jedním z vyvolených, jimž Pitt, Perceval a Liverpool přenechávali „to do the dirty work for them"†. Každé „loajální" zastrašovací opatření té doby mělo v něm svého Pindara. V každé petici proti veřejnému kupčení s místy v Dolní sněmovně viděl „jakobínské pikle". Každý návrh proti hanebnému systému sinekur v době, kdy se v Anglii již projevil pauperismus, Charles Yorke napadal jako útok na „požehnané dary naší svaté církve". Za jakých okolností slavil Charles Yorke svůj slavnostní vstup do Horní sněmovny? Walcherenská výprava[153] měla v roce 1810 v Anglii podobný účinek jako v roce 1855 výprava krymská. Lord Porchester předložil v Dolní sněmovně návrh, aby byl vytvořen vyšetřovací výbor. Charles Yorke se proti tomu postavil, mluvil o spiknutích, o vyvolávání nespokojenosti apod. Přesto byl Porchesterův návrh přijat. Yorke se tedy rozhodl znemožnit, aby se veřejnost seznámila s výsledky vyšetřování, a opíraje se o starou pošetilou parlamentní výsadu, trval na tom, aby obecenstvo a zpravodajové vyklidili galerie. To se také stalo. Nějaký pan Gale Jones, předseda jednoho londýnského debatního klubu, uveřejnil pak oznámení, podle něhož bude klub na svém nejbližším zasedání jednat o tom, jak Charles

* – miniaturního, v malém. *(Pozn. red.)*
** – zvláštní přísežné soudy. *(Pozn. red.)*
*** – „čestní a svobodní porotci". *(Pozn. red.)*
† – „dělat za ně špinavou práci". *(Pozn. red.)*

Yorke porušil svobodu tisku a hrubě urazil veřejné mínění. Charles Yorke dal nato předvolat Galea Jonese před Dolní sněmovnu, protože urazil člena parlamentu a porušil „parlamentní výsady", načež byl Jones, v rozporu se všemi anglickými zákony, bez soudu, přímo z Dolní sněmovny odveden do vězení Newgate, „aby tam byl vězněn *tak dlouho*, jak se poslancům zlíbí". Když Charles Yorke konal tyto hrdinské skutky, vychloubal se svou nezávislostí. Jedná přece pouze jako šlechetný „venkovský šlechtic", jako „přítel krále", jako „loajální antijakobín". Neuplynuly ani tři týdny ode dne, kdy dal vyklidit galerie, když vešlo ve známost, že už mezitím poslal svůj účet Percevalově vládě a vykšeftařil si doživotní sinekuru Teller of the Exchequer* (něco podobného jako „strážce zeleného vosku"), jinými slovy doživotní prebendu 2700 liber šterlinků ročně. Protože přijal tuto sinekuru, musel Charles Yorke podstoupit v Cambridgi nové volby. Na volební schůzi byl přijat syčením, mručením, shnilými jablky a zkaženými vejci a musel utéci. Aby Yorka odškodnil, povýšil jej Perceval do stavu pairů. Charles Yorke se stal lordem a tak — poučuje lord Ellenborough lorda Palmerstona — v dobře řízeném státním hospodářství se zásluhy musí prosadit. Nepřihlížíme-li k těmto nejvýš naivním a charakteristickým lapsus linguae**, přidržoval se Ellenborough, který se na chlup podobá rytíři smutné postavy***, více frazeologie schůzí v City.

Jeho přítel Derby se snažil omezit i tento čistě rétorický ústupek. Odmítl říci, že je ve spojení s Layardem. On, jehož veškerý talent spočívá v rozvážnosti, obvinil Layarda, že je nerozvážný. V názorech pánů ze City je prý mnoho pravdy, ale dospěli k příliš extravagantním (!!) závěrům. Ministr si prý musí hledat své kolegy v parlamentě, a nejen tam, nýbrž ve straně, k níž patří, a nejen v této straně, nýbrž v kruhu těch členů strany, kteří mají v parlamentě vliv. V tomto kruhu mají ovšem rozhodovat schopnosti a k těm se dosud často nepřihlíželo. Chyba je podle Derbyho mínění v parlamentní reformě z roku 1831. Zničila se „rozpadlá městečka", „rotten boroughs", a právě tato rozpadlá městečka dodávala

* — úředníka královské komory, který dozíral na příjmy. *(Pozn. red.)*
** — přeřeknutím. *(Pozn. red.)*
*** — Donu Quijotovi. *(Pozn. red.)*

Anglii zdravé státníky. Umožňovala vlivným lidem dostat talentované, ale nezámožné mladé lidi do parlamentu a z parlamentu pak do státní služby. I podle lorda Derbyho tedy není žádná správní reforma možná bez parlamentní reformy — ovšem parlamentní reformy v opačném smyslu, ve smyslu obnovy „rozpadlých městeček". Zdá se, že Derbyho nářky nejsou plně opodstatněné, uvážíme-li, že 85 míst v Dolní sněmovně připadá ještě asi 60 malým „rozpadlým městečkům" (jen v samé Anglii), z nichž žádné nemá přes 500 obyvatel, a některá z nich volí dva poslance.

Lord Panmure, který mluvil za vládu, obrátil debatu v Horní sněmovně k jádru věci. Chcete, koktal, využít pokřiku mimo parlament, abyste nás vyhnali z vlády a sami se do ní dostali. Proč Derby nevytvořil vládu před třemi měsíci, když jej královna pověřila? Ano, odvětil Derby se škodolibým úsměvem, před třemi měsíci! Za tři měsíce se mnoho změnilo. Před třemi měsíci byl lord Palmerston homme à la mode*, velký, nepostradatelný státník. Palmerstonovi nyní dohráli, a proto je řada na nás.

Debata v Horní sněmovně ukázala, že zde ani jedna strana nemá materiál, z něhož je možno ukovat pravé muže. Pokud jde o Dolní sněmovnu, Ellenborough právem poznamenal, že jí došel dech, že ztratila důvěru a že politický vliv je třeba hledat nikoli *uvnitř* parlamentu, ale *mimo* něj. Debata v Horní sněmovně jasně ukázala mala fides** aristokratické opozice, která zamýšlí podvodně anulovat hnutí buržoazie a současně ho použít jako berana proti vládě. V dalším příspěvku budeme mít příležitost dokázat také mala fides reformátorů ze City vůči dělnické třídě, s níž si zamýšlejí zahrávat právě tak jako aristokratická opozice s nimi. To nám umožní učinit závěr, že nynější hnutí v Anglii je velmi složité a že, jak jsme dříve naznačili, zahrnuje dvě protikladná a nepřátelská hnutí.

Napsal K. Marx 15. května 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 228 z 19. května 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

* — v módě. *(Pozn. red.)*
** — špatný, zlý úmysl. *(Pozn. red.)*

K. MARX

*BURŽOAZNÍ OPOZICE A CHARTISTÉ[154]

Londýn 16. května. Hněv buržoazní opozice nad hlasováním Horní sněmovny o Ellenboroughově návrhu svědčí o její slabosti. Jinak by totiž slavila zamítnutí návrhu jako vítězství. Donutit Horní sněmovnu, tuto vysokou radu aristokracie, aby v otevřené a slavnostní debatě projevila spokojenost s dosavadním způsobem vedení války, aby veřejně uznala Palmerstona za svého vůdce a představitele a s konečnou platností odmítla pouhá zbožná přání provést správní reformu a vůbec jakoukoli reformu — jaký příznivější výsledek mohli *nepřátelé aristokracie* očekávat od Ellenboroughova návrhu? Snažili by se především zdiskreditovat Sněmovnu lordů, tuto poslední baštu anglické aristokracie. A oni si stěžují, že Sněmovna lordů pohrdá přechodnou popularitou nikoli na úkor svých privilegií, nýbrž na úkor nynější vlády? Stěžuje-li si „Morning Herald", orgán toryů, orgán všech předsudků „naší nedostižné ústavy", je to v pořádku. „Morning Herald" se kojil nadějí, že se nyní vymění role a po whigovské oligarchii, která půldruhého století působila jako přítel buržoazie a „liberálního pokroku", bude opět na další půldruhé století úloha „aristokratických" představitelů buržoazie a „liberálního pokroku" svěřena *toryům*. „Morning Herald" si stěžoval právem, plným právem. Ale buržoazní opozice? Domnívala se snad, že umírněná demonstrace obchodníků ze City

bude stačit, aby přinutila aristokracii spáchat sebevraždu, odstoupit? Pravda však je, že buržoazie si přeje kompromis, že od druhé strany očekává povolnost, aby sama mohla být povolná, že by se ráda pokud možno vyhnula skutečnému boji. Jakmile dojde k opravdovému boji, protlačí se do arény „milión", jak nazývají „nižší" třídy, a to nejen jako divák, nejen jako rozhodčí, nýbrž jako strana. A tomu by se buržoazie ráda za každou cenu vyhnula. Z podobného důvodu zůstávali whigové mimo kabinet v letech 1808—1830. Chtěli své protivníky vypudit za každou cenu, jen ne za cenu skutečných ústupků buržoazii, bez jejíhož přispění nebylo možné torye vypudit, jen ne za cenu parlamentní reformy. Viděli jsme, jak se Ellenborough a Derby tvářili obojace, rezervovaně, jako by jednali proti své vůli, jak ironicky a bezvýrazně vystupovali v roli stoupenců buržoazní správní reformy, a současně se rukama i nohama odtahovali od svých údajných spojenců. Naproti tomu nyní uvidíme, jakou zbabělou lstí se reformující páni obchodníci ze City nejdříve snažili předejít jakékoli protiakci chartistů a zajistit si dočasně jejich mlčení, aby je potom z dobrovolně vyklizených pozic vytlačili. U obchodníků ze City stejně jako u toryů strach z údajných spojenců a odpor k nim převládá nad nepřátelstvím k údajným protivníkům. Krátce, události se zběhly takto:

Sdružení pro správní reformu se obávalo opozice chartistů, kteří na dvou velkých schůzích, jak si čtenáři vzpomenou, v St. Martin's Hall a v Southwarku potřeli Národní a konstituční sdružení a donutili je ustoupit z terénu, který si samo zvolilo. Sdružení poslalo do bytu Ernesta Jonese 26. dubna pana Jamese Aclanda (bývalého agitátora proti obilním zákonům), který se ohlásil jako „vyslanec" Sdružení pro správní reformu, jež počítá s podporou chartistů, neboť jeho přáním prý je zničit „třídní zákonodárství" a vytvořit lidovou vládu. Pozval Ernesta Jonese na příští den ke schůzce s *výborem* sdružení. Jones prohlásil, že není oprávněn odpovědět jménem chartistické strany. Že musí schůzku odmítnout, dokud se neporadí s Londýnským výkonným výborem chartistické strany[155], který se sejde příští neděli.

V neděli 29. dubna večer přednesl Jones celou záležitost chartistickému výboru. Výbor jej zmocnil dále jednat. Příštího dne

ráno se Jones setkal s panem Ingrahamem Traversem, vůdcem hnutí City, který mu osobně představil pana Jamese Aclanda jako zmocněného funkcionáře a představitele své strany. Pan I. Travers ujistil Jonese, že mají v úmyslu vytvořit lidovou vládu. Rezoluce, které byly otištěny v „Times", jsou prý jen *předběžné*; o prostředcích k dosažení cíle má teprve rozhodnout výkonný výbor, který má být zvolen na schůzi v London Tavern. Chartisté měli na důkaz sympatií pro věc správní reformy jmenovat svého mluvčího, který je bude na schůzi zastupovat. Ten prý bude předsedou vyzván, aby podporoval jednu z rezolucí. Dále měli chartisté jmenovat zástupce, který bude na schůzi v Tavern na návrh prozatímního výboru obchodníků ze City jmenován stálým členem výkonného výboru Sdružení pro reformu. Konečně bylo dohodnuto, že chartisté dostanou příslušný počet vstupenek, neboť na schůzi bude přístup jen na vstupenky. Jones odmítl ponechat tuto záležitost jen ústní domluvě a řekl panu Ingrahamovi, že všechny zmíněné body musí být předloženy písemně výkonnému výboru chartistů.

To se stalo. Dopis, oplývající ujištěními, došel. Když však nadešel čas, kdy měly být předány vstupenky, poslali jich jen dvanáct. Na stížnost chartistického výboru, že bylo porušeno dané slovo, se omluvili tím, že už žádné vstupenky nezbyly, ale chce-li prý výbor chartistů postavit své dva členy u vrat Tavern, budou mít právo vpustit dovnitř každého, koho budou chtít, i bez vstupenky. Chartisté vybrali pro tento účel pány Slocomba a Workmana, kteří dostali od pana Traverse zmocnění. Aby bylo odstraněno jakékoli podezření, poslalo Sdružení pro správní reformu ještě v den schůze, několik hodin před jejím zahájením, zvláštního posla s dopisem Jonesovi, v němž mu připomíná, že předseda jej vyzve, aby podpořil čtvrtou rezoluci, a že Jones bude jako představitel chartistů na schůzi navržen za člena výkonného výboru.

Asi hodinu před zahájením schůze se před Tavern shromáždilo velké množství chartistů. Jakmile se vrata otevřela, bylo pánům Slocombovi a Workmanovi zakázáno vpouštět kohokoli bez vstupenky. Neochotně bylo rozdáno osm vstupenek, aby se *získal čas* ve chvíli, kdy se nával zvenčí stával povážlivý. V takto získaném čase byl povolán oddíl policie, který stál připraven ve vedlejší ulici.

Od té chvíle nevpouštěli už dovnitř nikoho kromě „známých obchodníků a bankéřů". Lidé v *pracovním obleku*, ve známých manšestrových kazajkách, vpuštěni nebyli, i když měli vstupenky. Aby oklamali zástupy dělníků, vyčkávající na ulici, byly náhle zavřeny dveře a vyvěšen štítek, na němž stálo: „Sál je plný, nikdo už nemůže být vpuštěn." V té době však nebyl ještě sál zaplněn ani z poloviny a „gentlemani", kteří přijížděli ve svých vozech, byli vpouštěni oknem a zadním vchodem přes kuchyň. Zástupy dělníků se v klidu rozešly, neboť neměly o zradě tušení. Třebaže Ernest Jones na schůzi předložil svou „vstupenku na tribunu", nepustili jej tam a slovo samozřejmě také nedostal. Sdružení dosáhlo dvojího cíle: vyhnulo se opozici chartistů a mohlo poukazovat na zástupy dělníků na ulici jako na *své přívržence*. Masy však měly figurovat jen na ulici jako statisté.

V provolání k anglickým dělníkům Ernest Jones odhaluje celý průběh této intrikánské komedie a jménem chartistů vyhlašuje Sdružení pro správní reformu boj.[156]

Napsal K. Marx 16. května 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 229 z 19. května 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

PENĚŽNÍ TRH

Londýn 19. května. Podle názoru optimistů ze zdejšího tisku obchodní a průmyslová krize v Anglii skončila a křivka obchodu a průmyslu opět stoupá. Skutečnost, z níž vyvozují tento utěšující závěr, je *zlepšení situace na peněžním trhu.* Na jedné straně se totiž zvětšily *zásoby zlata* ve sklepeních Anglické banky a na druhé straně tato banka snížila *úrokovou sazbu.* Zatímco 20. ledna 1855 činily zásoby zlata jen 12 162 000 liber št., dosáhly k 12. květnu 1855 16 045 000 liber št. — zvýšily se o 3 883 000 liber št. Úrokovou sazbu, která 20. ledna 1855 činila 5 %, banka 31. března snížila na $4^1/_2$ % a 28. dubna na 4 %. Ale pánové přehlédli, že nahromadění zlata ve sklepeních banky a snížení úrokové sazby může mít ještě jinou příčinu než kvetoucí obchod, a to právě *opačnou*: stagnaci obchodu a s tím spojený *pokles poptávky po kapitálu.* Tabulky, které týdně uveřejňuje Anglická banka, ukazují, že tentokrát je skutečnou příčinou právě tato okolnost. Nesmíme se ovšem, jako to činí zmínění optimisté, dívat jen na dvě rubriky těchto tabulek, na zásoby zlata a úrokovou sazbu. Je nutno porovnat jiné dvě rubriky — *rezervní bankovky a diskontované směnky.*

Anglická banka má, jak známo, dvě různá oddělení: issuing department (emisní oddělení) a banking department (bankovní oddělení). První můžeme nazvat *mincovnou* Anglické banky. Veškerá jeho činnost spočívá ve vydávání bankovek. Zákonem Roberta Peela z roku 1844 je vydávání bankovek omezeno. Anglická banka nesmí totiž vydat nad částku 14 miliónů liber št., představu-

jící kapitál, který Anglické bance dluží stát, víc bankovek, než kolik činí zásoby zlata v jejích sklepeních. Jestliže tedy banka vydá například za 20 miliónů liber št. bankovek, pak musí mít ve svých sklepeních 6 miliónů liber št. ve zlatě. Veškerá činnost emisního oddělení banky se tedy omezuje na takto regulované ražení a vydávání bankovek. Všechny bankovky, které takto vydá, předává bankovnímu oddělení, tj. vlastní bance, která má styk s veřejností jako každá jiná depozitní a diskontní banka a dává do oběhu bankovky diskontováním směnek, výplatou záloh na zúročitelné papíry, výplatou dividend věřitelům státu, výplatou vkladů u nich uložených atd. Tento skvělý vynález — rozdělení Anglické banky na dvě na sobě nezávislá oddělení a zmíněné regulování sumy vydávaných bankovek — učinil Robert Peel, který se totiž domníval, že tímto způsobem se vyhne všem budoucím peněžním krizím a že oběh papírových peněz se přizpůsobí oběhu kovu na základě automaticky působícího mechanického zákona. Tento proslavený státník však přehlédl nikoli nedůležitou skutečnost, že jeho regulování reguluje jen oběh mezi dvěma odděleními Anglické banky, mezi jejím emisním oddělením a bankovním oddělením, ale nikterak nereguluje oběh mezi bankovním oddělením a vnějším světem. Emisní oddělení banky postupuje bankovnímu oddělení takové množství bankovek, jaké smí podle zákona narazit, například 20 miliónů, má-li ve svých sejfech 6 miliónů ve zlatě. Kolik z těchto 20 miliónů se však skutečně dostane do oběhu,to závisí na stavu obchodu, na potřebách a poptávce obchodního světa. Zbytek, který banka nedokáže uvést do oběhu a který tedy zůstane ležet v sejfech bankovního oddělení, figuruje ve výkazech banky pod názvem *rezervní bankovky*.

Viděli jsme, že zlaté zásoby banky se od 20. ledna 1855 do 12. května 1855 zvýšily o 3 883 000 liber št., ale zároveň zjišťujeme, že za tutéž dobu se suma rezervních bankovek zvětšila z 5 463 000 na 9 417 000, tj. o 3 954 000 liber šterlinků. Čím větší je suma rezervních bankovek, tj. bankovek, které leží v sejfech bankovního oddělení, tím menší je suma fakticky obíhajících bankovek. Avšak z výše uvedených čísel vyplývá, že současně s nakupením zlata ve sklepích banky se zmenšilo množství bankovek

v oběhu. V čem tkví příčina tohoto smršťování oběhu? Prostě v poklesu obchodní činnosti a zmenšení obchodních transakcí. O správnosti tohoto názoru nemůže být pochyb, když v týchž účetních výkazech banky vidíme, že hodnota směnek, které diskontovala, činila k 20. lednu 1855 25 282 000 liber št., zatímco k 12. květnu 1855 poklesla na 23 007 000 liber št., tj. poklesla o 2 275 000 liber šterlinků. Hodnota směnek, které banka diskontuje, je však nejjistějším ukazatelem objemu obchodů banky s obchodním světem. Výsledek je ještě překvapivější, uváží-li se, že banka 28. dubna snížila úrokovou sazbu na 4 % a nabízela tudíž své zboží – kapitál – o 20 % levněji než v lednu. Mezitím od 28. dubna, kdy banka snížila úrokovou sazbu, do 12. května množství bankovek, které banka vydala pro diskont směnek, pokleslo, místo aby se zvětšilo. To je důkaz, že při nynější konjunktuře je kapitál i při čtyřprocentní úrokové sazbě příliš drahý, aby nalezl třeba jen takovou poptávku, jaká po něm byla ještě počátkem ledna při pětiprocentní úrokové sazbě. To dokazuje dále, že pokles úrokové sazby je třeba připsat nikoli většímu přílivu kapitálu, nýbrž jen menší poptávce po kapitálu pro obchodní a průmyslové podnikání. A konečně to dokazuje, že zvětšováním kovových zásob ve sklepích banky se jen zvětšuje zahálející, v této chvíli nezužitkovatelný kapitál.

Napsal K. Marx 19. května 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 233 z 22. května 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

KRYMSKÁ VÁLKA

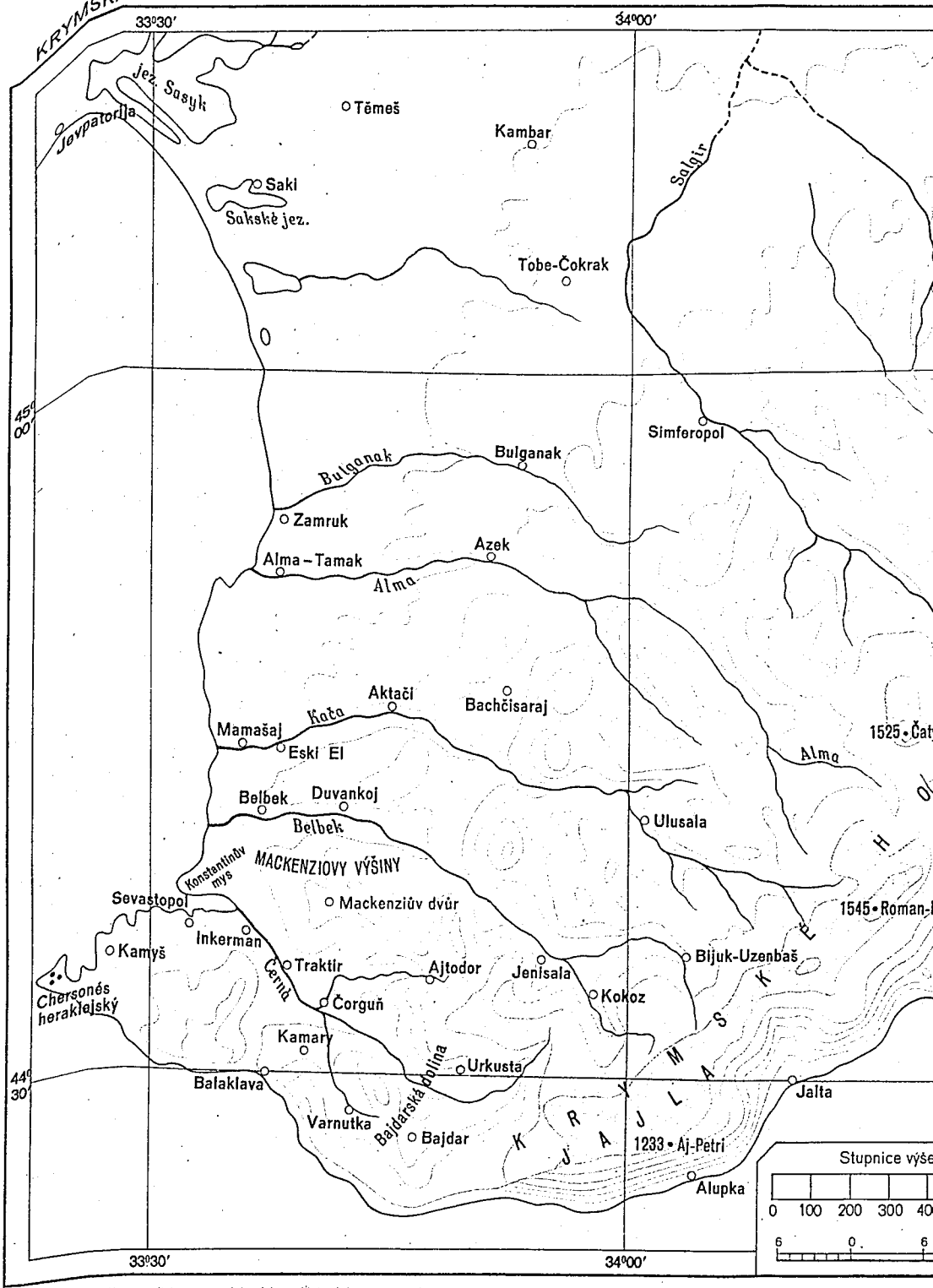
Ve chvíli, kdy píšeme tuto zprávu, polní operace na Krymu, o jejichž přípravách jsme se zmínili před několika dny,[157] už byly jistě zahájeny. Těmito operacemi se válka, pokud se omezuje na poloostrov, dostává do nového a pravděpodobně rozhodujícího stadia. Rychlý příchod piemontských a francouzských záloh a zejména neočekávané změny, jež měly za následek, že Canrobert přešel z místa vrchního velitele na místo velitele prvního sboru a vrchním velitelem byl jmenován Pélissier, jsou neklamným svědectvím, že spojenci začínají měnit taktiku.

Pokud jde o všeobecný popis místa, do něhož mají být přeneseny bojové operace, a všeobecné údaje o silách, které mají být nasazeny do boje, odkazujeme čtenáře na náš předcházející článek. Je si třeba připomenout, že ruská pozorovací armáda, která má spojení se Severní stranou Sevastopolu, má své hlavní postavení na planině mezi Inkermanem a místem, kde cesta z Balaklavy do Simferopolu přechází přes horský hřeben, který odděluje údolí Černé a Belbeku. Toto přirozeně silné postavení Rusové doslova rozryli zákopy. Táhne se asi 4 míle mezi koncem Sevastopolské zátoky a neschůdným hřebenem hor a Rusové tam mohou soustředit nejméně 50 000—60 000 mužů pěchoty a dělostřelectva, což pro obranu plně dostačuje.

Čelní útok na toto postavení by vyžadoval velkou početní převahu a ztráty by byly nesmírné; spojenci si nemohou dovolit

ani jedno, ani druhé. I kdyby se jim podařilo dobýt ruské zákopy, jejich ztráty by byly tak velké, že by jim znemožnily energicky pokračovat v tažení. Musí se proto pokusit odlákat část ruského vojska z tohoto postavení a najít cesty, jak je obejít. Za tímto účelem byla podniknuta tajemná výprava do Kerče. Asi 15 000 spojeneckých vojáků bylo naloděno, plavilo se před očima Rusů kolem Jalty do Kerče a zase zpět. Jsou snahy vysvětlit důvody, proč se vojsko nepokusilo o vylodění, telegrafickým rozkazem z Paříže. Tak či onak tuto s odpuštěním demonstraci je třeba kvalifikovat jako úplný nezdar: žádný generál se zdravým rozumem by se nedal přimět, aby rozdělil své síly kvůli výpravě, která by se nepokusila být jen o zdání bojové akce. Od pokusu dobýt Kaffu, jestliže se o něm v hlavním štábu vůbec uvažovalo, muselo být nakonec upuštěno. O přemístění vojska do Jevpatorije a výpadu odtamtud nemůže být ani řeči, neboť jinak by tam byly piemontské a francouzské zálohy poslány hned. A protože mezi Balaklavou a Kaffou ani mezi Sevastopolem a Jevpatorijí není žádný jiný přístav nebo rejda, zdá se, že spojenci nakonec upustili od myšlenky obejít ruské vojsko z moře; nezbývá tedy nic jiného než je obejít po souši, což, jak jsme už řekli, bude jistě nesmírně obtížná operace.

Kromě cesty, kterou obsadili Rusové nad Inkermanem, vede z Balaklavy do Simferopolu už jen jediná silnice. Vede podél jižního pobřeží až do Alušty, kde se stáčí do nitra poloostrova, a odtud vede přes hory, východně od Čatyr-dagu čili Stanové hory, nejvyšší na Krymu, ve výšce 2800 stop nad mořem a sestupuje do Simferopolu údolím řeky Salgir, která je největší krymskou řekou. Z Balaklavy do Alušty jsou čtyři dny pochodu, z Alušty do Simferopolu tři — celkem asi 95 anglických mil. Protože však nejsou žádné jiné cesty, po nichž by mohla vojska pochodovat v několika rovnoběžných kolonách, musela by celá armáda postupovat po této jediné silnici v jedné, nesmírně dlouhé koloně, což by vyžadovalo nejméně čtyři pět dní nepřetržitého pochodu. Blízko Alušty a na horském přechodu je několik starých opevnění a dá se očekávat, že horský přechod sám bude silně opevněn. Místo sedmi dnů by armáda potřebovala možná dvanáct dní, než by vůbec mohla přejít horský přechod Čatyr-dagu, takže Rusové by měli dost času napadnout vojsko,

Vykreslil a vytiskl Kartografický a reprodukční ústav Ústřední správy geodezie a kartografie v Praze

které by bylo ponecháno, aby zajišťovalo obležení, nebo vyrazit s převážnou většinou vojska proti nepříteli a napadnout ho s přesilou, až sestoupí z hor, zatímco by lehké pohyblivé kolony, vyslané po stezkách podle Horní Kači a Almy, na něj zaútočily z boků a z týlu. Největším nedostatkem obchvatného pohybu přes Aluštu by ale bylo, že tam není žádná operační základna. Protože aluštská rejda není chráněná, je vyloučeno vytvořit z tohoto města třeba jen dočasnou základnu; ruská lehká pěchota by mohla sestoupit po horských stezkách a účinně přerušit spojení s Balaklavou dokonce ještě dříve, než spojenci projdou Aluštou.

Pochod přes Aluštu lze proto sotva podniknout. Riziko s tím spojené je daleko větší než případné výhody. Je však jiný způsob, jak Rusy obejít. Jestliže při pochodu přes Aluštu jsou veškeré výhody, které spojencům skýtá silnice, úplně vyváženy tím, že Rusové mohou použít k útoku stezek, nemohou těchto stezek stejně výhodně využít spojenci? To by však znamenalo provést zcela jinou operaci. Spojenci by v tom případě rozmístili hlavní síly svých polních vojsk, včetně vojsk určených k obklíčení Severní strany Sevastopolu, přímo proti ruskému táboru u Inkermanu, a tak by protivníka donutili, aby soustředil velkou část svých jednotek v zákopech. Mezitím by ze zuávů, francouzských střelců, lehké pěchoty, anglických střelců i jízdních afrických střelců a ze všeho horského dělostřelectva, které by se sehnalo, bylo vytvořeno tolik kolon, kolik je horských stezek, vedoucích z Bajdarské doliny a od jižního pobřeží poblíž Alupky, 30 mil od Balaklavy, do údolí Belbeku a Kači. Jedním nočním pochodem by se vojska, jejichž úkolem by bylo obejít nejzazší ruské levé křídlo, pohodlně dostala přes Bajdarskou dolinu na jižní pobřeží, kde by byla už mimo dosah protivníka. Dalším pochodem by se dostala do Alupky. Nad Alupkou se zvedají příkré srázy pohoří Jajly, které na severní straně tvoří náhorní planinu ve výši asi 2000 stop nad mořem, kde jsou dobré pastviny pro ovce; planina se svažuje přes příkré skalnaté srázy do úzkých údolí, jimiž protékají říčky Bijuk Uzeň a Uzeň Baš, které při soutoku tvoří řeku Belbek. Od Alupky vedou k této planině tři stezky a z planiny příkře sestupují do údolí obou říček Uzeň. Celý tento kraj je dokonale schůdný pro pěchotu, jako jsou zuávové a fran-

couzští střelci, kteří si v Africe zvykli na boj v horách za mnohem obtížnějších podmínek. Z údolí horního toku Černé, známějšího jako Bajdarská dolina, dále vedou nejméně dvě horské stezky do údolí horního toku řeky Belbeku a konečně jedna stezka odbočuje od silnice Balaklava-Simferopol těsně před horským přechodem, přetíná horské pásmo tři míle jihovýchodně od Mackenziova dvora a vede přímo k levému křídlu ruských opevněných postavení. Nechť jsou tyto stezky sebeneschůdnější, musí být schůdné pro francouzské lehké oddíly z Afriky. „Kudy projde koza, projde i člověk; kudy projde člověk, tudy projde i prapor; kudy projde prapor, tudy mohou s určitými potížemi projít jeden či dva koně; a konečně možná, že se podaří provézt i polní dělo." Vlastně by nás vůbec nemělo překvapit, kdyby se tyto ovčí stezky a pěšiny, vyznačené na mapách, nakonec změnily v polní cesty, sice dost špatné, ale zcela vhodné pro boční pohyb, při němž by kolony mohlo doprovázet dokonce i dělostřelectvo. V takovém případě by obchvat musel být proveden s co největšími silami, a Rusové by potom brzy museli opustit své zákopy, dokonce i bez vážného čelního útoku. Jestliže by však po těchto stezkách polní děla neprošla (rakety a horské houfnice se dostanou všude), pak vojsko provádějící obchvat se zformuje jen v pohyblivé kolony, zatlačí ruské vojsko co nejdál z údolí horního toku Belbeku, pronikne do údolí Kači, ohrozí ruský týl, přetne ruské komunikace, zničí jejich doprovodné vozy, získá důvěryhodné informace, provede průzkum terénu a připoutá k sobě co nejvíc ruských oddílů, dokud cesta, která slibuje být nejméně obtížná, nebude tak upravena, aby po ní mohlo přejet dělostřelectvo. Potom mohou být za pohyblivými kolonami poslány větší síly a ruský týl může být ohrožen tak vážně, že Rusové budou nuceni své zákopy opustit. Nemyslíme, že by takový účinek mohl mít pouhý přechod pěchoty a lehkého jezdectva přes hory na ruské levé křídlo a do jejich týlu; tato vojska by nemohla vážně ohrozit ruské komunikace, jestliže by nesestoupila do takového terénu, kde se může dělostřelectvo opět plně projevit, a tak zajistit výhody straně, která je má. Ale není pochyby, že při troše důmyslnosti může dělostřelectvo provázet obchvatné kolony. U Jeny[158] Napoleon dokázal, co se dá udělat s pouhou stezkou vinoucí se do srázného vrchu:

za pět hodin byla cesta dost široká pro děla, Prusové byli napadeni z boku a vítězství příštího dne bylo zajištěno. Tam, kde může projet krymská arba, tam může projet i polní dělo; některé z těchto cest, zejména ty, které vedou od řeky Černé k řece Belbeku, jsou zřejmě jen takovými starými cestami pro arby.

První podmínkou takového manévru jsou však dostatečné síly. Rusové budou mít jistě výhodu v početní převaze a v lepší znalosti terénu. První se dá odstranit smělým postupem Ömera paši z Jevpatorije na Almu. I když mu ruská jezdecká převaha nedovolí postupovat rychle nebo daleko, bude-li dobře manévrovat a zabezpečí-li si dobře komunikace, může donutit knížete Gorčakova, aby proti němu vyčlenil víc pěchoty. Ale spojenci nemohou spoléhat na nějaké takové vedlejší operace — to by se mohli snadno přepočítat. K postupu z Balaklavy by pro ně tudíž bylo nejlepší přesunout (podle zpráv to už před nějakým časem učinili*) den či dva před vlastním útokem asi 20 000 Turků k Chersonésu, kde by každý voják vydal za dva vojáky v Jevpatoriji. Spojenci by tak mohli zaútočit na Rusy s téměř 110 000 muži, včetně 6000 mužů jezdectva, proti nimž by Rusové mohli postavit asi 65 000 nebo 75 000 mužů pěchoty (včetně 15 000—20 000 mužů z posádky Severní strany) a 10 000 mužů jezdectva. Jakmile však sbor provádějící obchvat začne ohrožovat levý bok a týl ruských vojsk, budou síly, které by Rusové mohli proti němu postavit, poměrně slabé, neboť vojska přesunující se ze Severní strany se nemohou vystavit nebezpečí, že budou odříznuta od svého opevněného tábora kolem citadely; spojenci by tudíž měli velkou převahu v tom, že by mohli použít celé své pohotové polní armády v kterémkoli místě. V tomto případě by mohli počítat s jistým úspěchem; ale zaútočí-li na Rusy bez podpory a je-li číselný poměr obou armád, jak je udáván nejdůvěryhodnějšími místy, správný, mají jen málo naděje na úspěch. Jejich obchvatný sbor by byl příliš slabý. Rusové by se na něj ani nemuseli ohlížet a mohli by odvážným výpadem ze svých linií zatlačit oslabené spojence ze srázů dolů do řeky Černé.

* Větu v závorce zřejmě vsunula redakce „New-York Daily Tribune". *(Pozn. red.)*

Byl nadhozen i jiný spojenecký manévr: okamžitá zteč na Jižní stranu Sevastopolu. Slyšeli jsme dokonce, že z Paříže došel telegram s neodvolatelným rozkazem podniknout tuto zteč a že Canrobert rezignoval, protože se necítil oprávněn provést manévr, který by podle jeho mínění znamenal ztrátu 40 000 mužů. Podle toho, jak jsme poznali vojenské představy Ludvíka Bonaparta z jeho zásahů do nynějšího tažení, není nikterak vyloučeno, že takový rozkaz byl vydán. Méně pravděpodobné však je, že by se i tak bezohledný sabreur* jako Pélissier propůjčil k tomu takový rozkaz provést. V minulém měsíci si francouzští vojáci museli učinit dost jasnou představu, na jaký odpor při zteči narazí. Mimoto operace, která nemůže být provedena bez ztráty asi 40 000 mužů — víc než třetiny celé armády, kterou mají spojenci pro zteč k dispozici — má jistě velmi málo příznivých vyhlídek na úspěch. Je možné, že Pélissier si toužebně přeje dostat maršálskou hůl, která Canrobertovi vyklouzla z rukou, ale silně pochybujeme, zda je dost velký bonapartista, aby dal v sázku svůj osud a pověst při tak nepříznivých podmínkách. I za předpokladu, že se zteč podaří, že bude dobyta nejen první linie obrany, ale i druhá, že budou dobyty dokonce i barikády, domy opatřené střílnami a obranné sruby, které brání přístup k pobřežním pevnůstkám, že i tyto pobřežní pevnůstky budou dobyty a celá Jižní strana padne do rukou spojenců při ztrátách řekněme jen 30 000 mužů na 20 000 ruských, co potom? Spojenci by ztratili o 10 000 mužů víc než Rusové, museli by dobytou pevnost okamžitě opustit a polní tažení by se pro ně stalo ještě obtížnější než předtím.

Myšlenku na okamžitou všeobecnou zteč však předem vylučuje jedna okolnost. Na podkladě některých polooficiálních zpráv jsme v jednom z předcházejících článků o obléhání** jen tak teoreticky připustili, že Rusové byli vytlačeni ze svých nových vnějších opevnění před Sevastopolem. Současně jsme prohlásili, že máme všechny důvody pochybovat o správnosti těchto zpráv, neboť každý takový úspěch by spojenci halasně a výslovně oznámili. Nyní máme oprav-

* — sekáč. *(Pozn. red.)*
** Viz tento svazek, str. 243. *(Pozn. red.)*

du pozitivní ruské informace, že Rusové stále ještě ovládají reduty Kamčatskou (Mamelon), Selenginskou a Volyňskou, přičemž zprávy z tábora spojenců to nejen potvrzují, ale také přiznávají, že obléhaní vybudovali další vnější opevnění. Výhoda, kterou spojenci získali tím, že posunuli své předsunuté přibližovací zákopy blíž k pevnosti, byla tak plně vyrovnána ruskými protizákopy, a linie, na níž se mohou obě strany setkat se stejnými silami, je od hlavního příkopu stále ještě velmi vzdálena. Provést zteč je záhodno jen tehdy, když linie, na níž síly útočících, určené pro běžné obléhací operace, budou rovné silám obrany, vede přímo hlavním obranným příkopem. Je jasné, že v opačném případě budou útočící kolony rozbity a rozprášeny, dřív než budou moci dosáhnout vrcholu náspu. Pokud tedy Rusové nemohou být zatlačeni zpět za hlavní příkop, nemohou spojenci zaútočit na hlavní val, ležící za hlavním příkopem. Ovládnout druhou linii, která je vybudována za hlavním příkopem, je v současné době prostě vyloučeno.

Možná, že je příležitost k dílčím ztečím na levou čili Městskou stranu v prostoru od Karanténní ke Stožární baště, kde vedou hlavní útok Francouzi. V důsledku politiky francouzské vlády však vůbec nic nevíme o rozsahu a síle ruských vnějších opevnění v tomto úseku a nedávné ruské zprávy, které v poslední době přicházejí jen telegraficky, neobsahují žádné přesné podrobnosti. Sami Rusové však přiznávají, že u Stožární bašty jsou francouzská opevnění těsně u hlavního valu a že pod ním vybuchla mina, i když bez nějakých významnějších následků. Zde by tedy mohla mít dílčí zteč úspěch, ale vzhledem k tomu, že tato bašta je vysunuta kupředu a terén za ní (ruská Jazonovská reduta) ji ovládá, je velmi pochybné, že dobytím bašty by bylo možno něčeho dosáhnout. Bašta je jistě v týlu izolována od ostatních opevnění jedním nebo dvěma příčnými valy, které brání útočícím kolonám, aby se v ní zachytily nebo alespoň pronikly poněkud dále.

Tedy ať už bude učiněn pokus o zteč nebo zahájeny polní operace, setkají se spojenci s velkými obtížemi. Ale tak či onak, dosavadní vleklá válka, kterou spojenci od příchodu k Sevastopolu vedou, se chýlí ke konci a nyní lze očekávat pohnutější

události a operace, které budou z vojenského hlediska opravdu zajímavé.

Napsal B. Engels kolem 21. května 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4411 z 8. června 1855

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

HNUTÍ ZA REFORMU

Londýn 21. května. Všechny londýnské listy uveřejňují dnes výzvu reformátorů ze City nebo spíše jejich výkonného výboru k „anglickému lidu". Styl tohoto dokumentu je suchý, obchodnický, naprosto ne tak vzletný jako obchodní oběžníky, které periodicky vycházejí z téhož místa a více nebo méně vkusně sestavenými umnými frázemi nabízejí světu ke koupi kávu, čaj, cukr, koření a jiné plodiny z tropických zemí. Sdružení slibuje, že dodá materiály o pravé fyziologii různých vládních úřadů a odhalí veškerá tajemství Downing Street[159], dědičně moudrého Downing Street. To Sdružení slibuje. Naproti tomu žádá, aby angličtí voliči posílali do parlamentu pouze zasloužilé kandidáty, které si vyberou podle svých sympatií, a ne jako dosud kandidáty vnucované jim aristokratickými kluby. Sdružení tedy považuje za normální existenci privilegovaného okruhu voličů, o němž samo přiznává, že jeho úplatnost, závislost na několika klubech a jeho nesamostatnost jsou líhní nynější Dolní sněmovny a tudíž i nynější vlády. Sdružení nechce tento exkluzívní okruh voličů zrušit ani rozšířit; chce na něj jen morálně působit. Proč tedy nepromluví do svědomí přímo oligarchii, místo aby jí hrozilo, že odstraní její výsady? Rozhodně musí být snazší obrátit na pravou cestu oligarchické vůdce než oligarchické voličstvo. Sdružení City by zřejmě chtělo vyvolat protiaristokratické hnutí, ale jen *v mezích legální* (jak to nazval Guizot), oficiální Anglie. A jak zamýšlí pohnout shnilým bahnem tohoto voličstva? Jak je chce přimět, aby se oprostilo od zájmů a zvyků, které z něho dělají vazala několika vznešených klubů a

pilíř vládnoucí oligarchie? Snad fyziologií Downing Street? Ne tak docela. Také s pomocí *tlaku zvenčí*, tábory lidu apod. Ale jak chce pohnout neoficiální masy lidu, které nemají volební právo, aby působily na privilegované voličstvo? Tím, že je vyzývají, aby se zřekly Lidové charty (ta v podstatě neobsahuje nic než požadavek *všeobecného volebního práva* a podmínky, v nichž se také jedině toto právo může v Anglii uplatnit) a uznaly výsady malého okruhu voličů, který, jak sami reformátoři ze City přiznávají, je v rozkladu. Sdružení City má před sebou příklad „finančních a parlamentních reformátorů". Ví, že toto hnutí, v jehož čele stáli Hume, Bright, Cobden, Walmsley a Thompson, ztroskotalo, když tito pánové chtěli Lidovou chartu nahradit takzvanou „Malou chartou", neboť zamýšleli učinit lidu pouze ústupky, uzavřít s ním pouze kompromis. Namlouvá si sdružení, že *bez* ústupků dosáhne toho, čeho oni nemohli dosáhnout *za* ústupky? Či z hnutí proti obilním zákonům vyvozuje možnost získat anglický lid pro hnutí za částečné reformy? Předmět hnutí proti obilním zákonům byl velmi všeobecný, velmi populární, velmi hmatatelný. Jak známo, symbol Ligy proti obilním zákonům byl velký pecen chleba proti malinkému bochníčku ochranářů. Pecen chleba — zvlášť v hladovém roce 1846 — říká přirozeně lidu víc než „fyziologie Downing Street". Nemusíme připomínat známou knížečku „Fyziologie City"[160]. V ní se nezvratně dokazuje, že jakkoli pánové ze City dobře spravují své vlastní záležitosti, ve správě *společných záležitostí*, například různých *pojišťovacích společností*, se víceméně věrně řídí vzorem Downing Street. Jejich správa *železnic* je tak pověstná křiklavými podvody, podvůdky a naprostým pomíjením bezpečnostních opatření, že nejednou v tisku, v parlamentě i mimo parlament byla kladena otázka, zda by železnice neměly být odňaty soukromým kapitalistům a dány pod kontrolu státu. S fyziologií Downing Street to tedy „nepůjde", jak říkají Angličané. „This will not do, sir!"*

Napsal K. Marx 21. května 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung", čís. 237 z 24. května 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

* „To nepůjde, pane!" *(Pozn. red.)*

K. MARX

KE KRITICE KRYMSKÝCH ZÁLEŽITOSTÍ. — Z PARLAMENTU

Londýn 23. května. Hrozivá nespokojenost spojenecké armády a námořnictva u Sevastopolu s odvoláním kerčské expedice nalezla ohlas, i když jen slabý a mdlý, v londýnském tisku. Začínají se projevovat obavy, že jednotu spojenců a zdárný průběh válečného dramatu na Krymu neohrožují ani tak Rusové jako troufalý a rozmarný zásah dei ex machina*, vojenského génia Napoleona III. Ukázky tohoto génia, obsažené ve známém vědeckodidaktickém vojenském „pokusu", který byl otištěn v „Moniteuru"[161], opravdu můžeme nazvat všelijak, jenom ne potěšitelnými a uspokojivými. Dosud však byla vzdálenost válčiště od Tuilerií určitou zárukou, že tam pařížský vojenský diletantismus nebude prakticky zasahovat. Ale podmořský telegrafní kabel zatím překlenul vzdálenosti, s nimi zmizela i záruka, a John Bull, který si rád říká „the most thinking people in the world"**, začíná nad tím hloubat a reptat a naříkat,

* — doslova „boha ze stroje" (v starořeckém divadle se herci představující bohy spouštěli na jeviště zvláštním strojem); v přeneseném smyslu znamená „deus ex machina" zásah, který náhle rozhodne, zpravidla šťastně, konflikt, situaci apod. *(Pozn. red.)*

** — „nejpřemýšlivější lid na světě". *(Pozn. red.)*

že angličtí námořníci i loďstvo se mají stát corpus vile*, s níž bude experimentovat zděděný a prozřetelností seslaný „vojenský génius".

Dnešní „Morning Herald" tvrdí s určitostí, že expedice byla odvolána, protože Bonaparte opět pojal osudnou myšlenku vzít Sevastopol ztečí z jihu. Ani na okamžik nepochybujeme, že vojenský génius z Tuilerií je posedlý touto utkvělou myšlenkou, ale nemůžeme uvěřit, že by i prostý „sabreur"** jako Pélissier byl schopen provést takový nesmyslně zhoubný plán. Věříme proto, že bylo rozhodnuto provést masový přechod přes řeku Černou a uznáno za považlivé tříštit celkové síly vyčleněním sboru o 12 000 mužích. Místo vyčlenění 12 000 mužů by se mělo naopak těsně před nasazením armády nalodit v Jevpatoriji 15 000—20 000 Turků, připojit je k hlavní armádě a v Jevpatoriji ponechat jen posádku nutnou k udržení města. Jak bylo už v jedné z dřívějších zpráv*** upozorněno, závisí celý úspěch tažení na síle armády, která překročí řeku Černou. Ať tak či onak, odvolání kerčské výpravy je nový důkaz nejistoty a váhání, rozpaků a hudlaření, které je dnes vydáváno za „idées Napoléoniennes"†.

Mezitím se hrdinové improvizovaní pro účely coup d'état†† neslýchaně rychle opotřebovávají. Začalo to Espinassem, kterého zuávové po hanebném tažení do Dobrudže[162] donutili, aby vzal nohy na ramena a uchýlil se do Paříže. Je to týž *Espinasse*, který byl pověřen střežit budovu Národního shromáždění, a vydal ji nepřátelům.[163] Druhý v sestupné linii byl *Leroy*, alias *Saint-Arnaud*, ministr války ve vládě druhého prosince. Po něm následoval *Forey*, tak statečný při štvanicích proti nešťastným rolníkům v jihovýchodní Francii a tak ohleduplně humánní vůči Rusům. Armáda jej podezřívá, že Rusům vyžvanil tajemství francouzské válečné rady, a proto musel být vyexpedován z Krymu do Afriky. Konečně *Canrobert* byl degradován pro notorickou neschopnost. Ironie dějin jmenovala jeho nástupcem a víceméně vrchním velitelem anglo-francouzské

* — bezcennou věcí. *(Pozn. red.)*
** — „sekáč". *(Pozn. red.)*
*** Viz tento svazek, str. 213. *(Pozn. red.)*
† — „napoleonské ideje". *(Pozn. red.)*
†† — státního převratu. *(Pozn. red.)*

armády *Pélissiera*, téhož Pélissiera, o němž se v roce 1841 v parlamentě, v londýnských důstojnických klubech, na shromážděních na venkově, v „Times" i v „Punchi" znovu a znovu tvrdilo, že s touto „nestvůrou" („that ferocious monster") *nikdy* žádný čestný anglický důstojník nemůže sloužit. A nyní slouží anglická armáda nejen *s ním*, nýbrž *pod* jeho velením — celá anglická armáda! Když toryové svrhli whigy a jejich ministra zahraničních věcí Palmerstona, svolal Palmerston do Tivertonu své voliče a dokazoval jim, že má právo rozbít anglo-francouzské spojenectví a spojit se s Ruskem, protože francouzská vláda, protože Ludvík Filip má ve svých službách takovou „*stvůru*", jako je Pélissier! Musí se přiznat, že platí-li francouzská armáda draho za své prosincové povstání, nepřináší ani Anglii spojenectví s restaurovaným císařstvím jen samé „růže".

Vláda zažila včera v Dolní sněmovně porážku, která svědčí jen o tom, že parlament se čas od času ministrům mstí za opovržení, které sklízí out of doors*. Jistý pan *Wise* předložil návrh, podle něhož

„je názorem této sněmovny, že je nutno provést úplnou revizi našich diplomatických institucí, jak to doporučuje zpráva výboru pro platy úředníků, zvoleného v roce 1850".

Pan Wise je Palmerstonův přítel. Jeho návrh figuruje na denním pořadu Dolní sněmovny snad už dva roky a dosud se o něm nejednalo. Včera jej nespokojeným poslancům předhodila náhoda. Wise pronesl řeč a počítal s tím, že po několika Palmerstonových poznámkách sehraje obvyklou hru a vezme svůj návrh zase zpět. Avšak zcela proti ujednání návrh, který Wise vzal zpět, převzal pan Baillie a prosadil jej proti Wisovi a Palmerstonovi většinou 112 hlasů proti 57. Tato porážka starého taktika Palmerstona nijak neznepokojila, neboť ví, že Dolní sněmovna musí občas nechat některý vládní návrh propadnout a naopak protivládní návrh nechat zvítězit, aby zachránila zdání samostatnosti. Naproti tomu Disraeliho návrh[164] zapůsobil na vládní lavice jako blesk. Sám Palmerston, mistr parlamentní komedie, blahopřál „autorům a hercům této nedostižné scény". Nebyla to ironie. Byl to bezděčný hold, který

* — venku. *(Pozn. red.)*

umělec vzdává svému soupeři, který jej porazil v jeho vlastním oboru. Palmerston si na pondělním zasedání počínal vůči Milneru Gibsonovi, Gladstonovi, Herbertovi, Brightovi a lordu Vanovi tak obratně, že to vypadalo, jako by se jakákoli rozprava o zahraniční politice odkládala až na dobu po svatodušních prázdninách, jako by vláda a Dolní sněmovna byly zavázány k určitému postoji a jako by mocný vikomt měl na několik týdnů zajištěnu osobní diktaturu. Jediný den, kdy se ještě mohla rozprava konat — čtvrtek, byl vyhrazen projednání Layardova návrhu o reformě. Tak by nemohl nikdo Palmerstonovi zabránit, aby v době svatodušních prázdnin uzavřel mír, a jak to už nejednou učinil, překvapil sněmovnu, až se znovu sejde, nějakou svou pověstnou dohodou. Sněmovna sama by si možná ráda toto obratné překvapení dala líbit. Mír *uzavřený za jejími zády*, dokonce i mír à tout prix* by byl pro ni přijatelný, s několika protesty post festum**, aby se neřeklo. Ale od toho okamžiku, kdy sněmovna a vláda byly nuceny vyjádřit se ještě *před* odročením, nemohla už vláda sněmovnu překvapit a sněmovna se už také nemohla dát překvapit. Proto ono zděšení, když se Disraeli zvedl a předložil svůj návrh a Layard mu postoupil *svůj* den. Toto „spiknutí Layarda a Disraeliho", jak to nazvala „Post", zmařilo tak všechny obratné manévry podnikané od „konce" dosud „neukončené vídeňské konference".

Napsal K. Marx 23. května 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 241 z 26. května 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

* — za každou cenu. *(Pozn. red.)*
** — dodatečně, když už je po všem. *(Pozn. red.)*

K. MARX A B. ENGELS

PŘEDEHRA

U LORDA PALMERSTONA. —

PRŮBĚH POSLEDNÍCH UDÁLOSTÍ

NA KRYMU[165]

Londýn 24. května. Jakmile bylo patrno, že Disraeliho návrh rozpoutá v Dolní sněmovně opravdový boj mezi Ins a Outs*, Palmerston zatroubil na poplach a několik hodin před zahájením zasedání povolal do svého úředního sídla na Downing Street vládní svitu spolu s peelovci, manchesterskou školou a takzvanými „nezávislými". Přišlo 202 členů parlamentu, mezi nimi i pan *Layard*, který nebyl s to odolat volání vládní Sirény. Palmerston si počínal vychytrale, kál se, litoval, konejšil a přemlouval. S úsměvem přijal školometské výtky pánů Brighta, Lowa a Layarda. S „rozčilenými" nechal jednat lorda Roberta Grosvenora a sira Jamese Grahama. Jakmile viděl, že spolu se svými věrnými má ve svém úředním sídle shromážděny i nespokojence, byl si jimi jist. Byli rozladěni, ale potřebovali se usmířit. O výsledku zasedání Dolní sněmovny bylo tedy předem rozhodnuto; zbývalo už jen sehrát

* — vládou a opozicí. *(Pozn. red.)*

parlamentní komedii před veřejností. Ostří bylo otupeno. Tuto komedii stručně vylíčíme, až bude sehráno její poslední dějství.

S příchodem teplého a vlhkého počasí se opět projevily nemoci, které jsou na Krymu v jarních a letních měsících obvyklé. Ve spojeneckém táboře se opět vyskytla cholera a zimnice, sice ještě ne ve velkém měřítku, ale přece jen je to dostatečná výstraha pro budoucnost. Miazma, které šíří spousta rozkládajících se mrtvol, pohřbených po celém Chersonésu jen několik palců pod zemí, koná své dílo. Přitom morální stav obléhací armády není zdaleka uspokojivý. Když vojáci přestáli těžkosti a nebezpečí bezpříkladného zimního tažení, podařilo se s příchodem jara a po stále opakovaných slibech, že obléhání bude rychle a slavně ukončeno, udržet u nich jakýsi pořádek a bojovou náladu; den za dnem však ubíhal, aniž spojenecká vojska nějak postoupila, zatímco Rusové postoupili ze svých linií vpřed a v prostoru, o který obě strany bojují, vystavěli reduty. Zuávové začali být neukáznění, a proto byli 23. února vehnáni do řeže na hoře Sapun. U spojeneckých generálů se potom začala projevovat větší pohyblivost — nelze to nazvat činností; ale nesledovali důsledně žádný přesný cíl ani určitý plán. Duch vzpoury ve francouzských řadách byl opět utlumen jednak opětovnými ruskými výpady, které francouzské vojáky poněkud zaměstnávaly, jednak zahájením druhého bombardování, které však mělo být tentokrát určitě, teatrálně zakončeno rozhodující ztečí! Následovalo žalostné fiasko. Pak přišly zdlouhavé, obtížné ženijní operace, chudé na takové úspěchy, jaké povzbuzují bojovnost vojáků. Brzy se nasytili nočních bojů v zákopech, kde po stovkách padali, aniž byl patrný nějaký pokrok. Opět žádali, aby byl zahájen útok, a Canrobert byl nucen znovu slibovat, i když věděl, že své sliby nemůže splnit. Před novými projevy vzpoury jej zachránil Pélissier nočním útokem 1. května. Proslýchá se, že tento útok podnikl proti Canrobertovu rozkazu, který došel ve chvíli, když vojsko už vyrazilo. Tento úspěšný útok prý opět pozvedl náladu vojáků. Mezitím dorazily piemontské zálohy; Chersonés se plnil vojskem. Vojáci soudili, že po příchodu těchto posil budou moci zahájit bezprostřední akce. Něco se *muselo* podniknout. Bylo rozhodnuto vyslat výpravu do Kerče a výprava skutečně odplula. Ale dříve než dosáhla kerčské

rejdy, došla depeše z *Paříže* a přiměla Canroberta, aby výpravu *odvolal*. Raglan s tím přirozeně souhlasil. Brown a Lyons, velitelé britských pozemních a námořních sil za této výpravy, snažně prosili své francouzské kolegy, aby město bylo vzato útokem *bez ohledu* na rozkaz k návratu. Marně. Výprava se musela vrátit. Rozhořčení vojsk tentokrát už nebylo možno zvládnout. Dokonce i Angličané mluvili zcela jednoznačně; nálada francouzských vojsk neměla daleko ke vzpouře. Canrobertovi tedy nezbývalo nic jiného než se vzdát velení armády, v níž ztratil všechen vliv a kterou už nemohl zvládnout. Jediný možný nástupce byl Pélissier, neboť vojáci, kteří už měli dost generálů narychlo vypěstovaných ve sklenících bonapartismu, *znovu a znovu žádali vojevůdce ze staré africké školy*. Pélissier má důvěru vojáků, ale přejímá vrchní velení za těžkých okolností. Musí jednat, a to rychle. Protože útok podniknout nelze, nezbývá nic jiného než vytáhnout proti Rusům do pole, a to ne cestou, kterou jsme popsali dříve, kde by celá armáda musela pochodovat po *jediné* silnici, kterou navíc Rusové ještě silně opevnili, nýbrž tak, že armáda bude rozdělena a bude postupovat po četných úzkých horských stezkách a pěšinách, dostupných většinou jen ovcím a pastýřům, po nichž bude moci obejít ruské postavení z boků. Ale zde nastává potíž. Francouzi nemají víc dopravních prostředků než asi pro 30 000 mužů a na velmi krátkou vzdálenost od pobřeží. Stačí, aby Angličané přesunuli jen jednu divizi ne dále než k Čorguni na řece Černé, a také jejich dopravní prostředky budou vyčerpány. Při takovém nedostatku dopravních prostředků si lze těžko představit, že budou moci vytáhnout do pole, v případě úspěchu obklíčit Severní stranu, pronásledovat nepřítele do Bachčisaraje a spojit se s *Ömerem pašou*. Tím spíše, že Rusové se jako obvykle postarají, aby za sebou nechali jen spoušť, takže spojenci mohou dostat povozy, koně, velbloudy atd. jen tehdy, jestliže způsobí Rusům úplnou porážku. Uvidíme, jak se Pélissier s těmito těžkostmi vypořádá.

Již dříve jsme v souvislosti s Pélissierovým jmenováním poukázali na některé podivné okolnosti.* Ale je třeba si všimnout ještě jedné věci. Když válka začala, bylo vrchní velení svěřeno bona-

* Viz tento svazek, str. 282—283. *(Pozn. red.)*

partistickému generálovi par excellence* Saint-Arnaudovi. Prokázal svému císaři službu tím, že hned zemřel. Potom nebyl jmenován žádný přední bonapartista, ani Magnan, ani Castellane, ani Roguet či Baraguay d'Hilliers. Obrátili se na Canroberta, na člověka ne tak silného ani ne starého bonapartistického zabarvení, ale s většími africkými zkušenostmi. Nyní, kdy se velení opět mění, jsou bonapartisté du lendemain** stejně vyloučeni jako bonapartisté de la veille*** a místo velitele dostává obyčejný africký generál, který nemá nějak vyhraněné politické zabarvení, ale který má za sebou dlouhá léta služby a je v armádě známý. Nepovede tato sestupná linie nutně k *Changarnierovi, Lamoricièrovi* nebo *Cavaignacovi*, tj. mimo bonapartismus?

„Jsme v situaci, kdy nejsme s to ani uzavřít mír, ani vést válku!" — poznamenal před několika dny jeden francouzský státník, který stojí a padá s císařským režimem. Správnost jeho slov dokazuje každý počin restaurovaného císařství, včetně jmenování *Pélissiera.*

Napsali K. Marx a B. Engels 24. května 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 243 z 29. května 1855
a jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4414 z 12. června 1855

Podle textu
v „Neue Oder-Zeitung",
srovnaného s textem
v „New-York Daily Tribune"
Přeloženo z němčiny

* — v pravém slova smyslu. *(Pozn. red.)*
** — zítřejší bonapartisté. *(Pozn. red.)*
*** — včerejší bonapartisté. *(Pozn. red.)*

K. MARX

PARLAMENTNÍ REFORMA. — PŘERUŠENÍ A OBNOVENÍ VÍDEŇSKÝCH PORAD. — TAKZVANÁ VYHLAZOVACÍ VÁLKA

Londýn 26. května. Rozšířily se bližší podrobnosti z Comité du Salut Ministériel*, který lord Palmerston předevčírem svolal před zahájením Dolní sněmovny. Charakterizují parlamentní mechanismus a postoj různých frakcí, které vládě daly většinu 100 hlasů. Palmerston hned na začátku hrozil rezignací, projde-li Disraeliho návrh. Hrozil, že by mohla přijít *toryovská vláda.* Takzvaní radikální členové parlamentu, poor fellows**, požívají již od roku 1830 té výsady, že kdykoli se začnou bouřit, spatří vznášet se nad sebou tuto velkou a poslední hrozbu, a to je vždy přivede k rozumu. A proč? Protože se obávají masového hnutí, které je za toryovské vlády nevyhnutelné. Že je tento názor naprosto správný, je vidět z přiznání jednoho radikála, který je nyní sám ministrem, třebas jen královských lesů, sira Williama Molesworthe. Nemůže být vhodnější místo pro tohoto člověka, který má odjakživa ten dar,

* — výboru pro záchranu vlády. *(Pozn. red.)*
** — chudáci. *(Pozn. red.)*

že pro samé stromy nevidí les. Jako poslanec za Southwark, jednu londýnskou čtvrť, byl voliči pozván, aby se zúčastnil veřejné schůze, která se konala minulou středu v Southwarku. (N. B.: Na této schůzi, jako na většině jiných, které byly dosud uspořádány v různých obvodech, byla přijata rezoluce, podle níž je správní reforma bez předcházející parlamentní reformy jen *podvod* a *klam*.) Molesworth se na schůzi neobjevil, ale poslal dopis, v němž on, radikál a člen vlády, píše: „Projde-li Disraeliho návrh, bude nutnost uskutečnit parlamentní reformu ještě zřejmější." To „zřejmě" znamená: přijdou-li toryové do vlády, stane se hnutí za reformu vážnou záležitostí. Pohrůžka rezignací však nebyl hlavní trumf, který Palmerston vynesl. Činil narážky na *rozpuštění parlamentu* a mluvil o osudu mnoha nešťastníků, kteří si sotva před třemi roky koupili za ohromných obětí křesla v „ctihodné sněmovně". Tomuto argumentu nebylo možno odolat. Už nešlo o *jeho* rezignaci, nýbrž o *jejich* rezignaci.

I když si Palmerston zajistil většinu 100 hlasů proti Disraeliho návrhu tím, že jedněm hrozil *svou* rezignací a druhým, že *je* vyžene z Dolní sněmovny, že jedněm dával vyhlídky na mír a druhým na válku, přesto se nově vytvořená koalice hned zase rozpadla, a to právě při veřejném provedení předem smluvené komedie. Ministři učinili v rozpravě taková prohlášení, že neutralizovali to, co prohlásili en petit comité*. Nemusel přijít ani orkán, stačil jen parlamentní vánek, a tmel, který jakžtakž držel pohromadě protichůdné frakce, se vydrolil. Na včerejším zasedání se totiž Roebuck dotázal ministerského předsedy na pověsti, že budou obnoveny vídeňské porady. Chtěl vědět, zda byl anglický vyslanec ve Vídni pověřen účastí na těchto poradách. Palmerston, jak známo, od návratu nešťastného diplomata Russella z Vídně odmítal jakoukoli rozpravu o válce a diplomacii pod záminkou, že nechce narušit „vídeňské porady, které jsou sice přerušeny, ale nikoli ukončeny". Milner Gibson vzal minulé pondělí zpět nebo odložil svůj návrh, neboť podle prohlášení urozeného lorda „porady ještě trvají". Palmerston při té příležitosti výslovně zdůraznil, že anglická vláda ponechala

* — v úzkém kruhu. *(Pozn. red.)*

Rakousku, „do určité míry našemu spojenci“, aby prostudovalo nové styčné body pro mírové jednání. Vymyká se všem pochybnostem, řekl, že vídeňská konference bude dále pokračovat. Russell sice z Vídně odejel, ale nadále tam zůstává Westmorland a mimoto tam jsou vyslanci všech velmocí; jsou tu tedy všechny znaky toho, že konference trvá.

Od pondělí, kdy Palmerston poctil parlament těmito odhaleními, nastal však velký obrat. Mezi Palmerstona pondělního a Palmerstona pátečního se postavil Disraeliho návrh a rozprava o něm; Disraeli motivoval svůj návrh úvahou, že v době, kdy sněmovna bude odročena, mohla by vláda být „dohnána k potupnému míru“, jako byla za vedení Aberdeenova „vehnána“ do potupné války. Na Palmerstonově odpovědi na Roebuckovu interpelaci závisel tedy osud hlasování. Nemohl v této chvíli vyvolávat přízrak vídeňské konference a prohlásit sněmovně, že ve Vídni se rozhoduje, zatímco ve svatoštěpánské síni[166] se debatuje, že zde se proponuje a tam disponuje. Nemohl to učinit tím spíše, že Russell večer předtím popřel Rakousko, mírové návrhy i vídeňskou konferenci. Palmerston proto Roebuckovi odpověděl: vídeňská konference *nebyla* obnovena a anglickému vyslanci *nebylo* povoleno zúčastnit se nové konference bez zvláštního příkazu z Downing Street. Nyní povstal Milner Gibson, mravně rozhořčen. Před několika dny urozený lord prohlásil, že konference je jen *odročena* a Westmorland má *neomezenou plnou moc* na konferenci jednat. Byla mu tato plná moc odňata a kdy? Plná moc! odpověděl Palmerston. Jeho plná moc je neomezená jako dříve, ale nemá právo jí použít. Mít plnou moc a smět ji uplatnit není jedno a totéž. Tato odpověď na Roebuckovu interpelaci zpřetrhala svazky mezi vládou a stranou míru à tout prix*, kterou posílili peelovci. Nebylo to však ani jediné, ani nejdůležitější „nedorozumění“. Disraeli předevčírem několik hodin napínal Russella na skřipec a mučil jej a bodal žhavými špendlíky. V jedné ruce ukazoval rétorickou lví kůži, do níž se tento whig-Azték rád halí, a v druhé gutaperčovou figurku človíčka, který se pod touto kůží skrývá. Ačkoli je Russell dlouhými parlamentními zkušenostmi

* — za každou cenu. *(Pozn. red.)*

a dobrodružstvími obrněn proti tvrdým slovům jako nezranitelný Siegfried proti ranám, nedokázal při tomto otevřeném a bezohledném vylíčení svého skutečného „já" zachovat klid. Šklebil se, když mluvil Disraeli, a neklidně a bezmocně se vrtěl na svém místě, když pak začal kázat Gladstone. Když Gladstone učinil řečnickou přestávku, Russell se zvedl a jen smích sněmovny mu připomněl, že ještě na něho nepřišla řada. Konečně Gladstone definitivně zmlkl. Konečně si mohl Russell vylít srdce. Řekl sněmovně všechno, co knížeti Gorčakovovi a panu Titovovi moudře zamlčel. Rusko, jehož „*čest* a *důstojnost*" obhajoval na vídeňské konferenci, se mu nyní jeví jako velmoc, která bezohledně usiluje o světovládu, uzavírá smlouvy, aby měla záminku k dobyvačným válkám, a vede války, aby mohla otravovat smlouvami. Zdá se mu, že nejen Anglie, ale i Evropa je ohrožena, a nezbývá nic jiného než vést vyhlazovací válku. Učinil narážku i na Polsko. Zkrátka, vídeňský diplomat se náhle změnil v „pouličního demagoga" (jeden z jeho oblíbených výrazů). Disraeli jej obratně a vypočítavě přiměl k tomuto vznešenému stylu.

Hned *po hlasování* si vzal slovo peelovec James Graham. Má věřit svým uším? Russell vyhlásil „novou válku" proti Rusku, křížové tažení, válku na život a na smrt, válku národů. Věc je příliš vážná, aby se rozprava uzavírala. Nyní jsou prý úmysly ministrů mlhavější než kdykoli dříve. Russell si myslel, že *po* hlasování bude moci, jako obvykle, shodit lví kůži. Nedělal tedy žádné okolky. Graham mu prý „*špatně rozuměl*". Chce prý jen „bezpečnost Turecka". Tu to máte, zvolal Disraeli, vy, kteří jste zamítli můj návrh, a tím zprostili vládu výtky, že „mluví dvojsmyslně", slyšíte, jak je upřímná! *Po* hlasování odvolává všechno, co řekl *před* hlasováním! Blahopřeji vám k takovému hlasování!

Sněmovna nebyla s to tomuto „demonstratio ad oculos"* odolat. Rozprava byla odročena na dobu po svatodušních prázdninách; vítězství, jehož vláda dosáhla, bylo okamžitě zase ztraceno. Komedie měla mít jen dvě dějství a končit hlasováním. Nyní k ní ještě přistoupila dohra, která hrozí být vážnější než hlavní zápletka. Mezitím nám parlamentní prázdniny dovolí první dvě dějství po-

* — jasnému důkazu. *(Pozn. red.)*

drobněji analyzovat. V análech parlamentů je neslýchané, že by vážná rozprava začala teprve *po* hlasování. Parlamentní boje dosud obvykle končily hlasováním jako milostné romány sňatkem.

Napsal K. Marx 26. května 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 245 z 30. května 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

a dobrodružstvími obrněn proti tvrdým slovům jako nezranitelný Siegfried proti ranám, nedokázal při tomto otevřeném a bezohledném vylíčení svého skutečného „já" zachovat klid. Šklebil se, když mluvil Disraeli, a neklidně a bezmocně se vrtěl na svém místě, když pak začal kázat Gladstone. Když Gladstone učinil řečnickou přestávku, Russell se zvedl a jen smích sněmovny mu připomněl, že ještě na něho nepřišla řada. Konečně Gladstone definitivně zmlkl. Konečně si mohl Russell vylít srdce. Řekl sněmovně všechno, co knížeti Gorčakovovi a panu Titovovi moudře zamlčel. Rusko, jehož „*čest* a *důstojnost*" obhajoval na vídeňské konferenci, se mu nyní jeví jako velmoc, která bezohledně usiluje o světovládu, uzavírá smlouvy, aby měla záminku k dobyvačným válkám, a vede války, aby mohla otravovat smlouvami. Zdá se mu, že nejen Anglie, ale i Evropa je ohrožena, a nezbývá nic jiného než vést vyhlazovací válku. Učinil narážku i na Polsko. Zkrátka, vídeňský diplomat se náhle změnil v „pouličního demagoga" (jeden z jeho oblíbených výrazů). Disraeli jej obratně a vypočítavě přiměl k tomuto vznešenému stylu.

Hned *po hlasování* si vzal slovo peelovec James Graham. Má věřit svým uším? Russell vyhlásil „novou válku" proti Rusku, křížové tažení, válku na život a na smrt, válku národů. Věc je příliš vážná, aby se rozprava uzavírala. Nyní jsou prý úmysly ministrů mlhavější než kdykoli dříve. Russell si myslel, že *po* hlasování bude moci, jako obvykle, shodit lví kůži. Nedělal tedy žádné okolky. Graham mu prý „*špatně rozuměl*". Chce prý jen „bezpečnost Turecka". Tu to máte, zvolal Disraeli, vy, kteří jste zamítli můj návrh, a tím zprostili vládu výtky, že „mluví dvojsmyslně", slyšíte, jak je upřímná! *Po* hlasování odvolává všechno, co řekl *před* hlasováním! Blahopřeji vám k takovému hlasování!

Sněmovna nebyla s to tomuto „demonstratio ad oculos"* odolat. Rozprava byla odročena na dobu po svatodušních prázdninách; vítězství, jehož vláda dosáhla, bylo okamžitě zase ztraceno. Komedie měla mít jen dvě dějství a končit hlasováním. Nyní k ní ještě přistoupila dohra, která hrozí být vážnější než hlavní zápletka. Mezitím nám parlamentní prázdniny dovolí první dvě dějství po-

* — jasnému důkazu. *(Pozn. red.)*

drobněji analyzovat. V análech parlamentů je neslýchané, že by vážná rozprava začala teprve *po* hlasování. Parlamentní boje dosud obvykle končily hlasováním jako milostné romány sňatkem.

Napsal K. Marx 26. května 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 245 z 30. května 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

DISRAELIHO NÁVRH

Londýn 28. května. Dolní sněmovně byl předložen „bohatší jídelní lístek", jak to vyjádřil elegantní Gladstone, volba mezi Disraeliho návrhem a Baringovým pozměňovacím návrhem k němu, mezi dodatkem sira Wiliama Heathcota k Baringovu pozměňovacímu návrhu a protinávrhem pana Lowa na dodatek, namířeným jak proti Disraelimu, tak i proti Baringovi a siru W. Heathcotovi. Disraeliho návrh obsahuje důtku vládě a adresu koruně o válce, přičemž důtka je formulována přesně, zatímco adresa je rozplizlá a obojí je navzájem spojeno tak, že to může být pochopitelné jen parlamentnímu způsobu myšlení. Nejapně zastřená formulace adresy o válce byla brzy objasněna. Disraeli se měl proč obávat vzpoury ve vlastním táboře. Jeden tory, markýz Granby, se vyslovil *proti* němu, jiný, lord Stanley, mluvil *pro* něho, ale oba mluvili v mírovém duchu. Baringův pozměňovací návrh byl *vládní*. Zamítá hlasování o důtce vládě a přejímá tu část návrhu, která se týká války, s vlastní terminologií Disraeliho a předesílá pouze, že sněmovna „s politováním konstatovala, že vídeňské porady nevedly k zastavení nepřátelství". Baring mluví jedním dechem pro i proti. „Lituje" stoupence míru a stoupencům války slibuje „pokračovat ve válce", vůči jedněm ani druhým nezavazuje kabinet k něčemu určitému — nastražuje shell trap* jak na černé, tak na bílé hlasy, hraje na flétnu i na pozoun. Heathcotův dodatek

* — past. *(Pozn. red.)*

k pozměňovacímu návrhu uzavírá dvojsmyslný pozměňovací návrh Baringův ryze idylickým rčením, když dodává, že „sněmovna si stále ještě toužebně přeje" (cherishing je velmi krotký výraz), „aby pokračující jednání byla nakonec úspěšná". Lowův pozměňovací návrh naproti tomu prohlašuje, že mírová jednání skončila, když Rusko odmítlo třetí bod, a tím motivuje adresu koruně o válce. Vidíme, že v eklektickém vládním pozměňovacím návrhu jsou obě stránky, které chtěl zakrýt a neutralizovat, vedle sebe v přátelské shodě. Pokračovat ve vídeňských poradách! volá Heathcote. Žádnou vídeňskou konferenci! odpovídá Lowe. Vídeňskou konferenci i válku! šeptá Baring. Za týden uslyšíme, jak toto trio bude svá témata rozvíjet, a nyní se vrátíme k rozpravě o Disraeliho návrhu, v níž první večer promluvili jen tři hlavní státníci — *Disraeli*, *Gladstone* a *Russell*. První mluvil ostře a drasticky, druhý hladce a kasuisticky, třetí ploše a halasně.

Nesouhlasíme s výtkou, že Disraeli svým osobním vystoupením proti Russellovi ztratil ze zřetele „věc samu". Tajemství rusko-anglické války je třeba hledat na Downing Street, a ne na válečném poli. Russell, který byl ministrem zahraničních věcí v době, kdy přišla tajná sdělení petrohradského kabinetu, Russell, který byl mimořádným vyslancem na poslední vídeňské konferenci a který je současně předsedou Dolní sněmovny, je ztělesněný Downing Street, je to jeho *odhalené* tajemství. Ne proto, že je duší vlády, nýbrž proto, že je její hlásnou troubou.

Koncem roku 1854, vypráví Disraeli, zatroubil Russell na válečnou polnici a za bouřlivého souhlasu zaplněné sněmovny prohlásil:

„Anglie nemůže složit zbraně, dokud zde nebudou *materiální záruky*, které by zatlačily ruskou moc do *mezí* neškodných pro Evropu, a zajistily tak napříště plnou bezpečnost."

Byl také členem vlády, která schválila vídeňský protokol z 5. prosince 1853, v němž francouzští a angličtí zástupci stanovili, že válka nesmí omezit nebo změnit „materiální poměry" ruského impéria. Clarendon na Lyndhurstovu interpelaci o tomto protokolu prohlásil jménem vlády:

„Prusko a Rakousko by si snad mohly přát, aby nebyla nijak omezována ruská moc v Evropě, ale Francie ani Anglie si to nepřejí."

Russell nařkl v Dolní sněmovně cara Mikuláše z „falešného a úskočného" jednání. V červenci 1854 chvástavě ohlásil invazi na Krym a prohlašoval, že pro Evropu je nutné zničit Sevastopol. Nakonec svrhl Aberdeena, neboť podle jeho názoru vedl válku příliš liknavě. Tolik o lví kůži, a nyní o lvovi. Russell byl ministrem zahraničních věcí dva či tři měsíce v roce 1853, v době, kdy Anglie dostala z Petrohradu „*tajnou a důvěrnou korespondenci*", v níž Mikuláš otevřeně žádal rozdělení Turecka, především pod záminkou ruského protektorátu nad křesťanskými poddanými Turecka, protektorátu, o němž Nesselrode ve své poslední depeši přiznává, že nikdy neexistoval. Co učinil Russell? Poslal anglickému vyslanci v Petrohradě depeši, v níž se říká doslova toto:

„Čím víc se bude turecká vláda řídit nestrannými zákony a pravidly spravedlivé správy, tím méně bude ruský car považovat za nutné uplatňovat právo mimořádné *ochrany*, kterou, i když mu byla nepochybně uložena jako povinnost a potvrzena smlouvou, pokládá za obtížnou a nepohodlnou."

Russell tedy předem v tomto sporném bodě ustupuje. Prohlašuje protektorát nejen za legální, ale i za závazný. Vyvozuje jej z kajnardžské smlouvy. A co se praví ve „čtvrtém bodě" vídeňské konference? Že „chybný výklad küčükkajnardžské smlouvy je hlavní příčinou nynější války". Vidíme-li tedy Russella před vypuknutím války jako zastánce ruského *práva*, jehož se nyní i Nesselrode vzdal, vidíme jej na konci prvního období války, na vídeňské konferenci, jako zastánce ruské *cti*. Jakmile 26. března začalo skutečné jednání, diskuse o třetím bodu, zvedl se rusožrout Russell a co nejslavnostněji prohlásil:

„V očích Anglie a jejích spojenců jsou nejlepší a *jedině přijatelné* ty mírové podmínky, jež jsou co nejvíc v souladu se ctí a důstojností Ruska a současně zajišťují bezpečnost Evropy atd."

Ruští zmocněnci proto 17. dubna odmítli předložit z vlastní iniciativy návrhy k třetímu bodu; po Russellově prohlášení byli totiž přesvědčeni, že podmínky, které předloží spojenečtí zmocněnci, budou víc odpovídat ruskému duchu než ty, které by mohlo vymyslet samo Rusko. Bylo však omezení ruské námořní moci „co

nejvíc v souladu s ruskou ctí"? Proto se Nesselrode ve své poslední cirkulární nótě pevně přidržuje Russellova ústupku z 26. března. Cituje Russella. Táže se ho, zda návrhy z 19. dubna jsou „nejlepší a jedině přípustné"? Russell se jeví jako patron Ruska na prahu války. Objevuje se jako jeho patron na konci prvního válečného období, u zeleného stolu v paláci hraběte Buola.

Potud Disraeli proti Russellovi. Mluvil potom jak o neúspěších na válečném poli, tak o nespokojenosti v zemi v důsledku protichůdného postupu vlády, která na Krymu vede válku a ve Vídni jedná o míru, a tak spojuje válečnou diplomacii s diplomatickou válkou.

„Popírám," zvolal Disraeli, „že k vedení války stačí vybírat daně a vypravovat expedice. Musíte udržovat ducha lidu. To však nemůžete, když zemi stále vštěpujete, že bude uzavřen mír, že otázka, kolem níž se točí všechny spory, je konec konců poměrně malichernou záležitostí. Lidé podstoupí velké oběti, když věří, že se mají střetnout s obrovským nepřítelem. Lidé jsou schopni velkých obětí, když věří, že jsou zataženi do boje, v němž jde o dobré jméno země, o její bytí a moc. Když vy ale zdvojnásobujete nebo ztrojnásobujete daně z příjmů, když odvlékáte muže z domovů do vojenské služby, když zarmucujete anglická srdce zprávami o krvavých obětech, když toto všechno děláte, pak národ nesmí slyšet, že jde o to, zda Rusko má mít v Černém moři čtyři nebo osm fregat... Má-li být válka vedena účinně, je nutno nejen udržovat ducha své země, ale i cizích mocností. Buďte ujištěni, že pokud budete apelovat na některou cizí mocnost, aby jednala jako prostředník, tato mocnost nebude nikdy jednat jako váš spojenec... Lord Palmerston ujišťuje, že neuzavře potupný mír. Urozený lord sám za sebe ručí, ale kdo ručí za urozeného lorda? Nemůžete vybřednout z potíží s pomocí vídeňských porad. Diplomacií potíže a nebezpečí jen zvětšíte. Vaše stanovisko je naprosto nesprávné a nikdy nemůžete úspěšně vést útočnou válku bez podpory nadšeného lidu a spojenců, kteří by byli přesvědčeni o vaší rozhodnosti. Přeji si, aby dnes večer sněmovna svým hlasováním skoncovala s tímto chybným, dvojakým systémem, systémem války a diplomacie zároveň, aby otevřeně a jednoznačně prohlásila, že doba jednání minula. Myslím, že nikdo, kdo četl Nesselrodovu cirkulární nótu, o tom nemůže pochybovat."

Napsal K. Marx 28. května 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 247 z 31. května 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

*Z PARLAMENTU:

ROZPRAVA O DISRAELIHO NÁVRHU

Londýn 29. května. *Gladstone* nerozehrál nikdy tak naplno všechny rejstříky svého řečnického umění jako ve své „speech"*, kterou pronesl ve čtvrtek večer. Vybroušená uhlazenost, prázdná hlubokomyslnost, medová řeč s kapkami jedu, sametová tlapka s ostrými drápky, scholastické rozdíly a rozdílečky, questiones a questiunculae**, celý arzenál probabilismu s kasuistickým svědomím a nesvědomitými výhradami, neuvážené motivy a motivované úvahy, pokorná nadutost, ctnostná intrika, prostota plná kliček, Byzanc a Liverpool. Gladstonova řeč se ani tak netočila kolem otázky války či míru mezi Anglií a Ruskem, jako spíše zpytovala, proč Gladstone, který byl ještě nedávno členem vlády, jež vede válku, se nyní stal Gladstonem strany míru za každou cenu. Rozebíral a pročenichával hranice vlastního svědomí a s charakteristickou pro sebe skromností žádal, aby se britská říše pohybovala v hranicích Gladstonova svědomí. Jeho řeč měla proto diplomatickopsychologický nádech, a vnášela-li svědomí do diplomacie, vnášela ještě víc diplomacii do svědomí.

Válka proti Rusku byla prý původně spravedlivá, ale nyní

* — řeči. *(Pozn. red.)*
** — otázky a otázečky. *(Pozn. red.)*

jsme se dostali do stadia, kdy pokračovat ve válce by bylo hříchem. Od začátku zápletek na Východě jsme ponenáhlu zvyšovali své požadavky. Naše podmínky měly vzestupnou linii, zatímco Rusko zmírňovalo svou neústupnost. Nejdříve si činilo nárok nejen na duchovní, ale i na světský protektorát nad řeckými křesťany v Turecku. Nechtělo se vzdát žádné ze starých smluv nebo jen eventuálně vyklidit podunajská knížectví. Odmítlo zúčastnit se jakékoli konference mocností ve Vídni a tureckého vyslance si zavolalo do Petrohradu nebo do ruského hlavního stanu. Tak mluvilo Rusko ještě 2. února 1854. Jaký rozdíl mezi tehdejšími požadavky západních mocností a dnešními čtyřmi body! A ještě 26. srpna 1854 Rusko prohlásilo, že nikdy čtyři body nepřijme, leč po dlouhém, zoufalém a zhoubném boji. Jaký opět rozdíl mezi tím, jak Rusko mluvilo v srpnu 1854 a jak mluvilo v prosinci 1854, když slíbilo, že čtyři body „bez výhrad" přijme! Tyto čtyři body jsou hranicí, kam až mohou dostoupit naše požadavky a kam až mohou Rusové ustoupit. To, co přesahuje čtyři body, to vybočuje z mezí křesťanské morálky. Nuže, Rusko přijalo první bod; přijalo i druhý bod; neodmítlo čtvrtý bod, neboť o tom se nejednalo. Zbývá tedy jen třetí bod, tedy jen jedna čtvrtina, a ani ne celý třetí bod, ale jen jeho polovina, tedy jen jedna osmina, o níž nebylo dosaženo dohody. Třetí bod se totiž skládá ze dvou částí; první část se týká záruky nedotknutelnosti tureckého území; druhá část se týká oslabení ruské moci v Černém moři. K první části se Rusko vyslovilo víceméně kladně. Zbývá tedy jen druhá část tohoto bodu. I zde Rusko prohlásilo, že není proti omezení své nadvlády na moři; má námitky jen proti *naší metodě*, jak toto omezení provést. Západní mocnosti navrhly jednu metodu, kdežto Rusko navrhuje ne jednu, nýbrž dvě jiné metody; tak i v tomto ohledu má před západními mocnostmi náskok. Pokud jde o metodu, kterou navrhují západní mocnosti, dotýká se cti ruské říše. Ale nelze se dotknout cti říše a neoslabit její moc. Na druhé straně nelze oslabit její moc, protože by tím byla dotčena její čest. Má být obětováno dalšího půl miliónu lidí proto, že jsou různé názory na „metodu", jíž lze při uvážení všech „metod" změnit $^1/_8$ sporu na $^1/_{32}$? Naopak je nutno prohlásit, že jsme účelu války dosáhli. Máme v ní tedy pokračovat jen z *prestiže*,

pro vojenskou slávu? Naši vojáci se proslavili. Jestliže se Anglie přesto na kontinentě zdiskreditovala, pak

„proboha," zvolal ctihodný gentleman, „neodčiňujte toto zdiskreditování prolévaním lidské krve, ale odčiňte je tím, že budete do zahraničí posílat správnější informace".

A vskutku, proč „neopravit" zahraniční tisk? K čemu vedou další úspěchy spojeneckých zbraní? Nutí Rusko k tvrdošíjnějšímu odporu. A porážky spojenců? Popuzují Londýňany a Pařížany a nutí k ještě odvážnějšímu útoku. K čemu tedy vede válka pro válku? Původně byly Prusko, Rakousko, Francie a Anglie *jednotné* ve svých požadavcích vůči Rusku. Prusko už couvlo. Kdyby se šlo ještě dál, couvlo by i Rakousko. Anglie by byla odkázána jen na Francii.

Povede-li Anglie válku dál z důvodů, které nesdílí žádná jiná mocnost kromě Francie, pak „morální autorita jejího stanoviska bude velmi oslabena a podkopána". Naproti tomu, uzavře-li s Ruskem mír a ztratí tím svůj *prestiž*, který je z tohoto světa, posílí svou „morální autoritu", kterou nerozežerou moli ani rez. Mimoto, co vlastně chtějí ti, kdo nechtějí, aby se druhá část třetího bodu řešila ruskou metodou? Chtějí rozkouskovat ruskou říši? Bez „války národností" to nepůjde. *Hodlá* Rakousko, *může* Francie podpořit válku národností? Rozpoutá-li Anglie tuto válku, bude ji muset vést *sama*, a proto „ji nikdy nerozpoutá". Nezbývá tedy nic jiného než žádat jen to, s čím Rusko souhlasí.

V tomto duchu, i když ne doslova tak, mluvil Gladstone. Rusko začalo *mluvit* jinak; to dokazuje, že *de facto* ustoupilo. Pro ctihodného puseyistu je řeč rozhodující. On také začal mluvit jinak. Nyní naříká na válku; trápí jej všechno to utrpení lidstva. Bránil se, když horlil proti vyšetřovacímu výboru, a shledával správným, že anglická armáda byla vydána napospas všem útrapám hladu a moru. Ovšem, tehdy byla armáda obětována pro *mír!* Hřích začíná teprve, když je obětována pro *válku*. Gladstonovi se však podařilo dokázat, že anglická vláda nikdy na válku s Ruskem vážně nepomýšlela; podařilo se mu dokázat, že ani nynější anglická ani francouzská vláda nikdy vážnou válku proti Rusku vést nemohou a nechtějí; podařilo se mu také dokázat, že *záminky* k válce

nestojí za jediný výstřel. Zapomněl jen, že tyto „záminky" vymyslel on a jeho bývalí kolegové, ale „válku" samu jim vnutil anglický lid. Vedení války jim bylo jen záminkou, aby ji paralyzovali a drželi si svá místa. A z historie a metamorfózy falešných záminek, pod nimiž vedli válku, Gladstone úspěšně vyvozuje závěr, že pod stejně falešnými záminkami mohou uzavřít mír. Jen v jednom bodu je se svými bývalými kolegy v rozporu. Je v opozici, kdežto oni jsou ve vládě. Falešná záminka, která se hodí pro bývalého ministra, není vhodná pro ministra, i když šťáva k huse je totéž jako šťáva k houserovi.

Toto Gladstonovo hrozné matení pojmů dalo *Russellovi* dlouho očekávanou příležitost. Zvedl se a začal očerňovat Rusko ve všem, v čem je Gladstone ospravedlňoval. Ale Gladstone byl „Out"*, kdežto Russell „In"**. Když Russell vychrlil všechny známé a přes svou obhroublost pravdivé fráze o ruských plánech na dobytí světa, přešel k věci, tj. k věci Russellově. Ještě nikdy, prohlásil, nikdo tak nepodcenil tak vážnou národní otázku, jako to učinil Disraeli. A opravdu, cožpak lze tak vážnou, přímo světodějnou otázku víc podcenit, než když je ztotožňována s malým *Johnnym*, s *Johnnym Russellem?* Ve skutečnosti však nezavinil Disraeli, že *Evropa* contra*** *Rusko* na začátku i na konci prvního období války se jeví jako *Russell* contra *Nesselrode*. Podivně se ten mužíček kroutil, když přišel ke čtyřem bodům. Na jedné straně musel ukázat, že jeho mírové podmínky odpovídaly hrůze, která šla z Ruska a kterou právě vylíčil. Na druhé straně musel ukázat, že dostál svému slibu, který dobrovolně dal Titovovi a Gorčakovovi, a že předložil podmínky, které jsou v „nejlepším souladu s ruskou ctí". Proto na jedné straně dokazoval, že Rusko je námořní mocností jen *nominálně* a může si tudíž velmi snadno dovolit tuto pouze domnělou moc omezit, a na druhé straně dokazoval, že námořní loďstvo, které Rusové sami potopili, je strašně nebezpečné pro Turecko a tudíž i pro evropskou rovnováhu, a proto „druhá polovina třetího bodu" je sama o sobě velmi významná. Jiného by zahnal do slepé

* — v opozici. *(Pozn. red.)*
** — ve vládě. *(Pozn. red.)*
*** — proti. *(Pozn. red.)*

uličky dilematu protivník, ale Russell se dostal do slepé uličky sám. Projevil nové stránky svého *diplomatického talentu*. Od aktivního spojenectví Rakouska prý nelze nic očekávat, neboť stačí jedna prohraná bitva, a Rusové budou ve Vídni. *Tak* povzbuzuje jednoho ze spojenců.

„Cítíme," řekl dále, „že Rusko má v úmyslu uchvátit a ovládnout Cařihrad, *neboť Turecko je zřejmě na pokraji zhroucení*, a nepochybuji, že Rusko přičítá stejné úmysly Francii a Anglii v případě, že by se Turecko zhroutilo."

Chybělo už jen, aby dodal: „Rusko se ovšem mýlí; nikoli Anglie a Francie, nýbrž Anglie sama se musí zmocnit Cařihradu." Tak dodával velký diplomat odvahu Rakousku, aby se postavilo na stranu Anglie, a Turecku prozradil, jaký názor „otevřeně" zastávají jeho přátelé, jeho *zachránci*. Jako parlamentní taktik učinil Russell přece jen určitý pokrok. V červenci roku 1854, když se chvástal, že Krym bude dobyt, dal se tak zmást Disraelim, že svá hrdinská slova *před* hlasováním sám odvolal. *Tentokrát* odložil tento akt sebezatracení, tj. odvolání boje celého světa proti Rusku, který vyhlásil, do chvíle, kdy už k hlasování *došlo*. Jaký to pokrok!

Jeho řeč obsahovala ještě dva historické doklady, jednak velmi komické vylíčení jednání s carem Mikulášem o kajnardžské smlouvě, jednak stručný nástin poměrů v *Německu*. Oba zaslouží, abychom se o nich povšechně zmínili. Čtenáři si vzpomenou, že *Russell* přímo přiznal ruský protektorát na základě kajnardžské smlouvy. Anglický vyslanec v Petrohradě sir Hamilton Seymour se ukázal být méně povolný a skeptičtější. Učinil u ruské vlády dotaz, a Russell byl natolik naivní, že o této historii řekl:

„Sir Hamilton Seymour požádal zemřelého ruského cara, aby byl tak dobrý a ukázal mu tu část smlouvy, o niž opírá své nároky. Jeho carské Veličenstvo řeklo: ‚Neukáži Vám příslušný článek smlouvy, o nějž svůj nárok (na protektorát) opírám. Jděte k hraběti Nesselrodovi, on vám příslušný článek ukáže.' Hamilton Seymour se proto obrátil na hraběte Nesselroda. Hrabě Nesselrode odpověděl, že není s články smlouvy seznámen, a vyzval Hamiltona, aby šel k baronu Brunnovovi nebo aby se na barona obrátila jeho vláda; baron Brunnov prý mu řekne, o kterou část smlouvy se opírá carův nárok. Myslíme, že baron Brunnov se nikdy neodváží takový článek smlouvy ukázat."

O Německu urozený lord řekl:

„Rusko je spojeno s Německem sňatky mnoha malých knížat. Mnohá tato knížata, lituji, že to musím říci, vládnou s velkým strachem, neboť tuší u svých poddaných revoluční nálady. Proto spoléhají na ochranu svých armád. Ale jaké jsou to ozbrojené síly? Jejich důstojníky ruský dvůr svedl a zkorumpoval. Ruský dvůr jim udílí řády, vyznamenání a odměny a v některých případech jim Rusko pravidelně dává peníze, aby zaplatili své dluhy, takže Německo, které mělo být oporou nezávislosti a předním ochráncem Evropy proti ruskému panství, je již mnoho let rozvráceno a ztratilo dík ruským intrikám a penězům svou nezávislost."

A aby přiměl Německo kráčet vpřed jako ohnivý sloup, aby je vyburcoval ke „kategorickému imperativu", k tomu, *co je jeho úkolem*, prohlásil se Russell na vídeňské konferenci za zastánce „ruské cti a důstojnosti" a pronesl k Německu hrdá slova svobodného a nezávislého Angličana.

Napsal K. Marx 29. května 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 249 z 1. června 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

KE KRITICE POSLEDNÍ PALMERSTONOVY ŘEČI

Londýn 1. června. Jestliže Gladstone klame zdáním hlubokomyslnosti, klame Palmerston zdáním povrchnosti. Dovedně umí skrýt skutečný úmysl v záplavě efektních frází a za banálními ústupky podle okamžitých potřeb. Již týden zná veřejnost jeho vládní prohlášení. Denní i týdenní tisk je přetřásal, komentoval a kritizoval. Jeho nepřátelé říkají, že poté, kdy celé měsíce mluvil jako starý Aberdeen, považoval nyní za vhodné mluvit jeden večer jako starý Palmerston. Říkají, že urozený lord sám za sebe ručí, ale kdo ručí za urozeného lorda? Označují jeho řeč za umělecký kousek, neboť se mu podařilo obejít jakékoli určité prohlášení o své politice a použít takových pružných formulací, že jej nelze nikde chytit za slovo. Jeho přátelé naproti tomu neváhali prohlásit vzduch, kterým rozdmychával varhany své rétoriky, za hudbu samu. Hned správně pochopil situaci, v níž se měl Dolní sněmovně a zemi představit. Koho mám před sebou? Na jedné straně ty, kteří soudí, že jsme nevedli válku dost rozhodně, ale na druhé straně ty, kteří chtějí přimět zemi, aby přijala potupné podmínky míru; na jedné straně ty, kteří nám předhazují, že jsme zahájili marné a válku ochromující jednání s Rakouskem, ale na druhé straně ty, kteří se domnívají, že jsme při těchto jednáních nešli dost daleko a že jsme je svými přehnanými požadavky zmařili.

Palmerston se tak představil jako člověk, který jde zlatou střední cestou. Útoky stoupenců války odrazil tím, že je odkázal na stoupence míru, a útoky stoupenců míru zase tím, že je odkázal na stoupence války. Vystoupení proti bezvýhradným stoupencům míru mu dalo příležitost k dobře vypočítaným výlevům vlasteneckého zanícení, k ujištěním o rozhodnosti a ke všem těm srdnatým slovům, jimiž tak často ošálil niais*. Lichotil národní hrdosti tím, že vypočítal velké prostředky, které má Anglie k dispozici — byla to jeho jediná odpověď na obvinění, že s velkými prostředky neumí zacházet.

„Urozený lord," řekl Disraeli, „mi připomíná povýšence, který se chtěl své milence pochlubit, jak je bohatý: mám venkovské sídlo, mám dům ve městě, mám obrazovou galerii, mám krásný vinný sklep."

A Anglie také má flotilu v Baltském moři, má flotilu na Černém moři a roční státní příjmy ve výši 80 miliónů liber št. atd. V přívalu všech těch rétorických nicotností se však Palmerstonovi podařilo zaplést do své řeči *určité prohlášení*, k němuž se později může při vhodné příležitosti vrátit a prohlásit o něm, že je sněmovna potvrdila jako zásadu, jako pravidlo jeho politiky. Žádný anglický list toto prohlášení *nezdůraznil*, ale Palmerstonovo řečnické umění spočívá odjakživa právě v tom, že dovede skrýt skutečný smysl svých slov a smývat jej z paměti posluchačů proudem hladkých a povrchních frází. Protože však Palmerstonovi nejde jen o okamžitý úspěch jako nějakému Russellovi, protože počítá do budoucnosti, nespokojuje se jen s řečnickými pomůckami v okamžité tísni, nýbrž pečlivě klade základy pro své pozdější operace. Zmíněné prohlášení zní doslova takto:

„Podílíme se na velkých operacích v Černém moři, věříme a doufáme, že budeme mít *úspěch, a domníváme se, že úspěch nám umožní klást takové podmínky, které Anglie, Francie a Rakousko pokládají při současném stavu sporu za oprávněné.*"

Tedy ať už se operace na Černém moři rozšíří nebo ne, zůstává diplomatická základna války stejná. Ať už je vojenský úspěch jakýkoli, konečný výsledek je předem stanoven a omezen takzvaný-

* — hlupáky. *(Pozn. red.)*

mi „čtyřmi body". A to Palmerston prohlašuje několik hodin poté, kdy Layard strhl ze čtyř bodů masku zakrývající jejich rusofilský charakter. Palmerston však odvedl od Layardovy kritiky pozornost, vyhnul se skutečnému problému, to jest zřejmým účelům a cílům války tím, že vzal před Gladstonem v ochranu druhou část třetího bodu a jeho *polovinu* vydával za *celek*.

Za zmínku stojí incident, který přerušil Palmerstonovu řeč. Anglický svatoušek lord Robert Grosvenor začal proti Palmerstonovi kázat, že prý když mluvil o válečných úspěších a vyhlídkách, nezmínil se o přízni a milosti Nejvyššího a rovněž se „nezmínil o jménu božím". Přivolává prý tak boží trest na svůj národ. Palmerston se hned kál, bil se v prsa a dokazoval, že v případě nouze také dovede kázat a obracet oči vzhůru stejně dobře jako lord Robert Grosvenor. Ale tento parlamentní incident měl dohru ve veřejnosti. Obyvatelé Marylebonu (londýnské čtvrti) svolali totiž do školy na Cowper Street velkou protestní schůzi proti „návrhu zákona o zákazu obchodování v neděli". Protože šlo o voliče, přišli na schůzi lord Ebrington a lord Robert Grosvenor, aby obhajovali návrh zákona, který sami v parlamentě předložili, avšak místo aby spolehli na ochranu a milost boží, rozestavili pro všechny případy mezi účastníky schůze tucet placených klakérů a výtržníků. Tajemství však bylo brzy odhaleno a Marylebonští najaté agenty svatoušků chytli a vyhodili na ulici. „Urození lordi" nemohli pro syčení, mručení a pískání přítomných promluvit, a proto si zase rozpačitě sedli. Když opouštěli shromáždění, doprovázel dav „nepodplacených" jejich kočár jednoznačnými hříšnými posměšky a se zatvrzelým srdcem.

Napsal K. Marx 1. června 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 253 ze 4. června 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

*SDRUŽENÍ PRO SPRÁVNÍ REFORMU. — LIDOVÁ CHARTA

Londýn 5. června. Sdružení pro správní reformu dobylo vítězství v Bathu. Jeho kandidát, pan Tite, byl velkou většinou zvolen do parlamentu proti kandidátovi toryů. Toto vítězství, vybojované na „legální" půdě, oslavují dnes liberální listy jako velkou událost. Bulletiny o „poll"* jsou uveřejňovány s nemenší okázalostí než bulletiny o nekrvavých úspěších v Azovském moři. Bath a Kerč! — to je heslo dne. Co tisk zamlčuje, reformní listy stejně jako protireformní, vládní i opoziční, toryovské, whigovské i radikální, jsou porážky a zklamání, které zažilo v posledních dnech Sdružení pro správní reformu v Londýně, Birminghamu a Worcesteru. Tentokrát se ovšem boj neodehrál v omezeném privilegovaném okruhu voličů. Ani jeho výsledky nebyly takové, aby vyvolaly triumfální jásot odpůrců reformátorů ze City.

První skutečně *veřejná* schůze (tj. schůze *bez* vstupenek), kterou Sdružení pro reformu uspořádalo v *Londýně*, se konala minulou středu v Marylebonu. Proti rezoluci reformátorů ze City předložil jeden chartista pozměňovací návrh,

„že peněžní aristokracie, kterou představují pánové ze City, je stejně špatná jako pozemková aristokracie; že pod záminkou reforem usiluje jen o to, aby se

* — volbách. *(Pozn. red.)*

po zádech lidu vyšplhala na Downing Street a tam se s oligarchií podělila o místa, platy a hodnosti; že jediným programem lidového hnutí je Charta se svými pěti body".

Předseda schůze, jeden z iluminátů ze City, vyslovil řadu pochybností: nejprve, zda má vůbec předložit pozměňovací návrh k hlasování, poté, zda má dát nejdříve hlasovat o rezoluci či o pozměňovacím návrhu, a konečně, *jak* má dát hlasovat. Obecenstvo, unavené jeho nerozhodností, taktickými úvahami a nechutnými manévry, prohlásilo, že je neschopen dále řídit schůzi, vyvolalo místo něho na chair* Ernesta Jonese a hlasovalo potom ohromnou většinou proti rezoluci a pro pozměňovací návrh.

V *Birminghamu* uspořádalo Sdružení City veřejnou schůzi v městském sále za předsednictví starosty. Proti rezoluci Sdružení byl předložen podobný pozměňovací návrh jako v Londýně. Starosta však rozhodně odmítl dát o pozměňovacím návrhu hlasovat, nebude-li slovo „charta" nahrazeno jiným, méně pohoršlivým. Jinak prý se předsednictví vzdá. Místo slova „charta" se tedy dalo „*všeobecné volební právo* a tajné hlasování". V tomto opraveném znění byl pozměňovací návrh přijat většinou 10 hlasů. Ve *Worcesteru*, kde reformátoři ze City uspořádali veřejnou schůzi, bylo vítězství chartistů a porážka správních reformátorů ještě přesvědčivější. Zde byla „Charta" bez průtahů vyhlášena.

Nanejvýš žalostný výsledek těchto velkých schůzí v Londýně, Birminghamu a Worcesteru přiměl správní reformátory, aby ve všech větších a lidnatějších městech, místo aby se veřejně odvolávali na vox populi**, dali kolovat k podpisu petice mezi svými přívrženci. Mnohostranné spojení význačných osobností ze City s obchodními magnáty Spojeného království a vliv těchto pánů na jejich příručí, „warehousemen"*** a „menší" obchodní přátele jim bezpochyby umožní, aby ve vší tichosti za zády světa zaplnili tyto petice jmény a poslali je potom „ctihodné sněmovně" s nálepkou: *hlas anglického lidu*. Mýlí se jen v tom, domnívají-li se, že takto vyžebranými, s pomocí intrik a úskoků stlučenými podpisy zastraší vládu.

* — místo předsedy. *(Pozn. red.)*
** — hlas lidu. *(Pozn. red.)*
*** — skladníky. *(Pozn. red.)*

Vláda s ironickým zadostiučiněním přihlížela, jak byli správní reformátoři vypískáváni z theatrum mundi*. Její orgány zatím mlčí, zčásti proto, že jinak by musely konstatovat úspěchy chartismu, zčásti proto, že vládnoucí třída se již zabývá myšlenkou, zda by se neměla postavit do čela „správních reformátorů", kdyby se lidové hnutí stalo příliš neodbytným. Pro okamžik takového nebezpečí si vyhrazují „nedorozumění": nedorozumění považovat někdy v budoucnu správní reformátory za mluvčí mas.

Taková nedorozumění jsou hlavním vtipem „historického" vývoje Anglie, a nikdo s nimi neumí zacházet lépe než svobodomyslní whigové.

Charta je velmi lakonický dokument a mimo požadavek *všeobecného volebního práva* obsahuje jen těchto pět bodů a podmínek jeho provádění: 1. tajné hlasování (kuličkami); 2. *zrušení* majetkového censu pro členy parlamentu; 3. platy členům parlamentu; 4. každoroční volby do parlamentu; 5. stejné volební obvody. Po experimentech, které *roku 1848* pohřbily *všeobecné hlasovací právo* ve Francii[167], mají obyvatelé kontinentu sklon poněkud podceňovat důležitost a význam anglické *Charty*. Přehlížejí to, že francouzskou společnost tvoří ze dvou třetin rolníci a z jedné třetiny městské obyvatelstvo, zatímco v Anglii žije přes dvě třetiny obyvatel ve městech a jen necelá třetina na venkově. V Anglii musí být tedy výsledky všeobecného volebního práva v témž *obráceném* poměru k jeho výsledkům ve Francii, v jakém jsou město a venkov v těchto dvou říších. Tím se vysvětluje, proč požadavek všeobecného volebního práva nabyl ve Francii a v Anglii diametrálně protichůdného charakteru. Tam to byl požadavek politických ideologů, k němuž se mohl připojit víceméně každý „vzdělanec", podle toho, jaké měl názory. Zde tvoří ostrou dělicí čáru mezi aristokracií a buržoazií na jedné straně a lidovými třídami na straně druhé. Tam je to otázka politická, zde je to otázka sociální. V Anglii prošla agitace za všeobecné volební právo dějinným vývojem, dříve než se stalo heslem mas. Ve Francii bylo všeobecné volební právo *nejdříve* zavedeno a teprve *potom* nastoupilo svou dějinnou cestu.

* — jeviště světa. *(Pozn. red.)*

Ve Francii selhala praxe všeobecného volebního práva, v Anglii jeho ideologie. V prvních desetiletích tohoto století, u sira Francise Burdetta, u majora Cartwrighta, u Cobbetta, mělo všeobecné volební právo ještě zcela neurčitý idealistický charakter, takže bylo jen zbožným přáním všech vrstev obyvatelstva, které nepatřily přímo k vládnoucím třídám. Pro buržoazii to byl ve skutečnosti jen výstřední zobecňující výraz toho, čeho dosáhla parlamentní reformou z roku 1831. Ani po roce 1838 nenabyl požadavek všeobecného volebního práva v Anglii reálného a specifického charakteru. Důkaz: Hume a O'Connell spolupodepsali Chartu. Roku 1842 zmizely poslední iluze. Lovett udělal tehdy poslední, ale marný pokus formulovat všeobecné volební právo jako *společný* požadavek takzvaných radikálů a lidových mas.[168] Od té chvíle nejsou už o smyslu všeobecného volebního práva žádné pochyby. Stejně tak o jeho názvu. Je to *Charta* lidových tříd a znamená získání politické moci jako prostředku k uskutečnění jejich sociálních potřeb. Všeobecné volební právo, chápané ve Francii roku 1848 jako heslo všeobecného sbratření, se proto v Anglii chápe jako heslo války. Tam bylo všeobecné volební právo bezprostředním obsahem revoluce; zde je revoluce bezprostředním obsahem všeobecného volebního práva. Podíváme-li se na dějiny všeobecného volebního práva v Anglii, zjistíme, že se zbavuje svého idealistického charakteru tou měrou, jak se zde vyvíjí moderní společnost se svými nekonečnými protiklady — s protiklady, které vytváří rozvoj průmyslu.

Vedle oficiálních a polooficiálních stran a rovněž vedle chartistů upozorňuje na sebe v Anglii ještě jedna klika „mudrců", kterým se nelíbí jak vláda a panující třídy, tak chartisté. Co chtějí chartisté? vykřikují. Zvětšit a rozšířit všemocnost parlamentu tím, že jej pozvednou na lidovou moc. Neruší parlamentarismus, nýbrž zvyšují jeho vliv. Zrušit zastupitelský systém, to je to pravé! V čele této kliky stojí mudrc z Východu David Urquhart. David se chce vrátit k anglickému common law (zvykovému právu). Statute law (psané zákony) chce odkázat do příslušných mezí. Místo centralizace chce lokalizaci. Chce vyhrabat ze sutin „staré ryzí právní prameny anglosaské doby". Ty potom samy vytrysknou, zavlaží a zúrodní okolní půdu. Ale David je alespoň důsledný. David chce

vrátit i moderní dělbu práce a koncentraci kapitálu ke starému anglosaskému nebo ještě raději orientálnímu stavu. Jako rodilý Skot, adoptovaný Čerkes a Turek ze své svobodné vůle je schopen civilizaci se všemi jejími vředy odsoudit a čas od času dokonce i kritizovat. Ale není nevkusný jako fantastové, kteří oddělují moderní státní formy od moderní společnosti, kteří bájí o lokální samostatnosti při koncentraci kapitálu a o individuální jedinečnosti při protiindividualistické dělbě práce. David je prorok, obrácený do minulosti, staromilecky zahleděný do staré Anglie. Musí proto považovat za přirozené, že si ho nová Anglie nevšímá a že jej přehlíží, byť by se sebevětší naléhavostí a přesvědčením volal: „David Urquhart je jediný muž, který vás může zachránit!“ Tak volal ještě před několika dny na jedné schůzi ve Staffordu.

Napsal K. Marx 5. června 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung“,
čís. 261 z 8. června 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

*PARLAMENTNÍ DEBATY O VÁLCE

Londýn 6. června. Palmerston opět osvědčil své staré mistrovství ovládat diplomacii prostřednictvím parlamentu a parlament prostřednictvím diplomacie. Mělo se diskutovat o politice vlády na základě pozměňovacích návrhů Baringa, Heathcota a Lowa. Všechny tyto návrhy vycházely z vídeňské konference. Ve svatodušním týdnu odčaruje Palmerston vídeňskou konferenci odvolávaje se vůči Rakousku na to, že skončila parlamentní debata, a když se znovu sejde parlament, odčaruje pak debatu odvolávaje se na to, že *skončila* konference a existuje už jen v pověstech. S vídeňskou konferencí padají pozměňovací návrhy, které s ní počítaly, s pozměňovacími návrhy padá diskuse o politice vlády, s touto diskusí padá nutnost, aby se vláda vyslovila o *tendenci, účelu a cíli „nové války"*. Tento účel, jak ujišťuje David Urquhart alias *David bej*, spočívá jen v tom, aby se spojenecké vojsko seznámilo s krymskými letními nemocemi, když už vyzkoušelo krymské zimní nemoci. A nerozumí-li Urquhart všemu, pak rozumí svému Palmerstonovi. Klame se jen, pokud jde o moc tajného záměru nad oficiálními dějinami. Palmerston tedy vysvětluje parlamentu, který se teď znovu sešel, že už není o čem rokovat a že sněmovna udělá nejlépe, když pošle koruně adresu o válce, tj. když vysloví *důvěru* vládě. Zatím ještě ztroskotává na svéhlavosti *těch* poslanců, kteří si nastudovali dlouhé řeči k pozměňovacím návrhům a chtějí udat své zboží. Ale rozpuštění konference zlomilo těmto projevům hrot

a horror vacui*, nuda už parlament donutí, aby jeho adresu přijal. Aby se zachránil před těmito projevy, chopí se parlament raději adresy.

Se změněnou situací změnil Lowův pozměňovací návrh svůj smysl. Původně znamenal přerušení vídeňské konference. Nyní znamená schválení této konference a diplomatického postupu vlády, pokud vyhlašuje za konečný *účel*, za vlastní *cíl* války oslabení ruské námořní moci na Černém moři, formulované Russellem. Je kamenem úrazu pro mírovou stranu, neboť žádá příliš mnoho, pro válečnou stranu, neboť žádá příliš málo, a je kamenem úrazu pro vládu, neboť vůbec klade požadavek cíle, přiznávaného cíle války. Odtud ten zvláštní zjev, že hlasatelé míru a toryové byli teď pro pokračování v *debatě* o Lowově pozměňovacím návrhu, kdežto vláda byla *proti*; odtud Palmerstonův pokus hodit jej přes palubu. Pokus selhal. Odročil proto debatu na čtvrtek večer. Získal den času. Mezitím je vytištěn závěrečný protokol vídeňské konference. Je předložen sněmovně. Vzniká nový sporný bod a Palmerston může doufat, že svými dissolving views** odvrátí pozornost debaty od vlastního předmětu jednání.

Dvoudenní parlamentní rozprava byla tak nudná, rozvleklá a zmatená, jak tomu ani jinak nemůže být, byl-li hrot projevů už předem ulomen. Nicméně skýtala charakteristickou podívanou: jestliže před hlasováním o Disraeliho rezoluci koketovali hlasatelé míru s vládou, koketují teď s opozicí — máme na mysli oficiální opozici. Ukázala dále entente cordiale*** mezi peelovci a manchesterskou školou. Peelovci se zjevně kojí nadějí, že *po* uzavření míru ovládnou Anglii, a to v čele průmyslové buržoazie. Peelovci by tak po dlouhém bloudění měli konečně za sebou skutečnou stranu a průmyslníci by konečně našli profesionální státníky. Jestliže tak hlasatelé míru získali Gladstona, Grahama a spol., ztratili „radikálního" sira *Williama Molesworthа*, který byl přes dvacet let jejich přítelem. Molesworth si zřejmě přečetl v Hobbesovi, kterého vydal,[169] že „rozum přichází ušima". Apeloval proto nikoli

* — dčs z prázdna. *(Pozn. red.)*
** — mlhavými obrazy. *(Pozn. red.)*
*** — srdečnou shodu. *(Pozn. red.)*

na rozum, nýbrž na uši. Udělal to, co Hamlet zakazuje herci.[170] Přetyranizoval tyrana, byl více Russellem než sám Russell. Ve svém Hobbesovi si také přečetl, že všichni lidé jsou si rovni, protože každý může vzít druhému život. Protože mu nyní jde o to, aby si prodloužil svůj ministerský život, mluvil v duchu těch, kteří by mu jej mohli vzít. Bylo zvláštní poslouchat, jak tento počítací stroj pěje chvalozpěvy. Něco takového netušil ani sám *Babbage* ve své „filosofii strojů"[171]. *Milner Gibson*, baronet z okolí Manchesteru, mluvil jednotvárně, jeho řeč uspávala, byla suchá a vysušovala. Zřejmě se od sousední metropole anglického průmyslu naučil dodávat co nejvíc při co nejmenších výrobních nákladech. Je to muž, jehož celé vzezření prozrazuje, že se nudí. Proč by měl také své bližní bavit? Jak ty mně, tak já tobě! Mimoto považuje očividně ducha, vtip, život za faux frais de production* a první zákon ekonomické školy, k níž patří, je vyhnout se „neproduktivním nákladům". *Bulwer* se vznášel mezi heroickou náladou svého „tvůrce králů" a rozjímavou náladou svého „Evžena Arama"[172]. V první hodil Rusku rukavici a v druhé vil myrtový věnec kolem hlavy Metternichovy.

Milner Gibson, Molesworth a Bulwer byli koryfeji prvního večera, *Cobden*, *Graham* a *Russell* druhého. Jen Cobdenova řeč zasluhuje analýzy, ale v této chvíli to nedovoluje čas ani místo. Poznamenejme jen, že podle jeho tvrzení byl Bonaparte ochoten přijmout poslední rakouské návrhy. Dirty boy** zemřelého sira Roberta Peela, který se v poslední době oddal „sentiments"***, „zlomeným srdcím" a „lásce k pravdě", pronesl sebeobhajobu svého bližního, totiž sira Jamese Grahama. Zakázal Napierovi jednat v Baltském moři, až nastalo roční období, kdy je každá akce pro anglické loďstvo zhoubná. Dundasovi zakázal bombardovat Oděsu. Neutralizoval tak anglické loďstvo jak v Baltském, tak v Černém moři. Ospravedlňuje to velikostí loďstva, které vypravil. Pouhá existence tohoto loďstva byla důkazem anglické moci. Jeho akce byly proto zbytečné. Napier poslal před několika dny jednomu

* — neproduktivní výrobní náklady. *(Pozn. red.)*
** Hoch pro špinavou práci, pacholek. *(Pozn. red.)*
*** — „citům". *(Pozn. red.)*

Urquhartovu příteli lakonický dopis, který Urquhart přečetl na schůzi ve Staffordu. Dopis zní doslova takto: „Pane! Domnívám se, že sir J. Graham je schopen každé podlosti. *Ch. Napier.*“

Nakonec Russell překonal sám sebe. Na počátku své řeči prohlásil, že jde o tuto základní otázku:

„Chceme-li uzavřít mír, jaké mírové podmínky můžeme dostat? Chceme-li pokračovat ve válce, pro jaké účely v ní budeme pokračovat?“

Pokud jde o první otázku, odpověď prý je možno najít ve vídeňských protokolech. Pokud jde o druhou otázku, o cíl války, odpověď bude jistě *velmi všeobecná*, totiž vůbec žádná. Chce-li někdo pokládat za odpověď frázi „bezpečnost Turecka“, nemá prý nic proti tomu. Jeden výklad této „bezpečnosti“ obsahuje *vídeňská nóta*, druhý obsahují *čtyři body*; najít třetí výklad není věc Russellova, nýbrž věc *války*. Napoleon měl zásadu, že válka musí sama krýt své náklady, Russell má zásadu, že válka si musí sama najít svůj *cíl*.

Napsal K. Marx 6. června 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung“,
čís. 263 z 9. června 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

Z KRYMU[173]

Pošta, kterou přivezl ve čtvrtek v pozdních večerních hodinách parník „Asia", nám včera umožnila uveřejnit zprávu generála Pélissiera o boji, k němuž došlo u Sevastopolu 22. května večer, jakož i hodnověrnou zprávu o postupu spojenců na Čorguň, provedeném 25. května. Asi 25 000 mužů pod Canrobertovým velením překročilo Černou, obsadilo linii podél této říčky a vytlačilo ruské přední stráže z jejich postavení na výšinách, které se zvedají nad pravým břehem. Rusové ovšem ustoupili, neboť tu pro ně nebylo vhodné bojiště, a soustředili všechny své síly na silné linii mezi Inkermanem a řetězem skal východně od města. Tímto postupem spojenci téměř dvojnásobně rozšířili obsazené území a získali tak prostor, který nutně potřebovali po zvýšení početního stavu svých sil, a otevřeli si cestu do Bajdarské doliny, což pro ně může být velmi užitečné. První krok k obnovení polních operací byl tedy úspěšný, a nyní by měly následovat významnější akce.

Pokud jde o boj 22. května, došlo k němu mezi Karanténní zátokou a Ústřední baštou, tj. baštou čís. 5 podle ruského označení. Bylo to velmi úporné a krvavé utkání. Rusové, jak se nyní dovídáme z Pélissierovy zprávy, drželi celé území od konce Karanténní zátoky až po hřbitov a odtud až po Ústřední baštu s pomocí samostatných opevnění a střeleckých zákopů, i když podle oficiálního plánu obléhacích staveb, který vypracovala britská admiralita, je celý tento důležitý úsek rozryt sítí zákopů. Nyní se však ukázalo, že jakmile byla vážně ohrožena Stožární a Ústřední bašta a Francouzi

dobyli vnější opevnění, která obě bašty chrání, změnili Rusové tento úsek v jedno velké opevnění. Za několik nocí vybudovali dlouhé linie vzájemně spojených náspů a celý úsek uzavřeli tak, že tvoří velký *place d'armes* čili chráněný prostor, kde by se vojsko mohlo bezpečně soustředit a v případě francouzského útoku udeřit na Francouze z boku, nebo se dokonce odvážit mocných výpadů do boků předsunutých francouzských opevnění. Pélissier ze zkušenosti věděl, jak rychle Rusové budují opevnění tohoto druhu a jak houževnatě je brání, když už je vybudují. Proto na ně hned zaútočil. Večer 22. května podnikl Pélissier útok dvěma kolonami. Levá kolona se zachytila v ruských zákopech u konce Karanténní zátoky a pevně se tu usadila. Pravá kolona se rovněž zmocnila předsunutých zákopů, musela se však za úsvitu pro prudkou nepřátelskou palbu zase stáhnout zpět. Večer příštího dne spojenci pokus opakovali se silnějšími kolonami a měli plný úspěch. Ovládli celý opevněný úsek a využili ho proti Rusům tak, že přesadili hradební koše z jedné strany zákopu na druhou. Jak se zdá, bojovali Francouzi nadmíru statečně, do jisté míry s onou starou furia francese*, kterou se v minulosti tak proslavili, i když se musí přiznat, že generál Pélissier líčí těžkosti, které vojáci museli překonávat, poněkud chvástavě.

Pokud jde o třetí bombardování města, zpráva, kterou jsme dostali z Halifaxu, říká, že začalo 6. června, a při útoku, který po něm 7. června následoval, byl dobyt Mamelon a Bílá opevnění**; pošta, jež došla lodí „Asia", neobsahuje žádné nové informace, a proto k tomu, co jsme napsali minulou středu, nemůžeme nic dodat. Dovídáme se však, že z armády Ömera paši v Jevpatoriji bylo přesunuto na Chersonés 25 000 mužů; spojenci mají zřejmě v úmyslu provádět polní operace, neboť kdyby zamýšleli ještě jednou bombardovat a podniknout zteč, bylo by lépe, kdyby Turci byli zůstali tam, kde byli dříve. Zdá se také, že spojenecká armáda je pro tažení do nitra poloostrova velmi nedostatečně vybavena dopravními prostředky a zásobami. Je pravděpodobné, že zatímco se čeká, až budou dodány, Pélissier zaměstnal vojsko tím, že obnovil

* — francouzskou zuřivostí. *(Pozn. red.)*
** — tj. Selenginská a Volyňská reduta. *(Pozn. red.)*

obléhací akce, ne s úmyslem podniknout v této chvíli opravdu zteč Sevastopolu, ale aby udržel *bojového ducha* vojáků.

Z Pélissierova jednání od doby, kdy převzal velení, se zdá, že je pevně rozhodnut řídit se jen vlastním úsudkem a vůbec si nevšímat jakýchkoli plánů a návrhů, které by mohl vymyslet ve své představivosti Ludvík Bonaparte. Zdá se, že sestavovat plány pro tažení na Krymu je nyní v Paříži v módě; dokonce i starý maršál Vaillant poslal jeden nebo dva své plány, ale Pélissier okamžitě telegrafoval, že považuje-li je Vaillant za tak dobré, ať přijede na Krym a sám je uskuteční. Velmi brzy uvidíme, jak si bude tento energický, ale umíněný a ostrý velitel dál počínat. Jsou-li pravdivé pověsti, že se Pélissier odvážil udílet „rozkazy" britským, tureckým a sardinským náčelníkům štábů, aniž se vůbec namáhal informovat o jejich obsahu příslušné velitele, určitě se dostane ve spojeneckém táboře velmi brzy do vážných sporů, neboť dosud byla považována za svrchovanou instanci válečná rada, kterou tvoří všichni velitelé, a ne jednotlivý generál. Představte si starého polního maršála lorda Raglana pod komandem nějakého francouzského generál-poručíka!

Rusové mezitím nezahálejí. „Vyčkávací" stanovisko, které opět zaujalo Rakousko, a přísun záloh a nováčků z vnitrozemí umožnily Rusku poslat na Krym svěží vojska. Je tam už 3., 4., 5. a 6. pěší sbor, a kromě toho několik divizí jezdectva. Druhý pěší sbor, o němž se už před šesti týdny říkalo, že je na Krymu, se teď skutečně přesunul z Volyně na válčiště a za ním následovala 7. divize lehkého jezdectva, přidělená ke granátnickému sboru. To je neklamná známka, že na Krym budou vyslány co nejdříve také pěchota a dělostřelectvo granátnického sboru. A skutečně se už přesunují na Volyň a Podolí, aby tam vystřídaly 2. sbor. S tímto sborem, pod velením generála Paňutina, který v Uhrách velel ruské divizi přidělené k Haynauově armádě, přijde na Krym 49 praporů pěchoty a kromě toho dělostřelectvo a lehké jezdectvo, celkem asi 50 000—60 000 mužů, neboť tyto sbory, které se dosud nezúčastnily bojových akcí, byly bezpochyby doplněny na plný válečný stav. Vojska 2. sboru budou postupně přicházet na válčiště od 15. června do 15. července, v době, kdy co nejpravděpodobněji

začnou rozhodující operace, a mohou tedy sehrát v nadcházejícím krymském tažení velmi významnou úlohu.

V červnu musí v této krymské válce dojít k nějakému rozhodnutí. Buď bude muset koncem června nebo nejpozději koncem července opustit Krym ruská armáda, nebo se budou muset připravit na ústup spojenci.

Napsal B. Engels kolem 8. června 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4424 z 23. června 1855

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

KE KRITICE

UDÁLOSTÍ NA KRYMU

Londýn 8. června. Když ke dvěma sardinským divizím přibyly tři francouzské záložní divize, nemohli už spojenci zůstat v úzkém prostoru heraklejského Chersonésu. Proto 25. května, krátce poté, co převzal velení generál Pélissier, poslali 20 000—25 000 mužů k Černé, obsadili linii této řeky a vytlačili ruské přední stráže z jejich postavení na výšinách, které se zvedají nad pravým břehem řeky. Naši čtenáři si vzpomenou, že jsme už víc než před měsícem poukazovali* na to, že tato nejpředsunutější ruská obranná linie není jejich skutečným bojištěm a že místo aby Rusové tento úsek drželi a podstoupili bitvu na této linii, pravděpodobně odtud při prvním vážném útoku ustoupí, aby soustředili všechny své síly na silné linii mezi Inkermanem a řetězem skal východně od města. To se teď stalo. Tímto způsobem spojenci téměř dvojnásobně rozšířili obsazené území a otevřeli si přístup k bohaté Bajdarské dolině, což pro ně může být v budoucnosti velmi užitečné. Ale výhody, jíž dosáhli, dosud rychle a účinně nevyužili. Po prvním postupu hned zase uvázli. Snad je k tomu donutil nedostatek dopravních prostředků. Jako jedna z příčin se uvádí nejednotnost mezi spojeneckými vojevůdci. Bombardování Sevastopolu, které bylo znovu zahájeno

* Viz tento svazek, str. 255—256. *(Pozn. red.)*

6. června, bombardování čís. 3, vzbuzuje podezření, že spojenci hodlají po krátké epizodě jednat zase postaru. Je však možné, že bombardování bude kombinováno s polními operacemi. Rozhodně se konečně sáhlo k nezbytnému opatření (viz „Neue Oder-Zeitung", čís. 241*) — asi 20 000 Turků pod osobním velením Ömera paši bylo přesunuto z Jevpatorije na Chersonés. Spojenecká armáda se tak rozrostla na plných 200 000 mužů. S takovými silami lze jistě zahájit aktivní operace, jakmile organizace přísunu a dopravní prostředky dovolí vytáhnout do pole. Zdá se však, že zde bude nutno překonat ještě velké obtíže.

Druhou událostí, o níž je třeba se v historii hlavní armády zmínit, je boj mezi Karanténní zátokou a Ústřední baštou (čís. 5 podle ruského označení). Byl to úporný a krvavý boj. Rusové, jak se nyní dovídáme ze zprávy generála Pélissiera, drželi celý úsek od konce Karanténní zátoky až po hřbitov a odtud až po Ústřední baštu s pomocí samostatných opevnění a střeleckých zákopů, ačkoli oficiální plán obléhacích staveb vypracovaný britskou admiralitou si do celého tohoto důležitého prostoru přimyslel francouzská opevnění. Jakmile byla vážně ohrožena Stožární a Ústřední bašta a Francouzi dobyli vnější opevnění, která obě bašty chrání, změnili Rusové tento rozsáhlý úsek v jedno velké opevnění. Za několik nocí byly dlouhé linie navzájem spojeny, byly zřízeny náspy, jež uzavřely celý úsek a měly tak vytvořit velký place d'armes čili chráněný prostor, kde se vojsko mohlo bezpečně soustředit a v případě francouzského útoku udeřit na ně z boku, nebo také podnikat mocné výpady do boků předsunutých francouzských opevnění. Aby nedopřál Rusům čas provést svůj plán, rozhodl se Pélissier ihned je napadnout, dokud ještě neskončili zemní práce. Večer 22. května podnikl útok dvěma kolonami. Levá kolona se zachytila v ruských zákopech u konce Karanténní zátoky a pevně se v nich usadila; pravá kolona se rovněž zmocnila předsunutých zákopů, musela se však za úsvitu pro trvalou nepřátelskou palbu zase stáhnout zpět. Následujícího večera spojenci pokus opakovali se silnějšími kolonami a měli plný úspěch. Celé opevnění bylo dobyto a obráceno

* Viz tento svazek, str. 282. *(Pozn. red.)*

proti Rusům tím, že hradební koše byly přemístěny z jedné strany zákopu na druhou. Zdá se, že Francouzi bojovali v této akci opět se známou furia francese*, i když je třeba přiznat, že způsob, jakým Pélissier líčí těžkosti, jež bylo nutno překonávat, je poněkud dryáčnický.

Výprava do Azovského moře byla, jak známo, korunována plným úspěchem. Flotila, skládající se většinou z lehkých válečných lodí obou loďstev, s posádkou 15 000 britských, francouzských a tureckých vojáků, se bez odporu zmocnila Kerče, Jenikale a průlivu vedoucího do Azovského moře. Pronikajíce po tomto vnitrozemském moři, objevily se parníky u Berďansku, Geničesku a Arabatu a zničily nebo donutily Rusy zničit velké zásoby obilí a střeliva, několik parníků a téměř 200 dopravních lodí. U Kerče se jim poštěstilo zachytit Gorčakovovy dopisy veliteli tohoto města. Ruský vrchní velitel si stěžuje na nedostatek potravin v Sevastopolu a naléhavě žádá, aby byly rychle poslány čerstvé zásoby. Ukazuje se nyní, že Azovské moře bylo po celé toto tažení hlavním kanálem, jímž dostávali Rusové na Krymu své zásoby, a že se k jejich dopravě používalo 500 *plachetnic*. Protože spojenci našli a zničili dosud jen 200 plachetnic, je zbývajících 300 pravděpodobně někde severněji, u Taganrogu nebo Azova. Byla proto vyslána eskadra parníků, aby po nich pátrala. Úspěch spojenců je o to cennější, že nutí Rusy posílat všechny zásoby pomaleji a méně bezpečně povozy po souši, přes Perekop nebo přes Shnilé moře, a zřizovat hlavní sklady u Chersonu nebo Berislavi na Dněpru, tedy v místech mnohem zranitelnějších, než je severní cíp Azovského moře. Úspěch této výpravy, jehož dosáhla téměř bez odporu, je zároveň největší výtkou spojeneckému vedení války. Bylo-li nyní dosaženo takových výsledků za čtyři dny, proč nebyla výprava vyslána v září nebo v říjnu minulého roku, v době, kdy podobné přerušení ruské spojovací linie mohlo vést k ústupu ruské armády z Krymu a k vydání Sevastopolu?

Pozemní vojsko, které tuto výpravu provází, je určeno k tomu, aby v případě nutnosti chránilo parníky, obsazovalo dobytá místa posádkami a napadalo ruské komunikace. Zdá se, že jeho

* — francouzskou zuřivostí. *(Pozn. red.)*

hlavní sbor je určen k tomu, aby operoval v poli jen jako pohyblivý sbor, který by při každé vhodné příležitosti podnikl výpad, zasadil rychlý úder a zase se stáhl do svých opevnění pod ochranu lodních děl a který by se v nejhorším případě, kdyby byl ohrožen velikou nepřátelskou přesilou, opět nalodil. Je-li toto jeho úkol, pak může prokázat cenné služby, a 15 000 mužů není pro takovou službu příliš mnoho. Je-li naopak určen k tomu, aby operoval jako samostatná jednotka s vlastní operační základnou, aby podnikl proti Rusům vážný boční manévr a pokusil se vážně ohrozit krymské vnitrozemí, pak je 15 000 mužů, oslabených o vyčleněné jednotky, pro takovou operaci příliš málo a vystavují se velkému nebezpečí, že budou odříznuti, obklíčeni přesilou nepřátel a zničeni. Zatím víme jen tolik, že se vylodili u Kerče a opevňují teď město směrem k pevnině. Poté, co Rusové dobrovolně vyklidili Sudžuk-Kale, zůstává v jejich rukou na čerkeském pobřeží jediná pevnost, Anapa. Je to již svou polohou velmi silná pevnost a nyní je kromě toho dobře opevněna. Pochybujeme, že na ni spojenci v této chvíli podniknou útok. Kdyby to učinili, dopustili by se velké chyby, ledaže by si byli jisti rychlým úspěchem. Rozptýlili by své vojsko, zatímco je třeba, aby se co nejvíc soustředilo, a promarnili by síly v útocích na nové objekty, dříve než by měli zajištěny staré.

Napsal B. Engels kolem 8. června 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung“,
čís. 265 z 11. června 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

VELKÁ PARLAMENTNÍ DEBATA

Londýn 9. června. Velká parlamentní debata skončila, nebo spíše pošla — na slintavost. Baringův návrh prošel bez námitek „*za všeobecného smíchu sněmovny*". Tento tak nemožný návrh končí adresou koruně o válce. Prohlásila snad sněmovna válku za „une guerre pour rire"*? Nebo prohlásila sebe samu za „un parlament pour rire"**? Tak či onak, skutečným závěrem dvoutýdenní rozpravy není přijetí Baringova návrhu — to je pouhá formalita — nýbrž všeobecný smích, spontánní, všem pravidlům se příčící svalové křeče, indiskrétní nekontrolovaný řev, v němž „ctihodná sněmovna" pohřbila návrhy i protinávrhy, pozměňovací návrhy a pozměňovací protinávrhy, vládu i opozici, řeči, odpovědi na řeči, kázání, dedukce, jedovatý sarkasmus a patetické zaklínání, modlitby za mír a válečný pokřik, taktiku i netaktnost, samu sebe a své hlasování. Sněmovna se dostala ze směšné situace tím, že se vysmála sama sobě. Přiznala tak, že v jejím parlamentním prostředí se světodějná vážnost nejdříve obrací v konvenční vážnost, až potom se konečně strojená vážnost zvrhne v přirozený žert.

Všechny pokusy přimět Palmerstona, aby formuloval vládní politiku, aby se vyslovil o cíli, tendenci, účelu války, naprosto ztroskotaly. Palmerston přímo prohlásil: „*Nelze* se ptát ministra, dokonce ani kteréhokoli známého, na cíl války." Palmerstonovi posloužili hlavně hlasatelé míru. Chcete vědět, proč vedeme válku? Tamhle

* — „válku k smíchu". *(Pozn. red.)*
** — „parlament k smíchu". *(Pozn. red.)*

sedí Richard Cobden, který chce mír za každou cenu. Nedáváte přednost válce bez jakékoli ceny před mírem za každou cenu? Uhoďte na Richarda Cobdena! Tak Palmerston ustavičně stavěl mezi sebe a své odpůrce Cobdena nebo Brighta, Grahama nebo Gladstona.

Bavlnění hrdinové mu posloužili nejen jako vycpávky do jeho vojenského kabátu. Posloužili mu ještě mnohem víc. Z bavlny vyráběl prach. V rozpravě se také ukázalo, že Palmerston má nyní v Russellovi, stejně jako dříve v Aberdeenovi, hromosvod pro svou přesvatou osobu, hromosvod, který patří přímo ke kabinetu. Právě proto poslal Russella do Vídně, aby si z něho udělal hromosvod. A jako to dříve Layard a spol. prohlašovali o Aberdeenovi, tak teď Roebuck prohlašuje o Russellovi, že je odpovědný za „shortcomings"* hrdinného Palmerstona. Jako tehdy peelovci, tak nyní russellovci brání „rozmachu křídel" jeho „svobodné duše"**. Tato závaží na něm visí, ale ne jako na švarcvaldkách, aby šly, nýbrž aby mohl nesprávně bít.

Všechny kliky Dolní sněmovny vyšly z této smluvené, předstírané šarvátky pošramoceny. *Peelovci* konečně přiznali, že dosud byli důstojníky bez armády. Vzdali se nároku na vytvoření vlastní frakce a otevřeně se připojili k manchesterské škole. Tito lidé, jimž bylo v prvním roce války svěřeno řízení armády a námořnictva, se svým vyznáním víry ve věčný mír sami odsoudili jako *zrádci* uvnitř koalice k radostnému údivu Palmerstona a Russella. Sami se znemožnili.

Manchesterská škola chce mír ve skutečnosti proto, aby mohla vést průmyslovou válku v zemi i mimo ni. Chce, aby se anglická buržoazie stala pánem na světovém trhu, kde se má bojovat jen její zbraní — žoky bavlny, i v samé Anglii, kde má být odstraněn aristokrat jako zbytečný pro moderní výrobu a poroben proletář jako pouhý nástroj této výroby, ale buržoazie sama má jako řídící síla výroby řídit také stát a přivlastnit si státní hodnosti. A teď odsuzuje Cobden faráře dr. Griffitha za to, že na veřejné schůzi prohlásil Sněmovnu lordů za zbytečnou. A Bright pláče nad osu-

* — nedostatky. *(Pozn. red.)*
** — Georg Herwegh, „Z hor". *(Pozn. red.)*

dem *královských* dětí, které bída způsobená válkou donutí, aby si samy praly košile. Oba pak odsuzují lidové hnutí. To jsou tedy hrdinové Ligy proti obilním zákonům, kteří, když je vlna lidového hnutí vynesla do výše, odsuzovali „barbarský lesk koruny", lordy, pozemkovou aristokracii atd. jako „neproduktivní výrobní náklady"? Smyslem všeho jejich úsilí byl boj proti aristokracii, kázání o míru nevyjímaje. A teď odsuzují masy před aristokracií! Et propter vitam, vivendi perdere causas.* Manchesterská škola se v této rozpravě zřekla zdrojů své existence.

Toryové zase odhalili mírovou stranu ve vlastním lůně a dokázali, že neuchovali svou tradici představitelů anglického nacionalismu právě tak, jako neuchovali svou nenávist k „Bonapartům".

A konečně stoupenci vlády? Nic je necharakterizuje lépe než to, že křečovitě lpějí na návrhu, který sám Palmerston musel před týdnem odmítnout, od kterého navrhovatel chtěl upustit a který přijal Walpole ve jménu toryů, Gladstone ve jménu hlasatelů míru a sněmovna ve jménu „všeobecného veselí".

List „Morning Herald" dostal z Finského zálivu tuto zprávu:

„Šestnáct mil od Kronštadtu, 28. května, provedl ‚Orion' průzkum. Hlásí, že ruská eskadra v Kronštadtu se skládá ze 6 řadových lodí schopných plavby, ze stejného počtu téměř vyřazených řadových lodí, z 13 řadových lodí, které soudě podle jejich vzhledu byly přeměněny v plovoucí baterie, z 8 velkých parníků a z velkého počtu dělových člunů, které se nepodařilo spočítat. Při návštěvě Bomarsundu jsme našli všechno ve stavu, v jakém to bylo při našem odchodu; Rusové nepodnikli nic, aby obnovili opevnění. Nikde nebylo živé duše. Tresty, jež postihly ty, kteří loni obchodovali se spojeneckými eskadrami, způsobily, že obyvatelstvo je velmi opatrné."

Napsal K. Marx 9. června 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 267 z 12. června 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

* Kvůli životu obětovat zdroje žití. (Juvenal, „Satiry".) *(Pozn. red.)*

B. ENGELS

SEVASTOPOL[174]

V poště, která došla lodí „Baltic", jsme dostali oficiální dokumenty o posledních událostech u Sevastopolu. Hlášení generála Pélissiera a lorda Raglana jsme otiskli včera a nyní hodláme pokračovat výkladem skutečností, o nichž se zmiňují tato hlášení i různé jiné podklady.

Spojenecké baterie pravého útoku zahájily 6. června znovu palbu na město. Tentokrát to však nebylo všeobecné bombardování, ale soustředěné postřelování určitých bodů s cílem okamžitě zničit jejich odpor. Vnější opevnění, která Rusové na tomto obranném úseku vybudovali 23. února a 12. března — Selenginská, Volyňská a Kamčatská reduta — udržovala dosud obléhatele a jejich baterie v určité vzdálenosti. Na západní frontě, proti levému útoku spojenců, taková vnější opevnění nebyla a Francouzi, kteří se zde v té době zachytili téměř na okraji příkopu či skryté cesty obranných postavení (je-li tam jaká), postoupili na této straně mnohem dál než pomaleji postupující pravý útok. Protože podle spojeneckého obléhacího plánu jsou považovány dva velké úseky obranných linií — městský úsek západně od vnitřního přístavu* a předměstí Korabelnaja na východní straně přístavu — za dvě oddělené pevnosti, na které se musí zaútočit současně, bylo nutno hnát pravý útok energičtěji kupředu a dobýt vnější opevnění, aby spojenci na této

* — tj. Jižní zátoky. *(Pozn. red.)*

straně vyrovnali linii s předsunutými paralelami levého útoku. K tomu bylo třeba dobýt výše zmíněné reduty a několik podružných opevnění v kamenolomu, který chrání Mamelon (Kamčatskou redutu) z pravého boku. Francouzi proto začali 7. června večer po 36hodinové dělostřelecké palbě postupovat přes Kilenskou úžlabinu na obě reduty — Selenginskou a Volyňskou — a na Mamelon, zatímco Britové provedli zteč kamenolomu. Po prudkém hodinovém boji spojenci opevnění obsadili. Ukořistili několik děl a zajali 400 mužů včetně 13 důstojníků. Obě strany měly velké ztráty.

Na této straně je tedy nyní téměř stejná situace jako před 22. únorem. Z redut, které spojenci obsadili, je nejdůležitější Mamelon (Rusové jej nazývají Kamčatská reduta*). Tato reduta byla vybudována 12. března a v následujících dnech. Hned tehdy jsme poukazovali na velký význam tohoto opevnění a řekli jsme, že v boji sehraje značnou roli.[175] Události plně potvrdily naše názory. Toto naspěch postavené polní opevnění zadržovalo postup obléhatelů na celé polovině útočné linie plných 88 dní, čili takovou dobu, která se při normálním obléhání považuje za víc než dostačující, aby byla i dosti velká pevnost dobyta dvakrát. Pokusíme se vysvětlit tento udivující jev, který má v dějinách obléhání jen dvě obdoby: v roce 1807, když Prusové bránili Kolberg, a v letech 1813—1814, když Francouzi bránili Gdaňsk.

S růstem polních armád ztratily staré a obvykle malé pevnosti z Vaubanovy doby svůj význam. Vítězův hlavní voj je bezpečně minul a jeho pohyblivé oddíly si jich sotva všimly; teprve když k nim došly zálohy vítězné armády, měly čas tyto pevnosti dobýt. Když však tyto mohutné armády narazily na pochodu na velké pevnosti, musely se vždycky zastavit. To se stalo Napoleonovi u Mantovy roku 1797 a u Gdaňska roku 1807. Příčina je jasná. Když armáda v počtu 150 000 mužů postupovala do nepřátelské země, drobné pevnosti v týlu ji nijak neohrožovaly a všechny posádky těchto pevností dohromady nebyly dost silné, aby mohly čelit posilám a zálohám vysílaným od náhradních částí k doplnění početního stavu armády v poli. Mimoto tyto malé posádky nemohly

* Jde o Kamčatskou lunetu. *(Pozn. red.)*

vyčlenit silnější oddíly, které by pročesávaly terén a přerušovaly spoje nepřátelské armády. Jiné to však bylo, když postupující armády narazily na velké pevnosti s posádkou 15 000—25 000 mužů. Taková pevnost byla jádrem obrany celého kraje; mohla vyslat kterýmkoli směrem a do značné vzdálenosti silný oddíl vojska, který mohl vést polní operace a vždy měl jistotu, že bude-li napaden přesilou, může bezpečně ustoupit do pevnosti. Blokovat takovou pevnost bylo téměř stejně obtížné jako ji dobýt; proto musela být ihned dobyta.

Ve starých pevnostech Vaubanova a Cormontaignova typu byly všechny obranné prostředky soustředěny kolem hlavního valu a v hlavním příkopu. Všechny jejich klešťovité hradby, lunety, přední hradby a věžové reduty[176] byly nakupeny tak, aby tvořily jedinou obrannou linii. Jakmile protivník dosáhl vlomu do této linie, pak do ní pronikl v několika dnech, a jakmile byla jednou prolomena obranná postavení, byla dobyta i pevnost. Je jasné, že takový systém byl naprosto nevhodný pro velké pevnosti, které jedině mohly zastavit postup velkých útočníkových armád; znamenalo by to obětovat posádku, neboť po prolomení obranné linie zůstala pevnost bez obrany. Muselo se použít jiného systému, totiž systému předsunutých opevnění. První, kdo statečně zastával systém samostatných pevnůstek proti předsudkům panujícím v jeho oboru, byl francouzský generál Montalembert, učitel Carnotův; ale metoda stavby velkých pevností se samostatnými pevnůstkami tak, aby tvořily úplný obranný systém, byla vypracována a dovedena k dnešní dokonalosti v Německu, hlavně díky pruskému generálu Asterovi. Jeho dílem jsou skvělé obranné stavby v Kolíně nad Rýnem, Koblenzi, Poznani, Královci a zčásti v Mohuči, které znamenají novou éru v dějinách opevňování. Francouzi konečně uznali za nutné převzít tento systém a vybudovali obranný systém Paříže se samostatnými opevněními, výborně projektovanými i provedenými.

Systém samostatných pevnůstek si ihned vynutil nový způsob obrany. Posádky velkých pevností bylo nutno zvětšit tak, aby se nemusely omezovat jen na pasívní obranu, dokud by se nepřítel, postupující ke glacis, nedostal na dosah výpadů. Posádka 20 000

až 25 000 mužů byla dost silná, aby mohla napadnout nepřítele v jeho vlastním postavení. Pevnost a okolní prostor chráněný samostatnými pevnůstkami se staly opevněným táborem nebo základnou pro polní operace posádky, která se sama změnila v malou armádu. Dosud pasívní obrana se změnila v aktivní a dostala útočný charakter. Tato změna byla tak nutná, že když v roce 1807 Francouzi obléhali Gdaňsk, pruská posádka v počtu asi 20 000 mužů vybudovala právě takové samostatné pevnůstky, které tam do té doby nebyly; Prusové totiž ihned zjistili, že je potřebují, aby plně využili této velké posádky k opravdové obraně města. Když v roce 1813 až 1814 bránili Francouzi Gdaňsk proti spojencům, uplatnili týž princip ještě úspěšněji.

Obléhání bylo od Vaubanových dob vždy krátkodobou operací a jeho cíle bylo možno téměř jistě dosáhnout ve stanoveném počtu dní, nebylo-li přerušeno zásahem zvenčí; nyní se však stává operací, kterou ovlivňuje stejné množství náhodných okolností jako válku v otevřeném poli. Dělostřelectvo na valech ztratilo svůj prvořadý význam a do popředí se dostávalo, dokonce i při obraně pevnosti, polní dělostřelectvo. Inženýři již nevynakládali svůj um jen na opravu škod způsobených při obléhání, ale museli, stejně jako v poli, vyhledávat a opevňovat postavení přímo před pevnůstkami, kopat zákopy proti zákopům nepřítele, ohrožovat nepřátelská opevnění z boku svými protiopevněními, náhle měnit obrannou frontu a tak nutit nepřítele, aby změnil frontu svého útoku. V obléhacích válkách, stejně jako v poli, se stala hlavní silou pěchota, a jezdectvo se stalo nezbytnou součástí téměř každé posádky. Nebylo už možno nějak stanovit, jak dlouho bude pravděpodobně obléhání trvat, a Vaubanových pravidel pro útok na pevnost, i když si povětšině zachovala svou platnost, pokud jde o podrobnosti dělostřeleckého útoku, nelze už vůbec použít pro obléhání *jako celek*.

Rusové u Sevastopolu neměli čas vybudovat samostatná opevnění. Byli nuceni opevnit město starou metodou. Postavili hlavní val jako první linii obrany, což bylo v dané chvíli nanejvýš žádoucí. Za hlavním valem vybudovali druhou a třetí linii obrany, přičemž první linii stále zesilovali. Když pak postupně cítili

svou převahu i v určité vzdálenosti od hlavního valu, postoupili vpřed, vystavěli Selenginskou a Volyňskou redutu a nakonec opevnění na Mamelonu a dlouhou linii střeleckých okopů, zatímco na západní frontě, kde byly rozmístěny hlavní francouzské síly, mohli vybudovat jen několik lunet těsně u hlavního příkopu a kousek před ním řadu střeleckých zákopů. A tak od chvíle, kdy Rusové opevnili Mamelon, byla východní fronta poměrně bezpečná, zatímco na západní frontě, kde taková vnější ochranná opevnění nebyla, se obléhatelé postupně přibližovali až k samému okraji hlavního příkopu. Obléhatelé museli tudíž nejdříve dobýt Mamelon, aby se jejich pravý útok mohl přiblížit k baště na Malachovské mohyle, která zde zaujímá dominující a rozhodující postavení. Ale zatímco Mamelon bránil Malachovskou mohylu, byl sám bráněn všemi opevněními ve svém týlu. Jaká to byla obrana, to se ukázalo při druhém bombardování, kdy se Canrobert ani neodvážil na Mamelon vážně zaútočit. I teď měli Francouzi při dobývání tohoto opevnění nepochybně velmi těžké ztráty.

Zatímco spojenci obnovili palbu a generál Pélissier bez ohledu na životy svých vojáků rázně využívá každé příznivé příležitosti, aby rozrušil obranu města, operace na řece Černé se zcela zastavily. Tento postup umožňuje udělat si ihned představu o Pélissierově charakteru a potvrzuje jeho dřívější pověst houževnatého, umíněného a bezohledného člověka. Měl na vybranou: buď vytáhnout do pole, obklíčit Sevastopol také ze Severní strany a potom znovu zahájit obléhání s dvojnásobným úsilím a se čtyřnásobnou nadějí na rychlý úspěch, anebo pokračovat v chybné taktice minulých osmi měsíců, tj. umíněně se upnout na Jižní stranu, nenechat tam kámen na kameni a vytlačit Rusy z pevnosti, kterou nakonec spojenci nebudou moci pro palbu baterií ze Severní strany obsadit, i když zlomí její odpor.

Když došly zprávy, že Pélissier byl jmenován velitelem a že spojenci dostali velké posily, nenašel se na světě jediný rozumný vojenský odborník, který by byl neočekával, že Pélissier zvolí první možnost. Zejména když do Balaklavy dorazil Ömer paša s 25 000 tureckých vojáků, nebylo už pochyby, že spojenci jsou dost silní, aby mohli pokračovat v obléhání, poslat 15 000 mužů do Kerče

a přitom ještě zahájit polní operace s větším počtem mužů, než mohli proti nim postavit Rusové. Proč to neučinili? Mají stále ještě nedostatek dopravních prostředků? Nevěří, že jsou s to v krymském tažení pokračovat? Nevíme. Jedno je však jisté: nemá-li Pélissier *velmi pádný* důvod nepodnikat polní tažení, pak sleduje nynější naprosto nesprávný kurs jen z pouhé umíněnosti a svévole. Vždyť při stejných ztrátách, jimž nyní vystavuje svou armádu ve stálých ztečích, by mohl v poli dosáhnout mnohem významnějších výsledků a jeho akce by měly daleko rozhodnější účinek. Dobývat Jižní stranu, aniž aspoň obklíčil Severní stranu, která ji naprosto ovládá, znamená postupovat v příkrém rozporu se všemi pravidly vedení války, a bude-li v tom pokračovat, může velkou armádu, které velí, dokonce zničit.

Připišme však novému veliteli k dobru všechny nevyjasněné okolnosti. Je možné, že boje na levém útoku byly nevyhnutelné a že si je vynutily ruské protizákopy. Snad bylo i nutné donutit Rusy, aby se omezili na původní linie, a přesvědčit je několika tvrdými, drtivými údery o přesile obléhatelů dříve, než se spojenci budou moci odvážit rozdělit armádu na obléhací a na polní sbor. Ale připustíme-li i tuto možnost, musíme nyní říci, že tak už to dál nepůjde a že jakýkoli další vážný pokus zaútočit na jádro pevnosti bude holý nesmysl, jestliže se spojenci napřed nevypořádají se silou ruské polní armády a nepoužijí k tomu všeho vojska, které mohou pro tento účel uvolnit.

Napsal B. Engels kolem 12. června 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4429 z 29. června 1855
a v „Neue Oder-Zeitung“,
čís. 273 z 15. června 1855

Podle textu
v „New-York Daily Tribune“,
srovnaného s textem
v „Neue Oder-Zeitung“
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

NAPOLEONOVY VÁLEČNÉ PLÁNY

Francouzská vláda považovala opět za vhodné oznámit světu na stránkách pařížského listu „Constitutionnel“[177] způsob, jak má být vedena válka v příštích několika měsících. Tato expozé se nyní nejen dostávají do módy, ale pravidelně se opakují, a i když občas jedno druhému odporuje, dávají zatím celkem dobrou představu, jak příznivé vyhlídky má teď francouzská vláda. Dohromady tvoří tato expozé sbírku všech možných plánů Ludvíka Bonaparta na tažení proti Rusku a jako taková zasluhují určitou pozornost, neboť se dotýkají osudu druhého císařství a možnosti francouzského národního obrození.

Tak se zdá, že k žádné „grande guerre“* s 500 000 Rakušany a 100 000 Francouzi na Visle a Dněpru nedojde. Rovněž nedojde ke všeobecnému povstání oněch „utlačených národností“, které stále vzhlížejí k Západu. Neobjeví se maďarská, italská a polská armáda na magické zvolání muže, který svrhl římskou republiku[178]. To všechno patří minulosti. Rakousko svou povinnost vůči Západu splnilo. Stejně tak i Prusko a celý ostatní svět. Všichni jsou navzájem spokojeni. Tato válka vůbec není velkou válkou. Není jí souzeno, aby obnovila slávu dávných bojů Francouzů proti Rusům, i když to Pélissier v jedné své depeši náhodou říká. Francouzská vojska nejsou posílána na Krym, aby tam sklízela slávu. Jsou tam prostě proto, aby vykonávala policejní službu. Otázka, kterou je třeba

* — „velké válce“. *(Pozn. red.)*

řešit, je pouze místního významu — svrchovanost na Černém moři — a bude také přímo na místě vyřešena. Bylo by pošetilé válku rozšiřovat. „Uctivě, ale tvrdě" potlačí spojenci každý ruský odpor na Černém moři a jeho pobřeží, a až se tak stane, proč by potom oni nebo Rusko nebo všichni společně neuzavřeli mír.

Tak byl odsunut stranou další bonapartistický sebeklam. Sny o francouzských hranicích na Rýně, sny o získání Belgie a Savojska se rozplynuly a byly vystřídány neobvykle střízlivou skromností. Nebojujeme proto, abychom vrátili Francii to postavení v Evropě, jaké jí patří. Kdepak. Nebojujeme dokonce ani za civilizaci, jak jsme ještě před krátkou dobou říkávali. Jsme příliš skromní, než abychom si činili nárok na něco tak velkého. Bojujeme pouze o výklad třetího bodu vídeňského protokolu! Tak nyní mluví Jeho císařské Veličenstvo Napoleon III., z milosti armády a ze shovívavosti Evropy císař Francouzů.

A co to všechno znamená? Říkají nám, že se válčí jen pro otázky zcela místního významu a že válka může být úspěšně ukončena čistě místními prostředky. Stačí, když vezmete Rusku faktickou svrchovanost na Černém moři, a cíle války bude dosaženo. Jakmile se jednou stanete pány Černého moře a jeho pobřeží, držte, co jste dobyli, a Rusko velmi brzy ustoupí. To je nejnovější z mnoha plánů tažení, které vydal hlavní stan v Paříži. Podíváme se na něj poněkud blíže.

Vezměme současný stav věcí. Celé pobřeží od Cařihradu až k Dunaji na jedné straně a celé čerkeské pobřeží, Anapa, Kerč, Balaklava a Jevpatorija na straně druhé, bylo Rusům vyrváno. Zatím se ještě drží jen Kaffa a Sevastopol; Kaffa je však silně tísněna a Sevastopol má takovou polohu, že jakmile bude vážně ohrožen, bude nutné se ho vzdát. To není všechno. Spojenecké flotily brázdí vody vnitrozemského Azovského moře; jejich lehké lodě pronikají až k Taganrogu a napadají každé důležité místo. Lze říci, že Rusům nezůstal ani kousek pobřeží, až na pruh od Perekopu po Dunaj, čili asi patnáctina toho, co jim na tomto pobřeží patřilo. Předpokládejme dokonce, že Kaffa a Sevastopol padly a že Krym je v rukou spojenců. Co potom? Rusko už hlasitě prohlásilo, že za takové situace mír neuzavře. Byl by to nerozum, kdyby jej uzavíralo.

Znamenalo by to vzdát bitvu jen proto, že byl odražen předvoj, a to ve chvíli, kdy na bojiště přicházejí hlavní síly. Co tedy mohou spojenci dělat, když za nesmírnou cenu získají tyto výhody?

Říká se nám, že mohou zničit Oděsu, Cherson, Nikolajev, mohou dokonce vylodit v Oděse velkou armádu, opevnit se tam tak, aby se mohli udržet proti jakémukoli počtu Rusů a pak jednat podle okolností. Mimoto mohou vyslat vojsko na Kavkaz a zničit téměř celou ruskou armádu, která pod velením generála Muravjeva hájí Gruzii a ostatní území v Zakavkazsku. Ale předpokládejme, že se to všechno stane; a znovu se ptáme, co potom, jestliže Rusko i za těchto okolností odmítne uzavřít mír, což jistě učiní. Nelze zapomínat, že Rusko není ve stejném postavení jako Francie nebo Anglie. Anglie si může dovolit uzavřít nečestný mír. Vždyť jakmile bude mít John Bull dost vzrušení a válečných daní, bude se jen třást, aby se dostal z kaše, a nechá své drahé spojence, aby se o sebe postarali sami. Skutečná moc Anglie a zdroj její síly je někde jinde. Ludvík Bonaparte se také může dostat do situace, kdy neslavný mír bude pro něj přijatelnější než válka na život a na smrt, neboť nesmíme zapomínat, že když se takový dobrodruh ocitne v beznadějném postavení, převáží u něho možnost prodloužit svou vládu o dalších šest měsíců nad všemi ostatními ohledy. Je jisté, že v rozhodujícím okamžiku budou Turecko a Sardinie se svými nepatrnými zdroji ponechány samy sobě. Tolik je aspoň jisté. Ale Rusko, podobně jako starý Řím, *nemůže* uzavřít mír, dokud je nepřítel na jeho území. Rusko neuzavřelo v posledních sto padesáti letech mír, jímž by ztrácelo nějaké území. Dokonce i tylžským mírem[179] zvětšilo své území, a tento mír byl uzavřen, ještě než na ruskou půdu vstoupil jediný Francouz. Uzavřít mír v době, kdy na ruské půdě operuje velká armáda, mír, který by znamenal ztrátu území nebo alespoň omezení carovy svrchovanosti v jeho državách, to by rázem porušilo stopadesátiletou tradici. Car, který právě nastoupil na trůn, kterého lid ještě nezná a jehož počínání bedlivě sleduje mocná národní strana, nemůže na takový krok ani pomyslet. Takový mír nemůže být uzavřen, dokud Rusko nevyužije všech svých ofenzívních, a především *defenzívních* zdrojů a dokud se neukáže, že tyto zdroje jsou vyčerpány. Ten den nepochybně přijde, a Rusko bude donuceno

hledět si svých vlastních záležitostí, ale donutí je k tomu jiní nepřátelé, než jsou Ludvík Bonaparte a Palmerston, a mnohem rozhodnější boje, než jsou „lokální" trestní výpravy do jeho černomořských držav. Předpokládejme však, že Krym je dobyt a že jej obsadí padesátitisícová spojenecká posádka, že Kavkaz a všechny državy na jihu jsou očištěny od Rusů, že spojenecká armáda drží Rusy v šachu na Kubáni a Těreku, že Oděsa je dobyta a proměněna v opevněný tábor s posádkou řekněme 100 000 anglo-francouzských vojáků a že spojenci zničili nebo obsadili Nikolajev, Cherson a Izmail. Předpokládejme dokonce, že vedle těchto „lokálních" úspěchů může být něčeho vážnějšího dosaženo v Baltském moři, i když na základě informací, které máme, lze těžko říci, co by to mohlo být. Co potom?

Omezí se spojenci na to, že budou držet svá postavení a vyčerpávat ruské síly? Jejich vojáci na Krymu a na Kavkaze budou koseni nemocemi rychleji, než je bude možno nahradit. Jejich hlavní armáda, řekněme u Oděsy, bude muset být zásobována loďstvem, neboť půda na sto mil kolem Oděsy nic nerodí. Ruská armáda, obklopená kozáckými hlídkami, které nejsou nikde tak užitečné jako ve stepích, bude spojence znepokojovat, kdykoli se objeví mimo opevněný tábor, a možná že někde v sousedství města zaujme stálé postavení. Za takových okolností nebude možné přimět Rusy k boji; vždy budou mít velkou výhodu v tom, že mohou spojence lákat za sebou do nitra země. Na každý spojenecký postup odpovědí pomalým ústupem. Velkou armádu však nelze dlouho držet v opevněném táboře a ničím ji nezaměstnat. Rostoucí projevy nekázně a demoralizace by spojence donutily k nějakým rozhodujícím akcím. Také nemoci způsobí, že pro ně bude tato půda příliš horká. Zkrátka, obsadit hlavní body na pobřeží a čekat, až Rusové budou považovat za nutné se vzdát, je hra, která nikdy nevyjde. Je pravděpodobnost tří ku jedné, že spojenci se unaví první a že hroby jejich vojáků na pobřeží Černého moře půjdou brzy do stovek a tisíců.

I z vojenského hlediska by to byla chyba. K ovládnutí pobřeží nestačí obsadit jeho hlavní body. Pobřeží lze ovládnout jedině tím, že se ovládne vnitrozemí. Jak jsme viděli, právě to, že se spojenci usadili na pobřeží jižního Ruska, je nutí postupovat do vnitrozemí,

a zde počínají těžkosti. Až k hranicím Podolské, Kyjevské, Poltavské a Charkovské gubernie se táhne téměř neobdělávaná step, velmi chudá na vodu, na níž neroste nic než tráva a po letních vedrech ani ta ne. Předpokládejme, že Oděsa, Nikolajev a Cherson se stanou operačními základnami, ale kde bude cíl, na nějž by spojenci mohli zaměřit své úsilí? Je tam jen několik měst, jedno od druhého velmi vzdálené, a žádné z nich není tak významné, že by jeho obsazení mělo pro operace rozhodující význam. Nejbližším rozhodujícím místem je Moskva, a ta je vzdálena 700 mil! Na Moskvu by muselo pochodovat pět set tisíc mužů, a kde je vzít? Situace je taková, že povede-li se „lokální válka" tímto způsobem, nemůže nikdy přinést rozhodující výsledek; vyzýváme proto Ludvíka Bonaparta, aby s celou svou bujnou strategickou fantazií vynašel jinou cestu.

Všechny tyto plány ovšem předpokládají nejen přísnou neutralitu, ale i morální podporu Rakouska. A na čí straně stojí v současné době tato mocnost? Rakousko a Prusko v roce 1854 prohlásily, že budou považovat postup ruské armády na Balkán za casus belli* proti Rusku.[180] Kde je záruka, že v roce 1856 nebudou považovat francouzský pochod na Moskvu nebo dokonce na Charkov za důvod k válce proti západním mocnostem? Nesmíme zapomínat, že každá armáda, která proniká od Černého moře do vnitrozemí Ruska, odkrývá své boky Rakousku právě tak jako ruská armáda, která postupuje od Dunaje do Turecka; v určité vzdálenosti tudíž závisí její spojení s operační základnou, to jest sama její existence, na milosti Rakouska. Aby Rakousko zatím nepodnikalo žádné akce, bude muset být podplaceno tím, že rakouským vojskům bude vydána Besarábie. Jakmile se Rakousko jednou dostane na Dněstr, jeho armáda ovládne Oděsu tak dokonale, jako by v městě byla rakouská posádka. Může se za této situace spojenecká armáda odvážit ztřeštěného pokusu pronásledovat Rusy do vnitrozemí? Nesmysl! Připomeňme si však, že tento nesmysl je logickým důsledkem nejnovějšího Bonapartova plánu „lokální války".

První plán tažení byla „grande guerre" ve spojenectví s Rakouskem. Podle tohoto plánu by se francouzská armáda octla v téže

* — důvod k válce. *(Pozn. red.)*

početní podřízenosti a skutečné závislosti na rakouské armádě, jako je nyní anglická armáda vůči armádě francouzské. Tento plán by byl dal Rusku revoluční iniciativu. Ludvík Bonaparte nemohl učinit jedno ani druhé. Rakousko odmítlo účastnit se války, a tím plán padl. Druhý plán předvídal „válku národností". Byl by vyvolal bouři mezi Němci, Italy a Maďary na jedné straně a povstání Slovanů na druhé straně, což by ihned zpětně působilo ve Francii a smetlo by Bonapartovu Lower Empire[181] v kratší době, než jakou potřeboval, aby ji vytvořil. Falešný „železný muž", který se vydává za Napoleona, se zhrozil. Třetí a nejskromnější ze všech plánů je plán „lokální války pro lokální cíle". Jeho nesmyslnost přímo bije do očí. Opět se musíme ptát: co dál? Přece jen je mnohem snazší stát se francouzským císařem, když jsou pro to příznivé podmínky, než jako císař jednat, i když Jeho Veličenstvo dlouhým cvikem před zrcadlem dokonale zvládlo celou teatrální stránku této úlohy.

Napsal B. Engels kolem 15. června 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4431 z 2. července 1855

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

NAPIEROVY DOPISY. — ROEBUCKŮV VÝBOR

Londýn 15. června. Sir *Charles Napier* zahajuje sérii dopisů o baltském loďstvu dopisem čís. 1, který zní takto[182]:

„Lidé se ptají, proč naše eskadra v Baltském moři nevykonala v uplynulém roce nic, co by stálo za zmínku, a letos pravděpodobně opět nic nevykoná. Odpověď na tuto otázku je lehká: *protože* se sir James Graham nestaral o plány, které jsem mu poslal v červnu minulého roku, a stavěl se, jako by o nich nic nevěděl, dále, protože admiralita nevěnovala pozornost plánům, které jsem jí poslal minulého září. Kdyby byl admirál Dundas vybaven zařízeními, na něž jsem poukazoval, byl by Sveaborg nyní už bombardován a pravděpodobně zničen. Místo toho promarnili téměř milión na stavbu obrněných plovoucích baterií, které plují jen s velkými obtížemi, a budou-li poslány do Baltského moře, pravděpodobně se už nikdy nevrátí; a to se stalo poté, co bylo v Portsmouthu dokázáno, že 68liberní děla by je na vzdálenost 400 yardů zničila, přičemž každý ví, že na vzdálenost 800 yardů nemohou poškodit žulové hradby. Kdyby byly za stejnou částku postaveny moždířové lodě, bylo by možno něčeho dosáhnout; nebo kdyby bylo jen poloviny této částky použito k uskutečnění plánů lorda Dundonalda, které mi sdělil, nepochybuji, že bychom dosáhli úspěchu jak v Baltském, tak v Černém moři. Přijde můj čas, a brzy, kdy budu moci plně odhalit, jak si sir James Graham vůči mně počínal. Pan Duncombe jej už usvědčil" (v záležitosti bratří Bandierů), „že otvíral soukromé dopisy. Pokoušel se svalit vinu za smrt chudáka kapitána Christieho na pana Layarda, a já jsem jej obvinil, že překroutil moje dopisy. Důkazy předložit nemohu, neboť mi v tom zabraňují pod záminkou, že by jejich uveřejnění poskytlo nepříteli informace. Tato záminka brzy odpadne a pak se zem ě dozví jakých používal ctihodný baronet prostředků,

aby svedl admirála Berkeleyho a admirála Richardse k podpisu směrnic, jejichž provedení by způsobilo ztrátu královského loďstva. Pak se země dozví, zda první lord admirality může zveřejňovat soukromé dopisy důstojníka a potom mu bránit, aby učinil totéž s dopisy prvního lorda.

Sir Ch. Napier."

Roebuckův výbor se včera opět sešel, už po devětačtyřicáté, aby dospěl k nějakému závěru o zprávě, kterou má předložit Dolní sněmovně. Po čtyřhodinové debatě nedokázali členové výboru sjednotit své názory o nic víc než na dřívějších schůzích. Odložili znova zasedání až na pondělí v „naději", že budou konečně moci oznámit, že skončili svou práci.

„Sdružení pro správní reformu" uspořádalo včera v divadle Drury Lane velkou schůzi, ale, všimněte si, nikoli *veřejnou*, nýbrž *ticket meeting*, tj. schůzi, na niž měli přístup jen ti, kdo byli obdařeni vstupenkami. Pánové se tedy cítili naprosto nenuceně „au sein de leur famille"*. Shromáždili se, jak přiznávají, aby dali průchod „veřejnému mínění". Aby však bylo veřejné mínění chráněno před průvanem zvenčí, stálo u bran Drury Lane půl roty konstáblů. Jak delikátně organizované je veřejné mínění, které se odváží být veřejné jen pod ochranou konstáblů a vstupenek! Schůze byla především demonstrací na podporu Layarda, který dnes večer konečně předloží ve sněmovně svůj návrh reformy.

Na veřejné schůzi, která se konala předevčírem v Newcastle-upon-Tyne, napadl David Urquhart „zrádcovskou vládu a slabomyslný parlament".

O schůzích, které nyní připravují chartisté v krajích, až jindy.[183]

Zatímco je takto z různých stran a z různých hledisek kritizován současný stav, využil *princ Albert* příležitosti oběda v *Trinity House*[184], aby vyjádřil stanovisko *dvora* ke všeobecnému kvasu. Také on má všelék na krizi. Je to „*vlastenecká sebezapíravá důvěra v kabinet!*" Jedině despotismus kabinetu, soudí princ, umožní konstituční Anglii, aby čelila Rusku a vedla válku proti severnímu despotismu. Protiklady mezi Anglií a Ruskem, které uvedl, nebyly ani přesvědčivé, ani šťastně volené. Například: Královna nemá právo odvádět

* — „v kruhu své rodiny". *(Pozn. red.)*

vojsko, ani nemá k dispozici žádné vojáky kromě těch, kteří jí dobrovolně nabídnou služby! Princ Albert zapomíná, že královna má k dispozici kolem 30 miliónů liber št., takže si může vojáky *koupit*. Odkdy je *nucená práce* produktivnější než *práce námezdní?* Co bychom řekli o některém manchesterském továrníkovi, který by si stěžoval na konkurenci ruských továrníků, protože sám má k dispozici jen dělníky, „kteří mu dobrovolně nabídnou své služby"? Místo aby vyzdvihl, že ruský car dal svému lidu z kazatelen jasně a přesně oznámit, jaký je účel jeho „svaté" války, zatímco Anglie vede už dva roky válku, o níž ministerský předseda v parlamentě přiznává, že „nikdo nemůže udat její *cíl*", stěžuje si princ Albert, že

„královnina vláda nemůže učinit *žádné opatření* k dalšímu vedení války, aniž to předem oznámí parlamentu".

Jako kdyby Roebuckův výbor nebyl ustaven teprvé *poté*, když už byly obětovány dvě třetiny anglické armády! Jako kdyby se rozprava o vídeňské konferenci nekonala teprve *poté*, když konference skončila! Ve skutečnosti nedošlo v parlamentě ani k jedinému prohlášení ani o jediném válečném opatření, kromě Russellova halasného oznámení sevastopolské expedice, které učinil z vlastní vůle a které zřejmě nesledovalo jiný cíl než včas varovat petrohradský kabinet! A jestliže se rokovalo o blokádě, nebylo to proto, že vláda učinila toto opatření, nýbrž proto, že je vyhlásila, ale neuskutečnila. Místo aby si stěžoval, že koruna byla parlamentními intrikami donucena přijmout ve válce proti Rusku diktaturu kabinetu, který sám přiznává, že je rusofilský a o němž je všeobecně známo, že je pro mír, princ Albert si naopak stěžuje, že nepříznivý výsledek hlasování v parlamentě královnu „nutí propouštět své důvěrné služebníky". Místo aby si právem stěžoval, že chyby, slabosti a podlosti, za něž by v Rusku generálům, ministrům a diplomatům hrozila Sibiř, mají v Anglii za následek nanejvýš nějaké bezvýznamné povídání v tisku a v parlamentě, princ Albert si naopak stěžuje, že

„každý přehmat, byť sebenepatrnější, každý nedostatek a slabost jsou ihned napadány a mnohdy dokonce s jakýmsi chorobným zadostiučiněním zveličovány".

Tyto chorobně podrážděné výlevy vyslovil princ Albert v přípitku na zdraví svého dlouholetého nepřítele lorda Palmerstona. Ale Palmerston neví, co je to velkomyslnost. Ihned využil nesprávného stanoviska, které princ zaujal, začal se před ním tlouci v prsa a hlasitě ujišťovat: „Jsem nucen prohlásit, že anglický lid nám poskytl svou nejvelkomyslnější podporu.“ Šel ještě dál. Přímo prohlásil, že má „důvěru“ anglického lidu. Odmítl princovy dotěrné domluvy lidu. Pochleboval lidu, tak jako předtím princ pochleboval jemu. Dokonce se ani nenamáhal odpovědět poklonou koruně. Princ Albert chtěl vystoupit jako ochránce vlády, a proto proklamoval „*nezávislost*“ kabinetu na parlamentu a lidu; Palmerston odpověděl tím, že konstatoval „*závislost*“ koruny na kabinetu.

Napsal K. Marx 15. června 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung“,
čís. 277 z 18. června 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX A B. ENGELS

*INCIDENT V DOLNÍ SNĚMOVNĚ. — KRYMSKÁ VÁLKA

Londýn 16. června. Debata o Layardově návrhu nebyla včera ukončena, ale byla odročena na pondělí večer. Proto zatím odložíme také její charakteristiku.

Zmínky zasluhuje incident, k němuž došlo na zasedání Dolní sněmovny. V rozpravě o vídeňské konferenci Palmerston poznamenal, že peelovci se uvolili vstoupit do jeho vlády jen s podmínkou, že budou stanoveny určité mírové podmínky. Právě tyto podmínky obhajoval Russell ve Vídni. *Otway* včera vyzval Palmerstona, aby učinil prohlášení o tom, zda trvá na mírových podmínkách, které vyšly od peelovců, tedy od strany, která, jak sama přiznává, jedná v zájmu Ruska. Gladstone se zvedl a žádal, aby řečník, který jej a jeho přátele obviňuje ze *zrady*, byl volán k pořádku. To se vzápětí stalo. Otway však svou charakteristiku peelovců a svou interpelaci na Palmerstona opakoval. Palmerston jako obvykle odmítl odpovědět. Mírové podmínky závisí prý přirozeně na válečných událostech. Pokud jde o peelovce, vyjednali si s ním, aby se „určitá" podmínka, o níž musí pomlčet, nestala conditio sine qua non* míru. Gladstone ve své odpovědi Palmerstonovi popřel, že by s ním někdy jednal o mírových podmínkách. Snad s ním o tom jednal

* — nezbytnou podmínkou. *(Pozn. red.)*

jeho přítel Graham. Protestuje prý ostatně proti Palmerstonovu systému: na jedné straně strojená oficiální zdrženlivost, na druhé straně skrytě náznaky, dvojsmyslné narážky a nedopovědčné informace. Vláda by se měla vyslovit otevřeně, nebo vůbec mlčet. Gladstone udělil Palmerstonovi tuto zasloužcnou lekci s požehnanou trpkostí.

Francouzská vláda podala v „Constitutionnelu" nové expozé o tom, jak bude v nejbližších měsících vedena válka. Tato expozé se nyní nejen dostala do módy, začala být dokonce i periodická. Ačkoli si navzájem naprosto odporují, jsou cenná proto, že odhalují „všechny možné" plány tažení Ludvíka Bonaparta proti Rusku. Jsou cenná, neboť dokumentují, jak mizí jedna bonapartistická iluze za druhou. První plán předpokládal „*velkou válku*" ve spolku s Rakouskem, s 500 000 rakouských a 100 000 francouzských vojáků na Visle a Dněpru. Podle tohoto plánu by byla francouzská armáda ve stejném početně nepříznivém poměru k armádě rakouské, v jakém jsou nyní na Krymu Angličané vůči Francouzům. Přenechal by Rusku revoluční iniciativu. Rakousko odmítlo svou účast. Plán padl. Druhý plán předpokládal „*válku národností*", všeobecné povstání „ujařmených, kteří stále vzhlížejí k Západu". Vyvolal by na jedné straně bouři mezi Němci, Italy a Maďary a na druhé straně vzbouření Slovanů. Zasáhl by zpětně Francii a ohrozil by existenci „druhého" císařství. Nepravý „železný muž" se polekal. Plán padl. To všechno patří už minulosti. Rakousko splnilo svou povinnost, Prusko splnilo svou povinnost, celý svět splnil svou povinnost a Bonaparte dospěl k třetímu a nejskromnějšímu plánu „*lokální války pro lokální cíle*". Francouzské vojsko na Krymu nebojuje pro slávu, vykonává pouze policejní službu. Otázka, kterou je třeba vyřešit — *převaha na Černém moři* — má čistě místní význam a musí být vyřešena zde, přímo na místě. Bylo by bláhové dávat válce větší rozměry. „Uctivě, ale tvrdě" rozbijí spojenci každý pokus Rusů o odpor na Černém moři, a potom oni sami nebo Rusové nebo obě strany sjednají mír. Po velkých slovech nezůstalo ani památky, ani fráze o civilizaci, zkrátka nic než boj za třetí bod vídeňského protokolu. *Válka, která má lokální cíle*, poznamenává císařské orákulum, *může být vedena jen lokálními prostředky*.

Zbavte jen Rusko nadvlády na Černém moři! V příští zprávě dokážeme, že poté, co Bonaparte sestoupil od „velké války" k „válce národností" a od „války národností" k „lokální válce pro lokální cíle lokálními prostředky", stává se tato lokální válka „*absurdem*".

Napsali K. Marx a B. Engels 16. června 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 279 z 19. června 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

PŘÍPITEK PRINCE ALBERTA. — KOLKOVNÉ Z NOVIN

Londýn 18. června. S uveřejněním řeči prince Alberta a Palmerstonovy odpovědi byly spojeny některé podivné okolnosti. Řeči byly proneseny v Trinity House v sobotu 9. června. Příští pondělí se deníky zmínily jen mimochodem o každoročním obědě bratrstva Trinity, aniž si všimly přípitku prince Alberta. Teprve ve středu, 13. června, přinesly přípitek a poděkování za něj „Daily News", a ve čtvrtek, 14. června, „Times". Nyní vychází najevo, že uveřejnění těchto projevů byl kousek lorda Palmerstona, který si chce získat popularitu na účet svého královského gratulanta. Princ Albert teď zakouší na vlastní kůži, kam vede „sebezapíravá důvěra" k urozenému vikomtovi, důvěra, kterou zemi tak naléhavě doporučoval. Z následujícího výňatku z týdeníku „Reynolds' "[185] je vidět, jak přijímá přípitek prince Alberta většina týdeníků. Nezapomínejme, že list „Reynolds' " vychází v nákladu 2 496 256 výtisků. Po obšírné kritice se tu mimo jiné říká:

„Královský cenzor tvrdí, že každá slabost, každý nedostatek jsou napadány a často i s jakýmsi *chorobným zadostučiněním* zveličovány! Trpělivost anglického národa je příslovečná. Stejně jako Izachar může být anglický národ přirovnán k oslu ležícímu mezi dvěma břemeny — lichvářstvím a pozemkovým monopolem; ale tato výtka prince-manžela je nejdrzejší a nejsmrtelnější pohanou, jakou kdy Angličané museli strpět. *Chorobné zadostučinění!* To znamená, že anglický národ

cítil chorobné zadostučinění, když viděl, jak strašlivým útrapám vystavila naše hrdinné vojáky zrada a aristokratická slabomyslnost; chorobné zadostučinění, že nás Rakousko napálilo; chorobné zadostučinění, že bylo promrháno 40 000 000 liber št. a ztraceno 40 000 nejstatečnějších vojáků; chorobné zadostučinění, že jsme vzbudili nedůvěru spojence, kterému jsme předstírali pomoc, a opovržení nepřítele, kterého jsme chtěli ztrestat! Princovo obvinění je nejen drzé a urážlivé, je zároveň nanejvýš lživé a pomlouvačné. Ať už má anglický lid jakékoli chyby, a bůh ví, že jich má hodně, rozhodně necítí nijaké *zadostučinění* nad bídou svých vojáků a námořníků a nad potupou, jíž bylo zneuctěno jméno národa. Výjimku tvoří ovšem princové německého původu, aristokratičtí zrádci a jejich opovržení-hodní a odporní příživníci... Rádi však přiznáme, že je velmi těžké, aby líný a tělnatý požitkář a voják zvyklý spát v peřinách něco věděl o útrapách a zkouškách skutečných vojáků a námořníků... Ale v jednom bodě s královským bojovníkem souhlasíme: *konstitucionalismus* je ohromný sham*, veskrze těžkopádná, břídilská, nepružná a škodlivá vládní forma. Princ se však mýlí ve svém předpokladu, že jediná alternativa je despotismus. Žádáme jej, aby si vzpomněl, že existuje něco takového jako republikanismus — alternativa, k níž se možná náš národ uchýlí, a domníváme se, že právě k němu směřuje proud veřejného mínění, a ne k neomezenému despotismu, jak si to přeje marciální princ."

Potud „Reynolds'".

Nový zákon o *zrušení kolkovného z novin* byl minulou neděli potvrzen královnou a vstoupí 30. června v platnost. Podle něho se kolkovné vyžaduje už jen z těch novinových výtisků, které se posílají poštou *bezplatně*. Z londýnských deníků jediný „Morning Herald" oznámil, že snižuje cenu z pěti na čtyři pence. Naproti tomu mnohé týdeníky, jako „Lloyd's"[186], „Reynolds'", „People's Paper" a další už oznámily, že snižují cenu ze tří na dvě pence. Oznamuje se, že nový londýnský deník „Courier and Telegraph", který bude mít týž formát jako „Times", bude stát 2 pence. Z *nových* týdeníků za dvě pence se dosud v Londýně vydávaly tyto: „The Pilot" (katolický list); „Illustrated Times" a „Town and Country Paper" pana *Charlese Knighta*. Konečně pánové Willot a Ledger oznámili, že budou v Londýně vydávat týdenní penny paper (pennyový list)**. Významnější je však revoluce, kterou vyvolalo zrušení kolkovného v provinčním tisku. Jen v Glasgowě budou vycházet čtyři nové pennyové deníky. V Liverpoolu a

* — přelud, klam. *(Pozn. red.)*
** — „Penny Times". *(Pozn. red.)*

Manchesteru se listy, které dosud vycházely jen jednou nebo dvakrát týdně, změní v deníky za tři, dvě a jedno penny. Vymanění provinčního tisku z vlivu Londýna, decentralizace novinářství, to byl vlastně hlavní cíl manchesterské školy při jejím houževnatém a dlouholetém tažení proti kolkovnému z novin.

Napsal K. Marx 18. června 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 283 z 21. června 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

PODIVNÁ POLITIKA

Ve své knize „Vídeňský kongres" abbé de Pradt právem obviňuje tento tančící kongres, jak jej nazval princ de Ligne, že položil základy k ruské nadvládě v Evropě a sankcionoval ji.

„Tak se stalo," rozhořčuje se de Pradt, „že evropská válka za nezávislost proti Francii končí podrobením Evropy Rusku. Takový výsledek nestál za tolik námahy."[187]

Protože válka proti Francii byla současně válkou proti revoluci, válkou protijakobínskou, způsobila přirozeně přesun vlivu ze západu na východ, z Francie do Ruska. Vídeňský kongres byl přirozeným důsledkem protijakobínské války, vídeňská smlouva legitimním plodem vídeňského kongresu a ruská nadvláda nelegitimním dítkem vídeňské smlouvy. Nelze proto připustit, aby angličtí, francouzští a němečtí spisovatelé svalovali na Prusko všechnu vinu za to, že Bedřich Vilém III. svou slepou oddaností caru Alexandrovi a kategorickými rozkazy svým vyslancům, aby se ve všech důležitých otázkách postavili na stranu Ruska, překazil neslavnému triumvirátu Castlereagh—Metternich—Talleyrand jeho chytře zosnované plány, že vytvoří bezpečnou územní hráz proti ruským vpádům, a tak zabrání nepříjemným, ale nevyhnutelným důsledkům systému, který tak horlivě Evropě vnutili. Ani tak bezohlednému konkláve nebylo dáno, aby zfalšovalo logiku událostí.

Protože ruská převaha v Evropě je těsně spojena s vídeňskou smlouvou, bude jakákoli válka proti této mocnosti jen řadou

podvodů, úskoků a tajných úmluv, jestliže hned na začátku nebude smlouva prohlášena za neplatnou. Nynější válka nebyla zahájena proto, aby byla zrušena vídeňská smlouva, ale spíše proto, aby byla upevněna tím, že se Turecko dodatečně připojí k protokolům z roku 1815. Potom se očekává tisíciletá říše konzervatismu a vlády budou moci spojit své úsilí a zaměřit se výlučně na „uklidňování" evropského veřejného mínění. Z následujících zajímavých pasáží, které byly přeloženy z brožury pruského maršála Knesebecka, pojednávající „o evropské rovnováze, které bylo dosaženo na zasedání vídeňského kongresu"[188], uvidíme, jak už v době kongresu si byli jeho hlavní účastníci plně vědomi, že otázka podpory Turecka stejně souvisí s jejich „systémem" jako otázka rozdělení Polska.

„Turci v Evropě! Co vám Turci udělali? Je to silný a čestný národ; lze jim důvěřovat. Necháte-li je na pokoji, budou po staletí žít klidně. Zklamali vás někdy? Není jejich politika upřímná a poctivá? Pravda, jsou stateční a bojovní, ale to je z mnoha důvodů zdravé a dobré. Jsou nejlepší záštitou proti pronikání nadbytečného obyvatelstva z Asie, a právě jejich přítomnost na evropské pevnině brání každému vpádu. Kdyby byli z Evropy vytlačeni, sami by na její území podnikali vpády. Představte si, že by Turci byli z Evropy vypuzeni. Co by se stalo? Jejich území by ovládlo buď Rusko, nebo Rakousko, nebo by na něm byl založen samostatný řecký stát. Chcete, aby Rusko bylo ještě mocnější, chcete si pověsit tento kolos na krk také z této strany? Nestačí vám, že rozšířilo své panství od Volhy po Němen, od Němenu po Vislu a nyní je pravděpodobně rozšíří až po Vartu? Či snad chcete, aby Rakousko napřelo svou sílu k Asii a tak se oslabilo, anebo aby mu bylo lhostejné, zda Západ napadne jeho ústřední postavení? Vzpomeňte si, v jaké situaci byli v minulosti Jan Sobieski, Eugen Savojský a Montecuccoli. Což Francie neovládla zpočátku Německo jen proto, že Rakousko muselo stále čelit vpádům z Asie? Chcete, aby se to opakovalo a bylo to ještě horší, jestliže Rakousko ještě víc přiblížíte k Asii?

Vytvořit tedy samostatný řecký nebo byzantský stát! Zlepší se tím postavení Evropy? Vzhledem ke stavu netečnosti, do něhož tento národ" (Řekové) „upadl, nebude naopak Evropa muset být stále ve zbrani, aby se chránila proti návratu Turků? Nestane se Řecko pouze ruskou kolonií, když tento stát bude pod náboženským, obchodním a finančním vlivem Ruska? Nechte raději Turky tam, kde jsou, a nepopouzejte jejich nepokojnou sílu, když je v klidu.

‚Ale krutě se tam zachází s lidmi,' volá citlivý lidumil, ‚nejkrásnější místo na světě se starověkými Aténami a Spartou obývají barbaři!'

To je všechno možné, příteli, škrtí tam lidi nebo ještě donedávna škrtili, ale v jiných částech světa bijí lidi do chodidel, mrskají je, bičují a prodávají.

Dříve než něco změníte, přemýšlejte, zda to také bude lepší, zda bude snazší snášet baštonádu, mrskání a k tomu řeckou věrolomnost než tureckou hedvábnou šňůru a turecké fermany. Nejdříve s těmito věcmi skoncujte, likvidujte obchod s otroky v Evropě a nepohoršujte se nad necivilizovaností Turků. V jejich barbarství je síla, v jejich víře odvaha, a my potřebujeme sílu a odvahu, abychom se mohli klidně dívat, jak se Moskalové tlačí až k Vartě.

Turky je tedy třeba zachránit, ale Poláci musí jako národ zaniknout! Ano, jinak být nemůže.

Vše, co je životaschopné, bude žít, vše prohnilé musí zahynout. Takový je život. Ať si každý položí otázku, co by se stalo, kdyby polský národ se svou přirozenou povahou zůstal nezávislý. Opilství, obžerství, patolízalství, pohrdání vším, co je lepší, a všemi jinými národy, výsměch všemu pořádku a zvyklostem, výstřednost, prostopášnost, úplatnost, úskočnost, věrolomnost, nemorálnost od palácův až po chýše, to je živel Poláka. Zpívá, hraje na housle a na kytaru, líbá milenku a pije z jejího střevíčku, tasí kord, nakroutí si kníry, vsedne na koně a jede bojovat proti Dumouriezovi, Bonapartovi či proti komukoli jinému, libuje si v nadměrném pití pálenky a punče, rve se s přáteli i nepřáteli, týrá svou ženu i nevolníka, prodává majetek, odjíždí do ciziny, znepokojuje půl světa a přísahá při Kościuszkovi a Poniatowském, že Polsko jistě nezahyne, jako že on je Polák.

Tady vidíte, co podporujete, říkáte-li, že Polsko má být obnoveno.

Je takový národ hoden, aby existoval? Je takový lid zralý pro ústavu? Ústava předpokládá smysl pro pořádek, neboť jen řídí, každému členu společnosti ukazuje místo, které mu náleží, a proto ustanovuje, z jakých společenských vrstev se má stát skládat, každé vrstvě vymezuje její místo, postavení, řád, práva a povinnosti a určuje rovněž činnost státního stroje a hlavní rysy vlády. Jak ale vládnout lidu, když nikdo pořádek nechce? Jeden polský král (Štěpán Báthory) kdysi zvolal: ‚Poláci, vy nevděčíte za svou existenci pořádku, neboť žádný neznáte, ani vládě, protože žádnou nerespektujete, ale pouhé náhodě!'

A tak je tomu dosud. Živlem Poláků je nepořádek a nemorálnost. Jen ať tento národ snáší baštonádu. Je to vůle prozřetelnosti. Nebesa vědí, co je lidstvu prospěšné. O Polácích už tedy ani slovo!"

Tato válka, která byla rozpoutána s cílem rozšířit a upevnit vídeňskou smlouvu z roku 1815, má tedy uskutečnit názory starého maršála Knesebecka. Po celé období restaurace a červencové monarchie se ve Francii udržovala iluze, že napoleonismus znamená zrušení vídeňské smlouvy, kterou se Evropa oficiálně dostala pod poručenství Ruska a Francie pod „surveillance publique"* ostatní Evropy. Nynější imitátor svého strýce, pronásledovaný neúprosnou ironií osudu, teď světu dokazuje, že napoleonismus znamená válku

* — „veřejný dohled". *(Pozn. red.)*

ne proto, aby se Francie *vymanila* z vídeňské smlouvy, nýbrž proto, aby této smlouvě bylo podřízeno Turecko. Je to válka v zájmu vídeňské smlouvy, pod záminkou, že se omezí moc Ruska!

To je skutečná „idée napoléonienne"*, jak ji vykládá její křísitel v Paříži. Protože Angličané jsou hrdými spojenci druhého Napoleona, cítí se přirozeně oprávněni zacházet s výroky starého Napoleona právě tak, jako jeho synovec zachází s jeho ideami. Nesmíme se tedy divit, když u jednoho současného anglického autora (Dunlopa)[189] čteme o Napoleonově předpovědi, že v příštím boji s Ruskem půjde o velkou otázku, zda Evropa bude „konstituční nebo kozácká". Před vytvořením Lower Empire** se mělo za to, že Napoleon řekl: „republikánská nebo kozácká". Avšak čím je člověk starší, tím je moudřejší.

A proto, že „Tribune" nedostatečně ocenila slávu vídeňské smlouvy a evropský „systém", který je na ní založen, obvinili ji, že zradila věc lidských práv a svobody!

Napsal K. Marx 19. června 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4437 z 10. července 1855

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* „napoleonská idea". *(Pozn. red.)*
** Viz poznámku 181. *(Pozn. red.)*

K. MARX A B. ENGELS

LOKÁLNÍ VÁLKA. — DEBATA O SPRÁVNÍ REFORMĚ. — ZPRÁVA ROEBUCKOVA VÝBORU

Londýn 20. června. *Lokální válka*, kterou vyhlašuje Bonaparte v „Constitutionnelu", je válka na Černém moři a jejím cílem je zničení domnělé ruské nadvlády na Černém moři — nadvlády, která ovšem na moři nikdy nebyla prokázána, a to ani proti Turkům. Jak vypadá situace v této chvíli? Celé pobřeží od Cařihradu až k Dunaji na jedné straně a celé čerkeské pobřeží až k Balaklavě a Jevpatoriji na druhé straně bylo Rusům vyrváno. Vzdorují už jen Kaffa a Sevastopol; Kaffa je však silně tísněna a Sevastopol má takovou polohu, že jakmile bude vážně ohrožen, nebude se moci udržet. To však není všechno. Spojenecké flotily brázdí vody vnitrozemského Azovského moře, jejich lehké lodě pronikají až k Taganrogu a napadají každé důležité místo. V rukou Rusů zůstal z celého pobřeží už jen pruh od Perekopu k Dunaji, to jest asi patnáctina toho, co jim na tomto pobřeží patřilo. Předpokládejme, že Kaffa a Sevastopol už také padly a že Krym je v rukou spojenců. Co potom? Rusko už prohlásilo, že neuzavře mír. Byl by to také nerozum. Znamenalo by to vzdát bitvu jen proto, že byl odražen předvoj, a to ve chvíli, kdy na bojiště přicházejí hlavní síly. Co mají spojenci dělat? Říká se nám, že mohou zničit Oděsu, Cherson,

Nikolajev. Mohou jít ještě dál, vylodit velkou armádu u Oděsy, opevnit ji tak, aby odolala jakémukoli počtu Rusů, a pak jednat podle okolností. Mohou také vyslat vojsko na Kavkaz, potřít ruskou armádu v Gruzii a jiných zakavkazských državách (velí jí generál Muravjev) a odříznout Rusko od jeho jihoasijských držav. A neuzavře-li Rusko ani potom mír? Rusko nemůže uzavřít mír, dokud je nepřítel na jeho půdě. Již plných 150 let neuzavřelo mír, kterým by něco ztrácelo. Dokonce i Tylže mu přinesla územní zisk, a tento mír byl uzavřen, ještě než na ruskou půdu vstoupil jediný Francouz. Alexandr II., který se na trůně ještě ani neohřál, se nemůže odvážit udělat to, co by bylo nebezpečné i pro Mikuláše. Nemůže najednou odhodit tradici říše. Předpokládejme, že Krym je dobyt a spojenci tu mají posádku 50 000 mužů, že Rusové jsou vyhnáni z Kavkazu a ze všech svých držav na jihu, že spojenecká armáda drží Rusy v šachu na Kubáni a na Těreku, že Oděsa byla dobyta a proměněna v opevněný tábor s armádou 100 000 mužů, že spojenci zničili nebo obsadili Nikolajev, Cherson, Izmail — omezí se pak spojenci na to, že budou držet svá postavení a čekat, až se Rusové vysílí? Nemoci budou ničit jejich vojáky na Krymu a na Kavkaze rychleji, než je budou stačit nahrazovat. Jejich hlavní armáda u Oděsy by musela být zásobována loďstvem, neboť půda na sto mil kolem Oděsy nic nerodí. Jakmile by se spojenci odvážili překročit hranice tábora, znepokojovali by je Rusové a zejména kozáci. Donutit kozáky k bitvě by se nepodařilo. Měli by stále výhodu, že by mohli spojence lákat za sebou do nitra země. Na každý postup spojenců by odpověděli pomalým ústupem. Kromě toho nemůže velká armáda zůstat dlouho nečinně v opevněném táboře. Nemoci a postupný rozklad kázně a morálky by donutily spojence k rozhodnému kroku. Nejde tedy o to obsadit hlavní body pobřeží a vyčkávat, až Rusové uznají za nutné povolit. I z vojenského hlediska by to byla chyba. K ovládnutí pobřeží nestačí obsadit hlavní body. Jen vláda nad vnitrozemím zaručuje vládu nad pobřežím. Kdyby se spojenci usadili na jižním pobřeží Ruska, vznikly by tím okolnosti, které by donutily spojenecké síly k postupu do nitra země. Ale zde začínají těžkosti. Až k hranicím Podolské, Kyjevské, Poltavské a Charkovské gubernie je většinou neobdělaná step,

velmi chudá na vodu, která neposkytuje nic než trávu, a dokonce ani tu ne, protože ji vypálí sluneční žár. Vyjdeme-li z toho, že Oděsa, Nikolajev a Cherson budou proměněny v operační základny, kde je *objekt*, proti němuž soustředí spojenci své úsilí? Může to být jen Moskva, která je však 700 mil vzdálená a na niž by muselo pochodovat 500 000 vojáků. To všechno však předpokládá nejen přísnou neutralitu, nýbrž přímou morální podporu ze strany Rakouska. A kde je tato podpora? Prusko a Rakousko prohlásily roku 1854, že postup Rusů na Balkán je casus belli*. Proč by za něj neprohlásily roku 1856 postup Francouzů na Moskvu nebo i na Charkov? Nesmíme ani na okamžik zapomínat, že každá armáda, která bude pochodovat od Černého moře do nitra Ruska, vystavuje svůj bok Rakousku právě tak jako ruská armáda, která proniká od Dunaje do Turecka, a vydává tak na danou vzdálenost své komunikační linie a svou operační základnu, to jest samu svou existenci, na milost Rakousku. A za takových okolností by se měly spojenecké armády pouštět do vnitrozemí ve ztřeštěné honičce za Rusy? Je to nesmysl, čirý nesmysl, ale nutný důsledek Bonapartova posledního plánu na „vedení lokální války". Neúprosná dialektika vede k tomu, že „lokální válka" překračuje ve všech bodech vytčené místní hranice a přerůstá ve „velkou" válku, ale bez předpokladů, podmínek a prostředků velké války. Přesto je poslední Bonapartův „plán" důležitý. Je přiznáním, že na jeviště musí vstoupit jiné síly, aby vedly válku proti Rusku, a že restaurované císařství si uvědomuje svou bezmocnost, která je odsuzuje k tomu, aby válku proti Rusku, jež může být vedena pouze v evropském měřítku, vedlo v měřítku lokálním. Přeměna napoleonské války proti Rusku v „lokální válku" je vyvrcholením všech groteskních metamorfóz, které prodělaly „idées napoléoniennes"** v restaurovaném císařství.

V debatě o správní reformě, která byla dnes večer opět zahájena, poskytl pozměňovací návrh předložený jménem toryů Bulwerem vládě příležitost, aby porazila „správní reformátory" většinou 7 hlasů proti 1. Celá debata měla *maloúřednický charakter* a ani na chvíli se nad něj nepovznesla. Podrobnosti o nadržování a strýčko-

* – důvod k válce. *(Pozn. red.)*
** – „napoleonské ideje". *(Pozn. red.)*

vání, úvahy o „nejlepší zkoušce", hromování o zneuznaných zásluhách — to všechno bylo malé a malicherné. Jako bychom poslouchali stížnost podlesního k veleslavnému vládnímu kolegiu. Také Aberdeen byl in petto* pro reformu byrokracie, ujišťoval Gladstone. Také Derby, ujišťoval Disracli. Moje vláda neméně, ujišťoval Palmerston. Pánové ze City se tedy nemusí namáhat, aby zreformovali, povznesli a zreorganizovali naše úřady. Jen se neračte obtěžovat!

Ve svých dřívějších agitačních hnutích anglická buržoazie překvapovala vládnoucí kastu a strhávala na svou stranu masy jako chór, protože ve svém programu šla daleko za svůj skutečný cíl. Ale tentokrát se její program neodvažuje vytyčit ani skutečný cíl. Ujišťujete nás jeden za druhým, že nechcete pád aristokracie, že chcete jen spolu s námi přátelsky vyspravit vládní mašinérii! Very well!** Přátelství za přátelství! Zreformujeme správu za vás — přirozeně v jejích tradičních hranicích. Jak sami tvrdíte, „správní reforma" není jablkem sváru mezi třídami. Jde jen o „věc", o „dobře míněné" reformy. Jako první důkaz vašich dobrých úmyslů žádáme, abyste podrobnosti přenechali nám, a jde přece jen o podrobnosti. Sami nejlépe víme, kam až můžeme jít, abychom neohrozili svou třídu, aby se správní reforma nestala nedopatřením jablkem sváru mezi třídami a neztratila svůj lidumilný charakter. Reformátorská buržoazie musí tomuto ironickému jazyku aristokratické bonhomie přikyvovat, protože sama mluví k masám falešným jazykem. Aristokracie, vláda i opozice, whigové i toryové nebyli ani na okamžik na omylu, pokud jde o to, jaký je poměr hlasatelů správní reformy k masám. Věděli, že agitace ztroskotala, ještě než se mohla představit v parlamentě. A jak by se také mohli mýlit? Ačkoli Sdružení pro správní reformu připustilo na svou schůzi v Drury Lane jen vybrané obecenstvo, ačkoli posluchačstvo prošlo dvojím až trojím sítem, byl strach z toho, že někdo podá demokratický návrh nebo jen pronese neschválenou řeč, tak veliký, že předseda při zahájení schůze prohlásil, že posluchačstvo je tu jen proto, aby „vyslechlo proslovy řečníků ohlášených v programu",

* — v skrytu duše. *(Pozn. red.)*
** Velmi dobře! *(Pozn. red.)*

že se nebude hlasovat o žádných „návrzích", že „proto nemohou být podávány žádné pozměňovací návrhy" a že „nelze rozšířit listinu přihlášených řečníků". *Taková* agitace vskutku nemůže otrlé anglické oligarchii imponovat a donutit ji k ústupkům.

Zpráva Roebuckova výboru, přečtená předevčírem v Dolní sněmovně, halí své pointy do záplavy neurčitých a nic neříkajících slov. Obsahuje stydlivě formulovanou důtku jednotlivým resortům, jako zbrojní správě, intendantuře, zdravotnické službě atd. Odsuzuje Palmerstona za to, jak spravoval milici, a celou koaliční vládu za nerozvážnou lehkomyslnost, s níž podnikla sevastopolskou výpravu. Protože se výbor při výslechu svědků všemožně snažil, aby se nedopátral vlastních příčin obrovských neúspěchů, byl pochopitelně nucen balancovat i ve své zprávě mezi zcela všeobecným káráním politických vůdců a zbytečně podrobným očerňováním jejich správních nástrojů. Vcelku splnil výbor svůj úkol: posloužil jako pojistný ventil pro přetlak veřejných vášní.

Denní tisk spouští rozhořčený pokřik proti „zákeřné vraždě" spáchané Rusy u Hangö. Ale „Morning Chronicle" přiznává, že Angličané zneužívají lodí s bílou vlajkou k měření mořské hloubky a k vyslídění ruských postavení například u Sevastopolu a Oděsy.

Napsali K. Marx a B. Engels 20. června 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 287 z 23. června 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

ZPRÁVA O DOBYTÍ SEVASTOPOLU.

– Z PAŘÍŽSKÉ BURZY. –

DEBATA V HORNÍ SNĚMOVNĚ

O MASAKRU U HANGÖ[190]

Londýn 22. června. Právě skončilo druhé jednání „Náměsíčné“[191], opona divadla Drury Lane spadla, a tu najednou silný úder na gong přivolal zpět obecenstvo hrnoucí se k občerstvení. Opona se opět zvedla, předstoupil ředitel divadla a v melodramatickém vytržení pronesl tuto řeč:

„Dámy a pánové! Jsem nesmírně šťasten, že vám mohu oznámit velikou událost. *Spojenci dobyli Sevastopol.*“

Nadšený jásot nad vítězstvím, výkřiky „hurá“, „vivat“, déšť květů. Orchestr hrál a obecenstvo zpívalo „God save the Queen“, „Rule Britannia“ a „Partant pour la Syrie“.[192] Z galerií se ozval výkřik „La Marseillaise!“*, ale zanikl bez odezvy. Improvizace ředitele divadla se zakládala na telegrafické depeši, v níž se ovšem neoznamuje dobytí Sevastopolu, ale naopak to, že Francouzi,

* „Marseillaisu!“ *(Pozn. red.)*

kteří podnikli zteč na Malachovskou mohylu, a Angličané, kteří podnikli zteč na Redan, byli 18. června s *velkými ztrátami odraženi*. Včera večer kopíroval onen herec na prknech Drury Lane jiného divadelního ředitele, který před necelým rokem za velké vojenské podívané[193] zčistajasna pronesl nečekaná a nezapomenutelná slova: „Messieurs, Sevastopol est pris!"*

Nepochopitelnou tvrdošíjnost, s níž Pélissier nepřestává promrhávat síly spojenecké armády v jednostranných útocích na Jižní stranu, nelze vysvětlit *vojenskými*, nýbrž *finančními* motivy. Jak známo, Bonaparte vystavil na dobytí Sevastopolu už za miliardy směnek a francouzský lid je musel eskontovat. A nyní jich hodlá vystavit za dalších asi 800 miliónů. Zdálo se tedy, že je nezbytné, aby dal splátku na směnky, které jsou už v oběhu, a jestliže přechod přes řeku Černou sliboval *skutečné výsledky*, pak útok na Jižní stranu Sevastopolu slibuje *zdání skvělého úspěchu*. „Pád Sevastopolu" by zlepšil vyhlídky na získání nové půjčky, a dělá-li se půjčka pro válku, proč by se nemohla dělat válka pro půjčku! Před takovým argumentem musí umlknout každá odborná vojenská kritika. Mezi válkou na Krymu a burzou v Paříži je vůbec tajemná souvislost. Jako vedou všechny cesty do Říma, tak se, jak známo, sbíhají všechny elektrické dráty do Tuilerií a končí tu jako „vládní tajemství". Bylo však zpozorováno, že nejdůležitější telegrafické depeše se v Paříži uveřejňují o celé hodiny později než v Londýně. Během těchto hodin vyvíjí prý jistý Korsičan, jménem *Orsi*, horečnou činnost na pařížské burze. Jak je v Londýně všeobecně známo, byl tento Orsi v minulosti „prozíravým" agentem tehdejšího vyhnance** na londýnské Stock Exchange***.

Jestliže už depeše admirála Dundase, uveřejněné anglickou vládou, dokázaly, že ani důstojníci, ani posádka člunu vyslaného „Cossackem" nezneužili parlamentářské vlajky a nedali tedy záminku k ruskému *masakru u Hangö*, pak líčení „Ruského vysloužilce"[194] vyvrací jakékoli pochybnosti v tomto směru. Rusové zřejmě netušili, že jeden z námořníků, John Brown, vyvázl živ a bude proti

* „Pánové, Sevastopol je dobyt!" *(Pozn. red.)*
** — tj. Ludvíka Napoleona. *(Pozn. red.)*
*** — burze. *(Pozn. red.)*

nim svědčit. „Vysloužilec" pokládal tedy za zbytečné obviňovat anglický člun ze špionáže, z měření hloubky atd. a vycucal si svou historku z prstu, přesvědčen s abbé Sieyèsem, že „mrtví nemluví". Včera se tato záležitost projednávala v Horní sněmovně. Nemůžeme však souhlasit s „Times", že se „tento jinak ze zvyku a ze zásady tak chladně korektní, vznešený senát" tentokrát zachvíval nefalšovanými zvuky opravdu vášnivého pobouření. Viděli jsme afektované rozhořčení ve slovech, ale ve věci samé jen dojemnou starost o „ruskou čest" a úzkostlivé odvracení národní pomsty. Toryovský ministr zahraničních věcí, hrabě *Malmesbury*, povstal, vysvětlil stručně podstatu věci a pak zvolal:

„Probral jsem celé anglické dějiny a nenašel jsem jediný příklad tak hanebného činu. Jaká opatření hodlá vláda za těchto okolností učinit? Je svrchovaně důležité pro každého důstojníka a pro každou armádu v Evropě, aby tento případ byl důkladně prozkoumán a aby pachatelé tohoto hanebného činu byli po zásluze potrestáni."

Clarendon, whigovský ministr zahraničních věcí, prohlásil, že sdílí „rozhořčení" svého kolegy. Tento strašlivý a neslýchaný násilný čin se natolik vymyká všem způsobům a zvyklostem civilizovaných národů, že je nutno předpokládat, že jeho pachatelé nemohli jednat z rozkazu nebo se schválením svých nadřízených. Je možné, že velitel pěti set Rusů nebyl commissioned officer* (všichni angličtí důstojníci od hodnosti poručíka mají commission**, nikoli však seržanti a poddůstojníci). Je tedy pravděpodobné, že ruská vláda tento čin odsuzuje. Uložil proto anglickému vyslanci v Kodani, aby prostřednictvím dánského vyslance v Petrohradě uvědomil ruskou vládu, že anglická vláda s napětím očekává, jaké kroky ruská vláda učinila nebo hodlá učinit, aby projevila své stanovisko k činu, který by snad nepřekvapil, kdyby se udál na nějakém divošském ostrově v Tichomoří, ale nepředpokládá se v civilizované Evropě, a jestliže ruská vláda přísně a po zásluze nepotrestá pachatele, bude nutno sáhnout k nejtvrdším represáliím. Anglická vláda, uzavřel Clarendon, očekává ruské prohlášení a podle něho učiní další kroky.

* — důstojník s patentem na svou hodnost. *(Pozn. red.)*
** — patent. *(Pozn. red.)*

Lord *Colchester* myslí, že

„v každém takovém případě bylo povinností velitele vyslat ihned parlamentáře s bílou vlajkou, spojit se s nejvyššími dosažitelnými ruskými místy, vysvětlit jim okolnosti a žádat, aby byl zločin odsouzen".

Lord *Malmesbury* si opět bere slovo, prohlašuje, že vcelku souhlasí s postupem vlády, hrozí se však slova „represálie", jež uslyšel z úst Clarendonových. Vždyť Anglie nesmí klesnout na úroveň Rusů. Musí se pomstít carovi *morálně*, přimět všechny evropské dvory, aby protestovaly u petrohradského dvora a tak vynesly nad Ruskem mezinárodní rozsudek. Všechno, co by zavánělo „pomstou", by jen zvyšovalo „odpor" veřejnosti. Nominální předseda anglického kabinetu, hrabě *Granville*, se horlivě chápe toryových slov a žadoní po křesťansku: „Jen žádnou odplatu!"

Co nám tedy ukazuje tento, jak tvrdí „Times", výbuch vášnivého pobouření v Horní sněmovně? Tory, pln mravního rozhořčení, interpeluje. Whig projevuje ještě větší rozhořčení, ale přitom sám napovídá ruské vládě, jak by se mohla omluvit, a ukazuje jí východisko: obvinit a obětovat nějakého nižšího důstojníka. Kryje svůj ústup tím, že bručí cosi o „eventuálních" represáliích. Lord Colchester chce ztrestat Rusy za vražedný atentát na parlamentáře s bílou vlajkou tím, že jim posílá dalšího parlamentáře s bílou vlajkou. Tu se znovu zvedá tory, odmítá represálie a dovolává se morálky. Whig je rád, že se zbaví represálií, i když jen eventuálních, a souhlasí: „No retaliation!"* Je to jen komedie. Horní sněmovna se staví mezi hněv lidu a Rusko, aby kryla Rusko. Jediný pair, který vypadl z role, byl *Brougham*. „Jestliže kdy tato země volala po krvi," řekl, „pak je to nyní!" Pokud jde o anglickou citlivost vůči „represáliím", vůči „ius talionis"**, prolistoval lord Malmesbury anglické dějiny a nenašel tu jedinou irskou, jedinou indickou, jedinou severoamerickou stránku! Vždyť vůči komu — kromě Ruska — byla kdy anglická oligarchie sentimentální!

Ze zprávy Roebuckova výboru, která byla přečtena ve sněmovně, podivným způsobem zmizel poslední odstavec, odstavec,

* „Jen žádnou odplatu!" *(Pozn. red.)*
** — „právu odvety". *(Pozn. red.)*

který navrhl Roebuck a který výbor odhlasoval a přijal. Zněl takto:

„To, co bylo bez dostatečných znalostí naplánováno a podniknuto, bylo provedeno bez dostatečné pečlivosti a obezřelosti. Tento postup vlády byl první a hlavní příčinou všech pohrom, které postihly naši armádu na Krymu."

Napsal K. Marx 22. června 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 289 a 290 z 25. a 26. června 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

NEÚSPĚCH Z 18. ČERVNA. — POSILY

Londýn 23. června. Výroční den bitvy u Waterloo[195], 18. červen, se v Londýně tentokrát samozřejmě neslavil. Měl být oslaven vítězstvím na Krymu, ne už *nad* Francouzi, nýbrž *s* Francouzi. Událost byla o to pikantnější, že Raglan, Wellingtonův fámulus, velel Angličanům víceméně podle rozkazů jednoho z generálů Napoleona III. Titulek byl už hotov, jen událost, kterou měl zvěčnit, nevyšla podle přání. V dějinách restaurovaného císařství se zřetelně projevuje ona fatalistická záliba, s níž se oživují velká data Empire*, a to tak, že se toto císařství hlásí k úspěchům a popírá neúspěchy druhým, opraveným vydáním. Toto slavné křísení napoleonských dat se dosud dařilo v boji proti republice, ztroskotává však v boji proti vnějšímu nepříteli. Ale císařství bez vítězných úspěchů prvního císařství připomíná takové zpracování Shakespearova Hamleta, v němž chybí nejen melancholie dánského prince, nýbrž i sám dánský princ[196]. Na 2. prosince 1854 bylo objednáno z Paříže velké vítězství na Krymu. Nadbytek deště a nedostatek střeliva je obrátily vniveč. 18. června 1855 se měla u Sevastopolu opakovat v opraveném vydání a s opačnou pointou bitva u Waterloo. Místo toho dochází k *první vážné porážce* francouzsko-anglické armády.

* — tj. prvního císařství. *(Pozn. red.)*

V Londýně je chmurno; kurs cenných papírů klesl a Palmerston ztratil v jednom dnu opět všechno, co získal velmi rafinovanou taktikou za celé měsíce. K porážce došlo 18. června; telegrafické zprávy ji však oznámily až 22. června. Minulý čtvrtek tvrdil oficiální „Globe“[197] na Palmerstonův příkaz, že „se neudálo nic vážného“. Téhož dne na večerním zasedání Dolní sněmovny Palmerston toto ujištění slavnostně opakoval. A nyní se ukázalo, že telegrafickou zprávu dostal už ve středu 20. června ve čtyři hodiny odpoledne. „Leader“ tvrdí, že zpráva byla utajena na naléhavou žádost Paříže, kde z neúspěchu na bitevním poli učinili úspěch na burze. Ať je tomu jakkoli, cockney* se na Palmerstona vážně zlobí. Už sama porážka je dost zlá. Ale dát se úskokem ministrů strhnout ke komickým ovacím na počest dobytí Sevastopolu v divadlech Drury Lane a Covent Garden — this is too bad, sir!**

Připravili jsme už dostatečně naše čtenáře na to, že zarputilost, s níž Pélissier trval na zteči Jižní strany, věští spojeneckým armádám nezdar. Když přebíral velení, upozorňovali jsme zároveň na polehčující okolnost, že nedostatek dopravních prostředků mu velmi ztíží operace ve volném poli.[198] Anglický tisk nyní obojí potvrzuje. Tak například dnešní „Morning Herald“ říká:

„Armáda *nemůže* vytáhnout do pole, jak by podle všech pravidel strategie měla učinit, aby porazila pomocnou armádu u Simferopolu. A nemůže proto, že *úřední hrobaři*, nedbalost a průtahy, konají i zde svou vražednou práci, takže místo 28 000 kusů tažného dobytka, které potřebujeme, máme k dispozici jen 4000 až 5000; a to všechno v době, kdy nemoc se opět vkrádá do tábora, který je úplným semeništěm zimnice, cholery a moru. Tato neschopnost pohnout se z místa — podobně jako u Varny a v Údolí smrti — způsobuje, že naši generálové musí den co den ničit životy našich vojáků v zoufalých útocích proti téměř nedobytným zemním opevněním, zatímco udatná armáda, která by měla vyrazit do pole, stojí nečinně u Černé, bez jezdectva a dopravních prostředků.“

Právě uveřejněná finanční zpráva znovu dokazuje, s jakou rafinovanou nedbalostí používala vláda od vypuknutí války prostředků, které měla k dispozici. Podle této úřední zprávy činila k 1. lednu 1854 pokladní hotovost peněz povolených na armádu 1 835 882

* — přezdívka pro Londýňany. *(Pozn. red.)*
** — to už je příliš, pane! *(Pozn. red.)*

liber št. a výdaje na armádu dosáhly k 1. dubnu 1854 pouze částky 2 270 000 liber št., takže se z částky, kterou parlament odhlasoval na nábor vojska, použily necelé tři čtvrtiny. A co bylo, podle zprávy Roebuckova výboru, příčinou zkázy armády? Přetíženost. A co bylo příčinou přetíženosti? Početní slabost armády. Ale početní slabost, jak ukazuje finanční zpráva, byla výsledkem vládních intrik. A princ Albert si stěžuje, že královna nemá k dispozici žádné vojáky! A že vláda má svázané ruce! V debatě o Layardově návrhu se však ukázalo, jak táž vláda, která si stěžuje na nedostatek dopravních prostředků, posílá dopravní lodě do Portsmouthu přes Newcastle-upon-Tyne, aby tam naložily uhlí, nebo z Clydu do Liverpoolu a z Deptfordu do Woolwiche, aby na nich Surveyor* provedl kontrolu.

Neúspěch z 18. června vyžaduje, aby se ihned vyslaly *posily*. Proto byly včera vydány rozkazy k okamžitému nalodění některých jednotek: 15. pěší pluk, který se nedávno vrátil z Cejlonu, 51. královský lehký pěší pluk, 80. a 94. pěší pluk, všechny jednotky určené pro Indii, složené z různých záložních rot, a 1200 mužů jezdectva mají ihned odjet na válčiště. Do Marseille šly telegrafické příkazy, aby odtud byly poslány guvernérům Malty a Gibraltaru a lordu vrchnímu komisaři [Lord High Commissioner] Jónských ostrovů zvláštní parníky s rozkazem nalodit všechno bojeschopné mužstvo nejen z posádek, nýbrž i ze zálohy gardové brigády a všechny záložní prapory, bez nichž se mohou obejít, ještě *před* příchodem pluků a milice, které je měly vystřídat. Ihned tedy odplují tyto jednotky: 13. lehký pluk z Gibraltaru, 31. pěší pluk z Jónských ostrovů, 48. z Korfu, 54., 66. a 92. skotský pluk z Gibraltaru. Britské síly na Krymu vzrostou tedy o více než 13 000 mužů. K tomu přistupují 4 polní baterie, oddíl jízdního dělostřelectva a posila obléhacího trénu; všechny tyto posily jsou už připraveny a čekají jen na dopravní lodě. Anglie je dnes ostatně ve stejné situaci jako roku 1854. Nemá žádnou záložní armádu. A co je ještě horší, roku 1854, jak přiznává Roebuckova zpráva, Palmerston brzdil a oddaloval vytvoření milice; roku 1855 se mu pak podařilo milici, která se už

* — tj. inspektor přijíždějících a odjíždějících lodí. *(Pozn. red.)*

vytvořila, prakticky rozpustit. Jak je vidět z uvedeného výčtu, pohlcují posily nejen základní masu armády; pohlcují i záložní prapory a zbavují ji kádrů. Anglie se tak podobá Montesquieuovu divochovi, který poráží strom, aby se zmocnil jeho plodů. Země po výtce hospodárná vydává místo úroků svůj vojenský kapitál. Takové jsou výsledky manévrů vlády, k níž princ Albert vyžaduje bezpodmínečnou důvěru! Není větší omyl než domněnka rozšířená na kontinentě, že Anglie má příliš málo lidí, aby mohla stavět velké armády. Roku 1815, po dvaadvacetileté válce, měla Anglie ve zbrani přes 350 000 mužů! Ale vláda úmyslně zanedbává oba prostředky: zvýšení žoldu stálé armády a doplňování milice vylosovanými branci. Co jiného však lze očekávat od ministerského předsedy, jemuž kněžna Livenová zaplatila roku 1827 dluhy a jehož táž kněžna udělala roku 1830 ministrem zahraničních věcí, od člověka, který zajistil Rusku hünkjariskeleskou smlouvou na osm let nadvládu nad Tureckem a který hünkjariskeleskou smlouvu týden předtím, než vypršela, obnovil v podobě smlouvy o Dardanelách?[199]

Roebuck oznámil včera v Dolní sněmovně, že 3. července (od úterka za týden) podá tento návrh:

„Sněmovna cítí hlubokou lítost nad útrapami, které prodělala armáda na Krymu za zimního tažení, souhlasí se zprávou svého výboru, že postup vlády byl první a hlavní příčinou pohrom, které tuto armádu postihly, a vyslovuje tímto přísnou důtku *každému členu tohoto kabinetu*, jehož rady vedly k tak neblahým důsledkům."

Roebuckův návrh je tedy úmyslně namířen proti Palmerstonovi, Russellovi, Clarendonovi, Granvillovi a Lansdownovi, kteří jsou členy jak nynějšího, tak minulého kabinetu. Malý, jízlivý, thersitovsky ošklivý, avšak prohnaný a v parlamentní taktice dokonale zběhlý advokát byl k podání tohoto návrhu donucen, protože mu jeho sheffieldští voliči pohrozili, že jej, který v úterý Palmerstona obviňoval a ve čtvrtek mu odhlasoval důvěru, potrestají vyslovením nedůvěry na veřejné schůzi. Neblahé vměšování prince Alberta mezi vládu a parlament, jeho provokace vůči suverenitě parlamentu byly druhým motivem tohoto návrhu, jenž hrozí královně ztrátou „jejích důvěrných služebníků".

O posledních činech a osudech *stoupenců správní reformy* a o piklech farářů zase příště.

Napsal K. Marx 23. června 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 291 z 26. června 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

*PROTICÍRKEVNÍ HNUTÍ. – DEMONSTRACE V HYDE PARKU

Londýn 25. června. Dějiny nás odedávna učí, že přežilé společenské síly, které ještě nominálně požívají všech atributů moci, vegetují dál, třebaže už dávno na prach zetlely důvody opravňující jejich existenci; a to proto, že mezi dědici — ještě než bylo vytištěno úmrtní oznámení a otevřena závěť — vypukly spory o to, kdo se ujme pozůstalosti. Tyto síly se před poslední smrtelnou křečí ještě jednou vzchopí, přecházejí z obrany do útoku, neustupují, ale chovají se vyzývavě a snaží se vyvozovat krajní závěry z premis, které jsou už nejen otřeseny, ale odsouzeny. Tak si teď počíná anglická oligarchie, tak si počíná *církev*, její bližénka. Dochází k nesčetným pokusům o reorganizaci uvnitř státní církve, vysoké i nízké, k pokusům vyrovnat se s disentery[200] a vytvořit tak proti světské mase národa kompaktní moc, vydávají se náboženská donucovací opatření, následující rychle jedno za druhým — zbožný hrabě Shaftesbury, dříve známý jako lord Ashley, konstatuje v Horní sněmovně div ne s pláčem, že jen v Anglii je pět miliónů lidí, kteří se odcizili nejen církvi, ale i křesťanství. „Compelle intrare"*, odpovídá státní církev. Nechává lorda Ashleyho a podobné jinověrecké, sektářské a hysterické svatoušky, aby za ni tahali z ohně kaštany, na které má sama chuť.

* „Donuť vstoupiti"... (výraz z evangelia). *(Pozn. red.)*

Prvním náboženským donucovacím prostředkem byl výčepní zákon [Beer Bill], který nařizuje uzavření všech veřejných zábavních podniků v neděli, kromě doby od 6 do 10 hodin večer. Tento zákon byl propašován v prořídlé sněmovně ke konci zasedání, když si svatoušci napřed vykoupili podporu majitelů velkých londýnských pivnic tím, že jim zaručili trvání patentního systému, to jest monopolu velkých kapitálů. Pak přišel návrh zákona o zákazu obchodování v neděli [Sunday Trading Bill], který byl teď potřetí čten v Dolní sněmovně a jehož jednotlivé články právě projednal společný výbor[201] obou sněmoven. Toto nové donucovací opatření může opět bezpečně počítat s hlasem velkého kapitálu, protože v neděli prodávají jen malí hokynáři a velké obchodní domy jsou velmi ochotny zbavit se nedělní konkurence malých krámků parlamentní cestou. V obou případech jde tedy o spiknutí církve s monopolem kapitálu, ale v obou případech jde o náboženské trestní zákony proti nižším třídám k uklidnění svědomí vznešených tříd. *Výčepní zákon* nepostihl aristokratické kluby, stejně jako *návrh zákona o zákazu obchodování v neděli* nepostihuje vznešená nedělní zaměstnání. Dělnická třída dostává výplatu až v sobotu večer; jen pro ni tedy existuje nedělní obchod. Jen ona si musí obstarávat své drobné nákupy v neděli. Jen proti ní je tedy namířen nový zákon. V 18. století říkala francouzská aristokracie: pro nás Voltaire, pro lid mše a desátky. V 19. století říká anglická aristokracie: pro nás farizejská fráze, pro lid křesťanská praxe. Klasičtí křesťanští světci umrtvovali *své* tělo pro duchovní spásu mas; dnešní vzdělaní světci umrtvují *tělo mas* pro svou duchovní spásu.

Tato aliance prostopášné, zchátralé a poživačné aristokracie s církví, opřená o špinavé zištné výpočty pivních magnátů a monopolizujících velkokramářů, vyvolala včera v Hyde Parku *masovou demonstraci*, jakou Londýn nezažil od smrti Jiřího IV., „prvního gentlemana Evropy". Přihlíželi jsme této demonstraci od začátku do konce a myslíme si, že nepřeháníme, tvrdíme-li, že *včera v Hyde Parku začala anglická revoluce*. Poslední zprávy z Krymu do značné míry podnítily tuto „*neparlamentní*", „*mimoparlamentní*" a „*protiparlamentní*" demonstraci.

Lord *Robert Grosvenor*, původce zákona o zákazu obchodování

v neděli, odpověděl totiž na námitku, že tento zákon míří jen proti chudým, a ne proti bohatým třídám, takto:

„Aristokracie prý se hromadně zdržuje toho, aby o nedělích zaměstnávala své služebnictvo a své koně."

Koncem minulého týdne jsme si na všech londýnských zdech mohli přečíst tento plakát, vytištěný velkými písmeny a vydaný *chartisty*:

„*Nový zákon o nedělním klidu* má skoncovat s čtením novin, holením, kouřením, jídlem a pitím a s veškerou potravou a oddechem, tělesným i duševním, jichž dosud užívá *chudý lid*. V neděli odpoledne se v Hyde Parku *pod širým nebem* koná *shromáždění* řemeslníků, dělníků a *‚nižších stavů'* hlavního města, aby se přesvědčili, jak pobožně aristokracie světí den sváteční a jak úzkostlivě dbá, aby v tento den nezaměstnávala své služebnictvo a koně. Viz řeč lorda Roberta Grosvenora. Shromáždění se svolává na 3. hodinu na pravý břeh Serpentine (jezírko v Hyde Parku), směrem ke Kensington Garden. Přijďte a přiveďte své ženy a rodiny, ať se poučí na příkladu *‚lepších lidí'*!"

Je třeba si uvědomit, že čím je pro Pařížany *Longchamps*, tím je pro anglickou *haute volée** cesta v Hyde Parku podél Serpentine — místem, kde odpoledne, zejména v neděli, vznešený svět v celé své parádě předvádí své skvostné kočáry a své čistokrevné koně provázen zástupy lokajů. Z citovaného plakátu vidíme, jak boj proti kněžourstvu nabývá stejného charakteru jako každý vážný boj v Anglii — charakteru *třídního boje* chudých proti bohatým, lidu proti aristokracii, „nižších" vrstev proti „lepším lidem".

O 3. hodině se na udaném místě, na pravém břehu Serpentine, na rozlehlých lukách Hyde Parku shromáždilo na 50 000 lidí; jejich počet postupně vzrůstal, neboť sem přicházeli lidé i z levého břehu, a dosáhl přinejmenším 200 000. Bylo vidět menší hloučky zatlačované z místa na místo. Hustě rozestavení policisté se zřejmě snažili nedopřát svolavatelům schůze to, co žádal Archimédes, aby mohl vyvrátit svět ze stěžejí, totiž pevný bod. Nakonec zaujal jeden větší houf bojovou pozici a chartista *Bligh* vystoupil jako předseda na malou vyvýšeninu uprostřed shluku. Jen začal mluvit, už mu policejní inspektor Banks, v čele čtyřiceti policistů mávajících

* — vznešený svět, smetánku. *(Pozn. red.)*

obušky, oznámil, že park je *královský* soukromý majetek a že tu není dovoleno pořádat schůze. Po stručné výměně názorů, ve které se Bligh pokoušel dokázat, že parky jsou majetkem veřejnosti, načež Banks odpověděl, že má řádný rozkaz ho zatknout, setrvá-li na svém záměru, zvolal Bligh za nepopsatelného řevu okolního davu:

„Policie Jejího Veličenstva prohlašuje, že Hyde Park je královský majetek a že Její Veličenstvo nechce propůjčit své pozemky lidu ke konání schůze. Přeložme tedy schůzi na Oxfordské náměstí!"

S ironickými výkřiky „God save the Queen!"* se houf dal do pohybu a valil se na Oxfordské náměstí. Mezitím se však člen chartistického výkonného výboru[202] *Finlen* rozběhl k opodál stojícímu stromu, masy za ním a v mžiku ho obklopily tak pevně a hustě, že se policie ani nepokusila k němu prodrat.

„Šest dní v týdnu otročíme, a parlament nás chce oloupit i o ten kousek svobody v neděli. Ne na svůj, ale na náš účet by se tihle oligarchové a kapitalisté, spřažení s licoměrnými flanďáky, chtěli vykoupit z toho, jak nesvědomitě dali vraždit na Krymu děti našeho lidu."

Opustili jsme tuto skupinu a došli jsme k jiné, uprostřed níž řečník, ležící jak dlouhý tak široký na zemi, řečnil z této horizontální polohy. Náhle zazněly ze všech stran výkřiky: „Na cestu, ke kočárům!" Zatím už začaly na ekvipáže a jezdce pršet urážky a nadávky. Policisté, kteří dostávali neustále posily z města, vytlačovali chodce z jízdní dráhy. Jejich zásluhou se po obou stranách vytvořil hustý špalír od Apsley House k Rotten Row vzhůru podél Serpentine až po Kensington Garden, přes čtvrt hodiny cesty. Publikum se skládalo asi ze dvou třetin z dělníků a z jedné třetiny z příslušníků střední třídy, vesměs se ženami a dětmi. Herci proti své vůli, elegantní páni a dámy, „neurození a urození" ve vysokých parádních kočárech s premovanými lokaji vpředu i vzadu, postarší páni rozjařeni douškem portského, na koních a bez doprovodu, ti všichni se tentokrát nepromenovali. Běželi v pravém slova smyslu uličkou. Za chvíli se na ně z obou stran sesypal babylón všech možných

* „Bože, chraň královnu!" *(Pozn. red.)*

posměšků, úštěpků a nadávek, na něž žádná řeč není tak bohatá jako angličtina. A protože to byl koncert improvizovaný, nebylo hudebních nástrojů. Sbor se proto musel omezit na své vlastní orgány a na vokální hudbu. A byl to věru ďábelský koncert — chrochtání, syčení, pištění, řchtání, kňučení, bručení, vřeštění, ječení, sténání, hýkání, kvičení a skřehotání! Hudba, ze které by se člověk zbláznil a která by pohnula i kamenem. A do toho se mísily projevy pravého staroanglického humoru a výbuchy dlouho potlačovaného hněvu, který teď vzkypěl. „Go to the church!" („Běžte do kostela!") byl jediný artikulovaný zvuk, který se dal rozeznat. Nějaká lady chlácholivě vystrčila z kočáru ortodoxně svázanou prayer book (modlitební knížku). „Give it to read to your horses!" („Dejte to přečíst svým kobylám!") zahřměla jí v odpověď tisícihlasá ozvěna. Když se koně vylekali a začali se plašit, vzpínat a vyhazovat a ohrožovali tak životy svých elegantních břemen, ozvaly se úsměšky tím hlasitěji, výhružněji, rozhořčeněji. Urození lordové a vznešené ladies, mezi jinými též hraběnka Granvillová, manželka ministra a předsedy tajné rady, museli vystoupit a obtěžovat se pěšky. A když projížděli špalírem starší gentlemani, jejichž oděv, zejména širák, hlásal obzvláštní nároky na dokonalost ve víře, zlost se jako na povel měnila v neutuchající chechtot. Jednomu z těchto gentlemanů došla trpělivost. Udělal neslušný posunek jako Mefisto, vyplázl na nepřítele jazyk. „He is a wordcatcher, a parliamentary man! He fights with his own weapons!" („Hele, mluvka, parlamentník! Bojuje vlastními zbraněmi!") zaznělo z jedné strany cesty. „He is a Saint, he is psalm singing!" („Je to světec, zpívá žalmy!") zahřměla replika z druhé strany.

Mezitím oznámil londýnský telegraf všem policejním stanicím, že v Hyde Parku hrozí vzbouření, a odvelel je na bojiště. A tak v krátkých intervalech jeden policejní oddíl za druhým pochodoval špalírem od Apsley House až po Kensington Garden, a všude je vítali lidovým popěvkem:

Where are gone the geese?
Ask the police!
(Kam zmizely ty husy?
Polda to vědět musí!)

narážejícím na známou krádež husí, kterou nedávno spáchal jakýsi policista v Clarkenwellu. Tři hodiny trvalo toto divadlo. Jen anglické plíce jsou schopny podobného siláckého výkonu. Při demonstraci se z různých skupin ozývalo: „To je teprve začátek!" „To je první krok!" „Nenávidíme je!" atd. Zatímco z tváří dělníků bylo možno vyčíst hněv, na tvářích příslušníků středních tříd jsme ještě nikdy neviděli tolik blažených a spokojených úsměvů. Krátce před koncem demonstrace zesílila. Ze špalíru hrozili na kočáry holemi a nekonečná změť zvuků vyústila ve výkřiky: „You rascals!" („Vy darebáci!") Horliví chartisté a chartistky se tři hodiny prodírali davem a rozdávali letáky, na nichž velkými písmeny stálo:

„*Reorganizace chartismu!* V úterý 26. června koná se v literární a vědecké společnosti Friar Street, Doctors' Commons, veliká veřejná schůze, na které budou voleni delegáti na konferenci pro reorganizaci chartismu v hlavním městě. Vstup zdarma."

Dnešní londýnský tisk se většinou spokojuje jen stručnou zprávou o události v Hyde Parku. Ještě se tím nezabýval žádný úvodník, s výjimkou listu lorda Palmerstona „Morning Post". V úvodníku se říká:

„V Hyde Parku se odehrálo navýsost ostudné a nebezpečné divadlo, zřejmé porušení zákona a slušnosti — protizákonné zasahování fyzické síly do svobodného jednání zákonodárné moci. Scéna se nesmí příští neděli opakovat, jak bylo zamýšleno."

Zároveň však tento úvodník za jedině „odpovědného" původce této nepřístojnosti a „spravedlivého rozhořčení lidu" prohlašuje „fanatického" lorda Grosvenora. Jako by parlament neschválil návrh lorda Grosvenora na třech zasedáních! Nebo snad zapůsobil i lord Grosvenor „fyzickou silou na svobodné jednání zákonodárné moci"?

Napsal K. Marx 25. června 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 295 z 28. června 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

RŮZNÉ ZPRÁVY

Londýn 26. června. Na včerejším zasedání Dolní sněmovny povstal pan *Otway* s otázkou:

„Hodlá lord Palmerston učinit nějaká opatření, jimiž by přiměl lorda Grosvenora, aby vzal zpět svůj Sunday Trading Bill*?" *(Projevy všeobecného souhlasu.)*

Lord *Palmerston* odpověděl:

„Slyšel-li můj vznešený přítel" (Grosvenor) „tyto projevy všeobecného souhlasu, bude se, myslím, jistě podle nich řídit." *(Projevy souhlasu.)*

Jak je vidět, masová demonstrace v Hyde Parku nahnala Dolní sněmovně strach. Nechává návrh zákona propadnout a dělá bonne mine à mauvais jeu**. „Times" nazývají nedělní scénu v Hyde Parku „velikým aktem spravedlivé odplaty", návrh zákona pak produktem „třídního zákonodárství", „opatřením organizovaného pokrytectví" a dělají si legraci z „parlamentní teologie".

Pokud jde o *masakr u Hangö*, oznámil první lord admirality sir Charles *Wood*, že dostal nové zprávy od admirála Dundase. Podle nich bylo ruskou palbou usmrceno pět námořníků a finský kapitán, zraněni a zajati byli čtyři námořníci a dva Finové, nezraněni byli zajati tři důstojníci, čtyři námořníci a dva Finové. Admirál Dundas poslal guvernérovi v Helsingforsu dopis, v němž vylíčil fakta a co nejenergičtěji protestoval proti hanebnému činu —

* — návrh zákona o zákazu obchodování v neděli. *(Pozn. red.)*
** — nedává na sobě znát svou nelibost. *(Pozn. red.)*

ostřelování člunu s bílou vlajkou. Dostal odpověď, v níž guvernér čin omlouvá a do určité míry *ospravedlňuje*. Vysvětluje, že důstojníci a vojáci vypověděli, že bílou vlajku *neviděli*. Byli rozhořčeni, protože v různých *jiných případech* vyvěšovaly prý lodi ruskou vlajku; kromě toho se prý v novinách psalo, že *někde jinde* použily anglické lodi bílé vlajky, aby mohly měřit mořskou hloubku. Celé ospravedlnění se tedy omezuje na krátkozrakost ruských vojáků a důstojníků. V každém případě je známkou civilizace, že ruští vojáci čtou noviny a jsou „rozhořčeni" novinovými zprávami.

Sdružení pro správní reformu oznámilo, že svolává na zítřek do Drury Lane další veřejnou schůzi. Tak jako dříve bude to i nyní veřejná schůze s pozvánkami a předem stanovenými řečníky. Pontský Pilát se ptal: Co je pravda? Palmerston se ptal: Co je *zásluha*? Správní reformátoři odpověděli: Zásluha je to, co člověk ročně vydělá.* A podle toho provedli naši reformátoři změny ve své vnitřní organizaci. Dříve se museli členové generálního výboru — i když se ve skutečnosti zvolili sami — podrobit naoko volbě, při níž hlasovali všichni členové Sdružení. Nyní se stává členem generálního výboru automaticky každý, kdo platí ročně nejméně padesát liber št. na příspěvcích. Dříve se myslelo, že stanovení příspěvků ve výši deseti guinejí a jedné guineje stačí, aby ochránilo „hnutí" před pronikáním plebejských živlů. Dnes už nejsou desetiguineoví pánové dost „úctyhodní" a jednoguineové osoby se pak vůbec považují za „mob"**. Na plakátech s oznámením schůze se říká doslova:

„Přístup pouze na vstupenky, které se vydávají členům Sdružení. Ti, kdo platí příspěvky 50 liber št. a více, jsou členy generálního výboru, ti, kdo platí 10 guinejí a 1 guineu, jsou členy Sdružení."

Práva členů uvnitř Sdružení se tedy řídí podle guineového žebříčku. Bez ostychu se proklamuje otevřená, ničím nezahalená vláda guinejí. Reformátoři ze City vyžvanili své tajemství. Takoví jsou to agitátoři! A nadto jim v poslední době štěstí nepřeje. Drummond je v parlamentě otevřeně obvinil ze „systematické

* Slovní hříčka: „Verdienst" znamená „zásluha" a též „příjem", „výdělek". *(Pozn. red.)*

** — luzu. *(Pozn. red.)*

nemravnosti" a z „korupce". A jaké ukázky čistoty jejich třídy se jako na povel objevovaly jedna za druhou! Nejprve přináší „Lancet" (lékařský časopis) důkazy, že falšování a otravování všeho zboží a potravin se nikterak neomezuje jen na maloobchodníky, ale že se jím pravidelně zabývá i velkoobchod. Pak vyšlo najevo, že „úctyhodné" firmy ze City daly do oběhu falešné dock warrants*. A nakonec přichází velký podvodný bankrot soukromé banky pánů Strahana, sira Johna Paula a Batese, spojený s přímou krádeží deponovaných cenných papírů. Tento případ naučil aristokracii smekat před „správním" talentem pánů ze City, protože banka „spravovala" především aristokratické guineje. Je postižen Palmerston, je postižen markýz Clanricarde, a admirál Napier ztratil téměř celé své jmění. Také *církev* přišla o mnoho pozemských statků, neboť pánové Strahan, Paul a Bates slynuli neobyčejnou svatostí, předsedali občas v Exeter Hallu schůzím za „obrácení pohanů", patřili k hlavním podpůrcům společnosti „pro šíření bible" a seděli v představenstvu „Spolku pro nápravu zločinců". Jejich víra jim opatřila kredit. Byla to oblíbená banka duchovního panstva a soukromých nadací. Ale jejich „správní" talent neušetřil ničeho, ani peněz vdov a sirotků, ani drobných úspor námořníků. Proč je nepřipustit ke správě „státních peněz", po níž teď natahují ruce?

„Daily News", které jsou par excellence** orgánem reformátorů ze City, volají žalostně:

„Mezi námi se nyní vyskytují příznaky, jež dokazují, že je na čase ukázat na případ naprosto nemorálního jednání mezi průmyslovými třídami."

Bankrot pánů Strahana a spol. vyvolal přirozeně „run"*** veřejnosti na pokladny soukromých bank v City, pokládaných dosud za mnohem úctyhodnější než banky akciové. Velcí soukromí bankéři jsou už nuceni „veřejně se vybízet" k vzájemné periodické kontrole stavu cenných papírů, které jsou u nich deponovány, a rovněž zvát své zákazníky prostřednictvím „Times", aby si osobně přišli prohlédnout hodnoty, které svěřili bance. Ještě jedna okolnost

* — skladní listy. *(Pozn. red.)*
** — v pravém smyslu slova. *(Pozn. red.)*
*** — „nápor". *(Pozn. red.)*

přišla pánům reformátorům ze City velmi nevhod: Jak známo, jeden z jejich králů, *Rothschild*, stojí jako jejich zástupce před prahem Dolní sněmovny, ale do samé svatyně není vpuštěn, protože *on* nechce složit „přísahu pravého křesťana“[203] a lord *John Russell*, jeho kolega, nechce „realizovat“ návrh zákona o židech. A tu včera povstal *Duncombe*. Přišel na to, že podle parlamentního zákona z roku 1782 ztrácí své místo v Dolní sněmovně každý poslanec, který *po* svém zvolení uzavřel se státem nějakou smlouvu o dodávkách, a že Rothschild půjčil státu nedávno 16 miliónů liber št. Duncombe oznámil, že zítra večer podá návrh na vypsání nových voleb v City. A to ještě není všechno. Hned po Duncombovi vystoupil *Malins* a ohlásil podobný návrh proti *Lindsaymu*, jehož sir Charles Wood v debatě o reformě veřejně obvinil, že uzavřel s vládou smlouvu o dodávkách lodí, přestože byl a je členem parlamentu. Tento incident není důležitý jen tím, že kompromituje takové osoby jako magnáta ze City a reformního magnáta ze City! Je důležitý proto, že připomene veřejnosti, že hlavní oporou Pitta, Percevala a Liverpoola, kteří zákon z roku 1782 ignorovali, byli v parlamentu i mimo něj právě vysocí hodnostáři ze City, kontrahenti půjček a vládních dodávek. Tato finanční aristokracie — tehdy zkorumpovanější než za Ludvíka Filipa — byla duší protijakobínské války. Zatímco trhala zlatá jablka Hesperidek, kázala na pověstných schůzích v City národu, že

„musí obětovat peníze i krev, aby zachránil požehnaný pokoj našeho svatého náboženství před svatokrádežnými Francouzi a sebe sama před temným zoufalstvím ateismu“.

V nejnevhodnější dobu se tedy národu připomíná, že City, která se dnes bouří proti oligarchii, byla skleníkem, v němž táž oligarchie vyrostla a vyhnala své nejbujnější květy.

Napsal K. Marx 26. června 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung“,
čís. 297 z 29. června 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

ZE SEVASTOPOLU[204]

Proti očekávání veřejnosti nepřináší pošta, kterou dovezl včera ráno „Pacific", žádné podrobnosti o porážce spojenců u Sevastopolu 18. června. Máme sice několik strohých údajů o tom, kolik bylo v tomto boji mrtvých a raněných, a ještě se k nim stručně vrátíme. Místo očekávaných zpráv jsme však konečně dostali podrobnou zprávu generála Pélissiera o dobytí Mamelonu a kamenolomů. Ale ani charakter této zprávy nám nedává jasnou představu o tom, jakou vojenskou politiku chce provádět člověk, který je dnes faktickým velitelem dvěstětisícové spojenecké armády na Krymu. Chceme-li v této věci dospět k nějakému závěru, musíme hledat spíše negativní než pozitivní fakta. Chceme-li uhodnout, co Pélissier zamýšlí, nesmíme hledět tolik na to, co dělá, jako spíše na to, co se zdráhá udělat. Podívejme se však znovu na dobytí Mamelonu; má některé rysy, které stojí za bližší rozbor.

Dne 6. a 7. června zahájily spojenecké baterie palbu na celé linii. Ale zatímco na levém útoku (od Stožární bašty po Karanténní baštu) byla dělostřelecká palba pouhou demonstrací, na pravém útoku (od Redanu po horu Sapun) šlo do tuhého. Zvlášť prudce tu byla ostřelována ruská vnější opevnění. Dne 7. června večer, když se zdálo, že jejich palba je dostatečně umlčena a jejich obránci dostatečně oslabeni, byl vydán rozkaz ke zteči. Francouzi se měli zmocnit dvou různých postavení, dvou náhorních plošin, oddělených od sebe úžlabinou. Angličané měli dobýt jednu náhorní plošinu, s úžlabinou na obou stranách. Způsob, jakým se tyto dvě armády připravily ke

zteči, je charakteristický pro jejich zvláštnosti a tradice. Francouzi vybrali čtyři divize, pro útok na každé postavení dvě. Dvě divize byly tedy shromážděny k útoku na Mamelon (Kamčatskou redutu) a dvě k útoku na horu Sapun. V obojím případě měly útočit v prvním sledu dvě brigády, rozčleněné v kolonách, a dvě brigády měly tvořit zálohu. Osmnáct praporů mělo útočit a osmnáct praporů je mělo podporovat, dohromady nejméně 28 000 až 30 000 mužů. Tento rozkaz plně odpovídal bojovým řádům a tradicím francouzské armády, která vede velký útok vždy v kolonách, někdy až příliš těžkopádných. Kdyby Angličané nastoupili v téže formaci, potřebovali by ke splnění svého úkolu dvě divize: dvě brigády pro útok a dvě brigády pro zálohu. Řídili se však svým vlastním systémem a určili pro útok asi 1000 mužů, to jest asi dva prapory, slabou polovinu francouzské brigády. Měli bezesporu silné zálohy, ale přesto tam, kde by Francouzi nasadili tři vojáky, nasadili oni pouze jediného. Částečně je to důsledek anglického způsobu útočit v liniích, a ne v kolonách, a částečně to umožňuje veliká houževnatost britského vojáka v obranném postavení. Těchto 1000 britských vojáků nebylo ani posláno do útoku najednou. Nejdříve zaútočilo 200 vojáků a zmocnilo se ruských opevnění, pak bylo posláno dalších 200 jako posila a postupně stejným způsobem i ostatní. Když 1000 anglických vojáků zaujalo ruská postavení, drželo je proti šesti po sobě jdoucím útokům a za stálé čelní a podélné palby z ruských opevnění. Když začalo svítat, víc než polovina jich bylo mrtvých nebo raněných. Postavení však bylo jejich, a někteří z nich dokonce místy sledovali Rusy a pronikli až do Redanu. To bylo něco, co by tisíc Francouzů nikdy nedokázalo. Ale trpělivá vytrvalost anglického vojáka v palbě je téměř bezmezná. A když jako v oné noci začne boj muže proti muži nabývat podoby jeho oblíbené zábavy, pouliční rvačky, je anglický voják teprve ve svém živlu a bude se s největším potěšením bít hlava nehlava sám proti šesti.

Pokud jde o francouzský útok, generál Pélissier vypočítává dlouze brigády a pluky, které se ho zúčastnily, a pro všechny má slovo uznání. Ale jeho údaje o postaveních jednotlivých kolon a o směru jejich útoku jsou velmi nejasné, vývoj akce popisuje téměř nesrozumitelně a vůbec neudává ztráty. Srovnáme-li toto úřední

hlášení s jinými zprávami, můžeme z nich vyvodit, že Francouzi vzali Mamelon hned prvním útokem, sledovali ustupující Rusy až k Malachovské baště a místy do ní i pronikli, byli pak Rusy zahnáni a Mamelon zase ztratili, rozmístili se za ním v polokruhu, začali znovu postupovat a nakonec se ho zmocnili. Volyňskou redutu na druhé straně Kilenské úžlabiny dobyli s nevelkými ztrátami. Boj o Selenginskou redutu, která leží v jejím týlu, byl prudší, ovšem zdaleka ne takový jako boj o Mamelon. Vzhledem k tomu, že Pélissier vrhl do útoku proti určeným bodům zbytečně velký počet vojska a vzhledem k tomu, že se toto vojsko muselo zformovat do těžkopádných kolon, byly francouzské ztráty jistě velmi vysoké. Dostatečným důkazem je to, že o nich nebyla vydána žádná úřední zpráva. Nebude asi přehnané, odhadneme-li je na 1500 až 2000 mužů.

Rusové byli ve zvláštní situaci. Nemohli mít v těchto vnějších opevněních velké posádky, protože by je ještě před zahájením zteče vystavili jistému zničení nepřátelským dělostřelectvem. Mohli tedy v těchto redutách udržovat jen minimální počet obránců a museli se spoléhat na své dělostřelectvo na Malachovské mohyle a na Redanu, které ovládalo tento prostor palbou, jakož i na zásah záloh umístěných v pevnosti. Na Mamelonu měli dva prapory, asi 800 mužů. Ale jakmile reduty ztratili, nemohli se jich už zmocnit a řádně se v nich uchytit. Přesvědčili se, že obležená armáda může postavení rychle ztratit, ale jen těžce získat zpět. Kromě toho reduta na Mamelonu byla vybudována tak složitě — příčné zátarasy a kryty tu tvořily jakési improvizované kasematy — že její posádka byla dokonale chráněna proti dělostřelectvu, ale téměř bezmocná proti zteči, neboť v každém oddělení bylo sotva místo pro dělo a pro jeho obsluhu. Proto jakmile byla děla demontována, neměla pěchota určená k obraně opevnění proti zteči místo k zaujetí takového postavení, z něhož by mohla současně vést proti útočícím kolonám hromadnou palbu. Rozbita na malé skupiny neodolala náporu útočníků a znovu ukázala, že tam, kde nemůže bojovat ve velkých masách, nevyrovná se ruská pěchota ani Francouzům v inteligenci a rychlém postřehu, ani Angličanům v zoufalé buldočí udatnosti.

Po bojích 7. června nastal desetidenní oddech a během této

doby byly dobudovány a spojeny zákopy, vybrána palebná postavení a přisunuta děla a střelivo. Současně podnikli spojenci dvojí průzkum do vnitrozemí. První, směrem k Bajdaru, dvanáct mil od Balaklavy, po cestě, která vede na jižní pobřeží, byl jen předběžný průzkum. Druhý byl veden správným směrem, k Ajtodoru, který je šest mil za Čorguněm na řece Černé. Ajtodor leží na výšině, která se svažuje do údolí horního toku Belbeku, a jak jsme už dávno ukázali,* jedině tudy lze s úspěchem obejít ruská postavení u Inkermanu. Ale poslat sem jen průzkumný oddíl, neobsadit ihned potom terén značnými silami a nezahájit operace — to znamená dát nepříteli výstrahu a upozornit ho, z které strany mu hrozí nebezpečí. Možná, že se ukázalo, že terén u Ajtodoru je neschůdný; pochybujeme však o tom. A i v takovém případě tento manévr příliš jasně naznačoval úmysl obejít nepřítele bočním pochodem. Kdyby tento boční pochod měl být jen klamným manévrem, bylo by všechno v pořádku. Jsme však přesvědčeni, že musí být hlavní operací, a proto neměl být prozrazen žádným náznakem, dokud se k němu spojenci opravdu nerozhodli.

Avšak generál Pélissier, místo aby dále rozvinul tyto slabé polní demonstrace, podnikl něco docela jiného. Dne 18. června, ve výroční den bitvy u Waterloo, vyrazila anglická a francouzská vojska zároveň na zteč ruských linií na pravém útoku. Angličané zaútočili na Redan, Francouzi na Malachovskou mohylu. Měla to být pomsta za Waterloo, ale na neštěstí dopadla špatně. Spojenci byli po strašné řeži odraženi. V oficiálních seznamech se uvádí, že ztratili asi 5000 mužů, ale protože si francouzské zprávy, jak známo, nepotrpí na pravdomluvnost, musíme ještě asi 50 % přidat. Neznáme ještě žádné podrobnosti o této bitvě, a tak o její taktické stránce nemůžeme zatím vůbec mluvit. Můžeme pojednat jen o jejím strategickém a politickém významu.

Celý evropský tisk považuje Pélissiera za člověka, který si nedá poroučet telegrafem z Paříže, nýbrž který jedná jen a jen podle vlastního uvážení. Měli jsme oprávněné důvody pochybovat o této jeho svérázné umíněnosti, a jeho pokus pomstít se za Waterloo

* Viz tento svazek, str. 271—275. *(Pozn. red.)*

„důstojným" způsobem, to jest společným vítězstvím Francouzů a Angličanů, naše pochyby plně potvrzuje. Taková myšlenka mohla vyjít pouze od Jeho Veličenstva císaře francouzského — člověka, který pevně věří ve výroční data, člověka, který musí každého 2. prosince provést nějaký výstřední kousek, člověka, který ve sněmovně pairů prohlásil, že jeho zvláštním posláním je pomstít Waterloo. Nelze pochybovat, že Pélissier dostal velmi přísný rozkaz, aby oslavil výroční den bitvy u Waterloo co nejslavněji. Má odpovědnost jen za to, jak to udělal.

Více než kdy jindy jsme přesvědčeni, že zteč na linii redut u předměstí Korabelnaja je třeba považovat za chybu. Dokud však neznáme Pélissiera opravdu důkladně, budeme mu i nadále připočítávat k dobru všechny okolnosti, které se nám tak daleko od místa bojů mohou zdát pochybné. Zdravotní poměry na heraklejském Chersonésu, na které jsme už dávno upozorňovali, jsou možná tak špatné, že je nanejvýš žádoucí rychle ukončit operace na tomto malém kousku půdy. Výpary rozkládajících se mrtvol 25 000 lidí a 10 000 koní mohou v létě vážně ohrozit zdravotní stav armády. O jiných hrozných věcech, které jsou tu nakupeny, mluvit nebudeme. Pélissier se třeba domnívá, že je možné rychle vypudit Rusy z Jižní strany, úplně rozrušit pevnost, ponechat na její střežení jen několik málo vojáků, a pak se silnou armádou vytáhnout do pole. Činíme tyto dohady proto, že bychom v počínání tohoto starého vojáka rádi viděli alespoň nějaký rozumný motiv. Ale je-li tomu tak, pak špatně odhadl sílu pevnosti. Řekli jsme už svého času, že jakýkoli pokus rozvinout úspěch ze 7. června v útok proti samému městu skončí neúspěchem.* Události potvrdily toto naše mínění. Řekli jsme, že klíč k Sevastopolu je na sever od Inkermanu. Srážka z 18. června tomu nasvědčuje.

Jsme tedy ochotni přiznat, že generál Pélissier měl zcela logické důvody k tomu, aby dal přednost zteči na předměstí Korabelnaja před postupem v poli; zároveň však musíme přiznat také to, že lidé, kteří jsou přímo na bojišti, mají často sklon vycházet při svých rozhodnutích z druhořadé skutečnosti — a porážka z 18. června

* Viz tento svazek, str. 331—332. *(Pozn. red.)*

nasvědčuje tomu, že Pélissier podlehl právě této slabosti. Je ovšem známkou silného charakteru, snaží-li se člověk houževnatě dovést věc do konce, právě tak je však známkou chabého intelektu, jestliže na této věci tvrdošíjně lpí a jde za ní třeba všelijakými oklikami jen proto, že ji už začal. Pélissier má možná pravdu, když se pokouší dobýt Sevastopol za každou cenu; očividně se však mýlí, když nevidí, že nejbližší cesta do Sevastopolu vede přes Inkerman a přes postavení ruské armády, která jej brání.

Nebudou-li spojenci hledět bez meškání využít převahy svých armád, dostanou se zanedlouho do velmi nepříjemné situace. Rusko již dávno uznává nutnost posílit svá vojska na Krymu. Nyní se k tomu naskýtá možnost, neboť bylo dokončeno formování záložních praporů pravidelné armády, byly provedeny odvody a utvořeno 200 praporů domobrany, a co je hlavní, Rakousko snížilo stav své pozorovací armády na 180 000 mužů a zbytek buď propustilo na dovolenou, nebo rozmístilo ve vnitrozemí. V Oděse se proto vytvořila záložní armáda; část této armády — asi 25 000 mužů — je prý umístěna u Nikolajeva, asi dvanáct až patnáct dnů pochodu od Sevastopolu. Také z Volyně prý pochodují dvě divize granátníků. V polovině července, a snad ještě dříve, mohou mít tedy Rusové opět početní převahu, jestliže jejich vojsko stojící dnes proti spojencům neutrpí do té doby rozhodnou porážku. Máme sice zprávy, že dalších 50 000 Francouzů je na pochodu do Toulonu a do Marseille, kde se mají nalodit; dorazí však určitě příliš pozdě a sotva budou stačit na víc, než že vyplní mezery způsobené bitvami a nemocemi, které se v táboře spojenců začínají nyní opět objevovat.

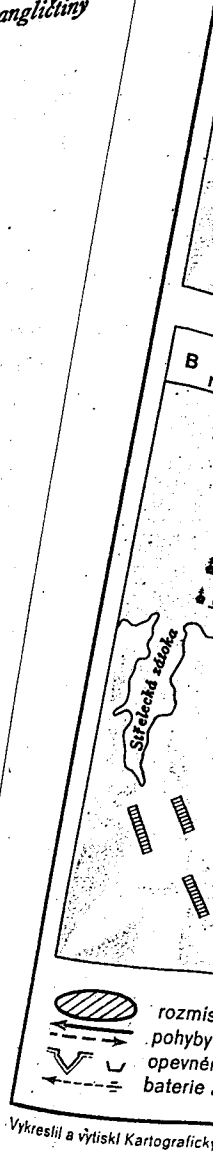
Operace v Azovském moři připravily Rusy o jeden zdroj zásobování armády; přirozenou tepnou obilnářských oblastí Ruska je však daleko spíš Dněpr než Don, a tak není pochyb, že v Chersonu je veliké množství obilí, větší než mohou Rusové na Krymu spotřebovat. Doprava odtud do Simferopolu je celkem snadná. Kdo si tedy myslí, že se azovská expedice projeví vážně a okamžitě na zásobování Sevastopolu, je na velkém omylu.

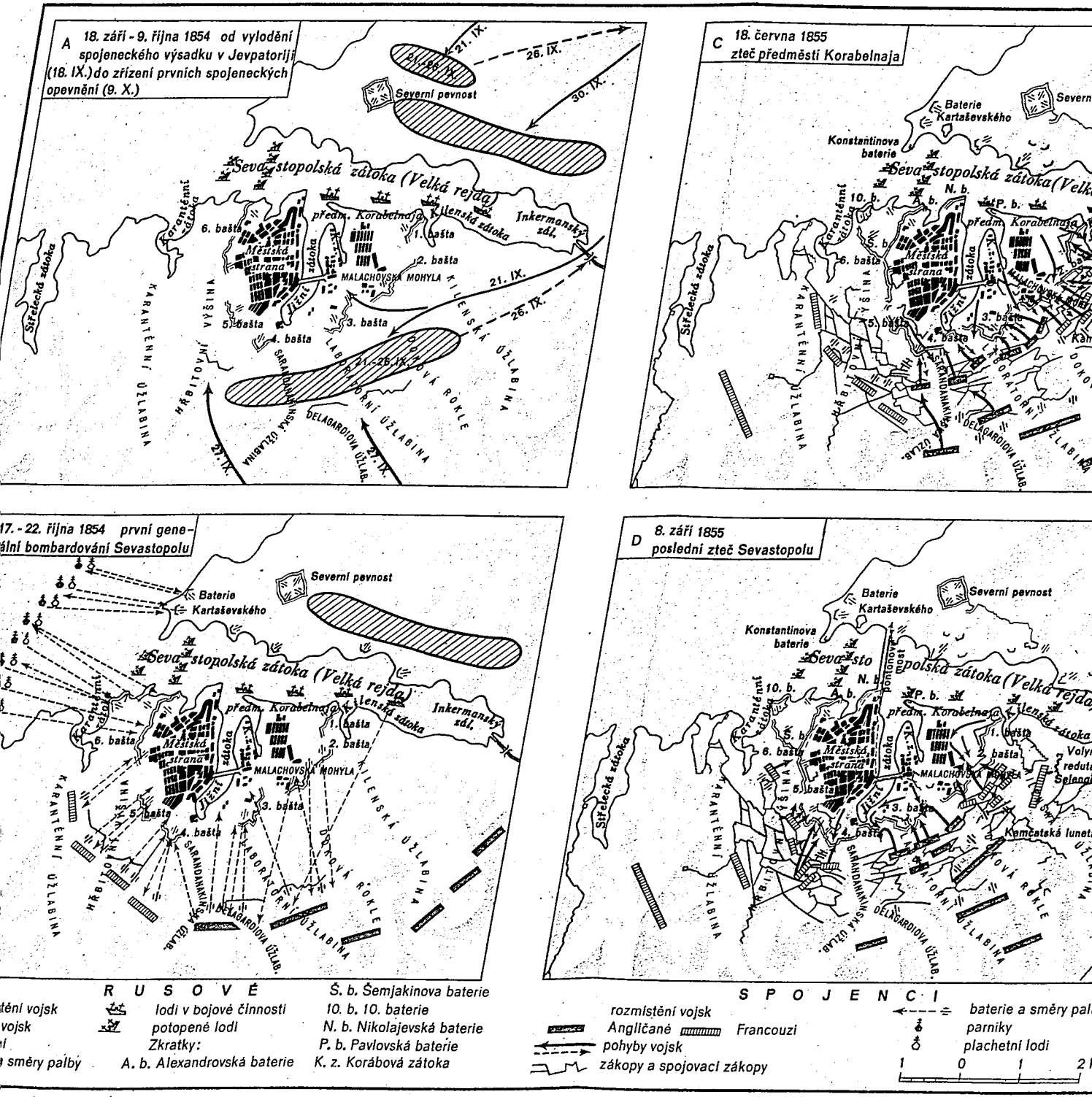
Misky vah se nyní nějakou dobu klonily na stranu spojenců, mohou se však opět vyrovnat, ba i obrátit v jejich neprospěch.

Budou-li Rusové jednat rychle, bude výsledek krymského tažení ještě velmi nejistý.

Napsal B. Engels kolem 29. června 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4439 z 12. července 1855
a v „Neue Oder-Zeitung“,
čís. 301 z 2. července 1855

Podle textu
v „New-York Daily Tribune“,
srovnaného s textem
v „Neue Oder-Zeitung“
Přeloženo z angličtiny

RUSOVÉ

- tění vojsk
- vojsk
- směry palby
- lodi v bojové činnosti
- potopené lodi

Zkratky:

- A. b. Alexandrovská baterie
- Š. b. Šemjakinova baterie
- 10. b. 10. baterie
- N. b. Nikolajevská baterie
- P. b. Pavlovská baterie
- K. z. Korábová zátoka

SPOJENCI

- rozmístění vojsk
- Angličané
- Francouzi
- pohyby vojsk
- zákopy a spojovací zákopy
- baterie a směry pal
- parníky
- plachetní lodi

1 0 1 2

a reprodukční ústav Ústřední správy geodezie a kartografie v Praze

Čís. výt.

K. MARX

RŮZNÉ ZPRÁVY

Londýn 30. června. Protože se lord Grosvenor zdráhá stáhnout dobrovolně svůj *návrh zákona o zákazu obchodování v neděli* [Sunday Trading Bill], objevily se dnes na nejrušnějších ulicích Londýna plakáty vyzývající k účasti na nové velké demonstraci v Hyde Parku, která se má konat zítra odpoledne. Sněmovna byla tak dětinská, že na Grosvenorův dotaz, zda je náhlá změna názoru většiny ovlivněna luzou v Hyde Parku, odpověděla živým: No! No!*

Panmure se na dotaz jednoho toryovského paira letmo zmínil o tom, že ministři vydali *jménem královny* provolání k armádě, v němž ohlašují jistým sborům a plukům — těm, které jsou na válčišti — značný přídavek k žoldu nejen na období jejich nynější služby, nýbrž i zpětně za několik měsíců a zvýšení penzí. Bylo to ohlášeno prozatím jménem královny, aniž o tom ministři cokoli sdělili Dolní sněmovně, která v té době zasedala. Ministři si tak přisvojují právo, které podle ústavy přísluší jedině Dolní sněmovně — *právo stanovit vojsku žold.* Musí ovšem během několika týdnů nebo dnů předstoupit před sněmovnu, aby jim slíbené příplatky schválila. Provolání však schválení sněmovny předběhlo. Kdyby sněmovna požadavek zamítla, dostala by se do konfliktu s armádou. Je to odpověď na výrok Roebuckova výboru, že vláda je odpovědná za útrapy armády. Je to krok ve směru, který razil princ Albert.

Bouverieho návrh zákona, který prošel včera druhým čtením

* — ne! ne! *(Pozn. red.)*

v Dolní sněmovně, je důležitý pro anglické obchodní zákonodárství. Až dosud byl v Anglii každý, kdo měl určitý podíl na ziscích obchodní firmy, považován za jejího společníka a odpovídal tudíž *celým svým jměním* za obchodní závazky firmy. Podle návrhu zákona, který Bouverie předložil jménem vlády, má být toto zákonné ustanovení zrušeno. Ještě důležitější je jeho návrh zákona o *akciových společnostech*. Až dosud ručil každý člen takové společnosti *nejen za částku odpovídající hodnotě jeho akcií*, nýbrž ručil *celým svým jměním za všechny závazky společnosti*. Podle jednoho návrhu zákona se ručení omezuje na částku odpovídající hodnotě akcií jednotlivých akcionářů, avšak jen u těch společností, jejichž celkový kapitál činí nejméně 20 000 liber št., jejichž smlouva je majiteli akcií podepsána na částku nejméně 15 000 liber št. a je-li přitom složen vklad ve výši nejméně 20 % z celkového kapitálu. Již sama nutnost takových zákonů dokazuje, do jaké míry bylo dosud zákonodárství v rukou vysokých finančních kruhů, které mohly v první obchodní zemi světa podřizovat obchodní smlouvy nejabsurdnějším a nejsvévolnějším právnickým omezením. Nový návrh předstírá, že je založen na principu „zrovnoprávnění (obchodně právního) práce a malých kapitalistů s velkým kapitálem". A jak se to provádí? Tím, že na akciové kapitály pod 20 000 liber št. se dobrodiní tohoto zákona nevztahuje a že pro ně zůstávají v platnosti stará omezení. Nejpádnějším důkazem toho, že se velký kapitál nespokojuje s převahou svých ekonomických zbraní, jimiž potírá konkurenci malých, ale že se v Anglii navíc ještě utíká k právním privilegiím a výjimečným zákonům, je anglické zákonodárství o akciových a obchodních společnostech vůbec. Ještě před několika lety nesměla mít například banka víc než 6 společníků. Trvalo dlouho, než se akciovým společnostem dostalo práva, aby mohly být jménem svého představenstva žalobci nebo žalovanými. Aby však mohly požívat tohoto privilegia, musí být registrovány neboli inkorporovány, a zákon z roku 1837 stanoví, že koruna může inkorporovat jen na návrh ministerstva obchodu, takže ve skutečnosti záleží na milosti ministerstva obchodu, zda společnost je či není inkorporována. Banky, dobročinné společnosti, svépomocná společenstva atd. jsou i nadále z působnosti nového zákona zcela vyloučeny.

Jeden deník přináší dnes tuto *parlamentní statistiku*: Volebních obvodů je 327. Z těchto 327 obvodů je závislých: na 1 magnátovi 9 obvodů, na 4 magnátech po 8 obvodech, na 1 magnátovi 7 obvodů, na 3 po 6 obvodech, na 8 po 5 obvodech, na 26 po 4 obvodech a na 29 magnátech po 3 obvodech, takže 297 volebních obvodů je ovládáno 72 magnáty. Zbývá 30 takzvaných „nezávislých" volebních obvodů. Dolní sněmovna má 654 členů, z nichž 594 je voleno 297 závislými volebními obvody. Z těchto 594 osob je 274 buď přímo spřízněno s pairy, nebo jsou příslušníky aristokracie.

Napsal K. Marx 30. června 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 303 z 3. července 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

ROZRUCH KOLEM NÁVRHU ZÁKONA O PŘÍSNĚJŠÍM ZACHOVÁVÁNÍ NEDĚLNÍHO KLIDU

Londýn 2. července. Včera se v Hyde Parku konala další demonstrace proti návrhu zákona o přísnějším zachovávání nedělního klidu, ale už ve větším měřítku, za hrozivějších předzvěstí a s vážnějšími následky. Svědčí o tom zlověstný rozruch, který dnes vládne v Londýně.

Plakáty, které vyzývaly k opakování tábora, zvaly zároveň lid, aby se shromáždil v neděli v 10 hodin dopoledne před domem zbožného lorda Grosvenora a doprovodil ho do kostela. Zbožný pán však zatím už v sobotu opustil inkognito Londýn v soukromém voze. Že je spíše povolán k tomu, aby dělal mučedníky z druhých, než aby se sám dal na mučednictví, dokázal už jeho oběžník uveřejněný ve všech londýnských novinách, v němž jednak trvá na svém návrhu zákona, jednak se snaží dokázat, že tento návrh je bezúčelný, bezvýznamný a nemá smysl. Jeho dům byl po celou neděli obsazen — nikoli pěvci žalmů, nýbrž dvěma sty konstáblů. Stejně byl střežen dům jeho bratra, proslulého boháče markýze z Westminsteru.

Sir Richard Mayne, šéf londýnské policie, zaplavil v sobotu londýnské zdi plakáty, v nichž „*zakazoval*" nejen uspořádat mítink

v Hyde Parku, nýbrž i shromažďovat se tam ve „velkých masách" a projevovat jakkoli svou libost či nelibost. Výsledkem tohoto ukazu bylo, že se v parku dokonce i podle policejní zprávy vlnil už o půl třetí stopadesátitisícový dav, v němž byli lidé *všech* stavů a nejrůznějšího věku, a že shluk lidu nabýval postupně rozměrů obrovských a nevídaných i na londýnské poměry. Londýn se však nepředstavil jen svými masami; jeho obyvatelé utvořili znovu špalíry po obou stranách vozovky podél jezírka Serpentine, jen hustší a širší než minulé neděle. Kdo se však neobjevil, byla haute volée*. Ukázalo se celkem asi 20 vozů, většinou malých dvoukolek a faetónů, které nerušeně projely, zatímco jejich výstavnější, rozložitější druzi s vyššími kozlíky a s více prýmky byli opět uvítáni výkřiky a babylónem zvuků, které bylo tentokrát slyšet na míli daleko. Masovost shromáždění a hlasová cvičení tisícerých hrdel přivedly vniveč policejní ukazy. Haute volée se vyhnula bojišti a uznala tak svou nepřítomností svrchovanost vox populi**.

Ke čtvrté hodině se zdálo, že se demonstrace pro nedostatek živné půdy rozplyne v neškodnou nedělní zábavu. To se však nehodilo policii. Měla snad odtáhnout za všeobecného posměchu, žalostně se loučit se svými vlastními plakáty, jejichž velká písmena se skvěla u vchodu do parku? Nadto tu byli její vysocí hodnostáři, sir Richard Mayne a vrchní inspektoři Gibs a Walker na koních a inspektoři Banks, Darkin a Brennan pěší. 800 policistů bylo strategicky rozmístěno, většinou ukryto po budovách a v záloze. Silnější oddíly byly rozestaveny v okolí jako posily. V místě, kde vozovka vedoucí podél Serpentine přechází v pěšinu do Kensington Gardens, byly byt vrchního dozorce parku, prachárna a budovy záchranných společností přeměněny v improvizované věznice se silnými policejními posádkami, kde měli být umístěni zatčení a ranění. Před policejní strážnicí na Vine Street, Piccadilly, stály drožky připravené jezdit na bojiště a odvážet odtud pod eskortou poražené. Policie zkrátka připravila úplný plán tažení, „energičtější", jak říkají „Times", „než kterýkoli, o němž jsme kdy slyšeli na Krymu". Policie potřebovala zkrvavené hlavy a zatčené, aby naráz neztratila

* — vznešená společnost, smetánka. *(Pozn. red.)*
** — hlasu lidu. *(Pozn. red.)*

svou důstojnost a nestala se směšnou. Jakmile proto špalíry poněkud prořídly a davy se rozptýlily ve skupinách dál od vozovky po nesmírných rozlohách parku, zaujali šéfové policie postavení mezi oběma špalíry uprostřed vozovky a udíleli ze svých ořů napravo i nalevo vyzývavé rozkazy. Prý aby chránili projíždějící vozy a jezdce. Protože se však vozy a jezdci neobjevili a nebylo tedy koho ochraňovat, dali „pod falešnými záminkami" vytahovat z davu a zatýkat jednotlivce, totiž pod záminkou, že jde o pickpockets (kapesní zloděje). Když se tyto pokusy množily, záminka už neobstála a dav vybuchl v hromový křik. Vtom vyrazily ukryté policejní oddíly ze zálohy, vyrukovaly s obušky, rozbíjely hlavy do krvava, vytahovaly tu i tam jednotlivce z davu (celkem byly takto zatčeny 104 osoby) a odvlékaly je do improvizovaných vězení. Levá strana vozovky je jen úzkým pruhem oddělena od hladiny Serpentine. Jeden policejní důstojník zatlačil zde se svou četou diváky až k samému okraji jezírka a vyhrožoval jim studenou lázní. Aby unikl policejnímu obušku, pokusil se kdosi přeplavat Serpentine na druhý břeh; policista ho však pronásledoval na loďce, dopadl ho a vítězoslavně dopravil zpět.

Jak se od minulé neděle změnila scenérie! Místo parádních kočárů špinavé drožky, které jezdily od policejní strážnice na Vine Street k improvizovaným vězením v Hyde Parku a odtud zase k policejní strážnici. Místo lokajů seděl na kozlíku policista vedle ožraly kočího. Místo elegantních pánů a dam byli ve vozech zatčení, se zkrvavenými hlavami, rozcuchaní, obnažení, v potrhaných šatech, střežení podezřelými postavami z irského lumpenproletariátu, vecpanými do uniformy londýnských policistů. Místo povívání vějířů svist kožených obušků (konstáblův „truncheon"). Vládnoucí třídy se minulou neděli ukázaly ve své vznešené podobě a dnes se ukázaly ve své podobě státní. Za vlídně se zubícími starými pány, za módními hejsky, za vznešenými vetchými vdovami, za vonícími kráskami v kašmíru, vyzdobenými pštrosími péry, ověšenými diamanty a květinami, stál v pozadí policajt v nepromokavém kabátě, ušmudlaném klobouku a s pendrekem v ruce. To byl rub medaile. Minulou neděli se vládnoucí třída představila masám v individuální podobě. Tentokrát se jim představila jako státní moc, zákon, pen-

drek. Tentokrát by odpor byl vzbouřením a Angličan se musí dlouho a pomalu rozehřívat, než se vzbouří. Proto se i protidemonstrace vcelku omezila na syčení, hlučení a vypískávání policejních vozů, na ojedinělé a chabé pokusy o osvobození zatčených, především na pasívní odpor při flegmatickém hájení bojiště.

Charakteristická byla úloha, kterou zde schráli vojáci, příslušníci jednak gardy, jednak 66. pluku. Bylo jich tam mnoho. Dvanáct gardistů, někteří s krymskými medailemi, se octlo ve skupině mužů, žen a dětí, kterou zpracovávaly policejní obušky. Jeden stařec, zasažen ranou, se skácel k zemi. „Londýnští stiffstaffs (hanlivá přezdívka policie) jsou horší, než byli Rusové u Inkermanu," zvolal jeden z krymských hrdinů. Policie se ho chopila. Za hlasitého volání davu: „Třikrát sláva armádě!" byl však ihned osvobozen. Policie se raději vzdálila. Mezitím sem přišel větší počet granátníků, vojáci se seřadili a obklopeni davem, za výkřiků: „Ať žije armáda, pryč s policií, pryč s nedělním zákonem!" se hrdě procházeli po parku. Policie stála nerozhodně, když tu se objevil jeden gardový seržant, hlasitě jí vytýkal brutalitu, uklidňoval vojáky a některé z nich přemluvil k návratu do kasáren, aby se zabránilo vážnějším srážkám. Většina vojáků však zůstala a obklopena davy dávala nevybíranými slovy průchod svému vzteku na policii. Rozpor mezi policií a armádou trvá v Anglii dlouho. V této chvíli, kdy armáda je „pet child" (mazánek) lidových mas, se tento rozpor jistě nebude oslabovat.

Jeden stařec, jménem Russell, zemřel prý dnes na následky zranění; v nemocnici sv. Jiří je půl tuctu raněných. Během demonstrace došlo opět k řadě pokusů uspořádat dílčí shromáždění. Na jednom z nich, u Albert Gate, mimo část parku obsazenou původně policií, popouzel jakýsi anonym své publikum asi takto:

„Muži staré Anglie! Probuďte se, procitněte z dřímoty, nebo zajdete navždy! Projevujte každou neděli odpor proti vládě! Vystupujte proti církevnímu zákonu, jak jste to udělali dnes. Nebojte se požadovat práva, která vám patří, setřeste pouta oligarchického útlaku a vlády násilí! Neučiníte-li tak, budete navždy zdeptáni! Vždyť je to hanba, že obyvatelé této velké metropole, největší metropole civilizovaného světa, mají vydat své svobody do rukou takového lorda Grosvenora nebo takového muže, jako je lord Ebrington! Jeho Milost cítí potřebu nahnat nás do kostela a vynutit si zákonem naši nábožnost. Marná snaha! Kdo

jsme my, a kdo jsou oni! Povšimněte si nynější války! Nevede se snad na účet produktivních tříd a jejich krví? A co dělají neproduktivní třídy? Packají ji!"

Řečník i shromáždění byli samozřejmě přerušeni policií.

V Greenwichi, blízko observatoře, uspořádali Londýňané také shromáždění, kterého se zúčastnilo asi 10 000 až 15 000 osob. I toto shromáždění policie rozehnala.

Napsal K. Marx 2. července 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 307 z 5. července 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX A B. ENGELS

SRÁŽKY MEZI POLICIÍ A LIDEM. — O UDÁLOSTECH NA KRYMU[205]

Londýn 6. července. Od pondělka do včerejšího večera byl Londýn svědkem nepřetržitých srážek mezi policií a „luzou"; policie útočila pendreky a lid odpovídal kameny. Na Marlborough Street a v okolních ulicích jsme viděli scény, jež živě připomínaly Paříž. Duncombe navrhl včera večer v Dolní sněmovně vyšetření „podlého a brutálního" chování policie minulou neděli. Masy mají v úmyslu navštívit pozítří kluby v Pall Mallu[206]. Chartisté plánují *ozbrojené* procesí (ozbrojené pracovními nástroji a holemi, nikoli šavlemi a puškami) od Blackfriars Bridge do Hyde Parku, při němž mají být neseny prapory s nápisem: „No Mayne law." („Pryč s Maynovým zákonem." Je tu záměrný dvojsmysl. *Maine law* je, jak známo, název amerického puritánského zákona, který zakazuje požívání lihovin, *Mayne* se jmenuje šéf londýnské policie.) Z předešlých zpráv* je vidět, že demonstrace v Hyde Parku improvizoval instinkt mas. Napětí se pak vystupňovalo a trvalo v důsledku vyzývavé brutality policie, jejíž šéf sir Richard Mayne ukázal, že je hoden řádu, který dostal z Paříže. V této chvíli lze však už rozeznat jednotlivé strany, které se snaží hnutí mas popohnat, řídit a využít ho k dalším cílům. Jsou to tyto strany:

* Viz tento svazek, str. 368—373, 388—392. *(Pozn. red.)*

Především vláda sama. Za Bonapartova pobytu v Londýně zmizel jako kouzlem každý plakát namířený proti němu. Nyní nechává policie klidně viset i nejostřejší plakáty. Všechno ukazuje na skrytý záměr: *nařízená* brutalita policistů, vyzývavá řeč advokátů vlády před soudem na Marlborough Street, *nezákonné* použití zatčených na treadmill[207], urážlivý tón oficiálních novin, kolísavé vystupování kabinetu v parlamentě. Potřebuje snad Palmerston malý coup d'état*, aby udržel svou vládu? Nebo velké vnitřní zmatky, aby odvrátil pozornost od Krymu? Protože známe tohoto odvážného státníka, za jehož zdánlivou frivolní povrchností se skrývá hluboká a neúprosná vypočítavost, považujeme ho — jako Voltaire Habakuka — za capable de tout**.

Za druhé stoupenci administrativní reformy. Snaží se masového hnutí využít jednak k tomu, aby zastrašili aristokracii, jednak k tomu, aby jim pomohlo získat popularitu. Proto se *Ballantine* objevil *jejich* jménem a na *jejich* útraty před policejním soudem na Marlborough Street jako obhájce těch, kteří byli minulou neděli zatčeni. Proto složili včera pokuty za všechny odsouzené a tak je vykoupili. Proto *jejich* listy obhajují „luzu" (jak vládní „Globe" nazývá lid) a útočí na policii a vládu.

Za třetí chartisté, jejichž cíle jsou jasné.

Konečně se objevily oficiální i soukromé zprávy o nešťastném útoku z 18. června. Uveřejnění oficiálních depeší se po několik dní odkládalo, a to jistě ne bez důvodu. Tento útok je jistě nejdokonalejší ukázkou ze všeho, co bylo dosud ve východních záležitostech zhudlařeno.

Francouzské předsunuté zákopy byly vzdáleny od ruských baterií 400 až 500 yardů, anglické 500 až 700 yardů. To jsou vzdálenosti, které měly proběhnout útočné kolony, nekryté proti ruské palbě a nepodporované palbou svého vlastního dělostřelectva, ve zteči, při níž by musela vzít za své i poslední stopa pořádku a při níž by — bezmocní — byli vystaveni palbě pušek po 3 až 5 minut — po dobu, která zcela stačí, aby byli úplně dezorganizováni. Již sama tato skutečnost charakterizuje celý plán. Dokud nebyla ne

* — státní převrat. *(Pozn. red.)*
** — schopného všeho. *(Pozn. red.)*

přátelská palba *naprosto* umlčena a dokud nebylo prudkým vertikálním bombardováním *účinně* zabráněno nakupení velkého počtu vojska v nepřátelských opevněních, nebylo ani nejmenší naděje na úspěch.

Rusové, zdá se, správně odhadli plány spojenců, nebyli-li, jak se domnívá Pélissier, o nich předem zpraveni. 17. června odpovídali jen slabě na palbu spojenců, stáhli během dne svá děla za předprsně a učinili vůbec taková opatření, že příští den už nemuseli téměř nic dělat. Během noci dopravili děla zpět do jejich postavení a rozmístili kolony a zálohy určené k obraně.

Původní plán, na kterém se Pélissier a Raglan dohodli, byl takový: zahájit na úsvitu 18. června znovu palbu, udržet ji s největší možnou prudkostí po několik hodin, a pak náhle a současně vrhnout kupředu sedm úderných oddílů — jeden (francouzský) proti baště těsně u Kilenské úžlabiny, dva (francouzské) proti Malachovské mohyle, tři (anglické) proti Redanu a jeden (anglický) proti skupině domů a hřbitovu mezi Redanem a cípem vnitřního přístavu. Mělo-li vůbec kdy dojít ke zteči, byl tento plán dosti rozumný. Jeho provedení by bylo ještě před zahájením vlastního útoku umlčelo ruskou palbu a rozptýlilo masu ruských vojáků soustředěných k obraně. Na druhé straně by ovšem spojenecká vojska utrpěla ruskou palbou, zatímco by se tísnila v zákopech, a obránci by byli pravděpodobně brzy odhalili přítomnost kolon určených k bodákovému útoku na jejich postavení. To však bylo menší zlo. Za daných okolností byl původní plán i se všemi svými chybami nejlepší. O tom, jak byl tento plán zmařen, jak opadaly Pélissierovy předčasné vavříny, jak spojenecká armáda pod záštitou orlů restaurovaného císařství zažila „*Balaklavu pěchoty*" — o tom zítra.

Zdá se, že letošní léto podrobuje „*svaté*" těžkým zkouškám. Největší londýnský obchodník se směnkami, známá hlava kvakerů, stejně bohatý jako zbožný *Gurney* (Bunsenův syn se oženil s jednou z jeho dcer) je značně kompromitován podvodným úpadkem na Strandu. Diskontoval Strahanovi a spol. směnku na 37 000 liber št., ačkoli věděl, že firma je v úpadku, umožnil jí tím pokračovat několik měsíců v podvádění veřejnosti a sám dovedl vyváznout beze ztrát.

Světský tisk spřádá škodolibé úvahy o tom, že dokonce i vyvolení jsou hříšní.

Napsali K. Marx a B. Engels
kolem 6. července 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 313 z 9. července 1855
a jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4447 z 21. července 1855

Podle textu
v „Neue Oder-Zeitung",
srovnaného s textem
v „New-York Daily Tribune"
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

O ZTEČI Z 18. ČERVNA

Londýn 7. července. Včera jsme vyložili původní plán spojenecké zteče z 18. června. Velmi pozdě večer 17. června se Pélissier dozvěděl, že Rusové plánují na zítřek nový velký útok na Mamelon. Byl by to měl považovat za skutečně šťastnou náhodu, neboť nemohlo být pochyb, že se Mamelon snadno ubrání proti jakékoli vojenské síle, kterou by sem Rusové mohli vrhnout. Jak jinak by mohl Mamelon (nyní překřtěný na *Brancionovu* redutu) sloužit za operační základnu pro zteč na Malachovskou mohylu? Tak by se Rusové po rozbití svého útoku na Mamelon octli v osudné situaci, neboť by museli vybojovat druhou bitvu o Malachovskou mohylu; a za těchto okolností by byl úspěch operací proti tomuto postavení téměř jistý. Pélissier byl však jiného názoru. Pozdě v noci odvolal rozkaz k dělostřelecké palbě a nařídil zteč na třetí hodinu ranní. Signálem měly být tři rakety. Angličané byli o této změně dispozic též zpraveni.

Skončilo to tak, jak to skončit muselo — přesně tak, jak Napoleon, pravý Napoleon, popisuje osud nerozhodných a břídilských generálů: „Ordre, Contreordre, Désordre."* Půl hodiny *před* stanovenou dobou se nejkrajnější pravá francouzská kolona střetla s nepřítelem. Není zcela jasné, zda je Rusové vylákali předstíraným výpadem, nebo zda, jak říká Pélissier, považoval generál francouzskou pumu za signální raketu. Buď jak buď, Pélissier byl nucen dát předčasně signál a kolony, které ještě hledaly určená místa v zákо-

* „Rozkaz, opačný rozkaz, zmatek." *(Pozn. red.)*

pech, musely vyrazit napůl ve zmatku a dílem z jiných výchozích bodů, než bylo určeno. Střední francouzská kolona, která měla obejít Malachovskou mohylu z boku, dosáhla cíle a vnikla do ruských opevnění; druhé dvě kolony nemohly však prorazit krupobitím kartáčů a kulek, které je uvítaly. Každá kolona se skládala z brigády o čtyřech praporech; druhá brigáda každé divize byla v druhé linii, zatímco garda tvořila všeobecnou zálohu. Tak bylo možno disponovat přibližně se 4 divizemi čili 20 000 mužů. Druhá linie byla vyslána k podpoře prvního útoku, ale nadarmo; konečně dostala rozkaz k útoku garda, byla však zastavena a posléze rovněž odražena. K dispozici zůstaly už jen dva prapory. Bylo půl deváté. Brigáda, která tvořila střední kolony a vnikla do ruských opevnění, byla z nich vypuzena. Všude byli Francouzi s velkými ztrátami zahnáni a čerstvé síly nebyly. Angličané byli stejně neúspěšní. Pélissier dal rozkaz k ústupu, který byl, jak říká, proveden „důstojně".

U *Angličanů* měly vedoucí kolony jen po 1800 mužích, o 1000 mužů méně než francouzské. Z těchto 1800 mužů bylo 1000 určeno k boji, 800 mělo vykonávat nutné práce. V druhé linii stál za každou kolonou zbytek brigády, z níž byla sestavena, 1200—1400 mužů. V třetí linii stála druhá brigáda každé divize za její první brigádou. Konečně garda a Skotové (první divize) tvořili všeobecnou zálohu. Tak se mělo z celé anglické pěchoty shromážděné na bojišti vrhnout vpřed v prvním náporu jen 7200 mužů, a z nich se mělo jen 4000 skutečně zúčastnit boje. To, že první kolony byly tak řídké, bylo způsobeno zčásti tradicemi britské armády, zčásti její zvyklostí útočit v řadách. Ze všech zpráv lze usuzovat, že i tentokrát útočili v řadě a poskytovali tak nepřátelským kulkám zbytečně rozsáhlý terč. Motanice, která vznikla tím, že byly postaveny čtyři různé linie rozložené jedna za druhou v těsných a nepravidelných zákopech, působila od samého začátku mnoho nepořádku a škod a v případě opravdu vážného boje by byla vyvolala největší zmatek. První a třetí kolona (zprava doleva) měly obejít Redan z boků, zatímco druhá kolona měla zaútočit na jeho vybíhající úhel, jakmile by první a třetí kolona dosáhly svého cíle. Čtvrtá, tj. nejlevější kolona měla zaútočit na cíp vnitřního přístavu.

V okamžiku, kdy byl dán signál, byly anglické kolony — stejně

jako francouzské — ještě na cestě do určených postavení. První kolona však přesto přeskočila předprseň zákopů a byla ihned uvítána vražednou kartáčovou palbou. Jednotky, dezorganizované při šplhání, se nemohly zformovat. Jejich velitel plukovník Yea volal již po trubači, aby dal troubit k ústupu; žádný trubač se však nenašel, a tak ve velkém nepořádku útočili dál. Někteří vnikli do zásek obklopujících Redan, ale nadarmo. Velká část kolony se náhle obrátila zpět a hledala útočiště v zákopech. Třetí kolona vyrazila o jednu či dvě minuty později. Zmýlila se v cestě a zaútočila na Redan čelně, místo aby jej obešla z boku. Pod strašným krupobitím střel postupovala vrávoravě vpřed, byla rozbita a po několika málo minutách ustoupila v úplném rozkladu. Útok na Redan skončil tedy dříve, než některá z tak složitých záloh lorda Raglana stačila přispěchat na pomoc. Druhá kolona byla tak překvapena tímto náhlým zhroucením jednotek, které ji měly podporovat z boku, že ani neopustila zákopy. Jedině čtvrté koloně se podařilo zachytit na hřbitově a v okolních domech. Zde se udrželo asi 1800 mužů po celý den; nemohli ustoupit, neboť terén za nimi byl otevřený a byl pod křížovou palbou Rusů. Tak bojovali, jak se dalo, až do 9 hodin večer, než se jim podařilo pod ochranou tmy ustoupit. Měli víc než třetinu ztrát. Tak skončil Pélissierův velký útok na předměstí Korabelnaja. Byl to podnik, o němž bylo rozhodnuto ukvapeně, který byl ještě ukvapeněji těsně před rozhodujícím okamžikem od základu změněn a který byl proveden neobyčejně břídilsky. Plným právem se jeden ruský důstojník za příměří 19. června zeptal anglického důstojníka: „Byli vaši generálové včera opilí, když dali rozkaz ke zteči?“

Napsal B. Engels kolem 6. července 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung“,
čís. 317 z 11. července 1855
a jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4447 z 21. července 1855

Podle textu
v „Neue Oder-Zeitung“,
srovnaného s textem
v „New-York Daily Tribune“
Přeloženo z němčiny

K. MARX

*Z PARLAMENTU:

ROEBUCKŮV A BULWERŮV

NÁVRH

Londýn 11. července. Roebuckův návrh, aby byla udělena důtka *všem* členům staré koaliční vlády, je, jak známo, ohlášen na příští úterý. Zatímco se v Birminghamu, Sheffieldu, Newcastlu atd. konají četná shromáždění na podporu jeho návrhu a současně se pro něj ve všech koutech Londýna veřejně podpisují petice, utíkají se poslanci do Paříže, do Neapole, na svá venkovská sídla, aby se vyhnuli hlasování. Aby zamezil tento útěk, všestranně podporovaný Palmerstonem, žádal včera Roebuck o zmocnění vyhlásit příšt úterý v Dolní sněmovně „call". „Call" je stará parlamentní formule která od doby debaty o emancipaci katolíků upadla v zapomenutí Při zahájení zasedání se totiž vyvolávají jména všech poslanců Ti, kteří chybějí, mohou být zatčeni parlamentním Serjeant-of -arms*, musí se před shromážděnou sněmovnou veřejně omluvi a složit jistou peněžitou pokutu. Dolní sněmovna však většinou 13 hlasů proti 108 Roebuckovi použití donucovacího prostředku „call odepřela. Pro britský parlament a jeho tiskové orgány není ostatn nic příznačnějšího než právě postoj k Roebuckovu návrhu. Návr

* — disciplinární úředník Dolní sněmovny, jehož povinností je vyvé případně zatknout rušitele pořádku. *(Pozn. red.)*

nepochází od člena „oficiální" opozice. To je jeho první vada. Je namířen nejen proti členům nynější, nýbrž i proti členům odstoupivší vlády. Není to tudíž čistě stranický manévr. Prohlašuje, že hříchy staré vlády nebyly vykoupeny vytvořením nové vlády. Otvírá cestu k návrhu na pohnání vlády k odpovědnosti. To je druhá velká vada tohoto návrhu. Oficiální opozice chce přirozeně vést parlamentní boj jen „*v mezích výměny ministrů*". Je daleka toho, aby bojovala proti odpovědnosti ministrů. Klika Outs* se stará o zachování ministerské všemohoucnosti neméně úzkostlivě než klika Ins**. Umění parlamentního boje spočívá právě v tom, že v šarvátce není nikdy zasažen úřad, nýbrž vždy jen jeho okamžitý držitel, a i ten jen do té míry, aby v témž okamžiku, kdy padl jako *ministr*, mohl povstat jako *kandidát na ministra*. Oligarchie se nezvěčňuje tím, že drží moc stále v *jedné a téže* ruce, nýbrž tím, že střídavě pouští moc z jedné ruky, aby ji druhou rukou zachytila. Toryové jsou tudíž s Roebuckovým návrhem právě tak nespokojeni jako whigové.

Pokud jde o *tisk*, jsou zde rozhodující „Times". Který list se hlasitěji dožadoval vytvoření Roebuckova výboru, dokud mohl posloužit jednak k výměně ministrů, jednak jako ventil veřejných vášní? Ale který list zachovává zarputilejší mlčení než právě „Times" od chvíle, kdy Roebuck zachází dál a opíraje se o výsledky práce svého výboru hrozí výslovně *všem* členům koalice důtkou parlamentu? Roebuckův návrh pro ně neexistuje; včerejší mezihra v parlamentě s „call" pro ně neexistuje; shromáždění v Birminghamu, Sheffieldu atd. v jejich sloupcích neexistují. Sám Roebuck není ovšem Brutus. Jednak ho whigové za jeho dlouholeté služby mizerně odměnili. Jednak za ním stojí jeho voliči. Je představitelem volebního obvodu s početným voličstvem, kterému musí platit popularitou, neboť mu nemůže zaplatit v hotovosti. A konečně úloha moderního Warwicka, parlamentního tvůrce králů, je pro ctižádostivého, ale dosud málo úspěšného advokáta jistě velmi přitažlivá. Toryové nemohou ovšem jako opozice bojovat proti Roebuckovu návrhu stejným způsobem jako whigové. Snaží se jej

* — opoziční. *(Pozn. red.)*
** — vládní. *(Pozn. red.)*

proto předběhnout. To je tajemství *Bulwerova* návrhu na *vyslovení nedůvěry* vládě, který se opírá o podivná odhalení lorda Johna Russella o vídeňské konferenci. Bulwerův návrh se pohybuje jen „v mezích výměny ministrů". Odnímá osud vlády z rukou Roebuckových. Jestliže projde, budou to toryové, kdo svrhnou whigy, a jakmile budou u vlády, nedovolí jim konvenční „*velkodušnost*", aby využívali svého vítězství a dále podporovali Roebucka. Ale vychytralost toryů umožňuje zároveň Palmerstonovi, aby použil starých parlamentních kouzel. *Russellovo* propuštění, ať dobrovolné nebo vynucené, odrazí Bulwerův návrh, jako Bulwer odrazil návrh Roebuckův. Russellovo odstoupení by nepochybně znamenalo pád Palmerstonova kabinetu, kdyby k němu nedošlo těsně před koncem zasedání. Nyní však naopak jeho život patrně prodlouží. Je-li tomu tak, pak jistě žádný anglický ministr před Palmerstonem nevyužil tak obratně a s takovým štěstím reptání lidu k tomu, aby se vnutil parlamentním stranám, a malicherných parlamentních zájmů, frakcí a formalit k tomu, aby se vnutil lidu. Podobá se zpropadenému staříkovi, kterého námořník Sindibád nemohl setřást, jakmile jednou dovolil, aby si mu sedl na ramena.

Napsal K. Marx 11. července 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 323 ze 14. července 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

*Z PARLAMENTU:

BULWERŮV NÁVRH, IRSKÁ OTÁZKA

Londýn 13. července. Ti, kdo nejsou zasvěceni do tajů právní vědy, těžko chápou, že se i v nejjednodušší právní při nečekaně objevují právní problémy, které nevyplývají z povahy pře, ale z předpisů a formulí procesního řádu. Ovládání těchto právních ceremonií dělá advokáta advokátem, stejně jako ovládání církevních ceremonií dělá bráhmana bráhmanem. Stejně jako ve vývoji náboženství i ve vývoji práva se forma stává obsahem. Čím je však procesní řád pro soudy, tím jsou denní pořad a jednací řád pro zákonodárná tělesa. Dějiny agrárních zákonů dokazují, že staří římští oligarchové, vynálezci háčků a kliček v soudním řízení, také jako první zavedli procedurální tahanice do zákonodárství. Anglie je v obou směrech překonala. Technické potíže, jak dostat návrh na denní pořad, různé proměny, jimiž musí osnova zákona projít, aby se stala zákonem; formule, jež dovolují odpůrci návrhu nebo návrhu zákona nepustit první do sněmovny a druhý ze sněmovny — to všechno tvoří nevyčerpatelný arzenál parlamentních tahanic, taktiky a překrucování práva. Před Palmerstonem však žádný z anglických ministrů nevtiskl Dolní sněmovně tak dokonale podobu, tón a charakter kancléřského soudu[208]. Kde nevystačí s diplomacií, uteče se k procedurálním kličkám. Pod jeho rukama se každá debata o nepříjemném návrhu mění v předběžnou debatu

o dni, kdy má k debatě skutečně dojít a kdy se má věc projednat. Tak tomu bylo s návrhem Milnera Gibsona, tak tomu bylo s návrhem Layardovým, tak tomu je nyní s návrhem Bulwerovým. Při přeplněném denním pořadu na konci zasedání mohl Bulwer přednést svůj návrh jen v den, kdy se sněmovna mění v Committee of Supply[209], tj. v den, kdy vláda předkládá Dolní sněmovně peněžní požadavky. Pro toto jednání bývá vyhrazen pátek. Závisí však přirozeně na vládě, *kdy* požaduje od sněmovny peníze a kdy se tedy sněmovna změní v Committee of Supply. Palmerston Bulwerovi ihned prohlásil, že tento pátek nepůjde do Supply — jak zní odborný termín — nýbrž že bude pokračovat v projednávání osnovy zákona o obchodních společnostech s omezeným ručením, Bulwer nechť si „svůj den" hledá sám. Proto Disraeli minulé úterý oznámil, že se hodlá příští čtvrtek (včera) obrátit na sněmovnu se žádostí, aby tyto průtahy byly odstraněny. Palmerston ho předešel. Na včerejším zasedání povstal a za všeobecného smíchu sněmovny prohlásil, že zajisté neměl v úmyslu debatu o Bulwerově návrhu na vyslovení nedůvěry oddálit a technickými překážkami ctihodné sněmovně zabránit, aby vynesla svůj rozsudek. Ale přes všechno úsilí nemohly být poslancům předloženy dodatečné dokumenty o vídeňské konferenci dříve než zítra, a jak by mohli vynést rozsudek, aniž nahlédli do procesních spisů? Je prý ochoten vyhradit pro diskusi o Bulwerově návrhu pondělí. Disraeli zdůraznil, že „dodatečné dokumenty" nijak nesouvisí s Bulwerovým návrhem. Osnova zákona o obchodních společnostech s omezeným ručením je svým způsobem jistě důležitá. Nyní však chce národ vědět,

> „zda kabinet solidárně odpovídá za své činy, nebo zda i zde platí princip omezeného ručení? Chce především znát podmínky, za kterých společníci firmy z Downing Street provozovali svůj obchod."

Bulwer prohlásil, že souhlasí s tím, aby se debata konala v pondělí. Russell využil této mezihry k marnému pokusu, aby oslabil a překroutil smysl svého prohlášení z minulého pátku. Ale druhé, opravené vydání přichází již příliš pozdě, jak pádně dokazují dnešní „Times". „Times" vůbec vynakládají v posledních dnech všechen svůj um, aby na Russellův účet zachránily Palmerstonův kabinet, přičemž je vytrvale podporuje prostoduchý „Morning

Advertiser", který začíná znovu plně věřit v Palmerstona pokaždé, když hrozí nebezpečí, že mu přestane věřit parlament. Zatím získal Palmerston několikadenní lhůtu k novému manévru. Včerejší irský row* v Dolní sněmovně dokázal, jak dovede každého takového dne využít.

Jak známo, potulují se parlamentem už dva roky tři návrhy zákonů, které mají upravit vztahy mezi irskými majiteli půdy a pachtýři. Jeden z těchto návrhů určuje náhradu za zlepšení půdy, na kterou by měl pachtýř nárok v případě, že by mu majitel půdy vypověděl smlouvu. Zlepšení půdy provedená irskými pachtýři (skoro všichni jsou dočasnými pachtýři na jeden rok) sloužila dosud jen k tomu, aby majitel půdy mohl po vypršení pachtu požadovat vyšší pachtovné. Pachtýř tak buď ztrácí farmu, nechce-li smlouvu obnovit za nevýhodnějších podmínek, a s farmou ztrácí i kapitál vložený do zlepšení, nebo je nucen platit landlordovi nad původně stanovené pachtovné ještě úroky ze zlepšení, která provedl se *svým* kapitálem. Podpora těchto návrhů zákonů byla jednou z podmínek, jimiž si koaliční vláda vykoupila hlasy irské brigády. Prošly proto v roce 1854 Dolní sněmovnou, v Horní sněmovně byly však za tajného spolupůsobení ministrů odročeny na příští zasedání (1855); potom byly tak předělány, že jim byl ulomen hrot, a v této zmrzačené podobě byly vráceny Dolní sněmovně. Zde byla minulý čtvrtek obětována na oltáři pozemkového vlastnictví hlavní klauzule návrhu zákona o náhradě, a Irové s údivem zjistili, že proti nim rozhodly hlasy, které zčásti patřily vládě a zčásti s ní byly přímo spojeny. Hrozilo, že zuřivý výpad serjeanta** Sheeho proti Palmerstonovi vyvolá riot*** v „irské čtvrti" parlamentu, jejíž následky by právě v této chvíli byly považlivé. Palmerston použil proto prostřednictví Sadleira, bývalého člena koalice a makléře irské brigády, a tak ho z jeho vlastního podnětu navštívila předevčírem deputace 18 irských poslanců s dotazem, zda chce vynaložit svůj vliv na to, aby bylo usnesení parlamentu zrušeno a aby klauzule byla při novém hlasování ve sněmovně prosazena. Prohlásil při-

* — poplach, skandál. *(Pozn. red.)*
** — serjeant at law — vysoký právní úředník. *(Pozn. red.)*
*** — vzpouru. *(Pozn. red.)*

rozeně, že je ke všemu ochoten, jen aby si zajistil irské hlasy proti návrhu na vyslovení nedůvěry. Předčasné prozrazení této intriky v Dolní sněmovně vyvolalo jednu z oněch skandálních scén, které charakterizují úpadek oligarchického parlamentu. Irové mají 105 hlasů. Ukázalo se však, že většina jich nedala osmnáctičlenné deputaci žádné zmocnění. Palmerston už vůbec nemůže používat Irů ve vládních krizích tak jako za časů O'Connellových. S rozkladem všech starých parlamentních frakcí se rozštěpila a roztříštila i irská čtvrť. V každém případě incident ukazuje, jak Palmerston využívá získané lhůty ke zpracovávání různých klik. Současně očekává nějakou příznivou zprávu z bojiště, nějakou malou událost, jíž by se dalo využít — ne-li už vojensky — tedy alespoň v parlamentě. Podmořský telegraf vyrval vedení války z rukou generálů a podřídil je diletantským astrologickým nápadům Bonapartovým a parlamentním a diplomatickým intrikám. Odtud nevysvětlitelný charakter druhého krymského tažení, který nemá obdobu.

Napsal K. Marx 13. července 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 325 z 16. července 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX A B. ENGELS

RUSSELLOVA DEMISE. — O UDÁLOSTECH NA KRYMU[210]

Londýn 14. července. Ve své předposlední zprávě* jsme psali o *demisi lorda Johna Russella*, ať už dobrovolné nebo vynucené, jako o fait accompli**. Došlo k ní včera odpoledne a je to *syntetická* demise, dobrovolná a vynucená zároveň. Palmerston totiž dohnal část whigů, která nejvíc lační po místech, pod Bouverieho vedením ke vzpouře na kolenou. Prohlásili, že kdyby lord John neodstoupil, budou nuceni hlasovat pro Bulwerův návrh. Tomu nebylo možno odolat. Věrolomná whigovská luza neměla dost na tomto velečinu a sbírala v kuloárech Dolní sněmovny podpisy na petici Palmerstonovi, aby přiměl královnu přijmout demisi, kterou Russell již podal. Tyto podlé manévry dávají Russellovi v každém případě jedno zadostučinění — že vytvořil stranu ke svému obrazu.

Rezignace muže, který, jak říká Urquhart, „drží ruce obyčejně za zády, aby sám sobě dodal morální opory", by sotva měla vliv na trvání kabinetu, kdyby se většina Dolní sněmovny dychtivě nechápala každé záminky, která jim dovoluje oddálit hrozbu rozpuštění. A rozpuštění sněmovny je nerozlučně spjato s přijetím Bulwerova návrhu. Kdyby se Palmerston přes vyslovení nedůvěry udržel, musel by sněmovnu rozpustit; kdyby ho vystřídal Derby,

* Viz tento svazek, str. 402. *(Pozn. red.)*
** — hotové věci. *(Pozn. red.)*

musel by ji rovněž rozpustit. Jak se zdá, je sněmovna sotva ochotna obětovat se na oltáři vlasti.

Sir George Grey vytvořil komisi pro vyšetření surovostí policie. Je složena z nejvyšších soudců měst Londýna, Liverpoolu a Manchesteru a začne zasedat příští úterý.

Platí-li v obchodě, že čas jsou peníze, pak ve válce platí, že čas je vítězství. Nechat si ujít příznivý okamžik, kdy je možno vrhnout proti nepříteli přesilu, je největší chyba, jaká se může ve válce stát. A je to dvojnásobná chyba, nedojde-li k ní při defenzívě, kdy se následky zanedbání dají opět napravit, ale při ofenzívě, v invazní válce, kdy taková nepozornost může způsobit ztrátu armády. To jsou všechno známé věci, o kterých každý praporčík ví, že se samy sebou rozumějí. A přece se proti žádnému pravidlu strategie a taktiky tak často nehřeší, a zdá se, že generál Pélissier, tento divoký muž činu, „maršál vpřed" krymské armády, je povolán, aby se stal názorným příkladem tohoto samozřejmého zanedbávání samozřejmých věcí.

Cesta do Sevastopolu vede přes Inkerman k Severní straně pevnosti. Pélissier a jeho štáb to vědí lépe než kdokoli jiný. Má-li však spojenecká armáda dobýt Severní stranu, musí nasadit do pole své hlavní síly, musí porazit Rusy, obklíčit Severní stranu a vyčlenit sbor, který by udržel ruskou polní armádu v patřičné vzdálenosti. Příznivá chvíle k tomu nastala, když přibyl sardinský sbor a Turci Ömera paši. Spojenci byli tehdy podstatně silnější než Rusové. Ale nic takového se nestalo. Podnikla se výprava na Kerč a k Azovskému moři a dělal se jeden pokus o zteč za druhým. Polní operace se omezovaly na průzkumy a na rozšíření tábora až ke vstupu do Bajdarské doliny. Nyní se konečně prozrazuje domnělý důvod této nečinnosti: *nedostává se prý dopravních prostředků* a po patnáctiměsíčním tažení jsou prý spojenci přikováni k moři, ke Kamyši a Balaklavě stejně jako dříve! To je vskutku výborné. Krym není pustý ostrůvek někde na severní točně. Je to kraj, jehož potravinové zdroje se jistě mohou vyčerpat, který je však stále s to poskytovat spoustu krmiva, tažného dobytka a povozů, jen je třeba mít trochu obratnosti a odvahy a vzít si je. Bojácné a lenivé pohyby dopředu a dozadu v okruhu několika anglických mil kolem řeky Černé nejsou

ovšem vhodný prostředek, jak se jich zmocnit. Ale i když dokonce zcela pomineme krymské velbloudy, poníky a arby*, zbývá hojnost dopravních prostředků na evropském a asijském pobřeží Černého moře — pro parníky to znamená dva dny plavby. Proč se nerekvírují pro potřeby spojenců? Rusové jim poskytli několik opravdu názorných lekcí, jak se to má dělat. 3., 4. a 5. armádní sbor spolu s různými záložními divizemi byly dopraveny na Krym v době, kdy si spojenci nevěděli rady, jak dostat proviant z Balaklavy do zákopů. Vojsko bylo zčásti převezeno na vozech přes step a zdá se, že mělo značný nedostatek potravin. Vždyť území kolem Perekopu je v půlkruhu 200 mil jen řídce osídleno. Ale byly uloženy kontribuce na zdroje vzdálenějších provincií, a je zajisté těžší poslat Rusům na Krym vozy z Jekatěrinoslavi, Poltavy, Charkova atd. než obstarat pro spojence na Krymu dopravní prostředky z Anatólie a Rumelie. V každém případě byla pod záminkou nedostatku dopravních prostředků zmeškána příležitost dobýt Krym až po Simferopol. Teď je jiná situace. Rusové vytvořili pro Krym záložní armádu mezi Oděsou a Chersonem. Sílu této armády můžeme vypočítat jen podle toho, jaké síly byly vyděleny ze západní armády: je to celý druhý armádní sbor a 2 divize granátníků. To je dohromady 5 divizí pěchoty (82 praporů), 1 divize jezdectva (32 eskadron) a 80 děl. K tomu přistupují pěší a jezdecké zálohy. Započítáme-li všechny ztráty za pochodu, můžeme tedy odhadnout sílu armády soustředěné mezi Oděsou a Perekopem a určené pro Krym přibližně na 70 000—80 000 mužů. Předvoje jejích kolon patrně už prošly Perekopem, a spojenci to pocítí ještě před koncem července.

A co mohou postavit proti těmto posilám spojenci? Jejich řady opět řídnou cholerou a horečkami, a to neméně než různými pokusy o zteč. Britské posily docházejí pomalu — ve skutečnosti vyplouvá jen velmi málo pluků. Ukázalo se, že 13 000 mužů, kteří nedávno podle našich zpráv** vypluli, jsou pouhá vládní kachna. Francouzská vláda pak prohlašuje, že nehodlá posílat čerstvé divize, nýbrž jen části náhradních jednotek, aby vyplnila mezery způsobené na bojišti. Dorazí-li tyto posily včas, nepostačí asi ani k tomu, aby zvýšily

* — dvoukolové těžké vozy na Krymu a na Kavkaze. *(Pozn. čes. red.)*
** Viz tento svazek, str. 365. *(Pozn. red.)*

stav spojenecké armády na počet, který měla v červnu, tj. na 200 000 mužů včetně Turků a Sardinců. Pravděpodobně jej nezvýší na víc než 180 000 mužů, proti nimž bude stát začátkem srpna nejméně 200 000 Rusů v dobrých postaveních, ovládajících území v týlu spojenců a držících jako předmostí Jižní stranu Sevastopolu. Kdyby spojenecká armáda byla za těchto okolností opět vtěsnána na úzkou planinu za Černou, proměnila by se planina při takové obrovské mase lidí nutně ve hřbitov.

Ještě je čas opanovat pole. Nejlepší okamžik byl už sice promarněn, ale přesto by smělý postup ještě dnes zajistil spojenecké armádě větší životní prostor. Nezdá se však, že by hodlali této příležitosti využít.

K Pélissierovu ospravedlnění lze konečně uvést, že veřejné mínění jak zde, tak i v Paříži hledá a nachází vysvětlení všech nezdarů druhého krymského tažení v zasahování Ludvíka Bonaparta, tohoto generála z dálky.

Napsali K. Marx a B. Engels
14. července 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung“,
čís. 327 ze 17. července 1855
a jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4452 z 27. července 1855

Podle textu
v „Neue Oder-Zeitung“,
srovnaného s textem
v „New-York Daily Tribune“
Přeloženo z němčiny

K. MARX

RUSSELLOVO PROPUŠTĚNÍ

Londýn 17. července. Russellovo propuštění, ať dobrovolné nebo vynucené, odrazí Bulwerův návrh, jako Bulwer odrazil návrh Roebuckův. Tento názor, který jsme vyslovili ve své zprávě z 11. července*, plně potvrdilo včerejší zasedání Dolní sněmovny. Existuje starý whigovský axióm, že „strany se podobají slimákům, u nichž ocas hýbá hlavou". Nynější whigovská vláda připomíná však spíše polypy; zdá se, že jí jdou k duhu amputace. Přežije ztrátu svých údů, své hlavy, čehokoli, jen ne svého ocasu. Russell nebyl sice hlavou vlády, ale byl hlavou strany, která vládu tvoří a kterou tato vláda reprezentuje. Bouverie, náměstek ministra obchodu, reprezentuje ocas whigovského polypa. Objevil, že je nutno whigovskému tělu utnout hlavu, aby zůstal naživu whigovský trup, a sdělil tento objev jménem a z příkazu whigovského ocasu Palmerstonovi. Russell včera tento ocas ujistil, že jím „pohrdá". Disraeli týral Bouverieho „fyziologií přátelství" a popisem různých forem, v nichž se v přírodě vyskytuje odrůda známá pod jménem „*přítel*". Bouverieho pokus ospravedlnit se proti nařčení, že on a ocas odstavili Russella, aby ho zachránili, dokresluje konečně žánrový obrázek této strany korytářů.

Když byla takto amputována přirozená hlava whigovské strany, přirostla k trupu tím pevněji její uzurpovaná hlava, lord Palmerston. Po pádu Aberdeenově a Newcastlově použil Palmerston

* Viz tento svazek, str. 402. *(Pozn. red.)*

Gladstona, Grahama a Herberta, aby se ujal dědictví koaliční vlády. Když Gladstone, Graham a Herbert odešli z vlády, použil lorda Johna Russella, aby vytvořil ryze whigovskou vládu. Nakonec používá whigovského ocasu, aby se zbavil Russella a stal se tak jediným pánem ve vládě. Každá z těchto proměn byla stupněm k vytvoření ryze palmerstonovské vlády. Z Russellových prohlášení se dovídáme, že Palmerstonovi několikrát nabídl svou demisi, ale ten ho vždy přemluvil, aby ji odvolal. Přesně týmž způsobem přemlouval Palmerston Aberdeenovu vládu, aby se až do krajnosti bránila proti Roebuckovu vyšetřovacímu výboru. V obou případech měl stejný úspěch a stejný cíl.

Bulwerův návrh byl tak úzce spjat s Russellem, že vzal samočinně za své, jakmile corpus delicti*, Russell, zmizel z vlády. Bulwer byl tudíž nucen prohlásit, že bere svůj návrh zpět. Nemohl však odolat pokušení a pronesl řeč, v níž chtěl svůj návrh odůvodnit. Zapomněl, že už neexistuje návrh, který byl důvodem k jeho řeči. Palmerston této nešťastné situace využil. Jakmile byl boj odvolán, zaujal ihned postoj gladiátora. Byl hrubý, soptil, chvástal se, ale Disraeli ho za to zpražil tak, že to, jak prozrazoval výraz jeho obličeje, připravilo dokonce i tohoto dokonalého komedianta o jeho obvyklý cynický klid. V Disraeliho replice bylo však nejdůležitější toto prohlášení:

„Vím, že názory, s nimiž se lord Russell vrátil z Vídně, byly příznivě přijaty nejen většinou, ale *všemi jeho kolegy*, a že jen *okolnosti*, *které nepředvídali*, zabránily upřímnému a jednomyslnému přijetí plánu vzneseného lorda. Nečiním toto prohlášení bez dostatečného důvodu. Činím je s týmž přesvědčením, s nímž jsem před šesti týdny mluvil o obojaké řeči a neurčitém chování vlády, a následující události správnost mých slov potvrdily. Činím je s přesvědčením, že dokonce ještě před koncem tohoto zasedání bude mít sněmovna v rukou pro toto tvrzení důkaz."

„Okolnosti", na něž Disraeli naráží, byly — jak vysvětlil během své řeči — „potíže, které působí francouzská strana". Disraeli naznačuje, že Clarendonova korespondence, určená pro potřeby parlamentu, je v rozporu s tajnými instrukcemi vlády. Svou řeč zakončil těmito slovy:

* — skutková podstata. *(Pozn. red.)*

„V naší zemi panuje názor, že hlavní vina tkví v řízení našich záležitostí. Vychází zahraniční dokument (Buolův cirkulář), vzrušení v lidu roste, lid přemýšlí, diskutuje, jeho zástupci ve sněmovně interpelují. Co se však děje? Nejvýznačnější z vašich státníků nemá odvahu pustit se do sporu s těmi, kdo kladou tyto otázky. Zmizí záhadným způsobem. Kdo má však odvahu pustit se do sporu? První ministr koruny, a ten dnes večer promluvil ve sněmovně tónem a výrazy, jež jsou zcela nedůstojné jeho postavení a věci a jež mě přesvědčily, že budou-li čest a zájmy země nadále svěřeny jeho vedení, povede to jen k tomu, že čest bude potupena a zájmy *zrazeny*."

Roebuck mluvil ještě ostřeji než Disraeli.

„*Chci vědět, kdo jsou teď zrádci ve vládě?*" Nejdříve Aberdeen a Newcastle. Potom Graham a Gladstone a Herbert. Potom Russell. Kdo je sequens*?

Zatím je postavení muže, který tajně ovládal koalici a teď má oficiálně v moci vládu, dosti pevné. Kdyby snad před koncem zasedání došlo ještě k nějakému projevu nedůvěry, což není pravděpodobné, pak rozpustí parlament. Ať je tomu jakkoli, má před sebou šest měsíců, kdy bude moci neomezeně řídit anglickou zahraniční politiku, neobtěžován už hlukem a planými šarvátkami v Dolní sněmovně.

Napsal K. Marx 17. července 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 333 z 20. července 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

* — příští, následující; zde: na řadě. *(Pozn. red.)*

K. MARX

Z PARLAMENTU

Londýn 18. července. Po bouřlivé, halasné, hlučné noční schůzi Dolní sněmovny z 16. července se nutně dostavila reakce únavy, ochablosti a malátnosti. Vláda, zasvěcená do tajemství parlamentní patologie, počítala s tímto rozladěním a chtěla zabránit hlasování o Roebuckově návrhu, a nejen hlasování, nýbrž i samé debatě. Ačkoli bylo už před půlnocí, krátce před koncem zasedání, nepromluvil ještě žádný člen vlády, přestože ve sněmovně nastala jednu chvíli přestávka jako stvořená k tomu, aby se ministři vyjádřili, a přestože se po tom ze všech stran sněmovny několikrát volalo. Kabinet zachovával stoické mlčení a přenechal zástupcům markýze Exetera, zástupci lorda Warda a jiným zástupcům pairů mezi poslanci, aby ctihodnou sněmovnu pohroužili do onoho nudného bahna, které Dante ve svém „*Pekle*" zobrazuje jako věčné sídlo lhostejných[211]. Byly předloženy dva pozměňovací návrhy k Roebuckovu návrhu, jeden generála Peela a druhý plukovníka Adaira; oba podali vojáci a oba znamenaly obchvatný manévr. Peelův pozměňovací návrh žádá, aby sněmovna hlasovala o „předběžné otázce"[212], tj., aby se nevyjádřila ani pro, ani proti hlavnímu návrhu, a odmítla tím jakoukoli odpověď na Roebuckovu otázku. Plukovník Adair žádá, aby byla schválena „politika, která rozhodla o expedici do Sevastopolu", a vyzývá, aby se „v této politice pokračovalo". Odráží tedy Roebuckovo odsouzení špatného provedení krymské expedice chválou jejího dobrého původu.

Vláda se zdržela jakéhokoli prohlášení o tom, který z obou

pozměňovacích návrhů povýší na vládní návrh. Vyhlíželo to tak, že chce nejdříve ve sněmovně prozkoumat situaci, a teprve potom se uchýlit buď s generálem Peelem k otázce bez odpovědi, nebo s plukovníkem Adairem k odpovědi bez otázky. Konečně se zdálo, že je sněmovna pohroužena v onu dřímotu, na niž Palmerston číhal. Tehdy poslal na tribunu nejméně významného člena kabinetu, sira Charlese Wooda, který prohlásil Peelův pozměňovací návrh za vládní návrh. Palmerston podporovaný z lavic svých přátel výkřiky: „hlasovat! hlasovat!" povstal a „doufal, že sněmovna ihned rozhodne". Domníval se, že Roebucka vyřídil a že ho připravil dokonce i o čest „velké debaty", parlamentního turnaje. Proti hlasování se však postavil nejen Disraeli. S masívní vážností, jíž se vyznačuje, povstal *Bright*:

„Vláda se chtěla zřejmě této otázky obratně zbavit, a proto se až do půlnoci zdržela jakéhokoli prohlášení. Tato věc je však nejdůležitější, jaká kdy byla Dolní sněmovně předložena. I kdyby debata trvala celý týden, bylo by to jen k prospěchu země."

Palmerston, donucený takto souhlasit s *odročením* debaty, se musel vzdát svého původního válečného plánu. Utrpěl porážku.

Roebuckova řeč měla velikou přednost: byla krátká. Ne jako advokát, ale jako soudce — jak mu jako předsedovi vyšetřovacího výboru příslušelo — shrnul stručně a jasně motivy svého rozsudku. Musel zřejmě bojovat se stejnou překážkou, která brání spojeneckému loďstvu vplout do sevastopolského přístavu, s *„potopenými lodmi"*, s Aberdeeny, Herberty, Gladstony, Grahamy atd. Jen přes ně se mohl dostat k Palmerstonovi a jiným *pozůstalým* členům koaliční vlády. Zatarasovali přístup k nynější vládě. Roebuck se je pokoušel odstranit poklonami. Newcastla a Herberta je prý třeba pochválit za jejich služební horlivost, stejně tak i Grahama. Ostatně za to, čím se z nedostatku obezřelosti prohřešili, byli už potrestáni vyhnáním z Downing Street. Nyní jde o to, zasáhnout nepotrestané hříšníky. To prý je vlastní smysl jeho návrhu. Napadl jmenovitě Palmerstona, a to nejen jako spoluviníka, nýbrž zejména jako hlavu milice. Aby svůj návrh vtěsnal do tradičních parlamentních mezí, ulomil mu Roebuck zřejmě hrot. Argumenty sekundantů vlády byly tak chaboučké, že uspávající forma, jakou byly rozvíjeny, působila

doslova blahodárně. Svědecké výpovědi jsou neúplné, volali jedni. Ohrožujete nás ostrakismem, volali zase druzí. Stalo se to už dávno, mínil lord Cecil. Proč nezatratit dodatečně sira R. Peela? Každý člen vlády je odpovědný za kroky vlády všeobecně, ale žádný není odpovědný za jednotlivosti, pravil „liberální" Phillimore. Ohrožujete spojenectví s Francií, ustavujete se v soud nad císařem Francouzů! volal Lowe (z „Times") a v jeho šlépějích sir James Graham. Jako muž čistého svědomí Graham prohlašuje, že nesouhlasí s čistou negací generála Peela. Trvá na tom, aby sněmovna vyřkla buď „vinen", nebo „nevinen". Nespokojuje se výrokem „Not proven" (nedokázáno), jímž skotské soudy likvidují sporné kriminální případy. Chcete skutečně obnovit přežilou a neparlamentární „obžalobu" (impeachment[213])? Všechno zavinil tisk, veřejné mínění. Donutilo ministry k výpravě v nevhodné době a s nedostatečnými prostředky. Odsuzujete-li vládu, odsuďte též Dolní sněmovnu, která za ní stála! Nakonec obhajoba sira Charlese Wooda. Omlouvá-li Roebuck i Newcastla, Herberta a Grahama, jak může obviňovat *nás*? Nebyli jsme *ničím* a neodpovídáme *za nic*. Tolik Wood „s pronikavým pocitem vlastní nicoty".

Napsal K. Marx 18. července 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 335 z 21. července 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

VÁLEČNÉ VYHLÍDKY

Podle posledních zpráv nastala ve válečných operacích na Krymu přestávka. Už žádné pokusy o zteč, děla téměř umlkla. Nebýt neustálých přestřelek mezi oběma liniemi polních opevnění, nebýt toho, že spojenci minami a podkopy posunovali svá postavení stále blíž k Malachovské mohyle, a nebýt občasných ruských výpadů, mohli bychom si myslet, že všechno nepřátelství bylo zastaveno. Je to však jen klid před bouří, a bouře už nyní pravděpodobně vypukla. V Sevastopolu už asi skončila bitva, daleko zuřivější než boj u Inkermanu, na Mamelonu nebo zteč z 18. června.

V srpnu se opravdu musí do jisté míry rozhodnout o výsledku tažení. Většina ruských posil, ne-li všechny, už jistě dorazila, zatímco řady spojenců určitě prořídly nemocemi. Maximum, kterého mohou spojenci dosáhnout, je to, že se udrží na chersonéské náhorní plošině. I anglický tisk se už vzdal představy, že se spojenci letos zmocní Jižní strany Sevastopolu. Zbývá jim jen naděje, že město kus po kuse úplně rozbijí; budou-li postupovat stejnou rychlostí jako dosud, bude obléhání Sevastopolu trvat stejně dlouho jako obléhání Tróje. A nemáme důvodu předpokládat, že splní svůj úkol rychlejším tempem, neboť nyní bylo téměř oficiálně oznámeno, že se bude tvrdošíjně pokračovat v dosavadním chybném systému. Krymský dopisovatel pařížského „Constitutionnelu", muž, který má ve francouzské armádě vysoké postavení — je prý to velitel gardy generál Regnault de Saint-Jean d'Angély — prohlásil, že všechny úvahy veřejnosti o tom, že spojenci zahájí polní tažení a případně obklíčí Severní stranu Sevastopolu, jsou zbytečné. Za

dnešní situace by se to prý dalo provést jen tehdy, kdyby se zrušilo obléhání a kdyby se celá náhorní plošina přenechala Rusům. Proto bylo rozhodnuto co nejtvrději bombardovat postavení, která už byla napadena, a úplně je zničit. Tomu, co se říká v této zprávě, je možné plně věřit, protože máme všechny důvody předpokládat, že francouzský císař každou zprávu z tohoto pramene nejen schvaluje, nýbrž dokonce před otištěním reviduje. A Regnault patří k jeho zvláštním oblíbencům.

Snadno můžeme předvídat, jaké to všechno bude mít důsledky. Ruská armáda, která je nyní v Sevastopolu a kolem něho, se skládá z 3. a 4. sboru, dvou divizí 5. sboru a jedné divize 6. sboru, dále z námořní pěchoty, námořníků, místních jednotek, kozáků a jezdectva. Celkem má tato armáda 180 praporů, to jest 90 000 pěšáků a 30 000 vojáků dělostřelectva a jezdectva kromě asi 40 000 nemocných a raněných. Dokonce i francouzský „Moniteur" odhaduje její bojovou sílu na 110 000 mužů. Na cestě do Sevastopolu nebo už v jeho blízkosti jsou teď celý 2. sbor (50 praporů, 32 eskadron, 96 děl) a dvě divize granátníků s jednou divizí jezdectva (24 praporů, 32 eskadron, 72 děl). To představuje další bojovou sílu 55 000 pěšáků, 10 000 jezdců a kozáků a 5000 dělostřelců. Rusové tak vbrzku soustředí armádu, která bude mít přinejmenším 175 000 mužů, tedy mnohem víc, než kolik zbývá spojencům po nedávných ztrátách utrpěných v boji a způsobených nemocemi. Že Rusové s takovými silami alespoň udrží svá postavení, je to nejmenší, co od nich lze očekávat, zvláště když mohou neustále vystřídávat unavenou posádku čerstvými jednotkami.

Zato spojenci nemají naději, že dostanou takové posily. Mají nyní 21 pěších divizí (12 francouzských, 4 anglické, 3 turecké, 2 piemontské), to jest asi 190 praporů, tři jezdecké divize (francouzskou, anglickou a tureckou), to jest asi 60 eskadron, a příslušný počet děl. Ale protože jejich prapory, a zvláště jejich eskadrony utrpěly během tažení značné ztráty, nemá celá jejich armáda víc než 110 000 pěšáků, 7500 jezdců a 20 000—25 000* dělostřelců, voza-

* V Marxově a Engelsově článku „Z parlamentu. — Z válčiště" (viz tento svazek, str. 424) jsou uvedena jiná čísla. *(Pozn. red.)*

tajců a vojáků pomocných služeb. Je zřejmé, že jestliže do příchodu ruských posil byly síly bojujících stran tak pěkně vyváženy, pak se po jejich příchodu poměr sil s určitostí obrátí proti spojencům. Všechny spojenecké posily, ať už ty, které došly, nebo ty, které jsou právě na cestě, jsou pouhé vyčleněné části náhradních jednotek a mají jen doplnit bojující prapory a eskadrony. Pokud lze věřit tvrzení tisku, nejsou nijak velké. Avšak k Marseille a k Toulonu už prý pochodují tři divize a soustřeďují se tam i parníky; v Anglii pak dostaly pluky určené pro Krym rozkaz, aby byly připraveny k okamžitému nalodění. Je to asi jedna divize pěchoty a jedna divize jezdectva. Tak bude moci během srpna a září dorazit na Krym postupně asi 33 000 pěšáků a možná 2500 jezdců a dělostřelců. Ale to bude do značné míry záležet na tom, jak rychle budou tyto jednotky vypraveny. Tak či onak budou spojenci opět početně slabší a může se stát, že opět uvíznou na náhorní plošině, kde strávili loňskou smutnou zimu. Netroufáme si říci, podaří-li se tentokrát Rusům vypudit je z této tvrze. Dokud však spojenci nedostanou opravdu obrovské posily, nemohou doufat v nic víc, než že se udrží tam, kde jsou. Válka se může změnit v řadu bezvýsledných krvavých srážek, kdy bude každá strana den co den vysílat stále nové jednotky, aby se v boji muže proti muži střetly s nepřítelem, ať už na hradbách města, na náspech zákopů nebo na srázných výšinách kolem Inkermanu a Balaklavy. Těžko si lze vymyslit jiné postavení nepřátelských armád, při němž by se prolilo tolik krve a dosáhlo tak bezvýznamných výsledků jako při takovýchto bojích.

Je tu však jedna možnost, že dojde k nějakému rozhodnutí. Budou-li moci Rusové vyslat kromě jednotek, které už poslali, dalších 50 000 mužů a zajistit tím své armádě nespornou převahu, pak mohou spojenci utrpět vážnou porážku a budou muset nalodit svá vojska a odjet. Máme-li posoudit tuto možnost, musíme se podívat, kolik vojska mají Rusové ve zbrani podél celých svých hranic.

Krymská armáda včetně posil, o kterých jsme se zmínili výše, má podle našeho odhadu asi 175 000 mužů. Na Kavkaze, kde působí vedle místních jednotek a kozáků i 16. a 18. divize, je asi 60 000 mužů. V Besarábii mají prý Rusové pod Liděrsovým vele-

ním asi 60 000 mužů. Můžeme předpokládat, že to jsou většinou jednotky složené z kombinovaných praporů a ze záloh, neboť je tam pouze jedna pěší divize 5. sboru a nikde nebylo oznámeno, že by tam byly odeslány jednotky 1. nebo 2. sboru. V Polsku a na Volyni zřejmě zůstaly dvě divize gardy, jedna divize granátníků, tři divize 1. armádního sboru a různé záložní jednotky, celkem asi 160 000 mužů. Většina záloh a část gardy je soustředěna v Pobaltí, a to takto: 50 000 mužů pod Siversovým velením v německých pobaltských provinciích, 30 000 mužů pod velením Bergovým ve Finsku a 50 000 mužů pod velením Ridigerovým jako záložní armáda v Petrohradu a jeho okolí. Celkem je to asi 585 000 mužů. Zbytek ruských ozbrojených sil, asi 65 000 mužů, je ve vnitrozemí. Rusko má tedy ve zbrani asi 650 000 mužů. Vezmeme-li v úvahu obrovské odvody, které Rusko provedlo, pak toto číslo není nijak přehnané.

Je jasné, že v této pokročilé roční době nehrozí na baltském pobřeží vážné nebezpečí vylodění. Je tedy možné provést odtud všeobecný přesun různých oddílů a uvolnit tím asi 30 000 mužů, které nahradí domobrana nebo jiné jednotky z vnitrozemí. Kdyby těchto 30 000 mužů bylo přesunuto do Polska, uvolnil by se tím v této zemi stejný počet vojáků, a jakmile Rakušané sníží stav své armády na hranicích na neškodných 70 000 až 80 000 mužů, k čemuž musí dojít co nejdřív, uvolní se z polské armády dalších 30 000 až 40 000 mužů. Tak mohou Rusové získat pro svou armádu takovou posilu, že spojenci ztratí jakoukoli možnost dobýt Krym vlastními silami. A tato posila může dojít na válčiště už v polovině října. Je však otázka, zda je ruská vláda s to vyživovat po celou zimu tak velké vojsko, zvláště když je Azovské moře očištěno od ruských lodí. Nemáme dost údajů, abychom mohli na tuto otázku odpovědět. Je-li to však možné a sáhnou-li Rusové k tomuto opatření, pak budou spojenci nuceni opustit skály obklopující přístav Balaklavu i hradby Sevastopolu, hájené přímo nebo nepřímo dvěstěpadesáti-tisícovou armádou.

Až dosud ohrožovala spojení Ruska s Krymem z boku třistatisícová rakouská armáda. Zbavte Rusko této překážky, a spojenci brzy poznají, s jakou silou mají co činit. Nechali si ujít čas, kdy jim Rakousko nepřímo pomáhalo a kdy mohli dobýt Sevastopol. Nyní,

kdy Rusku nehrozí z této strany nebezpečí a kdy má proti sobě jen spojence, je už příliš pozdě.

Napsal B. Engels kolem 20. července 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4459 ze 4. srpna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX A B. ENGELS

Z PARLAMENTU. — Z VÁLEČIŠTĚ

Londýn 20. července. Debata o Roebuckově návrhu nedopadla ani zdaleka tak, jak si to představovala vláda. Ještě včera prorokovala ve svém polooficiálním orgánu, že Roebuckův návrh bude zamítnut pěti hlasy proti jednomu. Včera večer však byla ráda, že se jí ve sněmovně podařilo prosadit většinou 289 hlasů proti 182 previous question*, to jest, aby se o Roebuckově návrhu vůbec nehlasovalo. Táž sněmovna, která přinutila Aberdeena podat demisi, protože odmítal ustavení vyšetřovacího výboru, zachraňuje Palmerstona tím, že nakonec odmítá vyvodit závěry z úsudku svého vlastního výboru. Odročení parlamentu odročuje pád Palmerstonovy vlády až do nového zasedání. Pak jí však bude odzvoněno. K zasedání samému se ještě vrátíme.

V této chvíli nastala ve válečných operacích na Krymu přestávka. Už žádné pokusy o zteč, děla téměř umlkla. Nebýt neustálých přestřelek mezi oběma liniemi polních opevnění, nebýt toho, že spojenci minami a podkopy posunovali svá postavení stále blíž k Malachovské mohyle a nebýt občasných ruských výpadů, mohli bychom si myslet, že všechno nepřátelství bylo zastaveno.

Je to klid před bouří. Za dva až tři týdny vypukne boj muže proti muži, divočejší než u Inkermanu, na Mamelonu nebo než zteč z 18. června. V srpnu musí do jisté míry padnout rozhodnutí: ruské bojové síly, které jsou nyní na cestě, budou už na místě,

* — předběžnou otázku. *(Pozn. red.)*

a řady spojenců prořídnou nemocemi. Pak začne boj na život a na smrt a spojenci budou mít co dělat, aby udrželi své postavení na náhorní plošině.

I anglický tisk se už vzdal představy, že se spojenci letos zmocní Jižní strany Sevastopolu. Zbývá jim jen naděje, že Sevastopol kus po kuse úplně rozbijí; budou-li postupovat stejnou rychlostí jako dosud, bude obléhání Sevastopolu trvat stejně dlouho jako obléhání Tróje. A nemáme nejmenšího důvodu předpokládat, že splní svůj úkol rychlejším tempem, neboť nyní bylo téměř oficiálně oznámeno, že se bude tvrdošíjně pokračovat v dosavadním chybném systému. Krymský dopisovatel „Constitutionnelu", muž, který má ve francouzské armádě vysoké postavení (je prý to velitel gardy generál Regnault de Saint-Jean d'Angély), prohlásil, že všechny úvahy veřejnosti o tom, že spojenci zahájí polní tažení a případně obklíčí Severní stranu Sevastopolu, jsou zbytečné. Za dnešní situace by se to prý dalo provést jen tehdy, kdyby se zrušilo obléhání a kdyby se celá náhorní plošina přenechala Rusům. Proto bylo rozhodnuto co nejtvrději bombardovat postavení, která už byla napadena, a úplně je zničit. Informace obsažené v této zprávě lze pokládat za polooficiální, protože máme všechny důvody předpokládat, že Bonaparte každou zprávu z tohoto pramene nejen schvaluje, nýbrž dokonce před otištěním reviduje. A Regnault patří k jeho zvláštním oblíbencům: je to ministr války, který v době zákonodárného Národního shromáždění stvrdil podpisem sesazení Changarniera.

Snadno můžeme předvídat, jaké to všechno bude mít důsledky. Ruská armáda, která je nyní v Sevastopolu a kolem něho, se skládá z 3. a 4. sboru, dvou divizí 5. sboru a jedné divize 6. sboru, dále z námořní pěchoty, námořníků, místních jednotek, kozáků a jezdectva; celkem má tato armáda 180 praporů, to jest 90 000 pěšáků a 30 000 vojáků dělostřelectva, jezdectva atd., kromě asi 40 000 nemocných a raněných. Dokonce i francouzský „Moniteur" odhaduje její bojovou sílu na 110 000 mužů. Na cestě do Sevastopolu nebo už v jeho blízkosti jsou teď celý 2. sbor (50 praporů, 32 eskadron, 96 děl) a dvě divize granátníků s jednou divizí jezdectva (24 praporů, 32 eskadron, 72 děl). To představuje další bojovou sílu 55 000 pěšáků, 10 000 jezdců a kozáků a 5000 dělostřelců. Rusové

tak vbrzku soustředí armádu, která bude mít přinejmenším 175 000 mužů, tedy mnohem víc, než kolik zbývá spojencům po nedávných ztrátách, které utrpěli při výpadech a následkem nemocí. Lze tedy čekat, že Rusové budou s to alespoň udržet svá dosavadní postavení, a to tím spíše, že mohou neustále vystřídávat unavenou posádku čerstvými jednotkami.

Zato spojenci nemají naději, že dostanou takové posily. Mají nyní 21 pěších divizí (12 francouzských, 4 anglické, 3 turecké, 2 piemontské), to jest asi 190 praporů, tři jezdecké divize (francouzskou, anglickou a tureckou), to jest asi 60 eskadron, a příslušný počet děl. Ale protože jejich prapory a zvláště jejich eskadrony utrpěly během tažení značné ztráty, nemá celá jejich armáda víc než 110 000 pěšáků, 7500 jezdců a 30 000—35 000 dělostřelců, vozatajců a vojáků pomocných služeb. Je tedy zřejmé, že jestliže do příchodu ruských posil byly síly obou bojujících stran téměř v rovnováze, pak se po jejich příchodu poměr sil s určitostí obrátí proti spojencům. Všechny dosud došlé posily jsou pouhé vyčleněné části náhradních jednotek a mají jen doplnit bojující prapory a eskadrony, a pokud lze věřit tvrzení tisku, nejsou nijak velké. Avšak k Marseille a k Toulonu prý pochodují tři divize, soustřeďují se tam i parníky; v Anglii pak dostaly pluky určené pro Krym rozkaz, aby byly připraveny k okamžitému nalodění. Je to asi jedna divize pěchoty a jedna divize jezdectva. Tak bude moci během srpna a září dorazit na Krym postupně asi 33 000 pěšáků a možná 2500 jezdců a dělostřelců. Ale to bude zcela záležet na tom, jak rychle budou naloděni. Tak či onak budou spojenci opět početně slabší a může se stát, že opět uvíznou na náhorní plošině, kde strávili loňskou smutnou zimu.

Netroufáme si říci, podaří-li se tentokrát Rusům vypudit je z této tvrze. Dokud však spojenci nedostanou opravdu obrovské posily, nemohou doufat v nic víc, než že se udrží tam, kde jsou. Válka se tak může změnit v řadu stejně bezvýsledných jako krvavých srážek a potyček muže proti muži, kdy bude každá strana den co den vysílat stále nové jednotky, aby se v boji muže proti muži střetly s nepřítelem, ať už na hradbách města, na náspech zákopů nebo na srázných výšinách kolem Inkermanu a Balaklavy. A je

nejpravděpodobnější, že vývoj půjde právě tímto směrem. Těžko si lze vymyslit jiné postavení nepřátelských armád, při němž by se prolilo tolik krve a dosáhlo tak bezvýznamných výsledků jako při takovýchto bojích. A to dokázala průměrnost velících generálů na obou stranách, bezmocný diletantismus v Paříži a záměrná zrada v Londýně.

Napsali K. Marx a B. Engels 20. července 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 337 z 23. července 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

PALMERSTON. — FYZIOLOGIE VLÁDNOUCÍCH TŘÍD VELKÉ BRITÁNIE

Londýn 23. července. Narazí-li dnes večer záruka turecké půjčky[214] na stejný odpor, s jakým se setkala minulý pátek, pak Palmerston Dolní sněmovnu ihned *rozpustí*. Tento obratný muž má všechny okolnosti na své straně. Rozpustit Dolní sněmovnu pro návrh Bulwerův, rozpustit Dolní sněmovnu pro návrh Roebuckův — obojí bylo stejně považlivé. Bylo obtížné odvolávat se proti parlamentu k voličům, když šlo o takové otázky, jako byla diplomatická činnost na vídeňské konferenci, jako byla činnost vládních resortů za zimního tažení. Ale „*záruka turecké půjčky*"! Jako pod dotekem kouzelného proutku mění se najednou scenérie, situace i motivy. To už neodsuzuje parlament vládu pro zradu a neschopnost. Nyní obviňuje vláda parlament, že brzdí vedení války, že ohrožuje spojenectví s Francií, že nechává na holičkách Turecko. Vláda se už neodvolává k zemi, aby ji zprostila odsuzujícího rozsudku parlamentu. Odvolává se k zemi, aby odsoudila parlament. Půjčka je ve skutečnosti formulována tak, že Turecko neobdrží přímo žádné peníze, ale dostává se za podmínek, které jsou pro jakoukoli zemi nanejvýš ponižující, pod kuratelu, takže částku, která mu byla údajně půjčena, budou spravovat a rozdělovat angličtí zmocněnci.

Anglický správní systém se ve východní válce osvědčil tak skvěle, že je opravdu těžké nepodlehnout pokušení a nerozšířit jeho blahodárné účinky i na cizí státy. Západní mocnosti ovládly v Cařihradě nejen ministerstvo zahraničních věcí, nýbrž i ministerstvo vnitra. Od té doby, co se Ömer paša přemístil z Bulharska na Krym, přestalo Turecko rozhodovat o své vlastní armádě. A nyní sahají západní mocnosti po tureckých financích. Osmanská říše přijímá poprvé státní dluh, aniž dostává úvěr. Podobá se statkáři, který si nejen vypůjčuje na hypotéku, nýbrž se i zavazuje, že přenechá hypotekárnímu věřiteli právo disponovat vypůjčenými penězi. Zbývá už pouze jediný krok: přenechat mu i sám statek. Takovýmto systémem půjček demoralizoval Palmerston Řecko a paralyzoval Španělsko. Ale zdání mluví v jeho prospěch. A toto zdání je posilováno i tím, že se opozice proti půjčce účastní i mírová strana. Obratný trik a Palmerston vystupuje opět jako představitel války proti spojené opozici jako představitelce míru. Dobře víme, *jakou* válku hodlá vést. Na Baltském moři chce zbytečným pálením a vražděním, které nevede k žádnému výsledku, připoutat Finsko ještě pevněji k Rusku, na Krymu chce donekonečna prodlužovat krveprolévání, při němž může vést k rozhodnutí jen porážka, a ne vítězství. Podle svého starého zvyku hází na misku parlamentních vah spojenectví se zahraničím. Bonaparte už dal sankcionovat tureckou půjčku svým takzvaným „zákonodárným sborem". Anglickému parlamentu nezbývá, než aby se stal ozvěnou „zákonodárného sboru", to jest ozvěnou ozvěny, jinak je spojenectví ohroženo. Palmerston používá spojenectví s Francií jako štítu, aby od sebe odrazil všechny rány, a přitom cítí zároveň zadostiučinění, že toto spojenectví dostává rány. Aby dokázal, že se řídí zásadou „pravý muž na pravé místo", jmenoval Palmerston sira W. Molesworth ministrem pro kolonie a sira B. Halla místo Molesworth ministrem královských lesů a statků. Molesworth patří k *Wakefieldově* kolonizační škole[215]. Její stěžejní zásadou je, aby se v koloniích uměle zdražovala půda a uměle zlevňovala práce, aby se tak dosáhlo „nutné kombinace výrobních sil". Pokus uplatnit tuto teorii v Kanadě vyhnal odtud vystěhovalce do Spojených států a do Austrálie.

V Londýně zasedají nyní tři vyšetřovací výbory: jeden zřídila

vláda, zbývající dva parlament. První výbor, složený z londýnských, manchesterských a liverpoolských soudců, který má za úkol vyřešit *události v Hyde Parku*, je denně zasypáván důkazy nejen o tom, že policisté jednali s neuvěřitelnou hrubostí, nýbrž i o tom, že tak činili úmyslně, *na rozkaz*. Kdyby se vyšetřování vedlo nestranně, pak by muselo začít u sira George Greye a u vlády jako hlavních viníků. Druhý výbor, kterému předsedá *Berkeley* a který se zabývá zákony o zákazu „prodeje alkoholických nápojů v neděli", odhaluje svatouškovskou povrchnost pokusů o nápravu společnosti usměrněním nedělního oddechu. Počet výtržností způsobených opilci neklesl, ale naopak vzrostl. Jen se částečně přesunuly z neděle na pondělek. Třetí výbor, jehož předsedou je *Scholefield*, se zabývá falšováním pokrmů, nápojů a vůbec všeho potravinářského zboží[216]. Falšování je *pravidlem*, nefalšovaná jakost *výjimkou*. Příměsi, které mají dodat nehodnotným výrobkům barvu, vůni a chuť, jsou většinou jedovaté a všechny jsou škodlivé zdraví. Obchod se nám tu jeví jako obrovská padělatelská laboratoř, ceník zboží jako ďábelský katalog neexistujících věcí, svobodná konkurence jako svoboda otravovat a nechat se otravovat.

„*Zpráva továrních inspektorů*"[217] za pololetí končící 30. dubna byla předložena oběma sněmovnám parlamentu. Je to neocenitelný příspěvek k charakteristice *manchesterských* hlasatelů míru a té třídy, která upírá aristokracii její monopol na vládu. „Úrazy způsobené stroji" jsou ve zprávě rozděleny do těchto rubrik:

1. „Smrtelné úrazy." 2. „Ztráta pravé ruky nebo pravé paže; ztráta části pravé ruky; ztráta levé ruky nebo levé paže; ztráta části levé paže; zlomeniny rukou a nohou; poranění hlavy a obličeje." 3. „Tržné rány, pohmožděniny a jiná zranění, jež nebyla výše uvedena."

Ve zprávě čteme o mladé ženě, „která ztratila pravou ruku", o dítěti, „jemuž byla promáčknuta nosní kost a jemuž stroj zničil zrak", o muži, „jemuž byla utržena levá noha, pravá ruka zlomena na třech nebo čtyřech místech a hlava strašlivě znetvořena", o mladíku, „jemuž byla vyrvána z ramenního kloubu levá paže a jenž má ještě i jiná zranění", o jiném mladíkovi, „jehož obě paže byly vyrvány z ramenního kloubu, spodní část těla roztrhána, takže mu vyhřezly vnitřnosti, hlava a obě kyčle rozmačkány" atd. Tato

průmyslová zpráva továrních inspektorů je strašlivější a hrůznější než nějaká zpráva o bitvě na Krymu. Pravidelně a ve značném počtu se v seznamu zabitých a zraněných objevují ženy a děti. Smrt a zranění nejsou o nic chvalitebnější než krvavé stopy, které zanechává na těle černocha plantážníkův karabáč. Téměř všechny nehody jsou zaviněny tím, že se zanedbává *ohrazování* strojů předepsané zákonem. Vzpomeňme, jak továrníci z Manchesteru, této metropole strany míru za každou cenu, zahrnovali vládu deputacemi protestujícími proti zákonu, který nařizoval určitá bezpečnostní opatření při používání strojů. Protože se jim zatím nepodařilo vynutit si zrušení zákona, snažili se intrikami zbavit továrního inspektora L. Hornera a prosadit na jeho místo povolnějšího strážce zákona. Ale zatím se jim to nepodařilo. Továrníci tvrdili, že zavedení bezpečnostních zařízení by pohltilo jejich zisk. Avšak Horner nyní dokazuje, že v jeho obvodu je málo takových továren, kde by zavedení bezpečnostních zařízení stálo víc než 10 liber št. Celkový počet nehod způsobených stroji za šest měsíců, o kterých se mluví ve zprávě, je 1788, z toho 18 *smrtelných*. Celková částka pokut, které byly továrníkům uloženy, odškodného, které zaplatili atd., činí za toto období 298 liber št. Aby byla tato částka doplněna, zahrnuly se do ní i pokuty za „práci v době, kdy to zákon zakazuje", za „používání práce dětí mladších 8 let" atd., takže pokuty uložené za 18 smrtelných úrazů a 1770 případů zmrzačení zdaleka nedosahují ani 298 liber šterlinků. 298 liber! Vždyť je to méně, než kolik stojí zcela podřadný závodní kůň!

Roebuckův výbor a anglická oligarchie! Scholefieldův výbor a anglická obchodnická třída! Zpráva továrních inspektorů a britští továrníci! V těchto třech rubrikách lze názorně ukázat fyziologii tříd, jež nyní vládnou Velké Británii.

Napsal K. Marx 23. července 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 343 z 26. července 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

LORD JOHN RUSSELL[218]

Napsal K. Marx 25. července—12. srpna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung“,
čís. 347, 359, 363, 365, 369 a 377
z 28. července, 4., 7., 8., 10. a 15. srpna 1855
a v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4479 z 28. srpna 1855

Podle textu
v „Neue Oder-Zeitung“,
srovnaného s textem
v „New-York Daily Tribune“
Přeloženo z němčiny

I

Londýn 25. července. Existuje starý whigovský axióm, který lord *John Russell* rád citoval, že „strany se podobají slimákům, u nichž ocas hýbá hlavou". Stěží tušil, že ocas, aby se zachránil, utne hlavu. Nebyl-li už hlavou *„posledního whigovského kabinetu"*, byl nesporně hlavou *whigovské strany*. Burke kdysi řekl:

„Množství statků, sídel, zámků, lesů atd., jež *Russellové* vydřeli na anglickém lidu, je zcela *neuvěřitelné* (quite incredible)."[219]

Ještě neuvěřitelnější by však byla pověst, jíž se lord John Russell těší, a vynikající úloha, již má odvahu hrát už více než čtvrt století, kdyby „množství statků" uchvácených jeho rodinou nedávalo klíč k této záhadě.

Lord John nedělal zřejmě po celý svůj život nic jiného, než že se honil za *místy*, a na místech, která urval, lpěl tak zarputile, že pozbyl jakéhokoli nároku na *moc*. Tak tomu bylo v letech 1836 až 1841, když se stal vůdcem Dolní sněmovny. Tak tomu bylo v letech 1846—1852, když se jmenoval předsedou vlády. Zdání moci, jež ho obklopovalo jako vůdce opozice útočící na státní finance, se rozplynulo pokaždé ještě týž den, kdy se dostal k veslu. Jakmile přešel z Out* do In**, byl s ním *konec*. U žádného jiného anglického státníka se v takové míře neobracela moc v bezmocnost. Ale také žádný jiný neuměl tak chytře vydávat svou bezmocnost za moc.

Kromě vlivu vévodské rodiny Bedfordů, jejímž je lord John mladším synem, se zdánlivá moc, kterou měl čas od času v rukou, opírala o to, že neměl ani jednu z těch vlastností, jež celkem vzato dodávají člověku schopnost vládnout nad jinými lidmi. Jeho malicherný názor na všechno se jako nákazou přenášel na jiné a mnohem víc, než by to dokázalo nejgeniálnější překrucování, přispěl k tomu, že uměl zmást úsudek svých posluchačů. Jeho skutečný

* — opozice. *(Pozn. red.)*
** — vlády. *(Pozn. red.)*

talent spočívá ve schopnosti redukovat všechno, čeho se dotkne, na své vlastní trpasličí rozměry, zmenšovat vnější svět na nekonečně malé měřítko a přeměňovat jej ve vulgární mikrokosmos vlastního vynálezu. Jeho instinkt zmenšovat velkolepé překonává jen jeho umění dodávat malichernosti zdání velikosti.

Celý život lorda Johna Russella byl založen na falešných záminkách — falešných záminkách parlamentní reformy, falešných záminkách náboženské svobody, falešných záminkách svobodného obchodu. Jeho víra, že vystačí s falešnými záminkami, byla tak upřímná, že považoval za zcela možné stát se na základě falešných záminek nejen britským státníkem, nýbrž i básníkem, myslitelem a historikem. Jen tak si lze vysvětlit existenci takových hloupůstek, jako je jeho tragédie „Don Carlos neboli Pronásledování" nebo jeho „Nástin dějin anglické vlády a ústavy od panování Jindřicha VII. až po naši dobu" nebo jeho „Zápisky o evropských záležitostech od utrechtského míru".[220] Pro sobeckou omezenost jeho mysli je každý předmět jen tabula rasa*, na níž může po libosti zvěčnit své jméno. Jeho názory nezávisely nikdy na realitě faktů, nýbrž fakta sama u něho závisí na pořádku, v němž je seřazuje do frází. Jako řečník nezanechal ani jediný pozoruhodný nápad, ani jednu hlubokou maximu, ani jeden skutečný postřeh, ani jeden mohutný popis, ani jednu krásnou myšlenku, ani jednu živou narážku, ani jedno humorné líčení, ani jeden opravdový cit. Jak přiznává Roebuck ve svých dějinách vlády reformy[221], překvapil své posluchače *„nejkrotší pro střednosti"* dokonce i tehdy, když spáchal největší čin svého veřejného života, když předložil sněmovně svůj takzvaný návrh zákona o re formě. Má zvláštní způsob, jak spojit svůj suchý, rozvláčný, jedno tvárný přednes dražebního vyvolavače se školáckými ilustracem z historie a s jakousi slavnostní hantýrkou o „krásách ústavy" o „všeobecných svobodách země", o „civilizaci" a „pokroku" Skutečně se rozehřívá jen tehdy, je-li osobně podrážděn nebo don tí-li jej jeho protivníci, aby upustil od předstíraného vyzývavé a samolibého postoje a ztratil duševní rovnováhu. V Anglii se n všeobecně za to, že jeho nesčetné chybné kroky lze vysvětlit jako

* — nepopsaný list. *(Pozn. red.)*

instinktivní zbrklostí. Ve skutečnosti je i tato zbrklost jen falešná záminka. Je to pouhý nevyhnutelný konflikt úskoků a nouzových prostředků, vypočítaných jen pro tuto hodinu, s nepříznivou konstelací hodiny příští. Russell nejedná instinktivně, nýbrž vypočítavě, ale jeho vypočítavost je stejně malá jako on sám — určená vždy jen pro příští hodinu. Proto stálé kolísání a pletichaření, rychlé postupy, vyzývavá slova moudře zase spolykaná, pyšné přísliby podle vzaté zpět, a nepomáhá-li už nic jiného, slzy a vzlyky, jež mají obměkčit svět. Proto lze celý jeho život považovat buď za systematický sham*, nebo za nepřetržitý chybný krok.

Může se zdát podivuhodné, že nějaký veřejný činitel přežil takovou spoustu mrtvě narozených opatření, zabitých projektů a potracených schémat. Ale tak, jako jdou polypu k duhu amputace, jdou lordu Johnu Russellovi k duhu potraty. Většinu svých plánů předložil jen proto, aby ukonejšil rozmrzelost svých spojenců, takzvaných radikálů, zatímco dohoda s jeho protivníky, konzervativci, mu zajišťovala „odpravení" těchto plánů. Kdo by mohl od dob reformovaného parlamentu jmenovat jediné z jeho „dalekosáhlých a liberálních opatření", jedinou z jeho „velkých splátek na reformu", s jejímž osudem by byl spojil osud svého kabinetu? Naopak. To, že navrhoval opatření, aby uspokojil liberály, a že je zas odvolával, aby uspokojil konzervativce, pomáhalo víc než cokoli jiného udržovat jeho vládu a prodlužovat jí život. V jeho životě jsou období, kdy jej Peel úmyslně držel u vesla, aby nemusel *dělat* věci, o nichž — jak věděl — Russell bude jen *žvanit*. V takových obdobích tajného dorozumění s oficiálním protivníkem jednal Russell drze vůči svým oficiálním spojencům. Nabýval statečnosti — pod falešnými záminkami.

Zrekapitulujme jeho výkony od roku 1830 až po dnešek. Tento *génius všednosti* si to zaslouží.

* — klam. *(Pozn. red.)*

II

Londýn 1. srpna.

„Kdybych byl malířem," řekl Cobbett, „namaloval bych anglickou ústavu jako starý dub se shnilými kořeny, s odumřelým vrcholkem, s dutým kmenem, rozviklaný v základech a zmítaný každým závanem větru, a sem bych posadil lorda Johna Russella v podobě střízlíka, jak se snaží uvést všechno do pořádku tím, že z napůl zpráchnivělé kůry nejnižší větve vyzobává hmyz. Někteří se dokonce domnívají, že pod záminkou, že očišťuje kůru od škodlivého hmyzu, oklovává pupence."

Tak nicotné byly Russellovy pokusy o reformu v jeho předhistorickém období, v letech 1813—1830, ale při vší své nicotnosti nebyly ani upřímné. Bez nejmenšího váhání se jich zřekl, sotvaže začal větřit ministerské křeslo.

Od roku 1807 whigové marně prahli po tom, aby se přiživili na státním koláči, když tu se roku 1827 zdálo, že vytvoření Canningovy vlády, s níž zdánlivě sympatizovali v otázkách obchodu a zahraniční politiky, jim poskytlo dlouho hledanou příležitost. Russell měl tehdy na pořadu jeden ze svých střízličích návrhů na reformu parlamentu, když Canning prohlásil, že je pevně rozhodnut bránit až do konce svého života jakékoli parlamentní reformě. Lord John povstal a svůj návrh stáhl.

„Parlamentní reforma," řekl, „je otázka, na niž jsou mezi jejími obhájci velké názorové rozdíly, a vůdcové whigů ji nikdy nechtěli uznat za otázku stranickou. Je to tedy už naposledy, co tuto otázku předkládá."

Svou řeč zakončil nestoudným prohlášením: „Národ si již parlamentní reformu nepřeje." On, který se vždy chvástal svou hlučnou opozicí proti pověstným šesti Castlereaghovým výjimečným zákonům z roku 1819[222], se teď zdržel hlasování o Humově návrhu, aby byl zrušen jeden z těchto zákonů, podle něhož se trestal doživotním vyhnanstvím každý, v jehož tiskovině by se objevila byť i jen *tendence* pohrdání některou ze sněmoven parlamentu.

Tak vidíme, jak lord John Russell na konci prvního údobí svého

parlamentního života usvědčuje ze lži své více než desetileté vyznávání reformy a jak zcela souhlasí s výrokem, který pronesl Horace Walpole, tento prototyp whigů, ke Conwayovi:

„Populární návrhy zákonů se nikdy nepředkládají vážně, nýbrž jsou jen nástrojem strany, a ne zálohou na uskutečnění takovýchto výstředních myšlenek."

Russell se tedy rozhodně nijak neprohřešil, když nepředložil návrh reformy *naposled* 27. května 1827, ale opakoval jej o čtyři roky později, 1. března 1831, v podobě slavného návrhu zákona o reformě. Tento návrh zákona, na němž ještě dnes zakládá svůj nárok na obdiv světa vůbec a Anglie zvlášť, nebyl však nikterak jeho dílem. Ve svých hlavních rysech, ve zrušení zastoupení většiny „rozpadlých městeček", ve zvýšení počtu zástupců hrabství, v přiznání volebního práva copyholderům, leaseholderům[223] a 24 nejvýznamnějším anglickým obchodním a průmyslovým městům, byl jen kopií návrhu zákona, který hrabě Grey (šéf reformní vlády z roku 1830) předložil roku 1797, kdy byl v opozici, Dolní sněmovně, na který však moudře zapomněl, když byl roku 1806 ve vládě. Je to týž návrh, jen poněkud pozměněný. Vypuzení Wellingtona z kabinetu za to, že se vyslovil proti parlamentní reformě, francouzská červencová revoluce, hrozivý postup velkých politických organizací vytvořených buržoazií a dělnictvem v Birminghamu, Manchesteru, Londýně atd., selská válka v zemědělských hrabstvích, červený kohout roznášející své plameny po nejúrodnějších okresech Anglie[224] — všechny tyto okolnosti nutily whigy, aby předložili nějaký návrh reformy. Povolili mrzutě, zdráhavě, po opakovaných marných pokusech zajistit si místa kompromisem s toryi. V tom jim zabránil jak hrozivý postoj lidu, tak umíněná nesmiřitelnost toryů. Ale sotva se návrh zákona o reformě stal zákonem a byl uveden v život, a již lid, abychom užili Brightových slov (ze dne 6. června 1849), „začal pociťovat, že byl oklamán".

Snad ještě nikdy nevedlo mocné a podle všech známek úspěšné hnutí lidu k tak nepatrným a pouze zdánlivým výsledkům. Nejenže dělnická třída nezískala nejmenší politický vliv, ale dokonce i buržoazie brzy pochopila, že to nebyl řečnický obrat, když lord Althorp, duše reformní vlády, zvolal na své toryovské protivníky:

„Návrh zákona o reformě je nejaristokratičtější opatření, jaké kdy bylo národu předloženo!"

Počet nových zástupců z venkova daleko převyšoval přírůstek hlasů vyhrazený městům. Toto volební právo, jež se udílelo pachtýřům s výpovědní lhůtou*, udělalo z hrabství ještě dokonalejší nástroje aristokracie. Tím, že namísto daňových poplatníků byli podstrčeni majitelé domů vynášejících 10 liber št. ročně, byla velká část městského obyvatelstva zbavena volebního práva. Udělení a odnětí volebního práva bylo vcelku vypočítáno nikoli na to, aby vzrostl vliv buržoazie, nýbrž na to, aby byl vyloučen vliv toryů a posílen vliv whigů. Řadou nepředstavitelných pletich, úskoků a podvodů byla zachována nerovnost mezi volebními obvody a obnoven obrovský nepoměr mezi počtem zástupců a množstvím obyvatelstva a důležitostí volebních obvodů. Bylo-li zrušeno přibližně 56 „rozpadlých městeček", každé s hrstkou obyvatel, pak byla celá hrabství a lidnatá města proměněna v „rozpadlá městečka". Sám John Russell přiznává v dopise svým voličům ve Stroudu „O zásadách návrhu zákona o reformě" (roku 1839), že „desetiliberní volební právo je spoutáno nejrůznějšími předpisy a každoroční registrace těch, kteří mají volební právo, se stala pramenem šikan a výdajů". Tam, kde zastrašování a tradiční vliv již nepostačily, byly nahrazeny podplácením, jež se od schválení návrhu zákona o reformě stalo úhelným kamenem britské ústavy. To byl tedy návrh zákona o reformě, jehož byl Russell hlásnou troubou, aniž byl jeho autorem. Vlastní Russellově vynalézavosti vděčíme prokazatelně jen za dvě klauzule: za klauzuli vyžadující od všech *freeholderů*[225] s výjimkou duchovních, aby vlastnili svůj pozemek nejméně rok, a za druhou klauzuli, podle níž privilegia Tavistocku, „rozpadlého městečka" rodiny Russellů, zůstávají nedotčena.

Russell byl jen podřadným členem vlády reformy (od roku 1830 do listopadu 1834), totiž výplatcem armády, bez hlasovacího práva v kabinetě. Byl snad nejméně významný ze svých kolegů, ale zato byl nejmladším synem vlivného vévody z Bedfordu. Proto mu byla se souhlasem všech postoupena čest předložit návrh zákona o re-

* V Marxově článku v „New-York Daily Tribune" následuje: „kteří platí roční pacht ve výši 50 liber št." *(Pozn. red.)*

formě Dolní sněmovně. Této rodinné dohodě stála v cestě překážka. V dobách hnutí za reformu před rokem 1830 figuroval Russell vždy jako Henry Brougham's little man (pomocník Henry Broughama). Nebylo možné přenechat Russellovi předložení návrhu zákona o reformě, dokud vedle něho seděl v Dolní sněmovně Brougham. Překážka byla odstraněna tím, že ješitného plebejce posadili na pytel s vlnou[226] ve Sněmovně lordů. Protože významnější členové původní vlády reformy se brzy přestěhovali do Sněmovny lordů (například Althorp roku 1834), vymřeli nebo přešli k toryům, připadlo Russellovi nejen celé dědictví vlády reformy, nýbrž byl brzy pokládán za otce dítěte, které nesl ke křtu. Prospíval pod falešnou záminkou, že je autorem zákona o reformě, který sám byl jen padělkem a eskamotáží. Jinak se v letech 1830—1834 vyznamenal jen zahořklou zlobou, s níž se stavěl proti jakémukoli přezkoumání seznamu penzí.

III

Londýn 3. srpna. Vracíme se k *Russellově charakteristice.* Pozdržíme se u něho déle, jednak proto, že je *klasickým představitelem moderního whigismu*, jednak proto, že jeho historie — alespoň v určitém smyslu — zahrnuje i *historii reformovaného parlamentu* až do dnešní doby.

Ve svém úvodu k návrhu zákona o reformě udělal Russell o otázce *tajného hlasování** (volba kuličkami) a *krátkých parlamentů* — whigové, jak známo, změnili roku 1694 jednoroční anglický parlament v tříletý a roku 1717 v sedmiletý — toto prohlášení:

„Není nejmenších pochyb, že tajné hlasování má mnoho předností. Důvody uváděné v jeho prospěch jsou nejdůvtipnější a nejpádnější, jaké jsem kdy při projednávání některé sporné otázky slyšel. Avšak sněmovna se musí vyvarovat toho, aby neučinila ukvapené rozhodnutí... Otázka *krátkých parlamentů* je krajně důležitá. Přenechávám některému jinému členu sněmovny, aby ji v budoucnu předložil, neboť svůj velký návrh nesmím přetížit podrobnostmi."

7. června 1833 tvrdil, že

„se zdržel návrhu na tato dvě *opatření*, aby zabránil kolizi se Sněmovnou lordů, přes *přesvědčení*(!), které se v něm hluboce zakořenilo. Má prý za to, že tato opatření jsou podstatná pro štěstí, blaho a blahobyt země." (Zde máme zároveň příklad jeho rétoriky.)

V důsledku tohoto „hluboce zakořeněného přesvědčení" projevil se během celé své ministerské dráhy jako stálý a nesmiřitelný nepřítel tajného hlasování a krátkodobých parlamentů. Tato prohlášení sloužila v době, kdy byla pronesena, jako dvojí pomoc v nouzi: uklidňovala nedůvěřivé demokraty v Dolní sněmovně a zastrašovala vzpurné aristokraty v Horní sněmovně. Jakmile si však Russell zajistil přízeň nového dvora královny Viktorie (viz *Broughamovu* odpověď na Russellův dopis voličům ve Stroudu z roku 1839) a domýšlel se, že už má navěky zajištěno nějaké místo, vystoupil se

* V německém originále je anglický výraz „ballot". *(Pozn. čes. red.)*

svým prohlášením z listopadu 1837, v němž ospravedlňoval „nejzazší mez, k níž došel návrh zákona na reformu" tím, že uzavírá možnost jít kdy dále.

„Účelem reformy," pravil, „bylo, aby *posílila převahu zájmů pozemkových vlastníků*, a byla myšlena jako *permanentní řešení* velké ústavní otázky."

Vystoupil zkrátka se svým závěrečným prohlášením, které mu vyneslo přezdívku „Finality John"*. Ale nemyslel to s „Finality", se zastavením se o nic vážněji než s pokračováním. Je pravda, že se roku 1848 postavil proti Humovu návrhu na reformu parlamentu. Spojenými silami whigů, toryů a peelovců porazil znovu většinou 268 proti 82 hlasům Huma, když Hume v roce 1849 předstoupil s podobným návrhem. Osmělen konzervativní zálohou vzdorovitě vyzýval:

„Když jsme vypracovali a předložili návrh zákona o reformě, přáli jsme si *přizpůsobit* zastoupení této sněmovny ostatním formám státní moci a zachovat soulad s ústavou. Pan Bright a ti, kteří smýšlejí stejně jako on, jsou tak *neobyčejně omezení*, jejich soudnost a rozum jsou uzavřeny do tak úzkých hranic, že je zhola nemožné objasnit jim velké principy, na nichž naši předkové založili ústavu země a jimž se my, jejich nástupci, pokorně obdivujeme a snažíme se je napodobit. Za 17 let, jež uplynuly od reformy, splnila Dolní sněmovna všechny rozumné naděje. Stávající systém, ač poněkud nepravidelný, působí dobře, a to právě pro svou nepravidelnost."

Protože však Russell utrpěl roku 1851 porážku, když Locke King podal návrh, aby volební právo v hrabstvích bylo rozšířeno na držitele pozemků s ročním výnosem 10 liber št., a sám se cítil nucen na několik dní rezignovat, jeho „široký rozhled" náhle pochopil nezbytnost *nového návrhu zákona o reformě*. Zavázal se sněmovně, že jej předloží. Neřekl, v čem bude spočívat jeho „opatření", ale vystavil na ně směnku *splatnou na nejbližším zasedání parlamentu*. „Westminster Review", orgán Russellových spojenců, tzv. radikálů, tehdy prohlásil:

„Nárok nynější vlády na místo, které zaujímá, se stal předmětem výsměchu a výčitek, a když se konečně zdálo, že její pád a zničení její strany jsou nevyhnutelné, vytasil se lord John se slibem nového návrhu zákona o reformě na rok

* — „John-nejzazší mez". *(Pozn. red.)*

1852. Zůstaňte do té doby na svých místech, volá, a já ukojím vaši touhu širokou a liberální reformou."

Roku 1852 podal skutečně návrh zákona o reformě, tentokrát už vlastní výtvor, ale tak podivuhodně liliputánských rozměrů, že nestál ani konzervativcům za to, aby jej napadali, ani liberálům za to, aby jej obhajovali. Rozhodně však tento reformní zmetek poskytl mužíčkovi záminku, když se konečně musel rozloučit s vládou, aby na útěku vypustil na svého vítězného nástupce hraběte Derbyho skytský šíp. Odešel s pompézní hrozbou, „že *bude trvat na rozšíření volebního práva*". Rozšíření volebního práva se mu teď stalo „věcí srdce". Sotva byl vyhozen z kabinetu, pozvalo si toto dítě nouzových opatření, nazvané teď svými vlastními stoupenci „Foul weather Jack" (panáček věštící špatné počasí), do svého soukromého sídla na Chesham Place různé frakce, z jejichž svazku povstala neduživá nestvůra koalice. Neopomněl poslat pro „neobyčejně omezené" Brighty a Cobdeny, omluvit se jim na slavnostním shromáždění za svůj vlastní široký rozhled a vystavit jim novou směnku na „větší" reformu. Jako člen koaliční vlády pobavil roku 1854 poslance dalším projektem parlamentní reformy, o němž věděl, že je určen k tomu, aby byl jako nová Ifigenie obětován jím, novým Agamemnonem, za úspěch nového trojského tažení. Tuto oběť přinesl v melodramatickém stylu Metastasiově, s očima plnýma slz, které však ihned oschly, jakmile s pomocí ubohé intriky proti jednomu ze svých vlastních straníků, panu Struttovi, vyměnil své „bezplatné" křeslo v kabinetě za křeslo předsedy tajné rady s platem 2000 liber št.

Druhý plán reformy měl podepřít jeho hroutící se kabinet, třetí měl porazit kabinet toryů. Druhý byl vytáčka, třetí pleticha. Druhý připravil tak, že se ho nikdo nechtěl chopit; třetí předložil v okamžiku, kdy se ho nikdo chopit nemohl. Oběma dokázal, že i když se z vůle osudu stal ministrem, z vůle přírody zůstal dráteníkem, stejně jako Kryštof Sly. Dokonce u prvního a jediného uskutečněného návrhu reformy pochopil jen oligarchický trik, a ne historický vtip.

IV

Londýn 4. srpna. Když vypukla protijakobínská válka, začal vliv whigů v *Anglii* klesat a upadával pak stále víc a víc. Obrátili proto svůj zrak k *Irsku*, rozhodli se, že je hodí na misku vah, a vepsali na svůj stranický prapor: „*Emancipace Irska.*" Když se v roce 1806 dostali na chvilku k vládě, skutečně předložili Dolní sněmovně drobný návrh zákona o irské emancipaci, dali mu projít druhým čtením a pak jej zase dobrovolně stáhli, aby se zalichotili bigotnímu idiotství Jiřího III. V roce 1812 se chtěli, marně ovšem, vnutit princi regentovi (pozdějšímu Jiřímu IV.) jako jediný možný nástroj smíru s Irskem. Před agitací za reformu a během ní podlézali O'Connellovi a „naděje Irska" jim sloužily jako účinná zbraň. Přesto prvním činem vlády reformy bylo, že na prvním shromáždění prvního reformovaného parlamentu vyhlásila Irsku válku svým „brutálním a krvavým" opatřením „výjimečného zákona", který zavedl v Irsku stanné právo.* Whigové splnili své staré sliby „ohněm, vězením, deportací a dokonce smrtí". O'Connell byl stíhán a odsouzen pro povstání. Whigové však mohli navrhnout a prosadit „výjimečný zákon" jen proto, že se výslovně zavázali předložit ještě jeden návrh, návrh zákona o *anglické státní církvi v Irsku.* Jak se dále zavázali, měl tento návrh zákona obsahovat doložku, podle níž by se jisté *přebytky* z příjmů státní církve v Irsku dávaly k dispozici parlamentu. Parlament s nimi měl nakládat v zájmu Irska. Důležitost této doložky spočívala v uznání zásady, že parlament má právo vyvlastnit státní církev — zásady, o jejíž správnosti by měl být lord John Russell přesvědčen tím spíše, že se celé nesmírné jmění jeho rodiny skládá z bývalých církevních statků. Whigové slíbili, že na návrhu zákona o církvi setrvají nebo padnou. Jakmile však byl

* V „New-York Daily Tribune" je konec této věty formulován takto: „...výjimečného zákona pro Irsko, zákona o soudech červenokabátníků, kterým se v Irsku zaváděly místo obyčejných a porotních soudů soudy vojenské". *(Pozn. red.)*

výjimečný zákon odhlasován, stáhli pod záminkou, že chtějí zabránit kolizi se Sněmovnou lordů, zmíněnou klauzuli, která jediná dodávala jejich návrhu zákona o církvi cenu. Přehlasovali a porazili svůj vlastní návrh. To se stalo v roce 1834. Koncem téhož roku se však zdálo, že sympatie whigů k Irsku znovu ožily jako elektrickou ranou. Na podzim 1834 museli totiž vyklidit kabinet siru Robertu Peelovi. Byli zatlačeni zpět do opozičních lavic. A hned také vidíme, jak náš John Russell horlivě pracuje na díle smíru s Irskem. Byl hlavním činitelem v jednáních o lichfieldhouské úmluvě[227], která byla uzavřena v lednu 1835. Podle této úmluvy přenechávají whigové patronage (udílení úřadů atd.) v Irsku O'Connellovi, zatímco O'Connell jim zajišťuje irské hlasy v parlamentě i mimo něj. K vyhnání toryů z Downing Street bylo však třeba *záminky*. Russell s charakteristickou „ostýchavostí" zvolil za bitevní pole *církevní příjmy* Irska a za bojové heslo touž *doložku*, která se stala pověstnou pod jménem *„apropriační doložka"** a kterou on a jeho kolegové ve vládě reformy krátce předtím *sami* stáhli a obětovali. Peel byl skutečně poražen pod heslem „apropriační doložky". Utvořil se Melbournův kabinet a lord John Russell se instaloval jako ministr vnitra a vůdce Dolní sněmovny. Nyní velebil sám sebe, jednak za pevnost svého ducha, protože, ačkoli měl teď úřad, setrvával na svých *názorech* o „apropriační doložce"; jednak za svou morální umírněnost, protože upustil od toho, aby podle svých názorů *jednal*. Své názory projevoval jen slovy a nikdy nepřešel k činům. Když byl v roce 1846 předsedou vlády, zvítězila jeho morální umírněnost natolik nad pevností jeho ducha, že zapřel i své „názory". Nezná prý, zvolal, osudnější opatření než ta, která by ohrožovala hmotné základy statní církve, její příjmy.

V únoru 1833 odsoudil John Russell jménem vlády reformy irskou *agitaci za Repeal***.

„Jejím skutečným cílem," volal v Dolní sněmovně, „je svrhnout bez okolků spojený parlament a na místo krále, Horní a Dolní sněmovny Spojeného království dosadit parlament, jehož vůdcem a hlavou by byl O'Connell."

* — doložka, kterou se výnos povolené daně přikazuje určitému účelu. *(Pozn. čes. red.)*

** — zrušení anglo-irské unie. *(Pozn. red.)*

V únoru 1834 byla agitace za Repeal znovu odsouzena v trůnní řeči a vláda reformy navrhla adresu, aby se

„co nejslavnostněji prohlásilo, že je neodvolatelným rozhodnutím parlamentu zachovat zákonodárnou unii tří království nedotčenou a neporušenou".

Sotva však byl zahnán na mělčinu opozice, John Russell prohlásil:

„Pokud jde o *Repeal unie*, podléhá tento předmět proceduře pozměňovacích návrhů a dotazů jako každý jiný akt zákonodárného sboru."

Tedy nejinak než každý návrh zákona o pivě.

V březnu 1846 poráží John Russell Peelovu vládu v koalici s toryi, kteří dychtili ztrestat svého vůdce za odpadlictví v otázce obilních zákonů. Záminku k tomu poskytl Peelův irský *„návrh zákona o zbraních"*, proti němuž Russell mravně rozhořčen rozhodně protestoval. Stává se předsedou vlády. Jeho prvním činem je, že podává týž „návrh zákona o zbraních". Zbytečně se však blamuje. O'Connell podnítil zatím ohromná masová shromáždění proti Peelovu návrhu a sebral 50 000 podpisů na peticích; byl v Dublinu, odkud řídil celé hnutí. King Dan (král Dan, populární přezdívka Daniela O'Connella) by byl ztratil říši i rentu, kdyby se v tomto okamžiku ukázal jako Russellův spoluviník. Poradil tedy výhružně mužíčkovi, aby svůj návrh zákona o zbraních okamžitě stáhl. Russell jej stáhl. Přes své tajné pletky s whigy uměl O'Connell k jejich porážce mistrně přidat i pokoření. Aby nemohlo být pochyb o tom, *na čí rozkaz* bylo odtroubeno k ústupu, oznámil už 17. srpna v Conciliation Hall v Dublinu stoupencům Repealu, že návrh zákona o zbraních byl odvolán, tedy *v týž* den, kdy to John Russell oznámil Dolní sněmovně. Roku 1844 obvinil Russell sira Roberta Peela, že „zaplavil Irsko vojskem a zemi nespravuje, nýbrž vojensky obsazuje". V roce 1848 obsadil Russell Irsko vojensky, uvalil na ně zákony o velezradě, vyhlásil zastavení platnosti Habeas Corpus Act[228] a vychloubal se Clarendonovými „energickými opatřeními". Také tato energie byla jen falešnou záminkou. V Irsku stáli na jedné straně o'connellovci a kněžouři, v tajném dorozumění s whigy; na druhé straně stál Smith O'Brien a jeho stoupenci. Ti prostě naletěli a brali

hru na Repeal vážně, a proto také legračně skončili. „Energická opatření“ Russellovy vlády a surovosti, k nimž došlo, nebyly tudíž vynuceny okolnostmi. Jejich cílem nebylo upevnění anglického panství v Irsku, nýbrž prodloužení whigovské vlády v Anglii.

V

Londýn 6. srpna. *Obilní zákony* byly v Anglii zavedeny v roce 1815, protože se toryové a whigové dohodli, že uvalením daně na národ zvýší svou pozemkovou rentu. Toho se dosáhlo nejen tím, že obilní zákony — zákony proti dovozu obilí z ciziny — v některých letech uměle zvyšovaly ceny obilí. Přihlédneme-li k průměru let 1815—1846, byla snad ještě důležitější iluze pachtýřů, že obilní zákony jsou s to udržet ceny obilí za všech okolností na a priori stanovené výši. Tato iluze ovlivňovala pachtovní smlouvy. Aby tuto iluzi stále oživoval, zabýval se parlament, jak jsme viděli, stále upravováním a vylepšováním obilního zákona z roku 1815. Když se ukázalo, že ceny obilí jsou nepoddajné, když přes diktát obilních zákonů klesaly, jmenoval parlament výbory, které měly vyšetřit příčiny „agricultural distress" (bídy v zemědělských obvodech). Agricultural distress, pokud byla předmětem parlamentního vyšetřování, se ve skutečnosti omezovala pouze na nepoměr mezi cenami, které platil pachtýř za půdu pozemkovému vlastníku, a cenami, za něž prodával své zemědělské výrobky spotřebitelům — na *nepoměr mezi pozemkovou rentou a cenami obilí.* Dala se tedy snadno vyřešit snížením pozemkové renty — zdroje příjmů pozemkové aristokracie. Ta však místo toho byla samozřejmě radčji pro to, aby se legislativní cestou „snižovaly" ceny obilí; jeden obilní zákon se nahradil druhým, poněkud pozměněným; jejich neúčinnost se vysvětlovala podružnými detaily, které prý nový parlamentní zákon může opravit. Udržovala-li se tak cena obilí za jistých okolností nad přirozenou hladinou, udržovala se nad ní *pozemková renta* za všech okolností. Protože zde šlo o „nejsvětější zájmy" pozemkové aristokracie, o její příjem v hotovosti, byly obě její frakce, toryové i whigové, stejně ochotny uctívat „obilní zákony" jako stálice, které stojí vysoko *nad* jejich stranickým bojem. Whigové dokonce odolali pokušení „liberálních názorů" na tuto otázku, a to tím spíše, že vyhlídka na krytí případných ztrát na pachtovném tím, že

by znovu získali do dědičného pachtu vládní místa, se jim tehdy zdála velmi vzdálená. Aby si zajistily hlasy finanční aristokracie, odhlasovaly obě frakce roku 1819 bankovní zákon, podle něhož se úroky ze státních půjček, uzavřených ve znehodnocené měně, platily v plnohodnotné měně. Národ, který si vypůjčil, řekněme, 50 liber šterlinků, musel vrátit 100. Tak byl vykoupen souhlas finanční aristokracie s obilními zákony. Podvodné zvýšení státní renty za podvodné zvýšení pozemkové renty — taková byla dohoda mezi finanční a pozemkovou aristokracií. Nelze se potom divit, že lord *John Russell* pranýřoval v parlamentních volbách roku 1835 a 1837 jakoukoli *reformu obilních zákonů* jako škodlivou, absurdní, nepraktickou a zbytečnou. Od začátku své ministerské kariéry odmítal každý takový návrh, zprvu vybraně, později vášnivě. Svou obranou vysokých obilních cel daleko překonal sira Roberta Peela. Vyhlídka na hladomor v letech 1838 a 1839 nedokázala otřást ani jím, ani ostatními členy Melbournovy vlády. Co nedokázala žalostná situace národa, to dokázala žalostná situace vlády. Schodek státního pokladu ve výši 7 500 000 liber št. a Palmerstonova zahraniční politika, která hrozila vyvolat válku s Francií, přiměly Dolní sněmovnu, aby na Peelův návrh vyslovila Melbournově vládě nedůvěru. Stalo se tak 4. června 1841. Whigové, kteří se vždy právě tak dychtivě pachtí za úřady, jako jsou neschopni je vykonávat a neochotni se jich vzdávat, se pokusili, ovšem marně, uniknout svému osudu rozpuštěním parlamentu. Tu se v hluboké duši Johna Russella zrodila myšlenka provést s hnutím proti obilním zákonům stejnou eskamotáž, jakou už kdysi pomohl provést s hnutím za reformu. Proto se náhle vyslovil pro „mírné pevné clo" místo klouzavého celního tarifu — byl přece vždy přítelem „mírné" politické cudnosti a „mírných" reforem. Byl dokonce tak drzý, že se ukazoval na londýnských ulicích ve volebním průvodu vládních kandidátů, doprovázen nosiči standart, kteří napíchali na své tyče v křiklavém kontrastu dva chleby, chléb za 2 pence s nápisem „*Peelův bochník*" a chléb za šilink s nápisem „*Russellův bochník*". Národ se však tentokrát nedal oklamat. Věděl ze zkušenosti, že whigové slibovali chleby a platili kamením. Přes Russellův směšný karnevalový průvod získala whigovská vláda v nových volbách jen menšinu 76 poslanců. Mu-

sela konečně vydat své pozice. Za špatnou službu, kterou mu mírné pevné clo prokázalo roku 1841, se Russell pomstil tím, že klidně připustil, aby byl roku 1842 Peelův „klouzavý tarif" uzákoněn. Pohrdal nyní „mírným pevným clem"; obrátil se k němu zády; nechal je padnout, aniž se o něm slovem zmínil.

V letech 1841 až 1845 se *Liga proti obilním zákonům* rozrostla do obrovských rozměrů. Stará smlouva mezi pozemkovou a finanční aristokracií obilní zákony už nezajišťovala, neboť místo finanční aristokracie pronikala do čela středních tříd stále více průmyslová buržoazie. Pro průmyslovou buržoazii bylo však zrušení obilních zákonů životní otázkou. Snížení výrobních nákladů, rozšíření zahraničního obchodu, zvýšení zisku, omezení hlavního zdroje příjmů a tím i moci pozemkové aristokracie, růst vlastní politické moci — to všechno chtěla průmyslová buržoazie získat zrušením obilních zákonů. Na podzim roku 1845 našla strašlivé spojence: chorobu brambor v Irsku, zdražení obilí v Anglii a neúrodu ve většině evropských zemí. Sir Robert Peel, zastrašený hrozivými vyhlídkami, svolal proto koncem října a v prvních týdnech listopadu 1845 řadu schůzí kabinetu, na nichž navrhoval dočasné zrušení obilních zákonů a dokonce naznačoval nutnost jejich definitivního zrušení. Tvrdošíjný odpor jeho kolegy Stanleyho (nynějšího lorda Derbyho) způsobil, že se rozhodnutí kabinetu zdrželo.

John Russell, který se v době parlamentních prázdnin bavil cestováním a byl tehdy v Edinburghu, vyčenichal, co se děje v Peelově vládě. Rozhodl se využít průtahu způsobeného Stanleym, předejít Peela a přebrat mu jeho populární postavení, vyvolat zdání, jako by to byl on, kdo k tomu Peela přiměl, a tak zbavit jeho chystaný čin veškeré morální váhy. Proto poslal 22. listopadu 1845 z Edinburghu svým voličům v City dopis plný zlobných a zlomyslných narážek na Peela, a to pod záminkou, že ministři příliš dlouho otálejí s rozhodnutím o žalostné situaci v Irsku. Periodické hladomory v Irsku v letech 1831, 1835, 1837 a 1839 nedokázaly nikdy otřást vírou Russella a jeho kolegů v obilní zákony. Nyní však byl všecek rozohněn. Ani tak nesmírné neštěstí jako hladomor dvou národů nevybavilo před očima tohoto mužíčka nic než vidinu pasti na soka, který je „u vesla". Ve svém dopise se snažil zastřít

skutečný motiv svého náhlého obrácení k svobodnému obchodu tímto vyznáním bídného hříšníka:

„Přiznávám, že se mé názory na tuto otázku za posledních 20 let velmi změnily. Býval jsem toho názoru, že obilí je výjimkou ze všeobecných pravidel politické ekonomie; pozorování a zkušenost mě však přesvědčily, že se musíme vystříhat *jakýchkoli zásahů* do dovozu potravin."

V *témž* dopise vyčítal Peelovi, že ještě *ne*zasáhl do dovozu potravin do Irska. Peel lapil mužíčka do jeho vlastní pasti. Odstoupil, poslal však královně dopis, v němž sliboval Russellovi svou podporu, jestliže se ujme úkolu zrušit obilní zákony. Královna si zavolala Russella a vyzvala ho, aby sestavil novou vládu. Přišel, viděl — a prohlásil, že toho *není schopen*, dokonce ani s podporou svého soka. Tak si to nepředstavoval. Pro něho to byla jen *falešná záminka* a teď hrozilo, že ho vezmou za slovo! Peel znovu nastoupil a zrušil obilní zákony. Jeho čin rozbil a rozložil stranu toryů. Russell se s ní spojil, aby svrhl Peela. To jsou jeho nároky na titul „ministra svobodného obchodu", kterými se ještě před několika dny pyšnil v parlamentě.

VI

Londýn 12. srpna. Vracíme se ještě jednou k *lordu Johnu Russellovi*, abychom uzavřeli jeho charakteristiku. Na počátku své dráhy získal jakési jméno pod záminkou tolerance a na konci své dráhy pod záminkou bigotnosti; jednou svým návrhem na zrušení zákonů o přísaze a korporacích[229], podruhé svým návrhem zákona o duchovních titulech (Ecclesiastical Titles Bill)[230]. Zákony o přísaze a korporacích zabraňovaly jinověrcům převzít státní funkce. Byly už dávno mrtvou literou, když Russell v roce 1828 podal svůj známý návrh na jejich zrušení. Obhajoval jej s odůvodněním, že podle jeho přesvědčení „odvolání těchto zákonů posílí bezpečnost státní církve". Jeden tehdejší spisovatel nám sděluje: „Když byl návrh přijat, nebyl nikdo tak udiven jako navrhovatel sám." Tuto záhadu si snadno vysvětlíme, když si připomeneme, že *toryovská vláda* podala sama o rok později (1829) návrh na emancipaci katolíků, a bylo tedy pro ni jistě žádoucí, aby se předtím zbavila zákonů o přísaze a korporacích. Disenteři nedostali ostatně od lorda Johna nic kromě slibů, kdykoli byl v opozici. Když byl ve vládě, stavěl se dokonce i proti zrušení církevních daní (church rates).

Ale ještě příznačnější pro nicotnost tohoto muže a malost jeho pohnutek je jeho *pokřik proti papeži**. Viděli jsme, že v letech 1848 a 1849 zmařil návrhy svých vlastních spojenců na reformu spolčením whigů s peelovci a toryi. Russellova vláda, která tak byla závislá na konzervativní opozici, se dostala do velmi vratkého a nejistého postavení v roce 1850, když papežská bula o zavedení římskokatolické hierarchie v Anglii a jmenování kardinála Wisemana westminsterským arcibiskupem vyvolaly u nejpokrytečtější a nejomezenější části anglického národa povrchní pobouření. Russell však rozhodně nebyl papežovými kroky nijak překvapen. Jeho tchán, lord Minto, byl v Římě, když „Římské noviny"** uve-

* — tj. Piovi IX. *(Pozn. red.)*
** — „Gazzetta di Roma". *(Pozn. red.)*

řejnily roku 1848 Wisemanovo jmenování. Z „Dopisu anglickému lidu" kardinála Wisemana se dokonce dovídáme, že papež již v roce 1848 informoval lorda Minta o bule o zavedení hierarchie v Anglii. Russell sám podnikl několik přípravných kroků tím, že dal prostřednictvím Clarendona a Greye oficiálně uznat tituly katolického duchovenstva v Irsku a v koloniích. Ale teď, u vědomí slabosti své vlády, znepokojen historickou vzpomínkou na to, že roku 1807 protipapežský pokřik vypudil whigy z vlády, v obavě, aby Stanley nenapodobil Percevala a nepředešel jej, Russella, za nepřítomnosti parlamentu stejným způsobem, jako se on sám pokusil předejít Peela ve zrušení obilních zákonů — pronásledován všemi těmito předtuchami a strašidly udělal mužíček salto mortale a vrhl se do bezuzdných protestantských vášní. 4. listopadu 1850 uveřejnil pověstný „Dopis durhamskému biskupovi", v němž biskupa ujišťuje:

„Jsem s Vámi zajedno v názoru, že poslední papežův útok na naše protestantství je nestoudný a zákeřný, a jsem proto touto záležitostí právě tak rozhořčen jako Vy."

Mluví o tom, že se „nyní podnikají úporné pokusy o omezení ducha a zotročení duše". Nazývá katolické obřady „maškarádou pověry, na niž většina národa shlíží s pohrdáním", a slibuje nakonec biskupovi, že dá podnět k novým zákonům proti papežově uzurpaci, kdyby snad staré nestačily. Týž lord John prohlásil v roce 1845, kdy ovšem nezastával žádný úřad:

„Mám za to, že můžeme zrušit ony klauzule, jež zabraňují římskokatolickému biskupovi používat titulů, které mají biskupové státní církve. Není nic absurdnějšího a dětinštějšího než udržování takovýchto rozdílů."

V roce 1851 předložil svůj návrh zákona o duchovních titulech, který směřoval k zachování těchto „absurdních a dětinských rozdílů". Poněvadž však byl v tomto roce poražen blokem irské brigády s peelovci, manchesteriány atd. — v souvislosti s návrhem Locka Kinga na rozšíření volebního práva — jeho protestantský zápal se vypařil a Russell slíbil, že návrh zákona, který byl ve skutečnosti mrtvě narozeným dítětem, předělá.

Stejně jako jeho protipapežský zápal byl i jeho zápal pro emancipaci židů pouhou falešnou záminkou. Celý svět ví, že jeho návrh zákona o zrušení právních omezení židů [Jewish Disabilities

Bill] je každoročně se opakující fraška — vnadidlo na hlasy, jimiž disponuje v City rakouský baron Rothschild. Falešnou záminkou byly i jeho deklarace proti otroctví.

„Vaše opozice proti všem návrhům ve prospěch černochů," píše mu lord Brougham, „a Váš odpor dokonce i proti pouhému pokusu zamezit nově zavedené obchodování s otroky prohloubily propast mezi Vámi a zemí. Iluze, že Vy, odpůrci všech návrhů proti otroctví v roce 1838, nepřátelé jakéhokoli zasahování do činnosti koloniálních sdružení otrokářů, byste se najednou tak silně zamilovali do černochů, že byste návrhem zákona v jejich prospěch dávali v roce 1839 v sázku svá místa, taková iluze by prozrazovala podivuhodné sklony k sebeklamu."

Falešnou záminkou byla i jeho *právní* reforma. Když roku 1841 vyslovil parlament whigovské vládě nedůvěru a nastávající rozpuštění Dolní sněmovny neslibovalo valný úspěch, pokusil se Russell protlačit ve sněmovně narychlo návrh zákona o kancléřském soudu [Chancery Bill], aby se

„zřízením dvou nových judges of equity" (soudců, kteří se neřídí striktními právními normami, nýbrž spravedlností) „odstranil jeden z nejhorších zlořádů našeho systému — průtahy u courts of equity*".

Russell nazval tento svůj návrh zákona „velkou splátkou na právní reformu". Jeho skutečným cílem bylo propašovat ještě *před* chystaným utvořením toryovské vlády na nově vytvořená místa své dva whigovské přátele. Sir Edward Sugden (nyní baron Saint-Leonards), který jej prohlédl, předložil pozměňovací návrh, aby zákon vstoupil v platnost až od 10. října (tedy *po* svolání nově zvolené sněmovny). Ačkoli se tím obsah zákona, který Russell považoval za tak „naléhavý", ani v nejmenším neměnil, stáhl jej ihned zpět, jakmile byl pozměňovací návrh přijat. Stal se „fádním", pozbyl smyslu.

Koloniální reformy, schémata o výchově, „svobody poddaných", veřejný tisk a veřejná shromáždění, válečné nadšení a touha po míru — to všechno jsou pro lorda Johna Russella falešné záminky. Celý Russell je jediná falešná záminka, celý jeho život jediná lež, celá jeho činnost nepřetržitý řetěz malicherných intrik k dosa-

* — soudů spravedlnosti. *(Pozn. red.)*

žení nízkých cílů — zhltnout veřejné prostředky a uchvátit pouhé zdání moci. Ještě nikdo nepotvrdil tak pádně biblické průpovědi, že žádný člověk nemůže ke své postavě přidat ani loket. Postaven svým původem, styky, společenskými náhodami na ohromný piedestal, zůstal stále týmž homunkulem — trpaslíkem tančícím na vrcholu pyramidy. Dějiny snad ještě nikdy nevystavily na odiv druhého muže — tak velikého v malosti.

K. MARX

BIRMINGHAMSKÁ KONFERENCE.

— DÁNSKÉ NÁSLEDNICTVÍ. —

ČTYŘI ZÁRUKY[231]

I

Londýn 27. července. Jako protiváha „Sdružení pro správní reformu" vytvořilo se v Londýně „*Sdružení pro státní reformu*" [232]. Získalo do výboru Ernesta Jonese a několik jiných chartistických vůdců. Na veřejném mítinku, který se konal předevčírem, vyhlásilo za svůj hlavní cíl reformu parlamentu na základě všeobecného volebního práva.

Birminghamská konference skončila 23. července. V Birminghamu se sešli delegáti z Huddersfieldu, Newcastle-upon-Tyne, Londýna, Halifaxu, Sheffieldu, Leedsu, Derby, Bradfordu, Nottinghamu a Birminghamu, aby vynesli svůj *rozsudek* nad *zahraniční politikou* vládnoucí třídy a jejích představitelů ve vládě a v parlamentě. *Chartisté*, jak poznamenává „Birmingham Daily Press",

> „se už po léta neúčastní žádného chystaného hnutí, ale tentokrát učinili výjimku. Připojili se k němu se zápalem, neboť cítí, že nesleduje žádné zájmy, které by jim byly nepřátelské nebo cizí, že vůbec nesleduje třídní zájmy."

Podnět k této pozoruhodné konferenci dal bezesporu Urquhartův pobyt v továrních obvodech a Urquhart se také zúčastnil všech

jejích zasedání. Pro nedostatek času jsme nemohli vyhovět pozvání na konferenci, a proto můžeme teprve nyní, kdy jsme dostali tištěnou zprávu o jejím jednání, uvést výňatky z některých zajímavých dokumentů[233]. Prodejný londýnský tisk o konferenci buď mlčí, nebo překrucuje fakta. Mezi hrabětem *Malmesburym* a tajemníkem výboru zvoleného na konferenci došlo k této výměně dopisů:*

„Pane! Bylo mi ctí obdržet Vaše pozvání k účasti na birminghamské konferenci. Nemohu je bohužel přijmout. Přesto však spěchám, abych Vám sdělil žádané údaje o *dánské smlouvě* z 8. května 1852. Špatně chápete cíle této smlouvy. Není pravda, že ‚smlouva zajišťuje Rusku následnictví trůnu v Dánsku a Šlesvicku-Holštýnu'. Rusku se nedostalo ani pro přítomnost, ani pro budoucnost žádného práva, které by nemělo již před uzavřením smlouvy. V přítomné době žijí čtyři mužští dědicové dánské koruny. Smlouva stanoví, že vysoké smluvní strany, to jest Rakousko, Prusko, Rusko, Anglie, Francie a Švédsko, se v případě úmrtí všech dědiců zavazují vzít v úvahu každý návrh, který předloží dánský král, aby bylo zajištěno následnictví na základě integrity dánského království. Kdyby k této vzdálené eventualitě skutečně došlo, sešly by se smluvní strany, aby otázku dánského následnictví upravily, a přenechávám už Vašemu soudu, zda by pět mocností, které 8. května podepsaly s Ruskem smlouvu, bylo v takovém případě ochotno dovolit mu, aby jako hlava holštýnsko-gottorpského domu anektovalo celé dánské království k ruským državám."

Tolik lord Malmesbury. Tajemník konference odpovídá na tento dopis takto:

* V Marxově článku uveřejněném v „New-York Daily Tribune" je místo dosavadního textu text tohoto znění:

„Bylo by velkou chybou soudit o hnutí v Anglii podle zpráv londýnského tisku. Vezměme například nedávnou birminghamskou konferenci. Většina londýnských novin se o ní ani nezmínila a ostatní jen suše zaznamenaly, že se konala. Jaká to však byla konference? Byl to veřejný sjezd delegátů z Birminghamu, Londýna, Huddersfieldu, Newcastlu, Halifaxu, Sheffieldu, Leedsu, Derby, Bradfordu, Nottinghamu a jiných míst, který se sešel proto, aby vzal projednávání nejdůležitější otázky dne, zahraniční politiky Anglie, z rukou neschopného a hroutícího se parlamentu.

Podnět ke vzniku hnutí dala bezesporu shromáždění ve všech továrních obvodech, na nichž mluvil pan Urquhart, a význačným rysem konference, jež se právě konala v Birminghamu, byla harmonická spolupráce představitelů buržoazie a dělnické třídy. Konference se rozdělila na různé výbory, jež měly podat zprávu o nejdůležitějších otázkách anglické zahraniční politiky. Získal jsem podrobnou zprávu o průběhu jednání i s příslušnými dokumenty. Seznámím teď čtenáře ‚Tribune' s nejcharakterističtějšími z nich. Je to především výměna dopisů mezi tajemníkem konference a lordem Malmesburym, ministrem zahraničních věcí ve vládě lorda Derbyho, která se týká smlouvy o dánském následnictví z 8. května 1852. Lord Malmesbury píše: . . ." *(Pozn. red.)*

„Vážený lorde! Birminghamská konference mě pověřila, abych Vám poděkoval za informaci o dánské smlouvě. Dovídáme se z ní, že v případě smrti čtyř pravoplatných dědiců jsou Anglie a Rusko povinny zasáhnout do vztahů mezi dánským králem na jedné straně a jednotlivými státy — Dánskem, Šlesvikem a Holštýnem na straně druhé. Nechápeme, co nás opravňuje k takovému zasahování, a jsme přesvědčeni, že by se mělo využít nynější války s Ruskem k tomu, abychom upustili od tak nemorálního a nezákonného jednání. Naznačujete nám, že zárukou proti připuštění Ruska k následnictví je podle Vašeho mínění už samo složení šesti mocností. Velmi rádi bychom se od Vašeho lordstva dověděli, *komu* by se postoupilo celé království, *ne-li* Rusku? Nehodlala-li Anglie uznat Rusko za univerzálního dědice, proč tedy nestanovila jako podmínku smlouvy, že se Rusko musí zříci nároků na Holštýn-Gottorp? Protože Vaše lordstvo podepsalo zmíněnou smlouvu, můžeme předpokládat, že na tyto otázky buď vůbec nelze odpovědět, nebo že Vy na ně můžete odpovědět lépe než kdokoli jiný. Jsem proto pověřen požádat Vaše lordstvo, abyste odpověděl na tyto otázky a odstranil tím zdroj velkého neklidu."

Zde ovšem korespondence končí, ačkoli vznešené lordstvo mohlo vysvětlit, že jeho účast na celé věci je čistě formální. Palmerston podepsal již dříve s baronem Brunnovem *protokol*, který stanovil články a zásady pozdější smlouvy.*

Konference zřídila řadu výborů, které měly prozkoumat různé otázky a podat o nich zprávu. Nejdůležitější je bezesporu *memoár výboru o čtyřech bodech*, z něhož uvádíme charakteristická místa:

„Při zkoumání charakteru čtyř bodů jako základu pro uzavření míru všímal si Váš výbor toho, jaký byl jejich vývoj na vídeňské konferenci; jak se každý návrh směřující k takovému vývoji setkával s podporou nebo s odporem příslušných mocností, kdy a jak formulovaly francouzská a anglická vláda tyto čtyři body poprvé; jaký je jejich původní pramen a jak jsou tyto body v souladu s přiznaným cílem války — s nezávislostí a integritou osmanské říše. Původní pramen čtyř bodů nacházíme v tomto následujícím návrhu podaném v *depeši hraběte Nesselroda* z 29. června 1854 a nazvaném *‚Zabezpečení práv křesťanů v Turecku'*: ‚Vycházejíce z myšlenky, že občanská práva, jež mají být zaručena všem křesťanským poddaným Porty, jsou neoddělitelná od jejich náboženských práv, prohlásili jsme již, že kdyby Porta tato práva uznala, byly by tím carovy poža-

* V „New-York Daily Tribune" je místo hořejšího odstavce tento text: „Tím korespondence končí — lord Malmesbury v ní nehodlal pokračovat. To, že Jeho lordstvo nebylo s to na tyto otázky odpovědět, lze do jisté míry ospravedlnit — vznešený lord shledal, že všechny body týkající se dánského následnictví byly tak dobře vyřešeny protokolem lorda Palmerstona z 8. července 1850, že mu opravdu nezbylo už nic jiného než připojit svůj podpis." *(Pozn. red.)*

davky vůči Portě splněny, sporná otázka by odpadla a Jeho Veličenstvo by bylo ochotno zúčastnit se *evropské záruky těchto výsad.*'

Tento návrh, návrh na stálé vměšování ne jedné, nýbrž pěti mocností do vnitřních záležitostí Turecka, přijaly Anglie a Francie ve formě čtvrtého bodu a Drouyn de Lhuys jej ve své odpovědi hraběti Nesselrodovi z 22. července 1854 formuloval tak, že ‚žádná mocnost si nemá osobovat právo vykonávat nějaký oficiální protektorát nad poddanými Porty, ať jsou jakéhokoli náboženského vyznání, ale Francie, Rakousko, Velká Británie, Prusko a Rusko mají společně usilovat, aby osmanská vláda z vlastní iniciativy potvrdila a respektovala náboženská privilegia různých křesťanských obcí, a usměrňovat šlechetné záměry Jeho Veličenstva sultána k dobru příslušníků různých náboženství, aniž by tím byla jakkoli dotčena důstojnost a nezávislost jeho koruny'.

Přijetí tohoto čtvrtého bodu by znamenalo konec nezávislosti osmanské říše, té nezávislosti, jejíž obrana se prohlašuje za cíl války; avšak nezákonnost tohoto bodu spočívá v tom, že Francie a Anglie přistoupily na tuto navrhovanou *kapitulaci* bez souhlasu Turecka a že přes jeho odpor trvaly na tom, aby tento bod byl projednán na vídeňské konferenci. Řečeno slovy *Sidneyho Herberta: ‚Věc je komplikována tím, že jsme se dohodli s naším nepřítelem, ne však s naším spojencem.*'

I kdyby nás Rusko ve válce porazilo a musili bychom žádat o mír, neměli bychom právo podat takový návrh *jménem* třetí mocnosti. Jestliže Anglie a Francie nechtěly postupovat proti právu, pak měly nejdříve otevřeně přejít na stranu Ruska a vypovědět válku Turecku. Jako čtvrtý bod znamená kapitulaci nezávislosti Turecka, tak první bod znamená kapitulaci jeho integrity; a stejně jako u bodu čtvrtého dochází i zde ke kapitulaci bez svolení zainteresované strany, neboť zmocněný zástupce Turecka výslovně prohlásil, že s takovou změnou prvního bodu nesouhlasí.

Za ujištěním, že Moldavsko, Valašsko a Srbsko mají i nadále zůstat pod tureckou svrchovaností, se podle našeho názoru skrývá jejich odtržení od Turecka. Věta: ‚Nad těmito provinciemi nemá být napříště vykonáván žádný výlučný protektorát' je rozvedena v pěti článcích, v nichž se pěti mocnostem dostává stejného postavení s Portou, postavení společných vládců. Svůj konečný výraz dostává pak v návrhu Francie a Anglie, podaném na šestém zasedání vídeňské konference, aby bylo Valašsko a Moldavsko spojeno v jediný stát a do jeho čela postaven dědičný vládce vybraný z některé evropské panovnické rodiny. Ale *hanebnost* toho, že se Anglie zřekla jak svých přiznaných cílů, tak i práv našeho spojence, Turecka, je o to větší, že se to stalo v době, kdy ruská armáda musela vyklidit turecké území, aniž ozbrojené síly Anglie a Francie poskytly Turecku sebemenší pomoc. Protože *ke kapitulaci integrity a nezávislosti osmanské říše* došlo *ještě před expedicí do Sevastopolu*, vyplývá z toho, že tato expedice byla podniknuta s cílem kapitulaci si *vynutit*, vnutit ji Turecku tím, že se vyčerpají jeho zdroje, a Anglii tím, že se jí dostane *zdání vítězství nad Ruskem.*"

II

Londýn 28. července. O druhém bodu se říká v *birminghamském dokumentu* toto:

„Druhým bodem byla svobodná plavba po Dunaji. Svobodná plavba po Dunaji byla přerušena, když roku 1829 drinopolský mír uložil Turecku, aby odstoupilo dunajskou deltu Rusku. Toto odstoupení dunajské delty odporovalo londýnské smlouvě z 6. července 1827, která zakazuje Rusku získávat turecká území. Tím, že Anglie zprvu k tomuto nezákonnému územnímu zisku mlčela a potom jej podporovala a uznala, neustále porušovala mezinárodní právo. Dělala to pod záminkou, že chce udržet mír; nyní, kdy je s Ruskem ve válečném stavu, tato záminka samozřejmě odpadá. Postoupení dunajské delty Turecku je jedním z hlavních požadavků v každé skutečné válce Anglie proti Rusku. Avšak v anglických návrzích Rusku není o dunajské deltě ani zmínky. Anglie tak učinila z této otázky prostředek, jak urazit Rakousko, které má po Turecku na svobodné plavbě po Dunaji největší zájem. Na čtvrtém zasedání vídeňské konference 21. března 1855 navrhl baron Prokesch, rakouský zmocněnec, aby Rusko uznalo dunajskou deltu za neutrální. Ruský zmocněnec odpověděl, že ‚nedá souhlas k žádné dohodě, jež by se podobala nepřímému vyvlastnění'. Lord John Russell *nepodpořil* velmi umírněný rakouský návrh a 23. března bylo rozhodnuto, že dunajská delta bude i nadále patřit Rusku. Když tedy Russell ustoupil v tomto bodě zcela Rusku, píše 12. dubna lordu Clarendonovi: ‚Hrabě Buol mi řekl, že netrval na neutralitě ostrovů v dunajské deltě, protože si byl jist, že by Rusko v takovém případě konferenci rozbilo.' 16. dubna telegrafuje lord John Russell lordu Clarendonovi, že ‚Rakousko nehodlá podporovat žádný požadavek na odstoupení území'. Nejdříve tedy nepodporuje Rakousko v jeho polovičatém požadavku neutrality dunajské delty, potom si ověří, že Rakousko nebude podporovat požadavek celý, to jest postoupení delty Turecku — tento požadavek odpadl sám sebou, když lord John 23. března ustoupil Rusku —, a nyní navrhuje lordu Clarendonovi ‚požadovat, aby byly Turecku vráceny ostrovy v dunajské deltě, jež byly drinopolskou smlouvou postoupeny Rusku'.

V třetím bodě se říká, že smluvní strany mají revidovat smlouvu z července 1841 v zájmu evropské rovnováhy a ve smyslu omezení moci Ruska na Černém moři! Kdyby byl tento bod míněn doopravdy, pak by zněl takto: Za prvé omezení ruské moci; za druhé obnovení práv Turecka v Dardanelách a na Bosporu. K obnovení sultánova práva na výhradní kontrolu nad úžinami nebylo zapotřebí žádné zvláštní dohody. Toto právo se mu vrací tím, že válka ruší fakticky smlouvy, jež mu je dočasně odňaly. Toto prosté hledisko nebylo na vídeňské konferenci ani nadhozeno.

O omezení ruské moci poznamenává hrabě Buol ve svém dopise z 20. května 1855 plným právem toto: ‚Podle našeho názoru by spojenci měli zaměřit své společné úsilí k takovému omezení politické moci Ruska, aby mu bylo znemožně-

no, nebo alespoň co nejvíc znesnadněno zneužití jeho materiálních zdrojů. Zmenšení stavu ruského loďstva na Černém moři, ba ani jeho úplné zničení by samo o sobě nestačilo připravit Rusko o výhody, které mu proti Turecku skýtá jeho geografická poloha.'

Ze všech manévrů, jimiž se anglická vláda snažila oklamat parlament, selhal pouze jediný — návrh na omezení námořní moci Ruska na Černém moři. Kdyby válka opravdu sledovala cíle, jež byly proklamovány, pak by hned na jejím začátku byla zaručena územní celistvost osmanské říše a mírové podmínky by pak zněly: 1) postoupení dunajské delty Turecku, jemuž ještě de iure patří, 2) závazek Ruska, že zaplatí válečné výdaje."

Po několika dalších připomínkách končí dokument těmito slovy:

„Váš výbor nemyslí, že všichni členové kabinetu si plně uvědomovali svou vinu. Nemůže však přehlédnout výjimečnou úlohu čtyř zahraničních ministrů, Clarendona, Russella, Aberdeena, a především Palmerstona, muže, který zajistil uznání drinopolského míru, splácí Rusku dokonce i v době války dávno neplatný dluh a navrhl nebo schválil hünkjariskeleskou, dardanelskou a balta-limanskou smlouvu, jakož i dánský protokol z roku 1850; jeho věrolomnost vůči Polsku, Sicílii a Lombardii, stejně jako jeho zrada na Francii, Persii, Španělsku a Dánsku ho usvědčují jako zavilého nepřítele nejen Turecka, nýbrž všech evropských národů. Ovládá všechny členy anglické vlády; učinil z nich nejprve spoluviníky svých zločinů, které neuměli prohlédnout, a potom si je bezohledně osedlal. Jenom trest, který anglický zákon stanoví za vlastizradu, může zbavit lid spiklenců, kteří jej zrazovali cizí mocnosti."

Napsal K. Marx 27. a 28. července 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 349 a 351 z 30. a 31. července 1855
a v „New-York Daily Tribune",
čís. 4464 z 10. srpna 1855

Podle textu
v „Neue Oder-Zeitung",
srovnaného s textem
v „New-York Daily Tribune"
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

EVROPSKÉ ARMÁDY[234]

Napsal B. Engels
od konce června do září 1855
Otištěno v časopise „Putnam's Monthly",
čís. 32, 33 a 36; srpen, září a prosinec 1855

Podle textu časopisu
Přeloženo z angličtiny

ČLÁNEK PRVNÍ

Válka, která zuří na březích Černého moře už dva roky, vyvolala neobyčejný zájem o dva milióny vojáků, které vydržuje Evropa i v dobách míru a jejichž počet má možná co nejdříve vzrůst na dvojnásobek; a bude-li válka pokračovat, což je téměř jisté, pak tyto čtyři milióny spatříme bojovat na válčišti prostírajícím se od moře k moři přes celou šíři evropského kontinentu.

Naše čtenáře bude proto jistě zajímat nejen popis těch armád, které se již východního konfliktu účastní, ale i ostatních důležitějších evropských armád, a to tím spíše, že na této straně Atlantiku se dosud naštěstí nikdy neobjevilo vojsko, které by se svou velikostí podobalo byť i jen druhořadým evropským armádám. Proto také je zdejší laické veřejnosti organizace takových těles známa jen velmi mlhavě.

Dnes už minuly doby, kdy každá mocnost žárlivě střežila svou armádu a obklopovala ji rouškou tajemství. Kupodivu i v zemích, které jsou nejvíc proti zveřejňování a kde dodnes všechny resorty civilní správy zůstávají zahaleny do tmy, jak to vyžaduje absolutismus, zná veřejnost dokonale organizaci armády. Vydávají se armádní seznamy, v nichž se uvádí nejen rozdělení ozbrojených sil na sbory, divize, brigády, pluky, prapory a eskadrony, nýbrž i rozmístění těchto jednotek a počet a jména důstojníků, kteří jim velí. Kdykoli se konají velké vojenské přehlídky, nejenže se jich cizí důstojníci smějí zúčastnit, nýbrž jsou dokonce zváni. Žádají se jejich kritické připomínky, vyměňují se poznatky, vážně se diskutuje o odlišných institucích a prostředcích každé armády. Tak se tu dosahuje publicity, která nápadně kontrastuje s mnoha jinými rysy téhož režimu. Evropská ministerstva války uchovávají skutečně v tajnosti nanejvýš několik předpisů chemických sloučenin, například na výrobu raket a roznětek. Ale i na ty se buď velmi rychle přijde, nebo je předstihnou nové vynálezy. Tak bylo například složení britské Congrevovy rakety předstiženo válečnou raketou

Haleovou, zavedenou nejprve v americké, a nyní již i v britské armádě.

Tato publicita vede v době míru k tomu, že různá ministerstva války v civilizovaném světě tvoří jakýsi velký vojenský výbor, který má za úkol posuzovat hodnotu všech navrhovaných novinek a umožnit každému ze svých členů těžit ze zkušeností všech ostatních. Tak se stalo, že uspořádání, organizace a zásady využívání sil téměř všech evropských armád jsou téměř stejné a že v tomto smyslu je lze všechny pokládat za zhruba stejně dobré. Ale národní charakter, historické tradice a především různý stupeň civilizace způsobují mnoho odlišností a určují silné i slabé stránky každé armády. Za určitých podmínek mohou být Francouz i Maďar, Angličan i Ital, Rus i Němec stejně dobří a schopní vojáci. Ale přestože systém výcviku je týž a přestože zdánlivě vyrovnává všechny rozdíly, každý bude dobrý svým způsobem, neboť má jiné vlastnosti než jeho soupeř.

To nás přivádí k otázce, o níž se až příliš rádi přou vojenští patrioti různých národností: Kteří vojáci jsou nejlepší? Je samozřejmé, že každý národ je žárlivě hrdý na vlastní slávu, a široká veřejnost, živená povídačkami, v nichž se nedostatek kritické přesnosti hojně vynahrazuje silným patriotickým zabarvením, se pak domnívá, že jeden vlastní pluk to vždycky dokáže „natřít" dvěma nebo třem plukům kteréhokoli jiného národa. Historie vojenství jako věda, které jde především o správné hodnocení faktů, je ještě příliš mladá a může se zatím chlubit jen velmi nepočetnou literaturou. Je už ale ustáleným vědním oborem a den za dnem se stále víc zbavuje jako nepotřebného haraburdí nestydatého a hloupého chvastounství, jímž se příliš dlouho vyznačovala díla, která si říkala historická jen proto, že se zabývala zkreslováním všech fakt, jež uváděla. Minuly už doby, kdy se při psaní dějin nějaké války dalo v ní tak říkajíc na vlastní pěst pokračovat a zasypávat včerejšího nepřítele z bezpečí kanonádou špíny, když mírová smlouva nedovolovala bombardovat ho železem. A i když zbývá v historii vojenství vyřešit ještě mnoho podružnějších otázek, může se bezesporu každý civilizovaný národ pochlubit tím, že v té či oné době dal světu nejlepší vojáky. Němečtí *lancknechti* pozdního středověku

a švýcarští vojáci šestnáctého století byli po jistou dobu právě tak neporazitelní jako výteční vojáci španělští, kteří převzali po nich označení „nejlepší pěchota na světě". Po jistou dobu soupeřili pak o tento čestný titul Francouzi Ludvíka XIV. a Rakušané prince Eugena, až Prusové Bedřicha Velikého vyřešili spor tím, že je obojí porazili. Jejich sláva však byla rozbita napadrť jediným úderem u Jeny a Francouzi se opět stali všeobecně uznávanými nejlepšími vojáky v Evropě. Nemohli však zároveň zabránit tomu, aby je za určitých okolností a v určitých fázích boje nepředstihli ve Španělsku Angličané. Legie, které vedl Napoleon roku 1805 z boulogneského tábora ke Slavkovu[235], byly nesporně nejlepším vojskem své doby. Wellington jistě dobře věděl, co říká, když ke konci války na Pyrenejském poloostrově[236] nazval své vojáky „armádou, s níž by mohl jít všude a dokázat všechno". A přesto porazili u New Orleansu[237] výkvět této britské armády ze Španělska prostí domobranci a dobrovolníci bez patřičného výcviku a organizace.

Zkušenost všech minulých tažení vede tedy k témuž závěru a potvrdí nám jej i každý zdravě myslící, předsudky nezatížený starý voják: Vojenské kvality — statečnost a bojeschopnost — jsou vcelku velmi rovnoměrně rozděleny mezi všechny národy světa. Vojáci různých národností se liší ani ne tak stupněm vojenských schopností, jako jejich specifickými zvláštnostmi. Při tom, jak jsou dnes vojenské záležitosti veřejné, může některá armáda dočasně získat vrch nad svými soupeři pouze tím, že se bude neustále snažit uplatňovat nové myšlenky, zdokonalení a vynalézavost ve všech vojenských institucích a při využívání zdrojů země, a že bude rozvíjet ty vojenské vlastnosti, které jsou pro daný národ specifické. Je tedy na první pohled zřejmé, jakou výhodou je z vojenského hlediska pro některou zemi to, dosáhne-li vyššího stupně civilizace než její zaostalejší sousedé. Jako příklad můžeme uvést ruskou armádu, která, přestože se vyznačuje mnoha výbornými vojenskými vlastnostmi, nebyla nikdy s to předčít žádnou armádu civilizované Evropy. Při stejných vyhlídkách se Rusové vždycky bili jako lvi, avšak — alespoň až do této války — mohli počítat s jistou porážkou, ať byli jejich soupeři Francouzi, Prusové, Poláci nebo Angličané.

Než přejdeme k rozboru jednotlivých armád, je třeba učini
několik všeobecných poznámek, které se týkají jich všech.

Armáda, zvláště armáda veliká, která má tři sta až pět se
tisíc vojáků, ba i více, s nutným dělením na pododdělení, na různ
druhy vojsk a s velkými nároky na lidi, materiál i organizační do
vednost, je tak složitým organismem, že se neobejde bez nejvyššího
možného zjednodušení. Armáda se dělí na tolik rozmanitých částí
které jsou nutné, že se zdá nemožné tuto rozmanitost ještě dál
uměle a nesmyslně zvětšovat. Ale zvyk a duch okázalosti a pará-
divosti, kletba všech starých armád, neuvěřitelně zkomplikovaly
organizaci téměř všech evropských armád.

Rozdíly ve výšce, síle a temperamentu, jak je v každé zemi
nalezneme u mužů i u koní, způsobují, že je nutno dělit pěchotu
i jezdectvo na lehké a těžké. Kdyby se někdo pokusil toto dělení
úplně setřít, znamenalo by to sloučit dohromady lidi, kteří mají
přirozeně opačné vojenské vlastnosti, tím tyto vlastnosti do určité
míry neutralizovat a snížit bojeschopnost celku. Oba druhy vojska
se proto přirozeně dělí na dvě složky, z nichž jedna zahrnuje těžší
a méně obratné muže (i koně), určené především pro velký rozhod-
ný útok a pro boj v semknutém šiku, druhá muže lehčí, pohybli-
vější, zvlášť vhodné pro boj jednotlivců, pro službu v předních
strážích a v předvoji, pro rychlý manévr a podobně. Toto dělení je
plně oprávněné. Kromě tohoto přirozeného členění se však téměř
v každé armádě jednotlivé druhy vojsk dělí na další skupiny, jež
se od sebe liší jen prapodivnými rozdíly v uniformě a jejichž exis-
tence se teoreticky zdůvodňuje vyumělkovanými důvody, neustále
vyvracenými zkušeností a praxí.

Tak v každé evropské armádě existuje sbor nazývaný garda.
Činí si nárok na to, že je elitou armády, ale ve skutečnosti je to
jen sbírka největších hromotluků, jaké jen lze vůbec sehnat. V tomto
ohledu zvláště vynikají garda ruská a anglická. Neexistuje však
žádný důkaz, že by v některé z těchto armád garda předčila sta-
tečností nebo bojeschopností ostatní pluky. Napoleonova stará
garda měla úplně jiný charakter. Byla skutečnou elitou armády
a při jejím vytváření vůbec nerozhodovaly tělesné rozměry. Avšak
i tato garda oslabovala ostatní armádu, neboť pohlcovala její nej-

lepší síly, a ohledy na takový útvar, nemající sobě rovný, vedly Napoleona někdy k chybám; například u Borodina[238] nezasadil v rozhodující chvíli gardu do boje, a tím propásl možnost zmařit Rusům spořádaný ústup. Kromě císařské gardy mají Francouzi jakousi elitu v každém praporu; jsou to dvě roty — rota granátníků a rota voltižérů*. Tím se však zcela zbytečně komplikuje taktická činnost praporu. I jiné národy mají podobné sbory. Všechny tyto vybrané jednotky se liší od ostatních nejen zvláštní organizací a zvláštní uniformou, nýbrž i vyšším žoldem. Tvrdí se, že tento systém podněcuje ctižádost prostého vojáka, zvláště u vznětlivých národů, jako jsou Francouzi a Italové. Stejného a snad ještě lepšího výsledku by se však dosáhlo, kdyby vojáci, kteří si takové vyznamenání zaslouží, zůstali dál u svých setnin a nepoužívalo se jich jako záminky k narušení taktické jednoty a souhry praporu.

Ještě nápadnější je nesmyslnost uspořádání jezdectva. Zde se rozdíl mezi lehkým a těžkým koněm stal záminkou pro další dělení všeho druhu — na kyrysníky, dragouny, karabiníky, hulány, myslivce, husary a tak dále. Každé takové dělení je nejen neužitečné, nýbrž prostě nesmyslné, neboť způsobuje zbytečné komplikace. Husary a hulány převzaly ostatní armády od Maďarů a Poláků. Ale v Uhrách a v Polsku má tento druh vojska své oprávnění, protože husaři a huláni tu byli národním vojskem a jejich uniforma byla národním krojem. Napodobovat tyto zvláštnosti v jiné zemi, kde chybí národní duch, z něhož se zrodily, je přinejmenším směšné. Právem mohl roku 1814 maďarský husar odpovědět husaru ruskému, když ho oslovil „kamaráde“: „Žádný kamarád — já jsem husar, a ty šašek!“ („Nix Kamerad — ich Husar, du Hanswurst!“) Jiným takovým směšným zřízením jsou téměř ve všech armádách kyrysníci. Tíha kyrysu (francouzský kyrys váží dvacet dvě libry) ve skutečnosti zbavuje je i jejich koně schopnosti bojovat a kyrys je přitom nechrání proti střele z pušky ani na vzdálenost sto padesáti yardů! Téměř všechny evropské armády už kyrys odložily, když Napoleonova záliba pro okázalost a monarchické tradice způsobila, že byl

* — tj. lehkých myslivců. *(Pozn. red.)*

Než přejdeme k rozboru jednotlivých armád, je třeba učinit několik všeobecných poznámek, které se týkají jich všech.

Armáda, zvláště armáda veliká, která má tři sta až pět set tisíc vojáků, ba i více, s nutným dělením na pododdělení, na různé druhy vojsk a s velkými nároky na lidi, materiál i organizační dovednost, je tak složitým organismem, že se neobejde bez nejvyššího možného zjednodušení. Armáda se dělí na tolik rozmanitých částí, které jsou nutné, že se zdá nemožné tuto rozmanitost ještě dál uměle a nesmyslně zvětšovat. Ale zvyk a duch okázalosti a parádivosti, kletba všech starých armád, neuvěřitelně zkomplikovaly organizaci téměř všech evropských armád.

Rozdíly ve výšce, síle a temperamentu, jak je v každé zemi nalezneme u mužů i u koní, způsobují, že je nutno dělit pěchotu i jezdectvo na lehké a těžké. Kdyby se někdo pokusil toto dělení úplně setřít, znamenalo by to sloučit dohromady lidi, kteří mají přirozeně opačné vojenské vlastnosti, tím tyto vlastnosti do určité míry neutralizovat a snížit bojeschopnost celku. Oba druhy vojska se proto přirozeně dělí na dvě složky, z nichž jedna zahrnuje těžší a méně obratné muže (i koně), určené především pro velký rozhodný útok a pro boj v semknutém šiku, druhá muže lehčí, pohyblivější, zvlášť vhodné pro boj jednotlivců, pro službu v předních strážích a v předvoji, pro rychlý manévr a podobně. Toto dělení je plně oprávněné. Kromě tohoto přirozeného členění se však téměř v každé armádě jednotlivé druhy vojsk dělí na další skupiny, jež se od sebe liší jen prapodivnými rozdíly v uniformě a jejichž existence se teoreticky zdůvodňuje vyumělkovanými důvody, neustále vyvracenými zkušeností a praxí.

Tak v každé evropské armádě existuje sbor nazývaný garda. Činí si nárok na to, že je elitou armády, ale ve skutečnosti je to jen sbírka největších hromotluků, jaké jen lze vůbec sehnat. V tomto ohledu zvláště vynikají garda ruská a anglická. Neexistuje však žádný důkaz, že by v některé z těchto armád garda předčila statečností nebo bojeschopností ostatní pluky. Napoleonova stará garda měla úplně jiný charakter. Byla skutečnou elitou armády a při jejím vytváření vůbec nerozhodovaly tělesné rozměry. Avšak i tato garda oslabovala ostatní armádu, neboť pohlcovala její nej-

lepší síly, a ohledy na takový útvar, nemající sobě rovný, vedly Napoleona někdy k chybám; například u Borodina[238] nezasadil v rozhodující chvíli gardu do boje, a tím propásl možnost zmařit Rusům spořádaný ústup. Kromě císařské gardy mají Francouzi jakousi elitu v každém praporu; jsou to dvě roty — rota granátníků a rota voltižérů*. Tím se však zcela zbytečně komplikuje taktická činnost praporu. I jiné národy mají podobné sbory. Všechny tyto vybrané jednotky se liší od ostatních nejen zvláštní organizací a zvláštní uniformou, nýbrž i vyšším žoldem. Tvrdí se, že tento systém podněcuje ctižádost prostého vojáka, zvláště u vznětlivých národů, jako jsou Francouzi a Italové. Stejného a snad ještě lepšího výsledku by se však dosáhlo, kdyby vojáci, kteří si takové vyznamenání zaslouží, zůstali dál u svých setnin a nepoužívalo se jich jako záminky k narušení taktické jednoty a souhry praporu.

Ještě nápadnější je nesmyslnost uspořádání jezdectva. Zde se rozdíl mezi lehkým a těžkým koněm stal záminkou pro další dělení všeho druhu — na kyrysníky, dragouny, karabiníky, hulány, myslivce, husary a tak dále. Každé takové dělení je nejen neužitečné, nýbrž prostě nesmyslné, neboť způsobuje zbytečné komplikace. Husary a hulány převzaly ostatní armády od Maďarů a Poláků. Ale v Uhrách a v Polsku má tento druh vojska své oprávnění, protože husaři a huláni tu byli národním vojskem a jejich uniforma byla národním krojem. Napodobovat tyto zvláštnosti v jiné zemi, kde chybí národní duch, z něhož se zrodily, je přinejmenším směšné. Právem mohl roku 1814 maďarský husar odpovědět husaru ruskému, když ho oslovil „kamaráde": „Žádný kamarád — já jsem husar, a ty šašek!" („Nix Kamerad — ich Husar, du Hanswurst!") Jiným takovým směšným zřízením jsou téměř ve všech armádách kyrysníci. Tíha kyrysu (francouzský kyrys váží dvacet dvě libry) ve skutečnosti zbavuje je i jejich koně schopnosti bojovat a kyrys je přitom nechrání proti střele z pušky ani na vzdálenost sto padesáti yardů! Téměř všechny evropské armády už kyrys odložily, když Napoleonova záliba pro okázalost a monarchické tradice způsobila, že byl

* — tj. lehkých myslivců. *(Pozn. red.)*

znovu zaveden ve Francii, a Napoleonova příkladu brzy následovaly všechny evropské národy.

Kromě malé armády americké je sardinská armáda jediná z armád civilizovaných národů, kde se jezdectvo dělí pouze na lehké a těžké bez jakéhokoli dalšího dělení a kde byl kyrys zcela odstraněn.

U polního dělostřelectva všech armád působí velké komplikace různost ráží. Teoreticky je tato rozmanitost největší u Angličanů, kteří mají osm ráží a dvanáct různých typů děl. V praxi jim však obrovské zásoby materiálu umožňují dělostřelectvo velmi zjednodušit. Například na Krymu používají téměř výhradně devítiliberních děl a čtyřiadvacetiliberních houfnic. Francouzi zavedli v posledních několika letech největší možné zjednodušení tím, že nahradili čtyři ráže ráží jedinou, lehkou dvanáctiliberní houfnicí, o které ještě budeme mluvit na patřičném místě. Ve většině ostatních armád se dosud používá tří až čtyř ráží, nemluvě o rozmanitosti lafet, muničních vozů, kol apod.

Technické jednotky různých armád, ženijní vojsko atd., k nimž můžeme přiřadit i štáb, jsou ve všech armádách organizovány dost podobně. Výjimku tvoří britská armáda, v níž k její velké škodě štáb netvoří vůbec zvláštní útvar. Jiné menší rozdíly uvedeme na příslušném místě.

Začínáme armádou, jejíž organizace, kterou dostala za revoluce a za Napoleona, byla od začátku našeho století jakýmsi vzorem pro všechny evropské armády.

I. FRANCOUZSKÁ ARMÁDA

Při vypuknutí nynější války měla Francie sto řadových pěších pluků (76. až 100. pluk se až donedávna nazývaly „lehká pěchota", výcvikem a organizací se však nijak nelišily od řadových pluků). Každý pluk má tři prapory: dva polní a třetí záložní. Tento třetí prapor se však za války dá velmi rychle zorganizovat pro polní službu a funkci náhradní součásti převezme čtvrtý prapor, vytvořený ze zvláštních náhradních rot, které jsou u všech tří praporů. Tak tomu bylo za napoleonských válek, kdy se vytvářely dokonce

páté, ba někdy i šesté prapory. Dnes však má pluk jen tři prapory. Každý prapor má osm řadových rot (rotu granátníků, rotu voltižérů a šest základních rot), každá rota ve válečném počtu má tři důstojníky a sto patnáct poddůstojníků a vojáků. Francouzský řadový prapor ve válečném počtu má tedy asi 960 mužů, z nichž je jedna osmina (rota voltižérů) zvlášť určena k tomu, aby sloužila jako lehká pěchota.

Zvláštní sbory určené pro činnost lehké pěchoty jsou pěší myslivci [chasseurs-à-pied] a africké sbory. Před válkou bylo jen deset praporů myslivců, ale roku 1853 byl tento počet zvýšen na dvacet, takže téměř každá pěší divize (čtyři pluky) může do své sestavy dostat prapor myslivců. Tyto prapory mají po deseti rotách, čili téměř 1300 mužů. Vojsko určené speciálně pro službu v Africe má toto složení: tři pluky, tj. devět praporů zuávů, dva pluky, tj. šest praporů cizinecké legie, šest praporů lehké pěchoty (z toho tři prapory domorodých střelců), celkem jedenadvacet praporů, čili asi 22 000 mužů.

Jezdectvo se dělí na čtyři různé části:

1. Těžké jezdectvo čili jezdectvo zálohy: 12 pluků; z toho 2 pluky karabiníků (kyrysníci ozbrojení puškami), 10 pluků kyrysníků = 72 eskadron.
2. Řadové jezdectvo: 20 pluků; z toho 12 pluků dragounů, 8 pluků hulánů = 120 eskadron.
3. Lehké jezdectvo: 21 pluků; z toho 12 pluků jízdních myslivců [chasseurs-à-cheval], 9 pluků husarů = 126 eskadron.
4. Africké lehké jezdectvo: 7 pluků; z toho 4 pluky afrických střelců [Chasseurs d'Afrique], 3 pluky spahiů = 42 eskadron.

Ve válečném počtu má eskadrona jezdectva zálohy nebo řadového jezdectva 190 mužů, eskadrona lehkého jezdectva 200 mužů. V době míru se však stěží najdou čtyři eskadrony, které by měly 120 plně vystrojených mužů, a tak se při každé mobilizaci armády musí povolat z dovolené velký počet mužů a je třeba najít pro ně koně. V zemi tak chudé na koně, jako je Francie, to vždy znamená nutnost značného dovozu z ciziny.

Dělostřelectvo má po nedávné reorganizaci sedmnáct pluků: pět pluků pěšího dělostřelectva pro posádkovou službu a pro obléhání, sedm pluků řadového dělostřelectva (přidělovaných pěším

divizím), čtyři pluky jízdního dělostřelectva a pluk pontonýrů. Zdá se, že se pěší dělostřelectvo zasazuje do akcí v poli jen v případě krajní nutnosti. Lafety a kolesny jsou u řadového dělostřelectva konstruovány tak, že se za rychlého přesunu dělostřelci na nich vezou. Jízdní dělostřelectvo je organizováno stejně jako v jiných armádách. Řadové a jízdní dělostřelectvo má celkem sto třicet sedm baterií po šesti dělech, a jako zálohu lze k nim přičíst šedesát baterií pěšího dělostřelectva; celkem je to 1182 děl. Kromě toho patří k dělostřelectvu ještě třináct rot řemeslníků.

Speciální složky armády zahrnují: generální štáb s 560 důstoj-níky; štáby pevností, dělostřelectva a ženijního vojska — celkem as 1200 důstojníků; tři pluky sapérů a minérů; pět eskadron soumarů pět eskadron vozatajstva; 1187 důstojníků zdravotnické služby atd Celkový početní stav armády je takovýto:

	Pěchota	
Řadová,	300 praporů a 300 náhradních rot	335 000 mu
Myslivci,	20 praporů	26 000 mu
Africké jednotky,	21 praporů	22 000 mu
	Celkem	383 000 mu
	Jezdectvo	
Jezdectvo zálohy,	72 eskadron a 12 náhradních eskadron	16 300 m
Řadové,	120 eskadron a 20 náhradních eskadron	28 400 m
Lehké,	126 eskadron a 21 náhradních eskadron	31 300 m
Africké,	42 eskadron	10 000 n
	Celkem	86 000 n
	Dělostřelectvo a speciální sbory	
	1200 děl a	70 000
	Úhrnem 1200 děl a	539 000

K tomu je třeba přičíst nově vytvořenou gardu, která se sl z jedné pěší divize (dva pluky granátníků a dva pluky voltiž jedné jezdecké brigády (jeden pluk kyrysníků a jeden pluk t stráže*), jednoho praporu myslivců a čtyř nebo pěti baterií

* Tělesná stráž (guides) byl ve Francii elitní pluk gardových j myslivců. Jeho příslušníci provázeli a chránili velícího generála a kron konali průzkumnou a vůdcovskou službu. V jiných armádách se názvem „ často označovaly zvláštní jednotky lehkého jezdectva — jízdní myslivci *čes. red.)*

střelectva, dále pak četnictvo, které má 25 000 mužů, z nichž je 14 000 mužů jízdního četnictva. Nedávno byly vytvořeny další dva pěší pluky, 101. a 102., a vytváří se nová (švýcarská) brigáda cizinecké legie. Francouzská armáda má tedy při své dnešní organizaci asi 600 000 mužů. To také dosti přesně vystihuje její nynější sílu.

Odvedenci se vybírají losem ze všech mladých mužů, kteří dosáhli dvaceti let věku. Předpokládá se, že každý rok přichází k odvodům 140 000 mužů, ale v době míru je z nich vylosováno a nastoupí službu jen 60 000 až 80 000. Ostatní mohou být povoláni kdykoli během osmi let po odvodu. Avšak kromě toho je v době míru mnoho vojáků na dlouhodobé dovolené, takže i ti, kteří byli odvedeni, slouží ve skutečnosti jen čtyři až pět let. Tento systém zajišťuje sice vysokou bojeschopnost jednotek v činné službě, ale vytváří však žádnou vycvičenou zálohu pro případ, že by ji armáda nutně potřebovala. Kdyby Francie v případě velké kontinentální války byla nucena postavit dvě nebo tři velké armády, musela by už při druhém tažení poslat do boje mnoho nevycvičených nov a při třetím tažení by se už úpadek francouzské armády pro velmi citelně. Francouzi si bezesporu velmi lehce osvojují voj řemeslo; jaký má tedy smysl zachovávat nadměrnou délku voj služby a připravovat tím velkou část mladých mužů o mo získat vojenský výcvik?

Všude tam, kde je vojenská služba povinná a dlouhá, v evropská společnost za nutné poskytnout zámožným vrstvám v že se mohou v té či oné formě vykoupit penězi z povinnosti osobně. Tak ve Francii zákon dovoluje najít za sebe náhrad francouzské armádě slouží stále na 80 000 těchto náhr Rekrutují se převážně z takzvaných „nebezpečných vrstev nosti". Je dost těžké něco s nimi pořídit, ale jakmile se p zvládnout, jsou to výborní vojáci. Je třeba velmi tvrdé ká poslouchali, a jejich představy o pořádku a podřízenosti jso prazvláštní. Je-li jich v některém pluku mnoho, znamená výtržnosti v posádce. Proto panuje obecný názor, že její místo je před nepřítelem, a lehké africké jednotky tvoří oni. Například téměř všichni zuávové přišli do armády j

divizím), čtyři pluky jízdního dělostřelectva a pluk pontonýrů. Zdá se, že se pěší dělostřelectvo zasazuje do akcí v poli jen v případě krajní nutnosti. Lafety a kolesny jsou u řadového dělostřelectva konstruovány tak, že se za rychlého přesunu dělostřelci na nich vezou. Jízdní dělostřelectvo je organizováno stejně jako v jiných armádách. Řadové a jízdní dělostřelectvo má celkem sto třicet sedm baterií po šesti dělech, a jako zálohu lze k nim přičíst šedesát baterií pěšího dělostřelectva; celkem je to 1182 děl. Kromě toho patří k dělostřelectvu ještě třináct rot řemeslníků.

Speciální složky armády zahrnují: generální štáb s 560 důstojníky; štáby pevností, dělostřelectva a ženijního vojska — celkem asi 1200 důstojníků; tři pluky sapérů a minérů; pět eskadron soumarů; pět eskadron vozatajstva; 1187 důstojníků zdravotnické služby atd. Celkový početní stav armády je takovýto:

	Pěchota	
Řadová,	300 praporů a 300 náhradních rot	335 000 mužů
Myslivci,	20 praporů	26 000 mužů
Africké jednotky,	21 praporů	22 000 mužů
	Celkem	383 000 mužů
	Jezdectvo	
Jezdectvo zálohy,	72 eskadron a 12 náhradních eskadron	16 300 mužů
Řadové,	120 eskadron a 20 náhradních eskadron	28 400 mužů
Lehké,	126 eskadron a 21 náhradních eskadron	31 300 mužů
Africké,	42 eskadron	10 000 mužů
	Celkem	86 000 mužů
	Dělostřelectvo a speciální sbory	
	1200 děl a	70 000 mužů
	Úhrnem 1200 děl a	539 000 mužů

K tomu je třeba přičíst nově vytvořenou gardu, která se skládá z jedné pěší divize (dva pluky granátníků a dva pluky voltižérů), jedné jezdecké brigády (jeden pluk kyrysníků a jeden pluk tělesné stráže*), jednoho praporu myslivců a čtyř nebo pěti baterií dě

* Tělesná stráž (guides) byl ve Francii elitní pluk gardových jízdních myslivců. Jeho příslušníci provázeli a chránili velícího generála a kromě t konali průzkumnou a vůdcovskou službu. V jiných armádách se názvem „guid často označovaly zvláštní jednotky lehkého jezdectva — jízdní myslivci. *(P čes. red.)*

střelectva, dále pak četnictvo, které má 25 000 mužů, z nichž je 14 000 mužů jízdního četnictva. Nedávno byly vytvořeny další dva pěší pluky, 101. a 102., a vytváří se nová (švýcarská) brigáda cizinecké legie. Francouzská armáda má tedy při své dnešní organizaci asi 600 000 mužů. To také dosti přesně vystihuje její nynější sílu.

Odvedenci se vybírají losem ze všech mladých mužů, kteří dosáhli dvaceti let věku. Předpokládá se, že každý rok přichází k odvodům 140 000 mužů, ale v době míru je z nich vylosováno a nastoupí službu jen 60 000 až 80 000. Ostatní mohou být povoláni kdykoli během osmi let po odvodu. Avšak kromě toho je v době míru mnoho vojáků na dlouhodobé dovolené, takže i ti, kteří byli odvedeni, slouží ve skutečnosti jen čtyři až pět let. Tento systém zajišťuje sice vysokou bojeschopnost jednotek v činné službě, nevytváří však žádnou vycvičenou zálohu pro případ, že by ji armáda nutně potřebovala. Kdyby Francie v případě velké kontinentální války byla nucena postavit dvě nebo tři velké armády, musela by už při druhém tažení poslat do boje mnoho nevycvičených nováčků a při třetím tažení by se už úpadek francouzské armády projevil velmi citelně. Francouzi si bezesporu velmi lehce osvojují vojenské řemeslo; jaký má tedy smysl zachovávat nadměrnou délku vojenské služby a připravovat tím velkou část mladých mužů o možnost získat vojenský výcvik?

Všude tam, kde je vojenská služba povinná a dlouhá, uznala evropská společnost za nutné poskytnout zámožným vrstvám výsadu, že se mohou v té či oné formě vykoupit penězi z povinnosti sloužit osobně. Tak ve Francii zákon dovoluje najít za sebe náhradu a ve francouzské armádě slouží stále na 80 000 těchto náhradníků. Rekrutují se převážně z takzvaných „nebezpečných vrstev společnosti". Je dost těžké něco s nimi pořídit, ale jakmile se podaří je zvládnout, jsou to výborní vojáci. Je třeba velmi tvrdé kázně, aby poslouchali, a jejich představy o pořádku a podřízenosti jsou leckdy prazvláštní. Je-li jich v některém pluku mnoho, znamená to vždy výtržnosti v posádce. Proto panuje obecný názor, že jejich pravé místo je před nepřítelem, a lehké africké jednotky tvoří převážně oni. Například téměř všichni zuávové přišli do armády jako „rem-

divizím), čtyři pluky jízdního dělostřelectva a pluk pontonýrů. Zdá se, že se pěší dělostřelectvo zasazuje do akcí v poli jen v případě krajní nutnosti. Lafety a kolesny jsou u řadového dělostřelectva konstruovány tak, že se za rychlého přesunu dělostřelci na nich vezou. Jízdní dělostřelectvo je organizováno stejně jako v jiných armádách. Řadové a jízdní dělostřelectvo má celkem sto třicet sedm baterií po šesti dělech, a jako zálohu lze k nim přičíst šedesát baterií pěšího dělostřelectva; celkem je to 1182 děl. Kromě toho patří k dělostřelectvu ještě třináct rot řemeslníků.

Speciální složky armády zahrnují: generální štáb s 560 důstojníky; štáby pevností, dělostřelectva a ženijního vojska — celkem asi 1200 důstojníků; tři pluky sapérů a minérů; pět eskadron soumarů; pět eskadron vozatajstva; 1187 důstojníků zdravotnické služby atd. Celkový početní stav armády je takovýto:

	Pěchota	
Řadová,	300 praporů a 300 náhradních rot	335 000 mužů
Myslivci,	20 praporů	26 000 mužů
Africké jednotky,	21 praporů	22 000 mužů
	Celkem	383 000 mužů
	Jezdectvo	
Jezdectvo zálohy,	72 eskadron a 12 náhradních eskadron	16 300 mužů
Řadové,	120 eskadron a 20 náhradních eskadron	28 400 mužů
Lehké,	126 eskadron a 21 náhradních eskadron	31 300 mužů
Africké,	42 eskadron	10 000 mužů
	Celkem	86 000 mužů
	Dělostřelectvo a speciální sbory	
	1200 děl a	70 000 mužů
	Úhrnem 1200 děl a	539 000 mužů

K tomu je třeba přičíst nově vytvořenou gardu, která se skládá z jedné pěší divize (dva pluky granátníků a dva pluky voltižérů), jedné jezdecké brigády (jeden pluk kyrysníků a jeden pluk tělesné stráže*), jednoho praporu myslivců a čtyř nebo pěti baterií dělo-

* Tělesná stráž (guides) byl ve Francii elitní pluk gardových jízdních myslivců. Jeho příslušníci provázeli a chránili velícího generála a kromě toho konali průzkumnou a vůdcovskou službu. V jiných armádách se názvem „guides" často označovaly zvláštní jednotky lehkého jezdectva — jízdní myslivci. *(Pozn. čes. red.)*

střelectva, dále pak četnictvo, které má 25 000 mužů, z nichž je 14 000 mužů jízdního četnictva. Nedávno byly vytvořeny další dva pěší pluky, 101. a 102., a vytváří se nová (švýcarská) brigáda cizinecké legie. Francouzská armáda má tedy při své dnešní organizaci asi 600 000 mužů. To také dosti přesně vystihuje její nynější sílu.

Odvedenci se vybírají losem ze všech mladých mužů, kteří dosáhli dvaceti let věku. Předpokládá se, že každý rok přichází k odvodům 140 000 mužů, ale v době míru je z nich vylosováno a nastoupí službu jen 60 000 až 80 000. Ostatní mohou být povoláni kdykoli během osmi let po odvodu. Avšak kromě toho je v době míru mnoho vojáků na dlouhodobé dovolené, takže i ti, kteří byli odvedeni, slouží ve skutečnosti jen čtyři až pět let. Tento systém zajišťuje sice vysokou bojeschopnost jednotek v činné službě, nevytváří však žádnou vycvičenou zálohu pro případ, že by ji armáda nutně potřebovala. Kdyby Francie v případě velké kontinentální války byla nucena postavit dvě nebo tři velké armády, musela by už při druhém tažení poslat do boje mnoho nevycvičených nováčků a při třetím tažení by se už úpadek francouzské armády projevil velmi citelně. Francouzi si bezesporu velmi lehce osvojují vojenské řemeslo; jaký má tedy smysl zachovávat nadměrnou délku vojenské služby a připravovat tím velkou část mladých mužů o možnost získat vojenský výcvik?

Všude tam, kde je vojenská služba povinná a dlouhá, uznala evropská společnost za nutné poskytnout zámožným vrstvám výsadu, že se mohou v té či oné formě vykoupit penězi z povinnosti sloužit osobně. Tak ve Francii zákon dovoluje najít za sebe náhradu a ve francouzské armádě slouží stále na 80 000 těchto náhradníků. Rekrutují se převážně z takzvaných „nebezpečných vrstev společnosti". Je dost těžké něco s nimi pořídit, ale jakmile se podaří je zvládnout, jsou to výborní vojáci. Je třeba velmi tvrdé kázně, aby poslouchali, a jejich představy o pořádku a podřízenosti jsou leckdy prazvláštní. Je-li jich v některém pluku mnoho, znamená to vždy výtržnosti v posádce. Proto panuje obecný názor, že jejich pravé místo je před nepřítelem, a lehké africké jednotky tvoří převážně oni. Například téměř všichni zuávové přišli do armády jako „rem-

plaçants"*. Krymské tažení plně potvrdilo, že si zuávové všude uchovávají své zvyky z Afriky — lásku k loupežení a neukázněné chování ve chvílích nezdaru. Nebožtík maršál Saint-Arnaud, spřízněný s nimi duchem, měl asi na mysli právě toto, když ve své zprávě o bitvě na Almě prohlásil: „Zuávové jsou nejlepší vojáci na světě!"

Výzbroj a výstroj francouzské armády je vcelku prvotřídní. Zbraně jsou dobře konstruovány a za zvláštní zmínku stojí jezdecká šavle, která má velmi dobrý tvar; snad je jen trošku příliš dlouhá. Pěchota je vystrojena podle nového systému, zavedeného současně ve Francii i v Prusku. Zkřížené řemeny pro sumky a pro šavli nebo bodák byly odstraněny a obojí se nosí na opasku zavěšeném též na řemenech jdoucích přes ramena. Tlumok se nosí volně na zádech na dvou řemenech bez staromódního spojovacího řemene přes prsa. Prsa jsou tedy zcela volná a dnešní voják se už vůbec nepodobá onomu nešťastníku, jenž byl podle starého systému sešněrován a navlečen do jakéhosi koženého kyrysu. Stejnokroj je prostý, ale elegantní. Je opravdu nutno přiznat, že Francouzi mají v civilní i vojenské módě víc vkusu než kterýkoli jiný národ. Modrá vojenská blůza nebo kabátec sahající po kolena, s nízkým, stojatým, vpředu otevřeným límcem, rudé, mírně široké kalhoty, lehká čapka se štítkem [képi], nejvojáčtější pokrývka hlavy, jakou se dosud podařilo vymyslit, boty s kamašemi a pohodlný šedý plášť, to je nejprostší a nejúčelnější výstroj, jakou kdy měla některá evropská armáda. V Africe chrání hlavu před slunečními paprsky bílá flanelová kapuce a vojáci dostávají i flanelové spodní prádlo. Na Krymu se minulou zimu nosily teplé soukenné kapuce, chránící hlavu, krk i ramena. Uniforma pěších myslivců [chasseurs-à-pied] je celá šedivá se zeleným lemováním, zuávové nosí jakýsi rádoby turecký stejnokroj, který se však zřejmě dobře hodí pro podnebí a pro službu, již konají. Myslivci a některé jiné africké prapory jsou vyzbrojeny Miniéovými puškami, ostatní pěchota má obyčejné perkusní pušky[239]. Zdá se však, že i další jednotky mají být vyzbrojeny puškami s rýhovanou hlavní.

Francouzské jezdectvo vypadá velmi dobře, je lehčí než v mno-

* — náhradníci. *(Pozn. red.)*

ha jiných armádách, a to ne ke své škodě. V míru je celkem dobře vybaveno koňmi dovezenými z ciziny nebo dodanými státními hřebčinci a oblastmi, kde se podařilo zušlechtit domácí druh, až donedávna velmi špatný. Avšak za války, kdy je nutno počet koní zvýšit najednou na dvojnásobek, vlastní zdroje vůbec nestačí a je třeba kupovat tisíce koní v cizině, přičemž se mnohé koně pro jezdectvo hodí jen velmi málo. Kvalita francouzského jezdectva se tedy v každé dlouhé válce rychle zhorší, nepodaří-li se vládě zmocnit zdrojů těch zemí, které jsou bohaté na koně, jak se to stalo v letech 1805, 1806 a 1807.

Dělostřelectvo je nyní vyzbrojeno pouze novými lehkými dvanáctiliberními děly, která prý vynalezl Ludvík Napoleon. Protože však lehké dvanáctiliberní dělo, přizpůsobené pro náboj čtyřikrát lehčí než dělová koule, znala už armáda anglická a holandská, protože Belgičané už odstranili u svých houfnic komoru a protože Prusové i Rakušané střílejí v určitých případech z obyčejných dvanáctiliberních a čtyřiadvacetiliberních děl granáty, scvrkává se takzvaný vynález na to, že bylo toto dvanáctiliberní dělo přizpůsobeno pro lafetu obyčejného francouzského osmiliberního děla. Je však nesporné, že francouzské dělostřelectvo touto změnou získalo na prostotě i na účinnosti. Zbývá jen otázka, zda neutrpěla jeho pohyblivost a zda dvanáctiliberní dělo stačí i na duté střely. Doslechli jsme se alespoň, že armádě na Východě bylo už třeba poslat houfnice větší ráže.

Služební řád francouzské armády je podivuhodnou směsicí zdravého vojenského myšlení a zastaralých tradic. Žádný jazyk se asi nehodí lépe pro krátký, zřetelný, kategorický vojenský rozkaz než právě francouzština. Ale rozkazy jsou většinou úžasně mnohomluvné a tam, kde by stačila dvě tři slova, musí důstojník vykřiknout celou větu, ba i dvě. Manévrování je složité a výcvik obsahuje velmi mnoho zastaralých hloupostí, jež jsou v naprostém rozporu s dnešní úrovní taktiky. V boji jednotlivců, který se zdá být Francouzům vrozen, jsou vojáci cvičeni tak puntičkářsky, že je v tom snad nepředčí ani Rusové. Totéž platí i o některých jezdeckých a dělostřeleckých manévrech. Ale kdykoli musí Francouzi bojovat, skutečnost je velmi brzy donutí opustit toto zastaralé a puntičkářské

manévrování. A nikdo si nové taktické metody, odpovídající novým podmínkám, neosvojuje a nezavádí je tak rychle jako Francouzi.

Celkem vzato, silnou stránkou Francouzů jsou lehké jednotky. Francouzi jsou doslova nejlehčím vojskem v Evropě. Nikde nejsou průměrné tělesné rozměry vojáků tak malé jako ve Francii. V roce 1836 bylo z 80 000 vojáků francouzské armády jen 743 vysokých pět stop osm palců nebo více, a jen *sedm* dosahovalo výšky šesti stop, kdežto plných 38 000 měřilo od čtyř stop deseti a půl palce do pěti stop dvou palců.* Tito maličtí vojáci však přesto nejen výborně bojují, nýbrž snesou nejtěžší námahu a pohyblivostí předčí téměř každou jinou armádu. Generál Napier tvrdí, že anglický voják je bojující tvor zatížený největším nákladem na světě; ale to nikdy neviděl francouzské vojáky při afrických taženích, kde si voják nese kromě zbraně a osobních věcí stan, dříví na oheň a zásoby jídla, má to všechno narovnáno na zádech tak vysoko, že náklad daleko převyšuje čáku, a takto zatížen ujde za tropického slunce třicet nebo čtyřicet mil za den. Srovnejte jen velkého, neobratného britského vojáka, který má v dobách míru přinejmenším pět stop šest palců, s tímto nedorostlým, krátkonohým, jako rtuť živým Francouzem, vysokým čtyři stopy deset palců! Malý Francouz zůstává však pod vším tímto nákladem prvotřídním lehkým pěšákem: Umí bojovat jako jednotlivec, běží klusem i tryskem, lehá si, vyskakuje, přitom neustále nabíjí, střílí, postupuje, ustupuje, rozptyluje se, znovu se shromažďuje a formuje a prokazuje přitom dvojnásobnou pohyblivost i inteligenci než jeho kostnatý soupeř z ostrova „biftekú". Bojové umění lehké pěchoty bylo dovedeno k dokonalosti v dvaceti praporech pěších myslivců. Tyto výborné jednotky, jež nemají ve svém oboru sobě rovné, prošly výcvikem, který je naučil pohybovat se v dostřelu nepřítele pouze lehkým klusem, zvaným pas gymnastique**, při němž udělá voják za minutu sto šedesát až sto osmdesát kroků. A nejenže dovedou běžet s krátkými přestávkami půl hodiny i déle, nýbrž stejně dobře ovládají

* 1 stopa = 30,5 cm, dělí se na 12 palců; palec = 2,54 cm. Výšky uváděné v textu se tedy rovnají přibližně 173 cm, 183 cm a průměrná výška 149—158 cm. *(Pozn. čes. red.)*

** — gymnastický krok. *(Pozn. red.)*

i plížení, skákání, lezení, plavání, zkrátka každý pohyb, který by mohli potřebovat. Přitom mistrovsky ovládají své pušky a stěží se najde někdo, kdo by za stejných podmínek obstál v přestřelce s těmito neomylnými střelci, kteří se dovedou skrýt za nejmenší nerovností terénu.

Při hromadném zasazení pěchoty do boje je vznětlivý francouzský charakter v mnoha směrech výhodou, ale v mnoha směrech i nevýhodou. První útok bývá obyčejně dobře proveden, je rychlý, rozhodný, až divoký. Jestliže Francouzi vítězí, nemůže je nic zastavit. Jsou-li odraženi, rychle se opět shromáždí a jsou s to znovu vyrazit kupředu. Avšak v nezdařeném válečném tažení, a dokonce i tehdy, když se bojuje se střídavým úspěchem, francouzská armáda brzy ztrácí odolnost. Úspěch je důležitý činitel ve všech armádách, potřebují ho však zejména armády románsko-keltských národů. Teutonská rasa má nad nimi v tomto směru rozhodně převahu. Když Napoleon dostal Francouze do pohybu, dokázali po patnáct let smést všechno, co se jim postavilo do cesty. Neúspěch je však nadobro zlomil. Francouzské vojsko by nikdy nemohlo vyhrát sedmiletou válku[240], jakou vedl Bedřich Veliký, válku, v níž stál velmi často na pokraji zkázy, často musel utíkat, než nakonec zvítězil. Průkazným příkladem toho je válka ve Španělsku v letech 1809 až 1814.

Za Napoleona proslulo francouzské jezdectvo — na rozdíl od pěchoty — mnohem víc svým hromadným zasazením než bojem lehkých jednotek. Bylo považováno za nepřemožitelné, a dokonce i Napier uznává jeho převahu nad tehdejším anglickým jezdectvem. Do jisté míry se s ním ztotožňuje i Wellington. Toto neporazitelné jezdectvo se přitom kupodivu skládalo z tak špatných jezdců, že při útoku jeli vždy klusem, nanejvýš lehkým cvalem! Jeli však těsně u sebe, nikdy nevyrazili do útoku, dokud jim dělostřelectvo silnou palbou nepřipravilo cestu, a i potom útočili vždy jen ve velkém množství. Udatnost a víra ve vítězství dokončily ostatní. Dnešní francouzské jezdectvo, zvláště alžírské pluky, je výborné. Vojáci zpravidla velmi dobře jezdí a ještě lépe šermují. V jezdeckém umění jsou však stále před nimi jak Angličané a Prusové, tak zejména Rakušané. A protože armáda ve válečném počtu bude muset jezdectvo zdvoj-

násobit, nutně se to projeví zhoršením jeho kvality. Francouzští vojáci mají ovšem velkou dávku oné základní vlastnosti jezdce, které se říká „*jiskra*" a která vyvažuje mnohé nedostatky. Na druhé straně žádný voják není tak nedbalý na svého koně jako Francouz.

Francouzské dělostřelectvo bylo vždy na vysoké úrovni. Téměř všechna zlepšení v dělostřelectvu za posledních tři sta až čtyři sta let jsou dílem Francouzů. Za napoleonských válek byli francouzští dělostřelci zvlášť obávaní pro mistrovství, s nímž dovedli vybírat postavení pro svá děla; ostatní armády ovládaly tehdy toto umění velmi špatně. Všechna svědectví se shodují v tom, že se Francouzům nikdo nevyrovnal v umění umístit děla tak, aby je terén před nimi chránil před palbou nepřítele a přitom byl příhodný pro vlastní palbu. Dělostřelecká teorie byla u Francouzů také vždy oblíbena, jak už je to dáno matematickým způsobem jejich myšlení; jejich dělostřelecká literatura se vyznačuje přesností jazyka, vědeckou metodou a zdravými názory a je důkazem toho, jak je toto odvětví vědy blízké duchu národa.

O speciálních jednotkách — ženistech, štábu, sanitní a dopravní službě — můžeme říci jen to, že pracují velmi dobře. Vojenské školy jsou vzorné. Na francouzském důstojníkovi se nežádá ono všeobecné vzdělání, které musí mít důstojník v Prusku. Školy, kterými musí projít, mu však dají prvotřídní odbornou průpravu včetně důkladné znalosti pomocných věd a vybaví ho jistou zběhlostí alespoň v jednom živém jazyce. Ve francouzské armádě existuje však i jiná kategorie důstojníků, kteří se vybírají ze starých poddůstojníků. Ti málokdy dosáhnou hodnosti vyšší než kapitán; a tak mají Francouzi často mladé generály, ale staré kapitány. Tento systém však velmi dobře vyhovuje.

Francouzská armáda všemi svými charakteristickými rysy prokazuje, že patří bojovnému a odvážnému národu, který je hrdý na své obránce. V její prospěch mluví výrazně i to, že ani svody Ludvíka Bonaparta nepodryly její kázeň a bojeschopnost a že pretoriáni z prosince 1851 se velmi rychle stali hrdiny z Krymu. Nikdy žádná vláda armádě tak nelichotila, neucházela se tolik o její přízeň a nevybízela ji tak otevřeně k všemožným výstřelkům, jako tomu bylo ve Francii na podzim roku 1851; nikdy nebylo armádě dovoleno

tolik jako za občanské války v prosinci. A tato armáda se přesto znovu ukáznila a plní své úkoly velmi dobře. Pretoriánský element se sice na Krymu projevil již několikrát, Canrobert jej však vždy dokázal potlačit.

II. ANGLICKÁ ARMÁDA

Anglická armáda je úplným protikladem armády francouzské. Neexistují dva rysy, jimiž by se sobě podobaly. V čem jsou Francouzi silní, v tom jsou Angličané slabí a naopak. Stejně jako je sama stará Anglie nahromaděním do nebe volajících zlořádů, je i organizace anglické armády od základu prohnilá. Zdá se, že všechno je zařízeno tak, aby byla vyloučena jakákoli možnost dosáhnout vytčeného cíle. Nevysvětlitelnou hrou náhody najdeme mezi spoustou nesmyslných přežitků i nejsmělejší zlepšení, i když je jich opravdu poskrovnu. A přece kdykoli je tato těžkopádná, skřípající mašinérie uvedena do pohybu, dokáže tak či onak splnit svou povinnost.

Popsat organizaci britské armády nedá velkou práci. Pěchota se skládá ze tří gardových pluků, osmdesáti pěti řadových pluků, třinácti pluků lehké pěchoty a dvou pluků střelců. V nynější válce mají gardové pluky, střelci i některé jiné pluky po třech praporech, ostatní pluky po dvou praporech a jedné náhradní rotě. Ale nově naverbovaní vojáci sotva stačí vyplnit mezery, které způsobila válka, takže existence druhých praporů je víc než pochybná. Dnešní skutečný celkový početní stav pěchoty není určitě vyšší než 120 000 vojáků.

Kromě pravidelných jednotek je součástí pěchoty i milice, která je jakousi zálohou či přípravkou pro armádu. Podle parlamentního zákona smí její početní stav dosáhnout 80 000, ve skutečnosti má však nyní nejvýš 60 000 vojáků, i když jen v samotném Lancashiru bylo naverbováno šest praporů. Podle nynějšího zákona může milice dobrovolně sloužit v koloniích, nesmí však být poslána do války vedené na cizí půdě. Může proto pomoci jen tím, že uvolní řadové vojáky, kteří jsou posádkou na Korfu, Maltě a v Gibraltaru, a v budoucnu snad i vojáky z některých vzdálenějších osad.

Jezdectvo má tři gardové pluky (kyrysníků), šest gardových dragounských pluků (těžkých), čtyři pluky těžkých dragounů, čtyři pluky lehkých dragounů, pět pluků husarů a čtyři pluky hulánů. Každý pluk ve válečném počtu má mít 1000 šavlí (čtyři eskadrony po dvě stě padesáti lidech a náhradní oddíl). Některé pluky odešly na Krym v tomto počtu, ale pohromy, které jim přivodila krymská zima, nesmyslný útok u Balaklavy a nedostatečné doplňování novými vojáky zase zmenšilo jejich počty na mírové. Domníváme se, že všech dvacet šest pluků nemá teď ani 10 000 šavlí, to je v průměru 400 šavlí na pluk.

Dělostřelectvo se skládá z jednoho pluku pěšího dělostřelectva (dvanáct praporů s devadesáti šesti bateriemi) a z jedné brigády jízdního dělostřelectva (sedm baterií a jedna raketová baterie). Každá baterie má pět děl a jednu houfnici. Děla mají ráži tři, šest, devět, dvanáct a osmnáct liber, houfnice mají ráži čtyři a dvě pětiny palce, čtyři a půl palce, pět a půl palce a osm palců. Každá baterie má přitom dva typy děl téměř všech ráží, lehká a těžká. V praxi se však jako polních děl užívá lehkých devítiliberních a dvanáctiliberních děl a čtyřapůlpalcových a pětiapůlpalcových houfnic; vcelku lze říci, že se dnes v anglickém dělostřelectvu všeobecně používá devítiliberních děl a čtyřapůlpalcová (čtyřiadvacetiliberní) houfnice je zbraní pomocnou. Kromě toho se používá šestiliberních a dvanáctiliberních raket.

Protože anglická armáda je v mírovém stavu jen jakýsi kádr pro armádu válečnou a protože v ní slouží jen a jen dobrovolníci, nelze nikdy přesně určit její okamžitou skutečnou sílu. Domníváme se však, že její dnešní stav můžeme odhadnout asi na 120 000 pěšáků, 10 000 vojáků jezdectva a 12 000 dělostřelců s asi 600 děly (z nichž je jen necelá pětina tažena koňmi). Z těchto 142 000 vojáků je nyní asi 32 000 na Krymu, asi 50 000 v Indii a v koloniích, a zbývajících 60 000 (z poloviny nováčci, z poloviny vojáci provádějící jejich výcvik) je doma. K nim musíme připočíst asi 60 000 příslušníků milice. Nepočítáme vůbec vysloužilce, jízdní milici a jiné zbytečné jednotky, nezpůsobilé pro službu mimo hranice země.

Systém dobrovolného vstupu do vojenské služby způsobuje, že udržet za války armádu v plné bojové síle je velmi těžké, a Angli-

čané to dnes znovu pociťují. Jsme svědky toho, že stejně jako za časů Wellingtonových mohou na jednom válčišti soustředit a udržet nanejvýš 30 000 až 40 000 mužů. A protože dnes nejsou jejich spojenci Španělé, ale Francouzi, britská „hrstka hrdinů" se uprostřed spojenecké armády téměř docela ztrácí.

V britské armádě existuje instituce, jež dostatečně charakterizuje třídu, z níž se rekrutují britští vojáci. Je to trest mrskáním. Ve francouzské a pruské armádě ani v některých menších armádách tělesné tresty neexistují. Dokonce i v Rakousku, kde většinu rekrutů tvoří polobarbaři, je zřejmá snaha tyto tresty odstranit. Tak byl nedávno z rakouského kázeňského řádu vyškrtnut trest běhání uličkou. V Anglii se naopak i nadále pilně užívá devítiocasé kočky*, mučicího nástroje, který se plně vyrovná ruské knutě v době její největší slávy. Je kupodivu, že kdykoli byl v parlamentě podán návrh na reformu vojenského kázeňského řádu, staří pedanti vždycky obhajovali kočku, a nejhorlivěji ze všech sám starý Wellington. Pro ně je voják, který nebyl zmrskán, jakési hrozně nepovedené stvoření. Podle nich jsou stateční, ukáznění a neporazitelní jenom ti, kteří mají na zádech jizvy alespoň po padesáti ranách.

Nezapomínejme, že devítiocasá kočka není jen nástroj, který má způsobit bolest. Zanechává neodstranitelné jizvy, cejchuje člověka na celý život, vypaluje mu znamení hanby. I v anglické armádě se takový tělesný trest, takové poznamenání člověka rovná zneuctění na všechny časy. Zmrskaný voják ztrácí úctu svých kamarádů. Podle britského vojenského řádu je však na frontě téměř jediným trestem mrskání. A tak právě tento trest, o němž jeho zastánci tvrdí, že je jediným prostředkem k udržení kázně v těžkých situacích, vede ve skutečnosti k rozvrácení kázně, protože podlamuje morálku vojáka i jeho *point d'honneur***.

To vysvětluje dvě velmi podivné skutečnosti. První z nich je velký počet anglických zběhů u Sevastopolu. V zimě, když střežení zákopů vyžadovalo od britských vojáků nadlidské úsilí, byli ti, kteří nevydrželi bdít nepřetržitě čtyřicet osm až šedesát hodin,

* — tj. kožených důtek s devíti prameny, často s všitými kovovými kuličkami na koncích. *(Pozn. čes. red.)*

** — vědomí cti; hrdost. *(Pozn. red.)*

zmrskáni! Jen si to představte! Mrskat takové hrdiny, jakými se ukázali britští vojáci v zákopech u Sevastopolu, bít vojáky, kteří zvítězili u Inkermanu přes neschopnost svých generálů! Ale válečný řád nepřipouštěl jinou možnost. Když nejlepší vojáky v armádě přemohla únava, byli zmrskáni, a takto zneuctěni zběhli pak k Rusům. Pádnější odsouzení systému bití důtkami není jistě ani možné. Dosud se v žádné válce nestalo, aby vojáci některého národa houfně přebíhali k Rusům; věděli, že by je tam čekalo horší zacházení než u svých. Zůstalo vyhrazeno britské armádě, aby jako první dodala silný kontingent takových zběhů, a podle svědectví samých Angličanů přiměl vojáky ke zběhnutí výprask. Druhou skutečností je zřejmé ztroskotání pokusu vytvořit cizineckou legii, v níž by platil anglický kázeňský řád. Obyvatelé kontinentu jsou hodně citliví, když jde o jejich kůži. Proti vyhlídce na výprask důtkami nezmohlo nic ani lákadlo vysoké prémie a dobrého platu. Místo patnácti tisíc mužů, jichž je zapotřebí, se do konce června přihlásilo všeho všudy tisíc. A je jisté, že pokusí-li se úřady zavést mrskání i u tohoto tisíce zatracenců, narazí na bouřlivý odpor, který je donutí buď zrušit trest, nebo ihned cizineckou legii rozpustit.

Oblečení a výstroj britského vojáka jsou ukázkou toho, jak nemají vypadat. Až dodnes se běžně nosí stejnokroj, jaký byl obvyklý v armádách před rokem 1815. Nebylo připuštěno žádné zlepšení. Staromódní šosatý kabátec s ohyzdným vyložením stále ještě odlišuje britského vojáka od kteréhokoli jiného. Kalhoty jsou úzké a nepohodlné. Téměř ve všech plucích suverénně vládne starý systém zkříženého řemení, na něž se upevňuje pochva bodáku, sumky a tlumok. Stejnokroj jezdectva je slušivější a mnohem lepší než stejnokroj pěchoty, ale přesto je příliš úzký a nepohodlný. Angličané jsou kromě toho jediný národ, který zachoval ve své armádě červený kabát, „hrdý červený kabát", jak říká Napier. Tento kabát, v němž voják vypadá jako opice ve fraku, nahání prý svou výraznou barvou nepříteli hrůzu. Ale běda! Kdo viděl cihlově červené britské pěšáky, jistě uzná, že jejich kabát po čtyřtýdenním nošení nevzbuzuje vůbec strach, nýbrž neodbytnou představu ošumělosti, a že každá jiná barva by vyvolala víc strachu, jen kdyby lépe snášela účinky

prachu, špíny a vlhka. Dánové a Hannoveřané nosívali červený kabát, velmi rychle jej však odložili. Hned první tažení ve Šlesviku poučilo Dány o tom, jak znamenitým terčem pro nepřítele je červený kabát a bílé zkřížené řemeny.

Podle nového stejnokrojového předpisu má nyní červený kabát pruský střih. Pěchota nosí rakouskou čáku nebo čapku, jezdectvo pruskou přilbu. Zkřížené řemení, červená barva a úzké nohavice byly víceméně zachovány. Nelze tedy mluvit o nějakém zlepšení a britský voják se bude mezi vojáky ostatních evropských armád, oblečenými a vystrojenými přece jen poněkud rozumněji, vyjímat stále stejně podivně.

Přesto bylo v anglické armádě zavedeno jedno zlepšení, které daleko předčí všechno, co udělaly jiné země. Je to vyzbrojení celé pěchoty Miniéovou puškou, zdokonalenou Pritchettem. Je těžké si představit, jak došli starci stojící v čele armády, obyčejně tak zatvrzele lpící na svých předsudcích, k tak smělému rozhodnutí. Ale učinili tak a zdvojnásobili tím sílu své pěchoty. Je nesporné, že bitvu u Inkermanu rozhodla ve prospěch Angličanů Miniéova puška svou naprostou přesností střelby a velikou průbojností. Kdykoli spustí linie anglických pěšáků palbu, musí mít nutně převahu nad každým nepřítelem vyzbrojeným obyčejnými ručnicemi, protože anglická Miniéova puška se nabíjí stejně rychle jako kterákoli střelná zbraň s hladkou hlavní.

Jezdectvo má výborné vojáky, dobré koně a je vyzbrojeno šavlemi velmi dobrého tvaru; co dokáže, předvedlo u Balaklavy. Vcelku jsou však vojáci pro své koně příliš těžcí a několik měsíců aktivního tažení znamená proto konec anglického jezdectva. Nejnovějším důkazem toho je Krym. Kdyby se průměrná tělesná výška vojáka snížila u těžkého jezdectva na pět stop šest palců a u lehkého jezdectva na pět stop čtyři palce nebo dokonce na pět stop dva palce, jak je tomu nyní, pokud víme, u pěchoty, vzniklo by těleso, jež by mnohem lépe odpovídalo skutečným úkolům v polní službě. Za nynějšího stavu jsou však koně přetíženi a hroutí se dříve, než mohou být s úspěchem nasazeni proti nepříteli.

Také dělostřelci jsou vyšší, než by měli být. Dělostřelec má být normálně tak veliký, aby dokázal odkolesnit dvanáctiliberní

dělo. Jak víme z bohaté osobní zkušenosti a z pozorování, stačí k tomu úplně výška pěti stop dvou palců až pěti stop šesti palců. A opravdu, nejlepší obsluhy děl jsou obyčejně statní vojáci, vysocí asi pět stop pět palců až pět stop šest palců. Ale Angličané chtějí mít parádní jednotky, a proto jsou jejich vojáci sice urostlí a vzhlední, chybí jim však ona tělesná zdatnost, která je tak nutná u skutečně dobrého dělostřelce. Jejich dělostřelecký materiál je prvotřídní. Děla jsou nejlepší v Evropě, prach je uznáván za nejúčinnější na světě, koule a granáty mají tak hladký povrch jako žádné jiné. Přesto však žádná děla na světě nestřílejí tak špatně, a to výmluvně svědčí o lidech, kteří je ovládají. V Evropě by se stěží našli dělostřelečtí důstojníci, kteří by měli tak slabé odborné vzdělání jako britští. Jejich znalosti jen zřídkakdy přesahují základní poznatky dělostřelecké vědy a v praxi umějí zacházet jen s polními děly, a to ještě nedokonale. Dvě vlastnosti jsou pro důstojníky i vojáky britského dělostřelectva příznačné: neobyčejně dobrý zrak a naprostý klid v boji.

Vcelku lze říci, že bojeschopnosti anglické armády velmi škodí teoretická i praktická nevědomost důstojníků. Zkouška, které se nyní musí podrobit, je opravdu směšná: kapitán je zkoušen z prvních tří knih Euklidových[241]! Ale hlavním úkolem anglické armády je zaopatřit příslušnými místy mladší syny aristokracie a nižší šlechty, a průměrná úroveň vzdělání důstojníků se proto nemůže řídit potřebami armády, nýbrž tím málem znalostí, které obvykle má anglický „gentleman". Stejně nedostatečné jsou praktické vojenské znalosti důstojníků. Britský důstojník se domnívá, že má jedinou povinnost: vést své vojáky v den bitvy přímo proti nepříteli a být jim příkladem ve statečnosti. Nežádá se na něm, aby uměl obratně vést jednotku, využít příhodné situace a podobně. A sotvakdy ho napadne, že by se měl starat o své vojáky a o jejich potřeby. Polovičku pohrom Angličanů na Krymu způsobila tato všeobecná neschopnost důstojníků. Mají však jednu vlastnost, která jim pomáhá plnit jejich funkci: protože jsou většinou vášniví lovci, dovedou instinktivně a rychle zhodnotit výhody terénu, jistě díky své lovecké praxi.

Neschopnost důstojníků nenadělá nikde tolik škody jako ve

štábu. Protože neexistuje žádný řádně školený štábní sbor, vytváří si každý generál svůj štáb z důstojníků pluku, kteří vůbec neznají své povinnosti. Takový štáb je horší než žádný. Zvlášť nedbale se vždycky provádí průzkum; nic jiného se ani nedá čekat od lidí, kteří téměř nevědí, co se vlastně od nich žádá.

Průprava ostatních speciálních jednotek je o něco lepší, i když zůstává hluboko pod průměrem ostatních národů. Celkem vzato by se v kterékoli jiné zemi anglický důstojník vyjímal mezi lidmi svého stavu jako ignorant. Svědčí o tom i anglická vojenská literatura. Není téměř díla, které by nebylo plno takových chyb, jež by nikde jinde neprominuli ani kandidátu na hodnost poručíka. Fakta se vesměs podávají ledabyle, neodborně a nevojenským způsobem, nejdůležitější věci se opomíjejí, takže je na první pohled vidět, že autor nerozumí tomu, o čem píše. Důsledek toho je, že se ihned věří nejnejapnějším tvrzením cizích knih.* Je ovšem třeba připomenout, že je i několik čestných výjimek, mezi nimiž vynikají „Válka na Pyrenejském poloostrově" od W. Napiera a „Námořní dělostřelectvo" od Howarda Douglase[243].

Vojenská správa, zdravotnická služba, intendantura, dopravní služba a jiné pomocné odbory jsou v žalostném stavu, a když byly na Krymu podrobeny zkoušce, úplně se zhroutily. Dějí se pokusy zlepšit je, jakož i centralizovat správu armády, nelze však od nich mnoho čekat, dokud civilní správa a vlastně celá vládní moc zůstává beze změny.

Přes všechny tyto obrovské stinné stránky se britské armádě vždycky nějak povede vyjít z každého tažení ne-li s úspěchem, tedy alespoň bez ostudy. Ztráty na životech, špatné velení a spousta chyb nás překvapí ve srovnání s tím, jaká je situace v jiných armádách za stejných okolností; ale anglická armáda nikdy neztrácí vojenskou čest, jen zřídkakdy ustupuje a téměř nikdy není úplně poražena. Je to výsledek velké osobní statečnosti a houževnatosti vojáků, jejich ukázněnosti a bezpodmínečné poslušnosti. Je-li anglický voják ponechán sám sobě nebo má-li konat službu v lehkých jednotkách, je

* Jako příklad uvádíme knihu plukovníka Chesneyho o střelných zbraních[242]. Autor je pokládán za jednoho z nejlepších dělostřeleckých důstojníků ve Velké Británii. *(Engelsova poznámka.)*

neobratný, bezradný a bezmocný; nikdo ho však nepředčí v pravidelné bitvě, kde bojuje ve velkých masách. Jeho silnou stránkou je boj v linii. Bitevní šik anglické pěchoty dokáže to, co stěží kdy dokázala jiná pěchota: postavit se *v linii* proti útoku jezdectva, držet pušky nabité do poslední chvíle a vypálit salvu — téměř vždy s naprostým zdarem — když se nepřítel přiblíží na třicet yardů. Britská pěchota střílí i v nejkritičtějších situacích tak chladnokrevně, že účinkem své palby předčí kterékoli jiné vojsko. Tak odrazili Skotové, rozvinutí *v linii*, ruské jezdectvo u Balaklavy. Dosud nikde se nepřekonatelná houževnatost této pěchoty neprojevila tak příznivě jako u Inkermanu, kde by byli Francouzi za stejných okolností bývali určitě rozdrceni; Francouzi by se však v takové situaci nikdy nebyli dali neopatrně překvapit. Tato pevnost a houževnatost v útoku i v obraně je důležitou předností britské armády, která vyvažuje její chyby, a jen ona zachránila britskou armádu před mnoha porážkami, plně zaslouženými a jakoby úmyslně připravovanými neschopností jejích důstojníků, absurdností její správy a těžkopádností jejích pohybů.

III. RAKOUSKÁ ARMÁDA

Rakousko využilo prvních chvil oddechu po těžkých zkouškách let 1848 a 1849 k tomu, aby zreorganizovalo svou armádu na moderním základě. Téměř ve všech odvětvích byly provedeny zásadní změny a nyní je armáda daleko způsobilejší k boji než kdykoli dříve.

Nejdříve pěchota. Řadová pěchota se skládá z šedesáti dvou pluků; kromě nich má rakouská armáda jeden pluk a dvacet pět praporů střelců a čtrnáct pluků a jeden prapor hraničářské pěchoty. Hraničářská pěchota spolu se střelci tvoří lehkou pěchotu.

Řadový pěší pluk se skládá z pěti polních a jednoho náhradního praporu, tj. celkem ze třiceti dvou rot. Každá polní rota má 220 mužů, náhradní rota 130 mužů. Polní prapor má tedy asi 1300 mužů a pluk téměř 6000, to je tolik jako britská divize. Celá řadová pěchota má tak ve válečném počtu na 370 000 vojáků.

Každý pluk hraničářské pěchoty má dva polní a jeden náhradní prapor, to je dohromady šestnáct rot, celkem 3850 mužů. Celá hraničářská pěchota má 55 000 mužů.

Střelci, neboli myslivci, tvoří dohromady třicet dva prapory asi po 1000 mužích, celkem 32 000 mužů.

Armáda má těžké jezdectvo, které se skládá z osmi pluků kyrysníků a osmi pluků dragounů, a lehké jezdectvo skládající se z dvanácti pluků husarů a dvanácti pluků hulánů (sedm z těchto pluků byli dříve lehcí dragouni neboli švališéři [chevaux-légers], později však byly tyto pluky přeměněny na hulánské).

V těžkém jezdectvu připadá na každý pluk šest eskadron a jedna eskadrona náhradní, v lehkém jezdectvu osm eskadron a jedna náhradní. Těžký pluk má 1200, lehký 1600 mužů. Celé jezdectvo má ve válečném počtu asi 67 000 mužů.

Dělostřelectvo má dvanáct pluků polního dělostřelectva, z nichž každý pluk ve válečném počtu má čtyři pěší baterie šestiliberních děl a tři pěší baterie dvanáctiliberních děl, šest jezdeckých baterií a jednu baterii houfnic, celkem 1344 děl. Kromě toho má jeden pluk pobřežního dělostřelectva a jeden raketový pluk o dvaceti bateriích se sto šedesáti lafetami. Úhrnem má dělostřelectvo 1500 děl a raketových lafet a 53 000 mužů.

Celkový bojový stav rakouské armády je tedy při válečných počtech 522 000 bojovníků.

K nim je třeba přičíst asi 16 000 sapérů, minérů a pontonýrů, 20 000 četníků, transportní a jiné jednotky, čímž celkový početní stav armády stoupne na 590 000.

Povoláním zálohy lze armádu zvětšit o 100 000 až 120 000 mužů; a dalších 100 000 až 120 000 mužů lze získat tím, že se až do dna vyčerpají zdroje Vojenské hranice[244]. Protože však tyto síly nelze shromáždit najednou k určitému datu a mohou docházet jen postupně, budou sloužit hlavně jako náhrada za utrpěné ztráty. Rakousko je sotva schopno postavit naráz do zbraně víc než 650 000 mužů.

Armáda se dělí na dva zcela rozdílné sbory: na pravidelnou armádu a na hraničářské jednotky. V pravidelné armádě slouží vojáci osm let a další dva roky zůstávají ještě v záloze. Avšak

stejně jako ve Francii se jim povolují dlouhé dovolené, takže doba, kdy jsou skutečně u pluku, se dá odhadnout asi na pět let.

Hraničářské jednotky se sestavují na docela jiném základě. Jsou to potomci jihoslovanských (chorvatských nebo srbských), valašských a zčásti německých osídlenců, kteří dostali královskou půdu do dědičné držby spojené s vojenskou povinností. Kdysi se jich používalo k ochraně hranice od Dalmácie po Sedmihradsko proti nájezdům Turků. Tato služba se dnes sice stala pouhou formalitou, avšak rakouská vláda neprojevila nejmenší úmysl obětovat takový výborný rezervoár vojáků. Právě hraničáři zachránili roku 1848 Radeckého armádu v Itálii a umožnili první vpád do Uher pod Windischgrätzovým velením roku 1849. František Josef vděčí za svůj trůn nejen Rusku, ale i jihoslovanským hraničářským plukům. V dlouhém pruhu území, který hraničáři obývají, je každý, kdo má v držení královskou půdu (a to je téměř každý obyvatel), povinen sloužit od svých dvaceti do padesáti let, je-li povolán do zbraně. Jádro pluků tvoří ovšem mladší muži, starší se obvykle jen střídají ve službě v pohraničních strážnicích a k bojové službě bývají povoláváni pouze za války. Tím si lze vysvětlit, že 1 500 000 až 2 000 000 tamních obyvatel může v případě potřeby dodat 150 000 až 170 000 vojáků, to jest deset až dvanáct procent svého celkového počtu.

Rakouská armáda se v mnoha směrech podobá britské. V obou těchto armádách je pomíchána řada různých národností, i když se zpravidla každý jednotlivý pluk skládá jen z příslušníků jednoho národa. Gael ze Skotské vysočiny, Walesan, Ir a Angličan se neliší od sebe víc než Němec, Ital, Chorvat a Maďar. V obou armádách slouží důstojníci různých národností, jakož i velmi mnoho cizinců. V obou je teoretické vzdělání důstojníků krajně nedostatečné. V taktických formacích obou armád se zachovalo mnoho ze staré taktiky boje v lineární soustavě a jen v omezené míře se uplatňuje boj v kolonách a v rozčleněných tvarech. V obou armádách má uniforma nezvyklou barvu; červenou u Angličanů, bílou u Rakušanů. Rakušané však daleko předčí Angličany v organizačním uspořádání, v praktických zkušenostech a schopnostech svých důstojníků a v taktické pohyblivosti armády.

Vojenský stejnokroj, nehledíme-li na nesmyslnou bílou barvu kabátu u pěchoty, odpovídá svým střihem moderním požadavkům. Krátký kabát podobný pruskému, světle modré kalhoty, šedivý plášť a lehká čáka, podobná francouzské képi, tvoří velmi dobrý a pro vojenskou službu vhodný oděv. Výjimkou jsou stále u maďarských a chorvatských pluků úzké kalhoty, které jsou součástí jejich národního kroje, jsou však přitom velmi nepohodlné. Výstroj není taková, jaká by měla být: dosud se používá zkřížených řemenů. Hraničáři a dělostřelci nosí hnědý kabát, jezdectvo má kabát bílý, hnědý nebo modrý. Ručnice jsou značně těžkopádné a pušky, jimiž jsou vyzbrojeni myslivci a část vojáků každé roty, jsou dost zastaralého typu a mnohem horší než puška Miniéova. Všeobecně užívanou střelnou zbraní je stará křesací puška, jen nedokonale předělaná na pušku perkusní, takže velmi často selhává.

Pěchota, a v tom se podobá pěchotě anglické, vyniká spíš v masovém boji než v pohyblivosti příznačné pro lehkou pěchotu. Neplatí to však o hraničářích a myslivcích. Hraničáři vynikají většinou v šarvátkách, zvláště Srbové, jejichž oblíbeným způsobem boje je přepad ze zálohy. Myslivci, většinou Tyrolané, jsou výborní střelci. Německá a maďarská pěchota se zase zpravidla vyznačuje houževnatostí a v napoleonských válkách často prokázala, že si v tomto ohledu nezadá s pěchotou anglickou. Také se nejednou postavila v linii proti jezdectvu a nepokládala za nutné utvořit čtverec. A když utvořila čtverce, jen zřídkakdy se nepřátelskému jezdectvu podařilo je rozrazit. Důkazem toho je Aspern.

Jezdectvo je výborné. Těžké neboli „německé" jezdectvo, skládající se z Němců a Čechů, má dobré koně a dobrou výzbroj a vždy se osvědčuje. Lehké jezdectvo možná utrpělo sloučením německých švališérů s polskými hulány; zato maďarští husaři budou vždy nedostižným vzorem pro každé lehké jezdectvo.

Dělostřelectvo, u něhož slouží většinou vojáci z německých zemí, bylo vždy na vysoké úrovni, ani ne tak proto, že včas a rozumně zavádělo různá zlepšení, nýbrž především proto, že jeho vojáci byli vždy výborně prakticky připraveni. Zvlášť velká péče se věnuje výchově poddůstojníků, kteří předčí poddůstojníky všech jiných armád. Odborné teoretické vzdělávání důstojníků má příliš dobrovol-

ný charakter, ale z Rakouska přesto vyšlo několik nejlepších vojenských autorů. V Rakousku je studium pravidlem, alespoň mezi nižšími důstojníky, kdežto v Anglii je důstojník, který studuje svůj obor, považován za hanbu svého pluku. Výborné jsou i speciální sbory, štáb a ženisté, což dokazují i krásné mapy, zvláště mapy Lombardie, pořízené podle jejich vyměřování. Mapy britského generálního štábu jsou sice dobré, nesnesou však srovnání s rakouskými.

Vážným zlem je velká změť národností. V britské armádě umí každý voják alespoň anglicky, kdežto v rakouské armádě se slušně německy nedomluví ani poddůstojníci neněmeckých pluků. To ovšem působí spoustu zmatků a obtíží; dokonce i když se chce důstojník domluvit s vojákem, potřebuje leckdy překladatele. Zčásti pomáhá to, že důstojníci jsou častým překládáním z posádky do posádky donuceni naučit se alespoň něčemu ze všech jazyků, kterými se v Rakousku mluví. Obtíž se tím však neodstraní.

Přísná kázeň, vtloukaná do vojáků častým seznamováním jejich zadků s lískovkou, a dlouhá doba vojenské služby zabraňují, aby alespoň v dobách míru propukaly mezi vojáky různých národností vážné spory. Avšak rok 1848 ukázal, jak malou má toto vojsko vnitřní soudržnost. Ve Vídni německé jednotky odmítly bojovat proti revoluci. V Itálii a v Uhrách přešly národní jednotky bez boje na stranu povstalců. V tom je slabina této armády. Nikdo nemůže říci, jak dalece a jak dlouho bude držet pohromadě nebo kolik pluků ji za nějaké zvláštní situace opustí a bude bojovat proti svým dřívějším kamarádům. V této jediné armádě je zastoupeno šest různých národností a dvě nebo tři různá náboženská vyznání. A v takové době, jako je nyní, kdy národy touží po tom, aby mohly svobodně užívat svých sil, se musí různé náklonnosti, které v této armádě převládají, nutně střetnout. Což by ve válce proti Rusku pravoslavný Srb, ovlivněný panslavistickou agitací, bojoval proti Rusům, kteří jsou mu pokrevně blízcí a vyznávají stejnou víru? A což by v revoluční válce Italové a Maďaři odpadli od své země a bojovali za císaře, který je jim svou řečí a národností cizí? Něco takového se nedá očekávat. Rakouská armáda může proto při vší své síle uplatnit celou svou váhu jen za úplně mimořádných podmínek.

ČLÁNEK DRUHÝ

I. PRUSKÁ ARMÁDA

Pruská armáda si zaslouží pozornosti pro svou zvláštní organizaci. Neboť zatímco v každé jiné armádě jsou základem její celkové síly mírové počty a pro nové jednotky, jichž si každá velká válka okamžitě žádá, se nevytvářejí žádné kádry, v Prusku je prý připraveno všechno do nejmenších podrobností pro přechod na válečné počty. Mírový početní stav armády je tedy jen jakousi školou, v níž obyvatelstvo prodělává výcvik ve zbrani a v taktice. Tvrdí se, že tento systém zahrnuje do válečných počtů armády všechno mužské obyvatelstvo schopné vojenské služby; zdálo by se tedy, že zabezpečuje zemi, v níž je zaveden, před jakýmkoli útokem. Ale není tomu tak. Dosahuje jen toho, že Prusko je asi o 50 procent silnější, než by bylo při francouzském nebo rakouském způsobu povolávání; to však umožňuje tomuto agrárnímu státu s asi sedmnácti milióny obyvatel a malým územím, státu, který nemá vlastní loďstvo ani přímý námořní obchod a který má poměrně slabě rozvinutou průmyslovou výrobu, aby si uchovával v jistém směru postavení evropské velmoci.

Pruská armáda se dělí na dvě velké složky: na řadové vojsko, tj. na vojáky, kteří ještě prodělávají výcvik, a na Landwehr [zeměbranu][245], to jsou vycvičení muži, o nichž by se dalo říci, že jsou posláni domů na trvalou dovolenou.

Služba v řadovém vojsku trvá pět let a je jí povinen každý muž od dvaceti do dvaceti pěti let svého věku. Tři roky činné služby se však pokládají za dostačující, pak je voják propuštěn domů a zařazen na zbývající dva roky do takzvané válečné zálohy. Po tuto dobu se dále vede v seznamu záložníků svého praporu nebo své eskadrony a na vyzvání musí kdykoli nastoupit do zbraně.

Po dvou letech válečné zálohy přechází voják do zeměbrany první výzvy (erstes Aufgebot der Landwehr), kde zůstává do svých

dvaatřiceti let. Během této doby může být každý druhý rok povolán na cvičení zeměbrany, které se obyčejně koná ve značně velkém rozsahu a společně s řadovým vojskem. Manévry trvají zpravidla měsíc a soustředí se tu velmi často 50 000 až 60 000 vojáků. Zeměbrana první výzvy bojuje za války v poli společně s řadovým vojskem. Vytváří zvláštní pluky, prapory a eskadrony, přesnou obdobu útvarů řadového vojska, a stejné je i číslování pluků. Jen dělostřelectvo zůstává přiřazeno k příslušným řadovým plukům.

Od třicátého druhého do třicátého devátého roku včetně patří voják do zeměbrany druhé výzvy (zweites Aufgebot). Během této doby je povoláván do činné služby pouze v případě války, kdy druhá výzva vykonává posádkovou službu v pevnostech, a tím uvolňuje celé řadové vojsko a první výzvu pro polní operace.

Po čtyřicátém roce věku není už voják vůbec povinen vojenskou službou, ledaže by byl povolán do zbraně onen záhadný útvar, nazývaný *Landsturm* [domobrana] čili masová výzva. Landsturm zahrnuje všechny muže od šestnácti do šedesáti let s výjimkou výše uvedených kategorií, tedy i všechny muže, kteří byli pro malý tělesný vzrůst, pro slabost nebo z jiného důvodu osvobozeni od vojenské služby. Landsturm však neexistuje ani na papíře, neboť pro něj není vytvořena žádná organizace a nejsou pro něj připraveny ani výzbroj, ani výstroj. A kdyby snad byl jednou přece jen svolán, nebyl by dobrý pro nic jiného než pro policejní službu doma a pro nesmírné zvýšení spotřeby silných lihovin.

Protože je v Prusku podle zákona každý občan mezi dvacátým a čtyřicátým rokem svého věku vojákem, zdálo by se, že při sedmnácti miliónech obyvatel musí mít armáda alespoň jeden a půl miliónu vojáků. Ve skutečnosti však nelze shromáždit ani polovinu tohoto počtu. Při tříleté vojenské službě u pluku by si výcvik takového obrovského počtu vojáků vyžadoval mírový stav alespoň 300 000 vojáků, zatímco Prusko jich má pouze asi 130 000. Hledají se různé cesty, jak osvobodit od vojenské povinnosti značný počet mužů, kteří jí podléhají: muži, kteří jsou zcela schopni služby, jsou prohlašováni za příliš slabé, lékařské komise si vybírají jen nejlepší povolance nebo se nechávají při výběru osob schopných služby ovlivňovat úplatky atd. Dříve se mírový stav armády snižoval na

100 000 až 110 000 vojáků tím, že se u pěchoty doba skutečné činné služby zkracovala jen na dva roky. Po revoluci si však vláda uvědomila, kolik znamená další rok služby pro to, aby vojáci poslouchali své důstojníky a aby byli spolehliví i za povstání, a zavedla opět všude tříletou vojenskou službu.

Stálá neboli řadová armáda má devět armádních sborů: jeden sbor gardový a osm řadových. Jejich zvláštní organizaci je třeba krátce vysvětlit: mají celkem třicet šest pluků pěchoty (gardové i řadové), každý o třech praporech, osm záložních pluků, každý o dvou praporech, osm kombinovaných záložních praporů a deset praporů myslivců (Jäger). Celkem je to 142 praporů pěchoty, to jest 150 000 mužů.

Jezdectvo se skládá z deseti pluků kyrysnických, pěti dragounských, deseti hulánských a třinácti husarských, přičemž každý pluk má čtyři eskadrony, to jest 800 mužů. Celkem má jezdectvo 30 000 mužů.

Dělostřelectvo má devět pluků. Každý pluk ve válečném počtu má čtyři pěší baterie šestiliberních děl, tři pěší baterie dvanáctiliberních děl a jednu pěší baterii houfnic, tři jízdní baterie, jednu záložní rotu, z níž lze vytvořit dvanáctou baterii, dále čtyři roty pevnostního dělostřelectva a jednu rotu řemeslníků. Protože však k obsluze těchto děl a k doplnění rot je zapotřebí dělostřelců celé válečné zálohy a celé první výzvy zeměbrany, dá se říci, že řadové dělostřelectvo má v každém ze svých devíti pluků asi 2500 vojáků a asi třicet děl; všechny pluky jsou plně vybaveny koňmi a výstrojí.

Celkový početní stav pruské řadové armády dosahuje tedy asi 200 000 mužů. Avšak od tohoto počtu lze s určitostí odečíst 60 000 až 70 000 příslušníků válečné zálohy propuštěných po tříleté službě do svých domovů.

Zeměbrana první výzvy je tvořena tak, že na každý gardový a řadový pěší pluk — kromě osmi pluků záložních — připadá jeden pluk zeměbrany. Mimoto má zeměbrana osm záložních praporů, tedy celkem 116 praporů a asi 100 000 mužů. Jezdectvo má dva gardové pluky, dvaatřicet řadových pluků a osm záložních eskadron, celkem 136 eskadron neboli asi 20 000 vojáků. Dělostřelectvo, jak jsme již uvedli, je přiřazeno k řadovým plukům.

Druhá výzva má rovněž 116 praporů, 167 eskadron (mezi nimi různé záložní a náhradní eskadrony, jež mají podobné úkoly jako druhá výzva) a nějaké pevnostní dělostřelectvo. Celkem má asi 150 000 mužů.

S devíti prapory sapérů a několika dalšími menšími sbory, se 30 000 vysloužilců a armádním vozatajstvem, jež má ve válečném počtu neméně než 45 000 vojáků, dosahuje početní stav celé pruské armády asi 580 000 mužů. Z toho je určeno 300 000 pro službu v poli, 54 000 pro náhradní části, 170 000 pro posádkovou službu a pro zálohu a 60 000 pro neřadovou službu [nekombatanti]. K armádě je přiděleno asi 800 až 850 polních děl rozdělených do baterií, přičemž má každá baterie osm děl (šest kanónů a dvě houfnice).

Všechny tyto jednotky mají připravenu nejen kompletní kádrovou organizaci, nýbrž i zbraně a výstroj. V případě *mobilizace* armády je tedy pouze třeba obstarat koně. To však není velký problém, protože Prusko má koní dost a zvířata stejně jako lidé podléhají okamžité rekvizici. Tak by to tedy mělo vypadat podle předpisů. Jak to však vypadá ve skutečnosti, ukázala mobilizace armády v roce 1850. Byla vybavena, i když se značnými potížemi, zeměbrana první výzvy. Druhá výzva však nenašla připraveno nic, ani oděv, ani obuv, ani zbraně, a poskytovala proto nejsmělnější podívanou, jakou si jen lze představit. Skuteční znalci, kteří prošli službou v pruské armádě, předvídali takovýto výsledek dlouho předtím. Soudili, že Prusko může v případě potřeby počítat fakticky jen s řadovými jednotkami a s částí první výzvy. A jejich mínění se plně potvrdilo. Nyní je výzbroj a výstroj pro druhou výzvu už jistě připravena, a kdyby byla druhá výzva povolána dnes, stala by se za měsíc nebo za šest týdnů vojskem, které by velmi dobře zastalo nejen posádkovou, nýbrž i polní službu. Avšak k přípravě nováčka pro boj se za války považuje za dostačující tříměsíční výcvik; těžkopádná pruská organizace tedy rozhodně nezajišťuje tak obrovské výhody, jak se všeobecně myslí. Kromě toho materiál připravený pro druhou výzvu za několik let opět zmizí, tak jako zmizel materiál, který kdysi určitě existoval, ale když ho bylo roku 1850 zapotřebí, nebyl k nalezení.

Prusko sice přijalo zásadu, že každý občan má být vojákem, zůstalo však stát v půli cesty; překroutilo tuto zásadu a tím i celou svou vojenskou organizaci. Když byl odstraněn konskripční systém* a byl nahrazen všeobecnou brannou povinností, měla být dosavadní stálá armáda zrušena. Měly zůstat jen kádry důstojníků a poddůstojníků, v jejichž rukou by byl výcvik mladých mužů; a ten neměl trvat déle, než je pro daný účel nutné. V takovém případě by za míru služba v armádě, přinejmenším u celé pěchoty, byla zkrácena na jeden rok. To však nevyhovovalo ani vládě, ani vojenským pedantům staré školy. Vláda chtěla mít pohotovou a spolehlivou armádu, aby jí v případě potřeby mohla použít proti nepokojům doma. Pedanti chtěli, aby se jejich armáda vojenskou drezúrou, celkovým vzhledem i spolehlivostí vyrovnala ostatním evropským armádám, složeným z poměrně starších vojáků. Mladé vojsko, kde by vojáci sloužili pouhý rok, by nevyhovovalo jednomu ani druhému účelu. Proto se jako střední cesta zavedla tříletá služba a z toho pramení všechny nedostatky a slabiny pruské armády.

Zjistili jsme už, že alespoň polovička mužů schopných služby nepřijde do armády. Dostanou se ihned do seznamu příslušníků druhé výzvy, která tím nominálně nesmírně zbytní a ztrácí všechnu způsobilost k boji, neboť je zaplavena masou lidí, kteří nikdy neměli v ruce pušku a nejsou na tom o nic lépe než úplní nováčci. Toto snížení skutečné vojenské síly země přinejmenším na polovinu je první špatný důsledek prodloužení doby vojenské služby.

Avšak tímto systémem trpí i samo řadové vojsko a první výzva zeměbrany. Z vojáků každého pluku slouží třetina méně než tři roky, třetina méně než dva roky a zbývající třetina méně než rok. Nelze tedy čekat, že armáda takového složení bude mít ty vojenské vlastnosti — přísnou subordinaci, bojovou soudržnost a esprit de corps** — jimiž se vyznačují staří vojáci armády anglické, rakouské, ruské, ba i francouzské. Angličané, kteří to mohou nejlépe posoudit, neboť mají dlouhou dobu vojenské služby, myslí, že k tomu, aby se

* — tj. systém doplňování armády na podkladě soupisu branců z jednotlivých územních celků; odváděla se jen stanovená část branců vybraných podle určitého klíče. *(Pozn. čes. red.)*

** — doslova: duch útvaru; tj. hrdost na příslušnost k útvaru, na jeho tradice a privilegia. *(Pozn. red.)*

nováček dokonale vycepoval, je zapotřebí tří let.* Protože se však pruská armáda skládá za míru z vojáků, z nichž žádný ještě nesloužil tři roky, má to nutně za následek, že se do mladého pruského nováčka tyto vojenské vlastnosti starých vojáků, nebo alespoň jejich zdání, vtloukají nesnesitelným drilem. Pruský nižší důstojník a poddůstojník, když vidí nesplnitelnost uloženého úkolu, jedná se svými podřízenými s hrubostí a brutalitou, která je dvojnásob odporná proto, že se snoubí s pedanterií. A tato pedanterie je tím směšnější, že je v naprostém rozporu s prostým a rozumným systémem výcviku, který je předepsán, a že se neustále odvolává na tradice Bedřicha Velikého, který musel cvičit úplně jiné vojáky v úplně jiné taktice. Opravdová bojeschopnost se tedy obětuje přesnosti na cvičišti a pruská řadová armáda je celkem vzato horší než staré prapory nebo eskadrony, jež proti ní může při prvním náporu nasadit kterákoli z evropských velmocí.

Taková je skutečnost přes všechny přednosti, které nemá žádná jiná armáda. Prusové, jako Němci vůbec, jsou výborný vojenský materiál. Země, v níž se širé roviny střídají s rozsáhlými pohořími, poskytuje nadbytek lidského materiálu pro všechny druhy vojsk. Sotva v kterém národě se najde taková všeobecná tělesná způsobilost pro službu jak v lehké, tak v řadové pěchotě, jakou má většina Němců. Země tak bohatá na koně dává jezdectvu množství mužů, kteří jsou v sedle od malička jako doma. Rozvážná houževnatost činí z Němců zvlášť schopné dělostřelce. A kromě toho Němci patří k nejbojovnějším národům na světě, milují válku pro ni samu, a nemohou-li ji mít doma, velmi často ji vyhledávají v cizině. Od středověkých *lancknechtů* až k dnešní francouzské a anglické cizinecké legii dodávají Němci stále většinu námezdních vojáků, kteří bojují pro radost z boje. Jestliže je Francouzi předčí rychlostí a živostí útoku, jestliže Angličané dovedou klást nepříteli úpornější odpor, pak Němci bezesporu předčí všechny evropské národy onou všeobecnou způsobilostí k vojenské službě, jež z nich dělá dobré vojáky za všech okolností.

Pruští důstojníci jsou daleko nejvzdělanější důstojnický sbor

* Viz sir W. Napier, „Válka na Pyrenejském poloostrově". *(Engelsova poznámka.)*

na celém světě. Při zkouškách ze všeobecného vzdělání, jimiž musí projít, se na nich žádá mnohem víc než v kterékoli jiné armádě. Pro doplnění jejich teoretického vzdělání jsou zřízeny brigádní a divizní školy a řada dalších zařízení jim poskytuje vyšší a odbornější vojenské znalosti. Pruská vojenská literatura má vysokou úroveň a díla, jež vyšla v posledních dvaceti pěti letech, jsou dostatečným důkazem, že jejich autoři nejen dokonale ovládají svůj obor, nýbrž že se všeobecným vědeckým rozhledem vyrovnají důstojníkům kterékoli armády. V některých pracích je sice až příliš mnoho metafysického nánosu, to však lze vysvětlit tím, že v Berlíně, Vratislavi i Královci lze spatřit důstojníky mezi studenty na universitních přednáškách. Clausewitz je ve svém oboru na celém světě stejně uznávaným autorem jako Jomini a díla inženýra Astera znamenají ve vědě o opevňování novou epochu. Avšak označení „pruský lajtnant" se stalo příslovečným v celém Německu; esprit de corps dovedený až do karikatury, pedanterie a naduté chování, které si důstojníci osvojují pod vlivem celkového ovzduší v armádě, to plně opravňují. Přitom nikde není mezi vyššími důstojníky a generály tolik starých zkostnatělých pedantů jako právě v Prusku — většinou jsou to ovšem pozůstatky z let 1813 a 1815. To všechno vede nutně k závěru, že absurdní snaha udělat násilím z pruské řadové armády to, čím nikdy být nemůže, totiž armádu starých vojáků, působí stejně zhoubně na kvalitu vojáků i důstojníků, a na důstojníky snad ještě zhoubněji.

Cvičební řád pruské armády je nesporně nejlepší na světě. Je prostý, důsledný, zakládá se na několika málo zásadách zdravého rozumu, takže mu nelze celkem nic vytýkat. Je dílem génia Scharnhorstova, který byl snad největším vojenským organizátorem od dob Mořice Nasavského. Stejně dobré jsou i předpisy pro řízení velkých vojenských útvarů. Ale vědecké příručky pro dělostřelectvo, oficiálně doporučované důstojníkům, jsou zastaralé a vůbec neodpovídají potřebám naší doby. To však lze vyčítat jen dílům, která mají víceméně oficiální charakter, a neplatí to vůbec o pruské dělostřelecké literatuře jako celku.

Ženijní vojsko si po zásluze získalo velmi dobrou pověst. Z něho vyšel Aster, nejlepší vojenský inženýr po Montalembertovi.

Prusové vybudovali od Královce a Poznaně až ke Kolínu nad Rýnem a Koblenzi řadu pevností, jimž se obdivuje celá Evropa.

Výstroj pruské armády po změnách z let 1843 a 1844 není příliš vzhledná, ale velmi dobře vyhovuje potřebám vojáků. Přílba chrání velmi účelně proti slunci i dešti, oděv je volný a pohodlný, seřízení výstroje je ještě lepší než ve francouzské armádě. Garda a lehké prapory (v každém pluku jeden) jsou vyzbrojeny rýhovanými jehlovkami[246], ostatní řadové vojsko má velmi prostou úpravou předělány obyčejné ručnice na dobré pušky Miniéovy. Také zeměbrana dostane během dvou nebo tří let Miniéovy pušky, ale zatím má pušky perkusní. Jezdecká šavle je příliš široká a zahnutá, takže většina ran se míjí účinkem. Na dělostřeleckém materiálu — dělech, lafetách i postrojích — je třeba ještě mnohé zlepšovat.

Vcelku je pruská armáda, to jest řadové vojsko a první výzva, imponující těleso, zdaleka však není tím, za co ji chlubivě vydávají pruští patriotičtí pisatelé. Řadové vojsko se v poli velmi brzy zbaví toho, čím je spoutává cvičištní drezúra, a po několika bojích se vyrovná svým soupeřům. Bude-li válka populární, vyrovná se zeměbrana první výzvy, jakmile oživne její starý vojácký duch, nejlepším starým jednotkám v Evropě. Prusko se však musí bát jednoho: nepřítele, který je aktivní hned na počátku války a zasadí proti němu lépe organizované vojsko s delší zkušeností. V dlouhotrvajícím boji bude však mít ve své armádě poměrně víc starých vojáků než kterýkoli evropský stát. Na začátku válečného tažení bude tvořit jádro pruské armády řadová pěchota, ale zeměbrana první výzvy ji větší tělesnou silou a lepšími vojenskými kvalitami svých vojáků velmi brzy zastíní. Neboť tito muži, a ne bezvousí mladíčci z řadového vojska, jsou skuteční staří pruští vojáci. O druhé výzvě mluvit nebudeme; ta musí teprve ukázat, čím je.

II. RUSKÁ ARMÁDA

Také v Rusku byla podniknuta určitá opatření, aby se vytvořily kádry pro válečné počty armády, a to pomocí systému záloh, který se v některých rysech podobá pruskému systému zeměbrany. Ale

celkem vzato zahrnují ruské zálohy tak omezený počet vojáků a shromáždit je z různých míst obrovské říše je tak nesnadné, že už šest měsíců po tom, co Francouzi a Angličané vypověděli Rusku válku, a dříve než na Krymu padla jediná rána, bylo nutné tento systém zrušit, neprodleně vytvořit nové jednotky a pak v tomto vytváření nových jednotek pokračovat. V Rusku je tedy třeba rozlišovat mezi armádou, jak vypadala na začátku války, a mezi armádou, jak vypadá dnes.

V době míru je ruská armáda rozčleněna takto: 1. armáda v poli — šest řadových sborů, číslo 1 až 6; 2. záložní armáda — jeden gardový sbor, jeden sbor granátníků, dva sbory záložního jezdectva; 3. zvláštní sbory — Kavkazský, Finský, Orenburský a Sibiřský; 4. jednotky pro službu uvnitř země — vysloužilci, vnitřní stráž, invalidé atd.; 5. nepravidelné vojsko. K nim je třeba přičíst zálohu, kterou tvoří vojáci propuštění na dovolenou.

Každý ze šesti řadových sborů má toto složení: v každém sboru jsou tři pěší divize, přičemž se každá divize skládá z jedné řadové brigády a z jedné brigády lehké pěchoty, každá brigáda ze dvou pluků a každý pluk ze čtyř řadových praporů. Celkem má tedy sbor šest brigád čili dvanáct pluků, jež mají čtyřicet osm praporů; s jedním praporem střelců a jedním praporem sapérů dohromady 50 praporů. Dále k němu patří jedna divize lehkého jezdectva, skládající se z jedné brigády hulánů a jedné brigády husarů; každá brigáda má dva pluky, to jest šestnáct eskadron; úhrnem jsou to tedy třicet dvě eskadrony. Sborové dělostřelectvo tvoří jedna divize, jež má tři pěší brigády a jednu brigádu jízdní, celkem čtrnáct baterií čili 112 děl. Každý sbor má tedy celkem padesát praporů, třicet dvě eskadrony, 112 děl. Všech šest sborů dohromady má 300 praporů, 192 eskadron a 672 děl.

Garda má tři divize čili šest brigád, to jest dvanáct pluků (devět pluků granátníků a tři pluky karabiníků neboli lehké pěchoty). Celkem je to třicet šest praporů, neboť gardové a granátnické pluky mají pouze po třech řadových praporech. Dále má garda jeden prapor střelců a jeden prapor sapérů a minérů a tři jezdecké divize (po jedné divizi kyrysníků, hulánů a husarů), jež mají šest brigád čili dvanáct pluků. Celkem jsou to sedmdesát dvě eskadrony

jezdectva. Patří sem také jedna dělostřelecká divize, která má pět brigád čili patnáct baterií (devět baterií pěších, pět jízdních a jednu baterii raket), celkem 135 děl. Sbor granátníků má tři divize čili šest brigád, to jest dvanáct pluků neboli třicet šest praporů pěchoty, dále jeden prapor střelců a jeden prapor sapérů a minérů. Mimoto má tento sbor jednu divizi jezdectva, zahrnující dvě brigády (hulánskou a husarskou), skládající se ze čtyř pluků neboli třiceti dvou eskadron. Dělostřelectvo má tři brigády pěší a jednu jízdní, to jest čtrnáct baterií; celkem je to 112 děl.

Záložní jezdectvo je organizováno takto: 1. sbor: tři divize (dvě divize kyrysníků, jedna divize hulánů), to jest šest brigád čili dvanáct pluků, dohromady osmdesát eskadron (čtyřicet osm eskadron kyrysníků, třicet dvě eskadrony hulánů). K tomu přistupuje jedna divize jízdního dělostřelectva, která má tři brigády neboli šest baterií, celkem čtyřicet osm děl. 2. sbor: tři divize (jedna divize hulánů a dvě divize dragounů) čili šest brigád, to jest dvanáct pluků neboli 112 eskadron (třicet dvě eskadrony hulánů a osmdesát eskadron dragounů). Dále k němu patří dvě eskadrony jízdních sapérů a pontonýrů a šest baterií jízdního dělostřelectva se čtyřiceti osmi děly.

Kavkazský sbor se skládá z jedné záložní brigády granátníků, mající dva pluky neboli šest praporů, ze tří pěších divizí, majících dvanáct pluků čili čtyřicet osm praporů, z jednoho praporu střelců, z jednoho praporu sapérů a z čtyřiceti sedmi praporů Kavkazské linie (milice), to jest celkem ze 103 praporů. Jezdectvo má jeden pluk dragounů o deseti eskadronách. Dále je tu jedna divize dělostřelectva, která má deset obyčejných a šest horských baterií, celkem 180 děl.

Finský sbor tvoří jedna divize, která má dvě brigády čili dvanáct praporů pěchoty. Orenburský sbor má rovněž jednu divizi o dvou brigádách, má však jen deset praporů. Sibiřský sbor tvoří divize, která má tři brigády, to jest patnáct praporů.

Úhrnem má celé pravidelné vojsko, které je v době míru skutečně ve zbrani, asi tento početní stav:

	Prapory	Eskadrony	Děla
6 řadových sborů	300	192	672
Garda	38	72	135
Granátníci	38	32	112
Záložní jezdectvo	—	194	96
Kavkazský sbor	103	10	180
Finský sbor	12	—	—
Orenburský sbor	10	—	—
Sibiřský sbor	15	—	—
Celkem	516	500	1195

Jednotky pro službu uvnitř země se skládají z padesáti dvou praporů vnitřní stráže, 800 rot vysloužilců a invalidů, jedenácti a půl eskadrony četníků a devadesáti osmi rot dělostřelectva. Avšak tyto jednotky lze sotva pokládat za použitelnou bojovou sílu.

Nepravidelné vojsko, většinou jezdectvo, se dělí takto:

1. Donští kozáci — 56 pluků, každý o šesti sotních*; celkem 336 sotní, 13 baterií.
2. Černomořští kozáci — 72 sotní, 9 praporů, 3 baterie.
3. Kozáci Kavkazské linie (na Kubáni a na Těreku) — 120 sotní a 3 baterie.
4. Astrachaňští kozáci — 18 sotní, 1 baterie.
5. Orenburští kozáci — 60 sotní, 3 baterie.
6. Uralští kozáci — 60 sotní.
7. Baškirská odvodní výzva — 85 sotní, téměř všichni Baškirové a Kalmykové.
8. Sibiřští kozáci — 24 prapory, 84 sotní, 3 baterie; slouží tu i Tunguzové, Burjati atd.
9. Azovští kozáci, kteří konají službu u námořnictva.
10. Dunajští kozáci v Besarábii — 12 sotní.
11. Zabajkalští kozáci, zformovaní teprve nedávno; jejich organizace a síla nejsou známy.

Celkem je to asi 847 sotní (sotňa — odvozeno od slova *sto* — je eskadrona, která má sto vojáků), 33 prapory a 26 baterií. Je to asi 90 000 mužů jezdectva a 30 000 pěšáků. Avšak v nynějších válečných akcích na západních hranicích je možno použít jen asi

* Slovo „sotňa" psal Engels rusky latinkou. *(Pozn. red.)*

40 000 až 50 000 mužů jezdectva, několika málo baterií a žádné pěchoty.

V době míru by tedy ruská armáda (nepočítáme-li jednotky pro službu uvnitř země) měla mít 360 000 pěšáků, 70 000 jezdců a 90 000 dělostřelců, celkem zhruba 500 000 mužů, a dále kozáky, jejichž počet se podle okolností mění. Z těchto 500 000 mužů nelze však Kavkazského, Orenburského a Sibiřského místního sboru použít v žádné válce na západních hranicích říše. A tak lze proti západní Evropě nasadit nanejvýš 260 000 pěšáků, 70 000 jezdců a 50 000 dělostřelců s 1000 děl, a kromě toho asi 30 000 kozáků.

Takový je mírový stav armády. Pro případ války byla učiněna tato opatření: Plná doba vojenské služby byla podle okolností dvacet, dvaadvacet nebo pětadvacet let. Po deseti nebo patnácti letech byli však vojáci propouštěni na trvalou dovolenou a přeřazováni do zálohy. Organizace této zálohy se velmi často měnila, ale ukazuje se, že vojáci propuštění na dovolenou patřili prvních pět let k záložnímu praporu (u gardových a granátnických pluků vždy čtvrtý prapor, u řadových pluků pátý prapor), k záložní eskadroně nebo k záložní baterii podle druhů vojsk. Po uplynutí pěti let přešli do náhradního (to jest do pátého nebo u řadového vojska do šestého) praporu svého pluku nebo do náhradní eskadrony či baterie. Povolání zálohy by tedy zvýšilo bojovou sílu pěchoty a dělostřelectva asi o padesát procent a jezdectva asi o dvacet procent. Těmto zálohám měli velet důstojníci ve výslužbě a byly už také, ne sice úplně, ale aspoň zčásti organizačně připraveny jejich kádry.

Ale když vypukla válka, všechno se změnilo. Armáda v poli byla nucena poslat dvě divize na Kavkaz, ačkoli měla bojovat na západních hranicích. Ještě předtím, než bylo anglo-francouzské vojsko dopraveno po moři na Východ, byly tři sbory armády v poli (třetí, čtvrtý a pátý sbor) nasazeny v tažení proti Turkům. V této době se sice už soustřeďovaly zálohy, ale trvalo strašně dlouho, než se vojáci z nejrůznějších koutů říše dostali ke svým velitelstvím. Přítomnost spojeneckých armád a loďstva v Baltském a Černém moři, jakož i kolísavá politika Rakouska si vynutily ráznější opatření; odvody byly zdvojnásobeny až ztrojnásobeny a takto shromážděná pestrá masa nováčků byla spolu se záložníky zformována

ve čtvrtý, pátý, šestý, sedmý a osmý prapor každého pěšího pluku. Podobně byl zvýšen počet jezdectva. Osm sborů gardy, granátníků a řadového vojska má tedy nyní místo 376 praporů asi 800 praporů a ke každým dvěma eskadronám nebo bateriím mírového stavu byla nyní připojena alespoň jedna eskadrona nebo baterie záložní. Všechna tato čísla jsou však mnohem hrozivější na papíře než ve skutečnosti, neboť úplatnost ruského úřednictva, zlořády ve správě armády a obrovské vzdálenosti, které musí vojáci ujít ze svých domovů do shromaždišť, ze shromaždišť do míst soustředění sborů a odtud teprve na válčiště, způsobují, že se značná část vojáků ztratí nebo zmrzačí ještě dřív, než se vůbec dostanou do styku s nepřítelem. Kromě toho škody způsobené nemocemi i ztráty v bojích byly v posledních dvou taženích velmi vážné. Domníváme se proto, že 1000 praporů, 800 eskadron a 200 baterií ruské armády nemá nyní o mnoho víc než 600 000 vojáků.

Ale vláda se tím nespokojila. Zřejmě si plně uvědomuje, jak je nesnadné shromáždit z různých částí rozsáhlé říše velké masy vojáků, neboť jakmile byly vytvořeny sedmé a osmé prapory, vyhlásila ihned odvody domobrany. Domobrana neboli *opolčenije* měla být organizována v *družinách** (praporech) po 1000 mužů přiměřeně podle počtu obyvatel každé provincie. Službu v domobraně mělo nastoupit třiadvacet mužů z každého tisíce mužského obyvatelstva, to jest přibližně jeden a čtvrt procenta všeho obyvatelstva. Zatím bylo opolčenije povoláno do zbraně jen v západních provinciích. Odvody konanými na území s 18 000 000 obyvatel, z toho asi 9 000 000 mužů, se jistě získalo 120 000 vojáků. Souhlasí to i se zprávami, které máme z Ruska. Je nesporné, že domobrana bude po všech stránkách ještě horší než nově vytvořená záloha, ale i tak znamená cenné posílení Ruska, a bude-li jí použito k posádkové službě v Polsku, uvolní tím mnoho pluků řadového vojska.

Na západní hranici však na druhé straně došlo nejen mnoho kozáků, nýbrž i velký počet Baškirů, Kalmyků, Kirgizů, Tunguzů a jiných mongolských jednotek. Z toho lze usuzovat, jak dávno byl dán příkaz k jejich přesunu na západ, neboť mnozí z nich mu-

* Slova „opolčenije" a „družina" napsal Engels rusky latinkou. *(Pozn. red.)*

seli pochodovat déle než rok, aby dorazili do Petrohradu nebo na Vislu.

Rusko tedy zmobilizovalo téměř všechny své vojenské zdroje, a přitom po dvou letech války, v níž neztratilo žádnou rozhodující bitvu, nemůže postavit víc než 600 000 až 650 000 mužů pravidelného vojska, 100 000 mužů domobrany a asi 50 000 vojáků nepravidelného jezdectva. Nechceme tím říci, že je vyčerpáno, není však sporu o tom, že nyní, po dvou letech války, není s to učinit to, co dokázala Francie po dvaceti letech válčení a poté, co roku 1812 ztratila celou svou nejlepší armádu, totiž vytvořit nové vojsko v síle 300 000 mužů a alespoň na čas zadržet nápor nepřítele. Tak obrovský je rozdíl mezi vojenskou silou země hustě a řídce obydlené. Kdyby Francie hraničila s Ruskem, 66 000 000 obyvatel Ruska by bylo menší silou než 38 000 000 Francouzů. A není nejmenší pochyby, že i 44 000 000 Němců je větší silou než 66 000 000 poddaných pravoslavného cara.

Ruská armáda se doplňuje různým způsobem. Většinu mužů dodávají pravidelné odvody, které se konají střídavě vždy jeden rok v západních, druhý rok ve východních provinciích evropského Ruska. Obvyklé procento odvedených je čtyři až pět mužů z každého tisíce (mužských) „duší". V Rusku se totiž ve sčítacích arších uvádějí jen muži, neboť podle pravoslavné východní víry ženy nejsou pokládány za „duše". Vojáci ze západní části říše slouží dvacet let, vojáci z východní části dvacet pět let. Gardoví vojáci slouží dvacet dva roky, mladí muži z vojenských osad dvacet let. Kromě odvodů jsou bohatým zdrojem rekrutů synové vojáků. Narodí-li se vojáku v činné službě syn, musí se stát vojákem. Tato zásada se uplatňuje tak důsledně, že si stát činí nárok i na ty děti, které ženy vojáků přivedly na svět v době, kdy byli jejich manželé třebas pět nebo deset let na druhém konci říše. Tyto děti vojáků se nazývají *kantonisté* a obvykle jsou vychovávány na útraty státu; z nich pochází většina poddůstojníků. Soudy konečně odsuzují k službě v armádě zločince, tuláky a jiné budižkničemu. Šlechtic má právo poslat do armády nevolníka, ovšem takového, který je tělesně schopen vojenské služby, a totéž může učinit každý otec, není-li spokojen se svým synem. „S bogom idi pod krasnuju šapku!"

— „Tak sbohem a dostaneš červenou čapku," to jest: jdi na vojnu — to jsou obvyklá slova ruského rolníka k neposlušnému synovi.

Poddůstojníci, jak jsme už řekli, se většinou rekrutují ze synů vojáků a výchovu dostali ve státních ústavech. Tito jinoši jsou od raného chlapectví přidržováni k vojenské kázni a nemají vůbec nic společného s vojáky, které mají později učit a vést. Tvoří kastu, která je cizí lidu. Patří státu a nemohou bez něho existovat; jsou-li ponecháni sami sobě, nejsou k ničemu. Jediným cílem jejich života je proto udržet se ve státní službě. Tito lidé jsou v ruské armádě tím, čím je v ruské státní správě kasta nižších úředníků, rekrutující se ze synů těchto úředníků; je to smečka zchytralých, podlých, omezených a sobeckých lidí podřízeného postavení, jež ta troška základního vzdělání, kterou mají, činí ještě odpornějšími. Jsou ctižádostiví a ziskuchtiví, jsou tělem i duší zaprodáni státu, ale přitom se každý den a každou hodinu snaží tento stát kus po kuse prodat, jakmile jim z toho kyne sebemenší zisk. Pěknou ukázkou této kasty je polní myslivec čili kurýr, který doprovázel pana de Custina na jeho cestách po Rusku a který je v Custinově vyprávění o Rusku skvěle vylíčen.[247] Tento druh lidí je v civilní správě i v armádě hlavním semeništěm obrovské korupce, která vládne ve všech odvětvích ruské veřejné správy. Je však jisté, že kdyby Rusko za nynější situace zrušilo tento systém úplného přivlastnění dětí státem, nenašlo by dost nižších úředníků pro civilní správu a dost poddůstojníků pro armádu.

Ještě horší je to snad s důstojnictvem. Výchova budoucího kaprála nebo šikovatele je poměrně levná záležitost. Ale vychovat důstojníky pro miliónovou armádu (a oficiálně mají být v Rusku připraveny kádry důstojníků právě pro tento počet) je drahá věc. Soukromé ústavy nevykonají v tomto směru nic nebo jen velmi málo, všechno musí opět udělat stát. Je však zřejmé, že nemůže vychovat tak velký počet mladých mužů, jaký je pro armádu zapotřebí. Pod přímým morálním nátlakem jsou proto šlechtičtí synové nuceni alespoň pět nebo deset let sloužit v armádě nebo v civilní správě; jestliže členové některé rodiny po tři po sobě jdoucí generace „nesloužili", ztrácí rodina šlechtické výsady, zvláště právo vlastnit nevolníky. A bez tohoto práva je v Rusku vlastnictví obrovských

pozemků naprosto bezcenné. Takto se dostává do armády s hodností praporčíka nebo poručíka obrovská spousta mladých mužů, jejichž celé vzdělání spočívá v nejlepším případě v určité zběhlosti v běžné francouzské konverzaci a v povrchních znalostech základů matematiky, zeměpisu a dějepisu; to všechno se do nich vtlouklo jen naoko. Služba je pro ně nutné zlo a konají ji s neskrývaným odporem, s jakým se podstupuje dlouhotrvající léčba. A jakmile jim projde předepsaná doba služby nebo jakmile dosáhnou hodnosti majora, odcházejí do výslužby a jejich jména se ocitají v seznamech příslušníků náhradních praporů. Také do žáků vojenských škol se z velké většiny vtloukají jen ty vědomosti, jichž je nezbytně třeba ke složení zkoušek. I pokud jde o čistě odborné znalosti, jsou daleko pozadu za mladíky z vojenských škol rakouských, pruských nebo francouzských. Nadaní, horliví mladí lidé zaujatí pro svůj obor jsou v Rusku tak vzácní, že se po nich ihned sáhne, jakmile se objeví, ať jsou to cizinci nebo Rusové. Stát jim velmi štědře poskytuje všechny prostředky k dokončení studií a umožňuje jim rychlý postup. Takovými lidmi se před Evropou dokládá úroveň ruské civilizace. Jestliže mají literární sklony, dostane se jim všemožné podpory, pokud ovšem nepřekročí meze přijatelné pro ruskou vládu. Oni jsou autory toho mála, co má v ruské vojenské literatuře cenu. Rusové ze všech společenských tříd jsou však dosud příliš barbary, než aby nacházeli zálibu ve vědecké práci nebo vůbec v jakékoli duševní práci (kromě intrik), takže téměř všichni vynikající lidé v jejich armádě jsou buď cizinci, nebo — což je skoro totéž — „ostzejskije", to jest Němci z pobaltských provincií. Nejvýznamnějším představitelem této vrstvy v poslední době byl generál Totleben, ženijní náčelník v Sevastopolu, který v červenci zemřel na následky zranění[248]. Po celé obléhání byl nesporně nejnadanějším ze všech mužů svého oboru jak v ruském, tak ve spojeneckém táboře. Byl to však pobaltský Němec pruského původu.

Tak jsou mezi ruskými důstojníky lidé nejlepší i nejhorší, jenže těch prvních je nesrovnatelně méně. Co si ruská vláda myslí o svých důstojnících, to jasně a neklamně ukázala ve svých taktických předpisech. Tyto předpisy nestanoví jen všeobecné rozmístění brigád, divizí a armádních sborů v bojové akci, to jest takzvané „normáln

dispozice", jež si velitel má upravit podle terénu a jiných okolností, nýbrž stanoví různé normální dispozice pro všechny myslitelné případy, berou generálům jakoukoli volnost rozhodování a svazují jim ruce tak, že je skoro úplně zbavují jakékoli odpovědnosti. Podle předpisu může být například armádní sbor uspořádán v bitvě pěti různými způsoby. A skutečně v bitvě na řece Almě byli Rusové uskupeni podle jednoho z nich — podle třetí dispozice — a samozřejmě prohráli. Tato mánie předpisovat abstraktní pravidla pro všechny možné případy ponechává veliteli tak málo volnosti a zakazuje mu natolik využít výhod terénu, že jeden pruský generál kritizuje tento systém takto:

„Takové předpisy lze připustit jen v armádě, v níž je většina generálů tak stupidní, že jim vláda nemůže bez obav svěřit neomezenou velitelskou moc nebo dovolit jim jednat podle vlastní úvahy."

Ruští vojáci patří k nejstatečnějším vojákům v Evropě. Houževnatostí se téměř vyrovnají anglickým a některým rakouským praporům. Mají stejnou vlastnost, kterou se chlubí John Bull: nepozorují, že jsou poraženi. Čtverce ruské pěchoty se brání a bojují muž proti muži ještě dlouho poté, co je jezdectvo prolomilo; vždy se ukázalo, že je lehčí ruské pěšáky postřílet, než je donutit k ústupu. Sir George Cathcart, který je viděl v letech 1813 a 1814[249] jako spojence a roku 1854 na Krymu jako nepřátele, dává jim čestné vysvědčení, že „nejsou schopni paniky". Ruští vojáci jsou kromě toho silní a zdraví, jsou dobří chodci, lidé velmi nenároční, kterým k jídlu a pití stačí cokoli, a své důstojníky poslouchají tak jako žádné jiné vojsko na světě. A přece se ruská armáda může sotva čím chlubit. Co je Rusko Ruskem, nezvítězili Rusové nad Němci, Francouzi, Poláky nebo Angličany ani v jediné bitvě, pokud nebyli v naprosté převaze. Při vyrovnaných silách je každá armáda, vyjma tureckou a pruskou, porazila, a u Četati a Silistry[250] je dokonce porazili i početně slabší Turci.

Rusové jsou především nejtěžkopádnější vojáci na světě. Nehodí se ani pro lehkou pěchotu, ani pro lehké jezdectvo. Kozáci, v některých směrech výborné lehké jezdectvo, jsou vcelku tak nespolehliví, že se v dotyku s nepřítelem za kozáckými předními strážemi

vždy staví druhá linie předních stráží. Kromě toho kozáci vůbec nejsou s to provést útok. Pravidelné jednotky, pěchota i jezdectvo, nedokáží bojovat v rozvinutém tvaru. Rus, který vždycky jen napodobuje, udělá na rozkaz nebo z přinucení cokoli; neudělá však nic, má-li jednat na vlastní odpovědnost. Ostatně tohoto termínu lze jen stěží použít u tvorů, kteří nikdy nepoznali, co to odpovědnost je, a kteří jdou na smrt stejně trpně a poslušně, jako když mají napumpovat vodu nebo zmrskat kamaráda. Nebylo by spravedlivé čekat od ruského vojáka, který je na přední stráži nebo bojuje v rozvinutém tvaru, onen rychlý přehled o situaci, typický pro Francouze, nebo prostý zdravý úsudek, vlastní Němci. Ruský voják potřebuje jedno: rozkaz, jasný a zřetelný rozkaz. Nedostane-li jej, pak asi neustoupí, ale určitě nepůjde vpřed, ani nebude přemýšlet, co dělat.

Jezdectvo, i když se na ně vynakládá dost prostředků a péče, nebylo nikdy vynikající. Neproslavilo se ani ve válkách proti Francii, ani ve válce proti Polsku. Jezdectvo potřebuje něco docela jiného, než je trpná, odevzdaná a pokorná poslušnost Rusů. Přední vlastností jezdce je právě to, co Rusům nejvíc chybí: „*jiskra*". A tak když u Balaklavy 600 anglických dragounů s veškerou smělostí a odvahou opravdových jezdců prudce vyrazilo proti početně daleko silnějším Rusům, smetli z cesty ruské dělostřelectvo, kozáky, husary i hulány, až narazili na pevné kolony pěchoty; pak museli ustoupit; dosud však není jasné, kdo si vlastně zaslouží být v této jezdecké akci pokládán za vítěze. Z takového nesmyslného útoku proti kterékoli jiné armádě by se byl nevrátil ani jediný muž. Nepřítel by je byl napadl z boků a z týlu a pobil by je jednoho po druhém. Ale ruští jezdci je čekali na místě a byli smeteni dřív, než je napadlo pobídnout koně! Taková věc je jistě dostatečným odsouzením ruského pravidelného jezdectva.

Dělostřelecký materiál je nestejné kvality, ale tam, kde má dělostřelectvo dobrá děla, koná svou povinnost dobře. V boji projevuje vždy velkou statečnost, nedostává se mu však inteligence. Ruská baterie, která ztratila důstojníky, není k ničemu; a pokud jsou důstojníci živi, může zaujmout jen taková, často absurdní postavení, jaká určují předpisy. V obležené pevnosti, kdy je třeba

trpělivosti a vytrvalosti a kdy je nutno vystavovat se neustále nebezpečí, vyznamenává se ruské dělostřelectvo ne tak přesností střelby jako obětavostí ve službě a vytrvalostí za nepřátelské palby. Dokazuje to celé obležení Sevastopolu.

V dělostřelectvu a v ženijních jednotkách najdeme ovšem ty vysoce vzdělané důstojníky, jimiž se Rusko chlubí před Evropou a které opravdu povzbuzuje, aby svobodně uplatnili svůj talent. V Prusku například kladou představení nejlepším odborníkům, jsou-li pouze nižšími důstojníky, do cesty různé překážky a všechna zlepšení, která tito lidé navrhují, se zamítají jako drzé novotářství; mnozí z nich museli proto hledat uplatnění v Turecku a udělali z jeho pravidelného dělostřelectva jedno z nejlepších v Evropě. Zato v Rusku se všichni takoví lidé povzbuzují, a vyniknou-li, čeká je rychlá a skvělá kariéra. Dibič byl generálem v dvaceti devíti letech, Paskevič v třiceti a Totleben povýšil v Sevastopolu za necelých osm měsíců z kapitána na generálmajora.

Velikou chloubou Rusů je pěchota. Je nesmírně houževnatá, a ať bojuje v linii, v kolonách nebo kryta za předprsněmi, je vždy nepříjemným protivníkem. Tím však její dobré vlastnosti končí. Je téměř zcela nezpůsobilá pro lehkou pěší službu (takzvaní myslivci jsou lehkou pěchotou jen podle jména a jedinou skutečně lehkou pěchotou je osm praporů střelců přiřazených k lehkým sborům). Ruští pěšáci jsou zpravidla špatní střelci, jsou vytrvalí v chůzi, ale pomalí, a jejich kolony jsou obyčejně umístěny tak špatně, že je lze vždy rozbít dělostřeleckou palbou ještě dříve, než jsou nasazeny do útoku. Vydatně k tomu přispívají „normální dispozice", od nichž se generálové neodvažují odchýlit. Například u Almy způsobilo anglické dělostřelectvo v ruských kolonách strašnou spoušť dávno předtím, než stejně těžkopádní Angličané utvořili linii, překročili řeku a znovu se seřadili k útoku. Ale i vychvalovanou houževnatost ruské pěchoty je třeba brát se značnou rezervou, neboť 8000 britských pěšáků, překvapených u Inkermanu v neúplně a jen velmi nedbale obsazeném postavení, vzdorovalo v boji muže proti muži déle než čtyři hodiny neustálým útokům 15 000 Rusů a opravdu je vždy znovu odrazilo. Tato bitva musí být pro Rusy poučením, že narazili na zdatnějšího protivníka i v oblasti, kde se cítili nej-

jistější. Všechny ruské pokusy ztroskotaly na statečnosti anglických vojáků a na inteligenci a duchapřítomnosti poddůstojníků i vojáků; je třeba uznat, že po této bitvě si Britové právem dělají nárok na titul nejlepší *řadové* pěchoty světa.

Stejnokroj ruské armády je téměř věrnou kopií stejnokroje pruského. Výstroj je přizpůsobena velmi špatně: přes prsa jdou nejen zkřížené řemeny pro bodák a sumky, nýbrž i popruhy, které nesou tlumok. Právě nyní dochází sice k nějakým změnám, nevíme však, budou-li se týkat této věci. Ruční zbraně jsou velmi těžkopádné a teprve nedávno byly opatřeny zápalkami. Ruská ručnice je nejtěžší a nejtěžkopádnější zbraň toho druhu. Jezdecké šavle mají špatný tvar a jsou špatně kaleny. Nová děla, používaná na Krymu, jsou prý velmi dobrá a výborně udělaná; stěží však jsou taková v celé armádě.

Závěrem je třeba konstatovat, že ruská armáda stále ještě nese pečeť instituce, která předběhla celkovou úroveň civilizace své země, a že trpí všemi nevýhodami a nedostatky takových skleníkových výtvorů. V drobné válce je třeba se obávat jen kozáků, kteří jsou aktivní a neúnavní; libují si však v pití a loupežení natolik, že se velitel na ně nemůže spolehnout. Ve velké válce nejsou strategické manévry ruské armády pro svou pomalost zvlášť nebezpečné, pokud ovšem nenarazí na tak nedbalého protivníka, jako byli loňského podzimu Angličané. V pravidelné bitvě dají Rusové pernou práci vojákům, kteří proti nim bojují, ne však generálům, kteří vedou útok. Uspořádání ruského vojska je obyčejně velmi prosté, vychází z předepsaných normálních směrnic a dá se snadno uhodnout; generálové ani vyšší důstojníci nejsou dost inteligentní a vojsko je těžkopádné, takže je pro ně velmi riskantní provést na bojišti jakýkoli důležitý manévr.

III. MENŠÍ NĚMECKÉ ARMÁDY

Bavorsko má dva armádní sbory, každý o dvou divizích. Každá divize má dvě pěší brigády (čtyři pěší pluky a jeden prapor střelců), jednu jezdeckou brigádu, skládající se ze dvou pluků, a dále tři pěší a jednu jízdní baterii. Každý armádní sbor má kromě toho

všeobecnou dělostřeleckou zálohu v síle šesti pěších baterií a oddíl sapérů a minérů. Celá armáda má tedy šestnáct pluků po třech praporech, což spolu se šesti prapory střelců činí dohromady padesát čtyři prapory; dále má dva pluky kyrysníků a šest pluků lehkých dragounů, celkem čtyřicet osm eskadron, dva pluky pěšího dělostřelectva (každý pluk o šesti bateriích šestiliberních děl a šesti bateriích děl dvanáctiliberních) a jeden pluk jízdního dělostřelectva (čtyři baterie šestiliberních děl), celkem dvacet osm baterií po osmi dělech, což činí 224 děl; k tomu přistupuje šest rot pevnostního dělostřelectva a dvanáct rot vozatajstva, jakož i jeden ženijní pluk o osmi rotách a dvě sanitní roty. Ve válečném počtu má celá armáda 72 000 mužů, nepočítaje v to zálohu a zeměbranu, pro niž však neexistují kádry.

Pro armádu Německého spolku[251] dodává Rakousko 1., 2. a 3. sbor, Prusko 4., 5. a 6. sbor a Bavorsko 7. sbor; 8. sbor vytvářejí společně Württembersko, Bádensko a Hesensko-Darmstadtsko.

Württembersko má osm pěších pluků (šestnáct praporů), čtyři jezdecké pluky (šestnáct eskadron), jeden dělostřelecký pluk (čtyři pěší a tři jízdní baterie, celkem čtyřicet osm děl). Dohromady je to ve válečném počtu asi 19 000 mužů.

Bádensko má čtyři pluky (osm praporů), dva prapory fyzilírů* a jeden prapor střelců, celkem tedy jedenáct praporů pěchoty, dále tři pluky neboli dvanáct eskadron jezdectva, jakož i čtyři pěší a pět jízdních baterií, které mají dohromady čtyřicet děl. Celkem má armáda ve válečném počtu 15 000 mužů.

Hesensko-Darmstadtsko má čtyři pluky neboli osm praporů pěchoty, jeden pluk neboli šest eskadron lehkého jezdectva a tři baterie dělostřelectva (z nich jednu jízdní) s osmnácti děly. Celkem 10 000 mužů.

Jedinou zvláštností 7. a 8. armádního sboru je to, že dělostřelectvo převzalo francouzskou lafetu. 9. sbor spolkové armády vytváří království saské, které dodává jednu divizi, a kurfiřtství hesensko-nasavské, které dodává druhou divizi.

Podíl Saska jsou čtyři brigády pěchoty, každá o čtyřech pra-

* — tj. lehké pěchoty. *(Pozn. red.)*

porech, a jedna brigáda střelců, rovněž o čtyřech praporech, dále čtyři řadové prapory a jeden prapor střelců jako záloha, která dosud ještě nebyla zorganizována, čtyři pluky lehkého jezdectva, každý o pěti eskadronách, a jeden pluk dělostřelectva, který má šest baterií pěších a dvě baterie jízdní. Celkem je to dvacet praporů pěchoty, dvacet eskadron jezdectva a padesát děl, čili ve válečném počtu 24 500 mužů. Hesenské kurfiřtství má čtyři pluky, to jest osm praporů, dále jeden prapor fyzilírů a jeden prapor střelců, dvě eskadrony kyrysníků a sedm eskadron husarů, tři baterie, z nich jednu jízdní. Celkem je to deset praporů, deset eskadron a devatenáct děl, ve válečném počtu 12 000 mužů. Nasavsko staví sedm praporů a dvě baterie, to jest ve válečném počtu 7000 mužů a dvanáct děl.

Pro 10. armádní sbor dodává Hannoversko a Brunšvicko první divizi a Meklenbursko, Holštýn, Oldenbursko a hanzovní města druhou divizi. Hannoversko dodává osm pluků čili šestnáct praporů, dále čtyři prapory lehké pěchoty, šest pluků čili dvacet čtyři eskadrony jezdectva, čtyři pěší a dvě jízdní baterie. Celkem je to 22 000 mužů a třicet šest děl. Dělostřelectvo je vybudováno podle anglického vzoru. Brunšvicko poskytuje pět praporů, čtyři eskadrony a dvanáct děl, celkem 5300 mužů. O malých státech, které sestavují druhou divizi, nestojí za to mluvit.

Konečně nejmenší z houfu drobných německých států vytvářejí záložní divizi, takže celou armádu Německého spolku ve válečných počtech lze shrnout do této tabulky:

	I. Bojové kontingenty				II. Zálohy			
	Pěchota	Jezdectvo	Děla	Celkem	Pěchota	Jezdectvo	Děla	Celkem
Rakousko	73 501	13 546	192	94 822	36 750	6 773	96	47 411
Prusko	61 629	11 355	160	79 484	30 834	5 660	80	39 742
Bavorsko	27 566	5 086	72	35 600	13 793	2 543	36	17 800
8. sbor	23 369	4 308	60	30 150	11 685	2 154	32	15 075
9. sbor	19 294	2 887	50	24 254	9 702	1 446	25	12 136
10. sbor	22 246	3 572	58	28 067	11 107	1 788	29	14 019
Záložní divize	11 116	—	—	11 116	5 584	—	—	5 584
Celkem	238 721	40 754	592	303 493	119 455	20 364	298	153 767

To ovšem nedává reálný obraz o ozbrojených silách Spolku, protože v případě potřeby by Prusko, Rakousko a Bavorsko dodaly mnohem víc vojáků. Jednotky 10. sboru a záložní divize, a snad i jednotky 9. sboru by konaly posádkovou službu, aby četnými rozdíly ve své organizaci a svými zvláštnostmi nebrzdily polní operace. Vojenskými vlastnostmi svých vojáků se tyto malé armády víceméně blíží armádě rakouské nebo pruské, ale v těchto malých útvarech nejsou samozřejmě předpoklady pro rozvoj vojenského talentu a jejich uspořádání je namnoze zastaralé.

V třetím, závěrečném článku pojednáme o armádě španělské, sardinské, turecké a o ostatních evropských armádách.

ČLÁNEK TŘETÍ

I. TURECKÁ ARMÁDA

Na počátku této války byla turecká armáda bojeschopnější než kdykoli předtím. Různé pokusy o její reorganizaci a reformu, prováděné po Mahmudově nastoupení na trůn, po janičářské řeži[252] a zejména po drinopolském míru, byly shrnuty a vyústily v celý systém. První a největší překážka, nezávislé postavení pašů vládnoucích v odlehlých provinciích, byla do velké míry odstraněna, a pašové jsou vcelku podřízeni přibližně takové kázni jako v Evropě velitelé jednotlivých oblastí. Zůstali však stejně nevědomí, hrubí a ziskuchtiví jako v dobách největšího rozkvětu vlády satrapů v Asii. Jestliže jsme za posledních dvacet let slýchali jen málo o vzpourách pašů, tím víc jsme slýchali o provinciích, které se vzbouřily proti svým chamtivým vládcům. Tito lidé, původně nejnižší domácí otroci a „děvečky pro všecko", využili svého nového postavení k tomu, aby hromadili bohatství vydíráním, braním úplatků a zpronevěrou státních peněz ve velkém. Je jasné, že za takového stavu věcí existuje organizace armády z velké části jen na papíře.

Turecká armáda má tyto složky: pravidelnou armádu v poli (nizam), zálohu (redif), nepravidelné jednotky a pomocné sbory vazalských států.

Nizam se skládá ze šesti sborů (ordu), přičemž v každém sboru slouží vojáci z té oblasti, kde je sbor umístěn; podobně je v Prusku každý armádní sbor umístěn v té provincii, z níž se rekrutují vojáci, kteří v něm slouží. Jak uvidíme, organizace tureckého nizamu a redifu je vcelku napodobeninou pruského vzoru. Velitelství oněch šesti sborů jsou v Cařihradě, Šumle, Toli-Monastiru, Erzerumu, Bagdádu a Aleppu. Velitelem každého sboru má být mušir (polní maršál) a každý sbor má mít dvě divize neboli šest brigád, přičemž

každou brigádu tvoří šest pluků pěchoty, čtyři pluky jezdectva a jeden pluk dělostřelectva.

Pěchota a jezdectvo jsou organizovány podle francouzského, kdežto dělostřelectvo podle pruského systému.

Pěší pluk se skládá ze čtyř praporů, každý prapor má osm rot. V plném počtu má mít 3250 mužů včetně důstojníků a štábu, to jest 800 mužů na každý prapor. Před válkou však měl prapor zřídkakdy víc než 700 mužů a v Asii jich měl téměř vždy mnohem méně.

Jezdecký pluk má čtyři eskadrony hulánů a dvě eskadrony myslivců; každá eskadrona má mít 151 mužů. Skutečný stav eskadron byl ale celkově ještě nižší, než tomu bylo u pěchoty.

Každý dělostřelecký pluk se skládá ze šesti jízdních a devíti pěších baterií. Každá baterie má čtyři děla, takže celkem má pluk šedesát děl.

Každý sbor by tedy měl mít 19 500 mužů pěchoty, 3700 mužů jezdectva a šedesát děl. Ve skutečnosti však neměl dohromady nikdy víc než 20 000 až 21 000 mužů.

Kromě šesti sborů jsou tu ještě čtyři dělostřelecké pluky (jeden záložní a tři pluky pevnostního dělostřelectva), dva pluky sapérů a minérů a tři vyčleněné pěší oddíly, poslané na Krétu, do Tuniska a Tripolska, které mají celkem 16 000 mužů.

Celková síla nizamu, to jest pravidelné stálé armády, byla tedy před válkou asi taková:

36 pluků pěchoty, v průměru po 2500 mužů	90 000 mužů
24 pluků jezdectva, v průměru po 660—670 mužů	16 000 „
7 pluků polního dělostřelectva	9 000 „
3 pluky pevnostního dělostřelectva	3 400 „
2 pluky sapérů a minérů	1 600 „
Vyčleněné oddíly	16 000 „
Celkem	136 000 mužů

Po pěti letech služby v nizamu jsou vojáci propuštěni domů a po příštích sedm let jsou zařazeni do redifu čili zálohy. Tato záloha má týž počet sborů, divizí, brigád, pluků atd. jako stálá armáda. Redif je vzhledem k nizamu totéž jako v Prusku první

výzva zeměbrany vzhledem k řadové armádě. Jediný rozdíl je v tom, že v Prusku u větších částí než brigáda je řadová armáda a zeměbrana vždy smísena, kdežto podle turecké organizace se má důsledně zachovávat jejich rozdělení. Důstojníci a poddůstojníci redifu jsou trvale shromážděni u náhradních útvarů; jednou do roka je redif povoláván na cvičení a po tu dobu dostávají jeho příslušníci stejný žold a stejné příděly jako řadoví vojáci. Taková organizace předpokládá však dobře fungující civilní správu a takovou úroveň civilizace, jakou ještě Turecko zdaleka nemá. Proto také existuje z velké části jen na papíře. Počítáme-li, že redif má stejný stav vojáků jako nizam, jistě se blížíme k maximální hranici.

Pomocné vojsko je z těchto zemí:

1. Podunajská knížectví	6 000 mužů
2. Srbsko	20 000 „
3. Bosna a Hercegovina	30 000 „
4. Horní Albánie	10 000 „
5. Egypt	40 000 „
6. Tunisko a Tripolsko	10 000 „
	Celkem asi 116 000 mužů

K tomuto vojsku je třeba připočíst bašibozuky, dobrovolníky, které může dodávat ve velkém počtu Malá Asie, Kurdistán a Sýrie. Je to poslední zbytek oněch hord nepravidelného vojska, které v minulých staletích zaplavovaly Uhry a dvakrát se dostaly až před Vídeň[253]. Jsou to většinou jezdci, a o tom, že jsou horší než nejhůř vystrojený jezdec evropský, svědčí dvě století téměř neustálých porážek. Jejich sebedůvěra je tatam, a dnes jsou dobří jen k tomu, aby se rojili kolem armády a vyjídali a ničili zásoby určené pro pravidelné jednotky. Pro zálibu v loupežení a nespolehlivost se bašibozukové nehodí ani k službě v předních strážích, kterou Rusové svěřují svým kozákům. Když je jich nejvíc zapotřebí, nejsou nikde k nalezení. Proto se ukázalo v této válce účelným snížit jejich počet; domníváme se, že jich nebylo shromážděno víc než 50 000.

Početní síla turecké armády na počátku války se dá odhadnout takto:

Nizam	136 000
Redif	136 000
Pomocné pravidelné vojsko z Egypta a Tuniska	50 000
Pomocné nepravidelné vojsko z Bosny a Albánie	40 000
Bašibozukové	50 000
Celkem	412 000

Ale z tohoto úhrnu je třeba opět něco odečíst. Zdá se téměř jisté, že sbory, které jsou umístěny v Evropě, jsou v poměrně dobrém stavu a jejich počty jsou téměř tak úplné, jak to jen lze v Turecku vůbec čekat. Ovšem v odlehlých asijských provinciích, kde převládá muslimské obyvatelstvo, byli snad pohotově vojáci, ale nedostávalo se pro ně ani zbraní, ani výstroje, ani zásob střeliva. Základem dunajské armády jsou tři evropské sbory. Kolem nich se jako kolem jádra seskupily jednotky evropského redifu, syrský sbor nebo alespoň jeho větší část a určitý počet Arnautů[254], Bosňanů a bašibozuků. Ale neobyčejná opatrnost Ömera paši, jenž se až dosud zdráhá zasadit své jednotky do boje, svědčí nejlépe o tom, že nevěří příliš ve schopnosti této jediné dobré pravidelné armády, kterou kdy Turecko mělo. V Asii, kde je dosud v plném rozkvětu starý turecký systém zpronevěr a nicnedělání, nezmohly dva sbory nizamu, celý redif a všechna nepravidelná vojska vůbec nic proti početně mnohem slabší ruské armádě. Turci byli v každé bitvě biti a ke konci tažení roku 1854 přestala turecká asijská armáda vůbec existovat. Je proto jasné, že ve skutečnosti neexistuje nejen podrobná organizace, ale ani velká část jednotek. Cizí důstojníci a dopisovatelé novin v Karsu a Erzerumu si neustále stěžovali na nedostatek zbraní, výstroje, střeliva a zásob, a přitom otevřeně říkali, že jedinou příčinou tohoto stavu je lenivost, neschopnost a chamtivost pašů. Dostávali peníze, jak bylo třeba, vždy si je však nechávali pro sebe.

Výstroj vojáků turecké pravidelné armády je vcelku kopií výstroje západních armád. Jediným rozdílem je červený fez, který je pro tamější klima snad nejnevhodnější pokrývkou hlavy a za letních veder způsobuje častý úžeh. Jakost dodávaného materiálu je špatná a vojáci musí nosit oděv déle, než by měli, protože důstojníci zpronevěří obyčejně peníze, určené na jeho výměnu. Zbraně

pro pěchotu i jezdectvo jsou podřadné; pouze dělostřelectvo má velmi dobrá polní děla, která se lijí v Cařihradě pod dohledem evropských důstojníků a civilních inženýrů.

Sami o sobě nejsou Turci špatní vojáci. Jsou od přírody stateční, nanejvýš vytrvalí a trpěliví, a za určitých podmínek i poslušní a učenliví. Evropští důstojníci, kterým se podařilo získat jejich důvěru, mohou se na ně spolehnout. Dokázali to Grach a Butler u Silistry a Iskander beg (Iliński) ve Valašsku. To však jsou výjimky. Vcelku je vrozená nenávist Turků k „ďaurům" tak nevykořenitelná, jejich zvyky a představy se tolik liší od zvyků a představ Evropanů, že pokud jsou pány v zemi, nepodřídí se lidem, jimiž vnitřně opovrhují a které pokládají za něco daleko nižšího, než jsou sami. Od doby, kdy byla armáda zreorganizována podle evropského vzoru, se pak tento odpor přenáší i na samu organizaci armády. Prostý Turek nenávidí ďaurské instituce právě tak silně jako samy ďaury. Kromě toho leniví a fatalističtí Turci, libující si v nečinném hloubání, z duše nenávidí přísnou kázeň, řízenou činorodost a neustálou bdělost, kterou vyžaduje moderní armáda. I důstojníci spíš připustí porážku armády, než aby se namáhali a samostatně přemýšleli. To je jeden z nejhorších rysů turecké armády, a stačí sám k tomu, aby tato armáda byla neschopna jakéhokoli ofenzívního tažení.

Vojíni a poddůstojníci se získávají buď z dobrovolníků nebo se vybírají z rekrutů losem. Místa nižších důstojníků se někdy obsazují povýšením jednotlivců z řad mužstva, většinou se však nižšími důstojníky stávají lidé potloukající se kolem armády a domácí sluhové vyšších důstojníků, takzvaní čibukdžiové a kafeidžiové*. Dosti špatné cařihradské vojenské školy nemohou dodat na volná místa dostatek mladých lidí. Při obsazování vyšších míst vládne takový protekční systém, jaký si v západních zemích nedovede nikdo ani představit. Většina generálů byla původně čerkeskými otroky; v mládí byli milci [mignons] některé význačné osobnosti. Neomezeně tu vládne naprostá nevědomost, neschopnost a sebeuspokojení a hlavním prostředkem k služebnímu postupu jsou dvor-

* Čibukdži (čubukdži) a kafeidži (kachvedži) — osobní sluhové bohatého Turka, kteří se starali pouze o jeho požitky; např. výlučným úkolem čibukdžiovým bylo, aby jeho pán měl vždy připraven svůj čibuk. *(Pozn. red.)*

ské intriky. Ani těch několik málo evropských generálů (renegátů), kteří jsou dnes v turecké armádě, by nebylo přijato, kdyby to nebyl býval jediný prostředek, jak zabránit úplnému rozpadu celé vojenské mašinérie. Za takového stavu se sem dostali bez výběru jak lidé opravdu cenní, tak i pouzí dobrodruzi.

Nyní, po třech vojenských taženích, představuje tureckou armádu ve skutečnosti pouze 80 000 mužů původní armády Ömera paši, z nichž je část umístěna na Dunaji, část na Krymu. Asijskou armádu tvoří horda asi 25 000 lidí, kteří se nehodí pro boj v poli a jsou demoralizováni porážkou. Ostatních 400 000 mužů se propadlo do neznáma: snad padli na bojišti nebo je zahubila nemoc, možná byli zmrzačeni nebo propuštěni, nebo se z nich stali lupiči. Je velmi pravděpodobné, že je to poslední turecká armáda vůbec, neboť čekat, že se Turecko vzpamatuje z rány, kterou mu zasadilo spojenectví s Anglií a Francií, by znamenalo chtít po něm příliš mnoho.

Minuly už doby, kdy boje u Oltenitsy[255] a Četati vyvolaly přehnané nadšení nad statečností Turků. Zatvrzelá nečinnost Ömera paši stačila vyvolat pochybnosti o ostatních vojenských kvalitách turecké armády a nerozptýlila je zcela ani skvělá obrana Silistry. Porážky v Asii, útěk u Balaklavy, čistě defenzívní chování Turků v Jevpatoriji a jejich úplná nečinnost v táboře u Sevastopolu uvedly obecný úsudek o jejich vojenských schopnostech na pravou míru. Složení turecké armády nedovolovalo dosud vynést o ní nějaký celkový soud. Měla bezesporu několik velmi statečných pluků s dobrým velením, pluků, které byly s to zastat jakýkoli úkol, avšak těch bylo velmi málo. Velké většině pěchoty chyběla soudržnost; nehodila se proto pro službu v poli, i když v zákopech bojovala dobře. Pravidelné jezdectvo bylo mnohem horší než jezdectvo kterékoli evropské mocnosti. Daleko nejlepší složkou armády bylo dělostřelectvo, jehož polní pluky byly výborné; vojáci byli jako stvořeni pro svou práci, důstojníci ovšem nebyli zdaleka tím, čím by měli být. V redifu se zřejmě projevoval nedostatek jakékoli organizace, vojáci se však nesporně snažili udělat, co bylo v jejich silách. Z nepravidelného vojska se Arnauti a Bosňané výborně osvědčili v gerilovém boji, pro nic jiného se však nehodí, a užívalo

se jich nejvíc k obraně opevnění. Zato bašibozuci se ukázali téměř bezcennými, ba nadělali víc škody než užitku. Egyptské jednotky jsou asi na stejné úrovni jako turecký nizam, tuniské jednotky nejsou téměř k ničemu. Není tedy divu, že se tato různorodá armáda, která má tak špatný velitelský sbor a tak špatnou správu, po třech válečných taženích téměř rozpadla.

II. SARDINSKÁ ARMÁDA

Tato armáda se skládá z deseti brigád pěchoty, deseti praporů střelců, čtyř brigád jezdectva, tří pluků dělostřelectva, jednoho pluku sapérů a minérů, jednoho sboru karabiniérů (policejních jednotek) a z lehké jízdy na ostrově Sardinii.

Deset brigád pěchoty má toto složení: jedna gardová brigáda se čtyřmi prapory granátníků a dvěma prapory myslivců, a devět brigád řadové pěchoty, to jest osmnáct pluků po třech praporech. K tomu přistupuje deset praporů střelců (bersaliérů), na každou brigádu jeden prapor, takže podíl dobře vycvičené lehké pěchoty je v sardinské armádě daleko vyšší než v kterékoli jiné armádě.

Kromě toho má každý pluk náhradní prapor.

Po roce 1849 se z finančních důvodů početní stav praporů podstatně snížil. Prapor ve válečném počtu má mít asi 1000 mužů, ale v mírovém počtu jich není víc než asi 400. Ostatní jsou na trvalé dovolené.

Jezdectvo má čtyři pluky těžkého a pět pluků lehkého jezdectva. Každý pluk má čtyři eskadrony polní a jednu eskadronu náhradní. Ve válečném počtu má mít pluk ve čtyřech polních eskadronách asi 800 mužů, za míru je jich však sotva 600.

Mezi tři dělostřelecké pluky patří jeden pluk řemeslníků a specialistů, jeden pluk pevnostního dělostřelectva (dvanáct rot) a jeden pluk polního dělostřelectva (šest baterií pěších, dvě jízdní a dvě těžké, každá baterie po osmi dělech). Lehké baterie mají osmiliberní děla a čtyřiadvacetiliberní houfnice, těžké baterie mají šestnáctiliberní děla. Celkem je to osmdesát děl.

Pluk sapérů a minérů má deset rot, to jest asi 1100 mužů. Karabiniéři (jízdní i pěší) jsou na tak malé království velmi početní:

je jich asi 3200. Lehká jízda, konající policejní službu na ostrově Sardinii, má asi 1100 mužů.

V roce 1848, za prvního válečného tažení proti Rakousku, dosáhla sardinská armáda jistě počtu 70 000 vojáků. V roce 1849 jich měla téměř 130 000. Potom klesl její stav asi na 45 000 mužů. Není možné říci, kolik vojáků má nyní, avšak po uzavření smlouvy s Anglií a Francií[256] početní stav armády nepochybně opět vzrostl.

Za tuto velkou pružnost, umožňující kdykoli zvýšit nebo snížit počet mužů ve zbrani, vděčí piemontská armáda odvodnímu systému, který se velmi podobá systému pruskému. Sardinii lze skutečně v mnoha ohledech nazvat Pruskem Itálie. V sardinských státech je podobně jako v Prusku každý občan povinen sloužit v armádě, na rozdíl od Pruska je tu však dovoleno dát za sebe náhradníka. A stejně jako v Prusku trvá tato povinnost jak po dobu činné služby, tak po další období, kdy je voják z armády propuštěn a zůstává v záloze, může však být v případě války opět povolán. Tento systém je někde uprostřed mezi způsobem pruským a způsobem, jakým se doplňují armády v Belgii a v menších německých státech. Povoláním zálohy může tedy pěchota vzrůst z 30 000 na 80 000, ba i více mužů. U jezdectva a dělostřelectva by byl přírůstek nepatrný, neboť u těchto zbraní musí zpravidla vojáci zůstat u pluku po celou dobu služby.

Piemontská armáda se plně vyrovná vzhledem i vojenskými vlastnostmi kterékoli evropské armádě. Stejně jako Francouzi jsou Piemonťané malé postavy, zejména pěšáci; jejich gardoví vojáci nemají v průměru ani pět stop čtyři palce. Díky vkusnému stejnokroji, vojenskému držení těla, statné, ale pohyblivé postavě a pěkným italským rysům obličeje vypadají lépe než leckterá jednotka složená z vojáků vyšší postavy. Uniforma a výstroj řadové i gardové pěchoty jsou podle francouzského vzoru, jen některé detaily jsou převzaty od Rakušanů. Bersaliéři mají zvláštní stejnokroj: nízký klobouk s vlajícím chocholem dlouhých kohoutích per a hnědý kabát. Jezdectvo nosí krátké hnědé kabátce sahající po kyčle. Pěchota je vesměs vyzbrojena perkusními puškami, bersaliéři mají krátkou tyrolskou pušku, dobrou a užitečnou zbraň, ovšem po všech stránkách horší než puška Miniéova. První sled jezdectva býval ozbrojen pikou; zda je tomu tak dosud u lehké jízdy, nemůžeme

říci. Osmiliberní ráže jízdních a lehkých pěších baterií poskytuje Piemonťanům vůči ostatním evropským armádám touž výhodu, jakou měli Francouzi, dokud zachovávali tuto ráži; naopak z jejich těžkých baterií činí šestnáctiliberní děla nejtěžší polní dělostřelectvo na celém evropském kontinentě. Že tato děla, jakmile se dostanou do palebného postavení, mohou konat výtečné služby, ukázalo se na řece Černé, kde jejich přesná střelba vydatně přispěla k úspěchu spojenců a sklidila všeobecný obdiv.

Ze všech italských států má Piemont nejvhodnější polohu pro vytvoření dobré armády. Roviny kolem Pádu a jeho přítoků dodávají výborné koně a krásné, urostlé vojáky, nejvyšší muže v celé Itálii, výborně se hodící pro službu u jezdectva a u těžkého dělostřelectva. Obyvatelé hor, které obklopují tyto roviny ze tří stran, ze severu, západu a jihu, jsou smělí lidé, sice menší postavy, ale silní a rozhodní, pilní a duševně bystří jako všichni horalé. Oni tvoří jádro pěchoty, zvláště bersaliérů, jednotek, které se výcvikem téměř vyrovnají vincenneským myslivcům a určitě je předčí tělesnou silou a vytrvalostí.

Piemontské vojenské školy jsou celkově velmi dobré, a proto mají i důstojníci vysokou úroveň. Ale až do roku 1846 měly na jejich jmenování velký vliv šlechta a církev. Karel Albert uznával až do té doby jen dva nástroje své vlády: duchovenstvo a armádu; všude v celé ostatní Itálii se říkalo, že potkáš-li v Piemontu na ulici tři lidi, jeden je určitě voják, druhý mnich a teprve každý třetí je civilista. Dnes je s tím ovšem už konec; kněží nemají téměř žádný vliv a šlechta si sice udržela mnoho důstojnických míst, ale války z roku 1848 a 1849 vtiskly armádě určitý demokratický charakter, který už nebude tak snadné zničit. Někteří dopisovatelé anglických listů na Krymu tvrdí, že téměř všichni piemontští důstojníci jsou „urození páni"; ale není tomu ani zdaleka tak a sami známe osobně nejedno piemontského důstojníka, který vyšel z řad mužstva. Můžeme bezpečně tvrdit, že většinu kapitánů a poručíků tvoří dnes lidé, kteří si své nárameníky zasloužili statečností proti Rakušanům nebo kteří přinejmenším nepatří ke šlechtě.

Myslíme, že největší poklonou, jíž se piemontské armádě může dostat, je mínění jednoho z jejích nedávných protivníků, generá

Schönhalse, generálního ubytovatele rakouské armády v letech 1848 a 1849. Tento generál, jeden z nejlepších důstojníků rakouské armády, zarytý nepřítel všeho, co jakkoli připomíná italskou nezávislost, projevuje všude ve svých „Vzpomínkách z italských tažení" vůči piemontské armádě nejvyšší úctu. Píše:

„Jejich dělostřelectvo se skládá z vybraných mužů a má dobré a věci znalé důstojníky; materiál je dobrý, ráže je lepší než naše." „Jezdectvo je zbraň, kterou nelze přehlížet; první sled nese píky, ale protože s nimi dovedou dobře zacházet jen velmi obratní jezdci, nechtěli bychom tuto novinku nazvat skutečným zlepšením. Jejich jezdecká škola je však opravdu velmi dobrá." „U Santa Lucia bojovaly obě strany s ohromující statečností. Piemontané útočili velmi živě a prudce, a Piemontané i Rakušané prokázali v mnoha případech velikou osobní statečnost." „Piemontská armáda se při zmínce o Novaře nemusí červenat"... a tak dále.[257]

Se stejnou úctou mluví o piemontské armádě i pruský generál Willisen, který se zúčastnil části tažení v roce 1848 a který rovněž není přítelem italské nezávislosti.

Od roku 1848 se v Itálii určité kruhy dívají na sardinského krále jako na budoucího vládce celého poloostrova. I když zdaleka nesdílíme tento názor, přece věříme, že hlavním vojenským nástrojem ke znovudobytí italské svobody budou vždy piemontské síly a že se zároveň stanou jádrem budoucí italské armády. Je možné, že než k tomu dojde, prodělá sama piemontská armáda ještě mnoho revolučních proměn, avšak její výborné vojenské prvky toto všechno přečkají a sloučením ve skutečně národní armádu ještě získají.

III. MENŠÍ ITALSKÉ ARMÁDY

Papežská armáda existuje vlastně jen na papíře. Její prapory a eskadrony nejsou nikdy úplné a tvoří pouze slabou divizi. Pluk švýcarské gardy je jediným útvarem, na nějž se vláda může poněkud spolehnout. Armády toskánská, parmská a modenská nestojí pro svou bezvýznamnost ani za zmínku; stačí, když řekneme, že jsou vcelku organizovány podle rakouského vzoru. Pak je tu armáda neapolská, o níž je také lepší mnoho nemluvit. Nikdy se před nepřítelem nevyznamenala a ať bojovala za krále, jako v roce 1799, nebo za ústavu, jako roku 1821, vždy se proslavila tím, že

utekla.[258] I v letech 1848 a 1849 povstalci všude porazili domácí neapolské vojsko, a kdyby nebylo Švýcarů, neseděl by dnes král Bomba na trůně. Za obležení Říma vytáhl Garibaldi s hrstkou mužů proti neapolské divizi a dvakrát ji porazil.[259] Neapolská armáda v mírovém počtu se odhaduje asi na 26 000 až 27 000 mužů, v roce 1848 však prý měla až 49 000 vojáků, a za plného válečného stavu by měla dosáhnout počtu 64 000. Z celého tohoto vojska však stojí za zmínku jen Švýcaři. Jsou jich čtyři pluky, každý o dvou praporech; za plného početního stavu má mít prapor 600 mužů, celkem tedy 4800. Stav je však nyní vysoko nad normou a každý prapor má asi 1000 mužů (samotný čtvrtý, bernský pluk má 2150 vojáků), takže celkový počet Švýcarů lze odhadnout téměř na 9000. Jsou to opravdu prvotřídní jednotky, velí jim vlastní, švýcarští důstojníci a jsou ve své vnitřní organizaci a správě nezávislé na neapolské vládě. Poprvé byly najaty do služby v roce 1824 nebo 1825, kdy král přestal důvěřovat armádě, která se nedlouho předtím vzbouřila, a pokládal za nutné obklopit se silnou tělesnou gardou. S různými kantony byly na třicet let uzavřeny smlouvy, takzvané „kapitulace"; švýcarské jednotky si podržely švýcarský válečný řád a švýcarskou vojenskou organizaci a žold švýcarského vojáka byl třikrát vyšší než žold domácího vojáka neapolského. Nábor dobrovolníků se prováděl ve všech kantonech a byly tam zřízeny verbířské kanceláře. Důstojníkům, kteří odešli do výslužby, vysloužilcům a raněným byla zajištěna penze. Kdyby se po uplynutí třiceti let „kapitulace" neobnovila, měly se pluky rozpustit. Nynější švýcarská ústava zakazuje verbování vojáků do cizích služeb, a „kapitulace" byly proto po roce 1848 zrušeny. Verbování ve Švýcarsku bylo alespoň naoko zastaveno, ale v Chiassu a v jiných lombardských místech byla zřízena shromaždiště a mnoho verbířů pokračuje tajně ve své práci i na švýcarské půdě. Neapolská vláda potřebuje nové švýcarské vojáky tak nutně, že neodmítla ani odpadky politické emigrace, která byla tehdy ve Švýcarsku. Za této situace potvrdil neapolský král výsady, které poskytují švýcarským vojákům „kapitulace", a když loni v srpnu uplynula lhůta třiceti let, znovu zvláštním výnosem prodloužil tyto výsady na tak dlouho, dokud Švýcaři zůstanou v jeho službách.

IV. ŠVÝCARSKÁ ARMÁDA

Ve Švýcarsku neexistuje žádná stálá národní armáda. Každý Švýcar, pokud je tělesně způsobilý, je povinen sloužit v milici, přičemž se obyvatelstvo dělí podle věku na tři kategorie (Auszug, erstes Aufgebot, zweites Aufgebot*). V prvních letech služby se mladí muži povolávají jednotlivě k výcviku a občas se shromažďují v táborech. Ale každý, kdo viděl družstvo švýcarských vojáků, jak nespořádaně jde a jak nevzhledně vyhlíží, nebo kdo slyšel, jak vojáci při výcviku žertují s poddůstojníkem, který je učí, pochopí ihned, že vojenské vlastnosti těchto mužů jsou jen velmi málo vyvinuty. O vojenských schopnostech této milice můžeme soudit jen z jediného případu, z války Sonderbundu v roce 1847[260]; v tomto tažení byly však ztráty vzhledem k počtu nasazených sil neobyčejně malé. Organizace milice je téměř zcela v rukou vlád jednotlivých kantonů. Hlavní zásady její organizace jsou sice určovány federálními zákony a v čele celé milice stojí federální štáb, ale tento systém nutně plodí zmatky a nejednotnost a téměř nevyhnutelně zabraňuje správnému vytváření zásob, zavádění technických zlepšení a trvalému opevnění důležitých bodů, zvláště tam, kde je Švýcarsko slabé, na hranicích s Německem.

Jako všichni horalé jsou i Švýcaři výbornými vojáky, dostanou-li řádný výcvik; ať sloužili jako pravidelné vojsko pod kteroukoli cizí vlajkou, vždy bojovali velmi dobře. Myslí však dost pomalu, a k tomu, aby získali sebedůvěru a soudržnost, potřebují vskutku daleko důkladnější výcvik než Francouzi nebo severní Němci. V případě cizího útoku na Švýcarsko nahradí snad vlastenecký cit tento nedostatek, je to však dost pochybné. Všech 160 000 mužů nebo i víc, které prý Švýcarsko může shromáždit, by jistě mělo co dělat, aby se vyrovnalo osmdesátitisícové nebo i menší pravidelné armádě. Roku 1798 stačilo Francouzům na Švýcarsko několik pluků.[261]

Švýcaři se rádi chlubí tím, co dokáží se svými puškami jejich výteční střelci. Ve Švýcarsku je bezesporu v průměru víc dobrých

* — odvedenci, první výzva, druhá výzva. *(Pozn. red.)*

střelců než v kterékoli evropské zemi kromě rakouských alpských zemí. Když však vidíme, jak tito neomylní střelci nastupují s těžkopádnými obyčejnými perkusními puškami, náš respekt k výtečným švýcarským střelcům podstatně klesá. Vojáci několika málo střeleckých praporů jsou jistě výborní střelci, ale jejich krátké těžké pušky (Stutzen) jsou ve srovnání s puškou Miniéovou zastaralé a bezcenné, a nabíjení, při němž musí nasypávat prach z kornoutu, je těžkopádné a pomalé. Vůči vojsku vyzbrojenému jen trochu modernějšími zbraněmi mají proto mizivou naději na úspěch.

Zbraně, výstroj, organizace, výcvik a vůbec všechno je ve švýcarské armádě zastaralé, a pravděpodobně zůstane všechno při starém tak dlouho, dokud budou o armádě rozhodovat kantonální vlády.

V. SKANDINÁVSKÉ ARMÁDY

Švédská a norská armáda jsou sice spojeny jednou korunou, ale přitom jsou navzájem stejně oddělené jako země, kterým patří. Na rozdíl od Švýcarska mají obě tyto horské země stálou armádu; Skandinávský poloostrov se však celkovým charakterem krajiny a z toho vyplývající chudobou a řídkým osídlením země tolik podobá Švýcarsku, že v obou případech převládá i týž systém vojenské organizace, a to systém milice.

Švédsko má tři druhy vojska: pluky dobrovolníků (värfvade truppar), provinční pluky (indelta truppar) a záložní jednotky. Värfvade má tři pluky pěchoty, to jest šest praporů, dva pluky jezdectva a tři pluky dělostřelectva, které mají třináct pěších a čtyři jízdní baterie o celkovém počtu 96 šestiliberních, 24 dvanáctiliberních a 16 čtyřiadvacetiliberních děl. Celkem je to 7700 mužů a 136 děl. Tyto jednotky zahrnují všechno dělostřelectvo celé armády.

Indelta má dvacet provinčních pluků po dvou praporech, dále pět samostatných praporů pěchoty a šest pluků jezdectva, jejichž síla kolísá mezi jednou až osmi eskadronami. Celkem má asi 33 000 vojáků.

Záložní jednotky tvoří největší část armády. Kdyby byla záloha povolána do zbraně, měla by dosáhnout počtu 95 000 mužů.

K provincii Gotland je kromě toho neustále ve zbrani jakási

milice, která má jednadvacet rot a šestnáct děl, celkem 7850 mužů. Úhrnem má tedy švédská armáda asi 140 000 vojáků a 150 polních děl.

Do dobrovolnických pluků vstupují vojáci zpravidla na čtrnáct let, ale zákon připouští i tříletou dobrovolnou službu. Indelta je vlastně milice a její příslušníci žijí po prodělání výcviku společně s rodinami na přidělených hospodářstvích a jsou povoláváni jednou do roka na čtyřtýdenní cvičení. Jejich odměnou je výnos z hospodářství, ale po dobu cvičení dostávají zvláštní náhradu. Také důstojníci dostávají v příslušném obvodu do dočasné držby královskou půdu. Záloha se skládá ze všech Švédů způsobilých služby ve věku od dvaceti do dvaceti pěti let. Projdou krátkým výcvikem a každý rok jsou povoláni na čtrnáctidenní cvičení. S výjimkou nevelkého värfvadu a gotlandských jednotek je tedy většina armády, indelta i záloha, v podstatě milicí.

V historii vojenství hrají Švédové úlohu, jež nijak neodpovídá malému počtu obyvatelstva, které dodávalo vojáky pro slavné švédské armády. Reformy Gustava Adolfa za třicetileté války[262] zahájily novou éru v taktice, a Karel XII., jenž svůj veliký vojenský talent promarnil zálibou v dobrodružstvích, dokázal přimět své Švédy k hotovým zázrakům. Takovým zázrakem bylo například dobývání polních opevnění jezdectvem. V pozdějších válkách proti Rusku si Švédové vedli velmi dobře. Roku 1813 je Bernadotte všemožně chránil před nebezpečím a do ohně se dostali leda omylem; výjimkou je bitva u Lipska, kde však Švédové tvořili jen nepatrnou částečku spojeneckých armád. Värfvade i indelta bezesporu vždy obhájí čest švédského vojska. Ale záloha musí být svolána a cvičena dlouho předtím, než bude nasazena do boje, nemá-li být jen armádou nezkušených nováčků.

Norsko má pět brigád pěchoty neboli dvacet dva prapory s 12 000 mužů, jednu brigádu jezdectva, která se skládá ze tří oddílů myslivců o 1070 mužů, a jeden pluk dělostřelectva, asi 1300 mužů. Dále má zálohu, kterou tvoří milice v síle 9000 mužů. Celkem je to asi 24 000 vojáků. Norská armáda se příliš neliší od švédské. Její jedinou zvláštností je několik rot myslivců vybavených lyžemi. Pohybují se velmi rychle po sněhu po způsobu Laponců za pomoci dlouhé hole.

Dánská armáda má dvacet tři prapory pěchoty (jeden prapor gardový, dvanáct řadových, pět praporů lehké pěchoty a pět praporů myslivců), to jest čtyři pěší brigády. Každý prapor má v mírovém počtu asi 700 mužů. Dále má tři jezdecké brigády (tři gardové eskadrony a šest pluků dragounů po čtyřech eskadronách, přičemž má eskadrona v době míru 140 mužů), jednu brigádu dělostřelectva (dva pluky s dvanácti bateriemi, to jest 80 šestiliberních a 16 dvanáctiliberních děl) a tři roty sapérů. Celkem je to 16 630 mužů pěchoty, 2900 mužů jezdectva a 2900 dělostřelců a sapérů s devadesáti šesti děly.

Ve válečném počtu vzroste každá rota na 200, čili každý prapor na 800 mužů a každá eskadrona na 180 jezdců. Početní stav celé řadové armády tím dosáhne 25 500 mužů. Kromě toho může být povoláno třicet dva praporů, dvacet čtyři eskadrony a šest baterií zálohy, což je 31 500 mužů. Celková síla armády vzroste tedy na 56 000 až 57 000 mužů. Ale v případě potřeby lze i tento počet zvýšit; například za poslední války samotné Dánsko, bez Holštýna a Šlesviku, dokázalo postavit armádu v počtu 50 000 až 60 000 mužů. A nyní se opět i v těchto vévodstvích konají odvody do dánské armády.

Odvedenci do armády se vybírají losem z mladých mužů ve věku dvaceti dvou let a výše. Doba služby je osm let, ale ve skutečnosti slouží dělostřelci u svých pluků šest let a vojáci řadových pluků jen čtyři roky a na zbývající dobu přecházejí do zálohy. Od třicátého do třicátého osmého roku věku zůstávají muži v první výzvě milice, a pak až do čtyřicátého pátého roku v její druhé výzvě. Všechno je velmi dobře promyšleno, ale v každé válce proti Německu téměř polovina armády, to jest vojáci z obou vévodství, zbíhají a obracejí zbraně proti svým bývalým kamarádům. Tento silný podíl Šlesvičanů a Holštýňanů je velkou slabinou dánské armády a způsobuje, že v případě jakékoli srážky s nejmocnějším sousedem Dánska je dánská armáda fakticky téměř bezmocná.

Dánská armáda je po reorganizaci z let 1848 a 1849 dobře vystrojena, dobře vyzbrojena a vůbec je na velmi dobré úrovni. Dánové z vlastního Dánska jsou velmi dobří vojáci a vedli si téměř ve všech akcích tříleté války velmi dobře, ale Šlesvičané a Holštý-

ňané je rozhodně předčí. Dánští důstojníci jsou vcelku dobří, je však mezi nimi příliš mnoho šlechty a chybí jim teoretické vzdělání. Jejich zprávy jsou sestaveny stejně nedbale jako zprávy důstojníků anglických. Dánská armáda se podobá anglické i svou malou pohyblivostí, neprojevila však v poslední době takovou nehybnou strnulost jako vítězové od Inkermanu. Šlesvičané a Holštýňané patří nesporně k nejlepším vojákům v Evropě. Jsou výborní dělostřelci a v boji jsou stejně chladnokrevní jako jejich bratranci, Angličané. Přestože žijí v rovinách, mají výtečnou lehkou pěchotu. Jejich první střelecký prapor mohl roku 1850 směle soupeřit s kteroukoli jednotkou stejného druhu.

VI. HOLANDSKÁ ARMÁDA

Holandská armáda má třicet šest praporů, to jest devět pluků pěchoty, celkem 44 000 mužů, čtyři pluky neboli dvacet eskadron dragounů, dvě eskadrony jízdních myslivců a dvě eskadrony četníků, celkem dvacet čtyři eskadrony a 4400 mužů jezdectva. Dále má dva pluky polního dělostřelectva (pět šestiliberních a šest dvanáctiliberních pěších baterií, dvě šestiliberní a dvě dvanáctiliberní jízdní baterie, celkem 120 děl) a jeden prapor sapérů. Celkem má 58 000 mužů kromě několika pluků v koloniích. Ale v době míru tato armáda často neexistuje. Ve zbrani zůstává jen jádro skládající se z důstojníků, poddůstojníků a malého počtu dobrovolníků. Velká většina vojáků, kteří mají sloužit pět let, prodělává jen několikaměsíční výcvik, je propuštěna domů a povolávána pak každý rok na několik týdnů na cvičení. Kromě toho má holandská armáda jakousi zálohu o třech výzvách, která zahrnuje všechny služby schopné muže od dvaceti do třiceti pěti let věku. První výzva má asi padesát tři a druhá výzva asi dvacet devět praporů pěchoty a dělostřelectva. Tyto útvary však nejsou nijak organizovány a stěží je lze považovat byť i jen za milici.

VII. BELGICKÁ ARMÁDA

Belgická armáda má šestnáct pluků, dohromady čtyřicet devět praporů pěchoty, a mimoto má každý pluk jeden záložní prapor. Celkem je to 46 000 mužů. Jezdectvo má dva pluky myslivců, dva pluky hulánů, jeden pluk lehkých myslivců [guides*] a dva pluky kyrysníků, úhrnem třicet osm eskadron. Spolu se sedmi záložními eskadronami je to 5800 mužů. Dělostřelectvo má čtyři pluky (čtyři jízdní a patnáct pěších baterií, čtyři náhradní baterie a dvacet čtyři roty pevnostního dělostřelectva) se 152 děly, a to šestiliberními a dvanáctiliberními. Pluk sapérů a minérů má 1700 mužů. Celkem je to bez zálohy 62 000 vojáků. Se zálohou, jak se ukázalo při jejím nedávném povolání, může tento počet vzrůst na 100 000. Odvedenci se vybírají losem a doba vojenské služby je osm let, ale asi polovinu tohoto času stráví vojáci na dovolené. Za míru činí tedy skutečný stav ozbrojených sil sotva 30 000 mužů.

VIII. PORTUGALSKÁ ARMÁDA

Portugalská armáda se v roce 1850 skládala z těchto jednotek:

	Mírový stav	Válečný stav
Pěchota	18 738	40 401
Jezdectvo	3 508	4 676
Dělostřelectvo	2 707	4 098
Ženijní vojsko a štáb	728	495
	25 681	49 670

Dělostřelectvo se skládá z jednoho polního pluku, který má jednu baterii jízdní a sedm baterií pěších, ze tří pluků pozičního a pevnostního dělostřelectva a ze tří detašovaných praporů na ostrovech. Děla jsou šestiliberní a dvanáctiliberní.

IX. ŠPANĚLSKÁ ARMÁDA

Ze zvláštních důvodů je pro Spojené státy nejzajímavější ze všech evropských armád armáda španělská. Na závěr tohoto pře-

* — v Belgii lehké jezdectvo, používané hlavně pro štábní službu a jako tělesná garda. *(Pozn. čes. red.)*

hledu vojenských sil Evropy pojednáme proto o této armádě podrobněji, než to snad opravňuje její důležitost, když ji srovnáme s armádami jejích sousedů na druhé straně Atlantiku.

Španělské vojenské síly se dělí na armádu ve vlastním Španělsku a na armády koloniální.

Armáda ve Španělsku má jeden pluk granátníků, čtyřicet pět řadových pěších pluků po třech praporech, dva pluky po dvou praporech v Ceutě a osmnáct praporů cazadores, tj. střelců. Všech těchto 160 praporů mělo roku 1852 bojový stav 72 670 mužů a stálo státní pokladnu 82 692 651 realů, to jest 10 336 581 dolarů. Jezdectvo mělo v roce 1851 šestnáct pluků karabiníků čili dragounů a hulánů, každý pluk o čtyřech eskadronách, a dále jedenáct eskadron cazadores neboli lehkého jezdectva. Celkem to bylo 12 000 mužů a stáli 17 549 562 realů, to jest 2 193 695 dolarů.

Dělostřelectvo má pět pluků pěšího dělostřelectva, každý pluk o třech brigádách. Na každou část království připadá jeden pluk. Dále má pět brigád těžkého dělostřelectva, tři brigády jízdního dělostřelectva a tři brigády horského dělostřelectva. Dohromady je to dvacet šest brigád, nebo, jak se nyní jmenují, praporů. U jízdního dělostřelectva má prapor dvě baterie, u horského a pěšího dělostřelectva čtyři. Celkem jsou to devadesát dvě pěší a šest jízdních baterií, to jest 588 polních děl.

Pluk sapérů a minérů má 1240 mužů.

Zálohu tvoří jeden (čtvrtý) prapor v každém pěším pluku a náhradní eskadrona v každém jezdeckém pluku.

Roku 1851 měly všechny ozbrojené síly na papíře 103 000 mužů. Roku 1843 po Esparterově pádu měly jen 50 000 vojáků, ale Narváez po jistou dobu zvýšil tento počet na 100 000. V průměru je ve zbrani nanejvýš 90 000 mužů.

Koloniální armády mají toto složení:

1. Armáda na Kubě má šestnáct pluků v boji zkušené pěchoty, čtyři roty dobrovolníků, dva pluky jezdectva, dva prapory po čtyřech bateriích pěšího dělostřelectva a jeden prapor o čtyřech bateriích horského dělostřelectva, jeden prapor jízdního dělostřelectva se dvěma bateriemi a jeden prapor sapérů a minérů. Kromě těchto

řadových jednotek je tu ještě milicia disciplinada*, která má čtyři prapory a čtyři eskadrony, a milicia urbana** o osmi eskadronách. Celkem je to třicet sedm praporů, dvacet eskadron a osmdesát čtyři děla. V několika posledních letech byla tato stálá kubánská armáda posílena četnými jednotkami ze Španělska. Byla-li její původní síla 16 000 nebo 18 000 mužů, pak je dnes na Kubě asi 25 000 až 28 000 vojáků. To je ovšem jen přibližný odhad.

2. Armáda na Portoriku má tři prapory v boji zkušené pěchoty, sedm praporů disciplinární milice, dva prapory a jednu eskadronu domácích dobrovolníků a čtyři baterie pěšího dělostřelectva. Zanedbaný stav většiny španělských kolonií nedovoluje odhadnout početní sílu tohoto sboru.

3. Na Filipínách je pět pěších pluků, každý o osmi rotách, jeden pluk luzonských myslivců a dále devět pěších, jedna jízdní a jedna horská baterie. Devět sborů po pěti praporech domácí pěchoty a ostatní provinční jednotky, které tu dříve existovaly, byly roku 1851 rozpuštěny.

Armáda se doplňuje z odvedenců losem, přičemž je dovoleno dát za sebe náhradníka. Ročně se odvádí 25 000 vojáků, ale roku 1848 byl odveden trojnásobný počet, 75 000 mužů.

Dnešní organizace španělské armády je převážně Narváezovým dílem, i když jejím základem zůstává řád, který zavedl roku 1768 Karel III. Teprve Narváez musel plukům vzít staré provinční prapory — každý pluk měl svůj prapor — a nahradit je praporem španělským! Stejně musel odstranit i starou provinční organizaci, centralizovat armádu a obnovit její jednotu. Věděl z vlastní zkušenosti velmi dobře, že hlavní hybnou pákou armády, která nebyla téměř nikdy vyplácena a jen zřídkakdy šacena a živena, jsou peníze, a snažil se proto také zavést větší pořádek do výplaty žoldu a do finanční správy armády. Není známo, zda se mu to podařilo tak, jak si přál. Jisté však je, že každé zlepšení, které v tomto směru zavedl, vzalo velmi rychle za své za vlády Sartoria a jeho nástupců. Opět v plné slávě zavládl normální stav věcí, vyjádřený heslem „žádný plat, žádné jídlo, žádné šaty". Generálové a vyšší důstojníci

* — disciplinární milice (složená z trestních oddílů). *(Pozn. red.)*
** — městská milice. *(Pozn. red.)*

kabinetu, aby zrušil dané slovo, a „irské čtvrti", aby i nadále využívala této otázky na hustings*. *Poslední skandál*: major Reed podal návrh, aby kabinet byl povinen svolat Dolní sněmovnu, kdyby snad byl v době jejích prázdnin uzavřen mír. Reed je tajtrlík, o němž je notoricky známo, že je v žoldu Palmerstonově. Svým „nedůvěřivým návrhem" chtěl na Dolní sněmovně vymámit, aby *vyslovila důvěru* vládě. Sněmovna se však jeho návrhu vysmála, vysmála se Palmerstonovi a vysmála se i sama sobě. Dostala se do stadia, kdy zavržení sahají ke „smíchu" jako k poslednímu útočišti, aby mohli zavrhnout sami sebe.

Napsal K. Marx 3. srpna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 361 ze 6. srpna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

* — volebních schůzích. *(Pozn. red.)*

K. MARX

KOMENTÁŘ

K JEDNÁNÍM PARLAMENTU

Londýn 8. srpna. K debatě o *Indii* na včerejším zasedání Dolní sněmovny dala popud finanční zpráva Vernona Smitha (nynějšího Velikého Mughala a Manua v jedné osobě) o situaci britského impéria v Asii a Brightův návrh, aby příště byla tato důležitá záležitost předložena Dolní sněmovně v době „vhodné k debatě". Touto debatou se zatím nebudeme zabývat, neboť až bude parlament odročen, hodláme podat obšírný přehled o situaci ve Východní Indii.

Lord *John Russell* nemohl nevyužít nadcházejícího ukončení zasedání parlamentu a nepokusit se vytlouci ze své povážlivé situace politický kapitál. V povážlivé situaci je proto, že *už není* ve vládě, ale *ještě není* v opozici. V toryovské opozici je vedoucí místo obsazeno a Russell nemá na této straně co pohledávat. V liberální opozici se dere do čela Gladstone. Gladstone ve své poslední, ze svého hlediska vzorné řeči, kterou pronesl u příležitosti turecké půjčky, obratně hájil mír s Ruskem a dokazoval, že válka se vede na účet Turecka a bojujících národností, zejména Italů. Russell tuší, že v době, kdy parlament nebude zasedat, dojde k strašlivým pohromám, a že se proto začne volat po míru, až se parlament opět sejde. Tuší, že po míru se bude muset volat pod liberálními záminkami, a to tím spíše, že toryové zabředli do postavení válečné strany par excellence*. Itálie — to je přece záminka pro uzavření míru

* — v pravém smyslu slova. *(Pozn. red.)*

s Ruskem! Russell závidí Gladstonovi tento nápad, a protože jej už nemůže v této výhodné pozici *předejít*, rozhodl se, že mu jeho nápad *přebere* tím, že převede Gladstonovu řeč z vysokého stylu do stylu vulgárního. Okolnost, že na rozdíl od Palmerstona není už ve vládě a na rozdíl od Gladstona není ještě v opozici, slibuje, že plagiát bude výnosný. Proto se Russell včera večer zvedl a začal nejdříve ujišťovat, že „nechce odpovědnost vlády ani zmenšovat, ani zvelič ovat". Ale tato odpovědnost je prý veliká. Jen v tomto roce bylo na válku povoleno 45 000 000 liber št. a blíží prý se doba, kdy bude třeba tuto ohromnou částku vyúčtovat. Loďstvo v Baltském moři ničeho nedosáhlo a pravděpodobně už ničeho nedosáhne. Na Černém moři nejsou prý vyhlídky slibnější. Změna rakouské politiky dovoluje Rusku přesunout vojsko z Polska a jiných míst na Krym. Na asijském pobřeží stojí turecká armáda před katastrofou. Naděje, že tam bude poslána jako náhrada cizinecká legie v počtu 20 000 až 30 000 mužů, zmizela. Lituje prý, že parlamentu nebyly předloženy jeho vídeňské depeše. Turecký vyslanec s ním plně souhlasil, že mír na základě posledních rakouských návrhů by byl přijatelný. Bude-li se ve válce pokračovat proti vůli Turecka, pak již napříště nepůjde o záruku půjček, nýbrž o finanční pomoc. Piemont se připojil k západním mocnostem, ale žádá za to, a plným právem, změnu poměrů v Itálii. Francouzi obsadili Řím, Rakušané církevní stát; tato okupace udržuje nejen zde, ale i v obou Sicíliích despotismus a brání italskému národu, aby následoval příkladu Španělska. Záminkou k nynější válce je prý ruská okupace podunajských knížectví. Jak si s tím srovnat francouzsko-rakouskou okupaci Itálie? Nezávislost papeže a tím i evropská rovnováha jsou ohroženy. Nebylo by možné dohodnout se s Rakouskem a Francií o změnách ve vládní formě církevního státu, což by umožnilo odvolat odtud vojska? A nakonec otřepaná rada: ministři prý nemají uzavírat žádný nečestný mír, ale zároveň prý nemají zanedbat žádnou příležitost k mírovému jednání.

Palmerston odpověděl, že „není jako ti, kteří na sebe vzali velkou odpovědnost, vyhlásili válku a nyní se lekají odpovědnosti za vedení této války. Takový není." (Palmerston opravdu ví, co je to „odpovědnost".) Mírové podmínky prý závisejí na výsledcích války

a výsledky války závisejí na rozmanitých okolnostech, tj. na náhodě. (Náhoda je tedy odpovědná za výsledky války a výsledky války jsou odpovědné za mírové podmínky.) Pokud je mu (Palmerstonovi) známo, Turecko plně sdílí názory Francie a Anglie. A i kdyby tomu tak nebylo, je prý Turecko stejně *jen prostředkem*, a nikoli cílem boje proti Rusku. „Osvícené" západní mocnosti musely lépe vědět, co je prospěšné, než upadající východní mocnost. (To je výstižný komentář k vyhlášení války proti Rusku, v němž se válka označuje za pouhou „obrannou válku" v zájmu Turecka, k pověstné vídeňské nótě, kterou „osvícené" západní mocnosti chtěly Turecku vnutit, atd.) Pokud jde o Itálii, to je prý delikátní otázka. V Neapoli je hrozná situace, ale proč? Protože Neapol je spojencem Ruska, *despotického* státu. Pokud jde o situaci v Itálii obsazené Rakouskem a Francií (nedespotickými státy?), „tamější vláda se sice neshoduje s cítěním lidu", ale okupace je nutná, aby se udržel „pořádek". Ostatně Francie prý snížila počet svého vojska v Římě a Rakousko úplně vyklidilo Toskánsko. Palmerston skončil blahopřáním ke spojenectví s Francií, které prý je nyní tak těsné, že na obou stranách Kanálu vládne vlastně jen „*jeden kabinet*". A to právě napadl Neapol za jeho spojenectví s despotickým státem! A teď k podobnému spojenectví Anglii blahopřeje! Vtip Palmerstonovy řeči spočíval v tom, že ukončil válečnými tirádami totéž zasedání, které uměl tak snadno zdržet od válečných činů.

Russellovi přirozeně nevadilo, že si teď bere Itálii za falešnou záminku k uzavření míru, tak jako si po svém návratu z Vídně vzal Polsko a Uhry za falešnou záminku k válce. Neostýchal se zapomenout, že jako ministerský předseda v letech 1847—1852 dovolil Palmerstonovi, aby nejdříve pomohl Itálii falešnými sliby vyburcovat a potom ji ponechal Bonapartovi a králi Ferdinandovi, papeži a císaři. S tím si hlavu nelámal. Lámal si hlavu jen s tím, jak by Gladstonovi sebral „italskou záminku" a přivlastnil si ji.

Napsal K. Marx 8. srpna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 371 z 11. srpna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

VOJENSKÉ SÍLY PROTI RUSKU

Londýn 11. srpna. Vojenské síly, které spojenci v této chvíli shromažďují proti Rusku, jsou kromě jejich vlastního vojska jen tyto:

1) Malý piemontský pomocný sbor v počtu 15 000 mužů — tento sbor si Anglie, Francie a Rakousko společnými hrozbami na Piemontu vynutily. Toto puštění žilou Piemontu bylo jednou z podmínek, za nichž Rakousko prodalo své přistoupení ke „smlouvě z 2. prosince"[267].

2) *Cizinecká legie*, která má jen několik tisíc mužů — olla podrida* západních žoldnéřů, které lákají z jejich zemí po jednom, tajně a proti policejním předpisům.

3) *Italská legie* v počtu 4000—5000 mužů, která se začíná formovat.

4) *Plánovaná polská legie.*

5) Konečně se perspektivně předpokládá vytvoření *španělského* pomocného sboru, který bude výrazem „finanční bledničky".

Tato pestrá vzorkovnice dobrovolnických sborů a trpasličích armád představuje mapu Evropy, která jde v této chvíli za Anglií a Francií. Může být dokonalejší karikatura armády národů, kterou vrhl proti Rusku Napoleon I.?

Napsal K. Marx 11. srpna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 375 ze 14. srpna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

* — míchanice. *(Pozn. red.)*

K. MARX

POLSKÝ MÍTINK

Londýn 14. srpna. Opětovné zlobné výpady vládních listů proti velkému polskému mítinku, který se konal minulou středu v St. Martin's Hall, nás nutí k několika poznámkám na okraj. Iniciativa k tomuto mítinku vyšla zřejmě od samé vlády. Schůze se konala pod hlavičkou „Literární společnosti přátel Polska"[268], která se skládá jednak ze stoupenců Czartoryského, jednak z příslušníků polonofilské anglické aristokracie. Od svého vzniku byla společnost slepým nástrojem v rukách Palmerstonových, který ji řídil a kontroloval prostřednictvím nedávno zemřelého lorda Dudleyho Stuarta. Polské adresy a deputace, které Společnost každoročně Palmerstonovi posílala, byly jedním z hlavních prostředků, jimiž si udržoval pověst „protiruského" politika. Stoupenci Czartoryského měli zase z tohoto spojení důležité výhody: mohli vystupovat jako jediní důstojní, tak říkajíc „oficiální" představitelé polské emigrace, potlačovat demokratickou stranu emigrantů a používat značných materiálních prostředků Společnosti k verbování členů do své vlastní strany. Mezi Literární společností a „Centralizací"[269] polské Demokratické společnosti jsou již dlouho ostré spory. V roce 1839 uspořádala Centralizace v Londýně velký veřejný mítink, na němž odhalila intriky „Literární" společnosti, objasnila historickou minulost Czartoryských (to udělal Ostrowski, autor anglicky psaných dějin Polska[270]) a důrazně prohlásila, že je proti diplomaticko-aristokratickým „obnovitelům" Polska. Od toho okamžiku bylo postavení, které si „Literární" společnost uzurpovala, otřeseno. Mimochodem ještě poznamenejme, že se během událostí z let 1846,

1848—1849[271] vytvořil třetí element polské emigrace, socialistická frakce, která však bojuje společně s Demokratickou společností proti straně Czartoryského.

Účel mítinku, který se konal z podnětu vlády, byl trojí: vytvořit polskou legii, poslat ji na Krym, a zbavit se tak části „polského zahraničí"; obnovit Palmerstonovu popularitu; a konečně vydat jakékoli případné polské hnutí do Palmerstonových a Bonapartových rukou. Vládní listy tvrdí, že účel schůze zmařilo hluboce založené spiknutí ruských agentů. Není nic směšnějšího než toto tvrzení. Většina účastníků schůze v St. Martin's Hall byli londýnští chartisté. Pozměňovací návrh namířený proti vládě* předložil urquhartovec a jiný urquhartovec jej podpořil — byli to Collet a Hart. V sále byly rozdávány letáky s tímto obsahem:

„Schůzi svolali angličtí aristokrati, kteří usilují jen o to, aby se udržel starý britský vládní systém" atd., „Polsko zavrhuje jakékoli spojenectví s nynějšími evropskými vládci, nechce být obnoveno žádnou z existujících vlád, nechce se stát pouhým nástrojem diplomatických intrik" atd.

Letáky podepsali předseda a tajemník „Polského demokratického výboru". Uvážíme-li, že londýnští chartisté, urquhartovci a skutečně „demokratická" polská emigrace rozhodně nejsou v přátelských vztazích, pak jakékoli podezření ze „spiknutí" odpadá. Bouřlivé scény na mítinku vyvolal jen a jen předseda, lord Harrington, který naprosto neparlamentárně odmítl přečíst Colletův pozměňovací návrh a dát o něm hlasovat. Bouře odporu ještě zesílila, když tajemník „Literární společnosti přátel Polska" plukovník *Szulszewski* dostal nápad zavolat policistu a dát Colleta zatknout. Vřava přirozeně vyvrcholila, když lord Harrington, sir Robert Peel a jejich přátelé utekli z tribuny a opustili místnost. Jakmile byl místo Harringtona zvolen předsedou George Thompson, nastal ihned zase klid.

* Doslovný text Colletova pozměňovacího návrhu přijatého na mítinku zní: „Tento mítink, který si upřímně přeje obnovení polské národnosti, nemůže zapomenout, že zničení této národnosti bylo zaviněno hlavně věrolomným jednáním Palmerstona v letech 1830—1846, a proto pokud Palmerston zůstává ve službách koruny, může být jakýkoli návrh na obnovení Polska jen léčkou a podvodem. Pravdivost tohoto tvrzení dokazuje také to, že Palmerston vede válku tak, aby Rusko co nejméně poškodil, zatímco mírové podmínky, které navrhuje, by úplně zničily celistvost a nezávislost Turecka." *(Marxova poznámka).*

Představitelé anglické vládnoucí třídy, kteří se skvěli na tomto polském mítinku, rozhodně nemohli vzbudit zvláštní respekt k aristokracii. Hrabě *Harrington* je snad velmi dobrý člověk, ale rozhodně je velmi špatný řečník. Trapnější podívanou nikdo nezažil. Jen s největší námahou dokázalo jeho lordstvo vykoktat dvě souvislá slova a do této chvíle ani jednu větu své řeči neukončil. To za něho udělali — stenografové. Jeho lordstvo je voják, a nepochybně statečný, ale soudě podle toho, jak vedl polský mítink, může dělat cokoli, jen ne být vůdcem. Jako řečník je lord *Ebrington*, který pomáhal na svět nedělnímu zákonu, jen o málo lepší než hrabě Harrington. Jeho fyziognomie prozrazuje umíněnost, jeho lebka má tvar beranu. Má jednu nepopiratelnou přednost: nelze jej porazit argumenty. Napoleon jednou prohlásil, že Angličané nikdy nevědí, že jsou poraženi. Po této stránce je Ebrington vzorný Angličan.

Po lordech mluvili baroneti. Lord Ebrington předložil vládní návrh o obnovení Polska. Po něm se ujal slova sir Robert Peel a podpořil návrh. V mnohém směru si nelze představit větší kontrast než kontrast mezi „členem za Tamworth" (Peel) a „členem za Marylebone" (Ebrington). První je rozený a nevázaný chvastoun, druhý je afektovaný a puritánský zbabělec. První je zábavný, druhý vzbuzuje odpor. Sir Robert Peel působí dojmem obchodního cestujícího s vínem povýšeného do šlechtického stavu, lord Ebrington působí dojmem inkvizitora obráceného na protestantismus. Kdyby se Tony Lumpkin a švihák Brummell spojili v jednu osobu, vzniklo by z toho něco zhruba stejně nesourodého, jako je Peelovo vzezření, oblečení a chování. Je to neobvyklá smíšenina klauna a dandyho. Palmerston je pro tuto tamworthskou zvláštnost velmi zaujat. Považuje ji za užitečnou. Když chce vědět, jakým směrem vane vítr lidu, vystrčí Roberta Peela jako korouhvičku. Když potřeboval vědět, zda anglické veřejné mínění schválí vypovězení Victora Huga a dalších z Anglie, pronesl sir Robert Peel na jeho přání řeč, v níž odsuzoval emigranty a obhajoval Bonaparta.[272] Právě tak to dělá i teď pokud jde o Polsko. Používá ho jako „tykadla". Pro tuto ne příliš důstojnou úlohu se Peel zvlášť dobře hodí. Je to, co Angličané nazývají „a chartered libertine", patentovaný větroplach, privilegovaný podivín, za jehož nápady a výpady, manýry,

slova a činy nebude muset žádná vláda ani strana odpovídat. Sir Robert přišel na polský mítink vyparáděný a, jak se říká, nalíčený jako artista. Měl asi šněrovačku, v knoflíkové dírce měl jasně červenou růži, navoněný byl jako modistka a v pravé ruce točil ohromným deštníkem, jímž si při své řeči klepal do taktu. Ironickou shodou okolností vystoupil hned za lordy a baronety pan *Tite*, bývalý místopředseda Sdružení pro správní reformu. Od doby, kdy byl vlivem tohoto Sdružení nazýván Solónem z Bathu, zahájil, jak známo, svou parlamentní dráhu tím, že hlasoval *proti* Scullyho návrhu na částečnou správní reformu a *pro* Palmerstonovu půjčku, zatímco při hlasování o Roebuckově návrhu se velmi umírněně *zdržel* hlasování. Zdálo se, že si na něj baroneti posměvačně ukazují: „Hleďte, jakou máme za sebe náhradu!" Pana Tita není nutno blíže popisovat. To za nás učinil Shakespeare, když vytvořil nesmrtelného Nehlubu, kterého Falstaff přirovnává k panáčkovi vykrájenému po obědě ze sýrové kůry.*

Na rozdíl od všech těchto pánů zapůsobil neznámý mladý plebejec Hart hned při svých prvních slovech dojmem člověka, který je povolán uchvacovat a ovládat masy. Nyní již chápeme nevoli vlády nad polským mítinkem. Byla to porážka nejen pro Palmerstona, nýbrž ještě víc pro třídu, kterou zastupuje.

Napsal K. Marx 13. srpna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung", čís. 379 ze 16. srpna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

* Viz Shakespeare, „Král Jindřich IV.", část druhá, 3. jednání, 2. scéna. *(Pozn. red.)*

K. MARX

KE KRITICE RAKOUSKÉ POLITIKY V KRYMSKÉM TAŽENÍ

Londýn 15. srpna. Bratianu poslal v těchto dnech dopis „Daily News", v němž líčí, jak obyvatelé podunajských knížectví trpí pod jhem rakouské okupační armády, naráží na obojetný postoj francouzských a anglických konzulů a potom se táže:

„Jedná Rakousko jako spojenec, nebo také jen jako *neutrál*, když v podunajských knížectvích udržuje armádu o 80 000 mužích, čímž, jak o tom svědčí oficiální depeše, brání vstupu tureckých vojsk do Besarábie a vytvoření rumunské armády, která by se mohla aktivně zúčastnit války, a když z Haliče odvolává 200 000 mužů, a tak Rusku umožňuje poslat stejný počet mužů na Krym?"

Rakousko zaujalo obojetné stanovisko od okamžiku, kdy vystoupilo v roli *prostředníka*, tedy ani spojence, ani neutrála. Tuto roli mu částečně vnutila *Anglie*, což, jak se zdá, dokazuje následující výňatek z depeše, kterou lord Clarendon poslal 14. června 1853 vídeňskému kabinetu:

„Kdyby ruská armáda prošla knížectvími a vpadla do dalších tureckých provincií, vypuklo by pravděpodobně všeobecné povstání křesťanského obyvatelstva, a to ani na pomoc Rusku, ani na pomoc sultánovi, nýbrž za vlastní nezávislost; je zbytečné dodávat, že by se taková vzpoura brzy rozšířila i na *rakouské* podunajské provincie. Je však věcí rakouské vlády, aby posoudila, jak by asi tyto události zapůsobily v Uhrách a v Itálii a jak by tím byli povzbuzeni evropští buřiči, jichž se Rakousko právem obává a kteří zřejmě věří, že právě teď se blíží okamžik, kdy budou moci uskutečnit své plány. Právě pro tyto

zřetele si vláda Jejího Veličenstva přeje společně s Rakouskem usilovat o dosažení cíle, který je pro společnost životně důležitý, a společně s ním najít způsob, jak sladit oprávněné nároky Ruska se svrchovanými právy sultána."

Ještě jedna otázka rakouské politiky zůstává na konci zasedání parlamentu stejně nezodpovězena jako na jeho začátku. Jaké stanovisko zaujalo Rakousko ke *krymské výpravě*? Disraeli se 23. července tohoto roku otázal lorda Johna Russella, na základě čeho prohlásil, že „*jedním z hlavních důvodů krymské výpravy bylo to, že Rakousko odmítlo překročit Prut*".

Lord John Russell si nemohl vzpomenout, tj. řekl, že to prohlásil „na základě neurčité vzpomínky, povšechné vzpomínky". Disraeli potom položil tutéž otázku Palmerstonovi, který

„nechtěl odpovídat na *takovéto* otázky, které jsou vytrženy z četných jednání mezi vládou Jejího Veličenstva a vládou panovníka, který je *do určité míry* spojencem Jejího Veličenstva."

Palmerston touto zdánlivě vyhýbavou odpovědí potvrdil zřejmě Russellovo tvrzení jen nepřímo, předstíraje jemnocit vůči „spojenci do určité míry". Nyní se odebereme z Dolní sněmovny do Sněmovny lordů. 26. června tohoto roku pronesl lord Lyndhurst svou filipiku proti Rakousku:

„Počátkem června" (1854) „se Rakousko rozhodlo vyzvat Rusko, aby vyklidilo podunajská knížectví. Výzva byla formulována velmi ostře, takže to byla jakási pohrůžka, že Rakousko použije ozbrojené moci, nebude-li jeho požadavek splněn."

Po několika historických poznámkách Lyndhurst pokračoval:

„A zasáhlo Rakousko nějak bezprostředně proti Rusku? Pokusilo se poslat svá vojska do podunajských knížectví? Vůbec ne. Několik týdnů nedělalo vůbec nic, a teprve když bylo zrušeno obléhání Silistry a ruská armáda začala ustupovat, když Rusko samo prohlásilo, že do určité doby knížectví vyklidí a stáhne se za Prut — teprve tehdy si Rakousko opět vzpomnělo na své závazky."

V odpověď na tuto řeč lord *Clarendon* prohlásil:

„Když Rakousko postupně převzalo řadu závazků vůči Anglii a Francii, provedlo rozsáhlé a nákladné válečné přípravy a když pak naléhavě navrhovalo, aby Francie a Anglie vyslaly do hlavního stanu generála Hesse své vojenské zástupce, zamýšlelo bezpochyby vstoupit do války a počítalo s ní. Počítalo však také s tím, že dávno předtím, než budou zahájeny válečné operace, dosáhnou spojenecké armády na Krymu rozhodujících vítězství, že budou moci uvolnit své síly

a budou s to podniknout spolu s jeho vlastními silami další operace. To se na neštěstí nestalo, a kdyby bylo Rakousko vyhlásilo na naši výzvu válku, bylo by ji muselo se vší pravděpodobností vést *samo*."

Ještě překvapivější je pozdější *Ellenboroughovo* prohlášení ve Sněmovně lordů, které do této chvíle žádný ministr nepopřel:

„*Než* odplula válečná výprava na Krym, navrhlo Rakousko, že se poradí se spojeneckými mocnostmi o budoucích válečných operacích. Spojenci však na základě předchozích úvah výpravu vyslali, *načež* Rakousko ihned prohlásilo, že samo proti Rusku válčit nemůže a že *krymská výprava je nutí volit jiný postup*. Později, právě na začátku vídeňské konference, kdy bylo nanejvýš důležité, aby Rakousko postupovalo společně s námi, tehdy jste se stále ještě zabývali jen myšlenkou na úspěch nových operací na Krymu, odvolali jste z území bezprostředně sousedícího s Rakouskem 50 000 dobrých tureckých vojáků, a tak jste Rakousko připravili o jedinou podporu, s níž mohlo v případě válečného tažení proti Rusku počítat. Je proto jasné, vážení lordové, a vysvítá to také z posledního prohlášení hraběte Clarendona, že právě vaše neuvážená krymská výprava ochromila politiku Rakouska a přivedla je do nynějšího obtížného postavení. *Ještě než* výprava odplula na Krym, varoval jsem vládu. Upozorňoval jsem ji na účinek, jaký tato výprava nutně bude mít na rakouskou politiku."

Je tu tedy přímý rozpor mezi tím, co prohlásil ministr zahraničních věcí Clarendon, lord John Russell a lord Ellenborough. Russell říká: Krymská výprava odplula, protože Rakousko odmítlo překročit Prut, tj. vystoupit proti Rusku se zbraní v ruce. Nikoli, říká Clarendon, Rakousko nemohlo vystoupit proti Rusku, protože krymská výprava nedopadla podle přání. A nakonec lord Ellenborough: Krymská výprava byla podniknuta proti vůli Rakouska a donutila je, aby od války s Ruskem upustilo. Ať už se tyto rozpory vykládají jakkoli, rozhodně dokazují, že obojetné nebylo jen Rakousko.

Napsal K. Marx 15. srpna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 383 z 18. srpna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX A B. ENGELS

ANGLO-FRANCOUZSKÁ VÁLKA PROTI RUSKU[273]

I

Londýn 17. srpna. Anglo-francouzská válka proti Rusku bude nesporně zaznamenána v dějinách válek jako „*nepochopitelná* válka". Velká slova spolu s nicotnými činy, ohromné přípravy a bezvýznamné výsledky, opatrnost hraničící s bojácností a hned zase šílená odvaha pramenící z neznalosti, neobyčejná průměrnost generálů provázená neobyčejnou chrabrostí vojáků, skoro záměrné porážky v patách za vítězstvími, jichž bylo dobyto z nedorozumění, armády ničené nedbalostí a znovu zachraňované podivnými náhodami — zkrátka celá sbírka rozporů a nedůsledností. A to vše platí téměř stejně o Rusech jako o jejich nepřátelích. Jestliže špatná správa civilních úředníků a lenivá neschopnost důstojníků zničila anglickou vzornou armádu, jestliže Francouzi podstupovali zbytečná nebezpečí a měli ohromné ztráty jen proto, že Ludvík Bonaparte chtěl řídit válku z Paříže, utrpěli Rusové podobné ztráty proto, že armáda byla špatně spravována a dostávala z Petrohradu hloupé, ale neodvolatelné rozkazy. Vojenský talent cara Mikuláše již od turecké války 1828—1829 co nejpečlivěji „tají" i jeho nejponíženější po-

chlebníci. Mají-li Rusové Totlebena, který *není Rus*, mají na druhé straně Gorčakova a další, jejichž jména končí na *-ov* a kteří si v neschopnosti nikterak nezadají se Saint-Arnaudem a Raglanem.

Zdálo by se, že alespoň nyní, kdy tolik hlav vymýšlí vhodné plány útoku a obrany, kdy s každým dnem vzrůstá masa vojska a materiálu, se musí zrodit nějaká mohutná myšlenka. Ale nic takového. Válka se vleče pomalu vpřed, ale s jejím dalším trváním se jen rozšiřuje prostor, na němž je vedena. Čím víc bude nových válčišť, tím méně se na nich bude dít. Máme jich nyní šest: *Bílé moře*, *Baltské moře*, *Dunaj*, *Krym*, *Kavkaz* a *Arménii*. Avšak k tomu, abychom popsali, co se na této nesmírné rozloze děje, stačí jeden novinový sloupec.

O *Bílém moři* Angličané a Francouzi moudře mlčí. Mohou zde sledovat jen dva vojenské cíle: znemožnit ruský pobřežní a jiný obchod v těchto vodách, a bude-li to možné, dobýt Archangelsk. O první se pokusili, ale jen částečně; spojenecké eskadry přišly jak loni, tak letos příliš pozdě, a potom příliš brzy odpluly. O druhý cíl — dobytí Archangelska — se nikdy ani nepokusili. Místo aby plnila tento svůj vlastní úkol, bavila se eskadra blokující pobřeží tím, že podnikala nesmyslné útoky na ruské a laponské vesnice a ničila drobný majetek nuzných rybářů. Angličtí dopisovatelé ospravedlňují tuto hanebnou činnost rozmrzelostí a podrážděností eskadry, která cítí, že není schopna udělat něco vážného! Věru chabá obhajoba!

Na *Dunaji* se nic neděje. Delta řeky není očištěna ani od pirátů, kteří zde řádí. Klíč k bráně, která z této strany vede do Ruska, má Rakousko, a zdá se, že je rozhodnuto podržet si jej.

Na *Kavkaze* je naprostý klid. Hrozní Čerkesové, stejně jako všichni divocí a nezávislí horalé, jsou zřejmě plně uspokojeni tím, že ruské pohyblivé kolony ustoupily z jejich údolí, a netouží sestoupit do rovin, leda když chtějí loupit. Dovedou bojovat jen na své vlastní půdě a mimoto se zdá, že nejsou nijak nadšeni vyhlídkou na připojení k Turecku.

V *Asii* se Turecko představuje takové, jaké skutečně je; jeho armáda je tu věrným obrazem rozpadající se říše. Bylo nutno

zavolat na pomoc franckého ďaura; Frankové* tu však nemohli udělat nic jiného, než vybudovat polní opevnění. Všechny jejich pokusy donutit vojsko k civilizovanému způsobu vedení války naprosto ztroskotaly. Rusové obklíčili Kars a zdá se, že jsou připraveni zahájit proti němu pravidelný útok. Město může sotva doufat ve vyproštění, ledaže by se snad Ömer paša vylodil s 20 000 muži u Batumu a vpadl Rusům do boku. Je nepochopitelné a pro Rusy nijak lichotivé, že jednali tak váhavě a opatrně vůči tak neukázněnému nepříteli, když měli k dispozici 20 000—30 000 dobrých vojáků. Ať už budou mít na tomto válčišti jakékoli úspěchy, mohou dosáhnout nanejvýš toho, že dobudou Kars a Erzerum, neboť pochod na Cařihrad přes Malou Asii je naprosto vyloučen. Válka v Asii má tedy zatím spíše místní význam, a protože správný taktický nebo strategický soud je na dálku a podle našich nepřesných map sotva možný, nebudeme se jí blíže zabývat. Zbývají dvě hlavní válčiště — Krym a Baltské moře.

II

Londýn 18. srpna. Na *Krymu* se obléhání dál ospale vleče. Po celý červenec pracovali Francouzi a Angličané na svých nových *přibližovacích zákopech* směrem k Redanu a Malachovu, a ačkoli jsme ustavičně slyšeli, že se „úplně těsně" přiblížili k ruským opevněním, dovídáme se nyní, že 4. srpna bylo čelo podkopu vzdáleno od ruského hlavního příkopu ještě 115 metrů, a možná i víc. Jistě se zadostučiněním konstatujeme, že vznětlivý Pélissier musel doznat, že jeho „systém ztečí" ztroskotal a že jeho kolonám musí prorazit cestu pravidelné obléhací stavby. Nicméně je to zvláštní způsob vedení války, když 200 000 vojáků leží nečinně ve stanech, čeká, až budou dobudovány zákopy a umírá zatím na choleru a zimnici. Nelze-li překročit Černou, protože — jak tvrdí pařížské listy — ruské postavení na jejím druhém břehu je nedobytné, jistě by přinesla nějaký užitek alespoň námořní výprava do Jevpatorie

* — název pro obyvatele západní Evropy, rozšířený na Blízkém východě. *(Pozn. red.)*

a pokus donutit Rusy, aby na této straně vytáhli do otevřeného pole a prozradili tak, jaké jsou jejich skutečné síly a jaký je stav jejich pomocných prostředků. Za nynější situace je turecká a sardinská armáda a polovina francouzské a anglické armády odsouzena k úloze pasívního diváka. Značná jejich část by proto mohla být použita k diverzím. Ale jediné diverze, o nichž víme, se předvádějí v cirku Astley, v Surrey Gardens a v Cremorne Gardens, kde jsou Rusové každý večer na hlavu poráženi za bouřlivých ovací vlasteneckých cockneyů*.

V této chvíli již Rusové jistě dostali všechny posily a pro nejbližší období dosáhli maxima svých sil. Angličané posílají ještě několik pluků, Francouzi už vyslali 10 000—15 000 mužů a další budou následovat; celkem prý dostanou spojenci na Krymu čerstvé posily 50 000—60 000 vojáků. Mimoto francouzská vláda zaregistrovala nebo zakoupila množství říčních parníků (podle různých údajů od 50 do 100), které mají být všechny použity k expedici na Černém moři. Zda jsou určeny pro Azovské moře nebo pro vjezd na Dněpr a Bug, kde by cílem útoku byly Očakov, Kinburn, Cherson a Nikolajev, není dosud známo. Již dříve jsme upozorňovali na to, že v polovině srpna dojde ke krvavým řežím, neboť v té době dostanou Rusové posily a znovu se chopí *iniciativy*.**A opravdu, pod velením generála Liprandiho podnikli výpad proti Francouzům a Sardincům na řece Černé a byli s velkými ztrátami odraženi. Ztráty spojenců *nebyly* oznámeny a jsou tudíž jistě velmi značné. Abychom se mohli touto událostí podrobněji zabývat, museli bychom o ní vědět víc, než kolik poskytují telegrafické zprávy.

V *Baltském moři* byl konečně „zasazen velký úder". „A great blow has been struck!" Viz anglický tisk: Bombardování Sveaborgu! Sveaborg zničen! Všechna zemní a jiná opevnění jsou v troskách! Sveaborg již vlastně neexistuje! Slavné vítězství spojenců! Nadšení loďstva nelze popsat! A nyní jaká je skutečnost. Spojenecké loďstvo — 6 řadových lodí, 4 nebo 5 velkých fregat (blockships) a asi 30 možďířových lodí a dělových člunů — vyplulo 7. srpna z Revelu do Sveaborgu. 8. srpna zaujalo postavení. Eskadry s malým pono-

* — přezdívka pro Londýňany. *(Pozn. red.)*
** Viz tento svazek, str. 422—423. *(Pozn. red.)*

rem propluly podél písčitých mělčin a skal západně od pevnosti, kudy větší lodi nemohou proplout, a jak se zdá, rozestavily se na vzdálenost co nejdelšího dostřelu od ostrovů, na nichž leží Sveaborg. Velké lodi zůstaly v pozadí, a pokud můžeme soudit, mimo prostor postřelovaný pevnostními děly. Dělové čluny a moždířové lodi pak zahájily palbu. O přímou střelbu se zřejmě nepokusily, nýbrž jen bombardovaly pod největším úhlem, jaký děla připouštěla. Bombardování trvalo 45 hodin. Způsobilo určitou škodu, kterou však nelze odhadnout bez podrobných zpráv obou stran. Arzenál a různé prachárny (zřejmě jen menší) byly zničeny. „*Město*" Sveaborg (pokud víme, jen několik domů, v nichž žijí lidé zaměstnaní v loďstvu nebo v pevnostních objektech), lehlo popelem. Pevnost sama byla asi poškozena jen nepatrně, neboť loďstvo, jak prohlašují oba admirálové, nemělo *ani jednoho mrtvého*, jen několik málo raněných a vůbec žádné materiální ztráty. To nejlépe dokazuje, že se drželo v bezpečné vzdálenosti, a je-li tomu tak, mohlo sice bombardovat, ale ne působit přímou střelbou, která jediná je s to zničit pevnostní objekty. Dundas ve své zprávě, která je mnohem solidnější a zdrženlivější než zpráva francouzského admirála (soudě alespoň podle jejího znění v „Moniteuru", které bylo možná v Paříži přikrášleno), přiznává, že ze sedmi ostrovů, na nichž leží Sveaborg, byly způsobeny škody jen na třech, západně od hlavního vjezdu do Helsingforského zálivu. Zaútočit na tento hlavní vjezd se spojenci zřejmě ani nepokusili. Velké lodi zřejmě jen nečinně přihlížely a o akci, která je při takovém útoku rozhodující, o vylodění vojska, které by obsadilo a zničilo opevnění, se vůbec neuvažovalo. Byly tedy způsobeny škody jen na zásobách a skladech, tj. na věcech, které lze opět snadno nahradit. Jestliže si Rusové pospíší a vynaloží dostatečné prostředky, může být Sveaborg za tři týdny ve stejně dobrém stavu jako dříve. Z vojenského hlediska nijak neutrpěl; z celé historie zůstává tak jen akce, jejíž materiální výsledky sotva vyvažují náklady na ni vynaložené a jež byla podniknuta jednak proto, že baltské loďstvo muselo před svým návratem domů něco udělat, jednak proto, že Palmerston chtěl uzavřít zasedání parlamentu ohňostrojem. Pro tento účel se bohužel o 24 hodin opozdila. Takové je tedy to slavné zničení Sveaborgu spojeneckým loďstvem.

K tomuto tématu se ještě jednou vrátíme, jakmile budeme mít podrobné zprávy.

Napsali K. Marx a B. Engels
17. a 18. srpna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 385 a 387 z 20. a 21. srpna 1855
a jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4483 z 1. září 1855

Podle textu
v „Neue Oder-Zeitung",
srovnaného s textem
v „New-York Daily Tribune",
Přeloženo z němčiny

K. MARX

O UDÁLOSTECH NA VÁLČIŠTÍCH

Londýn 22. srpna. Zprávy admirálů Penauda a Dundase potvrzují náš soud o „slavném zničení Sveaborgu, Gibraltaru Severu" (jak říkají „Times"). Dnes čteme i v jednom londýnském deníku:

„O velkém bombardování Sveaborgu můžeme říci jen to, že rozšíření požáru způsobilo možná nepříteli větší škody. Nezdá se však, že bychom mnoho získali. Úspěch nebyl ani skvělý, ani trvalý. Stejně jako dříve jsou všechny úkoly v Baltském moři teprve před námi."

„Times" ovšem, které potřebují po dobu pobytu královny ve Francii dobrou pohodu a dobré novinky a které již několik dní malují všechno jen v couleur de rose* a předstírají nával optimismu, tyto „Times" se tvrdošíjně přidržují snů o zničení „*města*" Sveaborgu.

Pokud jde o událost na řece Černé, je k jejímu posouzení třeba především podrobnějších zpráv. Vše záleží totiž na tom, nakolik se bojovalo o úzké přechody přes Černou a nakolik byl stav vody v řece skutečnou překážkou. Nebyla-li při bitvě před francouzskou frontou taková překážka, pak to staví Rusy do velmi špatného světla. Šlo-li naopak o překonání soutěsek, které nebylo možno obejít, jsou tím velké ruské ztráty vysvětleny a bitvu lze považovat za čestnou pro obě strany. Zůstává však stále nejasné, proč se Rusové nepokusili o obchvat přes Bajdarskou dolinu. Ale je

* — růžových barvách. *(Pozn. red.)*

jisté, že neodejdou-li spojenci dobrovolně, nebudou je Rusové, jak to nyní dokázali, s to vytlačit z náhorní plošiny a z linie podél Černé. Tak začínají znovu staré svízele.

Zteč Malachovské mohyly lze očekávat každým dnem. Nepodaří-li se, ocitnou se spojenci ve špatné situaci. Podaří-li se — což je ještě možné, i když s ohromnými ztrátami — nebude Jižní strana ještě ztracena, ledaže by musela být vyklizena pro nedostatek potravin. Ale spojenci by pak rozhodně měli naději, že odtud Rusy do zimy vytlačí. Zprávy o zdravotním stavu anglické armády na Krymu si navzájem odporují. Podle jedné zprávy je každý měsíc 1000 anglických vojáků v zákopech neschopno služby. Je jisté, že z jednoho jediného pluku, z 10. husarského, který má 676 mužů, je 161 nemocných. Dr. Sutherland, předseda zdravotní komise, kterou vyslala na Krym vláda, píše v jednom svém dopise hraběti Shaftesburymu mimo jiné:

„V týdnu do 7. července: početní stav anglické armády 41 593; celkový počet úmrtí 150, na choleru zemřelo 71, na zimnici 17, na průjem 19, na úplavici 2. V týdnu do 14. července: početní stav armády 42 513; celkový počet úmrtí 123; na choleru zemřelo 55, na zimnici 18, na průjem 10, na úplavici 5. Následkem zranění zemřelo v prvním týdnu 44, v druhém týdnu 30, celkem 74."

V prvních dvou týdnech července je tedy poměr mezi počtem úmrtí následkem nemocí a počtem úmrtí následkem zranění asi 4:1. Dr. Sutherland vidí tento rozdíl mezi zdravotním stavem armády loni v zimě a letos v létě:

„Úmrtnost v zimních měsících má zcela jiný charakter než úmrtnost v létě. Nyní neexistuje téměř ani jedna z tehdejších příčin, jako jsou špatná výživa, nedostatek odpočinku, přepracovanost, nedostatek oděvu, přístřeší a ochrany proti nepohodě, které způsobily, že téměř celá armáda dostala scorbutis*. Tehdy měly všechny případy onemocnění charakter kurdějí, a proto ta strašná úmrtnost ve skutarských nemocnicích; bylo to možno srovnat jen s hladomorem v Irsku" (1847); „naproti tomu nyní máme choleru a zimnici, jejichž intenzita byla v našem táboře nepochybně dík velké péči o vojáky zmírněna."

Zdravotní stav obležené armády je v této chvíli nesporně horší než zdravotní stav armády obléhající. Dr. Sutherland si

* — kurděje. *(Pozn. red.)*

však nemůže činit nárok na to, aby se jeho dopisu bezvýhradně věřilo, neboť, jak o tom svědčí nedávný případ, za kritiku se v anglickém táboře *trestá*. Asi před šesti týdny otiskly totiž „Times" anonymní dopis, v němž se odsuzovalo trestuhodné zacházení s raněnými po krvavé řeži z 18. června. Ministerstvo války vyzvalo „Times", aby mu prozradily dopisovatelovo jméno. Tento požadavek byl odmítnut s tím, že by pan Frederick Peel musel výslovně slíbit, že dopisovatel nebude za svá odhalení stíhán. Peel na tuto podmínku nepřistoupil, ale odsoudil „Times" v parlamentě za to, že odmítly jeho požadavek. Mezitím byl autor zmíněného dopisu pan *Bakewell* (chirurgický asistent) na zdravotní dovolené ve Skutari. To bylo v polovině července. Úřady v táboře nějak zjistily, že je autorem dopisu. Za jeho zády a *za jeho nepřítomnosti* byla z vyšších zdravotních úředníků, kteří byli většinou sami Bakewellovým dopisem kompromitováni, sestavena vyšetřovací komise, která Bakewella odsoudila, aniž mu poskytla příležitost, aby se obhájil nebo svá obvinění dokázal. 3. srpna bylo ve všeobecném denním rozkaze oznámeno, že je sesazen. Podle tohoto případu je nutno posuzovat věrohodnost anglických oficiálních nebo poloficiálních zpráv o zdravotním stavu armády, péči o raněné atd.

Napsal K. Marx 22. srpna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 395 z 25. srpna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

NAPIERŮV DOPIS

Londýn 24. srpna. Sir *Charles Napier* uveřejňuje v dnešních denících dopis[274], který v podstatě potvrzuje náš názor na bombardování Sveaborgu. Z dopisu uvádíme tento výňatek:

„Z toho, co jsem sám napsal, jakož i ze zprávy admirála Dundase je zřejmé, že kdyby se bylo postupovalo podle mého plánu, byl by Sveaborg již zničen. Ukazuje se, že spojenci měli jen 43 dělových člunů a moždířových lodí a že mnoho moždířových člunů bylo vyřazeno. Měli jich mít alespoň 100. Sir James Graham mi v jednom svém dopise" (1854) „psal, že jejich potřebu odhaduje na 200. Kdyby byl tento počet po ruce, bylo by možno v bombardování pokračovat, přičemž by se lidé střídali, podobně jako se střídají v zákopech. Moždíře by měly čas vychladnout a bombardování mohlo trvat tak dlouho, dokud by nezůstal kámen na kameni a neuvolnila se cesta pro řadové lodi, aby mohly veplout a dílo dokončit. Ale admiralita zřejmě neuvážila, že moždíře nemohou stát věčně na jednom místě, ačkoli ji o tom zprávy ze Sevastopolu musely poučit. A tak operace, která byla, jak se zdá, řízena velmi rozvážně, měla jen zcela dílčí úspěch, neboť admirál Dundas ve své zprávě přiznává, že ruská pobřežní opevnění byla sotva poškozena. Kdyby byl měl admirál Dundas více prostředků, byl by mohl pokračovat v bombardování tak dlouho, dokud by trvalo příznivé počasí, a loďstvo by se nemuselo vracet do Nargenu, ale mohlo by zakotvit ve Sveaborgu.

V prvním roce mohl snad admiralitu ještě omluvit nedostatek prostředků, ale v druhém roce již rozhodně ne. Místo aby stavěla dělové a moždířové čluny, stavěla plovoucí *železné* baterie, které se sotva drží na vodě, a i kdyby byly schopny plavby, nebyly by k ničemu, protože na vzdálenost 400 yardů od Sveaborgu by byly určitě zničeny a na větší vzdálenost než 400 yardů by nemohly způsobit žádnou škodu.

První pokus se železem stál zemi milión, a kam se poděl? Druhý pokus stál téměř půl miliónu a železné baterie ještě z našich přístavů nevypluly a pravděpodobně nikdy nevyplují. Je to proto, že na rozhodujících místech jsou neschopní

lidé. Ministři již byli donuceni reformovat ministerstvo války. Kdy začnou myslit na reformu admirality? Dokud to neučiní, budou se peníze lidu vyhazovat do větru. Admiralita zřejmě nepochopila, jaký účinek má bombardování, ačkoli jsem jí již víc než před rokem předpověděl, co se stane; a kdyby znali dějiny, věděli by, že moždířové lodi dobyly Martinique, kde bylo stejně málo kasemat pro celou posádku jako ve Sveaborgu. Admirál Dundas říká, že neměl vůbec v plánu pokusit se o všeobecný útok řadových lodí na obranné stavby, a jeho operace se proto omezily jen na to, aby pevnost a arzenál byly natolik zničeny, jak jen to moždíře dovolují.

Kdyby měl admirál Dundas k dispozici dostatečné prostředky, byl by do svého plánu pojal útok na obranné stavby a soustředil by celé své loďstvo tak, aby bylo připraveno využít strachu a zmatku, který by dělové a moždířové čluny vyvolaly. Už jen žár požárů by posádce zabránil použít děl, loďstvo by se dostalo do Sveaborgu a poslalo by k čertu pevnostní stavby, ostrovy atd., místo aby zničilo pouze dřevěné budovy a arzenály, a hlavní úkol opět odsunulo na příští rok."

Napier končí svůj dopis takto:

„Sir James Graham byl jedním z těch ministrů, kteří v polovině září poslali britskou armádu do Sevastopolu bez dopravních prostředků, potravin, stanů, oděvů a nemocnic, aby tam prožila hroznou zimu a zhynula. Je to týž ministr, který mne chtěl přimět, abych koncem října zahájil s britským loďstvem akce, které by vedly k jeho záhubě u skal Sveaborgu. Našel dva námořní důstojníky, kteří ke své hanbě podepsali urážlivý dopis, jejž mi Graham poslal, a tito lidé jsou stále ještě v admiralitě. Tak je řízeno námořnictvo této země. Dvě léta v Baltském moři dají admiralitě lekci. Má moje plány útoku na Kronštadt a pravděpodobně i plány admirála Dundase. Sir James Graham a oba jeho pomocníci se proto snad příští léto seberou a sami tyto plány uskuteční."

Napsal K. Marx 24. srpna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 397 z 27. srpna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

RAKOUSKO A VÁLKA

Na jiné stránce podáváme našim čtenářům zprávu jednoho rakouského důstojníka o nedávné inspekční cestě císaře Františka Josefa k haličské armádě. Autor zprávy při popisu císařovy inspekční cesty a rozmístění císařských vojsk potvrzuje náš názor, který jsme vyslovili při jiných příležitostech, že Rakousko se v minulém roce vážně připravovalo na válku a nehrálo žádnou komedii, aby oklamalo západní mocnosti. Jisté je, že Rakousko by nikdy nepřinášelo takové oběti jen proto, aby sypalo světu písek do očí.[275]

Pravda je, že jen nejkrajnější nutnost přiměla Rakousko, aby zbrojilo proti Rusku; a vskutku, pokud mohlo zbrojení odkládat, křečovitě se drželo nepatrných vyhlídek na mír, které mu ruská diplomacie předkládala jako vnadidlo. Nakonec je však přešla trpělivost a Petrohrad s překvapením zjistil, ne zcela bez obav, že Rakousko rozmístilo svá vojska podél haličských hranic. Došlo k tomu dřív, než Petrohrad možnost takových vojenských opatření vůbec připustil, a soustředit stejně silnou ruskou armádu ve stejně krátké době bylo naprosto vyloučeno. Rusko se proto muselo opět uchýlit k diplomacii. Není třeba opakovat, jak a s jakým úspěchem se toho zhostilo. Celá ohromná rakouská armáda, která byla ještě nedávno soustředěna na haličských hranicích, byla ihned rozpuštěna[276] a obavy Ruska v této oblasti se částečně rozptýlily. Říkáme částečně, neboť rozpuštěním armády nezmizely ze světa dva významné faktory, které se objevily s touto armádou: opevnění a železnice,

které byly buď postaveny, obnoveny nebo dostavěny v době, kdy rakouská armáda byla v Haliči.

Zatímco ve všech ostatních částech říše se vláda řídila zásadou ponechávat stavbu železnic soukromým podnikatelům a zatímco stavba západní železnice, která měla spojit Vídeň s Mnichovem, byla dokonce nápadně zanedbána, vrchní velitel v Haliči baron Hess zaměstnával tisíce vojáků na stavbě železnic, jejichž strategická hodnota byla sice velká, ale jejichž obchodní význam je, alespoň prozatím, sporný a jejichž projekt by byl za jiných okolností zůstal ještě třicet let ležet v psacích stolech inženýrů soukromých společností. Pro Rusko nemohlo být nic nepříjemnějšího než stavba těchto železnic, po nichž Rakousko může nyní znovu soustředit armádu, kterou právě rozpustilo, ani ne za pětinu doby, kterou by potřebovalo k soustředění podobné armády Rusko. Každý, kdo si dá tu práci, seznámí se se statistickými údaji o rakouské železniční dopravě a srovná to, co bylo vykonáno z čistě politických důvodů na Východě, s tím, jak malá pozornost byla věnována obchodním zájmům na Západě, nikdy neuvěří, že tyto haličské železnice byly vybudovány tak nakvap jen proto, aby byl oklamán svět. Je jasné, že tomu účelu by mnohem lépe posloužilo, kdyby byla rychle dokončena stavba západních železničních tratí, spojujících Rakousko s Bavorskem.

Náš názor ještě víc potvrzují nedávné rozsáhlé opravy starých a stavby nových opevnění ve východních rakouských provinciích. Stavbu železnice lze vysvětlit strategickými i jinými úvahami, ale budování a doplňování systému opevnění a neproduktivní výdaje na tyto práce rozhodně nelze vysvětlit ničím jiným než bezprostřední potřebou. To, co jsme řekli o poměrně rozsáhlých železničních stavbách na východě a západě Rakouska, platí mnohem víc o těchto opevněních. Z třiceti šesti pevností v rakouské říši jich sedm patří přímo a devět nepřímo do východní obranné linie, přičemž většina těchto pevností byla jaksepatří zdokonalena teprve nedávno, jako například Krakov, Přemyšl a Zaleščiki. První dvě, spolu s Lvovem, který vzhledem ke své poloze nemůže být silněji opevněn, ovládají cestu do Varšavy. Zaleščiki leží v nejvýchodnější části Haliče proti důležité ruské pevnosti Chotinu. Krakov byl přeměněn v pevnost

prvního řádu a všechna jeho opevnění, jakož i všechna ostatní opevnění v Haliči, jsou plně připravena na válku. V rakouské armádě bývalo zvykem svěřovat velení nad pevnostmi starým, vysloužilým generálům jako jakýsi čestný odpočinek a na službu v pevnostech se pohlíželo jako na jakési vyhnanství pro důstojníky, kteří upadli u dvora v nemilost. Nyní však najdeme na celém východě a severovýchodě jako velitele pevností opravdu schopné lidi, zasloužilé generály a význačné štábní důstojníky. V Krakově je velitelem polní maršál Wolter, v Přemyšlu generálmajor Ebner, v Zaleščikách generálmajor Gläser, v Karlsburgu v Transylvánii polní maršál Sedlmayer a v Olomouci, na severozápadním křídle, generál von Böhm. Na západě je v téže době situace právě opačná; lidé a zařízení jsou zde vlastně jen ruiny, klidně ponechávané dalšímu rozkladu. Jak jinak by zde situace vypadala, kdyby západní mocnosti mohly, byť jen naoko, označit rakouskou politiku za obojakou! Jak by si rakouské úřady pospíšily obnovit Linec s jeho čtyřiceti Maxmiliánovými věžemi[277], který nyní nelze ani považovat za pevnost, a Salcburk, který byl kdysi pevností prvního řádu? Co místo toho vidíme? Mrtvý klid, nikde žádné vojenské přípravy. Dokonce i vojáci, kteří se vracejí z Východu, kde očekávali, že si vybojují vavříny, ztrácejí svůj bojový duch, jakmile se přibližují k bavorským hranicím.

Tyto skutečnosti mluví samy za sebe; zbývá jen vysvětlit jednu otázku, a to, kdo zavinil, že Rakousko neuskutečnilo svou politiku a že bylo zatíženo dalším ohromným dluhem, aniž z toho mělo nějaké okamžité výhody buď pro sebe, nebo pro své zjevné spojence? Jak víme, ve Vídni se rozšířilo mínění, které je přijímáno v celém Německu, že Rakousko couvlo ze strachu, aby si nevytvořilo druhého protivníka v Prusku, a proto, že válka bez pomoci Německa neskýtala záruku, že rychle skončí, jak to mimořádné postavení říše vyžadovalo. My však musíme trvat na opačném názoru. Soudíme, že kdyby bylo Rakousko odvážně napadlo ruskou armádu, Prusko a celé ostatní Německo by je bylo muselo, i když jen pomalu a nerado, následovat.

Koho tedy činit odpovědným za nynější rakouskou politiku? Anglii, kterou vede skvělý licoměrník a šarlatánský mluvka lord

Palmerston. Abychom mohli toto tvrzení dokázat, musíme opustit vojenské pole a vstoupit do labyrintu diplomacie. Disraeli se 23. července otázal lorda Johna Russella, oč opírá své prohlášení, že „jedním z hlavních důvodů krymské výpravy bylo to, že Rakousko odmítlo překročit Prut". Lord John se nemohl upamatovat, vyjádřil se jen, že „je to jeho povšechný dojem". Pan Disraeli potom položil tutéž otázku lordu Palmerstonovi, který

„nechtěl odpovídat na takovéto otázky, které jsou vytrženy z četných jednání mezi vládou Jejího Veličenstva a vládou panovníka, který je do určité míry spojencem Jejího Veličenstva. Pokud jde o něho samotného, může říci jen tolik, že vždy považoval Krym za místo, kde může být zasazen nejúčinnější úder ruské převaze na Černém moři; a i kdyby zde nebyl žádný jiný důvod, tento důvod by podle jeho názoru pro vyslání výpravy plně stačil." „Podle mého názoru," prohlásil, „byla výprava na Krym tím nejlepším krokem."

Tak se tedy od lorda Palmerstona dovídáme, že na myšlenku zahájit krymské tažení nepřišlo Rakousko ani Bonaparte, ale Palmerston sám. Lord Lyndhurst, ostře napadaje Rakousko, řekl 26. června, že

„počátkem června se Rakousko rozhodlo vyzvat Rusko, aby vyklidilo podunajská knížectví. Výzva byla formulována velmi ostře, takže to byla jakási pohrůžka, že Rakousko použije ozbrojené moci, nebude-li jeho požadavek splněn."

Po několika poznámkách z historie učený lord pokračoval:

„A zasáhlo Rakousko nějak bezprostředně proti Rusku? Pokusilo se poslat svá vojska do podunajských knížectví? Vůbec ne. Několik týdnů nedělalo vůbec nic, až do chvíle, kdy bylo zrušeno obléhání Silistry a ruská armáda začala ustupovat a kdy Rusko samo prohlásilo, že do určité doby knížectví vyklidí a stáhne se za Prut."

Lord Lyndhurst tak vytýká Rakousku, že jeho slo va se rozchá zejí se skutky. Po něm promluvil lord Clarendon a z jeho projevu si můžeme učinit určitou představu o duchu, který přeměnil Rakousko května a června v Rakousko července a srpna. Říká, že

„když Rakousko postupně převzalo řadu závazků vůči Anglii a Francii a provedlo rozsáhlé a nákladné válečné přípravy a když pak naléhavě navrhovalo, aby Francie a Anglie vyslaly do hlavního stanu generála Hesse své vojenské zástupce, zamýšlelo bezpochyby vstoupit do války a počítalo s ní. Počítalo

však také s tím, že dávno předtím, než budou zahájeny válečné operace, dosáhnou spojenecké armády na Krymu rozhodujících vítězství, že budou moci uvolnit své síly a budou s to podniknout spolu s jeho vlastními silami další operace. To se na neštěstí nestalo, a kdyby bylo Rakousko vyhlásilo na naši výzvu válku, bylo by ji muselo se vší pravděpodobností vést samo."

Vysvětlení lorda Johna Russella je tedy v přímém rozporu s tím, co prohlásil lord Clarendon. Lord John řekl, že krymská výprava vyplula proto, že Rakousko odmítlo překročit řeku Prut, tj. účastnit se války proti Rusku. Lord Clarendon říká, že Rakousko se nemohlo účastnit války proti Rusku, protože byla vyslána výprava na Krym.

Může být prospěšné, uvážíme-li ještě prohlášení lorda Ellenborougha, které nikdo nepopřel:

„Než odplula válečná výprava na Krym, navrhlo Rakousko, že se poradí se spojeneckými mocnostmi o budoucích válečných operacích. Spojenci však na základě předchozích úvah výpravu vyslali, načež Rakousko ihned prohlásilo, že samo proti Rusku válčit nemůže a že krymská výprava je nutí volit jiný postup. Později, právě na začátku vídeňské konference, kdy bylo nanejvýš důležité, aby Rakousko postupovalo společně s námi, tehdy jste se stále ještě zabývali jen myšlenkou na úspěch nových operací na Krymu, odvolali jste z území bezprostředně sousedícího s Rakouskem 50 000 dobrých tureckých vojáků, a tak jste Rakousko připravili o jedinou podporu, s níž mohlo v případě válečného tažení proti Rusku počítat. Je proto jasné, vážení lordové, a vysvítá to také z posledního prohlášení urozeného hraběte, že právě vaše neuvážená krymská výprava ochromila politiku Rakouska a přivedla je do tak obtížného postavení, že mu bylo rázem znemožněno sledovat kurs, který je v souladu s jeho ctí, jeho důstojností a s jeho zájmy. Ještě než výprava odplula na Krym, dovolil jsem si vládu varovat. Upozorňoval jsem ji na účinek, jaký tato výprava nutně bude mít na rakouskou politiku."

Rady lorda Ellenborougha nikdo nedbal. Palmerston vyslal výpravu do Sevastopolu právě v okamžiku, který byl co nejlépe vybrán tak, aby její odplutí zabránilo a odvrátilo zahájení válečných akcí Rakouska proti Rusku. Vypadalo to téměř tak, jako by Palmerston zamýšlel poskytnout pomoc velkému nepříteli Anglie, a jako by byl záměrně vehnal Rakousko do jeho nynějšího dvojakého postavení v podunajských knížectvích, vydal je ruské diplomacii a postrčil ještě blíž k okraji propasti, do níž nakonec musí spadnout. Palmerstonovi se za jeho dlouhé a neslavné kariéry v této

záležitosti, stejně jako i v mnoha jiných, skvěle podařilo posloužit zájmům samotného Ruska, ať už byl jeho skutečný záměr jakýkoli.

Napsal K. Marx koncem srpna 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4493 z 13. září 1855

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX A B. ENGELS

TRESTÁNÍ VOJÁKŮ

Londýn 28. srpna. V britské armádě existuje instituce, jež dostatečně charakterizuje třídu, z níž se rekrutují britští vojáci. Máme na mysli *trest mrskáním.* Ve francouzské a pruské armádě ani v některých menších armádách tělesné tresty již neexistují. Dokonce i v Rakousku, kde většinu rekrutů tvoří polobarbaři, je zřejmá snaha tyto tresty odstranit. Tak byl nedávno z rakouského kázeňského řádu vyškrtnut trest běhání uličkou. V Anglii se naopak i nadále užívá „cat-o'-nine-tails" (devítiocasé kočky) — mučicího nástroje, který se vyrovná ruské knutě. Kdykoli byl v parlamentě podán návrh na reformu vojenského zákonodárství, všichni staří generálové horlili pro „cat", a nejvášnivěji ze všech starý Wellington. Oni si vojáka, který nebyl zmrskán, neuměli vůbec představit. Podle nich jsou stateční, ukáznění a neporazitelní jenom ti, kteří mají na zádech jizvy alespoň po 50 ranách, tak jako dříve měli členové družiny na štítech erby.

Jediná reforma spočívala v tom, že počet ran bičem byl omezen na padesát. Jak je tato reforma účinná, lze soudit z toho, že asi před týdnem zemřel v Aldershotu jeden vojín krátce poté, co dostal třicet ran bičem. V tomto případě bylo použito oblíbeného způsobu a „cat-o'-nine-tails" byla vymáchána v moči. Použití moče, která vniká do obnaženého a krvácejícího masa, je neselhávající recept, jak dohnat mučeného k šílenství. „Devítiocasá kočka" není jen mučicím nástrojem, ale zanechává též neodstranitelné jizvy, poznamenává člověka na celý život. Dokonce i v britské

armádě se takové poznamenání člověka rovná zneuctění na všechny časy. Zmrskaný voják ztrácí úctu svých kamarádů. Podle britského vojenského řádu je však na frontě téměř jediným trestem mrskání. A tak je tento trest, který jeho obhájci vychvalují jako jediný prostředek k udržení kázně v rozhodujícím okamžiku, nejjistějším prostředkem k rozvrácení kázně, protože podlamuje morálku vojáka i jeho point d'honneur*. To vysvětluje dvě podivné skutečnosti. První z nich je *velký počet anglických zběhů u Sevastopolu.* V zimě, když střežení zákopů vyžadovalo od britských vojáků nadlidské úsilí, byli ti, kteří nevydrželi bdít 48—60 hodin, zmrskáni. Jen si to představte! Mrskat takové hrdiny, jakými se ukázali britští vojáci v zákopech u Sevastopolu a v bitvě u Inkermanu! Ale válečný řád nepřipouštěl jinou možnost. Když nejlepší vojáky v armádě přemohla únava, byli zmrskáni, a takto zneuctěni zběhli k Rusům. Nemůže být pádnějšího důvodu pro odsouzení systému mrskání než tato fakta. Dosud se v žádné válce nestalo, že by vojáci některého národa houfně přebíhali k Rusům. Věděli, že by se s nimi zacházelo hůř než ve vlastní armádě. Zůstalo vyhrazeno britské armádě, aby jako první dodala silný kontingent takových zběhů, a podle svědectví samých Angličanů posílala tyto dezertéry k Rusům právě „cat-o'-nine-tails".

Druhou skutečností jsou obtíže, na něž Anglie naráží, kdykoli se pokouší vytvořit cizineckou legii. Již za protijakobínské války musely být tělesné tresty fakticky zrušeny, ačkoli oficiálně platil britský válečný řád i v cizineckých sborech. Na začátku 19. století uveřejnilo několik kacířských anglických generálů, mezi nimi i sir Robert Wilson, kritické pamflety proti tělesnému trestání vojáků. Sir Francis Burdett přes deset let bouřil v parlamentě proti „cat-o'-nine-tails" a spílal anglickému národu „a flogged nation" (zmrskaný národ). V Dolní sněmovně jej horlivě podporovali lord Folkestone a slavný lord Cochrane (nyní admirál hrabě Dundonald). V tisku vedl Cobbett zuřivou polemiku proti „cat", za což si odpykal dva roky káznice. V jedné chvíli, v posledním roce války proti Napoleonovi, dosáhlo rozhořčení národa a armády

* — vědomí cti, hrdost. *(Pozn. red.)*

takového stupně, že vévoda z Yorku, stejně pověstný svým bigotním lpěním na komisní službě jako útěkem před Francouzi a milostným poměrem s madame Clarkovou, byl nucen vydat denní rozkaz, v němž se všem důstojníkům oznamovalo, že časté případy mrskání v jednotkách, kterým velí, jim budou vadit v povýšení.

Jak tedy vysvětlit, že „cat-o'-nine-tails" všechny tyto půl století trvající bouře úspěšně přetrvala? Velmi prostě. Je to nástroj, který udržuje aristokratický charakter anglické armády a který zajišťuje všechna vyšší místa počínaje praporčíkem jako apanáž pro mladší syny vyšší i nižší šlechty. S odstraněním „cat-o'-nine-tails" by zmizela ohromná propast mezi prostými vojáky a důstojníky, která rozděluje armádu na dvě zcela odlišné rasy. Zároveň by se otevřel přístup do armády i vyšším vrstvám obyvatelstva než těm, z nichž se dosud rekrutovala. Pak by bylo veta po starém zřízení anglické armády. Armáda by byla od základu revolucionována. Devítiocasá kočka je Cerber, který hlídá poklad aristokracie.

Napsali K. Marx a B. Engels 28. srpna 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 405 z 31. srpna 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

BITVA NA ŘECE ČERNÉ[278]

V poště, kterou ve středu večer přivezla „Africa", chybí proti našemu očekávání zpráva knížete Gorčakova o bitvě na Černé, vybojované 16. srpna. Francouzské a anglické zprávy, které jsme otiskli včera, obsahují však dost informací, abychom mohli tuto událost dosti přesně posoudit. Francouzská zpráva překvapuje tím, že se v ní neprojevuje ona tendence k chvástání, kterou se až příliš často vyznačují francouzští rváči a která přímo čišela z prvních Pélissierových bulletinů. Starý generál se nyní vyjadřuje nezvykle jasně, věcně a konkrétně; přiznává dokonce, že v této bitvě bojovali Rusové velmi statečně. Tato zpráva velmi příznivě kontrastuje s hlášením generála Simpsona, z jehož zábavných kalkulací s počty vojsk, která se zúčastnila bitvy, by se zdálo, že nějakých 15 000 Francouzů a Sardiňanů celkem snadno porazilo 60 000 Rusů. Ve skutečnosti proběhla bitva, jak se zdá, takto:

Ráno 16. srpna před úsvitem sestoupili Rusové z Mackenziových výšin a zaujali postavení na okraji pahorků svažujících se k řece Černé. Velel jim osobně kníže Gorčakov. Podřízeni mu byli generál Read, který velel pravému křídlu (7. a 12. divizi), Liprandi, který s 5. divizí zaujímal střed, zatímco ruské levé křídlo tvořila 17. divize. Byly zde také části 4. a 6. divize, zřejmě jako zálohy. 5. divize spolu s jednotkami, jež patří ke 4. a 6. divizi, jsou částí 2. (Paňutinova) sboru, který právě přibyl na Krym; zbytek bylo staré krymské vojsko, jehož bojové počty se zřejmě značně ztenčily.

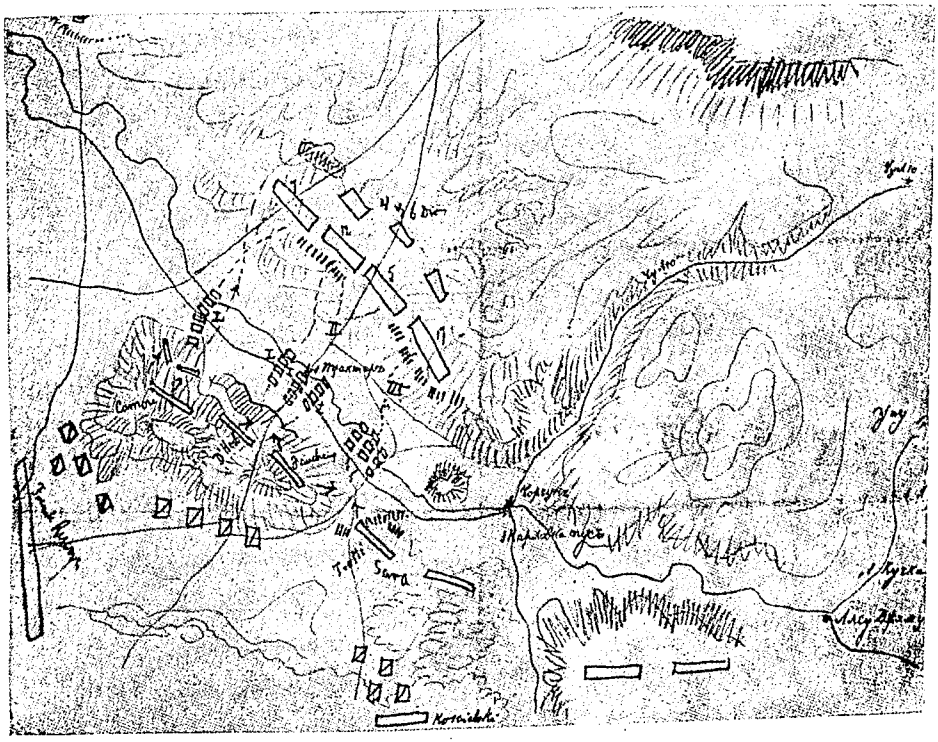
Terén na druhé straně řeky Černé je převážně rovinatý, neboť balaklavská rovina tu pokračuje až k řece, ale těsně u jejích břehů

přechází ve dvě skupiny pahorků; jejich svahy jsou ve směru od Balaklavy pozvolné, ale srázně spadají k řece Černé a tvoří tak dobré obranné postavení proti nepříteli útočícímu přes řeku. Mezi těmito dvěma skupinami pahorků je údolí, jímž v bitvě u Balaklavy útočilo britské lehké jezdectvo. Východní skupinu pahorků, která tvoří pravé křídlo tohoto postavení, obsadil La Marmora se dvěma sardinskými divizemi; druhou skupinu, směrem na severozápad, obsadily tři francouzské divize, které tak zaujaly střed a levé křídlo postavení. Francouzům velel generál d'Herbillon, který umístil Camouovu divizi nalevo, svou divizi do středu a Faucheuxovu divizi napravo, kde tato divize navázala spojení se sardinskou divizí Trottiho. Toto postavení zesilovaly ještě dvě překážky, ležící bezprostředně před ním, jednak řeka Černá, která v té době byla jistě brodná, ale přesto ji mohli Rusové překročit jen na určitých místech a na úzké frontě, jednak vodovodní kanál, vytesaný na mnoha místech ve skalách, takže vojáci, i když jej překročili, museli zlézat příkré stěny skal. Na okraji pahorků vybudovali Francouzi a Piemonťané lehké valy, které právě tak stačily chránit jejich kanóny. Obě skupiny vrchů tvořily jakoby několik bašt, navzájem se kryjících z boku svým dělostřelectvem. Za Černou, přes niž vedly mosty u Čorguně, na nejzazším sardinském pravém křídle, a u hostince (rusky traktira) před středem francouzských postavení postavili Piemonťané dvě roty jako přední stráže, zatímco Traktirský most kryli Francouzi z malého předmostí. Francouzské přední stráže stály ještě dále za ním.

Ráno 16. srpna dopravili Rusové dělostřelectvo do postavení na výšinách východně od řeky Černé a vyslali své předsunuté jednotky do údolí. Bylo ještě před rozedněním a hustá mlha jim, stejně jako u Inkermanu, usnadnila překvapivý útok. V několika málo okamžicích zatlačili spojenecké přední stráže, a když se rozednilo, měli ve svých rukou předmostí a celý východní břeh řeky a bojovali se dvěma francouzskými pluky o přechod přes mosty. Potom 7. a 12. ruská divize, které stály přímo proti francouzským divizím Camouově a d'Herbillonově, sestoupily ve dvou sevřených proudech do údolí, zformovaly se zde v útočné kolony a postupovaly ve dvou skupinách: 7. divize překročila řeku a vodovodní

kanál jednak přes brody, jednak po provizorních, narychlo postavených mostech a postupovala proti Camouovi, zatímco 12. divize, z níž část zůstala v záloze, postupovala proti d'Herbillonovi přes Traktirský most, jehož obránci byli drtivou ruskou přesilou ve chvilce zatlačeni. Rusové tentokrát postupovali přes vodovodní kanál a po svazích pahorků s nevídanou rychlostí a elánem. Když 7. ruská divize vystoupila téměř až na okraj pahorku, vypálily do ní salvu Camouovy jednotky, rozvinuté v linii, a napadly ji z boku a z týlu tak prudce, že se Rusové okamžitě obrátili a v smrtonosné palbě ustoupili zpět za řeku, a můžeme-li věřit generálu Pélissierovi, 7. divize již do této bitvy nezasáhla. Na středním úseku se 12. divizi podařilo vystoupit na pahorky a vklínit se mezi několik francouzských pluků. V jedné chvíli se zdálo, že výsledek bitvy je nejistý, když tu dal d'Herbillon rozkaz jedné brigádě Faucheuxovy divize, aby zaútočila na levý bok ruských kolon, a po krátkém boji byli Rusové zatlačeni dolů se svahů pahorků a Francouzi, kteří je pronásledovali, na chvíli znovu ovládli most.

Gorčakov však připravil nový útok. Zbývající část 12. divize spolu s 5. divizí sestoupily do údolí, aby kryly prchající jednotky, které se znovu zformovaly, načež celá 12. a 5. divize přešly opět do útoku. Překročily řeku jednak po mostě, jednak ji přebrodily těsně vpravo a vlevo od něho, a velmi rychle postupovaly proti středu spojeneckého vojska (tj. proti d'Herbillonově a Faucheuxově divizi). V té době již Francouzi dopravili do postavení všechno své dělostřelectvo, které pálilo do ruských kolon čelně, zatímco sardinské dělostřelectvo je postřelovalo z boku. Bez ohledu na zhoubnou palbu ruské kolony stále rychle postupovaly a opět se dostaly až na výšiny. Tam narazily na Francouze, kteří se těsně za hřebenem pahorků rozvinuli v linii. Jakmile se čela ruských kolon dostala až na hřeben, vypálili do nich Francouzi salvu a čelně i z boků je napadli bodáky. Boj byl opět krátký. Rusové ustoupili a bezhlavě prchali přes řeku v palbě spojeneckých pušek a děl. Tato druhá porážka Rusů vlastně rozhodla o výsledku bitvy. Rusové nasadili tři pětiny své pěchoty a nemohli doufat, že dostanou nějaké čerstvé posily. Také spojenci nasadili tři z pěti svých divizí, ale z tábora u Sevastopolu je spěchaly podpořit čerstvé jednotky. Pélissier povolal další dvě řadové

Náčrt bitvy na řece Černé 16. (4.) srpna 1855,
pořízený B. Engelsem

a jednu gardovou divizi, které již přicházely. Bylo asi 8 hodin ráno.

Gorčakov se bez ohledu na tyto nepříznivé okolnosti rozhodl znovu zaútočit. Nyní měla první vyrazit 17. divize a měla být jádrem té části rozbitých jednotek, kterou bylo ještě možno vrhnout proti nepříteli. Směr útoku byl posunut ještě dál doleva; tentokrát Rusové napadli Faucheuxovu divizi. Ale marně. Křížová palba francouzského a sardinského dělostřelectva je zdecimovala dřív, než mohli dosáhnout vrcholu pahorků; francouzské linie znovu rozbily ruské kolony a zatlačily je zpět za řeku, zatímco Piemonťané (Trottiho divize) napadli Rusy z boku a dovršili vítězství. Nedotčeny zůstaly jen jednotky 4. a 6. divize, jejichž celková bojová síla se rovná asi jedné divizi. Hnát je do útoku nemělo vůbec žádný smysl. Porážka byla jasná, a proto Rusové předsunuli dělostřelectvo a začali ustupovat. Jejich vlastní postavení bylo tak silné, že Pélissier považoval za vyloučené podniknout na ně útok, a proto se spojenci omezili jen na to, že znepokojovali ruské vojsko palbou z děl a pušek. Proti spojencům měli Rusové v této akci ohromné ztráty. Asi 5000 jich bylo zabito, raněno nebo zajato, zatímco ztráty spojenců činily jen asi 1500 mužů. Bylo tomu tak proto, že Rusové museli vést všechny útoky za velmi silné palby spojeneckého dělostřelectva, zejména piemontského, jehož šestnáctiliberní děla se sice těžko přemisťují, ale jakmile zaujmou postavení, jsou velmi účinná.

Rusové podnikali v této bitvě výhradně jen čelní útoky. Obejít francouzské levé křídlo u Inkermanu zřejmě nemohli, neboť tento prostor ovládaly francouzské baterie umístěné na výběžcích hornatiny naproti Inkermanu. Obejít spojence z jejich pravého boku by nutně vyžadovalo, aby hlavní ruské síly sestoupily do Bajdarské doliny, kde je pro tak těžkopádné vojsko zřejmě příliš obtížný terén. Proto volili čelní útok a velmi správně se pokusili protivníka překvapit. Pokus se jim částečně podařil, ale nepočínali si přitom dost energicky. Jakmile se Rusové zmocnili přechodů přes Černou, měli hned postupovat kupředu se všemi silami, které byly po ruce, aby své výhody využili dříve, než se Francouzi vzpamatují z prvního úderu. Místo toho poskytli svým protivníkům čas, aby jejich vojsko a dělostřelectvo zaujalo bojové postavení, a účinek překvapení, s jehož pomocí se Rusové mohli zmocnit výšin obsazených Fran-

couzi, byl ten tam už skoro v té chvíli, kdy ruské vojsko dosáhlo řeky Černé. Je to další důkaz, jak těžké je pohnout ruským vojskem, když okolnosti vyžadují rychlou akci a když se nižší velitelé musí řídit vlastním úsudkem.

Francouzi jsou odjakživa známi svým přezíravým postojem ke službě v předních strážích. I v slavných dobách francouzské armády mohl aktivní nepřítel kterékoli noci překvapit jejich přední stráže a bez velkého rizika vyvolat poplach v jejich táboře. Tentokrát se to, jak je vidět, podařilo i pomalým Rusům. Hlavní francouzské postavení bylo tak blízko Černé, že jejich předsunuté jednotky měly být vysunuty ještě dál kupředu nebo, kdyby to terén nedovoloval, měly být zesíleny natolik, aby se mohly udržet, dokud by tábor nebyl připraven k boji. Takto se však Francouzi utábořili bez patřičného předvoje, a proto Rusové mohli postoupit až k jejich hlavnímu postavení dřív, než se jim Francouzi stačili postavit všemi silami na odpor. Aktivnější protivník než Rusové by byl vrhl svou přesilu kupředu tak rychle, že by se zmocnil výšin dřív, než by se Francouzi, kteří je měli obsazeny, vůbec zmohli na pravidelný a soustavný odpor. Ale sami Rusové se báli riskovat jednu či dvě divize v bojích za šera, a tak ztratili všechny výhody, které jim skýtalo překvapení.

Za rozhodné a snadné úspěchy, jichž Francouzi dosáhli tím, že odrazili ruské kolony, když už vystoupily na výšiny, vděčí taktickému systému, kterého dosud používali jen málokdy. Tomuto způsobu boje se zřejmě naučili od Angličanů, kteří jsou v něm mistry. Při obraně řetězu pahorků je velmi výhodné skrýt vojska těsně za jejich hřebenem, kde jsou plně chráněna, rozvinout je v linii a čekat, až se objeví nepřátelské kolony. Jakmile se na hřebeni objeví čela nepřátelských kolon, linie obránců do nich vypálí salvu, na niž mohou útočníci odpovědět jen několika výstřely z pušek, načež jsou napadeni čelně i z boků bodáky. Tak bojovali Angličané u Bussaca, Pamplony a Waterloo[279] i v jiných bitvách, a vždy s úspěchem. Zdá se však, že v evropských armádách tento téměř zcela spolehlivý způsob, jak bránit řetěz výšin, nadobro vymizel. V taktických příručkách je uváděn, ale v praxi jej téměř úplně vytlačila všeobecná záliba v kolonách krytých jednotlivými

střelci. Francouzům slouží velice ke cti, že převzali od svých bývalých nepřátel tento prostý a účinný manévr. Kdyby byli uspořádáni v kolonách, Rusové by byli proti nim pravděpodobně ve větší výhodě a možná, že by byli i zvítězili. Ale v dané situaci, kdy nepřítel byl dezorganizován ničivou dělostřeleckou palbou a unaven zlézáním příkrých strání, se ukázalo, že palba rozvinuté linie pěchoty má drtivý účinek; prudký bodákový útok pak stačil zahnat na útěk masu vojáků, kteří pozbyli bojového ducha ještě dřív, než se ocel bodáků zaleskla těsně před nimi.

Byla to třetí pravidelná bitva v této válce svedená v otevřeném poli, a stejně jako bitvy u Almy a Inkermanu se vyznačovala tím, že byla poměrně krátká. Pro napoleonské války bylo charakteristické, že bitvám předcházelo mnoho menších potyček; každá strana hleděla vyzkoušet nepřítele dřív, než se s ním střetne v rozhodujících místech a s rozhodujícími silami. Teprve když každá strana nasadila větší počet vojsk, pokusila se zasadit rozhodující úder. Zde naopak nevidíme žádné ztráty času, žádný zápas o vyčerpání protivníka; úder je zasazen ihned a osud bitvy závisí na výsledku jednoho či dvou útoků. Tento způsob boje vypadá mnohem odvážněji než způsob Napoleonův; ale i když dvojnásobná početní převaha, jakou měli spojenci na Almě, či známá ruská neobratnost v manévrování takovou přímou akci zdánlivě ospravedlňují, nic to nemění na skutečnosti, že se na obou stranách projevuje velký nedostatek vojevůdcovského umění. A kdykoli rváči bojující podle zmíněné zásady náhodou narazí na generála, který dobře ví, jak na jejich vojsko jít, dovede mu nastražit léčky a vlákat je do nich, ocitnou se velmi brzy ve velmi nezáviděníhodném postavení.

Nakonec tedy můžeme jen opakovat to, co jsme řekli už mnohokrát: v této válce je pro obě strany charakteristická především odvaha vojáků a průměrnost generálů.

Napsal B. Engels kolem 31. srpna 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4494 ze 14. září 1855
a v „Neue Oder-Zeitung“,
čís. 409 a 411 z 3. a 4. září 1855

Podle textu
v „New-York Daily Tribune“,
srovnaného s textem
v „Neue Oder-Zeitung“
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

NOVÁ ODHALENÍ V ANGLII

S výjimkou posmrtných dokumentů sira A. Burnese, které uveřejnil jeho otec, aby synovu památku očistil od falešných obvinění lorda Palmerstona, označujících A. Burnese za iniciátora hanebné a neúspěšné afghánské války, a aby dokázal, že takzvané depeše sira A. Burnese, jak je parlamentu předložil lord Palmerston, byly nejen zkomoleny, takže úplně ztratily svůj původní smysl, ale přímo zfalšovány a doplněny celými pasážemi vymyšlenými se zřejmým úmyslem oklamat veřejné mínění[280] — s touto jedinou výjimkou se snad dosud nikdy neobjevily dokumenty, které by víc poškozovaly pověst britské vlády a té kasty, která má v Anglii dědičné právo na státní úřady, než korespondence mezi sirem Jamesem Grahamem a sirem Charlesem Napierem, kterou právě starý admirál uveřejnil, aby se rehabilitoval[281].

V tomto sporu má sir James Graham před svým protivníkem jednu velkou výhodu — v tom, že jeho autoritu nemůže v očích veřejnosti už žádné odhalení ještě víc snížit. Člověk, který se otevřeně chvástal svým podílem na vraždě bratří Bandierů, který byl usvědčen, že na londýnském poštovním úřadě pravidelně otevíral soukromé dopisy[282] a zneužíval je ve prospěch Svaté aliance, který jako pes lízal ruce imperátoru Mikulášovi, když vystoupil na anglický břeh; člověk, který svými osobitými metodami provádění nového anglického chudinského zákona ještě stupňoval jeho krutost a který ještě před několika měsíci se v zaplněné Dolní sněmovně marně pokoušel svalit na pana Layarda ódium za křivdy, jež sám způsobil

nebohému kapitánovi Christiemu, člověk s takovým charakterem snese opravdu všechno. V jeho politické kariéře je něco záhadného. Nemá ani zvláštní talent, který by mu, jako lordu Palmerstonovi, dovoloval stát nad stranami, ani žádný dědičný vliv ve straně, který lordu Johnu Russellovi umožňuje obejít se bez zvláštního talentu, a přesto se mu podařilo hrát mezi britskými státníky přední roli. Klíč k této hádance je třeba hledat nikoli v análech světových dějin, ale v análech „Punche". Rok co rok se v tomto poučném časopise objevuje karikatura převzatá ze života a ozdobená lakonickým nadpisem: „Pacholek sira Roberta Peela." Sir Robert Peel byl čestný, i když ne velký člověk, ale především to byl anglický státník, vůdce strany; jeho postavení ho nutilo dělat lecjakou špinavou práci, která mu byla dost proti mysli. A proto byl pro něho sir James pravým darem nebes, proto se z něho stal nepostradatelný a současně také velký člověk.

Sir Charles Napier je z rodiny, která se vyznačuje jak nadáním, tak i výstřednostmi. Napierové vypadají mezi mírnými lidmi dneška jako nějaký primitivní kmen, jemuž přirozené nadání umožnilo osvojit si výsledky civilizace, ale nedovoluje mu sklonit se před jejími zvyklostmi, respektovat její mravy a podřídit se její kázni. Jestliže Napierové vždy dobře sloužili anglickému národu, s vládou měli stálé spory a bouřili se proti ní. Mají-li ctnosti homérských hrdinů, jsou také trochu obdařeni jejich chvastounstvím.

Vezměme například zesnulého generála sira Charlese Napiera. Byl to nepochybně nejschopnější voják, jakého kdy Anglie měla od dob Marlboroughových, ale právě tak jako dobytím Sindhu[283] proslavil se i svými spory s Východoindickou společností, v nichž Napierové po jeho smrti pokračovali. Nebo generál sir W. Napier, přední autor anglické vojenské literatury, ale neméně slavný svými věčnými boji s britským ministerstvem války; tak málo se ohlížel na omezené předsudky svých spoluobčanů, že zpočátku anglická kritika jednomyslně označovala jeho skvělé dějiny války na Pyrenejském poloostrově[284] za „dosud nejlepší francouzské vylíčení této války". A také starý admirál Napier, protivník sira Jamese Grahama, se proslavil tím, že rušil rozkazy svých nadřízených. Sir James se domníval, že tohoto posledního silného potomka Napierů

sevřel jako hroznýš, ale nakonec se ukázalo, že tyto hroznýší smyčky jsou pouhá pavučinová vlákna.

Když se sir Charles Napier vrátil do Anglie, sir James Graham, první lord admirality, jej zbavil velení. V Dolní sněmovně ho označil za původce neúspěchů v Baltském moři a na důkaz toho citoval některé pasáže z Napierových soukromých dopisů. Obvinil jej, že se zdráhal splnit smělé rozkazy, které dostal od admirality. Vyslovil naději, že v budoucnu nebude žádný lord admirality tak ukvapený, aby vztyčoval vlajku sira Charlese Napiera; v listech, kde měl vliv, Napiera zesměšňoval, nazýval ho „bojovný Charley", protože prý jako mytologický francouzský král „vystoupil s dvaceti tisíci vojáky na pahorek a pak opět sestoupil dolů". Sir Charles, jak sám řekl,

„žádal, aby se jeho postup vyšetřil, ale to bylo odmítnuto; odvolal se k vládě, ale nedostal žádnou odpověď; nakonec se obrátil na Dolní sněmovnu. Jeho žádost byla zamítnuta pod záminkou, že projednávání dokumentů by mohlo uškodit loďstvu Jejího Veličenstva."

Po bombardování Sveaborgu tento důvod přirozeně padl.

Sir James se domníval, že mu jeho hra vyjde, neboť z opatrnosti všechny dopisy, které by jej mohly případně kompromitovat a vyhlédnutou oběť ospravedlnit, označil jako „soukromé". Pokud jde o smysl posvátného slova „soukromé", sám sir James, když svědčil před sevastopolským výborem, řekl, že britský první lord admirality obvykle označuje oficiální instrukce jako „soukromé", kdykoli má vážné důvody zatajit je nejen před veřejností, ale i před parlamentem. Pro člověka, jako je sir James, který se domnívá, že je oprávněn zveřejňovat soukromé dopisy, je docela přirozené, že mění oficiální dokumenty v soukromé vlastnictví. Ale tentokrát dělal účet bez hostinského. Sir Charles Napier odvážně zlomil pouta „soukromých instrukcí", a tím se možná vystavil nebezpečí, že bude vyškrtnut ze seznamu důstojníků britského válečného námořnictva a pravděpodobně již sotva kdy bude moci vztyčit svou vlajku. Ale zároveň uzavřel siru Jamesovi přístup do admirality a anglickému lidu ukázal, že jeho námořnictvo je stejně prohnilé jako armáda. Když krymská výprava připravila britskou

armádu o dávnou slávu, ochránci ancien régime* nepřiznávali žádnou vinu a vysvětlovali to přijatelným argumentem, že Anglie se nikdy nevydávala za přední vojenskou mocnost. Neodváží se však tvrdit, že Velká Británie si nečinila nárok na světové prvenství mezi námořními velmocemi. Válka vystavuje národ zkoušce, a v tom je její dobrá stránka. Tak jako mumie se ihned rozkládají, jakmile jsou vystaveny přístupu vzduchu, tak válka vyslovuje konečný soud nad společenskými organizacemi, které ztratily svou životaschopnost.

Korespondence mezi sirem Jamesem Grahamem a admirálem Napierem vedená od 24. února do 6. listopadu 1854, kterou nemůžeme v našem listě celou uveřejnit, protože je velice rozsáhlá, se dá shrnout velmi krátce. Do konce srpna, kdy, jak je všeobecně známo, končí na Baltském moři plavební sezóna, šlo všechno velmi hladce, i když sir Charles Napier hned na počátku výpravy sdělil siru Jamesu Grahamovi svůj názor, že

„prostředky, které admiralita poskytla na vystrojení severomořské flotily a osazení této flotily mužstvem, jsou v dané situaci nedostatečné a nezajišťují přijatelné podmínky pro boj s Rusy".

Po celou dobu pěl sir James ve svých dopisech na svého „drahého sira Charlese" jen samou chválu. 12. března mu „blahopřeje" k tomu, že flotila v tak vzorném „pořádku" odplula od anglických břehů; 5. dubna mu píše, že je „spokojen s jeho akcemi"; 10. dubna je „naprosto spokojen s jeho postupem"; 20. června jej nazývá „dokonalým vrchním velitelem"; 4. července je „jist, že sir Charles dokáže všechno, co je v lidských silách"; 22. srpna mu „upřímně blahopřeje k úspěšné operaci u Bomarsundu" a 25. srpna se v jakémsi poetickém zanícení rozplývá:

„Jsem s vaším postupem víc než spokojen, jsem nadšen prozíravostí a zdravým úsudkem, který jste prokázal."

Po celou dobu je sir James celý nesvůj, jen aby sir Charles

„z nedočkavé touhy po hrdinském činu a ve snaze uspokojit neskromná přání netrpělivého davu nepodlehl nějakému náhlému impulsu a nezanedbal

* — starého režimu. *(Pozn. red.)*

jednu z nejčestnějších povinností — mít morální odvahu konat to, co považujete za správné, i za cenu obvinění, že jste jednal nesprávně".

Již 1. května siru Charlesovi píše:

„Soudím, že jak Sveaborg, tak Kronštadt, a zvlášť Sveaborg, jsou z moře nedobytné a z pevniny by jen velmi silná armáda mohla úspěšně operovat proti vojsku, které Rusko může snadno soustředit na bezprostředních přístupech k hlavnímu městu".

Když mu sir Charles 12. června hlásí, že

„po zralé úvaze došel spolu s admirálem Chadsem k názoru, že na Sveaborg lze úspěšně zaútočit jen velkým počtem dělových člunů",

sir James mu 11. července odpovídá:

„S 50 000 muži a 200 dělovými čluny byste mohl ještě do konce září vykonat velké a rozhodující činy."

Sotva však začala zima, sotva francouzská armáda a válečné loďstvo odpluly a hladinu Baltského moře začaly vzdouvat rovnodenní bouře, sir Charles hlásil:

„Kotevní lana našich lodí se už trhají; ‚Dragonu' zbyla jen jedna kotva a minulou noc ztratily po jedné kotvě lodi ‚Impérieuse' a ‚Basilisk'; loď ‚Magicienne' musela v mlze zakotvit, a když v noci u Nargenu zvedla kotvy, musela znovu zakotvit u Rönnskärského majáku, protože ji vítr zahnal mezi skály; ‚Euryalus' narazila na skály a měla velké štěstí, že se nepotopila."

Tehdy sir James najednou zjistil, že „válku nelze vést bez rizika a nebezpečí", a proto Sveaborg musí být dobyt bez jediného vojáka a bez jediného dělového či moždířového člunu! Opravdu můžeme jen opakovat slova starého admirála: „Kdyby byl ruský imperátor prvním lordem admirality, psal by stejné dopisy."

Tato korespondence jasně ukazuje, že v admiralitě panuje stejná anarchie jako v ministerstvu války. Sir James schválil Napierův přesun přes Belt, ale admiralita jej neschválila. V srpnu píše sir James Napierovi, aby se připravil na brzký ústup z Baltského moře, ale admiralita mu posílá telegramy opačného obsahu. Sir James má svůj názor na zprávu generála Niela a admiralita má názor docela jiný. Snad nejzajímavější stránkou této korespondence je však to, že vrhá nové světlo na anglo-francouzské spojenectví. 13. srpna ukázal francouzský admirál siru Charlesovi rozkaz,

kterým se francouzské síly odvolávají. Francouzská armáda odplula 4. září a zbytek francouzské flotily 19. září. Sir James však informuje sira Charlese, že se o odchodu Francouzů dozvěděl až 25. září. Sir James tudíž mylně předpokládal, že „k rozhodnutí došlo na místě s Napierovým souhlasem", ale, jak důrazně dodává, „bez jakékoli porady s anglickou vládou". Na druhé straně se zdá, že francouzský generál ženijních vojsk Niel, důvěrný přítel Ludvíka Bonaparta, radil „zničit Sveaborg řadovými plachetními loďmi ve dvou hodinách". Z toho je zřejmé, že chtěl přimět anglickou flotilu k beznadějnému útoku, v němž by si Angličané zbytečně rozbíjeli hlavy na opevněních a podmořských skalách ruského obranného systému.

Napsal K. Marx kolem 8. září 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4502 z 24. září 1855

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

K DOBYTÍ SEVASTOPOLU[285]

Londýn 11. září. Děla v parku svatého Jakuba a na *Toweru*[286] oznámila včera večer v 9 hodin Londýnu pád Jižní strany Sevastopolu. Ředitelům divadel Lyceum, Haymarket a Adelphi se dostalo zadostiučinění, že mohli vyzvat k „hurá", „God save the Queen" a „Partant pour la Syrie"* na základě oficiálních depeší, a ne jako dosud na základě falešných zpráv.

V krymském tažení nastal konečně obrat. Už asi týden přiznávají ruské telegrafické zprávy, že spojenecká palba způsobila sevastopolským liniím značné škody a že škody byly „pokud možno", tedy ne zcela, odstraněny. Včera jsme se pak dozvěděli, že v sobotu 8. září odpoledne provedli spojenci zteč na čtyři bašty, u jedné byli poraženi, dvě dobyli, jednu z nich museli opět vyklidit, ale konečně čtvrtou a nejdůležitější, na Malachovské mohyle (Kornilovovu baštu), udrželi. Ztráta této bašty donutila Rusy zničit a vyklidit Jižní stranu.**

Příchod značných posil po bitvě na Černé zabezpečil spojenecké generály před jakoukoli případnou akcí ruské armády u Inker-

* — „Bože, chraň královnu"; „Odcházeje do Sýrie". (Viz též poznámku 192.) *(Pozn. red.)*

** V článku, který Engels napsal pro „New-York DailyTribune", je místo poslední věty tento text: „Ztráta tohoto bodu donutila Rusy, aby 9. září přesunuli své vojsko z Jižní strany na Severní stranu, a tak vyklidili město Sevastopol, když předtím rozmetali sklady, vyhodili do povětří budovy, minovými výbuchy zničili obranné stavby, a jak řekl generál Pélissier, změnili celé místo ve žhoucí pec; Rusové spálili také své parníky, potopili zbývající válečné lodi a nakonec zničili most u Pavlovské baterie." *(Pozn. red.)*

manu; neboť i v tom případě, že by se k ruské armádě připojily zbytky 4. a 6. divize a dvě divize granátníků, byli by spojenci s to úspěšně čelit jakémukoli počtu vojska, které by Rusové mohli vrhnout přes Černou, a zároveň by měli k dispozici ještě dostatečně velké síly, aby mohli pokračovat v obléhání a dokonce i podniknout zteč. Je třeba přiznat, že francouzská vláda poslala tentokrát neobyčejně rychle vojsko, které mělo vyvážit ruské posily z Polska a Volyně, jež byly už na pochodu. Počet francouzského vojska přepraveného od začátku června na Východ je možno odhadnout nejméně na 50 000 mužů. Za těchto okolností a při účinnosti předsunutých anglických a francouzských moždířových baterií byly zákopy pod ochranou mohutné palby posunuty až k příkopu. Jak daleko byly posunuty a zda bylo glacis secundum artem* korunováno, zatím ještě nevíme. Palba nabývala stále víc charakteru pravidelného bombardování; úspěšně bylo použito vertikální střelby, takže se tu nemohly udržet větší vojenské útvary, a nakonec byl dán rozkaz ke zteči.

Minulé jaro vybudovali Rusové na Mamelonu pomocí příčných zátarasů a úkrytů řadu opevněných úseků odolných proti palbě a pumám. Tato zařízení jim skýtala skvělou ochranu před nepřátelskou palbou, ale při zteči se ukázalo, že v nich nezbylo místo pro soustředění dostatečného počtu vojáků k obraně. Úsek za úsekem, každý bráněný jen několika muži, padal do rukou Francouzů, kteří jich hned použili jako hotových opevněných zákopů. Zdá se, že se Rusové dopustili stejné chyby i při budování obranných staveb na Malachovské mohyle. Přehnali to, a jakmile se Francouzi zmocnili dominujícího bodu mohyly, poskytla jim sama ruská opevnění ochranu před ruskou palbou. Protože Redan (bašta čís. 3) a redan Korábové zátoky (ruská bašta čís. 1) leží na rovnějším terénu, nebylo zde možno zřídit terasovité a složené obranné stavby jako na Malachovské mohyle. Proto byla zřejmě uvnitř bašty zřízena jednoduchá coupure**, která oddělovala vyčnívající úhel bašty

* — podle všech pravidel umění. *(Pozn. red.)*

** Coupure (vnitřní val, zářez) se v pevnostním stavitelství nazývala opevnění, zdi, palisády a jiné stavby umístěné za hlavním valem proto, aby na nich v případě prolomení hlavního valu bylo možno pokračovat v obraně vnitřního prostoru. *(Pozn. čes. red.)*

a vystavovala její vnitřní část drtivé palbě. Obránci bašty mohli být proto soustředěni víc vzadu a vnitřek opevnění mohl být chráněn výpady z coupure. V důsledku tohoto uspořádání, obvyklého v podobných případech, mohly sice anglické útočné řady a francouzské kolony, které dostaly rozkaz ke zteči těchto postavení, snadno proniknout přes téměř zcela opuštěný vnější val, ale jakmile se dostaly před coupure, byly zasypány deštěm střel a musely od zteče upustit.

Hned po dobytí Malachovské mohyly se generál de Salles v prostoru levého francouzského útoku pokusil zachytit v Ústřední baště (čís. 5, mezi Stožární a Karanténní baštou), ale byl odražen. Nevíme, zda tento útok podnikl na vlastní pěst nebo zda to byla součást původního plánu. Rovněž nevíme, zda byly francouzské zákopy posunuty dostatečně blízko k baště, aby byl tento odvážný pokus ospravedlněn.

Když spojenci dobyli Malachovskou mohylu, nastal v obléhání okamžitě obrat.* Malachov plně ovládá předměstí Korabelnaja a východní svah pahorku, na němž leží město Sevastopol. Ohrožuje z týlu pobřežní pevnůstky na jižní straně rejdy a znemožňuje ruským válečným lodím udržet se v celém vnitřním přístavu a ve větší části vnějšího přístavu. Souvislost obranných linií Sevastopolu byla pádem Malachovské mohyly přervána právě v bodě, na němž závisela bezpečnost celé obrany. Obsazení Malachovské mohyly znamená proto i obsazení předměstí Korabelnaja, zničení města bombardováním, dobytí Stožární bašty z boku a z týlu a ztrátu poslední naděje na uhájení Sevastopolu. Dosud byl Sevastopol jako všechny významné moderní pevnosti opevněným táborem pro velkou armádu. Dobytím Malachovské mohyly poklesl na pouhé předmostí pro ruskou posádku Severní strany, a to ještě předmostí bez mostu.** Několik ruských lodí v přístavu bylo již zapáleno pumami

* V „New-York Daily Tribune" následuje tento text: „Soudě podle dosavadního průběhu tohoto pamětihodného obléhání, byly všechny důvody předpokládat, že Francouzům vůbec nehrozilo nebezpečí, že budou vytlačeni ze svého nového postavení, jestliže řádně splní své úkoly." *(Pozn. red.)*

** V „New-York Daily Tribune" následuje tento text: „Proto bylo moudré opustit město. Pravda, již nejednou jsme slyšeli, že se na vnitřním svahu Malachovské mohyly zřizují nová opevnění, aby se mohlo pokračovat v obraně předměstí Korabelnaja i po ztrátě mohyly. Zřejmě však tato opevnění neměla takový význam, aby přiměla knížete Gorčakova pokračovat v obraně. Brzy se ostatně dozvíme, jaká tato opevnění skutečně jsou." *(Pozn. red.)*

spojeneckých baterií. Jakmile by byla na Malachovské mohyle postavena francouzská děla, nenašly by zbývající ruské lodě bezpečné kotviště, leda těsně u paty Nikolajevské a Alexandrovské tvrze, kde je místo jen pro velmi málo lodí. Proto Rusové potopili a spálili své řadové lodě a válečné parníky. Až budou mít spojenci úplně v rukou předměstí Korabelnaja, budou s to zahájit polní operace. Ačkoli v této části města nebudou moci pro palbu ze Severní strany umístit mnoho baterií a početné vojsko, dosáhli rozhodně toho, že Rusové ztratili víc než polovinu území Sevastopolu, které měli před 8. zářím, a že jim zůstala jen pevnost, která může pojmout pouze omezený počet obránců. Nejenže je zcela zlomena útočná síla posádky, ale i její obranyschopnost je značně oslabena. Na další obléhání bude stačit mnohem méně lidí a takto uvolněného vojska spolu se silami, které jsou nyní na cestě nebo v táboře u Maslaku, může být použito k výpravě do Jevpatorije. Čím víc studujeme postavení spojenců a Rusů na řece Černé, tím víc se přesvědčujeme, že ani jedni, ani druzí nemohou teď zatlačit protivníka bez velké početní převahy a mimořádných obětí. Proto se ve spojeneckém táboře stále víc šíří názor, že 60 000—70 000 mužů musí být přepraveno do Jevpatorije, aby odtud vyrazili proti ruským komunikacím u Simferopolu. Rusové by tím byli donuceni k bitvě v otevřeném poli, v níž by si spojenci za nynějších okolností zřejmě mohli být jisti úspěchem. Všechno však bude záležet na tom, jak rychle a energicky tohoto okamžiku využijí.*

* V „New-York Daily Tribune" je místo posledních dvou vět tento text: „Za předpokladu, že Rusové mají na Krymu 200 000 mužů (a to určitě nemají), bylo by pro obranu Severní pevnosti zapotřebí 80 000 mužů, pro postavení na řece Černé 60 000 a k akcím proti spojenecké armádě v Jevpatoriji 60 000. Vezmeme-li v úvahu nynější morální stav spojeneckých sil, můžeme s jistotou říci, že při stejném počtu a při stejně výhodném postavení Rusy porazí; a protože tím, že zaujmou postavení na ruských komunikacích, mohou donutit Rusy k bitvě, nezdá se, že by tímto krokem něco riskovali. Naopak Rusové budou pravděpodobně schopni postavit proti této expediční armádě nanejvýš 60 000 mužů. Čím dříve však spojenci takový manévr provedou, tím lépe pro ně, a budou-li jednat rozhodně, mohou dosáhnout významných výsledků. Mají nyní morální i početní převahu a nepochybujeme, že ji využijí dříve, než další zima strávená na náhorní planině sníží jejich počet a zlomí jejich bojového ducha.

A vskutku, podle posledních zpráv bylo již do 13. září přepraveno do Jevpatorie 25 000 mužů a bezpochyby se brzy dovíme, že za nimi následovaly ještě větší síly.

O těchto důležitých událostech máme zatím jen stručné telegrafické zprávy. Jakmile dostaneme úplnější a podrobnější informace, znovu se k této věci vrátíme." (Poslední dva odstavce přidala redakce „Tribune".) *(Pozn. red.)*

Napsal B. Engels kolem 11. září 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 429 ze 14. září 1855
a jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4506 z 28. září 1855

Podle textu
v „Neue Oder-Zeitung",
srovnaného s textem
v „New-York Daily Tribune"
Přeloženo z němčiny

K. MARX

POHŘEB O'CONNORA

Londýn 11. září. Včera odpoledne se konal pohřeb zesnulého vůdce chartistů O'Connora. Průvod 20 000 lidí, téměř výlučně příslušníků dělnické třídy, se ubíral od Finsbury Square a Smithfieldu do Notting Hillu, kde byla rakev, a odtud ji doprovodil na hřbitov Kensal-Green (jeden z nejkrásnějších londýnských hřbitovů).

V čele průvodu jely pohřební vozy tažené čtyřspřežími, ozdobenými podle anglického zvyku ohromnými chocholy. Hned za nimi šli vlajkonoši s prapory a standartami. Na černých praporech bylo bílými písmeny napsáno „He lived and died for us" („Žil a zemřel pro nás"). Na jednom ohromném rudém praporu se skvěl nápis „Alliance des peuples"*. Na hrotu hlavní standarty se pohupovala červená čapka svobody[287]. Po bohoslužbách, které se konaly v krásné hřbitovní kapli se sloupořadím, pronesl William Jones u hrobu zesnulého pohřební řeč. Obřad byl ukončen zapěním hymny. Pohřeb měl všechny známky velké demonstrace; chybělo však vyvrcholení, neboť Ernest Jones se pro smrtelné onemocnění své ženy nemohl pohřbu zúčastnit a promluvit na něm. Když se průvod kolem půl šesté večer vracel do města, potkal pět policejních oddílů a mohl je s ironickým zadostučiněním uvítat voláním „too late"

* — „Spojenectví národů". *(Pozn. red.)*

(„příliš pozdě"). Protože O'Connor zemřel doslova jako chudák, byl pohřben na útraty londýnské dělnické třídy.

Napsal K. Marx 11. září 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 430 z 15. září 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

VYHLÍDKY KRYMSKÉ VÁLKY

Listy, které přivezl parník „America", a pročetli jsme je velmi pečlivě, obsahují kromě neúplného seznamu zabitých a raněných britských důstojníků sotva něco víc, než již známe o dobytí Jižní strany Sevastopolu. Je pravda, že se mnoho spekuluje jak o důvodech, proč Gorčakov tak náhle vyklidil postavení, které tak dlouho a zoufale bránil, tak i o důsledcích, které to bude mít. Z těchto spekulací zvlášť zasluhují pozornost komentáře našich dopisovatelů v Londýně a v Paříži. Jsou však některá hlediska a úvahy, jimž, jak se zdá, žádný z dopisovatelů, i když mají různé názory, nevěnoval dost pozornosti anebo jim nepřikládal patřičný význam.[288]

K jakému obratu vlastně nyní na Krymu dojde, to závisí do značné míry na příčinách, které přiměly Rusy vzdát se Jižní strany. Jasné je, že toto náhlé rozhodnutí nebylo vůbec motivováno taktickými a strategickými úvahami. Kdyby byl Gorčakov považoval Jižní stranu a dokonce i předměstí Korabelnaja za neudržitelné, až spojenci dobudou Malachovskou mohylu, nebyl by v tomto předměstí vybudoval tolik vnitřních opevnění. I když se dalo soudit, že dobytím tohoto dominujícího bodu bude zajištěn konečný úspěch obléhání, přece jen bylo možné získat ještě jeden či půldruhého měsíce oddechu tvrdošíjnou obranou nejdříve vnitřních hradeb předměstí a potom samotného města. Soudě podle nejlepších map, plánů a modelů nebylo pouze z taktického či strategického hlediska vůbec nutné tak spěšně opouštět postavení, které bylo dosud tak úporně hájeno. Takový krok se nedá vysvětlit jen z hlediska vo-

jenské vědy a také jej sotva lze vysvětlovat zmatkem a zděšením, které vyvolala neočekávaná a rozhodná porážka. Musely zde být jiné naléhavé okolnosti, které donutily Gorčakova ke kroku, jímž tak vážně kompromituje své vojenské postavení a kariéru.

Jsou jen dvě možnosti. Buď byla *bojová morálka* ruských vojsk tak dokonale rozvrácena, že už nebylo možné dát je za vnitřními obrannými liniemi poněkud do pořádku a pokračovat v boji, anebo začal být nedostatek potravin nejen v Sevastopolu, ale i venku v táboře. Téměř nepřetržitá řada porážek, které ruská armáda utrpěla od Oltenitsy a Četati až po bitvu na Černé a zteč z 8. září, musely jistě zcela zlomit ducha obránců Sevastopolu, tím spíš, že to bylo v podstatě stejné vojsko, které bylo poraženo na Dunaji a později u Inkermanu. Rusové nejsou příliš citliví a mohou snášet porážky déle než většina jiných vojsk; žádná armáda na světě však nemůže věčně vydržet, když ji poráží každý nepřítel, s nímž se utká, a když nemůže proti dlouhému seznamu porážek postavit nic než negativní zadostiučinění, že dlouho a houževnatě čelila nepříteli a jedenkrát, v bitvě 18. června, se úspěšně a aktivně bránila. Ale takovýto odpor v obležené pevnosti sám o sobě časem demoralizuje. Pro vojáky znamená strádání, nedostatek odpočinku, nemoci a stálé nebezpečí; ne ono akutní nebezpečí, které vzmužuje, nýbrž chronické nebezpečí, které musí nakonec podrýt jejich bojového ducha. Porážka na Černé a hned krátce nato na Malachovské mohyle jistě dovršily demoralizaci vojsk, a je víc než pravděpodobné, že Gorčakovovy jednotky ve městě byly již v takovém stavu, že je nebylo možno vést proti nepříteli. A protože Malachovská mohyla ovládá most, který vede na druhou stranu, a francouzská děla by jej mohla kdykoli zničit, nemohly po něm přijít posily, kdežto ústupem bylo možno alespoň zachránit vojsko. Není divu, že posádka nakonec podlehla této demoralizaci, udivuje jen, že se to nestalo již dávno.

Jsou tu i některé velmi silné příznaky, že jedním z vážných důvodů náhlého ústupu knížete Gorčakova byl všeobecný nedostatek potravin pro armádu. Přerušení plavby ruských lodí po Azovském moři, i když nemělo ten bezprostřední účinek, který britský a francouzský tisk očekával, protože tehdy tolik potřeboval

nějaký úspěch, muselo nicméně časem činit Rusům potíže, neboť jim zůstala jediná operační linie a jejich možnosti zásobování tak byly omezeny. Nesmírné obtíže při dopravě potravin, střeliva a krmiva z Chersonu řídce obydlenou stepní krajinou se jistě ještě značně zhoršily, když armáda mohla být zásobována jen po této jediné cestě. Dopravní prostředky, získané rekvizicemi na Ukrajině a v donské gubernii, se nakonec nutně opotřebovaly; značný počet koní a tažných volů musel být poražen jednak proto, že byli zchváceni, jednak proto, že je nebylo čím krmit. A protože okolní gubernie už byly vyčerpány, bylo stále obtížnější opatřovat nutné zásoby. Nedostatečné zásobování se nejdříve projevilo ani ne tak v Sevastopolu (kde musely být udržovány zásoby pro případ, že by pevnost byla obklíčena také ze Severní strany), jako v táboře u Inkermanu, v Bachčisaraji a podél cesty, po níž přicházely posily. Na tento stav nejednou upozorňovali spojenečtí velitelé ve svých zprávách, ale svědčí o tom i jiné okolnosti. Jedině tím, že nebylo možné zásobovat ani ta vojska, která jsou nyní na Krymu, lze vysvětlit, proč dvěma divizím granátníků, které jsou tak dlouho na pochodu a nyní jsou prý u Perekopu, nebylo dovoleno postupovat dál a zúčastnit se bitvy na Černé, a proč, třebaže větší část vojska postupujícího na pomoc Sevastopolu nepřišla, se Rusové přesto odvážili jít do bitvy, i když měli směšně nepatrné síly ve srovnání s velikostí úkolu, který měli splnit.

Všechno tedy nasvědčuje tomu, že demoralizace většiny ruských vojsk a nedostatečné zásobování polní armády přiměly Gorčakova příliš neriskovat kvůli tomu, aby oddálil o několik dní pád pevnosti, kterou již nebylo možno udržet. Využil poslední možnosti k záchraně posádky, a zřejmě učinil dobře. Jinak by ji podle všeho musel ponechat osudu, shromáždit polní armádu a stáhnout se do nitra Krymu, ne-li do Perekopu. V tomto případě by posádka Jižní strany byla brzy nucena tajně přejít na Severní stranu nebo kapitulovat; a rovněž Severní strana, zbavená takto jakékoli naděje, že jí někdy přijde pomoc, a obsazená demoralizovanými oddíly by byla hladem donucena se vzdát.

Pokud mohli Rusové doufat, že svou armádu na Krymu nejen udrží v takové síle, aby se vyrovnala spojencům, ale že dokonce

dostanou posily, s nimiž by daleko převýšili početní stav protivníkova vojska, měla Severní strana Sevastopolu nesmírný význam. To, že Severní stranu držela její dosavadní posádka, zatímco polní armáda zaujímala to postavení, jak je známe z posledních zpráv, znamenalo, že spojenci museli soustředit svou armádu na náhorní rovině heraklejského Chersonésu. Znamenalo to také, že spojenecké lodi nemohly vplout do Sevastopolské zátoky a svou námořní operační základnu mohly mít až v Bosporu, neboť ani Kamyš, ani Balaklava se pro ten účel nehodí. Pokud mohli Rusové vést na Krymu polní operace, byla Severní strana klíčem k celému Krymu a určovala jeho vojenský a námořní význam, stejně jako Malachovská mohyla byla klíčem ke straně Jižní. Ale od okamžiku, kdy Rusové další polní operace vést nemohou, Severní strana už nemá zvláštní význam. Je to dost silně opevněné postavení, ale bude-li pravidelně obléháno dostatečnými silami, je jeho osud zpečetěn, neboť mu nikdo nemůže přijít na pomoc.

To se může zdát divné, když uvážíme, jaký ohromný význam se Severní straně připisoval, a právem. A přece je to zcela správné. Celá tato válka se dosud jevila jako válka pevnostní a obléhací a v očích povrchních pozorovatelů úplně anulovala pokrok, který učinil Napoleon svými rychlými manévry, a válečné umění vrhla zpět do dob sedmileté války. Ale ve skutečnosti je tomu právě naopak. Pevnosti a skupiny pevností mají dnes význam jako pevné body, o něž se při svých manévrech opírá polní armáda. Tak například tábor v Calafatu byl předmostím, které dovolovalo Ömeru pašovi ohrožovat Rusy z boku; tak byly Silistra, Ruščuk, Varna a Šumla jakýmisi čtyřmi vybíhajícími úhly velkého opevněného tábora, do něhož mohl Ömer paša vždy ustoupit a kam jej nepřítel nemohl pronásledovat, jestliže nedokázal alespoň dva tyto úhly dobýt nebo neutralizovat. Tak Sevastopol sloužil ruské armádě jako ústřední bod, a kdykoli se tato armáda setkala s početně silnějším protivníkem nebo se jinak octla v nebezpečí, Sevastopol jí dával možnost oddechu do té doby, než přišly čerstvé posily. Pro spojence byl Sevastopol ruskou námořní základnou, kterou bylo třeba zničit, a námořní operační základnou, kterou bylo třeba získat; pro Rusy znamenal Sevastopol tolik jako Krym, neboť to bylo jediné místo, které bylo

možno udržet proti mnohem početnějším silám protivníka, dokud nedošly posily. Rozhodující silou byly tedy vždy polní armády a význam pevností nespočíval v jejich přirozené nebo umělé síle, tj. v jejich vnitřní hodnotě, nýbrž v tom, že mohly ochránit a podpořit polní armádu. Jejich hodnota se stala relativní. Pevnosti už nejsou ve válečné hře samostatnými činiteli, nýbrž jen cenným postavením, které je někdy účelné bránit až do krajnosti všemi prostředky, ale někdy také ne. Události u Sevastopolu to dokazují lépe než cokoli předtím. Sevastopol, stejně jako všechny skutečně moderní pevnosti, je vlastně trvale opevněný tábor. Pokud je dostatek sil na jeho obranu, pokud je dostatek zásob, pokud je zajištěno spojení s hlavní operační základnou a zvláště pokud má tento tábor silnou posádku, takže jej nepřítel nemůže obejít, aniž by se vystavil nebezpečí, potud má prvořadý význam a může mařit plány nepřítele po celou dobu tažení. Jestliže však tomu tak není, jestliže obránce stíhá jeden neúspěch za druhým, začíná se mu nedostávat potravin a je zde riziko, že budou odříznuti od své základny a stihne je osud Rakušanů u Ulmu v roce 1805[289], pak je nejvyšší čas dát přednost bezpečnosti armády před pomyslnou hodnotou postavení a ihned se stáhnout na jinou, výhodnější linii.

Zdá se, že v takové situaci jsou nyní Rusové. Větší část jejich původní armády v poli, čtrnáct divizí z dvaceti čtyř, bojuje a byla částečně na Krymu zničena, a jejich zálohy a domobranu či jiné nové formace nelze nijak srovnávat s jednotkami, které ztratili. Učiní jistě správně, nebudou-li už na tento nebezpečný poloostrov posílat žádné vojáky a co nejrychleji jej opustí. Spojenecká vojska je daleko převyšují počtem a zejména bojovým duchem. Kdyby Gorčakov riskoval boj v poli s nynějšími svými silami, bylo by to totéž, jako kdyby si říkal o porážku. Spojenci jej mohou obejít buď po jižním pobřeží Krymu a údolím Salgiru, nebo u Jevpatorije. Obojí by jej donutilo vzdát se spojení se Severní stranou, které by již nikdy nenavázal, neboť početní převaha spojenců každým dnem roste. Zdá se, že nejlepší, co může udělat, je pokud možno odvážně držet frontu a mezitím připravit vše potřebné k vyhození severních pevností do povětří a protivníka o jeden či dva dny pochodu předejít. Čím dříve se dostane do Perekopu, tím lépe. Platí to zejména

tehdy, je-li pravdivá zpráva, kterou jsme dostali z Paříže, že spojenci, jakmile ovládli Sevastopol, začali hned posílat vojska do Jevpatorije. Budou-li jednat rozhodně, buď tímto směrem, nebo podél jižního pobřeží a horskými soutěskami Čatyr-dagu, musí tažení rychle skončit a Krym zůstane v jejich rukou. Pokud to můžeme posoudit, mohou se nyní spojenci dopustit chyby pouze tím, že buď podniknou vážný čelní útok na ruské postavení nad Inkermanem, nebo se oddají týdenní nečinnosti. Příští parník, který má připlout zítra večer, nám nepochybně přiveze odpověď na otázku, co spojenci hodlají podniknout.

Napsal B. Engels kolem 14. září 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4508 z 1. října 1855

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX A B. ENGELS

K UDÁLOSTEM NA KRYMU

Londýn 14. září. Po celé Anglii dnes zní „hlas zvonů a hřmění děl". Všude je plno jásotu a na všech poněkud významnějších budovách, ať veřejných nebo soukromých, visí anglické a francouzské prapory. V Manchesteru se děje totéž co v Londýně, bez ohledu na „manchesterskou školu"; v Edinburghu totéž, co v Manchesteru, bez ohledu na skotskou filosofii. Nic nemůže v této chvíli potlačit všeobecné opojení, ani obsáhlý seznam mrtvých, který byl do Londýna telegrafován. Vítězný pokřik a vychloubání tlumí poněkud jen tento *protiklad*: Angličané byli u Redanu poraženi, zatímco Francouzi dobyli klíčový bod, Malachovskou mohylu. Kdo sdílí starý předsudek — za nějž vděčíme kromě mnoha jiných příčin nekritickému zaměňování moderních společenských poměrů s anglickými — že průmysl a obchod podlamují bojovnost národa, ten se může nyní v Anglii, dokonce i v její průmyslové metropoli, v Manchesteru, přesvědčit o opaku. Věc je velmi prostá. V moderním světě roste bohatství, ne-li jednotlivce, tedy rozhodně národní bohatství spolu s růstem *práce*; ve starém světě rostlo spolu s růstem *lenosti* národa. Tuto poučku objevil a rozvinul již skotský ekonom *Steuart*, který vydal své významné dílo 10 let *před* Adamem Smithem.[290]

Nadšení veřejnosti hledá zatím marně potravu v nových telegrafických zprávách. Ty jsou právě tak sporé, jak první byly bohaté. Pélissier píše, že v Sevastopolu padlo spojencům do rukou „matériel

immense"*. Soudíme, že to bude množství starého železa, které jistě ztratí na ceně.

K jakému obratu teď dojde, závisí do značné míry na tom, co přimělo Rusy, aby tak náhle vyklidili Jižní stranu. Tolik je jisté, že je k tomuto rozhodnutí nevedly čistě taktické nebo strategické důvody. Kdyby byl Gorčakov předpokládal, že po pádu Malachovské mohyly musí být nevyhnutelně vyklizeny také předměstí Korabelnaja a město, proč by byl zřizoval uvnitř předměstí takové množství obranných staveb? I když má Malachovská mohyla dominující postavení, mohlo se získat 5—6 týdnů houževnatou obranou nejdříve vnitřních obranných staveb předměstí a potom samého města. Soudě podle nejlepších map, plánů a modelů, nebyly žádné čistě strategické nebo taktické důvody k náhlému vydání toho, co bylo dosud tak houževnatě bráněno. Jsou možná jen dvě vysvětlení: buď byla bojová morálka ruské armády natolik zlomena, že nebylo radno postavit se znovu na odpor za vnitřními obrannými stavbami města; nebo se začal citelně projevovat nedostatek potravin nejen ve městě, ale i v táboře; nebo konečně působily obě příčiny zároveň.

Téměř nepřetržitá řada porážek, které ruská armáda utrpěla od Oltenitsy a Četati až po bitvu na Černé a po zteč z 8. září, mohla mít na obležené jen demoralizující účinek, a to tím spíše, že značná část jich byla svědkem porážek na Dunaji a u Inkermanu. Je pravda, že Rusové nejsou příliš citliví, a mohou proto snášet porážky lépe než jiná vojska. Ale i to má své meze. Příliš dlouhý odpor v obležené pevnosti má sám o sobě demoralizující vliv. Znamená strádání, svízele, nedostatek odpočinku, nemoci a ustavičné chronické nebezpečí, které na rozdíl od nebezpečí akutního nezoceluje, nýbrž podlamuje. Porážka na Černé, kde byla nasazena polovina armády, která šla na pomoc pevnosti, tedy právě těch posil, které měly zachránit Jižní stranu, a dobytí Malachovské mohyly, klíčového postavení celé obrany — těmito dvěma porážkami musel být proces demoralizace dovršen. Protože Malachovská mohyla ovládala most na druhou stranu a Francouzi jej mohli každou chvíli zničit, byl jakýkoli přísun posil problematický a vojsko se mohlo zachránit jen ústupem.

* — ohromné množství materiálu. *(Pozn. red.)*

Některé příznaky svědčí o tom, že se začal projevovat nedostatek potravin. Po přerušení lodní dopravy v Azovském moři zůstala Rusům pouze jediná operační linie, takže se přísun zmenšil. Ohromné těžkosti s přepravou potravin, střeliva atd. řídce obydlenou stepí přirozeně ještě vzrostly, jakmile zůstala volná už jen cesta z Chersonu. Dopravní prostředky získané rekvizicemi na Ukrajině a v donské gubernii se postupně nutně opotřebovaly a nahradit je z nejbližších gubernií, které byly již vyčerpány, bylo čím dál obtížnější. Tyto poruchy v zásobování se musely nejdříve projevit nikoli v Sevastopolu, kde byly nashromážděny velké zásoby, nýbrž v táboře u Inkermanu, v Bachčisaraji a na linii, po níž přicházely posily. Jen tak si lze vysvětlit, že dvě divize granátníků, které jsou již tak dlouho na pochodu a nyní jsou prý u Perekopu, nepostoupily dál a nezúčastnily se bitvy na Černé, a také to, že se Rusové rozhodli k bitvě, ačkoli se tato větší část vojska posl̨aného na pomoc pevnosti nedostavila a ačkoli jejich síly rozhodně nemohly stačit na svůj úkol. Jsou-li tato hlediska správná, nezbylo Gorčakovovi opravdu už nic jiného, než využít pádu Malachovské mohyly a pod vhodnou záminkou zachránit posádku.

Napsali K. Marx a B. Engels 14. září 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung“,
čís. 435 z 18. září 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX

OBCHODNÍ A FINANČNÍ SITUACE

Londýn 24. září. Obchodní a finanční situace nejen Velké Británie, ale zejména také *Francie* zajímá v této chvíli veřejné mínění téměř stejně jako válka na Krymu. Francouzská banka, jak známo, zvýšila diskontní sazbu na pokladniční poukázky a podobné cenné papíry na 5 %, zatímco obchodní směnky se diskontují 4 %. Ředitelé Francouzské banky, zneklidnění odlivem drahého kovu z jejích sklepů, se už rozhodli zvýšit na 5 % také diskontní sazbu na obchodní směnky, ale ministr financí přímo zasáhl a tuto operaci jim zakázal. Vládě jde přirozeně o to, aby co nejdéle zachovala zdání laciného peněžního trhu a hojného úvěru, a tak udržela obchodníky v dobré náladě.

„Nároky na bohatství Francie v posledních dvou letech nesmírně vzrostly," píše „Manchester Examiner"[201]. „Za dva roky vydala vláda Ludvíka Napoleona 200 000 000 liber št. Pařížská městská rada použila velké částky vypůjčených peněz na zkrášlení hlavního města. Z iniciativy vlády a pod její záštitou byly vypracovány projekty, jejichž uskutečnění si vyžádá ohromné náklady. Samotná Crédit mobilier[202] je mateřskou společností nejméně půltuctu velkých společností, z nichž každá vyhnala kurs svých akcií vysoko nad jejich nominální ceny; kapitál těchto společností ještě nebyl upsán, a nekonečné množství akcií jde z ruky do ruky bez ohledu na den vyúčtování. Finanční situace vlády, čistě spekulativní charakter většiny těchto podniků, současný stav francouzského peněžního trhu, tlak dalších průměrných žní na masy lidu a burzu, to všechno svědčí o tom, že by mohlo dojít k neblahým událostem, které by mohly rušivě zasáhnout jak do války na Východě, tak i narušit mír a blahobyt ve Francii."

O obilním trhu zmíněný list poznamenává zejména toto:

„Není pochyb, že obě země, Francie i Anglie, budou významnými dovozci obilí. Objednávky, které už odtud byly odeslány do podunajských provincií, přimějí Spojené státy, aby místo zlata vyvážely do Evropy obilí. V posledním roce byly nejlepší žně, jaké kdy Anglie zažila, a přesto jsme od srpna 1854 do srpna 1855 dovezli 3 335 000 kvarterů pšenice a 1 558 892 centů mouky, nicméně průměrná cena byla po celý rok přes 70 šilinků. Letos budeme muset dovézt mnohem víc, abychom zamezili ještě většímu vzestupu cen. Odkud odjinud dovážet než ze Severní Ameriky? V severním Německu je sklizeň rovněž podprůměrná a Spojené státy vyvážejí mouku do oblasti Baltského moře, odkud jsme v době nouze obvykle dováželi značné množství obilí. Rakousko má, podle oznámení jeho vlády, průměrnou sklizeň, ale je otázka, zda bude mít nějaké přebytky pro vývoz, a v celé jižní Itálii je vážný nedostatek, který nebude možno krýt, jako dosud, dovozem obilí z černomořských přístavů. Francie tedy bude muset v poptávce po obilí konkurovat nejen s Anglií, nýbrž i s velkou částí evropského kontinentu. Jak je tato situace francouzské vládě nepříjemná, ukazuje nejlépe napůl utěšující, napůl poučující článek v ‚Moniteuru'."

Pokud jde o četné nové akciové společnosti ve Francii, o nichž se zmiňoval „Manchester Examiner", tu, jak ukazuje kniha „Burzovní operace"[293], nedávno vydaná v Paříži, zvýšil se jejich počet pouze v jednom odvětví — *akciových bank* — od únorové revoluce jen v Paříži šestkrát. Do roku 1848 byly v Paříži jen dvě akciové banky, nyní je jich zde 12, a to: Banque de France, Caisse Commerciale, Comptoir d'Escompte, komanditní banka pod firmou Lediheur a spol., Crédit Foncier de France, Martiniqueská banka, Banque de Guadeloupe, Banque de l'île de la Réunion, Alžírská banka, Crédit mobilier, Société Générale du Crédit maritime, Caisse et journal des chemins de fer, Comptoir Central, Crédit Industriel a Banque de Sénegal. *Vložený* kapitál těchto bank činí jen 151 230 000 franků a jejich celkový bankovní kapitál pouze 252 480 000 franků, čili kolem 10 000 000 liber št., což se nevyrovná kapitálu samotné Anglické banky.

„Ohromná nadstavba, kterou vytvořil úvěr na tomto úzkém kapitálovém základě," píše londýnský vládní orgán „Economist", „není nic uklidňujícího. Například *Francouzská banka* s kapitálem 91 250 000 franků vydává bankovky v částce 542 589 300 franků, tj. v částce šestkrát vyšší. Crédit mobilier má právo vydávat obligace desetkrát převyšující její kapitál. Crédit Foncier de France, jehož nominální kapitál činí jen 30 000 000 franků, vydal obligace v částce

200 000 000 franků. Můžeme proto předvídat, že panika nebo znehodnocení této spousty obligací vyvolá v Paříži a ve Francii značné potíže."

Napsal K. Marx 24. září 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 453 z 28. září 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

SÍLA RUSKÉHO ODPORU[294]

Cesta ruského cara do Oděsy, přesídlení jeho manželky z Petrohradu do srdce svaté Rusi, do Moskvy, dočasné předání vlády Konstantinovi, nejbojovnějšímu z carových bratrů, to vše dokazuje, že Rusko je odhodláno k nejkrajnějšímu odporu. Nikolajev a Cherson, dva nejvíce opevněné body jižního Ruska, jsou nyní střediskem záložní armády, která se v této chvíli shromažďuje v Tauridské a Chersonské gubernii. Kromě armádních záloh (vojáci 5., 6., 7. a 8. praporu), jejichž počet nelze určit, má být v Nikolajevu soustředěno 40 000 domobranců, zatímco v Oděse je asi 25 000 mužů. Správnost těchto údajů nelze ověřit. Jisté však je, že se v jižním Rusku soustřeďují značné ozbrojené síly.

Ruský *strategický plán* počítá nejen s možností ztráty Krymu, ale i s nepřátelským vpádem do jižního Ruska. Proto byl za hlavní obrannou linii zvolen Dněpr s Chersonem a Nikolajevem jako první operační základnou a s Jekatěrinoslaví jako druhou. Protože Cherson a Nikolajev leží v dosahu nejen dělových člunů, nýbrž i válečných šalup, je základna ve vnitrozemí nutná. Takovou základnou je Jekatěrinoslav. Leží v místě, kde ohyb Dněpru tvoří asi 75stupňový úhel a je skvělým střediskem pro armádu, která ustupuje do vnitrozemí a hodlá se krýt nejdříve za dolním tokem této řeky (směrem od severovýchodu na jihozápad), a potom za středním tokem (směrem od severozápadu na jihovýchod). Armáda, která by postupovala od Perekopu do vnitrozemí, by musela nejdříve překročit Dněpr u Chersonu, potom postupovat na Jekatěri-

noslav a tam znovu překročit Dněpr. Každý oddíl, který by postupoval podél levého břehu Dněpru, by byl snadno zastaven několik mil jižně od Jekatěrinoslavi na linii řeky Volčja, tam, kde se vlévá do Dněpru. Další výhodou je, že jižně od Jekatěrinoslavi se na rozloze 200 mil prostírá široká step, kudy je stejně obtížné projít s armádou jako ji zásobovat, zatímco město samo leží v severním výběžku stepi v těsném sousedství bohaté a poměrně hustě osídlené Kyjevské a Poltavské gubernie a může snadno dostat jakékoli potřebné množství potravin. Konečně zajišťuje Jekatěrinoslav spojení s armádou středu u Kyjeva a kryje cestu do Moskvy. Jekatěrinoslav je proto opevňována a vybavována vším potřebným pro zásobování Jižní armády. Je zde soustředěno množství skladů potravin, množství výstroje a munice. Svědčí-li to na jedné straně o strategické prozíravosti Rusů — jistě ne nadarmo je tak dlouho učil starý generál a dezertér Jomini — pak to na druhé straně zároveň dokazuje, že na dlouhou dobu nedoufají v úspěch. Kdyby spojenci vstoupili do nitra Ruska (od Perekopu), museli by ovšem dobýt Jekatěrinoslav. Na to však nemohou v letošním tažení pomýšlet a sotva to bude možné i v roce 1856. Nejdříve by Rusko muselo vyklidit Krym, celé Zakavkazsko, Kavkaz až po Těrek a Kubáň, musela by být spálena Oděsa, zničen nikolajevský přístav a očištěn Dunaj až po Galac — všechny tyto končetiny budou muset být amputovány dříve, než spojenci budou moci byť jen pomyslit na tažení do nitra Ruska. Velmi prozíravý ruský strategický plán se proto zdá být de mauvais augure*.

Spojenecká vojska se přesunují k údolí horního toku Černé, aby obešla ruské krajní pravé křídlo u Ajtodoru nebo u horního toku Belbeku. Zprávy, které o tom podali Gorčakov i Pélissier, se shodují. Nám se zdá, že tento spojenecký manévr je prováděn příliš nápadně, než aby sledoval zmíněný cíl.

Úkol spojenců spočívá nyní zřejmě v tom, aby vytlačili Rusy z opevněných postavení na Mackenziových výšinách. Podaří-li se jim to, budou Rusové muset vyklidit Severní pevnost a tím i Krym. Mezi Mackenziovými výšinami a Simferopolem není totiž žádné

* — špatným znamením. *(Pozn. red.)*

postavení, které by bylo možno obejít; za Simferopolem se prostírají stepi, kde se velké armády nemohou udržet a kde nelze zaujmout žádné postavení. Zda Rusové udrží Krym závisí tedy na tom, budou-li schopni uhájit své nynější postavení zejména na Mackenziových výšinách.

Napsal B. Engels 25. září 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 455 z 29. září 1855
a jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4522 ze 17. října 1855

Podle textu
v „Neue Oder-Zeitung",
srovnaného s textem
v „New-York Daily Tribune"
Přeloženo z němčiny

K. MARX A B. ENGELS

*HLÁŠENÍ GENERÁLŮ. — ANGLICKÉ SOUDY. — ZPRÁVY Z FRANCIE

Londýn 27. září. Hlášení generálů Simpsona, Pélissiera a Niela, ale zejména pak zprávy dopisovatelů anglických listů na Krymu obsahují rozsáhlý a různorodý materiál, jehož kritické posouzení vyžaduje čas. Můžeme se proto podrobněji zabývat událostmi ze 7. a 8. září až v našem příštím článku.[295] Zatím jen poznamenáváme, že anglický tisk téměř jednomyslně a plným právem odsuzuje generála Simpsona a jemu podřízené vyšší anglické velitele. Vtip, který koluje v ruské armádě, že „l'armée anglaise est une armée des lions, commandée par des ânes" („anglická armáda je armáda lvů, kterým velí oslové"), se při zteči Redanu plně potvrdil. Jeden londýnský list požaduje, aby byl vytvořen nový sevastopolský výbor, zapomíná však, že ubohé velení anglické armády je nevyhnutelným produktem panství přežilé oligarchie. Všechny přípravy byly od samého začátku pochybené. Anglické zákopy byly stále ještě tak daleko od příkopu Redanu (250 yardů), že vojáci museli nekryti běžet přes čtvrt hodiny v nepřátelské palbě a k cíli doběhli zcela vyčerpáni. Francouzští ženijní důstojníci zavčas na tuto závadu upozorňovali, ale Angličané jim na to odpověděli:

„Postoupíme-li ještě o několik yardů kupředu, dostaneme se do takového úhlu, že budeme vystaveni podélnému postřelování ze Stožární bašty a utrpíme velké ztráty."

Předně bylo nebezpečí ztrát nesporně menší než to, kterému bylo vojsko vystaveno při zteči. A kromě toho bylo možno čelit podélné palbě jednak příčnými zátarasy a zakřivením zákopů, jednak zřízením protibaterií. Všechny námitky francouzských důstojníků se však odrážely od hroší kůže generála Simpsona. Dále, zatímco francouzské zákopy byly široké a prostorné a mohly nejen pojmout, ale i zamaskovat ohromné množství vojska, byly anglické zákopy úzké a vybudované tak, že každý poněkud tělnatější Brit ihned na sebe upozornil ruský štáb. Velká vzdálenost, kterou museli angličtí vojáci proběhnout, způsobila, že když dosáhli objektu útoku, snažili se — místo aby ihned napadli nepřítele — nejdříve skrýt a zahájili palbu z pušek, čímž poskytli Rusům čas znovu shromáždit své síly. Jak špatně byli Angličané na útok připraveni, o tom svědčí i to, že když se zmocnili valu, nenapadlo je zatlouci ruská děla. Neměli s sebou ani dělníky s potřebnými nástroji, ani dělostřelce, kteří by to byli udělali i bez zvláštních nástrojů. Ale korunou všeho jsou taktická nařízení generála Simpsona před zteči a během ní. (Jak se dovídáme z jedné zprávy v „Daily News", generál Simpson byl při zteči na mamelonské baterii a seděl tam v křesle, zahalen v plášti s kapucí, neboť měl rýmu.) Proti hroznému Redanu, o nějž se již půl roku rozbíjely útoky Angličanů, poslal úderný oddíl o 200 mužích, krycí oddíl o 320 mužích a hlavní operační oddíl, který neměl víc než 1000 mužů. Když Angličané prolomili vybíhající úhel Redanu, dostali se do smrtonosné palby z reduty, kterou Rusové změnili v réduit*, a z kasemat, umístěných za redutou na obou bocích. Kdyby byli Angličané měli dostatečný počet vojáků, mohli redutu obejít a boj by byl rychle ukončen. Posily však nepřicházely, ačkoli o ně plukovník Windham třikrát naléhavě žádal a nakonec pro ně šel osobně. Tak zůstali vojáci celé tři hodiny v ničivé palbě na náspu, dvakrát pronikli dovnitř opevnění a byli zbytečně po částech pobíjeni, a nakonec museli ve velkém nepořád-

* — tj. pevnůstka v soustavě polního opevnění sloužící jako opěrný bod. *(Pozn. red.)*

ku ustoupit. To, že Simpson zahájil zteč s tak slabými silami, ačkoli měl k dispozici víc než dvacetkrát tolik vojska, že držel v týlu zálohy, jež bylo třeba nasadit do boje, že zbytečně a svévolně obětoval statečné vojáky — to vše je jeden z největších skandálů v moderních dějinách válek. Napoleon I. by byl Simpsona určitě postavil před válečný soud.

Na kontinentě se mnoho, a právem, polemizovalo proti zlořádům *patrimoniálního soudnictví*. Avšak *neplacená anglická magistratura*[296] není nic jiného než modernizovaná, konstitučně přebarvená patrimoniální jurisdikce. Přečtěte si následující doslovný výňatek z jednoho anglického provinčního listu:

„Před worcesterským smírčím soudem byl minulé úterý souzen starší zemědělský dělník Nathaniel Williams a byl odsouzen k pokutě 5 šilinků a k 13 šilinkům výloh, protože v neděli 26. srpna pokosil kousek své pšenice. Hájil se tím, že to musel udělat, že by se pšenice zničila, kdyby ji nechal déle stát, že celý týden, od časného rána do pozdního večera, pracoval u pána, který mu pronajímá půdu. Nic nepomohlo. Soudci, mezi nimiž bylo plno reverends (duchovních), byli neúprosní."

Tak jako v tomto případě soudí farář ve své vlastní záležitosti, soudí ve své vlastní záležitosti i továrník, statkář a jiní představitelé privilegovaných stavů, kteří zasedají v neplacených smírčích soudech.

Ze soukromého dopisu jednoho Angličana (whiga), který dlí v Paříži, vyjímáme:

„Zdá se, že válečnický článek, který dnes" (tj. 24. září) „otiskl ‚Constitutionnel', velmi zkrušil pařížskou buržoazii, a ve třech různých čtvrtích města, které však mají všechny velký obchodní význam, jsem slyšel tyto téměř doslova stejné poznámky: Tak vidíte! Skoro rok se nám vykládalo, že až bude dobyt Sevastopol, bude možno zahájit mírová jednání. A teď, když už byl Sevastopol dobyt, se nám zase vykládá, že to je jen čistě vojenský úspěch a že dokud nepadne celý Krym, nelze na mír pomýšlet. Tak to půjde dál a bůhví, kdy bude mír. A to všechno se říkalo velmi sklíčeně. Máme-li však být spravedliví, musíme přiznat, že ponecháme-li stranou otázku národní prestiže, je nynější válka pro Francii z mnoha důvodů nevýhodná. Ukazuje se, že podzimní zprávy jsou vždy horší, než se předešlý týden čekalo. Například čtyřliberní bochník chleba stojí nyní v Rouenu 26 sou, což pro Paříž znamená 3 franky čili 60 sou. Městská rada v Bordeaux musela již povolit velkou částku na podpory pro případ, že by cena čtyřliberního bochníku chleba stoupla na 1 frank, což se v Gironde považuje za hladovou cenu. Tento stav se postupně objevuje v celé zemi. Vnitřní situace

ve Francii je proto mimořádně vážná; stoupenci revoluce jsou v hrozivém počtu roztroušeni po celé zemi, a stane-li se bída nesnesitelnou, mohou pod své prapory shromáždit tisíce lidí. Nová organizace generálních rad v departementech a městských rad byla ohromným přehmatem: tento systém má osudné důsledky. V mnoha departementech neexistují v této chvíli vůbec generální rady a starostové, které jmenovala vláda, jsou nyní napořád nuceni rozpouštět své městské rady. Téměř denně lze číst oficiální oznámení, že starosta toho a toho města rozpustil městskou radu nebo že prefekt N. N. rozpustil generální radu. Důvody se neuveřejňují; ale rozjitření vyvolává mezi obyvatelstvem příslušného departementu sám tento fakt, i když jej není dovoleno veřejně komentovat. Bylo by proto žádoucí, aby na mnoha místech byli zkušenější a spolehlivější vojáci."

Napsali K. Marx a B. Engels 27. září 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 457 z 1. října 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

VELKÁ VÁLEČNÁ UDÁLOST[207]

Z oficiálních hlášení spojeneckých velitelů a zpráv dopisovatelů evropských listů jsme se již podrobně seznámili s úspěšnou generální ztečí Sevastopolu z 8. září a nejdůležitější podrobnosti již byly v našem listě uveřejněny. Všichni naši čtenáři jistě tyto zajímavé zprávy četli, a není tedy třeba opakovat fakta, která tyto zprávy obsahují. Chceme nyní dát našim čtenářům jasnou představu o podmínkách, za nichž ke zteči došlo, a vysvětlit, proč při této příležitosti dosáhli spojenci v různých bodech útoku tak rozdílných výsledků.*

Podle zprávy generála Niela posunuli Francouzi své zákopy všude dost blízko k ruským opevněním. Proti Malému redanu u Kilenské zátoky (bašta čís. 1) a Malachovské mohyle (bašta čís. 2) nebylo čelo podkopu od ruského příkopu dál než 25 yardů. U Stožární bašty (bašta čís. 4) bylo vzdáleno 30 yardů a u Ústřední bašty (bašta čís. 5) 40 yardů. Na všech těchto místech tedy byly útočné kolony těsně u opevnění, na která měly útočit. Angličané však přestali kopat podkopy, jakmile se dostali na vzdálenost 240 yardů od Velkého redanu (bašta čís. 3). Příčinou bylo rutinérství, které v anglické armádě stále ještě vládne. Jakmile posunuli své zákopy do této vzdálenosti, zjistili, že kdyby postupovali dál, dostali

* V článku otištěném v „Neue Oder-Zeitung" je místo prvního odstavce tento text: „8. září bylo nasazeno do boje 5 francouzských divizí a části 2 anglických divizí. Z počtu asi 45 000 mužů ztratili spojenci, podle svých vlastních hlášení, 10 000 mužů, tj. téměř čtvrtinu. Ruské ztráty určit nelze. *(Pozn. red.)*

by se do podélné palby ze Stožární bašty, která byla proti ostatním ruským opevněním vysunuta značně kupředu. V teorii obléhání platí obecné pravidlo, podle něhož nemá být žádný úsek zákopů založen tak, aby se při svém prodloužení dostal na úroveň kteréhokoli bodu obsazeného nepřítelem, neboť by se vystavoval podélné palbě.

To je ovšem správné tehdy, když je možné obejít se bez takového chybného vedení zákopů. Ale zde, kde se podélné palbě nelze vyhnout (celkový plán obléhání a povaha terénu vylučovaly myšlenku dobýt nejdříve zvlášť Stožární baštu), bylo rozhodně lepší kopat zákopy nesprávně než je nekopat vůbec. Ostatně teoretická pravidla obsahují mnoho návodů, jak tomuto nevyhnutelnému zlu čelit. Doporučuje se zřídit příčné zátarasy a kombinované podkopy. Francouzští ženijní důstojníci se zřejmě přeli se svými anglickými přáteli a říkali jim, že i když by mohli ztratit mnoho vojáků, budou-li prodlužovat své zákopy za tak nepříznivých okolností, bude přece jen lepší ztratit je při dokončování prací, které aspoň zajistí úspěch zteče, než při zteči, jejíž výsledek by mohl být vzhledem k nedostatku krytých přibližovacích zákopů velmi pochybný. Ale britští ženisté si nedali říci. Výsledky jim ukazují, jak velice se mýlili.

Francouzský generál rozdělil své síly takto: proti klíčovému postavení — Malachovské mohyle, postavil divizi Mac-Mahonovu; po její pravé straně, proti kurtině spojující Malachovskou mohylu s baštou čís. 1, La Motterougeovu divizi; na nejzazším pravém křídle, právě proti baště čís. 1, Dulacovu divizi. Protože Malachovská mohyla byla jediným bodem, který bylo nutno v případě vážného odporu dobýt za každou cenu, měl Mac-Mahon jako zálohu gardovou divizi pod velením Mellinetovým. Tolik o francouzském útoku na straně předměstí Korabelnaja. Pokud jde o Městskou stranu, na Stožární baštu, která byla jakousi předsunutou citadelou, byla velmi výhodně umístěna a měla velmi silná vnitřní opevnění, neměl být podniknut bezprostřední čelní útok. Naproti tomu Ústřední baštu měla vzít zteč Levaillantova divize, kterou měla v případě úspěchu následovat divize d'Autemarrova. Ta dostala rozkaz obejít hrdlo Stožární bašty, a v témž okamžiku měla Stožární baštu napadnout čelně Cialdiniho piemontská brigáda, soustředěná

v zákopech. Postavení mezi Malachovskou mohylou a Stožární baštou zaujímali Angličané. Měli útočit na Redan.

Nejdříve měla být podniknuta zteč na Malachovskou mohylu, a až by byla dobyta, měly zbývající kolony postupovat každá proti tomu objektu, který jí byl určen. Malachovská mohyla byla velká reduta na vrcholu pahorku téhož jména, který ovládá okolí. Reduta byla ze všech stran uzavřena, ale v týlové stěně měla široké otvory, jimiž mohly přicházet posily. Po pravé a levé straně byla kurtinou spojena s Velkým a Malým redanem; to byly rovněž uzavřené reduty s menšími opevněními, která měla sloužit jako réduit*, přičemž jejich zadní stěny se střílnami obrácenými dovnitř reduty tvořily vnitřní val [coupure**]. Hrdla těchto coupure byla také spojena s Malachovskou mohylou druhou neboli vnitřní kurtinou, která tvořila druhou obrannou linii. Uvnitř Velkého a Malého redanu nebyly skoro žádné překážky, a proto tento prostor úplně ovládalo dělostřelectvo z coupure a réduitů. Malachovská reduta, na kterou nepřítel soustřeďoval palbu od chvíle, kdy dobyl Mamelon, byla však podél hradeb přeplněna překrytými příčnými zátarasy, které skýtaly dělostřelcům a vojákům ve službě úkryt odolný proti bombardování, zatímco vnitřek bašty byl zaplněn velkými srubovými pevnůstkami se střechami odolnými proti bombardování, které sloužily jako ubikace, ale pro obranu se naprosto nehodily. Když došla první zpráva, že byla dobyta Malachovská mohyla, prohlásili jsme, že se tu Rusové zřejmě dopustili stejné chyby jako při stavbě Kamčatské reduty na Mamelonu: protože se chtěli uchránit před nepřátelskou palbou, roztříštili vnitřek pevnůstky na malá oddělení, a tím si zřejmě znemožnili jeho obranu proti zteči.[298] Náš názor se nyní plně potvrdil. Ukázalo se, že labyrint Malachovské mohyly stejně jako labyrint Mamelonu nebylo možno bránit. Byl dobyt za deset minut a Rusové jej už nikdy nedobyli zpět.

Francouzi připravili zteč na Malachovskou mohylu skvěle. Všechno předvídali a zajistili. Příkop překročili po mostech nové konstrukce, jejíž popis ještě nedošel; mosty položili za necelou

* Viz poznámku na str. 601. *(Pozn. red.)*
** Viz poznámku na str. 579. *(Pozn. red.)*

minutu. Sotva začala zteč, zřídili zákopníci narychlo průkop ze zákopů do příkopu, prorazili v ruských předprsních široké průchody, zasypali před nimi příkop a vytvořili schůdnou cestu do nitra Malachovské reduty, po níž mohly přicházet posily, zálohy a dokonce byla použitelná i pro polní děla. Jakmile Francouzi dobyli celou redutu, rychle uzavřeli průchody v jejím hrdle, prorazili střílny, dopravili do ní polní děla a v několika hodinách, dříve než se Rusové mohli vážně pokusit dobýt opevnění zpět, je celé obrátili proti nim, takže Rusové přišli příliš pozdě. Dělostřelci byli připraveni zatlouci v případě nutnosti děla a vojáci pěších oddílů měliza opasky krátké zákopnické nářadí.

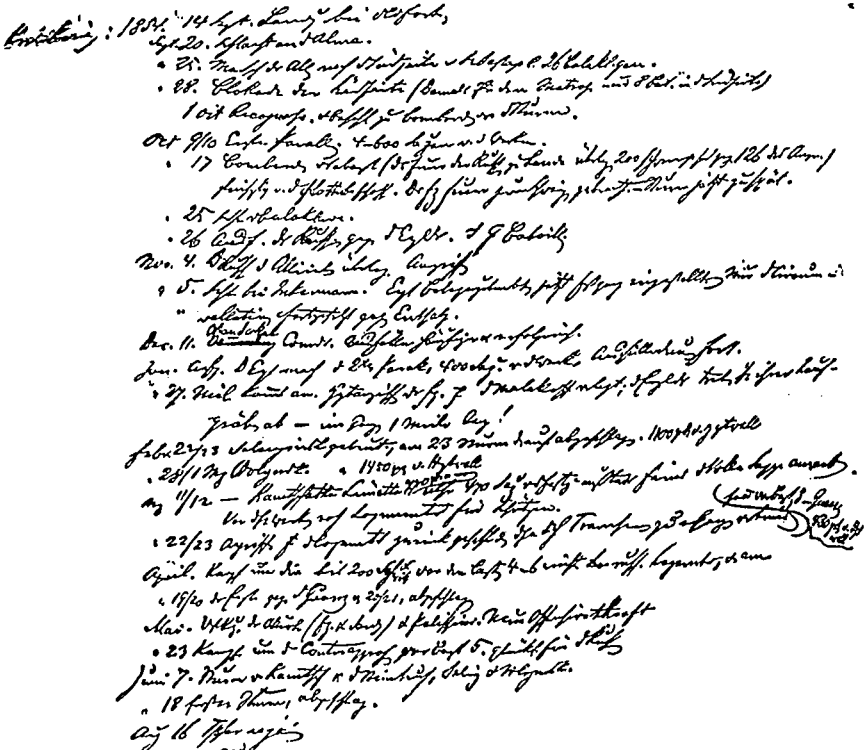
Na provedení útoku přímo dohlíželi maršál Pélissier a generál Niel. Zda byly ostatní útoky stejně dobře organizovány, nevíme; byly však vesměs neúspěšné, zejména útok na Ústřední baštu. Zdá se, že zteč na tuto baštu podnikl generál de Salles s naprosto nedostatečnými silami, neboť jakmile se Francouzi dostali k ruskému přednímu náspu, museli za ním hledat úkryt. Zteč se zvrhla v přestřelku a nutně byla odražena. O důkaz, k čemu takový postup vede, se postaral generál Simpson při zteči Redanu. Nejkrvavější byl útok na Malý redan. Rusové toto postavení dobře bránili a jen zde odrazili pět francouzských brigád.

Již dříve jsme poukazovali na to, že v britské armádě převládá absurdní systém, podle něhož jsou sestavovány tak slabé útočné kolony, že každý útok lze předem považovat za ztracený, narazí-li na poněkud vážnější odpor. Této chyby se dopustil již Raglan, když plánoval útok 18. června, a zdá se, že se generál Simpson rozhodl svého zemřelého velitele ještě překonat.* Angličané poškodili vybí-

* V „Neue Oder-Zeitung" je místo poslední věty text: „Tato rutina je založena na tom, že pevnosti, s nimiž měli Angličané hlavně co dělat, zejména pevnosti, které dobýval Wellington ve Španělsku, byly vystavěny podle starého italsko-španělského systému, a proto jen zřídkakdy mohly ukrýt víc než 500 mužů. Protože u Angličanů se všechno hned stává tradicí, stal se tradicí i jejich systém útoku, i když předpoklady pro tento systém už dávno zmizely. Lord Raglan tak napodobil 18. června starý Wellingtonův způsob, a všichni vědí s jakým výsledkem. Místo aby se z Raglanova neúspěchu poučil, považoval Simpson za nutné nejen Raglana napodobit, ale ještě ho překonat. Simpson měl 8. září na místě 25 000 mužů. Z nich poslal jen 1800 skutečně na zteč." — Následující dva odstavce jsou v „Neue Oder-Zeitung" vynechány a zbytek článku je značně zkrácen. *(Pozn. red.)*

hající úhel Redanu, a proto bylo rozhodnuto vést zteč proti této části opevnění, jakmile si Francouzi plně zajistí Malachovskou mohylu. Generál Simpson tedy vybral úderné oddíly z druhé a lehké divize; celkem to bylo asi 1800 mužů, čili polovina ze dvou brigád! Další dvě brigády těchto divizí měly sloužit jako posily a třetí a čtvrtá divize měly zůstat v záloze. Mimoto zde byly ještě gardová a skotská divize, celkem 25 000 mužů. Z nich bylo skutečně posláno na zteč jen asi 1800 mužů, které později posílilo ještě asi 2000 mužů! Na rozdíl od Francouzů, kteří mohli přeskočit ze svých zákopů přímo do ruského příkopu, muselo těchto 1800 mužů překonat vzdálenost 250 yardů otevřeným terénem v boční palbě redanských kurtin. Angličané houfně padali, ale přesto postupovali vpřed, zlezli příkop po žebřících, pronikli do vyčnívajícího úhlu bašty, a tam se ihned dostali do strašlivé kartáčové a puškové palby z coupure a réduitů v týlu Redanu. Proto se rozptýlili, hledajíce úkryt za příčnými zátarasy, a zahájili proti Rusům palbu přesně tak, jako Francouzi na Ústřední baště. To by nebylo na škodu, jen kdyby byly hned za útočícími postoupily posily a zálohy a útokem zblízka rozšířily již získané výhody. Ale posily nepřišly téměř žádné, a když, tak jen hrstky a nepravidelně. Velitel brigády Windham, který velel útočícím oddílům, třikrát poslal důstojníky se žádostí, aby byly poslány vpřed jednotky v pravidelných formacích, ale žádné nepřišly. Všichni tři důstojníci, které poslal, byli raněni, když přecházeli pláň. Nakonec šel Windham sám a přemluvil generála Codringtona, aby poslal ještě jeden pluk, když vtom náhle britská vojska ustoupila a vyklidila Redan. Rusové dostali posily a očistili opevnění od nepřítele. Tehdy se starý Simpson, který měl ještě 20 000 mužů nenasazených do boje, rozhodl pokusit se o novou zteč příštího jitra!

Tento ubohý útok Angličanů na Redan poznamenává jejich generály na Krymu nesmazatelným znamením neschopnosti. Zdá se, že mají vrozený sklon překonávat jeden druhého v chybách. Vyznamenali se tím u Balaklavy a Inkermanu, ale 18. června a 8. září to ještě daleko překonali. Zteč byla připravena tak nedbale, že když Angličané obsadili výčnělek Redanu, nezatloukli zde ani jedno ruské dělo, takže je táž děla zasypávala při ústupu kartáči

Engelsovy chronologické poznámky o hlavních událostech krymské války.[299]

a šrapnely stejně silně jako za postupu. Zda se Angličané pokusili sami vhodně opevnit, o tom se ani Simpson ani tiskoví zpravodajové nezmiňují. Opravdu se zdá, že byla zanedbána i ta nejzákladnější opatření.

Je pravda, že útoky na Redan, Ústřední baštu a Malý redan byly do určité míry jen pouhé demonstrace. Útok na Redan měl ovšem svůj význam. Toto postavení totiž bezprostředně rozhoduje o dobytí Malachovské mohyly, neboť ovládá-li Malachovská mohyla svou výškou Redan, Redan zase ovládá přístup k Malachovské mohyle, a jakmile by byl dobyt, ohrožoval by z boku všechny ruské kolony, chystající se dobýt tento vrch zpět. Dobytí Malachovské mohyly donutilo Rusy opustit celou Jižní stranu; dobytí Redanu by je bylo přinutilo spěšně vyklidit přinejmenším předměstí Korabelnaja, a to dříve, než by byli mohli zorganizovat svůj dobře uspořádaný systém destrukcí ohněm a výbušninami, pod jehož ochranou bezpečně ustoupili. Angličané tedy nesplnili na velmi významném bodě to, co od nich spojenci právem očekávali. Zklamali nejen jejich generálové, ale ani vojáci nebojovali tak jako dříve. Byli to většinou mladí chlapci, kteří přišli na Krym nedávno a hleděli se především ukrýt a střílet, místo útočit na bodák. Nedostávalo se jim kázně a pořádku; různé pluky se pomíchaly, důstojníci ztratili jakoukoli kontrolu, a tak se v několika minutách celá mašinérie rozpadla. Přes to všechno se musí uznat, že angličtí vojáci kladli v Redanu téměř dvě hodiny tvrdošíjný pasívní odpor, aniž jim přišla nějaká podpora. Nejsme však zvyklí vidět britskou pěchotu, jak klesá na úroveň Rusů a hledá svou slávu jen v pasívní statečnosti.

Palma vítězství patří tohoto dne generálům Bosquetovi a Mac-Mahonovi. Bosquet velel celé francouzské zteči na pravém křídle a Mac-Mahonova divize dobyla a udržela Malachovskou mohylu. Byl to jeden z mála dnů, kdy Francouzi skutečně překonali Angličany statečností. Ve všech ostatních směrech prokázali svou převahu nad Angličany již dávno. Máme z toho tedy učinit závěr, že anglická armáda zdegenerovala a její pěchota se již nemůže chlubit, že v boji v semknutém tvaru je nejlepší pěchotou na světě? To by bylo předčasné. Jisté však je, že britští generálové na Krymu umějí jako

nikdo jiný na celém světě podrývat fyzický a morální stav armády; na druhé straně nováčci, kteří jsou od určité doby zařazováni do armády, jsou mnohem horší, než bývali dříve. Anglický lid by se nad tím měl zamyslet; dvě porážky ve třech měsících jsou v britských vojenských dějinách něco nebývalého.

O Rusech můžeme říci jen tolik, že bojovali s obvyklou pasívní statečností a při zteči, kterou podnikli, aby dobyli zpět Malachovskou mohylu, projevili dokonce velkou aktivní odvahu. Jaká byla jejich taktická opatření, nemůžeme posoudit dříve, dokud nebude uveřejněna jejich zpráva. Jedno je však jisté, a to, že dobytí Malachovské mohyly bylo naprosto překvapivé. Posádka byla u oběda a zřejmě nikdo, kromě dělostřelců u děl, nebyl ve zbrani a připraven na útok.

Podíváme-li se nyní, co se událo od dobytí Jižní strany, vidíme z Gorčakovových zpráv, že 20 000 spojeneckých vojáků (jaké národnosti, to se neříká) odešlo do Jevpatorije a že spojenci současně vysílají silné průzkumné oddíly proti ruskému levému křídlu v Bajdarské dolině, kde se ruské předsunuté jednotky musely stáhnout k Urkustě, směrem k údolí horního toku Čulinu, jednoho z přítoků řeky Černé. Sbor o 30 000 mužích, který je nyní v Jevpatoriji, je dost slabý a nemůže se odvážit dále od města. Mohou však přijít další posily. Tak či onak, polní operace začaly a v příštích čtrnácti dnech se musí rozhodnout, zda Rusové budou s to udržet své postavení, či zda musí spojencům nechat celý Krym jako kořist.

Napsal B. Engels 28. září 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4519 z 13. října 1855
a v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 463 ze 4. října 1855

Podle textu
v „New-York Daily Tribune",
srovnaného s textem
v „Neue Oder-Zeitung"
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

OFICIÁLNÍ FINANČNÍ ZPRÁVA

Londýn 2. října. Máme před sebou oficiální finanční zprávu o státních příjmech za uplynulý rok, pololetí a čtvrtletí (podle novot, které zavedl Gladstone, končí anglický finanční rok, a to jak pokud jde o příjmy, tak i o vydání, 30. září). Zpráva na jedné straně dokazuje, že pomocné zdroje anglického rozpočtu jsou pružné, ale na druhé straně ukazuje, že počet pravděpodobnosti není forte* anglických finančníků. Čistý přebytek činí ve srovnání s minulým finančním rokem 8 344 781 liber št., ve srovnání s předcházejícím pololetím 2 929 699 liber št. a s předcházejícím čtvrtletím 1 924 124 liber št. Význam těchto čísel se okamžitě změní, uvážíme-li na jedné straně okolnost, že za Gladstona a Lewise byly zvýšeny daně, a na druhé straně nepoměr mezi předvídaným a skutečným vzrůstem daňových příjmů. Jasně se to ukáže, jakmile se podíváme na jednotlivé položky. Uvidíme, že příjmy z cel vzrostly za rok o 1 290 787 liber št., za pololetí o 608 444 liber št. a za čtvrtletí o 364 423 liber št. Tento vzrůst je třeba plně připsat novým clům na čaj, cukr a kávu. Patří už k buržoaznímu optimismu listu „Daily News", že z těchto statistických údajů činí závěr o růstu blahobytu pracujících tříd. Jak známo, Gladstone pozastavil snížení cla na čaj a cukr, na kterém se usnesla roku 1854 Dolní sněmovna na jeho návrh. Jeho nástupce Lewis zvýšil clo z centu cukru o 3 šilinky, což podle jeho odhadu mělo zvýšit příjmy o 1 200 000 liber št.; z libry

* — silnou stránkou. *(Pozn. red.)*

čaje o 3 pence, což podle jeho výpočtu muselo zvýšit příjmy o 750 000 liber št., a konečně o 1 penci z libry kávy, což mělo vynést finanční surplus* 150 000 liber št. Celkem se však v posledním čtvrtletí zvýšily příjmy z cel jen o 364 423 liber št., tedy ani zdaleka ne o polovinu přebytku, který se očekával jen ze zvýšení cla na cukr. Z celních výkazů vidíme, že spotřeba kávy poklesla proti roku 1853 téměř o 2 %. Příjmy z cla na víno a tabák značně poklesly.

Spotřební daň platí v Anglii za barometr comforts** nižších společenských tříd. Vidíme, že i v nejlepším čtvrtletí se příjem z této daně snížil o 266 006 liber št., a přece ve Skotsku a Irsku byla už plně uplatňována nová daň sira G. C. Lewise z destilovaných nápojů. Lewis počítal s tím, že svou dodatečnou daní zvýší příjem o 1 000 000 liber št. Místo toho ztratil v jednom čtvrtletí 266 006 liber št. Pokud jde o kolkovné, vykazuje roční přírůstek 100 472 liber št., avšak za pololetí pokleslo o 48 402 liber št. a za poslední čtvrtletí o 103 344 liber št. Je to tím nápadnější, uvážíme-li, že už je plně v platnosti dědická daň, kterou Gladstone nově zavedl. Příjmy pošty, které patří do této kategorie (kolkovné), vykazují deficit 206 819 liber št. za rok, 175 976 liber št. za pololetí a 81 243 liber št. za poslední čtvrtletí. Daň z pozemkového vlastnictví vykazuje vzrůst o 6 484 147 liber št. za rok, 2 195 124 liber št. za pololetí a 1 993 590 liber št. za čtvrtletí. Nesmíme však zapomínat, že Gladstone dřívější daňovou sazbu zdvojnásobil a očekával, že se v důsledku toho příjmy zvýší o $6^1/_2$ miliónu liber št., a sir G. C. Lewis kromě toho prosadil dodatečné zdanění ve výši 2 pencí z každé libry št. a očekával od toho nové zvýšení příjmů o 4 000 000 liber št. Tedy ani u daní z pozemkového vlastnictví vzrůst příjmů nijak neodpovídal růstu daní.

Zde se stále zajímají o podvody a pravděpodobnou budoucnost Crédit Foncier, Crédit mobilier a jiných bonapartistických bankovních či bankrotních kreatur. Můžeme si přitom vzpomenout, že Émile Péreire a druzí šéfové těchto institucí jsou staří *saint-simonovci*. Tito pánové vždy očekávali spásu světa od *bank* a snad i od *bankrotů*. Tak či onak svou *vlastní spásu* v tom našli. Saint-simonismus, abstra-

* — přebytek, dodatečný příjem. *(Pozn. red.)*
** — blahobytu. *(Pozn. red.)*

hujeme-li od velkých všeobecných myšlenek jeho tvůrce, se uskutečnil ve své jediné možné formě za Bonaparta. Co chce kdo víc! Péreire je hlavní Bonapartův finanční podvodník a pan Michel Chevalier je jeden z vedoucích redaktorů a hlavní ekonomický odborník „Journal des Débats“[300]. Habent sua fata libelli*. Ale také velké myšlenky mají svoje „fata“**.

Napsal K. Marx 2. října 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung“,
čís. 467 ze 6. října 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

* Knihy mají svoje osudy. *(Pozn. red.)*
** — „osudy“. *(Pozn. red.)*

K. MARX

FRANCOUZSKÁ BANKA. — POSILY PRO KRYM. — NOVÍ POLNÍ MARŠÁLOVÉ

Londýn 4. října. Anglická banka opět zvýšila úrokovou sazbu z 5 % na 5 ½ %. Toto opatření je namířeno především proti Banque de France*, která v posledních šesti týdnech — prostřednictvím směnek vydaných na Londýn a tam eskontovaných — vyvezla z Anglie do Francie za 4 600 000 liber št. zlata. O finanční situaci Banque de France kolují na zdejší burze velmi znepokojující pověsti. Podle jedněch se očekává pozastavení všech plateb v hotovosti, podle jiných mají bankovky Banque de France dostat „pro větší jistotu" záruku stabilnosti. Taková záruka by nevyhnutelně způsobila „run"** na banku a okamžité znehodnocení jejích bankovek. A konečně se tvrdí, že Banque de France se pokusí zdvojnásobit svůj kapitál subskripcí. Přestože se tyto pověsti v podrobnostech velmi rozcházejí, svědčí o tom, že Banque de France jde vstříc krizi a že tato instituce, která od svého založení za Napoleona I. vždy platila za neotřesitelně pevnou, je za Napoleona III. jen jednou z mnoha *převrácených* úvěrových pyramid, které je nutno považovat za charakteristické památníky éry jeho vlády. Část

* — Francouzské bance. *(Pozn. red.)*
** — „nápor" *(Pozn. red.)*

francouzské společnosti, která především žádá *zdání* hojného úvěru a „prospérité toujours croissante"*, si nesmí stěžovat, až bude muset za tento příjemný klam platit. Tak či onak, finanční transakce, burzovní machinace a bankovní spekulace, které v posledních letech vlády Ludvíka Filipa vzbudily velkou senzaci a daly vzniknout i celé polemické literatuře, jako „Židé, králové naší doby", „Dynastie Rothschildů"[301] aj., jeví se jako dětské hříčky ve srovnání s tím, co na tomto poli bylo vykonáno od roku 1852 do dnešního dne.

V této chvíli čeká na rozkaz k odplutí na Krym 6000 mužů, z toho 800 dělostřelců a 900 mužů jezdectva; zbytek jsou pěšáci. Mimoto má být na válčiště posláno asi 4000 pěšáků z Gibraltaru, Malty, Jónských ostrovů a z Pireu. Tyto posily, i když k nim připočítáme cizineckou legii, ani zdaleka nedoplní anglickou armádu v poli na její původní stav. Proto *Bright* včera na jedné schůzi v Rochdale poznamenal:

„Kdybych byl stoupencem války, prováděl bych zcela jinou politiku, pokud jde o naše vnitřní vojenské zřízení. Zavedl bych řádnou vojenskou povinnost, jako je v Rusku, Rakousku a ve Francii, a donutil bych tak příslušníky všech tříd, aby se náležitě podíleli na tom, co se nazývá věc národa."

Jmenování přestárlých lordů a hrabat Combermera, Strafforda a Hardinga polními maršály odměnou za porážku generála Simpsona (který, mimochodem, má být odvolán) u Redanu, je jeden z mnoha špatných vtipů a hravých žertů, jimiž se Palmerston na sklonku svého života rád obveseluje. První dva generály lze právem považovat za živé *mrtvoly*, takže jejich povýšení je spíš jakousi dodatečnou kanonizací. Jsou povyšováni do stavu vojenských svatých, když svou pozemskou pouť již dávno skončili. Lord Hardinge zastává předpotopní funkci Commandeur en chef** anglické armády a maršálskou hůl si plně vysloužil vytrvalým a neúnavným patolízalstvím a úslužností vůči polnímu maršálkovi princi Albertovi. Ještě pikantnější je na celé věci to, že vítězství nad Rusy, jehož Angličané dosáhli spolu s Francouzi, je oslavováno povýšením dávno zapomenutých důstojníků, kteří bojovali na straně Rusů proti Francouzům. Tak například zásluha lorda Strafforda spočívá

* – „stále vzrůstající prosperity". *(Pozn. red.)*
** – vrchního velitele. *(Pozn. tred.)*

v tom, že u Waterloo vedl gardovou brigádu, při pochodu na Paříž velel prvnímu armádnímu sboru a ovládl Paříž tím, že obsadil výšiny Belleville a Montmartre.

Napsal K. Marx 4. října 1855
Otištěno v „Neue Oder-Zeitung",
čís. 469 z 8. října 1855

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

B. ENGELS

PRŮBĚH VÁLEČNÝCH OPERACÍ

Zpráv z bojišť je mnoho. Vedle Gorčakovova hlášení, které komentujeme jinde, došlo nám sobotním parníkem oficiální hlášení o akci jezdectva u Kurulu, poblíž Jevpatorije, o níž jsme přinesli zprávu už dříve. Dále máme zprávu o neúspěšné ruské zteči Karsu, zprávu, že spojenci zničili Tamaň a Fanagorijskou pevnost, a konečně zprávu, že se část spojeneckých vojsk vylodila na poloostrově Kinburn.[302]

Jezdeckou akci u Jevpatorije provedlo 12 francouzských eskadron (4. husarský pluk a 6. a 7. dragounský pluk). Podle střízlivé a jasné zprávy generála d'Allonvilla provedli Francouzi a Turci rozsáhlý průzkum do vnitrozemí po třech různých cestách; po jedné směrem na jih a po dvou na sever od jezera Sasyku. Tyto dvě kolony se setkaly u vesnice Dolšaku, kde zpozorovaly, že se k nim blíží ruské jezdectvo. Zde se zprávy začínají rozcházet. Generál d'Allonville tvrdí, že Rusové, jichž bylo osmnáct eskadron, využili toho, že Francouzi odsedlali a krmili koně, a pokusili se je obejít z jihu a odříznout jim ústup k Jevpatoriji; d'Allonville prý potom dal svým vojákům rozkaz nasednout na koně, napadl Rusy z boku, rozprášil je a pronásledoval dvě francouzské míle*. Gorčakov říká, že Rusů byl jen jeden pluk (18. hulánský pluk), čili osm eskadron, že je Francouzi překvapili, když sesedli s koní, aby odkolesnili dělostřeleckou baterii, a proto se museli spasit útěkem. Za tento omyl činí Gorčakov odpovědným generála Korfa. Proč musel celý pluk hulánů sesednout s koní a pomáhat při odkolesnění baterie

* — francouzská míle (lieue) = 4,45 km. *(Pozn. čes. red.)*

o osmi dělech a proč zde nebyli dělostřelci, když to byla jejich práce, to si máme domyslet sami. Celá Gorčakovova zpráva je tak zmatená, tak nevojenská a tak prosáklá přáním zmírnit tuto první porážku jezdectva, že ji nelze považovat za vážný výklad skutečného stavu věcí. Současně vidíme, že odpovědnost za tuto porážku je svalována na generála Korfa, tak jako Selvan byl činěn odpovědným za porážku u Silistry, Sojmonov za Inkerman a Read za Černou. Gorčakov, i když byl vlastně v každé bitvě poražen, zůstává neporazitelný. On nebyl poražen, kdepak; to vždycky jen nějaký podřízený nešťastník zmaří hloupým omylem generálovy moudré plány a obvykle za trest za tento zločin padne v boji. V tomto případě měl provinilec tu smůlu, že zůstal naživu. Možná, že později bude moci něco říci ke Gorčakovově zprávě. Zatím je pro něho zadostiučiněním, že protivník jej líčí v mnohem lepším světle než jeho neomylný vrchní velitel. Po této srážce byla do Jevpatorije poslána britská divize lehkého jezdectva, aby posílila Francouze.

Další dvě výpravy byly podniknuty na nejzazších křídlech krymského válčiště. Jedna byla vyslána z Kerče a Jenikale na druhou stranu průlivu. Byly zničeny dvě malé pevnosti, Tamaň a Fanagorijská pevnost, a ukořistěno asi sto děl. Spojenci si tím plně zajistili vstup do Azovského moře. Byla to jen operace z opatrnosti a její bezprostřední výsledky nemají valný význam.

Druhá výprava je významnější. Spojenecké loďstvo provedlo nejdříve asi s 10 000 vojáky demonstraci před Oděsou, kde však nevypálilo ani jednu ránu, a potom odplulo ke Kinburnu. Toto město leží téměř na špičce kosy, která na jihu uzavírá ústí Dněpru a Bugu. V tomto místě je ústí široké asi tři míle. Vstup do něho uzavírá písečný nános, kde je (podle nejlepších map) hloubka patnáct stop. Na severní straně ústí leží Očakov a na jižní straně Kinburn. Obě tato města se stala známá poprvé v rusko-turecké válce roku 1787, kdy Bug tvořil hranici mezi oběma říšemi, takže Očakov patřil Turecku a Kinburn Rusku. Levému křídlu ruské armády tehdy velel Suvorov (vrchním velitelem byl Potěmkin) a zdržoval se v Kinburnu. Turci, kteří tehdy ovládali Černé moře, se přeplavili z Očakova. Aby zmátli Suvorova, vylodili se nejprve jihovýchodně od Kinburnu. Když však viděli, že Suvorov

se tímto manévrem nedá oklamat, vylodili své hlavní síly na severozápadním cípu kosy, přesně proti Očakovu, zakopali se tam a útočili na pevnost. Ale Suvorov podnikl s daleko menšími silami výpad, donutil Turky k boji a s pomocí došlých posil je zatlačil do moře. Turci měli ohromné ztráty. Suvorov sám však byl v tomto boji raněn; v následujícím roce, v roce 1788, byl Očakov dobyt.

Tentokrát se spojenci vylodili nikoli pod Kinburnem, ale asi čtyři míle nad ním, aby přerušili spojení města s Chersonem a vnitrozemím Ruska po souši. Je velmi pravděpodobné, že svými dělovými čluny brzy přeruší také spojení města po moři. Kinburnská kosa je šest mil nad městem velmi úzká a stejně jako Arabatská je tak mělká a písečná, že při kopání se objeví voda už v hloubce několika stop. Silná opevnění s hlubokými příkopy zde proto nelze naspěch vybudovat; opevnění, která zde v roce 1787 vystavěli Turci, byly buď palisády nebo baterie obložené pytli písku. Vlastní kinburnská opevnění proto nemohou být nijak hrozná, neboť zde nelze vykopat dobré základy pro zděné eskarpní stěny, i když od té doby byly nepochybně vyhloubeny široké příkopy naplněné vodou. Nicméně soudíme, že Kinburn nemůže spojencům dlouho odolávat, jestliže na něj podniknou rozhodný útok. Jakmile budou mít jednou Kinburn v rukou, otevře se jim perspektiva významných operací směrem na Cherson a Nikolajev, tj. směrem na operační základnu ruské armády na Krymu. Tento náhlý útok, bude-li správně proveden, může mít velký význam. Do odjezdu parníku však nedošly žádné zprávy o nějaké rozhodující akci, a to nás vede k závěru, že spojenci povedou také tuto výpravu obvyklým pohodlným loudavým stylem.

Porážka Rusů před Karsem bude velmi pravděpodobně vyvrcholením tažení v Arménii. Turci, špatně organizovaní a na válku nijak nepřipravení, hráli na tomto úseku válčiště jen bezvýznamnou roli. Protože nebyli s to udržet se v poli, omezili se na obsazení Karsu, Erzerumu a území, které tyto pevnosti bezprostředně ovládají. Generál Williams, který vstoupil do tureckých služeb, velel karské posádce a dohlížel na stavbu řádných obranných opevnění. Po převážnou část léta se celé tažení na obou stranách omezovalo na potyčky, loupežné přepady a výpravy do

hor za krmivem. Všeobecný a hlavní výsledek byl, že Rusům, kteří pomalu postupovali, se podařilo blokovat Kars a dokonce mu odříznout spojení s Erzerumem. Kars leží v jednom vedlejším údolí horního toku Araksu; Erzerum leží u pramene Eufratu, Batumi u ústí Čorochu (Batys), jehož horní tok protéká blízko Karsu i Erzerumu, takže jedna z cest mezi těmito dvěma městy vede údolím řeky Čoroch do města Oltu, odkud přetíná hory směrem ke Karsu. Město Oltu bylo tedy tureckým opěrným bodem, neboť cesta z Batumi se zde spojuje s cestou, o níž jsme se zmínili výše, a Batumi bylo nejbližším místem, odkud bylo možno očekávat největší posily. Kdyby se Rusům podařilo dobýt Kars, zachytili by se především v Oltu, čímž by odřízli Erzerum od nejbližšího a nejvýhodnějšího spojení s Černým mořem a Cařihradem. Turci však byli tak skleslí na duchu, že ustoupili až k Erzerumu a obsadili jen horský přechod mezi horním tokem Eufratu a pramenem Araksu; Oltu ponechali jeho osudu.

Nakonec, když byl Kars těsněji sevřen, pokusili se Turci v Oltu sestavit konvoj s potravinami a vynutit si pod silnou ochranou přístup do Karsu. Poslali část jezdectva z Karsu, neboť tam stejně bylo zbytečné, a tato část jezdectva se skutečně probojovala přes území obsazené Rusy do Oltu. Krátce nato byl z Oltu vyslán konvoj s potravinami. Tentokrát však byli Rusové bdělejší, porazili Turky na hlavu a zmocnili se konvoje. Mezitím se v Karsu začal projevovat nedostatek potravin. Do Asie byl ovšem poslán Ömer paša, aby tu převzal velení a zorganizoval v Batumi armádu, schopnou bojovat v poli; vytvořit novou armádu však trvá dlouho a přímý pochod přes Oltu na pomoc Karsu nebylo to nejlepší, co mohl podniknout, neboť dříve než by přišla pomoc, mohl být Kars každým dnem pro nedostatek potravin donucen ke kapitulaci.

V tomto obtížném postavení byli Turci koncem září. Kars byl vlastně považován za ztracený. Rusové si byli jisti, že pouhou blokádou město vyhladoví. Na druhé straně však nebyli Rusové zřejmě ochotni čekat, až v Karsu spotřebují poslední mouku a snědí posledního koně. Buď z obav před blížící se zimou, stavem cest, nedostatkem potravin, či na vyšší rozkaz, nebo ze strachu před vyprošťovacím sborem Ömera paši se náhle rozhodli jednat rázně. Z pohraniční

pevnosti Alexandropol, která leží jen několik hodin cesty od Karsu, přivezli obléhací děla a po několika dnech zákopových prací a dělostřelecké palby vzaly soustředěné hlavní síly ruské armády pod velením Muravjevovým Kars ztečí. Byl to zuřivý boj a trval osm hodin. Bašibozukové a pěší nepravidelná vojska, která tak často v poli před Rusy utíkala, bojovali tentokrát v terénu, který jim víc vyhovoval. Přestože síly útočících byly jistě čtyřikrát až šestkrát větší než síly karské posádky, přece byly všechny jejich pokusy proniknout do města marné. Turci zde konečně opět projevili odvahu a vynalézavost. I když se Rusům nejednou podařilo proniknout do tureckých baterií (pravděpodobně šlo o lunety s otevřenými hrdly, aby je bylo možno ovládat palbou z druhé obranné linie), nemohli se nikde zachytit. Říká se, že Rusové měli nesmírné ztráty; Turci prý pohřbili 4000 zabitých. Dříve než tomu uvěříme, musíme mít podrobnější a přesnější zprávy.

Pokud jde o operace Ömera paši, měl na vybranou dvojí: buď pochodovat podél řeky Čorochu přes Oltu na pomoc Karsu, ale riskovat, že přijde pozdě, neboť by musel vést svou armádu po Arménské vysočině, kde jsou Rusové zajištěni proti účinnému čelnímu útoku silnou linií pevností a kde by Ömer paša neměl možnost napadnout je z boků, nebo pochodovat podél řeky Rionu do Kutaisi a odtud přes hory do údolí řeky Kury směrem k Tiflisu. Zde by nenarazil na žádná významnější opevněná místa a bezprostředně by ohrozil centrum ruské moci na jižním Kavkazu. Lepší způsob, jak vylákat Muravjeva z Arménie, ani neexistuje, a naši čtenáři si možná vzpomínají, že jsme nejednou poukazovali na to, že jedině tato operace může zasadit velký úder ruským silám v Asii. Vhodnou operační základnou pro tento pochod by bylo Redut-Kale, ale protože tam není bezpečný přístav, zvolil Ömer paša Suchum-Kale, kde je dobrý přístav a lepší cesta podél pobřeží. Brzy se dozvíme, zda už není příliš pokročilá roční doba pro takové vážné operace.

Napsal B. Engels kolem 19. října 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4538 z 5. listopadu 1855

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

RUSKÁ ARMÁDA

Když byla vyhlášena válka mezi západními mocnostmi a Ruskem, anglo-francouzský tisk soudil, že Rusko bude mít sice dostatek vojáků, ale že bude mít brzy nedostatek peněz. Počítalo se, že finanční potíže budou podvazovat vojenskou sílu a brzdit pohyby miliónů vojáků, které Rusko může, jak se říkalo, kdykoli poslat proti svým nepřátelům. Jaká však byla skutečnost? Přestože bylo Rusko naoko vyloučeno ze všech velkých evropských burz, bez obtíží si peníze vypůjčilo[303]; jeho papírové peníze, i když stále vydává nové, si udržují svou hodnotu; obyvatelstvo zásobuje jeho vojska na pochodu potravinami a dopravními prostředky tak, jak by to v žádné jiné, ne čistě agrární zemi nebylo možné. Přestože jsou jeho přístavy blokovány, dokázalo se dosud vyhnout všem finančním úskalím, na něž podle pevného přesvědčení londýnských mudrců mělo narazit. Pokud však jde o nevyčerpatelné zdroje lidí, vypadá situace docela jinak. Zatímco Anglie dokázala dobrovolnými odvody doma i v zahraničí postupně zvětšit svou armádu na Krymu na nějakých 40 000 mužů a zatímco Francie povolala jen v tomto roce místo 80 000 mužů 140 000 a mohla již poslat na Východ tak početnou armádu, že ji Pélissier ani nemůže zaměstnat, čeho dosáhlo Rusko? Na celém území, kde se provádějí odvody branců, byly nařízeny dvojí všeobecné odvody a při každých bylo odvedeno průměrně deset mužů na tisíc obyvatel mužského pohlaví, dále všeobecné odvody do domobrany po dvaceti třech mužích na tisíc obyvatel a nyní se opět nařizují všeobecné odvody po deseti mužích

na tisíc obyvatel. Průměrné odvody v době míru činí asi pět mužů na tisíc obyvatel v jedné polovině říše, přičemž příští rok dodává brance druhá polovina. Tak z celé říše (ovšem s výjimkou těch gubernií, kde se odvody neprovádějí) přichází do armády dva a půl muže na každý tisíc obyvatel mužského pohlaví. Avšak ve dvou letech války už muselo být odvedeno celkem padesát tři mužů na tisíc obyvatel, čili asi dvě a půl procenta všeho mužského i ženského obyvatelstva, tj. po oba roky desetkrát víc než při pravidelných odvodech v době míru. Za předpokladu, že by Francie povolala v prvních dvou letech války do armády celkem 300 000 mužů, což je jistě víc, než skutečně povolala, představovalo by to při 36 miliónech obyvatel za dva roky pět šestin procenta, čili pět dvanáctin procenta za rok, tj. přesně jednu šestinu počtu, který muselo povolat do armády Rusko. Pravda, v dobách míru se v Rusku do vojenské služby povolává ročně asi jedna devítina procenta a ve Francii dvě devítiny procenta z veškerého obyvatelstva. Protože však v Rusku je délka vojenské služby proti Francii víc než dvojnásobná, poměr se tím přinejmenším vyrovnává.

Ze všech stran se dovídáme, že Rusko už začíná pociťovat trvalý úbytek fyzicky zdatného mužského obyvatelstva, zatímco ve Francii je sotva znatelný. Zejména z Polska docházejí zprávy, že je tam nedostatek pracovních sil na obdělávání půdy; dalším důkazem je velká nespokojenost šlechty, že je vůbec zbavována nejcennější části svého majetku — nevolníků. Jmenování dokonalého aristokrata Lanského ministrem vnitra a jeho oběžník šlechtě, v němž konstatuje, že imperátor Alexandr svým ukazem zaručil šlechtě všechna práva a privilegia[304], ukazují, jak vážně je dvůr zneklidněn příznaky nespokojenosti mezi vlastníky nevolníků.

Nejpozoruhodnější na těchto rychle za sebou následujících odvodech je však to, že početní stav armády se jimi ve skutečnosti zvýšil zcela nepatrně. Počítáme-li, že celkový počet mužského obyvatelstva, které podléhá odvodům, činí 22 milióny, což jistě není přehnaný počet, bylo za dva roky zařazeno do řadového vojska neméně než 660 000 mužů a do domobrany 560 000 mužů. Z domobrany však byla mobilizována jen část, snad asi 200 000 mužů, takže skutečný úbytek fyzicky zdatného mužského obyvatelstva byl

asi 860 000 mužů. Mimoto je třeba vzít v úvahu také záložníky propuštěné na dovolenou na posledních pět nebo deset let jejich služební doby, kteří byli povoláni do služby předtím, než válka vypukla; protože však většina z nich byla povolána již v roce 1853, nebudeme je do našeho počtu zahrnovat.

Přes tyto zálohy, tvořící pátý a šestý prapor v každém pěším pluku, a přes 660 000 branců, zčásti zařazených do prvních čtyř řadových praporů v každém pluku, zčásti do nově utvořených praporů druhé zálohy (sedmých a osmých) v těchto plucích, nemají různé řadové útvary ještě ani zdaleka plné početní stavy. Nejpozoruhodnější důkaz o tom podává prohlášení, které v Nikolajevu vydal generál Liděrs, velitel Jižní armády. Prohlašuje, že podle carova rozkazu bude 23 družin domobrany (23 000 mužů), které jsou připojeny k Jižní armádě, včleněno do řadové armády a zařazeno do třetích a čtvrtých praporů každého pluku. Toto opatření nemůže zřejmě znamenat nic jiného, než že početní stavy pluků Jižní armády jsou tak nízké, že většina vojáků třetích a čtvrtých praporů má být převedena do stavu prvních a druhých praporů a na jejich místo má přijít domobrana. Jinými slovy, než do nich byla včleněna domobrana, měly čtyři prapory těchto pluků sotva tolik mužů jako dva plné prapory. Měla-li takové ztráty armáda, jejíž větší část se nikdy nesetkala s nepřítelem a od Silistry nebyl ani jeden její útvar nasazen do boje, jaké ztráty potom museli Rusové mít na Krymu a v Asii! Dostáváme rázem obraz o skutečném stavu ruské armády. Tento obraz nám dovoluje vyslovit domněnku o jejím opotřebování a vysvětlit si, jak je možné, že armáda pohltila dvě třetiny miliónu vojáků, aniž se její početní stav nějak znatelně zvýšil.

Ale jaké jsou příčiny tohoto ohromného a neúměrného opotřebování armády? Předně, nesmírně dlouhé pochody, které branci musí vykonat ze svých domovů do hlavních měst gubernií, odtud na shromaždiště a konečně k plukům, nehledě k pochodům, které potom musí vykonat tyto pluky. Není maličkost, má-li branec pochodovat z Permu do Moskvy, z Moskvy do Vilna a konečně z Vilna do Oděsy nebo Nikolajeva. A jsou-li tyto nekonečně dlouhé pochody urychlovány nejvyšší vůlí člověka, jako je Mikuláš, který

stanoví hodinu příchodu a hodinu odchodu a každou odchylku od svého rozkazu trestá; jsou-li brigády, divize, armádní sbory honěny o překot z jednoho konce říše na druhý, bez ohledu na to, kolik lidí odpadne v důsledku nemocí a vyčerpáním; musí-li být pochod z Moskvy do Perekopu vykonán tempem obvyklým při usilovném pochodu, který nikde jinde netrvá déle než dva dny, je opotřebování ruské armády do značné míry vysvětleno. K tomuto přepínání fyzických sil ruského vojáka je třeba přičíst ještě zmatek, který nutně vzniká v důsledku pověstně špatného řízení všech složek ruské vojenské správy, zejména intendantury. K tomu ještě přistupuje okolnost, že vojáky na pochodu pokud možno zásobuje potravinami obyvatelstvo míst ležících na pochodové ose, což je při dobré organizaci ve výlučně agrární zemi zcela na místě, ale iluzorní a nejvýš nevýhodné tam, kde, jako v Rusku, intendantura a velitelé vyrovnávají své defraudace ze zásob, které ukradli rolníkům. Konečně je třeba vzít v úvahu ohromné omyly, k nimž nutně musí docházet všude, kde armády rozptýlené na tak rozsáhlém území mají provádět akce podle rozkazů z jednoho centra a očekává se, že je provedou s přesností hodinového stroje, i když všechny předpoklady, na jejichž základě jsou tyto rozkazy vydávány, jsou nesprávné a nespolehlivé. Ruskou armádu neničí ani nepřátelské meče a střely, ani nemoci, které jsou v mnoha částech jižního Ruska nevyhnutelné, dokonce ani nutnost konat dlouhé pochody, nýbrž zvláštní okolnosti, za nichž ruský voják vstupuje do armády, cvičí a pochoduje, jak je s ním zacházeno, jak je živen, oblékán a ubytováván, jací jsou jeho velitelé a jak bojuje; tím vším se dá vysvětlit strašná skutečnost, že téměř celá ruská armáda z roku 1853 již zmizela z povrchu země a přitom nezpůsobila svému protivníku ani třetinu těch ztrát, které utrpěla sama.

Denní rozkaz generála Liděrse je pozoruhodný ještě v jednom ohledu. Otevřeně přiznává, že domobranci nejsou na boj proti nepříteli vůbec připraveni. Apeluje na staré vojáky, aby se těmto nováčkům nevysmívali a nepohrdali jimi proto, že neohrabaně zacházejí se zbraněmi; přiznává, že nováčci mají sotva ponětí o výcviku, a zavádí změny v cvičebním řádu, které musel výslovně schválit car. Vojáci nemají být „znechucováni" zbytečným parádním

drilem; mají se s nimi cvičit jen nejnezbytnější pohyby a cviky: zacházení se zbraní, nabíjení, střelba z ručnic, střelba do terče, pohyby v kolonách a boj v rozvinutém tvaru; všechno ostatní se prohlašuje za zbytečný parádní dril. Tak ruský generál s výslovným souhlasem carovým odsuzuje dvě třetiny ruského cvičebního řádu jako zbytečný balast, který jen znechucuje vojákům jejich povinnosti; a právě tento řád byl dílem, na které byl zesnulý car Mikuláš tak hrdý!

„Mladí vojáci", jejichž každý pohyb a krok vyvolává, jak se nám říká, smích kamarádů, by v žádné jiné zemi nebyli považováni za nováčky. Jsou ve zbrani šest až deset měsíců, a přesto jsou tak neohrabaní, jako kdyby právě přišli od pluhu. Nelze také říci, že jim nezbýval čas na výcvik, protože museli vykonávat dlouhé pochody. Napoleon při svých posledních taženích zařazoval nováčky do příslušných praporů již po čtrnáctidenním výcviku, načež je posílal do Španělska, Itálie a Polska; byli cvičeni na pochodu, jednak přímo za pochodu, jednak když přišli do ubikací; když pak po šesti či osmi týdnech pochodu došli k armádě, byli považováni za schopné bojové služby. Napoleon nikdy nedával svým nováčkům delší než tříměsíční výcvik, aby se z nich stali vojáci. I v roce 1813, když musel vytvořit novou armádu, nové velitelské kádry a všechno ostatní, přivedl své brance na bojiště v Sasku za tři měsíce potom, co přišli na shromaždiště, a jeho protivníci brzy poznali, co s těmito „neostřílenými nováčky" dokáže. Jaký rozdíl mezi touto rychlou přizpůsobivostí Francouzů a venkovskou neohrabaností Rusů! Jaké vysvědčení neschopnosti pro důstojníky této ruské domobrany! A přece Liděrs říká, že téměř všichni tito důstojníci sloužili v řadovém vojsku a mnozí z nich si už čichli ke střelnému prachu.

Omezení výcviku na nejnezbytnější pohyby také ukazuje, co Liděrs od nových sil očekává. Mají cvičit jen boj v rozptýleném tvaru a pohyby v kolonách, žádné rozvíjení v linii a přeskupení z linie do kolony. Ruský voják se opravdu ze všeho nejméně hodí pro pohyb v linii, ale stejně tak je neschopen bojovat v rozptýleném tvaru. Jeho silnou stránkou je boj v semknutých kolonách. Při tomto způsobu boje vyvolávají chyby velících důstojníků co nejmenší nepořádek a neovlivňují tolik celkový průběh boje, přičemž pocit

semknutosti statečné, ale pasívní masy může tyto chyby odčinit. Ruští vojáci, podobně jako divocí stepní koně, když je pronásledují vlci, se tisknou jeden k druhému v beztvaré mase, s níž nelze pohnout a ovládnout ji a která neustoupí z místa, takže nepřítel musí vyvinout veškeré úsilí, aby ji rozrazil. Nicméně lineární formace jsou v mnoha případech nutné a sami Rusové k nim, i když ne tak často, sahají. Co může dokázat armáda, která buď vůbec nedovede rozvinout linii, anebo, když ji s velkými potížemi rozvine, nedovede znovu přejít do kolon, aniž způsobí všeobecný zmatek?

Napsal B. Engels kolem 2. listopadu 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4548 ze 16. listopadu 1855

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

TRADIČNÍ ANGLICKÁ POLITIKA

Názory o zahraniční politice anglických whigů jsou vesměs velmi nesprávné; soudí se, že byli vždy zapřisáhlými nepřáteli Ruska. Dějiny dokazují pravý opak. V „Deníku a korespondenci Jamese Harrise, prvního hraběte Malmesburyho", který byl několik let jak za whigovské, tak i za toryovské vlády, anglickým velvyslancem u petrohradského dvora, a v „Pamětech a korespondenci Charlese Jamese Foxe"[305], které vydal lord John Russell, najdeme ohromující odhalení whigovské politiky. Tuto politiku inspiroval a začal provádět Fox, který je dodnes politickým velekněžem whigů a jehož whigové ctí stejně jako Turci Mohameda. Abychom pochopili, jak se mohlo stát, že Anglie přímo nadbíhala Rusku, připomeňme si krátce události, které předcházely Foxův vstup do vlády.

Z deníku hraběte Malmesburyho vidíme, jaký horlivý a netrpělivý diplomatický nátlak vykonávala Anglie na Rusko ve válce amerických států za nezávislost.[306] Anglická vláda instruovala svého velvyslance, aby stůj co stůj uzavřel s Ruskem útočné a obranné spojenectví. Carevnina odpověď byla zpočátku vyhýbavá. Už samo slovo „útočné" vyvolávalo v Kateřině odpor; a bylo také nutné nejdříve vyčkat, jak se budou události vyvíjet. Nakonec anglický diplomat postřehl, že okolky pramení z přání Ruska, aby Anglie podporovala jeho politiku vůči Turecku. A Harris doporučil své vládě, aby uspokojila ruskou chuť, chce-li si zajistit ruskou pomoc proti americkým koloniím.

Následujícího roku předkládá sir James Harris již umírněnější návrhy; nežádá spojenectví. Anglii by uspokojil ruský protest, který by se opíral o námořní síly a držel v šachu Francii a Španělsko. Carevna na to odpovídá, že pro takové opatření nevidí žádné důvody. Velvyslanec s podlízavým lichocením namítá:

„Tak by mohl mluvit ruský vládce sedmnáctého století, ale od té doby se Rusko stalo vedoucí evropskou mocností a evropské zájmy jsou i jeho zájmy. Kdyby Petr Veliký viděl, jak je ruské loďstvo spojeno s loďstvem anglickým, přiznal by, že už není první mezi ruskými vladaři," atd. v tomto duchu.

Imperátorka tuto lichotku přijala, ale velvyslancovy návrhy odmítla. Dva měsíce nato, 5. listopadu 1779, král Jiří vlastnoručně napsal své „lady sestře", carevně, dopis ve staromódní francouzštině. Již netrval na formálním protestu, ale spokojil by se s pouhou demonstrací síly.

„Postačí, když se objeví," psal král, „část imperátorského loďstva, a bude obnoven a upevněn mír v Evropě; spolek vytvořený proti Anglii se okamžitě rozpadne."

Stalo se už někdy, že by některá přední velmoc tak ponížene prosila o pomoc?

Ale všechna úlisná slova Angličanů se minula účinkem a v roce 1780 byla vyhlášena ozbrojená neutralita. Anglie tuto hořkou pilulku pokorně spolkla. Aby zmírnila její hořkost, anglická vláda již dříve prohlásila, že britské křižníky nemají ruské obchodní lodě zastavovat či bránit jim v plavbě. Tak se tehdy Anglie bez donucení vzdala práva na prohlídku cizích lodí. Krátce nato britský diplomat ujistil petrohradskou vládu, že britské válečné lodě nebudou carevniny poddané obtěžovat při jejich obchodních plavbách; a v roce 1781 sir James Harris ocenil jako zásluhu, že anglická admiralita shovívavě přehlíží, jak ruské lodě často dovážejí nepřátelům Anglie lodní zásoby, a že kdykoli byly tyto lodě omylem zadrženy nebo zastaveny, admiralita za to zaplatila štědrou náhradu. Britská vláda použila všech svodů, aby Rusko přiměla zříci se neutrality. Tak lord Stormont píše velvyslanci v Petrohradě:

„Neexistuje něco cenného, čím by se dala podnítit carevnina ctižádost, nějaký výhodný ústupek jejímu loďstvu a obchodu, který by ji mohl pohnout, aby nám pomohla proti našim vzbouřeným koloniím?"

Harris odpovídá, že takovým vnadidlem by mohlo být postoupení ostrova Menorca. V roce 1781 byl ostrov Menorca Kateřině nabídnut, ale ta nabídku nepřijala.

V březnu 1782 vstoupil do vlády Fox a ruskému velvyslanci v Londýně bylo okamžitě oznámeno, že Anglie je ochotna jednat s Holandskem, jemuž předchozí vláda vyhlásila válku na základě smlouvy z roku 1674[307], kterou se přiznávala svoboda plavby a obchodu, a že ihned uzavře příměří. Fox instruuje Harrise, aby tento krok vyložil jako důkaz vážnosti, kterou chce král projevit imperátorčiným přáním a názorům. Ale Fox šel ještě dál. Na jednom ze zasedání kabinetu se králi doporučuje, aby oznámil ruskému velvyslanci, který měl rezidenci nedaleko královského paláce, že Jeho Veličenstvo si přeje poznat imperátorčiny názory, navázat co nejdůvěrnější vztahy s petrohradským dvorem a učinit prohlášení o neutralitě základem dohody mezi oběma zeměmi.

Krátce nato Fox odstoupil. Jeho nástupce lord Grantham potvrdil, že poměrně příznivý postoj Petrohradu k Londýnu je plodem Foxovy politiky; a když Fox znovu vstoupil do vlády, razil myšlenku, že spojenectví se severními mocnostmi je a i v budoucnu musí být politikou každého osvíceného Angličana. V jednom svém dopise Fox připomíná Harrisovi, že přátelství petrohradského dvora má pro Velkou Británii prvořadý význam, a tvrdí, že nejvznešenějším cílem jeho první krátké vlády bylo dokázat imperátorce, jak upřímně si anglická vláda přeje řídit se jejími radami a získat její důvěru. Fox usiloval ze všech sil o spojenectví s Ruskem. Doporučoval králi, aby imperátorce napsal a požádal ji, aby anglickým záležitostem věnovala svou blahosklonnou pozornost.

V roce 1791 Fox, který byl tehdy v opozici, řekl v parlamentě, že

„je poněkud nezvyklé, když se v britské sněmovně mluví o rostoucí síle Ruska jako o něčem, co vyvolává obavy. Před dvaceti lety Anglie přivedla ruské lodi do Středozemního moře. On“ (Fox) „radil králi, aby nebránil připojení Krymu k Rusku. Anglie podporovala Rusko v jeho plánu založit vlastní velikost na rozvalinách Turecka. Bylo by pošetilé závidět Rusku, že zvětšilo svou moc v Černém moři.“

V téže rozpravě Burke, tehdy whig, poznamenal:

„Je poněkud nezvyklé považovat tureckou říši za součást evropské rovnováhy."

A tyto názory opakoval Burke, jehož všechny strany v Anglii považují za vzor britského státníka, stále důrazněji a stále častěji až do konce své politické kariéry; po něm je převzal velký vůdce whigů, který se tehdy dostal do čela této strany.

Za své vlády v letech 1831 a 1832 lord Grey využil rozpravy o zahraniční politice a vyslovil přesvědčení, že by bylo ku prospěchu samého Turecka a přispělo by ke štěstí Evropy, kdyby Turecko splynulo s ruským impériem. A bylo tehdy Rusko méně barbarské, než jak je líčeno dnes? Bylo tam tehdy méně onoho ohavného despotismu, který dnešní whigové malují v tak strašných barvách? A přece, nejenže s lísavou ponížeností toužili po spojenectví s ním, ale angličtí liberální státníci Rusko přímo povzbuzovali, aby provedlo své úmysly, pro něž je nyní tak ostře napadáno.

Napsal K. Marx kolem 28. prosince 1855
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4597 z 12. ledna 1856

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

VÁLKA V ASII

Pomalu se postupně dovídáme podrobnosti o pádu Karsu[308], které dosud plně potvrzují, co jsme vždy tvrdili o turecké armádě v Malé Asii. Nyní již nelze popírat, že tuto armádu soustavně ničila netečnost turecké vlády a bezmezně se rozmáhající turecká lhostejnost, fatalismus a tupost. Skutečnosti, které byly nyní odhaleny, vskutku do značné míry potvrzují, že na pádu Karsu měla značný podíl dokonce i přímá zrada, což je v Turecku běžná věc.

Již na začátku loňského tažení jsme měli příležitost upozornit naše čtenáře na žalostnou situaci turecké armády v Erzerumu a Karsu a na ohromné zpronevěry, které tuto situaci vytvořily. K obraně Arménské vysočiny byly soustředěny dva armádní sbory z Malé Asie a Mezopotámie a část syrského sboru. Tyto sbory posílil jejich redif, tj. záložní prapory, a byly jádrem početných kurdských a beduínských nepravidelných vojsk. Čtyři nebo pět neúspěšných bitev od roku 1853 do roku 1854, počínaje Achalcichem a Bayazitem konče, však zlomilo soudržnost a bojového ducha této armády, načež nedostatek oděvů a potravin v zimě ji zničil úplně. Ve štábu armády se shromáždila, aniž zde zaujímala nějaká oficiálně uznaná místa, pestrá směsice maďarských a polských uprchlíků — dobrodruhů i velmi zasloužilých lidí. Mezi ignorantskými, závistivými a pletichářskými paši se tito dobrodruzi mohli vydávat za prvotřídní odborníky, zatímco s opravdu užitečnými lidmi z řad těchto uprchlíků se jednalo jako s dobrodruhy; nakonec z toho vznikly pravé

závody v ješitnosti a pletichaření, čímž se uprchlíci jako celek zdiskreditovali a ztratili téměř všechen vliv. Potom přišli angličtí důstojníci. Byli přijati s velkým respektem, jak to vyžadovaly ohledy vůči vládě spojeneckého státu a naprostá bezmocnost tureckých důstojníků. Ale i oni se marně pokoušeli vštípit arménské armádě nějakého vojenského ducha. Snad se jim tu a tam podařilo na okamžik vytrhnout některého pašu z tupé netečnosti, zajistit v Karsu stavbu nejnezbytnějších obranných opevnění a čas od času zabránit nejkřiklavějším případům zpronevěry či dokonce dorozumívání se s nepřítelem, ale to bylo všechno. Když se generál Williams loni na jaře všemožně snažil zásobit Kars nejnutnějšími potravinami, narážel na nejrůznější překážky. Turecká intendantura soudila, že obklíčení Karsu je vyloučeno, a nepostarala se o koně pro dopravu zásob. Když pak bylo dost oslů, považovali Turci za urážku, aby sultánovy zásoby dopravovali oslové atd. Kars, bašta Arménie, vzdálený jen dva denní pochody od ruské pevnosti Gumri, zůstal tak nakonec fakticky bez zásob a musel si obstarávat potraviny po okolí. Stejně tomu bylo s municí. Po ruském útoku z 29. září zbylo v Karsu dělostřelecké munice jen na tři dny a je nutno podotknout, že tehdy ještě Kars nebyl skutečně obklíčen, neboť 29. září byl jediný den, kdy se za celou dobu blokády skutečně bojovalo. Bedny s léky, které byly armádě poslány, obsahovaly jen všelijaké haraburdí a chirurgové dostali z Cařihradu porodnické nástroje, jimiž měli sondovat rány a amputovat končetiny!

Taková byla v Karsu situace. To, že posádka, kterou tvořili demoralizovaní anatolští vojáci, dokázala s tak skrovnými prostředky klást 29. září tak zoufalý odpor a potom se tak dlouho držet bez ohledu na hlad, je jednou ze světlých stránek tureckých dějin, jimiž tato válka oplývá. Týž fatalismus, který vede u velitelů k apatické nevšímavosti, vyvolává v masách tento tvrdošíjný odpor. Je to poslední zbytek onoho ducha, který nesl zástavu islámu z Mekky do Španělska a byl zastaven teprve u Poitiers[309]. Jeho útočná síla je ta tam, avšak zbytky jeho obranné síly zůstaly. Pro Turky je typické, že za hradbami a valy pevností kladou tvrdošíjný odpor. Bylo by velkou chybou, kdyby se to připisovalo přítomnosti evropských důstojníků. Jestliže tito důstojníci byli v roce 1855

a 1854 v Karsu a Silistře, pak nebyli ve Varně, v Braile a Silistře v roce 1829, kde Turci bojovali stejně hrdinně.[310] Evropští důstojníci zde mohli jen napravit některé chyby, zesílit reduty, zavést jednotný systém obrany a zabránit otevřené zradě. Osobní odvaha vojáků byla však vždy stejná, bez ohledu na to, zda tam evropští důstojníci byli, nebo nebyli. Nechyběla ani v Karsu, dokonce ani v řadách dezorganizovaných vojsk téměř rozbité anatolské armády.

Tím se dostáváme k zásluhám britských důstojníků, kteří sehráli při obraně Karsu významnou roli a nyní jsou jako váleční zajatci v Tiflisu. Je nesporné, že tito důstojníci mnoho vykonali při přípravách obrany a zasluhují veškeré uznání za to, že město opevnili, zásobili je, jak mohli nejlépe, vyburcovali turecké paši z jejich zasněné netečnosti a řídili obranu města 29. září. Ale je hloupost připisovat jim, jak to nyní činí britský tisk, všechny zásluhy za 29. září a za obranu města vůbec a líčit je jako hrstku hrdinů, které zbabělí Turci, pro něž se tito hrdinové obětovali, v hodině nebezpečí zbaběle opustili. Nechceme popírat, že při zteči byli v prvních řadách obránců. Angličané jsou tak bojovní, že britský důstojník se obvykle dopouští největší chyby, neboť v bitvě zapomíná na své povinnosti důstojníka a bojuje jako prostý voják. Je přitom přesvědčen, že si za to vysloužil chválu svých spoluobčanů, ačkoli v každé jiné armádě by riskoval degradaci pro špatné sebeovládání. Naproti tomu je turecký voják tak zvyklý vidět, jak jeho vlastní důstojníci utíkají, že jakmile se dostane do ráže, vůbec se o důstojníky či velení nestará a bojuje tam, kde právě stojí. Rozhodně nepatří k lidem, kteří by si všimli, tím méně byli inspirováni tím, že se vedle nich půl tuctu Angličanů pokouší blýsknout svou odvahou. Jakmile jsme se dozvěděli o útoku 29. září, ihned jsme konstatovali, že opevnění Karsu bylo plánováno naprosto nesprávně, a tento náš názor poté plně potvrdil oficiální plán karských opevnění, který uveřejnila britská vláda. Zásluhy britských důstojníků v Karsu je tedy nutno měřit podle francouzského přísloví: „V království slepých i jednooký králem." Mnozí z těch, kdo ve Francii nedokáží zvládnout znalosti nutné ke zkoušce na podporučíka, by se v Indočíně stali velkými generály. A jsou-li britští důstojníci ve

vlastní zemi proslulí svou odbornou neschopností, nesmíme očekávat, že když slouží v Turecku, budou najednou osvíceni záplavou znalostí či géniem. Podle našeho názoru má Kmety stejné zásluhy jako kterýkoli jiný obránce Karsu.

Tak to vypadalo v Karsu; ale co se zatím dělo v Erzerumu? Asi tucet starých pašů si tu celé dny pokuřovalo z čibuků a ani je nenapadlo, že mají vůbec nějakou odpovědnost, že Kars je silně tísněn nebo že nepřítel je jen několik pochodů odtud na druhé straně deve-bojunského pohoří. Několik tisíc mužů pravidelného vojska doprovázených nevelkým počtem nepravidelných jednotek pochodovalo sem a tam, nikdy se neodvážili útoku na nepřítele a vraceli se, jakmile spatřili jeho přední stráže. Tato vojska neměla ani sílu, ani odvahu jít Karsu na pomoc, a tak pevnost hladověla a erzerumská armáda se sotva odvážila ji podpořit byť jen demonstrativními akcemi. Generál Williams jistě věděl, že z této strany nemůže očekávat žádnou pomoc. Ale jaké zprávy, jaké sliby dostal, pokud jde o účinnost manévrů Ömera paši, nemůžeme nijak posoudit. Říkalo se, že Williams zamýšlel probít se v krajním případě s posádkou ruským postavením, ale pochybujeme, že by o tomto plánu vážně uvažoval. Hornatý terén pouze s několika málo přechody, kudy bylo možno dosáhnout Erzerumu, skýtal Rusům všechny výhody. Kdyby Rusové dobře obsadili několik soutěsek, nebylo by možné plán provést. Kromě toho bylo koncem října téměř nemožné přesunovat vojska v místech ležících pět až osm tisíc stop nad mořem, kde zima začíná velmi brzy a trvá šest až devět měsíců. Kdyby se byl mohl Kars udržet do zimy, ztráta posádky 6000 mužů pravidelného vojska by nebyla ničím ve srovnání s časem, který by se byl prodloužením obrany získal. Erzerum, kde jsou soustředěny všechny turecké sklady v Arménii, byl téměř neopevněn a získáním času by byl zabezpečen až do května 1856, zatímco Rusové by získali jen tu výhodu, že by fakticky ovládli vesnice podél řeky Kars-čaj a podél horního toku Araksu, z nichž jim ani jedna nemohla odolat, i kdyby se posádce Karsu podařilo probít do Erzerumu. Toto město bylo velmi málo opevněno, a i kdyby se bylo posádce Karsu podařilo probít se tam v polovině října, stejně by nebylo dostatek sil na jeho obranu. Jako otevřené město může být bráněno

jen u Deve-Bojunu, bojem v soutěsce před jeho branami. Erzerum tedy zachránila vytrvalost karské posádky.

Znovu vzniká otázka, zda Ömer paša mohl či nemohl zachránit Kars, a téměř každý evropský dopisovatel na Východě na ni odpovídá jinak. Právě ty kruhy, které dříve Ömera pašu tak chválily, se nyní pokoušejí svalit na něj všechnu vinu za pád Karsu. Předně je nutno uvážit skutečnost, že Ömer paša byl proti své vůli držen na Krymu tak dlouho, až už bylo příliš pozdě podniknout ještě před příchodem zimy nějakou velkorysou akci. Když se nakonec odebral do Cařihradu, aby zde vypracoval operační plán, musel ztrácet čas bojem proti všemožným pletichám. Když bylo konečně všechno připraveno, nedošly slíbené britské dopravní prostředky, takže armáda soustředěná poblíž Batumi a později v Suchum-Kale zůstala bez potravin, střeliva a dopravních prostředků. Lze si těžko představit, jak měl Ömer paša za těchto okolností přímo pochodovat na pomoc obklíčenému Karsu. Víme, že při mingrelské výpravě si nikdy nemohl dovolit vzdálit se od pobřeží víc než na dva či tři dny pochodu, a to mohl pochodovat po dobrých ruských vojenských silnicích. Ale na cestě do Karsu, buď přes Erzerum, nebo přes Ardahan, by se byl musel vzdálit od pobřeží na dvacet, respektive na dvanáct dní pochodu, a pochodovat koryty řek a po horských stezkách, po nichž projde nanejvýš soumar. Karavany z Trapezuntu do Erzerumu se mohou pohybovat jen po těchto cestách a to, že nikdy nepoužívají povozů, nejlépe dokazuje, jakým terénem musejí procházet.

A to je vůbec jediná schůdná cesta. Takzvané cesty z Batumi do vnitrozemí jsou ještě problematičtější, neboť se po nich žádná velká doprava neprovádí. Moudří vojenští kritikové, kteří vytýkají Ömeru pašovi, že nepochodoval přímo na Kars, by si nejdříve měli prostudovat zprávy lidí, kteří již přes toto území cestovali, jako například Curzon nebo Bodenstedt.[311] Pokud jde o tvrzení londýnských „Times", že generál Williams označil Ömeru pašovi Batumi jako výchozí bod přímého pochodu na Kars, můžeme říci jen tolik, že Williams zná Arménii, kde žil mnoho let, až příliš dobře, než aby něco takového navrhoval.

Jestliže toto všechno uvážíme, nemohl Ömer paša učinit nic

lepšího než ohrozit ruské spojení před Karsem. Jak dalece to mohl provést, to záviselo jednak na pohyblivosti jeho armády, jednak na síle ruské armády, která proti němu stála. Nehledě na první část otázky, neboť tu by bylo možno posoudit až podle faktů, jsme od samého začátku říkali, že tato invazní armáda bude proti Rusům se vší pravděpodobností příliš slabá. Ukázalo se, že náš první odhad Bebutovových sil byl naprosto správný a že Rusové při trošce operativnosti mohli i u Kutaisi postavit proti tureckému vojsku přesilu. To se také stalo. I kdyby byl Ömer paša mohl volně operovat, nemohl by si s armádou, kterou měl, vynutit přechod přes řeku Rion. Mimoto jeho operace od začátku zdržoval pomalý a nejistý přísun zásob. Vždy po dvou či třech pochodech se musel téměř na týden zastavit, aby shromáždil nejnutnější zásoby potravin, a když se konečně dostal na vzdálenost třídenního pochodu od Redut-Kale do vnitrozemí, byl v koncích. A protože zároveň zjistil, že má před sebou silnější ruskou armádu, nezbývalo mu nic jiného, než ustoupit k pobřeží; Rusové jej však pronásledovali a silně znepokojovali jeho zadní voj. Turecká armáda, která těžce utrpěla jak ve srážkách s nepřítelem, tak i nemocemi, nyní táboří na pobřeží a je přepravována do Batumi, Trapezuntu a jiných míst. Mingrelii, s výjimkou pobřežních pevností, mají opět ve svých rukou Rusové.

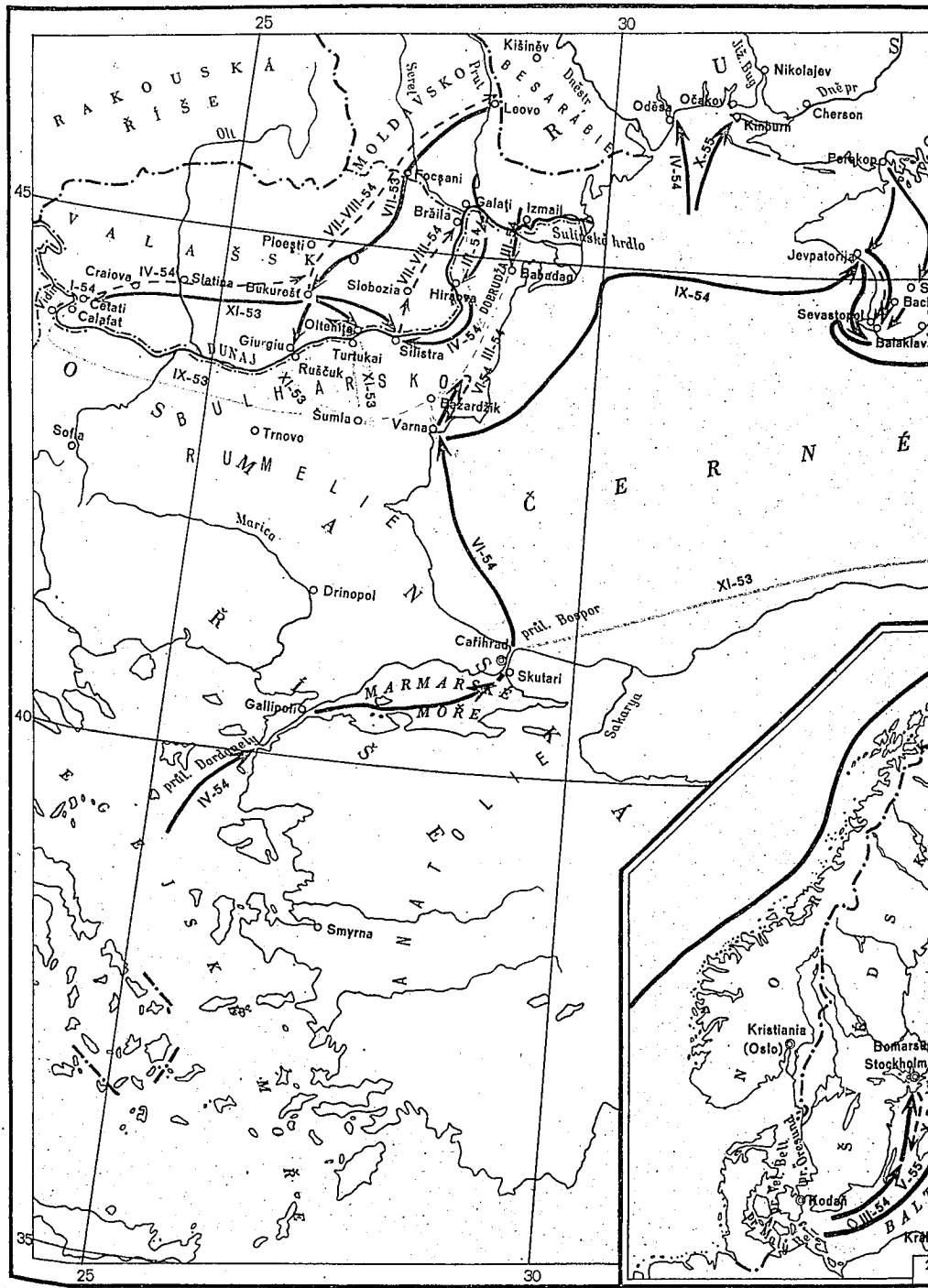
Tím končí třetí šťastné ruské vojenské tažení v Asii: Kars i jeho pašalik byly dobyty; Mingrelie byla osvobozena od nepřítele a poslední zbytek turecké polní armády, armáda Ömera paši, byla značně oslabena, početně i morálně. Tyto výsledky nelze podceňovat v oblasti, jako je jihozápadní Kavkaz, kde všechny operace nutně musí být pomalé, neboť je zde obtížný terén a nedostatek silnic. A jestliže tyto úspěchy a skutečná vítězství srovnáme s tím, že spojenci obsadili Sevastopol, Kerč, Kinburn, Jevpatoriji a několik kavkazských pevností, uvidíme, že výhody, které spojenci skutečně získali, nejsou tak velké, aby se jimi mohl anglický tisk chvástat. Je velmi příznačné, že pařížský „Constitutionnel" v článku inspirovaném francouzským dvorem přímo označuje lorda Redcliffa za hlavního viníka asijské katastrofy a obviňuje ho, že nejen zadržoval Portě prostředky, které jí spojenci poskytli, ale měl ji

k tomu, aby co možná nejdéle oddalovala vyslání posil určených pro toto válčiště.

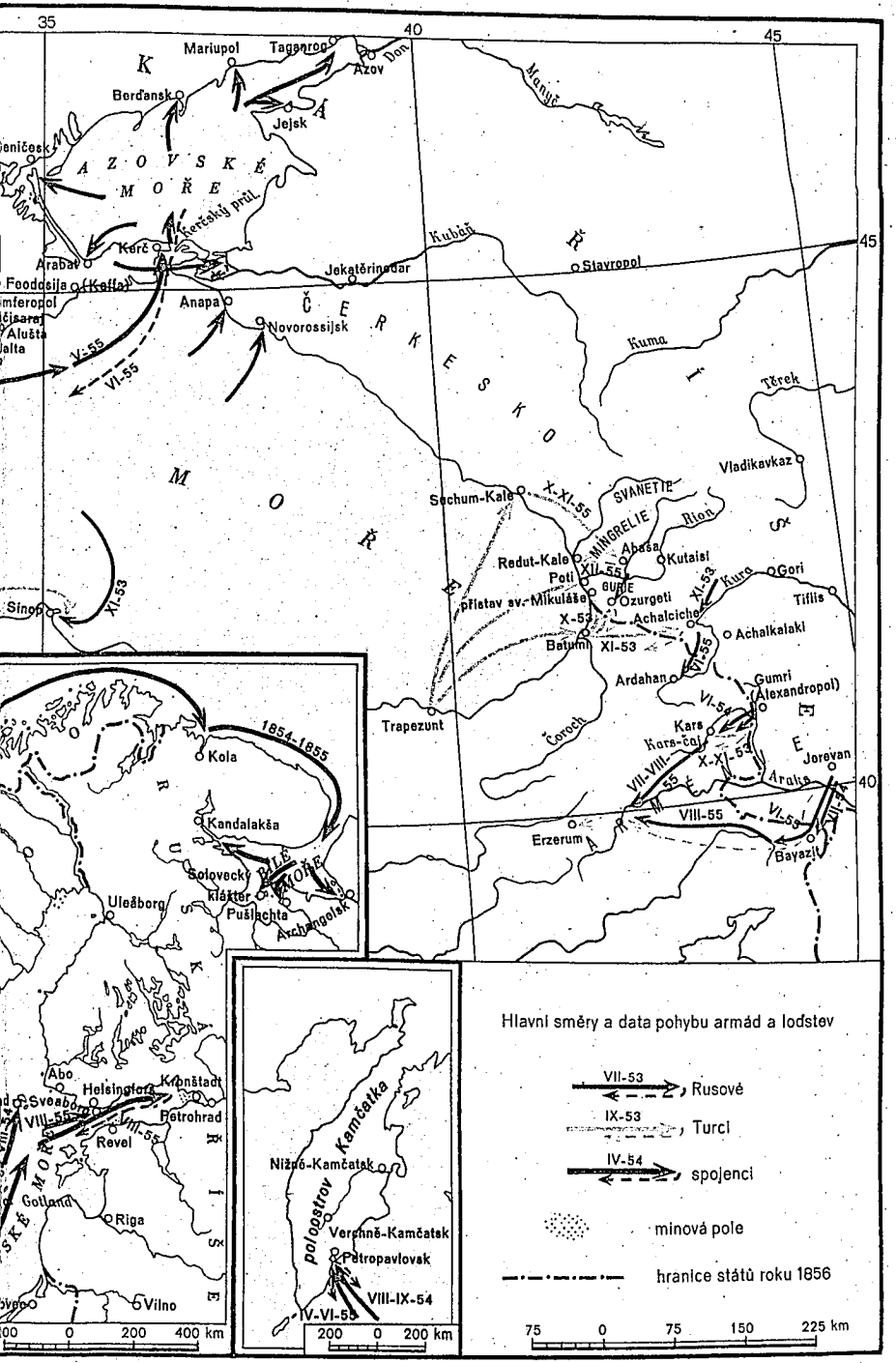
Napsal B. Engels kolem 11. ledna 1856
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4608 z 25. ledna 1856

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

Vykreslil a vytiskl Kartografický a reprodukční ústav Ústřední správy geodezie a kartografie v Praze

Čís. výr. 099/3-61.

B. ENGELS

EVROPSKÁ VÁLKA

Systém, jakým západní mocnosti dosud vedly válku proti Rusku, se naprosto zhroutil. V tomto roce již nebude možno pokračovat v tažení, bude-li vůbec jaké, podle dosavadního plánu. Nelze již soustřeďovat všechny francouzské, anglické, turecké a sardinské síly proti jednomu místu na Krymu, místu, které mohlo být ovládnuto nepřímo, jaksi nádavkem; bojovat o toto místo jedenáct dlouhých měsíců a potom ho dobýt jen polovinu; zanedbat všechny ostatní příležitosti, jak nepříteli zasadit účinné údery, takže dobytím Karsu mohlo Rusko vyvážit ztrátu Jižní strany Sevastopolu — tak bylo možno vést jedno či dvě tažení ve válce, v níž nejzranitelnější místa nepřátelských stran byla chráněna neutralitou střední Evropy. Ale dále to už nepůjde. Jednání válečné rady, která právě zasedá v Paříži, je nejlepším důkazem, že bude-li válka vůbec pokračovat, bude to opravdu válka vážná.[312]

Válka, jak byla vedena dosud, byla stavem oficiálního nepřátelství, které bylo zmírňováno co největší zdvořilostí. Nemáme na mysli zdvořilosti, které jsou nezbytné ve vzájemném styku, když se vztyčují parlamentářské vlajky, nýbrž zdvořilosti, které si navzájem prokazovaly samy válečné rady soupeřících stran. K této válce vůbec došlo jen v důsledku nesprávných výpočtů cara Mikuláše. Nikdy nečekal, že se Francie a Anglie spojí a postaví se proti jeho úmyslům s Tureckem. Počítal s klidnou malou válkou jen proti sultánovi, s válkou, při níž by se ruská vojska mohla podruhé dostat k hradbám Cařihradu,[313] která by vyburcovala evropskou di-

plomacii, až už bude příliš pozdě, a konečně by dala ruským diplomatům příležitost získat jako obvykle dvakrát víc na konferencích a kongresech, než kolik jeho vojska mohla dobýt mečem. Na neštěstí se Rusko a západní mocnosti neočekávaně a proti své vůli octly kvůli této záležitosti ve válce dřív, než si to uvědomily, a musely do ní jít, třebaže si to nikdo z nich nepřál. Každá ze stran však měla v záloze takovou formu války, o níž se domnívala, že druhou stranu odradí jít do krajnosti. Očekávalo se, že to bude válka za zásady, že bude mít víceméně revoluční charakter a že do ní bude muset vstoupit i Německo a na něm závislé země — Uhry, Polsko, Itálie. Ultima ratio* Západu bylo rozpoutat boj utlačených národností v Uhrách, Polsku, Itálii a víceméně v Německu. Ultima ratio Ruska na druhé straně byla výzva k panslavismu, uskutečnění snů, které nadšenci živili posledních padesát let mezi slovanským obyvatelstvem Evropy.

Ale ani ruská vláda, ani Ludvík Bonaparte (o Palmerstonovi vůbec nemluvě) nechtěli k těmto prostředkům sáhnout, dokud to nebude naprosto nezbytné; a proto se válka vede oboustranně shovívavě a zdvořile, což je sotva obvyklé mezi legitimními monarchy starých dynastií, tím méně mezi takovými povýšenci a uzurpátory, jako jsou Romanovci, představitelé hannoverské dynastie a pseudo-Bonaparti. Baltského pobřeží Ruska se válka sotva dotkla; nebyl učiněn žádný pokus trvale se tam uchytit. Tam, stejně jako na Bílém moři, byl mnohem víc ohrožován soukromý majetek než majetek státní; zvláště na finském pobřeží se zdálo, že britské flotily nesledují jiný cíl, než smířit Finy s ruským panstvím. Podobnými zásadami se spojenci řídili i na Černém moři. Vypadalo to tak, jako by sem byla spojenecká vojska poslána s úmyslem přimět Turky, aby si přáli ruskou invazi; jen tento závěr lze totiž učinit z jejich postupu od roku 1854 do dneška. Nejneškodnější období pobytu spojenců v Turecku bylo ve Varně, kde, když už nemohli vykonat něco dobrého, nezpůsobili alespoň žádnou vážnou škodu, leda sami sobě. Nakonec odpluli na Krym. Tam vedli válku tak, že ruská vláda měla všechny důvody být s nimi nejvýš spokojena. Vévoda z Cambridge nedávno podělil medailemi mnoho francouzských

* Krajním prostředkem. *(Pozn. red.)*

vojáků, kteří se vrátili z Krymu. Žádné medaile, kříže a velkokříže, hvězdy a stuhy, které může udělit ruská vláda, však nemohou vyjádřit tu vděčnost, jíž je Rusko zavázáno těm, kdo řídili tažení z let 1854 a 1855. A skutečně, než ruská posádka vyklidila Jižní stranu Sevastopolu, ztratili spojenci 250 000 mrtvých a raněných a vydali miliónové částky. Rusové, kteří byli v otevřeném boji vždy poráženi, vítězili nad svými nepřáteli rozhodností, čilostí a uměním svého ženijního náčelníka*. Inkerman byl pro Rusy nesmazatelnou potupou, ale to, že vystavěli redutu na hoře Sapunu a Mamelonu nepříteli přímo před nosem, bylo nesmazatelnou potupou pro Angličany i Francouze. A vůbec, ukazuje se, že Sevastopol nevyčerpal síly Rusů ani tak jako síly spojenců, neboť to nezabránilo Rusům dobýt Kars.

To, že Rusové dobyli Kars, je pro spojence to nejostudnější, co se jim mohlo přihodit. S ohromnou námořní mocí a s početní převahou, kterou měli od června 1855 stále nad Rusy v poli, nikdy nenapadli největší slabinu Ruska, jeho zakavkazské provincie. Naopak, dokonce dovolili Rusům organizovat v této oblasti nezávislou operační základnu, něco jako místokrálovství, schopné držet se po určitou dobu proti útokům početnějšího nepřítele, i kdyby spojení s mateřskou zemí bylo přerušeno. Spojenci však na tom neměli dost, ani si nevzali ponaučení ze soustavných porážek turecké armády v Asii v letech 1853 a 1854, a zabránili armádě Ömera paši dosáhnout v Asii něčeho užitečného, neboť ji drželi na Krymu, kde ji nechávali jen štípat dříví a nosit vodu pro svá vojska. A tak, když celé pobřeží od Kerčského průlivu po Batumi bylo pečlivě vyčištěno od všech ruských osad a tak získána linie, na níž se mohlo zvolit deset či patnáct bodů jako operační základny proti Kavkazu či Zakavkazsku, které je, jak jsme často poukazovali, nejslabším místem Ruska, nic se nepodnikalo, dokud se neukázalo, že Kars je silně tísněn a že armáda v Erzerumu není k ničemu; teprve tehdy bylo Ömeru pašovi dovoleno podniknout nešťastnou výpravu do Mingrelie, ale příliš pozdě, než aby mohla být k něčemu dobrá.

Tvrdošíjné omezování války na poloostrov velký asi jako

* — tj. Totlebena. *(Pozn. red.)*

Long Island spojencům jistě pomohlo vyhnout se všem nepříjemným problémům. Na scéně se neobjevily žádné národnosti, žádný panslavismus, žádné potíže se střední Evropou, žádná nutnost dobývat území, žádné velké, rozhodující výsledky, které by mohly ztížit nadcházející jednání, neboť by nutně znamenaly, že jedna či druhá strana by musela přinést skutečné oběti. Pro lidi, kteří se tažení přímo zúčastňují, to však není tak příjemné. Pro ně, přinejmenším od prvního poddůstojníka níž, byla válka tvrdou a neúprosnou skutečností. Dosud nikdy, co války existují, nebyla promarněna tak skvělá statečnost na tak neúměrné výsledky jako v krymském tažení. Nikdy nebylo v tak krátké době a pro tak pochybné úspěchy obětováno tolik prvotřídních vojáků. Je jasné, že podruhé již armády nemohou být vystaveny takovému utrpení. Musí zde být nějaký hmatatelnější úspěch než pustá „sláva". Nelze dále vést válku tak, že za rok dojde k dvěma velkým bitvám a čtyřem či pěti generálním ztečím a vojska budou stát stále na stejném místě. To žádná armáda dlouho nevydrží. Žádná flotila nevydrží třetí tak bezvýsledné tažení, jako byla dvě předchozí v Baltském a Černém moři. Říká se, že bude-li válka pokračovat, dojde k invazi do Finska, Estonska a Besarábie; slibuje se pomoc švédských vojsk a rakouské demonstrace síly. Současně se však dovídáme, že Rusko přijalo rakouské návrhy jako základ jednání[314], a i když to ani zdaleka neřeší otázku míru, nicméně to otevírá možnost ukončit válku.

A tak je možné, že k novému tažení snad ani nedojde; dojde-li však k němu, můžeme se spolehnout, že bude mnohem rozsáhlejší a plodnější, než byla dosavadní.

Napsal B. Engels kolem 18. ledna 1856
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4616 ze 4. února 1856

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

ANGLO-AMERICKÝ KONFLIKT. – SITUACE VE FRANCII[315]

Londýn, v pátek 8. února 1856

Zdá se, že s výjimkou prodejných pánů z vládního tisku nikdo v Anglii příliš nevěří, že anglo-americký konflikt je vážnou záležitostí.[316] Někteří lidé jej pokládají za trik, který má odvrátit pozornost od mírových jednání. Jiní tvrdí, že až Palmerston odstoupí, bude naléhat, aby obě strany odvolaly velvyslance, jako to udělal Pitt před uzavřením amienského míru[317], a že se vrátí, až bude znovu zapotřebí ryze anglického ministra. Vzhledem ke způsobu, jak je spor veden, dívají se někteří velmi prozíraví lidé na celou záležitost jako na pouhý presidentův* volební úskok. Demokratický tisk v tom vidí zákulisní hru Bonaparta, jemuž působí radost, že na obou stranách Atlantského oceánu může podněcovat bratrovražednou válku mezi Anglosasy. Ale každý je pevně přesvědčen, že ani v nejmenším nehrozí vojenský konflikt, i když je oficiální řeč sebeostřejší. Zjistili jsme, že tento názor zastává také francouzský vládní list „Constitutionnel", který svého pána nabízí Novému i Starému světu jako pacifikátora.

Hlavní okolnost, kterou nesmíme při hodnocení této záležitosti

* – tj. Franklina Pierse, presidenta Spojených států amerických. *(Pozn. red.)*

ztrácet ze zřetele, je téměř naprostý rozpad entente cordiale* mezi Anglií a Francií, což anglický tisk víceméně otevřeně přiznává. Vezměme například londýnský list „Times", který nedávno označoval Bonaparta za mnohem většího muže, než byl pravý Napoleon, a navrhoval, aby byli vyhnáni všichni zlomyslní lidé, kteří tuto víru nevyznávají. Nyní v jednom svém úvodníku vyslovuje názor, že jedinou překážkou míru je právě to, že si jej Bonaparte příliš přeje. V dalším článku list naznačuje, že „vyvolený nástroj prozřetelnosti" je konec konců jen pis aller**, které francouzská společnost zvolila, „protože se nenašel jediný člověk, jemuž by národ mohl věnovat svou důvěru a úctu". Ve třetím článku list napadá celý Bonapartův štáb generálů, ministrů, úředníků atd. jako pestrou sebranku burzovních šejdířů. Provinční anglický tisk píše dokonce ještě otevřeněji. Na druhé straně si všimněte, jak se změnil tón francouzských listů, jak odporně pochlebují a lichotí Rusku, což zvlášť kontrastuje s jejich zdrželivou antipatií vůči Anglii. Dále si všimněte, jak přímo troufale hrozí všeobecná kontinentální koalice, pro niž se vyslovují rakouské, belgické a pruské listy. A konečně vezměte ruský tisk, který se svým kázáním o míru okázale obrací jen k Francii, a o Anglii se vůbec nezmiňuje.

„Na obloze se objevila duha míru," píše „Severní včela", „a radostně ji vítají všichni přátelé civilizace... Ve dvou letech války se čtyřmi mocnostmi ruský národ přesvědčivě dokázal svou velikost a šlechetnost a získal si úctu svých nepřátel. Pokud jde o Francii, lze s určitostí tvrdit, že francouzský národ miluje Rusy a váží si jich, obdivuje se jejich odvaze a sebezapření a využívá každé příležitosti, aby jim vyjádřil své sympatie, jako tomu bylo za krátkých příměří na Krymu a také když ruští zajatci procházeli Francií. Rusové zase zacházeli s francouzskými zajatci jako se svými bratry."[318]

Bruselský list „Le Nord" přímo píše, že Bonaparte od samého začátku byl pro rakouské prostřednictví a zamýšlel vzdát se anglického spojenectví při první příležitosti.

Protože spojenectví s Francií se může každou chvíli změnit v rozkol, je jasné, že Anglie, která je stále ještě ve válečném stavu s Ruskem, nehodlá válčit s Amerikou, a proto nynějšímu nedorozu-

* — srdečné dohody. *(Pozn. red.)*
** — východiskem z nouze. *(Pozn. red.)*

mění mezi vládami obou zemí nelze přikládat větší význam, než jak jsme již o něm mluvili.

V Evropě samé není mír nijak zajištěn. Pokud jde o podmínky, které spojenci předložili Rusku, skutečnost, že je Rusko přijalo, lze sotva považovat za nějaký jeho ústupek. Postoupení záhadného pruhu území v Besarábii, vymezeného jakýmsi tajemným řetězem hor, které nelze na žádné mapě nalézt, je víc než vyváženo zatvrzelým mlčením o tom, že Rusové dobyli Kars, a je podezřelé, že jeden petrohradský list se o něm po této události zmiňuje jako o ruské provincii. Rusko zatím využívá výhod příměří a jiných okolností, které souvisí s vývojem událostí, a není vyloučeno, že nyní, když mělo čas soustředit své síly na všech rozhodujících bodech, bude chtít ve válce pokračovat. Velkou zárukou míru je však to, že Bonaparte jej musí uzavřít za každou cenu. Na jedné straně se mu na další vedení války nedostávají prostředky a na druhé straně vzrůstá nutnost opakovat krymskou výpravu, jak to řekl Montalembert o výpravě římské, „v samé Francii“[319].

Krátce předtím, než Rusko přijalo předběžné mírové podmínky, se v Paříži všeobecně říkalo, že Bonaparte zamýšlí vypsat nucenou půjčku, která se měla upisovat podle výše přímých daní. Že má *prázdnou* pokladnu, o tom jasně svědčí situace jeho armády na Krymu. Dopisovatelé se již nějaký čas zmiňují o tom, že Pélissierova vojska jsou v žalostném stavu. Jeden britský poddůstojník poslal listu „Birmingham Journal“ dopis, datovaný v Sevastopolu 5. ledna, v němž otevřeně píše:

„Dnes bylo celý den pěkné počasí. Kolem 3. hodiny začal vanout prudký severák, silně mrzlo, takže jsme se brzy museli upnout do plášťů. Naši vojáci zimou netrpí, ale ubohých Francouzů je nám líto. Věčně nosí ze Sevastopolu topivo. Jsou špatně oblečeni a myslím, že jsou i hůř živeni než my. Každou chvíli některý z nich přijde pro suchar. Naši vojáci je litují a jsou k nim velmi laskaví. Naše stráže mají rozkaz nepouštět je do tábora, neboť někteří z nich měli ve zvyku prodávat koňak, a několik našich vojáků se opilo. Ale ubohým Francouzům se tu a tam podaří strážným proklouznout a dostat se k bono Inglis*. Naši vojáci ovšem vědí, co potřebují, a tak Francouzi nikdy neodcházejí s prázdnou. Ti ubozí chlapci nemají ani rukavice. Oproti létu dostali navíc jen jediný kus

* – k dobrým Angličanům. *(Pozn. red.)*

oděvu, a to kapuci na plášť, a pár obyčejných kamaší z hrubého plátna, které sahají ke kolenům a kolem kolen se ovazují několika řemínky. Ponožky nenosí a boty většinou kdysi *mívali*. Jsou opravdu obrazem bídy a uvědomují si to, zvlášť když vidí britské vojáky v teplých tuleních čapkách, tvídových pláštích s kožešinou, s širokými vlněnými šálami kolem krku a pasu a v pěkných pevných botách z hověziny, které jim sahají až ke kolenům."

Stav Napoleonových financí tedy musí být dost špatný, když svou armádu, která pro něho znamená všechno, nechá v takových podmínkách. Jak je tato armáda spravována, můžeme zároveň posoudit z toho, že dva roky války už stály víc než všechna tažení jeho strýce od roku 1800 do roku 1815 dohromady. Dokonce i bonapartističtí generálové, kteří se vrátili z Krymu, prý znechuceně vykládali, jak se firma Morny a spol. nestoudně obohacuje na úkor armády. O těchto protestech jeden polooficiální list píše:

„Bude-li uzavřen mír, obrátí císař všechnu svou pozornost na finance, zejména na některé zlořády, které jsou vždy průvodním zjevem velkých spekulačních transakcí, jako například určité hromadění neslučitelných úřadů a určité, poněkud příliš rychle nabyté majetky."

Mezi universitními studenty, v dělnické třídě, v části buržoazie, a co je pro Bonaparta nejhorší, v armádě, se zatím začínají projevovat příznaky revoluce.

O záležitosti s École polytechnique[320] jsme se dozvěděli, že Bonaparte, i když byl značně podrážděn tím, že 29. prosince, když vůči armádě hrál roli římského senátu (podobně jako si vůči svému senátu rád hraje na římského imperátora), studenti zarytě mlčeli, zpočátku uvažoval o tom, že se školou uzavře kompromis. Studentům bylo dáno na srozuměnou, že císař je ochoten školu ponechat, jestliže studenti při první příležitosti, které se jim dostane, projeví sympatie dynastii. Delegace studentů na to odpověděla, že studenti nejenže nebudou volat „Vive l'Empereur!"*, ale že každého ze svých druhů, který by tato slova pronesl, vyloučí ze školy. Po této odpovědi bylo rozhodnuto anarchistickou školu zavřít. Polovina studentů, kteří byli určeni pro vojenskou službu, bude převedena do Vincennes, kde bude vytvořena obyčejná dělo-

* — „Ať žije císař!" *(Pozn. red.)*

střelecká škola. Druhá polovina studentů, kteří byli určeni pro státní službu, bude zařazena do École normale[321]. Budova školy bude přeměněna v kasárny. Tak skončila oblíbená instituce Napoleona Velikého.

Mazaská věznice je plná studentů pařížské university a jiných mladých lidí, kteří na pohřbu sochaře Davida provolávali „Vive la liberté!"*. Bonaparta zvlášť znepokojovala jedna okolnost souvisící s demonstrací proti Nisardovi. Když policie provedla mezi studenty zatýkání, protože vypískali Nisarda, který prohlašoval Tiberia za zachránce římské společnosti, ostatní studenti, kteří zůstali na svobodě, šli v průvodu přes celou Paříž k Nisardovu domu v ulici Courcelles a žádali jej, aby vymohl propuštění jejich druhů. Téměř současně dorazil na místo oddíl řadového vojska, který byl poslán proti studentům. Studenti uvítali vojsko voláním „Vive la ligne!"**. Vojáci se ihned postavili do pohovu a odmítli proti studentům zakročit. Aby se zabránilo dalšímu sbratřování, byli vojáci okamžitě odvoláni a namísto nich byli posláni sergents de ville***. Studenti se pak v průvodu odebrali do Odéonu, obsadili přízemí, bez přestání zpívali „Sire de Franc-Boisy"† a provolávali ty nejurážlivější verše přímo do uší Bonapartovi a Eugenii, kteří seděli ve své lóži.

Bonapartistický tisk přiznává, že počet zatčených v jednotlivých departementech dosahuje 5000 lidí; jiní uvádějí číslo 15 000, které je pravděpodobně správné. Spiknutí dělníků[322] bylo, jak se nyní ukazuje, rozvětveno v armádě. Musela být rozpuštěna poddůstojnická škola v La Flèche a vyměněny všechny posádky ve střední Francii. Aby byl potlačen tento nebezpečný duch v armádě, Bonaparte sáhl k nejnebezpečnějšímu experimentu z doby restaurace a vytvořil v armádě celý systém špiclů. Tato nová čestná legie způsobila, že mezi maršálem Magnanem a několika vyššími důstojníky, kteří soudili, že to vojákům nebude po chuti, došlo k ostrým hádkám.

* – „Ať žije svoboda!" *(Pozn. red.)*
** – „Ať žijí vojáci!" *(Pozn. red.)*
*** – policisté. *(Pozn. red.)*
† – „Pán z Franc-Boisy"; francouzský kuplet, velmi rozšířený kolem roku 1855. *(Poz. red.)*

Hnutí pařížského dělnictva se jako vždy před kritickými událostmi vyznačuje svými quod libet*, z nichž nejoblíbenější je tento:

„Voilà qu'il part, voilà qu'il part
Le petit marchand de moutarde,
Voilà qu'il part pour son pays
Avec tous ses outils" etc.**

Policie tento šanson zakázala, takže není pochyb, kdo je tím kramářem s hořčicí míněn.

Jaké vážnosti se těší bonapartistické instituce, o tom svědčí anekdota, kterou otiskl list „Nord". Někteří senátoři bez váhání schválili postup pana Drouyna de Lhuys, který odstoupil z místa senátora, ale pečlivě se střežili jej následovat. Když se Mornyho otázali, zda některý ze senátorů také odstoupí, odpověděl, že má všechny důvody věřit v opak. „Ale jaké máte důvody?" zeptal se účastník rozmluvy. „Mám třicet tisíc velmi vážných důvodů, *frank* za kus," suše odvětil Morny.

Lze uvést ještě jednu okolnost, která má za současného postavení francouzského lidu nesmírný význam. Nemluvím o burzovních spekulantech, pro něž válka a mír jsou stejně výhodné. Poprvé v dějinách se masy francouzského lidu zachovaly lhostejně ke své dávné vášni — „la gloire"***. Tento osudný plod revoluce z roku 1848 naprosto jasně dokazuje, že doba největší slávy bonapartismu už minula.

Napsal K. Marx 8. února 1856
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 4634 z 25. února 1856

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

*— doslova (latinsky): co se líbí; zde žertovné, z různých melodií a textů sestavené popěvky. *(Pozn. red.)*

** — „Kampak jede, kampak, kam,
veze s sebou celý krám,
jede domů silnicí
kramář se svou hořčicí" atd.

*** — „slávě". *(Pozn. red.)*

K. MARX

FRANCIE BONAPARTA MALÉHO[323]

Francie Bonaparta Malého, která hýří při oslavách narození syna jedné z Montijů, promrhává národní bohatství na směšnou pompu, „samý třpyt a samé zlato, jak pohanský bůžek",* tato Francie ostře kontrastuje s Francií, která je mučena v Cayenne, trpí v Lambesse, strádá na Belle Ile[324] a hyne na galejích, s Francií, která hladoví na Krymu, a Francií zmítající se na pokraji bankrotu ve Francii samé.

V dopisu občana Tassiliera[325], doslovně přeloženém z originálu, najde čtenář věrné a hluboce otřesné vylíčení osudu francouzských občanů deportovaných do Cayenne. Pravda, ryze britský patolízalský tisk troubí do uší netečného světa květnatými frázemi velkou novinu o bezmezné šlechetnosti, ba přímo nadlidské dobrotě vuřtového hrdiny ze satoryské pláně[326], který vyhlásil všeobecnou amnestii a přehlušuje první křik svého vrnícího nemluvněte voláním tisíců Francouzů, kteří dostali svobodu a vracejí se ke svým rodinám.

* Shakespeare, „Král Jindřich VIII.", 1. jednání, 1. scéna. *(Pozn. red.)*

Ale nechme stranou prodejné nadšení patolízalů a slyšme neúplatnou řeč faktů. Lidem, které čtyři roky mučil, nabízí Boustrapa[327] svobodu pod podmínkou, že na sebe uvalí nesmazatelnou hanbu a projdou furcae Caudinae[328] Lower Empire*, prohlásí-li, že jsou *loajální poddaní* císařství, tj. schválí coup d'état** a zřeknou se republiky. Prodají-li svou duši, je Boustrapa ochoten prodat jim život.

„Tato šlechetná výzva," píše „Moniteur", „byla vydána už při slavnostním vyhlášení císařství." „Moniteur" tedy sám přiznává, že všeobecná amnestie, která je nyní nafukována jako úžasná novota, je pouze reprízou otřepané frašky sehrané před čtyřmi roky. Génius prodejnosti se nyní kojí nadějí, že jeho oběti teď klesly na jeho úroveň a že jsou dostatečně zlomeny, aby nyní v roce 1856 přijaly jako milost to, co v roce 1852 rozhořčeně odmítly jako urážku.

„Moniteur" zakrývá svou „šlechetnou výzvu" k podlosti chytře promyšleným překrucováním a falšováním. Tvrdí, že po událostech v červnu roku 1848 bylo odsouzeno k deportaci do Alžírska 11 000 lidí, ale že dík presidentově šlechetnosti jich zůstalo v Africe jen 306. Nyní na základě údajů téhož „Moniteuru" tvrdíme, že z 11 000 osob zatčených v červnu 1848 zbývalo v listopadu 1848, v době, kdy Assemblée Constituante*** jednalo o provedení dekretu o deportaci, už jen 1700, z toho 1500 jich bylo posláno na Belle Ile a 8. března 1849, za vlády O. Barrota, bylo z těchto 1500 posláno 700 do Bône v Africe. Boustrapova milost tedy snížila na 306 osob jen číslo 700 a nikoli, jak lživě tvrdí „Moniteur", ohromné číslo 11 000, a tato nepatrná milost byla jen trikem, který byl namířen proti Shromáždění. Nicméně jsme povinni „Moniteuru" poděkovat, že Francii připomněl hanebné ukrutnosti, které spáchal Cavaignac a buržoazní republika.

Pokud jde o deportované a vypovězené oběti prosince, týž „Moniteur" odhaduje jejich počet na 11 201 osob a ujišťuje, že se nyní snížil na 1058. Oběťmi státního převratu se však jen v depar-

* Viz poznámku 181. *(Pozn. red.)*
** — státní převrat. *(Pozn. red.)*
*** — Ústavodárné shromáždění. *(Pozn. red.)*

tementech Basses-Alpes, Hérault, Var a Nièvre stalo více než 11 000 lidí a v této chvíli zbývá nejméně 12 000 lidí odsouzených do vyhnanství či k deportaci. Je známo, že státní převrat postihl téměř 50 000 osob. Dále je třeba poznamenat, že „šlechetná výzva" „Moniteuru" se obrací výlučně na ty, kteří byli deportováni do Alžírska a jiných zámořských držav, že se ani v nejmenším nezmiňuje o odsouzených z Angersu, o lidech uvězněných za účast v tajných spolcích a rovněž se neobrací na ty, kteří byli uvrženi do vězení výjezdními polními soudy v roce 1851, na vězně z Belle Ile ani na studenty, kteří byli zatčeni proto, že vypískali Boustrapovy placené apologety atd. V náhradu za to oznamuje „Moniteur" plnou a bezpodmínečnou amnestii pytláků, pašeráků, peněžokazů, zlodějů, dezertérů, zločinců a id genus omne*. Je plně v souladu s charakterem Lower Empire a s dosavadními činy nepravého Bonaparta, že narození syna se mělo stát svátkem celé té sebranky, s níž je otec spřízněn.

Přejděme nyní od obětí státního převratu k jeho nástrojům, od lidí, kteří byli proti němu, k otrokům, kteří jej prováděli, od vojáků svobody k armádě na Krymu. Z historického hlediska je velmi příznačné, že Bonaparte, plný čerstvých iluzí novopečené dynastie a na vrcholu triumfu, protože byl připuštěn do balzámem provoněného prostředí zatuchlé legitimity, ještě chce, aby ho uznaly i jeho ubohé oběti, a licoměrně je proto vyzývá ke smíru s císařstvím. A je neméně pozoruhodnou ironií dějin, že právě v době, kdy hlava a členové Společnosti 10. prosince[329] s pompou a přepychem slaví v Paříži úspěch státního převratu, armáda, která Francii tuto ponižující vládu vnutila, vykupuje svou vinu na Krymu strádáním, hladověním, agónií a smrtí nejžalostnějšího a nejstrašnějšího druhu.

V prvním období východního tažení, od listopadu 1854 do března 1855, byl prosincový povýšenec vynášen jako druhá Prozřetelnost a ve všech tóninách byla opěvována obdivuhodná vojenská správa slavného císařství v protikladu ke skandálnímu utrpení, jemuž byla vystavena anglická armáda záměrnou zradou a přirozenými účinky zastaralého systému. Ale jako při všech ostatních

* — jim podobných. *(Pozn. red.)*

slavných činech Lower Empire to, co bylo považováno za podstatu, byla ve skutečnosti jen teatrální fantasmagorie, vypočítaná pouze na okamžitý divadelní efekt. Po dva roky se Bonaparte zaměstnával výlučně přípravou války. Napnul všechny síly mocného centralizovaného francouzského státu, aby zajistil první úspěchy své armády*. A opravdu se není čemu divit, že ani ubohému dobrodruhovi ze Štrasburku a Boulogne se v prvních dvou letech jeho prašpatné vlády nepodařilo zničit skvělou organizaci francouzské armády — odkaz první revoluce. Div je, že se mu to podařilo v prvních dvou letech skutečné války. Když na tuto svou batrachomyomachii[330] vynaložil víc prostředků než Napoleon Veliký za patnáct let své Iliady, na začátku třetího roku zjišťuje, že francouzské zdroje jsou vyčerpány, že francouzská vojenská správa se zhroutila a armáda se rozplývá vniveč v důsledku bídy a strádání. Rakovina, která rozežírá francouzskou armádu — krádeže a defraudace — je organickou součástí Lower Empire, trvalo však dva roky, než se její zhoubné účinky projevily.

Žalostný stav francouzské armády byl dlouho pečlivě zatajován nejen ve francouzském, ale i v anglickém tisku. Dnes už se stal veřejným tajemstvím, o němž mluví kdekdo. Stal se pravdou, kterou nikdo nepopírá od té doby, co ji Bonapartův „Moniteur" označuje za lež. Postačí tu citovat z poslední zprávy sevastopolského dopisovatele listu „Times":

„Francouzská armáda, i když se na papíře zdá, že je početná, se smutně rozplývá vniveč; kurděje a zimnice kosí její řady. Nedávno jsem psal, že denně ztrácí 170 mužů; nyní Francouzi přiznávají, že v jejich armádě umírá denně 120 mužů a někdy mnohem víc. Nejvíc trpí vojáci na pravém křídle, v Bajdarské dolině... Je třeba očekávat, že až nastane teplé počasí, nemoci se značně rozšíří... Francouzské seznamy nemocných budou hrozné... Francouzská armáda se opotřebovává přinejmenším stejně rychle, jako když byla vystavena dešti kulí a granátů, palbě v nejhorším období obléhání."

Jako hlavní příčiny utrpení Francouzů uvádí dopisovatel nedostatečné přístřeší, bídné oblečení a nuznou stravu. Když vylíčil nepřízeň počasí — „v barácích zamrzala voda ve vědrech do

* V Marxově článku, který byl otištěn v „New-York Daily Tribune", následují slova: „která tehdy byla hlavní oporou jeho uzurpované moci, ale které dosud náležitě nevyužil". *(Pozn. red.)*

hloubky tří palců", prudké sněhové metelice, které „téměř do všech baráků nanesly spousty sněhu" — ptá se: „co musela francouzská armáda vytrpět, když baráky nebyly řádně vybaveny a když neměla dvojité stany obehnané příkopy, nýbrž jen jednoduché, nechráněné stany"? Končí slovy, že „je opravdu bolestné potkat francouzské transporty nemocných" a že maršál Pélissier je spíše úzkostlivě skrývá před anglickou armádou, než aby se snažil ulehčit jejich utrpení.

Uvádíme jiný citát z „Morning Advertiser", listu, kterému spolu s „Morning Post" bylo dopřáno hanebné výsady oslavovat Bonapartův příchod k moci v roce 1851 a který stále ještě vychvaluje Palmerstona jako ryze anglického ministra:

„Ve francouzském táboře na Černé je 3000 nemocných, polní nemocnice jsou přeplněny a zdravotní personál prořídl následkem nemocí a vyčerpání. Intendantura se rozpadla a není s to vojsko živit, lidé přímo žebrají u vojáků v předních strážích o suchary, kurděje z nedostatku zeleniny a tyfus z nedostatku masa zuří se strašnou silou; rozdíl mezi oběma armádami je příčinou zjevné nespokojenosti francouzských vojáků. Dopravní prostředky nestačí převážet nemocné do Cařihradu, kde je v nemocnicích přes 12 000 nemocných — epidemie je skutečně katastrofální a úmrtnost strašná. Lodě, které připlouvají z Východu do Marseille, jsou přeplněny oběťmi zimnice a lodě s nemocnými tyfem jsou posílány do karantény ve Frioulu."

Co dělat s touto hynoucí armádou?* Konejšit ji arabskou pohádkou o „zrození" alžírského krále[331] nebo líčením vyšívaných uniforem se zlatými prýmky, které nosí hýčkaná garda opatrného hrdiny? Je třeba připomenout, že francouzští vojáci nesnášejí urážky jako vojáci angličtí. Důkazem toho — je-li vůbec důkazů třeba — je ve francouzské armádě několik pokusů o zastřelení generála Pélissiera, jak o tom napsala „Gazzetta di Milano", Radeckého „Moniteur". Nesmíme si také myslet, že řadová armáda ve Francii zůstává v krymské tragédii netečným divákem. Pařížská policie začíná provádět razie i v kasárnách. Zuávové, poslaní do Paříže, aby tam podívaná na ně vyvolala nadšení veřejnosti, byli

* V Marxově článku, který byl otištěn v „New-York Daily Tribune", je místo této věty text: „Co dělat s těmito nespokojenými legiemi, které umírají v důsledku neschopnosti intendantury, skandální nedbalosti a přímých krádeží?" *(Pozn. red.)*

už z hlavního města odvoláni, neboť se stali nespolehlivými. Dva další pluky, které se vrátily z Krymu, byly rovněž poslány do provincií. Antagonismus mezi gardou a řadovým vojskem se každým dnem zostřuje, neboť Bonaparte vytváří právě v této chvíli dostatečně silné nové gardové pluky, aby mohl tohoto privilegovaného sboru použít jako pařížské posádky a nemusel používat řadových pluků. Napřed podplatil armádu, aby se postavila proti zemi, a teď se pokouší podplatit armádu v armádě, což je dost nebezpečný experiment.

Finance — nebudeme je nazývat patou tohoto podivného Achilla, neboť je to pata příliš veliká — vyžadují zvláštní článek, aby je bylo možno plně vyložit. Stačí zatím, řekneme-li, že cenné papíry v poslední době sice klesly, ale očekávalo se, že po zprávě o uzavření míru a o narození dalšího Bonaparta určitě znovu stoupnou. Nebylo to ponecháno jen náhodě. Jednak vydala vláda příkaz, podle něhož se dovoluje nakupovat státní cenné papíry z veřejných prostředků, jednak Crédit mobilier a podobné bonapartistické úvěrové instituce, které vyrostly jako houby po dešti, po dva dny pilně skupovaly akcie. Přes všechny tyto manévry cenné papíry po zprávě o „zrození" nestouply, ale naopak poklesly a dále klesají. Bonaparte se velmi rozhněval a zakázal nyní prodávat na burze cenné papíry s výjimkou těch, jejichž kurs schválila vláda, a všechny hlavní burzovní spekulanty dal předvolat na policejní prefekturu.

Když se v Parthenónu skácela socha Pallas Athény, bylo to pro aténskou republiku osudným znamením. Když se Bonapartova busta zakymácela na piedestalu v synagóze, kde se stanoví kupní cena vlád a diskontují dějiny národů, věští to pád císařství burzovních machinací.

Napsal K. Marx kolem 1. dubna 1856
Otištěno v „The People's Paper",
čís. 205 z 5. dubna 1856,
podpis: K. M.,
a jako úvodník
v „New-York Daily Tribune",
čís. 4676 ze 14. dubna 1856

Podle textu
v „The People's Paper",
srovnaného s textem
v „New-York Daily Tribune"
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

PĀD KARSU[332]

Napsal K. Marx koncem března a v dubnu 1856
Otištěno v „The People's Paper",
čís. 205, 206, 207 a 208
z 5., 12., 19. a 26. dubna 1856,
podpis: Karel Marx,
a v „New-York Daily Tribune",
čís. 4671 z 8. dubna 1856

Podle textu
v „The People's Paper",
srovnaného s textem
v „New-York Daily Tribune"
Přeloženo z angličtiny

I

Pád Karsu je obrat v dějinách války vedené naoko proti Rusku. Bez pádu Karsu by nebylo pěti bodů[333], nebylo by konference, pařížské smlouvy[334], krátce nebylo by míru naoko. Podaří-li se nám dokázat na základě Modré knihy[335], kterou vydala sama vláda a která je důkladně zfalšována, zkomolena výňatky, zdeformována vynechávkami, sešita a sflikována z padělků, že kabinet lorda Palmerstona pád Karsu od začátku plánoval a systematicky až do konce připravoval, strhneme roušku, do níž diplomacie dosud halila drama války na Východě se všemi jejími zarážejícími událostmi.

Koncem května roku 1855 generál Williams hlásí lordu Redcliffovi a ten zase lordu Clarendonovi, že

„kolem Gumri se shromáždily velké síly, skládající se z 28 000 mužů pěchoty, 7500 mužů jezdectva a 64 děl, a mušir* byl informován o úmyslech nepřítele zaútočit na Kars. V tomto opevněném táboře máme 13 900 mužů pěchoty, 1500 mužů jezdectva, 1500 dělostřelců a 42 polních děl".

O týden později, 3. června, Williams Clarendonovi sdělil:

„Mám nyní v karské posádce zásoby na čtyři měsíce a věřím, že ústřední velení a spojenci brzy tomuto zbytku armády dokáží, že na něj úplně nezapomněli."

Toto hlášení (viz karské dokumenty čís. 231) došlo na Downing Street 25. června. Toho dne tudíž britská vláda věděla, že Kars musí 3. října padnout, nebude-li mu poskytnuta pomoc; podle toho také britská vláda dále jednala.

Lord Clarendon obdržel 11. července od generála Williamse tři hlášení z 15., 17. a 19. června, v nichž se oznamuje, že došlo k potyčce na předsunutých postaveních, že 16. června Turci udatně odrazili ruský pravidelný útok na opevněný tábor, a konečně že nepřítel podnikl boční pochod proti opevněnému táboru a rozmístil značné síly (30 000 mužů) na hodinu pochodu od nejslabšího místa

* — turecký polní maršál. *(Pozn. red.)*

tureckého postavení. Poslední z těchto hlášení Williams uzavírá slovy:

„Žel, nemáme nepravidelné jezdectvo... Nepřítel nám již částečně přerušil spojení s Erzerumem."

Když tytéž zprávy došly do Cařihradu, byl lord Redcliffe pozván na poradu do rezidence velkého vezíra na Bosporu. Turečtí ministři navrhli pomoci Karsu tím, že do Gruzie bude z Redut-Kale vyslána přes Kutaisi výprava v tomto složení:

Jednotky generála Viviana	20 000
Jednotky generála Beatsona	3 000
Batumská posádka	12 000
Albánci	2 000
Z Bulharska	5 000
Egyptské pravidelné jezdectvo	800
Tuniské jezdectvo	600
Celkem	43 400

Porta vyjádřila ochotu svěřit velení výpravy britskému veliteli a souhlasila, aby jím byl generál Vivian. Lord Clarendon dostal tento návrh 11. července. Lord Redcliffe mu dále 12. července telegrafoval:

„Přípravy k eventuální výpravě jsou v proudu. Mohli bychom získat drahocenný čas, kdybyste mi ihned telegraficky sdělil, zda je vláda ochotna schválit silnou diverzi přes Redut-Kale a Kutaisi do Gruzie."

Od 25. června do 12. července anglická vláda věděla o nebezpečí, které Karsu hrozilo, ale nehnula ani prstem k jeho záchraně — telegraf stále mlčel. Ale jakmile šlo o to překazit nějaký turecký plán na pomoc Karsu, začala najednou vyvíjet horečnou činnost. Clarendon posílá 13. července (viz karské dokumenty čís. 248) lordu Redcliffovi tuto depeši:

„Vláda Jejího Veličenstva soudí, že by bylo moudřejší poslat posily do týlu turecké armády, místo aby byla vyslána výprava do týlu ruské armády. Posily by mohly přijít do Trapezuntu a odtud být dirigovány na Erzerum. Vzdálenost z Trapezuntu do Erzerumu je kratší než vzdálenost z Redut-Kale do Tiflisu a cesta vede přátelským, a nikoli nepřátelským krajem. V Erzerumu se armáda setká s přátelskou podporou, a nikoli s nepřátelským odporem, tam ji čekají zásoby, a ne hlad. Nemůže-li armáda v Karsu toto postavení proti Rusům udržet, měla by ustoupit k Erzerumu, kde by měly být soustředěny veškeré turecké síly.

Mají-li být Rusové poraženi, bude snazší porazit je spojenými silami než roztříštěnými částmi těchto sil; a vítězství by bylo tím rozhodnější, čím dál na tureckém území by k němu došlo."

Den poté, kdy došla Redcliffova telegrafická zpráva, stává se Clarendon ještě liberálnějším a přidává i Erzerum do seznamu míst, která mají být vyklizena.

(Telegraficky)

„Hrabě Clarendon lordu Stratfordu de Redcliffe

Ministerstvo zahraničních věcí 14. července 1855

Plán posílení karské armády, který obsahují Vaše depeše z 30. června a 1. července" (má být 12. července) „se neschvaluje. Zdůvodnění, proč nemá být použito tureckých jednotek, dokud nebudou připraveny k bojové službě, bude dnes odesláno kurýrem. Operační základnou by měl být Trapezunt, a jestliže turecká armáda v Karsu a Erzerumu nemůže Erzerum proti Rusům udržet, ať ustoupí do Trapezuntu, kde může být snadno posílena."

Je-li Kars klíčem k Erzerumu, je Erzerum klíčem k Cařihradu a křižovatkou anatolských strategických a obchodních cest. Jakmile se Rusové zmocní Karsu a Erzerumu, bude přerušen britský obchod po souši via* Trapezunt do Persie. Britská vláda, vědoma si všech těchto okolností, chladně radí Portě, aby vydala klíče od svého domu v Asii ve chvíli, kdy ani jeden z obou klíčových bodů není vážně ohrožen, a vyzývá obleženou karskou armádu, aby odešla k posilám, jimž bylo zakázáno jít obležené armádě na pomoc. „Mají-li být Rusové poraženi," říká Jeho Lordstvo (vypadá to, jako by se ptal, zda je to vůbec nutné?), pak podle jeho názoru budou Rusové poraženi tím rozhodněji a snáze, čím dál na tureckém území k tomu dojde, tj. čím víc opevněných míst a území bude Rusům ponecháno a čím blíž budou vlastně Rusové k Cařihradu.

Tyto depeše lorda Clarendona důstojně podporuje následující depeše mylorda „Take care of Dowb"[336] Panmura, anglického Carnota, generálporučíku Vivianovi:

„Lord Panmure generálporučíku Vivianovi

Ministerstvo války 14. července 1855

Sire,

zasílám Vám tímto pro Vaši informaci kopii depeše, kterou hrabě Claren-

* — přes. *(Pozn. red.)*

don právě odeslal vyslanectví Jejího Veličenstva v Cařihradě ve věci plánu Porty na pomoc turecké armádě v Karsu. Musím Vám sdělit, že plně souhlasím se vším, co se v této depeši říká o nesprávnosti plánu, který Porta předložila. Spoléhám tolik na Vaše odborné schopnosti, že se nijak neobávám, že byste snad podnikl tak ztřeštěnou a nedomyšlenou výpravu, jakou navrhuje Porta. I když jste, nejen jako velitel vojenského kontingentu, ale i jako britský důstojník, který má důvěru vlády Jejího Veličenstva, povinen poskytnout našim tureckým spojencům veškerou možnou pomoc, musíte současně dbát na to, abyste neriskoval čest britského jména a svou vlastní pověst ve vojenských operacích, pro něž nebyly vytvořeny řádné předpoklady, nebylo zřízeno spojení, opatřeny zásoby a zajištěny dopravní prostředky. Zasadit coup de main* překvapivým vysazením armády na pobřeží a ohrozit nepřátelskou pevnost nebo na ni dokonce zaútočit, to je jedna věc, ale něco docela jiného je podniknout promyšlenou výpravu s cílem vtrhnout do nepřátelské země a vést válku proti nepříteli na jeho vlastním území. V prvním případě lze něco riskovat, ale v druhém případě musí být každá akce důkladně připravena. Mimoto podle všech informací, které jsem dostal, mám všechny důvody předpokládat, že batumská armáda je v žalostném stavu. Vím, že toto vojsko je nedostatečně organizováno; o bulharských jednotkách nic nevíte a o Beatsonově jezdectvu předpokládám, že se právě tak špatně podřizuje kontrole a kázni jako Vaše jednotky. Krátce, jsem si jist, že by bylo šílenství pokoušet se podpořit brigádního generála Williamse tímto způsobem. Je příliš pozdě naříkat nad politikou, která vystavila tohoto statečného důstojníka a jeho armádu takovým svízelům, ale provádět takové plány pomoci, jaké byly navrženy, by znamenalo jen vystavovat se nebezpečí nových nezdarů. Nesmíte, a nepochybuji, že to také cítíte, ztrácet čas při přípravě svého vojska na úkoly bojové služby, které Vás jistě někde budou čekat, jakmile na ně budete připraven; armáda potřebuje organizaci stejně nutně jako houževnatost a odvahu, neboť bez organizace nejsou tyto vlastnosti k ničemu."

Tato depeše ukazuje, že Palmerstonův ministr války je obyčejný šašek, dobrý jen k obveselování svého pána. Ohrozit sevastopolskou pevnost „nebo dokonce" zaútočit na Sevastopol, kde Rusové nahromadili opevnění budovaná dvacet let, se mu jeví jako velmi rozumná věc, neboť to byl od spojenců nepromyšlený coup de main; avšak „promyšlený vpád" Porty do nepřátelské země s cílem porazit ji, to je podle „Dowba" něco neslýchaného. Plně sdílí Clarendonův názor, že pravou podstatou strategie je posílení týlu vlastní armády, nikoli akce v týlu nepřítele — nechť si tuto otázku vyřeší s Napoleonem I., s Jominim a všemi ostatními velkými

* — náhlý úder. *(Pozn. red.)*

stratégy. Sdílí rovněž názor svého přítele, že ve válce armáda nesmí nikdy pochodovat přes nepřátelská, nýbrž vždy jen přes přátelská území, „kde ji čekají zásoby, a ne hlad", což je filosofie hodná žrouta. Ale za vlídnou přihlouplostí šaška postřehneme záměry toho, kdo za ním stojí! — vždyť ubohý „Dowb" by nikdy nebyl s to učinit objev, že Gruzie je nepřátelskou, a nikoli přátelskou zemí — Gruzie, která je ruským Polskem na Kavkaze.

Turecký návrh, který „Dowb" označil za ztřeštěný a nedomyšlený, byl v podstatě odvážný, správný, a můžeme říci, že to byla jediná strategická myšlenka, která se v celé této válce zrodila. Základem návrhu bylo zaujmout excentrické postavení vůči obléhající armádě, ohrozit Tiflis, těžiště ruské moci v Asii, a donutit Muravjeva, aby ustoupil od Karsu před hrozbou, že bude odříznut od své operační základny a spojení. Taková mingrelská výprava slibovala nejen pomoc Karsu, ale skýtala i příležitost k ofenzívnímu postupu na všech úsecích a přinesla by tak největší výhodu, jaká je ve válce možná, tj. zatlačila by nepřítele do obrany. Nebezpečí však bylo bezprostřední a měl-li mít takový plán úspěch, vyžadovalo to, aby byl uskutečňován rychle a rozhodně, s dostatečnými silami a se značnými zásobami a dopravními prostředky. Muravjev, který měl bezprostředně v týlu jako první operační základnu pevnost Gumri, která byla přímo určena pro obranu proti Turecku, mohl udržet své postavení, dokud by se nepřesvědčil, že postup nepřítele k Tiflisu se pro něj opravdu stává nebezpečným. K uskutečnění tohoto plánu bylo třeba vylodit na čerkeském pobřeží nejméně 55 000 mužů, dobýt Kutaisi a proniknout goriskou soutěskou. Ömer paša, který později podnikl tuto výpravu s 36 000 mužů, měl jich u Rionu již sotva 18 000—20 000.

Není pochyby o tom, že armáda o 20 000 mužů v Erzerumu by byla užitečnější než pouhých 40 000 mužů v Mingrelii. Na druhé straně nelze zapomínat, že v době, kdy Porta předložila svůj návrh, počet Rusů v Tiflisu činil i podle Modré knihy jen 15 000 mužů a Bebutov se svými posilami ještě nedorazil. Mimoto přesun armády dostatečně silné pro svůj úkol z Trapezuntu do Erzerumu a odtud do Karsu, se zásobami, střelivem a děly, by podle ujištění Ömera paši trval přesně čtyři měsíce. A konečně, jestliže Porta předložila

správný plán, ale neměla dost prostředků pro jeho uskutečnění, měl její spojenec poskytnout patřičné prostředky, a ne navrhovat falešný plán. V té době bylo na Krymu blokováno 60 000 Turků, a přitom to bylo jediné bojeschopné turecké vojsko.

„V Batumi, Suchum-Kale a v jiných sousedních místech na pobřeží," píše lord Redcliffe 28. června, „by bylo nejvýš obtížné shromáždit víc než 11 000 mužů... Ostatní části říše (kromě Bulharska) nemohou dodat žádné další zálohy, s výjimkou Bosny, kde by bylo stále ještě možné vyčlenit několik tisíc mužů. Mluvím o pravidelném vojsku; bašibozuky lze opatřit, ale Vaše Lordstvo ví, jak málo jsou tyto neukázněné hordy spolehlivé... Pochybuji, že by v Bulharsku bylo víc než 50 000 mužů včetně posádek. Rakousko, pravda, prohlásilo, že má v úmyslu považovat přechod Rusů přes Dunaj za casus belli*, a zavázalo se, že uzavře této mocnosti přístup do podunajských knížectví; ale jestliže se Porta v takovém případě chopí těchto ujištění a rozhodne se jednat podle nich, aniž uváží, do jak hloupé situace by se dostala, kdyby ponechala tak důležité postavení bez dostatečné obrany, bude to rozhodnutí hodné spíš obdivu než chvály."

Jaké síly tedy Portě zůstaly kromě anglo-tureckého kontingentu? A ten, jak vyplývá z Clarendonových a Panmurových depeší, byl jen léčkou, aby byla Porta zbavena svých posledních použitelných sil.

Navrhla snad britská vláda nějaký svůj plán proti plánu tureckému? Měla vůbec v úmyslu poslat anglo-turecký kontingent do Trapezuntu a odtud do Erzerumu nebo Karsu? Clarendon ve své depeši ze 14. července se vyslovuje „proti použití tureckých jednotek, dokud nebudou připraveny k bojové službě". Jestliže však nebyly připraveny k bojové službě, znamená to, že nebyly připraveny ani pro výpravu do Erzerumu, ani do Mingrelie. Šašek Panmure téhož dne v depeši veliteli kontingentu Vivianovi píše:

„Nesmíte ztrácet čas při přípravě svého vojska na úkoly bojové služby, které Vás jistě *někde* budou čekat, jakmile na ně budete připraven."

Vyzývá tak Viviana, aby byl připraven nikoli pro okamžitou činnost, nikoli pro Erzerum, ale pro úkoly, které ho čekají *někde*, jinými slovy *nikde*. Ještě 7. září (viz dokument čís. 302) Clarendon považuje anglo-turecký kontingent za tak málo organizovaný,

* — důvod k válce. *(Pozn. red.)*

že není schopen se utábořit v opevněných liniích před Sevastopolem. Je tedy zřejmé, že britská vláda neprosazuje erzerumský plán proto, aby byl uskutečněn, ale proto, aby zmařila mingrelskou výpravu Porty. Nebyla proti určitému plánu pomoci Karsu, nýbrž proti jakémukoli plánu.

„Bylo by šílenství pokoušet se podpořit armádu brigádního generála Williamse... Je příliš pozdě naříkat nad politikou" (Palmerstonovou politikou), „která vystavila tohoto statečného důstojníka a jeho armádu takovým svízelům" — napsal Panmure Vivianovi.

Je příliš pozdě podniknout něco jiného než vzdát Kars Rusům a Erzerum jim dát nádavkem, říká Clarendon Redcliffovi. Nejenže Palmerstonova vláda přijala tento plán již 13. července, ale v Modré knize se to přiznává, a jak uvidíme, vláda se od něho ani na okamžik neodchýlila.

Všechny Redcliffovy depeše z července, uvedené v karských dokumentech pod čís. 254—277, ukazují, že se Porta pilně připravovala na Vivianovu mingrelskou výpravu. Jak se to mohlo stát?

Připomeňme si: lord Redcliffe telegrafoval 12. července 1855 hraběti Clarendonovi, že přípravy na mingrelskou výpravu pod velením generála Viviana jsou v proudu, a „aby získal drahocenný čas", žádal vládu o telegrafické instrukce. Clarendon tedy telegraficky protestuje proti tureckému plánu, ale přestože jeho poselství má v záhlaví datum 14. července, došlo do Cařihradu až 30. července, kdy lord Redcliffe opět Clarendonovi píše:

„Nepříznivé stanovisko vlády Jejího Veličenstva k plánům pomoci sultánově armádě v Karsu, o nichž se v poslední době jednalo, přirozeně zvětšilo nesnáze Porty. Bylo mou povinností vyrozumět o tom turecké ministry v tom smyslu, že pokud jde o použití kontingentu generála Viviana, není toto stanovisko vlády jen názor, nýbrž veto. Tím okamžitě vzniklo velmi vážné dilema. Vláda Jejího Veličenstva nejenže odpírá vyslat kontingent, ale rozhodně dává přednost alternativě poslat posily do Erzerumu přes Trapezunt. Porta ani nikdo ze zdejších oficiálních a významných osobností s tím nesouhlasí. Serasker*, Ömer paša, generál Guyon i naši vlastní důstojníci souhlasí s Portou a francouzským velvyslanectvím v tom, že je třeba dát přednost diverzi od Redut-Kale, neboť skýtá lepší vyhlídky na úspěch, ovšem za předpokladu, že zde bude dostatek

* — tj. ministr války Rušdi paša. *(Pozn. red.)*

nutných dopravních prostředků, zásob a jiných nezbytných potřeb... Zprávy z Karsu, které mezitím došly, nejsou nikterak povzbudivé, přičemž v pochybnostech a nejistotě se nevyhnutelně ztrácí drahý čas."

Protože cesta z Cařihradu do Londýna není o nic delší než cesta z Londýna do Cařihradu, je opravdu zvláštní, že Redcliffova telegrafická zpráva, která byla odeslána z Cařihradu 12. července, došla do Londýna 14. téhož měsíce, zatímco depeše lorda Clarendona odeslaná z Londýna 14. července se dostala do Cařihradu až 30. července či kolem tohoto data. Redcliffe si v depeši z 19. července stěžuje, že vláda, kterou snažně prosil, aby „okamžitě sdělila své stanovisko", mlčí. Z pozdější depeše, datované 23. července, se dovídáme, že stále ještě nedostal žádnou odpověď. Jak jsme již řekli, Redcliffe skutečně nepotvrdil příjem odpovědi před 30. červencem. Nelze tedy pochybovat, že londýnské datum Clarendonovy depeše je *falešné* a že ve skutečnosti byla depeše odeslána teprve týdny po datu, které je uvedeno v Modré knize. Tato falzifikace prozrazuje, jaký cíl se opožděním sledoval. Bylo třeba promarnit drahý čas, bylo třeba vyvolat pochybnosti a nejistotu, a hlavně Porta měla ztratit celý červenec přípravami Vivianovy výpravy, která se podle rozhodnutí britské vlády nesměla uskutečnit.

II

Když už strategické rozpaky nedovolovaly vládě Velké Británie, aby si za tři měsíce vytvořila názor na velké operace, které měla v úmyslu podniknout Porta, bylo by nejsprávnější a nejnalé-havější, co mohla vláda udělat, kdyby byla zatím na vlastní odpovědnost poslala menší oddíl vojska přes Erzerum, aby obnovil spojení mezi Erzerumem a Karsem. Spojenci byli pány Černého moře a britská vláda měla plně k dispozici 4000 bašibozuků generála Beatsona, jediný bojeschopný sbor tureckého nepravidelného jezdectva. Jakmile by se byl tento sbor vylodil u Trapezuntu, mohl dostihnout Erzerumu v 10 dnech a doprovodit zásilku potravin do Karsu, čímž by byl pevnosti umožnil klást odpor další čtyři až šest týdnů, než by tuhá arménská zima přinutila obléhatele zastavit všechny ofenzívní akce. Generál Beatson psal Redcliffovi 7. července a žádal jej, aby mu byl svěřen bojový úkol.

Jeho žádost nikdo nevzal na vědomí. 14. srpna začalo už i samo vojsko žádat, aby nebylo nadále ponecháváno v nečinnosti a bylo posláno do Asie. Nedostalo vůbec žádnou odpověď. Beatson se 12. září odvážil ozvat se potřetí. Protože britské vládě již došla trpělivost s únavnou dotěrností ukvapeného žadatele, sáhla k některým diplomaticko-vojenským intrikám, které vyvrcholily propuštěním Beatsona z armády. Protože byl Beatson propuštěn z armády, byla z Modré knihy vypuštěna celá jeho korespondence s vládou.

Viděli jsme už, jak tvrdošíjně trvala britská vláda na výpravě do Erzerumu přes Trapezunt. Když došla zpráva, že se Rusové zachytili na silnici mezi Erzerumem a Karsem a odřízli část zásob sebraných pro karskou armádu, Turci se o vlastní újmě a za zády britského vyslanectví pokusili poskytnout Karsu okamžitou pomoc z Trapezuntu. K Redcliffově depeši z 16. července 1855 je přiložena zpráva vicekonzula Stevense, v níž se říká:

„Trapezunt 9. července 1855

Mylorde!

Mám čest Vám oznámit, že Hafiz paša včera odjel do Erzerumu s 300 dělostřelci a 20 polními děly. Velký počet nepravidelného vojska, který odhaduji na 10 000, se nyní shromažďuje a dnes se dá na pochod do téhož místa.

(Podepsán: *Stevens*)"

Redcliffe, jak mu velí jeho povinnost, ihned žádá vysvětlení, proč serasker mlčí o shromažďování 10 000 mužů nepravidelného vojska v Trapezuntu a o postupu Hafize paši k Erzerumu.

„Jeho Excelence mi o tom řekla jen tolik," stěžuje si, „že Tusum paša dostal rozkaz vypravit se do Trapezuntu a odtud snad do Sivasu, kde má shromáždit 4000 mužů nepravidelného vojska a odvést je na válčiště."

Vedeme-li spojnici mezi Trapezuntem, Sivasem a Erzerumem, zjistíme, že tato tři místa tvoří rovnoramenný trojúhelník, jehož základna, tj. čára mezi Trapezuntem a Erzerumem, je asi o třetinu kratší než obě odvěsny. A tak vyslání posil přímo z Trapezuntu do Erzerumu, místo aby byl Tusum paša poslán z Cařihradu do Trapezuntu, odtud „snad" do Sivasu, kde by ztrácel čas shromažďováním nepravidelného vojska, s nímž by pak snad postupoval na Erzerum — to byl příliš rychlý postup, za nějž britský vyslanec nemohl Turky nepokárat. Neodvážil se ovšem říci seraskerovi, že pomoc obleženému městu ohrožují dobře promyšlené průtahy, a klade mu otázku:

„Což není pochybné, zda tak velký oddíl bašibozuků, kvapně a nedbale sehnaných dohromady, bude k užitku komukoli kromě nepřítele?"

Když serasker velmi správně namítl, že

„naléhavě žádal nezbytné finanční prostředky, aby mohl bašibozukům vyplatit žold, neboť to je hlavní nástroj, jak je udržet pod kontrolou, a hrozil, že odstoupí z úřadu, nebude-li jeho žádosti vyhověno," byl lord Redcliffe najednou nahluchlý.

Vezmeme-li druhý operační plán, který Porta předložila a spojenci překazili, dostaneme se do spletitého bludiště, z něhož se lze těžko vymotat.

Ze zprávy britského zmocněnce v táboře Ömera paši, podplukovníka Simmonse, která je datována 15. července a adresována lordu Clarendonovi, a z přiloženého memoranda Ömera paši lze

zjistit tyto skutečnosti: 23. června obdržel Ömer paša dopis od generála Williamse, v němž Williams píše, že spojení s Erzerumem bylo přerušeno, a co nejnaléhavěji žádá, aby byly co nejrychleji poslány do Karsu posily nebo aby byla provedena silná diverze směrem od Redut-Kale. Ömer paša zaslal 7. července spojeneckým velitelům Simpsonovi a Pélissierovi memorandum, v němž je žádá o svolání rady velících spojeneckých generálů a admirálů, aby se mohlo učinit okamžité rozhodnutí. V memorandu navrhuje, aby

„byl vysazen s částí své armády, která je zde" (v Balaklavě) „a v Kerči, tj. s 25 000 mužů pěchoty, se 3000 mužů jezdectva z Jevpatorije a s příslušným dělostřelectvem, na některém bodě čerkeského pobřeží, odkud by ohrozil ruské spojení, a tím Rusy donutil, aby upustili od obléhání Karsu".

Na podporu svého návrhu Ömer paša uvádí, že osmanská armáda v Asii v počtu 10 000 mužů, kterou početně silnější ruské síly blokují v opevněném karském táboře, je v situaci, kdy pro nedostatek potravin bude pravděpodobně muset kapitulovat; Ömer paša dále uvádí, že karská posádka tvoří vlastně osmanskou armádu v Asii; že kdyby se posádka Karsu vzdala, padlo by do rukou nepřítele také město Erzerum, které lze vzhledem k jeho poloze těžko opevnit, a nepřítel by tak ovládl spojení s Persií a s velkou částí Malé Asie; že přijmou-li spojenci jeho návrh, mohou využít svých hlavních výhod, a to snadné dopravy po moři a jediné turecké armády, která je bojeschopná a připravena k pochodu, tj. armády Ömera paši. V odpovědi na toto memorandum maršál Pélissier a generál Simpson píší, že „pro nedostatek dalších informací považují svolání porady za předčasné". Ömer paša se však na ně obrací 12. července znovu a oznamuje jim, že

„mezitím dostal od své vlády zprávu, v níž se konstatuje, že celé asijské Turecko až k branám samého Cařihradu není bráněno, a v níž jej vláda snažně žádá, protože každá hodina je drahá, aby okamžitě vyhledal a uplatnil všechny prostředky a zdroje nezbytné k odvrácení velkého nebezpečí, které hrozí turecké vládě, a tím i věci spojenců". „Za těchto okolností," dodává, „kdy mám na Krymu 60 000 tureckých vojáků, většinou Asijců, jejichž rodiny a majetek jsou vydány v plen nepříteli, a kdy vidím, že tato armáda je na Krymu nečinná, a pokud mohu zjistit, není naděje, že by jí mělo být bezprostředně použito, považuji za svou povinnost vůči svému vladaři a společné věci opakovat svůj dřívější návrh."

Vyzývá proto spojenecké generály, aby se v anglickém hlavním stanu sešli na poradu. Současně s touto veřejnou nótou spojeneckým generálům přiměl podplukovníka Simmonse, aby poslal generálu Simpsonovi a admirálu Lyonsovi důvěrný dopis, z něhož vyjímáme:

„Porta navrhla generálu Vivianovi, aby se přesunul s tureckým kontingentem do Redut-Kale... Ömer paša však soudí, že by bylo příliš riskantní poslat tam toto vojsko, neboť mužstvo se ještě neseznámilo se svými důstojníky, kteří neznají jeho jazyk, a proto mu nemohou v poli velet, a kontingent, i když může vykonávat posádkovou službu, není ještě s to pochodovat do vnitrozemí. Kromě toho není kontingent pro zamýšlenou operaci dostatečně silný. Ömer paša rovněž soudí, že on, jemuž Turci důvěřují a je v Asii dobře znám, neboť zde vedl několik tažení, získá mnohem spíš sympatie a pomoc obyvatelstva při zásobování a opatřování informací než cizinci, kteří neznají jazyk ani zemi."

Porada se konala 14. července a zúčastnili se jí Ömer paša, podplukovník Simmons, generálové Simpson, Pélissier a Martimprey, a dále admirálové Lyons, Bruat a Stewart. Ömer paša podal podrobný výklad o ruských silách v Asii a jejich operacích v okolí Karsu. Plně rozvinul výše zmíněné argumenty a pevně zastával názor, že

„je nutné bezodkladně připravit akci, kterou by byl zastaven postup Rusů v Asii".

Z hlášení podplukovníka Simmonse Clarendonovi však vysvítá, že

„generálové a admirálové nedostali od svých příslušných vyslanců v Cařihradě žádné informace, na jejichž základě by měli uvěřit, že situace v Asii je tak vážná, jak se Ömer paša podle informací své vlády domnívá", a proto se rozhodli, že „když takové informace nemají, nevysloví na tuto věc svůj názor".

Spojenečtí generálové odmítli tedy vyslovit svůj názor na tuto otázku, protože od svých vlád nedostali žádné informace. Spojenecké vlády potom odmítly vydat rozkazy, protože jejich generálové nevyjádřili svůj názor. Jediný, kdo měl na věci bezprostřední zájem, byl Ömer paša, a ten, poněkud překvapen chladným chováním spojeneckých velitelů, jejich podivnou taktikou, když odmítali vyslovit svůj názor na skutečnosti s odůvodněním, že jim nevěří,

a jejich nezdvořilým obviňováním turecké vlády ze lži, se pojednou zvedl a rozhodně prohlásil, že

„za těchto okolností považuje za svou povinnost odebrat se na několik dní do Cařihradu a poradit se se svou vládou".

Dva dny nato, 16. července, se také skutečně vypravil do Cařihradu a vzal s sebou podplukovníka Simmonse; ale doprovázel jej také jakýsi podplukovník Suleau, „který jel údajně na zotavenou" (viz přílohu I k čís. 270 karských dokumentů), ve skutečnosti však s Pélissierovým a Simpsonovým pověřením zmařit plán Ömera paši. Tento Suleau, důstojník Simpsonova štábu, předal Redcliffovi dopis od chudáka generála Simpsona, který je podle generála Evanse nejnešťastnějším válečníkem, jakého kdy svět viděl; generál Simpson nepíše v tomto dopise vyslanci, že on a jeho kolegové nevěří prohlášením Ömera paši, nýbrž že „se rozhodně ohrazují proti tomu, aby v této chvíli byla z Krymu odvolávána jakákoli vojska", nepíše mu, že považovali za vhodné zamlčet Ömeru pašovi své názory, nýbrž

„naléhavě prosí Jeho Excelenci, aby použila svého mocného vlivu u Porty tak, aby jejich názor převážil nad názorem Jeho Výsosti*", neboť „v sázce jsou velké veřejné zájmy" a „úspěch Ömera paši by mohl mít vážné následky".

Právě že úspěch! Možný úspěch Ömera paši nedal spát Pélissierovi, který se dosud mohl chlubit jen neslavnou bitvou 18. června. Chudák Simpson, nešťastný válečník, o němž generál Evans tvrdí, že je od přírody omezený, byl dost bystrý, aby vystihl nesnáze svého kolegy velitele a za zády Ömera paši nastrojil intriku, možno říci jediný manévr, na který se za celé krymské tažení zmohl.

V depeši z 19. července píše Redcliffe Clarendonovi, že ho

„předminulé noci (17. července) překvapilo, když se dozvěděl, že Ömer paša náhle přijel z Krymu a šel přímo k seraskerovi".

Potají se raduje z pověstí, které přinesl fanariot[337] Pisani, že

„generalissimův příjezd bez rozkazu vlády vyvolal určitou nespokojenost", a má „silný dojem, že by Ömer paša nejlépe posloužil spojeneckým zájmům, kdyby zbytečně neotálel a vrátil se k velení svému vojsku na Krymu".

* — tj. Ömera paši. *(Pozn. red.)*

Bez ohledu na Redcliffův silný dojem se pobyt Ömera paši v Cařihradě prodloužil od 17. července do začátku září. Dále uvidíme, co zavinilo tuto ztrátu času.

Redcliffe 23. července informuje Clarendona, že

„Ömer paša předložil Portě návrh, že by vtrhl do Gruzie z Redut-Kale jako východiště a využil by k tomu Kutaisi".

O tomto návrhu se uvažovalo předešlé noci (22. července) na poradě u velkého vezíra a výsledkem úvah bylo, že

„pro vojska, kterých má být použito zmíněným způsobem pod velením Ömera paši, se má vzít z Jevpatorije až 20 000 mužů a z Bulharska až 5000 mužů, přičemž úbytek vojska v Jevpatoriji by měl nahradit kontingent, jehož početní stav bude doplněn. Kdyby byly proti tomuto plánu námitky, bylo jako alternativa navrženo pozměnit jej tak, že by se z Krymu vzalo jen 10 000 mužů a z Bulharska 15 000, včetně těch, kteří byli určeni jako součást kontingentu."

Nejvýznamnější část této depeše, kterou měl Clarendon údajně obdržet 1. srpna a jejíž příchod mu poskytl příležitost telegrafovat britskému velvyslanci v Paříži lordu Cowleymu, je zjevně a záměrně překroucena. Je to ta pasáž, v níž se říká, že Porta navrhla stáhnout z Jevpatorije 20 000 mužů, kteří měli přejít pod velení Ömera paši a v Jevpatoriji je měl nahradit turecký kontingent. Je to táž pasáž, na niž Clarendon poukazuje ve své depeši lordu Cowleymu, kde prohlašuje, že „vláda Jejího Veličenstva je tomuto návrhu příznivě nakloněna", a vyslovuje „naději, že i císařova vláda s tím bude souhlasit".

V této pasáži je Jevpatorije podvodně vsunuta místo Balaklavy. Ze zprávy podplukovníka Simmonse z 15. července, kterou Clarendon obdržel 30. července, bylo zřejmé, že Ömer paša ve svém memorandu spojeneckým generálům a ve válečné radě naléhal, aby si s sebou mohl vzít tu část své armády, která je zde (v Balaklavě); je to ta část, kterou přivedl z Jevpatorije a o níž prohlásil, že jen ona je schopna asijského tažení. Změnil Ömer paša svůj názor po příchodu do Cařihradu? Simmonsova depeše z 2. srpna svědčí o opaku; Simmons v ní sděluje:

„Jeho Výsost Ömer paša mě informoval, že k doplnění kontingentu poskytne s radostí kteroukoli z tureckých jednotek, jimž velí, s výjimkou divize, která

je nyní v táboře u Sevastopolu, neboť se skládá z jeho nejlepších jednotek a chce ji mít přirozeně s sebou, podnikne-li navrhovaný pochod do Asie."

Lze tvrdit, že Porta na poradě v noci na 22. července učinila opačné rozhodnutí, než jaké navrhoval Ömer paša? V téže depeši z 23. července, v níž Redcliffe oznamuje Clarendonovi rozhodnutí Porty, píše, že

„sultán přijal Ömera pašu velmi laskavě a velmi štědře jej odměnil", a dodává, „nemusím připomínat, že Ömer paša je velice zadobře s ministry Jeho Veličenstva, zejména se seraskerem pašou".

Nějaké neshody mezi Portou a jejím vrchním velitelem tedy nepřicházejí v úvahu. Zdá se, že Porta byla překvapena stejně jako Ömer paša, když z Londýna došel příkaz předat pod velení Ömera paši vojska v Jevpatoriji a odebrat mu vojska u Sevastopolu a Kerče. Co tedy sledovala britská vláda, když falšovala zmíněnou část depeše? Chtěla skrýt před veřejností, že zatímco se před francouzskou vládou vydává za příznivce Ömerova plánu, ve skutečnosti prostou záměnou slov změnila vlastní návrh Porty v něco úplně protikladného. Tak vznikl nový předmět sporu. Věci se stále víc zaplétaly a to umožnilo promarnit celý srpen a září vydáváním rozkazů a protirozkazů. Falešná hra britské vlády je patrná i z uspořádání Modré knihy. Aby byl čtenář spleten, je Clarendonova depeše Cowleymu zařazena na stránce 248; na stránkách 248–252 následuje výňatek z Redcliffovy depeše z 19. července, Simpsonův dopis Redcliffovi z 16. července, dopisy a memorandum Ömera paši, a teprve na konci je zařazena Redcliffova depeše z 23. července, po níž jako by následovala Clarendonova instrukce Cowleymu.

Nyní se musíme na chvilku zastavit v ministerstvu zahraničních věcí na Downing Street a podívat se na hraběte Clarendona, který je velice zaměstnán úlohou hlavního sekretáře velkého Palmerstona. Dva dny poté, kdy odeslal depeši Redcliffovi, tj. 16. července, posílá Clarendon Redcliffovi další depeši, která končí takto:

„Vláda Jejího Veličenstva by stejně jako dříve doporučovala, aby se všechna vojska, která budou vyslána na pomoc karské armádě, přesunula do Trapezuntu. Kdyby se však Ömer paša, který, jak se dovídáme, má v úmyslu odjet do Cařihradu, skutečně rozhodl vzít s sebou kteroukoli část své armády včetně

Bez ohledu na Redcliffův silný dojem se pobyt Ömera paši v Cařihradě prodloužil od 17. července do začátku září. Dále uvidíme, co zavinilo tuto ztrátu času.

Redcliffe 23. července informuje Clarendona, že

„Ömer paša předložil Portě návrh, že by vtrhl do Gruzie z Redut-Kale jako východiště a využil by k tomu Kutaisi".

O tomto návrhu se uvažovalo předešlé noci (22. července) na poradě u velkého vezíra a výsledkem úvah bylo, že

„pro vojska, kterých má být použito zmíněným způsobem pod velením Ömera paši, se má vzít z Jevpatorije až 20 000 mužů a z Bulharska až 5000 mužů, přičemž úbytek vojska v Jevpatoriji by měl nahradit kontingent, jehož početní stav bude doplněn. Kdyby byly proti tomuto plánu námitky, bylo jako alternativa navrženo pozměnit jej tak, že by se z Krymu vzalo jen 10 000 mužů a z Bulharska 15 000, včetně těch, kteří byli určeni jako součást kontingentu."

Nejvýznamnější část této depeše, kterou měl Clarendon údajně obdržet 1. srpna a jejíž příchod mu poskytl příležitost telegrafovat britskému velvyslanci v Paříži lordu Cowleymu, je zjevně a záměrně překroucena. Je to ta pasáž, v níž se říká, že Porta navrhla stáhnout z Jevpatorije 20 000 mužů, kteří měli přejít pod velení Ömera paši a v Jevpatoriji je měl nahradit turecký kontingent. Je to táž pasáž, na niž Clarendon poukazuje ve své depeši lordu Cowleymu, kde prohlašuje, že „vláda Jejího Veličenstva je tomuto návrhu příznivě nakloněna", a vyslovuje „naději, že i císařova vláda s tím bude souhlasit".

V této pasáži je Jevpatorije podvodně vsunuta místo Balaklavy. Ze zprávy podplukovníka Simmonse z 15. července, kterou Clarendon obdržel 30. července, bylo zřejmé, že Ömer paša ve svém memorandu spojeneckým generálům a ve válečné radě naléhal, aby si s sebou mohl vzít tu část své armády, která je zde (v Balaklavě); je to ta část, kterou přivedl z Jevpatorije a o níž prohlásil, že jen ona je schopna asijského tažení. Změnil Ömer paša svůj názor po příchodu do Cařihradu? Simmonsova depeše z 2. srpna svědčí o opaku; Simmons v ní sděluje:

„Jeho Výsost Ömer paša mě informoval, že k doplnění kontingentu poskytne s radostí kteroukoli z tureckých jednotek, jimž velí, s výjimkou divize, která

je nyní v táboře u Sevastopolu, neboť se skládá z jeho nejlepších jednotek a chce ji mít přirozeně s sebou, podnikne-li navrhovaný pochod do Asie."

Lze tvrdit, že Porta na poradě v noci na 22. července učinila opačné rozhodnutí, než jaké navrhoval Ömer paša? V téže depeši z 23. července, v níž Redcliffe oznamuje Clarendonovi rozhodnutí Porty, píše, že

„sultán přijal Ömera pašu velmi laskavě a velmi štědře jej odměnil", a dodává, „nemusím připomínat, že Ömer paša je velice zadobře s ministry Jeho Veličenstva, zejména se seraskerem pašou".

Nějaké neshody mezi Portou a jejím vrchním velitelem tedy nepřicházejí v úvahu. Zdá se, že Porta byla překvapena stejně jako Ömer paša, když z Londýna došel příkaz předat pod velení Ömera paši vojska v Jevpatoriji a odebrat mu vojska u Sevastopolu a Kerče. Co tedy sledovala britská vláda, když falšovala zmíněnou část depeše? Chtěla skrýt před veřejností, že zatímco se před francouzskou vládou vydává za příznivce Ömerova plánu, ve skutečnosti prostou záměnou slov změnila vlastní návrh Porty v něco úplně protikladného. Tak vznikl nový předmět sporu. Věci se stále víc zaplétaly a to umožnilo promarnit celý srpen a září vydáváním rozkazů a protirozkazů. Falešná hra britské vlády je patrná i z uspořádání Modré knihy. Aby byl čtenář spleten, je Clarendonova depeše Cowleymu zařazena na stránce 248; na stránkách 248–252 následuje výňatek z Redcliffovy depeše z 19. července, Simpsonův dopis Redcliffovi z 16. července, dopisy a memorandum Ömera paši, a teprve na konci je zařazena Redcliffova depeše z 23. července, po níž jako by následovala Clarendonova instrukce Cowleymu.

Nyní se musíme na chvilku zastavit v ministerstvu zahraničních věcí na Downing Street a podívat se na hraběte Clarendona, který je velice zaměstnán úlohou hlavního sekretáře velkého Palmerstona. Dva dny poté, kdy odeslal depeši Redcliffovi, tj. 16. července, posílá Clarendon Redcliffovi další depeši, která končí takto:

„Vláda Jejího Veličenstva by stejně jako dříve doporučovala, aby se všechna vojska, která budou vyslána na pomoc karské armádě, přesunula do Trapezuntu. Kdyby se však Ömer paša, který, jak se dovídáme, má v úmyslu odjet do Cařihradu, skutečně rozhodl vzít s sebou kteroukoli část své armády včetně

Tunisanů a Albánců do Redut-Kale, vláda Jejího Veličenstva by k tomuto postupu neměla připomínky."

Zatímco Redcliffova depeše, datovaná v Cařihradě 23. července, došla do Londýna 1. srpna, tj. přesně za devět dní, potřebovala Clarendonova depeše z 16. července opět víc než čtrnáct dní k tomu, aby se dostala do Cařihradu. 30. července tam ještě nebyla, když Redcliffe psal, že

„naléhání vlády Jejího Veličenstva, aby posily byly poslány přes Trapezunt, postavilo Portu před velmi vážné dilema".

Redcliffe tedy ještě neobdržel Clarendonovu depeši, podle níž vláda Jejího Veličenstva nemá připomínky k výpravě do Redut-Kale, jestliže ji podnikne sám Ömer paša. Pro chronologii tohoto neobyčejného diplomaticko-vojenského dramatu je charakteristické, že všechny depeše, o nichž bylo jisto, že způsobí zdržení, přicházejí obdivuhodně rychle, zatím co ty, které údajně doporučovaly urychlení akcí, docházejí nevysvětlitelně opožděně. Ale v posledně citované Clarendonově depeši je ještě jedno stejně překvapující místo. Zatímco lord Redcliffe píše 19. července z Cařihradu, že ho překvapilo, když se dozvěděl o náhlém příjezdu Ömera paši do Cařihradu, Clarendon již 16. července, tedy týž den, kdy Ömer paša opustil Krym, informuje z Londýna Redcliffa, že „jak se dovídá, Ömer paša má v úmyslu odjet do Cařihradu". Jak víme, sám Ömer paša se rozhodl odjet teprve 14. července, když skončilo jednání válečné rady. V době od 14. do 16. července neodplula ze Sevastopolu do Cařihradu žádná loď, a tak Ömer paša byl nucen požádat admirála Lyonse, aby mu dal k dispozici loď Jejího Veličenstva „Valorous". Máme tomu tedy rozumět tak, že zatímco telegrafické depeše londýnského ministerstva zahraničních věcí jdou do Cařihradu 17 dní, depeše, které ministerstvo dostává z Krymu, obsahují zprávy o událostech dokonce ještě dříve, než se staly? Ne tak docela. Sevastopol je spojen s Varnou podmořským telegrafním kabelem a Varna s Londýnem telegrafními dráty. Clarendon tudíž mohl dostat přímou zprávu ještě týž den, kdy zasedala válečná rada. Ale kde je tato telegrafická zpráva poslaná ze Sevastopolu? Určitě není v Modré knize. Byla prostě zamlčena.

Ale proč? Po témž telegrafním drátu, po němž byl Clarendon informován o zamýšleném odjezdu Ömera paši, se jistě dozvěděl o odporu, s nímž se Ömer paša setkal u Pélissiera, tj. u francouzské vlády. Odtud by přirozeně vznikla otázka, proč Clarendon klidně čekal od 16. července do 1. srpna, aniž o tom zpravil francouzskou vládu a zahájil s ní jednání o záležitosti, na níž závisel výsledek celého tažení. Aby se této otázce vyhnul, telegrafická zpráva prostě zmizela. Když však zatajil telegrafickou zprávu z Krymu, proč zařadil vlastní depeši datovanou v Londýně 16. července? Protože se nedá nijak zjistit, zda tato depeše vůbec kdy do Cařihradu došla, nebylo by její vynechání v Modré knize nijak nápadné. Mělo to dvojí cíl. Jednak se tím měla demonstrovat ochota anglické vlády pomoci Karsu, na rozdíl od Bonaparta, který činil různé potíže, a všechny hanebné průtahy se měly svalit na jeho hlavu. Na druhé straně bylo třeba dokázat, že Clarendon věřil falešné zprávě z 23. července, neboť byl ochoten ponechat Ömeru pašovi kteroukoli část jeho armády ještě předtím, než se dověděl o rozhodnutí Porty obtížit Ömera pašu armádou v Jevpatorije; když se ovšem Clarendon o tomto rozhodnutí dověděl, pak na něm, pravda, trval bez ohledu na protesty Ömera paši a Porty. Celý Clarendonův postup, to, že povzbuzoval Portu, aby se celý červenec zabývala Vivianovou výpravou, že oddaloval jednání s Bonapartem na srpen, že v depeši do Paříže zaměnil návrh Porty falešným návrhem, jehož přijetí Bonapartem by samo o sobě bylo jistě vyvolalo další zmatek v této komedii omylů — celý tento postup sledoval jediný cíl — ubít čas.

III

2. srpna telegrafuje lord Cowley z Paříže, že „hrabě Walewski předvídá námitky proti návrhu", který jménem Porty předložil Clarendon. Tím se bystrému hraběti Clarendonovi dostává příležitosti, aby v depeši z 3. srpna projevil své vlastenecké zanícení a zdůraznil francouzské vládě ohromné důsledky, které pravděpodobně vzniknou, padne-li Kars a Erzerum do rukou Rusů. Následujícího dne, 4. srpna, dostává Clarendon z Paříže tento telegram:

„Telegraficky
Lord Cowley hraběti Clarendonovi

Paříž 4. srpna 1855

Francouzská vláda se nebude stavět proti navrhované výpravě Ömera paši do Malé Asie za předpokladu, že se početní stav tureckých vojsk u Sevastopolu nesníží."

Nehledě na podmínečnou formu je to bezpodmínečné přijetí návrhu, který 1. srpna předložil Clarendon jménem Porty a podle něhož měla být Ömeru pašovi předána vojska umístěná v Jevpatoriji a na jejich místo měl přijít kontingent generála Viviana. Téhož dne Clarendon telegrafoval Redcliffovi:

„4. srpna. Ömer paša může jít na pomoc Karsu za předpokladu, že nesníží početní stav svého tureckého vojska u Sevastopolu a nenaruší posádku v Jenikale."

Francouzská vláda protestovala jen proti snížení počtu tureckého vojska u Sevastopolu. Anglická vláda k tomu přidává další překážku a obstavuje i turecké vojsko v Jenikale. 8. srpna obdržel Clarendon dopis od generála Williamse, datovaný v Karsu 14. července, v němž se oznamuje, že generál Muravjov provedl 11. a 12. července průzkum poblíž pevnosti a že 13. července

„se objevil s celou svou armádou na pahorcích, které se zvedají na jih od Karsu a jsou klíčem naší obrany; když se jich v roce 1828 nepřítel zmocnil, Kars padl".

Dopis končí těmito slovy:

„Právě jsem se dozvěděl, že ruský generál očekává posily z Bayazitu přes Gumri a že jednotky, které byly nedávno vypuzeny z posádek na čerkeském pobřeží, také pochodují do nitra Gruzie a mohou se účastnit budoucích operací v Malé Asii" (čís. 276).

Když se Clarendon dověděl o ruských posilách, začal znovu horlivě usilovat o zmenšení tureckých sil. Okamžitě sedá a doplňuje svůj index militum prohibitorum* tímto telegramem:

„Telegraficky

Hrabě Clarendon lordu Redcliffovi

Ministerstvo zahraničních věcí 9. srpna 1855

Kontingent generála Viviana nechť se okamžitě přesune do Jevpatorije. Tamější turecké vojsko, 10 000 nebo 12 000 mužů, odejde s Ömerem pašou do Redut-Kale. Počty tureckých jednotek v Balaklavě a v Kerči nesnižovat. Turecké síly, které půjdou s Ömerem pašou do Redut-Kale, nechť jsou doplněny na patřičné počty vojskem z Bulharska či odjinud, ne však z Krymu."

Vidíme tedy, jak Clarendon opět rozšiřuje okruh zákazů. Vzpomněl si, že podle zprávy podplukovníka Simmonse z 15. července Ömer paša zamýšlel vzít s sebou „část své armády, která je zde" (v Balaklavě) „a v Kerči, tj. 25 000 mužů pěchoty a 3000 mužů jezdectva z Jevpatorije a příslušné dělostřelectvo", a proto nyní zakazuje Portě dotýkat se kerčské posádky a rozšiřuje Bonapartovu námitku proti odsunutí tureckých vojsk od Sevastopolu na celý Krym, s výjimkou Jevpatorije, a dokonce i počet vojska z tohoto místa snižuje na 10 000 nebo 12 000 mužů místo 20 000, o nichž se zmiňoval ve své depeši francouzské vládě z 1. srpna. S jakýmsi klaunovským humorem ponechává Portě na vůli, aby se poohlédla po vojsku „odjinud". V Londýně naplnil bombu a nyní může klidně čekat, až vybuchne v Cařihradě.

V Clarendonově depeši Redcliffovi ze 16. července nás překvapilo toto místo:

„Kdyby se však Ömer paša, který, jak se dovídáme, má v úmyslu odjet do Cařihradu, skutečně rozhodl vzít s sebou kteroukoli část své armády do Redut-Kale, vláda Jejího Veličenstva by k tomuto postupu neměla připomínky."

* — seznam zakázaných vojsk. *(Pozn. red.)*

Avšak z dopisu Fuada efendiho Redcliffovi z 31. července, z Redcliffovy odpovědi ze 4. srpna a z Redcliffova dopisu z 8. srpna (viz dokument čís. 282 a přílohy) vysvítá, že Clarendonova depeše ze 16. července do 8. srpna ještě do Cařihradu nedošla. Fuad paša ve svém dopise píše, že zahájené přípravy (mingrelské výpravy) byly pozastaveny, neboť „očekávaná oficiální a rozhodná odpověď" (z Londýna) „dosud nedošla", a obhajuje turecký plán mingrelské výpravy proti „podstatě anglických depeší", podle nichž „posily *musí* být poslány přes Erzerum trapezuntskou cestou". Redcliffe ve své odpovědi ze 4. srpna píše, že

„když byl nedávno vyzván, aby oznámil názor své vlády, plnil tuto povinnost s bolestným vědomím těžkostí, které Porta prožívá",

neboť názor, „který byl nucen oznámit", musel vést k tomu, že se tyto těžkosti ještě zhorší, a dodává:

„I když vláda Jejího Veličenstva se rozhodně vyslovila pro přímější operaci přes Trapezunt a Erzerum, její námitky proti diverzi směrem od Čerkeska by se s veškerou pravděpodobností zmírnily, kdyby síly, jichž mělo být použito, byly kompaktní a spolehlivé."

V depeši Clarendonovi z 8. srpna si Redcliffe stěžuje, že vláda

„stále celou vahou prosazuje Trapezunt jako jedinou opravdovou vyhlídku na pomoc... Vojenská místa jsou rozhodně pro ni" (pro mingrelskou výpravu)... „Přestože mnoho důvodů mluví ve prospěch energické podpory jediného reálného plánu pomoci, oznámil jsem Portě otevřeně opačné názory své vlády."

Clarendonovu odpověď (z 20. srpna) na tuto poslední Redcliffovu depeši je nutno posuzovat z dvojího hlediska: s ohledem na Redcliffovo tvrzení, že podle jeho názoru byla anglická vláda až do 8. srpna proti mingrelské výpravě, a s ohledem na plán, který Clarendon 1. srpna odeslal do Paříže jako vlastní plán Porty. Pokud jde o první bod, Clarendon prohlašuje (viz. čís. 283):

„Různá moje telegrafická sdělení a má depeše ze 4. t.m., které jste snad obdržel po odeslání Vaší depeše, Vám ukáží, že vláda Jejího Veličenstva spolu s vládou francouzského císaře svolily, aby se Ömer paša odebral do Asie a provedl diverzi na pomoc Karsu; vláda Jejího Veličenstva v tomto případě již netrvá na svém původním stanovisku, že pomoc by měla být poskytnuta přes Trapezunt."

Podle Modré knihy neposlal Clarendon žádnou telegrafickou depeši kromě depeše ze 14. července, v níž protestoval proti mingrelské výpravě a vyzýval Turky, aby ustoupili k Erzerumu a Karsu, a kromě depeše z 9. srpna, kterou ovšem Redcliffe nemohl obdržet 8. srpna. Je tedy zjevná lež, mluví-li o „různých telegrafických sděleních", v nichž odvolal veto britské vlády proti mingrelské výpravě. Proč se neodvolává na svou depeši z 16. července? Protože ta figuruje jen v Modré knize, byla napsána jen pro Modrou knihu a nikdy neopustila ministerstvo zahraničních věcí na Downing Street. Redcliffe, jako by si byl vědom léčky, která mu byla nastražena, píše 13. srpna Clarendonovi (čís. 286):

„Právě jsem se seznámil s obsahem telegrafického sdělení Vašeho Lordstva, datovaného 9. t.m. Nepochybuji, že souhlas vlády Jejího Veličenstva s pokusem o diverzi od Redut-Kale vyvolá největší uspokojení jak turecké vlády, tak i Ömera paši. Obsah předchozího sdělení, které se vyslovovalo výlučně pro postup na Kars přes Trapezunt, způsobil zjevné zklamání."

Redcliffe neví nic o Clarendonových „různých telegrafických sděleních". Ví jen o předchozím sdělení, které se „výlučně" vyslovovalo pro výpravu přes Trapezunt. Má na mysli sdělení z 13. července, které bylo potvrzeno telegramem ze 14. července. O existenci depeše ze 16. července vůbec nic neví. Zdůrazňujeme to ze zcela prostého důvodu. I zběžné nahlédnutí do karských dokumentů stačí každému k tomu, aby zjistil, že britská vláda po celou dobu usilovala o zmaření plánů Porty. Avšak falzifikace, zkomoleniny a lži, které jsme odhalili, dokazují, že si britská vláda byla své falešné hry vědoma, a prozrazují, že měla předem promyšlený plán, který se neodvážila otevřeně přiznat.

Posuďme nyní Clarendonovu depeši z 20. srpna z jiného hlediska.

„Ömer paša," říká Clarendon, „bude moci jako velitel sultánových vojsk volně řídit pohyby svých jednotek tak, aby co nejvíc prospěly společné věci; obě vlády omezují jeho kroky jedině podmínkou, že asijský pochod nepovede v žádném případě ke zmenšení tureckých sil nasazených u Sevastopolu a v Jenikale, přičemž tureckého kontingentu pod velením generála Viviana může být použito jako náhrady za turecké jednotky, které si Ömer paša vezme z Jevpatorije."

Podle zprávy, kterou Clarendon poslal 1. srpna do Paříže, navrhla Porta, aby vojska v Jevpatoriji byla dána pod velení Ömera paši a aby turecká armáda u Sevastopolu zůstala nedotčena. Jak může Clarendon nazývat pouhé přijetí vlastního návrhu Porty „omezením kroků Ömera paši"? Mohl však na druhé straně postupovat jinak? Vždyť právě ta Redcliffova depeše, na niž odpovídá, mu připomíná, že Ömer paša počítá se 17 000 muži z Balaklavy, 3000 muži z Kerče atd. Tudíž to, co figuruje v Clarendonově zprávě do Paříže jako vlastní návrh Porty, je nyní Portě ukládáno jako rada jejích západních spojenců.

Do 13. srpna — právě měsíc ode dne, kdy Ömer paša navrhl spojeneckým generálům svou mingrelskou výpravu — jednala Porta s bolestným přesvědčením, že britská vláda je proti této výpravě, a proto všechny její přípravy na pomoc Karsu visely na vlásku. Teprve 13. srpna se Porta konečně zbavuje této noční můry a s uspokojením se dovídá, že její západní spojenci souhlasí s usnesením, které přijala 22. července. Konečně bude moci obrátit svou energii proti Muravjovovi, místo aby ji obracela proti Clarendonovi. 15. srpna se sešla Osmanská rada*, aby projednala nejúčinnější prostředky, jak pomoci Karsu. Výsledek tohoto jednání je stejně překvapující jako neočekávaný.

„Ömer paša," píše Redcliffe ve své zprávě Clarendonovi z 16. srpna (čís. 294), „se co nejrozhodněji staví proti plánu, který byl telegraficky sdělen z Londýna a podle něhož se má turecký kontingent umístit v Jevpatoriji, a není ochoten převzít odpovědnost za velení výpravě, nebude-li tureckým jednotkám u Sevastopolu dovoleno se jí zúčastnit."

Jak vidíme, tvrdí se teď o jevpatorijském plánu, který byl údajně odeslán 23. července do Londýna, že byl sdělen 9. srpna z Londýna do Cařihradu.

16. srpna poslal Clarendonovi depeši také podplukovník Simmons (čís. 297):

„Musím Vašemu Lordstvu sdělit, že když serasker obdržel od lorda Stratforda de Redcliffe zprávu, podle níž vláda Jejího Veličenstva nařídila přemístění tureckého kontingentu do Jevpatorije, předal tuto zprávu Jeho

* — tj. turecká státní rada. *(Pozn. red.)*

Výsosti Ömeru pašovi; Ömer paša, který je přesvědčen, že tento přesun neumožní Portě získat potřebné síly, aby mohla podniknout v Asii nějakou operaci na záchranu karské armády, vypracoval hlášení seraskerovi... Ömer paša sice naléhá, aby si s sebou mohl vzít své jednotky od Sevastopolu, ale současně je ochoten část z nich spolu s tureckým vojskem v Kerči předat do anglo-tureckého kontingentu v takovém počtu, který je zapotřebí pro jeho doplnění na plný stav... Pašův návrh se mi jeví jako jediný, který skýtá nějakou naději na záchranu karské armády, uvážíme-li podmínku, kterou, jak je Jeho Výsosti známo, stanovily anglická a francouzská vláda, že nesmí dojít k žádnému podstatnému zmenšení sil na Krymu, což znamená, že první návrh, který Ömer paša předložil generálům a o němž jsem podal zprávu 15. července, nemůže být uskutečněn. Paša pochybuje o tom, zda se nyní výprava uskuteční včas, aby zachránila karskou posádku, ale i když se to nepodaří, v každém případě výprava zabrání nepříteli zachytit se v erzerumském pašaliku a připravit se tam na další postup do vnitrozemí při příštím tažení."

Memorandum Ömera paši seraskerovi, o němž se podplukovník Simmons v této depeši zmiňuje, je přiloženo k Redcliffovu dopisu Clarendonovi z 16. srpna. Vyjímáme z něho tyto úvahy Ömera paši:

„Jednotky, které jsou nyní v Jevpatoriji, jsou různorodé, skládají se z Tunisanů a Egypťanů a chybějí jim prostředky pro dopravu po souši. Nejsou schopny vytáhnout do pole ani manévrovat... Vzhledem k tomu, že bude nutné bojovat v poli za nadcházející zimy, nemohli by Egypťané, kdyby měli jít do Asie, provádět nutné manévry, neboť pocházejí z horkého podnebí, a protože armáda má různorodé složení, byla by jen malá naděje na úspěch. Uskutečněním tohoto plánu by byla rozrušena jednota osmanské i anglické armády, a je třeba mít na paměti, že na jednotě armády závisí ve válce do značné míry její energie, ne-li sama existence... Paša podotýká, že každý generál, který vede válku, by měl předem uvážit nejobtížnější okolnosti, do nichž se může vývojem válečných událostí dostat, a co nejvíc se zajistit proti neúspěchu. Bere v úvahu případ, že by karská armáda byla zničena před jeho příchodem do Asie a že by Rusové postoupili až za toto místo, a prohlašuje, že v takovém případě by se s armádou, která se skládá z různorodého materiálu a jíž nemůže plně důvěřovat, ocitl v podobných nesnázích, jako je nyní asijská armáda...

Každý generál, jemuž je svěřena nějaká operace, musí souhlasit s operací i se způsobem jejího provedení, aby mohl nést odpovědnost za její průběh. Bude-li anglo-turecký kontingent doplněn na plný stav oddíly, které mohou být vzaty z Bulharska a Kerče, početně se téměř vyrovná divizím, kterým velí Ömer paša. Pokud jde o počty spojeneckých armád, nemusí dojít k žádnému snížení, bude-li s jeho názory vysloven souhlas. Kdyby se naopak postupovalo podle plánu poslaného z Londýna, byl by narušen systém doplňování

jevpatorijské posádky, který zavedl serasker, a to by muselo mít nevyhnutelně za následek zdržení, neboť by bylo nutné vytvořit úplně novou organizaci."

Přirozenými následky plynoucími z londýnského plánu by podle názoru Ömera paši bylo zničení poslední bojeschopné turecké armády, rozrušení jednoty anglické i osmanské armády, svévolné obětování egyptských a tuniských vojáků, narušení systému doplňování tureckých vojsk v Jevpatoriji, nevyhnutelné zdržení, zničení jeho vlastní vojenské pověsti a vystavení mingrelské armády témuž osudu, který stihl posádku Karsu. Když lord Redcliffe sděluje Clarendonovi tento rozhodný protest, nedává ani v nejmenším najevo, že by právě jeho prostřednictvím — jak se teď říká — byla Porta předala lordu Clarendonovi právě takový plán.

Máme tedy nový a nezvratný důkaz, že návrh Porty, tak jak figuruje v depeši z 23. července, je londýnský padělek a že když jej Clarendon předkládal v depeši z 1. srpna ke schválení francouzské vládě, byl si plně vědom, že se dopouští hrubého podvodu.

Clarendonův plán působil přesně tak, jak měl jeho původce v úmyslu; Porta sice byla konečně vyrozuměna, že britská vláda souhlasí s tureckou výpravou vcelku, ale současně se dozvěděla, že se britská vláda staví proti všem jednotlivostem výpravy, potřebným k jejímu uskutečnění. Napřed byla nucena promarnit měsíc času bojem proti Clarendonovu erzerumskému plánu, a nyní musí promarnit ještě cennější měsíc srpen odporem proti jeho plánu jevpatorijskému.

K depeši Clarendonovi z 20. srpna přikládá Redcliffe další memorandum Ömera paši, které se v podstatě podobá předešlému, ale má tento dodatek (viz čís. 296):

„Každý generál, který by podnikl takovou operaci proti všem vojenským pravidlům, by obětoval svou vojenskou pověst a navíc by ohrozil celé spojenectví. Nemám v úmyslu učinit jedno ani druhé.

I kdybych přijal tento úkol, věci by to neprospělo."

Vojsko v Jevpatoriji líčí jako „neukázněné, všelijak promíchané a nezkušené vojáky".

Ömer paša informuje 20. srpna Simmonse (viz čís. 298, Simmons Clarendonovi) o situaci v Karsu, jak o ní podal zprávu

seraskerův pobočník, který opustil Kars 5. a do Cařihradu přijel 19. srpna:

„V době jeho odjezdu nebylo ve skladech ve městě Karsu víc potravin, než stačí pro posádku na měsíc či nejvýš na pět týdnů. Rovněž munice se posádce nedostávalo. To ovšem nemá zřejmě velký význam, neboť generál Muravjov prohlásil své armádě, která po obdržení posil má nyní údajně asi 50 000 mužů, že Kars vyhladoví a zmocní se města bez jediného výstřelu... Rusové přiměli obyvatelstvo, aby v okruhu osmi hodin pochodu (28 mil) kolem Karsu odvezlo všechny potraviny... Posádka Erzerumu má 6000 mužů pravidelného a 12 000 mužů nepravidelného vojska, z nepravidelného vojska však mnozí odcházejí a rozptylují se." „Z rozhovoru s Ömerem pašou" – říká Simmons – „je zřejmé, že Porta je hluboce dotčena neutěšenou situací v Asii a je téměř zoufalá nad tím, že karskou posádku, tj. 16 000 mužů s téměř 200 děly, z nichž je asi 70 polních, koncem tohoto měsíce nebo počátkem září zcela jistě ztratí... Porta je velmi zarmoucena a zklamána takovou ztrátou času a tím, že pařížská a londýnská vláda, jakož i vojenská místa na Krymu nebraly věci tak vážně, jak se jeví Portě, ale měly námitky proti návrhům, které dosud byly předkládány s úmyslem zlepšit postavení Porty a uchránit ji před katastrofou."

21. srpna na zasedání rady Porty (čís. 299, Simmons Clarendonovi z 23. srpna)

„bylo rozhodnuto jednat s největší energií a využít všech prostředků, které má Porta k dispozici, k provedení plánu navrženého Ömerem pašou... Bylo usneseno poslat vyslancům Francie a Anglie nótu, v níž jsou informováni o rozhodnutí Porty a vyzýváni, aby získali pomoc loďstev svých vlád pro dopravu osmanských vojsk, dělostřelectva, zavazadel a pozemních dopravních prostředků na asijské pobřeží... Když" (Porta) „učinila vše, co bylo v jejích silách, aby uskutečnila pochod na pomoc karské armádě a obnovila své postavení v Asii, zbavuje se odpovědnosti za jakoukoli katastrofu, k níž by mohlo dojít proto, že nebyl uskutečněn žádný z plánů, které za účelem pomoci Karsu předložila. Aby mohla zahájit přesun, posílá nyní turecká vláda své lodě do Sozopolu, kde se vojska začnou naloďovat atd.; ale vzhledem k tomu, že anglo-turecký kontingent dostal z Londýna rozkaz přesunout se do Jevpatorije, byla Porta zřejmě poněkud na pochybách, zda tento rozhodný krok učinit."

Tak se blíží konec srpna a Porta se stále ještě cítí vázána ve svých krocích Clarendonovým jevpatorijským plánem; její obavy jsou tím větší, čím chmurnější zprávy docházejí z Karsu, až si nakonec vynucuje na Redcliffovi, který v té době navštívil Sevastopol, aby poslal tuto telegrafickou zprávu (čís. 290):

„Lord Redcliffe hrabčti Clarendonovi

U Sevastopolu 26. srpna

Žádám, aby mi sem bylo definitivně a bezodkladně sděleno, zda si Ömer paša může vzít z Balaklavy všechno turecké vojsko nebo jeho část za předpokladu, že bude nahrazeno jiným ve stejné početní síle, a zda má kontingent generála Viviana v tom případě volnost zaujmout postavení u Sevastopolu, místo aby se přesunoval do Jevpatorije. Ömer paša je očekáván každým dnem. Podmiňuje svou výpravu tím, že bude mít moc jednat tak, jak je výše uvedeno. Náležitě to odůvodnil. Můžeme-li poskytnout dopravní prostředky, mohou se vojska, jak se zdá, do měsíce vylodit v Redut-Kale. Rusové, ohrožující Erzerum, se stáhli směrem na Kars. Podle zdejších zpráv měla turecká armáda počátkem srpna zásoby asi na dva měsíce."

IV

Clarendonovi se tedy podařilo po celý srpen mařit jevpatorijským plánem všechny akce Porty. Redcliffova depeše potvrdila prohlášení generála Williamse, že „zásoby v Karsu vydrží sotva do začátku září". Za jakých mimořádných obětí se turecká posádka v Karsu dokázala udržet po delší dobu, než uvedl Williams, uvidíme z následujícího memoranda (příloha k čís. 315):

„Kars 1. září 1855

S našimi zásobami děláme zázraky; vojáci dostávají jen poloviční příděly chleba, masa či rýže. Někdy dostanou místo chleba jen 100 drachem* sucharů a víc nic. Nemáme peníze. Tři tisíce střelců z muslimského obyvatelstva brzy zemřou hladem. Arméni dostali rozkaz opustit zítra město. Není ječmen a téměř žádné krmivo. Jezdectvo, jehož koně jsou jen kost a kůže, bylo posláno z posádky pryč. S dělostřeleckými koňmi to bude brzy stejné. Jak potom budeme moci přesunovat polní děla?... Co se podniká na pomoc této armádě?

Podepsán: *Williams*"

Když se Clarendon přesvědčil, že Kars nevydrží se zásobami déle než do začátku října, a když ho na druhé straně Redcliffe ujistil, že ani s pomocí spojeneckých dopravních prostředků se vojsko Ömera paši nedostane před začátkem října do Redut-Kale, nepovažuje již za nebezpečné naléhat na francouzskou vládu, aby přijala turecký plán. Mimoto věděl, že se na tuto vládu obrací právě ve chvíli, kdy mělo dojít ke zteči Sevastopolu a že Pélissier má proto vážné důvody nedovolit ve složení vojsk před Sevastopolem žádnou změnu. Aby zakryl, že je mu to známo, uvedl Clarendon Redcliffovu depeši ve zkomoleném výňatku. Lordu Cowleymu Clarendon telegrafoval:

„Ministerstvo zahraničních věcí 28. srpna 1855

Vláda Jejího Veličenstva věří, že císařská vláda bude souhlasit s následující odpovědí na depeši vikomta Stratforda de Redcliffe, odeslanou z Balaklavy 26. srpna; v tom případě nechť tuto odpověď Vaše Excelence ihned pošle prostřed-

* – tj. něco přes 30 dkg (drachma = 3,2 g). *(Pozn. red.)*

nictvím lorda Panmura generálu Simpsonovi, který bude informovat vikomta de Redcliffe, je-li ještě v Balaklavě: ‚Ömeru pašovi se ponechává na vůli vzít si kterákoli svá vojska z Balaklavy do Asie. Tato vojska musí být nahrazena stejným počtem z kontingentu generála Viviana nebo vojsky z Jevpatorije, podle rozhodnutí spojeneckých generálů; příslušné instrukce o jejich přepravě musí být vydány po dohodě s admirály.‘

Podepsán: *Clarendon*“

Ani v této depeši si Clarendon nemohl odpustit, aby Portu nenapálil. Ačkoli z různých memorand Ömera paši věděl, že nahrazení jeho vojska u Sevastopolu vojskem z Jevpatorije by celý jeho plán značně poškodilo, navrhuje francouzské vládě jen tak en passant*, aby vojsko u Sevastopolu bylo nahrazeno Vivianovým kontingentem *nebo* vojskem z Jevpatorije. Paříž odpověděla takto:

„Telegraficky

Lord Cowley hraběti Clarendónovi

Paříž 29. srpna 1855

Císař nemá námitek proti odsunu tureckých vojsk z Balaklavy a jejich vystřídání jinými za předpokladu, že spojenečtí vrchní velitelé proti tomu nic nenamítají; nebere však na sebe odpovědnost, aby za těchto okolností řekl víc. Posílám telegrafickou zprávu generálu Simpsonovi a za slovem ‚Asie‘ dodávám: ‚za předpokladu, že generál Pélissier ani Vy nemáte námitek‘.“

Jak upřímně se lord Clarendon staral o to, aby v této poslední chvíli uspíšil mingrelskou výpravu, bije přímo do očí z jeho zprávy, kterou poslal 7. září podplukovníku Simmonsovi normální poštou, takže došla až 23. září. Od podplukovníka Simmonse obdržel 5. září tuto depeši (čís. 301):

„Musím informovat Vaše Lordstvo, že Ömer paša, jak mi oznámil, bude moci opustit Cařihrad až za 5 či 6 dní, neboť je zaměstnán nutnými přípravami pro výpravu do Asie a jeho přítomnost zde je nezbytně nutná k jejich dokončení.“ Podle opatření, které Porta učinila, „Ömer paša doufal, že za dvě cesty samotnou tureckou flotilou vylodí v Asii 50 000 mužů a 3400 koní, přičemž si tato operace vyžádá tři až čtyři týdny, čili 10—14 dní na jednu cestu... Ömer paša by si velmi přál, aby mu spojenci pomohli přesunout vojsko a příslušný materiál od Sevastopolu a vozatajské koně ze Sozopolu; soudí, že nejpříhodnější způsob, jak to udělat, by byl, kdyby anglické loďstvo, až dopraví do Balaklavy kontingent na vystřídání, smělo převézt vojsko od Sevastopolu do Asie.“

* — mimochodem. *(Pozn. red.)*

Na tuto depeši Clarendon odpověděl:

„Hrabě Clarendon podplukovníku Simmonsovi

Ministerstvo zahraničních věcí 7. září 1855

Sire,

zpráva o opatřeních navrhovaných Ömerem pašou pro vyproštění armády v Asii, obsažená ve Vaší depeši z 26. srpna, je v rozporu s pozdějšími zprávami, jež obdržela vláda Jejího Veličenstva. V depeši oznamujete, že Ömer paša počítá s převzetím části tureckého vojska od Sevastopolu a s nahrazením tohoto vojska kontingentem generála Viviana. Z pozdější depeše generála Simpsona však vysvítá, že podle názoru, který vyjádřil Ömer paša, kontingent generála Viviana nebude schopen zaujmout postavení u Sevastopolu dříve než příští jaro. Vzhledem k tomuto názoru Ömera paši a vzhledem k tomu, že na jeho základě generál Simpson protestoval a nechce, aby mu byl kontingent posílán, vláda Jejího Veličenstva rozhodla, že kontingent nemá být přesunut a připojován k sevastopolské armádě.

Clarendon"

Je třeba upozornit, že depeše ubohého válečníka Simpsona není do Modré knihy zařazena, že „názor" Ömera paši je podvržený a že „pozdější datum", kdy Ömer paša vyslovil svůj nový názor odporující jeho názoru z 26. srpna, je vlastně začátek července, o čemž svědčí následující výňatek z depeše podplukovníka Simmonse, datované v kamarském táboře 23. září 1855:

„V této věci si dovoluji Vaše Lordstvo informovat, že tento názor vyjádřil Ömer paša v dopise generálu Simpsonovi počátkem července... a předtím, než se dověděl o kritickém postavení armády v Asii. Potom prohlásil, že je rozhodně toho názoru, že generál Simpson nemůže uvažovat o použití kontingentu v otevřeném poli (en rase campagne) tváří v tvář nepříteli... Lord Raglan se mne několikrát ptal, zda myslím, že by bylo možné použít kontingentu pro obranu linií u Balaklavy, a když jsem se zeptal Ömera paši na jeho názor v této věci, řekl mi, že nevidí žádných překážek, považuje-li to lord Raglan za naprosto nutné."

Když Simpson vyhrabal názor Ömera paši vyslovený dříve, než se dostala na přetřes mingrelská výprava, když jej zfalšoval a na této falzifikaci založil svůj protest, jednal při své „tupos-ti" samozřejmě podle tajných instrukcí z Londýna. Chudák Simpson byl Palmerstonův vynález, byl jedním z jeho golemů. Golemové jsou, jak říká německý básník Arnim[338], hliněné hroudy

ve tvaru lidských těl, jimž rozmarní čarodějové uměle vdechli život. I když připustíme, že Simpson psal přesně tak, jak se to říká v Clarendonově depeši — což je sporné, neboť Simpsonova depeše se do Modré knihy nedostala — nemohl Clarendon ani na okamžik pochybovat ani o datu, ani o podstatě názoru Ömera paši. Již 15. července jej Simmons informoval, že podle názoru Ömera paši „kontingent, i když může vykonávat posádkovou službu, není ještě s to pochodovat do vnitrozemí", a v pozdější depeši napsal, že „v Balaklavě a Kerči budou vojska kontingentu v opevněných liniích" a tedy nikoli „v otevřeném poli".

Modrá kniha neobsahuje historii mingrelského tažení Ömera paši, ale na světlo proniklo dost fakt prozrazujících, jaké překážky jí spojenecké vlády kladly i tehdy, když už bylo příliš pozdě, v době, kdy k ní s nechutí přivolily a kdy Jižní strana Sevastopolu byla už dobyta.

Simmons píše 21. září 1855 Clarendonovi z kamarského tábora:

„Generál Pélissier dal 18. t. m. souhlas k odchodu tří praporů tureckých myslivců odtud do Asie. Za den či dva budou po moři přepraveny do Batumi. Do této chvíle ještě nedal generál Pélissier souhlas k odjezdu do Asie žádným dalším tureckým jednotkám, které jsou nyní umístěny zde."

„Na mé dotazy," říká Redcliffe 26. září, „mě Porta ujistila, že přesun vojsk a doprava zásob se provádí, i když pomalu, neboť byl k tomu určen jen omezený počet dopravních prostředků. Nelze nevidět, že četné změny v plánu, potřeby našich operací u Sevastopolu a velké požadavky na dopravní službu společně působí tak, že naděje na pomoc Karsu jsou čím dál menší."

Četné změny v plánu byly ovšem dílem britské vlády; potřeby operací u Sevastopolu byly pouhou záminkou, neboť spojenci se po dobytí města omezili na střežení jeho trosek, a konečně nedostatek potřebných dopravních prostředků byl způsoben rozkazy z Downing Street, podle nichž byl kontingent zbytečně převážen z Varny do Jenikale, Kerče, Jevpatorije a zpět do Bosporu.

Tyto chmurné předzvěsti na okamžik rozptýlilo jako zář meteoru vítězství, jehož Turci dobyli 29. září nad útočícími ruskými kolonami před Karsem. V depeši téhož data generál Williams nazývá tento den „slavným dnem tureckých zbraní". V depeši z 3. října (čís. 342) Williams sděluje Clarendonovi:

„V boji, který trval téměř sedm hodin, bojovala turecká pěchota a stejně tak dělostřelectvo s nejrozhodnější odvahou; uvážíme-li, že turečtí vojáci kopali zákopy a střežili je po nocích téměř čtyři měsíce, uvědomíme-li si, že byli špatně oblečeni, dostávali ani ne poloviční příděl chleba a že 29 měsíců nedostali žádný plat, pak myslím Vaše Lordstvo uzná, že se ukázali být hodni obdivu Evropy a nepochybně si zaslouží, aby byli počítáni mezi nejlepší evropská vojska."

Když Porta dostala tyto radostné zprávy, vydala prohlášení k obráncům Karsu (čís. 345), v němž se říká:

„Jsme přesvědčeni o zápalu a neohroženosti, které oduševnily Vaši Excelenci, jakož i o nekonečné milosti boží, a nacházíme v tom útěchu. Na druhé straně však jsme dnem i nocí pracovali, abychom nalezli prostředky, jak donutit nepřítele, aby zrušil obléhání. Radostné zprávy o tomto vítězství nám vdechly nový život."

A jaký nadbytek životních sil vdechnou tyto zprávy jistě Clarendonově hrudi! Jistěže on, který dnem i nocí vyhledával prostředky, jak zmařit ty, které našla Porta, bude alespoň marnotratně rozhazovat laciné květy své rétorické sympatie! Nic takového. Spíše zklamán ve svých kalkulacích, vylévá na Portu svou rozmrzelost v této krátké a vyzývavě ironické depeši (čís. 346):

„...Zanedbaná posádka Karsu najde alespoň zadostiučinění ve vědomí, že její útrapy... vytrhly z klidu turecké ministry, kteří sice nemají žádné normální prostředky pomoci, ale zato se nikdy nepřestali modlit za její bezpečí a úspěchy."

Clarendon, původně tichý přítel Aberdeenův, zde figuruje jako Palmerstonova zvučná hlásná trouba.

Od 29. září, kdy byli Rusové před Karsem odraženi, do kapitulace města 24. listopadu uplynuly opět téměř dva měsíce. Jak britská vláda využila tohoto času? Předně, zadržela dopravní prostředky, které Ömer paša nutně potřeboval. Pan Oliphant, dopisovatel „Times", píše 2. srpna z tábora Ömera paši:

„Turecká armáda postupně nabývá stále úctyhodnějšího vzhledu, a když spojenečtí generálové nakonec neochotně dali souhlas k vyslání 10 000 Turků z Balaklavy, rozroste se tato armáda asi na 50 000 mužů. Zdržení zaviňuje hlavně liknavost našich míst na Krymu, neboť neposkytují dopravní prostředky, aby sem mohlo být dopraveno vojsko, a zřejmě se ani v nejmenším nestarají, zda se sem vojsko vůbec dostane nebo nedostane. Je jistě mrzuté, že jediná vážná příčina znepokojení, které Ömer paša zakouší kvůli této výpravě, se musí přičíst témuž zdroji, který již způsobil tolik neštěstí."

Ale to ještě není všechno. Již v červenci řekl Palmerston v parlamentní rozpravě o turecké půjčce, že Porta má žalostný nedostatek peněz a že všechny její operace závisejí na okamžité finanční podpoře. Parlament vyslovil s půjčkou souhlas a britská vláda ji v srpnu 1855 ohlásila; avšak z dokumentu, který byl předložen parlamentu, vysvítá, že z půjčených 5 miliónů liber št. byly Portě k 29. lednu 1856 vyplaceny jen asi tak dva milióny, a že dokonce i tato suma jí byla posílána rozdrobeně po 100 000 liber št.

Ještě 24. listopadu 1855 Porta prohlašuje (viz čís. 353, příloha 4):

„V závěru se Jeho Excelence" (serasker) „obrátil na mne a řekl, že vím stejně dobře jako on o jeho stálém úsilí pomoci karské posádce. Ömer paša byl zdržen příčinami, o nichž on, žel, nemohl rozhodovat. To byla záležitost spojenců. Celou dobu bylo jasné, že taková opatření, jaká byli Turci schopni učinit bez armády držené na Krymu, nemohla být dostačující pro dosažení stanoveného cíle... Jeho Excelence mi dále velmi naléhavě vysvětlovala, že Turkům bylo naprosto znemožněno provést opatření nutná k tomu, aby se pokračovalo v tažení, už tím, že se odkládalo poskytnutí půjčky a Turci jí nemohli využít. Milión kilogramů obilí zakoupeného pro armádu nebyl dodán, protože jej nemohli zaplatit... Napsal velkému vezírovi, že nedojdou-li peníze z tohoto zdroje" (půjčky) „ode dneška do týdne, podá demisi" (dopis generála Mansfielda lordu de Redcliffe).

Je to dost zvláštní shoda okolností; týž den, kdy Kars kapituloval, serasker naléhavě vysvětloval britskému vojenskému zmocněnci skutečné příčiny katastrofy: zdržení výpravy Ömera paši, protože spojenci odepřeli dát Portě její vlastní vojska, a potom zastavení všech operací v říjnu a v listopadu, protože britská vláda zadržela Portě její vlastní peníze.

Když se 24. listopadu v Karsu rozhodli kapitulovat,

„vojáci umírali hladem po stovkách denně. Byli jen kost a kůže a nebyli schopni ani bojovat, ani prchat. Ženy přinesly své děti ke generálovu domu, žádajíce pro ně potravu, a nechaly je tam; město bylo poseto mrtvými a umírajícími (čís. 366)".

Po celou dobu, kdy Clarendon soustavně kříží plány Porty, ochromuje její síly a zadržuje její vlastní peníze, vidíme, jak do ní, podobné muži spoutanému na rukou i na nohou, vtlouká rady,

aby jednala energicky, a spílá jí, že je liknavá. V dějinách se snad nenajde obdoba tak trpce směšná, jako je obdoba mezi počínáním britské vlády, která svými dobrodružstvími na Krymu, v Baltském moři i v Tichém oceáně a štědrými odměnami nástrojům těchto nezdarů dělá z Anglie terč posměchu Evropy — a počínáním téže vlády, když nejostřejším tónem hodným antického Katona plísní Portu za chyby jejích důstojníků a správních orgánů. Vláda Sadleirů, morálně rozhořčená prodejností pašů; ochránci Codringtonů a Elliotů, naléhající na potrestání takového Selima paši a Tahira paši; improvisatori* Simpsonů, zlostně se kabonící na příznivce lidí druhu Ömera paši; „Take care of Dowb" Panmure, mentorující seraskera; Downing Street se svými doktory Smithy, Fildery, Aireyi a Gordony, kteří dokonce i na zasedáních sevastopolského výboru kárali jakéhosi pašu z Trapezuntu za to, že zásilka hubek a nabijáků nebyla zabalena ve svazcích a pokryta rohožemi — to je skutečný obraz východní války. A především chrabrý Clarendon se svými srdceryvnými stížnostmi na netečnost Porty! — To připomíná oficiálního Thersita, který kárá Danaovny za to, že nenaplnily děravou káď.

* — improvizátoři; zde ve smyslu: tvůrci, protektoři. *(Pozn. red.)*

K. MARX

PRUSKO[339]

Podivné šílenství, které změnilo Francii v hernu a napoleonské císařství v burzu, se naprosto neomezilo jen na galské hranice. Tento mor se bez ohledu na politické hranice rozšířil přes Pyreneje, Alpy a Rýn a kupodivu napadl i finančně zdravé Německo, kde spekulativní myšlení ustoupilo spekulacím burzovním, summum bonum* bonům**, tajemná hantýrka dialektiky neméně tajemné hantýrce burzy a touha po jednotě — vášni pro dividendy. První bylo touto epidemií postiženo porýnské Prusko, jednak pro blízkost k Francii, jednak pro svůj vysoce rozvinutý průmysl a obchod. Kolínští bankéři nejenže uzavřeli formální spojenectví s velkými pařížskými podvodníky tím, že si s nimi koupili „Indépendance belge"[340] jako společný orgán a vytvořili v Lucembursku mezinárodní banku, nejenže zatáhli celé jihozápadní Německo do víru „Crédit mobilier", ale v porýnském Prusku a ve vestfálském vévodství měli takové úspěchy, že nyní všechny společenské vrstvy, s výjimkou dělnické třídy a drobného rolnictva, jsou postiženy zlatou mánií, takže dokonce i kapitál maloburžoazie, vyveden z obvyklých řečišť, vyhledává dobrodružství a z kdejakého kramáře se stal alchymista. Z výňatku vládního listu „Preussische Correspondenz" uvidíme, že ani ostatní území Pruska neuniklo nákaze:

* — nejvyšší dobro. *(Pozn. red.)*
** — prémiím, dodatečným dividendám. *(Pozn. red.)*

„Nedávný průzkum peněžního trhu opravňuje k předpokladu, že se znovu blíží jedna z ončch hrozivých obchodních krizí, které se periodicky opakují. Prudký proud horečné spekulace, která propukla nejdříve v zahraničí, zaplavil od minulého roku valnou část Německa. Do tohoto víru byla stržena nejen berlínská burza a pruští kapitalisté, ale i celé společenské třídy, které se dříve zdržovaly jakékoli přímé účasti v hazardní hře na burze cenných papírů."

Těmito obavami z bezprostředně hrozící finanční krize odůvodnila pruská vláda, proč nedovoluje zřídit „Crédit mobilier", za jejímž oslnivým štítem tušila podvodné cíle. Co však není dovoleno v jedné formě, může být dovoleno v jiné; co není povoleno v Berlíně, bude trpčno v Lipsku a Hannoveru. Poslední fáze spekulační horečky začala koncem války, a nehledě na obchodní konjunkturu, která obvykle doprovází uzavření míru — jak o tom svědčí rok 1802 a 1815, se tentokrát vyznačuje zvláštním rysem, tím, že Prusko formálně vyslovilo přání otevřít své trhy pronikání západního kapitálu a spekulaci. Brzy proto uslyšíme o velké irkutské železnici s odbočkou do Pekingu a o jiných neméně ohromných projektech, přičemž nejde o to, co se má opravdu uskutečnit, ale jaké čerstvé sousto může být nabídnuto k ukojení spekulační mánie. Nechybělo už nic, než aby mír uspíšil velký krach, jehož se pruská vláda tak obává.

Tato neobvyklá účast Pruska v evropském spekulačním proudu by nebyla možná, kdyby v posledních letech nebyl pruský průmysl učinil velké pokroky. Jen kapitál vložený do stavby železnic vzrostl od roku 1840 do roku 1854 až 1855 z 19 000 000 na 154 000 000 pruských tolarů. Další železniční trati, které budou stát podle odhadu asi 54 000 000 tolarů, se stavějí a vláda dále povolila stavbu nových spojů v částce 57 000 000 tolarů. Od roku 1849 vzniklo osmdesát sedm akciových společností s kapitálem 83 000 000 tolarů. Od roku 1854 do roku 1856 bylo zaregistrováno devět pojišťovacích společností s kapitálem 22 000 000. V těchto posledních dvou letech šest akciových společností s kapitálem 10 500 000 začalo zřizovat přádelny. Ze zprávy o trhu bavlny vidíme, jak se měnilo množství bavlny, které došlo do různých evropských přístavů v letech 1853 až 1856. Vývoz bavlny v žocích byl za prvních sedm měsíců každého roku tento:

	1853	1854	1855	1856
Do Anglie.....	1 100 000	840 000	963 000	1 131 000
Do Francie.....	255 000	229 000	249 000	354 000
Do jiných evropských přístavů.....	204 000	179 000	167 000	346 000

Z toho vyplývá, že vývoz bavlny do zemí evropského kontinentu, který v roce 1853 činil ve srovnání s jejím vývozem do Anglie jen asi jednu třetinu, rovnal se v roce 1856 celým pěti osminám vývozu do Anglie. K tomu je nutno přičíst bavlnu, kterou na kontinent reexportovala Anglie. Velký vývoz do Francie je jen zdánlivý, neboť značné množství bavlny se z Le Havru rozesílá do Švýcarska, Badenu, Frankfurtu a Antverp. Rozvoj průmyslu na evropském kontinentu, jak o něm svědčí výše uvedená čísla, znamená tedy především růst německého, a hlavně pruského průmyslu. Bohatství, které v posledních letech nashromáždila průmyslová buržoazie, se téměř vyrovnají zisky, kterých nabyli pozemkoví vlastníci v dobách války, bídy a drahoty. Cena koní, skotu a dobytka vůbec, o obilí ani nemluvě, byla v samém Německu tak vysoká, že nebylo ani třeba vlivu zahraničních trhů, aby se velcí pozemkoví vlastníci mohli topit ve zlatě. A právě toto bohatství — takový prudký růst bohatství tyto dvě třídy dosud nepoznaly — se stalo zdrojem nynější spekulační nákazy v Prusku.

Až tato bublina splaskne, bude to pro pruský stát velká zkouška. Různé fáze kontrarevoluce, které Prusko od roku 1849 prodělalo, skončily tím, že se k moci dostala nepočetná třída pozemkové šlechty, vůči níž se král, který učinil vše, aby její nadvládu vytvořil, nyní ocitá ve stejné situaci, v jaké byl Ludvík XVIII. vůči Chambre introuvable[341]. Bedřich Vilém se nikdy nechtěl spokojit se stroze byrokratickým vládním strojem, který mu odkázal jeho otec. Celý život snil, jak by okrášlil stavbu pruského státu nějakou románsko-gotickou ozdobou. Ale krátká zkušenost, kterou měl se svou Herrenhaus*, jej musela přesvědčit, že pozemková šlechta, čili jak jí v Prusku říkají, krautjunkeři, ani zdaleka nepokládají za štěstí, aby byli středověkou ozdobou byrokracie, a ze všech sil se

* — panskou sněmovnou. *(Pozn. red.)*

snaží byrokracii ponížit a učinit z ní pouhý nástroj svých třídních zájmů. To je příčina rozkolu mezi junkery a vládou, mezi králem a princem Pruským. Aby vládě ukázali, jak to myslí vážně, junkeři právě odmítli povolit znovu dodatečnou daň, která byla vybírána v době války — v konstitučním Prusku neslýchaná věc. Chladně a uváženě vyhlásili doktrínu, že jsou na svých panstvích stejnými králi, jako je král v celé zemi. Naléhají, aby pro ně byla ústava realitou, zatímco pro všechny ostatní třídy má zůstat jen zdáním. Sami se vymaňují z veškeré kontroly byrokracie, ale chtějí, aby na nižší třídy dolehla dvojnásobnou silou.

Buržoazie, která zradila revoluci z roku 1848, se musí nyní spokojit s tím, že bez ohledu na svůj sociální triumf, jehož dosáhla bezuzdnou akumulací kapitálu, je politicky vyřízena. Mimoto krautjunkeři s rozkoší vyhledávají každou příležitost, aby jí dali pocítit její ponížení, a odhazují i obvyklá pravidla slušného chování. Když se představitelé buržoazie přihlásí v poslanecké sněmovně o slovo, junkeři en masse* opouštějí svá místa, a když jsou žádáni, aby alespoň vyslechli odlišné názory, vysmívají se pánům z levice do očí. Když si levice stěžuje na překážky, které jsou jí kladeny ve volbách, říká se jí, že je prostě povinností vlády chránit masy před svody. Když srovnává úplnou svobodu aristokratického tisku a naproti tomu omezování tisku liberálního, připomíná se jí, že svoboda v křesťanském státě neznamená, že každý smí dělat, co se mu zlíbí, nýbrž jen to, co se líbí bohu a vrchnosti. Jednou se jí dává na srozuměnou, že „čest" je výsadou aristokracie, podruhé ji tnou do živého praktické ukázky dávno zavržených teorií Hallera, Bonalda a De Maistra. Pruský občan, hrdý na své filosofické osvícení, je pohoršen, když vidí, jak jsou z universit vyháněni přední vědci, jak je výchova svěřována hrstce tmářů, jak církevní soudy strkají nos do jeho rodinných záležitostí a policie jej honí v neděli do kostela. Junkeři se nespokojili jen s tím, že se co nejvíc osvobodili od placení daní, ale vehnali buržoazii do cechů a korporací, pokřivili její městské zřízení, zrušili nezávislost a neodvolatelnost jejích soudců, odvolali náboženskou rovnost různých vyznání atd.

* — hromadně. *(Pozn. red.)*

Jestliže někdy tlumený hněv představitelů buržoazie převládne nad strachem, jestliže si občas dodají odvahy a ze svých lavic ve sněmovně hrozí junkerům revolucí, junkeři jim s opovržlivými úsměvy odpovídají, že revoluce si má s buržoazií vyrovnávat stejně velké účty jako se šlechtou.

A opravdu, je málo pravděpodobné, že by se velká buržoazie znovu dostala do čela pruské revoluce jako v roce 1848. Východopruské rolnictvo nejen ztratilo všechno to, co mu po stránce emancipaci přinesla revoluce z roku 1848, ale znovu se dostalo pod přímé správní i soudní jho šlechty. V porýnském Prusku, kde kapitál je vkládán převážně do průmyslových podniků, upadá rolnictvo stále víc do otroctví hypoték, úměrně tomu, jak rostou úroky z půjček. Zatímco v Rakousku se udělalo alespoň něco pro uspokojení rolnictva, v Prusku nebylo vynecháno nic, co by je mohlo podráždit. Dělnické třídě vláda zabránila podílet se na ziscích jejích pánů tím, že dělníky trestá za stávky a soustavně je vylučuje z účasti na politickém životě. Nesváry v dynastii, vláda rozštěpená na nepřátelské tábory, spory byrokracie s aristokracií a aristokracie s buržoazií, všeobecná obchodní krize a vyděděné třídy, které přemýšlejí o vzpouře proti všem vyšším společenským vrstvám — to je tvář současného Pruska.

Napsal K. Marx 15. dubna 1856
Otištěno jako úvodník
v „New-York Daily Tribune“,
čís. 4694 z 5. května 1856

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

POZNÁMKY

[1] Tímto článkem začíná Marx systematicky komentovat v „Neue Oder-Zeitung" parlamentní debaty o anglické vnitřní politice v roce 1855.

„*Neue Oder-Zeitung*" [„Nové oderské noviny"] byl německý buržoazně demokratický deník, který vycházel pod tímto názvem v letech 1849—1855 ve Vratislavi.

„Neue Oder-Zeitung" byly založeny v březnu 1849 jako list buržoazně demokratického směru, když se rozštěpila redakce opozičních katolických novin „Allgemeine Oder-Zeitung" [„Všeobecné oderské noviny"] vycházejících od roku 1846. V padesátých letech to byly nejradikálnější noviny v Německu a byly perzekvovány vládními orgány.

Na počátku padesátých let byli ve vedení redakce buržoazní demokraté Elsner, Temme a Stein, od ledna 1855 zde působil jako redaktor a od září jako šéfredaktor Moritz Elsner; vydavatelem listu byl Max Friedländer, německý publicista, bratranec Ferdinanda Lassalla, jehož prostřednictvím navázal Marx spolupráci s listem. Od konce prosince 1854 začal Marx spolupracovat s „Neue Oder-Zeitung" jako londýnský dopisovatel a posílal redakci dva až tři příspěvky týdně. V období reakce, kdy skoro vůbec neexistoval dělnický tisk, pokládali Marx a Engels za důležité využívat k boji proti reakčním silám buržoazně demokratického tisku; jako spolupracovník „Neue Oder-Zeitung" mohl Marx udržovat spojení s Německem, seznamovat německé čtenáře s nejdůležitějšími otázkami mezinárodní a vnitřní politiky, dělnického demokratického hnutí i ekonomického vývoje kapitalistických zemí, zejména Anglie a Francie. Za krymské války posílal Marx do „Neue Oder-Zeitung" pravidelně články o průběhu vojenských událostí; při objasňování průběhu války využíval někdy plně vojenských přehledů, které psal Engels pro „New-York Daily Tribune" [„Newyorská denní tribuna"], a překládal je do němčiny. Jindy posílal redakci „Neue Oder-Zeitung" výtahy z Engelsových článků, jež někdy pozměňoval a doplňoval. — *31.*

[2] Při rozboru parlamentních debat používal Marx pro své články stenografických zpráv listu „Times" a také Hansardova vydání parlamentních debat

(„Hansard's Parliamentary Debates"), které vycházelo v Londýně. Některých zasedání Dolní sněmovny se Marx zúčastnil osobně. — *31.*

[3] Je míněna bitva u Balaklavy 25. (13.) října 1854, v níž ruské vojsko způsobilo vážnou porážku anglo-tureckým jednotkám, zvláště anglickému jezdectvu. Bitvu podrobně popsal Engels v článku „Bitva u Balaklavy" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 10, čes. vyd. 1961, str. 575—582 — *31.*

[4] Za druhé punské války (roku 216 před n. l.) porazil kartaginský vojevůdce Hannibal v bitvě u Kann (Itálie) na hlavu římskou armádu. — *32.*

[5] „*The London Gazette*" [„Londýnské noviny"] — anglický vládní orgán; vychází pod tímto názvem dvakrát týdně od roku 1666.

„*Punch*" — zkrácený název anglického humoristického týdeníku buržoazně liberálního zaměření „Punch, or the London Charivari" [„Kašpárek aneb Londýnská kočičina"]; vychází v Londýně od roku 1841. — *32.*

[6] *Čtyři body* — požadavky, které západní mocnosti předložily Rusku v nótě z 8. srpna 1854 jako předběžné podmínky zahájení mírového jednání. Rusko se mělo vzdát protektorátu nad Moldavskem, Valašskem a Srbskem, který měl být nahrazen celoevropskou garancií. Dále mělo Rusko povolit svobodnou plavbu po Dunaji, souhlasit s revizí londýnské konvence z roku 1841 o úžinách a vzdát se ochrany křesťanského obyvatelstva v Turecku. Carská vláda tyto čtyři body nejprve odmítla, ale v listopadu 1854 byla nucena je přijmout za základ příštího mírového jednání. — *33.*

[7] Je míněna spojenecká smlouva mezi Anglií, Francií a Rakouskem, uzavřená 2. prosince 1854 ve Vídni. Touto smlouvou se mocnosti zavázaly, že bez předchozího vzájemného dorozumění neuzavřou žádnou dohodu s Ruskem a nedopustí, aby ruské vojsko okupovalo podunajská knížectví. V případě, že by mezi Rakouskem a Ruskem došlo k válce, zavázaly se Anglie a Francie poskytnout Rakousku vojenskou pomoc. Základem pro jednání s Ruskem měly být čtyři body. Smlouva stanovila, že nepovede-li jednání do 1. ledna 1855 k uzavření míru, dohodnou se tři mocnosti na dalších společných akcích. Touto smlouvou se Anglie a Francie snažily zavléci Rakousko do války s Ruskem, zatímco Rakousko hodlalo využít spojenectví se západními mocnostmi k posílení svého vlivu na Balkáně a k ovládnutí podunajských knížectví. — *33.*

[8] „*The Times*" [„Doba"] — největší anglický konzervativní deník; vychází v Londýně od roku 1785. — *33.*

[9] *Fidájové* (doslova: ti, kteří obětují svůj život) — tak se ve středověku nazývali v Persii (Íránu) nejfanatičtější členové tajné muslimské (šíitské) politicko-

náboženské sekty ismáílovců-asasínů, kterou založili perští feudálové koncem 11. století. Hlavou této sekty založené k boji proti seldžuckým Turkům, kteří tehdy v Persii vládli, a proti křižákům byl šejch Ul-džebel („stařec z hor"). — *35.*

[10] *Peelovci* — skupina stoupenců Roberta Peela (umírněných toryů), kteří podporovali jeho politiku ústupků obchodně průmyslové buržoazii v oblasti hospodářské politiky, ovšem při zachování politického panství pozemkové a finanční aristokracie. Roku 1846 prosadil Peel v zájmu průmyslové buržoazie zrušení obilních zákonů, což vyvolalo prudkou nespokojenost toryovských ochranářů a vedlo k rozkolu toryovské strany a vzniku peelovské frakce. V padesátých letech tvořili peelovci malou frakci v parlamentě bez vlastního programu; Marx o nich řekl, že jsou to „důstojníci bez armády". Peelovci byli členy Aberdeenovy koaliční vlády (1852—1855), v níž obsadili velmi důležité funkce, mimo jiné vojenské. Koncem padesátých a začátkem šedesátých let splynuli s liberální stranou. — *35.*

[11] K tomuto článku připojila redakce „Neue Oder-Zeitung" na základě telegrafických zpráv z Londýna následující odstavec, který je v tomto vydání vypuštěn: „Jak hlásí telegrafické depeše z Londýna z 26. a 27. ledna, předložil lord John Russell, když vysvětloval v parlamentě příčiny svého odstoupení, mimo jiné také svou korespondenci s lordem Aberdeenem, v níž naléhá na změnu v řízení vojenských záležitostí. Podle jeho názoru je žalostná situace armády u Sevastopolu nesporná, avšak přes všechnu svou znalost věci není s to odhalit příčiny pohromy. Lord Palmerston kritizoval Russellovo odstoupení, zároveň však připustil, že válku je třeba vést s největší energií. Tvrdil, že všech lodí bylo použito tak, jak bylo třeba: k dopravě vojska, šatstva a potravin na Krym, a žádal, aby byla vládě jasně vyslovena buď důvěra, nebo nedůvěra. Roebuckova řeč — třebaže bylo vidět, že řečník je churavý — byla častokrát přerušována hlasitými projevy souhlasu všech částí sněmovny. V Horní sněmovně hrabě Aberdeen prohlásil, že přes odstoupení svého vlivného kolegy ministři pokládají za svou povinnost postavit se proti návrhu na jmenování vyšetřovacího výboru." — *36.*

[12] Jsou míněny „Memorials and Correspondence of Charles James Fox" [„Paměti a korespodence Charlese Jamese Foxe"], sv. 1-3, Londýn 1853-1854, vydané Russellem; sv. 4 této publikace vyšel v roce 1857. — *38.*

[13] *Puseyimus* - směr v anglikánské církvi v třicátých až šedesátých letech 19. století. Nazýval se podle jednoho ze svých zakladatelů, teologa oxfordské university Puseye, který žádal, aby byly v anglikánské církvi obnoveny katolické obřady a některá katolická dogmata. Stoupenci puseyismu vykládali svá dogmata v článcích a brožurách, které vydávali pod společným názvem „Tracts for the Times" [„Traktáty doby"], odtud jejich druhý název — traktariáni.

Puseyismus byl náboženským odrazem boje anglické aristokracie, která se snažila udržet si svůj vliv v zemi, proti průmyslové buržoazii, která se většinou hlásila k různým protestantským sektám. — *40.*

[14] Systém prodávání a kupování důstojnických hodností v armádě vznikl v Anglii koncem 17. století. Trval až do roku 1871 a zajišťoval anglické aristokracii monopolní postavení v armádě. Podrobně se o tomto systému mluví v Marxově článku „Obchod hodnostmi. — Zprávy z Austrálie" (viz tento svazek, str. 140—143). — *40.*

[15] „Válka v Evropě" je jeden z mnoha článků o krymské válce, které napsal pro „New-York Daily Tribune" na Marxovu žádost Engels.

„*New-York Daily Tribune*" [„Newyorská denní tribuna"] byl americký deník, který vycházel v letech 1841—1924. Založil jej význačný americký novinář a politik Horace Greeley. Do poloviny padesátých let minulého století byl list orgánem levého křídla amerických whigů a potom orgánem republikánské strany. Ve čtyřicátých a padesátých letech byla „Tribune" pokrokovým listem a bojovala proti otrokářství. Do listu psala řada významných amerických spisovatelů a novinářů; od konce čtyřicátých let byl jedním z redaktorů „Tribune" Charles Dana, ovlivněný myšlenkami utopického socialismu. Marx začal s tímto listem spolupracovat v srpnu 1851 a psal do něho přes deset let, do března 1862. Mnoho článků pro „New-York Daily Tribune" napsal na Marxovo přání Engels. Marxovy a Engelsovy články pro „New-York Daily Tribune" pojednávají o nejdůležitějších otázkách mezinárodní a vnitřní politiky, dělnického hnutí, hospodářského vývoje evropských zemí, koloniálních výbojů, národně osvobozeneckého hnutí v utlačovaných a závislých zemích atd. V období, kdy reakce v Evropě přecházela do útoku, využívali Marx a Engels tohoto amerického listu s širokým okruhem čtenářů k tomu, aby na konkrétních faktech odhalovali zlořády kapitalistické společnosti, její nesmiřitelné rozpory a omezenost buržoazní demokracie.

Redakce „New-York Daily Tribune" někdy Marxovy a Engelsovy články libovolně upravovala. Některé články otiskovala bez autorova podpisu jako redakční úvodníky, a někdy dokonce zasahovala do textu článků. Marx proti těmto redakčním zásahům několikrát protestoval. V letech 1855—1856 byly Marxovy a Engelsovy články v „New-York Daily Tribune" otiskovány zpravidla jako úvodníky. Za celé období, které je zachyceno v tomto svazku, se v tisku objevily pouze dva články s Marxovým podpisem.

Na podzim 1857, kdy v USA vypukla hospodářská krize, která se odrazila také na finanční situaci listu, redakce Marxovi navrhla, aby počet svých článků omezil. Marxova spolupráce s listem definitivně skončila na počátku občanské války v USA; k tomu, že se Marx s „New-York Daily Tribune" rozešel, značně přispělo i to, že v redakci zesílil vliv přívrženců kompromisu s otrokářskými státy a že list přestal být pokrokový. — *41.*

[16] *Vídeňská konference* — konference představitelů Ruska, Anglie, Francie, Rakouska a Turecka, svolaná do Vídně; měla vypracovat podmínky pro uzavření míru mezi mocnostmi, které vedly krymskou válku. Konference byla zahájena 15. března 1855 a trvala s přestávkami do 4. června 1855. Základem jednání byly takzvané čtyři body (viz poznámku 6). Rusko souhlasilo s některými výhradami s přijetím prvního, druhého a čtvrtého bodu, ale rozhodně odmítalo bod třetí, který ve výkladu západních mocností předpokládal oslabení ruského válečného loďstva v Černém moři. Představitelé Anglie a Francie trvali na tom, aby Rusko bezpodmínečně přijalo všechny body. Odmítli rovněž kompromisní návrh, který na posledním zasedání konference předložilo Rakousko. Podle tohoto návrhu se Rusko a Turecko měly samy dohodnout o velikosti svého válečného loďstva v Černém moři. Konference přerušila svou práci, aniž dospěla k nějakému rozhodnutí. — *41.*

[17] Viz poznámku 6. — *41.*

[18] *Pozorovací* (observační) *armáda* — zpravidla armáda neutrálního státu, která střežila jeho hranice proti sousedu válčícímu s jiným státem. Zde se tímto názvem označuje také ruská krycí armáda na hranicích s Rakouskem, s nímž Rusko neválčilo, ale obávalo se jeho útoku. Úkolem pozorovací armády nebyla bojová činnost, ale zajištění hranic a pozorování. — *41.*

[19] Engels má na mysli svůj článek „Ruská branná moc" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 10, čes. vyd. 1961, str. 557—561). — *42.*

[20] *Drinopolský mír* — mírová smlouva uzavřená v září 1829 mezi Tureckem a Ruskem po porážce Turecka ve válce z let 1828—1829. Podle této smlouvy připadlo Rusku ústí Dunaje s ostrovy v dunajské deltě a značná část východního pobřeží Černého moře na jih od ústí Kubáně. Turecko muselo uznat autonomii Moldavska a Valašska a poskytnout jim právo, aby si samy volily své panovníky. Tuto autonomii mělo zaručovat Rusko; tím se fakticky ustanovil nad oběma knížectvími protektorát ruského cara. Turecká vláda se rovněž zavazovala, že uzná Řecko jako samostatný stát, spojený s Tureckem jen tím, že bude sultánovi odvádět roční poplatek. Dále se Turecko zavázalo, že dodrží všechny dřívější dohody o autonomii Srbska a že tuto autonomii uzákoní zvláštním fermanem. — *46.*

[21] „*The Morning Advertiser*" [„Ranní oznamovatel"] — anglický deník, založený v Londýně roku 1794; v padesátých letech 19. století orgán radikální buržoazie. — *47.*

[22] *Traktariáni* — viz poznámku 13. — *48.*

[23] Je míněna výprava, kterou v roce 1809, za války páté koalice proti napoleonské Francii, podniklo anglické loďstvo do ústí řeky Šeldy. Angličané se sice zmocnili ostrova Walcheren, ale nedokázali ho využít jako základny k rozvinutí vojenských akcí, a když jim ze 40 000 vyloděných vojáků zahynulo hlady a nemocemi na 10 000, byli nuceni ostrov vyklidit. — *48.*

[24] Článek „Poslední britská vláda" je jedním z četných příkladů Marxovy a Engelsovy tvůrčí spolupráce. 30. ledna 1855 poslal Marx Engelsovi materiál k charakteristice odstoupivší Aberdeenovy koaliční vlády, a 31. ledna v dopise Engelsovi načrtl osnovu zamýšleného článku. Na základě tohoto materiálu napsal Engels 1. února článek, který byl otištěn 23. února v „New-York Daily Tribune" jako úvodník. Pro „Neue Oder-Zeitung" napsal Marx o téže otázce články „Svržená vláda" a „Dvě krize" (viz tento svazek, str. 70—73 a 77—80). — *52.*

[25] *Irská brigáda* — frakce irských poslanců v britském parlamentu. V třicátých až padesátých letech 19. století se skládala většinou z příslušníků pravého, kompromisnického křídla národního hnutí, které zastupovalo zájmy špiček irské buržoazie, landlordů a klerikálních katolických kruhů. Zároveň k ní patřili irští liberální politikové, za nimiž stáli zámožní pachtýři. V dobách, kdy se mezi toryi a whigy vytvořila rovnováha, mohla irská brigáda stejně jako manchesteriáni zvrátit poměr sil v parlamentě, ovlivnit průběh vnitroparlamentního boje a někdy i rozhodnout o osudu vlády. — *52.*

[26] James Graham roku 1844, kdy byl britským ministrem vnitra, vyšel vstříc rakouské vládě a nařídil anglické poštovní správě, aby postoupila policii dopisy italských revolucionářů-emigrantů, které policie tajně otvírala. Byly mezi nimi i dopisy Mazziniho, který žil jako emigrant v Londýně od roku 1837. — *53.*

[27] V projevu na zasedání Dolní sněmovny 31. května 1853 Russell prohlásil, že anglický parlament nemůže schválit státní podporu katolické církve v Irsku, protože katolické duchovenstvo není dost oddáno anglické koruně a ústavě. — *54.*

[28] *Společnost jižních moří* byla založena v Anglii kolem roku 1712; naoko to měla být společnost pro obchod s Jižní Amerikou a tichomořskými ostrovy, ale ve skutečnosti byla založena pro spekulaci se státními papíry. Dostala od vlády řadu výsad a monopolních práv, zejména právo vydávat státní cenné papíry, a rozvinula obrovskou spekulační činnost, která roku 1720 skončila úpadkem společnosti. Tím vznikl velký státní dluh, který se Gladstone v roce 1853 pokoušel zčásti zlikvidovat skoupením znehodnocených akcií této společnosti. — *55.*

[29] Míní se *návrhy zákonů o majitelích půdy a pachtýřích* v Irsku, které byly anglickému parlamentu předloženy v listopadu 1852. Těmito návrhy se měly poněkud zlepšit podmínky pachtu půdy v Irsku. V roce 1853 tyto návrhy prošly v Dolní sněmovně za pokryteckého souhlasu koaliční vlády, která chtěla získat podporu irských poslanců pro svou politiku, ale v Horní sněmovně narazily na odpor. V dalších letech přecházely ze sněmovny do sněmovny a byly v nich prováděny různé změny; v červenci 1855 bylo projednání těchto návrhů opět odloženo na neurčito. Rozbor a hodnocení návrhů provedl Marx v řadě svých článků (viz tento svazek, str. 405—406 a 533—534). — *55.*

[30] *Návrh zákona o deportacích* (Transportation Bill), kterým se rušila deportace na nucené práce do kolonií jako trest za zločiny, byl schválen 12. srpna 1853. Po skončení vyšetřovací vazby dostávali odsouzenci propouštěcí listy, podle nichž měli právo žít v Anglii pod policejním dohledem; používalo se jich jako laciné pracovní síly při veřejných pracích. Marx zhodnotil tento návrh zákona v článku „Otázka války". — Britské obyvatelstvo a obchodní výkazy. — Činnost parlamentu" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 9, čes. vyd. 1960, str. 274—285). — *56.*

[31] Jde tu o konferenci vyslanců Anglie, Francie, Pruska a zástupce Rakouska, která byla svolána z iniciativy rakouské vlády 24. července 1853 do Vídně. Měli se zde poradit o zprostředkování dohody mezi Ruskem a Tureckem, jejichž vztah se přiostřil. Konference navrhla kompromisní nótu (tzv. vídeňskou nótu), která zdůrazňovala sultánovu povinnost plnit küčükkajnardžskou smlouvu z roku 1774 a drinopolskou smlouvu z roku 1829 a respektovat práva a výsady pravoslavné církve v osmanské říši. Konference se usnesla, že nóta bude nejprve doručena carovi a teprve potom, vyjádří-li se k ní car kladně, sultánovi. Mikuláš I. schválil obsah nóty, ale současně si vyhradil právo vykládat ji po svém, kdežto turecký sultán byl ochoten podepsat dohodu jen s mnoha připomínkami a výhradami, které carská vláda prohlásila za nepřijatelné.

V nótě, kterou podepsali v Cařihradě vyslanci Anglie, Francie, Rakouska a Pruska 12. prosince 1853 a která byla doručena Turecku 15. prosince 1853, nabízely tyto čtyři státy turecké vládě, že zprostředkují obnovení míru mezi Ruskem a Tureckem. Jako základ jednání navrhovaly tyto hlavní body: Rusko vyklidí podunajská knížectví, obnoví platnost dřívějších dohod mezi Ruskem a Tureckem, Turecko pak zaručí zvláštními fermany práva křesťanů v Turecku a změní systém vlády v osmanské říši. — *56.*

[32] Jde o tajnou korespondenci anglického vyslance v Petrohradě lorda Seymoura s anglickým ministrem zahraničních věcí lordem Johnem Russellem a potom s Clarendonem, týkající se Seymourových rozhovorů s Mikulášem I. o turecké otázce, k nimž došlo počátkem roku 1853. Po útočné řeči Johna

Russella v Dolní sněmovně 17. února 1854, která byla namířena proti Rusku, přinesl „Journal de Saint-Pétersbourg" („Petrohradské noviny" — orgán ruského ministerstva zahraničních věcí, který vycházel francouzsky) 2. března (18. února) 1854 úvodník, který narážel na to, že existuje dohoda o turecké otázce mezi carskou a anglickou vládou a odvolával se na Seymourovu korespondenci. Anglická vláda musela tuto korespondenci uveřejnit. Marx podrobně rozebral tyto dokumenty i dvojaký postoj, jaký zaujímala anglická vláda v průběhu jednání s Mikulášem I., v článcích „Dokumenty o rozdělení Turecka" a „Tajná diplomatická korespondence" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 10, čes. vyd. 1961, str. 161—171 a 172—187). — *57.*

[33] Podle zákonodárství platného v Anglii od roku 1662 mohli být chuďasi (paupeři), kteří se chtěli přestěhovat nebo se obrátili o pomoc na chudinskou péči některé farnosti, rozhodnutím soudu posláni postrkem zpátky do své domovské obce. 10. února 1854 byl Dolní sněmovně předložen návrh zákona, který zakazoval provádět v Anglii a Walesu nucené přesidlování chuďasů (Settlement and Removal Bill). Parlament návrh zákona neschválil. — *58.*

[34] Podle zákona platného v Anglii od počátku 18. století měli poslanci nově zvoleného parlamentu skládat „přísahu zřeknutí" (Oath of Abjuration) (tj. odpřisáhnout, že popírají práva potomků Jakuba II. na trůn); text přísahy obsahoval slova o věrnosti křesťanství. Poslanec, který přísahu nesložil, neměl právo aktivně se podílet na práci parlamentu. V parlamentě byla nejednou nadhozena otázka změny textu přísahy, ale teprve v roce 1866 byla slova o věrnosti křesťanství vypuštěna. — *58.*

[35] Marx zde ironicky naráží na Herbertovo matení historických faktů. Herbert přisoudil direktoriu, vytvořenému roku 1795, činy spadající do roku 1793. 2. dubna 1793, za války revoluční Francie proti koalici evropských mocností, byli do štábu vrchního velitele severní armády generála Dumouriezc vysláni komisaři Konventu a ministr války s rozkazem, aby se Dumouriez dostavil před Konvent k výslechu, protože byl obviněn ze zrady revoluce. Dumouriez odmítl Konventu poslušnost, zatkl komisaře a ministra války a vydal je Rakušanům. Brzy nato přešel Dumouriez otevřeně na stranu Rakouska. — *59.*

[36] Marx má zřejmě na mysli Byronovu satiru „Angličtí pěvci a skotští kritikové" („English Bards and Scotch Reviewers"), která vyšla roku 1809. — *60.*

[37] *Menšinami* rozumí Marx různé malé frakce a skupiny v anglickém parlamentě, které, přestože jich bylo málo, hrály za Aberdeenovy koaliční vlády významnou úlohu; měly totiž vliv na průběh vnitroparlamentního boje, protože v parlamentě nebyla pevná většina. Charakteristiku parlamentních frakcí

a skupin podal Marx v článku „Strany a kliky" (viz tento svazek, str. 74—76). — *63.*

[38] *Horse Guards* byla britská královská jízdní garda. Tímto názvem se však označovala také budova v Londýně na Whitehall Street (vedle Admirality), kde později sídlil hlavní štáb armády. Marx a Engels používají názvu „Horse Guards" zpravidla jako synonyma pro hlavní štáb. — *65.*

[39] Narážka na Palmerstonův postoj v anglo-řeckém konfliktu v záležitosti portugalského obchodníka Pacifica, který byl anglickým státním příslušníkem. Pacificův dům v Aténách byl v roce 1847 vypálen a Palmerston, tehdy ministr zahraničních věcí, toho později použil jako záminky, vyslal do Řecka anglické loďstvo a řecké vládě předložil ostré ultimátum. 25. června 1850 pronesl Palmerston v parlamentě o tomto konfliktu útočný projev, v němž ospravedlňoval své akce nutností chránit prestiž anglických státních příslušníků, které srovnával s občany starověkého Říma. — *68.*

[40] „*The Morning Post*" [„Ranní pošta"] — anglický konzervativní deník; vycházel v Londýně v letech 1772 až 1937. V polovině 19. století byl orgánem pravicové skupiny ve straně whigů, která se vytvořila kolem Palmerstona. — *69.*

[41] „*The Daily News*" [„Denní zprávy"] — anglické buržoazní noviny liberálního zaměření; vycházely pod tímto názvem v Londýně v letech 1846 až 1930. — — *69.*

[42] „*The Herald*" — zkrácený název anglického konzervativního deníku „The Morning Herald" [„Ranní věstník"]; vycházel v Londýně v letech 1780 až 1869. — *69.*

[43] *Mayfairští radikálové* — přezdívka skupiny pseudoradikálů (Molesworth, Osborne aj.); ve skutečnosti zastupovali tu část anglické aristokracie, která koketovala s demokratickými kruhy. Říkalo se jim „mayfairští" podle jedné z přepychových londýnských čtvrtí, Mayfairu, kde jsou sídla aristokracie. — *70.*

[44] Adolphe Quetelet, „Sur l'homme et le développement de ses facultés, ou Essai de physique sociale" [„O člověku a rozvoji jeho schopností aneb Pojednání ze sociální fyziky"], sv. I—II, Paříž 1835. Marx použil anglického překladu této knihy, který vyšel v Edinburghu roku 1842. — *74.*

[45] *Manchesterská škola* — směr v anglické politické ekonomii, který vyjadřoval zájmy průmyslové buržoazie. Stoupenci tohoto směru, freetradeři, hlásali svobodu obchodu a nezasahování státu do hospodářského života. Střediskem

agitace freetraderů byl Manchester, kde v čele tohoto hnutí stáli dva textilní továrníci, Richard Cobden a John Bright, kteří roku 1838 zorganizovali Ligu proti obilním zákonům. Ve čtyřicátých a padesátých letech tvořili freetradeři zvláštní politickou skupinu, která se později stala součástí liberální strany. — *75.*

[46] Viz poznámku 32. — *79.*

[47] Engels má na mysli svůj článek „Bitva na Almě", v němž zhodnotil jednu z největších bitev krymské války mezi ruskými vojsky a vojsky spojenců, k níž došlo 20. (8.) září 1854 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 10, čes. vyd. 1961, str. 551—556). — *81.*

[48] Za války na Pyrenejském poloostrově (1808—1814) obléhala v roce 1811 anglická vojska pod Wellingtonovým velením pevnost Badajoz (ve Španělsku), která byla obsazena francouzskými vojsky. Wellington dvakrát přerušil obléhání pevnosti, aby svedl boj s francouzskou armádou, která šla na pomoc obklíčené posádce. — *84.*

[49] Engels má patrně na mysli svůj článek „Obléhání Sevastopolu" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 10, čes. vyd. 1961, str. 562—566). — *84.*

[50] Po Bonapartově státním převratu z 2. prosince 1851 ve Francii schválil tehdejší anglický ministr zahraničních věcí Palmerston v rozmluvě s francouzským velvyslancem v Londýně uzurpátorský postup Ludvíka Bonaparta. Protože Palmerston v tomto případě jednal bez souhlasu ostatních členů whigovského kabinetu, musel v prosinci 1851 odstoupit, třebaže se anglická vláda s Palmerstonovým stanoviskem zásadně nerozcházela a jako první evropská vláda uznala bonapartovský režim ve Francii. — *87.*

[51] Zde se patrně myslí článek „Ke kritice obléhání Sevastopolu" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 10, čes. vyd. 1961, str. 649—651). — *89.*

[52] Články „Lord Palmerston" napsal Marx pro „Neue Oder-Zeitung" v souvislosti s vytvořením Palmerstonovy vlády 6. února 1855; je to v podstatě resumé známého pamfletu „Lord Palmerston", který Marx napsal na podzim roku 1853 pro „New-York Daily Tribune" a který byl též v úplnější formě otištěn v chartistickém listu „People's Paper". (Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 9, čes. vyd. 1960, str. 371—435.) — *92.*

[53] *Karbonářství* — zde ve smyslu spiklenectví; ve vlastním smyslu je to hnutí tajného spolku karbonářů („uhlířů") v Itálii. Tento spolek usiloval o národní jednotu a nezávislost Itálie a o liberální státní reformy. Karbonáři bojovali

od roku 1815 velmi energicky proti italské reakci. V Neapoli měli tisíce členů a sehráli důležitou úlohu v revoluci z roku 1820.

Podle vzoru italských karbonářů vznikla ve Francii počátkem roku 1820 tajná revoluční organizace téhož jména (La Charbonnerie), která si vytkla za cíl svrhnout Bourbony ozbrojeným povstáním. Tato organizace se skládala převážně ze studentů, advokátů, obchodníků, liberálních průmyslníků a jiných představitelů francouzské buržoazie. Povstání, která francouzští karbonáři zorganizovali, byla vesměs neúspěšná. — *93.*

[54] V červnu 1850 jednal anglický parlament o anglo-řeckém konfliktu v takzvané „Pacificově záležitosti" (viz poznámku 39); v souvislosti s tím schválila Dolní sněmovna zahraniční politiku vlády, ve které Palmerston zastával funkci ministra zahraničních věcí; naproti tomu Sněmovna lordů se vyslovila většinou 37 hlasů proti postoji vlády v této záležitosti. Nesouhlas s postojem anglické vlády projevily Francie a Rusko, které daly svou nespokojenost najevo prostřednictvím svých vyslanců; francouzský vyslanec demonstrativně odjel z Londýna a ruský vyslanec se nedostavil na oběd pořádaný Palmerstonem. —*93.*

[55] *Obilní zákony*, které omezovaly nebo zakazovaly dovoz obilí ze zahraničí, byly vydány v Anglii v roce 1815 v zájmu velkých pozemkových vlastníků — landlordů. Průmyslová buržoazie, která bojovala proti obilním zákonům pod heslem svobodného obchodu, prosadila v roce 1846 jejich zrušení. — *94.*

[56] *Blokáda Šeldy* a holandských břehů anglo-francouzským loďstvem v roce 1832 měla donutit Holandsko, aby zastavilo vojenské akce proti Belgii, která se od něho odtrhla, obnovené roku 1831. Vojenské akce byly zastaveny v roce 1833. Zároveň byly v důsledku dohody pěti mocností (Anglie, Francie, Ruska, Pruska a Rakouska) Holandsko i Belgie donuceny přijmout kompromisní podmínky mírové smlouvy, které mocnosti vypracovaly (1833).

Ústí řek Tajo a Duero blokovala Anglie za občanské války v Portugalsku (1828—1834). V této občanské válce stáli proti sobě absolutisté (feudálně klerikální strana), které vedl nápadník portugalského trůnu don Miguel, a konstitucionalisté (buržoazně liberální strana). Anglická vláda chtěla upevnit svůj vliv na Pyrenejském poloostrově a podkopat postavení Rakouska, které podporovalo absolutisty, a vyslala proto k portugalským břehům loďstvo, které blokovalo ústí řek Tajo a Duero, a tím umožnilo vítězství konstitucionalistů.

Blokáda Buenos Aires a celého argentinského pobřeží anglo-francouzským loďstvem byla zahájena roku 1845 a měla přimět argentinskou vládu, aby otevřela řeku Paraná a jiné toky zahraničním lodím. Anglie a Francie dosáhly tohoto cíle roku 1852, když donutily Argentinu, aby podepsala příslušnou smlouvu. — *95.*

[57] Podle smlouvy uzavřené mezi anglickou vládou a vládou Království obou Sicílií (Neapolského království) roku 1816 se Sicílie zavázala, že neposkytne žádné zemi obchodní výsady, které by poškozovaly zájmy Anglie. 27. června 1838 poskytl však neapolský král Ferdinand II. jedné francouzské společnosti monopol na těžbu síry na Sicílii, což vyvolalo ostrý protest Anglie. Aby donutila neapolského krále změnit své rozhodnutí, dala anglická vláda v roce 1840 svému loďstvu v Středozemním moři rozkaz k zahájení válečných akcí. Neapol byla nucena smlouvu s francouzskou společností zrušit.

O *výpravě v souvislosti s Pacificovou záležitostí* viz poznámku 39.

Když mluví o *výpravě do Perského zálivu,* má Marx na mysli akce anglického loďstva za anglo-perského konfliktu v letech 1838—1841, k němuž došlo v souvislosti s obléháním afghánské pevnosti Herát, nejdůležitější křižovatky obchodních cest, perským vojskem. Tažení perského šáha Muhammada na Herát v roce 1837 bylo důsledkem zostření nejen persko-afghánských, nýbrž i anglo-ruských rozporů v této oblasti. Ve snaze posílit anglický vliv v Afghánistánu a oslabit rostoucí vliv Ruska v Persii (Íránu) a ve snaze vnutit Persii nevýhodnou pro ni obchodní smlouvu prohlásila anglická vláda šáhovy akce za nepřátelské Anglii a požadovala, aby obléhání Herátu bylo zrušeno. Protože šáh odmítl tento požadavek splnit, přerušila anglická vláda s Persií diplomatické styky a vyslala v roce 1838, otevřenč vyhrožujíc válkou, do Perského zálivu eskadru. Perský šáh byl nucen obléhání zrušit a svolit k uzavření obchodní smlouvy s Anglií. — *95.*

[58] Jde o vměšování Anglie do takzvané karlistické války ve Španělsku (1833 až 1840), v níž se střetly reakční feudálně katolické síly vedené nápadníkem trůnu donem Carlosem se silami buržoazně liberálního tábora, které podporovaly vládu regentky Marie Kristýny. Pod záminkou pomoci španělské vládě vyslala Anglie do Španělska své loďstvo a britskou legii dobrovolníků, která se zúčastnila válečných akcí v letech 1835—1837. Skutečným cílem vměšování Anglie do španělských záležitostí byla snaha upevnit svůj vliv na Pyrenejském poloostrově.

Válka s Čínou za dovoz opia (tzv. první „opiová" válka 1839—1842) byla dobyvačná válka, kterou vedla proti Číně Anglie. Od ní se datuje přeměna Číny v polokoloniální zemi. Záminkou k rozpoutání války se stalo to, že čínské úřady zničily v Kantonu zásoby opia, které byly majetkem zahraničních obchodníků. Angličtí kolonizátoři využili porážky zaostalé feudální Číny k tomu, že jí vnutili lupičskou nankingskou smlouvu (z 29. srpna 1842), kterou si vymínili, že se pro anglický obchod otevře pět čínských přístavů (Kanton, Sia-män [Amoy], Fu-džou, Ning-po a Šanghaj), že ostrov Hongkong bude dán Anglii do „věčné držby" a Čína zaplatí obrovskou kontribuci. Podle doplňkového protokolu z roku 1843 musela Čína také poskytnout cizincům právo exteritoriality. — *95.*

[59] Roku 1838, když afghánský emír Dúst Muhammad odmítl uzavřít spojenectví s Anglií proti Persii (Íránu) a Rusku, a Anglii se nepodařilo udělat si z Afghánistánu nástroj své politiky, rozhodla se Anglie svrhnout Dústa Muhammada vojenskou intervencí a dosadit na trůn svého chráněnce šáha Šudžu. Anglické vojsko vpadlo do Afghánistánu, obsadilo a zpustošilo skoro celou zemi a zajalo Dústa Muhammada; ale panství Angličanů se dlouho neudrželo. Při lidovém povstání z listopadu 1841 bylo anglické vojsko poraženo a zničeno. Roku 1842 se Angličané znovu pokusili dobýt Afghánistán, ale i tentokrát byli poraženi.

K *bombardování* syrské pevnosti *Saint Jean d'Acre* anglo-rakouským loďstvem došlo za turecko-egyptské války v letech 1839—1841. Anglie zasáhla do konfliktu, aby zabránila separátním akcím Ruska ve prospěch tureckého sultána a aby zároveň izolovala Francii, která se v boji o sféry vlivu na Blízkém východě orientovala na dobyvatele Sýrie, egyptského vládce Muhammada Alího. Anglická vláda dosáhla toho, že byla 15. července roku 1840 podepsána *londýnská konvence* čtyř mocností (Anglie, Rusko, Rakousko a Prusko) o vojenské pomoci sultánovi. Na základě této konvence byl Muhammadu Alímu předložen ultimativní požadavek, aby se podřídil sultánovi a okamžitě mu vrátil všechny državy kromě Egypta a jižní části Sýrie. Protože Muhammad Alí odmítl, bombardovaly anglické a rakouské válečné lodi v listopadu 1840 Bejrút, Saint Jean d'Acre a jiné pevnosti na syrském pobřeží. Muhammad Alí byl nucen ustoupit a přijmout ultimátum čtyř mocností. — *95.*

[60] O *drinopolské smlouvě* viz poznámku 20.

Balta-limanská smlouva — konvence, kterou uzavřely Rusko a Turecko 1. května (19. dubna) 1849 v době, kdy jejich vojska byla v Moldavsku a Valašsku, aby tam potlačila revoluční hnutí. Podle této konvence se okupace prodlužovala až do úplného odstranění revolučního nebezpečí (cizí vojska byla z obou knížectví odvolána teprve roku 1851), dočasně se zaváděla zásada, podle níž hospodary jmenoval sultán v dohodě s carem, a pro případ, že by znovu vypukla revoluce, byla předem dojednána řada opatření ze strany Ruska a Turecka, mimo jiné i nová vojenská okupace. — *96.*

[61] Jde o londýnský protokol z 8. května 1852 o celistvosti dánské monarchie, který podepsali zástupci Ruska, Rakouska, Anglie, Francie, Pruska a Švédska společně se zástupci Dánska. Za základ smlouvy byl vzat protokol podepsaný uvedenými účastníky londýnské konference (kromě Pruska) 4. července 1850; tento protokol stanovil zásadu, že državy dánské koruny, včetně vévodství Šlesviku a Holštýna, jsou nedělitelné. Ruský car byl v londýnském protokolu uveden jako jeden ze zákonných uchazečů o dánský trůn (jako potomek holštýnsko-gottorpského vévody Karla Petra Ulricha, který vládl v Rusku jako Petr III.); ti se vzdali svých práv ve prospěch vévody Kristiána Glücksburského, který byl prohlášen za následníka krále Bedřicha VII. Tím se

vytvářel precedens pro nároky ruského cara na dánský trůn v budoucnu, kdyby glücksburská dynastie vymřela. — *96.*

[62] Jde o dohodu, kterou 19. května 1815 mezi sebou uzavřely v Londýně Rusko, Anglie a Nizozemí o náhradě vojenských výdajů, které mělo Rusko v souvislosti s vyhnáním napoleonských vojsk z holandských a belgických provincií. Podle této dohody se anglická a nizozemská vláda zavázaly zaplatit jako kompenzaci část ruského dluhu holandskému bankovnímu domu Hope a spol. s úroky z tohoto dluhu nesplacenými do 1. ledna 1816. Zvláštní článek této dohody stanovil, že splácení dluhu bude zastaveno v případě, že se belgické provincie odtrhnou od Nizozemí. Po revoluci z roku 1830 a po vytvoření nezávislého belgického státu zastavila holandská vláda platy. Ale Palmerston podepsal jménem anglické vlády s Ruskem 16. listopadu 1831 novou dohodu, která potvrdila dřívější finanční závazky Anglie. — *96.*

[63] *Hünkjariskeleská smlouva* mezi Ruskem a Tureckem byla uzavřena 8. července (26. června) 1833. Než byla smlouva podepsána, vylodily se v oblasti Bosporu, v Hünkjar Iskelesi ruské výsadkové oddíly, které měly pomoci sultánovi v boji proti vzbouřenému egyptskému pašovi Muhammadu Alímu, jehož armáda, vedená Ibráhímem pašou, synem Muhammada Alího, ohrožovala turecké hlavní město. V květnu 1833 uzavřela Porta za anglického a francouzského zprostředkování s Muhammadem Alím mír a odstoupila mu Sýrii a Palestinu. Přestože sultánovi už nehrozilo přímé nebezpečí, využila carská diplomacie napjaté situace a přítomnosti ruského vojska v Turecku a přiměla Portu, aby uzavřela s Ruskem obranný spolek; dosáhla toho, že do hünkjariskelské smlouvy, jíž byl tento spolek právně uzavřen, byl pojat tajný článek, kterým se Turecko zavazovalo, že na žádost Ruska nedovolí cizím válečným lodím průjezd úžinami. Druhý článek potvrzoval drinopolskou smlouvu a jiné rusko-turecké dohody. Platnost této smlouvy byla stanovena na osm let. — *96.*

[64] Podle drinopolské smlouvy z roku 1829 připadly všechny ostrovy v ústí Dunaje Rusku, ale současně byla obchodním lodím všech zemí zaručena svobodná plavba po Dunaji. 2. března (19. února) 1836 byla výnosem carské vlády zřízena v Sulinském hrdle Dunaje ruská karanténní stanice; byla to fakticky celnice, která kontrolovala pohyb lodí na tomto úseku řeky. Když o této otázce jednal v dubnu roku 1836 anglický parlament, Palmerston prohlásil, že tato opatření nepoškodila anglicko-turecký obchod a že proto není důvod k diplomatickému zákroku Anglie. — *97.*

[65] „*Portfolio*" — zkrácený název sbírky diplomatických listin a dokumentů, kterou vydával David Urquhart v Londýně. Série „The Portfolio; or a Collection of State Papers" [„Portfej, čili Sbírka státních dokumentů"] vycházela

v letech 1835 až 1837; další série vycházela v letech 1843 až 1845 pod názvem „The Portfolio. Diplomatic Review" [„Portfej. Diplomatický přehled"]. — *97.*

66 „*The Manchester Guardian*" [„Manchesterský strážce"] — anglické buržoazní noviny, orgán stoupenců svobodného obchodu (freetraderů), později orgán liberální strany. List byl založen v Manchesteru roku 1821. — *101.*

67 Jde o brožuru Johna McNeilla „Progress and present position of Russia in the East" [„Postup a nynější postavení Ruska na Východě"], která vyšla anonymně v Londýně roku 1836. — *104.*

68 „*The Morning Chronicle*" [„Ranní kronika"] — anglický buržoazní deník, který vycházel v letech 1770 až 1862 v Londýně; orgán whigů, počátkem padesátých let orgán peelovců, později konzervativců. — *107.*

69 „*The Economist*" [„Ekonom"] — anglický týdeník pro ekonomické a politické otázky, který vychází v Londýně od roku 1843; orgán velké průmyslové buržoazie. — *108.*

70 Článek „Válka hrozící Evropě" napsal Engels pro „New-York Daily Tribune". Marx tento článek, zkrácený a s drobnými změnami, zpracoval do svých příspěvků pro „Neue Oder-Zeitung": „Z parlamentu a z války" (viz tento svazek, str. 118—120) a „Situace armád". Článek „Situace armád" („Zustand der Armeen"), který byl otištěn v „Neue Oder-Zeitung" 24. února 1855, není zařazen do Spisů, protože se obsahově úplně shoduje s článkem „Válka hrozící Evropě", otištěným v „Tribune". — *110.*

71 *Blue Books* [Modré knihy] — název pro publikace materiálů anglického parlamentu a diplomatických dokumentů ministerstva zahraničních věcí. Modré knihy, nazývané tak podle modrých desek, vycházejí v Anglii od 17. století a jsou hlavním oficiálním pramenem hospodářských a diplomatických dějin této země. — *118.*

72 Je míněna kniha Williama Francise Patricka Napiera „History of the War in the Peninsula and in the South of France from the year 1807 to the year 1814" [„Dějiny války na Pyrenejském poloostrově a v jižní Francii od roku 1807 do roku 1814"], sv. I—VI, Londýn 1828—1840. — *120.*

73 Anglický parlament projednával roku 1845 otázku zvýšení podpor pro katolickou kolej v Maynoothu (Irsko), založenou v roce 1795. Toto zvýšení podpor mělo získat irské katolické duchovenstvo na stranu anglických vládnoucích tříd, a tak oslabit národně osvobozenecké hnutí v Irsku. — *123.*

[74] Tím se myslí Dolní sněmovna po přijetí zákona o reformě; tento zákon schválila Dolní sněmovna v roce 1831 a Sněmovna lordů s konečnou platností potvrdila v červnu 1832. Reforma měla odstranit politický monopol pozemkové a finanční aristokracie, neboť otevřela přístup do parlamentu představitelům průmyslové buržoazie. Proletariát a maloburžoazie, které byly hlavní silou v boji za reformu, byly liberální buržoazií oklamány a volební právo nedostaly. — *124.*

[75] *Lidová charta* — listina obsahující požadavky chartistů, byla uveřejněna 8. května 1838 jako návrh zákona, který měl být předložen parlamentu; měla šest bodů: všeobecné volební právo (pro muže od 21 let), každoroční volby do parlamentu, tajné hlasování, vyrovnání volebních obvodů, zrušení majetkového censu pro kandidáty do parlamentu, plat pro poslance. Význam lidové charty Marx osvětluje i v jiných článcích v tomto svazku (viz str. 175—176, 280, 309—310). — *124.*

[76] *Malá charta* — tak byl pojmenován návrh zákona o volební reformě, který vůdce buržoazních radikálů Hume v letech 1848—1851 několikrát předložil anglickému parlamentu jako protiváhu chartistické Lidové charty. Humův návrh zákona předpokládal volební právo pro všechny, kteří vlastní dům nebo část domu (Household Suffrage), volby do parlamentu každé tři roky a tajné hlasování. Stal se programem Národního sdružení pro parlamentní a finanční reformu. — *124.*

[77] Tím se myslí stoupenci *Národního sdružení pro parlamentní a finanční reformu*, které založili buržoazní radikálové v roce 1849 k agitaci za Humovu Malou chartu a daňovou reformu. Když stavěli svůj program proti požadavkům chartistů, počítali s tím, že při poklesu politické aktivity dělnické třídy po neúspěšné demonstraci chartistů z 10. dubna 1848 rozštěpí chartistické hnutí a rozšíří svůj vliv na dělnické masy. Agitace buržoazních radikálů, kterou podporovali Cobden, Bright a také reformistické živly chartistů v čele s O'Connorem, neměla úspěch. Většina chartistů zůstala i v padesátých letech věrna Lidové chartě. V roce 1855 se Národní sdružení pro parlamentní a finanční reformu rozpadlo. — *124.*

[78] Římský císař Caligula jmenoval svého oblíbeného koně konzulem. — *126.*

[79] *Veliký Mughal* — v Evropě ustálený název vládců říše, která vznikla roku 1526 v severní Indii a rozpadla se v 18. století. Její panovníci se pokládali za potomky Čingischánovy, odtud i název „Mughalové" nebo „Mogulové". — *126.*

[80] Narážka na to, že v polovině února 1855 byl Russell jmenován z Palmerstonovy iniciativy zástupcem Anglie na vídeňské konferenci, která měla být zahájena v březnu 1855 (viz poznámku 16). — *127.*

[81] *Emancipace katolíků* — roku 1829 zrušil anglický parlament omezení politických práv katolíků. Katolíci, většinou Irové, směli být napříště voleni do parlamentu a zastávat některé vládní úřady; zároveň byl pětinásobně zvýšen majetkový volební census. Tímto manévrem si anglické vládnoucí třídy chtěly získat špičky irské buržoazie a katolických statkářů, a tak rozštěpit irské národní hnutí. — *128.*

[82] *Chudinský zákon* přijatý roku 1834 připouštěl jen jednu formu pomoci chudým — umístění v pracovních domech s vězeňským režimem (workhouses), kterým lid říkal „bastily chudých". Účelem zákona byl donutit chudé, aby souhlasili s těžkými pracovními podmínkami v továrnách, a tak zvýšit počet levných pracovních sil pro průmyslovou buržoazii. — *131.*

[83] Jde tu o jednu z největších stávek anglických dělníků v padesátých letech 19. století. V srpnu 1853 zahájili stávku tkalci a předláci bavlnářských továren v Prestonu a okolí a žádali zvýšení mezd o 10 %; dělníci jiných oborů je podporovali. Sdružení podnikatelů na to odpovědělo v září 1853 výlukou. Z 30 000 prestonských dělníků nepracovalo na 25 000 lidí. Protože stávkujícím poskytovali pomoc dělníci z jiných měst, vydrželi prestonští dělníci ve stávce déle než 36 týdnů. Při organizování sbírek na stávkující účinně pomáhali chartisté. Výluka byla odvolána v únoru 1854, ale stávka pokračovala. Aby ji zlomili, vozili podnikatelé do Prestonu irské dělníky a lidi z anglických pracovních domů. V březnu 1854 byli vůdci stávky zatčeni. Jak se postupně vyčerpávaly peněžní zdroje, byli dělníci nuceni vracet se do práce, a tak v květnu stávka skončila. Podrobněji o prestonské stávce viz Marx-Engels, Spisy, sv. 9 a 10. — *132.*

[84] Redakce „New-York Daily Tribune" v mnoha případech měnila začátek Marxových a Engelsových článků tak, aby se zdálo, že byly psány v USA. Podobný zásah redakce je patrný i v prvních větách tohoto článku. — *136.*

[85] *Zákon o vzpourách* (Mutiny Act) — zákon, který anglický parlament každoročně schvaloval v letech 1689 až 1881; tento zákon opravňoval korunu vydržovat si určitý počet stálého vojska a válečného námořnictva, zavádět vojenské předpisy a řády v armádě i námořnictvu, stanovit příslušnost vojenských soudů a systém trestů za účast ve vzpourách, neuposlechnutí rozkazů, porušení kázně apod. První z těchto zákonů byl vydán, protože v anglické armádě vznikly nepokoje. — *140.*

[86] *Svatokupectví* (simonie) — systém prodeje a koupě církevních hodností ve středověku, proti němuž už od 12. století bojovali stoupenci církevní reformy. — *141.*

[87] *Zákon o vzbouřeních* (Riot Act) — zákon, který vydal roku 1714 Jiří I. a podle něhož při jakémkoli nezákonném buřičském shromáždění dvanácti nebo více osob byl každý soudce, šerif, starosta nebo jiný králem jmenovaný úředník povinen přečíst tuto výzvu: „Náš svrchovaný pán a král nabádá všechny shromážděné osoby a poroučí jim, aby se neprodleně rozešly a pokojně se odebraly do svých domovů nebo ke svému řádnému zaměstnání, jinak budou potrestány podle zákona vydaného v prvním roce vlády krále Jiřího k zamezení vzbouřeneckých a buřičských shromáždění. Bože, chraň krále!" — *143.*

[88] Narážka na dopis známého anglického lékaře Agosta Bozziho Granvilla, uveřejněný 6. března 1855 v „Morning Herald", v „Times" a v jiných londýnských novinách; v tomto dopise, který poslal 6. července 1853 Palmerstonovi z lázní Kissingen, předpověděl Granville brzkou carovu smrt a radil Palmerstonovi, aby to bral v úvahu při své politice vůči Rusku. — *145.*

[89] „*Moniteur*" — zkrácený název francouzského deníku „Le Moniteur universel" [„Všeobecný zpravodaj"], který vycházel v Paříži v letech 1789—1901; v letech 1799—1869 to byl oficiální vládní orgán. Článek, který cituje Marx, vyšel v „Moniteuru" 17. února 1855. — *147.*

[90] Marx má na mysli anonymní spisek „De la conduite de la guerre d'Orient. Expédition de Crimée. Mémoire adressé au gouvernement de S. M. l'Empereur Napoléon III. par officier général" [„O vedení války na Východě. Krymská expedice. Memoár adresovaný jedním generálem vládě Jeho Veličenstva císaře Napoleona III."], Brusel 1855. Uveřejnění tohoto pamfletu, který ostře kritizoval řízení krymské výpravy, vyvolalo senzaci a mělo široký ohlas v tisku; za autora tohoto pamfletu byl pokládán princ Napoleon (Jérôme Bonaparte mladší). — *147.*

[91] Míní se tu protibonapartistické články anglického novináře Alfreda Richardse o Ludvíku Napoleonovi a státním převratu z 2. prosince 1851, které vycházely v „Times" od prosince 1851 do listopadu 1852 pod pseudonymem „Angličan". — *147.*

[92] Marx zde cituje řeč Ernesta Jonese na shromáždění v Saint Martin's Hall, otištěnou v „People's Paper" 3. března 1855.

„*The People's Paper*" [„Lidové noviny"] — chartistický týdeník, který založil v květnu 1852 v Londýně jeden z vůdců revolučního chartismu, Marxův a Engelsův přítel Ernest Jones. Marx a Engels s listem spolupracovali od října 1852 do prosince 1856 a pomáhali jej také redigovat. V „People's Paper" vycházely kromě článků psaných přímo pro tento list i nejdůležitější Marxovy a Engelsovy články z „New-York Daily Tribune". V tomto období list důsledně hájil zájmy dělnické třídy a propagoval ideje socialismu. Když

se však Jones sblížil s buržoazními radikály, přestali Marx a Engels s jeho listem spolupracovat a dočasně se s Jonesem rozešli. V červnu 1858 přešel list do rukou buržoazních podnikatelů. — *147.*

[93] Míní se tu zostření anglo-francouzských rozporů na Blízkém východě za turecko-egyptské války v letech 1839—1841. Uzavření londýnské konvence z 15. července 1840 (viz poznámku 59) o poskytnutí vojenské pomoci tureckému sultánovi proti egyptskému vládci Muhammadu Alímu, k němuž došlo bez účasti Francie, způsobilo prudké zhoršení vztahů mezi Anglií a Francií a vyvolalo hrozbu války. Francie se obávala vytvoření protifrancouzské koalice velmocí a musela proto od podpory egyptského vládce upustit. — *148.*

[94] Roku 1846 se Guizotově vládě podařilo dosáhnout uzavření sňatku mladšího syna francouzského krále Ludvíka Filipa, vévody de Montpensier, se španělskou infantkou Marií Luisou Fernandou a zmařit sňatek prince Leopolda Koburského se španělskou královnou Isabelou II., který chystala Anglie. Boj mezi anglickou a francouzskou vládou kolem těchto chystaných sňatků způsobil v letech 1846—1847 značné zhoršení anglo-francouzských vztahů. — *148.*

[95] *Utrechtská smlouva z roku 1713* — jedna z mírových smluv uzavřených mezi Francií a Španělskem na jedné straně a členskými státy protifrancouzské koalice (Anglií, Holandskem, Portugalskem, Pruskem a rakouskými Habsburky) na druhé straně; tyto smlouvy ukončily vleklou válku o španělské dědictví (začala v roce 1701). Podle této smlouvy připadl španělský trůn francouzskému uchazeči, vnukovi Ludvíka XIV., Filipu z Anjou, ale francouzský král se musel vzdát svých plánů na spojení francouzské a španělské monarchie a zříci se jménem svým i svých nástupců z francouzské větve Bourbonů nároků na španělskou korunu. Smlouva potvrzovala přechod několika francouzských kolonií v Západní Indii a v Severní Americe, a také Gibraltaru do rukou Anglie.

Když Palmerston roku 1846 a 1847 obvinil Francii, že porušila utrechtskou smlouvu, měl na mysli záměr Ludvíka Filipa vytvořit sňatkem svého mladšího syna se španělskou infantkou znovu vyhlídky na spojení obou monarchií. — *148.*

[96] Jde o úmluvu podepsanou roku 1835 vůdcem národního hnutí irské buržoazie O'Connellem, který stál v čele irské frakce v parlamentě, a vůdci whigovské strany. Ježto se jednání konala v domě lorda Lichfielda v Londýně, říkalo se této dohodě lichfieldhouská. — *154.*

[97] Jde o agitaci za zrušení anglo-irské unie z roku 1801. Unii vnutila Irsku anglická vláda po potlačení irského povstání z roku 1798, kdy zničila posled-

ní zbytky irské autonomie a rozpustila irský parlament. Požadavek zrušení unie (Repeal of Union) se stal od dvacátých let 19. století nejpopulárnějším heslem v Irsku. Buržoazní liberálové (O'Connell a jiní), kteří stáli v čele národního hnutí, považovali však agitaci za zrušení unie jen za prostředek k tomu, aby na anglické vládě vymohli drobné ústupky pro irskou buržoazii. Roku 1835 se O'Connell dohodl s anglickými whigy a s touto agitací úplně přestal. Pod tlakem masového hnutí byli však irští liberálové donuceni založit roku 1840 Sdružení repealistů (Repeal Association), které se snažili zavést na cestu kompromisu s anglickými vládnoucími třídami. — *154.*

[98] V Irsku se v roce 1848 připravovalo lidové povstání, jehož cílem bylo národní osvobození země a zřízení republiky. Hlavními iniciátory povstání byli Mitchel, Lalor a jiní představitelé revolučního křídla Irské konfederace, založené v roce 1847 po rozštěpení Sdružení repealistů (viz poznámku 97). Protože Mitchel byl spolu s jinými vůdci hnutí zatčen a také pro kompromisnickou, v podstatě zrádcovskou taktiku liberálního křídla konfederace v čele se Smithem O'Brienem se společné vystoupení neuskutečnilo. V červenci roku 1848 došlo jen k dílčím povstáním ve městech a živelným akcím rolníků v provinciích, které byly potlačeny. Anglická vláda se s účastníky revolučního hnutí roku 1848 v Irsku krutě vypořádala. — *156.*

[99] Článek „Události na Krymu" je Marxův překlad článku „Výsledky vojenských akcí na Krymu" („The Results in the Crimea"), který napsal Engels pro „New-York Daily Tribune" a který tu byl otištěn jako úvodník 2. dubna 1855. Marx tento Engelsův článek při překladu pro „Neue Oder-Zeitung" poněkud pozměnil a nepatrně zkrátil. — *157.*

[100] K *bitvě u Jevpatorije* mezi ruskými a tureckými vojsky došlo 17. (5.) února 1855. — *159.*

[101] Začátek tohoto článku doplnila redakce „New-York Daily Tribune". — *161.*

[102] V okolí Aspern (na levém břehu Dunaje nedaleko Vídně) došlo k jedné z velkých bitev mezi vojsky Napoleona I. a rakouskou armádou arcivévody Karla; tato bitva skončila vítězstvím Rakušanů. Aby svá vojska zachránil před zničením, odvedl je Napoleon I. z levého břehu Dunaje. — *163.*

[103] Jde o bitvu u Lipska 16.—19. října 1813 — hlavní bitvu ve válce koalice evropských mocností proti napoleonské Francii, která skončila vítězstvím spojeneckých vojsk nad armádou Napoleona I. — *163.*

[104] Narážka na neúspěšný puč Ludvíka Bonaparta ve Štrasburku 30. října 1836. — *163.*

[105] *Osmnáctý brumaire* (9. listopad 1799) — státní převrat, kterým vyvrcholil proces buržoazní kontrarevoluce ve Francii; převrat nastolil vojenskou diktaturu Napoleona Bonaparta.

14. července 1800 zvítězila v bitvě u Marenga (severní Itálie) armáda Napoleona Bonaparta nad rakouským vojskem. Toto první velké Bonapartovo vítězství po státním převratu pomohlo upevnit jeho moc.

Druhým vydáním 18. brumairu míní Marx a Engels státní převrat Ludvíka Bonaparta z 2. prosince 1851. — *166.*

[106] „*The Leader*" [„Vůdce"] — anglický liberální buržoazní týdeník; byl založen roku 1850 v Londýně. — *170.*

[107] *Mírová společnost* — buržoazní pacifistická organizace, kterou roku 1816 založila v Londýně náboženská sekta kvakerů. Tuto společnost aktivně podporovali freetradeři, protože měli za to, že v době míru bude Anglie moci díky svobodě obchodu lépe využívat své průmyslové převahy, a tak si získá hospodářskou a politickou nadvládu. — *171.*

[108] *Zákon o desetihodinovém pracovním dni*, který platil jen pro práci nezletilých a žen, byl schválen v anglickém parlamentu 8. června 1847.

V únoru 1850 vynesl soud státní pokladny (Court of Exchequer, jeden z nejvyšších anglických soudů) osvobozující rozsudek nad továrníky obviněnými z porušování zákona o desetihodinovém pracovním dni. Toto rozhodnutí, které fakticky znamenalo zrušení zákona, vyvolalo odpor dělnictva. Nato vydal parlament 5. srpna 1850 nový zákon, který stanovil pracovní den pro ženy a nezletilé na 10 $^1/_2$ hodiny a určoval začátek a konec pracovního dne.

Podrobný rozbor zákona o desetihodinovém pracovním dni z roku 1847 podává Engels v článcích „Otázka desetihodinového pracovního dne" a „Anglický zákon o desetihodinovém pracovním dni" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 255—261 a 262—272). — *172.*

[109] Zpráva o této schůzi, na níž vystoupil Ernest Jones, byla otištěna v listech „Morning Post" z 19. března a „People's Paper" z 24. března 1855. — *173.*

[110] *K bitvě u Inkermanu* na Krymu mezi ruskou armádou a anglo-francouzskými vojsky došlo 5. listopadu (24. října) 1854. Bitva skončila porážkou ruského vojska, ale aktivní operace ruské armády donutily spojence, aby se vzdali okamžitého útoku na Sevastopol a přešli k vleklému obléhání pevnosti. Podrobně je tato bitva popsána v Engelsově článku „Bitva u Inkermanu" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 10, čes. vyd. 1961, str. 583—588.) — *177.*

[111] Viz poznámku 16. — *177.*

[112] *Ceterum censeo* — první slova okřídleného rčení Katona staršího, jímž obvykle končil všechny své projevy v římském senátě: Ceterum autem censeo Carthaginem esse delendam [Ostatně však soudím, že Kartágo musí být zničeno]. — *178.*

[113] Úryvek z Engelsova článku „Napoleonův poslední tah" a také jeho další článek „Bitva u Sevastopolu" shrnul Marx ve zkrácené podobě do článku „Poslední události na Krymu" („Ueber die letzten Vorgänge in der Krim"), který byl otištěn v „Neue Oder-Zeitung" 26. března 1855. — *184.*

[114] Princ Napoleon velel v roce 1854 divizi na Krymu. Protože neschvaloval krymskou výpravu a navíc neměl dostatečné vojenské schopnosti a nebyl v armádě populární, snažil se pod záminkou nemoci vyhnout se vedení vojenských operací, a později se o své vůli vrátil do Paříže. — *185.*

[115] O německé variantě tohoto článku viz poznámku 113. První odstavec zřejmě doplnila redakce „New-York Daily Tribune". — *188.*

[116] „*The Press*" [„Tisk"] — anglický týdeník, orgán toryů; vycházel v Londýně v letech 1853 až 1866. — *193.*

[117] Marx má patrně na mysli návštěvu lorda Malmesburyho, bývalého ministra zahraničních věcí v toryovské vládě Derbyho, v Paříži v březnu 1853. Podle zprávy, kterou o této návštěvě přinesly „Times" 23. března 1853, pozval Napoleon III. Malmesburyho na oběd a měl s ním důvěrný rozhovor. Podle vzpomínek samého Malmesburyho byla za rozhovoru s francouzským císařem zdůrazněna nutnost upevnit přátelské vztahy mezi Anglií a Francií. — *193.*

[118] Emil Girardin, „La Paix" [„Mír"], Paříž 1855. — *195.*

[119] Narážka na knihu Ludvíka Bonaparta „Napoleonské ideje", která vyšla v Paříži roku 1839 (Napoléon-Louis Bonaparte, „Des idées napoléoniennes"). — *195.*

[120] *Svatojakubský palác* (St. James' Palace) v Londýně — od konce 17. století sídlo anglických králů; v 19. století se tu konaly slavnostní ceremonie a přijímaly návštěvy. — *196.*

[121] Tím je míněn O'Mearův deník „Napoleon in Exile, or Voice from St. Helena" [„Napoleon v exilu čili Hlas ze Svaté Heleny"], který vyšel ve dvou svazcích v Londýně roku 1822. — *198.*

[122] *Exeter Hall* — budova v Londýně, kde se scházely různé náboženské a dobročinné spolky. — *201.*

[123] V prvním odstavci tohoto článku jsou patrny zásahy redakce „New-York Daily Tribune". — *207.*

[124] Engels tu má na mysli svůj článek „Výsledky vojenských akcí na Krymu", jehož německá varianta je zařazena v tomto svazku, str. 157—160. — *207.*

[125] Je míněn článek „Poslední události na Krymu", který vyšel v „Neue Oder-Zeitung" z 26. března 1855 a jehož anglická varianta je obsažena v tomto svazku, str. 188—192. — *213.*

[126] *Systém náhradníků v armádě* (remplacement) byl ve Francii dlouho značně rozšířen a byl jednou z výsad majetných tříd. Každý zámožný člověk, který byl povolán do vojenské služby, mohl si za určitý poplatek najmout náhradníka. V období francouzské revoluce z konce 18. století bylo toto najímání náhradníků zakázáno, ale Napoleon I. je znovu uzákonil. V dubnu roku 1855 provedla francouzská vláda v náhradnickém systému některé změny: podle nového zákona byli náhradníci, pokud nebyli blízkými příbuznými odvedeného brance, vybíráni státními úřady a peněžní částky za náhradnictví se ukládaly do zvláštního fondu „dotace armády". Nový zákon sledoval vytvoření stabilnější a císaři oddané armády. V roce 1872 byl náhradnický systém ve Francii zrušen. — *215.*

[127] „*Fra Diavolo*" („Bratr ďábel") — komická opera francouzského skladatele Daniela Françoise E. Aubera podle libreta Eugèna Scriba. — *219.*

[128] Míní se tu hrdinské povstání pařížského proletariátu z 23. až 26. června 1848, krutě potlačené francouzskou buržoazií. Porážka červnového povstání byla signálem k nástupu kontrarevoluce v evropských zemích. — *222.*

[129] Tento článek vyšel také v „New-York Daily Tribune" z 30. dubna 1855 jako úvodník s názvem „Napoleonova obrana" („Napoleon's Apology"). — *224.*

[130] O *drinopolské smlouvě* viz poznámku 20.

Küčükkajnardžská smlouva — mírová smlouva, uzavřená 21. (10.) července 1774 mezi Ruskem a Tureckem po rusko-turecké válce z let 1768—1774, kterou Rusko vyhrálo. Podle této smlouvy připadla Rusku část severního pobřeží Černého moře mezi Jižním Bugem a Dněprem s pevností Kinburn, dále Azov, Kerč a Jenikale; Rusko dosáhlo také toho, že byla uznána nezávislost Krymu, čímž bylo usnadněno pozdější připojení Krymu k Rusku. Ruské obchodní lodi směly napříště volně proplouvat Bosporem a Dardane-

lami. Dále musel podle této smlouvy sultán poskytnout celou řadu výsad pravoslavné církvi a 14. článek smlouvy výslovně stanovil, že v Cařihradě bude vybudován pravoslavný kostel.

Nekrolog o caru Mikulášovi, který Engels připomíná, byl otištěn v listu „Moniteur" 27. března 1855; tvrdilo se v něm, že podnětem ke krymské válce byl ruský tendenční výklad drinopolské smlouvy. Ve sporu, který v předvečer krymské války vznikl kolem otázky „svatých míst", vycházelo však Rusko z küčükkajnardžské smlouvy, v níž byly ve zvláštním článku stanoveny výsady pravoslavné církve. — *225.*

[131] Za španělské války za nezávislost (1808—1814) bylo francouzské vojsko, kterému velel generál Dupont, v bitvě u *Bailénu* 20. července 1808 obklíčeno Španěly a muselo kapitulovat.

29. a 30. srpna 1813, ve válce koalice evropských mocností proti napoleonské Francii, bylo francouzské vojsko, kterému velel generál Vandamme, obklíčeno a zajato Rakušany u *Chlumce*. — *225.*

[132] Helmut Karl Bernhard Moltke, „Der russisch-türkische Feldzug in der europäischen Türkei 1828 und 1829" [„Rusko-turecké tažení v evropském Turecku v letech 1828 a 1829"], Berlín 1845. — *225.*

[133] Článek „Událost z 23. března" je překlad Engelsova článku „Obléhání Sevastopolu" („The Siege of Sevastopol"), který byl napsán pro „New-York Daily Tribune" a otištěn zde 30. dubna 1855 jako úvodník. Při překladu článku provedl Marx menší redakční změny. — *229.*

[134] Tyto články napsal Engels na Marxovu žádost, aby byly současně otištěny v „Neue Oder-Zeitung" a „New-York Daily Tribune". Jak je patrno z druhého článku v „Neue Oder-Zeitung" a z Marxova dopisu Elsnerovi ze 17. dubna 1855, hodlal Engels pokračovat v kritice panslavistických teorií. Odhalení reakční podstaty těchto teorií přikládali Marx a Engels velký význam. Další Engelsovy články na toto téma se však v novinách neobjevily.

V „New-York Daily Tribune" vyšly Engelsovy články o panslavismu 5. a 7. května 1855 pod záhlavím „Boj v Evropě" („The European Struggle") a „Achillova pata Rakouska" („Austria's Weakness"), byly tu však otištěny v překroucené formě; do druhého článku vsunula redakce „Tribune" celý odstavec, v němž jsou vychvalovány panslavistické myšlenky jednoho ze spolupracovníků listu, Adama Gurowského. — *233.*

[135] *Slovanský sjezd* se sešel 2. června 1848 v Praze; na sjezdu se projevil boj dvou směrů v národním hnutí slovanských národů utlačovaných habsburskou monarchií. Pravicový, umírněně liberální směr, k němuž se hlásili vedoucí činitelé sjezdu (Palacký, Šafařík), se snažil vyřešit národnostní otázku zacho-

váním a upevněním habsburské monarchie. Levicový, demokratický směr (Sabina, Frič, Libelt aj.) proti tomuto názoru rozhodně vystupoval a usiloval o společný postup s revolučně demokratickým hnutím v Německu a v Uhrách. Někteří delegáti sjezdu, kteří se hlásili k radikálnímu křídlu a aktivně se účastnili pražského povstání v červnu 1848, byli krutě pronásledováni. Představitelé umírněně liberálního křídla, kteří zůstali v Praze, vyhlásili 16. června, že se sjezd odkládá na neurčito. — *236.*

136 *Srbské povstání z roku 1804* bylo velmi důležitým mezníkem v dějinách stoletého národně osvobozeneckého boje srbského národa proti nadvládě tureckých feudálů. Bezprostředním podnětem k povstání byl masakr srbského obyvatelstva, spáchaný tureckými janičáry. V únoru 1804 povstaly k boji proti tureckým okupantům široké masy srbského lidu, vedené představitelem venkovské buržoazie, bývalým hajdukem Djordjem Petrovičem (Karadjordje, tj. Černý Jiří). Srbskému hnutí značně pomohly úspěšné akce ruské armády na Balkáně za rusko-turecké války z let 1806—1812. Za této války si Srbové, jimž se podařilo vyhnat turecké okupanty, vytvořili v roce 1811 vlastní státní správu. Podle bukurešťské smlouvy z roku 1812 mělo Turecko poskytnout Srbsku autonomii v záležitostech vnitřní správy. Sultán však využil vpádu Napoleonovy armády do Ruska a porušil smlouvu; roku 1813 vyslal do Srbska trestní výpravu a znovu tam na čas nastolil svou vládu. Po dalším vítězném povstání Srbů v roce 1815 a s diplomatickou pomocí Ruska bylo však turecké jařmo svrženo a po rusko-turecké válce z let 1828—1829 bylo Turecko donuceno uznat zvláštním sultánovým fermanem z roku 1830 autonomii (faktickou nezávislost) Srbska. — *237.*

137 Jde o účast carského Ruska při potlačení revoluce v Uhrách v roce 1849. — *238.*

138 Engels má na mysli německého idealistického filosofa Bruna Bauera, který v řadě svých brožur, jako „Rusko a germánství" (1853), „Rusko a Anglie" (1854) aj., rozvíjel v podstatě panslavistické ideje. — *239.*

139 Roku 1797 vydala anglická vláda zvláštní zákon o bankovní restrikci (omezení), jímž byl stanoven nucený kurs bankovek a zastavena výměna bankovek za zlato. Výměna bankovek za zlato byla obnovena teprve roku 1819. — *240.*

140 August von Haxthausen, „Studien über die innern Zustände, das Volksleben und insbesondere die ländlichen Einrichtungen Rußlands" [„Studie o vnitřních poměrech, o životě lidu a zejména o venkovském zřízení v Rusku"], díl III, Berlín 1852, str. 526. — *240.*

[141] *Sdružení pro správní reformu* bylo založeno v květnu 1855 v Londýně z iniciat
vůdců liberálních kruhů obchodní a finanční buržoazie („obchodních k
hů" ze City). Sdružení využilo nespokojenosti v zemi, která narůstala
vlivem zpráv tisku a parlamentního vyšetřovacího výboru o útrapách ang
ké armády na Krymu, a snažilo se za pomoci masových mítinků vyvin
nátlak na parlament a dosáhnout toho, aby se do státních úřadů, které b
v rukou anglické aristokracie, dostalo více představitelů obchodní a finar
velkoburžoazie. Pokusy vůdců Sdružení dohodnout se s chartisty a zajist
tak podporu lidových mas v boji proti oligarchii se nesetkaly s úspěch
Na mítincích uspořádaných Sdružením a na svých vlastních shromážděn
vytyčovali chartisté, na rozdíl od umírněných buržoazních požada
správní reformy, požadavek parlamentní reformy na základě Lidové cha
(viz poznámku 75). Agitace Sdružení pro správní reformu neměla úsp
a Sdružení se brzy rozpadlo. Podrobněji o Sdružení a o vztahu chart
k němu viz tento svazek, str. 264—267, 279—280, 307—310. — *241.*

[142] Marx míní satirický román německého spisovatele 18. století Christo
Martina Wielanda „Příběh Abdéřanů", v němž se vypráví, jak se obyvatel
starého tráckého města Abdéry pro malicherný spor rozdělilo na dva tá
a boj mezi nimi div nepřivedl město do záhuby. Román vyšel poprvé
1776 ve Výmaru. — *241.*

[143] *Třicetiletá válka* 1618—1648 — celoevropská válka, vyvolaná bojem mezi
testanty a katolíky. Válka začala povstáním v Čechách proti útisku habsb
ské monarchie a nástupu katolické reakce a změnila se ve válku mezi feu
ním katolickým táborem (papež, španělští a rakouští Habsburkové, katol
knížata v Německu) a protestantskými zeměmi (Čechy, Dánsko, Švéd
buržoazní Holandsko a řada německých států, které přijaly reform
které podporovali francouzští králové — soupeři Habsburků. Hlav
dějištěm těchto bojů, předmětem drancování a dobyvačných nároků úč
níků války se stalo Německo. Válka, která měla v prvním stadiu chara
odporu proti reakčním silám feudální a absolutistické Evropy, se změ
zejména od roku 1635, v řadu vpádů cizích, navzájem soupeřících dob
telů do Německa. Válka skončila roku 1648 uzavřením vestfálského m
kterým bylo utvrzeno politické rozdrobení Německa. — *242.*

[144] Marx má na mysli římského papeže Pia IX., který se od roku 1846 do zač
roku 1848, kdy v Itálii narůstalo revoluční hnutí, pokoušel provést v pa
ském státě některé umírněné liberální reformy v zájmu šlechty a obcho
průmyslové buržoazie, a tím předejít revoluci. — *242.*

[145] Narážka na úlohu, kterou sehrál Odilon Barrot při banketové kampan
volební reformu, organizované představiteli buržoazní a maloburžo

opozice v předvečer únorové revoluce roku 1848 ve Francii. Skupina poslanců francouzské sněmovny s Odilonem Barrotem v čele (takzvaná dynastická opozice), která patřila k pravému křídlu buržoazní opozice, pomáhala tuto kampaň organizovat, neboť chtěla celému hnutí vtisknout takový charakter, aby neohrožovalo červencovou monarchii. Dynastická opozice požadovala umírněnou volební reformu, v níž viděla prostředek, jak odvrátit revoluci a zachovat orleánskou dynastii. — *242.*

[146] Engelsův článek „Ze Sevastopolu" byl otištěn také v „Neue Oder-Zeitung" 11. května 1855 s názvem „Obléhání Sevastopolu" („Die Belagerung von Sebastopol"). Německá varianta článku je značně zkrácena . — *243.*

[147] Jde o dočasné přerušení vídeňské konference, jehož příčinou byly neshody mezi účastníky konference v otázce třetího bodu podmínek předložených Rusku (viz poznámku 16). Jednání bylo přerušeno proto, že Rusko 26. dubna 1855 odmítlo požadavek západních mocností, aby omezilo své vojenské námořní síly na Černém moři. Poslední zasedání konference se konalo 4. června 1855. — *243.*

[148] Tato zpráva byla mylná. Engels o tom píše na základě ověřených údajů v článku „Krymská válka" (viz tento svazek, str. 271—278). Uvedená ruská opevnění dobylo spojenecké vojsko až 7. června (26. května) 1855. — *243.*

[149] Tento článek byl původně napsán pro „New-York Daily Tribune", kde vyšel 29. května 1855 jako úvodník s názvem „Nová akce na Krymu" („The New Move in the Crimea"). Ve Spisech je zařazeno znění podle „Neue Oder-Zeitung", protože v anglickém textu jsou zřejmé zásahy redakce „New -York Daily Tribune"; především se tam uvádí jiný počet spojeneckých vojsk na Krymu podle zpráv londýnského dopisovatele listu Pulského. — *253.*

[150] *Ligu proti obilním zákonům* (Anti-Corn-Law League) založili roku 1838 manchesterští továrníci Cobden a Bright. Pod heslem úplné svobody obchodu usilovala Liga o zrušení obilních zákonů (viz poznámku 55), aby dosáhla snížení dělnických mezd a oslabila hospodářské a politické pozice pozemkové aristokracie. V boji proti pozemkovým vlastníkům se Liga pokoušela využít dělnických mas. Tehdy však už nejvyspělejší angličtí dělníci začali formovat samostatné politické hnutí dělnictva (chartismus). Kampaň Ligy byla úspěšná. Peelova toryovská vláda obilní zákony zrušila, načež Liga zanikla. Avšak zrušení obilních zákonů způsobilo rozkol ve straně toryů a usnadnilo whigům dostat se v roce 1846 k moci. — *258.*

[151] Jde o parlamentní zákon z roku 1716 (Septennial Act), kterým bylo v zájmu whigovské oligarchie prodlouženo funkční období parlamentu ze tří na sedm let. — *259.*

[152] O *pracovních domech* viz poznámku 82. — *259.*

[153] O *walcherenské výpravě* viz poznámku 23. — *261.*

[154] Tento článek otiskly „Neue Oder-Zeitung" pod názvem „Rozruch mimo parlament" („Die Aufregung ausserhalb des Parlaments"). V tomto svazku byl ponechán redakční titulek z prvního ruského vydání Marxových a Engelsových spisů. — *264.*

[155] Jde o *Londýnský chartistický organizační výbor*, který vznikl v únoru roku 1855 z „Uvítacího a protestního výboru". (Tento výbor byl založen z iniciativy Ernesta Jonese v říjnu 1854, aby v Londýně zorganizoval slavnostní uvítání účastníka revoluce z roku 1848 ve Francii Armanda Barbèse, který byl propuštěn z vězení, a současně aby připravil protestní demonstraci proti příjezdu Napoleona III. do Londýna.) Londýnský organizační výbor působil zároveň s ústředním chartistickým výkonným výborem a jeho úkolem bylo obnovit masové chartistické hnutí v Londýně a upevnit mezinárodní spolupráci demokratických sil. Členy výboru byli: Jones, Harrison, Taylor aj.; úkol navázat mezinárodní styky plnila sedmičlenná komise jmenovaná výborem, která spolu se zástupci francouzských, německých a jiných emigrantů v Londýně utvořila Mezinárodní výbor. Koncem roku 1855 přestal Londýnský organizační výbor existovat a Mezinárodní výbor se stal samostatnou organizací. V roce 1856 byl přejmenován na Mezinárodní sdružení a pod tímto názvem existoval do roku 1859. — *265.*

[156] Marx má na mysli úvodník listu „People's Paper" z 12. května 1855, v němž se odhalují intriky Sdružení pro správní reformu a smysl jeho koketování s chartisty (o Sdružení pro správní reformu viz poznámku 141). — *267.*

[157] Zde i dále se Engels odvolává na svůj článek „Nová akce na Krymu", jehož německá varianta je zařazena do tohoto svazku, viz str. 253—256. — *271.*

[158] *Bitva u Jeny* mezi pruskými a francouzskými vojsky, k níž došlo 14. října 1806, skončila porážkou pruských vojsk. — *274.*

[159] *Downing Street* — ulice v centru Londýna, v níž je sídlo vlády. — *279.*

[160] Jde o anonymní brožuru „The City, or the Physiology of London Business; with Sketches on Change and at the Coffee Houses" [„City aneb fyziologie londýnského obchodního podnikání; s poznámkami o burze a obchodních domech dovážejících kávu"], Londýn 1854. Tuto knihu cituje Marx ve třetím díle „Kapitálu". — *280.*

161 11. dubna 1855 otiskl „Moniteur" úvodník „Východní expedice", v němž byly uvedeny instrukce Napoleona III. maršálu Saint-Arnaudovi. Engels tento úvodník podrobně rozebírá v článku „Kritika Napoleonova článku v ‚Moniteuru'" (viz tento svazek, str. 224—228). — *281.*

162 Neúspěšná výprava francouzského vojska pod velením Espinassovým do Dobrudže, při níž mnoho vojáků zemřelo na choleru a jiné nemoci, se uskutečnila v červenci 1854. — *282.*

163 V noci z 1. na 2. prosinec 1851 byl jeden prapor pluku, jemuž velel Espinasse, pověřen chránit Národní shromáždění; Espinasse, podplacený bonapartisty, obsadil 2. prosince svým vojskem budovu, v níž zasedalo shromáždění, a tím napomohl státnímu převratu Ludvíka Bonaparta. — *282.*

164 Míní se Disraeliho prohlášení na zasedání Dolní sněmovny 22. května 1855, že v nejbližších dnech předloží sněmovně k projednání návrh adresy koruně, v němž bude vyslovena nespokojenost s nerozhodnou politikou Palmerstonovy vlády v otázce míru a války. Tento návrh byl předložen 24. května 1855 a vyvolal v parlamentě živou diskusi; Marx tuto diskusi komentoval v řadě svých článků (viz tento svazek, str. 294—303, 312—315, 324—326). — *283.*

165 Část tohoto článku pojednávající o posledních událostech na Krymu (až k odstavci, v němž se líčí, za jakých okolností byl Pélissier jmenován vrchním velitelem) je překlad Engelsova článku „Nový francouzský velitel" („The new French Commander"), který vyšel v „New-York Daily Tribune" jako úvodník 12. června 1855. — *285.*

166 Míní se anglický parlament, který od roku 1547 až do požáru v roce 1834 zasedal v kapli sv. Štěpána. Na témž místě byla postavena nová parlamentní budova (Westminsterský palác, roku 1852) a zasedací síň v této budově se nazývá svatoštěpánská. — *291.*

167 Rozložení třídních sil ve Francii po únorové revoluci roku 1848 a porážka červnového povstání pařížských dělníků umožnily bonapartistickým kruhům využít všeobecného volebního práva a při presidentských volbách 10. prosince roku 1848 dosadit Ludvíka Bonaparta na místo presidenta republiky; v roce 1851 využil Ludvík Bonaparte demagogicky hesla obnovení všeobecného volebního práva, které francouzské zákonodárné shromáždění 31. května 1850 zrušilo, při svém státním převratu z 2. prosince 1851. Marx tyto události analyzoval ve svých pracích „Třídní boje ve Francii 1848—1850" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959) a „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960). — *309.*

[168] V roce 1842 se radikální a také liberálně freetraderské buržoazní kruhy několikrát pokusily podřídit dělnické hnutí svému vlivu a využít ho k agitaci za zrušení obilních zákonů a za buržoazní reformy. Aby odvrátily dělníky od boje za uskutečnění sociálního a politického programu chartistů, vyslovily mlhavý požadavek tzv. „plného volebního práva", který bylo možno vykládat všelijak. Protože se buržoazní radikálové opírali o některé smířlivě naladěné vůdce chartistů (Lovetta, Vincenta aj.), podařilo se jim svolat roku 1842 do Birminghamu dvě konference zástupců buržoazie a chartistů, na nichž se projednávala otázka společné agitace za volební reformu. Návrh nahradit Lidovou chartu novým „zákonem o právech" a požadavkem „plného volebního práva" však chartistická většina na konferenci 27. prosince 1842 rozhodně zamítla. Od té doby se Charta stala výlučně požadavkem širokých lidových mas. — *310.*

[169] Spisy Thomase Hobbese vydal William Molesworth v letech 1839—1845, a to v 11 svazcích anglicky a v 5 svazcích latinsky. — *313.*

[170] Marx má na mysli monolog, v němž Hamlet nabádá herce, aby při hře „nevybočili z mezí přirozenosti" (Shakespeare, „Hamlet", 3. jednání, 2. scéna). — *314.*

[171] Jde o knihu Charlese Babbage „On the Economy of Machinery and Manufactures" [„O ekonomii strojů a manufaktur"], Londýn 1832. — *314.*

[172] Jsou myšleny romány Edwarda Bulwera-Lyttona „Poslední baron" a „Evžen Aram". V prvním románu je zobrazen jeden z hlavních účastníků feudálních rozbrojů v Anglii v 15. století hrabě Warwick, zvaný „tvůrce králů". — *314.*

[173] Začátek prvního a třetího odstavce článku, kde se mluví o zprávách, které přivezl parník „Asia" a které došly z Halifaxu, doplnila redakce listu. — *316.*

[174] Marx napsal s malými redakčními úpravami zkrácenou variantu tohoto Engelsova článku a „Neue Oder-Zeitung" ji otiskla 15. června 1855 pod názvem „Kritik der Krimischen Unternehmungen" [„Kritika válečných akcí na Krymu"]. První odstavec článku v „New-York Daily Tribune" přidala redakce. — *327.*

[175] Engels míní svůj článek „Obléhání Sevastopolu", jehož německá varianta (s názvem „Událost z 23. března") je v tomto svazku na str. 229—232. —*328.*

[176] Pevnosti staršího typu měly tzv. *klešťovitou trasu* (tracé tenaillé). Při této soustavě navazovaly na sebe jednotlivé úseky hlavního valu v ostrém úhlu, takže celá pevnost měla podobu mnohocípé hvězdy. Opevnění bylo často

zdvojováno *přední hradbou* nebo valem (contre-garde). Pevnostní systém zesilovaly *lunety* (tj. polokruhová, z týlu otevřená opevnění), obranné věže a reduty (mnohoúhelníková uzavřená opevnění, někdy budovaná jako věže).

Protože tento systém byl velmi nedokonalý, začaly se později budovat pevnosti s *trasou baštovanou*, kde každou frontu pevnosti chránily na bocích bašty. Rovný úsek hradeb mezi baštami, tzv. *kurtina*, byl chráněn zpravidla lunetami umístěnými v předpolí. Celá pevnost byla pak obklopena systémem *samostatných pevnůstek*, které byly sice vyčleněny mimo obvod hlavní pevnosti, ale byly součástí obranného systému pevnosti. — *329.*

177 „*Le Constitutionnel*" [„Konstituční noviny"] — francouzský buržoazní deník; vycházel v Paříži v letech 1815—1870; ve čtyřicátých letech byl orgánem umírněného křídla orleanistů; za revoluce z roku 1848 vyjadřoval názory kontrarevoluční buržoazie, seskupené kolem Thierse; po státním převratu z 2. prosince 1851 bonapartistický list. — *333.*

178 Jde tu o pád římské republiky a obnovení světské moci papežovy v červenci 1849 v důsledku intervence, k níž došlo z rozhodnutí francouzské vlády. Ludvík Bonaparte byl jako president francouzské republiky jedním z organizátorů intervence. — *333.*

179 *Tylžský mír* — mírové smlouvy uzavřené 7. a 9. července 1807 mezi napoleonskou Francií a členy čtvrté protifrancouzské koalice, Ruskem a Pruskem, které byly ve válce poraženy. Pro Prusko byly mírové podmínky velmi těžké, ztratilo značnou část svého území (mimo jiné všechna území na západ od Labe). Rusko neztratilo žádné území, naopak získalo kraj kolem Bialystoku, který mu postoupilo Prusko. Alexandr I. musel však uznat francouzské výboje v Německu, územní změny, které tam Napoleon provedl, a Napoleonovu svrchovanost nad Jónskými ostrovy; dále byl nucen souhlasit s vytvořením vévodství varšavského, které se stalo francouzským nástupištěm na hranicích Ruska, a připojit se k blokádě Anglie (takzvané kontinentální blokádě). — *335.*

180 Míní se smlouva o spojenectví mezi Rakouskem a Pruskem z 20. dubna 1854, kterou se oba státy zavázaly společně vystoupit proti Rusku v případě, že odmítne evakuovat podunajská knížectví nebo že ruská vojska budou dále postupovat na Balkán. — *337.*

181 *Lower Empire* (z francouzského Bas-Empire) [Dolní říše] se v historické literatuře nazývala byzantská říše; tento název se vžil jako označení pro upadající a rozkládající se stát; zde myšlena Francie Ludvíka Bonaparta. — *338.*

182 Dopis Charlese Napiera byl otištěn v listu „Morning Advertiser" 15. června 1855. — *339.*

[183] Slíbený Marxův článek nebyl v „Neue Oder-Zeitung" nalezen. — *340.*

[184] *Trinity House* — budova v Londýně, kde bývalo sídlo britské lodivodské společnosti, založené v 16. století na podporu obchodu a mořeplavby. — *340.*

[185] „*Reynolds's Weekly Newspaper*" [„Reynoldsův týdeník"] — anglický radikální týdeník; vydával jej v Londýně od roku 1850 Reynolds; na počátku padesátých let podporoval chartisty. — *346.*

[186] „*Lloyd's Weekly Newspaper*" [„Lloydův týdeník"] — týdeník, který vycházel v letech 1843—1918; v padesátých letech hájil stanovisko liberálů. — *347.*

[187] Dominique Dufour de Pradt, „Du Congrès de Vienne" [„Vídeňský kongres"], Paříž 1815, díl I, str. 262. — *349.*

[188] Karl Friedrich von Knesebeck, „Denkschrift, betreffend die Gleichgewichtslage Europa's, beim Zusammentritte des Wiener Congresses verfasst" [„Pamětní spis o rovnováze Evropy, napsaný v době, kdy se sešel vídeňský kongres"], Berlín 1854, str. 11—14. — *350.*

[189] Jde patrně o knihu Alexandra Grahama Dunlopa „Cossack Rule, and Russian Influence in Europe and over Germany" [„Kozácká vláda a vliv Ruska v Evropě a na Německo"], Londýn 1855. — *352.*

[190] První část Marxova článku (zpráva o dobytí Sevastopolu) byla v „Neue Oder-Zeitung" otištěna samostatně, s touto poznámkou redakce: Pokračování a dokončení zprávy zítra. — *358.*

[191] „*Náměsíčná*" („La Somnambula") — opera italského skladatele Vincenza Belliniho. — *358.*

[192] „*God save the Queen*" („Bože, chraň královnu") — anglická státní hymna;
„*Rule Britannia*" („Vládni, Británie") — anglická národní hymna;
„*Partant pour la Syrie*" („Odcházeje do Sýrie") — oficiální píseň z doby druhého císařství, která se zpívala na slavnostech Napoleona III. — *358.*

[193] Při vojenské přehlídce pořádané koncem září 1854 v Boulogni prohlásil Napoleon III., že spojenci dobyli Sevastopol; prohlášení se zakládalo na falešných pověstech. — *359.*

[194] „*Russkij invalid*" [„Ruský vysloužilec"] — orgán ruského ministerstva války; vycházel v Petrohradě v letech 1813 až 1917, od roku 1816 jako deník.
Zprávu o události u Hangö (Hanko) uveřejnil tento list 1. června 1855.

(Jde o napadení posádky člunu anglické fregaty, která se vylodila u Hangö a kterou ruská posádka považovala za výzvědný oddíl.) — *359.*

[195] V bitvě u *Waterloo* (v Belgii) 18. června 1815 byla armáda Napoleona I. rozbita anglo-holandským vojskem pod velením Wellingtonovým a pruskou armádou, které velel Blücher. — *363.*

[196] Marx má na mysli běžné anglické úsloví „It's Hamlet without the Prince" („To je Hamlet bez prince"), které znamená, že nějaké věci chybí to hlavní. — *363.*

[197] „*The Globe*" — zkrácený název anglického deníku „The Globe and Traveller" [„Svět a cestovatel"], který vycházel v Londýně od roku 1803; byl to orgán whigů a v době, kdy byli u moci, vládní orgán; od roku 1866 orgán konzervativců. — *364.*

[198] Zde a na začátku tohoto odstavce se Marx odvolává na článek „Kritika válečných akcí na Krymu", jehož anglická varianta je otištěna v tomto svazku (viz str. 327—332), a na článek „Předehra u lorda Palmerstona. — Průběh posledních událostí na Krymu" (viz. str. 285—288). — *364.*

[199] O *hünkjariskeleské smlouvě* viz poznámku 63.

Smlouva o Dardanelách — je míněna *londýnská konvence o mořských úžinách,* kterou podepsaly 13. července 1841 Rusko, Anglie, Francie, Rakousko a Prusko na jedné straně a Turecko na straně druhé. Konvence stanovila, že Bospor a Dardanely budou v době míru uzavřeny pro válečné lodi všech států. Netýkala se však plavby v úžinách za války a přiznávala tím formálně Turecku právo, aby samo rozhodlo, zda v takovém případě propustí úžinami cizí válečné lodi. — *366.*

[200] *Vysoká církev* (High Church) — směr v anglikánské církvi, který měl přívržence hlavně mezi aristokracií; zachovávala starobylé okázalé obřady a zdůrazňovala svůj původ z katolictví.

Nízká církev (Low Church) — jiný směr v anglikánské církvi; byla rozšířena hlavně mezi buržoazií a nižším duchovenstvem, na rozdíl od vysoké církve kladla hlavní důraz na hlásání buržoazně křesťanské morálky.

Disenteři, též *disidenti* (jinověrci) — přívrženci náboženských sekt a směrů, které neuznávaly některá dogmata oficiální anglikánské církve. — *368.*

[201] Podle jednacího řádu platného v anglickém parlamentu se plénum Dolní sněmovny při projednávání některých důležitých otázek prohlásí za výbor (Committee of the whole House); funkce předsedy (Chairman of Committees) se na takovém zasedání ujímá předseda rozpočtové komise nebo jeho zástup-

ce; nejsou-li přítomni, řídí takovéto zasedání některý člen parlamentu, kterého vybere speaker (předseda) Dolní sněmovny. — *369.*

[202] Tím se myslí výkonný výbor Národního chartistického sdružení, založeného v červenci 1840 v Londýně. Toto Sdružení bylo první masovou dělnickou stranou v dějinách dělnického hnutí a mělo v letech rozmachu chartismu na 40 000 členů. V činnosti Sdružení se projevovala ideová a taktická nejednotnost jeho členů a maloburžoazní ideologie většiny chartistických vůdců. Na počátku padesátých let, po porážce chartistů v roce 1848, se pokroková představitelé revolučního chartismu, kteří měli blízko k vědeckému komunismu, především Ernest Jones, snažili přebudovat chartistické hnutí na socialistickém základě. To se odrazilo v programu schváleném na chartistickém sjezdu v dubnu 1851. Roku 1855, když v Anglii propukla v širokých vrstvách nespokojenost s politikou vládnoucí oligarchie, podnikli revoluční chartisté nový pokus obrodit masové hnutí za Lidovou chartu (viz poznámku 75) a znovu vytyčili heslo reorganizace chartismu a organizačního upevnění Chartistického sdružení. V létě 1855 se konaly volby do řady místních chartistických výborů a v srpnu byly provedeny volby do výkonného výboru Národního chartistického sdružení, do něhož byli zvoleni Ernest Jones, Robinson a Finlen.

V druhé polovině padesátých let zesílily oportunistické tendence v anglickém dělnickém hnutí, které byly podmíněny monopolním postavením Anglie na světovém trhu a korumpováním špiček dělnické třídy buržoazií; to vedlo k úpadku chartistického hnutí a k faktickému zastavení činnosti Národního chartistického sdružení. — *371.*

[203] Viz poznámku 34. — *377.*

[204] Zkrácenou variantu tohoto Engelsova článku otiskla „Neue Oder-Zeitung" 2. července 1855 s názvem „O událostech na Krymu" („Über die Ereignisse in der Krim"). Na prvním odstavci článku v „New-York Daily Tribune" jsou patrné zásahy redakce listu. — *378.*

[205] Část tohoto článku věnovaná válečným událostem a také další článek „O zteči z 18. června" (viz tento svazek, str. 397—399) jsou překladem Engelsova článku „Poslední porážka spojenců" („The late repulse of the Allies"), který napsal pro „New-York Daily Tribune"; zde byl článek otištěn 21. července 1855 jako úvodník. — *393.*

[206] *Pall Mall* — londýnská ulice, v níž je řada aristokratických klubů. — *393.*

[207] *Treadmill* — těžké šlapací kolo; vězňové v anglických věznicích museli za trest toto kolo roztáčet. — *394.*

[208] *Kancléřský soud* (Court of Chancery) — jeden z nejvyšších soudů v Anglii, který se po soudní reformě z roku 1873 stal součástí vrchního soudního dvora. Do kompetence tohoto soudu, v jehož čele stál lord kancléř (lord Chancellor), patřily záležitosti týkající se pozůstalosti, smluvních závazků, akciových společností atd. Kancléřský soud byl pověstný svou vynalézavostí ve vyhledávání kliček a průtahy při projednávání případů. — *403.*

[209] *Committee of Supply* (výbor pro schvalování finančních prostředků) — podle jednacího řádu obvyklého v anglické parlamentní praxi prohlašuje se Dolní sněmovna při projednávání řady závažných otázek týkajících se krytí státních výdajů za výbor pro schválení finančních prostředků koruně. Je to jeden z případů, kdy plénum sněmovny zasedá jako výbor (viz poznámku 201). — *404.*

[210] Druhá část tohoto článku, týkající se událostí na Krymu, je variantou Engelsova článku „Velká chyba na Krymu" („The great Crimean blunder"), uveřejněného jako úvodník v „New-York Daily Tribune" 27. července 1855. V článku pro „Neue Oder-Zeitung" vypustil Marx některé podrobnosti. — *407.*

[211] Dante, „Božská komedie", „Peklo", třetí zpěv. — *414*

[212] *Předběžná otázka* (previous question) — procedura v anglické parlamentní praxi, jíž se používá zpravidla proto, aby se zabránilo rozhodnutí o té či oné otázce. Během debaty o jakémkoli návrhu se předloží k hlasování „předběžná otázka": zda se má „hlasovat nyní o dané otázce" („that this question be now put"). V případě zamítavé odpovědi sněmovny se projednávání základní otázky odkládá. Je-li odpověď kladná, hlasuje se neprodleně a bez další debaty. — *414.*

[213] *Impeachment* — obvinění z protizákonných činů, které vznáší Dolní sněmovna u soudu Sněmovny lordů proti jednotlivým ministrům nebo členům parlamentu. Tato zvyklost, jež Dolní sněmovně zajišťovala právo kontrolovat činnost ministrů a jíž bylo často používáno v 17. a 18. století, v 19. století z parlamentní praxe fakticky zmizela. — *416.*

[214] 27. června 1855 uzavřely Anglie, Francie a Turecko dohodu, že se anglická a francouzská vláda zaručí za půjčku Turecku ve výši 5 miliónů liber šterlinků. Anglická vláda proto předložila v červenci 1855 Dolní sněmovně návrh zákona o záruce turecké půjčky, který však narazil na odpor velkého počtu poslanců. Po rozpravě byl zákon přijat nepatrnou většinou hlasů a v srpnu byl sankcionován královnou. — *426.*

[215] Později kritizoval Marx Wakefieldovu kolonizační teorii v dvacáté páté kapitole prvního dílu „Kapitálu". — *427.*

[216] Materiálů tohoto parlamentního výboru použil Marx v poznámce 51 ke čtvrté kapitole prvního dílu „Kapitálu". — *428.*

[217] „Reports of the Inspectors of Factories to Her Majesty's Principal Secretary of State for the Home Department, for the Half Year ending 30th April 1855" [„Zprávy továrních inspektorů ministru vnitra Jejího Veličenstva za pololetí končící 30. dubna 1855"], Londýn 1855. Této zprávy použil Marx v poznámce 32a k sedmé kapitole prvního dílu „Kapitálu". — *428.*

[218] Zkrácená varianta Marxova pamfletu „Lord John Russell" byla uveřejněna pod tímto názvem v „New-York Daily Tribune" 28. srpna 1855. — *431.*

[219] „A Letter from the Right Honourable Edmund Burke to a Noble Lord on the Attacks made upon him and his Pension, in the House of Lords, by the Duke of Bedford and the Earl of Lauderdale, Early in the present Sessions of Parliament" [„Dopis ctihodného pána Edmunda Burka vznešenému lordovi o útocích, které proti němu a jeho důchodu podnikli vévoda Bedford a hrabě Lauderdale ve Sněmovně lordů na počátku nynějšího zasedání parlamentu"], Londýn 1796, str. 37. — *433.*

[220] Anglické názvy Russellových knih, o nichž se zde Marx zmiňuje, jsou: Don Carlos, or Persecution", Londýn 1822; „An Essay on the History of the English Government and Constitution, from the Reign of Henry VII to the Present Time", Londýn 1821; „Memoirs of the Affairs of Europe from the Peace of Utrecht", sv. 1—2, Londýn 1824—1829. — *434.*

[221] J. A. Roebuck, „History of the Whig Ministry of 1830, to the Passing of the Reform Bill" [„Dějiny whigovské vlády z roku 1830 do přijetí zákona o reformě"], sv. 2, Londýn 1852, str. 67. — *344.*

[222] Roku 1819 po krvavém zúčtování s dělníky, kteří se shromáždili nedaleko Manchesteru, aby projednali petici o všeobecném volebním právu, přijal anglický parlament na návrh lorda Castlereagha šest reakčních zákonů („roubíkové zákony"), které zrušily nedotknutelnost osoby, svobodu tisku a shromažďování. — *436.*

[223] *Copyholders* — jedna z kategorií rolníků v Anglii; byli to držitelé feudální půdy na základě kopie zápisu ve vrchnostenských knihách; platili z ní landlordovi feudální pozemkovou rentu.

Leaseholders — držitelé půdy na základě pachtu, jehož lhůta i podmínky se určovaly smlouvou mezi landlordem a pachtýřem. — *437.*

[224] Jde o živelné hnutí zemědělských dělníků v řadě hrabství jižní a jihovýchodní Anglie koncem roku 1830 a začátkem roku 1831; růst bídy a nezaměstnanosti

mezi zemědělským dělnictvem vyvolala tehdy hospodářská krize a používání mechanických mlátiček farmáři. Hnutí dostalo název „swing" („swing" znamená biják, tj. část cepu, kterou se mlátí). Vzbouření zemědělští dělníci a chudší pachtýři, kteří se k nim přidali, zapalovali statky, stohy a sýpky landlordů a farmářů, a ničili jejich mlátičky. Tato dílčí povstání zemědělského proletariátu byla na rozkaz whigovské vlády lorda Greye krutě potlačena ozbrojenou mocí. — *437.*

225 *Freeholders* — jedna z kategorií malých pozemkových vlastníků v Anglii, která vznikla ze středověkých „svobodníků". — *438.*

226 Podle anglické parlamentní tradice seděl předseda Sněmovny lordů, lord kancléř, na *pytli s vlnou*, který byl kdysi symbolem hlavního zdroje národního bohatství Anglie. — *439.*

227 *O lichfieldhouské úmluvě* viz poznámku 96. — *444.*

228 *Habeas Corpus Act* — zákon z roku 1679, podle něhož měla zatčená osoba právo žádat vydání příkazu „habeas corpus", jímž se věznitel vyzývá, aby ji předvedl k soudu. Soud prozkoumá důvody uvěznění a zatčeného buď osvobodí, nebo jej pošle zpět do vězení, nebo jej propustí na kauci nebo záruku až do zahájení procesu. Habeas Corpus Act se nevztahuje na případy obvinění z velezrady a jeho platnost může být usnesením parlamentu pozastavena. K tomuto opatření sahala anglická vláda zvlášť často v Irsku. — *445.*

229 *Corporation Act* (zákon o korporacích), přijatý anglickou sněmovnou roku 1661, vyžadoval od osob, které zastávaly volené funkce (šlo hlavně o orgány městské správy), uznávání dogmat anglikánské církve.

Test Act (zákon o přísaze) z roku 1673 vyžadoval totéž od všech osob, které zastávaly státní funkce.

Tyto zákony byly původně namířeny proti katolické reakci, ale později se staly zbraní oficiální anglikánské církve proti jakékoli opozici a prostředkem k obraně jejích privilegií. — *451.*

230 *Ecclesiastical Titles Bill* (návrh zákona o duchovních titulech) uzákoněný v srpnu 1851 prohlašoval za neplatný papežův edikt z roku 1850 o jmenování katolických biskupů a arcibiskupa v Anglii. — *451.*

231 Anglická varianta Marxova článku (zařazená do prvního ruského vydání Spisů K. Marxe a B. Engelse) byla otištěna v „New-York Daily Tribune" 10. října 1855 pod názvem „Poslední birminghamská konference" („The late Birmingham Conference"). — *455.*

[232] *Sdružení pro státní reformu* založili v červenci 1855 představitelé levého radikálního křídla buržoazní opozice. Na rozdíl od Sdružení pro správní reformu (viz poznámku 141) žádali parlamentní reformu na základě všeobecného volebního práva. Buržoazní radikálové, kteří stáli v čele Sdružení pro státní reformu, usilovali o dohodu s chartisty a počítali s tím, že podřídí dělnické hnutí svému ideovému a politickému vlivu. Chartističtí předáci Ernest Jones, Finlen a jiní vstoupili zpočátku do výkonného výboru tohoto Sdružení; většina chartistů však postřehla, jak je toto organizační podřízení Národního chartistického sdružení buržoazním radikálům nebezpečné, vystoupila proti účasti v buržoazní organizaci a pod jejím tlakem pak Jones a jiní z výkonného výboru odešli. Jonesova kolísavost, která se projevila v tom, že nepochopil, jak nebezpečné je ztratit samostatnou proletářskou linii, později způsobila, že opustil revoluční zásady chartismu. — *455.*

[233] V tomto článku použil Marx dvou zpráv ze zasedání birminghamské konference v červenci 1855: „Birmingham Conference. Report of Committee on the Proposed Bases of Pacification known as ‚The Four Point'" [„Birminghamská konference. Zpráva výboru o navržených podkladech pro mírové jednání, známých jako ‚čtyři body'"], Londýn 1855.

„Birmingham Conference. Report of Committee on the Danish Treaty" [„Birminghamská konference. Zpráva výboru o dánské smlouvě"], Londýn 1855. — *456.*

[234] Sérii článků „Evropské armády" napsal Engels na Marxovu žádost; Marxovi zadal napsání této práce časopis „Putnam's Monthly"[„Putnamův měsíčník"] prostřednictvím redaktora „New-York Daily Tribune" Charlese Dany. Marx pomáhal Engelsovi články napsat a sbíral pro něj v Britském muzeu materiál o různých evropských armádách, zejména o španělské a neapolské armádě. Kapitolu Engelsovy práce, která pojednává o anglické armádě, zpracoval Marx jako příspěvky pro „Neue Oder-Zeitung", které byly v tomto listě otištěny 28. srpna, 31. srpna a 1. září 1855 s názvy: „Britská armáda" („Die britische Armee"), „Trestání vojáků" („Züchtigung der Soldaten") a „Uniforma a výstroj britského vojáka" („Uniformirung und Equipirung des britischen Soldaten"). V tomto svazku je zařazen pouze druhý z uvedených článků, k němuž Marx připojil několik vlastních doplňků a který je sám o sobě důležitý (viz str. 563—565); text zbývajících dvou článků v „Neue Oder-Zeitung" je zcela shodný s textem otištěným v newyorském časopise „Putnam's Monthly". — *461.*

[235] *Boulogneský tábor* — vojenský tábor, který zřídil Napoleon I. v letech 1803 až 1805 pro připravovaný útok na Anglii přes Lamanšský průliv.

U *Slavkova* se 2. prosince 1805 utkala ruská a rakouská vojska s francouzskou armádou. Bitva skončila vítězstvím Napoleona I. — *465.*

[236] Válkou na Pyrenejském poloostrově neboli španělskou válkou se nazývá válka mezi Anglií a Francií, vedená v letech 1808 až 1814 na území Španělska a Portugalska. Zároveň vzplanul na celém území poloostrova boj španělského a portugalského lidu za nezávislost proti francouzským okupantům. — *465.*

[237] K bitvě mezi anglickým a americkým vojskem u New Orleansu (USA) došlo 8. ledna 1815. — *465.*

[238] Jde o bitvu u *Borodina* (u Moskvy) 7. září (26. srpna) 1812. V této největší bitvě vlastenecké války roku 1812 prokázalo ruské vojsko vysokou bojovou morálku a způsobilo francouzské armádě těžké ztráty. Tím borodinská bitva přivodila obrat ve válce ve prospěch Ruska a pozdější porážku Napoleonovy armády, přestože ruská armáda byla za daných okolností nucena záměrně ustoupit z Moskvy. — *467.*

[239] *Perkusní pušky* (pušky se zápalkovým zámkem) byly zavedeny v evropských armádách v první třetině 19. století. Místo křesadlového zámku měly v zadním konci hlavně komínek (piston), na který se nasadila měděná zápalka (kapsle) s třaskavou složí. Nárazem kohoutku na zápalku se vznítil prach v hlavni. Tyto pušky měly většinou hladkou hlaveň. Později se však začaly vyrábět i s rýhovanou (taženou) hlavní.

Miniéovy pušky byly zdokonalené perkusní pušky s rýhovanou hlavní, kde byla střela v hlavni utěsněna (nárazem na trn v komoře pušky nebo zátkou ve dně střely) a lépe se využilo rozpětí plynů při výstřelu. Proti puškám s hladkou hlavní, které přes 50 m nesly už nepřesně, měly tyto pušky daleko větší účinný dostřel.

Všechny typy perkusních pušek byly předovky (náboj se vsunul do ústí hlavně a musel projít celou hlavní do komory). Zadovky byly ve většině evropských armád zavedeny až po krymské válce v 60. letech minulého století. — *472.*

[240] *Sedmiletá válka* (1756—1763) — válka mezi dvěma koalicemi evropských států: anglo-pruskou a francouzsko-rusko-rakouskou. Hlavní příčiny války byly koloniální a obchodní soupeření mezi Anglií a Francií a střetnutí pruské agresivní politiky se zájmy Rakouska, Francie a Ruska. Pruská armáda Bedřicha II. porazila za této války několikrát francouzská a rakouská vojska, ale utrpěla řadu těžkých porážek v bojích s ruskou armádou. Výsledkem války bylo posílení britského koloniálního impéria na úkor francouzských držav. Rakousko a Prusko si v podstatě uchovaly dřívější hranice. Vojenský a politický přestiž Ruska v Evropě značně vzrostl. — *475.*

[241] Jde o Euklidovo dílo „Základy" („Stoicheia") (ve 13 knihách), v němž jsou vyloženy základy starověké matematiky. — *482.*

[242] Francis Rowdon Chesney, „Observations on Past and Present State of Fire-Arms" [„Poznámky o dřívějším a nynějším stavu střelných zbraní"], Londýn 1852. — *483.*

[243] Howard Douglas, „A Treatise on Naval Gunnery" [„Pojednání o námořním dělostřelectvu"], Londýn 1820.
O knize W. Napiera viz poznámku 72. — *483.*

[244] *Vojenská hranice* — tak se v 16. až 19. století nazývaly jihovýchodní oblasti rakouské říše při tureckých hranicích (Slovinsko, Chorvatsko, Slavonsko a Banát). Jejich obyvatelé — hraničáři — byli za užívání půdy povinni vykonávat vojenskou službu. — *485.*

[245] *Zeměbrana* (Landwehr) byla část pruských ozbrojených sil, do níž byli zařazeni jednak vojáci, kteří si už odsloužili předepsanou dobu v řadovém vojsku a v záloze, jednak všichni muži schopní vojenské služby, kteří nebyli odvedeni do řadového vojska. — *489.*

[246] *Jehlovka* — zadovka s klikovým závěrem, zavedená v pruské armádě roku 1840. Nesla až na 600 m. Prachová náplň se při tomto systému zapálila jehlou, jež nárazem probila papírovou roznětku v nábojnici.
Proti všem typům perkusních pušek — předovek — znamenala tato puška nabíjená zadem velký pokrok, především proto, že se podstatně zrychlila palba a že bylo možno střílet i z polohy vleže a tak dokonaleji využívat výhod terénu. — *496.*

[247] Astolphe de Custine, „La Russie en 1839" [„Rusko roku 1839"], svazek 1—4, Paříž 1843. — *503.*

[248] Mylná zpráva o Totlebenově smrti byla založena na nesprávných informacích, které rozšířily evropské noviny. Totleben, který byl 20. (8.) června 1855 raněn, musel brzy potom opustit Sevastopol a léčil se. — *504.*

[249] Engels má na mysli knihu George Cathcarta „Commentaries on the War in Russia and Germany in 1812 and 1813" [„Poznámky o válce v Rusku a Německu v letech 1812 a 1813"], Londýn 1850. — *505.*

[250] Bitvu u *Četati* 6. ledna 1854 (25. prosince 1853) a obléhání *Silistry* v květnu a červnu 1854 popsal Engels v článcích „Poslední bitva v Evropě", „Obléhání Silistry" a „Válka na Dunaji" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 10, čes. vyd. 1961, str. 60—62, 292—304 a 335—340). — *505.*

[251] *Německý spolek* — spolek německých států, vytvořený podle usnesení vídeňského kongresu roku 1815; spolek neměl ústřední vládu a ponechal 35 německých

států s jejich absolutisticko-feudálním zřízením, čímž jen upevňoval politickou a hospodářskou roztříštěnost Německa a byl na překážku jeho pokrokovému vývoji. — *509.*

252 Jde o krvavou likvidaci janičářského vzbouření, kterou provedl sultán Mahmud II. roku 1826. Janičáři se stavěli proti reformám v turecké armádě, jejichž cílem bylo nahradit feudální janičářské vojsko pravidelnými útvary. — *512.*

253 Turecké vojsko obléhalo Vídeň dvakrát: roku 1529 a roku 1683, v obou případech marně. — *514.*

254 *Arnauti* — turecký název pro Albánce. — *515.*

255 Bitvu u *Oltenitsy* 4. listopadu (23. října) 1853 Engels podrobně rozebral v článku „Válka na Dunaji" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 9, čes. vyd. 1960, str. 543—549). — *517.*

256 Jde o vojenskou konvenci, kterou uzavřely 26. ledna 1855 Anglie a Francie se Sardinským královstvím (Piemontem). Podle této konvence se Sardinie zavázala poslat do války proti Rusku sbor v počtu 15 000 mužů a Anglie a Francie se zaručily za celistvost území Sardinského království. Vládnoucí kruhy Sardinie tak za cenu účasti v krymské válce dosáhly podpory Napoleona III. v budoucím boji o připojení italského území, jež bylo pod nadvládou Rakouska, k Piemontu. — *519.*

257 Engels cituje anonymně vydanou knihu Karla Schönhalse „Erinnerungen eines österreichischen Veteranen aus dem italienischen Kriege der Jahre 1848 und 1849" [„Vzpomínky rakouského vysloužilce z italské války v letech 1848 a 1849"], sv. I, str. 166, 167, 223; sv. II, str. 239, Stuttgart a Tübingen 1852. — *521.*

258 Roku 1799, za války Francie proti evropské koalici, které se zúčastnila také Neapol (Království obou Sicílií), byla armáda neapolského krále Ferdinanda IV. poražena francouzským vojskem. Neapol obsadili Francouzi.

V červenci 1820 vyvolali v Neapoli buržoazní revolucionáři — karbonáři — za účasti armády povstání proti absolutistickému režimu a dosáhli zavedení umírněně liberální konstituce. Avšak roku 1821, podle rozhodnutí lublaňského kongresu Svaté aliance, podniklo Rakousko proti Neapoli intervenci; rakouské vojsko porazilo neapolskou armádu a obsadilo Neapol. V Neapoli bylo obnoveno absolutistické zřízení. — *522.*

259 Jde tu o francouzsko-rakouskou intervenci proti římské republice v květnu až červenci 1849, které se zúčastnilo neapolské království. Republikánské

oddíly pod velením Garibaldiho dvojím prudkým útokem zahnaly neapolské vojsko na útěk. — *522.*

[260] *Sonderbund* — separátní spolek sedmi hospodářsky zaostalých katolických švýcarských kantonů, který byl založen roku 1843, aby zabránil provedení pokrokových buržoazních reforem ve Švýcarsku a udržel výsady církve a jezuitů. Když se v červenci 1847 švýcarský sněm usnesl na rozpuštění Sonderbundu, zahájil Sonderbund počátkem listopadu válku proti ostatním kantonům. 23. listopadu 1847 byla armáda Sonderbundu, která se většinou skládala z oddílů domobrany, rozdrcena vojsky spolkové vlády. — *523.*

[261] Jde o porážku švýcarské armády a obsazení Švýcarska francouzským vojskem na jaře roku 1798. — *523.*

[262] *Třicetiletá válka* — viz poznámku 143. — *525.*

[263] Engels cituje dále anonymně vydanou knihu T. M. Hughese „Revelations of Spain in 1845. By an English Resident" [„Pravda o Španělsku v roce 1845. Od Angličana trvale žijícího v této zemi"], Londýn 1845, díl 1, str. 14. Dále Marx cituje ze str. 15—16 téže knihy. — *531.*

[264] Tím se míní druhá buržoazní revoluce ve Španělsku, která byla potlačena roku 1823 silami Svaté aliance, poslanými do Španělska podle usnesení veronského kongresu, a první karlistická válka z let 1833—1840 (viz poznámku 58); tato válka vedla ke třetí buržoazní revoluci, která pokračovala do roku 1843. — *531.*

[265] Dominique Dufour de Pradt, „Mémoires historiques sur la révolution d'Espagne" [„Paměti z dějin španělské revoluce"], Paříž 1816, str. 189. — *532.*

[266] *Entente cordiale* (srdečná dohoda) — tak se nazývalo sblížení mezi Francií a Anglií po červencové revoluci z roku 1830. Přes tuto „srdečnou dohodu" docházelo jak v třicátých letech, tak i později k vyhrocování anglo-francouzských rozporů v některých mezinárodních otázkách, zejména ve východní otázce. V tomto případě jde o protifrancouzské stanovisko anglické vlády, zejména Palmerstona, v turecko-egyptském konfliktu v letech 1839—1841 (viz poznámku 93). — *533.*

[267] O *smlouvě z 2. prosince 1854* viz poznámku 7. — *538.*

[268] Mítink v St. Martin's Hall se konal 8. srpna 1855; zpráva o tom byla otištěna v „People's Paper" 11. srpna 1855.
„*Literární společnost přátel Polska*" byla vytvořena roku 1832 v Londýně po

vzoru Literární společnosti, kterou založilo téhož roku v Paříži konzervativní šlechticko-monarchistické křídlo polské emigrace v čele s Adamem Czartoryským. — *539.*

269 „*Centralizace*" — vedoucí výkonný orgán polské Demokratické společnosti, vytvořený roku 1836. Demokratická společnost vznikla roku 1832 ve Francii jako organizace levého šlechticko-buržoazního křídla polské emigrace. Program Společnosti obsahoval požadavek zrušení feudálních břemen a stavovské nerovnosti, odevzdání půdy rolníkům bez výkupu a řadu dalších pokrokových opatření. Demokratická společnost se aktivně zúčastnila přípravy krakovského povstání z roku 1846, jehož cílem bylo národní osvobození Polska. Když byla v létě roku 1849 Demokratická společnost ve Francii zakázána, stal se sídlem „Centralizace" Londýn, ale většina členů Společnosti zůstala i nadále ve Francii. V padesátých letech došlo v Demokratické společnosti k ideovému rozkolu. Když se roku 1862 vytvořil v Polsku Ústřední národní výbor, který připravoval povstání, Demokratická společnost se sama rozpustila. — *539.*

270 Józef Bolesław Ostrowski, „The History of Poland" [„Dějiny Polska"], sv. I—II, Londýn 1841. — *539.*

271 V únoru 1846 se na polském území chystalo povstání, jehož cílem bylo národní osvobození Polska. Hlavními iniciátory povstání byli polští revoluční demokraté. Avšak šlechtické živly povstání zradily a vůdce povstání pozatýkala pruská policie; tím bylo všeobecné povstání zmařeno a došlo jen k jednotlivým revolučním výbuchům. Pouze v Krakovské republice, která byla od roku 1815 podřízena společné kontrole Rakouska, Ruska a Pruska, se povstalcům podařilo 22. února zvítězit a vytvořit národní vládu, která vydala manifest o zrušení feudálních břemen. Současně vzplanulo povstání ukrajinských rolníků v Haliči. Krakovské povstání bylo potlačeno v březnu 1846, načež rakouská vláda potlačila i hnutí haličských rolníků. V listopadu 1846 podepsaly Rakousko, Prusko a Rusko dohodu o připojení Krakova k rakouské říši.

Roku 1848 znovu vzplálo revoluční hnutí v mnoha polských zemích, zejména v Poznaňsku a Slezsku, ale také mezi ukrajinskými rolníky v Haliči. V letech 1848—1849 se polští revolucionáři aktivně zúčastnili revolučních bojů v řadě evropských zemí (Německu, Rakousku, Uhrách, Francii a Itálii). — *540.*

272 Marx má na mysli projev Roberta Peela 12. prosince 1854 na zasedání Dolní sněmovny, v němž Peel vyzýval anglickou vládu, aby podnikla represívní opatření proti emigrantům a učinila přítrž jejich vystupování, především Victora Huga, proti Bonapartovi. — *541.*

[273] Zkrácená varianta druhé části tohoto článku byla otištěna jako úvodník v „New-York Daily Tribune" 1. září 1855 pod názvem „Válka" („The War"). — *546.*

[274] Dopis Charlese Napiera byl otištěn v listu „Times" 24. srpna 1855. — *555.*

[275] V prvním odstavci tohoto článku je patrný zásah redakce „New-York Daily Tribune". — *557.*

[276] Počínaje 24. červnem 1855 začal být na rozkaz rakouského císaře snižován stav rakouské armády, rozmístěné na haličských hranicích, což v podstatě znamenalo, že Rakousko otevřeně odmítlo bojovat na straně spojenců. — *557.*

[277] *Maxmiliánovy věže* (nazvané podle arcivévody Maxmiliána d' Este) byly rozsáhlé samostatné obranné stavby. Měly zpravidla dvě patra a dělovou plošinu s parapetem. Do obou pater i na plošinu se umísťovala děla tak, aby mohla vést soustředěnou palbu. Proti útoku pěchoty byla každá věž kryta příkopem a zemním náspem. — *559.*

[278] V prvém odstavci článku jsou patrné zásahy redakce „New-York Daily Tribune". Varianta článku byla otištěna s týmž názvem v „Neue Oder-Zeitung" 3. a 4. září 1855. — *566.*

[279] Engels tu uvádí příklady bitev, v nichž anglické vojsko spolu s vojsky svých spojenců zvítězilo nad Francouzi ve válkách proti Napoleonovi I.: bitva u Bussaca (Portugalsko) 27. září 1810, obléhání pevnosti Pamplony (Španělsko) v roce 1813, bitva u Waterloo (Belgie) 18. června 1815. — *570.*

[280] V roce 1839 vydal anglický parlament Modrou knihu, která obsahovala diplomatické dokumenty týkající se Persie a Afghánistánu. Do Modré knihy byla zařazena korespondence anglického představitele v Kábulu A. Burnese o událostech spojených s anglo-afghánskou válkou (viz poznámku 59). Ministerstvo zahraničních věcí vybralo korespondenci tendenčně a zfalšovalo ji, aby zakrylo provokační úlohu Anglie v rozpoutání války. Krátce před svou smrtí zaslal A. Burnes kopii své korespondence do Londýna, a tu část, která nebyla pojata do Modré knihy, uveřejnila jeho rodina. Tak byla odhalena falzifikace, které se dopustila anglická vláda. — *572.*

[281] Grahamova korespondence s Ch. Napierem z období od 24. února do 6. listopadu 1854 byla otištěna v „Times" 3., 4., 6. a 8. září 1855. — *572.*

[282] O tajném čtení dopisů italských revolucionářů-emigrantů, které se dělo na Grahamův pokyn, viz poznámku 26.

Mezi dopisy byly objeveny také dopisy bratří Bandierů Mazzinimu, v nichž vykládali plán své výpravy do Kalábrie, aby podnítili v Itálii povstání proti neapolským Bourbonům a rakouské nadvládě. Účastníci této výpravy, k níž došlo v červnu roku 1844, byli uvězněni a bratři Bandierové zastřeleni. — *572.*

283 *Sindh*, území ležící v sousedství Afghánistánu v severozápadní části Indie (dnešní Pákistán), okupovali angličtí kolonizátoři roku 1843. Za anglo-afghánské války v letech 1838—1842 donutila Východoindická společnost hrozbami a násilím feudální vladaře Sindhu, že dali souhlas k průchodu jejích vojsk svým územím. Angličané toho využili a roku 1843 žádali, aby místní feudálové uznali svou vazalskou závislost na Východoindické společnosti, a když se pak pod velením Ch. Napiera krvavě vypořádali s povstavšími kmeny Balúčů (původní obyvatelé Sindhu), prohlásili celou tuto oblast za součást Britské Indie. — *573.*

284 Viz poznámku 72. — *573.*

285 Tento článek je variantou Engelsova článku „Pád Sevastopolu" („The Fall of Sevastopol"), který byl uveřejněn v „New-York Daily Tribune" 28. září 1855 jako úvodník. V tomto vydání je článek otištěn podle spolehlivějšího textu „Neue Oder-Zeitung"; jak je patrno z Marxova dopisu z 11. září, udělal Marx v Engelsově článku některé změny na základě nejnovějších telegrafických zpráv. — *578.*

286 *Tower* — londýnský zámek, který byl ve středověku královskou rezidencí a politickou věznicí; v 19. století zde byl arzenál. — *578.*

287 *Červená* neboli *frygická čapka* — pokrývka hlavy starých Frýgů; později se stala vzorem pro čapky jakobínů ve francouzské buržoazní revoluci z konce 18. století a od té doby je symbolem svobody. — *583.*

288 V prvním a posledním odstavci jsou doplňky redakce „New-York Daily Tribune". Londýnským dopisovatelem míní redakce Pulského. — *585.*

289 V říjnu 1805, ve válce třetí koalice evropských států proti napoleonské Francii, byla rakouská armáda generála Macka obklíčena francouzskými vojsky v prostoru Ulmu a donucena kapitulovat. — *589.*

290 Jde tu o VII. kapitolu první knihy I. svazku díla Jamese Steuarta „An Inquiry into the Principles of Political Economy" [„Zkoumání zásad politické ekonomie"], které bylo vydáno poprvé v Londýně roku 1767 ve dvou svazcích. — *591.*

[291] „*Manchester Examiner*" — zkrácený název anglického liberálního listu „Manchester Daily Examiner and Times" [„Manchesterský denní pozorovatel a doba"]. List vznikl roku 1848 sloučením listů „Manchester Times" [„Manchesterská doba"] a „Manchester Examiner" [„Manchesterský pozorovatel"]. Ve čtyřicátých a padesátých letech podporoval tento list freetradery; vycházel pod různými názvy do roku 1894. — *594.*

[292] Tím se myslí *Société générale du Crédit mobilier*, velká akciová banka, kterou roku 1852 založili bratří Péreirové. Banka byla úzce spjata s vládou Napoleona III., pod jejíž ochranou prováděla spekulační machinace. Podle vzoru francouzského Crédit mobilier vznikaly podobné instituce také v řadě jiných zemí. Roku 1867 udělal tento peněžní ústav bankrot a roku 1871 byl likvidován. — *594.*

[293] Jde tu o knihu Alphonse Courtoise „Des opérations de Bourse ou Manuel des fonds publics français et étrangers et des actions et obligations de sociétés françaises et étrangéres négociés à Paris" [„Burzovní operace aneb Příručka o francouzských a cizích státních cenných papírech a o akciích a obligacích francouzských a cizích akciových společností, kótovaných v Paříži"], Paříž 1855. — *595.*

[294] Anglická varianta tohoto článku vyšla 17. října 1855 v „New-York Daily Tribune" pod názvem „Vojenská situace" („The State of War") jako úvodník; v anglickém znění článku jsou patrny zásahy redakce listu. — *597.*

[295] Jde o zteč Sevastopolu, kterou Engels podrobně rozebral v článku „O zteči Sevastopolu"; anglická varianta článku je zařazena do tohoto svazku, str. 604–612. — *600.*

[296] *Patrimoniální soudnictví* — feudální soudnictví, podle něhož měl statkář právo soudit a trestat své rolníky.

Neplacenou anglickou magistraturou se míní smírčí soudci jmenovaní z představitelů majetných tříd. — *602.*

[297] Kratší německá varianta článku byla otištěna v „Neue Oder-Zeitung" 4. října 1855 s názvem „O zteči Sevastopolu" („Zur Erstürmung Sebastopols"). V prvním odstavci článku otištěného v „New-York Daily Tribune" jsou zřejmé zásahy redakce. — *604.*

[298] Jde o Engelsův článek „Pád Sevastopolu", jehož německá varianta je zařazena v tomto svazku, str. 578–582. — *606.*

[299] Překlad Engelsových chronologických poznámek o hlavních událostech krymské války zní (v rukopise je celá řada zkratek):

Krymská válka:

1854

Září

14. vylodění u Staré tvrze.
20. Bitva na Almě.
25. Pochod spojenců na Jižní stranu Sevastopolu.
26. Dobytí Balaklavy.
28. Blokáda Jižní strany. (V té době bylo na Jižní straně kromě námořníků pouze 8 praporů.)

Říjen

1. Průzkum a rozkaz k bombardování před ztečí.
9.—10. První paralela 400—600 sáhů od příkopu.
17. Bombardování Sevastopolu (palebná převaha Rusů na souši. 200 těžkých děl proti 126 dělům útočníka), současné ostřelování loďstvem. Francouzské dělostřelectvo umlčeno. Na zteč je teď už pozdě.
25. Bitva u Balaklavy.
26. Výpad 9 praporů Rusů na pozice Angličanů.

Listopad

4. Převaha Rusů nad spojenci. Útok.
5. Bitva u Inkermanu. Anglické obléhací práce nyní téměř úplně zastaveny. Nadále je zesilována jen cirkumvalační linie kolem pevnosti proti prolomení vyprošťovací armádou.

Prosinec

11. Ostěn-Saken velitelem [posádky]. Výpady častější a úspěšnější.

[1855]

Leden

Začátek. Angličané prokopali 2. paralelu 400 sáhů od opevnění. Výpady pokračují.
27. Přijel Niel. Generální útok Francouzů na Malachov odložen; Angličané odcházejí z $^1/_2$ svých zákopů — celkem v délce 1 míle!

Únor

22.—23. Vybudována Selenginská reduta, zteč na ni 23. února odražena. 1100 yardů od hlavního valu.
28.—1. března. Vybudována Volyňská reduta — 1450 yardů od hlavního valu.

Březen

11.—12. Kamčatská luneta — 770 yardů; protivník byl tak nucen použít krytého podkopu na vzdálenost 470 sáhů od pevnosti.
Před těmito pevnostmi jsou navíc opevněné zákopy pro střelce.
22.—23. Útoky na opevněné zákopy odraženy a ty navzájem spojeny zákopy v jeden celek; také před 3. baštou u kamenolomu, 430 yardů od hlavního valu.

Duben

Boj o ruské opevněné zákopy vybudované ve vzdálenosti až 200 kroků od bašt čís. 4—6, a

19.—20. — Angličané v kamenolomu,

20.—21. — odraženi.

Květen

Posily spojencům (Francouzi a Sardinci) a Pélissier. Ofenzíva s novou silou.

23. Boj o protizákopy před baštou čís. 5, šťastný pro Rusy.

Červen

7. Zteč na Kamčatskou lunetu, kamenolom, Selenginskou a Volyňskou redutu.

18. První zteč odražena.

Srpen

16. Černá.

Září

8. Zteč. — *609.*

[300] „*Journal des Débats*" — zkrácený název francouzského buržoazního deníku „Journal des Débats politiques et littéraires" [„Noviny pro politické a literární diskuse"], který byl založen v Paříži roku 1789. Za červencové monarchie byl vládním listem, orgánem orleanistické buržoazie. Za revoluce roku 1848 vyjadřoval názory kontrarevoluční buržoazie, takzvané strany pořádku. Po státním převratu z roku 1851 orgán umírněné orleanistické opozice. — *615.*

[301] Marx má na mysli pamflet Alphonse Toussenela „Les juifs rois de l'époque, Histoire de la féodalité financière" [„Židé — králové naší doby. Dějiny finanční aristokracie"], Paříž 1845, a pamflety Georges Maria Mathieu-Dairnvaella „Histoire édifiante et curieuse de Rothschild I-er, roi des juifs" [„Poučná a zajímavá historie Rothschilda I., krále židů"], Paříž 1846, a „Rothschild I-er, ses valets et son peuple" [„Rotschild I., jeho lokajové a jeho lid"], Paříž 1846. — *617.*

[302] V prvním odstavci tohoto článku jsou patrné zásahy redakce „New-York Daily Tribune". — *619.*

[303] V červnu 1855 získalo Rusko prostřednictvím petrohradského bankovního domu Stieglitz a spol. zahraniční pětiprocentní půjčku na 50 miliónů rublů ve stříbře. Z těchto prostředků měly být hlavně kryty výdaje na krymskou válku. — *624.*

[304] Tento oběžník byl vydán 28. srpna 1855. — *625.*

305 „Diaries and Correspondence of James Harris, first Earl of Malmesbury, containing an Account of his Missions at the Courts of Madrid, Frederick the Great, Catherine the Second, and at the Hague; and of his special Missions to Berlin, Brunswick, and the French Republic" [„Deníky a korespondence Jamese Harrise, prvního hraběte Malmesburyho, obsahující zprávy o jeho misích u madridského dvora, u dvora Bedřicha Velikého, Kateřiny II. a v Haagu, a také o jeho zvláštních misích v Berlíně, Brunšviku a ve Francouzské republice"], druhé vydání, Londýn 1845, díl I, str. 166, 217, 218, 228, 299, 454, 510, 515.

O Foxových pamětech a korespondenci viz poznámku 12. — *630.*

306 Jde o válku za nezávislost (1775—1783) anglických kolonií v Severní Americe, která vedla k vytvoření Spojených států amerických. Postoj evropských mocností v této válce byl určován jejich koloniálním a obchodním soupeřením s Anglií. Francie a Španělsko vstoupily do války proti Anglii, aby oslabily její moc, a později začala válka s Holandskem. Rusko, jehož pomoci se anglická vláda všemožně domáhala, vyhlásilo v roce 1780 zásadu ozbrojené ochrany pro obchodní lodi neutrálních zemí, které obchodovaly s nepřáteli Anglie. Politika ozbrojené neutrality, kterou podporovala řada zemí (Holandsko, Dánsko, Rakousko aj.), ovlivnila výsledek války. Brzy po rozhodující porážce anglických vojsk v roce 1781 byla Anglie nucena uzavřít mír (mírová smlouva byla definitivně podepsána v roce 1783 ve Versailles) a uznat nezávislost svých bývalých kolonií. — *630.*

307 Anglie vyhlásila válku Holandsku v prosinci roku 1780 pod záminkou, že Holandsko porušilo westminsterskou mírovou smlouvu z roku 1674, kterou skončila anglo-holandská válka z let 1672—1674. Anglie se přitom odvolávala na tajný článek smlouvy z roku 1674, podle něhož se obě strany zavázaly neposkytovat pomoc mocnostem nepřátelským vůči jedné ze stran, a zamlčovala jiný článek smlouvy, který zaručoval svobodu plavby a obchodu.

Když v roce 1780 vyhlašovala anglická vláda válku Holandsku, jež obchodovalo s Francií, Španělskem a severoamerickými koloniemi, které byly ve válečném stavu s Anglií, doufala, že naruší holandský obchod a zmocní se holandských kolonií. Ve válce z let 1780—1784 Anglie zvítězila. Podle smlouvy, která byla uzavřena v květnu 1784 v Paříži, muselo Holandsko postoupit Anglii přístav Nágpattanam (na jihu Přední Indie) a poskytnout jí svobodu plavby ve vodách holandské Východní Indie. — *632.*

308 Kars dobyla ruská vojska 28. (16.) listopadu 1855. Turci s pomocí Angličanů vytvořili z této pevnosti nástupiště vpádu do Zakavkazka a Rusové dovršili jejím dobytím řadu úspěšných akcí na kavkazském bojišti krymské války. Bojový duch turecké armády podlomily porážky, které Turci utrpěli v letech 1853—1854 při pokusech vtrhnout do Arménie a Gruzie (u Achalciche

26. [14.] listopadu 1853, u Baš-Kadykljaru 1. prosince [19. listopadu] 1853, u Čoloku 15. [3.] června 1854, u Bayazitu 29. [17.] července 1854 a u Kjuruk-Dare 5. srpna [24. července] 1854). Operace armády Omera paši, která byla přesunuta v říjnu 1855 z Krymu na Kavkaz, a pochod ze Suchum-Kale do Mingrelie na pomoc obklíčené turecké posádce v Karsu, byly neúspěšné. Ovládnutí Karsu bylo poslední velkou událostí krymské války a značnou měrou uspíšilo její konec. — *634.*

[309] Roku 732 v bitvě u *Poitiers* (v západní Francii) francké vojsko Karla Martella rozhodně porazilo Araby a zabránilo jim v dalším postupu na evropské území. — *635.*

[310] Engels má na mysli obléhání pevností na Balkánském poloostrově — Varny, Braily a Silistry — ruskými vojsky v rusko-turecké válce v letech 1828—1829. Přestože Turci tyto pevnosti úporně bránili, ruská vojska je dobyla. — *636.*

[311] Jsou míněny knihy: Friedrich Bodenstedt „Die Völker des Kaukasus und ihre Freiheitskämpfe gegen die Russen" [„Kavkazské národy a jejich boj za svobodu proti Rusům"], Frankfurt nad Mohanem 1848; R. Curzon, „Armenia: a Year at Erzeroom and on the frontier of Russia, Turkey and Persia" [„Arménie: rok v Erzerumu a na ruských, tureckých a perských hranicích"]. Tři vydání této knihy vyšla v Londýně v roce 1854. — *636.*

[312] Jde o tajná zasedání válečné rady představitelů Anglie, Francie a Sardinie za účasti diplomatů těchto zemí, která se konala v lednu 1856 v Paříži za předsednictví Ludvíka Bonaparta. Podle zpráv tisku projednávala válečná rada otázku, jak koordinovat akce spojenců v případě nového tažení proti Rusku. — *641.*

[313] Narážka na postup předních oddílů ruské armády v létě 1829 směrem na Cařihrad za rusko-turecké války v letech 1828—1829. — *641.*

[314] Jde o pět bodů, které v polovině prosince 1855 předložilo Rakousko jménem spojeneckých mocností Rusku jako podmínky mírových jednání. Tyto podmínky dále konkretizovaly již dříve projednávané čtyři body (viz poznámku 6). Jejich smyslem bylo: zrušit ruský protektorát nad podunajskými knížectvími a nahradit jej protektorátem všech mocností, které se účastnily jednání; dosáhnout ruského souhlasu se změnou hranice v Besarábii — odstoupení území přiléhajícího k Dunaji; zavést svobodnou plavbu po Dunaji a v jeho ústí; neutralizovat Černé moře, uzavřít průplavy pro válečné lodě, zakázat Rusku a Turecku, aby měly na Černém moři válečné námořní arzenály a válečné loďstvo, kromě dohodnutého počtu lodí s nízkým ponorem; poskytnout kolektivní velmocenskou ochranu křesťanským poddaným Turecka.

Podle pátého bodu si bojující mocnosti vyhrazovaly kromě toho právo předkládat Rusku v průběhu mírových jednání další podmínky mimo uvedené čtyři. Pět bodů, které byly předloženy jako ultimátum, carská vláda přijala a později se staly základem pařížských mírových jednání. — *644.*

315 V druhé části uvedeného článku použil Marx Engelsova dopisu ze 7. února 1856 o situaci ve Francii. — *645.*

316 Konflikt mezi Anglií a Spojenými státy americkými, který byl odrazem jejich boje o moc ve Střední Americe, vznikl koncem roku 1855. Tento boj se projevil v ostrých rozporech při výkladu Clayton-Bulwerovy smlouvy z roku 1850, jíž se Anglie a Spojené státy zavázaly, že zaručí neutralitu projektovaného mezioceánského kanálu v Nicaragui, neokupují a nepodrobí si Nicaraguu, Mosquitské pobřeží a další území Střední Ameriky. Anglie si však bez ohledu na smlouvu dále podržela Mosquitské pobřeží a další území, jichž dobyla ve čtyřicátých letech. USA ve snaze upevnit svůj vliv v této oblasti podpořily amerického dobrodruha Walkera, který v roce 1855 uchvátil moc v Nicaragui. K zostření vztahů mezi Anglií a USA přispěl také pokus Anglie verbovat na území USA žoldnéře pro anglickou armádu na Krymu. Vlády obou zemí se vzájemně obviňovaly z porušení smlouvy z roku 1850, vznášely protesty, vyhrožovaly přerušením diplomatických styků; Anglie vyslala v říjnu roku 1855 k americkým břehům své lodi. K válečnému střetnutí však nedošlo; konflikt byl urovnán v říjnu roku 1856 uzavřením smlouvy, podle níž bylo neutralizováno Mosquitské pobřeží i přilehlá mořská pásma. — *645.*

317 *Amienská mírová smlouva*, která byla uzavřena 27. března roku 1802 mezi Francií a jejími spojenci Španělskem a Batavskou republikou (Holandskem) na straně jedné a Anglií na straně druhé, dovršila rozpad druhé protifrancouzské koalice. Smlouva zajistila jen krátkou přestávku ve válečných akcích, neboť v roce 1803 válka mezi Anglií a Francií vzplanula s novou silou. — *645.*

318 Citát, který Marx uvádí, byl vzat z článku otištěného v „Severní včele" 14. ledna 1856.

„*Severnaja pčela*" [„Severní včela"], ruský politický a literární list, který vycházel v Petrohradě od roku 1825 do roku 1864 (do roku 1860 za redakce Bulgarina a Greče); byl to oficiální orgán carské vlády.— *646.*

319 Na zasedání Zákonodárného shromáždění 22. května 1850 vyzval Montalembert francouzskou vládu, aby proti revolučním a demokratickým silám v zemi podnikla stejnou vojenskou výpravu jako v roce 1849 proti římské republice (o výpravě proti římské republice viz poznámku 178). — *647.*

[320] Při slavnostním uvítání francouzských vojsk, vracejících se z Krymu, v Paříži 29. prosince 1855 odmítli studenti École polytechnique (vysoká škola polytechnická) vítat vojska a císaře, což vyvolalo proti nim represálie vlády.

Ve svém pozdravném projevu k vojskům se Ludvík Bonaparte přirovnal k římskému senátu, který obvykle v plném složení vítal vítězné legie u bran Říma. — *648.*

[321] *École normale supérieure* — vysoká pedagogická škola v Paříži. — *649.*

[322] Koncem srpna roku 1855 se pokusilo několik set dělníků ve městě Angers (v západní Francii) podnítit povstání, jehož cílem mělo být ustavení francouzské republiky; pokus se nezdařil. Vůdci povstavších dělníků byli ve spojení s tajným republikánským spolkem „Marianna", který byl založen v roce 1850. V souvislosti s nepokoji došlo koncem roku 1855 a počátkem roku 1856 k četným zatýkáním a soudním procesům. — *649.*

[323] Marx poslal uvedený článek jednak listu „People's Paper", jednak listu „New-York Daily Tribune", v němž byl otištěn jako úvodník 14. dubna 1856 pod nadpisem „Bonapartovy oběti a nástroje" („Bonapartean Victims and Tools"). — *651.*

[324] *Cayenne* — město ve francouzské Guayaně (Jižní Amerika), kam byli vypovídáni političtí vězňové. Město dostalo přezdívku „suchá gilotina" pro hromadnou úmrtnost, kterou způsoboval galejnický režim a nesnesitelné tropické podnebí.

Lambessa (Lambèse) — francouzská trestanecká kolonie, založená na rozvalinách starořímského města v severní Africe; od roku 1851 do roku 1860 sem byli posíláni do vyhnanství političtí vězňové.

Belle Ile — ostrov u jižního pobřeží Bretaně; v letech 1849 až 1857 zde byli vězněni političtí provinilci, zejména dělníci, kteří se zúčastnili pařížského červnového povstání roku 1848. — *651.*

[325] Překlad dopisu francouzského politického vyhnance Tassiliera, který Marx poslal do „People's Paper", byl v listu uveřejněn 12. dubna 1856. — *651.*

[326] Marx tu ironicky naráží na metody, jakými si Ludvík Bonaparte a bonapartistické kruhy v době, kdy připravovali státní převrat z 2. prosince 1851, získávali stoupence mezi důstojníky a vojáky v armádě. Při hostinách a vojenských přehlídkách, které Ludvík Bonaparte pořádal jako president republiky v Satory a na jiných místech, byli důstojníci a vojáci hoštěni uzenkami, studenou zvěřinou, šampaňským atd. — *651.*

[327] *Boustrapa* — přezdívka Ludvíka Bonaparta, vytvořena z prvních slabik názvů měst Boulogne, Strassbourgu (Štrasburku) a Paříže. Touto přezdívkou se naráželo na jeho pokusy provést bonapartistický puč ve Štrasburku (30.

září 1836) a Boulogni (6. srpna 1840) a na státní převrat z 2. prosince 1851 v Paříži, jímž byla ve Francii nastolena bonapartovská diktatura. — *652.*

328 *Furcae Caudinae* — Caudijské soutěsky nedaleko starověkého města Caudia, kde roku 321 před n. l. za druhé samnitské války porazili Samnité římské legie a donutili je projít pod jhem, což se považovalo za největší pohanu poražené armády. Odtud výraz „projít furcae Caudinae", to jest zažít krajní ponížení. — *652.*

329 *Společnost 10. prosince* — tajný bonapartistický spolek, utvořený v roce 1849, byl složen převážně z deklasovaných živlů. Podrobnou charakteristiku Společnosti 10. prosince podal Marx v práci „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 8., čes. vyd. 1960, str. 189—192). — *653.*

330 *„Batrachomyomachia"* [„Válka žab a myší"] — starořecká komická báseň neznámého autora, která je parodií na Homérovou „Iliadu". — *654.*

331 Jde o narození syna Napoleona III. Evžena 16. března 1856, jemuž se dostalo titulu král alžírský. — *655.*

332 Práce „Pád Karsu" je přeložena podle nejúplnějšího textu, který byl uveřejněn v „People's Paper" v dubnu roku 1856 ve čtyřech článcích. Původně napsal Marx na toto téma kratší článek pro „New-York Daily Tribune", který list otiskl pod stejným nadpisem 8. dubna 1856. 3. května 1856 uveřejnil Marx se svým podpisem v listech „The Sheffield Free Press" [„Sheffieldský svobodný tisk"] a „The Free Press" [„Svobodný tisk"] ještě další článek nadepsaný „Kuriozity v karských dokumentech" („Kars Papers Curiosities"), který obsahuje v podstatě výňatky z druhého a třetího článku otištěného v „People's Paper". — *657.*

333 O *pěti bodech* viz poznámku 314. — *659.*

334 *Pařížská smlouva* (traktát) — mírová smlouva, kterou byla ukončena krymská válka z let 1853—1856. Podepsali ji 30. března 1856 na pařížském kongresu představitelé Francie, Anglie, Rakouska, Sardinie, Pruska a Turecka na straně jedné — a Ruska na straně druhé. Rusko, které ve válce utrpělo porážku, bylo nuceno odstoupit ústí Dunaje a část jižní Besarábie, zříci se protektorátu nad podunajskými knížectvími a ochrany křesťanských poddaných Turecka, souhlasit s neutralizací Černého moře, která znamenala uzavření úžin pro cizí válečné lodi, a přistoupit na ustanovení, kterým se Rusku a Turecku zakazuje mít na Černém moři námořní arzenály a válečné loďstvo; výměnou za Sevastopol a jiná města, jež dobyli spojenci na Krymu, vrátilo Rusko Turecku Kars. I když mírové podmínky byly pro Rusko těžké,

přece se anglické a rakouské diplomacii nepodařilo v plné míře uskutečnit své agresivní záměry. Na výsledek mírových jednání měla totiž vliv řada okolností, jako hrdinná obrana Sevastopolu, porážky turecké armády na kavkazském válčišti, neúspěchy spojenců v Baltském moři, a také obratnost ruské diplomacie, které se podařilo využít anglo-francouzských rozporů.

Pařížská smlouva nevyřešila východní otázku, a to bylo jednou z příčin nového zostření rozporů mezi evropskými státy na Balkáně a na Blízkém východě v 70. letech. — *659.*

[335] Marx má na mysli Modrou knihu: „Papers Relative to Military Affairs in Asiatic Turkey, and the Defence and Capitulation of Kars" [„Dokumenty, týkající se válečných událostí v asijském Turecku, obrany a kapitulace Karsu"], Londýn 1856. — *659.*

[336] „*Take care of Dowb*" [„Postarejte se o Dowba"] — tuto posměšnou přezdívku dostal ministr války Panmure proto, že v oficiálním telegramu generálu Simpsonovi o jeho jmenování vrchním velitelem žádal Simpsona, aby se postaral o jeho příbuzného, mladého důstojníka Dowbiggina. — *661.*

[337] *Fanarioté* — bohatí a urození Řekové, žijící ve čtvrti Fanar v Cařihradu, většinou potomci byzantských šlechtických rodů. Díky svému bohatství a politickým stykům zastávali vysoká místa ve správě osmanské (otomanské) říše. — *671.*

[338] Marx tu naráží na fantastickou novelu Achima von Arnim „Isabella von Ägypten. Kaiser Karl des Fünften erste Jugendliebe" [„Isabela Egyptská. První láska císaře Karla V."], Berlín 1812. — *687.*

[339] V tomto článku použil Marx některých údajů o hospodářské situaci Pruska, které mu sdělil Engels v dopise ze 14. dubna 1856. — *692*

[340] „L'Indépendance belge" [„Belgická nezávislost"] — buržoazní deník založený v Bruselu roku 1831; orgán liberálů. — *692.*

[341] „*Chambre introuvable*" [„Sněmovna k pohledání"] — poslanecká sněmovna ve Francii v letech 1815 až 1816, složená z krajních reakcionářů. — *694.*

K. MARXE A B. ENGELSE

(leden 1855 — duben 1856)

1855

Konec ledna — začátek února — Marx se dál zabývá politickou ekonomií; pročítá své četné sešity s výpisky k ekonomickým otázkám a třídí materiál pro další práci.

24.—27. ledna — Marx píše pro německý buržoazně demokratický list „Neue Oder-Zeitung" [„Nové oderské noviny"], s nímž spolupracuje od konce prosince 1854, tři články o parlamentních debatách a o vládní krizi v Anglii. Články „Zasedání parlamentu bylo zahájeno", „Ke krizi kabinetu" a „Z parlamentu" vycházejí v „Neue Oder-Zeitung" 27., 29. a 30. ledna.

Kolem 29. ledna — Engels dál sleduje vývoj vojenských událostí na Krymu a na Marxovu žádost píše pro „New-York Daily Tribune" [„Newyorská denní tribuna"] článek „Válka v Evropě", v němž uvažuje o perspektivách přeměny krymské války ve válku celoevropskou. Německou variantu článku doplněnou zprávou o parlamentních debatách posílá Marx do „Neue Oder-Zeitung", kde článek vychází 1. února s názvem „Z parlamentu — Z válčiště". „New-York Daily Tribune" otiskuje Engelsův článek 17. února jako úvodník.

31. ledna — 1. února — Po pádu Aberdeenovy koaliční vlády posílá Marx Engelsovi podrobný kritický přehled o činnosti koaliční vlády jako materiál k článku pro „New-York Daily Tribune". Engels s pomocí tohoto materiálu píše článek „Poslední britská

vláda", který vychází v „New-York Daily Tribune" jako úvodník 23. února.

1. února — Na pozvání chartistického předáka Ernesta Jonese se Marx účastní zasedání emigrantského Mezinárodního výboru, aby poznal charakter této organizace; na schůzi se projednává oslava výročí francouzské únorové revoluce z roku 1848.

Nejpozději 2. února — Marx dostává od Lassalla dopis o vnitropolitické situaci v Německu; zasílá tento dopis Engelsovi.

2. února — Marx sděluje Engelsovi, že byl na podnět chartistických předáků vytvořen emigrantský Mezinárodní výbor, jehož předsedou je Jones, a kritizuje činnost tohoto výboru. Zdůrazňuje, že jsou v něm vedle chartistů zastoupeni také představitelé maloburžoazních emigrantských skupin v Londýně, které nemají se skutečným proletářským hnutím nic společného.

2.—6. února — Marx píše několik článků o vládní krizi v Anglii. Článek „Pád Aberdeenovy vlády" vychází 17. února v „New-York Daily Tribune" s jeho podpisem, další Marxovy články „K vládní krizi", „Svržená vláda", „Strany a kliky" a „Dvě krize" otiskuje „Neue Oder-Zeitung" 5., 7., 8. a 9. února.

Kolem 9. února — Engels píše článek „Boj na Krymu", v němž vysoce hodnotí systém obranných zařízení vybudovaný obránci Sevastopolu. Německá varianta tohoto článku s Marxovými doplňky vychází v „Neue Oder-Zeitung" 12. února pod názvem „Palmerston. — Armáda". „New-York Daily Tribune" otiskuje Engelsův článek 26. února jako úvodník.

Kolem 9. února — 3. března — Intenzívní práce při prohlížení ekonomických sešitů způsobila Marxovi oční potíže. Pro silné bolesti je nucen na několik dní ulehnout; Marxovy děti Edgar (Muš) a nedávno narozená Eleanora jsou také nemocné. Lékař doporučuje, aby se Marxovi přestěhovali z nezdravé londýnské čtvrti Soho.

12.— 14. února — Když se vytvořila nová Palmerstonova vláda, posílá Marx do „Neue Oder-Zeitung" dva články, které odhalují vládnoucí anglickou oligarchii; tyto články jsou vlastně zkrácená obdoba Marxova pamfletu „Lord Palmerston", který vycházel koncem roku 1853 a počátkem roku 1854 v „New-York Daily Tribune" a v chartistickém orgánu „People's

Paper" [„Lidové noviny"]. „Neue Oder-Zeitung" články otiskuje 16. a 19. února.

Nejpozději 13. února Marx dostává od emigrantského Mezinárodního výboru pozvání na schůzi k výročí pařížské únorové revoluce z roku 1848. Po poradě s Engelsem se Marx rozhoduje, že se schůze nezúčastní, protože k ničemu nepovede.

17. a 19. února Marx píše pro „Neue Oder-Zeitung" články „Parlament" a „Koalice toryů s radikály"; poukazuje v nich na zostření hospodářské a politické situace v Anglii. „Neue Oder-Zeitung" články otiskuje 22. a 24. února.

Kolem 20. února Engels píše článek „Válka hrozící Evropě", v němž analyzuje poměr sil válčících stran. Německou variantu článku s Marxovými doplňky o parlamentních debatách otiskuje „Neue Oder-Zeitung" 23. a 24. února s nadpisem „Z parlamentu a z války" a „Situace armád". Engelsův článek vychází v „New-York Daily Tribune" 8. března jako úvodník.

24. února Když peelovci vystoupili z Palmerstonovy vlády, píše Marx článek „K nové vládní krizi". Článek vychází v „Neue Oder-Zeitung" 27. února.

27. února Marx píše pro „Neue Oder-Zeitung" článek „Palmerston a anglická oligarchie", v němž odhaluje reakční podstatu politiky vládnoucích stran. Článek vychází v „Neue Oder-Zeitung" 3. března.

Konec února Marx studuje dějiny starého Říma; dělá si výpisky z tří-svazkového díla Bartholda Georga Niebuhra „Římské dějiny".

2. března Marx píše pro „Neue Oder-Zeitung" článek „Britská ústava" a současně posílá jeho anglickou variantu do „New-York Daily Tribune"; v tomto článku Marx ukazuje, že základem politického zřízení v Anglii je kompromis mezi buržoazií a aristokracií, který brzdí pokrokový vývoj země. „Neue Oder-Zeitung" otiskuje článek 6. března a „New-York Daily Tribune" 24. března jako úvodník nazvaný „Krize v Anglii".

3. března — Marx sděluje Engelsovi, že míní přijet na nějaký čas do Manchesteru, neboť se necítí zdráv a potřebuje si odpočinout.

6. a 7. března — Marx píše články „K dějinám spojenectví s Francií", „Vyšetřovací výbor" a „Bruselský memoár"; odhaluje v nich licoměrnost Palmerstonovy zahraniční politiky a ukazuje, že spojenectví Anglie a Francie není pevné. Články vycházejí v „Neue Oder-Zeitung" 9., 10. a 11. března.

13. března — Marx píše článek „Irská pomsta"; kritizuje v něm kompromisní politiku skupiny irských poslanců v anglickém parlamentě. Článek vychází v „Neue Oder-Zeitung" 16. března.

Polovina března — 6. dubna — Marxův syn Edgar je těžce nemocen. Také Marxova žena, otřesená synovou nemocí, se roznemohla. Marx pečuje o nemocné a je naprosto vyčerpán probdělými nocemi. Engels jako vždy hmotně podporuje Marxovu rodinu, která je ve velké nouzi.

Kolem 16. března — Engels píše další vojenský přehled, který „Neue Oder-Zeitung" uveřejňuje 19. března pod názvem „Události na Krymu" a „New-York Daily Tribune" 2. dubna jako úvodník nazvaný „Výsledky vojenských akcí na Krymu".

Engels píše pro „New-York Daily Tribune" článek „Osud velkého dobrodruha"; odhaluje v něm dobrodružný charakter zahraniční politiky bonapartovské Francie. Německou variantu článku posílá Marx také do „Neue Oder-Zeitung", která ji otiskuje 20. března s názvem „Kritika francouzského způsobu vedení války". V „New-York Daily Tribune" článek vychází 2. dubna jako úvodník.

18. března — Marx píše Engelsovi, že je nutno odhalit v „New-York Daily Tribune" reakční panslavistické ideje.

V dopise také sděluje, že bude v Londýně vycházet časopis ruských revolučních emigrantů „Poljarnaja zvězda" [„Polárka"], redigovaný Gercenem.

20. března — Marx píše článek o schůzi v London Tavern, kterou 16. března svolali freetradeři, aby získali chartisty pro buržoazní opoziční kampaň proti aristokracii a podřídili dělnické hnutí svému vlivu. Marx v článku cituje projev Ernesta Jonese a jiných chartistických předáků, kteří na této schůzi odhalili pokusy představitelů buržoazní opozice

využít dělnického hnutí pro své cíle. Článek „Schůze v London Tavern" vychází v „Neue Oder-Zeitung" 24. března.

20.—27. března Marx sleduje debaty v anglickém parlamentě a novinové články o mezinárodně politických otázkách a píše na toto téma několik článků. Články „Zprávy anglického tisku", „Z parlamentu: Debata o Prusku ve Sněmovně lordů", „K dějinám spojenectví s Francií", „Napoleon a Barbès. — Kolkovné z novin" otiskuje „Neue Oder-Zeitung" 23., 24., 27. a 30. března.

Kolem 23. března Engels píše pro „New-York Daily Tribune" článek „Napoleonův poslední tah"; odhaluje v něm dynastické cíle, které Napoleon III. sleduje v krymské válce. V dalším článku „Bitva u Sevastopolu" píše o porážce, kterou utrpěli spojenci při pokusu dobýt Selenginskou redutu. Zkrácenou německou variantu druhého článku posílá Marx také do „Neue Oder-Zeitung"; zde článek vychází 26. března s názvem „Poslední události na Krymu". „New-York Daily Tribune" otiskuje oba Engelsovy články 7. dubna jako úvodníky.

28. března Marx píše článek o práci parlamentního vyšetřovacího výboru, který měl zjistit příčiny katastrofální situace britské armády na Krymu. Marx v tomto článku ostře kritizuje anglický vojenský systém. Článek vychází v „Neue Oder-Zeitung" 31. března s nadpisem „Odhalení vyšetřovacího výboru"; „New-York Daily Tribune" otiskuje variantu tohoto článku 14. dubna jako úvodník nazvaný „Britská armáda".

Kolem 30. března Engels píše pro „New-York Daily Tribune" článek „Průběh války", v němž vysoce hodnotí ženijní umění obránců Sevastopolu. Marx zasílá německou variantu článku do „Neue Oder-Zeitung", kde vychází 2. dubna s názvem „O situaci na Krymu"; „New-York Daily Tribune" otiskuje Engelsův článek 17. dubna jako úvodník.

30. března Marx sděluje Engelsovi, že Edgarův zdravotní stav je velmi vážný, a děkuje mu za péči, kterou věnuje jeho rodině, i za to, že v této těžké době převzal za něho psaní článků.

6. dubna Umírá Marxův osmiletý syn Edgar. Marx oznamuje Engelsovi, že má v úmyslu odvézt svou ženu na nějaký čas do Manchesteru.

10. dubna — Marx píše pro „New-York Daily Tribune" článek „Nejbližší perspektivy ve Francii a v Anglii"; rozvíjí zde myšlenku, že proletariát musí využít komplikací spojených s válkou a zahájit revoluční boj. Redakce „Tribune", která v poslední době uveřejňovala Marxovy příspěvky jako úvodníky, tentokrát otiskuje článek s Marxovým podpisem, a to 27. dubna.

Kolem 14. dubna — Engels píše článek, v němž dokazuje, že Napoleon III. a jeho generálové jsou jako vojevůdci naprosto neschopní. Článek vychází 17. dubna v „Neue Oder-Zeitung" s názvem „Kritika Napoleonova článku v ‚Moniteuru'" a 30. dubna v „New-York Daily Tribune" jako úvodník nazvaný „Napoleonova obrana".

Kolem 15. dubna — Engels píše vojenský přehled, v němž kritizuje metody spojenců při obléhání Sevastopolu. Přehled uveřejňuje „Neue Oder-Zeitung" 18. dubna s názvem „Událost z 23. března" a „New-York Daily Tribune" 30. dubna jako úvodník nazvaný „Obléhání Sevastopolu".

Kolem 17. dubna — Engels píše pro „Neue Oder-Zeitung" a „New-York Daily Tribune" články proti panslavismu, v nichž kritizuje reakční myšlenku sjednotit Slovany pod hegemonií carského Ruska. V „Neue Oder-Zeitung" články vycházejí 21. a 24. dubna pod názvem „Německo a panslavismus". „New-York Daily Tribune" otiskuje Engelsovy články s velkými redakčními zásahy jako úvodníky 5. a 7. května.

18. dubna — kolem 6. května — Marx se ženou jsou v Manchesteru.

7.—21. května — Představitelé obchodních a finančních kruhů buržoazie stupňují agitaci za správní reformu. Marx proto píše na toto téma pět článků: „K dějinám agitačních kampaní", „‚Morning Post' proti Prusku. — Whigové a toryové", „Zasedání Horní sněmovny", „Buržoazní opozice a chartisté", „Hnutí za reformu". Články, které odhalují skutečné cíle reformátorů ze City a ukazují jejich strach z dělnické třídy i ochotu ke kompromisu s aristokracií, vycházejí v „Neue Oder-Zeitung" 10., 18., 19. a 24. května.

Kolem 8. a kolem 11. května — Engels píše dva články o průběhu války. „Neue Oder-Zeitung" je uveřejňuje 11. a 14. května pod názvem „Oblé-

hání Sevastopolu" a „Krymské tažení"; v „New-York Daily Tribune" články vycházejí 28. a 29. května jako úvodníky s názvem „Ze Sevastopolu" a „Nová akce na Krymu".

Nejpozději 16. května — Marx žádá Elsnera, jednoho z redaktorů „Neue Oder-Zeitung", aby našel nakladatele pro brožuru o panslavismu, kterou chce Engels napsat a vydat v Německu. Elsnerova snaha je bezvýsledná; nakladatelé odmítají brožuru vydat, „protože se bojí revoluční pověsti".

Tucker vydává sborník „Politické pamflety". Je v něm zařazeno také několik článků z Marxova pamfletu „Lord Palmerston", který vyšel v „New-York Daily Tribune" a v „People's Paper".

19. května — Marx píše článek „Peněžní trh" a uvádí v něm fakta o prohlubující se peněžní krizi v Anglii. Článek vychází v „Neue Oder-Zeitung" 22. května.

Kolem 21. května — Engels píše vojenský přehled; „New-York Daily Tribune" jej otiskuje 8. června jako úvodník nazvaný „Krymská válka".

24. května — Marx včleňuje Engelsův vojenský přehled, napsaný pro „New-York Daily Tribune", do svého dalšího příspěvku pro „Neue Oder-Zeitung". Článek nazvaný „Předehra u lorda Palmerstona. — Průběh posledních událostí na Krymu" vychází 29. května. „New-York Daily Tribune" otiskuje Engelsův článek 12. června jako úvodník nazvaný „Nový francouzský velitel".

26. května — 1. června — V době, kdy se v anglickém parlamentě diskutuje o zahraniční politice Palmerstonovy vlády, píše Marx pro „Neue Oder-Zeitung" čtyři články, v nichž rozebírá postoj, jaký jednotlivé strany a skupiny v anglickém parlamentě zaujímají ke krymské válce. Články „Parlamentní reforma. — Přerušení a obnovení vídeňských porad. — Takzvaná vyhlazovací válka", „Disraeliho návrh", „Z parlamentu: Rozprava o Disraeliho návrhu", „Ke kritice poslední Palmerstonovy řeči" otiskuje „Neue Oder-Zeitung" 30., 31. května, 1. a 4. června.

5. června — Marx píše pro „Neue Oder-Zeitung" článek „Sdružení pro správní reformu. — Lidová charta"; ukazuje v něm,

jaký význam má program demokratizace politického zřízení v Anglii, navržený chartisty, a zdůrazňuje, že uskutečnění tohoto programu by otevřelo dělnické třídě perspektivu dobytí politické moci. Článek vychází v „Neue Oder-Zeitung" 8. června.

6.—9. června Marx nadále sleduje debaty o válce v anglickém parlamentu a píše o nich dva články, které vycházejí v „Neue Oder-Zeitung" 9. a 12. června.

Kolem 8. června Engels píše pro „New-York Daily Tribune" článek „Z Krymu". 11. června otiskuje „Neue Oder-Zeitung" německou variantu tohoto článku s názvem „Ke kritice událostí na Krymu". V „New-York Daily Tribune" článek vychází 23. června jako úvodník.

Kolem 12. června Engels píše pro „New-York Daily Tribune" článek „Sevastopol", v němž podává stručný přehled vývoje opevňování. Německá varianta článku vychází v „Neue Oder-Zeitung" 15. června s názvem „Kritika válečných akcí na Krymu". „New-York Daily Tribune" otiskuje článek 29. června jako úvodník.

Kolem 15. června Engels píše pro „New-York Daily Tribune" článek „Napoleonovy válečné plány"; dokazuje v něm, že spojenecký plán „lokální války pro lokální cíle" má zabránit tomu, aby se krymská válka změnila v boj národů proti reakčním režimům v Evropě. Marx používá materiálu z tohoto článku ve svých příspěvcích „Incident v Dolní sněmovně. — Krymská válka" a „Lokální válka. — Debata o správní reformě. — Zpráva Roebuckova výboru", které vycházejí v „Neue Oder-Zeitung" 19. a 23. června. „New-York Daily Tribune" otiskuje Engelsův článek 2. července jako úvodník.

Nejpozději 15. června Dana, jeden z redaktorů „New-York Daily Tribune", navrhuje Marxovi, aby pro pokrokový newyorský časopis „Putnam's Monthly" [„Putnamův měsíčník"] napsal články o evropských armádách. Na Marxovu žádost píše tyto články Engels.

19. června Marx píše článek „Podivná politika"; odhaluje v něm kontrarevoluční politické cíle, které vládnoucí třídy v Anglii a ve Francii sledují v krymské válce. Článek otiskuje „New-York Daily Tribune" 10. července jako úvodník.

Po 19. červnu — Marx dostává dopis z Paříže od Schilyho, bývalého účastníka německé revoluce z let 1848—1849. Schily v dopise tlumočí názor četných Marxových přátel, že je nutno, aby co nejdříve vyšla Marxova práce o politické ekonomii.

24. června — Marx s Liebknechtem se zúčastňují masové demonstrace v Hyde Parku proti návrhu zákona o zákazu nedělního prodeje, namířenému proti lidu. Své dojmy z demonstrace Marx popisuje v článku „Proticírkevní hnutí. — Demonstrace v Hyde Parku". Zdůrazňuje masovost hnutí a to, že se ho aktivně zúčastňují chartisté. Článek vychází v „Neue Oder-Zeitung" 28. června.

27. června — kolem 3. července — Marx shromažďuje v knihovně Britského musea údaje o španělské a neapolské armádě pro Engelsovu práci „Evropské armády".

Kolem 29. června — Engels píše pro „New-York Daily Tribune" článek „Ze Sevastopolu". Německou variantu tohoto článku otiskuje „Neue Oder-Zeitung" 2. července s názvem „O událostech na Krymu". V „New-York Daily Tribune" vychází článek 12. července jako úvodník.

Konec června — začátek července — Engels píše první část své práce „Evropské armády"; otiskuje ji srpnové číslo časopisu „Putnam's Monthly".

1. července — Marx se zúčastňuje druhé demonstrace v Hyde Parku proti návrhu zákona o zákazu nedělního prodeje a jen náhodou uniká zatčení. V článku „Rozruch kolem návrhu zákona o přísnějším zachovávání nedělního klidu" se rozhodně staví proti počínání londýnské policie, která se nevybíravě vypořádala s účastníky demonstrace. Článek otiskuje „Neue Oder-Zeitung" 5. července.

Kolem 6. července — Engels píše pro „New-York Daily Tribune" článek o nezdařené zteči spojenců na Sevastopol 18. června. Německou variantu článku pro „Neue Oder-Zeitung" Marx rozdělil na dvě části; první část doplnil popisem srážky londýnského lidu s policií, k níž došlo 1. července po rozehnání demonstrace v Hyde Parku. Články „Srážky mezi policií a lidem. — O událostech na Krymu" a „O zteči z 18. června" uveřejňuje „Neue Oder-Zeitung" 9. a 11. července. „New-York Daily Tribune" otiskuje Engelsův článek 21. července jako úvodník nazvaný „Poslední porážka spojenců".

11.—20. července V souvislosti s novou vládní krizí a Russellovým odstoupením píše Marx řadu článků o parlamentních debatách, v nichž odhaluje protidemokratický charakter anglického parlamentu. K některým připojuje Engelsovy vojenské přehledy psané pro „New-York Daily Tribune". Články „Z parlamentu: Roebuckův a Bulwerův návrh", „Z parlamentu: Bulwerův návrh, irská otázka", „Russellova demise. — O událostech na Krymu", „Russellovo propuštění", „Z parlamentu" a „Z parlamentu. — Z válčiště" otiskuje „Neue Oder-Zeitung" 14., 16., 17., 20., 21. a 23. července.

17. července Marx sděluje Engelsovi v dopise některé informace o bývalých členech Svazu komunistů, kteří emigrovali do Ameriky, a o jiných německých revolučních emigrantech.

Po 17. červenci Marx odjíždí se ženou, která se ještě nevzpamatovala z otřesu po synově smrti, a s dcerami do Camberwellu (v okolí Londýna) k Imandtovi. Imandt, bývalý člen Svazu komunistů, odjíždí na nějakou dobu do Skotska a přenechává svůj domek Marxovým.

25. července — 12. srpna Marx píše pamflet „Lord John Russell". Na Russellovi jako typickém představiteli whigů odhaluje politiku vládnoucí anglické oligarchie v první polovině 19. století. Pamflet otiskuje „Neue Oder-Zeitung" od 28. července do 15. srpna. Zkráceně jej uveřejňuje také „New-York Daily Tribune" 28. srpna.

Konec července Engels píše druhou část práce „Evropské armády"; „Putnam's Monthly" ji otiskuje ve svém zářijovém čísle.

13. srpna Marx píše článek „Polský mítink", v němž odhaluje provokační charakter politiky Palmerstonovy vlády vůči polskému národnímu hnutí; odsuzuje zde také stanovisko konzervativního šlechtického monarchistického křídla polské emigrace a staví proti němu demokratické křídlo. Článek vychází v „Neue Oder-Zeitung" 16. srpna.

15. srpna Marx píše článek „Ke kritice rakouské politiky v krymském tažení". Osvětluje zde debaty, v nichž se anglický parlament zabýval příčinami toho, že Rakousko odmítlo vstoupit do války proti Rusku. Článek vychází v „Neue Oder-Zeitung" 18. srpna a jeho rozšířená varianta z konce srpna vychází

v „New-York Daily Tribune" 13. září jako úvodník nazvaný „Rakousko a válka".

17. a 18. srpna — Marx píše pro „Neue Oder-Zeitung" článek „Anglo-francouzská válka proti Rusku"; vychází přitom z Engelsova vojenského přehledu pro „New-York Daily Tribune". „Neue Oder-Zeitung" článek otiskuje 20. a 21. srpna. V „New-York Daily Tribune" vychází Engelsův přehled 1. září jako úvodník nazvaný „Válka".

Kolem 31. srpna — Engels píše pro „New-York Daily Tribune" článek „Bitva na řece Černé". Německou variantu článku otiskuje „Neue Oder-Zeitung" 3. a 4. září. V „New-York Daily Tribune" článek vychází 14. září jako úvodník.

Září — Engels píše třetí, poslední část své práce „Evropské armády"; otiskuje ji prosincové číslo „Putnam's Monthly".

1. září — Marx sděluje Engelsovi nový Danův návrh: napsat pro „Putnam's Monthly" článek o pokrocích v moderním způsobu vedení válek.

6. září — Marx se dovídá o smrti Rolanda Danielse, jednoho z obžalovaných v kolínském procesu proti členům Svazu komunistů. Zasílá Danielsově ženě do Kolína soustrastný dopis.

Marx píše Engelsovi, že chce otisknout Danielsův nekrolog a uveřejnit v tisku oznámení o jeho úmrtí podepsané Marxem, Engelsem, Freiligrathem a Wilhelmem Wolffem.

Kolem 8. září — Anglický tisk uveřejnil korespondenci mezi anglickým admirálem Charlesem Napierem a ministrem námořnictva Jamesem Grahamem o vojenských operacích spojenců v Baltském moři v roce 1854. Marx píše o této korespondenci článek „Nová odhalení v Anglii". Článek vychází 24. září v „New-York Daily Tribune" jako úvodník.

Po 8. září — Engels sestavuje chronologické poznámky o hlavních událostech krymské války.

11. září — Marx zpřesňuje podle posledních telegrafických zpráv Engelsův článek „Pád Sevastopolu", napsaný pro „New-York Daily Tribune", a zasílá jeho německou variantu do „Neue Oder-Zeitung". Zde článek vychází 14. září s názvem

„K dobytí Sevastopolu". „New-York Daily Tribune" jej uveřejňuje 28. září jako úvodník.

Elsner oznamuje Marxovi, že „Neue Oder-Zeitung" má finanční potíže. Marx odpovídá, že je ochoten spolupracovat s listem bez honoráře.

Marx píše pro „Neue Oder-Zeitung" článek o pohřbu O'Connora, který bývalému chartistickému předáku vypravili londýnští pracující. Článek „Pohřeb O'Connora" vychází v „Neue Oder-Zeitung" 15. září.

12. září — Marx odjíždí z Camberwellu k Engelsovi do Manchesteru.

Kolem 14. září — Engels píše článek „Vyhlídky krymské války"; hovoří zde o úloze pevností a polních armád v moderní válce. Marx posílá německou variantu článku do „Neue Oder-Zeitung", která jej uveřejňuje 18. září pod názvem „K událostem na Krymu". V „New-York Daily Tribune" vychází Engelsův článek 1. října jako úvodník.

24. září a 4. října — Marx píše články „Obchodní a finanční situace" a „Francouzská banka. — Posily pro Krym. — Noví polní maršálové". Upozorňuje v nich na příznaky blížící se finanční krize ve Francii. Články uveřejňuje „Neue Oder-Zeitung" 28. září a 8. října.

28. září — Engels píše pro „New-York Daily Tribune" článek o zteči a dobytí Sevastopolu. Varianta článku vychází v „Neue Oder-Zeitung" 4. října s názvem „O zteči Sevastopolu". „New-York Daily Tribune" otiskuje článek 13. října jako úvodník nazvaný „Velká válečná událost".

2. října — Marx píše pro „Neue Oder-Zeitung" článek „Oficiální finanční zpráva"; kritizuje v něm daňovou politiku anglické vlády a ukazuje, že tvrzení anglického buržoazního tisku o růstu blahobytu anglických pracujících jsou neopodstatněná. Článek vychází 6. října.

Kolem 6.—10. října — Marx dostává od Elsnera dva dopisy, v nichž ho Elsner žádá, aby již neposílal do „Neue Oder-Zeitung" své příspěvky, protože list přestane vycházet. Po prvním dopise přestává Marx psát pro „Neue Oder-Zeitung".

Kolem 19. října — Engels píše pro „New-York Daily Tribune" vojenský přehled, který vychází s názvem „Průběh válečných operací" 5. listopadu jako úvodník.

První polovina listopadu — Marx a Engels se setkávají se svým přítelem, německým proletářským básníkem Georgem Weerthem, který se vrátil z cesty po Evropě.

Začátek listopadu — Marx píše Danovi, že trvá na tom, aby se změnily podmínky jeho spolupráce s „New-York Daily Tribune". Dana v odpovědi souhlasí s návrhem, že Marx bude listu zasílat týdně dva články za honorář 10 dolarů za každý článek.

Kolem 2. listopadu — Engels píše článek „Ruská armáda"; ukazuje v něm, jaký vliv má hospodářská zaostalost a reakční politické zřízení carského Ruska na stav armády. Článek vychází v „New-York Daily Tribune" 16. listopadu jako úvodník.

8. listopadu — Marx sděluje Elsnerovi, že dostal jeho dopisy s oznámením, že „Neue Oder-Zeitung" přestane vycházet, a že proto přestal zasílat své příspěvky. V dopise dále schvaluje činnost „Neue Oder-Zeitung", která ještě nějaký čas vycházela, a poznamenává, že v ovzduší politické reakce v Německu list uveřejňuje maximum toho, co je možné. Marx také sděluje, že anglické úřady pronásledují politické emigranty na ostrově Jersey.

17. listopadu 1855 a 5. ledna 1856 — Urquhartovský list „Sheffield Free Press" [„Sheffieldský svobodný tisk"], který je v opozici vůči Palmerstonovi, přetiskuje dva články z Marxova seriálu „Lord Palmerston", který vyšel v „People's Paper"; první článek vychází samostatně jako sešit 4A „Free Press Serials" [„Knihovnička Free Press""], vydávané v Sheffieldu.

Začátek prosince — Marx se vrací z Manchesteru do Londýna.

12. prosince — Engels sděluje Marxovi, že textilní dělníci v Manchesteru pokračují ve stávce.

12. prosince 1855 — leden 1856 — Marx se několikrát setkává s Edgarem a Brunem Bauerem. Píše Engelsovi o svých rozhovorech s nimi a kritizuje jejich idealistické názory. Zvlášť ostře odsuzuje velmi přezíravý vztah Bruna Bauera k dělnickému hnutí.

Kolem 24. prosince 1855 — začátek ledna 1856 Engels je na návštěvě u příbuzných v Londýně a denně se setkává s Marxem.

Kolem 28. prosince Marx píše článek „Tradiční anglická politika", v němž na historických příkladech ukazuje kontrarevoluční podstatu zahraniční politiky whigů. Článek vychází v „New-York Daily Tribune" 12. ledna 1856 jako úvodník.

29. prosince 1855 — 16. února 1856 Londýnský orgán urquhartovců „Free Press" [„Svobodný tisk"] přetiskuje z „People's Paper" celou Marxovu sérii článků „Lord Palmerston". Práce také vychází samostatně jako 5. sešit „Free Press Serials" pod názvem „Životopis lorda Palmerstona".

1856

Leden—duben Engels připravuje pro „New-York Daily Tribune" sérii článků proti panslavismu; studuje literaturu o dějinách a kultuře Slovanů. Engelsovy články, které Marx zaslal do New Yorku, nejsou otištěny.

První polovina ledna Marx píše pro „New-York Daily Tribune" články o podunajských knížectvích a o Švédsku. Články nejsou uveřejněny.

Kolem 11. ledna V listopadu 1855 dobyla ruská vojska pevnost Kars. Engels o tom píše pro „New-York Daily Tribune" článek „Válka v Asii", v němž analyzuje příčiny porážky turecké armády v Zakavkazsku a zaznamenává velký úspěch Rusů. Článek vychází 25. ledna jako úvodník.

Kolem 18. ledna Engels píše článek „Evropská válka", rekapituluje v něm dosavadní průběh krymské války a poznamenává, že vývoj událostí nedává důvod k nadějím na přeměnu krymské války v boj za demokratické přetvoření Evropy a za osvobození utiskovaných národů. Článek vychází v „New-York Daily Tribune" 4. února jako úvodník.

18. ledna Marx posílá Engelsovi Urquhartův pomlouvačný článek proti chartistickým předákům „Chartistická korespondence". V dopise Marx poznamenává, že v daném případě Urquhart objektivně působí jako „anglický policejní agent".

Únor—duben Marx studuje v knihovně Britského muzea diplomatické dokumenty a pamflety z konce 17. století a z první poloviny

18. století, jakož i historické studie o anglo-ruských vztazích. Dělá si výpisky z děl Jamese Williamse, Hughese, Mahona, Schlossera a jiných. Studuje také deník Petra I. a zápisky ruského vyslance v Anglii Veselovského. Sděluje Engelsovi, že chce uveřejnit materiál, který našel k dějinám diplomacie 18. století.

7. února — Engels zasílá Marxovi dopis, v němž podrobně charakterizuje vnitropolitickou situaci ve Francii a upozorňuje na sílící protibonapartistické nálady mezi proletariátem, studenty a v armádě.

8. února — Na základě materiálu obsaženého v Engelsově dopisu ze 7. února píše Marx článek „Anglo-americký konflikt. — Situace ve Francii"; předpovídá zde nevyhnutelný pád bonapartovského režimu ve Francii a hovoří také o anglo-amerických rozporech. Článek vychází v „New-York Daily Tribune" 25. února.

Kolem 25. — 28. února — K Marxovi do Londýna přijíždí Gustav Levy, zástupce düsseldorfských dělníků; informuje Marxe o stavu dělnického hnutí v Porýnské provincii, o rostoucí revoluční náladě mezi továrním dělnictvem v Solingenu, Iserlohnu, Elberfeldu a v jiných místech a o tom, že jsou připraveni rozpoutat povstání. Marx Levyho varuje před nepředloženými kroky a vysvětluje mu, že v současné situaci je předčasné začít v Porýnské provincii povstání; zároveň však poukazuje na to, že dá-li „Paříž signál, bude třeba riskovat všechno a za jakýchkoli okolností". Levy sděluje Marxovi také četné kompromitující fakty o činnosti a osobním životě Lassallově, které vzbudily vůči němu nenávist düsseldorfských dělníků; Marx radí sledovat Lassalla, zatím však ještě neuveřejňovat žádná odhalení.

Konec února — první polovina března — Marx studuje v Britském muzeu literaturu k dějinám slovanských národů. V dopisech Engelsovi kriticky hodnotí jednotlivé knihy z oboru slavistiky, mimo jiné práce Dobrovského, Heffterovy a Eichhoffovy. Marx se zajímá o kulturní dějiny Slovanů, zejména o starou ruskou kulturu, a čte ve francouzštině „Slovo o pluku Igorově". Slibuje Engelsovi, že mu toto dílo obstará.

5.—7. března — Marx a Engels si v dopisech vyměňují názory na Levyho informace o stavu dělnického hnutí v Porýnské provincii.

Posuzují také jeho zprávy o Lassallově chování a docházejí k závěru, že Lassallovi tím spíše není možno důvěřovat.

Konec března — duben Marx se seznamuje s diplomatickými dokumenty o pádu Karsu, které právě vyšly v Modré knize. Píše práci „Pád Karsu", v níž odhaluje věrolomné jednání francouzské a anglické diplomacie vůči „spojeneckému" Turecku. Stať, určenou původně pro „New-York Daily Tribune", která ji otiskla 8. dubna, posílá Marx ve značně rozšířené podobě také chartistickému orgánu „People's Paper", kde vychází ve čtyřech článcích 5., 12., 19. a 26. dubna s Marxovým podpisem. Jednotlivých článků z „People's Paper" Marx využívá ve svých příspěvcích pro „Free Press" a „Sheffield Free Press", které vyšly 3. května.

Nejpozději 29. března Marx seznamuje redaktora „People's Paper" Ernesta Jonese s rukopisem své práce „Pád Karsu", napsané pro „New-York Daily Tribune". Jones chce materiál z článku využít ve veřejné přednášce pro dělnické posluchače v Saint Martin's Hall a 29. března uveřejňuje v „People's Paper" oznámení, že list bude otiskovat sérii Marxových článků o Karsu.

Kolem 1. dubna Marx píše článek „Francie Bonaparta Malého", v němž odhaluje režim druhého císařství. Článek vychází v „People's Paper" 5. dubna a v „New-York Daily Tribune" 14. dubna jako úvodník.

První polovina dubna Marx se několikrát setkává s Karlem Schapperem; Schapper přiznává, že chyboval, když za rozkolu ve Svazu komunistů zastával sektářské stanovisko, a lituje, že se s Willichem zúčastnil frakčního boje proti Marxovi, Engelsovi a jejich stoupencům.

Nejpozději 10. dubna Marx dostává z Düsseldorfu dopis od Levyho, který mu píše o svém setkání s bývalým členem Svazu komunistů Miquelem a o tom, že se spolu neshodli v otázce vztahu proletariátu k buržoazii v příští revoluci; Levy, který nesouhlasil s Miquelovým kompromisním stanoviskem, prosí Marxe, aby mu sdělil svůj názor na tuto otázku.

15. dubna Marx píše článek o hospodářské a vnitropolitické situaci v Prusku a používá v něm faktů z Engelsova dopisu ze 14. dubna. Marxův článek „Prusko" vychází v „New-York Daily Tribune" 5. května jako úvodník.

JMENNÝ REJSTŘÍK

Aberdeen, George *Gordon*, hrabě (1784 až 1860), anglický státník, tory, od roku 1850 vůdce peelovců, ministr zahraničních věcí (1828—1830, 1841—1846) a ministerský předseda koaliční vlády (1852—1855). – 16, 35—40, 52, 54, 56, 59—63, 72, 74, 86, 96, 105, 106, 119, 122, 127, 177, 291, 296, 304, 325, 356, 411—413, 415, 422, 460, 689

Abdülmedžid (Abdülmecid) (1823 až 1861), turecký sultán (1839—1861). – 178, 180, 458, 459, 543, 544, 635, 641, 665, 669, 673

Acland, James (1798—1876), anglický veřejný činitel a politik, freetrader; roku 1855 jeden z organizátorů hnutí buržoazních obchodních a finančních kruhů za správní reformy. – 265, 266

Adair, Robert Alexander Shafto, anglický plukovník, člen parlamentu. – 414, 415

Addington, viz *Sidmouth*, Henry

Achille, viz *Saint-Arnaud*

Airey, Richard (1803—1881), anglický generál, v letech 1854—1855 hlavní ubytovatel armády na Krymu. – 691

Aischinés (389—314 před n. l.), významný aténský řečník a politik, vůdce promakedonské strany v Aténách, stoupenec otrokářské oligarchie. – 53

Alberoni, Julio (1664—1752), španělský státník, kardinál; v letech 1717 až 1719 první ministr krále Filipa V. – 102

Albert (1819—1861), princ sasko-kobursko-gothajský, manžel anglické královny Viktorie. – 340—342, 346, 347, 365, 366, 385, 617

Alexandr I. (1777—1825), ruský car (1801—1825). – 145, 179, 349

Alexandr II. (1818—1881), ruský car (1855—1881). – 178, 179, 187, 194, 233, 335, 354, 361, 457, 458, 597, 625

Allonville, Armand Octave Marie, *d'* (1800—1867), francouzský generál; v letech 1854—1855 velel jednotkám na Krymu. – 619

Alsager, Thomas Massa (1779—1846), spolupracovník a finanční vedoucí listu „Times" (1817—1846). – 197

Althorp, John Charles *Spencer*, vikomt (1782—1845), anglický státník, člen parlamentu, jeden z předáků whigů v době boje za parlamentní reformu roku 1832; kancléř pokladu (ministr financí) (1830—1834). – 437, 439

Anna (1665—1714), anglická královna (1702—1714). – 141

Argyll, George Douglas *Campbell*, vé-

voda (1823—1900), anglický státník, peelovec, později liberál; lord strážce pečeti (1853—1855, 1859—1866, 1880—1881), generální poštmistr (1855—1858, 1860), ministr pro Indii (1868—1874). – 126

Archimédes (asi 287—212 před n. l.), významný starořecký matematik a mechanik. – 370

Arnim, Ludwig Achim (1781—1831), německý básník reakčního romantického směru. – 687

Ashley, Anthony *Cooper*, od roku 1851 hrabě ze *Shaftesbury* (1801—1885), anglický politik, ve čtyřicátých letech vedl v parlamentě filantropickou skupinu toryů, od roku 1847 whig; v roce 1855 předseda výboru pro vyšetření zdravotního stavu armády na Krymu. — 368, 553

Aster, Ernst Ludwig (1778—1855), pruský generál, vojenský inženýr. – 329, 495

Aumale, Henri Eugène Philippe Louis d'Orléans, vévoda *d'* (1822—1897), syn francouzského krále Ludvíka Filipa, ve čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska. – 185

Autemarre, *d'*, francouzský generál, roku 1855 velel divizi na Krymu. – 605

Babbage, Charles (1792—1871), anglický matematik a mechanik, buržoazní ekonom. – 314

Backhouse, John (1772—1845), anglický úředník, v letech 1827—1842 viceministr zahraničních věcí. – 98

Baillie, Henry James (narozen roku 1804), člen anglického parlamentu, tory. – 284

Bakewell, R. Hall, anglický vojenský lékař; roku 1855 pracoval v polní nemocnici na Krymu. – 554

Ballantine, William (1812—1887), anglický právník. – 394

Balzac, Honoré de (1799—1850), velký francouzský realistický spisovatel. – 108

Bandierové, bratři Attilio (1810—1844) a Emilio (1819—1844), důstojníci rakouského námořnictva, účastníci italského národně osvobozeneckého hnutí, členové organizace „Mladá Itálie"; byli popraveni za pokus o povstání v Kalábrii (1844). – 339, 572

Banks, policejní inspektor v Londýně. – 370, 371, 389

Baraguay d'Hilliers, Achille (1795 až 1878), francouzský generál, od roku 1854 maršál, bonapartista; velvyslanec v Cařihradě (1853—1854); roku 1854 velel francouzskému expedičnímu sboru v Baltském moři. – 288

Barbès, Armand (1809—1870), francouzský revolucionář, maloburžoazní demokrat, jeden z vůdců tajných revolučních společností za červencové monarchie, aktivně se zúčastnil revoluce roku 1848; poslanec Ústavodárného shromáždění; za účast v událostech z 15. května 1848 byl odsouzen k doživotnímu vězení; v roce 1854 byl amnestován, odešel do emigrace a brzy zanechal politické činnosti. – 196

Baring, Francis (1796—1866), anglický státník, whig, člen parlamentu, v letech 1839—1841 kancléř pokladu (ministr financí), v letech 1849 až 1852 první lord admirality (ministr námořnictva). – 100, 294, 295, 312, 324

Barnes, Thomas (1785—1841), vydavatel listu „Times" (1817—1841). – 197

Barrington, William Wildman, vikomt (1717—1793), anglický státník, tory; ministr války (1755—1761, 1765 až 1778). – 141

Barrot, Odilon (1791—1873), francouzský buržoazní politik, do února 1848 vůdce liberální dynastické opozice; od prosince 1848 do října 1849 byl v čele kabinetu, který se opíral o kontrarevoluční blok monarchistických frakcí. – 242, 652

Bates, Robert Meakin (narozen asi roku 1791), anglický bankéř. – 376

Báthory, Štěpán (1533—1586), sedmihradský kníže (1571—1576) a polský král (1576—1586). – 351

Beales, Edmond (1803—1881), anglický právník, buržoazní radikál; roku 1855 jeden z agitátorů za rozšíření politických práv buržoazie parlamentními reformami, v letech 1865 až 1869 předseda Ligy pro reformu. – 174

Beatson, William Ferguson, anglický generál; v roce 1854 velitel jízdního oddílu tureckých vojsk na Dunaji, potom na Krymu (do září 1855). – 660, 662, 667

Bebutov, Vasilij Osipovič, kníže (1791 až 1858), ruský generál, za krymské války velel ruským oddílům na Kavkaze. – 639, 663

Bedeau, Marie Alphonse (1804—1863), francouzský generál a politik, umírněný buržoazní republikán, ve třicátých a čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska; za druhé republiky místopředseda Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; po státním převratu z 2. prosince 1851 vypovězen z Francie. – 162

Bedford, John Russell, vévoda (1766 až 1839), anglický aristokrat, otec Johna Russella. – 433, 438

Bedřich II. (1712—1786), pruský král (1740—1786). – 181, 465, 475, 494

Bedřich VII. (1808—1863), dánský král (1848—1863). – 457

Bedřich Vilém III. (1770—1840), pruský král (1797—1840). – 349, 694

Bedřich Vilém IV. (1795—1861), pruský král (1840—1861). – 169, 694, 695

Berg, Fjodor Fjodorovič (1793—1874), ruský generál, později polní maršál; v letech 1855—1863 vrchní velitel armády ve Finsku a generální gubernátor Finska. – 420

Berkeley, Francis Henry Fitzhardinge (1794—1870), anglický liberální politik, člen parlamentu. – 428

Berkeley, Maurice Frederick Fitzhardinge (1788—1867), anglický admirál a politik, whig, člen parlamentu, lord admirality (1833—1839 a 1846 až 1857). – 65, 340

Bernadotte, Jean Baptiste Jules (1763 až 1844), francouzský maršál; roku 1810 jej adoptoval švédský král Karel XIII., čímž se stal následníkem trůnu; roku 1813 se zúčastnil bojů proti Napoleonovi I.; v letech 1818—1844 švédský a norský král pod jménem Karel Jan XIV. – 525

Bernal Osborne, Ralph (1808—1882), anglický politik, liberál (patřil k tzv. mayfairským radikálům), člen parlamentu, sekretář admirality (1852 až 1858). – 32, 65, 70

Bizot, Michel Brice (1795—1855), francouzský generál, vojenský inženýr; v letech 1854—1855 velitel ženijních vojsk na Krymu. – 188

Bligh, James, v padesátých letech jeden z pracovníků chartistického hnutí. – 370, 371

Bodenstedt, Friedrich (1819—1892), německý básník a překladatel; ve čtyřicátých letech cestoval po Kavkazu a Malé Asii. – 638

Böhm, rakouský generál; v padesátých letech velitel olomoucké pevnosti. – 559

Bolingbroke, Henry (1678—1751), anglický filosof, deista; politik, jeden z vůdců strany toryů. – 259

Bonald, Louis Gabriel (1754—1840), francouzský politik a publicista, monarchista, jeden z ideologů aristokratické a klerikální reakce v období restaurace. – 695

Bonaparte, Jérôme (1784—1860) nejmladší bratr Napoleona I., vestfálský král (1807—1813), od roku 1850 maršál. – 185

Bonaparte, Napoleon Joseph Charles Paul, princ Napoleon (1822—1891), syn Jérôma Bonaparta, bratranec Napoleona III., po smrti svého staršího bratra přijal jméno Jérôme; roku 1854 velel divizi na Krymu. – 152, 153, 157, 161, 164, 165, 185

Bonaparti, císařská dynastie ve Francii (1804—1814, 1815 a 1852—1870). – 20, 162, 166, 226, 326

Bonin, Eduard (1793—1865), pruský generál a státník, ministr války (1852—1854, 1858—1859); za krymské války byl pro spojenectví Pruska se západními mocnostmi. – 180

Bosquet, Pierre Joseph François (1810 až 1861), francouzský generál, od roku 1856 maršál; ve třicátých a čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska, roku 1854 velel divizi a později sboru na Krymu (1854—1855). – 611

Bourboni, královská dynastie ve Francii (1589—1792, 1814—1815 a 1815 až 1830) a ve Španělsku (1700—1868 a 1874—1931). – 197

Bourqueney, François Adolphe, baron (1799—1869), francouzský diplomat, vyslanec (1841—1844), později velvyslanec (1844—1848) v Cařihradě; vyslanec (1853—1856), později velvyslanec (1856—1859) ve Vídni. – 33

Boustrapa, viz *Napoleon III.*

Bouverie, Edward *Pleydell* (1818—1889), anglický státník, whig, člen parlamentu; náměstek ministra obchodu (1855), předseda komise pro chudinské zákony (1855—1858). – 385, 386, 407, 411, 412

Boxer, Edward (1784—1855), anglický admirál, roku 1855 velitel balaklavského přístavu. – 101

Brancion, Adolphe Ernest, *de* (1803 až 1855), francouzský důstojník, roku 1855 velel pluku na Krymu. – 397

Bratianu, Dimitru (1818—1892), rumunský politik a publicista, roku 1848 se zúčastnil revoluce ve Valašsku a po její porážce emigroval. – 543

Brennan, policejní inspektor v Londýně, – 389

Bright, John (1811—1889), anglický továrník, buržoazní politik, jeden z vůdců freetraderů a zakladatelů Ligy proti obilním zákonům; od konce šedesátých let vůdce levého křídla liberální strany; byl několikrát ministrem v liberálních kabinetech. – 15, 16, 121—123, 175, 197, 220, 242, 280, 284, 285, 325, 415, 437, 442, 535, 617

Brougham, Henry Peter, baron (17 až 1868), anglický právník a literát, ve dvacátých a třicátých letech významný představitel whigovs

strany, lord kancléř (1830–1834); v padesátých letech nehrál již v politickém životě význačnější roli. – 361, 439, 440, 453

Brown, George (1790–1865), anglický generál, v letech 1854–1855 velel divizi na Krymu. – 287

Bruat, Armand Joseph (1796–1855), francouzský admirál, roku 1855 vrchní velitel francouzského černomořského loďstva. – 670

Brummel, George Bryan (1778–1840), anglický aristokrat nazývaný pro svou eleganci „krásný Brummel". – 541

Brunnov, Filipp Ivanovič, baron (1797 až 1875), ruský diplomat, vyslanec (1840–1854, 1858–1860), později velvyslanec (1860–1874) v Londýně. – 302, 457

Brutus (Marcus Junius Brutus) (asi 85 až 42 před n. l.), římský politik, jeden z iniciátorů aristokratického republikánského spiknutí proti Juliu Caesarovi. – 39, 401

Bulwer-Lytton, Edward George Lytton (1803–1873), anglický spisovatel a politik, zprvu whig, od roku 1852 tory, člen parlamentu. – 314, 355, 400, 402–404, 407, 411, 412, 426

Bunsen, Christian Karl Josias, baron (1791–1860), pruský diplomat, publicista a teolog, vyslanec v Londýně (1842–1854). – 180, 395

Buol-Schauenstein, Karl Ferdinand, hrabě (1797–1865), rakouský státník a diplomat, vyslanec v Petrohradě (1848–1850), později v Londýně (1851–1852), ministerský předseda a ministr zahraničních věcí (1852 až 1859). – 33, 219, 297, 413, 459

Burdett, Francis (1770–1844), anglický politik, buržoazní radikál, později tory; člen parlamentu. – 241, 310, 564

Burgh de, viz *Clanricarde*, Ulick John

Burgoyne, John Fox (1782–1871), anglický generál, vojenský inženýr, od roku 1868 polní maršál; v letech 1854–1855 vojenský poradce a velitel ženijních sborů na Krymu. – 104

Burke, Edmund (1729–1797), anglický publicista a politik, whig, později tory, člen parlamentu; zpočátku se klonil k liberalismu, později reakcionář, jeden z rozhodných odpůrců francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století. – 433, 632, 633

Burnes, Alexander (1805–1841), anglický důstojník; v letech 1839 až 1841 byl politickým poradcem ve štábu anglické armády v Kábulu. – 572

Butler, James Armar (1827–1854), anglický důstojník, jeden z organizátorů obrany Silistry roku 1854. – 516

Butt, Isaac (1813–1879), irský advokát a politik, liberál, člen parlamentu; v sedmdesátých letech jeden z organizátorů hnutí za samostatnost Irska (Home-Rule). – 107

Byron, George Gordon (1788–1824), vynikající anglický básník, představitel revolučního romantismu. – 60

Caligula (12–41), římský císař (37 až 41). – 126

Cambridge, George William Frederick, vévoda (1819–1904), anglický generál, v roce 1854 velel divizi na Krymu, vrchní velitel anglické armády (1856–1895). – 199, 201, 203, 642

Camon, Jacques (narozen roku 1792), francouzský generál, roku 1855 velel divizi na Krymu. – 567, 568

Canning, George (1770–1827), anglický státník a diplomat, jeden z vůdců toryů, ministr zahraničních věcí (1807–1809, 1822–1827), ministerský předseda (1827). – 93, 94, 259, 436

Canning, Charles John (1812–1862), anglický státník, tory, později peelovec, generální poštmistr (1853 až 1855), guvernér Indie (1856–1862). – 122

Canrobert, François Certain (1809 až 1895), francouzský generál, od roku 1856 maršál, bonapartista, ve třicátých až čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska; jeden z aktivních účastníků státního převratu z 2. prosince 1851; vrchní velitel francouzské armády (září 1854–květen 1855), později velitel armádního sboru na Krymu. – 20, 162, 166, 190, 191, 207, 208, 210, 213, 214, 227, 231, 243–245, 253, 271, 276, 282, 286–288, 316, 331, 477

canterburský arcibiskup, viz *Sumner*, John Bird

Cantillon, francouzský poddůstojník, sloužil v armádě Napoleona I., roku 1818 byl pro úklady o život Wellingtona (vrchního velitele anglické okupační armády ve Francii) předán soudu, ale byl osvobozen. – 250

car (1825–1855), viz *Mikuláš I.*

car (1855–1881), viz *Alexandr II.*

Cardigan, James Thomas, *Brudenell*, hrabě (1797–1868), anglický generál, roku 1854 velel jízdní brigádě na Krymu. – 177

Cardwell, Edward (1813–1886), anglický státník, jeden z předáků peelovců, později liberál; ministr obchodu (1852–1855), hlavní sekretář pro Irsko (1859–1861), ministr kolonií (1864–1866) a ministr války (1868–1874). – 121, 137, 206

Carnot, Lazare Nicolas (1753–1823), francouzský matematik a fyzik, politik a vojevůdce, buržoazní republikán; za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století se přidal k jakobínům, roku 1794 se však zúčastnil kontrarevolučního převratu 9. thermidoru. – 329, 661

Cartwright, John (1740–1824), anglický publicista, politik a veřejný pracovník, buržoazní radikál; požadoval v tisku parlamentní reformu na základě všeobecného volebního práva. – 310

Castellane, Esprit Victor Elisabeth Boniface, hrabě (1788–1862), francouzský maršál, bonapartista, jeden z aktivních účastníků státního převratu 2. prosince 1851. – 288

Castlereagh, Henry Robert Stewart, vikomt, markýz *Londonderry* (1769 až 1822), anglický státník, tory; ministr války (1805–1806), ministr války a kolonií (1807–1809), ministr zahraničních věcí (1812–1822). – 179, 349, 436

Cathcart, George (1794–1854), anglický generál, roku 1854 velel divizi na Krymu. – 177, 505

Cavaignac, Louis Eugène (1802–1857), francouzský generál a politik, umírněný buržoazní republikán, ve třicátých až čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska; od května 1848 ministr války, s nevídanou krutostí potlačil červnové povstání pařížských dělníků; v červnu až

prosinci 1848 měl v rukou výkonnou moc. – 288, 652

Cecil, Robert Arthur Talbot *Cascoyne*, od roku 1868 markýz *Salisbury* (1830–1903), anglický státník, tory, později konzervativec, člen parlamentu; byl několikrát ministerským předsedou a ministrem zahraničních věcí v konzervativních vládách. – 416

Cialdini, Enrico (1811–1892), italský generál, roku 1855 velel brigádě sardinského sboru na Krymu. – 605

Clanricarde, Ulick John *de Burgh*, markýz (1802–1874), anglický diplomat a politik, whig; velvyslanec v Petrohradě (1838–1841), generální poštmistr (1846–1852). – 108, 139, 376

Clarendon, George William *Villiers*, hrabě (1800–1870), anglický státník, whig, později liberál; místodržitel Irska (Lord lieutenant of Ireland) (1847–1852), roku 1848 krutě potlačil irské povstání; ministr zahraničních věcí (1853–1858, 1865–1866 a 1868–1870). – 39, 53, 59, 61, 86, 103, 136, 144, 149, 181 až 183, 295, 360, 361, 366, 412, 445, 452, 459, 460, 543–545, 560, 561, 659–662, 664–666, 668, 670–691

Clarková-Cowdenová, Mary Novello (1809–1898), anglická spisovatelka. – 565

Clausewitz, Karl (1780–1831), pruský generál, vynikající buržoazní vojenský teoretik. – 495

Cobbett, John Morgan (1800–1877), anglický advokát a politik, člen parlamentu, syn Williama Cobbetta. – 172

Cobbett, William (1763–1835), anglický politik a publicista, významný představitel maloburžoazního radikalismu, bojoval za demokratizaci anglického politického zřízení. – 62, 124, 172, 241, 310, 436, 564

Cobden, Richard (1804–1865), anglický továrník, buržoazní politik, jeden z vůdců freetraderů a zakladatelů Ligy proti obilním zákonům; člen parlamentu. – 15, 16, 175, 242, 280, 314, 325, 442

Codrington, William John (1804–1884), anglický generál, v letech 1854 až 1855 velel divizi, později byl vrchním velitelem anglické armády na Krymu (listopad 1855–červenec 1856). – 608, 691

Cochrane, Thomas, hrabě *Dundonald* (1775–1860), anglický admirál, účastník válek proti Napoleonovi I., člen parlamentu. – 564

Colchester, Charles Abbot, baron (1798 až 1867), anglický admirál, tory, člen parlamentu. – 361

Collet, Collet Dobson, anglický radikální novinář a veřejný pracovník. – 540

Combermere, Stapleton *Cotton*, vikomt (1773–1865), anglický generál, od roku 1855 polní maršál; účastnil se válek proti Napoleonovi I., vrchní velitel anglické armády v Irsku (1822–1825) a v Indii (1825). – 617

Congreve, William (1772–1828), anglický důstojník a vojenský vynálezce, roku 1808 sestrojil zápalnou raketu. – 463

Conway, Henry Seymour (1721–1795), anglický generál a státník; od roku 1793 polní maršál; whig, člen parlamentu. – 437

Cormontaigne, Louis *de* (asi 1696–1752), francouzský generál, vojenský inže-

nýr, autor četných děl o opevňovacích pracích a obléhání. – 329

Cowley, Henry Richard Charles *Wellesley*, baron (1804–1884), anglický diplomat, velvyslanec v Paříži (1852 až 1867). – 672, 673, 676, 685, 686

Cromwell, Oliver (1599–1658), vůdce buržoazie a zburžoaznělé šlechty za anglické buržoazní revoluce z konce 17. století; od roku 1653 lord protektor Anglie, Skotska a Irska. – 174

Curzon, Robert (1810–1873), anglický cestovatel a spisovatel; v letech 1843–1844 jeden ze zplnomocněnců v Erzerumu, kteří měli stanovit hranici mezi Tureckem a Íránem. – 638

Custine, Astolphe, markýz *de* (1790 až 1857), francouzský cestovatel a spisovatel. – 503

Czartoryski, Adam Jerzy, kníže (1770 až 1861), polský magnát; počátkem 19. století důvěrný přítel cara Alexandra I., ruský ministr zahraničních věcí (1804–1806); za polského povstání 1830–1831 předseda prozatímní vlády, po porážce povstání emigroval do Paříže, kde stál v čele polské konzervativně monarchistické emigrace. – 97, 539, 540

Čeodajev, Michail Ivanovič (zemřel roku 1859), ruský generál, účastník války 1812, za krymské války velel armádnímu sboru a záložní pěchotě. – 44, 50

Dante Alighieri (1265–1231), velký italský básník, autor slavné „Božské komedie". – 414

dánský král, viz *Bedřich VII.*

Darkin, policejní inspektor v Londýně. – 389

Dasent, George Webbe (1817–1896), anglický novinář, spolupracovník „Times" za Delaneovy éry (1845 až 1870). – 197

David d'Angers, Pierre Jean (1788 až 1856), známý francouzský sochař, levý republikán, účastník revoluce 1830 a 1848; po státním převratu z 2. prosince 1851 byl vypovězen z Francie, ale brzy se vrátil. – 649

Dawkins, Edward, anglický diplomat, v letech 1827–1834 rezident v Řecku. – 96

Delane, John Thadeus (1817–1879), anglický novinář, vydavatel listu „Times" (1841–1877). – 69, 197

De Maistre, viz *Maistre*, Joseph *de*

Démosthenes (384–322 před n. l.), vynikající starořecký řečník a politik, vůdce protimakedonské strany v Aténách, stoupenec otrokářské demokracie. – 153

Derby, Edward Geoffrey Smith *Stanley*, od roku 1851 hrabě (1799–1869), anglický státník, zpočátku whig, pak vůdce toryů, později jeden z předáků konzervativní strany; ministerský předseda (1852, 1858 až 1859 a 1866–1868). – 52, 56, 60, 68, 70, 74, 86, 107, 134, 155, 216, 259, 262, 263, 355, 407, 442, 449, 452, 456

Devonshire, William George Spencer *Cavendish*, vévoda (1790–1858), anglický aristokrat, člen parlamentu, liberál. – 175

Dibič, Ivan Ivanovič, hrabě (1785 až 1831), ruský generál-polní maršál, vrchní velitel za rusko-turecké války v letech 1828–1829, velel armádě, která potlačila polské povstání 1830 až 1831. – 507

Disraeli, Benjamin, od roku 1876 hrabě *Beaconsfield* (1804–1881), anglický

státník a spisovatel, jeden z předáků toryů, později vůdce konzervativní strany; kancléř pokladu (ministr financí) (1852, 1858–1859 a 1866 až 1868), ministerský předseda (1868 a 1874–1880). – 13, 32, 40, 52, 55, 57, 67, 70, 71, 74, 75, 102, 104, 107, 108, 127, 193, 259, 283 až 285, 289–292, 294, 295, 297, 298, 301, 302, 305, 313, 355, 404, 411 až 413, 415, 544, 560

Dobrovský, Josef (1753–1829). – 235

Douglas, Howard (1776–1861), anglický generál a vojenský spisovatel, autor knih o dělostřelectvu a opevňovacích pracích. – 47, 483

Dowb, viz *Panmure*, Fox Maule

Drouyn de Lhuys, Edouard (1805–1881), francouzský diplomat a politik, ve čtyřicátých letech umírněný monarchista, orleanista, po roce 1851 bonapartista; ministr zahraničních věcí (1848–1849, 1851, 1852–1855, 1862–1866); v roce 1855 zastupoval Francii na vídeňské konferenci. – 215, 216, 218, 219, 458, 650

Drummond, Henry (1786–1860), anglický politik, tory, člen parlamentu, v roce 1855 člen výboru pro vyšetřování stavu anglické armády na Krymu. – 48, 107, 197, 375

Duke, James (narozen roku 1792), člen anglického parlamentu, freetrader. – 173

Dulac, francouzský generál, roku 1855 velel divizi na Krymu. – 605

Dumouriez, Charles François (1739 až 1823), francouzský generál a politik z období francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století, girondista; v letech 1792–1793 velel severní revoluční armádě; v březnu 1793 zradil revoluci. – 59, 65, 351

Duncombe, Thomas Slingsby (1796 až 1861), anglický politik, buržoazní radikál, ve čtyřicátých letech se zúčastnil chartistického hnutí, člen parlamentu. – 102, 105, 339, 377, 393

Dundas, James Whitley *Deans* (1785 až 1862), anglický admirál, od roku 1852 do ledna 1855 vrchní velitel anglického středomořského loďstva, které se zúčastnilo krymské války. – 314

Dundas, Richard Saunders (1802 až 1861), anglický admirál, roku 1855 vrchní velitel anglického loďstva v Baltském moři. – 339, 359, 374, 550, 552, 555, 556

Dundonald, viz *Cochrane*, Thomas

Dunlop, Alexander Graham, anglický publicista. – 352

Duns Scotus, Jan (asi 1265–1308), středověký filosof, scholastik, představitel nominalismu, který byl ve středověku prvním výrazem materialismu; autor monumentální práce „Oxfordské spisy". – 90

Dupont de l'Étang, Pierre Antoine (1765 až 1840), francouzský generál, roku 1808 za války ve Španělsku kapituloval se svou divizí u Bailénu. – 225

Ebner, rakouský generál, za krymské války velitel pevnosti Přemyšlu. – 559

Ebrington, Hugh, vikomt (1818–1905), anglický politik, whig, později liberál, člen parlamentu. – 174, 306, 391 541

Ellenborough, Edward *Law*, baron (1750 až 1818), anglický právník a státník, zpočátku whig, později tory, člen parlamentu, předseda královského soudu (1802–1818). – 260

Ellenborough, Edward *Law*, hrabě (1790

až 1871), anglický státník, tory, člen parlamentu; generální guvernér pro Indii (1842—1844), první lord admirality (ministr námořnictva) (1846), předseda Kontrolního úřadu pro Indii (1858); syn předchozího. – 31, 258, 260—265, 545, 561

Ellice, Edward (1781—1863), anglický státník, whig, později liberál, člen parlamentu; roku 1855 člen výboru pro vyšetřování stavu anglické armády na Krymu. – 107

Elliot, George Augustus (1813—1901), důstojník anglického námořnictva, od roku 1858 admirál; v letech 1854—1855 velel anglické řadové lodi v Baltském moři. – 691

Engels, Bedřich (1820—1895) (viz životopisná data). – 7—13, 18—28, 226, 418, 499, 501, 518, 609

Espartero, Baldomero (1793—1879), španělský generál a politik, předák strany progresistů, regent Španělska (1841—1843), předseda vlády (1854 až 1856). – 530

Espinasse, Charles Marie Esprit (1815 až 1859), francouzský generál, bonapartista, ve třicátých a čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska, jeden z aktivních účastníků státního převratu 2. prosince 1851; v roce 1854 velel divizi v Dobrudži, později brigádě na Krymu (1854 a 1855). – 20, 184, 282

Euklides (konec 4.—počátek 3. století před n. l.), významný starořecký matematik. – 482

Eugen Savojský, princ (1663—1736), rakouský vojevůdce a státník. – 350, 465

Eugenie, viz *Montijo*, Eugenie *de*

Evans, George *de Lacy* (1787—1870), anglický generál, liberální politik, člen parlamentu; roku 1854 velel divizi na Krymu. – 100, 150, 151, 173, 671

Exeter, Brownlow *Cecil*, markýz (1795 až 1867), anglický aristokrat, tory. – 414

Faucheux, francouzský generál, roku 1855 velel divizi na Krymu. – 567 až 569

Ferdinand II. (1810—1859), neapolský král (1830—1859); za bombardování Mesiny v roce 1848 dostal přezdívku „král Bomba". – 522, 537

Filder, anglický generál, v letech 1854 až 1855 generální intendant krymské armády. – 151, 691

Filip II. (asi 382—336 před n. l.), makedonský král (359—336 před n. l.). – 153

Finlen (Finlan), James, významný pracovník chartistického hnutí, v letech 1852—1858 člen výkonného výboru Národního chartistického sdružení. – 371

Fitzgerald, John David (1816—1889), irský právník a politik, liberál, člen parlamentu, často zastával vysoké funkce v anglické justiční správě v Irsku. – 155

Folkestone, člen anglického parlamentu, buržoazní radikál. – 564

Forey, Elie Frédéric (1804—1872), francouzský generál, později maršál, bonapartista; ve třicátých a čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska, jeden z aktivních účastníků státního převratu z 2. prosince 1851; v roce 1854 a na začátku roku 1855 velel francouzským jednotkám na Krymu, v dubnu 1855 byl jmenován guvernérem provincie Oran (v severní Africe). – 20, 191, 282

Fox, Charles James (1749–1806), anglický státník, předák whigů; ministr zahraničních věcí (1782, 1783 a 1806). – 38, 630, 632, 633

František Josef I. (1830–1916), rakouský císař (1848–1916). – 194, 486, 544, 557, 560

Fuad efendi, Mehmed (1814–1869), turecký státník; v padesátých a šedesátých letech byl několikrát velkovezírem a ministrem zahraničních věcí. – 660, 672, 678, 690

Gaj, Ljudevit (1809–1872), chorvatský novinář, filolog a politik; roku 1848 člen prozatímní vlády Chorvatska, austroslavista. – 236

Garibaldi, Giuseppe (1807–1882), italský revolucionář, demokrat, vůdce národně osvobozeneckého hnutí v Itálii; roku 1848 v čele dobrovolnického sboru obětavě bojoval na straně piemontské armády proti Rakousku; byl hlavním organizátorem obrany římské republiky v dubnu až červnu 1849; v padesátých a šedesátých letech vedl boj italského národa za národní osvobození a sjednocení země. – 522

Gibs, vrchní isnpektor policie v Londýně. – 389

Gibson, Thomas *Milner* (1806–1884), anglický státník, freetrader, později liberál; ministr obchodu (1859 až 1865 a 1865–1866). – 284, 290, 291, 314, 404

Girardin, Emile *de* (1806–1881), francouzský buržoazní publicista a politik, ve třicátých až šedesátých letech byl s přestávkami redaktorem listu „La Presse"; v politice naprosto bezzásadový. – 195

Gladstone, William Ewart (1809 až 1898), anglický státník, tory, později peelovec, v druhé polovině 19. století předák liberální strany; kancléř pokladu (ministr financí) (1852 až 1855 a 1859–1866) a ministerský předseda (1868–1874, 1880–1885, 1886, 1892–1894). – 39, 40, 55–57, 59, 66, 67, 70–72, 74, 77–79, 86, 87, 90, 91, 103, 121, 123, 137, 147, 148, 178, 201, 206, 220, 284, 292, 294, 295, 298, 300, 301, 304, 306, 313, 325, 326, 343, 344, 355, 412, 413, 415, 535–537, 613, 614

Gläser, rakouský generál, za krymské války velitel pevnosti Zaleščiki. – 559

Goderich, viz *Robinson*, Frederick John

Goethe, Johann Wolfgang (1749–1832), veliký německý spisovatel a myslitel. – 48

Gorčakov, Alexandr Michajlovič, kníže (1798–1883), ruský státník a diplomat, velvyslanec ve Vídni (1854 až 1856), ministr zahraničních věcí (1856–1882). – 33, 219, 292, 301

Gorčakov, Michail Dmitrijevič, kníže (1793–1861), ruský generál, velitel dunajské armády (1853–1854), vrchní velitel jižní armády (od září 1854 do února 1855), později armády na Krymu (únor–prosinec 1855); místodržitel Polského království (1856–1861). – 50, 251, 275, 322, 547, 566, 568, 569, 580, 585 až 587, 589, 592, 593, 598, 612, 619, 620

Gordon, John William (1814–1870), anglický důstojník, vojenský inženýr, později generál; v letech 1854 až 1855 velitel ženijních vojsk na Krymu. – 691

Graham, James Robert George (1792 až 1861), anglický státník, zprvu

whig, později peelovec, ministr vnitra (1841—1846), první lord admirality (ministr námořnictva) (1830—1834, 1852—1855). – 53, 59, 78, 86, 103, 121, 122, 146, 148, 193, 285, 292, 313—315, 325, 339, 340, 344, 412, 413, 415, 416, 555, 556, 572—577

Graham, Montague William, člen anglického parlamentu. – 183

Grach, Friedrich (1812 — asi 1856), pruský důstojník; od roku 1841 byl v tureckých službách, roku 1854 jeden z velitelů obrany Silistry. – 516

Granby, Charles Cecil John *Manners*, markýz (narozen roku 1815), anglický aristokrat, tory, člen parlamentu. – 294

Granier de Cassagnac, Adolphe (1806 až 1880), francouzský novinář, bezzásadový politik, do revoluce roku 1848 orleanista, potom bonapartista, za druhého císařství poslanec Zákonodárného sboru, krajní pravičák, spolupracoval s listem „Constitutionnel". – 215

Grantham, Thomas *Robinson*, baron (1738—1786), anglický státník a diplomat, whig; velvyslanec v Madridě (1771—1779), ministr zahraničních věcí (1782—1783). – 632

Granville, Augustus Bozzi (1783—1872), anglický lékař, autor řady lékařských prací; původem Ital. – 145

Granville, George *Leveson-Gower*, hrabě (1815—1891), anglický státník, whig, později jeden z vůdců liberální strany; ministr zahraničních věcí (1851—1852, 1870—1874 a 1880—1885), ministr kolonií (1868 až 1870, 1886); předseda tajné rady (1852—1854, 1855—1858 a 1859 až 1865). – 126, 134, 361, 366, 372

Granvillová, Marie Louisa, *Dalbergová* (zemřela 1860), manželka Georga Levesona-Gowera, hraběte Granvilla. – 372

Grey, George (1799—1882), anglický státník, whig, ministr vnitra (1846 až 1852, 1855—1858 a 1861—1866) a ministr kolonií (1854—1855). – 39, 126, 408, 428

Grey, Henry George, hrabě (1802 až 1894), anglický státník, whig, tajemník pro vojenské záležitosti (1835 až 1839) a ministr války a kolonií (1846—1852); syn Charlese Greye. – 57, 75, 78, 79, 126, 452

Grey, Charles, hrabě (1764—1845), anglický státník, jeden z vůdců whigů, první lord admirality (ministr námořnictva) (1806), ministerský předseda (1830—1834). – 437, 633

Griffiths, W. dr., anglický duchovní. – 325

Grosvenor, lord Robert (1801—1893), anglický politik, whig, později liberál; člen parlamentu. – 285, 306, 369, 370, 373, 374, 385, 388, 391

Gurney, Samuel (1786—1856), anglický bankéř, ředitel velké diskontní banky v Londýně (1825—1856). – 395

Guizot, François Pierre Guillaume (1787—1874), francouzský buržoazní historik a státník, od roku 1840 do únorové revoluce 1848 fakticky řídil vnitřní i zahraniční politiku Francie; zastánce zájmů velké finanční buržoazie. – 215, 279

Gustav Adolf II. (1594—1632), švédský král (1611—1632) a vojevůdce; usiloval o nadvládu na Baltském moři, válčil s Dánskem, Polskem a Ruskem; za třicetileté války stál v čele svazu protestantských států. – 525

Guyon, Richard Debaufre (1803–1856) anglický důstojník, zúčastnil se revoluce v Uhrách (1848–1849) jako generál revoluční armády, po porážce revoluce emigroval do Turecka a působil v turecké armádě pod jménem Huršid paša; zúčastnil se obrany Karsu. – 665

Hafiz paša, turecký generál, roku 1855 velel částem vojska na Kavkaze.–668

Hale, William, majitel továrny na výrobu raket v předměstí Londýna. – 53, 464

Halford, Henry, člen anglického parlamentu. – 171, 172

Hall, Benjamin (1802–1867), anglický státník, liberál (patřil k tzv. mayfairským radikálům); v letech 1854 až 1855 ministr zdravotnictví, vedoucí úřadu veřejných prací (1855–1858). – 32, 427

Hall, John (1795–1866), anglický vojenský lékař; v letech 1854–1856 náčelník lékařské služby v armádě na Krymu. – 90

Haller, Karl Ludwig (1768–1854), švýcarský právník a historik, obhájce nevolnictví a absolutismu. – 695

Handcocková, Josephine, rozená Kellyová (zemřela roku 1853), Clanricardova metresa. – 139

Hanka, Václav (1791–1861). – 236

Hardinge, Henry, vikomt (1785–1856), anglický generál a státník, tory, od roku 1855 polní maršál, účastník válek proti Napoleonovi I., tajemník pro vojenské záležitosti (1828–1830 a 1841–1844), generální guvernér Indie (1844–leden 1848), vrchní velitel anglické armády (1852 až 1856). – 66, 177, 205, 617

Hardwicke, Charles Philip *Yorke*, hrabě 1799–1873), anglický admirál a politik, tory. – 31, 260, 261

Harrington, Leicester Fitzgerald Charles *Stanhope* (1784–1862), anglický plukovník a politik, whig. – 540, 541

Harris, viz *Malmesbury*, James

Harrison, George, anglický dělník, jeden z aktivních účastníků chartistického hnutí. – 174

Hart, Richard, advokát, přívrženec Urquhartův. – 540, 542

Hasan bin Sabbáh (1056–1124), zakladatel muslimské sekty asasínů, kteří v 12. až 13. století bojovali proti Seldžukům a křižákům. – 35

Haxthausen, August (1792–1866), pruský úředník a spisovatel, autor spisu o zbytcích občinového zřízení v ruském zemědělství; v politických názorech reakcionář, obhájce nevolnictví. – 240

Haynau, Julius Jakob (1786–1853), rakouský generál, v letech 1848 až 1849 krutě potlačil revoluční hnutí v Itálii a v Uhrách. – 318

Hayter, William Goodenough (1792 až 1878), anglický právník, člen parlamentu, whig, později liberál. – 36

Hayward, Abraham (1801–1884), anglický právník a publicista, zpočátku tory, později peelovec; roku 1854 byl jmenován tajemníkem chudinské péče. – 56

Heathcote, William (1801–1881), člen anglického parlamentu. – 294, 295, 312

Herbert, Sidney (1810–1861), anglický státník, zpočátku tory, později peelovec; tajemník pro vojenské záležitosti (1845–1846 a 1852–1855), ministr války (1859–1860). – 37, 48, 59, 61, 65–67, 74, 78, 86, 99, 100, 121–123, 146–148, 201, 206, 284, 412, 413, 415, 416, 458

Herbillon, Emile d' (1794—1866), francouzský generál, roku 1855 velel divizi na Krymu. – 567, 568

Herwegh, Georg (1817—1875), známý německý básník, maloburžoazní demokrat. – 325

Hess, Heinrich, baron (1788—1870), rakouský generál, později polní maršál; v letech 1848—1849 se aktivně zúčastnil potlačení revoluce v Itálii; v letech 1854—1855 vrchní velitel armády v Uhrách, Haliči a v podunajských knížectvích. – 251 544, 558, 560

Hobbes, Thomas (1588—1679), významný anglický filosof, představitel mechanického materialismu; Hobbesovy sociálně politické názory měly výrazně protidemokratickou tendenci. – 313, 314

Horner, Leonard (1785—1864), anglický geolog a veřejný pracovník; tovární inspektor (1833—1856), hájil zájmy dělníků. – 171, 429

Horsman, Edward (1807—1876), anglický liberální politik; v letech 1855—1857 státní sekretář pro Irsko. – 102

Hotham, Charles (1806—1855), anglický důstojník, v letech 1854—1855 guvernér britské kolonie Victorie v Austrálii. – 142, 143

Hughes, T. M., anglický spisovatel z první poloviny 19. století, několik let žil ve Španělsku. – 531

Hugo, Victor (1802—1885), velký francouzský spisovatel, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, po státním převratu z 2. prosince 1851 žil v emigraci na ostrově Jersey; koncem roku 1855 byl z Anglie vypovězen. – 541

Hume, Joseph (1777—1855), anglický politik, jeden z předáků buržoazních radikálů, člen parlamentu. – 95, 124, 280, 310, 436, 441

Changarnier, Nicolas Anne Théodule (1793—1877), francouzský generál a buržoazní politik, monarchista; ve třicátých a čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska; za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, v letech 1848—1851 velitel pařížské posádky a národní gardy, po státním převratu z 2. prosince 1851 vypovězen z Francie. – 162, 288, 423

Chesney, Francis Rawdon (1789 až 1872), anglický plukovník, od roku 1855 generál. – 483

Chevalier, Michel (1806—1879), francouzský inženýr, ekonom a publicista, v třicátých letech saint-simonovec, později freetrader. Po státním převratu z 2. prosince 1851 aktivně podporoval a propagoval hospodářskou politiku Napoleona III., delší čas spolupracoval s redakcí listu „Journal des Débats". – 615

Christie (1798—1855), anglický kapitán, správce přístavu a velitel dopravní služby v Balaklavě, zemřel ve dnech, kdy ho první lord admirality James Cragam chtěl postavit před válečný soud za údajné opominutí služby. – 339, 573

Chruščov, Alexandr Petrovič (1806 až 1875), ruský generál, v letech 1853 až 1856 velel oddílům na Krymu, jeden z aktivních účastníků hrdinné obrany Sevastopolu. – 191

Ibráhím paša (1789—1848), egyptský vojevůdce, adoptivní syn egypt-

ského vládce Muhammada Alího; v letech 1824–1828 velel turecké armádě bojující proti řeckým povstalcům; vrchní velitel egyptské armády za egyptsko-tureckých válek (1831–1833 a 1839–1841); od roku 1844 spoluvládce Egypta. – 96

Iskander beg (Aleksander Iliński) (1810 až 1861), turecký generál, původem Polák; ve třicátých až čtyřicátých letech sloužili ve španělské, portugalské, perské a francouzské armádě, účastník revoluce 1848–1849 v Uhrách, po porážce revoluce emigroval do Turecka a stal se tureckým poddaným; velel částem turecké armády na Dunaji (1853–1854), na Krymu (1855) a na Kavkaze (1855–1856). – 212, 516

Ismail paša (Ismail paša) (György Kmety) (1810–1865), turecký generál, původem Maďar; účastník revoluce 1848–1849 v Uhrách, po porážce revoluce emigroval do Turecka a stal se tureckým poddaným; velel částem turecké armády na Dunaji (1853–1854) a na Kavkaze (1854 až 1855). – 637

Jeffreys, George, baron (1648–1689), anglický právník a státník; tory; lord kancléř (1683–1685); jeho rozsudky v politických procesech byly neobyčeně kruté. – 261

Jérôme Napoleon, viz *Bonaparte*, Joseph Charles Paul, princ Napoleon

Jiří III. (1738–1820), anglický král (1760–1820). – 443, 631, 632

Jiří IV. (1762–1830), princ regent (1811–1820) a anglický král (1820 až 1830). – 369, 443

Jomini, Henri (1779–1869), generál ve francouzských a později ruských službách, buržoazní vojenský teoretik, autor četných prací z historie vojenství a o strategii; původem Švýcar. – 495, 598, 662

Jones, Ernest Charles (1819–1869), významný pracovník anglického dělnického hnutí, proletářský básník a publicista, jeden z vůdců revolučního chartismu; jeden z redaktorů „Northern Star", redaktor „Notes to the People" a „People's Paper"; Marxův a Engelsův přítel. – 7, 18, 174, 242, 265–267, 308, 455, 583

Jones, Harry David (1791–1866), anglický generál, vojenský inženýr; roku 1855 velitel ženijního vojska na Krymu. – 104, 188

Jones, John Gale (1761–1838), anglický politik, maloburžoazní radikál; povoláním lékař. – 261, 262

Jones, William, chartista, tajemník komise pro organizaci pohřbu F. O'Connora (září 1855). – 583

Juvenál (Decimus Iunius Iuvenalis) (narozen po roce 60 – zemřel po roce 127), významný římský satirický básník. – 326

Karel III. (1716–1788), španělský král (1759–1788). – 530

Karel XII. (1682–1718), švédský král (1697–1718). – 525

Karel Albert (1798–1849), sardinský král (1831–1849). – 520

Karel Veliký (asi 742–814), francký král (768–800) a císař (800–814). – 184

Kateřina II. (1729–1796), ruská carevna (1762–1796). – 179, 630–632

Kato starší (Marcus Porcius Cato Maior) (234–149 před n. l.), římský politik a spisovatel, hájil výsady

šlechty; roku 184 před n. l. byl zvolen cenzorem (jedna z nejvyšších státních funkcí římské republiky — dvojice cenzorů spravovala téměř celý vnitřní život státu); vykonával svůj úřad s příslovečnou tvrdostí.–691

Kelly, anglický důstojník, velel pluku na Krymu. – 231

Keogh, William Nicolas (1817—1878), irský právník a politik, přikláněl se k peelovcům; jeden z vůdců irské frakce v parlamentě; několikrát zastával vysoké právnické funkce v anglických úřadech v Irsku. – 70, 155

King, Peeter John *Locke* (1811—1885), anglický politik, buržoazní radikál, člen parlamentu. – 441, 452

Kmety, viz *Ismail paša*

Knesebeck, Karl Friedrich, baron (1768 až 1848), pruský generál polní maršál, účastník bojů proti Napoleonovi I., v letech 1814—1815 se zúčastnil vídeňského kongresu, roku 1831 vrchní velitel pruského pozorovacího sboru v Poznani. – 350, 351

Knight, Charles (1791—1873), anglický publicista a vydavatel. – 347

Kollár, Jan (1793—1852). – 235

Konstantin Nikolajevič (1827—1892), ruský velkokníže, druhý syn Mikuláše I., generál-admirál, řídil námořní správu (1853—1881) a byl velitelem ruského loďstva (1855 až 1881). – 597

Konstantin Pavlovič (1779—1831), ruský velkokníže, od roku 1814 vrchní velitel polské armády, fakticky byl místodržitelem Polska (1814 až 1831). – 97

Kopitar, Bartoloměj (1780—1844), významný slovinský filolog slavista, napsal řadu prací o jazyce, literatuře a dějinách slovanských národů. – 235

Korf, Fjodor Christoforovič, baron, ruský generál, roku 1855 velel jezdecké divizi na Krymu. – 619, 620

Kornilov, Vladimír Alexejevič (1806 až 1856), vynikající ruský námořní důstojník, viceadmirál, náčelník štábu černomořského loďstva (1849 až 1853), jeden z organizátorů obrany Sevastopolu. – 209, 210, 213, 578

Kościuszko, Tadeusz (1746—1817), významný představitel polského národně osvobozeneckého hnutí v 90. letech 18. století; v letech 1776 až 1783 se zúčastnil boje za nezávislost amerických kolonií; vůdce polského povstání z roku 1794. – 351

Kossuth, Lajos (1802—1894), vůdce maďarského národně osvobozeneckého hnutí, v revoluci 1848—1849 předák buržoazně demokratických živlů, stál v čele maďarské revoluční vlády; po porážce revoluce emigroval z Uher. – 53, 73

Krésus, lydský král (560—546 před n. l.), proslul svým bohatstvím. –184

La Marmora, Alfonso Ferrero (1804 až 1878), italský generál a státník, piemontský ministr války (1848, 1849—1859), roku 1855 velel sardinskému sboru na Krymu, později ministerský předseda. – 567

Lamoricière, Christophe Louis Léon (1806—1865), francouzský generál a politik, umírněný buržoazní republikán, ve třicátých a čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska, roku 1848 se podílel na potlačení červnového povstání v Paříži; později byl ministrem války v Cavaignacově vládě (červen až prosinec 1848),

stál v opozici proti vládě Ludvíka Bonaparta, po státním převratu z 2. prosince 1851 byl vypovězen z Francie. — 162, 184, 288

La Motterouge, Joseph Edouard *de* (1804—1883), francouzský generál, roku 1855 velel divizi na Krymu. – 605

Landsdowne, Henry *Petty Fitzmaurice*, markýz (1780—1863), anglický státník, whig, kancléř pokladu (ministr financí) (1806—1807), předseda tajné rady (1830—1841, 1846—1852), ministr bez portfeje (1852—1863). – 86, 366

Lanskoj, Sergej Stěpanovič, hrabě (od roku 1861) (1787—1862), ruský státník, ministr vnitra (1855—1861). – 625

Lawley, Francis Charles (1825—1901), anglický novinář, Gladstonův osobní tajemník (1852—1854); v letech 1854—1865 byl ve Spojených státech jako dopisovatel listu „Times". – 57, 139

Layard, Austen Henry (1817—1894), anglický archeolog a politik, buržoazní radikál, později liberál, člen parlamentu; v roce 1855 člen výboru pro vyšetření stavu anglické armády na Krymu. – 32, 37, 66, 102, 103, 107, 118, 134, 135, 173, 206, 241, 258, 262, 284, 285, 306, 325, 339, 340, 343, 365, 404, 572

Ledru-Rollin, Alexandre Auguste (1807 až 1874), francouzský publicista a politik, jeden z vůdců maloburžoazních demokratů, redaktor listu „Réforme"; roku 1848 byl členem prozatímní vlády; poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, kde vedl stranu Hory; po demonstraci 13. června 1849 emigroval do Anglie. – 107

Levaillant, francouzský generál, v letech 1854—1855 velel divizi na Krymu. – 605

Lewis, George *Cornewall* (1806—1863), anglický státník, whig, sekretář pokladu (tajemník ministerstva financí) (1850—1852), kancléř pokladu (ministr financí) (1855—1858), ministr vnitra (1859—1861) a ministr války (1861—1863). – 126, 178, 613, 614

Liděrs, Alexandr Nikolajevič (1790 až 1874), ruský generál, v letech 1853 až 1854 velel armádnímu sboru na Dunaji, v roce 1855 jižní armádě, počátkem roku 1856 vrchní velitel krymské armády. – 419, 627, 628

Ligne, Karl Joseph, kníže *de* (1735 až 1814), rakouský generál, diplomat a spisovatel, od roku 1809 polní maršál. – 349

Lindsay, William Shaw (1816—1877), anglický rejdař a obchodník, free-trader, člen parlamentu. – 377

Liprandi, Pavel Petrovič (1796—1864), ruský generál, v letech 1853—1854 velel divizi na Dunaji, v letech 1854—1855 na Krymu, v bitvě na řece Černé velel armádnímu sboru. – 549, 566

Livenová, Darja (Dorothea) Christoforovna, kněžna (1785—1857), žena ruského diplomata Ch. A. Livena; hrála významnou úlohu v evropských diplomatických kruzích, v jejím salóně v Londýně a v Paříži se scházela vlivná politická společnost. – 366

Liverpool, Robert Banks *Jenkinson*, hrabě (1770—1828), anglický státník, jeden z předáků toryů, byl několikrát ministrem; ministerský předseda (1812—1827). – 94, 105, 179, 261, 377

Lovett, William (1800—1877), anglický řemeslník, maloburžoazní demokrat, ve třicátých letech jeden z vůdců chartistického hnutí, přívrženec „morální síly" a spolupráce s buržoazií. – 310

Lowe, Robert (1811—1892), anglický státník a publicista, spolupracovník listu „Times", whig, později liberál, člen parlamentu; náměstek ministra obchodu (1855—1858), kancléř pokladu (ministr financí) (1868 až 1873), ministr vnitra (1873—1874). – 107, 197, 285, 294, 295, 312, 313, 416

Lucan, George Charles *Bingham*, hrabě (1800—1888), anglický generál, tory, roku 1854 a počátkem roku 1855 velel jezdecké divizi na Krymu. – 177

Ludvík XIV. (1638—1715), francouzský král (1643—1715). – 465

Ludvík XVIII. (1755—1824), francouzský král (1814—1815 a 1815—1824). – 694

Ludvík Bonaparte, viz *Napoleon III.*

Ludvík Filip (1773—1850), vévoda Orleánský, francouzský král (1830 až 1848). – 139, 148, 215, 218, 228, 261, 283, 377, 617

Ludvík Napoleon, viz *Napoleon III.*

Lyndhurst, John Singleton *Copley*, baron (1772–1863), anglický státník, právník, tory; lord kancléř (1827—1830, 1834—1835 a 1841—1846). – 36, 179—181, 295, 544, 560

Lyons, Edmund (1790—1858), anglický admirál; roku 1855 vrchní velitel loďstva v Černém moři. – 287, 670, 674

Macdonald, spolupracovník listu „Times". – 199

Mac-Mahon, Marie Edme Patrice Maurice (1808—1893), francouzský generál, později maršál, bonapartista; účastnil se válek za druhého císařství, roku 1855 velel divizi na Krymu, jeden z katů Pařížské komuny, president třetí republiky (1873—1879). – 605, 611

Magnan, Bernard Pierre (1791—1865), francouzský generál, od prosince 1851 maršál, bonapartista, jeden z organizátorů státního převratu z 2. prosince 1851. – 288, 649

Mahmud II. (1785—1839), turecký sultán (1808—1839). – 96, 512

Maistre, Joseph *de* (1753—1821), francouzský spisovatel, monarchista, jeden z ideologů aristokratické a klerikální reakce, zapřisáhlý nepřítel francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století. – 695

Malik šáh (1055—1092), vládce (sultán) říše Seldžuků (1072—1092). – 35

Malins, Richard (1805—1882), anglický právník, tory, člen parlamentu. – 377

Malmesbury, James Harris, hrabě (1746 až 1820), anglický diplomat a státník, whig; velvyslanec v Petrohradě (1777—1782). – 630—632

Malmesbury, James Howard *Harris*, hrabě (1807—1889), anglický státník, tory, později jeden z předáků konzervativní strany; ministr zahraničních věcí (1852 a 1858 až 1859), lord strážce pečeti (1866 až 1868, 1874—1876). – 193, 360, 361, 456, 457

Mansfield, William Rose (1819—1876), anglický generál, v letech 1855 až 1856 vojenský poradce anglického vyslanectví v Cařihradě. – 690

Manteuffel, Otto Theodor, baron (1805 až 1882), pruský státník, představitel šlechtické byrokracie; ministr vnitra (1848—1850), ministerský předseda a ministr zahraničních věcí (1850—1858). – 180

Marie Alexandrovna (1824—1880), dcera velkovévody Ludvíka II. Hesenského, manželka cara Alexandra II. 597

Marlborough, John Churchill, vévoda (1650—1722), anglický vojevůdce, v letech 1702—1711 vrchní velitel anglické armády ve válkách o španělské dědictví. – 573

Martimprey, Edouard Charles *de* (1808 až 1883), francouzský generál, v letech 1854—1855 náčelník štábu francouzské armády na Krymu. – 670

Marx, Karel (1818—1883) (viz životopisná data). – 7—23, 25—28, 115, 240, 418, 456, 654, 655

Maxmilián d'Este (1782—1863), rakouský arcivévoda, generál, vynálezce zvláštního typu pevnůstek nazvaných „Maxmiliánovy věže". – 559

Mayne, Richard (1796—1868), náčelník londýnské policie (od roku 1850). – 388, 389, 393

Mazzini, Giuseppe (1805—1872), italský revolucionář, buržoazní demokrat, jeden z vůdců národně osvobozeneckého hnutí v Itálii, roku 1849 stál v čele prozatímní vlády římské republiky, roku 1850 jeden z organizátorů Ústředního výboru evropské demokracie v Londýně. – 53

McNeill, John (1795—1883), anglický diplomat, vyslanec v Teheráně (1836—1839 a 1841—1842); roku 1855 jeden z vládních zmocněnců pro zkoumání činnosti intendantury na Krymu. – 104

Mehmed II. (1430—1481), turecký sultán (1451—1481). – 122, 169, 330

Mehmed IV. (asi 1641 — asi 1692), turecký sultán (1648—1687). – 192

Melbourne, William *Lamb*, vikomt (1779 až 1848), anglický státník, whig, ministr vnitra (1830—1834), ministerský předseda (1834 a 1835—1841). – 100, 108, 154, 444, 448

Mellinet, Emil (1798—1894), francouzský generál, roku 1855 velel gardové divizi na Krymu. – 605

Menšikov, Alexandr Sergejevič, kníže (1787—1869), admirál a státník, roku 1853 mimořádný velvyslanec v Turecku, vrchní velitel ruských pozemních a námořních sil na Krymu (1853 — únor 1855). – 44, 50

Metastasio, Pietro (1698—1782), italský básník, autor operních libret. – 442

Metternich, Klemens, kníže (1773 až 1859), rakouský reakční státník a diplomat, ministr zahraničních věcí (1809—1821) a kancléř (1821 až 1848), jeden z organizátorů Svaté aliance. – 236, 237, 314, 349

Michal Nikolajevič (1832—1909), ruský velkokníže, čtvrtý syn Mikuláše I. – 144

Miklošič, František (1813—1891), významný filolog slavista, zakladatel srovnávací slovanské gramatiky; původem Slovinec. – 235

Mikuláš I. (1796—1855), ruský car (1825—1855). – 32, 41, 44, 46, 56, 57, 73, 79, 95, 115—117, 131, 136, 144, 145, 169, 179, 193, 225, 296, 302, 341, 354, 546, 572, 626, 628, 641

Miles, William (narozen roku 1797), člen anglického parlamentu. – 107
Milner Gibson, viz *Gibson*, Thomas *Milner*
Minié, Claude Etienne (1804–1879), francouzský důstojník, vynálezce pušky nového typu. – 472, 481, 487, 496, 519, 524
Minto, Gilbert *Elliot*, hrabě (1782 až 1859), anglický státník a diplomat, whig; první lord admirality (ministr námořnictva) (1835–1841), lord strážce pečeti (1846–1852), v letech 1847–1848 dlel s diplomatickým posláním v Itálii. – 451, 452
Molesworth, William (1810–1855), anglický státník, liberál (stoupenec tzv. mayfairských radikálů), člen parlamentu, vedoucí úřadu veřejných prací (1853–1855) a ministr kolonií (1855). – 32, 70, 289, 290, 313, 314, 427
Moltke, Helmuth Karl Bernhard (1800 až 1891), pruský důstojník, později generál polní maršál, vojenský spisovatel, reakcionář, jeden z ideologů pruského militarismu a šovinismu; v letech 1835–1839 sloužil v turecké armádě; náčelník pruského (1857 až 1871) a císařského (1871–1888) generálního štábu. – 225
Monet, de, francouzský generál, roku 1854 a na počátku roku 1855 velel brigádě na Krymu. – 191
Monsell, William (1812–1894), irský politik, liberál, jeden z vůdců irské frakce v parlamentě; v letech 1852 až 1857 sekretář intendantury. – 70, 135, 155
Montalembert, Charles (1810–1870), francouzský politik a publicista, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, orleanista, vůdce katolické strany. – 215, 647
Montalembert, Marc René (1714–1800), francouzský generál, vojenský inženýr, vypracoval nový systém opevňovacích prací široce uplatňovaný v 19. století. – 329, 495
Montecuccoli, Raimondo, hrabě, kníže a vévoda *z Melfi* (1609–1680), císařský vojevůdce a vojenský spisovatel. – 350
Montesquieu, Charles (1689–1755), významný francouzský buržoazní sociolog, ekonom a spisovatel, představitel buržoazního osvícenství 18. století, teoretik konstituční monarchie. – 366
Montijo, Eugenie *de* (1826–1920), francouzská císařovna, manželka Napoleona III. – 649, 651
Morny, Charles Auguste Louis, vévoda (1811–1865), francouzský politik, bonapartista, poslanec Zákonodárného shromáždění (1849–1851), jeden z organizátorů státního převratu z 2. prosince 1851, ministr vnitra (prosinec 1851–leden 1852), předseda Zákonodárného sboru (1854–1856, 1857–1865). – 215, 648, 650
Morris, Mowbray, financiér a politický vedoucí listu „Times". – 197
Mořic Nasavský, hrabě, princ *Oranžský* (1567–1625), místodržitel Nizozemska (1585–1625), vojevůdce za války o nezávislost Nizozemska. – 495
Muhammad šáh (1810–1848), perský šáh (1834–1848). – 97
Muntz, George Frederick (1794 až 1857), anglický továrník a politik, buržoazní radikál, člen parlamentu. – 155
Muravjov, Nikolaj Nikolajevič (1794 až 1866), ruský generál, v letech 1854

až 1856 vrchní velitel ruské armády na Kavkaze a místodržitel Kavkazu. – 335, 354, 623, 663, 676, 680, 683
Murrough, John Patrick, anglický liberální politik, člen parlamentu. – 174

Napier, Edward *Elers* (1808–1870), anglický důstojník; v letech 1854 až 1855 pracoval při zásobování armády na Krymu. – 84
Napier, Charles (1786–1860), anglický admirál, roku 1854 velel anglickému loďstvu v Baltském moři. – 314, 315, 339, 340, 376, 555, 556, 572–577
Napier, Charles James (1782–1853), anglický generál, v letech 1808 až 1814 se zúčastnil válek proti Napoleonovi I. na Pyrenejském poloostrově; v letech 1842–1843 velel vojskům, která dobyla Sindh, v letech 1843–1847 vládce Sindhu. – 573
Napier, Joseph (1804–1882), anglický politik, tory, člen parlamentu; roku 1852 byl v Derbyho vládě vrchním státním návladním pro Irsko; v letech 1858–1859 lord kancléř pro Irsko. – 56
Napier, William Francis Patrick (1785 až 1860), anglický generál a vojenský historik; v letech 1808–1814 se zúčastnil válek proti Napoleonu I. na Pyrenejském poloostrově. – 112, 120, 474, 475, 480, 483, 494, 573
Napoleon I. Bonaparte (1769–1821), francouzský císař (1804–1814 a 1815). – 113, 127, 163, 167, 168, 185, 187, 197, 198, 224, 228, 250, 274, 315, 328, 338, 351, 352, 355, 397, 465–468, 475, 531, 538, 541, 564, 571, 588, 602, 616, 628, 646, 649, 654, 662
Napoleon III. (Ludvík Bonaparte) (1808–1873), synovec Napoleona I., president druhé republiky (1848 až 1851), francouzský císař (1852 až 1870). – 13, 19–21, 59, 86, 87, 108, 127, 144, 146–150, 152, 161–163, 165–167, 169, 184, 185, 187, 192 až 196, 212, 219, 222, 224–228, 250, 252, 276, 281, 282, 288, 314, 318, 333–338, 344, 345, 351–353, 355, 359, 363, 382, 394, 406, 410, 416, 418, 423, 427, 473, 476, 537, 540, 541, 546, 560, 577, 594, 615, 616, 642, 645–649, 651–656, 672, 675, 677, 678
Napoleon Eugène Louis Jean Joseph (1856 až 1879), syn Napoleona III. – 651, 653, 655, 656
Napoleon, princ, viz *Bonaparte*, Joseph Charles Paul
Narváez, Ramón María, vévoda (1800 až 1868), španělský generál a reakční státník, předák strany moderadů, předseda vlády (1844–1846, 1847 až 1851, 1856–1857, 1864–1865 a 1866–1868), krutě potlačoval revoluční akce lidu. – 529, 530
Newcastle, Henry Pelham *Clinton*, vévoda (1811–1864), anglický státník, peelovec, ministr války a kolonií (1852–1854), ministr války (1854–1855) a ministr kolonií (1855 až 1864). – 31, 36, 38, 39, 59–62, 64, 65, 74, 77, 79, 105, 122, 177, 201, 206, 411, 413, 415, 416
Nesselrode, Karl Vasiljevič, hrabě (1780 až 1862), carský státník a diplomat, ministr zahraničních věcí (1816 až 1856), od roku 1845 kancléř. – 179, 296, 297, 301, 302, 457, 458
Niel, Adolphe (1802–1869), francouzský generál, později maršál; roku 1854 velitel ženijních vojsk francouzského expedičního sboru v Balt-

ském moři, roku 1855 velitel ženijních oddílů na Krymu. – 162, 166, 188, 576, 577, 600, 604, 607

Nightingaleová, Florence (1820–1910), anglická veřejná pracovnice, za krymské války se významně podílela na organizaci sanitní služby pro anglickou armádu. – 200, 204

Nicholay, J. A., anglický politik, buržoazní radikál; roku 1855 jeden z agitátorů za rozšíření politických práv průmyslové buržoazie parlamentní reformou, v šedesátých letech člen výkonného výboru Ligy pro reformu. – 174

Nisard, Jean Marie Napoléon Désiré (1806–1888), francouzský kritik a literární historik; v padesátých letech profesor na Sorboně, ve svých přednáškách se pokoušel ospravedlňovat státní převrat z 2. prosince roku 1851. – 649

O'Brien, William Smith (1803–1864), účastník irského národně osvobozeneckého hnutí, vůdce pravého křídla skupiny „Mladé Irsko"; roku 1848 po nezdařeném pokusu o povstání v Irsku byl anglickými úřady zatčen a odsouzen k trestu smrti, který mu byl změněn v doživotní vyhnanství; roku 1856 amnestován. – 445

O'Connell, Daniel (1775–1847), irský advokát a buržoazní politik, vůdce pravého, liberálního křídla národně osvobozeneckého hnutí. – 124, 154, 155, 310, 406, 443–445

O'Connor, Feargus (1794–1855), jeden z vůdců chartismu, zakladatel a redaktor listu „Northern Star"; po roce 1848 reformista. – 124, 583, 584

O'Flaherty, Edmund, anglický úředník, roku 1854 byl zmocněn ministerstvem financí vybírat v Irsku daně. – 57

Oliphant, Laurence (1829–1888), anglický cestovatel a žurnalista; roku 1855 byl na Kavkaze jako dopisovatel listu „Times" při expedičním sboru Ömera paši. – 689

O'Meara, Barry Edward (1786–1836), anglický vojenský lékař a publicista, v letech 1815–1818 byl osobním lékařem Napoleona I. na ostrově sv. Heleny; původem Ir. – 198

Ömer paša (Michail *Latas*) (1806 až 1871), turecký generál, původem Chorvat, za krymské války vrchní velitel turecké armády. – 84, 87, 111, 150, 207, 210, 212, 214, 253–256, 275, 287, 317, 321, 331, 408, 427, 515, 517, 548, 588, 622, 623, 637 až 639, 643, 663, 665, 668–691

Orleáni, královská dynastie ve Francii (1830–1848). – 185

Orsi, hrabě (zemřel roku 1899), burzovní makléř, agent Napoleona III.; původem Korsičan. – 359

Osborne, viz *Bernal Osborne*, Ralph

Ostrowski, Józef Bolesław (1805 až 1871), polský publicista a historik; autor řady prací z polských dějin. – 539

Otway, Arthur John (1822–1912), člen anglického parlamentu, v padesátých letech tory. – 343, 374

Pacifico, David (1784–1854), anglický poddaný, obchodník v Aténách; původem Portugalec. – 68, 95

Palacký, František (1798–1876) – 235

Palmerston, Henry John *Temple*, vikomt (1784–1865), anglický státník, zpočátku tory, od roku 1830 jeden z předáků whigů, opíral se o pravicové živly této strany; ministr za-

hraničních věcí (1830–1834, 1835 až 1841 a 1846–1851), ministr vnitra (1852–1855) a ministerský předseda (1855–1858 a 1859 až 1865). – 14, 16, 32, 36, 39, 40, 47, 52, 53, 56, 57, 59, 61, 64, 67–69, 73–75, 78, 79, 86, 87, 92–98, 102 až 106, 107, 118, 119, 121–123, 126, 127, 135, 137, 140, 144, 148, 149, 152, 155, 156, 169, 177, 178, 183, 205, 212, 216, 219, 241, 242, 251, 257, 262–264, 283–285, 289–291, 297, 304–306, 312, 313, 324–326, 336, 342–344, 346, 356, 357, 364 až 366, 374–376, 394, 400, 402 až 407, 411, 412, 415, 422, 426, 427, 448, 457, 460, 533, 534, 536, 537, 539 až 542, 544, 550, 560, 561, 572, 573, 617, 642, 645, 655, 659, 662, 665, 673, 687, 689, 690

Panmure, Fox *Maule*, baron (1801 až 1874), anglický státník, whig; tajemník pro vojenské záležitosti (1846 až 1852), ministr války (1855 až 1858). – 100, 103, 105, 122, 177, 216, 263, 385, 661–665, 686, 691

Paňutin, Fjodor Sergejevič (1790 až 1865), ruský generál; na začátku krymské války velel sboru, v letech 1855–1856 záložní armádě v jihozápadním Rusku. – 43, 50, 318, 566

Paskevič, Ivan Fjodorovič, kníže (1782 až 1856), ruský generál-polní maršál, od léta 1831 byl vrchním velitelem ruské armády, která potlačila polské povstání 1830–1831, od roku 1832 místodržitel Polského království, roku 1849 vrchní velitel ruské armády, která pomáhala potlačit revoluci v Uhrách; roku 1854 vrchní velitel armády na západních a jižních hranicích Ruska, v dubnu až červnu velel armádě na Dunaji. – 507

Paul, John Dean (1802–1868), anglický bankéř. – 376

Paxton, Joseph (1801–1865), anglický architekt, autor návrhu na pavilón pro světovou výstavu v Londýně (1851), člen parlamentu. – 107

Peel, Frederick (1823–1906), anglický politik, peelovec, později liberál; náměstek ministra války (1855 až 1857); syn Roberta Peela. – 100, 135, 554

Peel, Jonathan (1799–1879), anglický generál, tory, člen parlamentu; roku 1855 člen komise pro zkoumání stavu anglické armády na Krymu. – 414–416

Peel, Robert (1788–1850), anglický státník, vůdce umírněných toryů, nazvaných podle něho peelovci; ministr vnitra (1822–1827 a 1828 až 1830), ministerský předseda (1834–1835, 1841–1846); s podporou liberálů prosadil zrušení obilních zákonů (1846). – 96, 100, 123, 128, 148, 201, 206, 259, 268, 269, 314, 416, 435, 444, 445, 448 až 450, 452, 573

Peel, Robert (1822–1895), anglický politik a diplomat, peelovec, později liberál, člen parlamentu; lord admirality (1855–1857); syn předchozího. – 169, 183, 540, 541

Pélissier, Jean Jacques (1794–1864), francouzský generál, od září 1855 maršál, ve třicátých a padesátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska, na počátku roku 1855 velel sboru, později vrchní velitel armády na Krymu (květen 1855–červen 1856). – 271, 276, 282, 283, 286–288, 316

až 318, 320–322, 327, 331–333, 359, 364, 378–383, 395, 397–399, 408, 410, 548, 566, 568, 569, 578, 591, 598, 600, 607, 624, 647, 655, 669–671, 675, 685, 686, 688

Pellatt, Apsley (1791–1863), anglický podnikatel, buržoazní radikál, člen parlamentu. – 174

Penaud, Charles (1800–1864), francouzský admirál, roku 1855 velel eskadře v Baltském moři. – 552

Perceval, Spencer (1762–1812), anglický státník, tory, v letech 1807–1809 kancléř pokladu (ministr financí), ministerský předseda (1809–1812). – 94, 259, 261, 262, 377, 452

Péreire, Emile (1800–1875), francouzský bankéř, v letech 1825–1831 se přiklonil k saint-simonovcům, za druhého císařství bonapartista; jeden ze zakladatelů a ředitelů akciové banky Crédit mobilier. – 614, 615

Petr I. (1672–1725), ruský car od roku 1682; roku 1721 přijal titul imperátor celé Rusi. – 46, 179, 631

Phillimore, John George (1808–1865), anglický právník a liberální politik, člen parlamentu. – 416

Pianori, Giovanni (1827–1855), italský revolucionář, v letech 1848–1849 se zúčastnil revoluce v Itálii a obrany římské republiky proti francouzské intervenci; po porážce revoluce emigroval do Piemontu a později do Francie, kde byl v květnu 1855 popraven za pokus o atentát na Napoleona III. – 250

Pierce, Franklin (1804–1869), president Spojených států amerických (1853–1857). – 645

Pindaros (asi 522–asi 442 před n. l.), starořecký lyrický básník, autor oslavných ód. – 94, 261

Pisani, Etienne, překladatel na anglickém vyslanectví v Cařihradě (1854 až 1855). – 671

Pitt, William, mladší (1759–1806), anglický státník, jeden z předáků toryů, ministerský předseda (1783 až 1801 a 1804–1806). – 127, 240, 259, 261, 377, 645

Pius IX. (1792–1878), římský papež (1846–1878). – 451, 452, 536

Poniatowski, Stanisław August (1732 až 1798), jako Stanislav August II., polský král (1764–1795). – 351

Porchester, Henry *Herbert* (1741–1811), člen anglického parlamentu, whig. – 48, 261

Portland, William Henry *Bentinck*, vévoda (1738–1809), anglický státník, jeden z předáků whigů; ministr vnitra (1794–1801), ministerský předseda 1783 a 1807–1809.) – 94

Potěmkin, Grigorij Alexandrovič, kníže (1739–1791), ruský státník, generál polní maršál, vrchní velitel ruské armády za rusko-turecké války (1787–1791). – 620

Pozzo di Borgo, Karl Osipovič, hrabě (1764–1842), ruský diplomat, původem Korsičan; od roku 1814 do 1821 vyslanec, v letech 1821–1835 velvyslanec v Paříži, později v Londýně (1835–1839). – 179

Pradt, Dominique Dufour *de* (1759 až 1837), francouzský duchovní, diplomat, publicista a historik. – 349, 532

Praslin, Charles, vévoda *de Choiseul* (1805–1847), francouzský aristokrat, roku 1847 byl souzen pro vraždu své manželky; jeho proces měl velký politický ohlas. – 108, 139

Pritchett, Robert Taylor (1828–1907),

anglický puškař, zdokonalil Minićovu pušku. – 481

Prokesch (Prokesch-Osten), Anton, hrabě (1795–1876), rakouský diplomat a spisovatel; vyslanec v Berlíně (1849–1852), roku 1855 zastupoval Rakousko na vídeňské konferenci. – 459

pruský král, viz *Bedřich Vilém IV.*

Pruský princ, titul pruského následníka trůnu; zde viz *Vilém I.*

Pufendorf (Puffendorf), Samuel, baron (1632–1694), německý učenec, právník a historik, jeden z představitelů buržoazní teorie „přirozeného práva". – 233

Quetelet, Adolphe (1796–1874), významný belgický buržoazní vědec, statistik, matematik a astronom. – 74

Radecký (Radetzky), Josef, hrabě (1766 až 1858), rakouský polní maršál, od roku 1831 velel rakouskému vojsku v severní Itálii, v letech 1848–1849 surově potlačoval revoluční a národně osvobozenecké hnutí v Itálii, v letech 1850–1856 generální guvernér lombardsko-benátského království. – 238, 486, 655

Raglan, Fitzroy James Henry *Somerset*, baron (1788–1855), anglický polní maršál; jako Wellingtonův štábní důstojník se zúčastnil války proti Napoleonovi I. (1808–1814 a 1815); náčelník kanceláře vrchního velitele (1827–1852), vrchní velitel armády na Krymu (1854–1855). – 59, 61, 82, 83, 88, 104, 151, 161, 162, 165, 166, 177, 191, 202, 205, 210, 214, 222, 227, 231, 287, 318, 327, 363, 395, 399, 547, 607, 687

rakouský císař, viz *František Josef I.*

Read, Nikolaj Andrejevič (asi 1793 až 1855), ruský generál, roku 1855 velel sboru na Krymu. – 566, 620

Redcliffe, viz *Stratford de Redcliffe*

Redington, Thomas Nicolas (1815 až 1862), anglický politik, whig; zástupce státního sekretáře pro Irsko (1846), tajemník předsedy Kontrolního úřadu pro Indii (1852–1856). – 134

Reed, Joseph Haythorne, anglický důstojník, člen parlamentu. – 534

Regnault de Saint-Jean d'Angély, Auguste Michel, hrabě (1794–1870), francouzský generál, později maršál, bonapartista, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, ministr války (1851), velitel gardy (1854–1869); roku 1855 velel záložnímu sboru na Krymu. – 417, 418, 423

Ridiger (Rüdiger), Fjodor Vasiljevič, hrabě (1784–1856), ruský generál, roku 1854 zástupce místodržitele Polského království a velitel armády na západních hranicích Ruska, roku 1855 vrchní velitel gardových a granátnických sborů. – 420

Richard II. (1367–1400), anglický král (1377–1399). – 103, 118

Richard III. (1452–1485), anglický král (1483–1485). – 126

Richards, Alfred Bate (1820–1876), anglický dramatik a novinář, vystupoval proti pacifismu Cobdenovu a manchesteriánů. – 147

Richards, George Henry, anglický admirál, roku 1854–1855 lord admirality. – 340

Richmond, Charles *Lennox-Gordon*, vévoda (1791–1860), anglický politik, tory, ochranář. – 31

Robespierre, Maximilien (1758–1794), vůdce jakobínů za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století, v letech 1793–1794 stál v čele revoluční vlády. – 107

Robinson, Frederick John, vikomt *Goderich* (1782–1859), anglický státník, tory; v letech 1823–1827 kancléř pokladu (ministr financí), ministerský předseda (1827–1828). – 94, 140

Roebuck, John Arthur (1801–1879), anglický politik a publicista, buržoazní radikál, člen parlamentu, roku 1855 předsedal výboru, který zkoumal stav anglické armády na Krymu. – 13, 19, 33–40, 47, 58, 59, 62–65, 67, 74, 75, 103, 105, 106 až 108, 121–123, 149, 201, 206, 290, 291, 325, 339–341, 353, 357, 361, 362, 365, 366, 385, 400–402, 411 až 416, 422, 426, 429, 434, 542

Roguet, Christophe Michel, hrabě (1800–1877), francouzský generál, bonapartista, jeden z aktivních účastníků státního převratu z 2. prosince 1851. – 288

Rokeby, Henry *Robinson-Montagu*, baron (1798–1883), anglický generál, roku 1855 velel divizi na Krymu. – 100

Romanovci, carská dynastie v Rusku (1613–1917). – 642

Rothschild, Lionel, baron (1808 až 1879), šéf bankovního domu Rothschildů v Londýně; whig, od roku 1858 člen parlamentu. – 377, 453

Russell, John (1792–1878), anglický státník, vůdce whigů, ministerský předseda (1846–1852) a 1865 až 1866), ministr zahraničních věcí (1852–1853 a 1859–1865), předseda tajné rady (1854–1855); v roce 1855 zástupce Anglie na vídeňské konferenci a ministr pro kolonie. – 14, 17, 33, 35–40, 53, 54, 56–58, 60–64, 66, 68, 75, 77–79, 87, 104, 105, 108, 122–124, 127, 134, 135, 137, 193, 205, 206, 216, 218, 219, 290–292, 295–297, 301–303, 305, 313–315, 325, 341, 343, 366, 377, 391, 402, 404, 407, 411–413, 431, 433–441, 443–446, 448–454, 459, 460, 535–537, 544, 545, 560, 561, 573, 630

Ruždi paša (1809–1879), turecký státník, v padesátých a šedesátých letech byl několikrát ministrem války (seraskerem). – 665, 668, 671, 673, 680, 681, 683, 690, 691

Sadleir, John (1814–1856), irský bankéř a politik, jeden z vůdců irské frakce v parlamentě, roku 1853 mladší lord pokladu. – 56, 70, 139, 405, 691

Saint-Arnaud, Armand Jacques Achille *Leroy de* (1801–1854), francouzský maršál, bonapartista; ve třicátých a čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska; jeden z organizátorů státního převratu z 2. prosince 1851, ministr války (1851–1854), roku 1854 vrchní velitel armády na Krymu. – 20, 152, 161, 165, 184, 205, 224–227, 282, 288, 472, 547

Saint-Simon, Henri (1760–1825), významný francouzský utopický socialista. – 614

Salles, Charles Marie *de* (1803–1858), francouzský generál, roku 1855 velel sborům na Krymu. – 580, 607

Sartorius, Fernando Luis José, hrabě *San Luis* (1820–1871), španělský reakční státník a publicista, jeden z vůdců strany moderadů, ministr

vnitra (1847—1851), předseda vlády (1853—1854). – 530

Scully, Vincent (1810—1871), irský advokát a liberální politik, člen parlamentu. – 542

Seaton, John Colborne, baron (1778 až 1863), anglický generál, účastník válek proti Napoleonovi I. (1808 až 1814 a 1815), velitel anglické armády v Irsku (1855—1860). – 100

Sedlmayer, rakouský generál, za krymské války velitel pevnosti Karlsburg (Alba Iulia). – 559

Selim paša, turecký generál, v letech 1853—1854 velel částem turecké armády na Kavkaze. – 691

Selvan (zemřel roku 1854), ruský generál, roku 1854 velel částem ruské armády u Silistry; padl při jednom z útoků. – 620

Serrano y Domínguez, Francisco (1810 až 1885), španělský generál a státník, ministr války (1843), účastník státního převratu roku 1856, ministr zahraničních věcí (1862—1863), předseda vlády (1868—1869, 1871, 1874), regent království (1869 až 1871). – 531

Seymour, George Hamilton (1797 až 1880), anglický diplomat, v letech 1851—1854 vyslanec v Petrohradě. – 55, 302

Shaftesbury, viz *Ashley*, Anthony *Cooper*

Shakespeare, William (1564—1616), veliký anglický spisovatel. – 64, 90, 126, 363, 542, 651

Shee, William (1804—1868), irský právník a liberální politik, člen parlamentu. – 155, 405

Shelley, John (1808—1867), anglický politik, freetrader, člen parlamentu. – 173

Scharnhorst, Gerhard (1755—1813), pruský generál; po porážce pruské armády Napoleonem roku 1806 předsedal komisi pro vypracování plánu reorganizace armády, ministr války (1807—1810) a náčelník generálního štábu (1807—1813); měl významnou úlohu v osvobozenecké válce proti Napoleonovi roku 1813. – 495

Scholefield, William (1809—1867), anglický politik, buržoazní radikál, člen parlamentu. – 428, 429

Schönhals, Karl (1788—1857), rakouský generál a vojenský spisovatel; v letech 1848—1849 se aktivně zúčastnil potlačení revoluce v Itálii. – 521

Sidmouth, Henry *Addington*, vikomt (1757—1844), anglický státník, tory; ministerský předseda a kancléř pokladu (ministr financí) (1801 až 1804); jako ministr vnitra (1812 až 1821) prováděl represívní opatření proti dělnickému hnutí. – 94, 259

Sieyès, Emmanuel Joseph (1748 až 1836), francouzský abbé, za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století mluvčí velké buržoazie. – 360

Simmons, John Lintorn Arabin (1821 až 1903), anglický podplukovník, vojenský inženýr, později polní maršál; za krymské války působil ve štábu turecké armády. – 668, 670—672, 677, 680—683, 686 až 688

Simpson, James (1792—1868), anglický generál, v únoru až červnu 1855 náčelník štábu, později vrchní velitel anglické armády na Krymu (červen—listopad). – 100, 104, 533, 566, 600—602, 607, 608, 611, 617, 669—671, 673, 686—688, 691

Sismondi, Jean Charles Léonard *Simon-*

de de (1773—1842), švýcarský ekonom a historik, maloburžoazní kritik kapitalismu. – 60

Sivers, Vladimír Karlovič, hrabě (1790 až 1862), ruský generál, v letech 1854—1855 velel armádě v Pobaltí. – 43, 50, 420

Slocombe, William, jeden z účastníků chartistického hnutí v padesátých letech. – 266

Smith, Adam (1723—1790), anglický ekonom, jeden z nejvýznamnějších představitelů klasické buržoazní politické ekonomie. – 31, 591

Smith, Andrew (1797—1872), anglický vojenský lékař, stál v čele lékařské správy anglické armády (1846 až 1858). – 200, 204, 691

Smith, Robert *Vernon* (1800—1873), anglický státník, whig; ministr války (1852), předseda Kontrolního úřadu pro Indii (1855—1858). – 48, 126, 535

Sobieski, Jan (1624—1696), polský král (1674—1696). – 350

Sojmonov, Fjodor Ivanovič (1800 až 1854), ruský generál, za krymské války velel oddílům na Dunaji a na Krymu, zahynul v boji u Inkermanu. – 620

Solón (asi 638—asi 558 před n. l.), starověký aténský zákonodárce; pod tlakem lidu vydal řadu zákonů namířených proti rodové aristokracii. – 542

Somerset, Henry (1794—1862), anglický generál, roku 1855 byl jmenován vrchním velitelem armády Východoindické společnosti v Bombaji. – 100

Stafford, Augustus (1811—1857), člen anglického parlamentu, tory. – 66, 206

Stanley, viz *Derby*, Edward George Geoffrey Smith

Stanley, lord Edward Henry, od roku 1869 hrabě *Derby* (1826—1893), anglický státník, tory, v šedesátých až sedmdesátých letech konzervativec, později liberál; člen parlamentu, zástupce ministra zahraničních věcí (1852), ministr pro Indii (1858—1859), ministr zahraničních věcí (1866—1868 a 1874 až 1878), ministr kolonií (1882—1885); syn Edwarda Derbyho. – 107, 134, 294

Sterling, Edward (narozen roku 1773), redaktor listu „Times". – 197

Steuart, James (1712—1780), anglický buržoazní ekonom, jeden z posledních představitelů merkantilismu; původem Skot. – 591

Stevens, anglický vicekonzul za krymské války v Trapezuntu. – 667, 668

Stewart, Huston (1791—1875), anglický admirál, whig, lord admirality (1850—1852); roku 1855 zástupce vrchního velitele anglického loďstva na Černém moři. – 670

Stonor, irský konzervativec, soudce v britské provincii Victoria v Austrálii, roku 1854 byl obviněn pro podplácení při volbách. – 139

Stormont, David Murray, vikomt (1727 až 1796), anglický státník a diplomat, tory; vyslanec ve Vídni (1763 až 1772) a v Paříži (1772—1778), ministr zahraničních věcí (1779 až 1782). – 631

Strafford, John *Byng*, hrabě (1772 až 1860), anglický generál, od roku 1855 polní maršál; účastník válek proti Napoleonovi I. (1808—1814, 1815). – 617

Strahan, William (narozen kolem roku 1808), anglický bankéř. – 376, 395
Stratford de Redcliffe, Stratford *Canning*, vikomt (1786–1880), anglický diplomat, vyslanec v Cařihradě (1810 až 1812, 1825–1828, 1841–1858). – 97, 639, 659–661, 665–668, 671 až 674, 676–686, 688, 690
Strutt, Edward (1801–1880), anglický liberální politik, kancléř lancasterského vévodství (1852–1854). – 442
Stuart, lord Dudley Coutts (1803 až 1854), anglický politik, whig, člen parlamentu; měl styky s polskou konzervativní monarchistickou emigrací. – 95, 539
Sugden, Edward Burtenshaw, baron *St. Leonards* (1781–1875), anglický právník a státník, tory, roku 1852 lord kancléř. – 453
Suleau, francouzský podplukovník, roku 1855 francouzský zástupce ve štábu anglické armády na Krymu. – 671
sultán (1808–1839), viz *Mahmud II.*
sultán (1839–1861), viz *Abdülmedžid*
Sumner, John Bird (1780–1862), anglický duchovní, canterburský arcibiskup (1848–1862). – 170
Sutherland, John (1808–1891), anglický lékař, roku 1855 byl předsedou komise pro průzkum zdravotního stavu armády na Krymu. – 553
Suvorov, Alexandr Vasiljevič (1730 až 1800), veliký ruský vojevůdce. – 620, 621
Szulszewski, polský plukovník, emigrant; roku 1855 tajemník Literární společnosti přátel Polska v Londýně. – 540

Šafařík, Pavel Josef (1795–1861). – 235
Šilděr (Schilder), Karl Andrejevič (1785–1854), ruský generál, vynikající vojenský inženýr a vynálezce, ve válkách s Tureckem v letech 1828–1829 a roku 1854 řídil obléhací operace ruské armády na Dunaji. – 209
švédský král, viz *Karel XII.*

Tahir paša, turecký generál, roku 1855 velel částem turecké armády na Kavkaze. – 691
Talleyrand-Périgord, Charles Maurice, kníže (1754–1838), významný francouzský diplomat, ministr zahraničních věcí (1797–1799, 1799 až 1807, 1814–1815), zástupce Francie na vídeňském kongresu (1814 až 1815), v politice naprosto bezzásadový a zištný. – 218, 349
Tassilier, francouzský typograf, od června 1848 politický vyhnanec v Cayenne. – 651
Taylor, James, anglický liberální politik, roku 1855 podporoval hnutí průmyslové buržoazie pro parlamentní reformy. – 173, 175
Taylor, Tom (1817–1880), anglický dramatik a novinář, v padesátých letech spolupracoval s listem „Punch", v letech 1874–1880 byl jeho redaktorem, roku 1854 byl tajemníkem zdravotního úřadu. – 32
Thompson, George (1804–1878), anglický politik, buržoazní radikál; v padesátých letech jeden z aktivních činitelů Národního sdružení pro parlamentní a finanční reformu. – 280, 540
Tiberius, Claudius Nero (42 před n. l. až 37 n. l.), římský císař (14–37 n. l.). – 649
Tímúr (Tamerlán) (1336–1405), stře-

Robespierre, Maximilien (1758–1794), vůdce jakobínů za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století, v letech 1793–1794 stál v čele revoluční vlády. – 107

Robinson, Frederick John, vikomt *Goderich* (1782–1859), anglický státník, tory; v letech 1823–1827 kancléř pokladu (ministr financí), ministerský předseda (1827–1828). – 94, 140

Roebuck, John Arthur (1801–1879), anglický politik a publicista, buržoazní radikál, člen parlamentu, roku 1855 předsedal výboru, který zkoumal stav anglické armády na Krymu. – 13, 19, 33–40, 47, 58, 59, 62–65, 67, 74, 75, 103, 105, 106 až 108, 121–123, 149, 201, 206, 290, 291, 325, 339–341, 353, 357, 361, 362, 365, 366, 385, 400–402, 411 až 416, 422, 426, 429, 434, 542

Roguet, Christophe Michel, hrabě (1800–1877), francouzský generál, bonapartista, jeden z aktivních účastníků státního převratu z 2. prosince 1851. – 288

Rokeby, Henry *Robinson-Montagu*, baron (1798–1883), anglický generál, roku 1855 velel divizi na Krymu. – 100

Romanovci, carská dynastie v Rusku (1613–1917). – 642

Rothschild, Lionel, baron (1808 až 1879), šéf bankovního domu Rothschildů v Londýně; whig, od roku 1858 člen parlamentu. – 377, 453

Russell, John (1792–1878), anglický státník, vůdce whigů, ministerský předseda (1846–1852) a 1865 až 1866), ministr zahraničních věcí (1852–1853 a 1859–1865), předseda tajné rady (1854–1855); v roce 1855 zástupce Anglie na vídeňské konferenci a ministr pro kolonie. – 14, 17, 33, 35–40, 53, 54, 56–58, 60–64, 66, 68, 75, 77–79, 87, 104, 105, 108, 122–124, 127, 134, 135, 137, 193, 205, 206, 216, 218, 219, 290–292, 295–297, 301–303, 305, 313–315, 325, 341, 343, 366, 377, 391, 402, 404, 407, 411–413, 431, 433–441, 443–446, 448–454, 459, 460, 535–537, 544, 545, 560, 561, 573, 630

Ruždi paša (1809–1879), turecký státník, v padesátých a šedesátých letech byl několikrát ministrem války (seraskerem). – 665, 668, 671, 673, 680, 681, 683, 690, 691

Sadleir, John (1814–1856), irský bankéř a politik, jeden z vůdců irské frakce v parlamentě, roku 1853 mladší lord pokladu. – 56, 70, 139, 405, 691

Saint-Arnaud, Armand Jacques Achille *Leroy de* (1801–1854), francouzský maršál, bonapartista; ve třicátých a čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska; jeden z organizátorů státního převratu z 2. prosince 1851, ministr války (1851–1854), roku 1854 vrchní velitel armády na Krymu. – 20, 152, 161, 165, 184, 205, 224–227, 282, 288, 472, 547

Saint-Simon, Henri (1760–1825), významný francouzský utopický socialista. – 614

Salles, Charles Marie *de* (1803–1858), francouzský generál, roku 1855 velel sborům na Krymu. – 580, 607

Sartorius, Fernando Luis José, hrabě *San Luis* (1820–1871), španělský reakční státník a publicista, jeden z vůdců strany moderadů, ministr

vnitra (1847—1851), předseda vlády (1853—1854). – 530

Scully, Vincent (1810—1871), irský advokát a liberální politik, člen parlamentu. – 542

Seaton, John Colborne, baron (1778 až 1863), anglický generál, účastník válek proti Napoleonovi I. (1808 až 1814 a 1815), velitel anglické armády v Irsku (1855—1860). – 100

Sedlmayer, rakouský generál, za krymské války velitel pevnosti Karlsburg (Alba Iulia). – 559

Selim paša, turecký generál, v letech 1853—1854 velel částem turecké armády na Kavkaze. – 691

Selvan (zemřel roku 1854), ruský generál, roku 1854 velel částem ruské armády u Silistry; padl při jednom z útoků. – 620

Serrano y Domínguez, Francisco (1810 až 1885), španělský generál a státník, ministr války (1843), účastník státního převratu roku 1856, ministr zahraničních věcí (1862—1863), předseda vlády (1868—1869, 1871, 1874), regent království (1869 až 1871). – 531

Seymour, George Hamilton (1797 až 1880), anglický diplomat, v letech 1851—1854 vyslanec v Petrohradě. – 55, 302

Shaftesbury, viz *Ashley*, Anthony *Cooper*

Shakespeare, William (1564—1616), veliký anglický spisovatel. – 64, 90, 126, 363, 542, 651

Shee, William (1804—1868), irský právník a liberální politik, člen parlamentu. – 155, 405

Shelley, John (1808—1867), anglický politik, freetrader, člen parlamentu. – 173

Scharnhorst, Gerhard (1755—1813), pruský generál; po porážce pruské armády Napoleonem roku 1806 předsedal komisi pro vypracování plánu reorganizace armády, ministr války (1807—1810) a náčelník generálního štábu (1807—1813); měl významnou úlohu v osvobozenecké válce proti Napoleonovi roku 1813. – 495

Scholefield, William (1809—1867), anglický politik, buržoazní radikál, člen parlamentu. – 428, 429

Schönhals, Karl (1788—1857), rakouský generál a vojenský spisovatel; v letech 1848—1849 se aktivně zúčastnil potlačení revoluce v Itálii. – 521

Sidmouth, Henry *Addington*, vikomt (1757—1844), anglický státník, tory; ministerský předseda a kancléř pokladu (ministr financí) (1801 až 1804); jako ministr vnitra (1812 až 1821) prováděl represívní opatření proti dělnickému hnutí. – 94, 259

Sieyès, Emmanuel Joseph (1748 až 1836), francouzský abbé, za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století mluvčí velké buržoazie. – 360

Simmons, John Lintorn Arabin (1821 až 1903), anglický podplukovník, vojenský inženýr, později polní maršál; za krymské války působil ve štábu turecké armády. – 668, 670—672, 677, 680—683, 686 až 688

Simpson, James (1792—1868), anglický generál, v únoru až červnu 1855 náčelník štábu, později vrchní velitel anglické armády na Krymu (červen—listopad). – 100, 104, 533, 566, 600—602, 607, 608, 611, 617, 669—671, 673, 686—688, 691

Sismondi, Jean Charles Léonard *Simon-*

doasijský válečník a dobyvatel, vytvořil rozsáhlou říši na Východě. – 144

Tite, William (1798–1873), anglický architekt a politik, liberál, člen parlamentu, roku 1855 místopředseda Sdružení pro správní reformu. – 307, 542

Titov, Vladimír Pavlovič (1805–1891), ruský diplomat, vyslanec v Cařihradě (1843–1853); roku 1855 zastupoval Rusko na vídeňské konferenci. – 292, 301

Totleben, Eduard Ivanovič (1818 až 1884), významný ruský vojenský inženýr, plukovník, od dubna 1855 generál, jeden z organizátorů hrdinské obrany Sevastopolu. – 23, 210, 247, 248, 504, 507, 547, 643

Travers, Ingraham, anglický politik; roku 1855 stál v čele hnutí průmyslových a finančních kruhů buržoazie za správní reformy. – 266

Trollope, John (narozen roku 1800), anglický politik, člen parlamentu. – 76

Trotti, sardinský generál, roku 1855 velel divizi sardinského sboru na Krymu. – 567, 569

Tusum paša, turecký generál, roku 1855 velel částem turecké armády na Kavkaze. – 668

Tyler, Wat (zemřel r. 1381), vůdce velkého selského povstání v Anglii roku 1381. – 103, 118

Urquhart, David (1805–1877), anglický diplomat, reakční publicista a politik, turkofil; ve třicátých letech plnil diplomatické úkoly v Turecku, v letech 1847–1852 člen parlamentu, tory. – 97, 98, 145, 310 až 312, 315, 340, 407, 455, 456

Vaillant, Jean Baptiste Philibert (1790 až 1872), francouzský maršál, bonapartista; ministr války (1854 až 1859). – 161, 165, 318

Vandamme, Dominique René (1770 až 1830), francouzský generál, účastník napoleonských tažení, roku 1813 kapituloval se svým sborem u Wagramu. – 225

Vane, Harry George, člen anglického parlamentu. – 284

Vattel, Emmerich (1714–1767), švýcarský právník, diplomat v saských službách, odborník na mezinárodní právo. – 233

Vauban, Sébastien le Prestre (1633 až 1707), francouzský maršál, vojenský inženýr, autor četných děl o opevňovacích pracích a obléhání. – 328–330

Veliký Mogul, viz poznámku 79. – 535

velký vezír, viz *Fuad efendi*

Viktorie (1819–1901), anglická královna (1837–1901). – 35, 36, 60, 69, 74, 78, 170, 195, 200, 204, 340, 341, 347, 365, 366, 371, 385, 407, 440, 450, 544, 560, 574, 660, 662, 665, 672–674, 677–680, 685, 687

Vilém I. (1797–1888), princ Pruský, pruský král (1861–1888) a německý císař (1871–1888). – 695

Vilém III. Oranžský (1650–1702), místodržitel Nizozemí (1672–1702), anglický král (1689–1702). – 102, 128

Vilém IV. (1765–1837), anglický král (1830–1837). – 97

Vivian, Robert John Hussey (1802 až 1887), anglický generál, v letech 1855–1856 velel turecké armádě na Kerčském poloostrově. – 660 až 662, 664–666, 670, 675–677, 679, 684, 686, 687

Voltaire, François Marie (vlastním jménem *Arouet*) (1694–1778), fran-

couzský filosof, deista, satirik a historik, významný představitel buržoazního osvícenství v 18. století; bojoval proti absolutismu a katolicismu. – 369, 394

Voroncov, Michail Semjonovič, kníže (1782–1856), ruský státník, generál-polní maršál, v letech 1844–1854 vrchní velitel kavkazské armády a místodržitel Kavkazu. – 100

Wakefield, Edward *Gibbon* (1796 až 1862), anglický státník, ekonom, vypracoval buržoazní teorii kolonizace. – 427

Wakley, Thomas (1795–1862), anglický lékař a politik, buržoazní radikál; roku 1855 jeden z agitátorů za rozšíření politických práv průmyslové buržoazie parlamentními reformami. – 173

Walewski, Alexandre Florian Joseph *Colonna*, hrabě (1810–1868), francouzský diplomat a státník, syn Napoleona I. a polské hraběnky Walewské; účastnil se polského povstání 1830–1831, po porážce povstání emigroval do Francie; ministr zahraničních věcí (1855–1860); předsedal pařížskému kongresu (1856). – 676

Walker, vrchní inspektor policie v Londýně. – 389

Walmsley, Joshua (1794–1871), anglický politik, buržoazní radikál, člen parlamentu. – 280

Walpole, Horatio (Horace) (1717 až 1797), anglický aristokrat, spisovatel a estetik. – 437

Walpole, Spencer Horatio (1806 až 1898), anglický státník, tory, ministr vnitra (1852, 1858–1859 a 1866–1867). – 67, 326

Walterové, hlavní akcionáři listu „Times". – 197

Ward, William, baron (narozen roku 1817), anglický aristokrat, tory. – 414

Warwick, Richard *Nevill*, hrabě (1428 až 1471), anglický feudál, hrál významnou úlohu ve válkách červené a bílé růže; pro svůj vliv na osudy anglického trůnu byl nazván „tvůrcem králů". – 124, 401

Wedell, Leopold Heinrich (1784 až 1861), pruský generál; roku 1855 byl s diplomatickou misí v Paříži. – 169, 170

Wellington, Arthur *Wellesley*, vévoda (1769–1852), anglický vojevůdce a státník, tory; v letech 1808–1814 a roku 1815 velel armádě v bojích proti Napoleonovi I.; vrchní velitel armády (1827–1828, 1842–1852), ministerský předseda (1828–1830). – 83, 84, 89, 94, 128, 205, 250, 363, 437, 465, 475, 479, 563, 607

Westminster, Richard *Grosvenor*, markýz (1795–1869), anglický aristokrat, majitel rozsáhlých statků, whig. – 388

Westmorland, John *Fane*, hrabě (1784 až 1859), anglický diplomat; vyslanec v Berlíně (1841–1851), později ve Vídni (1851–1855). – 33, 290, 291

Whiteside, James (1804–1876), irský právník a politik, tory, člen parlamentu; často zastával funkce v anglickém justičním aparátu v Irsku. – 107

Wikoff, Henry, americký novinář, počátkem padesátých let vystupoval v tisku jako Palmerstonův agent. – 69

Williams, William Fenwick (1800 až

1883), anglický generál, v letech 1854–1855 působil jako anglický zástupce ve štábu turecké armády na Kavkazu, jeden z velitelů obrany Karsu. – 621, 635, 637, 638, 659, 660, 662, 665, 669, 676, 685, 688

Willisen, Wilhelm (1790–1879), pruský generál a vojenský teoretik; roku 1848 královský komisař v Poznaňsku, v letech 1848–1849 byl v rakouské armádě, která potlačila revoluční národně osvobozenecké hnutí v Itálii, roku 1850 vrchní velitel šlesvicko-holštýnské armády ve válce proti Dánsku. – 521

Wilson, James (1805–1860), anglický buržoazní ekonom a politik, free-trader, zakladatel a redaktor časopisu „Economist"; v letech 1853 až 1858 tajemník pokladu (ministerstva financí). – 108

Wilson, Robert Thomas (1777–1849), anglický generál, vojenský spisovatel, buržoazní radikál, člen parlamentu. – 564

Windischgrätz, Alfred, kníže (1787 až 1862), rakouský polní maršál; roku 1848 velel vojsku, které potlačilo povstání v Praze a ve Vídni, v letech 1848–1849 byl velitelem rakouské armády, která potlačila revoluci v Uhrách. – 238, 486

Windham, Charles Ash (1810–1870), anglický plukovník, od října 1855 generál; na podzim 1855 velel brigádě, později byl náčelníkem štábu krymské armády (listopad 1855–červenec 1856). – 601, 608

Wise, John, člen anglického parlamentu. – 283

Wiseman, Nicolas (1802–1865), anglický katolický kněz; od roku 1850 westminsterský arcibiskup a kardinál. – 451, 452

Wolter, Johann (1789–1857), rakouský generál, vojenský inženýr; v letech 1853–1857 velitel krakovské pevnosti. – 559

Wood, Charles (1800–1885), anglický státník, whig, v letech 1846–1852 kancléř pokladu (ministr financí), předseda Kontrolního úřadu pro Indii (1852–1855), v letech 1855 až 1858 první lord admirality (ministr námořnictva), ministr pro Indii (1859–1866). – 54, 71, 102, 126, 193, 374, 377, 415, 416

Workman, jeden z aktivních účastníků chartistického hnutí v padesátých letech. – 266

Wright, Nathan (1654–1721), anglický právník a státník, lord strážce pečeti a člen tajné rady. – 141

Yea, Lacy Walter Giles (1808–1855), anglický důstojník, v letech 1854 až 1855 velel pluku na Krymu. – 399

Yorke, Charles Philip (1764–1834), anglický státník, tory; ministr války (1801–1803), ministr vnitra (1803 až 1804), první lord admirality (ministr námořnictva) (1810 až 1811). – 261, 262

z *Yorku*, Frederick August, vévoda (1763–1827), druhý syn anglického krále Jiřího III., od roku 1795 polní maršál, vrchní velitel anglické armády (1798–1809, 1811–1827); ve válce s Francií koncem 18. století utrpěla anglická armáda pod jeho velením mnoho porážek. – 565

Young, John (1807–1876), anglický státník, tory; státní sekretář pro Irsko (1852–1855). – 71

Zamojski, Władysław, hrabě, polský magnát; účastník povstání 1830 až 1831, po potlačení povstání jeden z vůdců polské konzervativní monarchistické emigrace v Paříži; za krymské války se snažil zorganizovat polskou legii, která by bojovala proti Rusku. – 97

POSTAVY Z MYTOLOGIE A KRÁSNÉ LITERATURY

Agamemnón, v řeckém bájesloví mykénský král a vůdce Řeků za trojské války. Když řecké loďstvo, kotvící v Aulidě, nemohlo vyplout k Tróji pro nepříznivý vítr, který poslala bohyně Artemis, obětoval Agamemnón svou dceru Ifigenii, aby si bohyni usmířil. – 442

Achilles, v řeckém bájesloví nejstatečnější z řeckých hrdinů obléhajících Tróju, jeden z hlavních hrdinů „Iliady"; podle pověsti byl smrtelně raněn střelou do paty – jediného zranitelného místa na svém těle. – 656

Aram, Evžen, hlavní hrdina stejnojmenného románu Bulwera-Lyttona; učenec, který žije jen vědě a podléhá při střetnutí s okolní skutečností. – 314

Cerberus, v řeckém bájesloví trojhlavý pes, který střežil vchod do podsvětí. – 565

Curtius (Marcus Curtius), mladý Říman, který se podle pověsti vrhl do propasti, aby zachránil Řím. – 39

Danaovny, v řeckém bájesloví dcery krále Danaa; za zavraždění svých manželů byly v podsvětí odsouzeny k tomu, aby věčně plnily vodou děravou káď. – 691

Don Quijote, hrdina stejnojmenného Cervantesova románu. – 94, 262

Dromiové (Dromio Efeský a Dromio Syrakuský), bratři, blíženci, vyznačující se neobyčejnou podobností; osoby ze Shakespearovy hry „Komedie plná omylů". – 105

Falstaff, postava ze Shakespearových her („Veselé paničky windsorské", „Král Jindřich IV."), chvástavý strašpytel, šprýmař a piják. – 90, 542

Golem, podle hebrejské legendy umělý člověk vytvořený z hlíny, určený k různým těžkým pracím; obraz Golema uvedl poprvé do literatury německý básník L. A. Arnim ve své fantastické povídce „Isabela Egyptská". – 687

Habakuk, biblický prorok. – 394

Hamlet, hlavní hrdina stejnojmenné Shakespearovy tragédie. – 314, 363

Hesperidky, v řeckém bájesloví dcery titána Atlanta, chránící zlatá jablka, která rostla na stromě života. – 377

Ifigenie, v řeckém bájesloví dcera krále Agamemnóna (viz též tam). – 442

Izachar, podle bible zakladatel jednoho z dvanácti rodů židovského národa. Vynikal výjimečnou poslušností, trpělivostí a snášenlivostí, za což ho jeho otec přirovnal k „silnému oslu". – 346

John Bull, přezdívka, kterou se obvykle označují představitelé anglické buržoazie; rozšířila se po roce 1712, kdy vyšla politická satira osvícenského spisovatele Arbuthnota „Příběhy Johna Bulla". – 57, 63, 68, 112, 219, 220, 281, 335, 505

Lumpkin, Tony, postava z komedie Olivera Goldsmitha „She Stoops to Conquer or the Mistakes of a Night" („Omyly jedné noci"), syn venkovského šlechtice, ignorant a hrubián, který se vychloubá a dělá grimasy. – 541

Manu, legendární staroindický zákonodárce; „Manuův zákoník" sestavili bráhmani v 1.–5. století. – 535

Mefisto, v lidových pověstech o Faustovi jméno ďábla. – 372

Moloch, ve staré Foinikii a v Kartágu bůh slunce, ohně a války, jehož modle byly přinášeny lidské oběti; symbol krutosti, všeničící síly. – 170

Nehluba (Bluma), postava ze Shakespearových her „Král Jindřich IV." a „Veselé paničky windsorské", omezený, nadutý a ziskuchtivý venkovský soudce. – 542

Odysseus, hrdina „Iliady" a „Odyssey", legendární král ostrova Ithaky, jeden z vůdců řeckého vojska v trojské válce; vynikal odvahou, chytrostí a výmluvností. – 33, 34

Pallas Athéna, jedno z hlavních božstev v řeckém bájesloví, bohyně války a ztělesnění moudrosti; ochránkyně aténského státu. – 656

Pilát Pontský, římský prokurátor v Judeji (26–36); jeho jméno se stalo symbolem licoměrnosti a krutosti. – 375

Samson, biblický hrdina, pověstný velkou silou a odvahou. – 100

Sibyla, ve starověku jméno věštkyně; nejznámější byla Sibyla z Cum (řecká osada v jižní Itálii). Její věštby, zaznamenané v tzv. Sibylinských knihách, hrály velkou úlohu v náboženském životě starého Říma. – 145

Siegfried, hrdina germánského bájesloví, jedna z hlavních postav středověkého eposu „Píseň o Nibelunzích"; podle pověsti zabil draka, vykoupal se v jeho krvi, a tím se stal nezranitelným. – 292

Sindibád Námořník, postava z arabských pohádek „Tisíce a jedné noci". – 402

Sly, Kryštof, postava z Shakespearovy komedie „Zkrocení zlé ženy". – 442

Tantalus, v řeckém bájesloví lydský král, který byl za urážku bohů odsouzen k věčným mukám v podsvětí; při každém pokusu uhasit hlad a žízeň zmizela voda, ve které stál, i ovoce, které viselo nad ním. – 200, 204

Thersitės, postava z Iliady; nejšerednější a nejzlostnější člověk v řeckém

tábořc, chromý a hrbatý; Odysseus jej ztrestal za to, že se protivil Agamemnónovi, vůdci řeckého vojska. – 34, 366, 691

Warwick, hlavní hrdina románu Bulwera-Lyttona „Poslední baron"; idealizovaný obraz účastníka feudálních různic 15. století. – 314

REJSTŘÍK PERIODICKÝCH PUBLIKACÍ

„*Advertiser*", viz „*The Morning Advertiser*"
„*The Argus*" [„Argus"] (Melbourne). – 142
„*The Birmingham Daily Press*" [„Birminghamský denní tisk"]. – 455
„*The Birmingham Journal and Commercial Advertiser*" [„Birminghamské noviny a obchodní oznamovatel"]. – 647
„*Le Constitutionnel*" [„Konstituční noviny"] (Paříž). – 333, 344, 353, 417, 423, 602, 639, 645
„*Courier and Telegraph*" [„Posel a telegraf"] (Londýn). – 347
„*The Daily News*" [„Denní zprávy"] (Londýn). – 69, 108, 145, 241, 250, 346, 376, 543, 601, 613
„*The Economist*" [„Ekonom"] (Londýn). – 27, 108, 595
„*The Edinburgh Review, or Critical Journal*" [„Edinburský přehled aneb Kritické noviny"] (Londýn). – 178
„*Gazette*", viz „*The London Gazette*"
„*Gazzetta di Roma*" [„Římské noviny"]. – 451
„*Gazzetta Ufficiale di Milano*" [„Milánský oficiální list"]. – 655
„*Le Globe*" [„Zeměkoule"] (Paříž). – 215
„*The Globe and Traveller*" [„Svět a cestovatel"] (Londýn). – 364, 394
„*Herald*", viz „*The Morning Herald*"
„*Chronicle*", viz „*The Morning Chronicle*"
„*Illustraded Times*" [„Ilustrovaný Times"] (Londýn). – 347
„*L'Indépendance belge*" [„Belgická nezávislost"] (Brusel). – 692
„*Journal des Débats politiques et littéraires*" [„Noviny pro politické a literární diskuse"] (Paříž). – 615
„*The Lancet*" [„Lanceta"] (Londýn). – 376
„*The Leader*" [„Vůdce"] (Londýn). – 170, 364
„*Lloyd's Weekly London Newspaper*" [„Lloydův londýnský týdeník"]. – 347
„*The London Gazette*" [„Londýnské noviny"]. – 32
„*Manchester Daily Examiner and Times*" [„Manchesterský denní pozorovatel a doba"]. – 594, 595
„*The Manchester Guardian*" [„Manchesterský strážce"]. – 101
„*Melbourne Argus*", viz „*The Argus*"
„*Le Moniteur universel*" [„Všeobecný zpravodaj"] (Paříž.) – 27, 147, 215, 224, 225, 227, 228, 250, 281, 418, 423, 550, 595, 652–655
„*The Morning Advertiser*" [„Ranní oznamovatel"] (Londýn). – 47, 119, 126, 127, 144, 145, 147, 149, 173, 241, 250, 404, 655

„*The Morning Herald*" [„Ranní věstník"] (Londýn). – 69, 146, 149, 169, 193, 264, 282, 326, 347, 364
„*The Morning Chronicle*" [„Ranní kronika"] (Londýn). – 107, 108, 118, 197, 216, 241, 250, 251, 357
„*The Morning Post*" [„Ranní pošta"] (Londýn). – 69, 78, 118, 144, 152, 153, 169, 212, 257, 284, 373, 533, 655
„*Neue Oder-Zeitung*" [„Nové oderské noviny"] (Vratislav). – 7, 8, 27, 34, 36, 40, 51, 62, 73, 76, 80, 89, 91, 98, 101, 106, 108, 115, 117, 120, 123, 125, 129, 133, 135, 143, 145, 148, 151, 153, 156, 160, 168, 172, 176, 178, 183, 192, 195, 198, 202, 214, 217, 228, 232, 239, 242, 243, 249, 252, 256, 259, 263, 267, 270, 280, 284, 288, 293, 297, 303, 306, 311, 315, 321, 323, 326, 332, 342, 345, 348, 357, 362, 367, 373, 377, 384, 387, 392, 396, 399, 402, 406, 410, 413, 416, 425, 429, 432, 460, 534, 537, 538, 542, 545, 551, 554, 556, 565, 571, 582, 584, 593, 595, 599, 603, 604, 607, 612, 615, 618
„*Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie*" [„Nové porýnské noviny. Orgán demokracie"] (Kolín nad Rýnem). – 9
„*New-York Daily Tribune*" [„Newyorská denní tribuna"]. – 7, 8, 27, 46, 55, 58, 69, 84, 85, 117, 139, 160, 164, 187, 192, 206, 211, 223, 226, 228, 232, 249, 256, 275, 278, 288, 319, 332, 338, 352, 384, 396, 399, 410, 421, 432, 438, 443, 456, 457, 460, 551, 562, 571, 577, 578, 580 až 582, 590, 599, 612, 623, 629, 633, 640, 644, 650, 654–656, 658, 696
„*Le Nord*" [„Sever"] (Paříž–Brusel). – 646, 650
„*The People's Paper*" [„Lidové noviny"] (Londýn). – 7, 147, 347, 656, 658
„*The Pilot*" [„Lodivod"] (Londýn). – 347
„*The Portfolio*" [„Portfej"] (Londýn). – 97
„*Post*", viz „*The Morning Post*"
„*The Press*" [„Tisk"] (Londýn). – 193–195
„*Preussische Litographische Correspondenz*" [„Pruská litografovaná korespondence"] (Berlín). – 692
„*Punch, or the London Charivari*" [„Kašpárek aneb Londýnská kočičina"]. – 32, 94, 283, 573
„*Putnam's Monthly*" [„Putnamův měsíčník"] (New York). – 462
„*Reynold's Newspaper*" („Reynoldovy noviny"] (Londýn). – 346, 347
„*Russkij invalid*" [„Ruský vysloužilec"] (Petrohrad). – 359, 360
„*Římské noviny*", viz „*Gazzetta di Roma*"
„*Severnaja Pčela*" [„Severní včela"] (Petrohrad). – 646
„*The Times*" [„Doba"] (Londýn). – 27, 33, 47, 48, 52, 53, 63, 68, 70, 71, 84, 88, 98, 100, 101, 107, 108, 130, 136, 144, 177, 178, 197–199, 206, 209, 210, 213, 214, 228, 232, 251, 266, 283, 346, 347, 360, 361, 374, 376, 389, 401, 404, 416, 552, 554, 638, 646, 654, 689
„*Town and Country Newspapers*" [„Noviny pro město a venkov"] (Londýn). – 347
„*Tribune*", viz „*New-York Daily Tribune*"
„*Westminster Review*" [„Westminsterský přehled"] (Londýn). – 441

REJSTŘÍK ZEMĚPISNÝCH NÁZVŮ*

Afghánistán – 95
Afrika – 95, 185, 274, 282, 469, 472, 652
Achalciche, pevnost na Kavkaze – 634
Ajtodor (Goristoje), místo východně od Sevastopolu – 381, 598
Alamút, hrad Hasana bin Sabbáha „Orlí hnízdo" v Persii (Íránu) – 35
Albánie – 514, 515
Aldershot, město jihozápadně od Londýna – 563
Aleppo (Halcb, Halab), město v Sýrii – 512
Alexandropol, *Gumri* (Leninakan), město v Arménii – 623, 635, 659, 663, 677
Alexandrovská baterie nebo *Alexandrovská tvrz*, opevnění v Sevastopolu – 581
Alma, řeka na Krymu severně od Sevastopolu – 81, 83, 147, 222, 253, 255, 273, 275, 472, 505, 507, 571
Alpy – 692
Alupka, letovisko na jižním pobřeží Krymu – 273
Alušta, přístav na východním pobřeží Krymu – 272, 273
Alžír – 186
Alžírsko – 113, 652, 653
Amerika – 69, 137, 152, 156, 646
Amiens, město v severní Francii – 645
Anapa, ruský přístav na břehu Černého moře – 323, 334
Anatólie, území v Malé Asii – 409, 661
Angers, město v západní Francii – 653
Anglie – 7, 9–19, 22, 32, 33, 38, 40, 46, 48, 52, 59, 60, 63, 70, 72, 74, 75, 90, 92, 93, 95, 97, 104, 110–115, 119, 120, 124, 131, 132, 136–139, 147 až 150, 152, 154–156, 170, 181–183, 193–195, 197, 200–202, 205, 210, 218, 219–223, 240–242, 251, 258, 261, 263, 268, 279, 280, 283, 292, 295, 296, 298, 300, 302, 305, 309 až 311, 313, 325, 335, 340, 341, 361, 365, 366, 368, 370, 391, 403, 424, 434, 437, 443, 446, 447, 449, 451, 452, 456–459, 477, 479, 488, 517, 519, 533, 537, 538, 541, 543, 544, 559–561, 563, 564, 572–575, 591, 595, 614, 616, 624, 630–633, 641, 645, 646, 683, 691, 694
Antverpy, přístav v Belgii – 694
Arabat, město na východní straně Krymu – 322
Arabatská kosa, výběžek v Azovském moři – 621
Araks, řeka na Kavkaze – 622, 637
Ardahan, místo na Kavkaze – 638
Archangelsk – 547

* V rejstříku jsou na prvním místě názvy, jak se jich používalo v době vzniku Marxových a Engelsových článků a jak jsou v textu. Pokud se tyto názvy dnes liší, je jejich dnešní znění uvedeno v kulaté závorce. *(Pozn. čes. red.)*

Aménie – 547, 621, 623, 635, 637, 638
Arménská vysočina – 623, 634
Asie – 111, 195, 220, 350, 512, 513, 515, 517, 535, 547, 548, 622, 623, 626, 634, 639, 643, 661, 663, 667, 669, 670, 673, 678, 681, 683, 686 až 688
Aspern, osada v Dolních Rakousích východně od Vídně – 163, 167, 487
Atény – 61, 113, 167, 350
Athlone, město ve středním Irsku – 155
Atlantský oceán (Atlantik) – 463, 529, 645
Austrálie – 132, 138, 140–142, 156, 427
Aylesbury, městečko v Anglii – 134
Azov, přístav a pevnost při ústí Donu – 322
Azovské moře – 307, 322, 334, 353, 383, 408, 420, 549, 586, 593, 620

Badajoz, pevnost v jihozápadním Španělsku – 84, 89
Baden – 694
Bádensko – 509
Bagdád – 512
Bachčisaraj, město severovýchodně od Sevastopolu – 45, 158, 287, 587, 593
Bailén, město ve středním Španělsku – 225
Bajdar, místo na jihu Krymu – 381
Bajdarská dolina, na jižním Krymu – 273, 274, 316, 320, 408, 552, 569, 612
Balaklava, přístav na Krymu – 31, 66, 81, 84, 88, 90, 101, 118, 147, 148, 158, 161, 162, 165, 177, 192, 199, 203, 205, 222, 243, 254, 271–275, 331, 334, 353, 381, 395, 408, 409, 419, 420, 424, 478, 481, 484, 506, 517, 567, 588, 608, 669, 672, 677, 680, 684–689
Balkán – 12, 21, 224, 225, 337, 355
Ballarat, hornické město v jižní Austrálii – 141–143
Balta-Liman, zátoka na evropském pobřeží Bosporu – 96
Baltské moře – 43, 50, 110, 162, 166, 167, 169, 257, 305, 314, 336, 339, 427, 500, 536, 547–549, 556, 574 až 576, 595, 644, 691
Basses-Alpes, departement v jihovýchodní Francii – 653
Bath, město v jižní Anglii – 307, 542
Batumi, černomořský přístav v Zakavkazsku – 548, 622, 638, 639, 643, 660, 664
Bavorsko – 508–511, 558
Bayazit (Bayezid), město v turecké Arménii – 634, 677
Bazardžik (Dobrič, Tolbuchin), město v jižní Dobrudži – 184
Belbek, říčka severně od Sevastopolu – 255, 271, 273–275, 381, 598
Belgie – 334, 519, 528
Belle Ile, ostrov u jižního pobřeží Bretaně – 651–653
Belt, průliv mezi Severním a Baltským mořem – 576
Bengálsko, presidentství v Indii – 54, 72
Berďansk (Osipenko), přístav v Azovském moři – 322
Berislav, město na dolním Dněpru – 322
Berlín – 180, 251, 495, 693
Besarábie – 43, 45, 50, 187, 251, 337, 419, 499, 543, 644, 647
Bijuk Uzeň, horská říčka v pohoří Jajla – 273
Bílé moře – 547, 642
Birmingham, město v Anglii – 155, 240, 307, 308, 400, 401, 437, 455, 456, 459
Blackburn, velké průmyslové město v Anglii – 101
Blízký východ – 12, 14, 548
Bolton, průmyslové město v Anglii – 101
Bomarsund, pevnost na Alandských ostrovech – 326, 575

Bombaj (Mumbaí) – 101
Bône, námořní pevnost v Alžírsku – 652
Bordeaux – 602
Borodino, vesnice v Moskevské gubernii – 467
Bosna – 514, 515, 664
Bospor – 66, 96, 459, 588, 660, 688
Boulogne (Boulogne sur Mer), francouzský přístav – 144, 465, 653
Bradford, průmyslové město v Anglii – 455, 456
Braila (Brăila), město v Rumunsku – 636
Brunšvicko – 510
Budapešť – 236
Buenos Aires – 95
Bug (Jižní Bug), řeka v jižním Rusku – 42–44, 49, 50, 549, 620
Bug (Západní Bug), přítok Visly – 44, 51
Bulharsko – 427, 664, 672, 677, 681
Bussaco, hora a klášter v Portugalsku – 570
Byzanc – 298

Cádiz – 531
Calafat – 158, 212, 588
Cambridge, město v Anglii – 261, 262
Cařihrad, také *Konstantinopol*, *Stambul* (Istanbul) – 56, 78, 97, 101, 104, 113, 161, 165, 167, 180, 185, 199 až 201, 203, 204, 214, 224, 225, 233, 254, 302, 334, 353, 427, 512, 516, 548, 622, 635, 638, 641, 655, 660 až 662, 665, 666, 668–675, 677, 678, 680, 683, 686
Caudijské soutěsky (Furculae Caudinae), u starořímského města Caudia – 652
Cayenne, deportační stanice ve Francouzské Guayaně – 651
Cejlon, ostrov – 365
Ceuta (Sabta), španělský válečný přístav v Severní Africe – 529
církevní stát – 536
Clyde, řeka v západním Skotsku – 365

Čatyr-dag nebo *Stanová hora*, hora na jižním pobřeží Krymu – 272, 590
Čechy – 44, 51, 115, 234, 236
Čerkesko, území obývané Čerkesy na severní straně Kavkazu – 97, 678
čerkeské pobřeží – 334
Černá řeka, u Sevastopolu – 158, 162, 208, 210, 213, 214, 253, 255, 256, 271, 274, 275, 282, 287, 316, 320, 331, 359, 364, 381, 408, 410, 520, 548, 549, 552, 553, 566, 567, 569, 570, 578, 579, 581, 586, 587, 592, 593, 598, 612, 620, 655
Černé moře (též Pont, Pontus Euxinus) – 31, 33, 46, 110, 111, 130, 136, 158, 226, 236, 297, 299, 305, 313, 314, 334, 336, 337, 339, 344, 345, 353, 355, 409, 459, 460, 463, 500, 536, 549, 560, 620, 622, 625, 632, 642, 644, 667
Český les – 234
Četati (Cetatea), město na Dunaji v Rumunsku – 505, 517, 586, 592
Čína – 95, 132, 138, 237
Čorguň, místo na Krymu, na řece Černé – 287, 316, 381, 567
Čoroch (Çoruh), řeka v Malé Asii – 622, 623
Čulin, přítok řeky Černé – 612

Dalmácie – 486
Dánsko – 456, 457, 460, 526
Dardanely – 96, 220, 366, 459
Delfy – 184, 197
Deptford, město u Londýna, dnes předměstí Londýna – 365
Derby, průmyslové město v Anglii – 455, 456
Deve-Bojun, horský hřbet na východ od Erzurumu – 638

Dijon – 116
Dněpr – 44, 51, 322, 333, 344, 383, 549, 597, 598, 620
Dněstr – 42 až 44, 49, 50, 337
Dobrudža, kraj mezi dolním Dunajem a Černým mořem – 282
Dolšak, vesnice na Krymu – 619
Don – 383
donská gubernie, tj. *Oblast Donského vojska*, bývalé carské správní území na Donu – 587, 593
Drinopol (Edirne), město v evropském Turecku – 46, 96, 225, 512
Dublin – 445
Duero, řeka na Pyrenejském poloostrově – 95
Dunaj – 50, 73, 97, 111, 115, 150, 158, 220, 224, 334, 337, 353, 355, 459, 517, 547, 586, 592, 598, 664
Durham, průmyslové město a hrabství v severní Anglii – 217

Edinburgh, hlavní město Skotska – 449, 591
Egypt – 135, 514, 515
Elba, ostrov ve Středozemním moři – 198
Erzerum (Erzurum), město v asijském Turecku – 512, 515, 548, 621, 622, 634, 637, 638, 643, 660, 661, 663 až 665, 667–669, 676, 678, 679, 683, 684
Estonsko – 644
Eufrat, řeka v Persii (Iráku) – 622
Evropa – 9–11, 13, 21, 26, 27, 41–43, 45, 49, 54, 59, 110, 136, 163, 164, 167, 183, 184, 194, 195, 222, 233 až 235, 238, 292, 295, 296, 301, 303, 334, 349–352, 360, 369, 463, 465, 474, 482, 496, 500, 504, 505, 507, 512, 515, 527, 529, 538, 548, 595, 631, 633, 641, 642, 644, 647, 689, 691

Fanagorijská pevnost (Fanagorijskoje), na poloostrově Tamaň – 610, 620
Feodosija, viz *Kaffa*
Filipíny – 530
Finsko – 44, 50, 420, 427, 644
Finský záliv – 326
Francie – 7, 11–13, 19–22, 26, 33, 46, 57, 69, 108, 110–116, 139, 146–150, 162, 164, 166, 167, 170, 181–183, 187, 193–195, 210, 218, 219, 222, 251, 252, 282, 296, 300, 302, 305, 309, 310, 334, 335, 338, 344, 349 až 352, 426, 427, 448, 456, 458, 460, 468–472, 474, 476, 486, 502, 506, 517, 519, 533, 536–538, 544, 560, 594–596, 600, 602, 603, 616, 617, 624, 631, 636, 641, 645–647, 649, 651–653, 655, 683, 692, 694
Frankfurt nad Mohanem – 694
Frioul, území v severní Itálii (dříve patřilo k Rakousku) – 655

Galac (Galaţi), město v Rumunsku – 598
Gdaňsk – 257, 328, 330
Gallipoli (Gelibolu), pevnost v Dardanelské úžině – 67, 224, 225
Geničesk, přístav v Azovském moři – 322
Gibraltar, průliv – 111, 119, 195, 365, 477, 552, 617
Gironde, departement v jihozápadní Francii – 602
Glasgow, město ve Skotsku – 347
Gorijská soutěska, na Kavkaze – 663
Gotland, ostrov v Baltském moři – 524
Gruzie – 335, 354, 660, 663, 672, 677
Gumri, viz *Alexandropol*

Halič – 43, 45, 50, 115, 234, 543, 558, 559
Halifax, průmyslové město v Anglii – 455, 456

Halifax, hlavní město kanadské provincie Nové Skotsko – 317
Halys (Kizilirmak), řeka v Malé Asii – 184
Hangö (Hanko) přístav ve Finsku – 357–359, 374
Hannover – 693
Hannoversko – 510
Helsingfors (Helsinky) – 374, 550
Herát, město a knížectví v Afghánistánu – 97
Hérault, departement v jižní Francii – 653
Hercegovina – 514
Hesensko – 509, 510
Hesensko-Darmstadtsko – 509
Holandsko – 632
Holštýn – 457, 510, 526
Holštýn-Gottorp – 457
Huddersfield, průmyslové město ve střední Anglii – 455, 456
Hünkjar Iskelesi (Hünkâr Iskelesi), město v Malé Asii – 96, 366

Charkov – 337, 355, 409
Charkovská gubernie – 337, 354
Cherson, přístav u ústí Dněpru – 45, 322, 335–337, 353–355, 383, 409, 549, 587, 593, 597, 621
Chersonés heraklejský, poloostrov na jihozápad od Sevastopolu – 45, 82, 87, 158, 160, 186, 214, 255, 275, 286, 317, 320, 321, 382, 588
Chersonská gubernie – 597
Chiasso, nejjižnější obec ve Švýcarsku, v kantonu Tessin. Pohraniční stanice Gotthardské dráhy – 522
Chlumec, na úpatí Krušných hor – 225
Chorvatsko – 234
Chotin, pevnost na Dněstru – 558

Indie – 54, 55, 71, 72, 79, 126, 132, 134, 138, 220, 365, 478, 535
Indočína – 636
Indus, řeka v Indii – 54, 72
Inkerman, město na Krymu – 147, 158, 162, 177, 189–192, 201, 222, 254, 271–273, 316, 320, 381–383, 391, 408, 417, 419, 422, 424, 480, 481, 484, 507, 527, 564, 567, 569, 571, 578, 586, 587, 590, 592, 593, 608, 620, 643
Irsko – 8, 14, 55, 71, 72, 79, 94, 100, 154–156, 443–446, 449, 450, 452, 533, 553, 614
Itálie – 11, 14, 115, 167, 486, 488, 519 až 521, 535–537, 543, 595, 628, 642
Izmail, bývalá turecká pevnost na Dunaji – 42, 49, 336, 354

Jaderské moře – 237
Jajla, pohoří na jižním Krymu – 273
Jalta, přístav na Krymu – 272
Jazonovská reduta, opevnění v Sevastopolu – 277
Jekatěrinoslav (Dněpropetrovsk), město na Dněpru – 409, 597, 598
Jena, město v Německu – 274, 465
Jenikale, pevnost v Kerči – 322, 620, 676, 679, 688
Jericho – 185
Jevpatorija, přístav na západním pobřeží Krymu – 158–160, 186, 207, 208, 211–213, 254, 255, 272, 275, 282, 317, 321, 334, 353, 517, 548, 581, 589, 590, 612, 619, 620, 639, 669, 672, 673, 675–677, 679–684, 686, 688
Jižní strana, opevnění v Sevastopolu – 84, 160, 186, 245, 255, 276, 331, 332, 359, 364, 382, 410, 417, 423, 553, 578, 585, 587, 588, 592, 611, 612, 641, 643, 688
Jižní zátoka, v Sevastopolu – 162, 166, 327
Jónské ostrovy – 365, 617

Kača, řeka na sever od Sevastopolu – 253, 273, 274
Kaffa (Feodosija), přístav na Krymu – 210, 214, 226, 227, 253, 272, 334, 353
Kalifornie, stát v USA – 132, 138
Kališ – 42, 43, 49, 50
Kalkata, město v Přední Indii – 101
Kamary, obec v jižní části Krymu – 687, 688
Kamčatská luneta nebo *Mamelon*, opevnění u Sevastopolu – 232, 243, 244, 277, 317, 327, 328, 331, 378–380, 397, 417, 422, 579, 606, 643
Kamenec Podolskij, město na horním Dněstru – 43, 50
Kamyš, místo jihozápadně od Sevastopolu – 408, 588
Kanada – 427
Kanál, viz *Lamanšský průliv*
Kanny, starověké italské město – 32
Karanténní bašta (bašta čís. 6), opevnění u Sevastopolu – 277, 378, 580
Karanténní zátoka, u Sevastopolu – 189, 316, 317, 321
Karlsburg (Alba Julia), město v Transylvanii (Rumunsko) – 559
Karpaty – 235
Kars, pevnost v asijském Turecku – 14, 26, 515, 548, 619, 621–623, 634 až 639, 641, 643, 647, 657, 659–667, 669, 670, 673, 675, 676, 678–680, 682–685, 688–690
Kars-čaj, řeka v asijském Turecku – 637
Kartágo – 170
Kavkaz – 12, 43, 50, 97, 335, 336, 354, 409, 419, 500, 547, 598, 623, 639, 643, 663
Kerč – 253, 272, 281, 282, 286, 307, 322, 323, 331, 334, 408, 620, 639, 669, 673, 677, 680, 681, 688
Kerčský průliv – 643
Kilenská úžlabina, u Sevastopolu – 189, 328, 380, 395
Kilenská zátoka, u Sevastopolu – 189, 604
Kinburn, bývalá pevnost při ústí Dněpru a Jižního Bugu – 549, 619–621, 639
Klajpeda, území v Litevské SSR – 257
Koblenz, město v Německu – 329, 496
Kodaň – 360
Kolberg (Kołobrzeg), přístav v Baltském moři – 328
Kolín nad Rýnem – 329, 496, 692
Konstantinopol, viz *Cařihrad*
Korábová zátoka, v Sevastopolu – 579
Korabelnaja, předměstí v Sevastopolu – 327, 382, 399, 580, 581, 585, 592, 605, 611
Korfu (Kerkyra), nejsevernější z Jónských ostrovů – 111, 119, 365, 477
Korutanské Alpy – 234
Korutany – 234, 236
Krakov – 116, 558, 559
Královec (Kaliningrad), bývalé hlavní město Východních Prus – 329, 495, 496
Kraňsko, západní část Slovinska, dříve země rakousko-uherská – 234
Kréta, řecký ostrov – 513
Kronštadt – 326, 556, 576
Krym – 15, 20, 22, 26, 31, 32, 39, 42–45, 49, 50, 58–61, 63, 65, 66, 77, 81, 82, 85, 87, 89, 90, 100, 104, 111, 113 až 115, 119, 137, 146, 147, 151, 152, 157, 160, 161, 163–167, 177, 178, 184–187, 194, 195, 200, 201, 203, 205, 207, 210, 212, 214, 225, 228, 243, 251–254, 261, 271, 272, 281, 282, 285, 286, 296, 297, 302, 316, 318–320, 322, 333, 334, 336, 344, 353, 354, 359, 362, 363, 366, 369, 371, 378, 383, 384, 389, 393, 394, 407–410, 414, 417, 419, 420, 422 až 424, 427, 429, 468, 472, 476–478, 481–483, 497, 505, 508, 517, 520,

536, 540, 543–545, 547–549, 553, 560, 561, 566, 581, 585, 587–591, 594, 598–600, 602, 608, 611, 612, 616, 617, 621, 624, 626, 632, 638, 641 až 643, 646–648, 651, 653, 656, 664, 669, 671, 672, 674, 675, 677, 681, 683, 689–691
Kuba, ostrov – 529, 530
Kubáň – 336, 354, 499, 598
Küčük Kajnardži (Küçük Kaynarci), vesnice v Dobrudži – 197, 225, 296, 302
Kura, řeka na Kavkaze – 623
Kurdistán, hornatý kraj v Malé Asii – 514
Kurulu, místo u Jevpatorije – 619
Kutaisi, město v Zakavkazsku – 623, 639, 660, 663, 672
Kyjev – 44, 45, 51, 598
Kyjevská gubernie – 337, 354, 598

Labe – 237
La Flèche, město v severozápadní Francii – 649
Lamanšský průliv – 146, 157, 194, 537
Lambessa (Lambèse), velká trestnice ve východním Alžírsku – 651
Lancashire, hrabství v Anglii – 171, 477
lancasterské vévodství – 100
Ledové moře – 237
Leeds, průmyslové město v Anglii – 455, 456
Leicester, hrabství v Anglii – 217
Le Havre – 694
Levanta – 97, 220
Linec – 559
Lipsko – 163, 168, 525, 693
Liverpool, velké průmyslové město v Anglii – 298, 347, 365, 408, 428
Lombardie, krajina v Itálii – 236, 460, 488, 522
Londýn – 32, 53, 72, 108, 146, 177, 180–182, 196, 216, 219, 221, 226, 242, 243, 260, 262, 290, 300, 306 až 308, 347, 348, 359, 363, 364, 369, 370, 385, 386, 388, 389, 393, 394, 400, 408, 425, 427, 437, 448, 455, 456, 539, 540, 578, 585, 591, 616, 632, 666, 673–675, 677, 678, 680, 681, 683, 687
Long Island, pobřežní ostrov při ústí řeky Hudsonu v USA – 644
Lucembursko – 692
Luzon, ostrov v Tichém oceánu – 530
Lvov – 558
Lyon – 116

Mackenziovy výšiny, severovýchodně od Sevastopolu – 566, 598, 599
Malá Asie – 514, 548, 634, 669, 676, 677
Malachovská mohyla, Kornilovova bašta, opevnění v Sevastopolu – 189, 190, 208–210, 213, 232, 244, 248, 331, 359, 380, 381, 395, 397, 398, 417, 422, 548, 552, 578–580, 585, 586, 588, 591–593, 604–606, 608, 611, 612
Malta, ostrov – 111, 119, 150, 365, 477, 617
Malý Redan (bašta čís. 1), opevnění v Sevastopolu – 579, 604, 606, 607, 611
Mamelon, viz *Kamčatská reduta*
Manchester – 101, 132, 138, 240, 242, 314, 348, 408, 428, 429, 437, 591
Mantova, město v severní Itálii – 328
Marengo, místo v severní Itálii – 166
Marseille – 365, 383, 419, 424, 655
Martinique, ostrov v Malých Antilách – 556
Marylebone, část Londýna – 108, 174, 306, 307, 541
Maslak, místo na Krymu – 581
Maynooth, město v Irsku – 123
Mekka, město v Arábii – 635
Meklenbursko – 510

Melbourne – 141, 142
Menorca, ostrov ve skupině Baleárských ostrovů – 632
Městská strana, v Sevastopolu – 277, 327, 605
Mexiko – 95
Mezopotámie, území mezi Eufratem a Tigridem – 634
Mincio, řeka v Itálii – 238
Mingrelie, území v Zakavkazsku – 639, 643, 663, 664, 676–678, 686 až 688
Mnichov – 558
Modena, kraj v severní Itálii – 521
Mohuč – 329
Moldavsko – 43, 45, 50, 56, 73, 180, 299, 458, 514, 536, 543, 561
Mont Valérien, pevnost u Paříže – 248
Morava – 44, 51, 234
Moskva – 116, 199, 203, 337, 355, 597, 598, 626, 627

Nargen (Naissaar), ostrov u města Tallinu – 555, 576
Nasavsko – 509, 510
Neapol – 95, 400, 522, 537
Němen – 350
Německo – 8, 10, 11, 21, 46, 152, 180, 183, 233, 236, 302, 303, 329, 350, 495, 523, 559, 595, 642, 692–694
Newcastle-upon-Tyne, průmyslové město v severovýchodní Anglii – 78, 340, 365, 400, 455, 456
New Orleans – 465
New York – 27
Nièvre, departement ve střední Francii – 653
Nikolajev, město na Bugu – 335–337, 353–355, 383, 549, 597, 598, 621, 626
Nikolajevská baterie nebo *Nikolajevská tvrz*, opevnění u Sevastopolu – 581
Norsko – 525
Nottingham, město ve střední Anglii – 171, 174, 455, 456
Novara, město v severní Itálii – 521

Očakov, černomořský přístav na Ukrajině – 549, 620, 621
Oděsa, černomořský přístav – 100, 225, 226, 314, 335–337, 353–355, 357, 383, 409, 597, 598, 620, 626
Oldenbursko, území v severozápadním cípu Německa – 510
Olomouc – 559
Oltenitsa (Olteniţa), město na Dunaji při ústí Ardžiše – 517, 586, 592
Oltu, město na Kavkaze – 622, 623
Oxford – 58, 80

Pacifik, viz *Tichý oceán*
Pád, řeka v Itálii – 25, 82, 88, 520
Pamplona, město v severním Španělsku – 570
Parma, provincie a město v severní Itálii – 521
Paříž – 26, 163, 169, 182, 215, 226, 228, 243, 246, 247, 272, 276, 282, 287, 318, 329, 334, 352, 359, 363, 364, 381, 393, 400, 410, 425, 546, 550, 585, 590, 595, 596, 602, 618, 641, 647, 649, 653, 655, 659, 672, 675, 676, 678, 680, 686
Pavlovská baterie nebo *Pavlovská tvrz*, opevnění u Sevastopolu – 578
Peking – 693
Perekop, město na severu Krymu – 158, 186, 322, 334, 353, 409, 587, 589, 593, 597, 598, 627
Perm, město na Uralu na řece Kamě – 626
Persie – 96, 97, 460 661, 669
Perský záliv – 95, 97
Petrohrad (Leningrad) – 79, 108, 295, 296, 299, 302, 360, 420, 502, 546, 557, 597, 631, 632

Pireus (Peiraieus), řecký přístav – 617
Piemont – 59, 335, 519–521, 536, 538
Pobaltí – 420
Podolí, území v jihozápadním Rusku – 42, 44, 45, 49, 50, 318
Podolská gubernie (Chmelnická oblast) – 337, 354
Podunajská knížectví, viz *Valašsko* a *Moldavsko*
Poitiers, město v západní Francii – 635
Polesí (Polesie), vojvodství ve východním Polsku – 44, 51
Polsko – 14, 42–45, 49–51, 96, 183, 234, 238, 252, 292, 350, 351, 420, 460, 467, 506, 536, 537, 539–541, 579, 625, 628, 642, 663
Poltava, město na Ukrajině – 409
Poltavská gubernie – 337, 354, 598
Portorico, ostrov ve Velkých Antilách – 530
Portsmouth, největší válečný přístav v Anglii – 100, 169, 339, 365
Poznaň – 329, 496
Praha – 236
Preston, průmyslové město v Anglii – 101, 131
Prusko – 21, 22, 41, 117, 169, 170, 179, 180, 181–183, 251, 252, 257, 296, 300, 333, 337, 344, 349, 355, 456, 458, 472, 476, 489, 490, 492, 493, 495, 496, 507, 509–514, 519, 559, 692–696
Prut, řeka tvořící hranici mezi Moldavskem a Besarábií – 44, 50, 251, 544, 545, 560, 561
Přemyšl (Przemyśl), město ve východním Polsku – 558, 559
Pyreneje, pohoří – 692
Pyrenejský poloostrov – 120, 465, 483, 494, 573

Rakousko – 21, 33, 41, 44, 45, 51, 59, 65, 115–117, 147, 164, 167, 170, 180 až 183, 193, 194, 219, 233–238, 250 až 252, 291, 300, 302, 304, 305, 312, 318, 333, 337, 338, 344, 347, 350, 355, 383, 420, 456, 458, 459, 479, 484, 485, 488, 500, 509–511, 519, 536–538, 543–545, 547, 557–561, 563, 595, 617, 664, 696
Redan, opevnění v Sevastopolu – viz *Malý Redan* a *Velký Redan*
Redut-Kale, pobřežní pevnost na Kavkaze – 623, 639, 660, 665, 669, 670, 672, 674, 677, 679, 684, 685
Revel (Tallin) – 549
Rion, řeka na Kavkaze – 623, 639, 663
Rochdale, průmyslové město v Anglii – 617
Rönnskär, maják na finském pobřeží severně od Nargenu – 576
Rouen – 602
Rumelie, turecký název pro Trácii a Makedonii – 409
Rusko – 10, 12, 13, 21, 25, 26, 33, 35, 40, 42, 45, 46, 48–51, 55, 57, 78, 95–97, 114–117, 137, 145, 164, 167, 169, 179, 180–182, 187, 193 až 195, 219, 220, 233–235, 237, 238, 240, 251, 252, 257, 283, 292, 295 až 303, 314, 318, 333–338, 340, 341, 343–345, 349–355, 361, 366, 383, 420, 421, 427, 456–460, 486, 488, 496, 497, 501–505, 507, 525, 535 až 538, 540, 543–547, 557, 558, 560 až 562, 576, 597, 598, 617, 620, 621, 624, 625, 627, 630–633, 641–644, 646, 647
Ruščuk (Ruse), město na Dunaji v severním Bulharsku – 224, 225, 588
Rýn – 25, 334, 692

Řecko – 96, 350, 427
Řím – 113, 167, 335, 359, 451, 522, 536, 537

Saint-Antoine – 228
Saint Jean d'Acre (Akka), pevnost v Sýrii – 95
Salcburk, město v Rakousku – 559
Salgir, řeka na Krymu – 272, 589
Salisbury, město v jižní Anglii – 99
Santa Lucia, obec v severní Itálii – 521
Sapun, hora u Sevastopolu – 213, 231, 232, 244, 286, 378, 379, 643
Sardinie, ostrov – 518, 519
Sardinie, stát – viz *Piemont*
sarmatská rovina, starý název východní Evropy od Visly na východ a od Karpat na severovýchod – 110
Sasko – 509, 628
Sasyk, jezero na Krymu, východně od Jevpatorije – 159, 619
Satory, pláň u Versailles – 651
Savojsko – 334
Sedmihradsko (též Transylvanie), území na západ od oblouku Karpat (v dnešním Rumunsku) – 486, 559
Selenginská reduta, opevnění u Sevastopolu – 189, 209, 231, 232, 243, 244, 277, 317, 327, 328, 331, 380
Serpentine, jezírko v Hyde Parku – 370, 371, 389, 390
Sevastopolská zátoka nebo *Velká rejda* – 189, 255, 271, 580, 588
Sevastopol – 12, 20, 23, 24, 26, 32, 33, 38, 46, 77, 82, 84, 87, 88, 90, 122, 145, 147–149, 151, 152, 157, 160 až 166, 178, 185–191, 195, 207, 209, 210, 212–214, 224, 226–232, 243, 246–248, 254, 255, 271–273, 276, 277, 281, 282, 296, 316, 318, 320, 322, 327, 330, 331, 334, 341, 353, 357–359, 363, 364, 378, 382, 383, 408, 410, 414–418, 420, 423, 458, 479, 480, 504, 507, 517, 555, 556, 561, 564, 568, 578, 580, 581, 585 až 591, 593, 602, 604, 639, 641, 643, 647, 662, 665, 673, 674, 676, 677, 679–681, 683–688
Severní Amerika – 95, 595
Severní pevnost nebo *Severní tvrz*, opevnění u Sevastopolu – 157, 208, 255, 598
Severní strana, opevnění u Sevastopolu – 160, 213, 245, 271, 273, 275, 287, 331, 408, 417, 423, 578, 580, 581, 587–589
Sheffield, průmyslové středisko v Anglii – 366, 400, 401, 455, 456
Shnilé moře (Sivaš), na východní straně Krymu, uzavřené Arabatskou kosou – 322
Sibiř – 341
Sicílie – 460
Silistra, město na dolním Dunaji – 150, 209, 210, 225, 505, 516, 517, 544, 560, 588, 620, 626, 636
Simferopol, město na Krymu – 158, 186, 226, 255, 271, 272, 274, 364, 383, 409, 581, 598, 599
Sindh, území v Pákistánu – 573
Sinop, turecký přístav v Černém moři – 56, 78
Sivas, město v asijském Turecku – 668
Skandinávský poloostrov – 524
Skotsko – 38, 57, 58, 79, 99, 614
Skutari (Üsküdar), část Cařihradu – 66, 104, 150, 199, 200, 203, 204, 554
Slavkov – 181, 465
Smolensk – 117
Smyrna (Izmir), město v asijském Turecku – 104
Somerset, hrabství v jihozápadní Anglii – 216
Southwark, část Londýna – 265, 290
Sozopol, bulharský přístav na břehu Černého moře – 683, 686
Sparta – 350
Spojené království, viz *Velká Británie*

Spojené státy severoamerické – 130, 132, 142, 198, 220, 427, 528, 595, 645
Srbsko – 235, 458, 514
Stafford, město ve střední Anglii – 311, 315
Stožární bašta (bašta čís. 4), opevnění v Sevastopolu – 243, 244, 248, 277, 316, 321, 378, 580, 604–606
Stroud, město ve střední Anglii – 438, 440
Středozemní moře – 149, 632
Sudžuk-Kale (Novorossijsk), pobřežní pevnost na Kavkaze – 97, 323
Suffolk, hrabství v nejvýchodnější části Anglie – 217
Suchum-Kale (Suchumi), přístav a bývalá pevnost na kavkazském pobřeží Černého moře – 623, 638, 664
Sulinské hrdlo, v deltě Dunaje – 73
Sussex, hrabství v jižní Anglii – 129
Sveaborg (Suomentinna), pevnost ve Finsku – 339, 549, 550, 552, 555, 556, 574, 576, 577
Sýrie – 514, 578

Šelda – 95
Šlesvik – 457, 481, 526
Šlesvik-Holštýn – 456
Španělsko – 95, 427, 460, 465, 475, 529, 530, 536, 607, 628, 631, 635
Štrasburk – 163, 167, 654
Štýrsko – 234
Šumla (Šumen; dnes Kolarovgrad), město v severovýchodní části Bulharska – 82, 87, 224, 512, 588
Švédsko – 96, 456, 524
Švýcarsko – 522–524, 694

Taganrog, přístav v Azovském moři – 322, 334, 353
Tajo, řeka na Pyrenejském poloostrově – 95
Tamaň, poloostrov a pevnost u Kerčského průlivu – 619, 620
Tamworth, městečko severně od Birminghamu v Anglii – 541
Tauridská gubernie, název pro Krym a pro step severně od Azovského a Černého moře – 597
Tavistock, obec u Plymouthu v jihozápadní Anglii – 438
Terek, řeka na Kavkaze – 336, 354, 499, 598
Tiflis (Tbilisi), hlavní město Gruzie – 623, 636, 660, 663
Tichomoří, viz *Tichý oceán*
Tichý oceán – 95, 360, 691
Tiverton, město v jihozápadní Anglii – 283
Toli-Monastir (Bitola), hlavní město Makedonie – 512
Toskánsko – 521, 537
Toulon, přístav v jižní Francii – 186, 383, 419, 424
Traktir, místo na řece Černé jihovýchodně od Sevastopolu – 567, 568
Transylvanie, viz *Sedmihradsko*
Trapezunt (Trabzon), turecký přístav v Černém moři – 220, 638, 639, 660, 661, 663–665, 667, 668, 673, 674, 678, 679, 691
Tripolsko, území v severní Africe – 513, 514
Trója – 23, 232, 417, 423
Tunisko – 513–515
Turecko – 12, 13, 25, 96, 97, 111, 115, 179, 180, 194, 203, 220, 233, 235, 237, 292, 296, 299, 301, 302, 315, 335, 337, 350, 352, 355, 366, 426, 427, 457–460, 507, 517, 535–537, 540, 547, 620, 630, 632–634, 637, 641, 642, 663, 669
Tylže (Sovětsk), město na řece Němenu – 335, 354
Tyroly – 236
Tyros nebo *Tyrus*, starověké město (dnes Sur v Sýrii) – 170

Uhry – 11, 14, 45, 117, 183, 233, 234, 236, 238, 318, 467, 486, 488, 514, 537, 543, 642
Ukrajina – 587, 593
Ulm, město v jižním Německu – 589
Urkusta, místo na Krymu – 612
Ústřední bašta (bašta čís. 5), opevnění v Sevastopolu – 244, 245, 316, 321, 580, 604, 605, 607, 608, 611
Utrecht, město v Nizozemsku – 148
Uzeň Baš, horská říčka v pohoří Jajla – 273

Valašsko, kraj v jižním Rumunsku – 43, 50, 56, 73, 180, 299, 458, 514, 516, 536, 543, 561
Var, departement v jižní Francii – 653
Varna – 66, 150, 151, 161, 165, 184, 224, 225, 364, 588, 636, 642, 674, 688
Varšava – 44, 45, 51, 558
Varta, řeka v Polsku – 350, 351
Velká Británie – 12, 57, 58, 63, 94, 95, 109, 132, 138, 143, 173, 200, 204, 220, 257, 308, 426, 429, 458, 483, 575, 594, 632, 667
Velká rejda, viz *Sevastopolská zátoka*
Velký Redan (bašta čís. 3), opevnění v Sevastopolu – 245, 359, 379–381, 395, 398, 399, 548, 579, 591, 600, 601, 604, 606, 607, 608, 611, 617
Vestfálsko, pruská provincie – 692
Victoria, stát v Austrálii – 141–143
Vídeň – 33, 41, 56, 59, 78, 104, 105, 110, 119, 123, 150, 167, 177, 180 až 183, 194, 195, 207, 216, 219, 236 až 238, 243, 247, 251, 284, 289–292, 294–297, 299, 302, 303, 313, 315, 325, 341, 343, 349–352, 404, 412, 426, 488, 514, 537, 558, 559
Vilno (Vilnius), hlavní město Litvy – 626
Vincennes, předměstí Paříže – 520, 648
Virginia, stát v USA – 128
Visla – 44, 117, 333, 344, 350, 502
vnitřní přístav v Sevastopolu, viz *Jižní zátoka*
Volčja, přítok Dněpru – 598
Volha – 350
Volyň – 42, 45, 49, 187, 318, 383, 420, 579
Volyňská reduta, opevnění u Sevastopolu – 243, 244, 277, 317, 327, 328, 331, 380
Vratislav (Wrocław) – 495
Východ – 13, 56, 66, 79, 114, 135, 173, 184, 185, 299, 500, 558, 559, 579, 594, 624, 638, 655, 659
Východní Indie – 54, 99, 101, 535

Walcheren, holandský ostrov v ústí Šeldy – 48, 261
Waterloo – 363, 381, 382, 570, 618
West Hackney, místo na Anglii – 129
Westminster – 241
Wiltshire, hrabství v jižní Anglii – 99
Windsor, královské sídlo západně od Londýna – 36
Woolwich, předměstí Londýna – 365
Worcester, město a hrabství ve střední Anglii – 307, 308
Württembersko – 509

Zakavkazsko – 335, 598, 643
Zaleščiki, pevnost na Dněstru – 558, 559
Západ – 114, 117, 233, 333, 344, 350, 558, 642

VYSVĚTLENÍ CIZÍCH SLOV A VOJENSKÝCH TERMÍNŮ

anály – letopisy
antagonismus – nesmiřitelný protiklad
apologeta – obhájce, obránce
a priori – předem
asyriolog – odborník v asyriologii, tj. ve vědě o jazyce, kultuře a dějinách starých Asyřanů
atická sůl – duchaplný vtip
atický – jemný, uhlazený, vtipný
atribut – podstatný znak, vlastnost

bašibozukové – nepravidelné turecké vojsko známé svou krutostí
baterie – nejmenší jednotka dělostřelectva (2 až 8 děl); také palebné postavení pro tato děla
bigotní – pobožnůstkářský
bonhomie – dobráctví, dobromyslnost, dobrosrdečnost

census – omezení volebního práva určitými podmínkami, např. výší majetku (majetkový census)
cirkulář – oběžník
cirkumvalační linie–souvislá opevněná čára chránící obléhatele pevnosti před útoky vyprošťovacích vojsk z vnějšku
cirkulární nóta – přípis stejného znění, který zasílá ministerstvo zahraničních věcí svým zastupitelským úřadům nebo cizím vládám
citadela – tvrz v pevnosti nebo ve městě

dandy – švihák, hejsek, světák
daur, džaur – „nevěřící", u muslimů hanlivé označení jinověrce
deponovat – uložit, uschovat
desavuovat – vyvrátit správnost něčeho, popřít, odmítnout něčí tvrzení
dilema – nutná volba mezi dvěma vzájemně se vylučujícími možnostmi; nutná, ale těžká volba
disenteři, též disidenti (jinověrci) – viz poznámku 200
diskontní sazba – úroková sazba
dogmatika – soustava článků víry

efendi – titul tureckých úředníků, kněží a učenců, pán
eklektický – vybírající z různých názorů, soustav nebo směrů, bezzásadově slučující i nesourodé názory
emfatický – vzrušený, důrazný, vzletný
eskadrona – taktická jednotka jezdectva (jako rota pěchoty)
eskarpní (stěna) – stěna příkopu obrácená k nepříteli
expozé – úřední informativní výklad
extravagantní – výstřední

faetón – druh lehkého kočáru
fantazmagorie – výplod fantazie, přelud, vidina
ferman – úřední příkaz; v Turecku sultánovo nařízení

ferment – kvasidlo
filipika – prudká bojovná řeč, polemika
frazeologie – soubor vyjadřovacích prostředků
freetrader – stoupenec svobodného obchodu
fregata – rychlá trojstěžňová válečná loď
fyziologie – nauka o životních pochodech uvnitř těl organismů – zde užito obrazně

Gaelové – keltský kmen ve Skotsku a Irsku
gerila – drobná, partyzánská válka
glacis – šikmý ochranný násep před vnějším okrajem pevnostního příkopu
gerontokracie – vláda starců
gutaperča – pružná látka podobná kaučuku

iluminát – osvícenec, svobodomyslný člověk
in infinitum – do nekonečna
inkorporovat – vtělovat, včleňovat
insinuace – naříčení, nepravé podezření, pomluva
integrita – neporušenost, celistvost, nedotknutelnost
intendantura – instituce starající se o zásobování, stravování a výstroj armády
interpelace – veřejný dotaz předložený v parlamentě

jurisdikce – soudní pravomoc

kanonizace – svatořečení, prohlášení za svatého
karabiniér – voják nebo četník vyzbrojený karabinou, tj. kulovnicí s kratší hlavní
kasematy – pevné stavby, odolné proti dělostřelecké palbě, používané v pevnostech a na lodích jako stanoviště pěchoty, dělostřelectva nebo jako obytné prostory a zásobárny
kasuistický – zde chytrácký, vychytralý, podle okamžité potřeby
kategorický imperativ – (v Kantově etice) bezpodmínečný mravní příkaz, předem vlastní rozumu, věčný a neměnný mravní zákon
klakér – člověk najatý k organizovaným projevům souhlasu nebo nevole
klán – kmen, rod; pevně semknutá skupina
kolesna – dvoukolové vozidlo, které táhne v závěsu dělo
komanditní banka – forma bankovní společnosti s částečně omezeným ručením, v níž někteří členové ručí osobně, neomezeně (komplementáři), jiní jsou jen tichými společníky (komanditisté) a ručí jen svým vkladem
komora (u děla nabíjeného zpředu) – část hlavně, do níž se dává prachová náplň; později nahrazena závěrem
konsignace – seznam zboží, které příkazce odevzdal svému zmocněnci do prodeje
konstábl – v Anglii ve 40. letech 19. století název příslušníka zvláštní pořádkové služby (special constables) složené z civilního obyvatelstva, ve skutečnosti pomocný policejný sbor
konstelace – pův. postavení hvězd; přenes.: sběh okolností, okamžitá situace
kontingent – pevně stanovený počet nováčků nebo vojáků určených pro nějakou akci
kontrahent – kdo uzavírá smlouvu, smluvní strana
konverse – přeměna

koryfej – vynikající, vůdčí osobnost
krauljunker – v Německu posměšné pojmenování statkáře ve východních provinciích Pruska
kurtina – hradební linie spojující bašty (mezibaští)
kvakeři – pacifistická protestantská sekta v Anglii a ve Spojených státech amerických s učením o „vnitřním světle"

lancknechti – pěší žoldnéři
leviatan – vodní příšera, mořský netvor
luneta – odloučená, vzadu neuzavřená pevnůstka vybudovaná do půlkruhu

maxima – hlavní zásada, pravidlo
metafyzický – v duchu metafyziky, tj. učení o neměnnosti a strnulosti všech věcí a jevů; odtažitý; vytvořený myšlenkovou konstrukcí bez ohledu na skutečnost
miazma – nakažlivina, choroboplodný zárodek
mikrokosmos – malý svět, svět v malém
minéři – (podkopníci) ženijní jednotky provádějící podkopy a minování
moniteur – oficiální list (podle francouzského oficiálního vládního orgánu „Le Moniteur universel")

nekombatanti – osoby, které provázejí armádu a jsou beze zbraně (zdravotnický personál a jiné neřadové služby)
nonšalance – nedbalost, nenucenost, bezstarostnost

obligace – závazek, dlužní úpis
ódium – nenávist, opovržení
oligarchie – vláda několika osob
orákulum – věštírna; věštba; prorok
ostrakismus – ve starém Řecku střepinový soud – lidové hlasování o vypovězení občana nebezpečného pro stát

pacifikátor – obnovitel míru, pořádku
pair – příslušník politicky privilegované vysoké šlechty
paladin – člen legendární družiny Karla Velikého; dvořan
palisády – hradba z 3–4 m vysokých dřevěných kolů, které byly zaraženy do země a na horním konci zahroceny. Užívalo se jich jako překážek a krytů ve starém opevňování
pangermanismus – hnutí, jehož cílem bylo nejen spojení všech Němců v jeden stát, ale i nadvláda nad ostatními evropskými národy
panslavismus – hnutí usilující o politické sjednocení všech slovanských národů
par excellence – povýtce, zvláště, nad jiné
paša – titul vysokých tureckých hodnostářů (zejména místodržících a vojevůdců)
pašalik – území spravované pašou
persona grata – osoba vítaná, oblíbená
perkusní puška – viz poznámku 239
pontonýři – (mostaři, pionýři) ženijní jednotky zajišťující přepravu přes vodní toky (stavba a opravy mostů, přeprava na člunech)
prebenda – důchod spojený s církevním úřadem, výnosný úřad
pietisté – stoupenci pietismu, přehnaně nábožného protestantského reformačního hnutí, které vzniklo v 17. století
portfej – ministerské křeslo
precedens – předchozí případ, podle kterého se rozhodují další obdobné případy
prerogativ – výsada, výhradní právo
pretorián – člen císařské tělesné stráže

ve starém Římě; příslušník privilegované vojenské kasty

probabilismus – filosofický názor, podle něhož nelze v poznání dosáhnout pravdy, nýbrž jen určitého stupně pravděpodobnosti

prohibitivní – ochranný, zabraňující něčemu

publicita – obecná známost; rozšíření ve veřejnosti

puseyista – viz poznámku 13

pythický – tajemný, záhadný

redan – druh pevnostní hradby šípovitého tvaru (/\) s otevřeným hrdlem

reduta – samostatné menší opevnění v systému pevnosti nebo polního opevnění; měla podobu mnohoúhelníku s předprsní a příkopem a sloužila ke kruhové obraně

reexport – vývoz zboží dříve dovezeného z ciziny

reglementy – soubor vojenských řádů a předpisů

reminiscence – vzpomínka, ohlas

replika – odpověď na odpověď, pokračování v polemice

rezident – diplomatický zástupce nižší kategorie než vyslanec

sangvinický – horkokrevný, vznětlivý

sapéři – zákopníci

sarkasmus – jízlivost, kousavost

satrapa – správce staroperské provincie (satrapie)

sejf – ohnivzdorná nebo pancéřová schránka v bankovních trezorech

serasker – v Turecku vrchní velitel některé vojenské výpravy; též ministr války

scholastický – strnulý, vyznačující se neplodným mudrováním, puntičkářský, neživotný

sinekura – bezpracný důchod; výnosný úřad

squire – anglický venkovský šlechtic, statkář

squireocracy – vláda squirů (viz tam)

status quo – dosavadní stav

stoický – klidný, lhostejný; v duchu stoické filosofie

subalterní – podřízený

subordinace – služební podřízenost

teutonský – germánský, německý

tolerance – snášenlivost

tory – člen konzervativní strany velkých a středních pozemkových vlastníků v Anglii

transsubstanciace – přepodstatnění (dogma o proměnění chleba a vína v tělo a krev Kristovu)

voltižér – lehký myslivec; příslušník elitní jednotky lehké pěchoty ve francouzské armádě

whig – příslušník liberální strany anglické průmyslové buržoazie

yard – anglická délková míra (0,914 m)

zuávové – francouzské koloniální jednotky v Alžíru tvořené z domácího obyvatelstva a francouzských kolonistů, později pouze z Francouzů

OBSAH*

Předmluva 7—28

K. MARX A B. ENGELS 1855—1856

K. MARX, Zasedání parlamentu bylo zahájeno 31—34
K. MARX, Ke krizi kabinetu 35—36
K. MARX, Z parlamentu 37—40
B. ENGELS, Válka v Evropě 41—46
K. MARX A B. ENGELS, Z parlamentu. — Z válčiště 47—51
K. MARX A B. ENGELS, Poslední britská vláda 52—58
K. MARX, K vládní krizi 59—62
K. MARX, Pád Aberdeenovy vlády 63—69
K. MARX, Svržená vláda 70—73
K. MARX, Strany a kliky 74—76
K. MARX, Dvě krize 77—80
B. ENGELS, Boj na Krymu 81—85
K. MARX A B. ENGELS, Palmerston. — Armáda 86—89
K. MARX,* Z parlamentu: Gladstonův projev 90—91
K. MARX, Lord Palmerston 92—98
I 92
II 94
K. MARX, Znovuzvolení Herberta. — První kroky nové vlády. — Zprávy z Východní Indie 99—101
K. MARX, Parlament 102—106
K. MARX, Koalice toryů s radikály 107—109

* U článků označených hvězdičkou doplnil nadpis Institut marxismu-leninismu při ÚV KSSS. *(Pozn. red.)*

B. ENGELS, Válka hrozící Evropě 110—117
K. MARX A B. ENGELS, Z parlamentu a z války 118—120
K. MARX, K nové vládní krizi 121—123
K. MARX, Hume 124—125
K. MARX, *Palmerston a anglická oligarchie 126—129
K. MARX, Britská ústava 130—133
K. MARX, Layard 134—135
K. MARX, Krize v Anglii 136—139
K. MARX, Obchod hodnostmi. — Zprávy z Austrálie 140—143
K. MARX, Anglický tisk o zemřelém carovi 144—145
I 144
II 145
K. MARX, K dějinám spojenectví s Francií 146—148
K. MARX, Vyšetřovací výbor 149—151
K. MARX, Bruselský memoár 152—153
K. MARX, Irská pomsta 154—156
B. ENGELS, Události na Krymu 157—160
B. ENGELS, Osud velkého dobrodruha 161—164
K. MARX A B. ENGELS, Kritika francouzského způsobu vedení války 165—168
K. MARX, *Tisková kampaň proti Prusku. — Postní den. — Potyčky mezi proletariátem a buržoazií 169—172
K. MARX, *Schůze v London Tavern 173—176
K. MARX, Zprávy anglického tisku 177—178
K. MARX, *Z parlamentu: Debata o Prusku ve Sněmovně lordů 179—183
B. ENGELS, Napoleonův poslední tah 184—187
B. ENGELS, Bitva u Sevastopolu 188—192
K. MARX, K dějinám spojenectví s Francií 193—195
K. MARX, Napoleon a Barbès. — Kolkovné z novin 196—198
K. MARX, *Odhalení vyšetřovacího výboru 199—202
K. MARX, Britská armáda 203—206
B. ENGELS, Průběh války 207—211
B. ENGELS, O situaci na Krymu 212—214
K. MARX, Skandál ve francouzském Zákonodárném sboru. — Vliv Drouyna de Lhuys. — Stav milice 215—217

K. MARX, Nejbližší perspektivy ve Francii a v Anglii 218—223
B. ENGELS, Kritika Napoleonova článku v „Moniteuru" 224—228
B. ENGELS, Událost z 23. března 229—232
B. ENGELS, Německo a panslavismus 233—239
I 233
II 235
K. MARX, K dějinám agitačních kampaní 240—242
B. ENGELS, Ze Sevastopolu 243—249
K. MARX, Pianori. — Rozmrzelost vůči Rakousku 250—252
B. ENGELS, Krymské tažení 253—256
K. MARX, „Morning Post" proti Prusku. — Whigové a toryové 257—259
K. MARX, Zasedání Horní sněmovny 260—263
K. MARX, *Buržoazní opozice a chartisté 264—267
K. MARX, Peněžní trh 268—270
B. ENGELS, Krymská válka 271—278
K. MARX, Hnutí za reformu 279—280
K. MARX, Ke kritice krymských záležitostí. — Z parlamentu 281—284
K. MARX A B. ENGELS, Předehra u lorda Palmerstona. — Průběh posledních událostí na Krymu 285—288
K. MARX, Parlamentní reforma. — Přerušení a obnovení vídeňských porad. — Takzvaná vyhlazovací válka 289—293
K. MARX, Disraeliho návrh 294—297
K. MARX, *Z parlamentu: Rozprava o Disraeliho návrhu 298—303
K. MARX, Ke kritice poslední Palmerstonovy řeči 304—306
K. MARX, *Sdružení pro správní reformu. — Lidová charta 307—311
K. MARX, *Parlamentní debaty o válce 312—315
B. ENGELS, Z Krymu 316—319
B. ENGELS, Ke kritice událostí na Krymu 320—323
K. MARX, Velká parlamentní debata 324—326
B. ENGELS, Sevastopol 327—332
B. ENGELS, Napoleonovy válečné plány 333—338

K. MARX, Napierovy dopisy. — Roebuckův výbor 339—342
K. MARX A B. ENGELS, *Incident v Dolní sněmovně. — Krymská válka 343—345
K. MARX, Přípitek prince Alberta. — Kolkovné z novin 346—348
K. MARX, Podivná politika 349—352
K. MARX A B. ENGELS, Lokální válka. — Debata o správní reformě. — Zpráva Roebuckova výboru 353—357
K. MARX, Zpráva o dobytí Sevastopolu. — Z pařížské burzy. — Debata v Horní sněmovně o masakru u Hangö 358—362
K. MARX, Neúspěch z 18. června. — Posily 363—367
K. MARX, *Proticírkevní hnutí. — Demonstrace v Hyde Parku 368—373
K. MARX, Různé zprávy 374—377
B. ENGELS, Ze Sevastopolu 378—384
K. MARX, Různé zprávy 385—387
K. MARX, Rozruch kolem návrhu zákona o přísnějším zachovávání nedělního klidu 388—392
K. MARX A B. ENGELS, Srážky mezi policií a lidem. — O událostech na Krymu 393—396
B. ENGELS, O zteči z 18. června 397—399
K. MARX, *Z parlamentu: Roebuckův a Bulwerův návrh 400—402
K. MARX, *Z parlamentu: Bulwerův návrh, irská otázka 403—406
K. MARX A B. ENGELS, Russellova demise. — O událostech na Krymu 407—410
K. MARX, Russellovo propuštění 411—413
K. MARX, Z parlamentu 414—416
B. ENGELS, Válečné vyhlídky 417—421
K. MARX A B. ENGELS, Z parlamentu. — Z válčiště 422—425
K. MARX, Palmerston. — Fyziologie vládnoucích tříd Velké Británie 426—429
K. MARX, Lord John Russell 431—454
I 433
II 436

III 440
IV 443
V 447
VI 451
K. MARX, Birminghamská konference. — Dánské následnictví. — Čtyři záruky 455—460
I 455
II 459
B. ENGELS, Evropské armády 461—532
Článek první 463—488
I. Francouzská armáda 468
II. Anglická armáda 477
III. Rakouská armáda 484
Článek druhý 489—511
I. Pruská armáda 489
II. Ruská armáda 496
III. Menší německé armády 508
Článek třetí 512—532
I. Turecká armáda 512
II. Sardinská armáda 518
III. Menší italské armády 521
IV. Švýcarská armáda 523
V. Skandinávské armády 524
VI. Holandská armáda 527
VII. Belgická armáda 528
VIII. Portugalská armáda 528
IX. Španělská armáda 528
K. MARX, Odstoupení generála Simpsona. — Z parlamentu 533—534
K. MARX, Komentář k jednáním parlamentu 535—537
K. MARX, Vojenské síly proti Rusku 538
K. MARX, Polský mítink 539—542
K. MARX, Ke kritice rakouské politiky v krymském tažení 543—545
K. MARX A B. ENGELS, Anglo-francouzská válka proti Rusku 546—551

I 546
II 548
K. MARX, O událostech na válčištích 552—554
K. MARX, Napierův dopis 555—556
K. MARX, Rakousko a válka 557—562
K. MARX A B. ENGELS, Trestání vojáků 563—565
B. ENGELS, Bitva na řece Černé 566—571
K. MARX, Nová odhalení v Anglii 572—577
B. ENGELS, K dobytí Sevastopolu 578—582
K. MARX, Pohřeb O'Connora 583—584
B. ENGELS, Vyhlídky krymské války 585—590
K. MARX A B. ENGELS, K událostem na Krymu 591—593
K. MARX, Obchodní a finanční situace 594—596
B. ENGELS, Síla ruského odporu 597—599
K. MARX A B. ENGELS, *Hlášení generálů. — Anglické soudy. — Zprávy z Francie 600—603
B. ENGELS, Velká válečná událost 604—612
K. MARX, Oficiální finační zpráva 613—615
K. MARX, Francouzská banka. — Posily pro Krym. — Noví polní maršálové 616—618
B. ENGELS, Průběh válečných operací 619—623
B. ENGELS, Ruská armáda 624—629
K. MARX, Tradiční anglická politika 630—633
B. ENGELS, Válka v Asii 634—640
B. ENGELS, Evropská válka 641—644
K. MARX, Anglo-americký konflikt. — Situace ve Francii 645—650
K. MARX, Francie Bonaparta Malého 651—656
K. MARX, Pád Karsu 657—691
I 659
II 667
III 676
IV 685
K. MARX, Prusko 629—696

Poznámky 697—750
Data k životu a činnosti K. Marxe a B. Engelse 751—766
Jmenný rejstřík 767—799
Rejstřík postav z mytologie a krásné literatury 801—803
Rejstřík periodických publikací 805—806
Rejstřík zeměpisných názvů 807—818

Vysvětlení cizích slov a vojenských termínů 819—822

Ilustrace

Mapa krymského válčiště 1853—1856 za str. 272
Mapa obléhání Sevastopolu za krymské války 1853—1856 za str. 384
Náčrt bitvy na řece Černé 16. (4.) srpna 1855, pořízený B. Engelsem za str. 568
Engelsovy chronologické poznámky o hlavních událostech krymské války str. 609
Mapa celkového průběhu krymské války v letech 1853-1856 za str. 640

K. MARX — B. ENGELS

SPISY

Svazek 11

ČESKÉ VYDÁNÍ PŘIPRAVIL
ÚSTAV DĚJIN KSČ

(Za redakce Milana Kouřimského
a Oldřicha Vyhnalíka)

Vydalo Státní nakladatelství politické literatury v Praze jako svou 1584. publikaci

Graficky upravil Milan Hegar

Z nové sazby, písmem Baskerville, se 4 přílohami. Vytiskla tiskárna Rudé právo, vydavatelství ústředního výboru KSČ, Praha. Formát papíru 95 × 126 cm. AA 47,84, VA 50,29. Náklad 20 450. Tematická skupina 00/1.
Vydání I. Daň 5%.

Cena brož. 14,40 Kčs, váz. 18,80 Kčs
63 I-2

25 — 052 — 62 Kčs 18,80

1.83440

STÁTNÍ
NAKLADATELSTVÍ
POLITICKÉ
LITERATURY

25 — 052 — 62
00/1 Kčs 18,80